C. CORNELII

TACITI

OPERA QVAE EXSTANT OMNIA

EX RECENSIONE

IER. IAC. OBERLINI.

TOMVS SECVNDVS.

AVGVSTAE TAVRINORVM
EX TYPIS VIDVAE POMBA ET FILIORVM.
ANNO MDCCCXX.

N. Ante postumas Oberlini adnotationes hoc signum * appositum est.

C. CORNELII TACITI

ANNALIVM

LIBER QVINTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Liviae Aug. mors et elogium.* 2. *Tiberius etiam mortuae iniquus.* 3. *Seiani potentia crescit. Agrippina et Nero a principe accusantur.* 4. *In eos populi favor,* 5. *Irato Tiberio. Triennii acta desunt.*

6. *Seianus detecta cupidine imperii pervertitur,* 7–9. *cum magna amicorum strage.*

10. *Pseudo-Drusum persequitur Poppaeus Sabinus.* 11. *Discordia consulum. Haec gesta annis circiter tribus.*

C. RVBELLIO GEMINO, C. FVFIO GEMINO,
M. VINVCIO QVARTINO, C. CASSIO LONGINO,
TIBERIO CAESARE V. L. AELIO SEIANO COSS.

1. RUBELLIO et Fufio coss. quorum utrique Geminus cognomentum erat, Iulia Augusta mortem obiit, aetate

1. *Quorum utrique Geminus cognomen erat.* Scribe *Geminis.* Sic apud Silium castigavi 13, 52. *Dasio fuit haud ignobile nomen.* Sic 15, 45. *cui nomen Cleonico,* ut illic scribendum

COMMENTARIVS.

Rubellio, et Fufio COSS. Fufio bene editur pro *Fusio,* quod vett. edd. habent. Nulli tum *Fusii,* ut bene docent viri docti passim ad Ciceronem et alibi. Et sic habent etiam inscriptiones apud Fabrettum p. 217. et Murator. ad a. 775. *C. Fufius Geminus, L. Rubellius Ge-*

extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, et adoptione Liviorum Iuliorumque, clarissimae. Primum ei

monemus. Et c. 59. *Nomen mulieri Arrian Gallae.* Hist. 1, 77., *Coelio ac Flavio Sabinis in kal. julias consulatus defertur.* 2, 4., *sacerdoti id nomen erat* Sic malo: non *sacerdotis.* Livius 31, 4., *C. et M. Servilii: Geminis ambobus cognomen erat.* 32, 2., *Creati P. et Sextus Aelii. Paetis fuit ambobus cognomen.* 35, 24., *C. Livius et L. Oppius: utrique eorum Salinatori cognomen erat.* Sic lego non *Salinator.* Apud Florum 2, 6. de Fabio: *Hinc illi cognomen novum et reip. salutare Cunctatori.* Ita scribe: non *Cunctator.* Vid. Gronov. ad Liv. 2, 1. bis et c. 3.

minus. Sic et Pagius in Crit. Bar. et Noris. in ep. consul. Ern. Ad Dionem male provocat Ryckius. Coss. quippe seriem, quae in cod. deest, libro 58 praemisit Leunclavius, Reimaro teste. — * Kh. delendum monet *Quartino.* V. Mercerus ad 6, 15. Hic ita: Coss. simul L. Cassius Longinus et M. Vinicius, ordinarii: rursus C. Cassius I. C. *et* Quartinus suffecti. Sic Cuiac. ad lib. 11. de Orig. iuris. Errarunt Onuphrius et Sigon. qui Cassios illos confundunt. Ergo Quartinus hic delendum. Pomponius lib. 2. de Orig. Iur. § 47. G. Cassius *Longinus* consul fuit cum *Quartino*, temp. Tib. Noris in ep. Cos. legi vult cum *Surdino.* Sic ap. Grut. p. 1807. ex fastis: L. Cassius Longinus, M. Vinicius Coss. Suffecti C. Cassius Longinus, L. Naevius Surdinus. Simul ergo pro C. Cassio lege L. Cassio. Cf. et Noris. l. c. et Pag. Crit. Baronii t. 1, p. 18.

Geminus. Burmannus ad Vellei. 2, 12. corrigit *Geminis*: adde Gronovium supra ad c. 28. ubi similiter pro *nomen utrique Vibius Serenus* volebat legi: *nomen utrisque, Quintis Vibiis Serenis*, et ad Livium 1, 1. Elegans est correctio, ut ibi quoque dixi, quam in Livio amplecterer; sed Tacitus sic pluribus locis. Vid. 11, 4. unde nihil definire audeo. Ern.

Iulia Augusta mortem obiit. De cuius vitae annis dissensus est scriptorum. Plinius 14, 8. annos ei tribuit 82. *Iulia*, inquit, *Augusta* 82. *annos vitae Pucino rettulit acceptos, non alio vino usa.* At Dio 58, 1. Ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ait, ἡ Λιουΐα μετήλλαξεν, ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ζήσασα. Sed labor, ut Plinium e Dione corrigendum censeam. Lips.

Liviorum Iuliorumque. Duas ergo familias complexa per adoptionem Livia. Ipsa enim e Claudiis, unde et cognomen tenuit Drusillae. Sed pater eius insertus adoptione in Livios, quod hic Tacitus voluit dictum. Nec aliter accipies quod scriptum 6, 51.; *Quamquam mater in Liviam et mox Iuliam familiam adoptionibus transierit.* Non enim ipsa, sed pater; cui nomen apud Velleium 2, 75. Livius Drusus Claudianus. Vocat simpliciter Dio 44, 48. Livium Drusum; et, cum a Bruto stetisset, post pugnam Philippensem manus ait adtulisse sibi. Clara haec e Suetonio Tib. 3. *Ex hac stirpe* (*Claudia*) *Tiberius Caesar genus trahit, et quidem utrumque: paternum a Tiberio Nerone, maternum ab Ap. Pulchro: qui ambo Appii Caeci filii fuerunt. Insertus est et Liviorum familiae adoptato in eam materno avo.* Ad quae verba tamen interpretes connivent. Lips. Sic et Ryckius ad

matrimonium et liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumviros pacta, in urbem rediit. Exin Caesar cupidine formae aufert marito, incertum an invitam; adeo properus, ut, ne spatio quidem ad enitendum dato, penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit: sed sanguini Augusti, per coniunctionem Agrippinae et Germanici adnexa, communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater impotens, uxor facilis, et cum artibus mariti, simulatione

6, 51. Graevius ad Suet. l. c. Sed quod dicunt, adoptatum iam nata filia, id non necessarium statuere ob verba 6, 51. alias etiam nepote iam nato factam adoptionem dicendum foret. Nam et hic ap. Suetonium dicitur insertus Liviorum familiae. Ern.

Sanguini Augusti. Nam Germanicus Druso ortus, Liviae sanguis: Agrippina ex Iulia, sanguis Augusti. Lips.

Mater impotens. Non videntur mihi interpretes cepisse mentem Taciti. Non enim ei *mater impotens*, indulgens iuri materno in liberos, et id extendens, quod Romae parvum aut nullum erat: sed indulgens στοργῇ et studio potentiae filii, cui adversus domum mariti, et adversus rempublicam, et adversus nepotem ex modestiore filio, omni bono maloque modo favit ac servivit. Prorsus ut hic idem sit *mater impotens*, quod 1, 10. *gravis in rempublicam mater, gravis domui Caesarum noverca.* Gron.

Uxor facilis. Nemo melius explicaverit, quam ipsa Livia, cuius hoc inter apophthegmata Dio recenset 58, 2, *Interrogante quodam, qua ratione et arte Augustum ita sibi devinxisset, ac poene subjecisset? respondit* : Ὅτι αὐτή τι ἀκριβῶς σωφρονοῦσα, καὶ πάντα τὰ δοκοῦντα αὐτῷ ἡδέως ποιοῦσα, καὶ μήτι ἄλλο τι τοῦ ἐκείνου πολυπραγμονοῦσα, καὶ τὰ ἀφροδίσια αὐτοῦ ἀθύρματα μήτι αἰσθάνεσθαι προσποιοῦσα. En facilitatem. Lips. Adde Sueton. Aug. 71. Ern.

Cum artibus mariti, simulatione filii, bene composita. Aut anguste aut laxe nimis capiunt. Interpretor: et marito, cui erat difficile probari, et bene comparatum haberi, sive ipsi, sive per famam ob magnas multiplicesque, interdum ambiguas, saepe bonas eius artes; et filio, quem dissociabilem et molestum reddebat tecta et obscura natura, unice respondens, conveniens, digna visa, et quasi a fatis lecta, quae utrumque, quantum erat salubre, temperaret. Gron. *Bene composita* ductum, ut opinor, ab Horatio *bene compositum par.* Ern. — V. D. de Lamalle qui reiectis commatibus ita reddit: *ayant un peu*

filii, bene composita. Funus eius modicum, testamentum diu irritum fuit. Laudata est pro rostris a C. Caesare pronepote, qui mox rerum potitus est.

2. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amoenitate vitae, « magnitudinem negotiorum » per literas excusavit: honoresque memoriae eius ab senatu large decretos, quasi per modestiam, imminuit, paucis admodum receptis, et addito, « ne caelestis religio decerneretur: sic ipsam maluisse. » Quin et parte eiusdem epistolae increpuit « amicitias muliebres, » Fufium consulem oblique perstringens. Is gratia Augustae floruerat. aptus alliciendis feminarum animis; dicax idem, et Tiberium acerbis facetiis irridere solitus, quarum apud praepotentes in longum memoria est.

de la dissimulation de son fils combinée avec toute l'adresse de son mari. Ubi gratis laudat *artibus.... dissimulatione.* l. l. genios non ferret aliud.

Diu irritum fuit. V. Sueton. Tib. 50, 57. Ern.

Coelestis religio. Quam tamen postea ei tribuit Claudius, effigie eius in templo Augusti consecrata, sacrisque, quae vestales facerent, institutis: edicto etiam, ut per nomen eius feminae iurarent. Dio 60, 5. et Suet. Claud. 11. Extaut nummi, DIVVS. AVGVSTVS. PATER. caput radiatum, ara ante pedes: parte adversa S. P. Q. R. DIVAE. IVLIAE. AVGVSTI. FIL. carpentum, cui subiuncti duo muli. Nec dubito, quin consecrata haec Iulia habitu et nomine Iunonis. Prudentius in Symm. 1, 251., *Adiecere sacrum, fieret quo Livia Iuno, Non minus infamis thalami sortita cubile, Quam cum fraterno caluit Saturnia lecto.* Quamquam eo nomine adfecta a poëtis etiam viva. Ovidius ex P. 3, 1, 145., *Cum tibi contigerit vultum Iunonis adire.* Ut autem Livia habitu Iunonis, sic Drusilla a Caio consecrata Veneris, cognomento Pantheae. Auctor Dio 59, 11. Quo refero inscriptionem priscam (ap. Grut. 59, 3.) VENERI. CAELESTI. AVGVSTAE. SACR. NVMMIA. C. F. DORCAS. S. P. F. C. Lips. Nummum, de quo Lipsius, dedere Occo, Golzius, alii. Eum ad Iuliam, Augusti filiam, referendum putabat Reinesius Var. lect. 1, 21. at in ep. 35. ad Rupertum errorem agnovit. Harduinum quoque ad Plin. H. N. 7, 46. eo nomine reprehendit Eckel. in D. N. N. vet. vol. 6, pag. 158.

* *Praepotentes.* Sic 6, 42. H. 2, 91. etc. male Acid. *irae potentes*,

3. Ceterum ex eo praerupta iam et urgens dominatio. Nam, incolumi Augusta, erat adhuc perfugium; quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium, neque Seianus audebat auctoritati parentis anteire. Tunc, velut frenis exsoluti, proruperunt: missaeque in Agrippinam ac Neronem literae, quas pridem adlatas et cohibitas ab Augusta credidit vulgus. Haud enim multum post mortem eius recitatae sunt. Verba inerant quaesita asperitate: sed non arma, non rerum novarum studium; « amores iuvenum, et impudicitiam » nepoti obiectabat. In nurum ne id quidem confingere ausus, « adrogantiam oris et contumacem animum » incusavit, magno senatus pavore ac silentio: donec pauci, quis nulla ex honesto spes, (et publica mala singulis in occasionem gratiae trahuntur) « ut referretur » postulavere, promptissimo Cotta Messallino, cum atroci sententia: sed aliis a primoribus, maximeque a

1. *Multum post mortem.* Quid si *multo*!

Praerupta et vergens. Ita reposui et intelligo, cadentem aut praecipitem: non ultra in statu. Vulgo *urgens*, quod saevum explicant, nescio quo exemplo. Lips. Recte sane Pichena defendit *urgens*, i. e. saevior ac violentior: quod Tacitus voluit. Sed quaerit Lipsius, quo exemplo? Satis est exemplorum, modo absit captio. *Urgens* est premens, gravis, onerosa, iniusti iugi aut oneris. Qua re? nempe ob saevitiam et violentiam. Varro: *Qui pote plus, urget.* Iustinus 22, 5., *Nec enim moraturos in eius obsidione hostes, cum sua urgeantur*, id est, vexentur, male habeantur, in periculo sint. Gron. Virgil. G. 1, 146. *duris urgens in rebus egestas.* Cic. Tusc. 3, 25. *opinio magni praesentis atque urgentis mali.* Ern.

Adlatas et cohibitas. Acidalius malebat *sed.* Volgatum verum. Pluribus locis sic loquitur Tacitus, ut 6, 21. ubi similiter Acidalius et alii *sed* corrigunt: quae loca omnia sic tentare non ausim. 11, 5., *quadringentis numorum millibus Suillio datis; et cognita praevaricatione.* Ibid. 38, *nec ille quaesivit; poposcitque poculum.* 12, 30., *subiectis, dum adipiscerentur dominationis, multa caritate, et maiore odio postquam adepti sunt.* Ern. —* Adde 21, 2.

Cotta Mess. De hoc v. 6, 5.

magistratibus, trepidabatur: quippe Tiberius, etsi infense invectus, cetera ambigua reliquerat.

4. Fuit in senatu Iunius Rusticus, componendis patrum actis delectus a Caesare, eoque meditationes eius introspicere creditus: is, fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiae dederat) seu prava solertia, dum, imminentium oblitus, incerta pavet, inserere se dubitantibus, ac monere consules, « ne relationem inciperent: » disserebatque, « brevibus momentis summa verti posse, quandoque Germanicis * titium poenitentiae senis. » Simul populus, effigies Agrip-

3. *Dandumque interstitium poenitentiae senis.* Flor. *quandoque Germanicis stitium poenitentiae senis.* Locus pessime mehercules adfectus. Mutila vocabula: quod solenne huic codici. Vide notas ad 1, 10. Sic et c. 20. *intus* pro *intentus.* Infra 6, 2. *tum* pro *tanquam* codex Flor. et 1, 13., *quam Tiberio* pro *quamquam.* 6, 21., *super ta negotio* pro *tali.* 11, 22., *novi* pro *novissime* et *potus* pro *potitus.* 12, 1., *intonanti* pro *intoleranti.* c. 4. *fratrum* pro *fraternum.* c. 26., *quaestione* pro *quaesitione* c. 46., *omis* pro *omissuros.* c. 64. *le* pro *lepida. prior* pro *propior.* 13, 7. *Iocchum* pro *Antiochum.* c. 13., *seque nece,* pro *seque Senecae.* c. 14., *indebilis* pro *inde debilis.* c. 19., *Iturius* pro *Titurius,* et *etiam perio* pro *suetam imperio.* c. 32., *nuntiavit* pro *pronuntiavit.* c. 46., *ubi* pro *uni sibi.* c. 40., *cornu in sinistro* pro *cornuum sinistro.* c. 56., *terram vivam* pro *terra, in qua vivamus.* 14, 18., *Ne probata* pro *Nero probata.* c. 22., *qet, urbis* pro *quiete urbis.* c. 28., *frisoribus* pro *fratris opibus.* 15, 25., *inhosta* pro *inhonestà. inhostus,* Hist. 2, 31., pro *inhonestus.* Hist. 4, 62. *inhora* pro *inhonora.* Ann. 15, 69. pro *imminens exitium, et mense exitium.* c. 71., *sin supplicio* pro *sine.* 16, 5., *lonquas* pro *longinquas.* Hist. 1, 46., *ins'* pro *insuper* et c. 51., c. 47., *omisisse tot fensas* pro *omisisset offensas.* 2, 21., *dum reportans gerunt,* pro *dum per tormenta ingerunt.* Quare scribendum forte, *dandumque domui Germanici interstitium poenitentiae senilis.* Nunc quidem aliud nihil exsculpo. Sic *manus senilis* Ann. 6, 9. *senile corpus* 15, 63. *seniles artes* 3, 8. Non multum a scopo hic aberravit Boxhornius.

Componendis patrum actis. Duplicia acta reperio, senatus populique. Acta senatus alio nomine Commentarii senatus, Tacito 15, 74. Acta populi, alias diurna, alias publica. Dixi distincte de utrisque, quia confundi video non a iuventute, sed et a doctis: dixi, inquam, in Exc. A. Lips.

Imminentium oblitus. Mala praesentia et pericula negligit prae futuris. Plus scilicet timebat ab heredibus, quos destinabat, quam a Tiberio. Lips. Mox, *brevibus momentis,* exquisite dictum. Aptius alias et usitatius est *levibus:* sed voluit etiam temporis rationem habere. Ern.

Monere. Acidal. volebat *movere.*

Dandumque interstitium in Flor. *quandoque Germanicis stitium* (immo *titium*) *poenitentiae senis.* Posset

pinae ac Neronis gerens, circumsistit curiam, festisque in Caesarem ominibus, « falsas literas, et principe invito exitium domui eius intendi, » clamitat. Ita nihil triste illo die patratum: ferebantur etiam, sub nominibus consularium, fictae in Seianum sententiae; exercentibus plerisque per occultum, atque eo procacius, libidinem ingeniorum: unde illi ira violentior, et materies criminandi: « spretum dolorem principis ab senatu:

elici: *dandumque Germanicis interstitium* (sive placet *spatium*) *poenitentiae senis.* Suadebat iste, saltem vel Germanicorum memoriae magnae (Drusi avi, et filii, qui pater aut maritus harum) Germanicorum, inquam, memoriae hoc largiendum, ut spatium esset poenitentiae senis. Posse enim illum ad bonam mentem redire, si tempus medium esset, nec iussio eius statim patraretur. Sane aliquid de Germanicis fuit: etsi locus fortasse non plenus. Lips. Simillima est Boxhornii coniectura: *dandumque Germanico interst. p. s.* sed in utraque est aliquid duri. Nem, si *Germanicis* vel *Germanico* est dativus pendens a *dandum*: quo refertur *poenitentiae*? Rhenanus emendavit *dandumque interstitium poenit. s.* idque in textum receptum secuti sunt postea editores inde ab Aldo usque ad Ryckium et I. Gronovium: qui lectionem cod. MS. reposuerunt. Certe in hac emendatione male negligitur vox codicis *Germanicis*. Mihi probabile videtur Tacitum scripsisse: *dandumque in Germanicis spatium poenitentiae senis.* Volebat dicere, quia res pertineret ad Germanicos, non esse festinandum: quae sententia huic loco valde convenit. Vid. supra 4, 11. Germanicos non intelligo praecise filios Germanici iunioris, ut Broterius videtur putasse, qui *in Germanicis* ferri posse negat, sed, ut Lipsius, de familia Germanicorum. Ceterum in textum inferre non sum ausus. Lacuna post haec apud Beroaldum, Alciatum et Ryckium; mihi nihil amplius deesse videtur. Broterius coniicit: *quandoque Germanici stirpem, ubi spatium poenitentiae senis, resurgere.* Ern. — Sic D. de Lamalle. * Crollius ita emendare studet: *verti: posse quandoque Germanicis locum poenitentia senis reddi.* Hiller. Racem. 6, 7. *q. Germanici tacturam poenitentiam senem*, vel *q. Germanici subituram poenitentiam seni.* Cuncta dubia. —* Heinsii conii. placebat Graevio, nisi quod *senis* hic tuebatur. V. Coll. Burm. t. 4, p. 505.

Festisque in C. ominibus. Ursinus, P. Faber de Magg. Rom. c. 2. volebant *faustis.* Idemque placet Burmanno ad Ovid. M. 6, 448. ubi etiam videndus Heinsius, qui locum Lucani 3, 101. quo ad vulgatum defendendum hic utuntur, corrigit, quod in editione sua secutus est Burmannus. Verum puto: atque sic etiam 12 ext. pro *festis vocibus* legendum *faustis.* Ern. Pichena tuetur *festis.*

Ab senatu. Distingue contra vulgus, *spretum dolorem principis ab senatu, descivisse populum.* Lips.

descivisse populum: audiri iam et legi novas conciones, nova patrum consulta: quid reliquum, nisi ut caperent ferrum? et, quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent? »

5. Igitur Caesar, repetitis adversum nepotem et nurum probris, increpitaque per edictum plebe, questus apud patres, « quod fraude unius senatoris imperatoria maiestas elusa publice foret: integra tamen sibi cuncta » postulavit: nec ultra deliberatum, quo minus, non quidem extrema decernerent, id enim vetitum, sed, « paratos ad ultionem, vi principis impediri » testarentur.

6. * Quatuor et quadraginta orationes super ea re habitae, ex quis ob metum paucae, plures adsuetudine, « * mihi pudorem aut Seiano invidiam allaturum censui. » .... « versa est fortuna, et ille quidem, qui collegam et generum adsciverat, sibi ignoscit: ceteri, quem per dedecora fovere, cum scelere insectantur. * miserius sit, ob amicitiam adcusari, an amicum adcusare,

Novas conciones, nova p. consulta. I. e. seditiosa, ad res novas pertinentia. ERN.

Vi principis impediri testarentur. Malum tuum, Corneli, fatum! Non paginae aliquot, sed libri hic perierunt, quibus gesta fere triennii continebantur, de Agrippinae liberumque eius exitu, de Seiani spe conatuque, de einsdem cum agmine amicorum strage, de Liviae flagitiis et morte: ad summam, flos quasi historiae tuae. Adeo bonis illis patribus cura otiumque fuit describere Orosios et Vopiscos, et huiusmodi quisquilias prae tuo auro. LIPS.

Quatuor et quadraginta orationes. Quae praeeunt, gesta sunt Fufio et Rubellio coss. initio anni: haec autem C. Memmio Regulo et Fulcinio Trione. Ita interciderunt acta pleraque anni 782. acta omnia anni sequentis, quo coss. M. Vioucius et L. Cassius. Item huius anni, quo ex kal. maii suffecti Tiberio et Seiano consules Regulus et Trio. LIPS. — * Omittit haec D. de Lamalle.

Mihi pudorem, aut. Ἀπεσπασμένον ex oratione cuiuspiam damnandi ob Seianum, uti et sequens membrum LIPS. Permixtionem hic se huius et sequentis libri detexisse putant Bipontini; huc trahenda scil. quae 6, 40. leguntur. Blaesum certe fuisse socium eius, qui hic locutus.

Generum. Latissimo sensu. V. ff. l. 136. de V. S. De cetero cf. 6, 8.

Ob amicitiam accusari, an ami-

haud discreverim. * Non crudelitatem, non clementiam cuiusquam experiar, sed liber, et mihi ipsi probatus, antibo periculum. Vos obtestor, ne memoriam nostri per moerorem, quam laeti, retineatis, adiiciendo me quoque iis, qui fine egregio publica mala effugerunt. »

7. Tunc, singulos, ut cuique adsistere, adloqui,

cum accusare. Boxhornius *accusari* deleri vult, et pro *accusare* legi *accusari.* Nihil muto. *Accusare amicum* est facere, quod illi, qui, quem per dedecora foverant, nunc insectabantur; quod Satrius Secundus, ex emissario et satellite Seiani coniurationis index. Hi, modo sic subterfugerent Tiberium saevientem, neque ab sese neque a vulgo pro *miseris* habebantur. Ut at quivis improbi, quamdiu poenam evitant. At hic noster cum philosophis *miserum* censet et felix scelus: ac perinde *miseros* dicit, qui prodendo fidem, et eiurando amicum, sese tutantur, et qui, quod non inficientur amicitiam, in periculo versantur. Scilicet, ut, cum utrimque miserum sit; hinc, quia turpitudo adest, inde, quia fulmen damnationis imminet, ostendat, iustius se consilium cepisse, forti, ut illi putabant, exitu hoc anceps evadendi. Gron.

Non crudelitatem. Magni animi voces, vel abrupti, et similes a Vibio Virio prolatae, quem Livius sua manu moriturum ita loqui facit, 26, 13. *Cruciatus contumeliasque, quas sperat hostis, dum liber, dum mei potens sum, effugere morte praeterquam honesta, etiam levi, possum.* Lips.

Ne memoriam nostri. Et hic nihil corrupti, ut videtur Boxhornio: ne difficile quidem quicquam memori, τὸ *quam* esse *magis quam*, iamdudum in nostro, in Plauto, in aliis observatum. *Ne memoriam nostri per moerorem, quam laeti, retineatis,* est, ne recordatio mei et mortis huius vos magis contristet quam laetificet: ut mortem meam malitis plausu quam planctu prosequi; ut malitis eam laudare quam lugere. Vide Senecam ad Marciam c. 2. et 3. Octavia Marcelli memoriam retinuit per moerorem: Livia Drusi, post primum illum doloris impetum, laeta. Gron.

Tunc singulos. Quis iste? dignus erat quem nossemus, ob constantiam mortis. Lips.

Singulos ut cuique adsistere. Et haec, uti sunt, illibata conservo. Τὸ *adsistere* respondet τῷ *retinens*: τὸ *alloqui* τῷ *dimittens.* *Adsistere* hic est, genus officii, quod si decubuisset ille magnanimus, fuisset *adsidere.* Qui venerant, ut adsisterent, ut ei praesto essent, ut praesentiam commodarent tanti viri supremis, eos retinebat; iis vultu, nutu, verbis significabat gratum sibi esse, quod adessent. Qui vero, ut brevi alloquio, sive ob idipsum, quod agebatur, sive ob aliud negotium, potiti discederent, eos cum responso sedate placideque nihil turbatus dimittebat. Gron. Haec opposita coniecturis Vertranii et Boxhornii: quorum ille *ut quique adstitere,* hic *ut cuique adstiterat.* Videntur non sensisse, *adsistere* referri ad *animus erat.* Ern.

animus erat, retinens aut dimittens, partem diei absumpsit, multoque adhuc coetu, et cunctis intrepidum vultum eius spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio, quem sinu abdiderat, incubuit. Neque Caesar ullis criminibus aut probris defunctum insectatus est, cum in Blaesum multa foedaque incusavisset.

8. Relatum inde de P. Vitellio et Pomponio Secundo. Illum indices arguebant, « claustra aerarii, cui praefectus erat, et militarem pecuniam rebus novis obtulisse: » huic a Considio, praetura functo, obiectabatur « Aelii Galli amicitia, qui, punito Seiano, in hortos Pomponii, quasi fidissimum ad subsidium, perfugisset. » Neque aliud periclitantibus auxilii, quam in fratrum constantia fuit, qui vades exstitere. Mox, crebris prolationibus, spem ac metum iuxta gravatus Vitellius, petito, per speciem studiorum, scalpro, levem ictum venis intulit, vitamque aegritudine animi finivit. At Pomponius, multa morum elegantia et ingenio illustri, dum adversam fortunam aequus tolerat, Tiberio superstes fuit.

9. Placitum posthac, « ut in reliquos Seiani liberos

Cum in Blaesum. Mallem deleta vocula, *cum Blaesum.* Lips. Non ego. Memini enim id dictum, ut apud Livium 27, 1. *ipse in Fulvii similitudinem nominis increpans:* et 30, 20. *in se quoque ac suum ipsius caput exsecratum.* Vide utrobique notas. Gron.

P. Vitellio et Pomp. Sec. Vitellius praetorius vir erat. de Pomponio vide ad 11, 13. Ern.

Aelii Galli amicitia. Lege, *Aelii* cuius gentis cognomen Gallus. Lips.

In fratrum constantia. Suetonius Vit. 2. ita narrat, ut de uno fratre modo dicat. *Publius*, inquit, *post praeturae honorem, inter Seiani conscios arreptus, et fratri in custodiam datus, scalpro librario venas incidit.... et obligari curarique se passus, in eadem custodia morbo periit.* Lips. Adde ad 6, 3.

Per speciem studiorum. Doctus enim fuit, et scripta reliquit. Tertull. de Anima c. 46. *In Vitellii commentariis conditum est.* Lips.

adverteretur; » vanescente quamquam plebis ira, ac plerisque per priora supplicia lenitis. Igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens, puella adeo nescia, ut crebro interrogaret, « quod ob delictum, et quo traheretur? neque facturam ultra: » et, « posse se puerili verbere moneri. » Tradunt temporis eius auctores, « quia, triumvirali supplicio adfici virginem, inauditum habebatur, a carnifice, laqueum iuxta, compressam: exin, oblisis faucibus, id aetatis corpora in gemonias abiecta. »

10. Per idem tempus Asia atque Achaia exterritae sunt, acri magis, quam diuturno rumore, « Drusum,

Filius. Natu minor. Maior statim post patris supplicium quasi paternae conspirationis socius necatus videtur.

Puella adeo nescia. Illa ipsa quae sponsa Claudii filio; ut hic notat Dio 58, 11. Lips.

Verbere moneri. I. e. castigari, puniri. Sic *obiurgari flagris* Sueton. Oth. 2. Ern.

Triumvirali supplicio adfici virginem. Triumviri, qui alias iudices capitales, prorsus iidem Romae, qui undecimviri Athenis. Munus eorum praeesse carceri, punire damnatos: itemque cognoscere de furtis admissisque servorum, aut eiusmodi viliorum capitum ad Maeniam columnam. Quod idem in Atheniensibus fuisse, disco ex Suida. Ἕνδεκα, inquit, ἀρχὴ ἐν Ἀθήναις ἐπιμελουμένη τῶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ κατακρίτων, ἐφ' ἣν ἀνήγοντο οἱ κλέπται καὶ οἱ ἀνδραποδισταί. Nec ambigo, quin Romanis exemplum inde. Alia de his habes apud Raevard. 2, 18. Var. et Fabrum Sem. 2, 6. quae non recoquam ego. Sed, cur ait, inauditum virginem adfici triumvirali supplicio, id est, laqueo? Id quidem ita ceperim, quasi non simpliciter virginem dixerit, sed impubem investemque. Lex enim non tam virginitati ignotum cautumque voluit, quam aetati. Ita nec pueros interfici fas, nisi toga sumpta et relatos in viros. Hinc apud Dionem scriptum, a triumviris in proscriptione iussum puerum quemdam togam virilem sumere, ut scilicet iure posset interfici, 47, 6. Καὶ ἄλλα τι, ait, διὰ τοῦτο πολλὰ παρηνομήθη, καὶ παιδίσκον τινὰ ἐς ἐφήβους ἐσήγαγον, ἵν' ὡς εἰς ἄνδρας ἤδη τελῶν ἀποθάνῃ. Appuleius 2. apol. de puero praecoci malitia ed. Pric. p. 95. *Hoc magis noxius, quod cum venia perniciosus est: et nondum poenae, iam iniuriae sufficit.* Quam caussam et hic subesse abitror, ut compressa devirginataque mulier videretur et plena annis. Lips. De triumviris capital. cf. ff. 1. t. 2, 30.

Per idem tempus. Hic Ryckius Apicatae fata periisse putat, et asteriscum ponit.

Drusum. De vero Druso v. 6, 23.

Germanici filium, apud Cycladas insulas, mox in continenti visum: » et erat iuvenis haud dispari aetate, quibusdam Caesaris libertis, velut agnitus, per dolumque comitantibus. Adliciebantur ignari, fama nominis, et promptis Graecorum animis ad nova et mira: « quippe elapsum custodiae, pergere ad paternos exercitus, Aegyptum aut Syriam invasurum, » fingebant simul credebantque. Iam iuventutis concursu, iam publicis studiis frequentabatur, laetus praesentibus, et inanium spe; cum auditum id Poppaeo Sabino. Is, Macedoniae tum intentus, Achaiam quoque curabat. Igitur, quo

4. *Laetus praesentibus et inanium spe.* Immo *specie*: tantundem fuisset *inani specie.* 13, 8., *Corbulo, corpore ingens, verbis magnificus et super experientiam sapientiamque etiam specie inanium validus.* Quem locum, ubi pari modo peccabatur, recte asseruit Lipsius, et Flor. proxime vero; Dixi ad Velleium 2, 30. *specie in animum*, nam MS. Agr. *spe in animum*, *species amicitiae* pro *spes.* Lipsius ex MSS. ad Senecae de Benef. 7, 31. *Speciem* sive imaginem, pro re vana, ponit frequenter Tacitus; iisque *vim* opponit; ut pluribus nos ad Velleium l. c. Ann. 16, 32., *specie bonarum artium falsos* dixit, qui fallunt sub specie bonarum artium. Ann. 4, 44. *hunc admodum adolescentulum seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exilii tegeretur.* 6, 1., *speciem venturi simulare.* Atque ita passim noster.

Libertis, velut agnitus comitantibus. Scribendum opinor, *velut agnitum;* ut pendeat a *comitantibus.* Nam intelligere, *velut agnitus esset a se*, in hoc positu durum est. Ern. Hoc maxime placet. Immo sic iam Lampugnanus dedit e cod. suo Mirand. Muretus volebat: *per dolum comitantibus.* Acidalius: *per dolumque comitatus.*

Quippe lapsum custodiae. Forte, *elapsum.* Lips. Idem placet Rhenano, Faërno et aliis. Recte. Item *custodia* pro *custodiae*, quod est in veteribus omnibus. Id ego sequi non sum ausus, cum *elabi etiam* dativo iungatur, ut lexica docent. Alioqui Tacitus libenter accusativum iungit, ut Ann. 1, 61. Unde suspicari possis, Tacitum scripsisse *custodias*, idque pro *custodiae* acceptum a Beroaldo. Sic Hist. 3, 59. *locorum notitia custodias Vitellii elapsum.* Ern.

Et inanium spe. I. e. inani spe. Vulgatum ferri posse arbitror. Ern. *Inania* ap. Tacitum non tam potentia dicitur, quae falso exspectatur, quam quae inani constat pompa, magis specie quam re atque vi notabilis sit, 4, 41. 15, 31. H. 4, 11. cum itaque *inania* eiusmodi iam haberet hic Drusus potiusquam speraret, malim cum Heinsio legere *inanium specie.* Wopk. Freinsh. credebat legendum *immanium.*

Achaiam quoque curabat. Ex decreto illo 1, 76, 80. quo *Achaiam*

vera, seu, falsa anteiret, Toronaeum Thermaeumque sinum praefestinans, mox Euboeam, Aegaei maris insulam, et Piraeeum Atticae orae, dein Corinthiense litus, angustiasque Isthmi evadit: marique aliò Nicopolim, romanam coloniam, ingressus, ibi demum cognoscit, sollertius interrogatum, « quisnám foret, » dixisse, « M. Silano genitum: » et, multis sectatorum dilapsis, adscendisse navem, tanquam Italiam peteret: scripsitque haec Tiberio. Neque nos originem finemve eius rei ultra comperimus.

11. Exitu anni, diu aucta discordia consulum erupit. Nam Trio, facilis capessendis inimicitiis, et foro exercitus, « ut segnem Regulum ad opprimendos Seiani ministros, » oblique perstrinxerat. Ille, nisi lacesseretur, modestiae retinens, non modo retulit collegam; sed, « ut noxium coniurationis, » ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

et Macedoniam onera deprecantes levari proconsulari imperio tradique Caesari, placuit. Lips.

Toronaeum Thermaeumque sinum. Quorum ille ad Toronem Macedoniae urbem; hic iuxta Macedoniam, Axii fluvii receptor. Lips.

Ibi demum cognoscit. Locus inter mancos. Nec enim ubi, aut quomodo deprehensus fugitivus ille, narratum. Post *cognoscit* * ergo ponenda nota. Et statim scribe, *interrogato.* Lips. Immo sanus locus in MS. cod. in ed. Beroaldi, ubi sic exhibetur, ut nunc post Pichenam editur. irrepserat vitio operarum *dixit se*, in ed. Rhen. pr. Id secuti sunt Aldus; Gryphius etc. Hinc difficultas, et emendandi conatus. In Basileensi Alciati quidem a. 1519. adhuc est *dixisse.* Ern.

M. Silano. De quo 2, 59. 6, 20.

Neque nos. At repererunt Zonaras 11, 3. et Dio 58, 25. qui missum eum ad Tiberium tradiderunt, Caligulae nuptias Antii celebrantem.

Noxium coni. Imitatur Sallustium, qui *noxium* de eo dicit, qui culpae consors est. V. B. Iug. 42. ubi Cortius hunc locum laudare non neglexit. Usus est constructione graeca. Livius Latina 7, 20. *in Faliscos eodem noxios crimine.* Ern.

C. CORNELII TACITI

ANNALIVM

LIBER SEXTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Tiberii foedae libidines.* 2. *In Seiani et Liviae memoriam saevitur. Togonii adulationem princeps irridet,* 3. *Gallionis increpat et punit. Paconianus.* 4. *Latiaris. Dissidium consulum sedat Maximus.* 5. *Cotta Messallinus adcusatus.* 6. *Tiberii confessio. Tyrannorum occulta supplicia.* 7. *Caecilianus, Servaeus, Thermus damnati. Delationes crebrae.* 8. *M. Terentius, ob Seiani amicitiam adcusatus, egregie et libere se defendit, et* 9. *absolvitur. Vestilius se interimit. Plures gregatim adcusati.*

10. *L. Pisonis P. V. mors et funus.* 11. *Praefecturae urbis origo et progressus.* 12. *De sibyllinis carminibus consultatio.* 13. *Seditio Romae ob gravitatem annonae coërcita.* 14. *Equites romani coniurationis crimine cadunt.*

15. *Germanici filiae L. Cassio et M. Vinicio locatae.* 16. *Foeneratores adcusati. Repressae usurae.* 17. *Liberalitate Caesaris fides refecta.* 18. *Iterum adcusationes maiestatis, et* 19. *omnes societatis cum Seiano rei necati.*

20. *C. Caesar Claudiam ducit. Tiberii praesagium de Ser. Galba.* 21. *Ars chaldaea. Thrasyllus.* 22. *De fato dubitatio.* 23. *Asinius Gallus obit. Mors Drusi miseranda.* 24. *In eum atrox Tiberii animus.* 25. *Agrippina perit inedia.* 26. *Cocc. Nerva sponte vita decedit.* 27. *Mors Aelii Lamiae, Flacci Pomponii, M. Lepidi.*

28. *Phoenix in Aegypto visa. Super ea narrationes et*

iudicia. 29. *Labeo sponte moritur, invidiam amoliente Tiberio. Scaurus damnationem anteit.* 30. *Varii cives urbe exacti. Gaetulicus mira fiducia evadit.*

31. *Parthis Artabanum amoturis et petentibus regem Tiberius dat Phrahatem et,* 32. *hoc mortuo, Tiridatem destinat. Orienti Vitellium praeficit.* 33 – 35. *Parthos Armenii invadunt; hos Albani Hiberique Thessalis orti iuvant.* 36. *Artabano in Scythiam profugo,* 37. *Tiridates sufficitur.* 38. *Romae Tiberius saevire pergit.* 39. *Poppaeus Sabinus obit.*

40. *Mors Vibuleni Agrippae, Tigranis, Aemiliae Lepidae.* 41. *Clitas Cappadoces, regi suo rebelles, reprimit Trebellius.* 42. *Tiridates insigne regium accipit,* 43. *mox Procerum dissidio pellitur,* 44. *Artabano restituto.*

45. *Grave incendium Romae Tiberius liberalitate mitigat. Macro Caligulam captat.* 46. *Tiberius de successore deliberat. Eius praesagium de Caligula. Morbum dissimulat.* 47. *Acutia damnatur. Albucilla impietatis in principem defertur.* 48. *Arruntius taedio temporum venas resolvit.* 49. *Papinius se praecipitat.* 50. *Tiberius defectionem suam tegit, Chariclis medici astu compertam. Finit oppressus.* 51. *Eius varii casus et more. Gesta haec annis circiter sex,*

CN. DOMITIO, M. FURIO CAMILLO;
SER. SULPICIO GALBA, L. CORNELIO SULLA;
PAULLO FABIO, L. VITELLIO;
C. CESTIO GALLO, M. SERVILIO RUFO;
Q. PLAUTIO, SEX PAPINIO;
CN. ACERRONIO, C. PONTIO, COSS.

1. Cn. Domitius et Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Caesar, tramisso, quod Capreas et Surrentum interluit, freto, Campaniam praelegebat, ambiguus, an urbem intraret, seu, quia contra destinaverat, speciem venturi simulans, et saepe in propinqua degressus, aditis iuxta Tiberim hortis, saxa rursum et solitudinem maris repetiit, pudore scelerum et libidinum: quibus adeo indomitis exarserat, ut, more regio, pubem ingenuam stupris pollueret, nec formam tantum et decora corpora, sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines maiorum, incita-

1. *Campaniam praelegebat.* An *Campaniae oram?* ut Ann. 2, 79., *oram Lyciae ac Pamphyliae praelegentes.* Nil tamen muto.

COMMENTARIUS.

Cn. Domitius. Initium sexti libri arbitrario hic iure constitui, non certo. Cui enim probes tantam vim rerum, quantam dixi, trienniique gesta uno libro cum sequentibus inclusa fuisse? Secrevi igitur, non quia liqueret mihi initium in his demum verbis faciundum: sed quia magnitudinem resque gestas aestimanti, ita videbatur. Denique ut scires soltem, hunc vulgo quintum librum in duos esse tribuendum. Lips.

Camillus Scribon. Ex h. l. Camillum hunc consulem ordinarium merito faciunt Pagius in Crit. Baron. ad h. a. at Norisius in Ep. Cons. t. 2. opp. p. 864. quem sequitur, motus inscriptione antiqua (ap. Grut. p. 1087.) Bimardus in Antiq. Thes. Cularonensibus c. 5., p. 95, t. 1. Inscr. Mur. Alii Fastorum concinnatores suffectum faciunt. Ern.

Digressus. Hic quoque *degressus* legendum ex iis, quae saepe viri docti de horum verborum discrimine docuere. Vid. ad 4, 74. Sic infra c. 30. *in insulas demoti*, non *dimoti*. Ern. Crollius praefert *digressus.*

Iuxta Tiberim hortis. Hortos Caesaris accipio, de quibus Horat. S. 1, 9, 18. *Trans Tiberim longe cubat is prope Caesaris hortos.* Ii vicini Naumachiae fuerunt, siquidem eadem de re Suetonius Tiber. 72. *Bis omnino toto secessus tempore Romam redire conatus, semel triremi usque ad proximos naumachiae hortos subvectus est, disposita statione per ripas Tiberis, quae obviam prodeuntes submoveret.* Vide iis de hortis et Sueton. Iulio 83. Lips.

Saxa rursum et solitudinem maris. Capreas insulam ita vocat, ubi non sic ut in continenti ab hominibus frequentari Caesar potuit. Wopk.

mentum cupidinis habebat: tuncque primum ignota ante vocabula reperta sunt, *sellariorum* et *spintriarum*, ex foeditate loci ac multiplici patientia: praepositique servi, qui quaererent, pertraherent, dona in promptos, minas adversus abnuentes: et, si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suaque ipsi libita, velut in captos, exercebant.

2. At Romae, principio anni, quasi recens cognitis Liviae flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces sententiae dicebantur, in effigies quoque ac memoriam eius, et « bona Seiani ablata aerario, ut in fiscum cogerentur: » tanquam referret. Scipiones haec et Silani et Cassii, iisdem ferme aut paullum immutatis verbis, adseveratione multa censebant: cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus

a *Dona in promptos, minas adversum abnuentes.* Scribo, *praepositique servi, qui quaererent, pertraherent, dona in promptos, minis adversum abnuentes, et sic retinerentur propinquus aut parens*; non *retinerent*: quod postremum vidit et Rhenanus. Simile mendum nos sustulimus alibi. — 3. *Scipiones haec. Tanquam referret, Scipiones aeque ac Silani.*

Sellariorum et spintriarum. Vide, si lubet, Suet. Tiber. 43, et Turnebum 5, 1. Qui tamen non satis explicant, cur sellarii dicti a foeditate loci. Sed ego non violo te, Pudor. Lips. V. Interpretes ad Suet. l. c. Ern. *Sellariolas popinas* habet Martialis ep. 5, 71. Cf. et Lamprid. in Heliog. 5.

In effigies quoque ac memoriam eius. Crebra talium mentio: disce semel hunc morem, si placet, e nostro Excursu in *A*. Lips. In Seiani quoque memoriam post necem eius saevitum est. Sic ex Fastis nomen eius erasum, immo et in nummis de industria extritum. V. Eckhel. D. NN. vet. vol. 6, p. 196.

* *Tum retulere Scipiones.* Stigmatias locus non frustra. * Desunt enim quaedam. Vel hoc argumento, quod retulisse Scipiones dicit. At relatio consulum erat, censio tantum senatorum. Possit, si forte, legi *ut in fiscum cogerentur; coss. retulere. Scipiones haec, et Silani et Cassii*, etc. Sed ut rectum sit, non sanatum vulnus. Lips. Sed postea, cognita lectione codicis MS. unici *tam referret Scipiones*, quam Beroaldus mutavit in *tum retulere*, correxit *tanquam referret* in Dispunct. not. Mirand. codicis: quam emendationem Pichena in textum recte recepit. *Vere Lipsius et Pichena*, addit Gronovius, *ceteri nugantur.* Eas nugas commemorare non est necesse. Ern. *Tanq. referret*: scilicet ineptias a senatoribus prolatas sic Tacitus irridet.

inserit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat, « deligere senatores, ex quis viginti, sorte ducti et ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem eius defenderent: » crediderat nimirum epistolae, « subsidio sibi alterum ex consulibus » poscentis, « ut tutus a Capreis urbem peteret. » Tiberius tamen, ludibria seriis permiscere solitus, egit gratis benevolentiae patrum: sed quos omitti posse? quos deligi? semper ne eosdem? an subinde alios? et honoribus perfunctos, an iuvenes? privatos, an e magistratibus? quam deinde speciem fore, sumentium in limine curiae gladios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret. » Haec adversus Togonium, verbis moderans: neque ultra abolitionem sententiae suadere.

3. At Iunium Gallionem, qui censuerat, « praetoriani, actis stipendiis, ius apiscerentur in quatuordecim ordinibus sedendi, » violenter increpuit; velut coram rogitans, « quid illi cum militibus? quos neque dicta imperatoris, neque praemia nisi ab imperatore

4. *Quos neque dictá imperatoris. Quos neque dicta nisi imperatoris.* Edicta enim principum Ann. 1, 8. 5, 5. Hist. 4, 45. alterum Muretus vidit, alterum Rhenanus.

Gratis. Sic MS. Beroaldus, Alciatus, Rhenanus: Aldus *grateis*, alii *gratias.* Illud post Iac. Gronovium restituimus. Ern.

Honoribus perfunctos, an iuvenes? Quidam ergo in senatu, honoribus nondum functi. Quod manavit ab Augusto: *qui liberis senatorum, quo celerius reip. adsuescerent, protenus virili togae latum clavum inducere, et curiae interesse permisit.* ait Suelon. Aug. 38. Tacitus 13, 25. *Iulius Montanus senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset.* Plura ibi. Lips. Enimvero semper putem, in senatum lectos quosdam, nondum ullo honore functos. Ern.

Neque ultra abolitionem sententiae suadere. Hoc est, nihil aliud praeter sententiae abolitionem, suasit: nec eo ulterius progressus est, ut recte Pichena. Ern.

Iun. Gallionem. Senecae fratrem. Cf. 15, 73.

In quatuordecim ordinibus sedendi. Tanquam equites essent. Caussam sententia sumpsit a primipilaribus, qui, functi militia, equites censebantur. Simile voluit in praetorianis. Vide me in Milit. lib. 2. Dial. 8. Lips.

Quos neque dicta imperatoris. Haeret sententia, fortasse explicanda, si legas: *dicta non imperatoris:* negatione inserta. Lips. Sed post de-

accipere par esset: reperisse prorsus, quod D. Augustus non providerit. An potius discordiam et seditionem a satellite Seiani quaesitam? qua rudes animos nomine honoris ad corrumpendum militiae morem propelleret.» Hoc pretium Gallio meditatae adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus: et, quia incusabatur facile toleraturus exsilium, delecta Lesbo, insula nobili et amoena, retrahitur in urbem, custoditurque domibus magistratuum. Iisdem literis Caesar Sextium Paconia-

lendam vocem *imperatoris* censuit, quod etiam visum Grotio. Rhenano (Heinsio, Ryckio) aliisque placet: *neque dicta nisi imperatoris*: in his etiam Groslotio, qui tamen alterum praefert. Ern. Acidal. *edicta.*

Delecta Lesbo. Qui simpliciter relegabantur, habebant arbitrium insulae. V. l. 7. D. de interd. et releg.

Custoditurque domibus magistratuum. Praeter carcerem et custodiam militarem, custodia alia duplex: apud magistratus, et apud vades. Apud magistratus, cum reus consuli, praetori, aedili, (interdum et senatori, etiam non e magistratu) committebatur, quod non nisi in reis illustrioribus usurpatum, eaque custodia libera dicta. Sallustius in Catil. 47. *Senatus decrevit, uti abdicato magistratu Lentulus itemque ceteri in liberis custodiis haberentur. Itaque Lentulus P. Lentulo Spintheri, qui tum aedilis erat, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Caesari, Ceparius Cn. Terentio senatori traduntur.* Cicero in Bruto 96. *Domi teneamus eam septam liberali custodia.* Quasi si alia illa servilis. Iul. Firmicus: *In custodia quandoque, sed libera exponetur.* Et sane haec libera, digniorum tantum et plerumque senatorum. Hieronymus contra Vigilantium: *Sint ergo non tetro aliquo carcere, sed amoena et libera custodia, tanquam patres quidam ordinis senatorii.* Dio optime 58, 3. de Asinio Gallo: qui hanc custodiam φυλακὴν ἄδεσμον vocat, id est liberam et sine vinclis; additque, πρὸς τι γὰρ τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἐτηρεῖτο, ἔξω τῆς τοῦ Τιβερίου ἀρχῆς. Τότε γὰρ πρὸς τῶν στρατηγῶν ἐφυλάχθη, ἵνα μὴ φύγῃ, οὐ μὰ Δι, ἀλλ' ἵνα μὴ τελευτήσῃ. Sidonius ep. 1, 7. de Arvando: *In Capitolio custodiebatur a Flavio Asellio hospite, comite sacrarum largitionum.* Custodia apud vades, cum eorum periculo fideiussoribus reus tradebatur. Tacitus 5, 8. *Nec aliud periclitantibus auxilii, quam in constantia fratrum fuit, qui vades exstitere.* Clariusque de eadem re Suetonius Vitell. 2. *Publius post praeturae honorem inter Seiani conscios arreptus, et in custodiam fratri datus.* Ulpianus l. 1. De custod. reorum: *De custodia reorum aestimare proconsul solet, utrum in carcerem recipienda sit persona, an militi tradenda, an fideiussoribus committenda.* Symmachus l. 1. Epist. *Statui, ut Felix vadibus, qui Fulgentio non essent cogniti, traderetur.* Lips.

Sestium Paconianum. Sextius Paconianus scribitur infra: *Nec dispa-*

num, praetorium, perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem delectumque a Seiano, cuius ope dolus C. Caesari pararetur. Quod postquam patefactum, prorupere concepta pridem odia: et summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret.

IV. Ut vero Latinium Latiarem ingressus est, adcusator ac reus iuxta invisi, gratissimum spectaculum praebebatur. Latiaris, ut retuli, praecipuus olim circumveniendi Titii Sabini, et tunc luendae poenae primus fuit. Inter quae Haterius Agrippa consules anni prioris invasit, « cur, mutua adcusatione intenta, nunc

5. ***Adcusator ac reus, iuxta invisi, gratissimum spectaculum praebebatur.*** **Ursinus *praebebant:* nec improbo. *Praebebantur* tamen propius accedit ad vulgatam: nec inelegans est epexegesis.**

res Trebellieni Rufi et Sextii Paconiani exitus. Lips.

Per idem odia. Emendo, *concepta pridem.* Lips. Sic etiam Faërnus et Pichena. Salinerium, *per idem* explicantem, *iisdem de caussis*, nugari, vere indicat Gron. Ern.

Ingressus est accusator Acrius. Restitui non male, *aggressus est, accusator ac reus iuxta invisi.* Paconius et Latiaris odiorum duo nomina. Itaque gaudium patrum fuit perculso Paconio a Caesare: gaudium alterum nominato, ab eo indice, Latiari. Lips. *Ac reus* probant et alii, receptumque a Pichena et seq. editoribus: *ingressus* servatum: recte. Sallustius Iug. 28. *Calpurnius acriter Numidiam ingressus est, multos mortales et urbes aliquot pugnando capit:* ubi codd. quidam *aggressus.* Opportune ibi Cortius attulit locum Iustini 41, 4. *cum praedonum manu Parthos ingressus:* ubi itidem Tan. Faber volebat *aggressus.* Quamquam video, et ibi, et hic de motu capi posse: nam etiam *Parthos* interpretari licet fines Parthorum. Sed omnino *ingredi* pro *aggredi* dicitur, etiam ap. Cicer. de Senect. 4. Acad. 4. 6. v. Burm. ad Virg. G. 2, 175. Simile infra c. 16. *magna vis accusatorum in eos irrupit:* quod proprie dicitur de iis, qui infestis armis impetum faciunt in fines. Si quis putet, Tacitum in mente habuisse locum Sallustii, possit etiam coniicere: *ut vero L. L. i. e. accusator acrius, iuxta invisum, g. s. p.* Ita non opus, mox emendare *praebebant*, quod Lipsio in dispunctionibus placet, et Mureto ac Pichenae: aut cum Acidalio transponere verba: *ingressus est, gratissimum spectaculum praebebatur, accusator ac reus iuxta invisi.* Ern. — Malim cum Lipsio *adgressus est.* Wopk.

Ut retuli 4. 68.

Intenta. Pichena volebat *intentata*; sed ipse dein sanum vulgatum

silerent? metum prorsus et noxiam conscientiae pro foedere haberi: at non patribus reticenda, quae audivissent.» Regulus, «manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum:» Trio «aemulationem inter collegas, et, si qua discordes iecissent, melius oblitterari,» respondit. Urgente Agrippa, Sanquinius Maximus, e consularibus, oravit senatum, «ne curas imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis.» Sic Regulo salus et Trioni dilatio exitii quaesita. Haterius invisior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus, et ob segnitiam, quamvis crudelem principem non metuens illustribus viris perniciem, inter ganeam ac stupra, meditabatur.

6. *Noctiam conscientiae pro foedere haberi.* *Noxia conscientiae* puto. Vide nos ad 1, 40, et 11, 22., *alii noxae conscientiam*, ut Muretus: et forte rectius.

iudicavit, ut supra *intenta pericula*.

Metum prorsus et noxam. Si examinas, stabis a Groslotio legente: *noxae conscientiam*. Ego etiam velim, *habere*, non *haberi*: sententia volente. Lips. MS. Beroaldus, Alciatus *noxiam*, quod verum puto. Primus mutavit Rhenanus, quem secutus est Aldus, Gryph. cet. Pichena etiam coniicit *noxiam conscientiam*. Si hoc licet, malim *et obnoxiam conscientiam*: nam *ob* potuit absorberi a praecedente copula. *Obnoxia conscientia* est huius, qui, sibi male conscius, non audet alterum offendere, ne ab ipso prodatur, ne ipse in periculum incurrat: nam tales homines *obnoxios* dici, satis hodie notum est. V. Gron. ad Senec. de Ira 3, 8. Ern. Bip. etiam volunt *noxiam conscientiae*. *Noxia* scil. culpa est; *noxa* damnum. Groslotium sequitur Muretus.

Sanquinius maximus. Verius, ut grandiori litera notes, *Sanquinius Maximus*, ut sit eius gentis cognomen. Nam maximum aevo inter consulares fuisse, non placet, nec verum est. Consul enim suffectus demum fuit ante annos quatuor a. U. 781. Praefectum urbis eum fuisse comperior sub Caio, ex Dionis corruptis verbis, 59, 13. Τριάκοντα δὲ δὴ ἡμέρας ἦρξε, (Caius videlicet) καίτοι Λουκίῳ Ἀπρωνίῳ τῷ συνάρχοντι ἓξ μῆνας ἐπιτρέψας, καὶ αὐτὸν Σχουΐνιος Μάξιμος πολιαρχῶν διεδέξατο: scribe, Σαγκύινιος, et hunc cape, qui tunc praef. urbi et secundum consul. Praefuit et inferiori Germaniae, ex Tacito 11, 18., *Chauci nulla dissensione domi, et morte Sanquinii alacres*. Lips. Mox *quaesita* v. 4, 68. Ern. Reimarus restituit Σαγκουΐνιος. Cf. c. 7. et 11, 18.

Inter ganeam ac stupra. Sic MS. cod. pro quo, errore operarum, apud

5. Exin Cotta Messallinus, saevissimae cuiusque sententiae auctor, eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, arguitur pleraque: C. Caesarem, quasi

7. *Arguitur pleraque. Peraeque* scribendum. Plinius Ep. 1, 2. *quod nihil eodem stylo peraeque scripsisse videor.* Vide Hist. 1, 76. Tum, *Caium Caesarem, quasi incertae virilitatis*, cum Lipsio partim, partim cum Freinshemio, *peraeque*, cum ipse solitus esset alios insimulare. Alibi apud nostrum non semel a nobis id vocabulum restitutum. *Die natali Augustae* sic capio, quasi ideo novendialem hanc coenam vocet, quod Augusta Tiberium peperisset, feralem ac exitiosum plurimis, ac proinde eam coenam pro funesta ac novendiali habendam.

Alciatum *ganeum:* quod secuti sunt omnes, usque ad Pichenam, qui vetus restituit. Ern. Cf. 3, 52.

Arguitur pleraque * *C. Caesarem.* Ne hunc quidem locum, ex aedilitio edicto, perhibeo sanum integrumque. Remedium aliquod, si legas: *Arguitur pleraque, C. Caesarem quasi incestae virilitatis, et, cum die natali Augustae inter sacerdotes epularetur, novendialem eam coenam dixisset*, ut, inquam, τὸ *dixisset*, reducas etiam ad priora, statimque eodem exemplo legas, *addidisset.* Sed metuo, ut haec, cum Aristophane, sit συχνὴ ἐπιχουρία. Lips. *Pleraque*; ut saepe, multa. Crimina plurima in eum sunt congesta, velut etc. Reliqua Lipsii coniectura sane non magis aliis, quam ipsi placet. Melius Muretus, Ursinus, Acidalius: *arguitur pleraque in C. Caesarem* etc. Nam τὸ *in* non raro a praecedente *que* in libris absorptum est, et hic additum, sensum commodum facit. Sed non negem, mihi valde blandiri Freinshemianam rationem: *Caiam Caesarem, quasi incertae virilitatis, dixisse.* Exemplis ab eo allatis ex Homer. Il. β. 235. Sueton. Caes. 49. et Xiphilino 62, 6. Addas accommodatissimum e Cicerone de Orat. 2, 68. *Cum Q. Opimius consularis, qui adolescentulus male audisset, festivo homini Egilio, qui videretur mollior, nec esset, dixisset: Quid tu, Egilia mea, quando ad me venis cum tua colu et lana? Non pol, inquit, audeo: nam me ad famosas mater vetuit accedere.* Adde Suet. Calig. 36. Non dubito, ita Tacitum scripsisse. Idem placet Ryckio, a quo etiam locum Ciceronis iam allatum video, itemque I. F. Gronovio ad Senec. de Vit. Beat. c. 13. qui, praeter locum Ciceronis, alium similem ex Egesippo de Exc. Hierosol. 1, 31. affert. Et sic licebit legere τὸ C. quod est in MS. et edd. prioribus ad Lipsianas usque, etiam Ryckiana, et Iac. Gronovii. Ern. Grut. *pleraque* mutat in *plorasse.* Satis inepte. Commentum Freinshemii valeret, si in cod. Ͻ. i. e. *C.* inversum compareret; sic enim *Caia* notabatur. Bip. praeferunt lectionem istam: *arguitur, pleraque* i. e. plura *in C. Caes.* etc.

Quasi incestae virilitatis. Constabit sententia iocusque, *incertae virilitatis.* Atque ita scribe: sic alibi. *Abdus ademptae virilitatis.* Notat autem, Caligulam quasi ambigue virum, quique, ut Suetonius ait l. c. pudicitiae neque suae neque alienae pepercerit. Infra c. 9. *sive*

incestae virilitatis, et, cum die natali Augustae inter sacerdotes epularetur, * *novendialem* eam *coenam* di-

composuerat quaedam in C. Caesarem ut impudicum, sive ficto habita fides. Locus aliquis in verbis, quasi dicas, androgynum eum fuisse, ἀμφοτέραν Ἀφροδίτην θηρώμενον. Lips. Querneus in Egreg. c. 12. explicat e Suetonii verbis: *pudicitiae neque suae, nec alienae pepercerat*: ut sit virilitas incesto contaminata stupro. Ern. Bipont. coniiciebant *infestae virilitatis*, ut in utraque voce ambiguitas esset, detorsioni obnoxia. Dein vero vulgatum *incestae* retinent eo sensu, ut non Cottae id dictum, sed per arguentium calumniam sic detortum credant. Broterius quoque nil mutandum censet vel ob id, quod a Suet. 24. *Drusillam vitiasse* scribitur *praetextatus adhuc.*

Die natali Augustae. Immo vero, *Augusti.* Liviae quidem natalem post mortem eius epulo ludisve celebratum, non invenio. Nec vero Tiberius, alias haud pronus in matrem, id permiserit: cum etiam minores quosdam honores, a senatu ei decretos, vetuerit abrogaritque. Dionem vide 60, 5. ubi de iis, quae Liviae decreta: verbum nullum de natali. At de Augusti certum est: cuius vitalis dies annuis ludis epulisque celeber. Repete ea, quae scripsi de Augustalibus ludis ad 1, 15. Lips. Recepit in textum Pichena. Verum puto: etsi non ignoro, etiam vivae natalem celebrari potuisse, ut Seiani ap. Dionem 58, 2. Ern.

Inter sacerdotes epularetur. Observa ergo, illo die epulum fuisse, et, ut apparet, per collegia. Dio auctor, senatores tunc convivatos in Capitolio 54, 26. τὰ γενέθλια, inquit, τοῦ Αὐγούστου ὁ Ἴουλος, ὁ τοῦ Ἀντωνίου παῖς, στρατηγῶν, καὶ ἱπποδρομίᾳ καὶ σφαγαῖς θηρίων ἑώρτασε καὶ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ καὶ ἐκεῖνον καὶ τὴν βουλὴν κατὰ δόγμα αὐτῆς εἱστίασεν. Videtur idem scriptor hoc convivium extendere ad vulgus etiam hominum ib. 30. καὶ αὐτόν, διά τε ταῦτα καὶ διὰ τἄλλα, ἀνδριάσι τε ἐκ συντελείας ἐτίμησαν, καὶ τῷ, τοῖς τε ἀγύνοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις καὶ συνθεᾶσθαι τοῖς ἄλλοις, καὶ συνδειπνεῖν ἐν τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ, δοῦναι. Sed fallor, aut hoc de iis tantum, qui quaeve senatorii gradus. Post principes servarunt; immo laetitiam eius diei etiam auxerunt. D. Maximus quaedam mihi suppeditat sine praevaricatione non omittenda, Serm. in Vigiliis Natalis Dominici. *Laetitia quanta sit*, inquit: *quantusque concursus, cum imperatoris mundi istius natalis celebrandus est, bene nostis. Quemadmodum duces eius et principes, omnes etiam militantes, accurati sericis vestibus, accincti operosis cingulis auro fulgente pretiosis, ambiant solito nitidius in conspectu regis incedere.* Et paullo post: *Deinde, quia in die natalis sui sciunt eum largum futurum ac donaturum plurima vel ministris suis, vel his, qui in domo eius abiecti putantur et viles: tanto prius thesauros eius replere divitiarum varietate festinant, ut in quantum erogare voluerit, in tantum praerogatio copiosa non desit, et ante voluntas donandi deficiat quam substantia largiendi. Haec autem ideo sollicite faciunt, quia maiorem sibi remunerationem pro hac sollicitudine sperant futu-*

xisse: querensque de potentia M. Lepidi ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addi-

ram. Quibus in postremis nota mihi morem donendee stipis principi; natum, ut opinor, ex more Augusti, qui kalendis, et alies, solitus largiter munera capere et dare. Lips.

* *Novendialem eam coenam.* Caussam ioci paullo eltins petendum. Mortuis, ritu romano, non ante diem nonum parentabatur. Tunc iis insta, ludi, epulae, inscriptio, et funeri finis. Donetus Phorm. 1, 1, 6., *In nuptiis septimus dies instaurationam voti habet: ut in funere nonus, quo parentalia concluduntur.* Poëtae alludunt. Ut Virgil. Aen. 5, 64., *Praeterea, si nona diem mortalibus almum Aurora extulerit.* Ut Statius in Archemori funere Theb. 6, 238, *Roscida iam novies coelo dimiserat astra Lucifer.* Et ab ea mente Iustinianus in Novella quadam scribit, *in nonum diem fieri* μνήμας *defunctorum.* Glossae: *Novendialia*, Ἔννατα ἐπὶ νεκροῦ ἀγόμενα. Augustinus in Genesim. 1. Q. 182. *Nescio utrum inveniatur alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum novem dies, quod apud Latinos novendial appellant.* Nono ergo illo die, praeter alia, coena funebris epulaeque. Iul. Obsequens 112. *In sacro novendiali coena, Deae posita, a cane adesa, antequam delibaretur*, etsi ambigo, en id ed secrom novendiale referendum; quod solitum fieri (instituit Tullus rex, de quo Livius abunde 1, 31.) post lapidum imbrem. Tertull. de Testim. animae c. 4. *Vocas securos mortuos, si quando extra portam cum obsoniis et mattiis* (aliquid Suides in Ματτύα) *tibi potius parentans ad busta recedis, aut a bustis dilutior redis.* Idem de Resurr. carnis c. 1. *At ego magis ridebo vulgus tunc quoque, cum ipsos defunctos atrocissime exurit, quos postmodum gulosissime nutrit: iisdem ignibus et promarens et offendens.* Eam vocat Appuleius coenam feralem c. 4. Florid. *Procul igitur facas abigerent, procul ignes amolirentur, coenam feralem a tumulo ad mensam referrent.* Et Iuvenalis 5, 84.... *dimidio constrictus gammarus ovo Ponitur, exigua feralis coena patella.* Ubi nota ova (quia adhiberi ad lustrationem solite) videri in eiusmodi coenis tralaticia fuisse, uti lentem et salem: ἃ νομίζουσι Ῥωμαῖοι πένθιμα, καὶ προτίθενται τοῖς νέκυσιν, ait in Crasso Plutarchus c. 36. t. 1, p. 555. Licet in Appiani Perth. eadem nerrantia, φακοὺς καὶ μάζαν, lentem et libum. Sane certos quosdam cibos proprios fuisse huic mortuali coenae, docet etiam Xiphil. in Domit. 67, 9. ubi de simulato illo sepulchrali epulo: Καὶ μετὰ τοῦτο πάνθ' ὅσαπερ ἐν τοῖς ἐναγίσμασι καθαγίζεται, καὶ ἐκείνοις μέλανα ἐν σκεύεσιν ὁμοίοις προσηνέχθη. Hanc coenam silicernium vocatam, docent Nonius, Festus, et Tertull. Apolog. 13. *Quo differt ab epulo Iovis silicernium? a simpuvio obba? ab aruspice pollinctor?* Hunc morem transisse ad christianos, etiam Augustinus narrat, et leviter excusat 8, 27. de Civit. Dei. *Quicunque*, inquit, *epulas suas eo* (ad sepulchra martyrum) *deferunt: quod quidem a christianis melioribus non fit, et in plerisque terris nulla est talis consuetudo: tamen quicumque id faciunt, eas cum apposuerint orant,*

disse, «illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.» Neque cuncta a primoribus civitatis revincebatur: iisque instantibus, ad imperatorem provocavit. Nec multo post literae adferuntur, quibus, in modum defensionis, repetito «inter se atque Cottam

8 *Neque cuncta a primoribus civitatis revincebatur.* Forte *quae aeque cuncta a primoribus civitatis revincebatur.* Sic *revincere crimen verbis* ap. Livium 6, 26. 40, 16. Nam et pro refellere quandoque sumitur, et est graecismus. Vide nos ad 2, 15.

et auferunt ut vescantur. Et 6, 2. Confess. de matre sua. *Cum ad memorias sanctorum, sicut in Africa solet, pultes et panem et merum attulisset.* Addit mox, vetitum ab Ambrosio, *quod illa parentalia superstitioni gentilium essent simillima.* Paullini locum huic rei subtexo, in Felicis Natali 9..... *ignoscenda tamen puto talia, parvis Gaudia quae ducunt epulis, quia mentibus error Irrepit rudibus: nec tantae conscia culpae Simplicitas pietate cadit, male credula sanctas Perfusis halante mero gaudere sepulchris.* Ubi rusticulos suos in Italia excusat, quod usi vel abusi per simplicitatem veteri gentilium more, ad sepulchrum ipsum D. Felicis.. Legam, *pietate caret.* Ad eas ergo novendiales epulas hic allusum, et et cum natalis Augusti celebraretur, dies laetus auctorque vitae, videri sibi Cotta ferales potius eas epulas dixit: sive, quia ille natus exitii caussa multis (sic Heinsius): sive quia ante novem forte dies, multi a Tiberio animadversi interfectique. Quod placet: et mirum, ni exciderit is iocus (verior liberiorque, quam ut Cottam deceat) post stragem Seiani. Non absimile Plauti illud Aulul. 2, 4, 45., *Cocus ille nundinalis est, in nonum diem Solet ire coctum.* Id est, feralis novendialisque, et qui mortuis tantum parat in coenam, ut praeit nobis bene Festus. Lips. Crollio videtur Cotta natalitiam Augustae post Tiberii secessum proxime celebratam dixisse *novendialem*, quod ab eo tempore *Augustae*, imperii ante sociae et aemulae, potentia videri poterat intermortua. Cf. 4, 57. Broterius cum Huetio putat, haec dicta esse vivo, sed morti proxime, Livia. Gruterus taciturnum fuisse convivium volebat ob metum ex multiplici caede ortum.

Querensque de potentia. Sic bene ex MS. restituit Pichena, pro vulgatu *querentemque.* Sed, quod inde colligit, legendum e coniectura Lipsii *dixisset*, et mox *addidisset*; idque in textum recipit: in eo fugit illum ratio. *Querens* pendet ob *arguitur.* Ern.

M. Lepidi. Manii, ut saepe. Lips. Immo *Marci*, ut supra ostensum ad 1, 13. 3, 35. Ern. Sic et cod. MS.

Neque cuncta a primoribus. Vere puto correxisse Pichenam, Berneccerum, *eaque cuncta.* I. Gronovii ratio: *illos quidem senatus: me autem? tuebitur Tiberiolus meus me, Quae cuncta* etc. multis modis displicet. Dixisset opinor: *me autem quis?* deinde in responsione Tiberioli nomen primo loco posuisset, et omisisset τὸ *me* etc. Ern. Prorsus adsentior Bipontinis, servandam lectionem receptam. Quia scil. non in cunctis revictus erat, ideo ad

amicitiae principio, crebrisque eius officiis » commemoratis, « ne verba prave detorta, neu convivalium fabularum simplicitas in crimen duceretur, » postulavit.

6. Insigne visum est earum Caesaris literarum initium. Nam his verbis exorsus est: « Quid scribam vobis, P. C., aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deaeque peius perdant, quam perire me quotidie sentio, si scio. » Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra praestantissimus sapientiae firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse adspici laniatus et ictus; quando, ut corpora verberibus, ita saevitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur. Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse poenas fateretur.

Caesarem provocare potuit. Ceterum cod. habet *cuncta*. In editis legitur *cunctatus*, *contatius*.

Convivales fabulae. Sunt ipsi sermones quicunque, inter convivium facti. Sueton. Aug. 70. *coena eius in fabulis fuit*, sc. hominum, vulgi; in sermonibus vulgi versata est. Ern.

In crimen duceretur. Sallust. Iug. c. 85. *in conscientiam duceret.* Wopk. Cf. infra 11, 34.

Quid scribam. Eadem habet Suet. Tib. 67.

Quomodo Cod. *quando.* Pichena.

Perire me. Sic cod. Male ergo recentiores id *me* omittunt. Gron.

In supplicium verterant. I. e. vertebantur, cedebant. Frustra ergo Ren. Vallinus ad Boëth. Cons. 4. met. 2. emaculandum putat *ipse quoque in supplicium verterat*, quia de solo Tiberio sermo. Wopk.

Praestantissimus sapientiae. Credo, Socrati hoc elogium; et iure, tribuit. Apud Platonem sane de Rep. 9. p. 579. gnome talis: Ἔστιν ἄρα τῇ ἀληθείᾳ, κἂν εἰ μή τῳ δοκῇ, ὁ τῷ ὄντι τύραννος, τῷ ὄντι δοῦλος τῆς μεγίστης θωπείας καὶ δουλείας, καὶ κόλαξ τῶν πονηροτάτων.... καὶ πένης τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται, ἄν τις ὅλην ψυχὴν ἐπίστηται θεάσασθαι. Καὶ φόβου γέμων διὰ παντὸς τοῦ βίου, σφαδασμῶν τε καὶ ὀδυνῶν πλήρης. Sed et ante et postea (magnus enim locus est,) plura huic rei Socrates effatur, et istis similia, etsi noster contraxit. Lips.

Firmare solitus. Muret. *Adfirmare.* Frustra. Vide ad 3, 35. Iterum sic dixit infra c. 50. Ern. Sic et c. 28. Et H. 2. 5. Wopk.

Recludantur tyrannorum mentes. Claudian. in Rufin. 2, 504. *Pectus inustae deformant maculae.* Ubi videndus Barthius. Cicero de Off.

7. Tum, facta patribus potestate statuendi de «Caeciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat,» placitum, «eandem poenam irrogari, quam in Aruseium et Sanquinium, adcusatores L. Arruntii,» quo non aliud honorificentius Cottae evenit; qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis aequabatur. Quintus Servaeus posthac et Minutius Thermus inducti: Servaeus, praetura functus et quondam Germanici comes: Minucius, equestri loco; modeste habita Seiani amicitia: unde illis maior miseratio. Contra Tiberius, «praecipuos ad scelera» increpans, admonuit C. Cestium patrem, «dicere senatui, quae sibi scripsisset:» suscepitque Cestius adcusationem: quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum: neque di-

3, 21. *Hunc tu quas conscientiae labes in animo censes habuisse? quae vulnera?* Gron.

Aruseium. Reinesius malebat *Aruleium* in c. 40. quae coniectura huc quoque pertinet. Id nomen occurrit ap. Grut. 961, 6. Ern.

Sanctissimis Arruntii artibus. De eo dixi supra ad 1, 13. 3, 11. At de accusatione eius, nihil in libris qui nunc sunt. Lips. De morte eius v. c. 48.

Q. Servaeus posthac. Acidalius malebat *post haec*, V. ad 3, 62. ubi corrigebat *post hos.* Ern.

Inducti. Ammianus Marcell. 22, 3. *Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium: consulatu Tauri et Florentii, inducto sub praeconibus Tauro.* Gron. *Inducti*, accusati. Proprie tamen inducti in senatum ad dicendam caussam. Ern. Apul. Met. 3. *Reus capitis inducor.*

C. Cestium patrem. Duo ergo Cestii Romae, pater filiusque? Non inveni. Fuit, qui *Cestium Pium* vellet legi, quia frequens declamatoris eius Senecae mentio. Mihi, si quid mutandum, placeat, *Cestium praetorem:* potuitque obiici error ex notis. Cestius quidem praetor fuit, ille ipse, uti divino, de quo Romae inscriptio: C. CESTIVS. L. F. POB. EPVLO. PR. TR. PL. VII. VIR. EPVLONVM. Itaque apparet scribendum *Cestius*, litera spreta, quoniam et in numis L. CESTIVS. Lips. Coniectura Lipsii, ut demonstrat Ryckius, refellitur ex eo, quod huic Cestio apud Dionem 58, 25. cognomen Galli, fuitque consul cum M. Servilio infra c. 31. Ern.

scerneres alienos a coniunctis, amicos ab ignotis, quid repens, aut vetustate obscurum: perinde, in foro, in convivio, quaqua de re locuti, incusabantur, ut quis praevenire et reum destinare properat; pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine et contactu. Sed Minucius et Servaeus damnati indicibus accessere. Tractique sunt in casum eundem Iulius Africanus, e Santonis, gallica civitate, Seius Quadratus: originem non reperi. Neque sum ignarus, a plerisque scriptoribus omissa multorum pericula et poenas, dum copia fatiscunt, aut, quae ipsis nimia et maesta fuerant, ne pari taedio lecturos adficerent, verentur. Nobis pleraque digna cognitu obvenere, quamquam ab aliis incelebrata.

8. Nam ea tempestate, qua Seiani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est eques romanus, M. Terentius, ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo: «Fortunae quidem meae fortasse minus expediat, agnoscere crimen, quam abnuere. Sed, utcunque casura res est, fatebor, et fuisse me

9. *Ob id reus amplecti.* Malo *reus palam amplecti.* Similis error commissus 4, 40.

Quid repens. Sic MS. et edd. Sed iam Iucundus Veronensis in apographo correxit *recens.* Nam hic est cod. vet. quem laudat Ursinus, qui hanc correctionem, quae et Mureto in mentem venit, probabat. Sane *repens* proprie pro repentino dicitur, et tum male ei *recens* substituitur: v. Gronov. et Drakenb. ad Livium 8, 29. sed non de nuper orto vel facto. Ceterum, quia sic etiam est 11, 24. nihil mutandum censeo, sed credo, paullatim dictum pro *recens.* Ern. Cf. H. 4, 25.

Destinare properat. Non abiecerim, *poterat.* Lips. Sic etiam Muretus, vel *properabat.* Ern. Heins. *properarat.*

Contactu. In ed. Oberl. *contractu.* Forsan errore operarum. N. E.

Indicibus accessere. Id est, servati sunt, quia indicium professi. Ita supra c. 3. *Summum supplicium decernebatur, nisi indicium professus foret.* Lips.

Originem. Ant. Augustinus, teste Ursino, in citato vet. codice reperit *cuius originem.*

Amplecti. Heinsius coniicit *palam amplecti.*

Fatebor et fuisse me. Tota haec Terentii oratio, ut et caussa, si-

Seiano amicum, et, ut essem, expetisse, et, postquam adeptus eram, laetatum. Videram collegam patris regendis praetoriis cohortibus; mox urbis et militiae munia simul obeuntem. Illius propinqui et adfines honoribus augebantur: ut quisque Seiano intimus, ita ad Caesaris amicitiam validus: contra, quibus infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur, nec quemquam exemplo adsumo: cunctos, qui novissimi consilii expertes fuimus, meo unius discrimine defendam. Non enim Seianum Vulsiniensem, sed Claudiae et Iuliae domus partem, quas adfinitate occupaverat, tuum, Caesar, generum, tui consulatus socium, tua

millima est illi Amyntae apud Curtium 7, 1. (* Sic et Philotae ib. 6, 10.) Et membra sane aliquot sunt, quae dicas illinc translata. Nam Amyntas ita: *Amicitiam, quae nobis cum Philota fuit, adeo non inficior, ut expetisse quoque nos, magnosque ex ea fructus percepisse, confitear. An vero Parmenionis, quem tibi proximum esse voluisti, filium, omnes poene amicos tuos dignatione vincentem, cultum a nobis esse miraris? Tu, Hercule, si verum audire vis, rex, huius nobis periculi caussa es. Quis enim alius effecit, ut ad Philotam decurrerent, qui placere vellent tibi? Ab illo traditi, ad hunc gradum amicitiae tuae ascendimus. Is apud te fuit, cuius et gratiam expetere, et iram timere possemus.* Et mox: *Igitur, si hoc crimen est, paucos innocentes habes, immo Hercule neminem. Omnes enim Philotae amici esse voluerunt: sed totidem, quot volebant, esse non poterant. Ita, si a consciis amicos non dividis, nec ab amicis quidem separabis illos, qui idem esse voluerunt.* Quae delector, ita me Deus amet, exscribere candidissime et disertissime dicta. At postrema verba etiam correctiuncula iuvo et interpunctis. *Omnes enim Philotae amici esse voluerunt. Sed totidem, quot volebant, esse non poterant. Ita, sed si a consciis,* etc. Prorsus ita legendum, ex Amyntae quidem mente, quod facile videbis, qui ipse eam habes. Lips.

Sordibus conflictabantur. Respicit ad sordes reorum. Sensus igitur est: aut metuebant perpetuo accusationes, aut ab accusatoribus vexabantur. Ern.

Novissimi consilii. Nempe de Tiberio tollendo, quod Tiberio patefactam per Antoniam, Germanici matrem. Ioseph. Ant. Iud. 18, 6. v. Ryckius ad h. l. Coniurationis huius mentio infra c. 14, et alibi. Ern.

Claudiae et Iuliae. Claudiae per filiam, Iuliae per se: quia Liviam duxerat Germanici sororem. Lips. Sed utrumque destinatum tantum fuit. Seianus Liviam ducere voluerat 4, 39. et ducturus credebatur: Seiani filia destinata Claudii filio, auctore Dione 58, 11. Mox *Tiberii gener* dicitur, ob opinionem desti-

officia in republ. capessentem, colebamus. Non est nostrum, aestimare, quem supra ceteros et quibus de caussis extollas. Tibi summum rerum iudicium dii dedere: nobis obsequii gloria relicta est. Spectamus porro, quae coram habentur, cui ex te opes, honores, quis plurima iuvandi nocendive potentia: quae Seiano fuisse, nemo negaverit. Abditos principis sensus, et si quid occultius parat, exquirere, illicitum, anceps: nec ideo adsequare. Ne, P. C., ultimum Seiani diem, sed sedecim annos cogitaveritis. Etiam Satrium atque Pomponium venerabamur: libertis quoque ac ianitoribus eius notescere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta haec defensio et promiscua dabitur? immo iustis terminis dividatur; insidiae in rempubl. consilia caedis adversum imperatorem puniantur: de amicitia et officiis idem finis et te, Caesar, et nos absolverit. »

9. Constantia orationis, et, quia repertus erat, qui efferret, quae omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut adcusatores eius, additis, quae ante deliquerant, exsilio aut morte multarentur. Secutae dehinc Tiberii literae in Sex. Vestilium, praetorium,

10. *Nec ideo adsequare. Nec adeo.* Alii alia. *Adeo* passim in *ideo* apud scriptores degeneravit. infra c. 15., *Ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium nunquam adiit.*

natae ipsi Liviae. Ceterum in MS. et editione Beroaldi est *et Claudiae et Iuliae,* sine *sed:* quod defendit Iac. Gronovius. Et extant sane alia huius generis loca. Ern. Crollius legit *at.*

Nec ideo adsequare. Breviter Tacitus, hoc sensu: *et illicitum est et vanum: nam, utcumque scruteris, haud adsequere.* Gron.

Satrium atque Pomponium. Satrius est ille, qui Cremutium accusavit 4, 34. *Pomponium* puto, *Quintum* praenomine, qui *moribus inquies,* ait noster infra c. 18. *haec et huiuscemodi a se factitari, praetendebat, ut periculis Pomponii Secundi fratris mederetur*: dequo 5, 8. Lips. Hunc Satrium Ryckius putat conscium coniurationis fuisse, et Antoniae dixisse, unde *coniurationis index* dicatur infra c. 47. Eodem ex numero Pomponium putabimus. Ern.

quem, Druso fratri percarum, in cohortem suam transtulerat. Caussa offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quaedam in C. Caesarem, ut impudicum, sive ficto habita fides. Atque ob id convictu principis prohibitus, cum senili manu ferrum tentavisset, obligavit venas: precatusque per codicillos, immiti rescripto, venas

11. *Precatusque per codicillos.* Malim *deprecatusque.*

In cohortem suam. Cohortem amicorum: ita enim vocabant exemplo praetoriae cohortis. Seneca de Clem. 1, 10. *Sallustium et Cocceios et Deillios et totam cohortem primam interioris admissionis ex adversariorum castris conscripsit.* Ubi vides, plures fuisse amicorum cohortes (cf. Suet. Tib. 46. Cal. 19.) et quasi gradus. Quod originem habuit a Graccho et Livio tribunis. Idem scriptor, de Benef. 6, 34. *Apud nos primi omnium C. Gracchus et Livius Drusus instituerunt segregare turbam suam, et alios in secretum recipere, alios cum pluribus, alios cum universis. Habuerunt itaque isti amicos primos, habuerunt et secundos, nunquam veros.* (legerim *numquid*, interrogatione sententia erecta. * Sic Lipsius in margine.) Itaque dicebantur amici primae, secundae, tertiae admissionis; ex ordine, quo admittebantur. Ille ipse ib. 33. *Non sunt isti amici, qui agmine magno ianuam pulsant, qui in primas et secundas admissiones digeruntur.* Lampridius in Alex. 20. *Moderationis tantae fuit, ut amicos non solum primi ac secundi loci, sed etiam inferioris, aegrotantes viseret.* Et Tiberius ipse amicos solitus describere in tres classes. Vide Suet. c. 46. Ab hoc more admissiones manarunt, admissionalos (quos Arrianus describit Diss. 4, 7. *οἱ ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος καὶ οἱ ἀποκλείοντες τοὺς εἰσιόντας.*) et officium admittendi. Admissionum eius facilitatem in Traiani laudatione Plinius admiratur c. 47. Alexandrum *quasi unum e senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis, salutatum esse* Lampridius scribit c. 4. et Accoleius *magister admissionum* nominatur in Flavii Aureliano c. 12. Id munus fuit libertorum, ut clarum ex Suetonii Vespas. 14. *Quidam ex officio admissionis, simul expellens, abire Morboniam iusserat.* Fuit autem is libertus Phoebus. Plinius hoc idem ostendit loco non sano, 33, 12. *Fuit et alia Claudii principatu differentia, in solis his, quibus admissionem liberti eius dedissent, imaginem principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occasione: quae omnia salutaris exortus Vespasiani imp. abolevit, aequaliter publicando principem,* quem corrigo, *quibus admissionum liberti ius dedissent.* Quod ait, criminum occasionem fuisse, refer ad ea, quae de imagine principis dicta mihi ad 3, 36. Et quae Seneca de Benef. 3, 26. Lips. adde Excurs. 15. ad Suet. Ern.

Seu composuerat. Forsan ab auctore scriptum erat, *quod composuerat.* Ad H. 1, 18. *seu* est pro *seu quod.* Hoc loco autem durior est illa dicendi ratio. Wopk.

resolvit. Acervatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco simul ac Sabino Calvisio, maiestatis postulantur, et Vinicianus Pollioni patri adiiciebatur, clari genus, et quidam summis honoribus. Contremuerantque patres: nam quotus quisque adfinitatis aut amicitiae tot illustrium virorum expers erat? ni Celsus urbanae cohortis tribunus, tum inter indices, Appium et Calvisium discrimini exemisset. Caesar Pollionis ac Viniciani Scaurique caussam, ut ipse cum senatu nosceret, distulit, datis quibusdam in Scaurum tristibus notis.

10. Ne feminae quidem exsortes periculi. Qua occupandae reipubl. argui non poterant, « ob lacrimas » incusabantur: necataque est anus Vitia, Fufii Gemini mater, quod filii necem flevisset. Haec apud senatum: nec secus apud principem Vescularius Atticus ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, e vetustissimis familiarium Rhodum secuti, et apud Capreas indivi-

Annius Pollio. Est ille, qui postea in Neronem coniuravit, amicorum eius praecipuus. 15, 56. Lips.

Vicinianus. Lego, *Vinicianus* auctore Dione 60, 15. qui hunc Annium Vinicianum coniurasse in Claudium cum Scriboniono adserit. Lips. Sic et MS. Est ergo in Beroaldi ed. error vel scriptoris, vel operarum, quem Alciatus et ceteri secuti sunt. Ern.

Nosceret. Pro cognosceret. V. ad c. 12. cf. supra ad 3, 35. Ern.

Qua occupandae reip. Muretus corrigit *quia*. Pichena probat. Racte. Huetius corr. *quae*. Ern. *Qua* pro *quatenus*, Heinsius. Pichena quoque τὸ *qua* non improbat.

Ob lacrimas incusabantur. Heu, misera conditio sub tyrannis: ubi nec liber, liberrimus affectuum dolor. Claudianus hoc pulchre exprimit in Ruf. 1, 259.... *tacitique sepultos Suspirant gemitus, indignarique verentur.* Lips.

Fufii Gemini. Qui ante consul 5, 1, 2. Lips.

Vescularius Atticus. Sic MS. et edd. vett. *Flaccus*, quod est in ed. I. F. Gronovii, est ex correctione Pichenae, quia 2, 28. bis Flaccus dicitur. Potuit duplex cognomen habere, ut videtur Ryckio. Nec id rarum illis temporibus. Ern. Groslotius in Syll. Burm. t. 1, p. 349. putat, id cognomen *Attici* ex sequentis *Curtii* cognomine huc tractum, et aut delendum aut in *Flaccus* esse mutandum.

Rhodum secuti. Forte: *e vetustissimis familiarium Rhodum secutis.* Gron.

dui. Vescularius insidiarum in Libonem internuntius: Marino participe, Seianus Curtium Atticum oppresserat. Quo laetius acceptum, sua exempla in consultores recidisse. Per idem tempus L. Piso pontifex, rarum

Curtium Atticum. Equitem r. ex illostribus, qui Tiberio comes Capreas, supra 4, 58. Lips.

Sua exempla. Phaedrus 1, 26. *Sua quisque exempla debet aequo animo pati.* Ern. — Sic et Livius 7, 38. 29, 27. Ovid. Am. 1, 4, 46. Seneca Herc. fur. 735. Cf. Gron. ad 13, 16. Wopk.

Per idem tempus. Quid ergo Iosepho, 18, 6, 10. Zonaraeque in mentem venit, vivum eum facere Tiberio iam defuncto? Nec enim alium habeo, de quo possint illa intelligi: *a Caio binas epistolas missas, unam ad senatum de Tiberii morte et suo imperio; alteram ad Pisonem praef. urbis, qua iubebat Agrippam e castris transferri in priscas suas aedes.* An imposuit Syro celebritas nominis Pisonis, et per Syrum (nam ab illo hausit) Graeco? An alius aliquis Piso tunc praefectus? quod non reperi. Huic quidem Pisoni Aelius Lamia suffectus est, de quo Dio 58, 19. Τόν τε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησεν... Καὶ Λούκιον ἀντ' αὐτοῦ ταμίαν ἀνθείλετο, ὃν πρόπαλαι τῇ στρατιᾷ προστάξας κατεῖχεν ἐν τῇ Ῥώμῃ. Scribe Λαμίαν. Ridiculus interpres, qui vertit *Lucium ei quaestorem suffecit*, inductus puerili errato. Sed ille ipse paullo post obiit, ut habes mox in nostro: et successit Lentulus Cossus. Disco ex Seneca epist. 84. (83.) *L. Piso urbis custos, ebrius ex quo semel factus fuit, maiorem partem noctis in convivio exigebat, usque in horam sextam fere dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium tamen suum, quo tutela urbis continebatur, diligentissime administravit. Huic et D. Augustus dedit secreta mandata, cum illum praeponeret Thraciae, quam perdomuit: et Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in urbe et suspecta relinqueret et invisa. Puto, quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit urbis praefectum, virum gravem, moderatum, sed mersum vino et madentem.* Lego ex libro MS. *ebrius ex quo semel factus est, fuit.* Id est, post unam illam ebrietatem (quae tamen bene cesserat, et cuius pretium praefecturam ipsam habebat, ut Plinius scribit 14, 28. et Suet. Tib. 42.) semper placuit ei esse ebrium. Iacet alioqui sententia, nec a me erigi potest. Lips. De dissensu Taciti et Iosephi, et iis, quae hic de Iosepho Lipsius dicit, alio loco dicetur commodius. Neque enim Tacito illustrando profuerit ista disputatio. Ern. Zonaras perperam hic allegatus videtur.

L. Piso Pontifex. Nescio, an ex notis error, scribendumque, *Piso P. U.* id esset, praefectus urbi. Lips. Sic etiam Muretus et alii. Recte. Nam, etiam si pontifex fuisset, tamen potius praefectura urbis commemoranda erat. Vulgatam tamen lectionem defendit ill. Rezzonico Disquis. Plin. t. 1, p. 288. not. 3, ex inscriptione ap. Murator. Thes. Inscr. p. 584. ubi *L. Calpurnius Piso, Pontif. Cos.* commemoratur, quem putat esse hunc ipsum, dis-

in tanta claritudine, fato obiit; nullius servilis sententiae sponte auctor, et, quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei censorium fuisse memoravi: aetas ad octogesimum annum processit: decus triumphale in Thracia meruerat: sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus urbis recens continuam potestatem, et insolentia parendi graviorem, mire temperavit.

11. Namque antea, profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet ac subitis mederetur. Feruntque ab Romulo Deutrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium, et ab Tarquinio Superbo

sentientibus Maffeo et Muratorio. Ern.

Censorium fuisse memoravi. Non quidem in his libris, qui extant. Tamen intelligi vult L. Pisonem socerum C. Caesaris, qui censor cum Appio Claudio a. U. 704. quo ipso anno, ut ratio aetatis Tacito constet (ait enim vixisse octoginta annos) natus fuisse debuit hic Piso. Lips. *In Thracia meruerat.* Velleius 2, 98. *Atrox in Thracia bellum ortum omnibus eius gentis nationibus in arma accensis, L. Pisonis, quem hodieque diligentissimum atque lenissimum securitatis urbanae custodem habemus, virtus compressit.* Vide et Dionem 54, 34. Lips.

Praefectus urbi recens. Ideo recentem dici putant, quia ab Augusto praefectura urbis instituta, quam Piso gessit, diversa a vetere, de qua mox: ut adeo *praefectus urbis recens* sit, e recenti genere. Sed hunc loquendi modum durissimum esse, omnes vident, neque credo quemquam sic locutum. *Praefectus recens* est recens creatus, nuper factus: quod alienum est. Suspicabar Tacitum scripsisse: *creatus*: sed id languidum esse sentio. Nec tamen melius quid reperi. Ern. — *Recens* ad *continuam* referendum (quod et Bipontinis visum et mihi) *nam antea in tempus deligebatur.* Tentabam alioquin *gerens cont. potestatem.* Mallem de reliquo *praefectus urbis.* Wopkens. — Hillero contra Rac. 32. *recens praefectus* est non multo ante constitutus, ut Suet. Tib. 1. *Romam recens conditam* dicit.

Feruntque ab Romulo Dentrem Romulium. Quia ap. Liv. 10, 1. *M. Livius Denter* occurrit, coniiciunt nonnulli, hic *Livium* pro *Romulium* legendum: quasi necessario ille Livianus Denter e posteris illius primi praefecti: et non genti quoque Romuliae sive Romuleiae usitatum cognomen esse potuerit. Ern. In nonnullis istis sunt Muretus, Ursinus.

Numam Marcium. Est pater Anci Marcii, regis Numae Pompilii gener, quocum praenomen Sabinum Numa commune habuit. Eius mentio ap.

Spurium Lucretium impositos. Dein consules mandabant: duratque simulacrum, quotiens ob ferias latinas praeficitur, qui consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Maecenatem, equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam praeposuit. Mox, rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumpsit e consularibus, qui coërceret servitia et quod civium audacia turbidum, nisi vim metuat: primusque Messalla Corvinus eam

Liv. 1, 20. ubi pontifex a Pompilio creatus dicitur: ad q. l. v. Sigonius. Vid. de hoc Numa Marcio Spanhem. de Us. et Pr. N. Diss. 10. t. 2, p. 19, 20. ubi recte repudiat Merceri coniecturam *Numae nepotem Marcium*, quod et placuerat Reinesio Inscr. Class. V. n. 2. Ern. Intellige: quam et improbarat Reinesius.

Sp. Lucretium. Livius 1, 59. Ern.

Ferias L.t. V. de his 4, 36.

Cilnium Maecenatem. Non ut receptum est, *Cilnium*. Cilnius enim gentile nomen patris huius et altoris Musarum. Cui domus prisca Arretium, ut olim ex Livio 10, 3. docui (v. Lect. Antiq. 1, 22.), et adde Silii versus huiusce rei 7, 29. *Cilnius Arreti Tyrrhenis ortus in oris Clarum nomen erat.* Etsi ibi quoque vulgo, *Cilnus*. Nam Silius, ut solet, historiam exornat flore hominum sui superiurisque aevi. Praefecit autem Romae Italiaeque Maecenatem Augustus per bellum Siculum. Consule Dionem 49, 16. in actis anni 718. Lips. Adde de gente Cilnia Demsterum in Etruria regali 2, 54. quem cum aliis laudat Drakenb. ad Livium l. c. ubi etiam de varietate MSS. in hoc nomine. Ern.

Coërceret servitia. Circumscribit potestatem praefecturae, quae tamen aucta. Suadeo, legas Dionem in Orat. Maecenatis 52, 21. Lips.

Primusque Messalla Corvinus. Tradit idem Eusebius Chronico: *Messalla Corvinus*, inquit, *primus praefectus urbis factus, sexto die magistratu se abdicavit, incivilem potestatem esse contestans.* At Dio 54, 6. in actis a. 733. ita narrat, ut M. Agrippam primum faciat praefectum urbi cui mox a. 738. c. 19. Taurum sufficit, huius Corvini nulla mentione. Lips. Omnino excogitavit novum, quod frustra negat Vertranius: et quidem, (licet alia obtenderet) ut frangeret ius praetorum, magistratus, quem a populo creari sinebat: tam felici successu, ut Boëthius lib. 3. de Cons. Phil. scribat: *Praetura magna olim potestas, nunc inane nomen est, et senatoris census gravis sarcina.* Recte Suet. Aug. 37. etsi Torrentius quoque non tam instituisse, quam auxisse et ornasse notet. Nomine usus est vetere: sed res et potestas toto genere distabat. Itaque eopse tempore, quo hic urbano milite succinctus praefectus urbi vigebat volitabatque maxime: tamen quotannis Latinarum caussa quidam alius urbi praeficiebatur. Caeterum de his Taciti deque Eu-

potestatem, et paucos intra dies finem, accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam provecta aetate, egregie toleravit. Dein Piso, viginti per annos pariter probatus, publico funere, ex decreto senatus, celebratus est.

12. Relatum inde ad patres a Quintiliano, tribuno plebei, « de libro Sibyllae, quem » Caninius Gallus

sebii vel Hieronymi verbis, eodem pertinentibus, quae disputamus adversus Scaligerum (ad Eus. p. 167.) vide Observat. in Ecclesiast. Script. cap. 19. Gron. Heinsius in Ep. ad Perizon. t. 4. Coll. Burm. p. 805. in Hieronymo legendum putat: *inhabilem se esse potestati contestans.* Probat Perizonius in responsione p. 809. nisi quod τὸ *se* non desiderat. Ern.

Finem. Heins. emendare studebat: *sed finiens*, vel *finitam*. Non opus.

Taurus Statilius. De hoc v. Ryckius ad 2, 1.

Viginti per annos probatus. Ligat me nodus. Quid? viginti per annos praefectus Piso? Fuerit ergo necesse est ab a. U. 765. Nam ab eo die in hoc tempus viginti ipsi anni. Atqui Augustus tunc vixit, imperavitque. Quomodo ergo verum, quod Plinius Suetoniusque consensu tradiderunt, a principe Tiberio Pisonem factum praef. urbis, propter bidui assiduam compotationem? Illius verba sunt l. 14. *Eaque commendatione* (ebrietatis scilicet) *credidere L. Pisonem urbis Romae curae ab eo delectum, quod biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam principem.* Nota ea, *apud ipsum iam principem.* Suet. 42. *Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco et L. Pisone, noctem* (dissentit Plinius, qui ait duas noctes) *continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri praefecturam urbis confestim detulit.* Ait diserte *postea princeps.* Atqui vel ab initio principatus Tiberii ad hunc diem Pisonianae mortis anni duntaxat 17. Sed hoc amplius ex Suetonio colliges, factum Pisonem praefectum, sub idem tempus, quo Pomponius Syriae praetor. Ille autem Syriae non ante annum 773 praeponi potuit (Moesiam enim provinciam administrabat a. 772. uti ex Taciti 2, 66. clarum): non ergo tot annos Piso praefectus urbi. His rationibus cogor, ut in Tacito restituam, *Piso decem per annos*; quia Pomponium Syriae praefuisse ante a. 75. non probabile. Sit ergo hic error ex notis geminatis. Lips. Sic censet etiam Norisius ad Cen. Pis. Diss. 2, 16, 12. Sed Pagius Crit. Bar. t. 1. p. 7. defendit vulgatum, non bene, ut docui ad Suet. Tib. 42. ubi pluribus de h. l. actum. Summa redit huc, ut suspicarer, hic scriptum fuisse XV, et inde factum XX. Nam X et V. saepe in libris scriptis permutantur. Altera ratio, quam ibi proposui, ut numerus certus pro incerto dictus sit, probatur Iac. Gronovio et Broterio. Ern.

quindecimvirum « recipi inter ceteros eiusdem vatis, et ea de re senatusconsultum, » postulaverat: quo per discessionem facto, misit literas Caesar, modice tribunum increpans, « ignarum antiqui moris ob iuventam. » Gallo exprobrabat, « quod scientiae caerimoniarumque vetus, incerto auctore ante sententiam collegii, non, ut adsolet, lecto per magistros aestimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset. » Simul commonefecit: « quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad praetorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret. » Quod a maioribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quaesitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam et italicas colonias, carminibus Sibyllae, una seu plures fuere, datoque sacerdotibus negotio, quanto humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber subiicitur.

Quindecimvirum. Sic Cod. MS. quod cum Iac. Gronovio recepimus. Beroaldus mutavit in *quindecimvir*, offensus insolentia constructionis. Intellige: e numero quindecimvirum. Hist. 1, 31. *tribunorum Subrium et Cerium milites adorti.* Et sic alibi. V. Sanctii Minerv. 4, 3. p. 544. et ibi Perizon. Ern.

Lecto per magistros. Magistri sunt sacerdotum. Valerius 1, 1. 9. *A patre suo collegii Saliorum magistro iussus.* Plinius 28, 3. *quindecimvirum collegii magister.* In lapide (ap. Grut. p. 313, 3.) ORDO. SACERDOTVM. MAGISTRO. SVO. Et Sueton. Calig. 22. Domit. 4. Capitolinus in Ant. Phil. 4. *Fuit in eo sacerdotio et vates et praesul et magister.* Lips.

Sanxisse Augustum. Pete e Suetonio 31. in Aug. Lips.

Neque h. pr. liceret. Arbitror, legendum *neve*, quod interdum in libris cum *neque* permutatur. Ern.

Sociali bello. Quid ais? Sociali sive Italico bello Capitolium flagravit? Non alios, sed te, in te advoco, qui scribis Hist. 3, 72. *Capitolium flagrasse L. Scipione, C. Norbano Coss.* a. U. 671. Atqui tunc iamdiu positum sociale bellum. Tullius tibi adsit, a memoriae vitio non excuset. *Civili bello* scripsisse omnino te ex historia oportuit. Lips.

Quantum potuissent. Latinitas postulat *possent.* Ern. Enallage satis trita. Wopk. * Sic et Val. Max. 9, 3. ext. 3.

Notioni quindec. Verbum pro-

13. Iisdem consulibus, gravitate annonae iuxta seditionem ventum: multaque, et plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quam solitum adversum imperatorem. Quis commotus, incusavit magistratus patresque, « quod non publica auctoritate populum coërcuissent: » addiditque, « quibus e provinciis, et quanto maiorem, quam Augustus, rei frumentariae copiam advectaret. » Ita castigandae plebi compositum senatusconsultum, prisca severitate: neque segnius consules edixere: silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur.

14. Fine anni Geminius, Celsus, Pompeius, equites romani, cecidere coniurationis crimine. Ex quis Geminius prodigentia opum ac mollitia vitae amicus Seiano; nihil ad serium. Et Iulius Celsus, tribunus, in vinclis laxatam catenam et circumdatam in diversum tendens, suam ipse cervicem perfregit. At Rubrio Fabato, tanquam, desperatis rebus romanis, Partho-

prium in hac re, v. ad 3, 59. Ern.

Gravitate annonae. Vid. ad 11, 4. Ern.

Maiorem, quam Augustus. Aliquid hac de re scripsi in Electis 1, 8. de Annona. Sed modum tributi aegyptiaci, qui tunc me latuit, erui ex Sex. Victore, in Augusto: *Huius*, inquit, *tempore ex Aegypto urbi annua ducenties millia frumenti inferebantur.* Velim interseri, *centena millia modium frumenti*: quae vox, litera saltem notata, M. ut solet, periit. Lips. Frustra tentat Aurelium Victorem. Sic enim et Seneca de Brev. vitae c. 18. *Cogita, non id egisse te ab aetate prima, omni cultu studiorum liberalium, ut tibi multa millia frumenti bene committerentur.* Nec aliter Polybius 5, 1. *Καὶ σίτου προσθεῖναι μυριάδα.* Gron.

Neque segnius. Forte, *sequius.* Lips. Similiter locum Sallust. B. Iug. 75. extr. *nihilo segnius bellum parare*, tentat Cortius, et vult legi *sequius* pro *secus*, *secius*, quocum in libris permutatur. Vide quos ibi laudat Cortius et Davis. et Oudendorp. ad Caes. B. C. 2, 7. etc. Ut credam, multis locis *segnius* irrepsisse pro *secius*, propter scripturam veterem *sequius*: tamen h. l. non concedam. Respondet enim *neque segnius* praecedentibus *prisca severitate*: non ita commode *secius* vel *secus*. Ern. Id est minus acriter, minus sedulo, ut 11, 15. Cf. Arntzenius ad Victorem in Caesar. 40, 20. Wopk.

rum ad misericordiam fugeret, custodes additi. Sane is repertus apud fretum Siciliae, retractusque per centurionem, nullas probabiles caussas longinquae peregrinationis adferebat. Mansit tamen incolumis, oblivione magis, quam clementia.

15. Servio Galba, L. Sulla coss. diu quaesito, quos neptibus suis maritos destinaret Caesar, postquam instabat virginum aetas, L. Cassium, M. Vinicium le-

12. *Sanus repertus apud fretum Siciliae.* Alii *sane iis.* Videtur latere nomen oppidi aut vici, ubi repertus, forte *Canusii.* Aurelius *Messanae.* Sed ea urbs in ipsa Sicilia.

Sanus repertus. Quasi dicat, illuc tantum itare solitos aegros? Suspecta lectio. Mercero placebat, *sane is.* LIPS. Et aliis pluribus. Recte receptum est a viris doctis in textum. ERN.

Ser. Galba, L. Sulla. Duobus simul praenominibus usum quemquam privatum Romae temporibus istis, nedum gentem, putare est βα-[illegible] et nostros mores miscere antiquis. Galbam autem non simul Lucium et Servium vocatum, sed *mutato praenomine*, cum Servius a patre appellatus esset, adoptatum a noverca *pro Servio Lucium usque ad tempus imperii*, dein rursus omisso Lucio Servium *usurpasse* praenomen, testis Suetonius. GRON. Haec opposita sunt F. Ursino, qui ad h. l. produxerat eburneae tesserae inscriptionem *L. Sulp. L. Sulla*, de qua v. etiam dicta ad Suet. Galb. 4. eamque cum Tacito sic conciliaverat, ut Sulpiciam gentem duobus simul praenominibus usam diceret: quod sane probari non potest. Ceterum, cum Galba praenomine *Lucii* usque ad imperium usus sit, clarum est, in fastis consularibus scriptum esse debuisse *L. Galba*, ut in tessera. Utrum hoc Tacitus posuerit, et librarii mutarint, an Tacitus usus sit data opera praenomine, quo tum vulgo appellaretur in libris, non pro certo dicam. Sed posterius mihi propius verum videtur. ERN. Cf. Murat. t. 1. p. 303.

L. Cassium. Ita recte, estque ille, qui consul cum M. Vinicio Quartino fuit a. U. 783. Nam Suetonius diserte notat, Drusillam collocatam L. Cassio Longino consulari. Pomponius de Origine iuris manum adiit viris magnis (Onufrio in Fastis at Ant. Augustino de Fam. Rom.), qui scribenti credunt, C. Cassium Longinum illum, qui iurisconsultus, consulem fuisse cum Quartino Tiberii temporibus. Atque censent, hunc ipsum esse, qui progener Caesari nunc factus. Mihi cautio est, ne temere credam homini, etiam alias fallaci. Erras. Non est hic, Pomponi, iuris antistes ille, quem censes. Primum, quia Tacitus inter elogia morum generisque, laudem ei nullam tribuit iuris: deinde, quia praenominibus diversi. Lucius hic est; Caius ille tuus, constanti veterum scripto. Cassiodorus ecce L. Cassium, et M. Vinicium coss. nominat: Suetonius in Caio 57. *Lucium Cassium, Longinum:* et Tacitus in hoc loco. Diversi vita etiam, et morte. Iurisconsultus ille in ho-

gil. Vinicio oppidanum genus: Calibus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia erat: mitis ingenio et comptae facundiae. Cassius plebei Romae generis, verum antiqui honoratique, et severa patris disciplina eductus, facilitate saepius, quam industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Iuliam Germanico genitas, coniungit: superque ea re senatui scripsit, levi cum honore iuvenum: dein, redditis absentiae caussis admodum vagis, flexit ad graviora et offensiones ob rempubl. coeptas, « utque Ma-

13. *Caussis admodum vagis.* An *ambiguis!* Ita solebat Tiberius. *Vagi sermones* alibi apud nostrum, et *vagi rumores* apud Nasonem.

nore sub Claudio fuit, Syriam administravit, pulsus a Nerone, per Vespasianum rediit, et omne illud tempus vixit: iste sub Caio proconsul Asiae, et, monentibus sortibus caveret Cassium, a tyranno caesus est. Sueton. l. c. et Dio 59, 29. qui tamen male Caium vocat. Denique, quid respondes ad illud Taciti, *facilitate saepius, quam industria, commendabatur?* Demit ecce illi industriam ingeniumque: et audeant dicere, haec convenire in magnum illum sacerdotem. Plura de hoc C. Cassio, 16, 7. Lips. Pomponius defenditur a Mercero ad h. l. et Cuiacio ad D. 1. t. 2. De Orig. iuris, et aliis. Sed hoc nihil ad nos. V. Rupertus et Reinesius in Epistolis p. 140. 160. 199. et Ryckius ad h. l. Ern.

Calibus ortus. Hic est M. ille Vinicius (placet aliis Vinucius scribi, etsi Dio semper Οὐινίκιος), ad quem historiam suam Velleius misit, cuique indecore et serviliter blanditur. Produxit vitam ad Claudium, et a Messalina, quia pudorem servavit, interfectus. Habes in Dione 60, 27. Pater eius Publius, consul a. U. 755. Avus Marcus a. 735. Lips. *Calibus*, Pichena sic restituit; prius legebatur *Callibus*.

Facilitate. Id est comitate, a qua *faciles* dicuntur apud nostrum non uno loco. *Facilitatem* sic dixit etiam Suet. Claud. 29. ubi cod. Harlem. male *felicitate*, quod hic quoque placebat Pichenae, recte reprehenso a Freinsh. Adde ad Agric. 3. Ern.

Admodum vagis. Nescio, an melius, *vanis;* ut caussas dicat futiles levesque. Tamen non male, *vagis:* quasi alienis et parum certis. Lips. *Vagis* verum puto, id est longe repetitis, et cum fluctuatione quadam, ut appareret, eum laborasse, nec a vera animi sententia protulisse. Sic 15, 54. *vagi sermones* tribuuntur ei, qui laetitiam simulare contendit. Ern.

Ob remp. coeptas. An magis, *captas*, an cum Mureto, *susceptas?* Lips. Planum est, Tacitum posuisse verbum, quod significaret *susceptas*. An hoc ipsum posuerit, dubito. Quid enim induxisse dicamus libra-

cro praefectus, tribunorumque et centurionum pauci secum introirent, quotiens curiam ingrederetur, petivit;» factoque large, et sine praescriptione generis aut numeri, senatusconsulto, ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium nunquam adiit, deviis plerumque itineribus ambigens patriam et declinans.

16. Interea magna vis accusatorum in eos irrupit, qui pecunias foenore auctitabant, adversum legem

14. *Ambigens patriam et declinans.* Mirum, quod patriam pro Roma dixit. Scribebam *ambiens pariter ac declinans.* *Ambire pro circumire* dixit. Apud Nasonem Met. 5, 361., *Ambibat Siculae cautus fundamina terrae.* Et sic passim scriptores.

rios, ut mutarent. Magis inclino in *captas.* Sic *benevolentia capitur* dixit Cicero Offic. 2, 9., idque permutatur cum *coeptus.* V. Lips. Lect. Ant. 5, 4. Add. ad Hist. 2, 79. aut *exceptas:* Suet. Caes. 73. *simultates excepit:* in quo haeret Burmannus, defendimus nos, probante Oudendorpio. Ern. Bene *coeptas*, ut c. 30, *adfinitatem sibi coeptam.* 12, 10, *coeptam amicitiam.* H. 4, 61, *coepta arma.* Wopk. *Captas* Faërnus volebat.

Amb gens patriam. Beato placuit, *ambiens.* Vulgatam tueri videtur, quod supra scriptum: *Campaniam praelegebat, ambiguus an urbem intraret;* ni suspecta esset dictionis novitas. Lips. *Ambiens* etiam Ferretus. Sed *ambigens* verum puto, etsi nullum aliud eius verbi sic usurpati exemplum prulatum scio. Olim quidem sic dictum, *ambages* argumento sunt. Ambagibus circumibat urbem et declinabat, quoties ad eam accessisset. Ern.

Adversum legem Caesaris. Suggerit eam legem aperte, quod sciam, solus Dio 41, 38. Ἐπειδή τε συχνοὶ πολλὰ χρήματα τε ἔχειν καὶ πάντα αὐτὰ ἀποκρύπτειν ἐλέγοντο, ἀπηγόρευσε μηδένα πλέον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι. Et alludunt alii scriptores, ut Sueton. Tiber. 49. dum scribit quosdam damnatos, *quibus nihil aliud sit obiectum, quam quod partem rei familiaris in pecunia haberent.* Partem, scilicet, maiorem quam pro lege. In qua Suetonii vera sententia eruenda scholiastae sunt frustra. Reliquum pecuniae conferri Caesar voluit in agros. Lips. Non credo locum Dionis huc pertinere. Nam, si quis sequentia legat, reperiet, Caesarem praefiniisse modum, non credendae, sed domi habendae pecuniae, non modo in numis, sed etiam in suppellectili aurea et argentea: voluisse ea lege efficere, ut hoc plures cogerentur credere pecunias, nec eas comprimerent, in arcaque haberent, neve copia pecuniae paratae esset materia rerum novarum, quo spectare etiam locum Suetonii Tib. 49. diximus ad illum locum. Lipsium tamen secutus est in notula ad Dionis locum I. A. Fabricius. Ceterum non dubito, legem hic innui Treboniam, qua fidem publicam constituit, et, ut ei in posterum caveretur, rem omnem fenebrem et pecuniariam. Nam Dio

dictatoris Caesaris, qua « de modo credendi possidendique intra Italiam » cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane vetus urbi foenebre malum, et seditionum discordiarumque creberrima caussa: eoque cohibebatur, antiquis quoque et minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, « ne quis unciario foenore amplius exerceret, » cum antea ex libidine locupletium agitaretur: dein rogatione tribunicia ad semuncias redacta, postremo vetita versura: multisque plebis scitis ob-

58, 21. vocat hanc Caesaris legem περὶ τῶν συμβολαίων. Id interpres latinus vertit: *de contractibus*. Male. Verte: *de pecuniis creditis*; quas ita vocari, multis locis planum est. Vid. Gesnerum et Reizium ad Luciani Asinum init. ubi aliquis dicitur peregre abiisse propter πατρικὸν συμβόλαιον: *ad exigendam syngrapham*, pecuniam, quam pater alicui credidisset, ut ille Tiresias ap. Callimachum H. in Cererem v. 78. πλῆθος ἀπαιτήσων. Hic igitur locus Dionis huc pertinet. Ern. In Callimacho Erysichthon est, de quo sermo, Triopae filius. — * Cf. Dioni Caes. Bell. Civ. 3, 1.

Duodecim tabulis sanctum. At eam sanctionem Livius ad M. Duillium trib. pl. refert post 12. tabulas aliquot annis. 7, 16. *C. Marcio, Cn. Manlio COSS., de unciario foenore a M. Duellio tribuno pl. rogatio est perlata: et plebs aliquando eam cupidius scivit, accepitque*. Lips. Crediderim, neglectam, ut alias saepe, instauratam et severius sancitam nova lege. Ern.

Unciario foenore. H. e. ne quis in centum asses plus menstrui foenoris exigeret, quam unciam, h. e. unum assem pro centenis in annum. Ita recte explicant Muretus ad h. l. Sigonius ad Livium, Salmas. de Modo usurar. p. 291. I. Fr. Gronovius in Antexegesi priore de centesimis usuris et foenore unciario. p. 63. seqq. Ern.

Dein rogatione tribunicia. Decem annis post illam Duellii. Livius 7, 27. *T. Manlio Torquato, C. Plautio COSS. semunciarium tantum ex unciario foenus factum*. Lips. V. Salmas. l. c. Ern.

Postremo vetita versura. Id est: sublatum omne foenus: quod ambigue Livius 7, 42. posuit in actis anni 412. quinto anno post semunciam constitutam: *praeter haec*, inquit, *invenio apud quosdam L. Genutium tribunum pl. tulisse ad populum, ne foenerare liceret*. Magis cum Tacito adfirmat Appianus B. C. 1, 54. Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου κατὰ τὸ ἄστυ οἱ χρῆσται πρὸς ἀλλήλους ἐστασίασαν· οἱ μὲν πράττοντες τὰ χρέα σὺν τόκοις· νόμου τινὸς παλαιοῦ (Genutii legem intelligit) προαγορεύοντος, μὴ δανείζειν ἐπὶ τόκοις, ἢ ζημίαν τὸν οὕτω δανείσαντα προσοφλεῖν...... Ἔθους δὲ χρονίου τοὺς τόκους βεβαιοῦντος, οἱ μὲν κατὰ τὸ ἔθος ᾔτουν, οἱ δὲ οἷον ἐκ πολέμων τι καὶ στάσεων ἀνεβάλλοντο τὰς ἀποδόσεις. εἰσὶ δ' οἳ καὶ τὴν ζημίαν τοὺς δανείσαντας ἐκτίσειν ἠπείλουν. Lips. Similiter *versuram* explicat Salmas. l. c. p. 292,

viam itum fraudibus, quae, totiens repressae, miras per artes rursum oriebantur. Sed tum Gracchus praetor, cui ea quaestio evenerat, multitudine periclitantium subactus, retulit ad senatum: trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam a principe petivere: et, concedente, annus in posterum sexque menses dati, quis, secundum iussa legis, rationes familiares quisque componerent.

17. Hinc inopia rei numariae, commoto simul omnium aere alieno; et quia, tot damnatis bonisque eorum divenditis, signatum argentum fisco vel aerario adtinebatur: ad hoc senatus praescripserat, « duas quisque foenoris partes in agris per Italiam collocaret. » Sed creditores in solidum adpellabant: nec decorum adpellatis, minuere fidem. Ita primo concursa-

late. Adde Gronovium in Antexegesi poster. p. 162. nempe esse mutuum, quod sub foenore sumatur: unde tentarunt quidam (ut Acidalius) rescribere *usura*. Ceterum Salmasius non dubitat, talem legem latam, sed statim neglectam. Nempe nemo erat, qui crederet gratis: unde sua sponte lex irrita facta. Ern.

Et concedente. Ferri posse, ait Pichena, mallet tamen: *eo concedente.* Ern. Subaudi *illo*, ut 1, 5. 3, 33. 14, 53. Wopk.

Commoto aere.... alieno. Id est, dum creditor quisque pecuniam creditam repetit eodem tempore, ut mox tradit Tacitus. Ern.

Duas quisque foenoris partes. Sueton. Tiber. cap. 48. Simile quod Plinius epist. 6, 19. de senatu sui aevi: *Patrimonii tertiam partem conferre iussit in ea, quae solo continerentur.* Capitolinus de M. Antonino 11. *Iussit, ut senatores peregrini quartam partem in Italia possiderent.* Lips. Vide dicta ad Suet. l. c. Ceterum video, haesisse Muretum in verbo *foenoris*, pro eoque coniecisse *patrimonii*, e loco Suetonii et similibus. *Foenus* dicitur de numis, qui sub foenore ponuntur a foeneratoribus, de quibus hic maxime sermo. Sic dici *foenus* dudum docuit Salmasius de Usuris p. 24. in pr. Gronov. in Mantissa de Pecun. vet. c. 1. Eius rei ignoratio etiam locis quibusdam Livii tenebras offudit. Ern.

Creditores in solidum adpellabant. Int. debitores; qui proprie *adpellari* dicuntur, cum pecunia credita ab ipsis reposcitur, cum de solutione monentur, ut mox. Notissimum illud: *optima nomina non adpellando fiunt mala.* Etiam *solidum* proprium in hac re verbum. Cic. pro Rab. Post. 17. *solidum solvere.* Quintil. 5, 10. *solidum petere.* Ern.

Concursatio. More Ciceronis dicta de eo, qui anxie laborat de re ali-

tio et preces: dein strepere praetoris tribunal: eaque, quae remedio quaesita, venditio et emptio, in contrarium mutari; quia foeneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obaeratior, aegrius distrahebant; multique fortunis provolvebantur: eversio rei familiaris dignitatem ac famam praeceps dabat: donec tulit opem Caesar, disposito per mensas millies sestertio, factaque mutuandi copia sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum praediis cavisset. Sic refecta fides, et paullatim privati quoque creditores reperti: neque emptio agrorum exercita ad formam senatusconsulti; acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine.

18. Dein redeunt priores metus, postulato maiestatis Considio Proculo: qui, nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam pariterque damnatus interfectusque. Et sorori eius Sanciae aqua atque igni

qua, adèundo, allegando, petendo. Cicer. ad Div. 1, 1. *Libonis et Hypsaei non obscura concursatio et contentio:* quem locum in mente habuisse Tacitus videtur. Ern.

Pecuniam mercandis agris condiderant. Salmasius putat legendum *in mercandis agris*, et *condere* idem quod *ponere*, *collocare*, verba in hac re tritissima. Pichena putat abscondidisse divites pecuniam, ut obaeratos redigerent ad necessitatem vilissimo pretio vendendi sibi agros. Gronovius Mantiss. de Pec. vet. c. 1. p. m. 417. Pichenam sequitur hactenus, ut pecuniam in arca compressam a divitibus putet, ut paratiores essent ad occasionem bene emendi. Verum vidisse arbitror. Ern.

Aegrius distrahebant. Quia emtores, necessitate vendendi cognita, simulabant, sibi non opus agris, et alia similia, ut fit, ut quam minimo pretio emerent. Ern.

Famam praeceps dabat. Hic quoque (Muret. Acidal.) inculcatum eunt *in*. Vid. ad 4, 62. Ern. Et apud alios, Auson. Mosella 271. Ammianum 29, 1. Aur. Victor. 12 et 35. Wopk.

Millies sestertio. Sic legendum, ut est in MS. et editis, non *sestertium*, ut Muretus, Ursinus volunt: de quo genere ad 2, 86. mentio facta est. Grön.

Praediis cavisset. Pichena vocem, *praediis*, non spernit, tamen ambigit, num verius, *praedibus*, usus loco Livii 22, 60. ubi praedes et praedia iunguntur. Cur autem *praedibus* potius quam *praediis*, si unum sufficit? nam praedes tamen cavent praediis suis, et qui praediis cavent, praedes sunt. Ern. Adde Cic. Verr. 1, 54.

interdictum, adcusante Q. Pomponio: is moribus inquies, « haec et huiuscemodi a se factitari, » praetendebat, « ut, parta apud principem gratia, periculis Pomponii Secundi, fratris mederetur. » Etiam in Pompeiam Macrinam exsilium statuitur, cuius maritum Argolicum, socerum Laconem, e primoribus Achaeorum, Caesar adflixerat. Pater quoque illustris eques romanus, ac frater praetorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere: datum erat crimini, « quod Theophanen Mitylenaeum, proavum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuisset: quodque defuncto Theophani caelestes honores graeca adulatio tribuerat. »

19. Post quos Sex. Marius, Hispaniarum ditissimus, defertur « incestasse filiam » et Saxo Tarpeio deiicitur: ac, ne dubium haberetur magnitudinem pecuniae malo vertisse, aurarias eius, quamquam publicarentur, si-

Pomponii Sec. Vide 5, 8.

Illustris eques. Vid. ad 11, 4.

Theophanen Mitylenaeum proavum. Horum avus fuit M. Pompeius Theophanes, Asiae procurator, Tiberio ex intimis amicis. Strabo 13. p. 617. Οὗτος δὲ (Θεοφάνης) καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ὑπῆρξε, καὶ Πομπηΐῳ τῷ Μάγνῳ κατέστη φίλος, μάλιστα διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτὴν, καὶ πάσας συγκατώρθωσεν αὐτῷ τὰς πράξεις.... Καὶ ἑαυτὸν πάντων Ἑλλήνων ἐπιφανέστατον ἀνέδειξεν· υἱόν τε ἀπέλιπε Μάρκον Πομπήϊον, ὃν τῆς Ἀσίας ἐπίτροπον κατέστησέ ποτε Καῖσαρ ὁ Σεβαστός. Καὶ νῦν ἐν τοῖς πρώτοις ἐξετάζεται τῶν Τιβερίου φίλων. Lips. De Theophane vide e Ciceronε congesta in Clave Burm. ad Vellei. 2, 18. et Ryckium ad h. l. qui de suspicione Freinsh. ad 1, *avum* legendum putat: nam Theophanis filium fuisse Pompeium illum ap. Strabonem, huius hos duos. Si Strabo non fallit, verum est. Ern. *Theophanem*, sic cod.

Sex. Marius. Ex ea gente quoque in numis Calagurritanis occurrit duumvir apud Vaill. in NN. Col. sub Augusto.

Magnitudinem pecuniae malo vertisse. De qua vide Dionem 58, 22. et de hac historia tota. Nescio, an hic idem ille Marius, qui ante annos aliquot postulatus. 4, 36. *Drusum auspicandi gratia tribunal ingressum, adiit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium.* Lips.

Aurariasque eius. Pro *etiam aurarias* accipit Salinerius, et Heinsius ad Vellei. 1, 8, 2. neque tentandum fuisse a Faërno, qui *argentarias eius* legebat, contendit. Neque tamen persuadet, neque I. Gronovio, neque mihi. Aut delendum *si que*

binet Tiberius seposuit: irritatusque suppliciis, cunctos, qui carcere adtinebantur, adcusati societatis cum Seiano necari iubet. Iacuit immensa strages: omnis sexus, omnis aetas: illustres, ignobiles, dispersi, aut aggerati: neque propinquis aut amicis adsistere, illacrimare, ne visere quidem diutius, dabatur; sed circumiecti custodes, et in maerorem cuiusque intenti, corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur: ubi fluitantia, aut ripis adpulsa, non cremare quisquam, non contingere. Interciderat sortis

puto, aut legendum *quoque*. Vid. ad 4, 74. Id lenius puto, quam I. Gronovii coniecturam; *magnitudinem pecuniae malo vertisse aurariasque eas, quamquam*. Ern. Id *que* abundare, vix dubium; delevi. Sic iam Muretus et Acidalius. De aurariis Hispaniae v. Plin. 33, 21.

Irritatusque suppliciis. Supplicationibus reorum, ac periclitantium, interpretatur Pichena. Quis autem pro Caesaris hostibus supplicare auderet? Potius *suppliciis* est sanguine, caede. Significat crudelitatem eius non exsatiatam multitudine punitorum, sed ultro incitatam, ut grassari cuperet in plures. Gron.

Iacuit immensa strages. Mirum tragoedias eas verborum Tacitum miscere, si interfecti non plures viginti. Ita enim Suet. 61. *Viginti uno die abiecti, tractique, inter eos pueri et feminae*. Sed numerum eum, re ipsa admonente, corruptum dixero: substituoque, ∞. id est, mille: quod fatuus exscriptor interpretatus est viginti. Certe de maiori numero fatebitur, qui Taciti verba vigilans leget. Menda numerorum in Suetonio plura, et quaedam magnae rei: ut Nerone 12. *Exhibuit ad ferrum etiam quadringentos senatores, sexcentosque equites romanos*. Quadringenti senatores, dimidia senatus pars: quos omnes depugnasse in arena, fuge credere. Corrigo *quadragenos*. De equitibus etiam malim *sexagenos*, firmante coniecturam Xiphil. 61, 9. qui auctor est pugnasse tantum equites triginta. Simile in Claud. 32. *Convivia et ampla et assidua agitavit, ac fere patentissimis locis, ut plerumque sexcenteni simul discumberent*. Scribo, *plerumque sexageni*. Sexcenti convivae: epulum publicum, non convivium. Plura huius generis alias. Statim etiam in Taciti verbis lego, *interciderat sortis his commercium vi, metu*. Lips. Muretus in loco primo Suetoni *ducenti* corrigit, alii aliter, ut fit, in re incertissima. V. Casaub. et Burm. ad Suet. l. c. quasi non, ut aliis in rebus, diversos auctores potuerint sequi. Ern.

Aggerati. Sic Pichena e cod. prius erat *aggregati* in nonnullis editionibus.

Diutius. Displicet hoc Heinsio, qui legendum coniicit *tutis* pro *tuto*.

Sortis humanae. Sors humana mors est et inopinati aut incerti

humanae commercium vi metus: quantumque saevitia glisceret, miseratio arcebatur.

20. Sub idem tempus C. Caesar, discedenti Capreas avo comes, Claudiam, M. Silani filiam, coniugio accepit; immanem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exsilio fratrum rupta voce: qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, haud

15. *Exciderat sortis humanae commercium vi metus.* *Vim* in usu esse nostro, ac pro potentia frequenter sumi minime iguoro. Hic malim *sui metu.* Vide ad Ann. 4, 24.

16. *Qualem diem Tiberius induisset pari habitu.* Lege, *qualem de die. De die potare* apud Horatium et Plautum. *Apparare de die convivium* apud Terentium. Apud Ciceronem Philipp. 2, 34. *cum perditissimis latronibus non solum de die, sed etiam in diem vivere.* Sic *de nocte* apud optimos scriptores. Vulgatum tuetur Gronovius Obs. 1, 2. *in diem, illo die.* Cato Orat. pro L. Antonio apud Priscianum I, 11. (Apud Putsch. p. 868.) *Beneficii postridie iussisti adesse in diem, ex die non ausi recusare.* Vel forte sic, *qualem die*, hoc est, quoquo die. Livius 44, 5. *paullo plus septem millia die Romani processerunt.* Nisi et illic legas, *eo die*, v. Gronov. Et refer ad habitum oris: sive laetus, sive tristis. Vide nos supra ad 1, 10. Statio Silv. 2, 53: *vultumque tuo sumebat ab ore.* *Induere habitum* Ann. 4, 12. *affectum* Or. 6. Seneca Consol. ad Polybium c. 24. *Indue dissimilem animo tuo vultum. Vultum alicuius sequi* de Ira 3, 8. *Pendere ab alicuius vultu* de Benef. 6, 1. Ib. 7. *Vultus tuus, cui regendum me tradidi, colligit rugas et attrahit frontem.* Vide simillima Ann. 4, 12. Sen. Consolat. ad Polyb. c. 24. *animum ex tuo vultu sument.* Sic Seneca Benef. 2, 2., *Itaque laetus facit, et induit sibi animi sui vultum.* Iuvenalis Sat. 3, 104. *qui semper ex omni Nocte dieque potest alienum sumere vultum*, ubi plura ad rem. *Dissimilem fortunae suae indutus habitum* de Iulio Caesare Velleius 2, 41. In Epigrammatis *Corduba solve comas et tristes indue vultus.* Ovid. Amor. 3, 14, 27., *Indue cum tunica metuentem crimina vultum.*

casus. Ita 1, 61. *Permoto ad miserationem exercitu ob casus bellorum et sortem hominum.* At sortis eius *commercium* est miseratio et agnitio similis fortunae: quae omnibus potest evenire. Hanc sequitur auxilium vel solatium, et sepultura, communi quodam iure. Lips. Sive persuasio, sortem humanam, aliorum hominum adversa ad nos pertinere, communia esse, ut ille Terentianus nihil humani a se alienum putat, eaque de caussa misericordiam . auxilium, deberi. Ern.

Vi metus. Lipsius, *vi, metu.* Quod etiam Freinsh. placebat. Ern.

Immanem animum etc. Adde Sueton. Calig. 10. Ern.

Qualem diem. Corrupte. Videntur verba huc tralata ex loco sequenti: *quem tum annum qualem diem haberet.* Vertranius conatur, *qualem die Tiberius.* Hoc sensu, Caligula talem habitum induebat, qualem Tiberius quoquo die induisset. Coniectura, quam ego non emerim sestertio nummo. Lips. Dixi Observ. 1, 2. non modo nihil hic esse mendi, sed et verba exquisita. *Qualem diem induisset:* id est, qualem animum vultumque quoquo die

multum distantibus verbis. Unde mox situm Passieni, oratoris, dictum percrebuit: «Neque meliorem unquam servum, neque deteriorem dominum fuisse.» Non omiserim praesagium Tiberii, de Ser. Galba, tum consule: quem accitum, et diversis sermonibus pertentatum, postremo graecis verbis in hanc sententiam adlocutus, «et tu, Galba, quandoque degustabis imperium,» seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldaeorum artis, cuius apiscendae otium apud Rhodum, magistrum Thrasyllum habuit, peritiam eius hoc modo expertus.

27. *Otium apud Rhodum.* Lege *otio.* Dum apud Rhodum agit otiosus, vel *per otium.* Ut 12, 12. *militares artes per otium ignotae.*

sumpsisset vel gessisset Tiberius, talem et ipse induens ac prae se ferens. Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν etc. Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι. Gron. Rectissime, etsi inest aliquid duri. *Habitum* de vultus atque oris specie dici, notum est, et supra iam vidimus. Huetius corrigebat *qualem in diem*, quod etiam Broterius recepit in textum, intellecto *habitum.* Ern. Aliquando suspicabar, *diem* ex voce praecedente natum. Verum haud dubie in verbo *induisset* e sequentibus intelligendum *habitum*, ut 4, 12. Bene hoc vidit Heinsius, qui *de die*, et Barthius, qui *in diem* rescribebat, quod veritati magis propinquum. Wopk. Acidal. volebat: *vultu*, *qualem T. induisset.* Bencius in Syll. Burm. t. 1. p. 76. *qualem idem*: quod nemo, credo, probaverit.

Passieni. De eo v. Torrent. ad Ner. c. 6. Lips. Excurs. A. ad l. 12. et Ryckium ad h. l. Ern. Cf. et Sen. Contr. exc. 3. praef. et passim.

Praesagium Tiberii. Pugnat Suetonius, qui non Tiberio sed Augusto praesagium hoc tribuit; nec de consule Galba, sed puero. Lege eum cap. 4. A Tacito stant Iosephus 18, 6. et Dio 57, 19. Lips. Quid si dicamus, Tacitum duplex praesagium Augusti et Tiberii confudisse? nam verba *seram ac brevem potentiam significans*, non conveniunt satis verbis: *tu quandoque degustabis imperium.* Ern.

In hanc sententiam adlocutus. Tali casu verbum *est* haud raro omittitur. Wopk.

Et tu Galba. Hoc de consule Tiberius: at Suetonius de puero refert, *Augustum apprehensa eius buccula dixisse*, καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παραγεύσῃ. Quae sunt ipsa, quae hic Tiberio adscribuntur: quod idem cum nostro et Dio facit. Ita censeat aliquis, Suetonium vel alios auctores secutum vel memoriola lapsum: etsi potuit uterque diverso tempore praedixisse, sed itane verbis iisdem? Lips. Apud Suetonium ex melioribus libb. iam legitur παρατρώξῃ. Gron. Ceterum *est* excidisse videtur. Ern.

Thrasyllum. Qui etiam de re me-

21. Quotiens super tali negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. Is literarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis domus imminet) praeibat eum, cuius artem experiri Tiberius statuisset, et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subiectum mare praecipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasyllus, iisdem rupibus inductus, postquam percunctantem commoverat, imperium ipsi, et futura sollerter patefaciens, interrogatur, « an suam quoque genitalem horam comperisset: quem tum annum, qualem diem haberet? » Ille, positus siderum ac spatia dimensus, haerere primo, dein pavescere, et, quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat, « ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare. » Tum complexus eum Tiberius, « praescium periculorum et incolumem fore, »

18. *Praescium periculorum et incolumem fore.* Voluit Tacitus, *Tum complexus eum Tiberius, ut praescium periculorum, at incolumem fore gratatur.* Sic 11, 17, *Magno, at inter barbaros, proelio victor rex*, ex castigatione Lipsii. c. 35. *sed ipse cohibuit consulem, ut nimium assentantem.*

dica libros composuisse videtur, laudante Plinio plus uno loco. Pete fuse haec a Dione 55, 11. Lips.

Super negotio consultaret. MS. codex *super ta negotio*, unde, *super tali negotio*, vel, *super eo negotio*, scil. praescientiae coniecit Pichena. *Tali* probo. *Consultaret* int. aliquem, scientiam illam professum. Sic Plin. Pan. 76. *consultare aves.* Ern.

Domus imminet. Non dicit *imminebat*, nam extabat adhuc, et ostendebatur ac visebatur peregrinantibus, ut fit. Forte tamen dedit Tacitus *imminebat*, et syllaba excidit, ut saepe in hoc MS. factum vidimus. Ern.

Pavescere. MS. *pavescente*, unde I. Gronovius coniicit *pavescens.* Non displicet. Ern.

Quantum introspiceret. Acidalius volebat *quanto*, sed non opus. Cf. H. 2, 99. Livius 32, 5. Val. Fl. 1, 741. Wopk.

Praescium periculorum et incolumem. Acidalius, *praescium periculorum, sed incolumem*, coniicit, ut supra 5, 3. Intellige ex *gratatur*, dicit, aperit. Ern. *Et* saepe adversativam significationem habet, nec sollicitandum in locis seq. 1, 13. 5, 3. 11, 23. 13, 22. H. 2, 46. 3, 19. Wopk.

gratatur; quaeque dixerat, oraculi vice accipiens, inter intimos amicorum tenet.

22. Sed mihi, haec ac talia audienti, in incerto iudicium est, fato ne res mortalium et necessitate immutabili, an forte volvantur. Quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum aemulantur, diversos reperies; ac multis insitam opinionem, « non initia nostri, non finem, non denique homines diis curae: ideo creberrima et tristia in bonos, laeta apud deteriores esse. » Contra alii, « fatum quidem congruere rebus, » putant, « sed non e vagis stellis, verum apud principia et nexus naturalium caussarum: ac tamen electionem vitae » nobis relinquunt; « quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem: neque mala vel bona, quae vulgus putet: multos, qui conflictari adversis videantur, beatos, ac plerosque, quamquam magnas per opes, miserrimos; si illi gravem fortunam constanter tolerent, hi prospera inconsulte utantur. » Ceterum plurimis mortalium non eximitur, quin « primo cuius-

19. *Ideo creberrima et tristia in bonos, laeta.* Lego, *ideo creberrima, ut tristia in bonos, ita laeta apud deteriores esse.*

Creberrima et tristia. Freinsh. non dubitat legendum esse *creberrime tristia*, deleto *et.* I. Gron. suspicatur *creberrima tristia.* Illud melius puto, sed ut *et* servetur, et deinde *et laeta* scribatur. Ern. Cod. habet *creberrima et tristia.*

Quam ubi elegeris. Etsi *quam* ad *vitam* referri potest; tamen durius videtur, nec satis dignum Tacito, *electionem vitae; quam ubi elegeris.* An, *quam ubi feceris:* aut, *quam ubi decreris*, vel potius: *nam ubi decreris*, Martialis, 2, 64. *Dum te caussidicum, dum te modo rhetora fingis, Et non decernis, Taure, quid esse velis.* Ern. Nil mutandum. Vide dicta ad 2, 49. Wopk.

Prospera utantur. Ἀρχαϊκῶς, ut alia. Catonem et Plautum etc. sic dixisse, lexica docent. Ern.

Plurimis mortalium non eximitur. Sic MS. Beroaldus. Rhenanus primus dedit *eximi*, incuria operarum, ut puto: non enim video, quid inducere ad corrigendum potuerit, cum *eximitur* desiderent antecedentia. Hinc venit in Aldi, aliasque edd. *Eximitur* restituit Pichena, et ita irritas fecit coniecturas interpretum. *Eximi* defendit I. F. Gronov. Obs. 2, 14. ut dictum pro *eximi non po-*

que ortu ventura destinentur: sed quaedam secus, quam dicta sint, cadere, fallaciis ignara dicentium: ita corrumpi fidem artis, cuius clara documenta et antiqua aetas et nostra tulerit.» Quippe a filio eiusdem Thrasylli praedictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim.

23. Iisdem consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremptum haud dubium: sponte, vel necessitate, incertum habebatur: consultusque Caesar, «an sepeliri sineret,» non erubuit permittere, ultroque incusare «casus, qui reum abstulissent, antequam coram convinceretur.» Scilicet, medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium consulari seni, tot consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis, mandendo e cubili tomento, nonum ad diem detinuisset. Tradidere quidam, praescriptum fuisse Macroni, si arma ab Se-

20. *Ne nunc incepto longius abierim.* Scribe, *aberrem.*

test. Mox et *antiqua aetas et n.* MS. Beroaldus; et prius, post Beroaldum et Alciatum, neglectum, restituit idem. Ern. —* Heinsio placet *eximatur.*

Fidem artis. Cui ipse Tacitus parum fidit. V. H. 1, 22.

Et antiqua aetas. Illud *et* ex cod. restituit Pichena.

In tempore memorabitur. Non est in libris, qui supersunt, id vaticinium; ne in Suetonio quidem. Lips. Sed apud Xiphil. 61, 2. ubi narrat, astrologum quendam praedixisse, Neronem et imperaturum et matrem interfecturum. Ern.

Asinii Galli mors. Quem eodem die convivam Tiberii fuisse, at eo suburnante damnatum, narrat Dio 58, 3. in actis anni 783. Est ille, qui filius Pollionis Asinii librum edidit, quo patrem Ciceroni comparavit: cui rescripsit imp. Claudius. V. Suet. 41. et Plinius ep. 7, 4. A. Gellius 17, 1. Eusebius in Chron. notat, *Asinium Gallum diris suppliciis mactatum anno ante T. Livii mortem.* Lips. Stemma Asiniorum ad h. l. dedit Ryckius. Ern.

Medio triennio. Id est toto triennio, quod a tempore accusationis ad mortem eius effluxerat. Ern.

Tot consularium parenti. Plures enim filios habuit, qui consules. Vide ea, quae notavi ad 3, 75. Lips.

Tomento. Cf. Plin. 27, 61. Dioscor. 3, 132.

Descriptum fuisse. Muretus, *praescriptum.* Lips. Et sic Iucundus scripserat in apographo suo, unde

iano tentarentur, extractum custodia iuvenem, (nam in palatio adtinebatur) ducem populo imponere: mox, quia rumor incedebat, « fore, ut nurui ac nepoti conciliaretur Caesar, » saevitiam quam poenitentiam maluit.

24. Quin et invectus in defunctum, « probra corporis, exitiabilem in suos infensum reipubl. animum » obiecit: « recitarique factorum dictorumque eius descripta per dies » iussit: quo non aliud atrocius visum: adstitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent: et potuisse avum audire legere, in publicum promere, vix fides: nisi quod Actii centurionis et Didymi liberti epistolae servorum nomina praeferebant, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat. Etiam sua verba centurio, saevitiae plena, tanquam egregium, vocesque deficientis adiecerat, quis primo (alienationem mentis simulans) quasi per dementiam, funesta Tiberio, mox ubi exspes vitae fuit, meditatas, compositasque diras imprecabatur.

laudat Ursinus. Arbitror, vulgato aliquid defensionis reliquum esse. *Describere* exquisite dicitur pro imperare, mandare etc. ubi aut pluribus ac per partes imperatur aliquid, aut ubi imperantur plura simul, rei perficiendae aut avertendae necessaria. V. dicta in Clave Cic. in h. l. Tiberius, in disponendo opprimendi Seiani negotio, Macroni mandarat de Druso: unde, ei hoc *descriptum* fuisse recte et eleganter, ut opinor, dicitur. Horat. Art. P. 86. *descriptas servare vices*, i. e. mandatas. Sed quoniam *praescriptum* est in MS. (et sic edidere Beroaldus et Alciatus) non dubitavi hoc praeferre. Miror, quo modo Rhenano in mentem venerit *descriptus*, quod expressit etiam Aldus: Pichenas *praescriptum* in MS. non vidit; Iac. Gronovius non restituit. Ern.

Probra corporis. Int. impudicitiam, quam 11, 2. *mollitiam* vocat. Ern.

Recitarique factorum etc. Intelligendum, ut opinor, *plurima*, aut simile quid. Genitivum cum tali ellipsi, more graeco, supra quoque vidimus. Add. Ernm. ad Sueton. Ner. 37. Ern.

Alienationem m. simulans. Recte Bahrdtius haec pro glossemate habet.

Imprecatur. Heins. *imprecabatur.* bene.

« ut, quemadmodum nurum filiumque fratris et nepotes domumque omnem caedibus complevisset, ita poenas nomini generique maiorum et posteris exsolveret. » Obturbabant quidem patres, specie detestandi: sed penetrabat pavor et admiratio, callidum olim, et tegendis sceleribus obscurum, huc confidentiae venisse, ut, tanquam demotis parietibus, ostenderet nepotem sub verbere centurionis, inter servorum ictus, extrema vitae alimenta frustra orantem.

25. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam, interfecto Seiano, spe sustentatam, provixisse reor, et, postquam nihil de saevitia remittebatur, voluntate exstinctam: nisi si, negatis alimentis, adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. Enimvero Tiberius foedissimis criminationibus exarsit, « impudicitiam » arguens, « et Asinium Gallum adulterum, eiusque morte ad taedium vitae compulsam. » Sed Agrippina, aequi impatiens, dominandi avida, virilibus

Nurum filiumque fratris et nepotes. Intellige *interfecerit*, quod latet in sequentibus: *domum caedibus complevisset.* Vid. ad c. 21. et alibi. Ita non opus cum Acidalio suspicari, vocem periisse. Ern. Incommode subaudieris *interfecisset.* Forsan in fine legendum *confecisset*, vel *in nurum... domumque omnem caedibus omnia complesset.* Usus is praepositionis occurrit 12, 35. item 4, 52. Sic et Sallust. Iug. 31. Liv. 22, 24. Wopk.

Dimotis parietibus. Parietes non, ut aulaea aut plagulae lecticae dimoventur, sed *deiiciuntur.* Itaque legendum *demotis.* Saepe haec verba confusa docent viri docti. V. Burm. ad Quinctil. 7, 3. Sic infra c. 30. *in insulas demoti sunt*, non *dimoti.* Supra 4, 60. *labe factum demovisset*, ubi etiam est pro *deiecisset.* 11, 38. *effigies demovendas.* Ern.

Provixisse. Porro vivere voluisse, vitam retinuisse. Aliud exemplum nondum reperi, aut proditum vidi. 3, 66. *propolluebat* pro porro polluebat: ubi tamen corrigunt viri docti. Ern. Forsan legendum *spe sustentatam primo*, *vixisse.* i. e. in vita mansisse; vel *vitam produxisse.* VVopk.

Aequi impatiens. Heinsius ep. ad Graev. Coll. Burm. t. 4, p. 130. *obsequii impatiens*: nam illud probrosum esse. Frustra 2, 42., *Regibus aequa, nedum iniqua insolita.* Sic indicat etiam Graevius in resp. ad Heinsium, qui et ipse post agnovit errorem. Ern. Sic plane Statius

curis feminarum vitia exuerat. « Eodem die defunctam, quo biennio ante Seianus poenas luisset, memoriaeque id prodendum, » addidit Caesar: iactavitque, « quod non laqueo strangulata, neque in gemonias proiecta foret. » Actae ob id grates, decretumque, « ut quintumdecimum kal. novembris, utriusque necis die, per omnis annos, donum Iovi sacraretur. »

26. Haud multo post Cocceius Nerva, continuus principis, omnis divini humanique iuris sciens, integro statu, corpore illaeso, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum, adsidere, caussas requirere, addere preces, fateri postremo, « grave conscientiae, grave famae suae, si proximus amicorum, nullis moriendi rationibus, vitam fugeret. » Aversatus sermonem Nerva, abstinentiam cibi coniunxit. Ferebant gnari cogitationum eius, quanto propius mala reipubl. viseret, ira et metu, dum integer, dum intentatus,

Theb. 3, 603. Wopk. In loco cit. 2, 42 legitur *nedum infima.*

Grates. Diis actas Pichena putat, ut 14, 64. 15, 74. Tiberio, Freinshemius et Ryckius e Suet. 53.

Quintumdecimum. Sic MS. non *quintodecimo*, ut est in editis recentioribus: nam Beroaldus, Rhenanus, Aldus, Gryph. illud habent. Similiter aliis locis loquitur Tacitus 12, 69, *tertium ante idus octobres*: ut iam docuit Iac. Gronovius: ubi similiter mutatum in *tertio*, restituit Pichena. Ern. Ursinus suppicere tentabat A. D. Sed sat est subintelligi. Ad rem ipsam commode Ryckius notat, in Fastis Rom. ex aevo Constantii imp. publicatis a Lambecio, ad XV. Kal. Nov. legi *Iovi liberatori.* Exstant in Thes. Graev. t. 8.

Nerva, continuus principis. Celeber iuris auctor, de quo Pomponius: *Hic etiam Nerva Caesari familiarissimus fuit.* Consul fuit cum Vibio Rufino a. 775. Lips. Cf. et 4, 58. —* Heinsius coni. *principi.*

Ferebant gnari. Dio Cassius 48, 21. tradit, caussas fuisse tum alias, tum hanc, quod Tiberius leges Caesaris περὶ τῶν συμβολαίων, i. e. *de pecuniis creditis*, renovare voluisset, unde fidem labefieri et alios motus oriri viderit; eamque [illegible]sam fuisse, quare Tiberius po[illegible]rem moderaretur, et illud millies gratuitum daret. Dicendum esset potius, quod renovasset: nam Nerva ἀνεκαινίσαντι, post transactam caussam illam. Ern.

Dum intentatus. Ab accusatoribus, periculis nondum appetitus, nondum vexatus. Ern.

honestum finem voluisse. Ceterum Agrippinae pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni, et palam laeta morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustae, nec minus inimicitiis Agrippinae defensa erat: ut odium et gratia desiere, ius valuit; petitaque criminibus haud ignotis, sua manu, sera magis quam immerita, supplicia persolvit.

27. Tot luctibus funesta civitate, pars moeroris fuit, quod Iulia, Drusi filia, quondam Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, cuius avum, Tiburtem, equitem romanum, plerique meminerant. Extremo anni mors Aelii Lamiae funere censorio celebrata, qui, administrandae Syriae imagine tandem exsolutus, urbi praefuerat. Genus illi decorum; vivida senectus; et non permissa provincia dignationem addiderat. Exin, Flacco Pomponio Syriae propraetore defuncto, recitantur Caesaris literae, quis incusabat, « egregium quemque, et regendis exercitibus idoneum,

Precibus Aug. Cf. 3, 17.

Denupsit. Extra cognationem suam nupsit, interpretatur Muretus. Id esset potius *enupsit*, verbo Liviano. Si dixisset, infra nobilitatem gentis, ferrem facilius. Sed arbitror, simpliciter pro *nubere* capi posse. Vid. 15, 37. Sueton. Ner. 29., *Doryphoro liberto, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit.* Sic et Ovid. M. 12, 196. Ubi B. a. l. usus est. Add. Heins. ad illum locum. Ern.

Cuius avum, Tiburtem. At pater eius tamen consularis, de quo 3, 51., *Solus Lepido e consularibus Rubellius Blandus adsensit.* Consul suffectus fuit a. 771. Lips. Ryckius illum ipsum consularem hic intelligi putat. Ern.

Funere censorio. Vide supra ad 4, 15. Ern. Lamiam celebrat Horat. 1, 26. et 3, 17.

Imagine t. exs. Nunquam enim provinciam adiit. De hoc usu Tiberii v. 1, 8.

Flacco Pomponio. De eodem Suetonius Tib. 42. *Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione, cum Pomponio Flacco et L. Pisone, noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam; alteri praefecturam urbis confestim detulit.* Ubi aliquot libri, *Pompeio Flacco*, male. Est enim ille ipse, qui ante 15 annos Moesiae praefuerat. Cf. 2, 66. Lips.

abnuere id munus: seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere provincias adigerentur:» oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum iam annum adtineri. Obiit eodem anno et M. Lepidus, de cuius moderatione atque sapientia in prioribus libris satis collocavi; neque nobilitas diutius demonstranda est: quippe Aemilium genus fecundum bonorum civium, et qui eadem familia, corruptis moribus, illustri tamen fortuna egere.

28. Paullo Fabio, L. Vitellio coss. post longum saeculorum ambitum, avis phoenix in Aegyptum venit, praebuitque materiem doctissimis indigenarum et Graecorum, multa super eo miraculo disserendi: de quibus congruunt, et plura ambigua, sed cognitu non absurda,

M. Lepidus. Iterum, *Manius.* Lips. Vide dicta ad 3, 35.

Collocavi. De mendo suspectum habet hoc verbum Muretus; et in promptu foret corrigere *commemoravi.* Sed etiam *ponere*, sic fere dicitur. Cicero de Fin. 2, 26. *Posuisti etiam, dicere alios*, i. e. commemorasti: est enim de disputationu sermo. De Legibus 2, 3. *Magnus ille noster, me audiente, posuit in iudicio* etc. i. e. dixit. Ern. Sic *ponere* pro dicere, adfirmare Cicero de N. D. 1, 23. Pro Coelio c. 7. in Verr. 2, 38. Wopk. Heins. volebat *concumulavi*, vel verbum tollendum suadebat. Hillerus Rac. 32. seq. *cumulavi.* Aptius certe vulgatum. Ceterum provocet Tacitus ad 1, 13. 4, 20.

Corruptis moribus. Id est temporibus malis et morum pravitate corruptis, ut saepe: nu quis ad familiam proprie referat: quod tamen ipsum quoque licebit, si quis malit, hoc sensu: qui ex illa familia mali cives fuere, tamen illustri fortuna usi sunt. Ern.

Paullo Fabio, L. Vitellio coss. Dio 58, 27. Solinus c. 33. Plinius 10, 2. biennio posterius venisse eum volunt, Q. Plautio, Sex. Papinio coss. Vereor, ut stare sententia Taciti possit, contra tot testes. Nota autem ex Dione 58, 24. hos ipsus consules post celebrata decennalia Tiberii poenae adfectos: quod tacuit noster. Ex quo non vane dixerim, narrationi huic annali deesse quaedam. Non enim consulum supplicium certe omisissent. Lips. Negat Muretus, consules interfectos fuisse. Vitellius quidem, imperatoris pater, Caligula et Claudio imp. vixit. Sueton. Vitell. c. 2. Ern. Quae hic loco alieno traduntur de phoenice, anno suo restituenda et ad c. 40. ableganda censent Bip. ubi legendum: *Eo anno post longum saec. amb.* etc.

promere libet. Sacrum Soli id animal, et ore ac distinctu pinnarum a ceteris avibus diversum, consentiunt, qui formam eius definiere. De numero annorum varia traduntur: maxime vulgatum quingentorum spatium: sunt, qui adseverent, mille quadringentos sexaginta unum interiici; prioresque alites Sesostride primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemaeo,

Et ore ac distinctu. Haud multum. Nam os ei etiam eximium, *cristis faciem caputque* (ait Plinius) *plumeo apice cohonestantibus.* Ingeniose alioqui Pichena, *colore ac.* Lips. Vulgatum defendit Iac. Gronovius ex noto carmine de phoenice. Plinius sane 10, 2. etiam *faucium* (ubi quidam libri *faciem*) *et capitum* ornatum tradit. Item Graevius epist. ad Heins. t. 4. Coll. Burm. p. 512. Ern. Heins. dabat *decore.*

Formam eius definiere. MS. codex *deffinere.* Sed literam, *d*, a recenti manu, et legendum *effinxere*, Pichena censet. Non credo. *Effingere* non est, ut opinor, describere. Ern. Bip. *depinxere.* Verum *definire* veteres quoque de iis dixisse, quae in sensus cadunt, ex Cic. Top. 5. docet Hill. Racem. 33. Idem *effingere* pro *describere* apud Cic. ad Herenn. 4, 49. poni ostendit.

Quingentorum spatium. Cf. Seneca ep. 42. Mela 3, 8.

Sexaginta unum. Nimis minutum aut curiosum de *uno* anno. Itaque Muretus sententiam expediisse mihi videtur: *sexaginta: unum in terris.* Neque enim probabile, hoc omissum, de unitate. Lips. Idem placet Ursino, Pichenae: nisi quod ille insuper coniicit, e cdlx. factum esse cIↃcdlx. quod fortasse et ap. Plin. l. c. reponendum esse, ubi anni eduntur dclx. Sed Salmasius ad Solinum p. 388. b. vulgatum defendit, intelligitque annum magnum canicularem Aegyptiorum, qui anno millesimo quadringentesimo sexagesimo primo circumagitur, auctore Censorino c. 18. Apud Plinium quidem l. c. traditur, Manilium statuisse, vitam phoenicis finiri anni magni conversione. Id si probetur, sequentia de aliis debent accipi, Nam inter Amasin et Ptolemaeum Evergeten tantum spatium temporis non intercedit. Sed in rebus fabulosis et nugatoriis nihil certi reperiri potest. Videnda etiam, quae de hoc loco disputat Perizonius in Origin. Aegypt. c. 16. Ern. Nil hic mutandum. De tempore hic solum agitur, unde alienum videri posset de phoenicis unitate quid addi, iudice Pichena. Fabulosus ille ales confictus videtur ad significandam periodum istam zodiacam. Cf. notata Bip. De phoenice vid. et Bochartus de Animal. 6, 5.

Sesostride primum. Sic ex emendatione doctorum virorum legitur. Nam Beroaldus edidit *Soside.* Iac. Gronovius autem mavult *Sesoside*, e vestigiis scripturae, quae est in MS. *aliter esse Saside.* *Sesosis* vocatur etiam a Diodoro. Sic 1, 53. et aliis. Ern.

qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem, cui Heliopolis nomen, advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemaeum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt: unde nonnulli falsum hunc phoenicem, neque Arabum e terris credidere, nihilque usurpavisse ex his, quae vetus memoria firmavit. Confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua foetum oriri: et primam adulto curam sepeliendi patris: neque

21. *Sed antiquitas quidem obscura* An *fidei obscura? Obscura fides*, Hist. 1, 22. — 22. *Confecto quippe annorum numero.* Lege *annorum M. numero.* Lactantius Elegia de Phoenice v. 59 (99)., *Quae postquam vitae iam mille peregerit annos.* Martialis 5, 7, *Qualiter Assyrios renovant incendia nidos, Una decem quoties secula vixit avis.* Seneca Ep. 42, *Phoenix semel anno quingentesimo nascitur.* — 23. *Suis in terris struere nidum. Terris* paullo ante praecesserat. Scribo, *surculis e turis* vel *tureis*. Sic et Plinius eadem de re 2., *senescentem casiae turisque surculis construere nidum* Solinus c. 33. Ed Salmas *Rogos suos struit cinnamis.* Volebam aliquando, *suis inferiis*. *Inferias* Casaub. ad Suet. Cal. 15. In loco Statii. *Inferias facere*, Hist. 2, 95. — vel *sui cineris*. De Phoenice vide locum insignem apud Melam 3, 8 sub fin Et Zenonem Veronensem Homilia de Resurrect. Serm. 1, 16., p. 422, *Sepulcrum nidus est illi, favillae nutrices, cinis propagandi corporis semen, mors natalitius dies.* Sermone 4, de Paschate, de Christo, p. 272., *Morte sua vivens, sepulcri nido vegetatus, innumerabiles temporum metas perenni cursu una eademque orbita lustrans dies magnus advenit.* p. 288., ad Neophytos Sermone 5, *sacri gurgitis unda sepultus, ut sepulcri nido vivificatus resurrectionis iura gustaret.* Vide varios auctores, qui de Phoenice scripserunt, in notis ad Clementis Epistolam Ed Angl. minoris formae Vide eius descriptionem apud Ezechielem, veterem tragicum, emendatum a Vossio ad Melam 3, 8. Eusebium de Praep. Ev. 9, 29. et Hexaemeron Eustathii p. 23.–24. *Neque id temere, sed sublato myrrhae pondere.* Cur non casiae, cinnami, nardi, costi, aut amomi? *burrae* fuit scriptura antiqua, absorpta priore syllaba, ac praecedenti vocabulo *sublato*. Lege *saburrae pondere* Sumptum a saburra navium, quae stabiliores ut essent, inter navigandum, ad iustam mensuram sabulo aut lapidum congerie saburrabantur. Transtulit et Maro ad aves idipsum in Georgicis 4, 194.... *et saepe lapillos Ut cymbae instabiles fluctu iactante saburram, Tollunt.* Plinius de gruibus 10, 23 (30)., *Certum est, pontum transvolaturas primum omnium angustias petere... mox saburra stabiliri.* De iisdem Aelianus ubi agit, Hist.

Amaside. Perizonius l. c. p. 312. aut *Anysi* vel *Anyside* legendum, aut certe Herodoti Anysin intelligendum putat, si hic locus ad aliquam veri speciem revocari debeat. Ern.

Confecto annorum numero. — * Heinsii coniecturam quam v. s. probat Graevius l. c. et Burm.

Suis in terris. Heinsii emendationem *surculis e turis* Graevius In ep. ad Heinsium 1. 4. Coll. Burm,

id temere, sed sublato murrhae pondere, tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inque Solis aram perferre

Anim. 3, 13. *saburram* lapidem ἕρμα vocat, quam volaturae grues ingluti re dicuntur. Solinus cap. 15 (10)., *Grues volaturae arenas devorant, sublatisque lapillis ad moderatam gravitatem saburrantur.* Quo verbo et de echinis usus Plinius 18, 35 (87)., *Echini adfigentes sese, aut arena saburrantes, tempestatis signa sunt.* hinc *saburrata mulier* Plauto Cist. 1, 2, 5. pro ebria: quod Suetonio est in Tiberio c. 62., *larga meri potione onerari.* Sic et Curtius 5, 7., *mens ebrietate gravata.* Vide et Casaub. ad Aug Suetonii c. 77. Arnobii locum, quem Salmasius in editione sua perperam immutavit. Sed forte nihil hic mutari praestat. Vide Herodotum 2, 73, et Melam 3, 8. – 25. *Tentatoque per longum iter.* *Per longum itinere* scribendum. Sic *iter tentare via negata* apud Horatium Od. 3, 2, 22. *Excursus breves tentare* apud Maronem Georg 4, 194. *Tum tentanda via est, qua me quoque possim tollere humo* apud eundem ib. 3, 9. Supra A. 1, 69., *odia in longum.* — 26. *Subire patrium corpus* Male *subiicere* Salmasius. Vide Vossium ad Melae l c Usus est exsequiali verbo noster Pedo de morte Drusi v. 207. *Certat onus lecti studiosa subire iuventus.* Ubi nos nonnihil Persius 3, 105... *at illum, Hesterni capite induto subiere Quirites.* Apud Maronem Aen. 6, 222... *pars subiere feretro Triste ministerium. Subire humeris* *Ipse subibo humeris.* Et *aquilam humeris in proelio subire.* Suet. Aug c. 10. Sed et perperam idem Salmasius ad Solinum, *neque adolere* pro *atque adolere*, sacrificare. Infra 14, 30, *cruore captivo adolere aras* Nonius 1, 288, *adolere verbum est proprie sacra reddentium, quod significat votis aut supplicationibus numen auctius facere.* Apud Maronem Aen. 1, 708., *flammis adolere penates:* Servius, id est *colere* *Sed adolere proprie est augere. In sacris autem adolere per bonum omen dicitur. Nam in aris non adolentur aliqua, sed cremantur.* Aen. 3, 547, *Deo adolere honores.* Columella 12, 31, *si quod animal in mustum ceciderit et interierit, uti serpens aut mus sorexve, ne mali odoris vinum faciat.... id igne adoleatur;* ita optimae S. Germani membranae, non *aduratur*, ut vulgati A. Gellius 17, 10 de Virgilio: *Petivit oravitque a suis amicissimis impense, ut Aeneida, quam nondum satis elimasset, adolerent* (al. *abolerent*). Cassius ad Tiberium apud Priscianum l. 9, p. 872 (hac pag apud Putsch. legitur *adoluerunt*,) *At contra Aegyptios ubi integrum anserem adoleverunt* *Adolere altaria donis* Lucretio 2, 679. Et *honores aris adolere* Nasoni Met 8, 740 Adi Scioppium Suspect Lect. 2, 6, p. 505, pro certissima habet, nisi quod τὸ e abesse vult. Est sane peringeniosa. Melior tamen altera eiusdem *surculis tureis.* Ern.

Tentatoque per longum iter. Id est, cum prius tentaverit: sic saepe historici loquuntur, Sallustius, Livius et Tacitus noster. Lips. Heinsius *itinere*; probat Graevius l. c. Recte. Ern. Bip. contra: *tentatoque* scil. *pondere p. l. iter.*

Subire patrium corpus. Salmasius ad Solin. l. c. legendum censet *subicere*: non enim *subire* corpus, quod verbum dicatur de onere imposito, quod dorso, capite, humeris feratur: sed pedibus ferre globum myrrheum cavatum, in locum cavatum subiecto patre: hoc esse *subicere corpus*, antique pro *subiicere.* Refellitur ab Is. Vossio ad Melam 3, 8. ed. Gron. qui variare veteres in modo portandi docet ex Artemidori Onirocriticis, ubi dicit, eum, qui phoenicem a se pingi somniavit, eo paupertatis

atque adolere. Haec incerta et fabulosis aucta. Ceterum adspici aliquando in Aegypto eam volucrem non ambigitur.

29. At Romae, caede continua, Pomponius Labeo, quem praefuisse Moesiae retuli, per abruptas venas sanguinem effudit; aemulataque est coniunx Paxaea: nam promptas eiusmodi mortes metus carnificis faciebat: et quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur; eorum, qui de se statuebant, huma-

venturum, ut parentis cadaver more phoenicis, suis humeris efferre cogatur 4, 49. Bene haec. Neque dubium est, Tacitum in animo habuisse Virgilianum illud Aen. 4, 599. *quem subiisse humeris confectum aetate parentem.* Atque etiam non nimis proprietas verbi in talibus urgenda. Ern.

Atque adolere. Salmasius l. c. vult *neque adolere*: nam cineres iam in aram deferri, et ibi relinqui, non comburi corpus. Sed Tacitus certe putavit *corpus* patrium deferri, sicque accepit Herodotus 2, 73. cuius tota narratio hoc clamat. Idem dicit, phoenicem patrem suum in templo Heliopolitano θάπτειν, idque fieri in ara, noster et alii tradunt. Illud autem θάπτειν in ara quomodo fieri, quaeso, potest, nisi cremando: sive ipse abiecerit in ignem, sive sacerdotibus comburendum reliquerit. Qualis autem modus narrandi: *in aram perferre, neque adolere?* Non potius omisisset Tacitus hoc addere? Idem iudicandum de Ryckiano: *atque avolare.* Ern.

Caede continua. Absolute capiendum est: cum Romae caedes continuae fierent: ideoque post ea verba interpunxi; nam alioqui plurium nomina sequi deberent. Et sic edd. vett. usque ad Lipsianas. Fortasse tamen alicui videatur legendum: *at Romae caedes continua, vel continuae:* ut sit summa capitis 29 et 30. Et alibi vel nominativi pro ablativis accepti, vel in ablativos mutati. V. ad 11, 2. init. Ern.

Retuli. Supra 4, 47.

Paxaea. Sic cod. teste Gron.

Sepultura prohibebantur. Sepultura luctuque adfinium prohiberi, nisi magnorum scelerum damnatos (puta parricidii, perduellionis; idemque suspendiosos) non moris apud priscos. Invaluit sub tyrannis, ideoque quasi novum, in Tiberii saevitia Sueton. notat. c. 61. *Interdictum, ne capite damnatos propinqui lugerent:* itemque *Nemo punitorum non in gemonias abiectus, uncoque tractus.* Qui autem tracti, Tiberis eis sepultura. Idem in publicatione bonorum fuit: quae apud antiquos in crimine perduellionis et hostilitatis tantum exercita, et fortasse parricidii. Ita Sp. Maelii *bona contacta pretiis regni mercandi vendere atque in publicum redigere quaestores iussi*, ait Livius 4, 15. ita Ciceronis damnati, a Clodio: M. Lepidi, a senatu publica

bantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Caesar, missis ad senatum literis, disseruit,

facta, quia secutus Antonii sectam. Primus publicationem ad omnia crimina (publica intelligo) traxit Caesar: qui, ut Suetonius ait c. 42. *poenas facinorum auxit: et, cum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quod integris patrimoniis exsulabant: parricidas, (ut Cicero scribit) bonis omnibus, reliquos dimidia parte multavit.* Tenuit ea lex sub Augusto; qui tamen, cum multis divitibus vel dimidia pars nimiae essent opes, et in ipso exsilio caussa luxus, sanxit, ut iis omnibus, quibus aqua et igni interdictum (id est iurisconsultorum verbo, deportatis) non plus possidere liceret quingentis millibus nummum. Dio 56, 27. Intenditque iterum saevitiam eam Tiberius, lata lege, qua interdictis aqua et igni adempta omnis testamenti factio. Idem Dio 57, 22. Quam legem interpretatus Caius l. 8. Qui test. fac. possunt: *Si cui aqua et igni interdictum sit,* inquit, *eius nec illud testamentum valet, quod ante fecerit, nec id quod postea. Bona quoque, quae tunc habuit cum damnaretur, publicabuntur.* Lips.

Qui de se statuissent. Non mirum, quia ne damnati quidem, nec peracti rei. Dio haec omnia exprimere voluit, in actis anni 784, 58, 15. *Ἔς τε τὴν ἀγορὰν τὰ σώματα ἁπάντων ἐῤῥίπτετο, καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὸν ποταμὸν ἐνεβάλλετο. Ἤδη δὲ καὶ ὅπως οἱ παῖδες τῶν οὐσιῶν αὐτοὺς κληρονομῶσιν*: ubi puero mendum clarum, scribendumque *μὴ κληρονομῶσιν*, inserta voce. Ideo enim abiecta corpora tractaque, ne liberi succedere in bona possent, quae iam publica nt damnatorum palam punitorumque. Mirum, ex sequentibus Dionis verbis interpretem id non vidisse. Bona ergo manebant, si quis praevenisset damnationem, et testamenta. Sed quid in praemiis accusatorum? nihilo secius dari solere ostendit Taciti locus supra 4, 30. *Et, quia Cornutus sua manu ceciderat, actum de praemiis accusatorum abolendis, siquis maiestatis postulatus ante perfectum iudicium seipse vita privavisset, ibaturque in eam sententiam, ni durius contraque morem suum palam pro accusatoribus Caesar, irritas leges, et remp. in praecipiti conquestus esset. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, per praemia eliciebantur.* Dari non solere, Seneca in narranda Cremutii morte, quae sub hoc Tiberii tempus, in Cons. ad M. 22. *Cognito consilio eius,* inquit, *publica voluptas erat, quod e faucibus avidissimorum luporum eriperetur praeda. Accusatores adeunt consulum tribunalia, queruntur Cordum mori, ut interpellarent quod coëgerant. Adeo illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in quaestione, an morte rei prohiberentur.* Nec satis scio, quomodo in concordiam reducam eos locos. Sub Claudio et Nerone forsan aliud fuerit: et Senecam deceperit mos sui aevi. Lips. Adde Paull. Rec. Sent. 5, 12. et ibi interpretes. Ceterum latinitas postulat *statuerant* sive *statuissent*, quod video exhiberi in titulo notae Lipsianae, nuspiam in textu reperi. Ern. Perperam hic Dionis locum emendare velle Lipsium Reimarus docet.

« morem fuisse maioribus; quotiens dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiae ponere: id se repetivisse in Labeone. Atque illum, quia male administratae provinciae aliorumque criminum urgebatur, culpam invidia velavisse: frustra conterrita uxore, quam, etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse. » Mamercus dein Scaurus rursum postulatur, insignis nobilitate et orandis caussis, vita probrosus. Nihil hunc amicitia Seiani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat: detuleratque argumentum tragoediae, a Scauro scriptae, additis versibus, qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Servilio et Cornelio, accusatoribus, « adulterium Liviae, Magorum sacra » obiectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Aemiliis,

Morem fuisse maioribus. V. supra 2, 70. et ibi Lipsium, et quae diximus ad Suet. Calig. 3. Ern. Adde Sen. de Ira 3, 23.

Criminum urgebatur. In promptu foret corrigere *arguebatur*, quod facile potuisset converti in *urguebatur*: praesertim cum nullum aliud exemplum huius generis profertur. Sed, quando omnes qui cod. MS. inspexerunt, repererunt *urgebatur*, credamus id esse a Tacito, et intelligamus graeco more dictum, pro *urgeri criminibus*, ut Tacitus alibi loquitur. Hist. 4, 43. intellectu *nomine*, aut alius talis vocis. Supra 5, 11. *noxius coniurationis*, ubi vide dicta. Ern. Perizonius ad Sanctii Minervam 2, 3, 3. dictionem Cornelianam esse nunquam mihi persuadebit. Quin rescribamus potius *criminum vi urgebatur* vel *criminum arguebatur.* Wopk. Non video, cur non *urgere* hic sit instantius adcusare. Multa sunt apud Tacitum audacter dicta.

Invidia. Vid. dicta ad 4, 52. Ern.

Mamercus Scaurus. Male hic a Dione 58, 24. Μάρκος. De probrosa eius vita lege Senecam de Benef. 4, 31. aut potius non lege impuritatem hominis et ἄῤῥητον μῖξιν. Notat eum brevi stigmate Tertull. de Pallio c. 5. *Dabo catharcticum impuritati Scauri, et aleae Curii, et vinolentiae Antonii.* Lips. Quem vide et ad Senecam l. c. Ern.

Rursum. Cf. c. 9.

Seiani, sed labefecit. An transpositio facta est, legendumque *Seiani labefecit, sed* etc. Ern. Verbum *labefecit* a transpositione viri eruditissimi defendimus ad H. 1, 83. Wopk.

Argumentum tragoediae. Cui nomen Atreus fuit. Versus, qui in Tiberium flecti videbatur, ex Euripide, Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν. Adi Dionem l. c. Lips.

Ab Servilio et Cornelio. Cornelio fuit cognomen Thusci. Seneca pater

damnationem anteit; hortante Sextia uxore, quae incitamentum mortis et particeps fuit.

30. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, poenis adficiebantur: ut Servilius Corneliusque, perdito Scauro famosi, quia pecuniam a Vario Ligure, omittendae delationis, ceperant, in insulas, interdicto igni atque aqua, demoti sunt. Et Abudius Rufo, functus aedilitate, dum Lentulo Gaetulico, sub quo legioni praefuerat, periculum facessit, « quod is Seiani filium generum destinasset, » ultro damnatur atque urbe exigitur. Gaetulicus ea tempestate superioris Germaniae legiones curabat, mirumque amorem adsecutus erat; effusae clementiae, modicus severitate,

27. *Hortante Sexitia uxore* An *Cossutia?* Certe tam obscurum nomen non convenit uxori Scauri. — 28. *Omittendae delationis acceperant. Delationi.* — 29. *Abudius Rufo.* An *Aufidius!* — 30. *Modicus reveritate. Severitatis* Muretus et Ursinus: ut 3, 72, *modicus pecuniae, modicus voluptatum* 2, 73. *dignationis* 4, 52. *modicus originis* infra hoc libro c. 39. et 45, *modicus aedificationis*, ut videtur scribendum. Sic *formidolosus hostium* pro hostium metuente Ann. 1, 62. *vetus stipendii* Pichena sic corrigente 3, 66. *ferox scelerum* 4, 12. *Augustus potentiae securus* 5, 28. *anxius potentiae* 4, 12. *occultus odii* 7. *T. Livius eloquentiae ac fidei praeclarus* 34. *recens praeturae*, sic corrigo, 52. *erectus et fidens animi* 59. Male a Pichena tentatum. *frequens et foecundus mons silvae* 65. *noxius coniurationis* 5, 11. *penates vacui principis* 6, 51. *irae properus* 11, 26 *trepidus admirationis et metus* 6, 21. *avidus Armeniae* 31. *aequus absentium* pro absentibus 36. *insolens contumeliarum* 34 *animi indomita*, ut lego 1, 55. *retinens conditoris* 6, 42. *providus futurorum* 46 *impiger militiae* 3, 48. *atrox odii* 12, 22. *certa sceleris* 66.

Suasoria 2. *Thuscus ille, qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorum familia exstincta est, maiestatis reum fecerat; homo quam improbi animi, tam infelicis ingenii.* Lips.

Sexitia. Lipsius in margine *Sextia.* Recte, ut opinor. Ern. Sic ergo posui.

Omittendae delationis. Int. caussa: de quo genere loquendi iam supra dictum. *Capere pecuniam* autem est formula propria de iis, qui contra leges pecuniam accipiunt, qui corrumpi se pecunia patiuntur. V. Clav. Cic. in h. v. Ern. —* Sic et Wopk.

Lentulo Gaet. Is consul a. 779. Vide 4, 46.

Effusae clementiae, modicus severitate. Primum, ne quis tentet *effusus*, quia mox *modicus*, cautum est observatione saepe inculcata, de consuetudine Taciti variandae constructionis contra consuetudinem elegantiorum scriptorum: infra c. 47. *vetustis honoribus et illustris studiis:* deinde coniectura Mureti, Pichenae, etc. *severitatis* refellitur frequentia exemplorum contrariorum in ipso Tacito, de qua iam alibi actum. Sed, quomodo differunt *effusae clementiae* et *modicus severitate?* nam *clementia* est mo-

et proximo quoque exercitui, per L. Apronium socerum, non ingratus. Unde fama constans, ausum mittere ad Caesarem literas, « Adfinitatem sibi eum Seiano haud sponte, sed consilio Tiberii, coeptam: perinde se, quam Tiberium, falli potuisse: neque errorem eundem illi sine fraude, aliis exitio habendum. Sibi fidem integram, et, si nullis insidiis peteretur, mansuram: successorem non aliter, quam indicium mortis, accepturum: firmarent velut foedus, quo princeps ceterarum rerum potiretur, ipse provinciam retineret.» Haec, mira quamquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Seiani adfinium incolumis multaque gratia mansit: reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam aetatem, magisque fama, quam vi, stare res suas.

31. C. Cestio, M. Servilio coss. nobiles Parthi in urbem venere, ignaro rege Artabano. Is, metu Germanici fidus Romanis, aequabilis in suos, mox superbiam in nos, saevitiam in populares sumpsit; fretus bellis, quae secunda adversum circumiectas nationes exercuerat, et senectutem Tiberii, ut inermem, de-

31. *Senectutem Tiberii, ut inermem, despiciens. Ut inertem* malo.

deratio severitatis. *Effusam clementiam* arbitror esse in condonatione aut levitate poenarum; severitatis moderationem in disciplinae militaris parum accurata et acri exactione. Ern. Sic H. 1, 69. *immodicus saevitia.* Wopk. Sed et Agr. 40. *cultu modicus.*

Per L. Apron. Cf. 4, 73.

Indicium mortis. Videtur *indicium mortis* pro indicta morte vel indictione mortis dixisse. Gron. Nihil arbitror impedire, quo minus *indicium* pro signo accipiamus mortis sibi imminentis. *Indicium* quidem, quae est Freinshemii coniectura, vix commodum sensum parit. Ern.

C. Cestio. Is. ap. Dionem in Serie coss. Gallos cognominatur. Differt a C. Cestio, cuius pyramis Romae. V. Ryckius.

Aequabilis in suos. I. e. lenis, mitis, aequus, iustus. Nam *aequabilis* interdum dicitur pro *aequalis*, ut ap. Cicer. Off. 2, 11. *aequabilis praedae partitio.* Sed *aequalitatis* verbo notio iustitiae adhaesit: nam *aequalis* v, c. *partitio* est eadem iusta; et hinc etiam civilitatis, lenitatis. Vid. Clav. Cic. Ern.

Senectutem Tiberii, ut inermem.

spiciens, avidusque Armeniae, cui, defuncto rege Artaxia, Arsacen, liberorum suorum veterrimum, imposuit, addita contumelia, et missis, qui « gazam, a Vonone relictam in Syria Ciliciaque, » reposcerent, simul « vetères Persarum ac Macedonum terminos, » seque « invasurum possessa Cyro, et post Alexandro, » per vaniloquentiam ac minas iaciebat. Sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia, ac perinde opibus, et proximus huic Abdus, ademptae virilitatis: non despectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet. Ii, adscitis et aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summae rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque, aut nondum adultis, Phrahaten, regis

32. *Ultroque potentiam habet.* An *adauget!* ut 4, 41., *sublatisque inanibus, veram potentiam augeri.* Sed *addit* malim. 13, 46., *id quoque vinculum potentiam adiiciebat.*

Hoc est, liberis carentem. Vide dicta ad 1, 3. Sic etiam Freinshemius; a quo sine caussa idonea dissentit Iac. Gronovius. Ern.

Artaxia. Cui Germanicus diadema imposuerat. 2, 56.

Imposuit. Temporum ratio desiderat *imposuerat*, sicut etiam ante est *exercuerat*: et sic Tacitum scripsisse puto. Frustra obloquitur Broterius; nam exempla similia non docent tam parum latine scripsisse auctores, sed saepe imperitos librarios male descripsisse. Ern.

A Vonone. De hoc 2, 1.

Non despectum. Ex instituto Cyri apud Xenoph. 7, 5. qui custodiam curamque sui corporis solis commisit eunuchis: et intimam aulam ex hoc semiviro genere constituit, quasi fidissimo. Itaque deinceps in honore. Sed et Persae primi privasse viro creduntur. Stephanus de Urb. Σπάδα, οὐδετέρως, κώμη Περσικὴ, ἐν ᾗ πρῶτος εὐνουχισμὸς γέγονεν. Petronius c. 119. *Persarum ritu, male pubescentibus annis Surripuere viros, exsectaque viscera ferro In Venerem fregere.* Alii ad Semiramim referunt, ut Ammianus 14, 6. Utramque famam posuit Claudianus in Eutrop, 1, 339. .... *seu prima Semiramis astu Assyriis mentita virum, ne vocis acutae Mollities, laevesque genae se prodere possent, Hos sibi coniunxit similes: seu Persica ferro Luxuries vetuit nasci lanuginis umbram.* Ubi scriptum etiam, *Parthica.* Nullo vitio, quia populi ii tunc confusi. Lips. Unde factum, ut *eunuchi* pro primoribus, magnatibus dicerentur, ut docent viri docti ad Actor. 8, 27. Ern.

Phrahatis filium, Roma poscebant: « Nomine tantum et auctore opus, ut sponte Caesaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur. »

32. Cupitum id Tiberio. Ornat Phrahaten, accingitque paternum ad fastigium: destinata retinens, consiliis et astu res externas moliri, arma procul habere. Interea, cognitis insidiis, Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictae inardescere: et barbaris cunctatio, servilis: statim exsequi, regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum, specie amicitiae vocatum ad epulas, lento veneno illigaret; Sinnacen dissimulatione ac donis, simul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum, omisso cultu romano, cui per tot annos insueverat, instituta Parthorum insumit, patriis moribus impar,

33. *Et barbaris cunctatio, servilis. Servile* opinor, sc. videtur, res servilis. Sic *triste lupus stabulis* Maroni Ecl. 3, 80 *Triste rigor nimius* Claudiano de 4 Cons. Hon 403. *turpe senex miles* Nasoni Am. 1, 9, 4 et similia. — 34 *Instituta Parthorum resumit.* Vulgo *sumit.* MS. Florent. *insumit* Optime Vide, quae ad Papinium notamus. Redde et Livio 2, 9, *quia impenso pretio venibat in publicum omne insumpto ademptum privatis.* Sic scribo Aliter Gronovius. Idem 10, 17, *malle frustra insumptam operam, quam quicquam incidisse, cur non satis esset Etruriae consularis exercitus* Iustinus 6, 5, *Praedarum sumptu.* Forte *praeda insumpta.* Argumenta Trogi lib. 40, *cum sorore Cleopatra certamine insumpto.* Sic libri scripti constanter.

Phrahaten. Cf. 2, 1, 2.

Nomine et auctore. Nomine refer ad *genus Arsacis: auctore* autem ad *sponte Caesaris*, i. e. iussu, ut supra. Ern.

Modo cupidine vindictae inardescere. Desiderari alterum *modo*, concedo: sed inserendum esse, ut cum Mureto vult Acidalius, nego cum Iac. Gronovio. Tacitus sic et alibi: neque modo in hac particula, sed etiam in aliis. Ern. Facile elabi potuit alterum *modo*, si credatur Tacitus ita scripsisse, *tardari metu modo, modo cupidine.* Sic et supra prius emissum 4, 50. et apud Liv. 26, 15. Victor. Caes. 42, 20. item *primo* ante *mox* 1, 67. et ante *dein* 12, 64. 13, 44. Work.

Lento veneno illigaret. Sic Hercules ap. Sophoclem in versione latina Cic. Tusc. 2, 8. *Ipse illigatus peste interimor textili*, de veste venenata: ubi in graeco Sophoclis est χιτωνῆς. Sed Cicero ad vestem respexit, de qua ante dixerat *irretire.* Hic *illigari* videtur vim impediendi habere, ut in illo Virgilii Aen. 10, 794. *inutilis inque ligatus.* Ern.

Insumit. Sic MS. Beroaldus, Alciatus, Rhenanus, Aldus etc. Lipsius

morbo absumptus est. Sed non Tiberius omisit incepta. Tiridaten, sanguinis eiusdem, aemulum Artabano, reciperandaeque Armeniae Iberum Mithridaten deligit, conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat; et cunctis, quae apud Orientem parabantur, L. Vitellium praefecit. Eo de homine, haud sum ignarus, sinistram in urbe famam, pleraque foeda memorari; ceterum, regendis provinciis prisca virtute egit. Unde regressus, et formidine C. Caesaris, familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur: cesseruntque prima postremis, et bona iuventae senectus flagitiosa obliteravit.

33. At ex regulis, prior Mithridates Pharasmanen perpulit, dolo et vi conatus suos iuvare: repertique corruptores ministros Arsacis multo auro ad scelus cogunt: simul Iberi magnis copiis Armeniam irrumpunt,

male reponunt *sumpto.* Statius Theb. 12, 643, *dignas insumite mentes coeptibus.* 11, 627, *Talia dequestus paullatim insumpserat iras Mortis.* Sic lego, non *sumpserat.* 2, 38, .. *medium cava nubila montis Insumere latus.* 5, 110, ... *modo par insumite robur Luctibus.*

tacite edidit *sumit.* Pichena correxit *resumit*, quod inde in alias edd. fluxit. Iac. Gronovius restituit *insumit*, quod imitati sumus. Tacitum sic scripsisse non affirmem. *Sumit* verum puto, *In* natum est e finali praecedentis verbi, ut saepe alibi. Ern. — Lege *sumit*, ut apud Senecam de Ira 3, 8. Livium 3, 68. Vide et ad 14. 44. Work. Recte sic omnino. Boxhornius, item Hillerus malebant *induit.* Cui bono?

Exemplar apud posteros. Corrigamus ergo Senecam, ubi vulgo Natur. Quaest. 4. praef. *Alius adulatione clam utetur; alius ex aperto palam, rusticitate simulata, quasi simplicitas illa, non ars sit. Plancus artifex ante Villeum maximus, aiebat, non esse occulte, nec ex dissimulato blandiendum.* Et legamus *ante Vitellium.* Villeus enim ignotus: at Vitellii huius mirum in adulando ingenium, etiam Suetonius celebrat c. 2. in Vitellio, et Dio 59, 27. Plancus autem in Seneca est is, qui apud Fulviam Antonii magnus: de cuius adulatoriis moribus Appianus B. Civ. 5, 50. Lips.

Ad scelus cogunt. Ad interficiendum veneno Arsacen, ut recte Muretus. Ern.

et urbe Artaxata potiuntur. Quae postquam Artabano cognita, filium Oroden ultorem parat, datque Parthorum copias, mittit, qui auxilia mercede facerent. Contra Pharasmanes adiungere Albanos, accire Sarmatas; quorum Sceptuchi, utrimque donis acceptis, more gentico, diversa induere. Sed Iberi, locorum potentes, Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt. At qui Parthis adventabant, facile arce-

35. *Mittitque qui auxilia mercede facerent.* Parum latine: *mercede pacta accirent* puto. *Mercede pacta* restitui Iuvenali et Phaedro. Deinde mox rursus *accire Sarmatas* non *accipere*, uti Gronovius iam monuit. Nam *donis acceptis* mox sequitur. *Pacto die* non semel apud nostrum, ut 13, 38. 15, 28. Possis et, *auxilia mercede paciscerentur.* Sic Livius quoque 24, 49. et Ciceroni Paradoxo 6., *pactiones mercedum.* Hist. 3, 48., *pactus Aniceti exitium.* Possis etiam, *qui auxilia mercede arcesserent.* Caesar B. G. 1, 31., *accersere mercede*, et 7, 33., *atque ea pars, quae minus sibi confideret, auxilia a Vercingetorige accerseret.* Atque ita malo, quam *auxilia accire;* quamquam aeque est in usu, quod id mox denuo subsequitur. *Accita Vitellii auxilia.* Noster H. 4, 75., *auxilio acciti sociis pariter atque hostibus servitium imponunt.* Ann. 6, 44., *Nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret.*

Urbe Artaxata. Malim, *urbem.* Tamen et Artaxatam et Tigranocertam priore numero noster aliique scripserunt. Lips.

Filium Oroden. Omnis haec historia apud Iosephum 18, 2. Lips.

Datque Parthorum copias. MS. *dat Parthorumque:* quod Iac. Gronovio placet, non mihi. Sed in copulis aliquid hic turbatum amplius credo. An scripsit Tacitus: *dat Parthorumque copias, et qui auxilia mercede facerent.* Certe illud *mittit* cum per se friget, tum quia est sine copula. Ern. Acuta est Ernestia coniectura. Forsan legi posset *ad Parthorumque copias, mittit, qui....* vel *dat P. copias mittitque qui.* Wopk. Recte. Copula ob sequens pronomen potest excidisse.

Accipere Sarmatas. Profecto fuit, *acciere Sarmatas:* id est arcessere et advocare. Lips. Puto *accire.* Gron. Recte. Saepe in libris huic verbo substituitur *accipere.* V. Drak. ad Liv. 10, 9. 23, 17. Itaque non dubitavi recipere, ut alibi viri docti fecere. Ern. Legendum esse *accire*, dubito. *Accipere* in auxilium sic etiam occurrit 2, 40. Adde quae ad 12, 6. Wopk.

Caspia via Sarmatam. Seneca Thyeste 374. *Aut qui Caspia fortibus Recludunt iuga Sarmatis.* Gron. Sunt *portae Caspiae* Suetonii Ner. 19. V. Ryckius. Ern. *Caspia via*, *Caucasia* potius. Pylae scil. Caucasiae Sarmatis per Iberos in Armeniam transitum dabant. V. Ryck. ad h. l. et S. Croix, Mém. sur les pays situés entre la mer Noire et la mer Caspienne, p. 139. *Portas Caucasias multis Caspias dictas* iam observavit Plin. 6, 12.

At qui Parthis adventabant. Nempe Sarmatae, qui diversa, ut dixit, more gentis induerant: et hodie faciunt Tartari, qui ea loca tenent. Lips.

bantur: cum alios incessus hostis clausisset; unum reliquum, mare inter et extremos Albanorum montes, aestas impediret: quia flatibus Etesiarum implentur vada; hibernus Auster revolvit fluctus, pulsoque introrsus freto, brevia litorum nudantur.

34. Interim Oroden, sociorum inopem, auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam, et detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula: ac saepe, in modum obsidii, stationibus cingebat: donec Parthi, contumeliarum insolentes, circumsisterent regem, poscerent proelium. Atque illis sola in equite vis: Pharasmanes et pedite valebat. Nam Iberi Albanique, saltuosos locos incolentes, duritiae patientiaeque magis insuevere. Feruntque « se Thessalis ortos,

Mare inter et. Mare, nempe Caspium: et res ita habet. Extremi fines Albanorum, versus Sarmatiam, Caspium mare tangunt. Ad illud usque, perpetuis fere montibus a Sarmatis separantur: ergo aditus in Albaniam, per litoris eius oram et plana vicina. Sed haec quoque, inquit, clausa tunc Sarmatis: quia ab Oriente Etesiae flabant, et undas fluctusque in plana impellebant, atque ita restagnabant. Transitus autem Sarmatis non alius in Armeniam, quam per Albanos per illud litus. LIPS. V. Ryck. ad h. l.

Aestas imp. Defendi potest; nam Etesiae ventus aestivus. Sed forte *aestus* scripsit Tacitus. ERN. De Etesiis v. Plin. 2, 47. Colum. 11, 2.

Infensare pabula. Usitatius est *infestare*: sed *infensare* eadem analogia dicitur. Sic 13, 37. *infensare bello Armeniam.* Item ut *infestum agmen* saepe Livius: sic noster *infensum* 15, 10 etc. ERN.

Saepe, modum obsidii. Addi praepositionem, *saepe in modum*, voluit Muretus, Groslotius et Acidalius (item Pichena). Recte. Prima verbi sequentis absorbuit praepositionem, ut saepe alibi. ERN. Restitui.

Sola in equite vis. Miror nemini in mentem venisse, aut *solo*, aut *tota*, cum supra in *veteres* 4, 32. haeserint. *Sola* est *una*, quod etiam sic dicitur 4, 39. *Sola necessitudinis gloria usurum.* ERN. Peditem, ut in fuga, sic in acie, fluxa vestis impediebat. V. Herodian. 4, 30.

Thessalis ortos. Strabo lib. 11. p. 498. qui de Oraculo item Phrixi, et vetita arietis caede, his verbis: Ἐν τῇ Μοσχικῇ τὸ τῆς Λευκοθέας ἱερόν, Φρίξου ἵδρυμα, καὶ μαντεῖον ἐκείνου, ὅπου κριὸς οὐ θύεται. At aliter Iustinus, qui hos ad Orientem Albanos deducit ex Italia ab Albano monte. Eius verba 42, 3. *Cum Albanis foedus percussit Iason, qui Herculem ex Italia ab Albano monte, cum, Ge-*

qua tempestate Iason, post avectam Medeam, genitosque ex ea liberos, inanem mox regiam Aeetae vacuosque Colchos repetivit. » Multaque de nomine eius, et oraculum Phrixi celebrant: nec quisquam ariete sacrificaverit, credito, vexisse Phrixum: sive id animal, seu navis insigne fuit. Ceterum, directa utrimque acie, Parthus « imperium Orientis, claritudinem Arsacidarum; contraque ignobilem Iberum mercenario milite, » disserebat: Pharasmanes, « integros semet a Parthico dominatu: quanto maiora peterent, plus dedecoris victores, aut, si terga darent, flagitii atque periculi laturos: » simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde praedam ostendere.

35. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis: se quisque stimulant, « ne pugnam per sagittas inirent; impetu et cominus praeveniendum. » Variae hinc bel-

ryone exstincto, armenta eius per Italiam duceret, secuti dicuntur: quique memores italicae originis, exercitum Cn. Pompeii, bello Mithridatico fratres salutavere. Lips.

Inanem regiam vacuosque Colchos. Inanem int. liberis, qui succedere parenti possint. Sic *vacua domus* ap. Sallust. Catil. 15. facta est sublato filio: ubi plura Cortius: infra c. 51. *vacui Penates. Vacui Colchi*, qui regem non habent. Sic *vacua Armenia* 12, 50. *provincia*, quae praesidem non habet 2, 76. *legiones* 2, 46. quae sine duce. *Mulier vacua* 13, 44. quae sine marito. Ern.

Multaque de nomine eius. Id capio, loca sive templa de nomine eius dici. Ita Strabo l. c. p. 503. *Iasonem, cum Armenio Thessalo, profectum usque ad mare Caspium:* ὡς, inquit, *μαρτυρεῖ τά τι Ἰασόνεια, καὶ ἄλλα ὑπομνήματα.* Iasonea, acceperim sacella aut templa Iasonis honori. Iustinus l. c. *Iasoni totus fere Oriens, ut conditori, divinos honores templaque constituit.* Quem etiam vide super hoc reditu in Colchos, Medea rursum adsumpta: ut hic noster tetigit. Lips. Cf. Strabo 1. p. 45.

Disserebat. Magis pro sententia esset, *differebat.* Lips. *Disserebat* verum est. Etiam alibi disserendi verbo tali loco utitur. Hist. 4, 69. *At Iulius auspex vim romanam pacisque bona dissertabat.* Adde infra 44. 12, 2, 20, 35, 38. V. Obs. Misc. Nov. t. 2, 3. Sed Acidalii coniecturam, paullo ante *mercenarium militem* legendum, probo. Ern. — *Disserebat.* Bene. Significat dictitabat, commemorabat, ut 1, 4. Consule etiam mox ad c. 49. Worz.

lantium species; cum Parthus, sequi vel fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatium ictibus quaereret: Sarmatae, omisso arcu, quo brevius valent, contis gladiisque ruerent; modo equestris proelii more, frontis et tergi vices: aliquando, ut conferta acies, corporibus et pulsu armorum pellerent, pellerentur. Iamque et Albani Iberique prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere. Quos super eques, et a propioribus vulneribus pedites adflictabant. Inter quae Pharasmanes Orodesque, dum strenuis adsunt,

36. *Contis gladiisque ruerent. Irruerent*, et deinde *conserta acie.* Nam *frontis et tergi vice* iam occupavit Lipsius. — 37. *Et a propioribus vulneribus pedites adflictabant.* Puto *et e propiori* sc. loco. Vide nos supra Ann. 2, 62.

Quo brevius valent. Puta, quam Parthi. Hi enim ex propinquo invalidi, quae res P. Ventidio de illis victoriam dedit. Frontinus Strateg. 2, 2, 5. *adeo se admovit, ut sagittas, quibus ex longinquo usus est, cominus applicitus eluderet.* Florus 4, 9. *Passus est hostem castris succedere, donec, absumpto iactus spatio, adimeret usum sagittarum.* Val. Flaccus Argon. 2, 524., *Iam brevis et telo volucri non utilis aer.* Gron. Nihil impedire arbitror, quo minus *brevius* pro *breviter* dictum accipiamus, non diu. Ern.

Equestris. Sic Rhen. emendavit; legebatur prius *equites tres.*

Frontis et tergi vices. Scribo *vice*, et sententiam expedio. A Sallustio est, qui in Histor. fragm. *More equestris proelii, sumptis tergis atque redditis.* Et in Iug. 59. *Quibus illi freti, non uti equestri proelio solet, sequi, dein cedere: sed adversis equis concurrere, implicare, ac perturbare aciem. Frontis et tergi vice*, id est, alterna mutatione, modo frontis, modo tergi. Lips. Muretus et Acidalius malunt intelligi *erant*, vel *essent*, vel *facerent:* quod durum est, quia commune tribus membris subiectum *Sarmatae.* Ern. Legendum videri posset *per fr. et t. vices*, ni potius cum Acidalio subaudiendum esset *ipsis essent.* Talis ellipsis exempla asperioris extant apud Tacitum. Vide ad 1, 64. 2, 15. H. 1, 88. 2, 19. et mox ad c. 43. Wopk. *Erant* subaudit quoque Broterius. Gruterus accusativum absolute poni putat, ut H. 1, 44. 2, 78. (ubi v. Ern.) 3, 61. 4, 18, 19. Bipont. intelligunt *secundum vices*, uti apud Liv. 1, 9. extr.

Conferta acies. Sic correximus, quod omnes edd. obtinent *conserta.* quod esse vitiosum dubitari non potest, et non uno loco pro *conferta* a librariis obtruditur. Liv. 3, 70. *quibus conferta peditum acies cessisset:* ubi cod. Harlei. *conserta.* 22, 28. *conferto agmine mittit equites* multi scr. et editi *conserto:* illud recte tuetur Drakenb. quem vide, et quos ibi laudat. Adde infra 12, 35. 14, 36. Ern. Bipont. praeferunt *conserta.* Mihi secus videtur.

aut dubitantibus subveniunt, conspicui, eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt: instantius Pharasmanes: nam vulnus per galeam adegit; nec iterare valuit, praelatus equo, et fortissimis satellitum protegentibus saucium. Fama tamen occisi, falso credita, exterruit Parthos, victoriamque concessere.

36. Mox Artabanus tota mole regni ultum iit. Peritia locorum ab Iberis melius pugnatum. Nec ideo abscedebat, ni, contractis legionibus, Vitellius, et subdito rumore, tanquam Mesopotamiam invasurus, metum romani belli fecisset. Tum omissa Armenia, versaeque Artabani res; illiciente Vitellio, «desererent regem, saevum in pace, et adversis proeliorum exitiosum.» Igitur Sinnaces, quem antea infensum memoravi, patrem Abdagesen aliosque occultos consilii, et tunc continuis cladibus promptiores, ad defectionem trahit: adfluentibus paullatim, qui, metu magis,

38. *Aliosque occultos consulit. Occultus vel occulto.*

Falso credita. Lego *dedita* vel *didita.* At Iosephus revera occisum eum tradit 18, 2. LIPS. *Didita fama* est 11, 1. Sed etiam Hist. 4, 34. est in libris *credita fama*, idque contra Lipsium et Rhenanum recte defendit Gronov. Obs. 3, 10. p. 520. Vulgatum igitur et hic servandum. In Gesneri tamen Thes. L. L. ex his locis omnibus laudatur *didita fama.* ERN. — * Wopk. addit 3, 44. H. 1, 34. 4, 34.

Tota mole regni. Ita Florus 3, 5, 14. WOPK.

*Ultimi * id peritia.* Nisi quid desit (nec puto hercle, quoniam tota hac narratione belli externi concisus Tacitus) commodo restituemus: *regni ultum iit. peritia l. a. I. m. pugnatum.* Amat ita loqui noster, et Sallustius Iug. 68. *Quam maxima cura ultum ire iniurias festinat.* LIPS. Recepit Pichena et secuti editores. ERN.

Antea. Sic cod. Provocatur autem ad c. 31, 32.

Occultos consulit. Scribo, *conligit.* LIPS. Quomodo iam conligit, si demum ad defectionem trahit. Melius Faërnus et Freinsh. *consilii:* idque non dubitavi recipere, quia in MS. non est *consulit*, ut id propterea ferendum sit, sed *consilit;* ut edidere etiam Beroaldus, Alciatus, Rhenanus, Aldus, Gryphius: quod dubitari non potest e *consilii* factum; nam non raro in hac litera lapsi scribae. V. Sciopp. Art. Crit. p. 56. *Occultus consilii* dicitur, ut alibi *manifestus consilii.* ERN. Immo 4, 7. *occultus odii* : *ambiguus consilii.* H. 2, 83. 4, 21.

quam benevolentia, subiecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec iam aliud Artabano reliquum, quam, si qui externorum corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumptis, in longinqua et contermina Scythiae fugam maturavit, spe auxilii; (quia Hyrcanis Carmaniisque per adfinitatem innexus erat) atque interim posse Parthos, absentium aequos, praesentibus mobiles, ad poenitentiam mutari.

37. At Vitellius, profugo Artabano, et flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tiridaten, « parata capessere, » robur legionum sociorumque ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more romano suovetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset, nuntiavere accolae, « Euphraten nulla imbrium vi, sponte et immensum adtolli; simul

89 *Parata capessere. Capesseret.*

Parthos, absentium aequos. Prorsus idem consilii datum, et successu simili, regi Chilperico, ratione item pari, in Francia. Vide Aimoinum 1, 7. LIPS.

Suovetaurilia daret, ille equum. De Suovetaurilibus dico ad H. 4, 53. De equo res sic habet. Solemnis Persarum victima Soli, equus. Iustinus 4, 10., *Solem unum esse deum Persae credunt, et equos eidem deo sacratos ferunt.* Xenophon. 4, 5. περὶ Κύρου ἀναβ. Καὶ ἵππον, ὃν εἰλήφει παλαιότερον, δίδωσι (Ξενοφῶν) τῷ κωμάρχῃ ἀναθρέψαντι καταθῦσαι, ὅτι ἤκουσεν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τοῦ Ἡλίου, δεδιὼς μὴ ἀποθάνῃ. Et 8, 3., Κύρου παιδείας. Πρῶτον μὲν ἤγοντο τῷ Διὶ ταῦροι πάγκαλοι εἰς τέσσαρας.... μετὰ δὲ τούτους ἵπποι ἤγοντο θῦμα τῷ Ἡλίῳ. Idemque Pausaniae in Lacon. 20. notatum. At de amne nihil nobis lectum. Sed et aliis gentibus victima, equus. Apud Romanos, Marti. Festus in *Equus.* Et apud Mysios: Florus 4, 12. *Illi statim ante aciem, immolato equo, concepere votum, etc.* Apud Massagetas item Soli. Strabo 11, p. 513. Θεὸν δὲ Ἥλιον μόνον ἡγοῦνται, τούτῳ δὲ ἱπποθυτοῦσι. Pugnat cum superioribus, quod idem Strabo 15, p. 727. de Carmanis scribit: Ὄνον τε θύουσι τῷ Ἄρει, ὃν Πέρσαι σέβονται θεῶν μόνον. Alii enim Persis Solem, quem Mithram dicunt, deum unicum tribuunt, non Martem, ut hic (per oblivionem forte) Strabo. LIPS. Adde ad Hist. 4, 53. ERN. De Suovetaurilibus v. Dionys. 4, 22.

albentibus spumis, in modum diadematis, sinuare orbes; auspicium prosperi transgressus. » Quidam callidius interpretabantur, « initia conatus secunda, neque diuturna: quia eorum, quae terra coelove portenderentur, certior fides; fluminum instabilis natura simul ostenderet omina, raperetque. » Sed ponte navibus effecto, tramissoque exercitu, primus Ornospades multis equitum millibus in castra venit: exsul quondam, et Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate romana donatus: mox, repetita amicitia regis, multo apud eum honore, praefectus campis, qui Euphrate

In modum diadematis. Ad diadematis formam adspicit: quam, si vacat, a me cape. Diadema commune olim insigne regum, non aliud quam fascia tenuis cingens caput. Seneca ep. 80. *Vides illum Scythiae Sarmatiaeve regem insigni capitis decorum? si vis illum aestimare, totumque scire qualis sit, fasciam solve: multum mali sub illa latet.* Florus 3, 19., *Ipse veste purpurea argenteoque baculo, et regium in morem fronte redimita.* Atque ea fascia alba. Tacitus hic: *albentibus spumis, in modum diadematis.* Silius 16, 241. de Iuba rege: .... *regnique insigne vetusti Gestat laeva decus, cinguntur tempora vitta Albenti.* Plinius 11, 16., *Regibus apum in fronte macula, quodam diademate candicans.* Ab hac caussa, *quidam e turba* (apud Suet. Iul. 79.) *statuae Caesaris coronam lauream candida fascia praeligatam imposuit*: quasi diadema illi attribuens. Et apud Valerium 6, 2, 7. Pompeio, *candida fascia crus alligatum habenti*, *Favonius*: *non refert*, *inquit*, *qua in parte corporis sit diadema.* Corrige Egesippum B. Iud. 2, 1., *Quid enim sella aurea, allatumque diadema, nisi regni forent insignia?* et scribe *albatumque.* Apud Persas paullo aliter, quibus nec omnino candidum diadema, nec capiti nudo circumplexum, sed cidari sive tiarae. Xenophon 8, 3, 7., *Habebat Cyrus diadema circum tiaram, uti et cognati eius idem insigne ferebant.* Curtius 3, 3., *Cidarim Persae vocabant regium capitis insigne, hoc caerulea fascia albo distincta circuibat.* Quae verba: ἐξ ἐκείνης pronuncio parum sana. Damnat ipse Curtius 6, 6. de Alex. *Itaque purpureum diadema distinctum albo, quale Darius habuerat, capiti circumdedit, vestemque persicam sumpsit.* Si purpureum, quomodo caeruleum? nec sane caeruleum colorem inter regios aut principales legi. An illic scribendum, *coccinea fascia?* an, *hoc caeruleum?* ut insigne capitis tali colore fuerit, non fascia ipsa. De medicina enim certa alius viderit, non hic mihi cognomen Sullae. Lips.

Prosperi transgressus. Rhen. sic

et Tigre, inclutis amnibus, circumflui, Mesopotamiae nomen acceperunt. Neque multo post Sinnaces auget copias: et columen patrium Abdageses gazam et paratus regios adiicit. Vitellius, ostentasse romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoresque: hunc, « Phrahatis avi et altoris Caesaris, quae utrobique pulchra, meminerit; » illos, « obsequium in regem, reverentiam in nos, decus quisque suum et fidem retinerent. » Exin cum legionibus in Syriam remeavit.

38. Quae duabus aestatibus gesta, coniunxi, quo requiesceret animus a domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post caedem Seiani, quae ceteros mollire solent, tempus, preces, satias, mitigabant, quin incerta, vel abolita, pro gravissimis et recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio, ingruentis accusatores haud perpessus, supremis tabulis multa et atrocia in Macronem, ac praecipuos

correxit. Ante erat *prospere*: secutus est Aldus cum ceteris. Ern.

Adiicit. MS. et edd. *adicit.* Ryckius *adiicit* edidit: bene. Nam sic alias scribitur in his libris: quo argumento Burmannus repudiat scripturam cod. Memmiani optimi *Delmaticum* ad Sueton. Aug. 20. *Adici* etiam ed. pr. 12, 1. et tamen ibi *adiici* editur. V. de hac scriptura in libris Drak. ad Liv. 2, 10. Ern.

Retinerent. Ita e manuscripto Pichena: vulgo, *retineret.* Ern.

Fulc. Trio. De hoc v. 2, 28. 5, 11. 6, 4.

Supremis tabulis. Quae testamentorum licentia adeo recepta, ut plerique ingeniorum petulantiam non alio velo exercerent. Ita Fabricius Veiento *multa et probrosa in patres et sacerdotes composuit, iis libris, quibus nomen Codicillorum dederat*, ait Tacitus 14, 50. Et ab hac mente in Augusto Suetonius 56. *Iocis quoque quorumdam invidiosis aut petulantibus lacessitus, contradixit edicto. Et tamen de inhibenda testamentorum licentia, ne senatus quidquam constitueret, intercessit.* Ab hac, inquam, mente; nec virum doctum, C. Sigonium, quisquam audiat corrigentem, *de inhibenda scommatorum licentia.* Enimvero exempla huius libertatis in extrema tabula habebis in Tacito plura. Et haec autem et quae sequuntur, tantum non ad verbum convertit Dio 58, 25. addito, Trionem vita interfecisse seipsum, quod nescio an intelligi satis habuerit Tacitus; an expressum ab eo per ignaviam describentium exciderit. Lips.

libertorum Caesaris, composuit, ipsi « fluxam senio mentem et continuo abscessu velut exsilium » obiectando. Quae, ab heredibus occultata, recitari Tiberius iussit: patientiam libertatis alienae ostentans, et contemptor suae infamiae, an scelerum Seiani diu nescius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Iisdem diebus Granius Martianus, senator, a C. Graccho maiestatis postulatus, vim vitae suae adtulit: Tatiusque Gratianus, praetura functus, lege eadem extremum ad supplicium damnatus.

39. Nec dispares Trebellieni Rufi et Sextii Paconiani exitus. Nam Trebellienus sua manu cecidit; Paconianus in carcere, ob carmina illic in principem factitata, strangulatus est. Haec Tiberius non mari, ut olim, divisus, neque per longinquos nuntios accipiebat, sed urbem iuxta; eodem ut die, vel noctis interiectu, literis consulum rescriberet: quasi adspiciens undantem per domos sanguinem, aut manus carnificum. Fine anni Poppaeus Sabinus concessit vita; modicus origi-

40. *Aut manus carnificum. Manu.* Aut sanguinem manu carnificum undantem, videlicet in carcere. Nam *per domos* sua manu cadebant.

Et continuo abscessu. Faërnus legebat *et continuum abscessum*, Ern. Sensus: *ob continuum abscessum.* Huet. volebat *continuos abscessus.* — * Item Heinsius.

Trebellieni Rufi. Illius, qui, praetura functus, tutor a senatu liberis Cotyis Thraciae regis datus fuit. 2, 67. 3, 38. Lips.

S. Paconiani. De hoc c. 3, 4.

Ob carmina illic in principem factitata. Video esse, qui transponant, *ob carmina in principem factitata, illic strangulatus est.* Quasi carmina extra carcerem facta. Fallunt, falluntur que. Ante triennium enim hic Paconianus in carcere fuit, et, quia indicium professus erat, retentus: donec carmina exilium illi maturavere. Lege initium libri huius. Lips.

Urbem iuxta. Tusculi, aut in Albano. Dio 58, 24. Lips.

Manus carnif. Sic e cod. Pichena.

Poppaeus Sabinus concessit vita. Sua sponte, non fato. Vide Dionem 58, 25. Lips. Male e versione latina. In graeco est [illegible] mortuum esse ante, quam in accusatores incideret. Ern. De eo v. 1, 80. 4, 46. 5. 10.

nis, principum amicitia consulatum ac triumphale decus adeptus: maximisque provinciis per quatuor et viginti annos impositus; nullam ob eximiam artem, « sed quod par negotiis, neque supra erat. »

40. Q. Plautius, Sex. Papinius coss. sequuntur. Eo anno, * neque quod L. Aruseius morte adfecti forent, adsuetudine malorum, ut atrox, advertebatur; sed exterruit, quod Vibulenus Agrippa, eques romanus,

Per quatuor et viginti annos. Muretus dubium movit ex eo, quod Tiberius tantum 23 annos imperavit, et Pomponius Labeo sub Tiberio octo annos praefuerit Moesiae. Sabinos Moesiae praepositus vivo Augusto a. U. 763. Addita est Macedonia et Achaia a. 768. Adhuc praeerat a. 779. Macedoniae et Achaiae 4, 46., sed Moesiae Pomponius Labeo, fortasse sub Sabino; nam eius iussu legionem ducit in Thraciam: item a. 782, ut patet e 5, 10. Unde iam anni 19. efficiuntur. Quando ex istis provinciis Romam redierit, non traditur. Tacito autem credo, hoc ipso anno in provincia mortuum esse; quod probabile fit ex 1, 80. et clarum est e Dione, qui l. c. in actis huius anni mortem eius refert, et in provinciis fuisse ἐς ἐκεῖνο τοῦ χρόνου, successoremque haboisse Regulum. Ern.

Eo anno, neque quod L. Aruseius. Desunt non dubie propria aliquot nomina eorum, qui damnati occisique. Vertranius labentem locum immissa voce fulcit. *Eo anno, neque quod alii, neque quod L. Aruseius*; sed tibicine non bono. Lips. Suspicabar: *quod L. Aruseii morte adfecti forent, ads. m., ut atrox, advertebat.* Particulam *neque* tolero. Videtur enim compendium in sermone, significans: *non dico alia, sed neque.* *Lucios* autem *Aruseios* intelligo patrem una cum filio. Idque erat exemplum non intar vulgaria ponendum, et quod invidiam conflare posset: quemadmodum quod Octavianus statuit in Aquilios Floros. Sueton. 13. et Dio 51, 2. *Advertebat* est convertebat in se ac movebat hominum oculos et linguas: aut saltem arcanas iracundias. Ut 2, 17. *octo aquilae silvas petere et intrare visae advertere imperatorem.* Et sic belle eadem vox eadem inclinatione ad utrumque verbum subauditur. *Advertebat* homines, ut *exterruit* homines. Gron. De nomine *Aruseii* vid. supra ad c. 7. Ern. Istud de Aruseiis licentius a Gronuvio fictum, quam dignum aut probabile, iudicat Crollius, cuius coniecturam de transpositione supra ad 5, 6. adtuli. Pro Grunovio pugnat Hillerus Raccm. 33 et 34. Vel, si minus placeat eius commentum, legi suadet, ... *adfectus foret.* Equidem, si de duobus Aruseiis constaret aliunde, cum Gronóvio facerem; nunc potios cum Lipsio alia quaedam nomina excidisse arbitror. *Advertebatur* bene habet, noli mutare.

Vibulenus Agrippa. Vibilius dicitur Dioni 58, 21. Lips.

cum perorassent accusatores, in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit; prolapsusque ac moribundus, festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est; faucesque iam exanimis laqueo vexatae. Ne Tigranes quidem, Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. At C. Galba, consularis, et duo Blaesi voluntario exitu cecidere: Galba, tristibus Caesaris literis provinciam sortiri, prohibitus; Blaesis sacerdotia, integra eorum domo destinata, convulsa distulerat; tunc, ut vacua, contulit in alios. Quod signum mortis intellexere; et exsecuti sunt. Et Aemilia Lepida, quam iuveni Druso nuptam retuli, crebris criminibus maritum insecuta, quamquam, intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus; post a delatoribus corripitur ob servum adulterum: nec dubitabatur de flagitio. Ergo, omissa defensione, finem vitae sibi posuit.

41. Per idem tempus Clitarum natio, Cappadoci

Laqueo vexatae. Ut publicatis bonis sepultora prohiberetur. Cf. c. 29.

Duo Blaesi. Sic bene edidere Ryckius et Iac. Gron. Ante edebatur *Blaesii* et *Blaesiis.* Nam in MS. mox *Blaesis.* ERN.

Galba, tristibus Caesaris literis. Frater est illius, qui postea princeps. Suet. Galb. 3. *Coius attritis facultatibus urbe cessit, prohibitusque a Tiberio sortiri anno suo proconsulatum, voluntaria morte obiit.* LIPS.

Aemilia Lepida, quam iuveni Druso nuptam retuli. Nusquam id in his libris scriptum. LIPS.

Iuveni Druso. Germanici filio, qui periit a. 786. Vid. c. 23. ERN.

Intestabilis. Vid. c. 51. extr. ERN.

Pater Lepidus. Mortuus paucis annis ante. Vid. c. 27. ERN.

Clitarum natio Cappadociae, Archelao subiecta. Male vulgo, *Citarum.* Iidem Clitae, Cilices, non Cappadoces dicuntur ab eodem Tacito 12, 55. *Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum est.* Ideo hic legerim, *Clitarum natio, Cappadoci Archelao subiecta.* Nam Cilicia cognomento Trachea proprios reges habuit ad tempora Vespasiani. Cave enim, de Archelao acceperis Cappadocum rege, qui pridem mortuus, et regnum eius in provinciam redactum. Nescio tamen, an hic Archelaus eius filius fuerit: ideo Cappadox dictus. Postea a Pichena mo-

Archelao subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri montis abscessit: locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur; donec M. Trebellius, legatus, a Vitellio, praeside Syriae, cum quatuor millibus legionariorum et delectis auxiliis missus, duos collis, quos barbari insederant (minori *Cadra*, alteri *Davara* nomen est), operibus circumdedit: et erumpere ausos ferro, ceteros siti, ad deditionem coëgit. At Tiridates, volentibus Parthis, Nicephorium et Anthemusiada, ceterasque urbes, quae Macedonibus sitae graeca vocabula usurpant, Halumque et Artemitam, parthica oppida, recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum, Scythas inter eductum, ob saevitiam exsecrati, come Tiridatis ingenium, romanas per artes, sperabant.

42. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti, opibus aut sapientia delecti, ut senatus: sua populo vis: et, quoties concordes agunt, spernitur Parthus; ubi dissensere, dum sibi quisque contra aemulos subsidium vocant, accitus in partem, adversum omnes valescit. Id nuper acciderat, Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu. Nam populi imperium

nitum, in scripto sic etiam esse. Lips. In cod. est *Cietarum*, teste Pichena. Noris. ad Cenot. Pis. 2, 16, 10. ubi h. l. citat habet *Calitarum.* Porro cod. habet *Cappadoci*, recentior manus addiderat *ae*, unde error in vulgatos libros transiit. Archelaus iste filius est eius, de quo 2, 42, 56.

Macedonibus sitae. Frustra Faërnus iubet reponi *a Maced.* ut 3, 38. Verum et 2, 7. legitur *Druso sitam.* Sic Dukerus apud Florum 2, 8, 7. legi vult *positam maioribus*, et in nostro 3, 38. *Macedoni Philippo sitam.* V. eius ind. in *ponere.*

In barbarum corrupta. Int. *nomen*, ut e sequentibus intelligitur, sive *morem:* quod malim. Isocrates in Evag. ἐκβαρβαροῦν vocat. Ern.

Populi imperium iuxta libertatem. I. e. parum abest a libertate, quae

iuxta libertatem; paucorum dominatio regiae libidini prior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, et quos recens aetas largius invenit: simul probra in Artabanum fundebant, « materna origine Arsacidem, cetera degenerem. » Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox, consultans, « quonam die solennia regni capesseret? » literas Phrahatis et Hieronis, qui validissimas praefecturas obtinebant, accipit, « brevem moram » precantium. Placitumque, « opperiri viros praepollentis: » atque interim Ctesiphon, sedes imperii, petita. Sed, ubi diem ex die prolatabant, multis coram et

contraria regum dominationi. Imitatus est Thucydidem 3, 62. ubi oligarchia dicitur esse ἐγγυτάτω τυράννου: quem locum laudavit illustrandae Cornelianae sententiae caussa Muretus. Id 1, 13. ἐγγύτατα τοῦ νῦν τρόπου. Ern.

Materna origine Arsacidem. Verissimam esse, putat Ryckius, coniecturam Freinshemii corrigentis *paterna origine.* Nam Artabanus diserte *Arsacidarum e sanguine* dicitur 2, 3. nec alium Parthi nisi Arsacidem ferebant (cf. c. 31.), nec oppositio aliter constat. V. Freinsh. et Ryckium. Melius totum epitheton abesset. Sufficiebat enim *origine Arsacidem.* Sed scriptores in talibus non semper accuratissimi sunt. Ceterum argumenta illa non sunt omni exceptione maiora. Etiam e filiabus posteri sanguinis nostri sunt, et e sanguine nostro; neque de eo dubitavere Lipsius ad A. 3, 4. extr. Gronov. ad 4, 52. aut quisquam alius, quod sciam. Ergo et materna origine natus ex Arsacidis, est e stirpe et genere Arsacidarum, et genus Arsacis. Tamen non abhorreo a coniectura Freinshemii, praesertim quod *Arsacides* dicitur. Ern. Ex mente Broterii *materna origine* Arsacidem dixere, ut spurium indicarent.

Ctesiphon, sedes imperii. Ut Herodianus ait 3, 9. ἔνθα ἦν τὰ βασίλεια τοῦ Παρθυαίου. Ea urbs, sive pagus potius vicinus Seleuciae. Strabo 16, p. 743. Πλησίον δ' ἐστὶ κώμη Κτησιφῶν λεγομένη, μεγάλη· ταύτην δ' ἐποιοῦντο χειμάδιον οἱ τῶν Παρθυαίων βασιλεῖς. Plinius 6, 30. *Ctesiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi.* Et conditorem eius Vardanem regem facit Ammianus 23, 6. Pugnat tamen iis Procopius de Bello persico 2, 28. *Apud Assyrios civitates duae maximae sunt Seleucia et Ctesiphon, Macedonum aedificia.* De urbis huius situ et duplici munitissima arce lege Gregorium Naz. Orat. 4. in Iulianum. Lips.

adprobantibus, Surena, patrio more, Tiridaten insigni regio evinxit.

43. Ac, si statim interiora ceterasque nationes petivisset, oppressa cunctantium dubitatio, et omnes in unum cedebant: adsidendo castellum, in quod pecuniam et pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exeundi pacta. Nam Phrahates et Hiero, et, si qui alii delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula et novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, illuvie obsitus, et alimenta arcu expediens. Ac primo, tanquam dolus pararetur, territus; ubi data fides, « reddendae dominationi venisse, » adlevatur animum, et, « quae repentina mutatio? » exquirit. Tum Hiero « pueritiam Tiridatis » increpat; « neque penes Arsacidem imperium, sed inane nomen apud imbellem externa mollitia, vim in Abdagesis domo. »

44. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non

41. *Haud concelebraverant.* Sic Pichena e vestigiis libri scripti, cuius lectionem accuratius perpende.

Surena, patrio more. Nomen dignitatis et quidem proximae a rege apud Parthos: cuius mentio apud Strab. 16, p. 747. Plutarchum in Crasso, c. 56, 59, p. 561, 62. Zosim. c. 3, 15. Ammian. 24, 2. 30, 2.

Dubitatio et omnes. Freinsh. mavult *oppressa cunctantium dubitatione, omnes*, etc.; nec enim facile subaudiri in tali oratione subiunctivum vel imperfectum. Sic elegantius fore, video. Ac fortasse etiam sic scripsit Tacitus. Sed τὸ *erat* aut *fuisset* non solere omitti, falsum est. Itaque nihil definio. Ern. Subaudi *erat*. Id Taciti stylo consuetum. Vide c. 35. et H. 2, 17. Wopk.

Adsidendo castellum. Pro obsidendo, ut supra 2, 81. 4, 48. *adpugnare* pro oppugnare. Accusativus a praepositione, quae in verbo est, pendet. Ern.

Haud concelebraverant. Turbas dedit hic scriptura corrupta codicis *haci*: quam Beroaldus fideliter expressit; item Alciatus. Pro eo Rhenanus et Aldus dedere *nun*; quod secuti sunt omnes ad Pichenam, qui recte *haud* restituit: Faërnus in *navi* mutabat, addito *non*. Ern.

Falsos in amore, odia non fingere. Aur. Victor Schotti in Constantino M. *Quippe humanae mentes frustratae boni spe, asperius of-*

fingere: nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, et praeveniens inimicorum astus, amicorum poenitentiam: neque exuerat paedorem, ut vulgum miseratione adverteret. Non fraus, non preces, nihil omissum, quo ambiguos illiceret, prompti firmarentur. Iamque multa manu propinqua Seleuciae adventabat; cum Tiridates, simul fama, atque ipso Artabano perculsus, distrahi consiliis, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. Quibus proelium et festinati casus placebant, « disiectos et longinquitate itineris fessos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse, » disserunt, « proditores nuper hostesque eius, quem rursum foveant. » Verum Abdageses, « regrediendum in Mesopotamiam, » censebat, « ut amne obiecto, Armeniis interim Elymaeisque et ceteris a tergo excitis, aucti copiis socialibus, et quas dux romanus misisset, fortunam tentarent. » Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, et Tiridates ignavus ad pericula erat. Sed fugae specie discessum: ac, principio a gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in castra Artabani; donec Tiridates, cum paucis, in Syriam revectus, pudore proditionis omnes exsolvit.

45. Idem annus gravi igne urbem adficit, deusta

42. *Fama atque ipso Artabano perculsus.* Sic Rhenanus. MS. eius *percussus.* Quod ne temere damnes. Vide quae nos ad Maronem eo de verbo annotamus.

fenduntur, *cum mutato rectore flagitioso, aerumnarum vis manet.* GRON.

Quam dum. Sic Muretus emendavit; legebatur prius *quantum.*

Quo amb. ill. pr. firmarentur. V. Iust. 31, 6. WOPK.

Artabano perculsus. Sic recte reposuit Rhenanus, cum edd. Beroaldi et Alciati, et MS. haberent *percussus* de quorum verborum solita permutatione saepe monitum est a viris doctis. Rhenanum statim Aldus secutus est. ERN.

Ignavus. Sic e cod. Pichena; prius erat *ignarus.*

Gravi igne. Idem et eodem modo tradit Dio 58, 26. Sed Suet. Tib. 48. existimatur dissentire, montem Coelium nominando pro Aventino,

parte Circi, quae Aventino contigua, ipsoque Aventino. Quod damnum Caesar ad gloriam vertit, exsolutis domuum et insularum pretiis. Millies sestertium ea munificentia collocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis aedificationibus. Ne publice quidem, nisi duo opera, struxit, templum Augusto, et scenam Pompeiani theatri: eaque perfecta, contemptu ambitionis, an per senectutem, haud dedicavit. Sed aestimando cuiusque detrimento quatuor progeneri Caesaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additusque nominatione consulum P. Petronius. Et pro ingenio cuiusque quaesiti decretique in principem honores. Quos omiserit receperitve, in incerto fuit, ob propinquum vitae finem. Neque enim multo post supremi Tiberio consules, Cn. Acerronius, C. Pontius, magistratum occepere; nimia iam potentia Macronis, qui gratiam C. Caesaris, nunquam sibi neglectam, acrius in dies fovebat, impuleratque, post mortem Claudiae, quam nuptam ei retuli, uxorem suam Enniam, immittendo amore iu-

45. *Quanto modicus privatis aedificationibus.* An et hic *privatae aedificationis!* dictum supra c. 30.

Vid. Muretus ad h. l. Frustra. Tum quoque pecunias tribuit, cum Coelius deustus est. Vid. 4, 64. Hanc munificentiam Suetonius praetermisit, ut monuit Lipsius. Ern.

Millies sestertium. Sunt viciesquinquies centena millia Philippicum. Egregia munificentia, et quam mirum est Suetonio non dictam, aut neglectam. Nam, ubi ex proposito de hac re, Tiberii cap. 48. *Publicae munificentiam bis omnino exhibuit, proposito millies HS. gratuito in triennii tempus; et rursus dominis insularum, quae in Monte Coelio deflagraverant, pretio restituto.* Sed utraque haec munificentia praeivit, et in Tacito narrata est; haec posterior et insignis Suetonium effugit. Lips. Summa ista vicies centenis millibus librarum francicarum respondet.

Aedificationibus. Ne publice. Freinsh. sic volebat interpungi: *aedificationibus, ne publice.* Ern.

Templum Augusto. Vide Sueton. 47. in Tib. et 21. Calig. qui leviter dissentit. Ille enim semiperfecta opera fuisse ait, quae noster perfecta. Lips.

venem illicere, pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur. Nam, etsi commotus ingenio, simulationum tamen falsa in sinu avi perdidicerat.

46. Gnarum hoc principi, eoque dubitavit de tradenda rep. primum inter nepotes: quorum Druso genitus, sanguine et caritate propior; sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur iuventae, vulgi studia, eaque apud avum odii caussa. Etiam de Claudio agitanti, quod is, composita aetate, bonarum artium cupiens erat, imminuta mens eius obstitit. Sin extra domum successor quaereretur, ne memoria Augusti, ne nomen Caesarum in ludibria et contumelias verterent, metuebat. Quippe illi non perinde curae gratia praesentium, quam in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium, cui impar erat, fato permisit; iactis tamen vocibus, per quas

44. *Ne nomen Caesarum in ludibria et contumelias verterent.* Male sic Pichena e MS. *Verteret* pro *verteretur* probum est: nomen scilicet. Vide nos ad Ann. 1, 33.

Immittenda. Hoc verbum quo referatur, non video. Nam ordo verborum est: *Macro impulerat uxorem suam Enniam, illicere iuvenem amore.* etc. An vitium est in *impulerat,* legendumque *instituerat?* quod verbum in consiliis talibus frequens est. *Amore illicere* quid sit, dictum ad 4, 3. *Vincire* pro devincire. V. ad 4, 10. Braterius omnia sana putat; *Macro*, inquit, *uxorem s. Enniam immittenda, eam impulerat.* Sed quae est ista latinitas? quid differunt *immittere* et *impellere?* Ern. *Immittenda amore* bene iuncta. Vide Senecam in Herc. Oetaeo 554. Wopk. Item Crollius, recte. Sic *impulerat* consuetum sensum servat, ut 14, 60. H. 3, 4.

Dominationis apisceretur. V. Lips. ad 3, 55. Frustra Pichena *dominationem.* Ern.

Commotus ingenio. I. e. vehemens, iracundus, ferox etc. unde ap. Cicer. in Brut. c. 34. iunguntur *fervidior et commotior.* Ern. Nonnemo *commodus*, teste Acidalio. Vulgatum rectius.

In sinu avi. Casaubonus ad Suet. Cal. 10. legi vult *aviae*, et intelligit Liviam, apud quam primum educatus est: quod recte reiicit Ryckius. Ern.

Gnarum hoc. Int. ferocis et fervidioris ingenii esse Caium, et vitia eius premi dissimulando. Ern.

Composita aetate. H. e. placida et a vehementioribus animi motibus aliena, quibus obnoxii iuvenum animi esse solent. Ern.

intelligeretur providus futurorum. Namque Macroni, non abdita ambage, « Occidentem ab eo deseri, Orientem spectari » exprobravit. Et C. Caesari, forte orto sermone, L. Sullam irridenti, « omnia Sullae vitia, et nullam eiusdem virtutem habiturum, » praedixit. Simul crebris cum lacrimis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu: « Occides hunc tu, » inquit, « et te alius. » Sed gravescente valetudine, nihil e libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans, solitusque eludere medicorum artes, atque

45. *Nihil e libidinibus omittebat.* Puto *nihil e libidinibus omittebat impatientia, firmitudinem simulans.* Sic *impatientia silentii* Ann. 4, 52. *caritatis* Ann. 13, 21. *flagitiorum impatiens* infra c. 48. *Firmitudo* pro *vegeta salute* Contra *defectio* apud nostrum infra c. 50. Sic apud Nasonem 3 Pont. 4. 7. *Firma valent per se, nullumque Machaona quaerunt.*

Occidentem ab eo deseri. Gloria aculi dicti penes Pompeium, qui Sullae abneganti triumphum confidenter dixit ap. Plut. in Pomp. c. 22. p. 625. Ὅτι τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα πλείονες, ἢ δυόμενον, προσκυνοῦσιν· ὡς αὐτῷ μὲν αὐξανομένης, μειουμένης δὲ καὶ μαραινομένης ἐκείνῳ τῆς δυνάμεως. Fons dicti ab eo, quod plerisque populis religione receptum, salutare solem orientem: ut alibi dicam. Lips. Sic ap. Stat. Theb. 1, 170. *venturus amatur.*

In patientia. Legendum, *impatientia*, Muretus putabat: quod ego non intelligo. Ceterum, vulgatum sanum non puto. Videtur legendum: *intemperantia* f. s. Sueton. c. 72. *nihil ex ordine quotidiano praetermitteret, ne convivia quidem ac ceteras voluptates, partim intemperantia, partim dissimulatione.* Melius certe nihil succurrit. Ern. Crollius sic: *et patientia....* ut illud *et* respondeat τῷ *que* sequenti. Millerus vel *impatientia* cum Mureto, vel *impotentia*, prae ardore libidinis scil. legendum putat, vel servandum *in patientia*, animo contra dolores obdurato. — * Hoc postremum placet Wopkens. qui citat Cic. in Verr. 5, 13. et pro Balbo c. 27.

Solitus eludere. Tiberianum hoc apophthegma etiam Plutarchus inseruit praeceptis de valetudine tuenda c. 49, p. 136. sed corruptus, vereor in numero: ἤκουσα Τιβέριόν ποτε Καίσαρα εἰπεῖν, ὡς ἀνὴρ ὑπὲρ ἑξήκοντα γεγονὼς ἔτη, καὶ προτείνων ἰατρῷ χεῖρα, καταγέλαστός ἐστιν. Nam post sexagesimum annum ait, quod noster tricesimum, non dubie verius. Rescripserim, ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη. Iuvante etiam Suetonio c. 68. *Valetudine prosperrima usus est.... quamvis a trigesimo aetatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adiumento consilioque medicorum.* Lips. ubi v. dicta a nobis. Ern.

eos, qui post tricesimum aetatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia alieni consilii indigerent.

47. Interim Romae futuris etiam post Tiberium caedibus semina iaciebantur. Laelius Balbus Acutiam, P. Vitellii quondam uxorem, maiestatis postulaverat: qua damnata, cum praemium accusatori decerneretur, Iunius Otho, tribunus plebei, intercessit: unde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo, coniurationis indice, fuerat, defertur impietatis in principem. Connectebantur, ut conscii et adulteri eius, Cn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius. De claritudine Domitii supra memoravi. Marsus quoque vetustis honoribus et illustris studiis erat. Sed « testium interrogationi, tormentis servorum, Macronem praesedisse, » commentarii ad senatum missi ferebant: nullaeque in eos imperatoris literae suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro, ficta pleraque, ob inimicitias Macronis notas in Arruntium.

48. Igitur Domitius, defensionem meditans, Marsus, tanquam inediam destinavisset, produxere vitam: Arruntius, cunctationem et moras suadentibus amicis,

46. *Acutiam.* Corruptum nomen, ut puto. f. *Aquiliam.*

Unde illis odia. Id est, ipsis inter sese: quae Balbus exsecutus est accusando et damnando Othonem. Gron.

Satrio Secundo. Ille idem est, qui supra 4, 34. cliens Seiani, et nunc, ut apparet, eius eversor. Lips. Ryckius ad c. 8. suspicatur, ab eo coniurationem Antoniae patefactam, quod ipse aut nollet, aut non posset principem adire. Ern. Sic bene se habet, quod Ios. 18, 6. scribit, per Antoniam indicium factum.

Supra. 4, 75.

Vetustis hon. et illustris st. Vide supra ad c. 30. Ern.

Testium interrogationi. Ea qualis olim fuerit, tirones cognoscent e dictis in Clav. Cic. in h. v. Mox *commentarii* intell. in quos, quae

« Non eadem omnibus decora, » respondit. « Sibi satis aetatis: neque aliud poenitendum, quam quod inter ludibria et pericula anxiam senectam toleravisset, diu Seiano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus; non culpa, sed ut flagitiorum impatiens. Sane paucos et supremos principis dies posse vitari: quemadmodum evasurum imminentis iuventam? An, cum Tiberius, post tantam rerum experientiam, vi dominationis convulsus et mutatus sit, C. Caesarem, vix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, meliora capessiturum, Macrone duce? qui, ut deterior, ad opprimendum Seianum delectus, plura per scelera remp. conflictavisset. Prospectare iam se acrius servitium, eoque fugere simul acta et instantia. » Haec vatis in modum dictitans, venas resolvit. Documento sequentia erunt, bene Arruntium morte usum. Albucilla irrito ictu a semet vulnerata, iussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum eius ministri, « Carsidius Sacerdos, praetorius, ut in insulam deportaretur; Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium; et eaedem poenae in Laelium Balbum » decernuntur. Id quidem a laetantibus, quia Balbus truci

47. *Quam quod inter ludibria et pericula anxiam senectam toleravisset.* MS. Flor. *pericularia.* Scribe *pericula varia.* Sed sic Lipsius. Possis et *paria.*

testes, et servi torti edidissent, relatum erat. Ern.

Ludibria et pericula. Scriptus codex, *pericularia.* An *pericula varia?* Lips. Forte, *et pericula tot anxiam.* Gron. *Vix* coniicit Iac. Gronovius, quod omnium minime placet. Nihil addendum puto, et appendiculam illam *ria* adhaesisse e fine vocis *ludibria.* Alias propius scripturam esset *talia* Adde ad 1, 44. Ern.

Conflictavisset. Pro *afflictavisset:* etiam passivum sic interdum licet accipere, ut in Agric. c. 22, *exercitus saevis tempestatibus conflictatus:* afflictatus, male vexatus. Ern.

Carsidius Sacerdos. Sic pro *Grasidius* rescripsi ex iis, quae dicta sunt ad 4, 13. Commune utriusque hominis cognomen utriusque nominis scripturae prodest.

Id quidem a laetantibus. Acidalius delet *a.* Non enim a laetantibus decretas poenas; sed eas poenas laetantibus fuisse, id est gratas in

eloquentia habebatur, promptus adversum insontes.

49. Iisdem diebus Sex. Papinius, consulari familia, repentinum et informem exitum delegit, iacto in praeceps corpore. Caussa ad matrem referebatur; quae, pridem repudiata, adsentationibus atque luxu perpulisset iuvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret. Igitur accusata in senatu, quamquam genua patrum advolveretur, «luctumque communem, et magis imbecillum, tali super casu, feminarum animum,» aliaque in eundem dolorem moesta et miseranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum iuventae exiret.

alios. Annal. 1, 59., *Ut quibusque bellum invitis, aut cupientibus, erat.* Sed quid impedit, quo minus et senatores laetati sint, sibi occasionem datam ulciscendae improbitatis? Ern. Si deleas *a*, dicendum erat *omnibus laetantibus*. Forsan legendum *et quidem* vel *idque quidem a laet.* Sed *id tantum*, *id ipsum* occurrit etiam 14, 6. H. 3, 63. apud Cic. de Divin. 1, 16. pro Cluentio 5. Cf. ad 16, 20. Wopk.

Consulari familia. Cf. c. 40.

Perpulisset iuvenem ad ea. Intelligit incestum simile, quale obiectum Ciceroni in Tulliolam: de quo infami sermone Servius ad illud Virgil. 6, 623. *Hic thalamum invasit natae.* Lips. Cf. Muret. V. L. 1, 12.

Genua advolveretur. Sic et 1, 13. 15, 71. H. 4, 81. Wopk. —* Sic et Sall. fragm. 6. 20.

Luctumque communem. Anne etiam, *lectum?* Lips. Cur *lectum?* immo *luctum* verum est. Cicer. Verr. 1, 44., *Atque ego non dubito, quin ut mihi, cui filia maxime cordi est, res haec acerba videatur atque indigna, sic unicuique vestrum, qui simili sensu atque indulgentia filiarum commovemini. Luctus communis* est, quem omnes parentes in morte liberorum capiunt: sequitur deinde de praecipuo feminarum et matrum. Mox: *alia in eundem dolorem* dicta: ut 11, 3. *verba in eandem clementiam.* Ern.

Miseranda diu ferret. Emendo, *miseranda differret*, coniunctis vocibus, quas diduxerant. Lips. Probant Acidalius, Ryckius. Sensus est: spargeret in omnes, qui aderant. Putem tamen etiam vulgati commodum sensum esse, si accipiatur pro *iactaret*, sc. sermone: quomodo *ferre* saepe dicitur ap. Livium, nostrum et alios. Viri docti ac Scheff. in Obsc. Misc. t. 8, p. 291. *diu fleret.* Ern. Boxh. et Heinsius dabant *dissereret*, quod non displicet Crollio, nec Wopkensio, qui adfert 4, 50. 5, 4. 12, 20. 14, 13. *Differret* probant Lallemand et Broterius.

Exiret. Forte *exisset.* Ferri tamen

50. Iam Tiberium corpus, iam vires, nondum dissimulatio deserebat. Idem animi rigor: sermone ac vultu intentus, quaesita interdum comitate quamvis manifestam defectionem tegebat: mutatisque saepius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. Illic, eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. Erat medicus, arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam praebere. Is, velut propria ad negotia digrediens, et, per speciem officii manum complexus, pulsus venarum adtigit. Neque fefellit: nam Tiberius, incertum

48. *Per speciem officii manum complexus.* Male Lipsius *per speciem osculi.* 12, 56, *multitudo innumera visendi cupidine, aut officio in principem.* Hist. 2, 1. *officium erga principem.* Et mox: *nullam officii gratiam.*

et vulgatum potest. Ern. V. et Sen. de Ira 3, 18.

Iam vires, nondum dissimulatio deserebat. Manifeste imitatur Livium 1, 25. *Romanas legiones iam spes tota, nondum tamen cura deseruerat.* Ern.

In villa, cui L. Lucullus. De ea fere his verbis Plutarchus in Mario c. 55, p. 424. *Villam in Miscuensi Marius amoenam et mollius exstructam possidebat, quam deceret virum militarem et tot bellorum victorem. Eam aiunt LXXV. ∞. denarium emisse Corneliam, nec multo post L. Lucullum quingentis millibus denarium et ducentis. Tantum brevi luxuria crevit, et civitas invaluit in abundantes opes.* Lips.

Charicles. De hoc v. Galenus de Comp. med. 9, 2.

Per speciem officii. Nescio, an *per speciem osculi.* Ea quidem mens. Suet. 72. *cum manum sibi osculandi caussa apprehendisset.* Lips. Vulgatum quoque rectum et verum est. Idem Sueton. Caes. 82. *assidentem conspirati, specie officii, circumsteterunt.* Sed *officium* h. l. est in osculando. Ern.

Neque fefellit: nam Tiberius. Non magis hic opus plaustris castigationum, quam plaustris nugarum, quas saepe castigationibus opponit Salinerius. *Neque fefellit*, omnino vult intelligi *Tiberium*, vel *Chariclem*. Neque latuit, inquit; neque hoc egit ita caute, ut Tiberius non sentiret dolum et arcana sua tentari. Argumentum huius rei et Charicles et qui circa erant interpretabantur, quod tenuit hominem, quasi coena viatica prosecuturus, et apparatis epulis secum discumbere iussit, et solito longius in triclinio duravit, ut eum ambiguum redderet, seseque firmiorem probaret, quam fortassis arteria promisisset. Quidam, gnari

an offensus, tantoque magis iram premens, « instaurari epulas » iubet, discumbitque ultra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen, « labi spiritum, nec ultra biduum duraturum, » Macroni firmavit. Inde cuncta colloquiis inter praesentes, nuntiis apud legatos et exercitus festinabantur. XVII. kal. aprilis, interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu, ad capienda imperii primordia C. Caesar egrediebatur: cum repente adfertur, « redire Tiberio vocem ac visus, vocarique, qui recreandae defectioni cibum adferrent. » Pavor hinc in omnes: et ceteri passim dispergi, se quisque moestum aut nescium fingere: Caesar, in silentium fixus, a summa spe novissima exspectabat: Macro intrepidus, « opprimi senem iniectu multae vestis, » iubet, « discedique ab limine. » Sic Tiberius finivit, octavo et septuagesimo aetatis anno.

49. *Sic Tiberius finivit.* Pro *finitus est*, ut Martialis, Plinius in Epistolis, alii loquuntur. Iustinus 27, 3. *equo praecipitatus finitur*, ubi v. interpr. *Finitus est* Vorstius in Valer Max. 3, 2, 24. Sic *finitio* pro morte apud Gruterum p. 810, 10. NEVIA. PRISCA. SI. PERMANSERIT. VSQVE. IN. DIEM. FINITIONIS. SVAE. An repetendum τὸ *vitam*, *finivit vitam*. Ut Ann. 14, 37. de regina Boudicea: *vitam veneno finivit*. Petron. 103., *nec istud di hominesque patiantur, ut vos tam turpi exitu vitam finiatis*. Seneca de Provid. c. 6, *mors vos aut finit aut transfert*.

morum eius, et quantopere nollet intima sua nosci, etiam graviter offensum dicebant, et ut hoc quoque dissimularet, magis benignitatem et amici honorem fingere. Hinc apparet vis et necessitas particulae, neque ad divinos eundem. GRON. Sed. Eguatius ad Suet. refert id *neque fefellit* ad Tiberium, quod perperam displicebat Salinerio.

Firmavit. Vid. ad cap. 6. ERN.

XVII. kal. april. Haud dubie, *Septimodecimo*, ut malebant antiqui. Neque aliter apud Suetonium scribendum et pronuntiandum cap. 73. GRON. Latius Iac. Gronovius firmat parentis emendationem consuetudine Taciti, et scriptura codicis MS. XVII. quam *decimo septimo* expressit Beroaldus. Ego scripturam codicis reposui, sed ea sic est legenda, ut Gronovius voluit. De die ipso vide dicta ad Sueton. c. 73. ERN. De dissensu scriptorum circa diem, quo obiit Tiberius, v. Reimarus ad Dion. 58, 28.

† *Pav. hinc in o.* Sic 4, 59. 11, 8. H. 1, 20. WOPK.

Octavo et septuagesimo aetatis anno. Vel, ut Victor, post septua-

51. Pater ei Nero, et utrimque origo gentis Claudiae, quamquam mater in Liviam et mox Iuliam familiam adoptionibus transierit. Casus prima ab infantia ancipites: nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis aemulis conflictatus est, dum Marcellus et Agrippa, mox Caius Luciusque Caesares, viguere. Etiam frater eius, Drusus, prosperiore civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit, accepta in matrimonium Iulia, impudicitiam uxoris tolerans, aut declinans. Deinde Rhodo regressus, vacuos principis penates duodecim annis, mox rei romanae arbitrium tribus ferme et viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: egregium vita famaque, quoad privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit:

50. *Egregium vita famaque.* *Vitae famaeque* malim. Sed vide Gron. Obs. 1, 4. Mox lego, *intestabili saevitia.*

gesimum octavum annum et mensem quartum. Dio tamen anno toto diversus ab istis, qui l. c. ait vixisse *ἑπτὰ καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη, καὶ μῆνας τέσσαρας, καὶ ἡμέρας ἐννέα.* Et hercle verius, si Suetonio credendum et actis: qui natum Tiberium ponunt a. U. 712. Munatio et Lepido coss. XVI. kal. dec. Mortuus autem est, consensu omnium, a. 790. XVII. kal. Aprilis. Quamquam et Dionis rationes non plane ad eum calculum pariaveris. Lips.

Mater in Liviam.... transierit. Non quod ipsa adoptata sit, sed quod pater. Et tamen transisse in Liviam familiam dici potest, ut Tiberius ap. Sueton. c. 3. insertus ei familiae dicitur. Vid. ad 5, 1. Deinde pro *transierit* haud dubie legendum *transierat.* Ern. Sic *quamquam* cum subiunctivo 1, 24. 4, 24. Cic. Fam. ep. 4, 14. 13, 68. Wopk.

Aut declinans. Toleravit in urbe, et coram; declinavit, cum Rhodum secessit. Lips.

Vacuos principis penates. Vide ad c. 34. Ern. Nullis iam aemulis. Mortuis Marcello, Agrippa, C. et L. Caess.

Tempora illi diversa. Improprie de *tempore*, *die*, *anno*, *aestate* dici solent, quae conveniunt hominibus ipsis, aut rebus tunc contingentibus, ut 1, 28. 2, 40. 3, 4. Cic. pro Ligario, c. 2. Durior etiam haec locutio h. l. unde Pichenae emendatio mihi placeret, ni constans esset scriptura librorum. Plura ad Iustin. 28, 4. Wopk.

Egregium vita famaque. Verba *egregium*, *occultum*, *subdolum*, commode atque eleganter referri ad *τὸ tempus* docuimus Obs. 1, 2. Gron. Non hoc ceperat Pichena, qui legendum putabat *egregius.... occultus ac subdolus*; nec Acidalius, qui

occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. Idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre: intestabilis saevitia, sed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit timuitve: postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam, remoto pudore et metu, suo tantum ingenio utebatur.

referebat ad *illi* et dabat *egregio..... occulto ac subdolo.*

Intestabilis saevitia. Muretus *inde stabilis saevitia:* tum vagum inter bona malaque fuisse, mox in saevitia stabilem et firmum. Adde 5, 3. Sed cave vel sic vel quidquam mutes: nam *intestabilis*, detestabilis. Gron. Sic dicitur supra c. 40. Ern.

—* *Utebatur.* Sic Curt. 8, 8.

C. CORNELII TACITI

ANNALIVM

LIBER VNDECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1–3. *Valerius Asiaticus a Suilio et Sosibio accusatus fraude Messallinae et Vitellii evertitur, et hilare moritur.* 4. *Somnium saevitiae caussa.* 5. *In perfidiam advocatorum lex Cincia flagitatur.* 6, 7. *Praemiis pro patrocinio modus ponitur a principe.*

8. *Parthi discordant. Gotarzes pulsus vires reparat.* 9. *Pacem init cum Bardane.* 10. *Hic victor a suis caeditur.*

11. *Ludi saeculares. Domitius Nero destinatur imperio.* 12. *Messallina Silium deperit.* 13. *Claudius aliud agit. Leges fert. Novas literarum formas vulgat.* 14. *De literarum inventoribus.* 15. *Claudius haruspices firmat.*

16. *Italicus rex Cheruscis petentibus datur.* 17. *Mox de eo discordia gentis et bellum.* 18. *Rebellantes Chaucos Corbulo reprimit. Is severe agit in milites.* 19. *Frisios componit. Gannascum caedit.* 20. *Ardor eius a Claudio repressus. Fossam inter Mosam et Rhenum ducit. Insignia triumphi ei indulta.* 21. *Sic et Curtio Rufo.* 22. *Nonius perit. De spectaculo gladiatorum et quaestoribus.*

23. *Galli civitatem plenam adfectant, et* 24. *Principe patrocinante,* *25. *impetrant, et primo quidem Aedui. Patricii suppleti. Lustrum conditum.*

26. *Messallina, amore vecors,* 27. *Silio palam nubit.* 28. *Turbantur aulici.* 29, 30. *Narcissus per pellices rem de-*

fert. 31. *Claudius trepidat. Messallina bacchatur;* 32. *Preces per Vestalem parat.* 33. *Narcissus principem nutantem incitat,* 34. *preces amolitur,* 35, 36. *sontium, in his Mnesteris, supplicium urget.* 37, 38. *Messallinam, languente principe, dein ignaro, caedi curat. Haec gesta annis fere duobus,*

C. VALERIO ASIATICO, M. VALERIO MESSALLA;
A. VITELLIO, L. VIPSTANO, COSS.

1. Nam Valerium Asiaticum, bis consulem, fuisse quondam adulterum eius, credidit: pariterque hortis inhians, quos ille, a Lucullo coeptos, insigni magnificentia extollebat, Suilium accusandis utrisque im-

COMMENTARIVS.

Nam Valerium. Hunc librum ἀκέφαλον esse ne moneri quidem necesse est. Desunt autem, a fine libri 6. ad huius initium, res gestae annorum circiter decem. In quibus C. Caligulae principatus in universum, et Claudiani imperii primores anni sex perierunt. Olim adolescens contexui Caianam historiam, et initia Claudii Corneliano exemplo stiloque. Distuli aut sprevi edere: postea in migrationibus meis, ut alia quaedam, periit mihi hic labor, fraude an casu, non dicam. Lips.

Adulterum eius. Poppaeae, ut apparet. Lips.

Credidit. Messallina scilicet.

A Lucullo coeptos. Libri vett. *a Lucullo emptos.* Iidem *extollebat*, non, quod Rhenano supponere visum, *excolebat.* Lucullani horti infra saepius nominati: et in principis res pervenerunt, manseruntque ad aetatem Traiani. De iis quidem Plut. in Luc. c. 81. p. 518. Ὅπου καὶ νῦν, ἐπίδοσιν τοιαύτην τῆς τρυφῆς ἐχούσης, οἱ Λουκουλλιανοὶ κῆποι τῶν βασιλικῶν ἐν τοῖς πολυτελεστάτοις ἀριθμοῦνται. Lips. Alii tamen codd. a Pichena et Schotto inspecti *coeptos:* quod verum est. Atque hoc est etiam in prima ed. (quanquam vitio operarum est *captos* pro *coeptos*) item Puteol. Rivii. Mox pro *extollebat* frustra Rhenanus scripsit *excolebat*, ut etiam est in ed. Puteolani, quam haud dubie veteris editionis nomine intelligit Rhenanus ad h. l., nisi Rivianam dixit, quae pariter sic habet. *Extollebat* est augebat, insigniores reddebat, ornabat. 6, 42., *Tiridaten extollunt veterum regum honoribus.* Adde ad 13, 21. Rhe-

mittit. Adiungitur Sosibius, Britannici educator, qui, per speciem benevolentiae, moneret Claudium, « cavere vim atque opes principibus infensas: praecipuum

1. *Moneret Claudium, auri vim atque opes.* Quasi id per Sosibium docendus esset Claudius. Ceteroquin scio *magnam vim auri atque argenti* etiam apud Ciceronem occurrere in Tusculanis. In scriptis *caveri.vim;* nisi quod de Flor. tacet Pichena. Unde legebam aliquando *caveri e re vim atque opes.* Vide 4, 2. Infra 12, 16. Ann. 1, 24., *Nullis satis certis mandatis ex re consulturum.* *In rem esse* Ann. 4, 33., *an haec conquiri tradique in rem fuerit.* Sic et Paterculus. V. not. ad 2, 125. *non abs re fuerit* Suetonius Aug. 94. Dom. 11. At codex Agricolae *moneret Claudium, caveret vim.* Optime,

mannm tamen secutus est Aldus, Gryph. Ern. Cod. Bud. clare habet *soeptos.... extollebat.* De hortis cf. c. 32.

Sosibius. Nescio, an ille sit, qui Arnobio nominatus l. 4, p. 144., *Nam ab Hippocoontis liberis ipsum Sosibius Herculem cruciatum rettulisse pronunciat.* Itemque Clementi Alex. Ad gentes p. 10. Suidas etiam literatoris meminit hoc nomine in Σωσίβιος. Lips. Libertus, paedagogus, sive etiam servus adhuc. Anicetus libertus, Neronis olim educator, est 14, 3. Tales *educatores* ap. Cic. Planc. 33. Mentio etiam educatoris in inscriptione ap. Murat. p. 1021, 1. Ern.

Vim atque opes pr. infensas. Vis est potentia, quo sensu non uno loco dixit noster: *vis Parthorum* 2, 60. est potentia Parthorum. De *infensus* vid. ad 6, 34. Ern. — † Dureau de Lamalle *vim* interpretatur per hominem vividum, audacem.

Auri vim atque opes. In vulgatis est, *caveri vim;* et turbant in restituendo loco Rhenanus et Maurus. Mihi verae lectionis auctor Farnesianus liber in quo *cauri*, litera *e* superius adpicta: et historia ipsa, quoniam auri vis Asiatico caussa necis. Dio 60, 27., Ὁ δ' Ἀσιατικὸς ἀπέθανε τὴν ἀρχὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πλούτου, ὑφ' οὗπερ καὶ ἀπέθανεν. Et, si otium est, adde reliqua, cum iis, quae apud Zonaram 11, 9. excerpta. *Auri vis*, optima dictio, quam iterum usurpat noster 16, 1., *Specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur.* Quod Vertranius interpunctione iuvari locum existimat, *per speciem b. moneret, Claudium caveret, vim atque opes,* quasi Sosibius Asiaticum monuisset, non Claudium: clare sequentia aspernantur. Denique, quid hoc sit, vim esse principibus infensam? quasi non cujvis etiam e plebe. Nam omnis certe vis omnibus mala. Lips.

ADD. Repugnaverunt mihi quidem a supervacuo, in verissima emendatione, quam probet iis vel Aristoteles Polit. 4, 11., Οἱ μὲν ἐν ὑπεροχαῖς εὐτυχημάτων ὄντες, ἰσχύος καὶ πλούτου, καὶ φίλων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἄρχεσθαι οὔτε βούλονται οὔτε ἐπίστανται. Ex quo vides, Sosibium nimis vere monuisse, *aurum et opes principibus infensa.* Lips. Sic (*auri vim*) esse in cod. Flor. Pichena confirmat, negant alii et ibi esse *caveri*, quod restituit Iac. Gron. estque in ed. pr. Puteolani etc. Sed *moneret* desiderat aut *caveret*, quod est in cod. Agr. aut cum Guelf. *cavere.* Sic 4, 67: *qui*

auctorem Asiaticum interficiendi Caesaris: non extimuisse concionem populi romani, fateri, gloriamque

2. *Gloriamque facinoris ultro petere.* An *appetere*?

monerent perfugere ad Germaniae exercitus. Video quidem a Saliuerio laudari *orabant caveri insidias*, e 13, 13. Sed ibi Flor. *cavere*, idque recte repositum a Pichena. Igitur non dubitavi et hic sic rescribere. Si quis tamen malit e cod. Agr. *caveret*, non valde repugnem. Sed tamen *caveret* videtur esse correctio librarii, ita affecti, ut Pichena ad 13, 3. h. e. putantis, infinitivum vitiosum esse. Ern. Fallitur egregie Rhen. quum priorem codicis Bud. lectionem fuisse tradit: *caveri indeque.* Sunt haec a secunda manu, restantque vestigia, quae docent, adfuisse *auri vim atque.* Simile quid in cod. Flor. versari, dissensus Pichenae et Gronovii ostendit. Ingeniose Bipontini ex cod. Farn. lectione exsculpunt *Valerii*, ubi *moneret* idem, quod *doceret*. Putant, Sosibium ista geminatione nominis augendae invidiae et fidei gratia usum; fuisse quippe Valerio opes gentilitias et Asiatici cognomen maiores spiritus et ferociam principibus infensam signare. Addunt, solere nostrum et alias eos, de quibus dicit, mox gentilitio nomine, mox cognomine efferre, ut 5, 4., *Neronem Caesarem, Germanici f.* H. 3, 11., *Aponium Saturninum.* Mihi recepta lectio bonum fundere sensum videtur.

Interficiendi Caesaris. Interpunxi post *Caesaris*, ne sequentia a praecedentibus pendeant. Nam caput est duplex: primum, quod auctor praecipuus fuerit Caes. interficiendi; alterum, quod id etiam palam tulerit in concione: idque non animadversum, quia Tacitus non dixit, *nec ext.* Sed id non erat necesse. Ern.

Non extimuisse concionem. Ex scriptis legas, *non extimuisse concione populi rom. fateri, gloriamque.* Id est, in concione. Quod autem ait, praecipuum auctorem interficiendi Caesaris Asiaticum, addicit ei Seneca de Tranq. 2, 18., *Ea referam, quae illum* (Caium) *exitio dederunt: Asiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum et vix aequo animo alienas contumelias laturum. Huic in convivio, in concione,* (forte, *cognitione*, cum videlicet adsessor ei consiliariusque Asiaticus esset,) *clarissima voce, qualis in concubitu esset uxor eius, obiecit. Di boni! hoc virum audire, principem scire, et usque eo licentiam pervenisse, ut non dico consulari, non dico amico, sed tantum marito, princeps et adulterium suum narret et fastidium?* Vide Iosephum Ant. 19, 1, 20. Lips. Rhenanus e cod. Bud. volebat *concionem*, quod est etiam in ed. princ. sublato mox *fateri:* quod non quidem ab ipso, sed ab aliis tamen in textum receptum, etiam Lipsio. Quod nunc est, restituit Pichena in libris, estque in MS. Guelf. etiam in ed. Puteolani, et Rivii. De re ipsa vide narrationem Dionis 59, 30. Ceterum res hic invidiose augetur. Nam proprie non fassus est tale quid, sed se optare dixit, ut interfecisset ipse Caium. Locus Senecae a Lipsio allatus extat de Constantia c. 18. Ern.

facinoris ultro petere. Clarum ex eo in urbe, dedita per provincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus; quando genitus Viennae, multisque et validis propinquitatibus subnixus, turbare gentiles nationes promptum haberet.» At Claudius, nihil ultra scrutatus, citis cum militibus, tanquam opprimendo bello, Crispinum, praetorii praefectum, misit: a quo repertus est apud Baias, vinclisque inditis, in urbem raptus.

2. Neque data senatus copia: intra cubiculum auditur, Messallina coram et Suilio « corruptionem militum, quos pecunia et stupro in omni flagitio obstrictos» arguebat, exin « adulterium Poppaeae,» ac postremum « mollitiam corporis » obiectante. Ad quod

Sequor Bipontinos, qui *concionem* codicis Bud. admittunt, et recte distinguunt.

Dedita per provincias. Sive mavis, *didita.* Lucretius 4, 240.... *rerum simulacra feruntur Undique, et in cunctas iaciuntur didita partes.* Virgilius 8, 132, *Cognatique patres, tum terris didita fama Coniunxere tibi.* LIPS. Sic Faërnus, et MS. Guelf. a pr. manu, et cod. Flor. unde recte receptum. Confunduntur haec verba a librariis non raro. Ap. Virgil. Aen. 7, 144. pro *diditur* libri permulti *deditur.* Vide ibi viros doctos. ERN. Cod. Bud. *didita* a 2. m.

Promptum haberet. Alter Vatic. *porpretii haberet.* Nihil elicio, quod anteferam vulgatae. LIPS. Bip. forsan *pro pretio* aut *operae pretium.*

Crispinum. Vide de hoc 12, 42.

Neque data senatus copia. Interpunctio vulgata indicat, pro ablativis accipi verba: quod etsi non plane abhorret, tamen potius pro nominativis accipienda. Ita et elegantior oratio, et Tacito dignior. Ei rei interpunctionem accommodavi. ERN.

Suilio corruptionem militum. Sic. cod. Flor. Guelf. ed. pr. Puteolan. Riv. Beroaldi, Alciat. Rhen. Ald. Gryph. ERN. Item Bud.

In omni flagitia. Rhen. malebat *in omne flagitium*, ut supra *ad scelus corrupta* 4, 10. *ad facinus omne* H. 1, 72. Verum puto. Melius certe, quam quod Grutero placebat: *omni flagitio:* quod tamen ferrem, si aute *τὸ et* abesset. ERN. Vulgatae lectioni favent 15, 44. *in crimine convicti.* 13, 36. *in contumelia detenti.* Plaut. Cas. 2, 8, 71. *tenera in naxa.* Bip.

Ac postremum. Adverbialiter, 1, 74. *perniciem aliis ac postremum sibi invenere.* Guelf. habet *ad postremum:* non male; sed *τὸ ad* videtur natum ex eo, quod mox sequitur *ad quod.* ERN. Bud. *ac p.*

Mollitiam corporis. Impudicitiam: *probra corporis* dixit 6, 24. *Sic mollis* ap. Suet. Cal. 56. V. Burm. ad Phaed. 4, 14. Adde 15, 49. ERN.
* Extat gemma eius testis cum epi-

victo silentio, prorupit reus, et, «interroga,» inquit, «Suili, filios tuos: virum me esse fatebuntur:» ingressusque defensionem, commoto maiorem in modum Claudio, Messallinae quoque lacrimas excivit. Quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium, ne elabi reum sineret. Ipsa ad perniciem Poppaeae festinat, subditis, qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent; adeo ignaro Caesare, ut, paucos post dies, epulantem apud se maritum eius, Scipionem, percunctaretur, «cur sine uxore discubuis-

3. *Virum me esse*. Rectius cod. Agr *esse me*: paullo ante, *in omne flagitium obstrictos* legit Rhenanus pro *omni flagitio*. Scribe *in omnia flagitii obstrictos*. Vide ad 1, 40. Sic infra Lipsius c. 5. *cuncta legum et magistratuum in ee trahens princeps*.

graphe: Messal. Claud. invicta.

Victo silentio. Veteres, *indicto*. Recte: ut prorupisse ad loquendum intelligamus, etsi silentium ante iussum. Lips. Quia codd. optimos auctores habet τῷ *victo*, quid moramur alterum, quod utcumque versabis, nihil ex eo sani exsculpes? Nec placet tamen, quod Salinerius et Pichena scribunt, Asiaticum *vicisse silentium*. Qui enim ἀκαρτερεῖ, nec se continet diutius, is vincitur, non vincit. Itaque silentium eius victum est ab impudentia Suilii. *Victo silentio* est victa patientia. Gron. Ed. pr. *inito*. An *finito* fuit? Confunduntur enim in libris *inire* et *finire*. Vid. Drakenb. ad Liv. 35, 7. 44, 34. *Finis silentii* est ap. Cic. Marc. 1. Sed *victo* melius, eo sensu, quo Gronovius vult. Ea lectio praeter cod. Flor. et Guelf. est in ed. Puteol. Ber. Alc. Rhen. Ald. *Indicto*, quod in scr. et edd. quibusdam reperitur, nihili est. Ern. Bud. et Covarr. *victo*. Sic et 4, 8. *victo gemitu*.

Filios tuos etc. Quos indicat, mollitie infames esse. *Vir* opponitur *pathicis, cinaedis*. Sic ap. Sueton. Vesp. 13. *ego tamen vir sum*. Ern. Brot. ex codd. *virum esse me*. Ast *v. me esse* Bud. et alii.

Sine uxore discubuisset. Discis hinc, uxores vulgo adhiberi solitas ad convivia. Aem. Probus in praef. *Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium?* Et olim quidem cubantibus viris sedere solitae, (ut Servius ex Varrone notat ad Virg. 7, 176., *Perpetuis soliti patres considere mensis*. Et Valer. Max. 2, 1, 2. De matrim. ritu:) postea etiam accumbere. In accubitu ille mos, ut recumberent in sinu virorum. Ovid. ad puellam, quae cum viro coenatura Am. 1, 4, 5., *Alteriusque sinus apte subiecta fovebis? Iniiciet collo cum volet ille manum?* Iterumque v. 35., *Nec premat indignis sinito tua colla lacertis, Mite nec in rigido pectore pone caput*. Sed et amicae puerique meritorii non aliter iacebant apud amatores. Id vocabant interiorem iacere. Scipio in Orat. adv. Gallum ap. Gell. 7, 12., *Qui in conviviis adolescentulus cum amatore, cum*

set ?» ad quod ille, « functam fato, » responderit.

3. Sed consultante super absolutione Asiatici, flens Vitellius, commemorata « vetustate amicitiae, utque Antoniam principis matrem, pariter observavissent, » dein, percursis « Asiatici in remp. officiis, recentique adversus Britanniam militia, » quaeque alia conciliandae misericordiae videbantur, « liberum ei mortis arbitrium » permisit: et secuta sunt Claudii verba,

4. *Atque ille functam fato responderet.* Puto, *ad quod ille functam fato responderit.* Sequentia optime a Mercero et Gronovio explicantur, nisi quod corrigendum initio periodi *sed et consultanti.* Deinde tollendum forte *ei.* Nam cod. Agricolae *liberum mortis arbitrium ei permisit.* Sed rectius *reo permisit*, ut mox denuo restitui.

chiridota tunica interior (etsi Agelli in libris *inferior* scriptum: non item male) *accubuerit.... eumne quisquam dubitet, quin idem fecerit, quod cinaedi facere solent?* Itaque arguit ecce mollitiam a decubitu ipso. Suet. in Caes. 49. Caesarem a Dolabella dictum ait, *spondam interiorem regiae lecticae:* non ob alia caussa, ne interpretes ultra alucinentur. Eodem faciunt Tranquilli verba de Caii libidinibus c. 24., *Cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit, plenoque convivio singulas infra se vicissim collocabat, uxore supra cubante.* Nam sorores infra se, id est in sinu, collocabat, quasi iustas uxores: legitima consorte loco pulsa. Nec aliud Cicero significat ad Div. 9. 26. *Infra Eutrapelum Cytheris accubuit.*, Livius 39, 43. de scorto: *Tum illam infra eum accubantem negasse, unquam vidisse quemquam securi ferientem.* Ubi liber optimus *in terra eum*, ut videatur fuisse, *intra:* et forte sic in prioribus. LIPS.

Atque ille f. f. responderet. Non potest hoc cum praecedente ita cohaerere, ut *responderet* ab *ut* pendeat. Nam ignorantia Caesaris non potuit facere, ut Scipio sic responderet. Sed Scipio sic respondit, rei tegendae caussa, ne Caesarem epulantem perturbaret, aut Messallinam irritaret. Scribendum arbitror, *respondebat* vel *respondit.* Acidalius vidit, qui corrigit *respondere.* ERN. Bene, credo, Heinsius: *ad quod ille.... responderit.*

Sed consultanti.... commemorata. Vid. mox notam ad v. *permisit.* ERN. Bud. *consultanti.*

Antoniam. De qua lapis Romae (ap. Grut. p. 236.) ANTONIAI. AUGUSTAI. DRUSI. SACERDOTI. DIVI. AUGUSTI. MATRI. TI. CLAVDI. CAISARIS. AUG. P. P. LIPS.

Liberum ei. Satis confuse ista, ut pleraque omnia hoc libro: quem scio interpolatum a mala et imperita manu. Sententia tamen haec ex Dione 60, 29. ut subornatus Vitellius, quasi Valerii nomine, culpam agnoscentis, peteret mortis arbitrium: idque a Claudio concessum. Lips. *ei*, Bud. *illi.*

Permisit. Interpres est, qui ma-

in eandem clementiam. Hortantibus dehinc quibusdam inediam et lenem exitum, « remittere beneficium, »

vult *super supplicio*, quam *super absolutione:* neque enim se capere, quo colore Vitellius potuerit effundere lacrimas ob novissimum amici casum, et mortem eius decernere, si princeps ostendisset, se ad mitiura inclinare. Non legerat, aut intellexerat parum, quae praeclare hic Mercerus. Et miror, ipsum Lipsium admonendum fuisse. Tacitus enim suavissimo lepore, in re inexspectata narranda, verbis quoque utitur, quae illudunt παρὰ προσδοκίαν, et fallunt exspectationem legentis: et tamen suum illud σεμνὸν servat. Etiam Messallina commota erat, quae iure iniuria perditum volebat Asiaticum; nedum Claudius, cui nullum in eum proprium erat odium. Ergo, auditis partibus, rogaturus sententias, aliquid iecit, ex quo apparebat, placatum, et absolventes aequis auribus admissurum esse. Hic Vitellius memor praecepti Messallinae, docuit, quid esset apud Tacitum alibi, *pessimi inimicorum laudantes*. quid *ornandum et tollendum*, mirificaque machina huminem μετέωρον et instabilem circumegit. Lacrimae enim illae detestabiles, et commemoratio amicitiae meritorumque rei, et captatio misericordiae fidem ei fecere benevoli: qui mox idem petens pro beneficio et rei et suo nomine voluntariam mortem, duplici miserum praeiudicio gravat, tanquam, qui semetipse, et quem homo benevulentissimus ac precator supplicio dignum agnosceret. Id satis fuit Claudio, perinde hic, ut prius, *nihil ultra scrutato*, et iamdudum, quae dixisset ipse Asiaticus, oblito. Sed, quemadmodum hic eventus, contrarius principio totique actioni Vitellii, frustratus est haud dubie, quotquot in consilio erant, fraudis ignari, multosque Romae, dum fama facti seritur: ita Tacitus etiam facere supplantat legentem, atque eo ipso eius attentionem excitat, mirautemque ac destitutum, indignitatem negotii, scelus Vitellii, vanitatem cruentam Claudii aut cogitando invenire, aut aliunde exquirere compellit. Illa enim omnia, consultans super absolutione princeps, flens Vitellius, amicitia, patrona communis et eadem principis mater, res gestae domi belique, misericordia implorata, calculum album large promittebant; quum subito, velut scorpii cauda, niger apparet: *liberum ei mortis arbitrium permisit;* hoc est, rogavit principem et suo et Asiatici nomine, ut ei tanquam confesso convictoque concederetur sponte mori, non sub carnifice. Rursus εἰρωνευόμενος: *Et secuta sunt Claudii verba in eandem clementiam.* Itaque locus hic mihi videtur singularis, et cui antiqua illa L vel X praefigi debeat: tantum abest, ut accusandus aut labafactaudus sit. GRON. De re nihil habeo, quod contra dicam. Sed an istius facetae supplantationis Cornelianae pars etiam est, recedere a regulis grammaticis, et fallere lectorem, verbum adiungendo, quod superioribus nullo modo conveniat? Miri sunt interdum doctissimi homines. Cum in mentem venit, omnia possunt non modo defendere, sed etiam exornare, ut pulcherrima sint. Ego nullo modo inducere possum animum, ut credam, Tacitum dixisse,

Asiaticus ait: et usurpatis, quibus insueverat, exercitationibus, lauto corpore, hilare epulatus, cum, se

Claudio, consultanti super absolutione Asiatici, Vitellius ei liberum mortis arbitrium permisit. Viri docti omnes tantum in verbo *permisit* adhaesere; quod ego non repugnem accipi posse pro *petit ut permittatur.* Sed constructio tota vitiosa est, idque voluit Lipsius, qui alioqui et ipse sensum loci satis perspexit: neque narratio perfecta est. Itaque saltem *consultante* legendum, vel *consultantibus*, quod prope magis placet: et tum *permisit* erit permittendum censuit: quamquam id ipsum aptius foret, si de damnatione Asiatici consultatio esset. Cui hoc non placet, poterit cum Acidalio *commemorat vetustatem amic.*, qui tamen ultima etiam sic ordinat: *secuta sunt Claudii verba in eandem clementiam; et liberum ei mortis arbitrium permisit.* Ex quo nova difficultas oritur. Neque enim apparet, quid Vitellius voluerit, et quomodo absolutionem impedierit, quod sane nec lacrimis, nec meritorum commemoratione fieri potuit. Nec ei rei conveniunt sequentia, quae arguunt, duriora consilia fuisse. Quorsum enim Caesari opus de clementia dicere, si de absolutione actum erat? An, quia ante dictum, commotum Caesarem fuisse, putarunt librarii, *condemnationem* esse alienam, et e *condemnatione* vel *damnatione* fecere *absolutione?* Sin hoc durius est, possis coniicere *accusatione*. Ern. Sall. Catil. 51. *Leges..... exsilium permitti iubent.* Ne quem τὸ *absolutione* offendat, Dio hac occasione utitur verbo ἀπολύειν l. c.

In eandem cl. Sic 6, 49.; *alia in eundem dolorem moesta et miseranda ferret.* Ern.

Hortantibus dehinc quibusdam. Excidit vocula, puto: scribendumque *quibusdam ad inediam*; si non imposuit olim mihi Orbilius meus. Lips. Veteres dixere et *hortari aliquem* et *hortari ad aliquid* et *hortari aliquid.* Dedimus auctoritates ex Attio, Ovidio, Iustino vel Trogo, Seneca, Statio ad duos horum, postremum nominatos. (Ad Senec. ep. 121. Diatrib. in Stat. c. 35.) Accedat Gellius 13, 23. *Haec mera veritas Tusculani hominis..... plus hercle promovet ad exhortandam parcimoniam sustinendamque inopiam, quam graecae praestigiae.* Accedat, ut etiam defendatur, Vegetius 1, 28. sic proscribens: *De adhortatione rei militaris romanaeque virtutis.* Lemma ridiculum, inquit P. Scriverius: adhortatur auctor ad rem militarem romanamque virtutem; non virtus aut militia ipsa loquitur: quare scribe *ad rem militarem romanamque virtutem.* At, o bone, qui adhortatur ad rem militarem romanamque virtutem, is iuxta commode, et exquisitius etiam, dicitur *adhortari rem militarem romanamque virtutem*, aut facere vel scribere *hortationem rei militaris et romanae virtutis.* Quid ipso de Cicerone dicam? ad Att. 7, 14. *Pacem quidem hortari non desino.* Sic certe lectum olim: et sic in MS. est Helmaestadiensi. Quare vellem, quibus MSS. plurium copia fuit, non tam negligentes transiisse hunc locum, et verbo attigisse, qua fiducia subiecerint: *Equidem ad pacem hortari non desino.* Nam et sic ad Att.

« honestius calliditate Tiberii, vel impetu C. Caesaris periturum, » dixisset, « quam, quod fraude muliebri, et impudico Vitellii ore caderet, » venas exsolvit: viso tamen ante rogo, iussoque « transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. » Tantum illi securitatis novissimae fuit.

4. Vocantur post haec patres, pergitque Suilius addere reos equites romanos illustres, quibus Petra

5. *Quibus Petra cognomentum.* Malo *Petrae*.

6, 2. *partes istius officii sunt pueri Ciceronis, sive iam adolescentis; quod quidem illum soleo hortari.* Et ad Q. fratrem 1, 1., *Sed quid ego te haec hortor, quae tu facere potes tua sponte?* GRON.

Lenem exitum. *Levem* ed. prioc. Puteol. Riv. Aldi: vitio, ut opinor, operatum, in prima quidem. ERN. Bud. *lenem*.

Et usurpatis. Copulam Pichena restituit e vet. libris.

C. Caes. Bud. *G. Caes.* more graeco. Sic ubivis.

Periturum. Iot. *fuisse*, cuius sane hic durior ellipsis est. ERN.

Quam quod fraude muliebri, et impudico Vitellii ore caderet. Gruterus rotundiorem longe fore putat orationem, si recisis *quod* et *caderet*, scriberemus: *quam fraude muliebri, et impudico Vitellii ore.* De particula subscribo: etenim vitium est, quale apud Livium 28, 43. curavimus: verbum facile tolero. GRON. Sed *quod* etiam ferri potest, et loco Iustini 19, 3. defenditur a Iac. Gron. qui tamen huic non similis est: nam ibi praecedit *ferre*, post quod necessario requiritur *quam quod*. ERN.

Impudico Vitellii ore. Quiane inter Ligures Vitellius? an quia, ut Suetonius ait Vit. 1. *amore libertinae perinfamis: etiam salivis eius melle commistis, quotidie ac palam arterias et fauces pro remedio fovebat.* LIPS.

Securitatis nov. Vacuitatis a timore, constantiae, tranquillitatisque. MS. Guelf. Edd. pr. Alciati, I. F. Gron. *novissime.* Melius *novissimae* puto, respicique ad Virgilii 6, 231. 11, 825. *mandata et verba novissima.* ERN.

Pergitque Suilius addere reos. Neque corrigendum est *agere*, cum Ursino, neque hoc magis ex antiquo auctore sumptum, quam ex quotidiana romani oris consuetudine, nobis ex sat certis auctorum locis observanda, qua *addere* est augere, vel alios aliis addere. Infra c. 13. *Ac novas literarum formas addidit*, id est, invenit et prioribus addidit. 1, 54., *Idem annus novas caerimonias accepit, addito sodalium augustalium sacerdotio*, i. e. instituto et addito iis, quae antiquitus habebantur. Tale Plinii 22, 7., *Addidere vivendi pretia deliciae.* Quod etiam non capere, ut ibi docemus. Sic igitur *addere reos* est alios corripere et Poppaeae atque Asiatico addere. GRON.

Equites romanos illustres. Qui sunt equites illustres? Neque enim

cognomentum. At caussa necis, quod domum suam Valerii et Poppaeae congressibus praebuissent. Verum

temerarium est certe, quod totiens is titulus repetitus. Ut 4, 58, *Eques romanus ex illustribus Curtius Atticus*. 6, 18., *Pater quoque illustris eques romanus ac frater praetorius*. 15, 28., *Die pacta Tiberius Alexander, illustris eques romanus, minister bello datus.* Mox c. 35., *Eadem constantia et illustres equites rom. cupidos maturae necis fecit.* Suspicor ego sic dictos, qui non quidem senatores, sed et censum habebant et spem senatoriae dignitatis: immo etiam ordinis eius insigne, id est latum clavum. Colligo, quod Tacitus equites illustres cum senatoribus coniungit pari gradu. 2, 59., *Acerrime increpuit, quod contra instituta Augusti .... Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus rom. illustribus, seposuit Aegyptum.* Et clare 16, 17., *Mella et Crispinus, equites romani, dignitate senatoria.* Haereo, an ad hanc rem Dionis verba accommodem 59, 9., Τοῦ τε τέλους τοῦ τῶν ἱππέων ὀλιγανδροῦντος, τοὺς πρώτους ἐξ ἁπάσης καὶ τῆς ἔξω ἀρχῆς τοῖς τε συγγενέσι καὶ ταῖς περιουσίαις μεταπεμψάμενος κατελέξατο, καί τισιν αὐτῶν καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ βουλευτικῇ, καὶ πρὶν ἄρξαι τινὰ ἀρχὴν δι' ἧς ἐς τὴν γερουσίαν ἐσερχόμεθα χρῆσθαί τε ἐπὶ τῇ τῆς βουλῆς ἐλπίδι ἔδωκε. Πρότερον γὰρ μόνοις, ὡς ἔοικε, τοῖς ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ φύλου γεγεννημένοις τοῦτο ποιεῖν ἐξῆν. Haereo, inquam, an ea faciant istuc. Apta quidem, sed a Caio id statutum Dio sit: illustrium autem titulus ante eum. Refero ergo potius ad Augustum, (etsi de veste negare non possumus, quin sit a Caio) qui a. 742. legem tulit, ut ex equitibus, qui non minus decies sestertio possiderent, eligerentur a magistratibus, e quibus tribuni senatoresque fierent: qui gesto tribunatu aut retinerent senatorium ordinem, si vellent, aut iterum redirent ad equestrem. Verba sunt Dionis 54, 30., Τὴν δὲ δημαρχίαν ὀλίγων σφόδρα..., αἰτούντων, ἐνομοθέτησεν, ἐκ τῶν ἱππέων, τῶν μὴ ἔλαττον πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας κεκτημένων, προβάλλεσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἕνα ἕκαστον, κἀκ τούτων τὸ πλῆθος τοὺς ἐνδέοντας αἱρεῖσθαι· εἰ μὲν καὶ βουλεύειν μετὰ ταῦτα ἐθέλωσιν, εἰ δὲ μή, ἐς τὴν ἱππάδα αὖθις ἐπανιέναι ἐξεῖναι. Qui ergo in hoc seminario senatus equites, dicti illustres. Reperio et insignes, ut c. 5. *Samius insignis eques romanus.* Iterumque. c. 22. *Cn. Novius insignis eques rom.* Item splendidos, ut Plinius ep. 6, 15., *Passienus Paullus splendidus eques rom.* et ep. 25., *Scribis, Robustum splendidum equitem rom.* Et Cicero ipse non semel in Verrem, ut 2, 71. Sed hi duo tituli infra illum non dubie: et a fama ducti opibusque. Alii ab istis illustres sunt: qui in Codice Iustin. l. 1, t. 29. et Cassiodoro in Epp. passim et Var. 6, 11. Lips. Equites illustres iam liberae reip. temporibus occurrunt apud Ciceronem Verr. 3, 24. Sed ibi opponuntur obscuris, ut inspicienti locum patebit, et sic dicuntur etiam ap. Livium 30, 18. ubi vide Dukerum. Sub imperatoribus autem dicti, qui censum senatorium haberent, et lato clavo, permissu imperatoris, uterentur, idque institutum ab Augusto, dictique etiam equi-

«nocturnae quietis species» alteri obiecta, «tanquam vidisset Claudium spicea corona evinctum, spicis retro conversis: eaque imagine gravitatem annonae dixisset.»

6. *Eaque imagine gravitatem annonae dixisset. Quidam pampineam.* Lego *gravitatem annonae praedixisset. Etsi quidem* etc. Tum paullo ante: *Reorum nocturnae quietis specie alteri obiecta*, non *verum* aut *species*. Rei nomen frequenter corruptum est apud nostrum; ut paullo ante.

tes laticlavii. Vide in pr. Ryckium ad Ann. 2, 59. qui tamen Livii equites illustres male huc trahit cum Pichena. Ern.

Quibus Petra cognomentum. A quibus ala Petrina, opinor, nominata H. 4, 49. itemque in Notitia imperii c. 89. Lips. Ibi *Petriana* vocatur.

At caussa necis ex eo. Flor. cod. *ac*. Non sane satis aptum h. l. *at*, quod deleri, aut pro eo *et* legi volebat Acidalius: nec magis *ac* placet. Fortasse Tacitus scripsit: *quibus P. cognomentum*, vel *cognomen* (ut habet ed. pr.) *erat. Caussa etc.* Terminatio verbi *cognomen* potuit absorbere primam sillabam τοῦ *erat*. Neque semper verbum substantivum omittit Tacitus. Ann. 5, 1., *quorum utrique cognomentum Geminus erat.* Deinde delevi *ex eo*, quod non est in Guelf. ed. Puteolani, Beroaldi, Alciati, Rhenani, Aldi etc. nec satis dignum Tacito. Ern. Bud. habet.

Mnesteris et Poppaeae congressibus. Veterum editionum lectio, *Valerii et Poppaeae*, apta sane ad historiam, quia Valerio Asiatico obiectum adulterium Poppaeae: et forte equitibus istis, quod interpretes et administri. Libri tamen scripti *Nesteris*, aut *Nestoris*. Ex quo Rhen. *M. Nestoris*, nec recte. Germanum illi pantomimo nomen *Mnester*: vel lapidis fide, qui in aedibus Crepanicorum Romae (ap. Grut. p. 615.) TI. IULIO. AUG. L. MNESTERI. Nescio ergo, an Poppaeae etiam adulterium obiectum dilecti huius mimi: in quo et Messallina deperiit. Ceterum haec Poppaea illa est, quae, cunctas aetatis suae feminas pulchritudine supergressa, gloriam reliquit filiae, quae scortum sive uxor Neroni, Quam genuit ex priore marito T. Ollio. Lips. Rhenanum secutus est, ut solet, Aldus. Ego veterem lectionem, quae etiam Ryckio placebat, restitui: estque in Guelf. De Valerii et Poppaeae adulterio quaestio erat, non Mnesteris. Is nec accusatus, nec damnatus tum erat; quod necessarium foret, si hic nomen eius locum haberet. Ern. Bud. *mnesteris* habet, vel *in nesteris* non *nestoris*, ut Rhen. refert. In marg. recentior manus *Valerii*.

Spicea corona evinctum. Quae Cereris propria, et sacerdotum item arvalium, ut Plinius notat 18, 2. Corona *ea*, alias non infelix, omen triste habuit, quod spicis esset retro conversis: sicut quod ante pugnam in Philippis, corona inversa Cassio imposita. Lips. Cf. Plut. in Bruto c. 56, p. 1002.

Gravitatem annonae dixisset. Frustra *praedixisset*, vel *significari dixisset* Rhenanus, et *praedixisse* Heinsius. Nam et *dicere* ponitur pro *praedicere*, ut Heinsius ipse docet ad Virgil. Ecl. 1, 17. et locis ibi citatis. Huc referebat etiam Bur-

Quidam « pampineam coronam albentibus foliis visam, atque ita interpretatum, » tradidere, « vergente autumno mortem principis ostendi. » Illud haud ambigitur, qualicumque insomnio ipsi fratrique perniciem adlatam. Sestertium quindecies et insignia praeturae Crispino decreta. Adiecit Vitellius sestertium decies Sosibio; « quod Britannicum praeceptis, Claudium consiliis, iuvaret. » Rogatus sententiam et Scipio: « cum idem, » inquit, « de admissis Poppaeae sentiam, quod

7. *Albentibus foliis.* *Labentibus* malim: quae Plinio 6, 24 (38), *decidua* dicuntur. Maroni Georg. 2, 133., *labentia ventis folia*, et *lapsa cadunt folia* eidem Aen. 6, 310. vel *flaventibus*. Idem Plinius 16, 6 (8). *flavescentia dum cadunt folia.*

mannus locum Virg. Aen. 7, 370. *Sic dicere Divos.* Ubi tamen hoc sensu dici non puto. Porro illud quoque non probandum, quod pro *gravitatem* Ursinus et Muretus volunt legi *caritatem*, quomodo etiam hunc locum laudat Burm. l. c. Nam *gravitas annonae* est etiam 6, 13. Nempe, *gravitas* dicitur de omnibus, quae male affecta sunt, non bene se habent: unde *gravitas corporum* ap. Cicer. Tusc. 3, 1. Adde Acad. 2 (4), 17. quod bene contra Bentleium, *pravitas* corrigentem, defendit Schultens ὁ μακαρίτης in Comm. ad Prov. Salom. c. 25. extr. Id. de Fin. 4, 12., *gravitate membrorum e cruciatu dolorum siquis quem levet.* V. Davies. Ern.

Quidam pampineam coronam. Consentit cum interpretatione huius somnii Artemidorus 1, 79. ubi observat, coronam e vite praeter Dionysiacos artifices mortem ac vincla significare, propter pampinos implicatos et inflexos. Similia crimina valuisse apud Constantium, non inscite Ammianus narrat 15, 3., *Mercurius solenniorum appellatus comes, ... si per quietem quisquam vidisse aliquid amico narrasset, id venenatis artibus coloratum in peius patulis imperatoris auribus infundebat; et ob hoc homo, tanquam inexplicabili obnoxius culpae, gravi mole criminis pulsabatur. Haec augente vulgatius fama, tantum aberat, ut proderet quisquam visa nocturna, ut aegre homines dormisse sese praesentibus faterentur externis; moerebantque docti quidam, quod apud Atlantaeos nati non essent, ubi memorantur somnia non videri.* Lips. in h. l. lege *somniorum ap. c.* et p. p. *inexpiabili.*

Vergente autumno. Farnes. *vertente.* Lips. Illud melius. Ceterum verbum *ostendi* eleganter de praedictionibus et significationibus futuri. Mox Guelf. *ambigebatur.* Ern. Bud. *vergente.*

Sentiam. Si haec scriptura Taciti, in qua nemo haereat: unde monstra lectionum, quae sunt in MSS.? Florentinus *assenessentiam:* ex quo in ed. pr. *assenescentiam* expressum. Alii duo codd. Medic. *assentiam.* MS. Guelf. *Sententiam.* *Sentiam* ed. Puteol. Riv. Ern. Bud. *assentiam.* Bip. forsan *uxoris sentiam.*

omnes, putate, me idem dicere, quod omnes: » eleganti temperamento inter coniugalem amorem et senatoriam necessitatem.

5. Continuus inde et saevus accusandis reis Suilius, multique audaciae eius aemuli. Nam cuncta legum et magistratuum munia in se trahens princeps materiam praedandi patefecerat. Nec quidquam publicae mercis tam venale fuit, quam advocatorum perfidia: adeo, ut Samius, insignis eques romanus, quadringentis nummorum millibus Suilio datis, et cognita praevaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur, incipiente C. Silio, consule designato, cuius de potentia et exitio in tempore memorabo, consurgunt patres, legemque Cinciam flagitant: qua cavetur antiquitus, « ne quis,

8 *Magistratuum munia.* *Munera* v. c. Agricolae. — 9 *Materiam praedandi patefecerat* Forte *latam oreum praedandi.* Sed Plinius Paneg 51. *materiam et campum gloriae principis prosternere.* 13, 8, *videbatur locus virtuti patefactus.*

Eleganti temperamento. Etenim haec duplicem sensum habent: alterum dignum amore coniugali, nemo credit vera esse, quae Poppaeae obiecta sunt, nemo probat factum, nec ego; alterum periculo vitando aptum: credo, quae obiecta sunt, et eadem, quae ceteri senatores, decerno. *Elegantia* autem est in eo, quod *figura* est in his verbis, ut Suetonius vocare solet, eaque prudenter adhibita; in quo ipso est elegantia. Tirones videant Clavem Cicer. in h. v. Rivius, deceptus vitiosa interpunctione, *idem dicere: quod omnes* etc. addidit de suo *interpretati sunt.* Omnino pessime in hac editione textus interpunctus est: sed fere ut in Puteolani editione. Ern.

Magistratuum munia. Farnes. nece refert pro *munia.* Deleo vero utrumque, ut glossema: scriboque, *cuncta legum et magistratuum in se trahens.* Lips. Male. Supra 1, 2. de Augusto: *munia senatus, mag. legum in se trahere.* Ern.

Incubuerit. Ed. pr. *succubuerit.* et mox *potentiae exitio.* Sed vulg. est iam ap. Puteolanum. Ern. Bud. *incubuerit.*

Memorabo. Vide c. 12. et 35.

Legemque Cinciam flagitant. Certa ea scriptura ex libris et historia. Legem de donis et muneribus (muneralem apte Plautus dixit ap. Festum) tulit M. Cincius trib. pl. a. U. 549. Retulit iterum Augustus evanescentem vetustate, et firmavit novo consulto senatus. Dio 54, 18., Καὶ τοὺς ῥήτορας ἀμισθὶ συναγορεύειν, ἢ τετραπλάσιον, ὅσον ἂν λάβωσιν, ἐκτίνειν ἐκέλευσε. Noto eo, nequis miretur, cum plebiscitum fuerit, vocari senatusconsultum a Tacito 13, 42., *Eius opprimendi gratia repetitum credebatur SC. poenaque Cinciae legis adversus eos, qui pretio*

ob caussam orandam, pecuniam donumve accipiat.»

6. Deinde, obstrepentibus his, quibus ea contumelia parabatur, discors Suilio Silius acriter incubuit, «veterum oratorum exempla» referens, «qui famam in posteros, praemia eloquentiae cogitavissent pulcherrima.» Alioquin et bonarum artium principem sordidis ministeriis foedari. Ne fidem quidem inte-

caussas oravissent. Et Plinio ep. 5, 21., *Caussa dilationis Nepos praetor, qui legi de muneribus praeposuerat breve edictum, admonebat accusatores, admonebat reos, exsecuturum se, quae SC. continerentur. Suberat edicto SC. hoc, omnes, qui quid negotii haberent, iurare, priusquam agerent, iubebantur, nihil se ob advocationem cuiquam dedisse, promisisse, cavisse. His enim verbis et mille praeterea et venire advocationes, et emi, vetabantur.* Sed id SC. credo fuisse a Traiano. Cetera super hac lege vide apud Manutium de legg. 18. cuius scriota non compilo. Legem Titiam quisquis hic reposuit (ea enim scriptura in vulgatis) Rhemmiae poena dignus ipse. LIPS. *Cincia* ed. princeps. Sed Guelf. edd. Puteol. Beroaldi, Alciati, Rhen. Aldi etc. *Titia.* Male. Notus est Fr. Brummeri de h. l. commentarius. Adde Schulting Iurispr. Ant.... Iust. p. 561. ed. Lips. ERN. Bud. *Titiam.* V. et Augustin. de Legg.

Discors Suilio. Haec verba non significant, hac in caussa Silio aliud, aliud Suilio visum, ita ut nihil exprimant, nisi quod ex sequentibus satis noscitur, et iure praetereantur interpreti; sed volunt, nobiles publicasque inter Silium et Suilium fuisse simultates, quod dedita opera interiecit Tacitus, ut intelligeremus, actionem eam, etsi foret in commune utilis, non tamen tam amore egregii publici, quam odio et cupidine inimicum ulciscendi, a Silio inceptam esse. GRON.

Foedari. Ovid. Am. 1, 10. 39., *Turpe, reos emta miseros defendere lingua.*

Ne fidem quidem integram manere. Quum Rhenani lectionem, e Budensi proditam, *nec fidem integ.* neque ex Vaticanis Vertranius et Lipsius, neque ex Florentinis Pichena sollicitarint, vero simile est, eos codices istam adfirmasse. Illa autem non infimae notae editio, non magis quam Frobeniana a. 1519. quam Aldina 1534, et omnes, quae praecesserunt Rhenani recensionem, habent et hanc et alias audaciae primitus edentium notas: quos eadem, opinor, efficaciae obiecta inanis species a veteri scriptura discedere compulit. *Nec fidem* est quod alii exprimerent, *sed nec fidem*, vel *nec vero fidem.* GRON. Aldina ed. non praecessit Rhenani recensionem, sed anno post secuta est eamque plerumque sequitur. Hic tamen ab ea recedit et habet *ne quidem.* Et hoc habent MSS. laudati Ryckio (in his Flor.) item Guelf. et ed. princeps, Puteol. Itaque recte defendunt Ryckius et Iac. GRONOV. ERN. Male cepere critici

gram manere, ubi magnitudo quaestuum spectetur. Quod si in nullius mercedem negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, adcusationes, odia et iniurias foveri, ut, quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat. Meminissent C. Asinii et Messallae ac recentiorum,

10. *Quod si in nullius mercedem negotia tueantur.* MS. Lipsii et Agricolae *negotiantur.* Lego, *quod si, sine ullius mercede negotia tueantur*, vel *si sine ulla sui mercede* pro sua mercede, ut saepe alibi: *sui dissimulatio* 13, 25. Possis et *sustineantur*, ut apud Horatium *cum tot sustineas et tanta negotia solus.* Quomodo et Cicero in Familiaribus! Sed cum idem ad Att. 8. *negotium tueri* dixerit, maneat id illibatum, hic loci praestat. Deinde cod. Agr. *pauciora fore crimina.*

verba Rhenani. Is enim recte refert, in Bud. legi *ne fidem int.* (omisso *quidem*) unde ipse fecerit: *nec fid. int.*

In nullius m. Acid. *nullius in m.*

Negotia tueantur. Facile credo, esse hic aliquid scabri. Lipsianae ad marginem ostendunt in MSS. esse *negotiantur.* Forte. *Quod si in nullius mercedem negotia eant. pauciora fore.* Sic 3, 50., *Qui neque servatus in periculum reipublicae, neque interfectus in exemplum ibit.* 14, 61., *Itur in principis laudes.* GRON. *Tueantur* a barbarica aetate et manu esse, Iac. Gronovius iudicat, qui e cod. Med. *quod si in nullius mercedem negotia sint* legi vult: quod et recepit Broterius. Ea si est Taciti manus, scire velim, quomodo inde *tueantur* factum: quod non erit barbarum, si intelligas *oratores* vel *advocati.* Si nec sic placet, lege *curentur. Curare* et *tutare* confunduntur in MSS. V. Cortius ad Sallust. Iug. 14, 19., idque est verbum proprium. ERN. Bud. *negotiantur.* Bip. *vertantur.*

Pauciora fore. In marg. cod. Bud. alii *potiora.*

Meminissent C. Asinii. Omisi verba, quae non reperi in libris scriptis, aliunde inculcata. LIPS. Nempe *T. Galbae*, quod est in vett. In MS. Flor. est *gali Asinii Messalae*: ex quo I. Gron. fecit *Galli, Asinii, Messallae*, itaque edidit. Adiuvat ed. pr. in qua est *Gauinii Assinii M.* Nam *u* potest esse factum ex *ll*, ut contra in eadem 13, 14. pro *demouet* est *demolliet*, et *ii* adhaesisse e sequente nomine, ut supra in *ludibria pericularia.* Contra dici potest primum illud *gali* factum videri e *Gaii*: deinde vel maxime hoc, quod c. 7. in responsione ad hanc sententiam *Asinius* et *Messalla* commemorantur soli, nec credibile, cum, qui primo loco propositus esset, omissum fuisse in refellendo, cum etiam cetera nomina recentiorum accurate repetantur. Itaque retinui lectionem a Lipsio inductam. Corruptelae locum illud dedisse potest, quod librarii putarent, nomen, non praenomen, hic esse debere, quod Messalla sine praenomine poneretur: cum etiam recentiores critici hoc non semper concoxerint, ut nota proxima, et infra in Hist. libris videbimus. ERN. Bud. *Galli, Asinii, Messale.*

Messalae. N. Heinsius volebat *M. Messalae*: probat Ryckius. Sc. quia in vulgatis erat ante *C. Asinii*: quod

Arruntii et Aesernini: ad summa provectos incorrupta vita et facundia. » Talia dicente consule designato, consentientibus aliis, parabatur sententia, qua « lege repetundarum tenerentur; » cum Suilius, et Cossutianus, et ceteri, qui non iudicium (quippe in manifestos) sed poenam statui videbant, circumsistunt Caesarem, ante acta deprecantes.

7. Et, postquam annuit, agere incipiunt: « Quem illum tanta superbia esse, ut aeternitatem famae spe

11. *Incorrupta vita et facundia.* Malim *incorrupta vita facundiaque* cod. Agr. — 12. *Et postquam annuit tacens.* Scribe *et postquam annuit, ita fere incipiunt.* Quod verum est. Ann 11, 24. *ita exorsus est.*

tamen non esse consequens, patet vel ex eo, quod saepe in consulibus edendis alterum sine, alterum cum praenomine, ponit, v. c. 6, 1. Ern.

Ad summa provectorum. Videtur quidem rotundiorem facere periodum τὸ *provectorum:* et ideo sic ausi corrigere, qui primas editiones curaverunt. Sed neque spernendum est, quod constare membranis clamat mihi silentium eorum, quibus harum copia fuit. Livium imitatus dixisset: *Quos ad summa provectos.* Id pronomen omissum brevitatem Taciti haudquaquam dedecet. Gron. Adde ad Plin. 35, 4. Ed. princeps plane habet *praevectos*, haud dubie vitio operarum pro *provectos.* Hoc cum et cod. Bud. Flor. et alii ap. Ryckium habeant, et ipse secutus sum. *Provectorum* est in ed. Puteol. et seqq. plerisque. Et sic est etiam in Guelf. Ern.

Consentientibus. MS. ap. I. Gron. *censentibus.* Absolute *censere* etiam est 13, 26: *nec deerant, qui censerent*, sc. quod alii dixissent. Consentit Guelf. Ern.

Et, postquam annuit tacens. Veteres *tacere.* Lego *postquam annuit, agere incipiunt.* Lips. Sic cod. Reg. ap. Ryckium. Cod. Agric. *dicere.* Flor. *postquam annuit, tacere incipiunt*, quod est in ed. pr. Inde Freinsh. corrigit *iacere*, quod placet Ryckio. Male. Sequitur enim iusta oratio, de qua *iacere* non dicitur. Sed nec melius Iac. Gronovii *facere*, intellecto *gratiam*, cuius ellipseos exempla desidero. Puteolanus autem ex eo fecit *tacens*, quod Beroaldus, Alciatus, Rhenanus, Aldus ceterique secuti sunt. Est tamen in Guelf. Ego *agere* probo et recepi. Melius enim puto lectionem MS. sequi, quam coniecturam Puteolani. Ei lectioni favet etiam interpunctio cod. Flor. et cod. Agr. cuius lectio est glossa τοῦ *agere.* Corruptela est nata e duplicatione finalis in *annuit*, quod genus frequens est in codd. Ern. In Flor. cod. alia manus, sed antiqua, superne adposuit *agere.* Bud. habet *tacere*, ex quo r. m. fecit *tacens.* Boxh. volebat *placere.* Hillerus Racem. 34. *aspere*, ut ap. Cic. de Orat. 1, 53.

praesumat? usui et rebus subsidium praeparari, ne quis, inopia advocatorum, potentioribus obnoxius sit. Neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiaris, ut quis se alienis negotiis intendat. Multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam. Nihil a quoquam expeti, nisi cuius fructus ante providerit. Facile Asinium et Messallam, inter Antonium et Augustum bellorum praemiis refertos, aut ditium familiarum heredes Aeserninos et Arruntios, magnum animum induisse: prompta sibi exempla, quantis mercedibus P. Clodius, aut C. Curio, concionari soliti sint. Se, modicos senatores, quieta rep., nulla, nisi pa-

13 *Ut quis se alienis negotiis intendat.* Tò *se* tollendum. Nam cod Agr *ut qui se.* Ann 3, 37. *Neque luxus in iuvene displicebat: huc potius intenderet.* Hist. 4, 79. *Namque et Civilis illuc intenderat.* — 14. *Cuius fructus ante providerit.* Sic Agr. et ceteri; et Flor. *praeviderit.*

Quem illum tanta superbia esse. Sic MSS. et ed. pr. At Guelf. Puteolanus *ullum*, vitiose: quis enim ita loquitur? Et id tamen Beroaldus Alciatus, Rhen. Aldus aliique secuti sunt. 12, 36. *avebant visere, quis ille tot per annos opes nostras sprevisset.* Ern. Bud. *illum.*

Usui et rebus subsidium praeparari. Scil. eloquentia comparanda. Eloquentiam comparari hoc consilio, ut prosit amicis, Reip. Ed. pr. *praeparare.* Mox. Guelf. *potentibus.* Ern. Bud. *praeparare.... potentibus.*

Ut quis se a. n. intendat. Id *se* abundare iudicabat Heins. item Acid. qui legi volebat *impendat se.* Sed bene res habet, dicimus *intendere animum*, quidni et *se*? Immo id verbum ubi absolute ponitur, talis accusativus subauditur.

Multos militia. Ad eam sententiam Sallustius: *Humillimus quisque in arvis, aut militia, nullius honestae rei egens, satis sibi, satisque patriae erat:* ut vere emendavit nobilissimus noster Dousa. Lips.

Exercendo agros. Poëticum est e Virgilio sumtum Aen. 7, 798. Dixit tamen etiam Columella 8, 1. *exercere rus.* Noster iterum Germ. 29. et alii, ut plura alia, a poëtis dicta. Ern.

Nisi, cuius fructus ante providerit. Sic ed. pr. Post iodoctom a Puteolano *providetur:* quod in *providerit* rursos mutavit e cod. Bod. Rhenanus. Pichena e cod. Flor. *praeviderit* scripsit, quod est etiam in Guelf. Id Ryckius secutus est et I. F. Gron. Sed I. Gronovius docet, in cod. Flor. esse *providerit.* Ern. Et in cod. Agric. Planius tamen mihi hic videtur *praeviderit.* Sic et Bip.

Refertos. Bud. *refectos.*

Qui a republica. Quidam scripti *qui et a:* ex quo Pichena *quieta rep.*

cis, emolumenta petere. Cogitaret plebem, quae toga enitesceret. Sublatis studiorum pretiis, etiam studia

15. *Cogitaret plebem, quae toga enitesceret.* Sic Flor., at cod. Agr. *quae toga.* Lego *Cogitare et plebem, qua toga enitesceret.* Tentat hunc locum Ferrar. de Re vestiar 1, 33., p. 97. Per *togam* recte Gronovius causidicinam accepit. *Qua*, qua via, quomodo. Ann. 12, 28. *Utque studiis honestis et eloquentiae gloria enitesceret.* Sic et ibi malo quam *nitesceret* aut *notesceret* cum Lipsio. Ann. 14, 53. *Inter nobiles et longa decora praeferentes novitas mea enituit.* Quintil. 2, 5. *cultus enitescit.* Plinius Paneg. 4. *enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace.* Seneca de Benef. 3, 32. *Quid si quis in tantum processit, ut aut eloquentia per gentes enotesceret, aut iustitia aut bellicis rebus.* Malo *enitesceret.* 7, 14., *contra fortunam luctata virtus enituit.* Liv. 4, 3. *Dum nullum fastiditur genus, in quo eniteret virtus, crevit imperium romanum.* Sic *effulgere* Ann. 13, 13., *Forte illis diebus Caesar inspecto ornatu, quo principum coniuges ac parentes effulserant.* Seneca de Provid. c. 4. *Itaque quidam ultro se cessantibus malis obtulerunt, et virtuti iturae in obscurum occasionem, per quam enitesceret, quaesiverunt.*

et mox deinde *petere.* Assentior. Lips. At. I. Gronovius sic mavult: *Se modicos senatores: quieta rep. nulla nisi pacis emolumenta. Petere ut cogitaret.* Etenim omnes scr. et edd. habent *peterent:* quod non est de nihilo. Nec antiquam lectionem arbitror spernendam *qui a rep. nulla nisi pacis emol. peterent.* MS. Guelf. *qui et a rep.* Ern. Sic et Bud. et Flor.

Cogitare plebem. Displicent quae scripsi olim, et induco. Vett. *cogitaret.* Scribo *cogitare et plebem, qua toga enitesceret*, id est, etiam quemvis e plebe occupatum esse, ut emergeret se, et nitidiore toga uti posset. Sed revera (iterabo hunc animi mei sensum) et narrationes et orationes istae, turbatae, concisae. Confer, sodes, hunc XI. librum cum uno quovis e primoribus: iurabis, elapsum eum imperitorum manibus, velut e pugna aliqua cannensi. Lips. Scripsit omnino Tacitus: *cogitaret plebem, quae toga enitesceret.* Nec satisfaciunt interpretes. *Togam* utique Freinsh. accipit laxe nimis. Ea enim pacem pacisque artes omnes etsi aliquando possit complecti, tamen hic arctius nihil aliud significat, quam eloquentiam forensem. Ut Livio 22, 26. de C. Ter. Varrone: *togaque ac forum placuere, proclamando pro sordidis hominibus caussisque.* Plinius epist. 1, 22. *in toga negotiisque versatur: multos advocatione, plures consilio iuvat.* Florus 4, 12. *ut primum togas et saeviora armis iura viderunt*: Reliquus autem sensus: meminisset, magnam partem plebeios ac de plebe esse, qui enitescerent atque in lucem se proferrent toga et causidicina: qui non possent tam magnum induere animum, et operam illam gratuitam praestare, nisi esurire domi et fame perire velint, dum alios beatos faciunt. Nam, quod dicere Tacitum faciunt, plebi non esse aliam viam ad dignitates, falsum est, ut norunt rerum romanarum periti. Peius et ridicule, qui proprie accipit, quasi vellet Tacitus, ut plebs cogitet, quomodo niteat toga, sic oratorem cogitare, quomodo niteat oratio. Gron. Rectissime haec. Et plane ed. pr. et Puteol. sic habent. Guelf. *cogitaret.... qua.* Ceterum *enitescere* aetas haec sic dixit. Plin. Pan. 4. et alibi. Ern. Lipsium se-

peritura. » Ut minus decora haec, ita haud frustra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur.

8. Sub idem tempus Mithridates, quem imperitasse Armeniis, et ad praesentiam Caesaris vocatum memora-

16. *Et ad praesentiam Caesaris vectum memoravi.* Agr. *Armeniis Caesaris vinctum memoravi. Vinctum* etiam Lipsiani codices. Forte *quem imperitasse Armeniis, et C. Caesaris vi vinctum memoravi.* Sic Dio 60, 8. Ita passim noster Ann. 1, 55. *vi Armenii cecidit.* Infra c. 9. *Casus Mithridati datus est occupandi Armeniam, vi militis romani.*

quuntur Heins. et Bip. Mihi potior videtur lectio a Gron. recepta, quae et Ferrario placet de Re vest. 1, 33. Bud. *cogitaret p. qua.*

Ut minus dec. Haec interpunctio debetur Freinshemio. Ante male interpungebatur post *decora.* Ceterum in reliquis haereo: quae si sine vitio sunt, *frustra* est, sine idonea caussa, qua moveri debeat ad decernendum secundum ea. Sed ita *frustra* non dicitur. Arbitror, Tacitum dedisse, *ut m. decora haec, ita haud frustra dicta. Princeps cap. p. p. modum*, deleto *ratus*, quod est ab interpolatore, qui vitiosa interpunctione deceptus explendae sententiae addidit *ratus:* nisi id factum e *motus.* Ern.

Usque ad dena sestertia. Eandem summam Nero etiam definit, credo, de quo Suet. 17. *Item, ut litigatores pro patrociniis certam iustamque mercedem darent.* Saepius enim relata haec lex, cum perrumperet improbitas forensis. Eandem summam capere et Traianus advocatis permisit, sed duntaxat post negotia peracta. Plinius ep. 5, 21. *Peractis tamen negotiis permittebantur pecuniam duntaxat decem millium dare.* Nam decem millia *HS.* idem quod dena *HS.* idem, quod centum aurei; ut alibi docebo. Quod honorarium patrono Ulpianus tribuit in singulas caussas, l. 1. D. De variis et extr. cognit. Lips. Vide ad hunc locum quae scripsimus Pecuniae veteris 2, 5. Gron. Suetonium Neroni tribuere, quod Claudio erat tribuendum, iudicat Graevius ad l. cit. Verum Claudius modo terminum constituit, quem egredi nefas esset; Nero contra pro uno quoque genere caussae certam mercedem definiisse videtur. Ita Ernesti ad Suet.

Quem egressi. Quem, id est modum. Sic e Flor. Pichena. vett. edd. *quae.* Ern. Bud. *quae.*

Vectum memoravi. In libris scilicet, quibus descriptae res Caii. Dio 60, 8. rem breviter tangit: Τὸν Μιθριδάτην τὸν Ἴβηρα, ὃν ὁ Γάϊος μεταπεμψάμενος ἐδεδέκει, οἴκαδε πρὸς ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ἀπέπεμψεν. Quod hic in Tacito est *vectum*; manuss. *vinctum.* Legerim *ad praesentiam Caesaris vectum vinctumque memoravi.* Quamquam Seneca non vinctum modo, sed in exsilium missum fuisse significat, de Tranquill. 11. *Ptolemaeum Africae regem, Armeniae Mithridatem, inter Caianas custodias vidimus. Alter in exsilium missus est*, (Mithridates sci-

vi, monente Claudio, in regnum remeavit, fisus Pharasmanis opibus. Is rex Iberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat, « discordare Parthos: summaque imperii ambigua: minora sine cura haberi. » Nam inter Gotarzis pleraque saeva (qui necem fratri Artabano coniugique ac filio eius praeparaverat, unde metus eius in ceteros) accivere Bardanen. Ille, ut erat magnis ausis promptus, biduo tria millia stadiorum invadit, ignarumque et exterritum Gotarzen proturbat: neque

17. *Tria millia stadiorum invadit.* Nescio, an satis latine: tutius sit *evadit. Evadere amnem* Ann. 12, 35. *discrimen evadere*, et *facinus evadere* Ann. 14, 6, 7.

licet:) *alter, ut meliore fide mitteretur, optabat.* Lips. Restitui *vinctum*, quod MSS. quidam et ed. pr. habent, et hic desiderari etiam Lipsius vidit. Quae forma loquendi *ad praesentiam alicuius vehi*? Omnino nescio, quid sit *ad praesentiam*, quod cum *vectum* iam est in ed. Puteol. reperique et in Guelf. Ab ed. pr. abest. Tacitum quidem sic scripsisse non credo. Ern. Bud. *victum* et in marg. al. *vectum*. Bene Bip. *vocatum*, quo redditur Dionis μεταπεμφθέντος. *Vinctum* admitti posset, si adderetur *adductum*, *vectum*, vel simile quid.

Praeparaverat. Nihil certius mihi, quam Tacitum scripsisse *properaverat*, quod et Mureto visum. Ut libro 2, 31. *petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset.* l. 1. Cod. de his qui par. *Si quis parentis aut filii aut omnino adfectionis eius, quae nuncupatione parricidii continetur, fata properaverit.* Virgilius 9. 400. *an sese medios moriturus in hostes Inferat, et pulchram properet per vulnera mortem.* Vulgatam vix latinum est, neque elegantius *paraverit.* Gron. Sic noster etiam alibi loquitur. 13, 17.; sed tamen vulgatum non adeo absurdum aut contra analogiam dictum puto. *Praeparare alicui necem* est *moliri* per venena, ut *profectionem praeparare* apud Sueton. Tib. 38. pro *moliri*. Quod si tamen vi aperta sustulit, *properare* necessarium est. Verum ab initio huius parentheseos legendum puto *quippe necem*. Syllaba *ne* absurpsit ultimam τοῦ *quippe*. Semper Tacitus in tali parenthesi hac particula utitur: ut ante c. 6. Acidalius etiam *eius* post *metus* deleri vult. Recte. Noster alibi: *unde metus in omnes.* Exemplum Iac. Gronovii alienum est. Ern. Bud. *praeparaverat.*

Accivere Bardanen. Paullo aliter Ios. Ant. 20, 2.

Biduo. Deest in Bud.

Tria millia. Est ingens cursus in biduo: sed noctes etiam haud dubie assumptae. Faciunt *trecenta septuaginta quinque* milliaria romana. Est idem cursus, quem Annibal confecit, a Scipione victus: et vide me, si voles, Centuria Epist. ad Italos, epist. 59. Lips.

Gotarzen proturbat. Sic iam ed.

cunctatur, quin proximas praefecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem eius abnuentibus. In quos, ut patris sui quoque defectores, ira magis, quam ex usu praesenti, accensus, implicatur obsidione urbis validae, et munimentis obiecti amnis, muroque, et commeatibus firmatae. Interim Gotarzes, Daharum Hyrcanorumque opibus auctus, bellum renovat: coactusque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit.

9. Tunc distractis Orientis viribus, et, quonam inclinarent, incertis, casus Mithridati datus est occupandi Armeniam, vi militis romani ad excidenda castellorum ardua, simul Ibero exercitu campos persultante. Nec enim resistere Armenii, fuso, qui proelium ausus erat, Demonacte, praefecto. Paullulum cunctationis adtulit rex minoris Armeniae, Cotys, versis illuc quibusdam procerum; dein literis Caesaris coërcitus, et cuncta in Mithridaten fluxere, atrociorem, quam novo regno conduceret. At Parthi imperatores, cum pugnam pararent, foedus repente iciunt, cognitis popularium

princ. Id deinde mutatum in *perturbat*, quod est in éd. Puteolaui: restituit Rhenanus. Consentit Guelf. Ern. Bud. *perturbat*.

Praefecturas. Satrapias, ut Herodotus appellat 1, 192. *Praefecti* satrapae. Ern.

Viribus. Bud. *copiis*.

Vi militis r. Int. conversa, aut simile quid, quod latet in *persultante c.* Συλλήψεως huiusmodi exemplum iam uon unum vidimus. *Campos persultare* e Livio est 34, 20. *in agro eorum impune persultavissent*. Ern.

Nec enim resistere Armenii. Sic ed. pr. Puteol. et e cod. Bud. Rhenanus, Aldus. Alii *restitere*. Ern.

Dein literis Caesaris coërcitus. Sic e Flor. Picheua: sic ed. pr. Ern. et Bud.

Foedus repente faciunt. Non, ut in libris hodie, *iaciunt*. Bene etiam Maurus *iciunt*. Porro, an hic *Bardanes* sit, quem in eo tractu regem a se visum et conventum Apollonius apud Philostratum dicit 1, 21., nescio. Aetas patiatur: sed et ibi notatur, *pulsum eum regno fuisse, et tertium tunc annum iterum regnasse*. Lips. *Iciunt* cod. Agr., quod non spernendum puto. Suet. Claud. 25. *foedus in foro icit*. Vid. ad 12, 62. Ex eo factum *iaciunt* in MSS. et edd. pr. seqq. Ern. Bud. *iaciunt*. *Iciunt* cum Bip. in textum recipio.

insidiis, quas Gotarzes fratri patefecerat, congressique primo cunctantur, deinde complexi dextras, apud altaria Deum pepigere, « fraudem inimicorum ulcisci, atque ipsi inter se concedere. » Potiorque Bardanes visus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid aemulationis exsisteret, penitus in Hyrcaniam abiit. Regressoque Bardani deditur Seleucia, septimo post defectionem anno; non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluserat.

10. Exin validissimas praefecturas invasit. Et reci-

18. *Et recuperare Armeniam.* Tuetur hoc Gronovius. At Flor. *Armeniam habet* et Vat cod. Agr. *recuperare Armeniam in animo habebat.* Ni vulgatum tuemur, legam cum Lipsio *recuperare Armeniam ibat:* immo et *reciperare Armeniam avebat*: quod et fluctuanti Lipsio venerat in mentem. *Avebant visere* Ann 12, 36. *avet animus* 4, 71. Possis et *recuperandae Armeniae iam inhiabat.* Quod verbum et alias in Tacito corruptum, vel *et recuperare Armeniam hiabat. Emptorem inducere hiantem* Horat. S. 1, 2, 88 *hiantes cupiditates* Hist. 1, 12. *hiatus praemiorum* Hist. 4, 42 *hians compositio* de Orat. c. 21. *ad spem futuri hiare* Seneca Ep. 72 (73). Sic et *inhiare dominationi* Ann. 4, 12. *inhiare hortis* 11, 1. 12, 59. *apibus* 16, 17. *Romulus uberibus lupinis inhians* apud Cic. Catil. 3, 8. *congestis undique saccis Indormis inhians* Horat. S. 1, 1, 70. *inhiare gazis* Seneca Herc. Fur. v. 167 *tenuitque inhians tria Cerberus ora* Virgil. Georg. 4, 433. Cum quarto casu iungit Plautus bis, ter et Virgil.

Gotarzes fratri patefecerat. Ita reposuit Rhenanus, quod Aldus ceterique secuti sunt. MSS. ed. pr. ceteraeque ante Rhen. *patefecit.* Broterius edidit *fratris f.*, quod auctore Iosepho A. I. 20, 3. frater Gotarzis Artabanus fuit, cuius filius Bardanes. Non ausim imitari, quia filius Artabani interfectus cum patre dicitur c. 8. ita, ut eum unum habuisse videatur: et potuit duos fratres, alterum Artabanum, alterum Bardanem habere. ERN. Bud. *patefecerat.* Muretus volebat *patri.*

Cunctanter. Ed. pr. *cunctantur*, quod mihi longe melius videtur. Dubitant primo, quid agant: deinde confirmati dextras complectuntur. Forma etiam narrandi Tacito convenientior. ERN. Recte.

Deinde c. d. Dein c. d. Bud. contra c. 27 pro *exin* habet *exinde.*

Exin validissimas praefecturas invasit. MSS. ed. pr. *invisit*: quod tamen in exemplo nostro antiqua manus correxerat *invasit*: et sic edidere Beroaldus, Alciatus, Rhenanus etc. Sed ante iam Puteolanus. Et ita est in Guelf. ERN. Rhen. in Bud. legi ait *invisit*; debebat addere, id esse a r. m.

Et reciperare Armeniam. * Non sanus locus; de quo velut in tenebris micabo. Libri scripti voce succliores *reciperare Armeniam habebat.* Et rectumne illud? ut sit Graecorum *ἔχω, ἀντὶ τοῦ δύναμαι*: quomodo Cicero, Appuleius, A. Gellius, aliique e Latinis interdum. An *avebat*? an *aucebat*? verbum quidem infarciendum est ruenti sententiae sustentandae. Veneta editione *reciperare Armeniam parabat* expressum invenies. In Val. opt. (si.

perare Armeniam avebat, ni a Vibio Marso Syriae legato, bellum minitante, cohibitus foret. Atque interim Gotarzes, poenitentia concessi regni, et, revocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias. Et huic contra itum ad amnem Erinden: in cuius transgressu multum certato, pervicit Bardanes, prosperisque proeliis medias nationes subegit ad flumen Sinden, quod Dahas Ariosque disterminat. Ibi modus rebus secundis positus. Nam Parthi, quamquam victores, longinquam militiam adspernabantur. Igitur

19. *Longinquam militiam adspernabantur.* *Longinquam militiae* sit pro Taciti genio. Sic *longinqua imperii* Ann. 3, 43. Sed et vulgatum nostro in usu.

quid hoc ad rem) *habeat*, scribitur, litera alia superne adiecta. Quid si etiam *reciperare Armeniam ibat?* sive *vadebat*. Lips. Optime Rhenanus et Salinerius, qui *reciperare* pro *reciperabat* volont. Vide Obs. 2, 14. Gron. *habebat* est etiam in ed. pr. in MS. Guelf. *parabat*. Codex Agr. adeo addit *in animo*. Mihi dicta a Grooovio l. c. nondum satisfaciunt. Nam exemplum infinitivi desidero in hac structura, sequente *ni*. Taciti quidem perpetua est consuetudo, in hac forma orationis verbum finitum usurpare. Haec dubitatio dum idoneis exemplis tollatur, liceat mihi credere, legendum esse *reciperabat*. Verbum *parabat* in in MSS. tribus reperit Broterius, ediditque Puteol. et inde Ber. quos Broterios secutus est. Ego eos imitari non ausus sum, quia in eo verbo minus est, quam res requirit; ideoque interpolatorem redolet. Ern. Bud. a r. m. *recuperare* et in marg. *parabat*. Bip. *habebat*, h. e. poterat. Sed id *habebat* in codd. ortum videtur ex *avebat*, ut recte Heiosius. Cui hoc non placet, legat *reciperabat*.

A Vibio. Praepositio est in MSS. ed. pr Omisit Puteolanus; non demum Beroaldus, ut vult Iac. Gron. qui restituit. Ern. Bud. *nisi a V.* Sed hoc *a* a r. m.

Foret. Bud. *esset*; et mox *vocante*.

Amnem Erinden. Ed. pr. *Eriden.* Ryckius coniicit *Charindam*, qui a Ptolemaeo 6, 2. inter Hyrcaniam et Mediam ponitor, memoratus etiam Ammiano 23, 6. Ern. Bud. *Erinden.*

Ad flumen Ginden. Vett. *Sinden.* Gyndes fluvius nominatur etiam Senecae Ira 3, 21. *Cyrus cum Babylonem oppugnaturus festinaret ad bellum, Gynden late fusum amnem vado transire tentavit*, et quae sequuntur: e quibus hauris sententiam Tibolliani versos 4, 141.... *aut rapidus Cyri dementia Gyndes.* Ubi male vett. libri *Cydnus*. Nam et Herodoto Gyndes 1, 189. Lips. Ed. Puteol. alineque vett. edd. *Gynden*. At ed. pr. MSS. etiam Guelf. *Synden:* quod restituit Broterius; nam *Gyndes* Babylonius est alueus, de quo v. Broukh. ad Tib. p. 372. Ern. Bud. *Sinden.*

Longinquam militiam. Sic ed. pr

exstructis monimentis, quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur; ingens gloria, atque eo ferocior et subiectis intoleratior: qui, dolo ante composito, incautum, venationique intentum, interfecere, primam intra iuventam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quam metum apud hostes quaesivisset. Nece Bardanis turbatae Parthorum res inter ambiguos, quis in regnum acciperetur. Multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdaten, prolem Phrahatis, obsidio nobis datum. Dein praevaluit Gotarzes: potitusque regiam, per saevitiem ac luxum adegit Parthos mittere ad principem romanum occultas preces, quis, « permitti Meherdaten patrium ad fastigium, » orabant.

20. *Subiectis intolerantior. Intolerabilior* Agr. — 21. *Sed claritate paucos pares fuisse uni regum.* Sic cod. Agr. *Forte sed claritudine paucis parem seniorum regum.* — 22. *Quis in regnum acciperetur.* An *acciretur* vel *adscisceretur.*

quod restituit (ex Bud.) Rhenanus, inducto inde a Puteolano *quamque*. Guelf. *longinquam amicitiam*. Ern. In Puteol. non est *quamque*, sed *quanquam*. In Frob. 1519. *quamque*, quod Rhen. omisit.

Nec cuiquam.... parta. Sic dedit e cod. Bud. pro *nec enim cuiquam .... parata* Rhenanus. *Enim* etiam ab ed. princ. abest. Rhenanum statim secutus est Aldus. Ern. Bud. a 1. m. habebat *parata*. Rhenanus male ad eum provocat.

Subiectis intolerantior. Iam diximus ad 3, 45. *curis intolerantibus* pro *intolerandis* dixisse Livium: ut *intolerantior* possit esse minus tolerandus. Gron. Mox pro *apud hostes* ed. pr. *inter*. Ern. Grotius volebat *intoleratior*, quod placet. Cf. 12, 11.

Turp. P. res, inter etc. Muretus ita: *turb. P. res. Inter a. q. i. r. acciperetur, multi* etc.

Prolem Phrahatis. Non filium, ne erres, sed nepotem ex Vonone. Ipse Tacitus infra 12, 10. Lips.

Obsidio n. d. Ryckius suspicatur, *obsidium* dici per appos. pro *obsidem*, et ex Agr. cod. citat 51, 1. *temeritate obsidii*, ubi in aliis *obsidis*. *Obsidium* pro statu obsidis sumi notat Gesnerus in thes.

Potitusque regiam. Vat. opt. *regiam*. Itaque scripsit. Lips. Sic et Flor. ed. pr. *regia* dedit Puteol. et seqq. sic MS. Guelf. Ern. Cod. Agr. *rerum*.

Permitti Meherdaten. Vide Obs. 2, 13. Gron. Id *est*, ut potestatem daret eundi in patriam et capessendi regni. Adde Gruter. ad Mar-

11. Iisdem consulibus ludi saeculares octingentesimo post Romam conditam, quarto et sexagesimo, quam Augustus ediderat, spectati sunt. Utriusque principis rationes praetermitto, satis narratas libris, quibus res imperatoris Domitiani composui. Nam is quoque edidit ludos saeculares; iisque intentius adfui sacerdotio quindecimvirali praeditus, ac tum praetor. Quod non iactantia refero, sed quia collegio quindecimvirum antiquitus ea cura, et magistratus potissimum exse-

tialem 10, 12. Drak. ad Liv. 3, 70. Ern. Scil. nonnulli legendum suadebant *remitti*, quod Grut. improbat.

Quarto et sexagesimo. Plinius 7, 49. *Eo minus miror Stephanionem, qui primus togatas saltare instituit, utrisque saecularibus ludis saltasse, et D. Augusti, et quos Claudius consulatu suo quarto fecit; quando sexaginta tres non amplius interfuere anni.* Lips.

Rationes praetermitto. Quae tamen clarae sunt. Augustus enim priscam institutionem secutus est, et edidit quintos ludos saeculares anno centesimo et nono (decimo debuisset, si paruisset artae legi) exacto. Claudius ita rationem instituit, ut centesimo quoquo anno censuerit celebrandos: quasi saeculum rotundo centum annorum numero definiens. Itaque, insuper habita computatione Augusti et prisca, retulit nunc octingentesimo urbis anno, se IV. et L. Vitellio III. Coss. Plura si cupis, vade ad Onufrii Panvinii ea super re libellum: viri industrii, diligentis, et cui Romanae memoriae (curam tantum ferre potuisset aut limam) debent, debebuntque. Lips. Immo Claudius celebravit ludos saeculares urbis conditae, saeculum centum annis finiens, ut post alii imperatores fecere, ultimusque Philippus millesimo ab U. C. anno: sed Augustus celebravit ludos saeculares e praescripto oraculi, quod est ap. Zosimum 2, 6. qui etiam c. 5. ritus horum ludorum narrat, primumque celebrati sunt a. U. 353. L. Valerio Potito quartum trib. mil. cos. pot. ab Augusto a. U. 737. C. Furnio et C. Iunio Silano coss. quintum. Quibus rationibus autem Augustus usus sit, non constat. Nam, si initium numerandi duxisset ab a. 353. cecidissent in a. 793. sive a quartis a. U. 605. incidissent in a. 715. in quo ponit Zosimus c. 4. sed falso, et dissentiente Censorino c. 17. qui in a. 737. ponit. Sed haec disputare non est huius loci. Videant, qui volunt, Pagium Diss. Hypat. P. 2. c. 10. et qui de ludis saecular. scripsere. Ern.

Collegio quindecimvirum. Ideo Horatius in Carm. saec. 70. *Quindecim Diana preces virorum Curet.* — Et in numis Augusti: IMP. CAES. AVG. LVD. SAEC. XV. S. F. id est *Quindecimviri sacris faciundis.* Quamquam ad eos et aliorum ludorum curam pertinuisse, alibi mihi dictum. Lips.

Magistratus potissimum. Hoc ad id spectat, quod praetorem se tunc

quebantur officia caerimoniarum. Sedente Claudio, circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiae inirent, interque eos Britannicus, imperatore genitus, et L. Domitius*, adoptione mox in imperium et cognomentum Neronis adscitus, favor plebis acrior in Domitium loco praesagii acceptus est. Vulgabaturque, « adfuisse infantiae dracones in modum custodum; » fabulosa et externis miraculis adsimulata. Nam ipse, haudquaquam sui detractor, « unam omnino anguem in cubiculo visam, » narrare solitus est.

12. Verum inclinatio populi supererat, ex memoria Germanici, cuius illa reliqua suboles virilis: et matri Agrippinae miseratio augebatur, ob saevitiam Messallinae: quae semper infesta, et tunc commotior, quo minus strueret crimina et accusatores, novo et

praemisit: eoque, inquit, gnarum huius rei et permixtum. Lips.

Pueri nobiles. Male Spanh. de Pr. NN. Diss. 12, 2. ad Britannicum et Neronem hoc restringit. Inter eos fuisse, clare Tacitus refert.

Ludicrum Troiae. Cf. Serv. ad Virg. Aen. 5, 545. Suet. Iul. 39. Aug. 43. Dio 43, 23.

L. Dom. adoptione. Huc Vaill. NN. Col. in Ner. trahit numum Babbae cusum c. epigr. NERO CLAVDIVS CAESAR.

Infantiae eius. Abest a Guelf. *eius*: bene. Ern. Et a Bud. Bip. coniiciunt: *adf. infanti duos dr.* ingeniose: firmatur per sequens *unam*.

In modum custodum. Genios enim specie anguium apparere opinio erat, ut multis locis poëtarum patet. V. Heins. et Drakenb. ad Silium 2, 585. Gorius ad Donii Inscr. ant. p. 44. Ern.

Miraculis adsimulata. Flor. *adsimilata:* quod recepit Pichena. Ego hanc notam potius aetatis in librario puto, qui Tacitum et aequales eius nunquam *adsimilare*, ut sequiorem aetatem, scripsisse arbitror, et de eo ad Statium c. 6. dicere coeperim. Gron. MS. Agr. ed. Puteol. et seqq. *adsimulata.* Sed Guelf. ed. pr. *adsimilata.* De verbo iam supra dictum. Ern. Bud. *adsimilata.*

Sui detractor. Burm. ad Ov. Met. 5, 246. putat fuisse *detractator*, et pro eo in MSS. datum *detractor.* Verum puto. Sic H. 1, 83. libri quidam *detractione* pro *detractatione.* Ern.

Unam omnino anguem. Paullo aliter Xiphil. 61, 2. qui exuvias duntaxat serpentis ad caput Neronis pueri inventas ait: idque vates ita interpretatos, magnam potentiam ab homine sene capturum, quia serpentes positis exuviis senectutem exuerent. En vanitatem! Lips. Adde Sueton. Ner. 6. Ern.

furori proximo amore detinebatur. Nam in C. Silium, iuventutis romanae pulcherrimum, ita exarserat, ut Iuniam Silanam, nobilem feminam, matrimonio eius exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitii aut periculi nescius erat: sed certo, si abnueret, exitio, et nonnulla fallendi spe, simul magnis praemiis, opperiri futura et praesentibus frui, pro solatio habebat: illa non furtim, sed multo comitatu ventitare

Detinebatur. *Distinebatur* edd. omnes, quas inspexi, praeter primam, quae habet *detinebatur.* Verba illa saepe in MSS. confundi constat, v. Drakenb. ad Liv. 5, 20. atque etiam in editis. Proprie quidem *detinere* est retinere, quocum etiam confundi solet, ab aliqua re abstrahere. *Distinere* autem in diversas partes trahere. Itaque in distinendo duae ad minimum res intelligi debent, in detinendo sufficit una. Hinc fit, ut, cum res sit una, trahatque non in diversas et plures, sed unam partem, *detinere* dicendum sit. Haec si ita sunt, ut puto, h. l. *detinebatur* est vera lectio, non *distinebatur*, quam quia ed. pr. habet, non dubitavi reponere. Similis locus est ap. Cicer. Phil. 9, 2. *putat nos alio bello detineri*, sc. quo minus eum coërceamus: sic ibi vulgo bene legitur: male alii *distineri.* Si dixisset simpliciter *putat nos distineri*, rectum esset: intelligeretur enim, duobus bellis: sed additum *alio bello* desiderat *detineri.* Noster dicit *attineri* 13, 27. Sic hic Messallina *distinebatur* studio ultionis et amore: sed amore *detinebatur.* Consideret quis exempla verbi *distinere* a Drakenb. l. c. Heins. ad Ovid. Her. 8, 69. et aliis, collecta; ita esse reperiet. Atque hinc facile in aliis locis iudicabit. Graevius observatiuncula de hoc verbo captus, id interdum male obtrudit scriptoribus. Sic Iustino 29, 2. recte restituit *distineri*, male obtrusit 6, 6. Ern. Bud. *detinebatur.*

C. Silium. De hoc c. 5. et 35. et 4, 18, 19. et Iuven. 10. 330. De Iunia Silana 13, 19.

Vacuoque adultero. Vide ad 6, 34. Cic. Catil. 1, 6. *domum novis nuptiis vacuefecisses.* Liv. 1, 46. *cum domos vacuas novo matrimonio fecissent.* Guelf. ed. pr. *adulterio*, ut infr. c. 26. init. *adulteriorum* pro *adulterorum.* Sed MS. Guelf. etiam in fin. cap. *adulterium* pro *adulterum.* Ceterum haec sententia non pendere potest a praecedente supra *ut*, sed a tota praecedente sententia. Nam Messallina exturbavit uxorem e matrimonio Silii, quo sola frueretur adultero. Itaque suspicatus sum legendum esse, *vacuo quo ad. p.* vel, *quo vacuo a. p.* Ern. Sic iam Ryck.

Illa. Si sequens statim periodus non ab *at* inciperet, crederem hic intercidisse *at* per finalem praecedentis verbi syllabam. Silius sperabat rem latere posse, at illa, quomodo res lateret, nihil curabat. Vix dubito, Tacitum scripsisse *ipsa.* Ern.

domum, egressibus adhaerescere; largiri opes, honores: postremo, velut translata iam fortuna, servi, liberti, paratus principis apud adulterum visebantur.

13. At Claudius, matrimonii sui ignarus, et munia censoria usurpans, « theatralem populi lasciviam » severis edictis increpuit, « quod in P. Pomponium, consularem, » (is carmina scenae dabat) « inque

Egressibus adhaerescere. Qui mos Romae colendi potentiores. LIPS. Idem factum interdum pantomimis, supra proditum, item a Plinio iuniori, scimus, amore, sicut h. l. ERN. Bud. *et gressibus.*

Paratus principis. Cf. c. 30. et 35.

Munia censoria usurpans. De anno coeptae a Claudio censurae v. Pagium Crit. Bar. a. C. 48.: de censura ipsa dicta ad Suetonii Claud. 16. ERN.

Severis edictis increpuit. Pichena et Gruterus velut e MSS. restitutum iactant *severis edictus.* At ego in omnibus meis edd. pr. Puteol. Ber. Alc. Rhen. Aldi *edictis* reperi. In Lipsianas vitio operarum irrepsit *dictis*, quod et in ultimae recensionis exemplo (1600, 4.) reperi. In iis, quae post mortem facta sunt, *edictis* reperi, ut 1645. ERN. Cod. Covarr. et Bud. *edicus.*

In P. Pomponium consularem. Qui consul fuit a. 782. iterum sub Caio a. 794. Sed de praenomine illustris viri et poëtae quaero. Hic Publius dicitur: Lucius infra 12, 27: *Deinde L. Pomponius Legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas* etc. Loqui enim eum de hoc poëta, docent quae subiunxit: *decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famae eius apud posteros, in quis carminum gloria praecellit.* At Quintus est Dioni 59, 6.: Ἔπειτα τοὺς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὄντας ἀπέλυσεν· ὧν εἷς ἦν Κύιντος Πομπώνιος, ἑπτὰ ὅλοις ἔτεσιν ἐν τῷ οἰκήματι μεθ' ὑπατείαν κακωθείς. Quae ipsa de hoc vate accipienda, clarum ex iis, quae Tacitus 5, 8., ubi, cum descripsisset custodiam huius Pomponii apud fratrem, addit: *At Pomponius multa morum elegantia, et ingenio illustri, dum fortunam aequus tolerat, Tiberio superstes fuit.* Et sunt ab eo tempore ad liberationem e custodia anni septem. Hanc nominis litem dabam secundum Dionem (quippe integre perscriptum apud eum praenomen est:) nisi submonuisset Tacitus fratrem poëtae fuisse Quintum, 6, 18: *Sanciae aqua et igni interdictum, accusante Q. Pomponio. Is, moribus inquies, haec et huiusmodi a se factitari praetendebat, ut, parta apud principem gratia, periculis Pomponii Secundi fratris mederetur.* Itaque nihil constituo. Est autem hic, non Atellanarum scriptor, (qui L. Pomponius Bononiensis dictus, Ciceroni, Senecae, Macrobio, Nonio, Festo, laudatus:) sed tragoediarum. Quintil. 10, 1, 98. *Eorum, quos viderim, longe princeps Pomponius Secundus, quem senes parum tragicum putabant, eruditione ac nitore praestare confitebantur.* Plinius epist. 7, 17. *Pomponius Secundus, scriptor tragoediarum, si quid forte familiarior amicus tolleret, dum ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat: Ad po-*

feminas illustres, probra iecerat.» Et lege lata saevitiam creditorum coërcuit, « ne in mortem parentum pecunias filiisfamiliarum foenori darent.» Fontesque

23. *Probra iecerat* Iecerant.

pulum provoco. Hic est, quem tanti Plinius alter fecit, ut vitam eius miserit in scripta 14, 6. *Nobili exemplo docuimus, referentes vitam Pomponii Secundi vatis,* coenamque *quam principi dedit.* Et 13, 26. *Ita sunt longinqua monumenta Tiberii Caiique Gracchorum manus, quae apud Pomponium Secundum vatem civemque clarissimum vidi annos fere post ducentos.* Lips. De consulatu Pomponii primo, nondum mihi res liquida. In fastis quidem coss. suffecti traduntur eo anno *Q. Pomponius et Sanquinius* ab Onufrio, sed nullo argumento. In ed. Almelovenianorum Fastorum pro testimonio laudatur inscr. ap. Grut. p. 1087. n. 1. Sed ibi *A. Plautius* et *L. Nonius* eduntur, quos suffectos eo anno facit etiam Muratorius in Thes. Inscr. p. 302. Sed tota illa ἔκδοσις vitiis plena est, omninoque optandum, ut aliquis vir in his rebus accurate versatus, nominatim Hagenbuchius, hanc curam in se suscipiat, et fastos consulares constituat potius illustretque universos, quam epistolam consularem tantum scribat, cuius edendae spem ab eo fieri video.... Sed de Hagenbuchio irrita vota fuere. Cui nunc provinciam hanc deferri cupiamus, non reperimus. Ern.

Lege lata. Tirones caveant, ne haec e prisco more intelligant, velut ad populum de eo relatum fuerit. Comitia populi tum nulla. Senatus consultum intelligendum est. Sic ap. Suet. Claud. c. 13. dicitur *obrogasse* legi Papiae Poppaeae: id factum SCto. Ceterum *lata* non aptum videatur esse his temporibus, quibus leges *fiunt*, *dantur* etc. sed non *feruntur*. Sufficiebat *lege saevit. cr. coërcuit.* Sed tamen et H. 4, 47. legem tulisse Domitianus dicitur cum relationem de lege sancienda in senatu fecit. Ern.

Saevitiam creditorum. Exquisite sic vocat avaritiam et lucri sordidum studium, quam et *acerbitatem* vocant, unde *acerbissimi foeneratores* Cic. ad Att. 6, 1. Simile est quod *cruentas usuras* dicunt. Ceterum verba *lege.... coërcuit* excidere in MS. Guelf. Ern.

Ne in mortem parentum. Quae circumscriptio iuventutis iam ante vetita, Laetoria lege. Sed paullo aliter. Nam Laetoria lex saltem caverat iis, qui intra 25. annos; alios insuper habuerat: Claudius universe constituit de omnibus filiisfamiliarum, etiam supra legitimam aetatem. Laetoria etiam lex, foenoris aut pecuniae nulla mentione, simpliciter vetabat, *minorem viginti quinque annis stipulari*, id est ἐπερωτᾶσθαι, ait Priscianus, sive stipulanti respondere. De ea non dubie Plautus sensit Pseud. 1, 3, 68. *Perii! an non tum me lex perdit quinta vicenaria? Metuunt credere omnes.* Et Rud. 5, 3, 25. *Ni dolo malo instipulatus sies, nive etiamdum siem Quinque et viginti natus annos.* Asperius eamdem Claudii legem rettulit Vespasianus Suet. c. 11. *ne filiorumfamilias foeneratoribus exigendi crediti ius unquam esset, ne post patrum quidem mor-*

aquarum, ab Simbruinis collibus deductos, urbi intulit. Ac novas literarum formas addidit vulgavitque; comperto, graecam quoque literaturam non simul coeptam absolutamque.

14. Primi per figuras animalium Aegyptii sensus mentis effingebant; (ea antiquissima monimenta memoriae humanae impressa saxis cernuntur) et « lite-

tem. Satis multa ICti ad SC. Macedonianum. LIPS. MS. Guelf. *in morte:* male. ERN. Sic et Bud.

Ab Simbruinis collibus. Vett. *sub imbruinis.* Lego *sub imbrivinis.* Prorsum addi eam voculam placet. Non enim ex ipsis collibus deductam aquam vult: sed fontes aquarum, qui sub collibus, Romam perductos. Locus ipse in melioribus Livii libris *Imbrivium*, 8, 30. et Silio 8, 370.... *gelidoque rigantur Imbrivio.* Apud Celsum tamen Simbruinas item aquas legas 4, 5. *Consistere in frigidis medicatisque fontibus, quales Cutiliarum Simbruinarumque sunt, salutare est.* LIPS. *Sub imbruinis* omnes vett. libri (in his et Bud.) ad Rhenanum, qui e Taciti A. 14, 22. correxit *Simbruinis.* Veterem lectionem reduxit e Flor. Pichena, quem secuti sunt Gronovii: Ryckius autem Rhenanum. E Lipsii correctione laudat hunc locum Sigonius ad Livium l. c. Sed Livii locus nil prodest Lipsio. Est enim Livianum *Imbrivium* seu *Imbrinium* potius, diversum ab loco hoc, unde aquae deductae, ut monuere Ortelius et Cluverius ap. Drakenb. ad l. c. qui edidit *Imbrinium.* Apud Silium 8, 371. meliores libri habent *Simbruvio:* atque id defendit N. Heinsius, ediditque Drakenb. Ergo non dubitandum, hic quoque *Simbruinis* vel *Simbruvinis* scribendum esse, praesertim cum infra 14, 22. haec scriptura sit in omnibus editis. Sed quia, ut recte monuit Iac. Gronovius, non est de nihilo, quod in MSS. est *sub Imbr.*, ex eius mente edendum curavi *ab Simbruinis.* Non male, ut opinor, Hesselius suspicatur in Vibio Seq. v. *Anien*, corruptum nomen *Simbruini lacus* in *Velinum* p. 8. ERN. Adde quae ipse ad h. l. Vibii notavi p. 53. De stupendo opere ipso, quo Curtium et Caeruleum fontes Claudius urbi intulit, v. Plin. 36, 24. qui, *nihil magis mirandum in toto orbe terrarum fuisse*, adserit.

Comperto, Gr. qu. Ed. pr. *Comperit quoque Graecam.* Puteol. *comperto quoque.* ERN. Sic et Bud.

Primi per figuras animalium. Non animalium solum, sed et rerum mutarum: quae hieroglyphicae notae dictae. Literas tamen postea Aegyptiis sive Isis regina tradidit, sive Mercurius: sed ita, ut priscas illas notas, quas ἱερὰς dicebant, Sacerdotes retinerent: alias, quas κοινὰς, vulgus. LIPS. Specimen scripturae huius extat in obelisco Ramessis, de quo 2, 60. ERN.

Et antiquissima monumenta. Lego *ea antiquissima.* LIPS. Sic et Freinsh. qui haec ut in parenthesi dicta accipit: estque durior hic crebra repetitio copulae, praesertim in

rarum semet inventores » perhibent; « inde phoenicas, quia mari praepollebant, intulisse Graeciae, gloriamque adeptos, tanquam repererint, quae acceperant. » Quippe fama est, « Cadmum, classe Phoenicum vectum, rudibus adhuc Graecorum populis artis eius auctorem fuisse. » Quidam « Cecropem Atheniensem, » vel « Linum Thebanum, et temporibus troianis Palamedem Argivum, » memorant, « sexdecim lite-

oratione Taciti. Ern. Recte vidit Freinshem. Sequor.

Fama est etc. In totum hunc locum de literis graecis e Phoenice in Graeciam perlatis, inde in Italiam, qui velut iustum commentarium desiderat, legat disp. Scaligeri in Animadvers. ad Eusebii Graeca p. 110. et Montefalcon. Palaeogr. Gr. 2, 1. seqq. atque etiam Edm. Chishullum ad Inscr. Sigeam in Antiqu. Asiaticis, ut alios taceam: in primisque inspiciat ap. Chishullum tabulam p. 24. in qua naturae et orbis alphabetum exhibetur. Ern.

Cadmum. Atque ita creditum plerisque scriptoribus. Ut Clementi Alex. Strom. 1, 16., Κάδμος δὲ Φοίνιξ ἦν, ὁ τῶν γραμμάτων Ἕλλησιν εὑρετὴς, ὥς φησιν Εὔφορος (verius, Ἔφορος), ὅθεν καὶ Φοινικήϊα τὰ γράμματα Ἡρόδοτος καλῆσθαι γράφει. Q. Curtius 4, 4., *Si famae libet credere, haec gens* (Phoenices) *literas prima aut docuit, aut didicit.* Isidorus 1, 3., *Graecarum literarum usum primi Phoenices repererunt.... Hinc est, quod phoeniceo colore librorum capita describuntur, quia ab ipsis literae initium habuerunt.* Quod ait de colore capitum sive titulorum in libris, verum et vetus est. Ovidius Trist. 1, 7. *Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.* Caussa tamen inepta, et ex pectore Isidori. De Cadmo inventore Agenoris F. vide et Plinium 7, 57. et Suidam in Φοινικήϊα. Lips.

Cecropem Atheniensem, vel Linum. Cecropem tamen plerique Aegypto ortum fatentur, et illinc intulisse literas. Linus est Apollinis et Terpsichorae filius, de quo Suidas: Λέγεται δὲ πρῶτος οὗτος ἀπὸ Φοινίκης γράμματα εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. Ita vides, in diversitate sententiarum, consentire tamen omnes de Phoenice, aut Aegypto: et bene Plinius nunquam dubitasse ait l. c., quin literae ab Assyriis essent. Lips.

Temporibus troianis Palamedem. Videamus. Troianis temporibus repertae primum literae? Immo, sive Cadmus, sive Cecrops eas reperit, trecentis propemodum ante id bellum annis. Quin et Orpheus poëta vixit scripsitque maior illo aevo. At quidam ita memorant de Palamede. Sed vix tamen aliqui veterum: et ad fidem rerum emendes: *Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, sexdecim literarum formas, et Troianis temporibus Palamedem Argivum tres memorant, mox alios ac praecipue Simonidem ceteras reperisse.* Ita res habet. Sexdecim literae primo: Palamedes tres addidit, ut Isidorus l. c. censet: sive quatuor, ut Plinius 7, 57. Suidas in Παλαμήδης (et per me quidem in Ta-

rarum formas; mox alios ac praecipuum Simonidem, ceteras reperisse.» At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigenes Arcade ab Evandro didicerunt: et forma literis latinis, quae veterrimis Graecorum. Sed nobis quoque paucae primum fuere: deinde additae sunt. Quo exemplo Claudius tres literas adiecit, quae usui, imperitante eo, post obliteratae, adspi-

cito etiam legeris, *Palamedem Argivum 4. memorant.* Nam ex notis omissis confusisque hic error.) alias Simonides Pythagorasque. Possis etiam verbis non traiectis scribere: *Quidam Cecropem Atheniensem vel Linum Thebanum. Et temporibus Troianis Palamedem Argivum memorant 4. literarum formas*, etc. Etsi fateor tamen, in Gorgiae declamatione pro Palamede eum diei *auctorem literarum* ἁπλῶς et indefinite. Itaque non nimis pertendo: etsi pro mea sententia licet Irenaeum etiam addas advers. Haeres. 1, 12 (15). Lips. Taciti lectionem vulgatam defendit Casaubonus ad Sueton. Claud. c. 41. prolatis graecorum scriptorum locis idem de Palameda tradentium. Ern.

In I. E. ab C. Dam. Id falsum videtur. Nam ante habuere literas pelasgicas, ut e monumentis antiquis docuere doctissimi viri, quae sunt Cadmeis antiquiores. Ern.

Arcade ab Evandro. Sive a Carmenta eius matre, ut visum aliis. Lips.

Et forma. Sic MS. Guelf. ed. pr. et Puteol. Itaque frustra Iac. Gronovius obloquitur Rhenano, qui hanc lectionem antiquiorem vocat. Postquam Beroaldus *formae* dedit, sive lectionem cod. Flor. *formas* sic corrigens, sive errore operarum, ut credo, id secuti sunt ceteri. *Forma* recte restituta. Male I. Gronovius defendit *formas*. Etenim directa oratione uti coepit Tacitus. Ern. Bud. *forma*.

Veterrimis Graecorum. Intelligit Phoenicias. Rem ita esse, videbit, qui Chishulli tabulam ante laudatam, aut etiam ceteros, quos laudavi, inspiciet. Swintonus autem Diss. 5. e. de Priscis Rom. literis p. 13. veterrimas intelligit Pelasgicas s. Etruscas, et literas Latinas non recentes, quae Taciti aetate fuere, sed antiquiores, quae eaedem cum Etruscis. Falso. Nam Tacitus diserte Phoenicias h. e. Cadmeas antiquissimas facit. Ern.

Sed nobis quoque paucae. Latinis primo non nisi 16 literae. Kappa Sallustius ludimagister invenit: gamma Spurius Carvilius: literam X aetas Augusti. Lips.

Claudius tres literas adiecit. Suet. 41. *Novas etiam commentus est literas tres, ac numero veterum quasi maxime necessarias addidit.* Uterque esse literas tres ait. Sed quaerimus eas: et quibusdam visum promptius, dubitare de Suetonii scriptura. Non adhibebo id mantelium ignaviae meae ego. Planissime tres Claudius reperit. Aeolicum digamma cuius facies literae Ⅎ. inversae. Quinctil. 1, 7, 27. *Nec inutiliter Claudius Aeolicam illam*

ciuntur etiam nunc in aere publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo.

24. *Plebiscitis. Plebeiscitis* cod. Agr. *Plebiscitis* Grotius. Sed non tam plebi, quam omnibus civibus publicabantur.

J. ad hos usus literarum adiecerat. Et 12, 10, 29. *Aeolicae quoque literae, qua cervom servomque dicimus, etiamsi forma a nobis repudiata est, vis tamen manet.* Hanc non Claudius solus inter literas habendam censuit, sed et Varro: si credimus Annaeo Cornuto. *Hanc literam*, inquit in Orthographia ap. Cassiod. n. 1. in Putschii Sylloge p. 2281. *Terentius Varro dum vult demonstrare, ita praescribit.* VA. *Qui ergo in hac sylloba sonus est, idem literae erit.* Hoc digamma etiam bodie in lapidibus Claudianis (ap. Grut. p. 196. 238.) TERMINAℲIT AMPLIAℲITQVE. et DIℲI. AVGVSTI. De hac ergo clarom. Secundam eruo e Prisciano 1. p. 557. antisigma. Ait: *Huic S praeponitur P. et loco Ψ fungitur. Pro quo Claudius Caesar antisigma X hac figura scribi voluit: sed nulli ausi sunt antiquam scripturam mutare.* Antisigma ideo, quia duo sigma obverso dorso ƆC. Hac enim semilunae figura prisci Graeci sigma formabant. In tertia litera haeremus. Nec auxilio est grammaticorum manus. Non ille, qui AI diphthongum fuisse censet, quia in Claudii aevo lapidibus, ANTONIAI. DIℲAI. et similia scripta. Constat enim, antiquitus creberrime usurpatam hanc diphthongum. Non etiam ille, qui literam nescio quam inventam a Claudio leniendo R putat, ex corruptis Velii Longi verbis: in quibus prioribus de Aeolicu digamma saltem egisse Velium scio. Sed nec Martianus Capella, qui sic scribit l. 3. *Huic literae S. Divus Claudius P adiecit aut C propter Graecas ψ et ξ; psalterium, saxa.* Censet enim ille, a Claudio novum x repertum, quod vanum puto, quia X in usu temporibus iam Augusti, ut diserte monet Isidorus 1, 4. Sed et x inter eas a Varrone et Quinctiliano 1, 4, 9. censetur, quae non necessariae. Varro in Fragmento quopiam ex libro de Grammatica: *Literarum partim sunt, et dicuntur, ut A, B. partim dicuntur, et non sunt, ut H et X. partim sunt, neque dicuntur, ut ϝ, ψ.* Ex quibus verbis non absurde collegeris, duabos his literis, quae necessariae, Varrone teste, novam formam induisse Claudium nomenque. Et de ψ quidem clarum, cui antisigma respondit: de ϝ Claudiano neglexerunt tradere grammatici, et ego non divino. Phi quidem litera non dubie necessaria, et alius sonus quam F. uti monuit etiam Quinctil. 12, 10, 29. Haec in re grammatica nugamur: et omittere licuisset, si Claudii liber extaret, quem de ratione harum literarum edidit. LIPS. Vide interpretes Suetonii et Claudii locum, et Taylorum in primis ad Marm. Sandvic. p. 48. ERN. *Propter syllabae finalis, quae per duo u scribenda est, sonum declarandum, repertam esse novam literam, quae digamma adpellatur*, scribit Gellius 14, 5. Cf. et Priscianus 1, 4. De hac litera nullum dubium; nec vero aetatem tulisse, iam ex Quinctil. l. c. patet. De secunda et tertia Crollius ex his istius auctoris verbis 1, 4, 7 et 8. *An au-*

15. Retulit deinde ad senatum, super collegio haruspicum, «ne vetustissima Italiae disciplina per desidiam exolesceret: saepe adversis reip. temporibus accitos, quorum monitu redintegratas caerimonias, et in posterum rectius habitas: primoresque Etruriae sponte, aut patrum romanorum impulsu, retinuisse scientiam et in familias propagasse: quod nunc segnius fieri, publica circa bonas artes socordia, et quia externae superstitiones valescant. Et laeta quidem in praesens

iuslibet auris est etc. infert, literas, a Claudio introductas, fuisse et necessarias et latinae scriptioni proprias, quod de digammate valet. Earum alteram medium inter I et V, alteram inter I et E, sonum exhibuisse. Priorem hariolatur ex antisigmate Ↄ et litera I iunctis sic ↃI fuisse conflatam, alteram esse eam, quae in quibusdam monumentis occurrat, hanc II, ut in FIICIT pro FECIT. Exemplum dabit Museum Schoepflini p. 34. Broterius tres Claudii literas esse statuit Ⅎ pro V, ↃC pro PS vel Ψ, et Ⱶ pro sono inter I et V medio. Sed heus! sic coniecturarum satis. — Cf. Mallinckrot. de Nat. et Usu litt. p. 83. ubi c. 17. de literis Claudianis.

In aere publicandis plebiscitis. Ego vero cum imperatoribus tollo haec plebiscita: quae vim usumque Claudii temporibus habere non potuerunt, omni potestate tralata ad unum. Quaere exempla in historia principum, non invenies. Legerim, *publicandis scitis.* Sciti nomen generale est, et ad decreta omnia pertinet ac iussa. Et haud dubie ea scriptura observata non solum in plebiscitis (ut demus ea fuisse) sed in legibus aliis edictisque. Lips. Grotius longe melius, qui sic scribi locum volebat: *publicandis plebi SCtis*; quod mihi verissimum videtur cum Ryckio. Librarii cum compendium scribendi *SC.* non intelligerent, satis constat vel mediocriter in his literis versatis, quam varie corruperint hoc verbum. Sic et Hoëschelius volebat et Schefferus Ἀνεκδ. Gr. p. 291. De re adde Sueton. Claud. 41. qui eas literas etiam in multis libris, actis diurnis et titulis operum restitisse suo tempore tradit. Inscriptiones antiquas, in quibus digamma adhuc visitur, laudavi ad Sueton. l. c. ubi v. Intt. Ern. De plebiscitis v. Gell. 10, 20. — * *Plebi SCtis* vult Scheffer. in Misc. Obs. vol. 8, p. 291.

Vetustissima. Quam ipsi Romani libros suos capere volebant, ac publice mittebantur. Vide Valerium de Relig. 1, 1. et Ciceronem de Divin. 2, 23. Lips.

Temporibus accitos. Accitis. MSS. vett. edd. omnes. Sed *accitos* verum est, idque constructio desiderat. Sic volebat etiam Groslotius in Syll. Burm. t. 1, p. 350. Ern. *Accitos* ex cod. vet. dedit Ursinus. Bud. *accitis.*

Valescant. Ed. Puteol. *invalescant*, et omnes deinceps ad Pichenam, qui e MS. Flor. restituit *va-*

omnia; sed benignitati deum gratiam referendam, ne ritus sacrorum, inter ambigua culti, per prospera obliterarentur.» Factum ex eo SC. « viderent pontifices, quae retinenda firmandaque haruspicum.»

16. Eodem anno Cheruscorum gens regem Roma petivit, amissis per interna bella nobilibus, et uno reliquo stirpis regiae, qui apud urbem habebatur, nomine *Italicus*. Paternum huic genus e Flavio, fratre Arminii, mater ex Cattumero, principe Cattorum erat:

25. *Ex Catumero.* Cod. Agr. et hic et infra *ex Actumero*, ut Vatic. Idem a manu secunda *nomine Italicus*, non *Italus*. Et sic denuo postea idem codex bis; quomodo et Mediceus.

lescant, quod etiam ed. princeps habet. Tacitum simplicibus delectari supra notatum. Ern. Bud. *valescunt.*

Referendam, ne. Non videtur cepisse vir insignis, Freinshemius, quum iudicavit, hoc membrum a proximo τελείᾳ ὑποστιγμῇ separandum. Neque enim novum argumentum est, aut stimulus hortationis differens ab eo, quo iam usus est: sed id ipsum, quod brevius attigerat, persequitur explicatius. *Gratia*, quam diis referri censet, haec est una, ut caerimoniae, rebus romanis multo minoribus aut in arcto servatae diligenter, temporibus secundis ne negligantur. Intelligimus enim *gratiam*, non quae verbis haberetur, aut aliis suppliciis, sed si fieret tum, ex quo appareret, in hoc genere cultus gratos esse erga deos. Ut 2, 13. milites promittunt Germanico se *gratiam in acie* relaturos. Deinde *τὸ gratiam* accipiendum, quasi dixisset *eam gratiam* vel *hanc gratiam*. Gron. Freinsh. scil. a *ne* novum duci argumentum putabat: quod secus est.

Quae retin. firm. haruspicum. Intelligo sane. Sed non videtur Claudius voluisse delectum fieri, quid negligendum, quid servandum: sed disciplinam priscam retineri et servari. Itaque videtur decretum esse, ut pontifices de disciplina illa retinenda et firmanda viderent. Suspicatus sum excidisse *disciplina*: quae essent disciplina haruspicum retinenda firmandaque; phrasi antiqua et bona, quam saepe corruperunt librarii inscitia priscae latinitatis. Et intelligendum *forent*. Ern.

Roma petivit. MS. vett. edd. *Romae.* Aldus e Rhenani coniectura recepit primus *Roma* (ut 12, 14), quem ceteri recte secuti sunt. Ern. Bud. *Rome.*

Italicus. Ryckius e cod. Agric. profert probatque *Italicus*, et sic in sequentibus etiam exhibere MS. Flor. Et sic, quoad posteriora loca, etiam ed. pr. Itaque non dubitavi restituere. Vulgo *Italus.* Ern. Bud. *Ytalus.*

E Flavio. Cf. 2, 9.

Ex Catumero. In Vatic. est *Actumero*: Strabone 7, p. 292. Οὐκρόμηρος ἡγεμὼν Κάττων, id est *Ucromerus*, vel ad etymon Germanicum verius *Acromerus*. Lips. *Actumero*

ipse forma decorus et armis equisque, in patrium nostrumque morem, exercitus. Igitur Caesar auctum pecunia, additis stipatoribus, hortatur, « gentile decus magno animo capessere. Illum primum, Romae ortum, nec obsidem, sed civem, ire externum ad imperium. » Ac primo laetus Germanis adventus, atque eo magis, quod, nullis discordiis imbutus, pari in omnes studio ageret: celebrari, coli, modo comitatem et temperantiam nulli invisam, saepius vinolentiam ac libidines, grata barbaris, usurpans. Iamque apud proximos, iam longius clarescere, cum potentiam eius suspectantes, qui factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos ac testificantur, « adimi veterem Germaniae libertatem, et romanas opes insurgere: adeo neminem, iisdem in terris ortum, qui principem locum impleat; nisi exploratoris Flavii progenies supra cunctos adtollatur? Frustra Arminium praescribi: cuius si filius, hostili in solo adultus, in regnum ve-

26. *Forma decorus.* An *formae*? -- 27. *Animo capessere.* *Capesseret.* -- 28. *Et romanas opes insurgere.* Lege *ei.* Apud Val. Flaccum 4, 274., *paulatim insurgere fesso Integer.*

etiam ed. pr. Ms. Bodl. *Cactumero.* Ern. Bud. *Actumero.* Ex Bodl. videtur scribendum *Cattumero.*

Atque eo magis, quod nullis. Veteri Covarr. abesse *magis*, Gruterus testatur. Abest etiam ab ed. pr. *Celebrari*, *coli* pro celebrabatur, colebatur. Ern. *Magis* abest a Bud.

Iamque apud proximos, iam longius clarescere. Sic vett. edd. usque ad Rhenan. qui e cod. Bud. recepit: *i. apud pr. longius* (omisso altero *iam*); quod secutus est Aldus. *Apud*, quod e Flor. se restituere ait Pichena, in omnibus veteribus est, primumque in Lipsiana reperi *ad.* Ern. Bud. *apud.*

Principem locum impleat. Hoc ex Flor. dedit Pichena, et sic Tacitus alibi. Vett. edd. omnes et MSS. alii *principis.* Ern. Sic et Bud.

Supra cunctos adtollatur. Rhenanus se castigasse dicit *attollatur*, et *solo*, et *posse*, pro *extollatur*, *loco*, *posset.* At omnia ista sunt in ed. pr. nisi quod *attollitur* vitio operarum, et *venisse posse Testimesci.* Puteolanus induxit *extollatur*, *loco*, et *posset*; sed tamen e MSS. Nam et Guelf. *loco* et *posset.* Ern. Bud. habet *attollatur. solo.... posset.* *Temitesci.*

Arminium praescribi. Qui illi patruus, et tanquam in eius gra-

nisset, posse extimesci, infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis. At, si paterna Italico mens esset: non alium infensius arma contra patriam ac deos penates, quam parentem eius, exercuisse. »

17. His atque talibus magnas copias coëgere: nec pauciores Italicum sequebantur. « Non enim irrupisse ad invitos, sed accitum, » memorabant. « Quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo Cattumero praeberet. Nec patrem rubori, quod fidem adversus Romanos, volentibus Germanis, sumptam, nunquam omisisset. Falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias, habeant. » Adstrepebat huic alacre vulgus; et magno, inter barbaros, proelio victor rex; dein secunda fortuna ad superbiam prolapsus pulsusque, ac

29. *Alimonia*. Codex Med. et Agr. *alimonio* Sic Dictys 2, 19., *quod eiusdem aetatis atque alimonii non sine magno dolore divelli poterant*. Sic editio Merceri. Codex tamen meus, *alimoniae*. — 30. *Adversus Romanos*. Cod. Agr *adversum*

tiam honoremque principatu ornatus esset. Lips. Cf. 4. 52.

Infectum alimonio. Ita e Flor. Pichena. Sed sic etiam ed. pr. Puteolanus mutavit in *alimonia*, ut est in Guelf. unde in ceteras edd. fluxit. Add. Burm. ad Sueton. Calig. 42. Mox Guelf. *ac*. Ern. Bud. *alimonio..... at*.

Quam parentem eius exercuisse. Omnes volunt *parentem* scribi. Non paruissem, nisi plane sic esset in ed. pr. Puteolanus dedit *parentes* cum ceteris omnibus. Ern. sic et Bud.

Cattumero. Hic Bud. *Catumero*.

Nec patrem rubori. Quia sic est in MS. Flor. et ed. princ. *esse* etiam abest a MS. Covarruv. non dubitavi hoc praeferre vulgato: *nec patrem illi rubori esse*. Et sic placebat Iac. Gronovio. Sic e cod. Agric. laudat probatque Heinsius in Obs. Misc. t. 9, p. 383. ad 2, 2. Forma loquendi iterum occurrit 14, 55. et est a Livio 45, 13. Ern. Bud. *nec patrem robori*. De re ipsa v. 2, 9, 10.

Ab iis, Bud. *ab his*.

Magno, inter barbaros, proelio victor rex. Forte *magno ut inter*. Lips. Sed etiam alibi et apud alios *ut* interdum in tali forma omittitur. Ern. Aeid. coniicit *magnus*.

Dein. Sic cod. Flor. Guelf. ed. pr. *dehinc* a Puteolano venit. Ern. Bud. *deinde*.

rursus Langobardorum opibus refectus, per laeta, per adversa, res cheruscas adflictabat.

18. Per idem tempus Chauci, nulla dissensione domi, et morte Sanquinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incursavere, duce Gannasco: qui natione Canninefas, auxiliaris, et diu meritus, post transfuga, levibus navigiis praedabundus, Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus, dites et imbelles esse. At Corbulo provinciam ingressus, magna cum cura, et mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quaeque habiles, per aestuaria et fossas adegit: lintribusque hostium depressis, et exturbato Gannasco,

31. *Qui natione, Canninefas.* Agr. *nationis Canninefatis, auxiliaris ex diu meritis.* Forte *Gannasco nationis Canninefatis. Auxiliaris is ex diu meritis.* Et mox, *oram infestabat.* — 32. *Ceteras navium, ut quaeque habiles.* Lego *habilis.*

Morte Sanquinii. Sanquinii Maximi, de quo ad 6, 4. Lips.

Auxiliaris, et diu meritus, post transfuga. Vaticana scriptura, *auxiliare esd in meritis.* Fortasse *auxiliaris, dein emeritus.* Nam et auxilia, illo aevo, credam adstrictâ ad militiae certum modum. Mercero placet, *auxiliare aes diu meritus.* Lips. Farnesianus codex MS. *auxiliare ex drumentis:* unde coniiciebat olim Lipsius, *auxiliaris ex frumentariis:* postea omnem hanc annotationem expunxit. Quod in coniectura facile fero: sed scripturam vetusti codicis insuper haberi nolim: quippe in qua videam vestigia veritatis adhuc usque latentis. Eam esse credo: *auxiliaris et dux gentis.* Iuvat quod legitur 4, 46. de Thracibus: *ne regibus quidem parere, nisi ex libidine, soliti, aut, si mitterent auxilia, suos ductores praeficere.* Gron. Cod. Flor. *auxiliare ex diu meritis*, unde Iac. Gronovius faciebat *auxiliare aes diu meritus* cum Mercero. Cod. Bud. et Agr. *auxiliaris ex diu meritis*, quod probat Ryckius. Reg. *auxiliares diu meritis.* Ed. pr. *auxiliare esd in meritis:* quod favet et ipsum Mercero. Puteolanus: *auxiliaris et diu meritus:* unde haec lectio in ceteras edd. fluxit. MS. Guelf. *et ex diu m.* Lectionem quidem textus vitiosam esse facile est sentire. Ern. Bud. plane ut Flor., nam *auxiliaris* est a r. m.

Gloria. Bud. *cum gloria.*

Cui principium illa militia fuit. Referendum hoc ad *gloriam*, non ad Corbulonem pro cuius *gloriae princ. i. m. f.* Ern.

Ceteras navium. Rhen. ita se emendasse dicit pro *ceteras naves.* At *ceteras navium* et in ed. pr. est Puteol. *Naves* dedere Beroaldus, Alciatus: nescio unde. Ern. Bud. *navium.*

Aestuaria et fossas. Per Drusia-

ubi praesentia satis composita sunt, legiones, operum et laboris ignaras, populationibus laetantes, veterem ad morem reduxit; ne quis agmine decederet, nec pugnam, nisi iussus, iniret. Stationes, vigiliae, diurna nocturnaque munia, in armis agitabantur. Feruntque « militem, quia vallum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos. » Quae nimia, et incertum an falso iacta, originem tamen e severitate ducis traxere: intentumque

nam fossam et lacus, qui plures tunc, in unum meridionalem coiverunt. LIPS. Mox Guelf. *deprehensis*. ERN. Bod. *depressis*.

Operum et laboris ignaras. Farnes. *ignavas*. LIPS. Sic et ed. pr. MSS. Guelf. et alii. Quod recepit Broterius. *Ignaras* est, non adsuetas labori. ERN. Bud. *ignavas* a 1. m.

Vallum non accinctus. Aliud est, ac si dixisset *discinctus*. Non accinctum fodere, est sine gladio fodere: discinctum fodere, est soluta fluxaque tunica in morem muliebrem. At ex disciplina erat, cum gladio opus facere. Vegetius 3, 8. *Milites gladio cincti fossam aperiunt*. LIPS.

Foderet. Freinsh. vult *caederet* aut *ferret*. Heins. coni. *feriret*. Sed, si *vallum* pro aggere castrorum accipimus, qui e terra et cespite fit, nihil impedit, quo minus *foderet* rectum sit. ERN.

Quae nimia et incertum an falso iacta. Ed. pr. *quae nimia i. e. a. f. acta*, vitiose sive pro *iacta*, sive pro *aucta*; sed illud potius credo, atque hanc esse lectionem cod. Flor. testatur Pichena. Sic et est in MS. Guelf. nisi quod *actam* scripsit librarius, ad *originem* temere referens. Non igitur Rhenanus demum sic dedit, ut vult videri. Nec *nimia* pro coniectura debebat a Pricaeo reiici. Mox Puteol. *munia* et *iacta vel aucta* edidit, quod secuti sunt Beroald. Alc. Rhenanus autem, Aldus, Lipsius edidere *nimia et falso iacta*, quod nescio cur a Gronovio mutatum, et *vel aucta* additum sit. Mihi autem *iacta* vel potius *iactata* magis placet, quam *aucta*. Nam τὸ *augere* iam est in *nimia*: deinde *falso* aptum est τῷ iactata non τῷ *aucta*: huic enim frustra additur, cum per se intelligatur, nec addi soleat. Aliud est *in falsum augere*, h. e. augendo falsum efficere, aliud *falso augere*. Porro aliud est *iacere*, aliud *iactare*. Illud dicitur, cum aliquis interdum aliquid obiter, suspicionis movendae, pungendi, irridendi caussa, dicit. Vide nostrum A. 1, 10. 2, 55. 4, 7, 68. 6, 31, 46. 11, 13. 12, 64. etc. Adde quae de h. v. viri docti ad Livium 25, 4. et alibi dixerunt: hoc, cum palam, crebro, apud omnes: in primisque *iactari* dicuntur res, quae fama celebrantur. Pro *iactatus* a librariis subinde scriptum *iactus* docebit Drakenb. ad Liv. 10, 37. item *actus* pro *iactus* ap. Quintil. 9, 2. 37. Liv. 25, 4. etc. ERN. Pricaeus ad Appul. Met. 1. p. 7. τῷ *nimia* substituebat *immania*.

Falso iacta. Venet. editio *iacta*,

et magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus levia credebatur.

19. Ceterum is terror milites hostesque in diversum adfecit. Nos virtutem auximus: barbari ferociam infregere. Et natio Frisiorum post rebellionem, clade L. Apronii coeptam, infensa, aut male fida, datis obsidibus, consedit apud agros, a Corbulone descriptos. Idem senatum, magistratus, leges imposuit: ac, ne iussa exuerent, praesidium immunivit, missis qui maiores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannascum dolo adgrederentur. Nec irritae aut degeneres insidiae

33. *Cui tantum asperitatis etiam adversus levia credebatur.* Scribendum *adversus levia e re videbatur: vi* in *videbatur* absorptum a simili syllaba in *levia.* Hist. 3, 1. *quippe opperiri auxilia et trahere bellum e re videbatur.* Ita scribendum: *e re* absorptum erat ab ultimis syllabis τοῦ *trahere.* Ut et 12, 16. *obtineri relicto ibi praesidio e re visum*: ubi nos vide. *In rem famamque videbatur* Hist. 3, 6. — 34. *Praesidium immunivit.* 14, 30. *praesidium impositum.* 4, 49. *obsidium coepit per praesidia, quae opportune iam muniebat,* ubi lege *immuniebat*, vel *immunierat.* Vidit illic nonnihil Freinsh. et hic Gron.

aucta, haesitante librario utrum praeferret, utrumque adscripsit. Ego quidem hic malim *falso aucta.* Lips. Veneta editio est Riviana, in qua sic est. Ed. Put. *iacta vel aucta.* Ern. Sic et Alciati. Bud. *acta*, ut Flor. Sed Rhen. *iacta.* Bip. praeferunt *aucta.*

Nos virtutem auximus. Vereor ut scripserit *virtute auximus.* Augendi verbum patiendi significatu, ut infra. Lips. Recte dissentit Mercerus. Ern.

Post rebellionem. Non, ut receptum, *per rebell.* Historia ipsa narrata 4, 73. Lips. *Post* cod. Flor. ed. pr. *Per* a Puteolano inductum. Idque habet etiam Guelf., mox *et male f.* Ern. Bud. *post.*

Praesidium immunivit. Ita MSS. At vulgi lectio *inde munivit.* Suspicari possis, antique fuisse *endomunivit.* Uti apud Livium 5, 39. *Iuventutem militarem senatusque robur in arcem Capitoliumque conscendere: armisque et frumento collatis, ex loco inde munito deos hominesque et romanum nomen defendere.* Scripserim *endomunito.* Lips. Nihil hic sollicitandum. Nam eadem vis est verbi, quam correctionibus quaerunt. Sic Suet. Tib. 39. *In praetorio, cui Speluncae nomen, incoenante eo, complura et que ingentia saxa fortuito superne delapsa sunt.* Ut *incoenante eo* est quum ibidem coenaret ille, sic *immunivit* est ibidem munivit. Gron. Acidalius coniecerat: *inibi munivit.* Ern. Bud. *inmunivit.*

Degeneres insidiae. Non indignae

fuere adversus transfugam et violatorem fidei. Sed caede eius motae Chaucorum mentes, et Corbulo semina rebellionis praebebat; ut laeta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama. « Cur hostem conciret? adversa in rempublicam casura: sin prospere egisset, formidolosum paci virum insignem, et ignavo principi praegravem. » Igitur Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, « ut referri praesidia cis Rhenum » iuberet.

20. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni hae literae redduntur. Ille, re subita, quamquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quam « beatos quondam duces romanos! »

35. *Adversa in remp. casura. Casurus, ni prospere* cod. Agr. *casuras* in Mediceo. Forte: *cur hostem conciret, adversis in remp casuris! sin prospere* Quod posterius iam alii monuerunt. — 36. *Formidolosum paci virum* *Pati* cod. Agr. non male. Et mox *Igitur Claudius*, non *Ideo*.

nomine romano, aut ipso Corbulone: quia nempe in transfugam et militiae desertorem. Hoc enim est, quod *fidei violatorem* dicit: id est sacramenti. Lips. MS. Guelf. *ac degen.* Ern.

Cum prospere egisset. Iosiae Merceri lectio verior *sin prospere*, et approbata quibusdam libris. Sententia: adversa, reip. nocitura; prospera, ipsi Corbuloni. Lips. Recte. Cod. Flor. *casuras inprospere*, quod expressit ed. pr. nisi quod, sive vitio operarum, sive quod ita descriptum e cod. esset, habet *casurus in.* Puteol. habet *casura: cum*, ut est in Guelf., sensum autem potius eum Freinshemio puto, homines calumniatos dixisse, Corbulonem animos maiores sumpturum et Claudio periculosum futurum. Ern. Bud. *casura ni.* Sed. r. m. ex *ni* fecit *cum.*

Igitur Claudius adeo. Sic cod. Flor. Oxon. Guelf. edd. pr. Puteol. Beroaldi, a qua hic discedit ed. Alciati exhibens *Ideo Cl. adeo*, vitio haud dubie operarum, nam sequi Beroaldum solet: atque hinc *ideo* in ceteras venit, Rhen. Aldi, etc. Restituit *igitur* Iac. Gron. Ern. Bud. *Igitur Claud. adeo.*

Prolocutus. Rhenanus ita se emendasse ait pro *perlocutus*, quod sc. in Alciati ed. repererat. Sed ed. pr. et Puteol. sic iam habent. Ern. Bud. *prolocutus.*

Beatos quosdam duces. Corruptione literae periit huic dicto Venus. Scribe *quandam*, id est, olim libera rep. Persuadet Dio, qui sic extulit 60, 30. *ὦ μακάριοι οἱ πάλαι ποτὲ στρατηγήσαντες.* Lips. Recte. Sed edd. omnes *quosdam.* Ern. Pro *quosdam*, quod et in Bud., pugnat Salinerius.

signum receptui dedit. Ut tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium et viginti millium spatio fossam perduxit, qua incerta Oceani vetarentur.

37. *Ut tamen miles otium exueret.* Frustra fatigant se in hoc loco. Otiosum fuisse Corbulonis militem ex superioribus c. 18. satis apparet. *exuere pacem* sic 4, 72. *pacta* 6, 43, *promissa* 13, 44. et similia.

Ne tamen miles. Sententia scripturam eam damnat. Lege ergo *Ut tamen.* Lips. Sic et Gruterus et Pichena volebant; recte. In cod. Flor. est *vi*, quod confundi solere cum *ut* docet post alios Drakenb. ad Liv. 4, 51. Ed. pr. et MS. Reg. plane habet *ne*. Puteolanus *ne* invexit, quod est et in Guelf. Ern. Et in Bud. De otio v. c. 18.

Inter Mosam Rhenumque. Dio consentit 60, 30. διετάφρευσε, inquit, πᾶν τὸ μεταξὺ τοῦ τε Ῥήνου καὶ τοῦ Μόσου, σταδίους ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μάλιστα. Nam stadia centum LXX, milliaria conficiunt XXIII. duobus stadiis et semi minus: ita ut septem stadia cum dimidio pro milliari capias. Quod Plutarchus, Suidas, aliique monuerunt. Interpres tamen Dionis milliaria XXI. vertit: et addit, non convenire illi cum Corneliana ratione. Lips. Quae de hac fossa varie a viris doctis disputantur, commemorare nihil attinet. V. Ryckium ad h. l. Cellar. G. A. t. 1. p. 211. Altingium t. 1, p. 47 et 114. qui sequitur Cluverium, qui putabat esse fossam, quae e Leida Delphos, hinc ad vicum Maeseland ducta, tandem ad propinquum vicum Sluys Mosae iungitur. Ern. Plura et ipse olim in Diss. de iungend. mar. fluviorumque molíminibus, et Lalande in *Traité des canaux navigables.* Par. 1778.

Fossam perduxit. Haec est lectio ed. pr. quam et MS. Guelf. exhibet, quam restituere non dubitavimus. Est verbum proprium in ea re. Caesar B. G. 7, 36. *Fossam.... a majoribus castris ad minora perduxit.* Dio l. c. διετάφρευσε πᾶν τὸ μεταξὺ τοῦ τε Ῥήνου καὶ τοῦ Μόσου, quod est ipsissimum *perduxit fossam* etc. Nam *perducere fossam* dicitur ut *perferre legem.* Puteolanus deinde pro *perduxit* dedit *produxit*, unde in omnes edd. venit *produxit.* Iac. Gronovius autem valde pugnat pro *praeduxit*, sic compendium MS. Flor. legit, idque in textum recipit. In quo falli virum clarissimum putamus. Verbum *praeducere* dicitur illud quidem de fossis saepe et ap. nostrum 14, 32., sed semper cum vi muniendi, in castris, in obsidionibus, arcendi caussa, intercludendi etc. factis, ut patet ex omnibus exemplis, quae collegit praeter Lipsium, quem ipse laudat de Mil. 5, 5., Heinsius et Drakenb. ad Silium 10, 411. aliique: unde ipse comparat cum graeco προβάλλεσθαι; quod est ab h. l. alienissimum. Est pacis opus, non belli, recipiendae aquae factum, non arcendae. Ern. Bud. *produxit.*

Qua incerta Oceani vetarentur. Recte: non *vectarentur.* Dio l. c. interpretatur, ἵνα μὴ αἱ τριήρεις ἐν τῇ τοῦ ὠκεανοῦ πλημμυρίδι ἀναῤῥέοντες πελαγίζωσιν. Fuisse, ergo necessum est, fossam eam inferioris Bataviae parte, inter Rhenum veterem Mosamque: ubi fere ubique inter duos

Insignia tamen triumphi indulsit Caesar, quamvis bellum negavisset. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaco recluserat specus quaerendis venis argenti; unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, effodere rivos, quaeque in aperto gravia, humum infra moliri. Quis subactus miles, et quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas literas, nomine exercituum, precantium imperatorem, ut, « quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret. »

21. De origine Curtii Rufi, quem gladiatore geni-

fluvios XXIII. milliarium intervallum. Supra agrum Batavum, inter Mosam et adhuc integrum Rhenum, esse non potuit: quoniam illic certe periculum nullum ab aestu. Vertranius, cui legi placet *vitarentur* (hoc sensu, ut fossam eam perduxerit, qua commeari a Mosa ad Rhenum posset, ne Oceani pericula necessum esset subire), non placet. Multo minus Ferretus: qui μετέωρος certe fuit, cum Mosam hic cum Mosella confudit, et ea scripsit, quae rideant Batavorum pueri. Lips. Recte Lipsius. *Vetarentur* est arcerentur, prohiberentur, ne restagnando terris nocerent. Adde Observ. 1, 5. Gron. Et sic edd. vett. Ern. Flor. Agr. Bud. etc. *vetarentur.*

Qui in agro. Muretus volebat *quia.* Minus bene.

In agro Mattiaco. Suspectum esse, et potius *Maciaco* vel *Mazyaco* legendum videri (qui populi Africae sunt), docui in Saturn. 2, 1. Lips. Vide quae diximus de Pec. Vet. 4, 9. Gron. *Mattiaco* placet Rhenano, defenditque Cluver. Germ. Ant. 3, 7. Non in Africa ista gesta. Quod e c. 21. patet, triumphi insignia nactum ante, quam in Africam venisset. Ern. Bud. *machiacho.* In Hassia argenti fodinas extare hodieque, notum.

Effodere rivos. Omnes MSS. et edd. ante Lipsium habent et *fodere.* Ceterum melius puto, intelligi fossas, quibus aquarum rivi e metallis deducantur. Ern.

Triumphalia ante tr. Nempe ne triumphalium consequendorum caussa militibus molestias crearent, quales Corbulo et Rufus creassent. Ern.

De origine Curtii Rufi. Est qui hunc censeat esse illum, qui memoriam scripsit rerum Alexandri, pure mehercules et latine. Modius certe noster, cuius censurae Curtius non leviter debet, testatum reliquit, cognomen ei Rufi tribui a libris. Pugnare tamen aetas videatur, siquidem ad Augustum referenda illa sunt e libro eius 10, 9. *Proinde iure meritoque populus rom. salutem se principi suo debere profitetur, cui noctis, quam poene su-*

tum quidam prodidere, neque falsa prompserim; et vera exsequi pudet. Postquam adolevit, sectator quaestoris, cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeto, vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris ultra modum humanum,

premam habuimus, novum sidus illuxit. Huius hercule, non solis, ortus lucem caliganti reddidit mundo, cum sine suo capite discordia membra trepidarent. Quot ille tum exstinxit faces? quot condidit gladios? quantam tempestatem subita serenitate discussit? Non ergo reviviscit solum, sed etiam floret imperium. Absit modo invidia, excipiet huius saeculi tempora eiusdem domus utinam perpetua, certe diuturna posteritas. Sed non sunt: nec quidquam hic de sidere Iulio, ut nugantur. Refutant sequentia: quoniam Augustus cum ad imperium venit, non exstinxit bellorum faces, non gladios condidit: sed accendit, eduxit. Refutat et ille locus e 4, 4. de urbe Tyro. *Multis ergo casibus defuncta, et post excidium renata, nunc tamen, longa pace cuncta refovente, sub tutela romanae mansuetudinis acquiescit.* Nam ait et agnoscit *longam pacem* in re romana. An ea sub initia Augusti? immo viginti annorum bella. Itaque priora illa refero ad C. Caligulae caedem, et confusionem quae secuta: senatu imperium abrogante, milite et plebe stabiliente. Haec sunt illa sine capite discordia membra, et Claudius ipse novum sidus. Tamen incerta haec mihi, fateor: et facile manum dedero, siquis adferet verisimiliora. Lips. Esse historiae scriptorem putat etiam Ryckius. Non est huius loci aut consilii nostri ista disputatio. Ern. Non esse historicum, ex silentio Taciti post alios infert Broterius.

Sectator quaestoris. Vatic. *Sector:* nec sperno. Ad hastam enim sectiones exercebant. Vulgatam tamen firmat Plinius de hoc ipso Curtio Rufo ep. 7, 27. *Tenuis adhuc et obscurus obtinenti Africam comes haeserat.* Ait enim *comes.* Lips. Non solet sectoris nomen magistratibus iungi. *Sectatores* et *assectatores* magistratuum dicuntur tenues homines, qui se adiungunt, quaestus alicuius caussa. V. Cicer. pro Rab. Post. 8. *Gabinii comes vel sectator.* Gabinius autem Proc. Syriae. Verr. 2, 26. 11. *Africanus vetus assectator.* Cf. Balb. 2. Sector autem alicuius est, qui eius bona sub hasta emit, ut Antonius in Philippica 2, 15. *sector Pompeii.* Ern. Bud. *sectator.*

Oblata ei species muliebris. Plinius super eodem miraculo l. c. *Inclinato die spatiabatur in porticu. Offertur ei mulieris figura, humana grandior pulchriorque; perterrito, Africam se futurorum praenunciam dixit: iturum enim Romam, honoresque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eamdem provinciam reversurum, ibique moriturum.* Quod ait ultra modum humanum: semper ita antiqui, ut fidem Divinitatis adstruant eiusmodi idolis. Virgilius Aen. 2, 773. *Visa mihi ante oculos et nota maior imago.* Iuvenalis 13, 221.... *tua*

et audita est vox: « Tu es, Rufe, qui in hanc provinciam pro consule venies. » Tali omine in spem sublatus, digressusque in urbem, et largitione amicorum, simul acri ingenio, quaesturam, et mox, nobiles inter candidatos, praeturam principis suffragio adsequitur: cum hisce verbis Tiberius dedecus natalium eius velavisset, « Curtius Rufus videtur mihi ex se natus. » Longa post haec senecta, et adversus superiores tristi adulatione, adrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia, ac postremo Africam obtinuit; atque ibi defunctus, fatale praesagium implevit.

22. Interea Romae, nullis palam, neque cognitis mox caussis, Cn. Nonius, eques romanus, ferro accinctus reperitur in coetu salutantium principem. Nam,

sacra et maior imago Humana, turbat pavidum cogitque fateri. Xenophon. 8, 7. καὶ δὴ καὶ Ἔδοξεν αὐτῷ προσελθὼν κρείττων τις ἢ κατ' ἄνθρωπον, εἰπεῖν· συσκευάζου, ὦ Κῦρε, ἤδη γὰρ εἰς θεοὺς ἄπει. Tacitus H. 1, 86. *erupisse cella Iunonis maiorem humana speciem.* Lips.

Videtur mihi ex se natus. MS. Guelf. ed. pr. *asse natus.* Quod est illud ipsum, quod Rhenanus e cod. Budensi dedit *ex se natus.* Puteolanus dederat *ax senatu.* Est autem ambiguitas in verbis. Nam *ex se nati* dicuntur, qui maiores ciere non possunt, obscuri homines genere; verum etiam, qui ipsi sibi nomen peperere, non a maioribus accepere. Ergo indicavit Tiberius, Rufum obscuro loco ortum, at sibi aliquid nominis peperisse. Ern. Sic Cicero *ex se ortus.* Phil. 6, 6.

Mox. Heinsius vult *noxae* ad Vellei. 1, 12. Probat Graev. ad Flor. 3, 10., nonluc. Gronovius, nec ego. Respicit ad tormenta mox adhibita ad recipiendam caussam. Ern.

Cn. Nonius, eques rom. Ed. pr. *S. N. Nonius,* quod est ortum e scriptura cod. Flor. *Gn. Nonius;* abestque *insignis.* Puteol. *Cn. Novius eques rom.* et sic sequentes veteres; item MSS. plures ap. Broterium, qui restituit. In Lipsianis *insignis* additur, quod recte Gronovii et Ryckius omisere. *Nonius* praetuli. Ern. Bud. *Novius Eques Rom.*, praenomen *Gn.* a r. m. — *insignis* abest.

Ferro accinctus reperitur. Ideo Claudius primus (et fortasse hac occasione) scrutatores instituit, qui promiscue omnes ad principem salutandi vel qua alia caussa venientes excuterent. Suet. 35. *Salutatoribus scrutatores semper apposuit, et quidem omnibus, et acerbissimos.* Quos tamen Vespasianus iterum sustulit, narrante eodem Suetonio 12. Verba Dionis ad hunc morem di-

postquam tormentis dilaniabatur, de se non inficiatus conscios non edidit, incertum an occultans. Iisdem consulibus, P. Dolabella censuit, « spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eo-

gna legi 60, 3. Κλαύδιος τάτε ἄλλα ἀκριβῶς ἐφυλάττετο, καὶ πάντας τοὺς προσιόντας οἱ καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας ἐρευνᾶσθαι ἐποίει, μή τι ξιφίδιον ἔχωσιν. ἔντε τοῖς συμποσίοις πάντως τινὰς στρατιώτας συνόντας εἶχε. καὶ τοῦτο μὲν ἐξ ἐκείνου καταδειχθὲν, καὶ δεῦρο ἀεὶ γίγνεται· ἡ δὲ ἔρευνα ἡ διὰ πάντων διὰ Οὐεσπασιανοῦ ἐπαύσατο. Mansit igitur de militibus: at de scrutatione Vespasianus sustulit. Mos iste scrutandi vetus, et Graecis quoque. Tangit Plutarchus in Timoleonte 21. p. 245; ubi Dionysium, iam exsulem, irrisum a quodam ait, *qui intrans ad eum vestem excussit, ut tyrannis fieri solet.* Lips.

De se non in.... conscios. Non integer locus vel indicio libri Farnesiani, qui cum lacuna refert: *De se novi.... conscios.* Videmur non incommode explere posse: *de se Novius confessus, conscios non edidit.* Lips. Edidi scripturam codicis Flor. potius quam coniecturam *Novius*, quam primus Puteolanus edidit, extatque in Guelf. Farn. cod. *novi....* quod edidit Ryckius. Ed. pr. habet *de sonoi* vitiose pro *de se non in:* (nisi virgula est alieno loco, edique debuit *nōi*, ut in eodem libro 12, 58. *itesceret* pro *nitesceret*) nulla sequente lacuna. Quicquid sit, etiam hinc confirmatur Iac. Gronovii coniectura, quam verissimam puto: *de se non inficiatus.* Bene Pichena comparat locum Livii 24, 5. *de se ipso haud cunctanter fassus, conscios celabat:* quem in animo habuisse nostrum facile patet. Heinsius coniecit e cod. Farnes. vestigiis *de se novissime confessus.* Sed illud *novissime* friget, ut bene monuit idem Gron. Ern. Bud. *de se Novius conscios n. ed.* absque lacuna. Sanum sic esse locum, indicat Broterius post Gruterum. Ellipsin scil. admittunt et ita distinguunt: *de se Novius: c. n. e.* Lipsii coniecturae favet cod. Agric. qui, teste Ryckio, habet *de se confessus c. n. e.* Displicet hoc Acidalio, quod in re manifesta confessione non esset opus. Ex hac lectione Bip. coniicinnt: *de se noxiam fassus.* Verum in ista confessione non potest alius esse sensus, nisi noxiae. Hinc non spernenda lectio cod. Flor. mihi videtur, a Gronovio, quem sequor, egregie suppleta. Barth. Adv. 45, 3. expungit *de*, reliqua sana perhibet: *se Novius, conscios non edidit.* — * Cf. I. F. Gron. ad Statii Silvas c. 28, p. 177.

Spectaculum gladiatorum. Suet. c. 24. *Collegio quaestorum, pro stratura viarum, gladiatorium munus iniunxit.* Quod mutavit Nero, qui censuit, *ut ne designatis quidem quaestoribus edendi gladiatores necessitas esset*, ait Tacitus 13, 5. Iterum induxit Domitianus, notante Suetonio c. 4; et perseveravit. Tertull. de Spectac. 12. *Transiit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viventium. Quaesturas dico, et magistratus, et flaminia et sacerdotia.* Plura de his, proprio libro. Lips.

rum, qui quaesturam apiscerentur. » Apud maiores virtutis id praemium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac ne aetas quidem distinguebatur, quin prima iuventa consulatum ac dictaturam inirent. Sed quaestores, regibus etiam tum imperantibus, instituti sunt; quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret: creatique primum Valerius Potitus et Aemilius Mamercus, LXIII. anno post Tar-

Qui quaesturam apiscerentur. Pro peterent, apisci vellent: contextus facile docet: et esse deberet *adepti essent*, si sensu vulgari diceretur. Ern. Rhen. e Bud. *adipiscerentur.* Prius legebatur *adipiscentur.* Ceterum v. Lips. ad 13, 5.

Ne aetas quidem dist. Ut post factum est, inductis legibus annalibus: de quibus dicere h. l. nihil attinet. Mox cod. Fl. et ed. pr. *et* non *ac*, ut ceterae. Ern.

Ac dictaturas. Bud. *et dictaturam:* bene. Rarior dictaturae usus; nulla ergo ratio pluralis numeri.

Sed quaestores, regibus. De quaesturae origine, ratione etc. qui volet cognoscere plura, adeat in primis Pighium in Annal. ad a. U. 244. *Tum* abest a MS. Guelf. Ern. In Bud. adest *tum*, abest *etiam.*

Quod lex curiata. Intelligitur lex de modo potestatis, quae regibus esset in populum: repetita est a Bruto, ut Coss. eadem potestas esset, quae regibus fuisset. Eam Taciti temporibus adhuc superfuisse, ex h. l. clare patet. Ern.

Mansit coss. potestas deligendi. Videtur dissentire Plutarchus in Valer. Popl. c. 38, p. 110. sed vide notam ad verba *LXIII. a. p. T. exactos.* Ern.

Valerius Potus. Ita libri scripti. Lego *Potitus*, quod Valeriae gentis cognomen est. In vulgatis Valerius Postumius: imperite. Est autem ille ipse, qui consul postea a. U. 284. Quod clare ex Dionysio hauries 9, 51. Lips. Ed. pr. *Potus:* Puteol. dedit *Postumius*, ut est in Guelf., quod omnes secuti sunt ad Lipsium usque. Eadem editio habet copulam *et*, quae e cod. Flor. accessit, neglecta inde a Puteolano, usque ad Pichenam, qui restituit. Pro *Potus* recte restitutum *Potitus.* Ern. Bud. *Val. Post. et Emilius.*

LXIII. *anno post.* Error numeri. Nisi placet de primis quaestoribus totos XL. annos a Livio et Dionysio discrepare Tacitum. Nam a. U. 269. Q. Fabio Ser. Cornelio coss. Livio 2, 41. Primi quaestores nominati L. Valerius et Caeso Fabius: itemque Dionysio 8, 77. At ex hac Taciti putatione, circa a. demum U. 308. quaestores statuamus, necesse est. Quod falsum esse, liquet vel ex eo, quod Livius et Dionysius post annum illum 269. saepius iam quaestores nominant. Corrige hic ergo XXIII. *anno*, ut ratio constet. In al-

quinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein, gliscentibus negotiis, duo additi, qui Romae curarent.

tero tamen quaestore manet adhuc dissensus: qui Livio et Dionysio est Caeso Fabius, non Mam. Aemilius, at nostro. Nam Plutarchus plane diversus, qui P. Veturium et M. Minucium nominat. Lips. Eadem repetit Ryckius ad h. l. nec se expedit. In ed. pr. non per LXIII. exprimitur numerus, sed est *sexagesimo tertio anno*. Ceterum Tacitus cum Livio et Dionysio, Plutarcho item, facile componetur sic: Plutarchus tradit quaestores primos, a regibus exactis: Livius et Dionysius nihil, nisi qui illo sooo quaestores fuerint, qui diem dixerint Sp. Cassio; qui fuit annus XXIII. a regibus exactis: Tacitus autem qui primi quaestores a populo creati sint; quod attendenti facile patebit, monuitque iam Drakenb. ad Liv. 4, 41. Plutarchus dissentit in hoc, quod iam Valerium Poplicolam concessisse populo creationem quaestorum dicit, a populoque creatos Veturium et Minucium. Verum aut alios auctores secutus est uterque, aut ea tantum liberalitas Valerii fuit, quam ceteri consules non sunt imitati, donec lege populo creatio quaestorum vindicata aut permissa est. Abramius ad Ciceronis Phil. 2, 20. sic conciliat Tacitum Plutarcho et Iunio Grachano, qui etiam sub regibus a populo creatos scripsit, ut reges quidem consulesque ipsi elegerint, sed populus lege curiata probarit electionem. Sed ea ratio per legem curiatam sanciendi iam constituta serior est, et instituta ad usurpandam vetustatis memoriam. Lata disp. ad h. l. est viri docti in Miscell. Obs. t. 10, p. 257. in pr. p. 287, qui, per transpositionem conciliari Livio et Plutarcho posse Tacitum, existimat sic: *Creatique primum, qui Romae curarent: dein, gliscentibus negotiis, duo additi, Potitus et Aemilius Mamercus, 90. anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Mox*, etc. Videntur, quibus otium est, haec excutienda. MS. Guelf. habet *annos*. Ern. Bud. verbis expressis: *sexagesimo tertio*. Bip. nodum bene solvunt. Tacitus suos sibi auctores habuisse putandus est.

Ut rem militarem comitarentur. Tacitum a Livio et aliis discrepare, monet Pighius l. c. quod primum duos militares quaestores creatos dicat, deinde demum additos duos urbanos, cum Livius tradat 4, 43. ab initio duos urbanos tantum fuisse, additos deinde duos alios, qui consulibus in bellum profectis adessent. Verba sunt: *Moles discordiarum inter plebem ac patres orta est; coepta ab duplicando quaestorum numero, ut, praeter duos urbanos quaestores, duo consulibus ad ministeria belli praesto essent.* Ego rem omnem sic concipio. Fuere quaestores semper, sed a coss. ab initio creati, nisi ubi magistratuum ambitio, ut Poplicolae, populo permitteret. Sed, cum coss. opus videretur in bellis ministerio quaestorum, propter rem pecuniariam, necessarium visum est, quaestores creari a populo comitiis curiatis, ut rem militarem possent attingere, quod iniusso populi et sine lege curiata non licet. Id apparere videtur, ut arbitror, ex eo, quod etiam semper quaestoribus, consulem, qui imperium haberet, secuturis, lege curiata, dicis caussa,

Mox duplicatus numerus, stipendiaria iam Italia, et accedentibus provinciarum vectigalibus. Post, lege Sullae, viginti creati supplendo senatui, cui iudicia tradiderat. Et, quamquam equites iudicia recuperavissent, quaestura tamen, ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium, gratuito concedebatur, do-

ut ipsis procons. opus fuit, ut existimat Gruchius, quamquam dissentiente Sigonio. Cicero Phil. 2, 20. obiicit Antonio, quod, quaestor creatus, statim ad Caesarem in provinciam cucurrerit *sine SC.*, *sine sorte*, *sine lege*. Ergo quaestores cum ante semper in urbe curassent aerarium, coeperunt iam etiam bellis interesse: ideoque, cum prope perpetua bella essent, prope semper aberant ab urbe quaestores. Hinc consilium natum est, ut praeter duos illos, quibus liceret in bellum ire cum consulibus, crearentur alii duo, qui assidui in urbe essent, quique quaestores urbani dicerentur, cum antea quaestores simpliciter dicerentur. Ceterum MS. Guelf. habent *commilitarem*: corrupte. Vide ad 1, 43. Ern.

Curarent. Sic 4, 36. et Sall. Catil. 9. *Rempubl. curarent.*

Mox duplicatus numerus. Epitome Livii 15. *Quaestorum numerus ampliatus est, ut octo essent.* Quod accidit circiter a. U. 488. Lips.

Viginti creati supplendo senatui. Uti a Caesare dictatore quadraginta, eadem, ni fallor, caussa. Vide Dionem 43, 47. Lips.

Post, lege Sullae, viginti creati supplendo senatui. Nam senatores fiebant maxime, qui magistratum inferiorem gessissent. Solos quaestorios in senatum lectos a censoribus, ut cum Sigonio vult Pichena, non credo. MS. Guelf. *supplemento*. Ern.

Equites iudicia recuperavissent. Non ut adimerentur omnino senatui, sed ut cum equitibus etiam communicarentur, quod factum esse constat lege Aurelia L. Cottae. Ern.

Facilitate tribuentium. Steph. Pighius ad a. U. c. 672. haec verba accipit, quasi Sulla tulerit, ut quotannis isti xx. quaestores, partim populi suffragio, partim consulum beneficio crearentur. Nam Tacitus, inquit, profecto dixisset *populi*, non *tribuentium facilitate*, si solus populus quaesturam tunc dedisset. Idem ei apertius ostendere Cicero videtur in Interrogatione, quum c. 5. ait Vatinium, quaesturae candidatum, *invitis omnibus, non populi, sed consulis beneficio extremum adhaesisse.* Ea enim verba docere, uno quaestore populi suffragiis creato, alterum mox renuntiatione consulis e turba candidatorum adiici potuisse: atque alternatim usque ad extremum. Et id fortassis eo instituisse Sullam, ne nimis diu extraherentur comitia in tanto quaestorum numero. Haec somnia sunt inanissima. *Beneficium consulis* Ciceroni nihil est aliud, quam consulis, qui comitiis praeerat, studium et contentio in commendando Vatinio, et vehemens pro eo supplicatio, quod rogandi genus cum semper sit gratiosum, tum sunt interdum, quibus nihil sit, quod rogantibus non iure se concessurum

nec sententia Dolabellae velut venundaretur.

23. A. Vitellio, L. Vipstano coss. cum de supplendo senatu agitaretur, primoresque Galliae, quae *Comata* adpellatur, foedera et civitatem romanam pridem

populus patet, hi multis saepe indignis profuerunt et suffragia quamvis invitis extorserunt. Neque inepte Nic. Abramus, posse et fraudis suffragiorum punctis adhibitae suspicionem motam credi. Nam Tacitum non solum intelligere populum, et solita sua subtilitate usum, quum *tribuentium* maluit, facile largimur: quippe et populum et senatum et principes comprehendens verbum ponere debuit. Ita *facilitate tribuentium* libera republica et iure comitiorum penes populum est studiis tribuum; postea partim senatus, ad quem translata comitia sub Tiberio; partim principum suos candidatos sine metu repulsae obducentium. Gron.

Velut venundaretur. Quod iam nemo, quamvis dignus, quaestor fieri vel audiret, vel posset, nisi qui valde dives, et perferendis munerum impensis esset. Ern.

L. Vipsanio. Sic edd. omnes. Ryckius cum Ruperto ep. 48. ad Reines. vult *Vipstano* e vestigiis codd. Flor. et Agr. quorum ille *Vipsana*, hic *Vipsano* habet. *Vipsana* etiam Guelf. mox c. 25. *Vipsanus.* Infra quidem hoc nomen eodem argumento pluribus locis receptum. Quidni ergo et hic recipiamus? Ern. Bud. *Vipsana.*

Foedera et civitatem. Duplex Gallia, Cisalpina, Transalpina. Cisalpini iterum duplices, Cispadani, Transpadani. Ex his, qui cis Padum, ius civitatis assecuti sunt post bellum Marsicum: qui trans Padum, ius Latii eodem tempore, ferente Pompeio Strabone, qui pater Magni. Ea lex Pompeia dicta. Sed non contenti latinitate Transpadani turbas saepe moverunt: incitante etiam post quaesturam C. Caesare. Nec enim de aliis Suetoniana illa capio Iul. 8. *Decedens ergo ante tempus colonias latinas, de petenda civitate agitantes, adiit, et ad audendum aliquid concitasset, nisi consules conscriptas in Ciliciam legiones paullisper ob id ipsum retinuissent.* Donec ille Caesar dictator primum transtulit eos in civium ius, narrante Dione 41, 36. Τοῖς Γαλάταις, τοῖς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ὑπὲρ τὸν Ἠριδανὸν οἰκοῦσι, τὴν πολιτείαν, ἅτε καὶ ἄρξας αὐτῶν, ἀπέδωκε. At de Transalpinis non liquide pureque aliquid scriptum reperio, nisi quod Strabo ostendit Cavaros Salyesque civitate donatos, tempore tamen non expresso l. 4, p. 186. Πάντας, inquit, οὕτω προσαγορεύουσι (Cavarorum nomine scilicet) τοὺς ταύτῃ βαρβάρους, οὐδὲ βαρβάρους ἔτι ὄντας, ἀλλὰ μετακειμένους τὸ πλέον εἰς τὸν τῶν Ῥωμαίων τύπον καὶ τῇ γλώττῃ, καὶ τοῖς βίοις, τινὰς δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ. Donatos tamen non dubium est ab Augusto: tuncne, cum Italiam ad Alpes promovit? an potius in diuturna illa peregrinatione, cum ad res Galliae constituendas biennium continuum ille egit? Quod obiter suadere Dio videtur 54, 25. qui Augustum in ea peregrinatione libertatem et ius civitatis aliis dedisse ait, aliis ademisse. Civitatem

adsecuti, ius adipiscendorum in urbe honorum experent, multus, ea super re, variusque rumor. Et studiis diversis apud principem certabatur, adseverantium, « non adeo aegram Italiam, ut senatum suppeditare urbi suae nequiret. Suffecisse olim indigenas consanguineis populis, nec poenitere veteris reip. Quin adhuc memorari exempla, quae priscis moribus ad virtutem et gloriam romana indoles prodiderit. An parum, quod Veneti et Insubres curiam irruperint,

38. *Suffecisse olim indigenas consanguineis populis.* *Consanguineis populis* est sexti casus, non quarti. Quare nil muta *Indigenae Itali* olim populis suis ad senatum implendum suffecerunt. -- 39. *Velut captivitas infecatur.* *Inseratur* MS. Ursini, et bene. Scribo: *velut captae civitati inseratur.* Simile mendum Lipsius sustulit 13, 25. ubi in optime pro *in modum captivitatis* legit *captae civitatis.* Apud Iustin. 39, 3. *cetera captivitatis mala.* MSS. nonnulli, teste Bongarsio, *captae civitatis. Inseratur*, ut apud Ovid. Met 13, 35. *Inserit Aeacidis alienae nomina gentis.* Hinc *insitus* pro adoptivo 15, 14. Add. ad Ovid. Am. 3, 7, 9.

autem accipimus, sine iure suffragii, quod nunc a Claudio demum adsecuti. Lips. De loco Strabonis v. Spanhem. de O. R. 2, 15. p. 92. qui per *πολιτείαν* male vult intelligi reip. formam. Ern.

Apud principem. Sic cod. Bud. et alii, item edd. vett. Recentiores quaedam *principes*: male.

Indigenas consanguineis. Sensus videatur. Olim Latinos (qui indigenae) suffecisse Romanis, sanguine et affinitate cum iis iunctis: cur non nunc tota Italia? Possis etiam *indigenas consanguineos populos*: eodem sensu. Lips. Accipio interpretationem Pichenae: *indigenas* scil. Italiae, Romanis *consanguineis* suis olim suffecisse: sed ei obstat τὸ *populis. Populum romanum*, non *populos romanos* novimus. Ergo aut inducenda vox ea, ut sit *suffecisse olim indigenas consanguineis*: aut *populos* faciendum, ut sit *suffecisse olim indigenas consanguineis populos*: aut denique scribendum *suffecisse olim indigenas consanguineo populo.* Nempe Italicos populo romano, qui Etruscos, Latinos, Sabinos etc. miscuerit, et unum ex omnibus sanguinem ducat, ut ait Florus libro 3, 18. Et hoc praefero. Gron. Lipsius in prioribus edd. coniecerat *cum consanguineis populis*: sed hanc coniecturam post damnavit et sustulit in posterioribus edd. Iac. Gronovius *indigenas consanguinei populi*: quia in cod. Flor. *consanguines.* Mira ratio. Ern. *Consanguineis populis* sexto casu dici Heins. putat, quod arrisit Bahrdtio. — Bip. postremam Gronovii coniecturam in textum receperunt. Mihi *consanguinei populi* sunt, qui in romanam rempubl. confluxere e vicinia et sanguinem cum Romanis miscuere, sic dandi casus subsistere potest. Ita fere et Hillerus Rac. 34.

Veneti et Insubres. Qui populi transpadani. Ex his colligas, Cavaros, de quibus Strabo l. c., plene

nisi coetus alienigenarum, velut captivitas, inferatur? quem ultra honorem residuis nobilium, aut si quis pauper e Latio senator, fore? oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavique, hostilium nationum duces, exercitus nostros ferro vique ciciderint; D. Iulium apud Alesiam obsederint. Recentia haec. Quid si me-

40. *Aut si quis pauper e Latio senator foret?* Scribe *quem ultra honorem residuis nobilium, aut si cui pauperi ex Latio senatori, fore!* — 41. *Ferro vique ciciderint.* Nam damnasset Salinerius. Sic *vim* et *arma* coniunxit Hist. 4, 23. *vis armata* Ann. 4, 27., ni volumus *vique* temere repetitum e superioribus *proavique*. — 42. *Quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio et ara romana manibus eorumdem prostrata. Moreretur* cod. Agric. et Medic. Libri Lipsiani *memoretur*. Tum *manibus eorumdem per se satis* iidem cum Mediceo. Agricolae liber *manubiis eorumdem per se satis*. Acidalius *arce* pro *ara*, et *iniretur* pro *inoriretur*; quod et mihi venerat in mentem. Sic *inire dapes* Statio: *consilium inire* Nasoni in Fastis 3, 380. *inire verbis beneficium* Terentio Andr. 5, 1, 15. *aestimationem inire* Senecae de Benef. 3, 8. *mensuras agrorum inire* Columellae 5, 3.

civium iure non fuisse. Eos enim potius hic nominassent. Lips.

Nisi coetus alienigenarum. Quod haud diu post evenit, adeo ut Augustinus vere scripserit: *Numquid non multi senatores in aliis terris, qui Romam ne facie quidem norunt?* De Civit. 5, 17. Lips. Cod. Ursini *inseratur*. Verum captivitati non convenit.

Aut si quis pauper. Negandi vim habet, quasi dicat: an aliquis etiam pauper e Latio senator fiet? non fiet. Posset etiam *aut ecquis*. Lips. Non male Acidalius coniicit: *quem... nobilium, aut, si.... senator, fore*, i. e. quem honorem ultra fore nobilibus aut senatoribus pauperibus e Latio. Sed vulgatum etiam defendi potest, et intelligi dictum pro pauperibus senatoribus e Latio. Ed. pr. *senatus*. Ern. Acid. coniectura optimum sensum exhibet. Adsumpsere Bip. Recepi et ego.

Ferro vique ciciderint. Ita in meis libris, et recte. Vulgo *ferro ignique*. Simile mendum scio esse in Suetonii Claudio 21. *Diu cunctatus, an omnes igni ferroque absumeret, tandem e sua sede prosiluit.* Lege *vi ferroque*. Lips. Sic cod. Flor. Guelf. et alii ed. pr. At Puteol. et sequentes *ignique*. Ern. Bud. *ferro vique*, ut Flor.

* *D. Iulium apud Alesiam.* V. Caesar. B. Gall. 7, 79.

Inoriretur. MSS. Flor. Agr. Guelf. ed. pr. *moreretur*. Puteol. et seqq. *inoriretur*. Ex illo I. Gronov. facit *moveretur*. Heins. *renovaretur*. Illud melius. Putem *inoriretur* ferri posse, quamquam est verbum insolens. Librarii ex *inoreretur* fecere *moreretur*, ut alibi *multus* ex *inultus* et similia. *Oreretur* pro *oriretur* saepe est in libris antiquis. Vid. Burm. ad Sueton. Caes. 64. Aptius h. l. videtur verbum, quod significet *veniret in mentem*, quam quod *commemoraretur*. Adde not. seq. Ern. Bud. *moreretur*. Acid. pro *inoriretur* dabat *iniretur*, et *arce* pro *ara*. Infrequens est *inoriri*; apud Frontin. tamen Strateg. 2, 1. in plur. codd. legi *inoriente..... die* testatur

moria eorum inoriretur, qui Capitolio et ara romana manibus eorumdem per se satis * fruerentur sane vocabulo civitatis: at insignia patrum, decora magistratuum, ne vulgarent.»

inire somnum Maroni Ecl. 1, 56. *rationem* passim. Aut lege *iteretur*. Atque emenda Plinii locum Hist. Nat. 9, 15 (20), in quo desudavit Lipsius ad Ann. 12, 63. Scribendum illic: *nec nisi iterantes pontum Byzantii capiuntur*. Hoc est, repetentes pontum. Vulgo *intrantes*. Male. Vide Ambrosii locum a Lipsio productum. *Iterare culpam* Hist. 3, 11. *tumulum* Ann. 2, 7. *vulnus* 6, 35. *iterata testudo* Hist. 3, 28. *iterare pugnam* Livio 6, 32. *iterare dicta, terram, campum, agrum* Columella 2, 4. *aciem* alii. *Aequor iterare, cursus, fortunam* Horat. Od. 1, 7, 32. 34, 4. 3, 3, 62. *vulnera* Statio. *revocatus in memoriam oraculi* dixit Iustinus 7, 1. *repetitur memoria* Valer. Max. 2, 2, 7. Alia Iustus Ryckius, Ger. Vossius, Gronov. En coniecturam nostram: *Quid si memoriae horum immoremur* (vel *Quid si memoria eorum renovetur* aut *innovetur*): *quis e Capitolio et arce romana manubias deorum pensastis*. Quam proxime vestigiis Medicei libri et Agricolae institimus. Ni mavis. *Quid si memoria eorum revocetur, quis Capitolium et arcem romanam manubiis deorum repensastis*. Forte et *Senonum* latet nomen sub nomine *eorum*. *Manubiis* erat in codice Agr. unde *manubias* facimus. Pro *eorumdem*, *deorum*; *ara* pro *arx* Ann. 14, 31. Seneca de Benef. 7, 19. Vide Lips. n. 157. Pro *per se satis*, *pensastis* vel *pensitastis*, ut ad trutinam Senonum invidiose alludat. Sic Silius 4, 152. .... *et vertice sacro Pensantes aurum Celtas umbone ferebat*. Horatius Ep. 2, 1, 29. *trutina pensantur eadem Romani*. Frontinus 1, 1, 10. *ne unius into-*

Oudend., nec proinde id verbum compositum Latio eiiciendum.

Qui Capitolio et ara romana. Locus fractus corruptusque, uti oratiuncula haec tota. Nec ista Attius Navius pater augurum restituerit, sine libris; nedum ut Beatus nobis persuadeat germanam lectionem esse: *qui Capitolio et ara romana? manibus eorumdem parceretis?* Est enim, *inquit*, aposiopesis: subaudiendumque *potiti sunt*: qua figura medius fidius vellem ipse usus esset. Mei libri: *Memoria eorum memoretur qui Capitolio et ara romana manibus eorumdem per se satis*. Lips. Tentabam: *Recentia haec: quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolium et arcem romanam moenibus eorumdem prostratis?* Intelligo *obsederint*, aedificiis urbis adflictis incensisque. Ista, quae recensuerat, ferro vique caesas legiones, D. Iulium apud Alesiam obsessum, recentia et memoriae nondum exoletae. At, quanto graviore invidia premi posse gallicum nomen, quanto minus dignos curia romana visum iri, si mentio etiam fiat illorum, qui moenibus incensis ac prostratis circa montem Tarpeium et arcem per sex menses minacissimi pependerint. Gron. Haec saltem commodum sensum habent. Sed alias rationes afferemus, et lectoribus electionem relinquemus. MSS. Flor. Guelf. Vat. habent *per se satis*; ita editio pr. exhibet. Sed Iac. Gronovius scripturam codicis Flor. aliter legendam putat, atque ex ea coniicit *pestem minati sunt*, *arci* pro *ara*. Ceterum Puteolanus edidit *prostratis*, quod omnes secuti sunt, praeter Ryckium, qui *per se satis* dedit. Nerius in Analect. l. 4. coniiciebat *prostrati*. Heinsius in ep. ad Periz. in coll. Burm. t. 3, p. 783. sic locum totum refingit: *quid si memoria eorum iteretur: quis pro Capitolio et arce romana manubias*

24. His atque talibus haud permotus princeps, et

ritum multorum morte pensarent. In Catal. Pith. p. m. 76. *sed vitae brevitas pensatur laude perenni.* Apud Livium 38, 24. de bello Macedonico: *centurionem pensantem aurum occiderent, imperavit. Pensandi* certe verbum alibi apud nostrum quater occurrit quinquiesve: *pensare* cum reliqua re Vorstius ad Iustin. 5, 2. Iustinus 28, 2. *adversus Gallos urbem eos suam tueri non potuisse, raptamque non ferro defendisse, sed auro redemisse.* Castigandus et Valerius Maximus in hac narratione 4, p. 189. ed. Vorst. ubi corrigo *Mille pondo auri, quae Gallis pro obsidione Capitolii omissa debebantur,* non *promissa.* Idem Valerius 7, 4, 3, p. 259. Ed. Vorst. *ad pactionem omittendae obsidionis compalerunt.* Apud Iustin. 43. extr. *Massilienses publicum et privatum, aurum et argentum contulerunt ad explendum pondus Gallis, a quibus redemptam pacem* (*per Romanos*) *cognoverant.* Ergo falsum est, nullum supervenisse. *Manubias* volunt esse Gellius 13, 24. et Nonius 5, 39. *Pecuniam ex hostili praeda vendita redactam,* eoque differre ab ipsa *praeda.* Certe Valerius Max. sic videtur cepisse utcumque id vocabulum 7, 6, 5. de illo, qui in obsidione Casilini murem captum ducentis denariis alteri vendebat, post fame mortuus: *fame consumpto manubiis sordium suarum diu frui non licuit.* Hoc est pecunia ex mure vendito redacta. Idem 8, 14, 2 *D. Brutus Accii poëtae versibus templorum aditus, quae ex manubiis consecraverat, adornavit.* Vide Marmor Ancyranum et inscript. Marii (apud Grut. p. 456, 3.), ubi inter alia de manubiis Cimbricis et Teutonicis aedem Honori et Virtuti aedificasse dicitur. Hinc *manubialis pecunia* apud Suet. Aug. 30. Apposite Asconius in Verr. 1, 60. *Manubiae* quo-

deorum pensastis vel *depensastis,* vel *repensastis.* Perizonius respondens Heinsio p. 738. probat *manubias deorum*: et est sane elegantissima coniectura: et praeterea coniicit *pensastis*: ceterum veretur, ne hic lacuna sit: quod valde probabile est. Ern. Bud. *per se satis.* Qui hic adlegatur, Nerius, estne Ios. Nerius, cuius commentaria in Tacitum extant, an potius Salinerius? huic saltem eam coniecturam tribuit Gron. Reddit autem *Capitolio et ara prostrati* per *strati pro Cap. et ara.* Heinsii *manubias* non est ex ipsius ingenio; in eod. Agr. legitur *manubiis eorum per se satis.* Addo, quae insanabili cuiusdo vulneri a variis frustra licet sunt adlata. Freinsh. *Q. si m. cor. inoriretur, qui, capta olim et arsa Roma, manibus eorumdem prostrati fuerint.* Iustus G. Vossius G. F. *Q. si m. e. inor. qui, Cap. et ara rom. moenibus eorumdem prostratis fruerentur? Sane vocab. civ.* (omisso *sed*) *ins. P. d. m. ne v.* Broterius: *Q. si m. e. renovaretur, qui, Cap. et arce rom. manibus eorumdem fere superatis, pretium P. R. mille pondus auri fecerint.* Bip. *Quid si m. Senonum recoleretur, qui, captis olim a se Romanis, manubiis earum dein processerint satis.* Sub eorum latere *Senonum* iam Heinsius coniecerat. Sic conspirare haec putant Bip. cum iis, quae cap. seq. leguntur. Hiller. Rac. 34. *Q. si m. Senonum moveretur, qui, Capitolio et arce rom. per se salvis, manibus aedes prostrarint.*

Sed insignia patrum. Addidi *sed* e vestigiis ed. pr. quae habet: *et insignia. Et* ortum est, cum finalis praecedentis verbi absorbuisset literam *s*; quod satis constat huic particulae saepe accidisse. Si quis tamen malit *at*, non valde repugnem. Locus similis supra 3, 5. *sane corpus.... quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse.* Vide tamen infra ad c. 30.

statim contra disseruit, et, vocato senatu, ita exorsus est: « Maiores mei (quorum antiquissimus Clausus, origine sabina, simul in civitatem romanam et in familias patriciorum adscitus est) hortantur, uti paribus consiliis remp. capessam, transferendo huc, quod usquam egregium fuerit. Neque enim ignoro, Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios Tusculo, et,

que dici antiquis *spolia quaesita de hoste nobili per deditionem.* ***Manubiae*** ad res sacras pertinent. Livius 29, 8. de Pyrrho: *Proserpinae etiam intacti omni aetate thesauri, praeterquam quod a Pyrrho, qui cum magno piaculo sacrilegii sui manubias retulit, spoliati dicebantur.* Mox vocat *sacram deae pecuniam.* 10, 46. *Aeris gravis tulit in aerarium trecenta nonaginta millia; de reliquo aere aedem Fortis Fortunae de manubiis faciendam locavit, prope aedem eidem deae a Servio Tullio dedicatam* 33, 27. *L. Stertinius ex ulteriore Hispania..., L. millia pondo argenti in aerarium contulit, et de manubiis duos fornices in foro boario fecit.* 36, 36. *Ludos eos de manubiis, si quam pecuniam ad id reservasset, vel sua ipse impensa faceret.* Ergo manubiae haud illatae aerario. 43, 4. de Lucretio praetore: *is eo tempore in Agro suo Antiati erat, aquamque ex manubiis Antium ex flumine Loracinae ducebat.* Vide reliqua. Valer. Max. 1, 1, 3. extern. *detracto Iovi..... aureo amiculo, quo eum tyrannus Gelo e manubiis Carthaginiensium ornaverat.* Vide Vorstium, p. 28. et sic Cicero de Nat. D. 3, 34. Invidiose autem deorum manubias vocat, quasi spolia diis Capitolinis detracta, aurum et argentum deorum cultui destinatum in Capitolio, quo deditionem redemerint suam Romani. Facilis autem mutatio e *manubiis* in *manibus.* Nam et in marmore Ancyrano *manibiae*, non *manubiae*, dicuntur. Vide Voss. Gramm. 1, 12, p. 60. et c 29, p. 108. Ex *eorumdem* fecimus *deorum.* Nam *dem* enatum est ex diversa scriptura, cum *deorum* olim legeretur et *deûm*, quod posterius ab ipso Tacito profectum: vel certe *dem* est correctio *eorum*: quasi librarius voluerit, *deum* reponi oportere. Fors et sit, ut scripserit noster, *manubias deorum depensastis.* *Dependere pecuniam* habes apud Senecam de Benef. 2, 21. *Etiam ab aliquo tali accipiam pecuniam, quam pro capite dependam.* 3, 8., *hic pecuniam pro addicto dependit.* 5, 1. *beneficium paratus es pro ingratis dependere*; et est id verbum apud veteres scriptores passim obvium. Unde *depensare* quomodo *dispensare.* Sed *repensastis* mihi videtur commodissimum. Quo verbo frequenter usus Velleius. Eidem *rependere caput auro.* Senecae Suasoria 6. *consularia capita auro rependuntur.* Sic alibi in codice Med. Ann. 11, 4. pro *Poppaeae sentiam*, quod est in vulgatis, legebatur *assenessentiam.* Similia et alibi deprehendimus, ut in fragmento Petronii Traguriano. Forte et *dem* pro *de*, ut *foede* voluerit. Similes istius codicis errores congessimus Ann. 1, 10. et 5, 4.

Ern. Aptius *at.* Bud. copula caret.

Ita exorsus est. Quae oratio principis, memoriae caussa, Lugduni habita, celeberrima urbe Galliarum, et in aes incisa. Tabula manet illic etiam nunc; et dignum lectu exemplar eius, quod, ex scriptorum fide, proposui in Exc. A. eo magis, quod multa in eo ad Taciti lucem. Lips. Mox ed. pr. *Claudius.* Puteol. *Clausus* cum seqq. Ern. In nupera quoque urbis obsidione salva suo loco perstitit tabula, quod rei antiquariae amicis gratum fore confido.

Orig. sabina. Cf. Suet. Tib. 1.

Coruncanios Camerio. Cic. Planc.

ne vetera scrutemur, Etruria, Lucaniaque, et omni Italia, in senatum accitos. Postremo ipsam ad Alpes promotam, ut non modo singuli viritim, sed terrae, gentes, in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies, et adversus externa floruimus, quum Transpadani in civitatem recepti, quum, specie deductarum per orbem terrae legionum, additis provincialium validissimis, fesso imperio subventum est. Num poenitet, Balbos ex Hispania, nec minus insignes viros e Gallia Narbonensi transivisse? Manent posteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedaemoniis et Atheniensibus fuit, quamquam armis pollerent, nisi quod victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit. Advenae in nos regnaverunt. Libertinorum filiis magistratus mandari, non, ut plerique falluntur, repens; sed priori populo factitatum

8. Tusculanos facit, ut iam monuit Ryckius, item pro Sull. 7. In quibus locis nihil movendum, bene monet Perizon. An. Hist. p. 193, quod in rebus tam antiquis varios auctores sequi potuerint Cicero et Tacitus. Ern.

Postremo ipsam. Romanam civitatem. Ern.

Sed terrae gentesque. Codd. Flor. Agr. et ed. pr. absque copula *sed terrae, gentes.* Heinsius coniiciebat *integrae gentes.* Ern. Copulam non habet Bud. nisi a r. m.

Deductarum per orbem. In colonias nempe deductarum. Iisque misti e provincialibus fere semper aliqui, eodem iure. Lips.

Num poenitet. Sic edd. omnes quas vidi, praeter Gronovianas, in quibus est *non:* vereor ut consulto. Sic tamen est in MS. Guelf. qui et *non* exhibet vitiose pro *num* c. 29. Ern. Bud. *num.*

Viros. Sub hac voce familiae cuiusdam nomen latere putat Muretus: placet et Acidalio—* et Heinsio.

Dein cives. Bud. *eodem cives*: non male. Sed r. m. ex *eodem* fecit *dein.*

Libertinorum filiis. Hoc illud est, quod Suet. notat in Claudio 24: *Appium Caecum censorem, proauctorem generis sui, libertinorum filios in senatum allegisse docuit: ignarus, temporibus Appii et deinceps aliquamdiu libertinos dictos, non ipsos, qui manumitterentur,*

est. At cum Senonibus pugnavimus. Scilicet Volsci et Aequi nunquam adversam nobis aciem instruxere! Capti a Gallis sumus. Sed et Tuscis obsides dedimus, et Samnitium iugum subivimus. Attamen, si cuncta bella recenseas, nullum breviore spatio, quam adversus Gallos, confectum: continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, adfinitatibus nostris mixti, aurum et opes suas inferant potius, quam separati habeant. Omnia, P. C., quae nunc vetustissima creduntur, nova fuere. Plebeii magistratus post patricios; Latini post plebeios; ceterarum Italiae gentium post Latinos. Inveterascet hoc quoque; et quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.»

25. Orationem principis secuto patrum consulto,

sed ingenuos ex his procreatos. Et notat vere. Nam libertorum filii adeo a curia remoti temporibus priscis, ut nec in militiam sint admissi. Et bello Italico libertini primum militare coeperunt, ut notat Epitome Liviana 74. Lips. Ed. pr. *mandaret.* Ern.

Non, ut plerique falluntur, repens. Non hercle antiquius, quam a Caesare. Primus ille libertorum filios allegit in senatum, et magistratu ornavit. Dio 43, 47: *καὶ παμπληθεῖς μὲν ἐπὶ τὴν γερουσίαν, μηδὲν διακρίνων, μήτ' εἴ τις στρατιώτης, μήτ' εἴ τις ἀπελευθέρου παῖς ἦν, ἐσέγραψεν.* Lips. *Non, ut plerique falluntur, repens.* Sic cod. Flor. et ed. pr. Ceterae usque ad Pichenam *recens:* quia etiam sic est in MS 6, 7, nec credibile librarios *recens* mutasse in *repens*, quum contra saepe factum sit: *repens* etiam hic servavi. Vid. ad 6, 7. Mox iisdem auctoribus libris dedi *instruxere* pro vulg. *struxere.* Praecedens litera, ut saepe, absorpsit primam syllabam. Sic etiam cod. Reg. apud Ryckium, et Vatic. ap. Lipsium in margine. MS. Guelf. *fallimur.* Ern. Bud. *repens*, unde r. m. *recens.* Mox idem *instruxere.* Sic et Vat.

Breviore spatio. Ita, si Galliam comatam spectas, de qua hic agitur: nam decimo anno a Caesare perdomita est. Aliter in aliis, quod historiae dicent. Lips.

Omnia, P. C., quae nunc. Pulchram et acutam sententiam reperio a Synesio Cyrenensi episcopo, haud disparibus sane verbis, expressam in epist. 57: *πολλὰ τῶν ὄντων ὁ χρόνος ἐξεῦρε, καὶ διωρθώσατο. Οὐχ ἅπαντα πρὸς παραδείγματα γίνεται, καὶ τῶν γενομένων ἕκαστον ἀρχὴν ἔσχε.... ὅμως ἀρχὴν δῶμεν ἔθει βελτίονι.* Lips.

Orationem principis. Sunt qui putent, Galliae comatae universae

primi Aedui senatorum in urbe ius adepti sunt. Datum id foederi antiquo, et quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo romano usurpant. Iisdem diebus in numerum patriciorum adscivit Caesar vetustissimum quemque e senatu, aut quibus clari parentes

civitatem optimo iure hoc SC. datam, eoque alludi a Seneca de Benef. 6, 19. idque ipsi Lipsio ad Senec. l. c. videtur. Id falsum esse, verba Taciti sequentia arguunt, e quibus patet, ad solos primores Aeduorum beneficium pertinuisse. Non vero exemplo utitur ibi Seneca, sed ficto, ut philosophi solent. Itaque etiam Hispanias adiungit, quibus Senecae temporibus ius civitatis datum non constat. V. plura contra disserentem Spanhem. in Orb. Rom. 1, 15. init. Ern.

Soli Gallorum fraternitatis nomen. In Panegyrico Flaviensium nomine ab Eumenio apud Constantinum dicto 2. *Quaenam igitur gens toto orbe terrarum in amore romani nominis Aeduis se postulet anteponi? qui primi omnium inter illas immanes et barbaras Galliae gentes plurimis senatus consultis fratres populi rom. appellati sunt; et, cum a ceteris Rhodano ad Rhenum usque populis ne pax quidem posset nisi suspecta sperari, soli consanguinitatis nomine gloriati sunt..* Et postea 3. *Imputavere se origine fabulosa in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses: soli Aedui non metu territi, non adulatione compulsi, sed ingenua et simplici caritate fratres populi rom. crediti sunt.* Bene ait, *crediti.* Neque enim aliunde, ut credo, fratres, quam ex sermone communi Gallorum Germanorumque, quo fideles socii, fratres amicique dicuntur: non quia ab iliaco sanguine, ut suggerunt quidam. Sed, quod Tacitus dicit, solos Aeduos id nomen usurpasse, repugnat Lucanus, qui tribuit etiam Arvernis 1, 426: *Et docilis rector monstrati Belga covini, Arvernique ausi Latio se fingere fratres Sanguine ab Iliaco populi.* Et lapis antiquus, qui Batavis (ap. Grut. p. 499. 13.) GENS. BATAVORVM. AMICI. ET. FRATRES. ROM. IMP., quae inscriptio eruta armamentario britannico, ad ostium veteris Rheni. Tamen Diodorus etiam pro Tacito 5, 25. Ἡ Γαλατία κατοικεῖται μὲν ὑπὸ πολλῶν ἐθνῶν διαφόρων τοῖς μεγέθεσι.... ὧν ἔστιν ἓν πρὸς Ῥωμαίους ἔχον συγγένειαν παλαιὰν καὶ φιλίαν, τὴν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διαμένουσαν. Lips. Adde Cicer. ep. ad Div. 7, 10. et ibi Manut. Ern.

Usurpant. Bud. *usurpabant.*

Vetustissimum quemque e senatu. Aliud patricii, aliud senatores. Senatores multi e plebe, ut septuennibus pueris notum. Claudius igitur, ne exstingui, et intermori patriciorum familias pateretur, antiquissimum quemque a plebeis senatoribus retulit in patres. Dico antiquissimum; sive aetatis ratione, seu potius temporis, quo in senatu fuit. Haec clara Taciti mens. At vir iuris et antiquitatis consultus (Vertranius), quasi in Cimmerios delatus esset, ita hic caecutit. Vertit se in omnes formas, et tandem definit scribendum esse: *vetustissi-*

fuerant: paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus «maiorum» et L. Brutus «minorum gentium» adpellaverant; exhaustis etiam, quae dictator Caesar lege Cassia, et princeps Augustus lege Saenia sublegere. Laetaque haec in R. P. munia, multo gaudio censoris

mum quemque e se natum. Sapis lector, et non rides? Lips.

Romulus maiorum. Tacitus sensisse videtur, omnes patricios, qui a regibus lecti (plures enim reges post Romulum legerunt) maiores fuisse: qui a Bruto, minores. Livius tamen 2, 1. et alii, contra. Cuius rei confusam veritatem vide apud Onufrium in Fastis, quem non exscribo. Sed Tacito, ut opinor, auctores sui. Lud. Vives tamen, patrum aevo doctrina celebri, verbis aliquot insertis hic legebat: *Romulus maiorum gentium, L. Tarquinius minorum, Brutus conscriptorum appellaverant.* Cuius epistolam ea super re publicavit amicus meus, dum vixit, G. Canterus in Notis suis (Nov. Lect. 2, 24. in Grut. Lamp. t. 3. p. 563.). At mihi nondum animus adsentiendi: nec tibi quidem, si cum iudicio excusseris, quae Onufrius per satyram et confuse, ut solet, collegit. Lips. Canteri correctionem refellit Arnzenius ad Victorem 6, 6. Filius eius in Miscell. c. 1. p. 11. a Livio non dissentire Tacitum disputat, existimans et Prisco et Bruto lectos senatores minorum gentium dictos, brutinos etiam conscriptos, ut visum iam Augustino de Legg. c. 7. et a Tacito Bruto uni tribui, quia is posterior tales legit. Contra est, quod Livius Bruti senatores dicit ex equitibus fuisse, quia patriciorum numerus non suffecerit senatoribus legendis: sed gentes tum maiores tum minores sunt patriciorum. Ern.

Lege Cassia. De lege hac nominatim nuspiam traditur. Rem tradit Sueton. Caes. 41. *Patricios allegit:* sed id fecit potestate, quam lex Cassia dederat. Ern.

Augustus lege Saenia. Ille idem Vives scribit *Servia.* Ius et mos Belgae, dissentiendi ab Ibero. *Saenia* enim vera lectio. Colligo ex Dione 52, 42. extr. qui hunc patriciorum delectum confert in a. U. 725. *τό τι τῶν εὐπατριδῶν γένος*, inquit, *συνεπλήθυνε, τῆς βουλῆς οἱ δῆθεν ἐπιτρεψάσης τοῦτο ποιῆσαι.* Ex quo vides, *SC.* aliquod fuisse eius rei, sive legem. Legibus nomina a consulibus: et consul suffectus prioris anni L. SAENIVS in monumentis. Vertranium ergo, qui *Sentiam* reposuit, non audiemus. Lips. Non *SC. sive legem*, sed SC. et legem. Monum. Ancyr. Pilae prioris tab. 2. init. *Patriciorum numerum auxi consul quintum iussu populi et senatus.* Nam legem non tribunitiam semper praecedit SC. scriptoresque modo legem solam, modo SC., modo utrumque memorant, positoque uno, semper alterum intelligendum, neque ullo modo dissensus inter scriptores fingendus, aut ipsi reprehendendi hoc nomine. Vertranii coniecturam sequitur Hotomannus de Leg. Rom. 1, 1. Ern.

Multo gaudio censoris inibantur. Sic MSS. Flor. Bud. Guelf. ed. pr. Puteol. Rhen. Ald. aliaeque. Sed cod.

inibantur. Famosos probris quonam modo senatu depelleret, anxius, mitem et recens repertam, quam ex severitate prisca, rationem adhibuit, monendo, « secum quisque de se consultaret, peteretque ius exuendi ordinis: facilem eius rei veniam. Et motos senatu et excusatos simul propositurum: ut iudicium censorum, ac pudor sponte cedentium permixti, ignominiam mollirent. » Ob ea Vipstanus consul retulit, « patrem senatus adpellandum esse Claudium. Quippe promiscuum *patris patriae* cognomentum: nova in remp. merita non usitatis vocabulis honoranda. » Sed ipse cohibuit consulem, ut nimium adsentantem: condiditque lustrum, quo censa sunt civium LXIX. centena,

15. *Ut nimium adsentantem.* Forte *nimium adsentandi* pro *nimium in adsentando.*

Farn. edd. Ber. Alciat. *Caesaris:* male. Vide c. 13. Ern. Grut. volebat *mutuo gaudio.*

Mitem et recens repertam. Repertam ab Augusto. Habes in Dione 52, 42. in extremo. Lips. Adde Sueton. Aug. 35. Ern.

Ex severitate prisca. Alucinor, aut scribendum voce addita: *haud ex severitate.* Sententiam eam esse, id mihi certum. Haec ita scripseram: sed ecce Pichena ex Flor. vere emendat: *repertam quam ex:* sententia illa mea, id est (Corneliana phrasi) *potius quam.* Lips. Plane sic ed. pr. Sed Puteolanus *quandam* induxit, quod Rivius et alii secuti sunt. Ern. Bud. *quam ex s. p.*

Ius exeundi ordinis. Latinitas scribi vult *ordine;* aut potius *exuendi ordinis.* Ita 3, 17. *Piso, exuta dignitate in decem annos relegatur.* Lips. *Exuendi* recepit Ryckius, quem secutus sum. Noster H. 2, 86. *Senatorium ordinem exuerat.* Secutus est Broterius. Ern. Bud. *exeundi.* Quod Lipsius damnat defendit Rhunius nostras, similesque aliorum formulas adfert. Sic Gellius 1, 12. *Ad desinendam seditionem.* 3, 10. *Ad nascendos homines.* Plautus Trin. sc. ult. v. 35. *Placenda dos.* Varro L. L. 5, 2. *Saeculum dictum, quod longissimum spatium senescendorum hominum.* L. 1. Dig. Nautae etc. *Navis navigandae caussa.*

Et excusatos. Bud. *excusatosque.*

Ut iudicium censorum. Faërnus legebat: *ut iudicium censorium,* etc. Sic supra c. 13. *munia censoria.* Sed, quia collegam habuit L. Vitellium, Suet. Vit. 2. infra 11, 4., vulgatum sine libris tentari, non est necessarium. Ern.

Patrem senatus. Quod imitati sibi sumpserunt Balbinus et Pupienus Augusti. In numis: IMP. CAES. PVPIEN. MAXIMVS. AVG. Tum parte

et XLIV. millia. Isque illi finis inscitiae erga domum suam fuit. Haud multo post, flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas.

26. Iam Messallina, facilitate adulteriorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat; cum « abrumpi dissimulationem » etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat. « Quippe non eo ventum, ut senectam principis opperirentur. Insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis subsidium ab audacia pe-

44. *Ut flagitiis manifestis*. *Flagitii* scribe. Atque ita Acidalius. Vide Rhenan. Ann. 13, 28. Sic solet Tacitus. Ann. 14, 29. *manifestus ambitionis*. Vide ad 6, 30. *cogitationis magnae*, *coniurationis*, *criminum*, *delicti*, *offensionis*, *pavoris*, *vanitatis*, et similia apud nostrum.

versa: PATRES SENATVS. LIPS. Immo IVLIA SEVERI MATER SENATVS.

LXIX. *centena*, *et* XLIV. *millia*. Convenit cum Cassiodori ratione sexaginta novem centena millia exprimentis. Cum libris haud plane convenit, e quibus Vatic. ille fidus exprimere videtur *quinquaginta octo centena et octogintaquatuor millia et* LXXII. Nec miremur de granditate numeri: cum iam tunc sub Augusto (nondum tot populis in civitatem acceptis) censa reperiam *quadragies centena millia*. Lapidis inscriptio, quam obtrudunt, TEMPORIBVS CLAVDII TIBERII FACTA HOMINVM ARMIGERVM OSTENSIONE IN ROMA SEPTIES DECIES CENTENA MILLIA LXXXVII, parum vera aut fida mihi est. Et tamen, cum de his saltem, qui arma ferrent, agat, nihil nobis obstat. LIPS. Ed. pr. LIX. LXXXIV. LXXII., et sic. cod. Flor. Sed cod. Agr. pro LIX. habet LVIII. MS. Guelf. LIX. LXXII. Ed. Put. LXIX. *centena*, et CXLIV. *millia*; et sic quoque Rivius Ber. Alc. Rhen. Ald. Atque hinc effecta est ea, quae nunc obtinet, lectio. ERN. In Bud. turbati sunt numeri. Cassiodori ratio nec in ed. Fornerii nec Garetii cum Tacito convenit.

Facilitate adulteriorum. Sic edidi ex ed. pr. Ceterae omnes *adulterorum*. Etsi nihil interest admodum; tamen lectionem ed. pr. praetuli, quod et fecit Broterius. ERN. Bud. *adulterorum*.

Sive fatali vecordia, etc. Acidalius vel deleri *sive*, vel *ipse* legi vult. *Ipse* non patitur τὸ *etiam*. *Sive* sequente *an* est etiam 14, 59: alios sane *sive* omittere noster solet. ERN.

Ut senectam principis opperirentur. Cod. Flor. (et Bud. a 1. m.) *senecta pr. opperiretur*, quod recepit Pichena. (* et Heinsius ferri posse putat.) Ed. pr. *senecta pr. opperirentur*. Sed Puteolanus *senectam* edidit, quod et Spirensis edere voluisse videtur; idque ceteri secuti

tendum: adesse conscios, paria metuentes. Se caelibem, orbum, nuptiis et adoptando Britannico paratum: mansuram eandem Messallinae potentiam, addita securitate, si praevenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita irae properum.» Segniter hae voces acceptae, non amore in maritum; sed, ne Silius summa adeptus sperneret adulteram, scelusque, inter ancipitia probatum, veris mox pretiis aestimaret. Nomen tamen matrimonii concupivit, ob magnitudinem infamiae, cuius apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra exspectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat.

sunt, atque haud dubie verum est. Res enim pertinet non modo ad Silium, sed etiam ad Messallinam. Saltem legendum *senectam opperiretur*. Mox frustra Acidalius, Heinsius et Ryckius malunt *flagitii manifestis*: nam et vulgatum sensum bonum habet, nec Tacitus in oppositionibus sibi similis esse solet, ut iam saepe vidimus. Ern. Sic 1, 3. *subsidia dominationi.* Ut non sit opus cum Acidalio, Heinsio et aliis legere *flagitii*, etsi et hoc bonum sensum pareret.

Ne Silius summa adeptus. Sic prim. ed. Beroaldi, nescio an consulto: nam Puteolanum alias sequitur in his libris. Ceterae omnes *summam*, etiam MSS. Rhen. qui e MS. Bud. dedit *summam*, int. rerum: idque Aldus secutus est, ceterique usque ad Lipsium, qui *summa* reddidit. *Summam* etiam MS. Guelf. Ern.

Ob magnitudinem infamiae. Elegantissima gnome: cuius acumen non cepit Ferrettus. Explicat unus Seneca ep. 123. (122.) *Nolunt solita peccare, quibus peccandi praemium infamia est*: ubi tamen male, et praeter reliquum indicium, Pincianus, *in fama est*, legi voluit. Ita autem est. Hominibus perditis et ad flagitia proiectis, ipsa infamia voluptas est. Audi Valerium Max. 6, 9. De mutatione morum: *Perditae luxuriae Athenis adolescens Polemo, neque illecebris tantum, sed etiam ipsa infamia gaudens.* Ubi addo voculam e libro veteri *neque illecebris eius tantum*: sententia omnino volente. Lips. *Prodigos* int. famae. Qui famam prodigunt atque contemnunt, tandem eo amentiae veniunt, ut ipsa infamia delectentur, appetantque ea, unde vel maxima infamia veniat. Ern.

Sacrificii gratia Ostiam. Immo rei frumentariae gratia. ait Dio 60, 31., pellicum caussa, Victor. Sed sacrificium credo a Claudio institutum rei frumentariae caussa, in Castorum aede. Id enim numen ibi cultum, ventorum marisque caussa. Ita

27. Haud sum ignarus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnara et nihil reticente, nedum consulem designatum, cum uxore principis, praedicta die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum

lego apud Ammianum 19, 10. in summa inopia frumenti, Tertullum, qui Praef. annonae, *apud Ostiam in aede Castorum sacrificasse, tranquillitatemque mare mollivisse.* Id sacrum perpetuum fuit, et suspicor a Claudio institutum, qui portum illum celebrem et farum Ostiae exstruxit. Celebrabatur solenni quadam laetitia, mense Maio: ideoque post saecula Maiuma dictum. Suidas: Μαϊουμᾶς. Πανήγυρις ἐγένετο ἐν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα τὴν παράλιον καταλαμβάνοντες πόλιν τὴν λεγομένην Ὀστίαν, οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες, ἡδυπαθεῖν ἠνείχοντο, ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν ἀλλήλους ἐμβάλλοντες. Iulianus in Antiochico p. 362. Ὑμῶν δ' ἕκαστος ἰδίᾳ μὲν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὰς ἑορτάς.... τοῦ Μαϊουμᾶ χρήματα ἀπολέσαντες, ὑπὲρ δ' ὑμῶν αὐτῶν καὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως οὐδεὶς θύει. Nec aliud intellexit Aethicus in Cosmogr. *Tiberis insulam facit inter portam urbis et Ostiam civitatem, ubi populus rom. cum urbis praefecto vel consule, Castorum celebrandorum caussa egreditur, solennitate iucunda.* Ubi vides, Castorum solenne et Maiumam idem esse. Hanc originem Maiumae nec inscitam, nec alienam a vero puto. Lips.

Nedum consulem designatum. Non beneficium principis exprobrat hic titulus Silio, sed personae eius eminentiam respicit, in qua nihil esse poterat obscurum: adeoque magis mirum et minus credibile fit huius loci hominem ad tantum vecordiae fuisse progressum. Caeterum, quod oratio scabra et rudis Vertranio videtur, id facile vitaveris, si memineris, Taciti verba sic esse accipienda, ut ante τὰ *nedum cons. des.* intelligamus τὰ *et quemquam*: quasi esset: *tantum ullis mortalium securitatis inesse: et in civitate omnium gnara et nihil reticente* quemquam, *nedum consulem designatum, cum uxore principis*, etc. *convenisse.* His duabus voculis, quas studio brevitatis auctor noster fecit lucri, per intellectum appositis, nihil hac parte restat difficultatis. Gron.

Qui obsignarent. Int. tabolas dotis, sive, ut mox vocat, nuptiales tabulas. V. Sueton. 26. qui Claudium inter signatores fuisse tradit. De tabulis nuptialibus v. Lipsium ad c. 30. Ern.

Suscipiendorum liberorum caussa. Ea formula in nuptiis legitimis solennis, ad coniugii verum finem. *Nec enim ob aliud*, ait Augustinus de sancta Virg. 7. *femina nubit, quam, ut mater fiat.* Unde et matrimonium ominis caussa dictum. Ideo Graeci definiunt γάμον, σύνοδον ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς κατὰ νόμον, ἐπὶ γνησίων τέκνων σπορᾷ. Et apud Athenienses (ait Isidorus Pelusiota 3. epist. 243.) Ἡ συνάφεια ἡ κατὰ νόμον ἐπ' ἀρότρῳ παίδων ἐλέγετο γίνεσθαι. Menander etiam pulchre apud Clementem Strom. 2, p. 421. Παίδων σπόρῳ τῶν γνησίων δίδωμί σοί γε τὴν ἐμαυτοῦ θυγατέρα. Et Augustus senile quod-

caussa, convenisse: atque illam audisse auspicum verba, subisse, sacrificasse apud deos: discubitum inter convivas: oscula, complexus: noctem denique actam licentia coniugali. Sed nihil compositum miraculi caussa, verum audita scriptaque senioribus tradam.

45. *Sed nihil compositum.* Tò *sed* mendosum aut superfluum.

dam coniugium iniustum pronunciavit, *quoniam non quaerendorum liberum caussa initum*, ait Valerius 7, 7. In ipsis autem tabulis ea verba solita exprimi. Augustin. De Civitate D. 14, 18. Adde et Suet. Iul. cap. 52. Lips.

Auspicum. Bud. *Haruspicum.*

Subisse, sacrificasse. Verbum *subisse* corruptum iudico. Forsan *nupsisse*, id est solenni luteo flammeo, qui mos novis nuptis, faciem velasse. Scripsi et sensi ita olim. At nunc delibero etiam atque etiam, et ambigo, an subeundi verbum non hic germanum et inter legitima nuptiarum. Quinctilianus suspicionem facit in sermone Declam. 247: *Dicit pars diversa. Non fuisti uxor. Non subisti cum illo.* Legerim *non subiisti.*. Et subitionem hanc intelligam, sive cum deducta subiret mariti domum: sive de iugo. Modo is ritus tamen satis certus. Lips. *Subisse verba* videtur dici, cui alius *verba praeivit*, v. Obs. 2, 4. Gron. Quod satis probabiliter disputatur ibi. Et priori Lipsii coniecturae favet primo locus e Declamatione, ubi hodie e MSS. legitur *nubsisti.* V. ibi Schultingius: deinde, quod verbo nubendi in ea re etiam utitur Suetonius, nec credibile satis, Tacitum solennissimum ritum, cum ceteros memoraret, omisisse. Ceterum post *Deos* colon posui, ut est in edd. primis, et mox bis. Ern. Heinsius deesse quid putat, ut *templa subisse*. Bip. vel *nupsisse* legendum putant, vel intelligendum *subisse* velum nuptiale.

Discubitum inter convivas. Et quidem forma nuptiali: quae volebat, ut nova nupta in gremio mariti iaceret. Morem eum exprimit Iuvenalis 2, 119.... *ingens Coena, sed et gremio iacuit nova nupta mariti.* Quasi ecce id inter solennia nuptiarum. Appuleius de nuptiis Psyches Met. *Accumbebat summum thorum maritus, Psychen gremio suo complexus.* Ideo recte in Catullo 61, 171. *Adspice intus ut accubans Vir tuus Tyrio in thoro Totus immineat tibi.* Nec recte magnus ille censor, quem unum aemulor mirorque, immo summus, vel Appuleio teste, *adspice imus*, emendavit. Imusne in illo geniali suo epulo maritus? Intus accubare, ut intus canere. Interior autem maritus, respectu sponsae ad quam hic sermo. Siquid tamen mutandum, legerim *unctus:* qui mos Romanis in omni convivio solenni. Lips.

Tradam. Magis pro mente *trado*. Iam enim illa incredenda scripsit. Lips. Ferri potest, si pro coniunctivo praesentis accipiatur.

28. Igitur domus principis inhorruerat: maximeque, quos penes potentia, et, si res verterent, formido, non iam secretis colloquiis, sed aperte fremere, «Dum histrio cubiculum principis insultaverit, dedecus qui-

Si quid mutandum, malim *tradiderim*, e quo, per compendium scripto, *tradam* fieri potuit. Liv. 1, 46. *pluribus tamen auctoribus filium ediderim.* Et sic centies idem et alii. Nam cur *trado* in *tradam* mutarint librarii, vix intelligi potest. Ern.

Verterent. Bud. *verterentur.*

Dum industria cubiculum. Regem olim feci, qui emendasset hunc locum. Itaque concursum a multis ad coronam, et non unus mihi indicavit scribendum: *Dum histrio cubiculo principis occultatur, dedecus.* Verissime. Intelligit enim Mnesterem illum pantomimum, qui diu in deliciis Messallinae. Libri scripti non longe abeunt ab hac lectione: *dum instruo cubiculum principis exultavero, dedecus.* Possis extrema item scribere *cubiculo principis exultat, vero dedecus.* Lips. Simplicissimum: *dum histrio cubiculum principis exsultaverit, dedecus quidem illatum, sed exscidium procul abfuisse.* Illud Salmasii eruditum, *exsultare* esse ἐξορχεῖσθαι. Quod melius intelliges, ubi consideraveris quae vir insignis Hen. Savilius notavit ad Chrysostomum in Psalmos, eo verbo usos veteres, Andocidem etc., et recentiores Lucianum, Plutarchum, Chrysostomum, pro καταισχύνειν, ὑβρίζειν. Metaphora sumpta ἀπὸ τῶν ἐκπομπευόντων τὰ μυστήρια. Ut idem sit τῷ Χρυσορρήμονι ἐξορχήσασθαι τὴν πολιτείαν τὴν πατρῴαν, quod Maccab. 1. βεβηλῶσαι τὰ σάββατα καὶ ἑορτὰς καὶ μιᾶναι ἁγίασμα. Quamquam ipsum illud ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια etiam translatum putem: et omnia ista dici ex eo, quod saltabatur in scena, ita ut ἐξορχεῖσθαί τινα sit κωμῳδεῖν. Proprie *exsultantur* οἱ κωμῳδούμενοι et τὰ κωμῳδούμενα. Quemadmodum *saltatur fabula, Cyclops, Niobe*; quemadmodum *canticum desaltatur* (ut apud Suet. Cal. 54). Quae ab histrionibus et mimis in pulpito repraesentantur; publicantur utique atque invulgantur; inde ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια dicuntur οἱ ἐξαγορεύοντες. Sed et derisui sunt ac ludibrio: inde ἐξορχεῖσθαί τινα est ὑβρίζειν, προπηλακίζειν. Hinc etiam Tacitus sumpsit, ut diceret *exsultari* ab histrione *cubiculum principis*, id est infamari, inhonestari, contaminari, conspurcari: quorum verborum aliquo aut simili usus fuisset, si de quovis alio homine quam scenico loqueretur. Artificium hominis et genus vitae impetrarunt, ut hoc verbum mallet, qui ubique decora personis animadvertit et tribuit. Nec Lucilius aliter multo videtur dixisse apud Nonium 4, 178. *debelles me atque deuras, exsultes, sollicites.* Dum histrio cubiculum principis polluit et in eo quasi in scena exsultat, *dedecus quidem illatum.* Intelligo *domui.* Itaque placet *exscidium*, non *dissidium*, non *discidium.* Et hoc ipsum *exscidium* grandius quam *exitium.* Horatius ode 3, 16, 11. *concidit Auguris Argivi*

dem illatum; sed discidium procul abfuisse: nunc iuvenem nobilem, dignitate formae, vi mentis, ac pro-

domus ob lucrum Demersa exscidio. Gron. Haec erudite disputari non negem; sed tamen nondum moverunt, ut me coniecturae meae, quae, cum primum locum hunc consideravi, venit in mentem, et quam postea Franc. Medicis iam tributam reperi apud Pichenam, me poenituerit: *dum histrio cubiculum principis persultaverit:* nam hoc quoque verbum est contumeliae indicandae usitatum, et ab artificio hominis non alienum. Vide supra c. 9. quamquam ad contumeliam respici non est necessarium, ut mox videbimus. Simile illud Catull. ep. 29. *Et ille nunc superbus.... perambulabit omnium cubilia:* et ep. 6. *lecti argutatio inambulatioque.* Ubi *argutatio* non de crepitu lecti cum Statio intelligenda, sed eodem fere sensu, quo *inambulatio. Argutatio pedum* v. c. est saltantium, ut *fullones* etiam dicti in fragm. veteris scriptoris (Titinnii) apud Nonium 4, 34. *pedibus argutari*, quod haud dubie a saltatoribus ductum. Sic *argutiae digitorum* de molliori et nimis artificiosa gesticulatione digitorum apud Cicer. in Orat. c. 18. et *arguta manus* de Orat. 3. 59. Gell. 1, 5. *manus inter agendum argutae admodum est gestuosae.* In Salmasii et Gronovii ratione non modo est aliquid ad sensum contorti, sed etiam ταυτολογία. Nam si *exsultare cubiculum principis* est infamare, polluere; quorsum sequitur demum *dedecus illatum?* (*Cf. Gron. ad Liv. 25, 18.) Nonne hoc ipso patet, in verbo praecedente dedecoris rationem habendam non esse? Itaque non indignor Pichenae, qui *persultaverit* recepit. Sed age varietatem lectionis indicabimus. Cod. Flor. *histrio et exsultavero.* Reg. *instruo, exultavero.* Agr. *inservit c. p. adulterio.* Ed. pr. *instruo c. p. exultavero.* MS. Guelf. ed. Puteol. *industria c. p. occulit adulteros:* quod omnes secuti sunt ad Pichenam usque, qui dedit, ut supra dictum est, I. Fr. Gron. *histrio..... exultaverit* quod Ryckius servavit. Coniecturis aliis onerare librum nil attinet. Vulgatum quomodo explicet Gesnerus, v. in Thesauro L. L. in *exultare.* Aliter quoque Gronovium olim intellexisse hunc locum, patet e nota ad Liv. 29, 6. Ern. Groslot. in Syll. Burm. t. 1, p. 3, lectionem Puteolani tuetur. Rhen. in Bud. adfuisse perhibet *inclusum in....* Mihi manifesto adparet, scriptum fuisse: *industria c. p. exultavero.* Unde r. m. fecit: *inclusa in cubiculum principis exultat cum adultero.* Bip. legunt *insultaverit*, i. e. invaserit, ut ap. Ter. Eun. 2, 2, 54. vel ludibrio sibi habuerit, ut A. 4, 59. Sic et Hiller. Rac. 7. Levis haec mutatio planum sensum reddit. — * Iac. Tollius in Fortuitis c. 31, p. 244. legit: *dum histrio cubiculum principis insultat liberius, dedecus quidem illatum; sed exitium procul fuisse.*

Sed excidium. In Flor. est *sed et scidium:* e quo Pichena *dissidium.* Sed profecto plus quam dissidium hic timebatur, et *exitium* atque extrema. Lips. Bud. *excidium.* Tac. videtur scripsisse *exscidium.* Läll. praefert *discidium*, ut c. 30. Sic et Bip. quos sequi lubet.

pinquo consulatu, maiorem ad spem accingi. Nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset.» Subibat sine dubio metus reputantes, «hebetem Claudium et uxori devinctum, multasque mortes iussu Messallinae patratas.» Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, «si atrocitate criminis praevaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausae aures etiam confitenti forent.»

29. Ac primo Callistus, iam mihi circa necem C. Caesaris narratus, et Appianae caedis molitor Narcis-

46. *Circa necem Caesaris. C. Caesaris* bene Freinshemius. Sic et nos castigamus supra c. 8.

Dignitate formae, iuventa. Ita lego, non *forma.* Dignitas formae proprie de viris, uti notat vetus literator Agroetius (apud Putsch. p. 2269.) Illud *iuventa* suspectum facit Vatic. qui refert *Vimentis.* Ex quo Palmerius diductum legebat *vi mentis.* Lips. *Vi mentis* est in cod. Flor. Ed. pr. *iumentis* corrupte pro *vi mentis:* ut mox *deiunctum* pro *devinctum* ibidem expressum est: unde natum videtur *iuventa,* ut Puteol. et ceteri, donec Pichena *vi mentis* edidit, quod tamen et MSS. habent. *Forma* MS. Guelf. omnes vett. edd. ad Lipsium usque. Ern. Bud. *forma.* Idem habuerat *uimentis,* unde factum *iuventa.*

Mortes. Sic Lactant. *de Mortibus persec.* Aristoph. Plut. v. 483. θανάτους εἴπεις.

Sed in eo etc. In eo abest ab ed. pr. Ceterae omnes habent. Mox pro *utque* puto legendum *neque:* alias dura ellipsis statuenda. Sensus enim est: huc modo timendum et cavendum esse, ne Messallinae defensio audiretur a Claudio, neve, etiam si non defenderet crimen, sed confiteretur, tamen deprecanti et culpae veniam oranti, facilem se praeberet et exorabilem. Si *utque* est a Tacito, intelligendum *timendumque ut c. a.* etc. vel *efficiendumque ut.* Ern. Bud. *utque.* Broter. legi vult *utique,* certe, omnino. Bip. reddunt per *et quomodo;* sic τῷ *verti discrimen* iungitur ap. Quinctil. 6, 1, 37.

Circa necem Caesaris narratus. C. Caesaris Caligulae: cuius necis conscius particepsque fuit hic libertus, narrante Iosepho 19, 1, 10. Scilicet autem, Tacitum hoc narrasse in libris, qui de Caligula. Lips. *Circa necem* MS. Flor. Edd. omnes ad Pichenam *circa mortem.* Mox *C. Caesaris* legendum, quia *Caesar* simpliciter dici solet dictator, cum aliis viris doctis credo. Ern. Bud. *necem.*

Appianae caedis molitor. Vide Sueton. 37. in cuius verbis, *Nec multo post ex composito irrumpere Appius*

sus, flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere, «num Messallinam secretis minis depellerent amore Silii, cuncta alia dissimulantes:» deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt: Pallas, per ignaviam; Callistus, prioris quoque regiae peritus, et potentiam cautis, quam acribus, consiliis tutius haberi. Perstitit Narcissus, et, solum id im-

67. *Narcissus, et, solum id immutans.* *Et* abest a libro Rhenani et Agr. pro quo *ut* Flor. bene. Forte *ut solum id imputans.* Persistit, inquit, Narcissus in proposito, sed dissimulans, et quasi collibertis imputans tantummodo silentium suum, pollicitus fore, ne resciret ex se Messallina, quid inter illos actum esset. Vid. Hist. 1, 87. et Savilium ad Hist. 1, 71. *Celsus, servatae erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit.* qui multa ex historiarum libris et Suetonio huc congessit. Quibus adde H. 1, 38. *hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet.* 2, 85. *posse imputari Vespasiano, quae apud*

nunciatus, cui pridie ad id temporis ut adesset, praeceptum erat: quasi plane repraesentaretur somnii fides, accersi statim, ac mori iussus est, menda est. Quo enim accersi iubetur, qui iam aderat? Non fugit Torrentium, qui ex libris legit, *arcessi*, pro accusari, ut interpretatur. Mihi *arceri* verum videatur: ut exclusum eum a Claudio intelligamus, nec admissum. Transcripserim etiam *arceri, ac statim mori.* Historiam pete a Dione 60, 14. Lips.

Eo in tempore. Ita Flor. Guelf. ed. pr. Vulgo *eo tempore:* inde ab ed. Puteol. restituit Pichena. Ern. Bud. *in eo tempore.* Sic 13, 47.

Num Messallinam secretis. Obscura examinanti, nec scio an satis nexa. Sententia videtur, deliberasse libertos bifariam: primo, an ad Claudium deferrent, quae pars praeivit: hic iam, an ipsam Messallinam secreto de Silio monerent, alia adulteria dissimulantes. Destitere ab utroque alii: *Narcissus perstitit*, sed in sententia priore, id est de Claudio admonendo. Lips. MS. Guelf. *non:* male. V. ad c. 24. Mox ed. pr. *ultra* male pro *ultro.* Sed haec verba crebro etiam in MSS. confusa sunt. Sensus: ne non modo nihil proficerent, sed insuper etiam perirent. Ern. Bud. *ultra* a 1. m.

Prioris quoque regiae. Sub Caio; apud quem in gratia potentiaque fuit. Dio, ubi de Domitio Afro 59, 19. Et eleganter Seneca ep. 47. *Stare ante limen Callisti dominum suum vidi, et eum, qui illi impegerat titulum, qui inter vedicula (reicula) mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi.* Sed fuit non minus magnus apud Claudium, estque ille ipse, cui Scribonius Largus, medicus eius aevi, opus suum inscribit, et appellat C. Iulium Callistum. Lips. *Acribus* MS. Guelf. edd. pr. Puteol. Riv. Beroald. Alc. *Acrioribus* Rhen. Ald. etc. *Acribus* restitui, ut volebat etiam I. Gronovius. *Acrioribus* est e coniectura, ducta a consuetudine Taciti. Mox Guelf. *persistit.* Similem confusionem supra notavimus. Ern. Bud. *acrioribus.*

Et, solum id immutans. MSS. Flor. Reg. *ut*, quod habet etiam ed. pr.

mutans, ne quo sermone praesciam criminis et accusatoris faceret, ipse ad occasiones intentus, longa apud Ostiam Caesaris mora, duas pellices, quarum is corporibus maxime insueverat, largitione ac promissis, et, uxore deiecta, plus potentiae ostentando, perpulit delationem subire.

30. Exin Calpurnia (id pellici nomen) ubi datum secretum, Caesaris genibus provoluta, « nupsisse Messallinam Silio, » exclamat. Simul Cleopatram, quae idem opperiens adstabat, « an comperisset? » interrogat: atque illa adnuente, « cieri Narcissum, » postulat. Is, « veniam in praeteritum petens, quod ei cis Vectium, cis Plautium dissimulavisset, nec nunc adul-

Vitellium excusanda erant. c. 31. *contra illi initium belli nemo imputabat.* Suet. Ner. 36. *Cum quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent.* Iuvenalis Sat. 5, 14 .... *imputat hunc rex Et quamquam raram, tamen imputat.* Ubi lege *haud rarum*, vel *haud carum*. *Imputare* passim apud Senecam. *imputatus a servo denarius* de Ira 3, 23. Vid. Vorstius in Iustin. 38, 5.

Puteol. edidit *et*, quem secuti sunt Beroaldus, Riv. Alciatus, Freinsh. Gron. Rhenanus delevit *et*, secutis Aldo, Pichena, Lipsio, Ryckio, nec est in cod. Agr. Mihi *et* verum videtur, tum propter libros, in quibus est et MS. Guelf., tum propter consecutionem. Si *et* deletur debet esse punctum ante *ipse*, ut est in vett. edd. neque solum in iis, qui *et* non habent, et ed. Beroaldi, ut ait I. Gronovius, sed etiam ceteris, ed. pr. Puteol. Sed quis non sentit, frigere iam *τὸ ipse*, quod sic non ponitur, nisi in oppositione aut distributione: quamquam ne sic quidem satis recte positum est, nisi ante legas vel *facerent*, vel *ne.... praescia.... fieret*. Iac. Gronovius vult *at:* quod mihi non placet. Ern. Bud. *ut*.

Quarum is corpori. Vatic. *corporibus*. Lips. Sic et ed. pr. Recepi. Aliae omnes *corpori*. Ern. Bud. *q. is corporibus assueverat.*

Cis Vectium, cis Plautium. Emendavi praeeunte Vaticano, qui habebat *cis Vectcis Plautio*. Et vere. Duo enim famosi in hac Messallina et quasi primorum ordinum adulteri, Vectius Valens et Plautius Lateranus: quos tamen dissimulasse, et siluisse se dicit. Sed, an magis pro hac sententia, *bis Vectium, bis Plautium?* An *circa Vectium?* Non accusatos quidem illos, aut certe iterum excusatos, sequentia etiam dicunt. Ceterum famosi, ut dixi, hi adulteri. De Vectio mox noster et Plinius de medicis 29, 4. *Exortus mox est Vectius Valens, adulterio Messallinae Claudii Caesaris nobilitatus.* Item Scribonius Largus c. 22. *Hoc*

teria obiecturum," ait: «nec domum, servitia et ceteros fortunae paratus reposcere. Frueretur immo

medicamentum Appulei Celsi fuit, praeceptoris Valentis et nostri. De Plautio mox, et 13, 11. *Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallinae ordine remotum reddidit senatui.* At viri docti desperatam huius loci restitutionem censebant: cum vulgo esset *cis Vectium Plautium.* LIPS. Scribendum: *quod ei cis Vectios, cis Plautios dissimulavisset.* Quid? patrata, sed sistentia, neque ultra tales et hanc foeditatem excurrentia Messallinae *adulteria.* Quam vocem differt in membrum sequens. Particula *cis* idem vult quod *intra.* Sic *cis Tiberim:* sic Plauto Most. 1, 1, 17. *cis paucas tempestates.* Ut mox 12, 22. *Vis Agrippinae citra ultima stetit.* Veniam peto, Caesar, inquit, quod tacui, dum Vectiis, dum Plautiis moechis contenta fuit Messallina, dum intra hos et horum similes libidinem stetit. GRON. Ut Lipsius e Vat. laudat, ita est in ed. pr. Sic etiam citat scripturam eod. Flor. Pichena. Sed I. Gronovius testatur, ibi esse *cis Vecticis* (ap. Pich. *Vetticis*) *Plaucio.* Cod. Agr. *Cicios, Vectios, Plautios.* Unde coniiciebat Heinsius *Cincios.* Ufrum *Cincios*, an *Titios* e. c. 35., an aliud quid hic legendum sit, non dicam: ceterum hanc lectionem optimam puto. Illa *cis Vectium* etc. sunt sane duriora: haec facillima. Broterius edidit *Titios, Vectios, Plautios*, et mox *nec nunc Silio a. o.* e vestigiis *ed. pr.* quae habet *simul*, quod sane placet. Nam ad eum ista pertinere res docet. Itaque certe ad eum ista referenda sunt. ERN. Bud. *cis ueticio plautio.* Bip. coniiciunt: *quod incestae uxoris flagitia diss....* nomenclationem quippe nec esse plenam, nec bene respondere sequenti *nec nunc.*

Ne domum, servitia et ceteros fortunae paratos reposceret. Contaminatissimum locum Ferretus esse vult: qui mihi castus, purus. Invidiosa concessione libertus: Fruatur sane, inquit, Silius domo tua, servis, veste, et gaza omni regia, (nam haec tralata ab adultera ad Silium, notante etiam Dione 60, 31.) reddat saltem uxorem. LIPS. Freinshemius legi vult: *nec.... reposcere.* Verum puto. *Paratus* iam in ed. pr. non demum Rhenani. Puteolanus dedit *apparatus*, quod exhibet Guelf. et ed. Rir. ERN. Bud. *parátus.* Freinsh. emendatio placet et Bip. immo sic iam Acidalius. *Paratus* occurrit et c. 12.

Frueretur immo etc. Ed. pr. habet: *frueretur immo et his: redderet uxorem.* Puteol. autem edidit, quod nunc obtinet: *f. i. iis, et redd.* Si satis commode hic intelligi posset *et his*, praeferrem lectionem ed. pr. *Redderet uxorem* haberet maiorem vim, meo sensu, absolute dictum. Sed quid est, quod Silium praeter ista frui vult? Itaque *frueretur immo iis* vel *his* rerum puto. Ceterum hic quoque correxi *sed.* Vide supra ad c. 23: simillima hic ratio. Scio, pluribus locis Taciti *et* prope *idem* esse, quod *sed*, ponique ubi alii *sed* dicant, ideoque tentanda talia loca negavi. Vide ad 5, 3. 6, 21. Verum aliter est in figura *ea*, qua hic Tacitus utitur, et c. 23. Broterius dedit *at is.* Sane *at* bene; sed *is*, quod e MS. Regio addidit, lau-

iis: at redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales. An discidium, » inquit, « tuum nosti? nam matrimonium Silii vidit populus et senatus et miles: ac, ni propere agis, tenet urbem maritus. »

31. Tum potissimum quemque amicorum vocat: primumque rei frumentariae praefectum, Turranium, post Lusium Getam, praetorianis impositum, percunctatur. Quibus fatentibus, certatim ceteri circum-

48. *Quibus fatentibus.* Codex Agr. *quibus dubitantibus et incertis ceteri circumstrepunt.*

guet nimis. Ern. Bud. et: rectius *at.*

Rumperetque tabulas nuptiales. Ad legitimum matrimonii actum tabulae et signatores adhibiti. Tabulis et dos continebatur, et illa solennis coniugii caussa, liberum quaerendorum. Iuvenalis 2, 119. *Signatae tabulae, dictum, feliciter!* Appuleius Apol. p. 76. ed. Pric. *Quod in villa, non in oppido, tabulae sint consignatae, quarto et ultimo loco obiecere.* Meminerunt non semel iurisconsulti: et proprio huic rei libro Brissonius, cuius accuratae diligentiae doctrinaeque nou a me, non ab aliis quidquam addo. Ut ergo eae tabulae matrimonio firmando, sic eaedem ruptae, disparando. Iuvenal. 9, 75... *tabulas quoque ruperat, et iam Signabat, tota vix haec ego nocte redemi.* De his tabulis locum accipio, qui in priscis Glossis: Λεγούσης τινὸς γυναικὸς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἀπαρνεῖσθαι ἀπό τινος, αὐτόν τε υἱὸν ἴδιον εἶναι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀνήκειν τὴν ἐπίδοσιν, ἠρνήσατο ἄλλος, ἀπεκρίθη γυνή, ῥωμαϊκὴν αὐτὴν γεγενῆσθαι, καὶ δέλτους μὲν γεγράφθαι, γάμους δὲ μὴ γεγονέναι. Μὴ δυνηθέντος οὖν αὐτὸν ἀποδεῖξαι υἱὸν ἴδιον εἶναι, περὶ οὗ ἐπράττετο, ἐπεὶ μὴ εἴη σὸς υἱός, τὴν ἐπίδοσιν ἀπόδος. Lips.

An dissidium, inquit, tuum nosti? Et hic Tacitus scripsit *discidium.* Numquid, scis, tibi nuntium remissum? divortium tecum fecisse Messallinam? Gron. Quid opus verbis? Ed. pr. habet *discidium,* unde restituimus. Ceterum etiam *an* mihi frigere videtur. Fortius foret *non.* Ern. Bud. et Agr. *discidium.*

Potissimum amicorum. Aut *potissimos* legendum, aut *quemque* addendum, dudum, et vere monuerunt viri docti Lipsius, Mercerus, Freinsh. Ern. Item Acidalius. Cod. Agr. *potiss. quemque,* teste Heinsio.

Rei frumentariae praef. Turranium. Dixi aliquid ad 1, 7. et videtur primus in hoc munere fuisse. Tamen ambigo de tota hac sententia, et ne verius legi: *Tum potissimos amicorum vocat, primumque rei fr. praef.* hac mente: vocat praecipuos amicos, ac primo Turranium; deinde Getam. Lips. *Turranium* iam ed. pr. non primus Rhenanus. Puteol. *Turranus.* Ern. Bud. *Turranium.*

Lusium Getam. Id illi verum gentile nomen, non *Lucium,* aut *Luscium.* Duo autem hoc tempore praetorii praefecti, Lusius Geta et Rufus Crispinus. Lips. *Lusius* h. l.

strepunt, « iret in castra, firmaret praetorias cohortes, securitati ante, quam vindictae consuleret. » Satis constat, eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, « an ipse imperii potens? an Silius privatus esset? » At Messallina, non alias solutior luxu, adulto autumno, simulacrum vindemiae per domum

ed. pr. at 12, 42. *L. Geta.* Ern. Bud. *Lusium.*

Quibus fatentibus, tum c. c. Libri mei scripti *tacentibus.* Lips. At MS. Flor. ed. Put. Beroald. etc. *fatentibus. Quibus* edd. omnes. MS. Flor. I. Gron. *quis.* Sed *tum* hic nullo modo ferri potest, nec est in ed. pr. Ern. Bud. *fatentibus.* Acid. mavult *tacentibus*, ignaris scil. quid principi consulerent. *Tum* non est in Bud.

Eo pavore offusum. Cod. Agr. eo *pavoris effusum.* Genitivum probat Heins.

Adulto autumno, simulacrum vindemiae per domum celebrat. Adulto autumno, id est mense octobri. Itaque etiam in horologio veteri Romae signatum eo mense VINDEMIAE SACRVM LIBERO. Et persuasum mihi, non aliud esse hoc vindemiale festum, quam sacra Liberi, quae C. Caesar primus Romae celebravit. De ipsa re Servius ad Virg. Ecl. 5, 29. *Daphnis et Armenias*, etc. *Hoc*, inquit, *aperte ad Caesarem pertinet, quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam.* Ideo numus percussus Caesari, in cuius parte C. VIBIVS. AVTVS. et impressa ara, cui persona histrionia imposita, item thyrsus et tigris adiuncta; ad memoriam non dubie huius rei. Lampridius in Heliog. 11. *Cum ad vindemiam vocasset amicos nobiles, et ad corbes sedisset, gravissimum quemque percontari coepit, an esset promptus in Venerem... Posteaquam senes vidit erubescere, contulit se ad iuvenes; a quibus cum audiret aetati congrua, gaudere coepit, et dicere vere liberam* (emendo, *Liberi*: in eo enim lusum, quasi ea libertas vindemialis digna vera Libero Deo) *vindemiam esse, quam sic celebrarent. Ferunt multi, ab ipso primum repertum, ut in vindemiarum festo multa in dominos iocularia et audientibus dominis dicerentur.* Capitol. in Antonino Pio 11. *Vindemias privati modo cum amicis agebat.* Videturque ritus postea imperii fuisse, ut princeps extra urbem dies aliquot lasciviret et vacaret huic vindemiali festo. Paullus Diac. De gestis Longob. 3, 12. *Procedente itaque Tiberio ad villam, ut iuxta ritum imperialem triginta dies ad vindemiam iocundaretur, Sophia vocatum ad se Iustinianum voluit ad imperium sublimare.* Idem festum magnam coronam dictum esse, suspicor ex Tertulliani his verbis de cor. 7. *Sed et ipsas Liberum principem coronae plane laureae.....etiam vulgus agnoscit, cum dies in illum solennes magnam appellat coronam.* Alia ab hoc festo, ne erres, Liberalia: quae antiquae liberaeque reip. et incidebant in xv. kalend. apriles. De queis Varro

celebrat. Urgeri praela, fluere lacus: et feminae pellibus accinctae adsultabant, ut sacrificantes vel insanientes Bacchae: ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, iuxtaque Silius, hedera vinctus, gerere cothurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro. Ferunt, Vectium Valentem, lascivia in praealtam arborem con-

69. *Per domum celebrat.* *Celebrabat* cod. Agric.

L, 5. et Kalendariom romanum. Lips. *Adulto autumno*, at *adulta aestate* 2, 23.

Per domum celebrat. Gregorius Tur. 6, 31. *Procedente autem eo ad villam, ut iuxta ritum imperialem* xxx. *diebus ad vindemiam iocundaretur.* Gron. Rhenanus, Aldus, Lipsios, *celebrabat.* Ceteri *celebrat*, qood servavimus, etsi sequitur *adsultabant.* In tali genere narrandi nulla in temporibus constantia, 2, 65. se excipiunt *onerat*, *scripsit*, *firmabat.* MS. Guelf. habet *simulabat.* Ern. Bud. *celebrabat.*

Feminae pellibus accinctae. Codd. Oxon. Guelf. *nebridibus*: quod Iac. Gron. doctius, quam pro librariorum captu, videbatur. *Nebrides*, pelles damarum, quibus Bacchae incingebantur: unde ap. Statium Theb. 2, 664. *nebrides et thyrsi* iunguntur. Sed poëtarum illud verbum est, quod aliquis ad marginem codicis sui adscripsit, unde in textum venit. V. ad II. 2, 98. Ern.

Ut sacrificantes vel insanientes Bacchae. Muretus vellet *ut insanientes Bacchae*, probatque Acidalius, nescio quare. Nam nebridibus incinctae sacrificabant Bacchae, ut scholiastes ad Statii l. c. docet. Ern.

Ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, iuxtaque Silius, hedera vinctus, gerere cothurnos. Eodem habitu Antonium depingit Velleius, qui Liberum se ferebat 2, 82. *Cum Liberum patrem appellari se iussisset, cum redimitus hedera coronaque velatus aurea, et thyrsum tenens, cothurnisque succinctus, curru velut Liber pater vectus esset Alexandriae.* De cothurnis etiam Virgil. 9. 2, 8.... *nudataque musto Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.* De thyrso, praeter alios, Iustinus ep. ad Zenam, c. 6. Ὥσπερ αἱ Βάκχαι διὰ σχήματος εἰρωνικοῦ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιφέρουσιν. Vide et Plinium 16, 62. Athenaeus eiusmodi Bacchi insignia in Pyrrhicha saltatione recepta fuisse ostendit 14, 7. Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς Πυῤῥίχη Διονυσιακή τις εἶναι δοκεῖ, ἐπιεικεστέρα οὖσα τῆς ἀρχαίας. Ἔχουσι γὰρ οἱ ὀρχούμενοι θύρσους ἀντὶ δοράτων· προΐενται δ' ἐπ' ἀλλήλους, καὶ νάρθηκας καὶ λαμπάδας φέρουσιν. Ὀρχοῦνταί τε τὰ περὶ τὸν Διόνυσον, καὶ τὰ περὶ τοὺς Ἰνδοὺς, καὶ τὰ περὶ τὸν Πενθέα. Quae verba lucem dare volo iis, quae hic praecedunt, *feminae pellibus accinctae adsultabant, velut sacrificantes vel insanientes Bacchae.* Lips. Cod. Oxon. *Crine fuso.* Deinde Guelf. *hedera iunctus*, confusione frequenti librariis in istis syllabis. Mox c. 33. idem liber *vis* pro *ius.* Adde ad 12, 16, 29. Ern.

Ferunt, Vectium. Bud. *Fertur, nerticium.*

nisum, interrogantibus, «quid adspiceret?» respondisse, «tempestatem ab Ostia atrocem:» sive ceperat ea species, seu forte lapsa vox in praesagium vertit.

32. Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui, «gnara Claudio cuncta et venire promptum ultioni,» adferrent. Igitur Messallina Lucullianos in hortos, Silius, dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Ceteris passim dilabentibus, adfuere centuriones, inditaque sunt vincula, ut quis reperiebatur in publico, aut per latebras. Messallina tamen, quamquam res adversae consilium eximerent, ire obviam et

50 *Sed undique nuntii incedunt.* Puto tollendum τὸ *incedunt*, vel *intendi* legendum. Infra c. 37. *cum impetu venientium impulsae fores, adstititque tribunus.* Mox *Lucilianos in hortos*, ut et c. 37. cod. Agric. cum aliis.

Ceperat ea species. Si vera haec lectio, intell. *animum.* Sive ea species animo oblata est prospicientis etc. Ern.

Undique nuntii incedunt. Freinsh. frustra *incidunt*; veluti nimis lento altero. *Incedunt* est crebrescunt, repente superveniunt. V. ad 3, 26. Alias et *incidunt* aptum, et saepe pro *incidere* librarii dedere *incedere*. V. Drakenb. ad Liv. 9, 29. Ern.

Lucullianos in hortos. De quibus initio huius libri. Tamen et Luciliana praedia reperio, et hic in MSS. constanter hortos Lucilianos. Lapis Romae (ap. Grut. p. 594.) D. M. CRESCENTIS. NEPOTI. FORTVNATI. CAESARIS. N. SER. EXACTORIS. PRAEDIORVM. LVCILIANORVM. Lips. Quia haud dubie Luculli horti intelliguntur, de quibus c. 1., quod clare patet e loco Io. Antiocheni, quem ad c. 37. affert I. Fr. Gron. *Lucullianos* etiam contra libros legendum. MS. Flor. h. l. *Fucilianos*, ut Guelf. infra c. 37. *Lucilianos*, ut ed. pr. a qua non longe abit cod. Bud. *Fultianos*, *Lucianos*. *Lucculliani* horti occurrunt ap. Plut. in Lucull. 81, p. 518. Sed ap. Sext. Rufum et Aurelium Victorem reg. IX. urbis Romae *Lucullani* dicuntur. V. Ryckius ad h. l. Utrumque rectum. Ern. De cod. Bud. ita cape. Hic habet *fultianos*, sed duae primae literae secundam manum sensere; c. 37. clare *lucianis.*

Dissimulando metu. MS. Guelf. *dissimulato.* Illud melius: dissimulandi metus caussa. Flor. Bud. *metum:* male. Ern.

Digrediuntur. Ita Flor. et ed. pr. Ceteri *digreditur.* Illud recte restituit Pichena. Ern. Bud. *digreditur.*

Quamquam res adversae consilium eximerent. Sic MSS. Flor. Bud. Agr. Guelf. ed. pr. Ceteri scripti et edd. *adimerent.* Illud merito praetuli. Ern. Cf. 13, 15.

adspici a marito, quod saepe subsidium habuerat, haud segniter intendit; iussitque, « ut Britannicus et Octavia in complexum patris pergerent. » Et Vibidiam, virginum vestalium vetustissimam, oravit,

Iussitque, ut. Hoc quoque exemplum adscribetur iis, quibus viri docti hanc constructionem verbi *iubere* defendunt. V. Drakenb. ad Liv. 32, 16. et quos laudat et ipse et Dukerus ad 23, 21. Ern.

Vibidiam. Bud. *urbidiam.*

Vetustissimam. Est eadem, quae *virgo maxima* dicitur. Nam ab aetate praeerat, et sic dicebatur. Nos in *Vesta.* Lips. *Vetustissimam* esse, quae *maxima* est, facile concesserim, cum plerumque, quae dignatione ac loco, praecederet etiam aetate, certe annis sacerdotii. Sed *maxima* proprie princeps collegii, ut *pontifex maximus*, *augur maximus*, *curio maximus.* In quo Lipsius de Vesta cap. 7. nudum latus obiecit Gutherio de Iure pontif. 1, 4. qui tamen ipse hac occasione ingerit, quae nunquam defendet. Quid est enim *pontificem maximum* dici, quod maximi esset imperii; et nuncupatum a potestate et imperio, quod utrumque maximum legibus romanis sit assequutus. Nugae de pontificum imperio: Sigonio, cui obtrectat, manus dare debuerat. *Maximus* autem, qui primum inter eos locum teneret, collegiumque cogeret atque ei praesideret. Pari iudicio *praetorem maximum* facit urbanum, quem M. Tullius dixerit *primum.* Verba Cic. in Pis. 1. *Me cum quaestorem in primis, aedilem priorem, praetorem primum cunctis suffragiis populus romanus faciebat.* Quemadmodum nullus nuncupatione propria *quaestor* est *in primis*, nec *aedilis prior*, ita nec *praetor primus:* tantummodo ante collegas se renuntiatum significat. Sed nec in praetoribus, quales intelligimus, qui iure dicundo praeessent, ullus *maximus. Maiorem* et *minores* novi. Festus: *Maiorem consulem L. Caesar putat dici vel eum, penes quem fasces sint; vel eum, qui prior factus sit; praetorem autem maiorem urbanum, minores caeteros.* Quemadmodum autem *consul maximus* non dicebatur ille maior, ita nec maior ille *praetor maximus.* Sicubi autem occurrit hic titulus, *praetor maximus* est maximus magistratus. Ut apud Livium 7, 3. *Ut qui praetor maximus sit idibus septembribus clavum pangat.* Hunc ut haberent, dictator dictus L. Manlius. Olim enim *praetores*, qui postea *consules*, a Bruto nempe Tarquinioque ad communicatum cum plebe consulatum, cum magistratui iure dicundo datum hoc nomen; iis autem, qui antehac *praetores* fuerant dicti, *consulum.* Festus in *praetoria porta.* Livius, quem margini Gutherius allevit, 25, 12. ex vate Marcio praetorem nominat, *qui ius populo plebique dabit summum*, non *praetorem maximum.* Nihilo magis eum iuvat Festi: *Maximum praetorem dici putant alii eum, qui maximi imperii sit; alii, qui aetatis maximae.* Veriorem esse priorem sententiam liquet ex Livio. Addit: *Pro collegio augurum decretum est, quod in Salutis augurio praetores maiores et minores appellentur; non ad*

« pontificis maximi aures adire, clementiam expetere.» Atque interim, tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat) spatium urbis pedibus emensa, vehiculo, quo purgamenta hortorum eripiuntur, Ostiensem viam intrat: nulla cuiusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas praevalebat.

33. Trepidabatur nihilominus a Caesare: quippe Getae, praetorii praefecto, haud satis fidebat, ad honesta, seu prava, iuxta levi. Ergo Narcissus, adsumptis, quibus idem metus, « non aliam spem incolumitatis Caesaris, » adfirmat, « quam si ius militum, uno illo die, in aliquem libertorum transferret: seque, » offert, « suscepturum. » Ac ne, dum in urbem vehitur, ad poenitentiam a L. Vitellio et P. Largo Caecina, mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit sumitque.

51. *Id repente solitudinis. Repentinae malim.* — 52. *Quo purgamenta hortorum eripiuntur. Egeruntur* forte. Immo *excipiuntur*, *evehuntur*, dixit Varro de L. L. 4, 31. *Sirpea, in qua stercus aliudve quid evehitur.* — 53. *Dum in urbem vehitur. Dum in urbem refertur vehiculo*, codex Agr.

aetatem, sed ad vim imperii pertinere. Hoc aut consentit cum illis verbis, quae supra adduximus: aut ibi *praetores maiores et minores* ipsi fuere consules et praetores: nam imperium minus praetor, maius habebat consul, ut ex Messalla refert Gellius 13, 15. Gron. Mox cod. Agr. *adiret*, *expeteret*. Ern. Quod placet Heinsio.

Eripiuntur. MS. reg. *expuuntur.* Ed. pr. *reperiuntur*; ceterae *eripiuntur.* An *excipiuntur*, vel *egeruntur?* Post forte melius *spem inc. Caesari.* V. Intt. ad Liv. 1, 36. Ern. Bud. *eripiuntur.* Heins. *excipiuntur.* Probant et Bip. Hiller. Bac. 8. coniicit *exportantur.*

P. Largo Caecina. Fratre, opinor, C. Caecinae Largi, qui consul cum Claudio fuit a. U. 795. et in consulatu interfectus. Quem intelligit Asconius, in pro M. Scauro: *Scauri domum possidet nunc Longus Caecina qui consul fuit cum Claudio;* scribe *Largus*, et disce hinc, quae Asconii certa aetas. Lips. Ryckius putat, consulem ipsum illum gratiosum intelligi, legendumque *C. Largo.* Broterius edidit *et P. L. C.* quod in MS. Reg. est *a P. L. C.* non male. Pro *mutaretur* MS. Guelf. *invitaretur.* Ern.

P. Largo Caecina. Cod. Bud. *P. Cecina.*

In eodem gestamine etc. Id est, gestatoria sella, quae a Claudio deducta in vulgi usum, ut docui, Sic 14. 4. *Gestamine Baulos pervectam.* Apparet tamen in uno ge-

34. Crebra post haec fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam coniugii et infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium, quam, « o facinus! o scelus! » Instabat quidem Narcissus, « aperire ambages et veri copiam facere: » sed non ideo pervicit, quin suspensa, et, quo ducerentur, inclinatura responderet, exemploque eius Largus Caecina uteretur. Et iam erat in adspectu Messallina, clamitabatque, « audiret Octaviae et Britannici matrem; » cum obstrepere accusator, « Silium et nuptias » referens: simul codicillos, libidinum indices, tradidit, quibus visus Caesaris averteret. Nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes liberi; nisi Narcissus « amoveri eos » iussisset. Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, « ne indefensa coniunx exitio daretur. Igitur, auditurum principem et fore diluendi criminis facultatem, » respondit: « iret interim virgo et sacra capesseret. »

35. Mirum inter haec silentium Claudii: Vitellius ignaro propior: omnia liberto obediebant. « Pate-

stamine plures sellas fuisse, ut hic vides in Narcisso, qui eodem gestamine sellam poscit, sumitque. Lips. Nullam necessitatem video sellae intelligendae, cum etiam *lecticae gestamen* sit 2, 2. Sed recte Ryckius monuit, carpentum intelligendum. Neque enim quatuor in sella gestatoria sedes, nec in lectica, ut opinor: nec *sedes* de lectica commode dicitur. *Gestatio* quidem etiam de navi, vehiculo, dicitur ap. Celsum 2, 15. Ceterum *assumitque* cod. Flor. unde lectio vitiosa ed. pr. *positus sumitque*. Ern. De *gestamine* v. Scheff. de re vehic. Bud. *poscit, sumitque*.

Post haec. Bud. *post hac*.

Cum obstreperet accusator. Acidalius et Freinsh. corrigunt *obstrepere*: et propter structuram orationis, et, quia, si finite ponere voluisset verbum, *obstrepebat* dicendum fuisset. Recte. Ern.

Vibidiam depellere nequivit, quin. *Quin* cod. Flor. Guelf. et ed. pr. restituit Pichena pro vulg. *quae*. Ern. Bud. *quae*.

Igitur auditurum. Sic MS. Flor. teste Iac. Gron. ad c. 19. Guelf. et ed. pr. quod cur non et hic restituatur, ut ibi? Vulg. *ergo*. Ern. Bud. *igitur*.

fieri domum adulteri, atque illuc deduci imperatorem » iubet. Ac primum in vestibulo effigiem patris Silii, consulto senatus abolitam, demonstrat: tum, quidquid avitum Neronibus et Drusis, in pretium probri cessisse. Incensumque et ad minas erumpentem, castris infert, parata concione militum; apud quos, praemonente Narcisso, pauca verba fecit: nam, etsi iustum, dolorem pudor impediebat. Continuus dehinc cohortium clamor, « nomina reorum et poenas » flagitantium: admotusque Silius tribunali, non defensionem, non moras tentavit, precatus, « ut mors acceleraretur. » Eadem constantia et illustres equites romanos cupidos maturae necis fecit. Titium Proculum, custodem a Silio Messallinae datum, et

In vestibulo effigiem patris Silii, consulto senatus abolitam, demonstrat. In atrio sive in vestibulo aedium imagines maiorum: uti hic Silii patris. Sed enim Silius legatus olim inferioris Germaniae damnatus crimine maiestatis cum uxore Sosia Galla, ut 4, 19. narratum: ideoque et imagines abolitae, quas tamen filius restituerat. Criminatur ergo id libertus. LIPS.

Quidquid habitum Neronibus. Lege *avitum :* quod monuit me IC. Claudius Chiffletius. LIPS. Sic et Faërnus volebat. Confundi ista verba in libris notum est. V. Graev. ad Cic. Or. pr. Cluent. 5. et infra 11, 34. Mox MSS. Flor. Guelf. Bud. et ed. pr. *erumpentem*, quod restituimus: vulg. *prorumpentem.* Add. ad H. 2, 70. ERN.

Cohortium clamor deh. cont. In Guelf. et aliis MSS. ap. Broterium hic ordo: *Continuus dehinc cohortium clamor :* melior, ut puto. ERN. Sic et Bud.

Illustres eq. r. Bud. *illustres viros, eq. r.*

Cupidos maturae necis. Maturae deest in Bud.

Custodem Silio ac Messallinae datum. Quis dederit Silio custodem? Claudiusne, qui omnium ignarus? Logi. In Vat. est: *custodem Messallinae, dat :* aliena deinde manu adpictum *ac Silio.* Lego igitur: *custodem Messallinae datum ;* vel etiam: *custodem a Silio Messallinae datum.* Alterum quidem verum est, ut hic Titius sive a Claudio adpositus uxori custos, sive a Silio, ut amicae. Utrumque enim solens Romanis. De maritis Tibullus 1, 6, 9. *Ipse malus docui, quo posset ludere pacto Custodes.* De amatoribus Propertius 2, 5, 29. *Quos igitur tibi custodes, quae limina ponam?* Misellus ille custos! cui id monstrum commissum, quod non Argus cum Mercurio custodisset. Vertranius inexplicabilem locum censet, nisi custodem pro exactore interpretemur, scilicet qui mortis poe-

indicium offerentem Vectium Valentem et confessum, et Pompeium Urbicum, ac Saufellum Trogum ex consciis « trahi ad supplicium » iubet. Decius quoque Calpurnianus, vigilum praefectus, Sulpicius Rufus, ludi procurator, Iuncus Virgilianus, senator, eadem poena adfecti.

36. Solus Mnester cunctationem adtulit, dilaniata veste, clamitans, « adspiceret verberum notas, reminisceretur vocis, qua se obnoxium iussis Messallinae

ras exigat. Verum merumque somnium. Lips. Sine dubio illa, catas imitata, per blanditias hunc ἀνδὶν a marito novo ipsa exegit. Mortialis 10, 69. *Custodes das Polla viro, non accip's ipsa.* Tales ille qui *dominam nec vir nec foemina* servabat adversus Nasonem Am. 2, 3. Iuvenalis 6, 347. *quis custodiat ipsos custodes?* Gron. Plaue sic MS. Flor. Edd. vett. omnes *custodem Silio ac Messallinae dat.* Lipsius edidit *datum.* Quod nunc est, Pichena edidit. Mox pro *Urbicum* MS. Guelf. *Vibium*, et *tradi* pro *trahi:* utrumque male. Ern. Bud. *Silio et Messallinae dant.*

Indicium offerentem. Bene confessum. Nam indicium, ait in Eunucho 5, 7, 13. Donatus, propria est eius, qui una peccaverit. Asconius ad illud Cic. in Div. ad Q. Caec. 11. *Quapropter, si indicium tibi postulas dari*; ait: *Index est, qui facinoris, cuius ipse est conscius, latebras indicat, impunitate proposita.* Quae tamen impunitas circumscripta est: quia, ut idem notat, *Certa sunt, in quibus impunitas indici datur, ut in caussa proditionis, maiestatis, et si quid huiusmodi.* Lips.

Et confessum. Bud. copula caret, quod probat Rhen. In voce *confessum* latere nomen cuiusdam e consciis, putat Lall., quod verosimile.

Saufellum Trogum. Vatic. *Saufelium.* Scribo *Saufeium*; et induxit librarios illud *I* longiusculum, ut *L* seriberent. Horum omnium mentio Senecae in Menippaea de Claudii morte: ubi tamen disiunctim scribe *M. Helvius, Trogus.* Qui hic etiam Traulus, male fortasse in Seneca *Sex. Trallus.* Lips. *Saufelium* ed. pr. Ern. Bud. *Saufelum*, quod Lipsii coniecturam firmat; facilis in ea litera lapsus.

Trahi. Bud. *tradi.* Rhen. in *trahi* mutandum suadet.

Decius quoque Calpurnianus. Scripti libri, *Deorius.* Puto *Decrius*, quod nomen et infra invenies. Lips. *Deorius* ed. pr. Mox *Luncus Virgil.* Guelf. *Iuneius.* Glandorpii Onomasticum laudat ea h. l. *Iunium Virgil.* nescio, quo libro auctore. Ceterum verum videtur. Mox de *procuratore ludi* vid. ad 13, 22. Ern. Bud. *Decrius q. Calpurnianus vigilis praefectus.... Iuncus V.*

Mnester. Sic Bud. unde Rhen. male *M. Nestor.*

Obnoxium iussis Messallinae. Com-

dedisset. Aliis largitione, aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam ante pereundum fuisse, si Silius rerum potiretur.» Commotum his, et pronum ad misericordiam Caesarem perpulere liberti, «ne, tot illustribus viris interfectis, histrioni consuleretur: sponte an coactus tam magna peccavisset, nihil referre.» Ne Trauli quidem Montani equitis romani defensio recepta est. Is modesta iuventa, sed corpore insigni, accitus ultro, noctemque intra unam a Messallina proturbatus erat paribus lasciviis ad cupidinem et fastidia. Suilio Caesonino, et Plautio Laterano mors remittitur: huic, ob patrui egregium meritum: Caesoninus vitiis protectus est, tanquam, in illo foedissimo coetu, passus muliebria.

37. Interim Messallina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces; nonnulla spe, et ali-

54. *Paribus lasciviis.* Lego *paris lasciviae ad cupidinem et fastidia.*

mentum feminae lepidum. Mimum istum deperibat Messallina; sollicitat, ille tergiversari, metuere imperatorem. Quid ergo si maritus ipse iubeat? inquit. Et cum marito egit, quasi opera Mnesteris aliqua in re illi usus. Ille vocatum mimum male accipit, iubet in omnibus uxori obediat pareatque. Paruit; et id iussum valere sibi nunc vult ad veniam obtinendam et vitam. Dio 60, 20. Lips.

Perpulere. Bud. *pepulere.*

Tam magna peccavisset. Reposuisse se e Budensi pro *tam magne peccavisset*, Rhenanus ait. At sic et ed. pr. MS. Oxon. *patravisset*, quod non spreverim. *Magna* MS. Guelf. sed sine *tam*. Ern.

Ad cupidinem et fastidia. Sic MSS. Flor. edd. Puteol. Ber. Alc. Rhen. Ald. Gry. Pich. Gron. Ryck. At ed. pr. Lips. *fastidio:* in ed. pr. et MS. Guelf. est etiam *perturbatus.* Male. Ern. Bud. *proturbatus... fastidia.*

Ob patrui egregium meritum. A. Plautii, auspicor, qui Britanniam Claudio subegit. Cf. Agr. 14. Lips.

Passus muliebria. Similem illorum inventum in Suetonii Domit. 10. *Qui se, quo facilius expertes culpae ostenderent, impudicos probaverant.* Dii deaeque istos, non corpore, non animo viros. Adeo turpior omni morte haec fuga mortis. Lips.

Lucullianis in hortis. Io. Antioch. Malala: Τῶν μὲν βασιλείων ἐξωσθεῖσα, περὶ δὲ τοὺς Ἀσιατικοῦ κήπους κλαυ-

quando ira: tanta, inter extrema, superbia agebat. Ac, ni caedem eius Narcissus properavisset, verterat pernicies in accusatorem. Nam Claudius, domum regressus et tempestivis epulis delinitus, ubi vino incaluit, iri iubet, nuntiarique miserae (hoc enim verbo usum ferunt) «dicendam ad caussam postera die adesset.» Quod ubi auditum et languescere ira, redire amor, ac, si cunctarentur, propinqua nox, et uxorii cubiculi memoria timebantur; prorumpit Narcissus, denuntiatque centurionibus et tribuno, qui aderant, «exsequi caedem: ita imperatorem iubere.» Custos et exactor e libertis Evodus datus. Isque raptim in hortos praegressus, reperit fusam humi, adsidente matre Lepida: quae, florenti filiae haud con-

μίνς, ὧν ἕνεκα τὸν διῆλκισι Ἀσιατικὸν μικρῷ πρόσθεν ἀπολωλέκει. Gron.

Tanta. Bud. a 1. m. *tantum.*

Verterat pernicies in accusatorem. Sic ed. pr. recte; restituit Rhenanus. Puteol. Ber. Alc. *perniciem*, etiam MS. Guelf. Mox MS. idem *incoluit*, et omnes vett. praeter Rhen. quem sequitur Lipsius. Porro *ferunt* abest a cod. Oxon. Ern. Bud. *pernicies* a 1. m. Sic *vertere* neutraliter 2, 20. 4, 31. 6, 19. 11, 37. 14, 31.

Temp. epulis. Ad quas temperius s. maturius solita hora conveniebatur. V. Cic. ad Att. 9, 1 et 13. Cf. Manutii Quaes. p. ep. 1, 5. et Salmas. ad Vopisci Flor. 6.

Prorumpit Narcissus. Sic MS. Flor. recte. (Sic et Bud.) Nam sequitur *denuntiatque.* Ante Pichenam omnes *prorupit.* Confusio praesentis et perfecti frequens est in his libris, v. ad 15, 5. Mox ed. pr. *pergressus* vitiose pro *praegressus*, quod habent edd. Puteol. Ber. Alc. Byck. I. Gron. denique MS. Fl. idque secuti sumus. MS. Guelf. Rhenanus (e Bud.) *progressus*; item Ald. Lips. Iac. Gron. male, ut etiam contextus docet. Similis confusio infra 14, 13. Ern.

Evodus. Scribendum foret *Euhodus*, ut ap. Grut. 611, 12.

Adsidente matre Lepida. Quaenam haec Lepida? Ego vero reperisse me censeo famosae feminae (Messallinam dico) stirpem et matrem. Suetonius scribit 26. *Post has Valeriam Messallinam Barbati Messallae consobrini sui filiam in matrimonium accepit.* Ubi dissimulant interpretes, quomodo hic Valerius Claudio consobrinus. Dicam ego. Ex L. Domitio et maiore Antonia natus est Cn. Domitius, pater Neronis principis, et item Lepida amita eiusdem, de qua infra. Haec Lepida est illa ipsa, quae nupta Valerio Messallae, et quae

cors, supremis eius necessitatibus ad miserationem evicta erat; suadebatque, « ne percussorem opperiretur; transisse vitam, neque aliud, quam morti decus, quaerendum. » Sed animo per libidines corrupto, nihil honestum inerat. Lacrimaeque et questus irriti ducebantur; cum impetu venientium pulsae fores, adstititque tribunus per silentium, at libertus increpans multis ac servilibus probris.

55. *Cum impetu venientium pulsae fores.* Lege *impulsae.* Apud Nasonem Amor. 1, 6, 61, *Fallor, an impulsa est animoso ianua vento.* Seneca Nat. Quaest. 4, 1., *Adulationi opus esse non claudere ostium, sed aperire, et quidem sic, quemadmodum amicae solet, quae si impulit, grata est, gratior, si effregit.* Qui locus adhuc mendosus. Vid. Lips. et Gronov. ad Ann. 12, 6.

hic Messallinae dicta mater. At Claudius natus ex Druso et minore Antonia, uti clarum. Stemma istud:

M. ANTONIVS. III. vir.	ANTONIA *maior.* L. DOMITIVS *maritus.*	CN. DOMITIVS, AGRIPPINA *uxor.*	NERO IMP.
		DOMITIA LEPIDA, VALERIVS MESSALLA *maritus.*	VALERIA MESSALLINA *uxor Claudii.*
OCTAVIA.	ANTONIA *minor.*		
	DRVSVS *maritus*	GERMANICVS, CLAVDIVS IMP.	

Vides ergo, Claudium et Lepidam Domitiam (id enim duplex illi nomen fuisse alibi ostendo) vere consobrinos. Atque hac ratione forte maritum ipsum Lepidae Suetonius dixerit Claudii consobrinum. Tamen tutius putarim legi: *Barbati Messallae et consobrinae suae filiam.* Sententia quidem non alia est; et haec Lepida Neronis amita, Messallinae mater. Suet. Claudii c. 26. Lips. In loco Suetonii errasse Lipsium existimat Perizonius in epistola ad Heinsium, t. 4. Coll. Burm. p. 801, 802. Sed res ea non est huius loci. Qui rationem Perizonii cognoscere volent, adeant ipsum. Dissentit etiam a Lipsio Ryckius. Ern. Periz. Lipsio opponit A. 12, 64. ubi *Lepida* dicitur *minore Antonia genita.* Diversum stemma concinnavit Ryckius.

Neque aliud. Bud. *neque quicquam aliud.*

Morte decus. Placet *morti*, ut in Veneto. (Riviano.) Lips. Sic MS. Guelf. ed. pr. Puteol. Ber. Alc. Rhenanus *morte* dedit, quod Aldus secutus est et cett. Mox *cum impetu* ed. pr. quod e MS. Flor. reposuit et Pichena, ut mox *adstititque*, ceterae vett. *tum* et *adstitit.* Post ex eodem MS. bene Pichena dedit *at* pro vulg. *ac.* Denique MS. Guelf. *increpitans.* Quod non displicet. Amat Tacitus frequentativa. Ern. Bud. *morte.* Forsan operarum vitio ap. Rhen. legitur *morte;* nil enim

38. Tunc primum fortunam suam introspexit, ferrumque accepit, quod frustra iugulo ac pectori, per trepidationem, admovens, ictu tribuni transfigitur. Corpus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti, « perisse Messallinam, » non distincto, sua an aliena manu. Nec ille quaesivit: poposcitque poculum et solita convivio celebravit. Ne secutis quidem diebus, odii, gaudii, irae, tristitiae, ullius denique humani adfectus signa dedit, non, cum laetantes accusatores adspiceret, non, cum filios moerentes. Iuvitque oblivionem eius senatus, censendo, « nomen et effigies privatis ac publicis locis demovendas. » Decreta Narcisso « quaestoria insignia; » levissimum fastidii eius,

monet. Porro Bud. *tum impetu.... astititque.... ac lib.... et servil.*

Ictu tribuni transfigitur. Malim *transigitur.* Lips.

Priv. ac publ. Ac Rhen. ex Bud.

Levissimum fastigii eius. Haec cum lineis postumis, corrupta. hiulca. nec iuvant aut discrepant libri, nisi quod, *tristitiis inultis*, non *flagitiis*, uti substituisse fatetur Rhenanus. Ego ab eiusmodi ulceribus sanandis, sani hominis censeo, abstinere manum. Nam sine librorum ope irrita abierit Hygia ipsa. Lips. MSS. Flor. Vatic. duo et ed. pr. *fastidii*, quod ego recipere non dubitavi, convenientissimum impotenti et arroganti liberto. Gratia liberti non dicitur Latinis, ut opinor, *fastigium.* Nec obstat, ut Ryckio videtur, quod hic laudare Narcissum voluisse Tacitus videatur. Vult dicere, eum honorem Narcissi superbiae parum satisfecisse, cum in aula primum gratiae locum teneret. Plin. Pan. 55. *Ut appareat, non superbia et fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non dedigneris.* Ubi pariter in cod. Vatic. *fastigio* ap. Schwarzium ad h. l. Ceteri scr. (in his Agr. et Reg. Ryckii) et edd. *fastigii.* Enimvero nec sic locum persanatum puto. Quis enim dicat *leve fastidii* vel *fastigii?* Immo *fastidio* vel *fastidiis* potius legendum. Ern. Bud. *fastigii*, quod Hiller. Rac. 35. praefert. Bene quippe id convenire favori, quo libertos ceteros apud Claudium vicerit Narcissus. At potior omnino altera lectio *fastidii*, i. e. arrogantiae.

Cum supra Pallantem. Sic in MS. Flor. esse testis I. Gron. scripta per compendium voce *supra*, quod etiam in aliis locis, ut supra c. 16. in verbis *supra cunctos adtollatur*, occurrit. Sane iam, deiecta Messallina, principem locum tenuit inter libertos potentes. Ryckius edidit *super.* V. ad 12, 9. ed. pr. mox *egeret* vitiose pro *ageret.* Ceterum

cum supra Pallantem et Callistum ageret. Honesta quidem, sed ex quibus deterrima orirentur, tristitiis multis.

ista in parenthesi accipienda, si *honesta* refertur ad *insignia quaestoria*, ut opinantur; sed vide mox. Ern.

Honesta quidem etc. Haec vulgo referuntur ad *quaestoria insignia*, sed nullo commodo sensu: nec patiuntur sequentia, quae profecto non orta sunt e quaestoriis insignibus, omninoque illis senatus decretis. Primus Ryckius, ut opinor, vidit, esse epiphonema, quale Tacitus aliique historici solent addere in fine rerum magnarum. Sed ego insuper existimo, hic verba quaedam excidisse, quorum in his ratio reddatur, velut: *haec tum acta flagitiis Messallinae ulciscendis;* aut *haec supplicia a Messallina et adulteris sumpta;* aut simile quid. Inspiciat lector aliarum talium narrationum clausulas, ut A. 3, 19. in pr. hoc ipso libro c. 26. Nam verba *honesta quidem, sed ex quibus* etc. necesse est habeant aliquid, ad quod referantur: quod hic nusquam est. Ern.

Flagitiis inultis. MSS. fere *tristitiis multis* vel *inultis*. Vid. notam Lipsii proxime praecedentem. Ed. pr. *tristitiis ultis*, et paullo ante *quis:* Ed. Puteol. et seqq. *flagitiis multis*, nescio unde. Rhen. Ald. etc. *flagitiis inultis* e coniectura Rhenani. *Flagitiis multis* nullum commodum sensum habet in hoc contextu. Messallina flagitiosa: sed Agrippina facinorosa et scelerata. Itaque praefero *tristitiis multis:* sed id corruptum videtur e *tristitiae multis*, sive *tristissima multis*. Sensus: Recte quidem Messallina cum adulteris punita: sed ea origo novorum malorum. Nam hinc multa nata sunt publice noxia, et privatis tristissima: quae deinde in sequentibus libris traduntur. Ern. Bud. *tristitiis inultis*. Bip. coniiciunt *tristitiis mutatis* i. e. ut tristibus tristiora succederent. Hiller. Rac. 35. *astutiis multis*.

C. CORNELII TACITI

ANNALIVM

LIBER DVODECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1, 2. *Claudius de matrimonio cum libertis deliberat.* 3. *Agrippina, Germanici fratris eius filia, aliis praelata, L. Silano, cui desponsa Octavia, insidias struit,* 4. *administro Vitellio,* 5—7. *cuius artibus inducti senatus populusque infames nuptias probant.* 8. *Silanus mortem sibi consciscit. Seneca ab exilio redux studiis Neronis praeest,* 9. *cui despondetur Octavia.*

10. *Parthi regem Roma petunt Meherdatem,* 11. *quem, missum a Claudio, Cassius in regnum ducere conatur.* 12. *Obstat fraus Abgari et* 13. *Izatis.* 14. *Victus Meherdates Gotarzi traditur. Hoc mortuo regnum in Vononem, dein Vologesem transfertur.* 15. *Mithridati, regnum Ponti reciperare niso, Romani resistunt et Cotys et Eunones.* 16. *Uspe urbe capta,* 17. *Zorsines deserit Mithridatem, qui,* 18. *supplex Eunoni,* 19—21. *per eum a principe veniam impetrat, Romamque perducitur.*

22. *Agrippinae artibus Lollia cedere Italia iubetur, Calpurnia pervertitur.* 23. *Salutis augurium. Pomerium urbis prolatum,* 24. *et qui olim protulerint.*

25. *Nero Domitius a Claudio adoptatur auctoritate Pallantis.* 26. *Britannicus depressus.* 27, 28. *Colonia in Ubios deducta. Catti latrocinia agitantes vincuntur.* 29, 30. *Vannius Suevorum rex a suis pulsus.*

31. *In Britannia turbantes reprimit Ostorius Icenos,* 32. *Can-*

gos, Brigantes: 33—35. *Silurum regem Caractacum vincit.* 36. *Is, Romam perductus*, 37. *mascule Caesarem alloquitur, et veniam impetrat.* 38, 39. *Britanni vires reparant. Ostorius, obtentis triumphi insignibus, obit.* 40 *Ei Didius suffectus. Bellum intestinum Venutii et Cartismanduae.*

41. *Neroni virilis toga maturatur, posthabito Britannico.* 42. *Burrus praetorio praefectus. Agrippinae arrogantia. Vitellio favet.* 43. *Prodigia Romae. Caritas annonae.*

44—47. *Bellum Armenios inter et Iberos. Rhadamistus Pharasmanis filius Iberus specie foederis Mithridatem invadit, vinclis onerat, interimit.* 48. *Quadratus, Syriae praeses, de ultione deliberat.* 49. *Pelignus Rhadamistum temere regium insigne sumere hortatur.* 50. *Parthi Armeniam invadunt.* 51. *Rhadamistus a suis pellitur. Zenobia coniunx, ab eo vulnerata, aegre servatur.*

52. *Furius Scribonianus relegatus. SC. de mathematicis.* 53. *SC. Claudianum de feminis, quae servis coniungerentur: Adulatio in Pallantem.* 54. *Felix et Ventidius turbant Iudaeam. Quadratus quietem reddit.* 55. *Motus in Cilicia sedat rex Antiochus.*

56. *Lacus Fucinus emissus, et in eo navale spectaculum,* 57. *et convivium cum periculo.* 58. *Nero ducit Octaviam.* 59. *Statilius Taurus eversus.* 60. *Procuratorum in provinciis auctoritas aucta.* 61. *Cois concessa immunitas.* 62, 63. *Byzantiis tributum ad tempus remissum, eius urbis situs.*

64. *Prodigia Claudianae necis.* 65. *Lepidae mors indicta. Narcissi liberae voces.* 66, 67. *Claudium Agrippina veneno tollit.* 68. *Nero primordia imperii capit.* 69. *Funus et consecratio Claudii. Gesta haec annis sex,*

C. POMPEIO, Q. VERANNIO;
C. ANTISTIO, M. SVILIO RVFO;
TI. CLAVDIO, V. SER. CORNELIO ORFITO;
P. CORNELIO SVLLA; L. SALVIO OTHONE;
D. IVNIO SILANO, Q. HATERIO;
M. ASINIO MARCELLO, M'. ACILIO AVIOLA, COSS.

1. Caede Messallinae convulsa principis domus, orto apud libertos certamine, quis deligeret uxorem Claudio, caelibis vitae intoleranti, et coniugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminae exarserant: suam quaeque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac digna tanto matrimonia ostentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paullinam, M. Lollii consularis filiam, et Iuliam Agrippinam, Germanico genitam: huic Pallas, illi Callistus, fautores aderant. At Aelia Petina, e familia Tuberonum, Nar-

1. *Caelibis vitae intonanti.* Sic scripti. Unde *intoleranti* fecere. At cod. Agr. *caelibis vitae insolenti*. quod placet; nisi *intoleranti* confirmatur a scriptis, quod nondum liquet.

COMMENTARIVS.

Deligeret. Lips. *diligeret.* Istud restituit Picheoa. Sic et cod. Bud.

Caelibi vitae intonanti. In MSS. quibusdam *caelibis:* et vellet Pichena *caelibis vitae intoleranti.* Illud vulgatum, nescio quo modo, mihi pro moribus et sermone Claudii videtur. Lips. Recte Pichena: quem omnes postea editores secuti sont. *Caelibis* ed. pr. Ceterae omnes *caelibi.* MS. Agric. *insolenti:* quae est glossa τοῦ *intoleranti. Intonanti* restituit I. Gronovius, defensione et explicatione verborum promissa, non adlata. Ern. *Intonanti* probat et Urs. Lipsius adv. Lampugn. id tuetur ex Liv. 3, 48. *quum haec intonuisset.* Ryckium perperam in suas partes trahit I. Gron.

Ac digna tanto matrimonio. Forte *dignas.* Gron. Frustra, iudice Nic. Heinsio Obs. Misc. t. 9, p. 289. et Burm. ad Sueton. Claud. 38. Cic. Tusc. 1, 24. *Tam natura putarem vitam hominis sustentari, quam vitis, quam arboris. Haec enim etiam dicimus vivere:* non *has.* Sed saepe de hac re critici, et frequentia sunt exempla in primis apud Graecos. Sed tamen MSS. Flor. Guelf. *dignam*, et ed. Puteol. Beroald. Rhen. Ald. etc. iol. *se.* Livius 1, 47. *defuisse, qui se regno dignum putaret.* Ern. Bip. praeferunt *dignum.* Brot. et Lall. *digna.*

M. Lollii consularis filiam. Non prisci illius Lollii, qui moderator C. Caesari datus, ne erres, sed filii eius. Qui tamen quando consul fuerit, ignoro. Tempora suadent, et clarissime Plinius 9, 58. qui hanc Lolliam Paollinam neptem illius Lollii appellat. Lips. *Filiam* abest a Guelf. Ern. Et a Flor. item a Bud. Adiecta videtur ab editoribus.

At Aelia. Sic Rhen. e Bud. Prius legebatur *et.*

cisso fovebatur. Ipse modo huc, modo illuc, ut quemque suadentium audierat, promptus, discordantes in consilium vocat, ac « promere sententiam et adiicere rationes » iubet.

2. Narcissus « vetus matrimonium, familiam communem, » (nam Antonia ex Petina erat) « nihil in penatibus eius novum, » disserebat, « si sueta coniunx rediret; haudquaquam novercalibus odiis usuram in Britannicum et Octaviam, proxima suis pignora. » Callistus « improbatam longo discidio, ac, si rursus adsumeretur, eo ipso superbam: longeque rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, vacuam aemulatione, et privignis parentis loco futuram. » At Pallas id maxime in Agrippina laudare, « quod Germanici nepotem secum traheret, dignam prorsus im-

Ut quemque suadentium audierat, promptus. Muretus *pronus.* Non male: sed h. l. facilius *promptus* feram, quam 4; 60. Ern. Acid. *pronus.*

Discordantes in consilium vocat. Sic non modo MSS. Agr. et Reg. ap. Ryckium, sed et Guelf. et omnes vett. edd. quas inspexi. Primum *concilium* in ed. Lipsii vidi, in quam haud dubie vitio operarum irrepsit. *Consilium* restituit Ryckius. Frustra illud servavit I. Gron. nixus cod. Flor. Mox ed. pr. *addicere*, pro *adiicere* e scr. vetere *adicere.* Ern.

Familiam communem. Muretus *filiam:* probant Acidalius, et Ryckius. Recte. *Familiam* de uno capite dici, nondum reperi. Ern.

Antonia. V. Suet. Claud. 26, 27.

Novercalibus odiis usura in Britannicum. Sic ed. Puteol. aliaeque vett. MSS. edd. pr. Lips. Pich. *visura Britannic.*, unde Heinsius corrigebat *ursura*, probante Ryckio et Burm. ad Valer. Fl. 7, 93. ubi: *odiis urgete tyranni caput* (* et Ann. 13, 15.). Insolentia participii facit, ut dubitem. MSS. tres ap. Broterium *usurum*, quod ei non displicet. Ern. Bip. *visuram Brit.* Provocant ad Sen. Exc. Controv. 4, 6. *quid alterum novercalibus odiis intueris?* Sed ibi ed. Lipsii, Gronovii etc. et Bip. *oculis.*

Longo dissidio. Immo *discidio*, ut supra saepius. Gron. Sic ed. pr. Puteol. autem *dissidio* cum seqq. Ern. MS. Reg. et Agr. *discidio.* Bud. *dissidio.*

Germanici nepotem. MS. Guelf. *nepotes*, quod defendere licet similibus apud nostrum exemplis. Ern.

peratoria fortuna stirpem nobilem, et familiae Claudiae, quae posteros coniungeret; ne femina expertae fecun-

1. *Dignum prorsus imperatoria fortuna, stirpem nobilem, et familiae Claudiae, quae posteros coniungeret.* Non est credibile, Pallantem imprudenter ostentasse Claudio Neronem, tanquam dignum imperatoria fortuna, cum in vivis esset Britannicus. Deinde, cur solius Claudiae familiae posteros hoc matrimonio coniungi dicit, cum Agrippina aeque ac Claudius Iuliam quoque familiam contingeret! Praeterea occulte ostendit, Octaviam quoque Domitio posse desponderi: quod et factum postea, uti liquet ex subsequentibus. Apparet nimirum librarii properantis error, qui post τ: *familiae*, deceptus cognatione literarum, *Iuliae* omiserit. Id ipsum et suboderatum Freinshemium serus adverti. Post Agr. codex *expertae fecunditatis*, non *experta*. Et paullo ante *dignam prorsus*. Probe utrumque. Sic concinna totum locum: *At Pallas id maxime in Agrippina laudare, quod Germanici nepotem secum traheret, dignam prorsus* (nempe Agrippinam) *imperatoria fortuna, stirpe nobilem et familiae Iuliae Claudiaeque, quae posteros coniungeret: ne femina expertae fecunditatis, integra iuventa, claritudinem Caesarum aliam* (vel *alienam*) *in domum inferret.* *Inferre*, ut Ann. 3, 30

Et familiae Cl udiae. Expediri sententia potest: tamen malim scribi: *et familiae Claudiae, quin posteros coniungeret:* ut quasi hortantis ea sint liberti. LIPS. Ego vero illud, *dignum prorsus imperatoria fortuna*, Neroni detrahi nunquam patiar. Significat enim, dignissimam Augusto lare, dignam Caesarea domo partem. Deinde accipio quidem Lipsii *quin*, at sagaciter odoratum Muretum puto, non omnia locum suum tenere: sed quem appellavit auctor *dignum imperatoria fortuna*, eum eodem ordine vocari *stirpem nobilem*, parum acre parumque decens mihi videtur. Scribo autem: *quin stirpem nobilem et familiae Claudiae posteros coniungeret.* Hoc est, magnopere suadere, ut diductam nunc in duas domus primae nobilitatis gentem revocaret in unam, et Claudii nominis posteros, seque et fratris nepotem, matre illius uxore ducta, penatibus consociaret, ne matrona felicis et probati uteri, aetate habili at indeflexa, coniugio suo quemcumque alium extolleret ac nobilitaret. Sic infra c. 20. *quin arriperet oblata et servaret exsulem.* GRON. In cod. Agr. est *dignam:* quod merito placet Ryckio. Non enim conveniens videtur, Pallantem destinare Neronem imperatorem. Reliqua Heinsius sic constituebat: *stirpe nobilem* (sc. Agrippinam) *et familiae Iuliae Claudiaeque posteros coniungere. Coniungere* etiam Freinshemio placebat. Nec longe hinc discedit I. Gronovius *stirpem nobilem etiam Iuliae Claudiaeque posteros coniungere.* Ryckius deinque: *stirpe nobilem, et familiae Claudiae, quae posteros coniungeret.* Mihi facillimum videtur, quod etiam Mureto in mentem venit: *stirpem nobilem et quae familiae Claudiae posteros coniungeret* sc. matrimonio cum Agrippina ineundo. In ed. Puteol. et inde Riv. est punctum ante *stirpem*, quod huic coniecturae favet; item colon in ed. pr. et aliis vett. ERN. Acid. *Stirpem nobilem et f. Claud. posteros coniungeret*, deleto *quae*. Sic *stirps nobilis* est Nero. Potius mihi est Agrippina. Recte Bip. monent, si *dignum* legas, id in contumeliam Britanuici dictum fore.

Ne femina etc. Broterius e MS.

ditatis, integra iuventa, claritudinem Caesarum aliam in domum ferret. »

3. Praevaluere haec, adiuta Agrippinae illecebris, quae, ad eum, per speciem necessitudinis, crebro ventitando, pellicit patruum, ut praelata ceteris, et nondum uxor, potentia uxoria iam uteretur. Nam, ubi sui matrimonii certa fuit, struere maiora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Aenobarbo genuerat, et Octaviae, Caesaris filiae, moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Caesar, iuvenemque et alia clarum, insigni triumphalium et gladiatorii muneris magnificentia, protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui non iudicium, non odium erat, nisi indita et iussa.

Volusio vetus familia, neque tamen praeturam egressa, ipse consulatum intulit. Hist. 2, 48. *se primum in familiam novam imperium intulisse.* Familiam Iuliam Claudiamque pari modo coniungit Ann. 4, 9. 5, 1. 6, 8 et 51. 15, 23. *Claudiae et Iuliae gentis* Valer. Max. 5, 5, 3 Ann. 14, 22. *Rubellius Plautus, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia.* Nam Ann 3, 5. legendum, ut iam alii monuerunt, *circumfusae lecto Claudiorum Liviorumque imagines.* — 3. *Ventitando pellicit.* Forte *eo pellicit.* — 4. *Insigni triumphalium.* Scribe *insignium triumphalium* sc. magnificentia. Vel *insignium triumphi*, ut Ann. 12, 38. *censentur Ostorio triumphi insignia.* — 5. *Nisi indita et iussa.* *Induta* verum est. Sic Caligula cum de die habitum, quem Tiberius sumpsisset, induebat. Vide Indicem. Ovid. Amor. 3, 14, 27.

reg. edidit *nec f.* quod narrationem postulare putat. Frustra. Non cepit satis sensum V. C. Intelligendum est *verendum esse, ne f.*; quod genus ellipseos frequens est apud latinos scriptores. Mox dubium est, utrum *expertae fecunditatis*, an *experta fecunditatis* dederit Tacitus: sed quia in cod. Agr. illud est, et Tacitus libenter constructionem variat, cum Ryckio praetuli. *Experta fecunditatis* aliud significat, quam res hic desiderat. Nam *expertus* cum genitivo est tritus in aliqua re usu. Ern.

Praevaluere haec. MS. Guelf. *praevaleres*: mox abest *quae*, item ab aliis MSS. ap. Broterium. Ern. Et a Bud.

Iuvenemque et alia clarum. Ita diserte Vatic. vereque. Transmarina forma sermonis est, νεανίσκον, τά τε ἄλλα λαμπρὸν, crebrumque apud Latinos *homo cetera bonus*, et similia. Lips. Sic MS. Flor. Sed MSS. Guelf. (Bud.) et alii: edd. vett. *alias.* Mox ed. pr. male *insignia.* MS. Guelf. *munificentia.* V. ad H. 3, 34. Ern.

Nisi indita et iussa. Muretus in-

4. Igitur Vitellius, nomine censoris serviles fallacias obtegens, ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinae pararet, consiliis eius implicari, serere crimina in Silanum, cui sane decora et procax soror, Iunia Calvina, haud multum ante Vitellii nurus fuerat. Hinc initium accusationis: fratrumque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. Et praebebat Caesar aures,

Indue cum tunica metuentem crimina vultum. Induere oris habitum noster 6, 20. *societatem induere* 12, 13. *hostilia induere* c. 40. — 6. *Decora et procax.* Lege *sed.* — 7. *Fratrumque non incestum. Fraternumque* codex Agr.

dicta. Lips. Sic et Acidalius, Pichena. At sic oritur tautologia. *Indita* sunt, quae subiiciuntur, suggeruntur ab aliis. Ern.

Serviles fallacias obtegens. Dubitavi, ne prisco verbo scrib. *serviles pellacias.* Apud Lucretium scriptum 2, 559. *Subdola cum ridet placidi pellacia ponti:* et convenientior huic sententiae visa ea vox. Non enim tam fraudes erant, quam adulationes humiles et demissae ad pelliciendam parandamque gratiam Agrippinae, ut addit noster. Lips. Sed adulationes maxime ad fallendum comparantur. Ern.

Serere crimina in Silanum. Sic edd. Puteol. Beroald. Alc. Gronoviorum, Ryck. quod verum puto. Ceterae *ferre.* Vitellius materiam criminandi suggerebat, quod est *serere crimina,* non *ferre:* cuius formulae loquendi etiam exempla desidero. Confundi haec verba in libris docet Drakenb. ad Sil. 5, 235. Ern. Rhen. e Bud. *ferre.*

Fratrisque non incestum. Vatic. *fratrumque.* Quod probo. In reliqua scriptura pendeo animi. Vulgatam si ferimus, sententiam esse volo: tractum in crimen esse non amorem incestum inter fratrem sororemque, sed tantum incustoditum: id est, amorem parum cautum circumspectumque, et qui sine crimine, rapi tamen in crimen potuerit. Simillimum illud Plinii ep. 6, 29. *Tuitus sum Iulium Bassum, ut incustoditum nimis et incautum, ita minime malum.* Si quid mutandum, legerem *incustoditum sermonem.* Ex Seneca certe clarum, non aliud vere obiectum huic Silano, quam verba adversus sororem nuptialia, et parum cauta. Ait in Ludo de morte Claudii: *Qui, quantum quidem in ipso fuit, damnatum incesti L. Silanum generum suum occidit. Oro, propter quid? Sororem suam festivissimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare.* Ita enim restitui eum locum nuper. Lips. Recte omnino. Sic Seneca Medea v. 56. *Ad regum thalamos,* id est, regis et puellae regiae. Dein idem v. 59. *Sceptrigeris colla tonantibus,* hoc est, Iovi et Iunoni. Neque erat, cur penderet animi ὁ πάνυ in tam commoda explicatione reliqui. Non foedam et scelestam libidinem, sed simplicem nimis et

accipiendis adversum generum suspicionibus caritate filiae promptior. At Silanus, insidiarum nescius, ac forte eo anno praetor, repente per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem senatu, lustroque condito. Simul adfinitatem Claudius diremit; adactusque Silanus eiurare magistratum, et reliquus praeturae dies in Eprium Marcellum collatus est.

5. C. Pompeio, Q. Verannio coss. pactum inter Claudium et Agrippinam matrimonium iam fama, iam amore illicito firmabatur: nec dum celebrare solennia nuptiarum audebant, nullo exemplo deductae in do-

incautam, eoque malignae interpretationi obnoxiam consuetudinem, et conversationem arripuit in crimen. Apud Senecam in ludo scribendum: *Si mehercules a Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebravit, non tulisset illud. Nedum ab Iove, quem, quantum quidem in illo fuit, damnavit incesti. L. Silanum enim generum* etc. Eodem pertinet ibidem: *unum abnepotem L. Silanum. Videris, Iupiter, an in caussa mala? certe in tua.* Vide quae ibi notavi. Gron. Sic MS. etiam Flor. ed. pr. Idemque voluit exprimere scriptor cod. Bud. qui dedit *fratrem.* Ceterae edd. ad Pichenam *fratrisque. Fratres* dici de fratre et sorore, exempla docent in Gesneri thesauro prolata, et a Bentleio et Burmanno, locis ibi citatis. Ern.

Accipiendis. Heins. *arripiendis*, ut 15, 54. V. et mox c. 6.

Per edictum Vitellii. Nam censores edicta proponebant. Livius 43, 16. *Multis equos ademerunt: in ea re quum equestrem ordinem offendissent, flammam invidiae adiecere edicto, quo edixerunt, ne quis eorum* etc. Plinius 13, 5. *Urbis a. 565. P. Licinium Crassum, L. Iulium Caesarem censores edixisse, ne quis venderet unguenta exotica.* Idem 14, 16. *P. Licinius Crassus, L. Iulius Caesar censores edixerunt, ne quis vinum Graecum Amineumque octonis aeris singula quadrantalia venderet.* Suet. de Rhet. *De iisdem interiecto tempore Cn. Domitius Aenobarbus et L. Licinius Crassus censores ita edixerunt.* De quo ante *item censorium edictum subiiciam.* Ne quem frustretur, qui *edictum*, tacentibus aliis, explicat album censorium cum senatorum nominibus, quod postquam Augustus publicarit primus, ex eo *edictum* sit appellatum. Nihil aliis cum senatoribus; solo cum Silano negotium in hoc edicto Vitellio fuit. Gron.

Iam fama. Distinguunt libri mei, *matrimonium, iam fama.* Et recte: quoniam ante istos consules matrimonium pactum. Supra enim scriptum c. 3. *quae ubi matrimonii sui certa fuit.* Statim etiam e Farnes. scripseris: *deductae in domum*

mum patrui fratris filiae. Quin et incestum, ac si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. Nec ante omissa cunctatio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. Percunctatusque Caesarem, « an iussis populi an auctoritati senatus cederet? » ubi ille, « unum se civium et consensui imparem, » respondit, « opperiri intra palatium » iubet. Ipse curiam ingreditur, summamque remp. agi obtestans, veniam dicendi ante alios exposcit, orditurque: « Gravissimos principis labores, quis orbem terrae capessat, egere adminiculis, ut, domestica cura vacuus, in commune consulat. Quod porro honestius

8. *Quin et incestum.* De hoc loco nonnihil ad Ann. 2, 2. — 9. *Ubi ille unum se civium.* Vide nos ad Velleium 2, 31. Malo tamen amplecti scripturam cod. Agr. *Unum se, et civium consensui imparem.* Forte *et tot civium.*

patrui fratris filiae. Lips. Sic et MS. Flor. (et c. Bud.) Contra edd. vett. *filia deducta.* Ern.

Quin et incestum. Sententiam loci censeo: Fruebantur quidem matrimonii bonis Claudius et Agrippina: at non securi. Quia et incestum subesse videbatur, nondum firmatis eiusmodi nuptiis et periculum ne populus, ab exemplo, passim usurparet, publico malo. Lips. Gerrae Siculae male πολιτικοῦ, quae hic Boxhornius. Freinshemio Catone simus contenti. Claudius haud erat intacti superstitione animi. Immo, quo mente commotior, eo paullo infirmior unus multorum, eo superstitiosior. Docetque id etiam Suet. in vita eius 22. Semper autem incesta in prodigiis habita, in expiandis et procurandis, in iis, quibus iram Deorum putabant denuntiari. Reliqua pete a Freinshemio. Gron. Cf. c. 8.

Civium et consensui. Delenda copula, vel, quod verius, addenda vox scriptori elapsa, *civium et S. consensui*, id est, senatus. Ita respondebit Claudii oratio Vitellianae. Tamen aliquis ceperit (aut iam cepit) quasi esset: *unum se civium, et consensui imparem;* quod ego non probem, nec certe princeps unus e vulgo civium est: non. Lips. Vulgatum frustra a Lipsio tentatur aliisque. MS. Reg. (Bud.) ed. Puteol. *consensu*, pro *consensui*, non male. Ern. Intellige *senatus et populi.*

Summamque reip. agi. Scribo *summamque rempublicam.* Lips. Sic MS. Flor. unde cum Ryckio et I. Gronovio recepi. De forma loquendi *summa respublica* hodie nota omnis, sed *summa reip.* idem est. Vide quae dixi in Clave Cic. in v. *summa.* Nimis viri docti adamarunt observationem de *summa republica.* Ern.

Orbem ter. capessat. I. e. curet. Supra 11, 34. *iret virgo et sacra capesseret.* Adde infra 15. Mox pro *commune* Guelf. *concionem.* Ern.

censoriae mentis levamen, quam adsumere coniugem, prosperis dubiisque sociam? cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus adsuefactus, sed qui prima ab iuventa legibus obtemperavisset.»

6. Postquam haec favorabili oratione praemisit, multaque patrum adsentatio sequebatur; capto rursus initio, « Quando maritandum principem cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobilitate, puerperiis, sanctimonia insignem. Nec diu anquirendum, quin Agrippina claritudine generis anteiret: datum ab ea fecunditatis experimentum: et congruere artes honestas. Id vero egregium, quod, provisu deum, vidua iungeretur principi, sua tantum matrimonia experto.

Censoriae mentis levamen. *Censoriae*, non *Caesareae*, ut Acidalius (ex cod. Farn. qui habet *Caesaris*) et Pichena volunt. Nam censorum erat exigere matrimonia. Censor adigebat solenne iusiurandum: *Tu ex animi tui sententia uxorem habes?* teste Gellio 4, 20. Huc pertinet oratio Q. Caecilii Metelli Numidici, *quam in censura dixit ad populum de ducendis uxoribus*, ut est apud eundem 1, 6. Vel *de prole augenda*, ut inscribit Suetonius, qui et Augustum eam senatui recitasse et populo per edictum notam fecisse scribit c. 89. Itaque censor uxore legibus ducenda exemplum salubre prodebat populo. Claudius autem non modo forte, sed certe censor, et post longum intervallum, Augusto et aliis magisterio morum contentis. Sueton. 16. *Gessit et censuram intermissam diu post Paullum Plancumque censores.* Quod honestius levamen ei, qui non nomen modo censoris et officium, sed et mentem, castam illam, sanctam, integram dignamque censore unico et morum custode, praestaret? Gron. Mox Guelf. *dubiis* sine copula. Ern.

Non luxui. Cod. Oxon. *luxu:* quod verum videtur. Nam sic in dativo libenter veteres, etiam noster. V. Oudendorp. ad Suet. MS. Guelf. *et volupt.* Ern.

Anquirendum. Sic Pich. e Flor. Vulgo (et Bud.) *inquirendum.*

Vidua iungeretur. Vidua Agrippina, mortuo, sub initia imperii Claudiani, Crispo Passieno, cui post Domitium nupserat. Plinius libro 16. *Arborem mori eximiam aetate nostra adamavit Passienus Crispus bis consul, orator, Agrippinae matrimonio et Nerone privigno clarus.* Sueton. Nerone: *Verum Claudio imperium adepto, non solum paternas opes recuperavit, sed et Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est.* Tamen idem ille Passienus antea

Audivisse a parentibus, vidisse ipsos, adripi coniuges ad libita Caesarum: procul id a praesenti modestia. Statueretur immo documentum, quo uxorem imperator acciperet. At enim, nova nobis in fratrum filias coniugia. Sed aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita. Et sobrinarum diu ignorata tempore addito

10. *Statueretur immo documentum.* Forte *modo documentum*, vel *in domo.* Ut Hist. 1, 15. – 11. *Tempore addito percrebuisse.* Nil muta. Hoc est temporis auctu. Sic *addita aetate* Plinius 11, 108.

antea maritus Domitiae sororis Aenobarbi. Quod ex Quinctil. colligas 6, 2, 50. Apud Senecam de hoc eodem Natur. Quaest. 4. praef. *Crispus Passienus, quo ego nil novi acutius in omnibus rebus, maxime in distinguendis*, (omnino scrib. *distringendis*) *et curandis vitiis, saepe dicebat: adulationi opus esse non claudere ostium, sed aperire, et quidem sic, quemadmodum amicae solet. Quae, si impulit, grata est: gratior, si effregit.* Iterum scribe *sed operire:* id est leviter obducere, opponere ostium: ne pereat dicto sua Venus. Pluscula etiam in Excurs. *A.* vide Lips. MSS. Senecae: *adulationi non claudere ostium, sed aperire.* Scribendum igitur: *adulationi nos non claudere ostium, sed opponere: et quidem sic, quemadmodum amicae opponi solet.* Hoc est, non obserare aut repagulis firmare, sed sine sera, dempto obice, manibus tantummodo obtendere, vel obiectum sustinere ac praetendere. Nam *operire*, in quo et Gruterus argutatur, ipsum claudere est. Terentius Phorm. 5, 3, 33. *Iamne operuït ostium.* Noster 3, 15. *egressa cubiculo uxore operiri fores iussit.* Gron.

Vidisse ipsos. Principe Caio. Lips.

Documentum, quo uxorem. Nugax oratio; quid enim? non antea imperatoribus semper uxor? semper. Quid ergo opus ei rei documento? Tu corrige *quomodo uxorem.* Id enim vult adulator homo, prodendum esse posteris exemplum, ut imperator uxorem senatu suasore et auctore capiat. Lips. Quicquid obtrectent Lipsio Pichena et Freinshemius, multo magis resipit Latium vetus, *statueretur immo documentum, quomodo uxorem imperator acciperet*, quam alterum. Hoc enim vult, tempus venisse, ut exemplum prodatur, idque iam prodi posse, quod respicientes quoque admoniti secuturi principes discant, qualiter et quem ad modum matronam introducere in penates deceat Augustum. Adhuc enim nullum exemplum coniugii Caesarum salubre extabat. Adde quae scripsimus Obs. 4, 11. Gron. Sic et Ryckius. Recte. Mox Guelf. *connubia.* Ern. Lamp. *quo* explicat per *secundum quod.* Non male. In Flor. teste Gron. post *imperator* est lacuna; eam Brot. replet verbis *fratris filiam*; Bip. malunt *vacuam* ex 13, 44. Acumen in *adripi.... acciperet* notat Pichena. *Acciperet* scil. ex arbitrio vel consensu populi. Sic non necesse est addi quidquam: nec lacunam habet Bud.

Sobrinarum. Sobrinas appellat,

percrebuisse. Morem adcommodari, prout conducat, et fore hoc quoque in his, quae mox usurpentur. »

7. Haud defuere, qui certatim, « si cunctaretur Caesar, vi acturos » testificantes, erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, « populumque romanum eadem orare, » clamitat. Nec Claudius ultra exspectato, obvium apud forum praebet se gratantibus: senatumque ingressus, « decretum postulat, quo iustae

tamen palam est, intelligi debere de consobrinis. Quis enim hoc censeat, eos, quos proprie sobrinos legum auctores appellant, arceri inter se nuptiis? nunquam factum. Sed veteres haec miscebant. Vocularum haud aeque curiosi captatores. In glossis priscis legas, Ἀνεψιός, *consobrinus*, *sobrinus*. Alibi: Θεία πρὸς μητρός, consobrina. Et Ἐξάδελφος, ἐκ δύο ἀδελφῶν θηλειῶν, *consobrinus*. Quid quod Velleius simili libertate 2, 3. *consobrinum Ti. Gracchi* Scipionem Nasicam appellat: qui iuris consultorum finitione sobrinus sit? Lips.

Tempore addito percrebuisse. Malim *tempore percrebuisse*, reiecta voce quae glossographum sapit: aut potius invertam *tempore aden.* Et id verum puto. De re ipsa Plutarchus auctor in Caussis, quaest. 6. diu apud Romanos sobrinarum coniugia (ἀνεψιὰς ipse appellat, et bene vertit Xylander) fuisse *invisa*: coepisse tamen a levicula caussa, quam ipse denarrat, factumque decretum populi. Πᾶσιν ἐξεῖναι γαμεῖν ἄχρις ἀνεψιῶν, τὰ δὲ ἀνωτέρω κωλύεσθαι. Id est, *licere omnibus ducere usque ad consobrinas, supra autem vetari.* Hoc quando proprie coeperit, non dicit: satis vetus esse, ex Livio disces, apud quem 42, 34. ita loquitur Sp. Ligustinus: *Cum primum in aetatem veni, pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit*: immo quasi in laudem hoc recenset. Sane coniugia ea deinceps crebra: et sic inter illustres M. Marcellus Iuliam Augusti F. duxit, sibi sobrinam: aliique plures. Sustulit tamen eas ipsas nuptias Theodosius, de quo Victor: *Tantum*, inquit, *pudori tribuit et continentiae, ut consobrinarum nuptias vetuerit, tanquam sororum.* Permiseruntque iterum Arcadius et Honorius 1, 19. C. De nuptiis. Lips. *Addito* scripti et edd. omnes: et verum puto cum Freinshemio: pro procedente tempore. Mox *orare* cod. Fl. Oxon. ed. pr. et ceterae ante Rhenanum, qui (e Bud.) *rogare* substituit. Ern.

Decretum postul.t. Zonaras 11, 10. Ψήφισμα ἐκπέπτωκεν, ἐξεῖναι Ῥωμαίοις ἀδελφιδᾶς ἄγεσθαι. Ait Tacitus fratrum filias: et stricte capias; non enim licuit sororum. Quod notavit accurate et diffuse, quantum satis est, Cuiacius Obs. 13, 16. quem non exscribo. Nec sustulit Nerva hoc SC. ut idem vera interpretatione collegit. De Claudii hoc facto Tragicus Octavia 1, 141. *Genitam-*

inter patruos fratrumque filias nuptiae etiam in posterum statuerentur.» Neque tamen repertus est, nisi unus, talis matrimonii cupitor, T. Alledius Severus, eques romanus, quem plerique, «Agrippinae gratia impulsum,» ferebant. Versa ex eo civitas, et cuncta feminae obediebant, non per lasciviam, ut Messallina, rebus romanis illudenti. Adductum et quasi virile servitium: palam severitas, ac saepius superbia: nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret. Cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur.

8. Die nuptiarum Silanus sibi mortem conscivit:

12. ***Ut Messallina rebus romanis illudenti.*** Lege *illudente*.

que *fratris, coniugem captus, sibi Toris nefandis flebili iunxit face.* Ubi melius leges *genitamque fratre coniugem captam.* Domitianus imitatus exemplum est, qui Iuliam habuit filiam Titi. Lips.

Talledius Severus. T. Alledius scribo, et vidi postea ita citare hunc locum Beroaldum. In monumentis priscis (ap. Grut. p. 667, 2.) M. ALLIDI. In Iuvenali 5, 118... *tibi habe frumentum, Alledius inquit.* Quod noster unum imitatorem sceleris eius facit; Suetonius dissentit, qui duos c. 26. Noster, credo, non habuit curae nescio quem recensere libertinum. Vocat etiam equitem r. quem ille primipilarem. Nec aberrat, quoniam primi pili comes gradus equestris. Martialis 6, 58. *Et referes pili praemia clarus eques.* Lips. Recepere Ryckius et Pichena, et alii. Sic volebat etiam Torr. ad Suet. Claud. l. c. Ern.

Ut Messallina. MSS. tres ap. Broterium et ed. Beroaldi *Messallinae* quod recepit Broterius. Non bene. Nec enim pendere potest ab *obediebant.* Sensus est, non per lasciviam illudebat rebus romanis, ut Messallina fecerat, sed etc. Ern.

Addictum quasi. Arbitrio meo, transponantur verba *addictum et quasi virile.* Lectioni stabiliendae (quam ego olim solicitavi) est, quod apud eundem Tacitum de Mor. Germ. 43. scribitur: *Trans Lygios Gothones regnantur, paullo iam addictius quam ceterae Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem.* Nec poenitet tamen prorsus coniecturae *adductum*, praesertim quae firmatur cod. Bud. et Flor. de quo verbo in H. 3, 7. Lips. *Adductum et quasi* est in MS. Guelf. ed. pr. At Puteol. *additum quasi et vile*, vitiose: quod secuti sunt Riv. Berold. et Alciatus. Sed Rhenanus *addictum quasi et virile*, et seqq. usque ad Pichenam. Ern. Bud. *adductum quasi et v. s.*

Die nuptiarum. Mala ergo distinctio, et historiae vitiandae, in Suetonio obtinuit 29. *Silanus abdicare*

sive eo usque spem vitae produxerat, seu delecto die, augendam ad invidiam. Calvina, soror eius, Italia pulsa est. Addidit Claudius, « sacra ex legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum Dianae per pontifices danda : » irridentibus cunctis, quod poenae procurationesque incesti id temporis exquirerentur. At Agrippina, ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exsilii pro Annaeo Seneca, simul praeturam impetrat, laetum in publicum rata, ob claritudinem studiorum

se praetura, morique initia anni coactus. Die ipsa Claudii et Agrippinae nuptiarum in quinque et triginta senatores trecentosque amplius equites animadvertit. Apage. Nulla caedes nuptiali eius die lecta, scribeque *initia anni coactus, die ipso Cl. et Ag. nuptiarum. In quinqua* etc. Lips.

Calvina, soror eius. Furtasse illa, quae vitam produxit ad Vespasiani imperium; de qua Suet. Vespas. 23. *Cum mausaleum repente patuisset ... ad Iuniam* (male enim editum suppositumque a scholiastis *Iuliam*) *Calvinam e gente Augusti pertinere dicebat.* Nam Silani isti inter abnepotes Augusti fuerunt, ut dicam. Lips.

Italia pulsa est. Si pulsa tantum, quid ita commeotator Iuvenalis scribit eam a se interfectam? *Calvina*, inquit, *praetoris cuiusdam soror, quae se occidit tanquam infamis in fratrem* (lego *fratre*) *Claudii temporibus.* Hoc notat ad illud S. 3, 133.... *donat Calvinae vel Catienae.* Homo errat. Lips.

Sacra ex legibus Tulli. Non alia sacra piaculaque accipio, quam quibus Tullus olim rex in Horatio sororiam caedem luit expiavitque. Livius 1, 26. *Itaque, ut caedes manifesta aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri, ut filium expiaret, pecunia publica. Is quibusdam piacularibus sacrificiis factis (quae deinde genti Horatiae tradita sunt) transmissa per viam tigillo velut sub iugum misit iuvenem.* Similiaque Dionys. 3, 22. qui addit, ea sacra per pontifices facta : convenienter cum iis, quae hic Tacitus. Lips. Alia piacula intelligenda, vere iudicat Ryckius. Ern.

Apud lucum Dianae. Plinius 16, 19. *Est in suburbano Tusculani agri colle, qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianae sacratus a Latio.*

Irridentibus cunctis. Et hercle ridiculum, quod Claudius Silani cum sorore incestum piacularibus sacris lueret : ipse in eadem culpa. Nam piacula istaec cave alio referas, quam ad crimen Silani. Lips.

Veniam exsilii. Relegatus enim Seneca post quaestoram a Claudio in Corsicam insulam, ob suspicionem adulterii cum Iulia Germanici filia, Vinicii uxore. Cuius criminis scena a Messallina fuit. Scena dico. Non enim reipsa expetit in te haec culpa, o romani nominis et sapientiae magne sol! Lips.

eius, utque Domitii pueritia tali magistro adolesceret, et consiliis eiusdem ad spem dominationis uteretur: quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficii, et infensus Claudio dolore iniuriae, credebatur.

9. Placitum dehinc, non ultra cunctari: sed designatum consulem, Memmium Pollionem, ingentibus promissis inducunt, sententiam expromere, qua oraretur Claudius, « despondere Octaviam Domitio. » Quod aetati utriusque non absurdum, et maiora patefacturum erat. Pollio haud disparibus verbis, ac nuper Vitellius, censet: despondeturque Octavia, ac, super priorem necessitudinem, sponsus iam et gener Domitius, aequari Britannico, studiis matris, arte eorum, quis, ob accusatam Messallinam, ultio ex filio timebatur.

10. Per idem tempus legati Parthorum ad expeten-

13. *Despondeturque Octavia. Despondere.*

Tali magistro adolesceret. Magno, magno magistro: utili privatim et publice, si Neronis indoles aut romana fata voluissent. Sed ad historiam adde haec scholiastis in Iuvenalis Sat. 5, 109. *Seneca sub Claudio, quasi conscius adulteriorum Iuliae, Germanici filiae, in Corsicam relegatus, post triennium revocatus est. Qui etsi magno desiderio Athenas intenderet, ab Agrippina tamen, erudiendo Neroni in palatium adductus, saevum immanemque natum et sensit cito, et mitigavit. Inter familiares solitus dicere: non fore saevo illi leoni, quin, gustato semel hominis sanguine, ingenita redeat saevitia.* Lips. Mox *uterentur* MS. Flor. Ceteri scr. et edd. *uteretur* ad Pichenam usque. Illud verum; nam et mox est *inducunt*: intellige Agrippinam cum libertis et ceteris instrumentis impotentiae: quamquam ibi Broterius dedit *inducit* e MSS. et ed. pr. Post bene e cod. Fl. *oraretur* pro vulg. *hortaretur* restituit Pichena. Puteol. Riv. *oraret.* Ern. Restitui *uteretur.* Ad Agrippinam hoc solam pertinet, ut prius *impetrat.* Quod sequitur *inducunt*, respondet bene τῷ *placitum*, quod ad ipsam cum consilio; nec displicet, si quis cum Mureto legere malit *inducit.*

Maiora patefacturum. I. e. facultatem maiorum perficiendorum, aditum ad maiora daturum. Mox *super priorem* bene e cod. Flor. Pichena. Ante vulgati omnes *secundum*, ut 11, 38. Ern. In Flor. *s'*. Vulgo huic compendio solet adponi *r*, Bud. habet *secundum.*

dum, ut retuli, Meherdaten missi, senatum ingrediuntur, mandataque in hunc modum incipiunt: « Non se foederis ignaros, nec defectione a familia Arsacidarum venire; sed filium Vononis, nepotem Phrahatis, accedere adversus dominationem Gotarzis, nobilitati plebique iuxta intolerandam. Iam fratres, iam propinquos, iam longius sitos, caedibus exhaustos: adiici coniuges gravidas, liberos parvos, dum socors domi, bellis infaustus, ignaviam saevitia tegat. Veterem sibi ac publice coeptam nobiscum amicitiam: et subveniendum sociis, virium aemulis, cedentibusque per reverentiam. Ideo regum obsides liberos dari, ut, si domestici imperii taedeat, sit regressus ad principem patresque, quorum moribus adsuefactus rex melior adsciceretur. »

11. Ubi haec atque talia dissertavere, incipit ora-

14. *Nobilitati plebique. Plebeique* cod. Agr more antiquo.

Ut retuli. 11, 10. LIPS. Mox *mandataque* cod. Fl. Guelf. ed. pr. Put. omnesque ad Rhenanum. Restituit Freinshemius. ERN. Sic et Bud.

Sed filium Vononis, nepotem Phrahatis accedere. MS. Fl. Bud. Agr. Reg. Guelf. ed. pr. *accedere*, quod recta restituerunt Ryckius et Iac. Gronov. Puteol. dedit *accersere*, qui aute *expetere*, 6, 31. *poscere* etc., ut opinor; quod sequitur Rivius. Verum in Guelf. vett. add. est *et filium*. An Tacitus scripsit *ut.... accederent?* id certe accuratius antecedentibus opponeretur. Idem Iac. Gronov. legi vult *dominationum intoleranda:* quia ultima vox sic in cod. Fl. Non placet mihi. ERN. Bud. *sed et.* Ubi Rhen. *et* vitiose positum putat pro *ad*. Hoc et Broterio visum. *Accedere* Rhen. probat, sed retinet *accersere*. Prius istud saepe noster absque repetita praepositione usurpat, ut c. 31 et 33: item 2, 58.

Bellis infaustus. Elegantissimi ingenii et doctrinae noster Modius (ep. 99. in Grut. Lamp. vol. 5.) observat e libro vetere (Cod. Agric.) *belli infaustus*, recte: ea forma, qua *militiae clarus*. LIPS. Ed. pr. *bellisque*. Ante eadem *adicit* vitiose pro *adici*, scriptura saepe obvia, sed non constante. Vitio operarum in ed. Puteol. irrepsit *abiici*, quod propagatum est ad Rhenanum usque, qui verum restituit. ERN. Bud. scilicet habet *adici*, ut alias pro *adiici*. Bip. coniectant *addici* vel morti vel servituti; quae ellipsis dura nimis mihi videtur. Ryckii cod. *bellique*.

tionem Caesar « de fastigio romano, Parthorumque obsequiis : » seque D. Augusto adaequabat, « petitum ab eo regem » referens, omissa Tiberii memoria; quamquam is quoque miserat. Addiditque praecepta (etenim aderat Meherdates) « ut non dominationem et servos, sed rectorem et cives cogitaret; clementiamque ac iustitiam, quanto ignara barbaris, tanto toleratiora capesseret. » Hinc, versus ad legatos, extollit laudibus « alumnum urbis, spectatae ad id modestiae. Ac tamen ferenda regum ingenia, neque usui crebras mutationes. Rem romanam huc satietate gloriae provectam, ut externis quoque gentibus quietem velit. » Datum post haec C. Cassio, qui Syriae praeerat, deducere iuvenem ripam ad Euphratis.

13. *Alumnum urbis spectatae*. Lege *urbi*.

Is quoque miserat. Et quidem tres miserat, Vononem, Phrahatem, Teridatem. Adi 2, 1. 6, 31. Lips.

Quanto ignara barbaris. Ita edidi e Vatic. Farnesiano erat *ignota*, vulgo *ignorantiora*. Phrasis vulgata et obvia in Tacito. Lips. Sic scriptor libri Flor. dare voluit, in quo est *ignata*: sic ed. pr. et MSS. ap. Brot. pro quo Puteol. *ignoratiora* dedit, quod in omnibus est usque ad Lipsium, qui *ignara* recte restituit. Guelf. *ignorantiora*. Ern. Bud. *ignara*, quod Rhen. probavit, sed in textum non admisit. Usus vocis frequens Sallustio B. Iug. 18. *ignara lingua*. 52. *regio hostibus ignara*. Cf. Gell. 9, 12. Non. Marc. 2, 465.

Tanto toleratiora capesseret. Fluctus hic interpretes movent in simpulo. Vid. Obs. 1, 14. Gron. Sic e cod. Flor. dedit Pichena. Vett. edd. omnes *tolerantiora*. *Toleratiora* sunt gratiora. Nam, ut Graeci τὸ πάσχειν etiam de rebus bonis dicunt, sic *tolerari* dici possunt etiam grata et bona. Sic *vita tolerari* dicitur saepe, nulla molestiae significatione adiuncta. Possis etiam sic capere: eas virtutes tolerabilius reddere regium imperium. Sed non est necesse. Frustra viri docti tentarunt corrigere *laetiora*, *gratiora* etc. Ern. Nullus dubito, quin et 3, 45. et 11, 10. legendum sit *intoleratior*. Homo dici potest *tolerantior laborum*; at *labor* aliis *toleratior*, sic et homo homini.

Ac tamen ferenda regum ingenia. Ed. pr. *at tamen*. Rhenano quoque *ac tamen* (cod. Bud.) suspectum, quod omnes a Puteol. habent. Mox ed. pr. *posthac*, ceterum totus locus sic, ut nunc editur, ibidem expressus est. Ceterae edd. omnes ad Pichenam: *velit datum. Posthaec.... ad Euphratis iubet.* Ern. Sic Bud. a. r. m. Prius enim plane, ut teste Pichena Flor. habet et a Mureto restitutum Gron. recepit ex Ern. aliique.

12. Ea tempestate Cassius ceteros praeminebat peritia legum. Nam militares artes per otium ignotae, industriosque aut ignavos pax in aequo tenet. Attamen, quantum sine bello dabatur, revocare priscum morem, exercitare legiones, cura, provisu perinde agere, ac si hostis ingrueret: ita dignum maioribus suis, et familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis, quorum de sententia petitus rex, positisque castris apud Zeugma, unde maxime pervius amnis, postquam illustres Parthi, rexque Arabum Acbarus advenerat, monet Meherdaten, « barbarorum impetus

16. *Ceteros praeminebat.* Nil mutandum, vel, si quid mutetur, scribe *ceteros praeire.* Vid. nos ad Ann. 3, 66.

Ceteros praeminebat. Vatican. *ceteris praeerat.* Accipio. Lips. Ita etiam ed. pr. Et est sane exquisitius dictum: nec dubitarem restituere, nisi suspicio superesset, id repetitum a librario e praecedentibus. *Praeminebat* ceteri omnes: nisi quod Gronovianae et Ryck. *praeminebat*, quod secutus som, quia sic omnes vett. edd. c. 33. et supra aliquoties MS. Flor. unicus. Post dedi *aut* a MS. Flor. ed. pr. pro *ac*, quod ceteri habent omnes, nisi quod etiam Rhenanus. sic volebat, non parentibus operis. *Ac* sequente vocali inusitatum veteribus fuisse, saepe monuere viri docti. Ern. Bud. *praenunebat:* quod hic rectius, quia mox praecessit *praeerat.* *Aut* Bud. quoque habet.

Exercere legiones. Vett. *exercitare.* Lips. Sic et cod. Flor. unde restituit Pichena. Mox *ratus*, abesse testatur I. Gronovius a cod. Flor. nec in ed. pr. comparet, unde valde credibile fit, id esse insititium. Nec, id ipsum, aut *ferens*, *dictitans*, intelligi, alienum a Taciti stilo. Ern. Bud habet *ratus*, dein lacunam.

Per illas quoque gentes. Ob Cassium illum, qui τυραννοκτόνος, cuius in Syria prospera res post cladem Crassi. Lips. Cf. Dio 40, 28.

Ab arus. Solenne illis regibus nomen, ut Ptolemaeus Aegyptiis. Vatic. *Acb rus* semper scriptum, et Appiano Ἄκβαρος: in numis antiquis Ἄβγαρος. Lips. Budensis mox *Acbarus*, mox *Abbarus*. Flor. Guelf. et Reg. constanter *Acb rus:* ed. pr. *Aebarus* vitio operarum pro *Acbarus*, ut cod. Agric. unde id cum Iac. Gronov. recepi. Ryckius maluit *Abgarus* sequi, scripturam numorum, de quibus vid. Spanhem. de U. et P. N. t. 1, p. 126, 534. qui acriter *Abgarus* defendit. Vales. ad Euseb. H. E. 1, 13. utrumque rectum esse defendit, sed praefert Ἄκβαρος, *Acbarus*, ob consensum graecorum et latinorum scriptorum. Scilicet, non quaeritur, utrum sit per se rectius, sed utrum vulgo inter Graecos et Latinos tritius. Ern.

acres cunctatione languescere, aut in perfidiam mutari: itaque urgeret coepta.» Quod spretum fraude Acbari, qui iuvenem ignarum, et summam fortunam in luxu ratum, multos per dies adtinuit apud oppidum Edessam. Et vocante Carrhene, «promptasque res» ostentante, «si citi advenissent,» non cominus Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petunt, id temporis importunam, quia hiems occipiebat.

13. Exin nivibus et montibus fessi, postquam campos propinquabant, copiis Carrhenis adiunguntur; tramissoque amne Tigri, permeant Adiabenos, quorum rex Izates societatem Meherdatis palam induerat, in Gotarzen per occulta et magis fida inclinabat. Sed capta in transitu urbs Ninos, vetustissima sedes Assyriae, et

17. *Summam fortunam in luxu ratum. Fortunae* liber Agric. An *summa fortunae!* Etsi et scripta lectio proba.

Carrhene. Iac. Gronovius notat, in MS. Flor. scribi sine aspiratione: semel uno *r.* Ed. pr. semper *Carene.* Sed ibi etiam infra *Paracis*, et in aliis quoque verbis una litera pro duplici. Sic et Guelf. Ern.

Quia hiems occipiebat. MSS. Reg. Agr. ed. pr. *occupabat:* et sic placebat Mureto. Ceterae edd. *occipiebat.* Ern. Bud. *occipiebat.* Rectius forsan *occupabat*, nam hiems iam erat adulta. Ea dicendi forma occurrit et Germ. 22.

Campos. Sic Flor. Reg. Agr. Alii et Bud. *campis.* Eadem diversitas apud Liv. 30, 25.

Quorum rex Iuliates. Ita edidi ex meis libris. Vulgo tamen *Hyliates:* et statim infra *Ezates*, etiam in manuss. Scito verum nomen esse *Iazates.* Ita enim appellatur constanter Iosepho 20, 2, 3; ubi et historia omnis explicita de origine huius regis et progressu. Narrat autem Iosephus, Iudaicae religionis eum et matrem Helenam fuisse: multaque alia, quae operae sit legere. Lips. *Iuliates* ed. pr. et mox *Ezates*, ut Guelf. Mox eadem *per occulta et magis fida*, ut post Rhenanus dedit e cod. Bud., quum intermediae edd. dedissent *occultam et m. fidam.* Ern. Ap. Ios. *Izates* vocatur in ed. Froben. et Haverc. In hac tamen p. 958. in vers. lat. *Iazetes* dicitur in nota *h.* Bud. *Yliates:* mox *Ezates.*

In transitu urbs Ninos. In transitu est, dum eas regiones transeunt. De Nino porro ne dubites, quam funditus a Cyaxare et Nabuchodonosore deletam scimus: instaurata post videtur, sed ut ad pristinam magnitudinem non rediret. Sic videtur cum aliis, tum Cellario G. A. t. 2, p. 660. Ern.

Arbela, castellum insigne fama, quod, postremo inter Darium atque Alexandrum proelio, Persarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes, apud montem, cui nomen *Sambulos*, vota diis loci suscipiebat, praecipua religione Herculi: qui, tempore stato, per quietem monet sacerdotes, « ut, templum iuxta, equos venatui adornatos sistant. » Equi, ubi pharetras telis onustas accepere, per saltus vagi, nocte demum, vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rursus deus,

Castellum insigne fama. Attentum lectorem non fallet vitium. Quid enim? An Ninon castellum vocat, quam paullo ante urbem? Et utrumne apud Ninon postremum Darii cum Alexandro proelium fuit? Immo haud procul Arbela, apud pagum *Gaugamela*. Inseruerim ergo vocem: *sedes Assyriae, et Arbela, castellum insigne fama;* aut certe, si satis sit id intelligi, addita copula: *sedes Assyriae, et castellum.* Lips. Ryckius e MS. Agr. recepit *et Arbela, c. i. f.* Sed illum codicem interpolatum non uno loco contendit Iac. Gronovius, nec probat Ryckii factum. Pichena posteriorem Lipsii coniecturam recepit. Ego vitium esse in h. l. non ambigam. Nam potuit quidem Tacitus periphrasi uti; sed tum debuit dicere: *c. i. f. ad quod.... Persarum opes conciderant:* non sic, ut est in vulgatis. Nunc clarum est, nomen loci praecessisse, de quo aliquid addat, ut ante de Nino. Itaque recepi lectionem codicis Agr. Unde Gronovius didicerit, praeclaram urbem fuisse, nescio: Curtius *vicum* appellat. Ern. Pichenam sequuntur Bip. Bud. *sed. Ass. cast. i. f.* absque copula. Si quid supplendum, Bip. potius *Gaugamela* id esse volunt, rectius tamen plane nomen omitti censent. Ceterum Arbela Strabo 16, p. 737. κατοικίαν ἀξιόλογον, et Arrian. 3, p. 173. πόλιν vocat. At Gaugamela hoc teste l. 6, p. 399. vicus erat non magnus nec celebris. Unde factum, ut Arbelis potius gloria pugnae adscriberetur.

Praecipua rel. Herculis. MSS. Flor. Oxon. Guelf. et edd. Puteol. Rivii *Herculi*: quod non spernendum: i. e. sed maxime vota suscepit Herculi. Ed. pr. etiam *praecipue.* Vulgati sensus: sed maxima religione ibi Hercules colitur. Mox *stato* e Fl. cod. Pichena vett. edd. *statuto.* Illud verum esse, latinitas docet, estque et in aliis MSS. ap. Broterium. Ern. Bud. *praecipua rel. Herculi.*

Telis onustas. Vatic. *telis omissis onustas:* nec scio, quid voce ea faciam. Forte *telis omnigenis onustas.* Lips. Sic et ed. pr. Acidalius coniiciebat *missilibus.* Credo, vitiosam et veram scripturam a librario fuisse coniunctam, quod vitiose scriptum delere nollet. Nam *omissus* et *onustus* confundi possunt. Ante pro *ubi* MS. Oxon. *ut*, et Guelf. Ern. — * Bud. *telis onustas.*

Rursus. Cod. Agr. *rursum.* Sed v. 13, 14.

qua silvas pererraverit, nocturno visu demonstrat: reperiunturque fusae passim ferae.

14. Ceterum Gotarzes, nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento uti: et, quamquam per insectationes et nuntios ad proelium vocaretur, nectere moras, locos mutare, et, missis corruptoribus, exuendam ad fidem hostes emercari. Ex quis Izates Adiabeno, mox Acbarus Arabum cum exercitu, abscedunt, levitate gentili, et quia experimentis cognitum est, barbaros malle Roma petere reges, quam habere. At Meherdates, validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione suspecta, quod unum erat reliquum, rem in casum dare, proelioque experiri statuit. Nec detrectavit pugnam Gotarzes, deminutis hostibus ferox. Concursumque magna caede et ambiguo eventu:

18. *Nocturno visu demonstrat.* Non demonstrat nocturno visu, sed per deiectas feras. Puto: *Deus qua silvas pererraverit nocturno cursu* (vel incursu) *demonstrat.* — 19. *Acbarus, Arabum cum ex.* Cod. Agric. *Acbarus Arabum rex.* — 20. *Quod unum erat reliquum.* Bene cod. Agric. non agnoscit τὸ *erat.* Aberat et a Budensi.

Qua silvas pererraverit. Vulgo, *quas silvas pererraverint.* Florentini lectionem reposuit Pichena. *Pererraverit* ed. pr. MS. Guelf. (et Bud.) Ern.

Ex quis Izates Adiabenus, mox Acbarus Arabum cum exercitu abscedunt. Pichena coniicit *et rex Abbarus Arabum c. ex:* et tantum de Arabum exercitu intelligi, cum Izates privatus fuerit nec copias adduxerit. Haec non excidissent viro praestantissimo, si Iosephum et Zonaram inspexisset; aut animadvertisset c. 13. legendum: *Adiabenos, quorum rex Izates.* Intelligo tamen, esse in hac narratione, quo aliquis, acutum videns, facile offendatur: eique hoc remedii censeo, ut scribamus: *Ex quis Izates Adiabeno, mox Abbarus Arabum cum exercitu, abscedunt.* Si non dixisset supra c. 12. *Rexque Arabum Abbarus,* admitterem Farnesianum, tanquam Izati nunc eum titulum temperasset apponere, quia c. 13. dederat. Sed, quum superius utrumque regem appellasset, fatua hic ea mentio in altero. Non minus fatuum *Izates Adiabenus,* tanquam id antea non percepissemus. Nihil commodius quam *Adiabeno,* ut intelligas ex proximo *cum exercitu.* Gron. Placet Ryckio et mihi. Ern. Emendo sic cum Bip.

Romā petere reges. Schegkius ad Vellei. 2, 102. e cod. Herbipol. laudat *Romam:* idque probat, et exemplis illustrat. Adde Burm. ad Ovid. Met. 7, 296. Et sic plane exhibent MS. Guelf. ed. princ. Mox cod. Bud. Guelf. et ed. pr. Rhen. Aldi, Gryph. non habent *erat.* Ern.

donec Carrhenen, profligatis obversis longius evectum, integer a tergo globus circumveniret. Tum omni spe perdita, Meherdates promissa Parrhacis, paterni clientis, secutus, dolo eius vincitur, traditurque victori. Atque ille, « non propinquum, neque Arsacis de gente, sed alienigenam et romanum, » increpans, auribus decisis vivere iubet, ostentui clementiae suae, et in nos dehonestamento. Dein Gotarzes morbo obiit, accitusque in regnum Vonones, Medos tum praesidens. Nulla huic prospera aut adversa, quis memoraretur. Brevi et inglorio imperio perfunctus est; resque Parthorum in filium eius Vologesen translatae.

15. At Mithridates Bosporanus, amissis opibus vagus, posteaquam Didium, ducem romanum, roburque exercitus abisse cognoverat, relictos in novo regno, Cotyn, iuventa rudem, et paucas cohortium, cum Iulio Aquila, equite romano: spretis utrisque, concire nationes, illicere perfugas: postremo, exercitu coacto, regem Dandaridarum exturbat imperioque eius potitur. Quae ubi cognita, et iam iamque Bosporum in-

21. *Profligatis obversis. Profligatis ebusis* cod. Agric. Latet gentile nomen. f. *Odrusis.* -- 22. *Cotyn, iuventa rudem. Iuventae* malim. Dictum alibi. Sic *fessa senum ac rudis pueritiae aetas* ex MS. 15, 38. 4, 8. *rudis aetas nepotum. Rudis certaminum* Orat. c. 5. *rudis bonarum artium Agrippa Postumus* Ann. 1, 3. *facinorum non rudis* 12, 51. *rudes animi* 3, 26. Mox *Iulio Aquilio* cod. Agr.

Medos tum praesidens. Ita e Fl. edidit Pichena: quam constructionem supra vidimus 3, 39. 4, 5. etc. Editi ante Pichenam omnes *Medis*. Ern. Sic et Bud.

Mithridates. Dio Mithridatem quemdam nominat; prolem magni illius, cui Claudius regnum Bospori largitus sit. 60, 8. Sed is alius debet fuisse ab isto. Lips.

Et iam iamque Bosporum invasurus habebatur. Sic omnes editi, nisi quod ed. pr. *ianuamque* vitiose pro *iamiamque*, et *invasurum.* Rhenanus dicit se delevisse *et iam*, et pro *habebatur* scripsisse *videbatur:* sed operae vulgatum dedere; quod non tentandum est. *Invasurus habebatur* pro *erat*, *dicebatur.* Virgil. 12, 134. *tumulus, qui nunc Albanus habetur.* Noster infra c. 23. *iure, quo Sicilia haberetur,*

vasurus habebatur, diffisi propriis viribus Aquila et Cotys, quia Zorsines, Siracorum rex, hostilia resumpserat, externas et ipsi gratias quaesivere, missis legatis ad Eunonen, qui Adorsorum genti praecellebat. Nec fuit in arduo societas, potentiam romanam adversus rebellem Mithridaten ostentantibus. Igitur pepigere, « equestribus proeliis Eunones certaret: obsidia urbium Romani capesserent. »

16. Tum composito agmine incedunt: cuius frontem et terga Adorsi, media cohortes et Bosporani tutabantur, nostris in armis. Sic pulsus hostis, ventumque Sozam, oppidum Dandaricae, quod desertum a Mithridate, ob ambiguos popularium animos obtineri, relicto ibi praesidio, visum. Exin in Siracos pergunt,

23. *Qui Adorsorum genti praecellebat.* Forte *gentem.* Vide nos Ann. 3, 66. – 24. *Obtineri, relicto ibi praesidio, visum.* Scribo: *obtineri e re, relicto ibi praesidio visum.* Vide nos Ann. 11, 18. Sed et mox c. 17. forte scribendum: *custodia cingere arduum visum e re, ut belli potius iure caderent.*

i. e. *esset* etc. Mox bene Pichena delit *diffisi* e lectione cod. Fl. *diffisis:* quod est etiam in ed. pr. Ceteri *diffisus.* Ern. Rhen. *etiam* delevit auctoritate Bud.

Soracorum rex. Farnes. *Siracusorum.* Vera scriptura *Siracorum.* Nam et a Strabone in 11, p. 506. Τὰ τῶν Σιράκων φῦλα dicuntur. Populi sunt ad Caucasum. Lips. *Syracusorum* etiam Flor. (Bud.) Guelf. Reg. ed. pr. Puteol. *Syracusarum* Alc. *Soracorum* primus dedit Rhenanus. Infra Guelf. ed. pr. *Seracos.* Ryckius recepit *Siracorum.* Initium eius vocis certe desiderant scripti. Sed scriptura MSS. potest etiam facta esse e *Siracenorum* vel *Seracenorum.* Nam Ptolem. 5, 9. vocat Σιραχηνούς, et scriptura Strabonis 11, p. 492. Σιρακούς. Ern.

Adorsorum genti. Straboni, Plinio, Ptolemaeo, hi populi dicti *Aorsi:* inter Scythas. Lips. Quod recepit Ryckius. Ern.

Nostris in armis. Aliter exaudio, quam vulgus. Id est, nostri in lateribus erant, et ad armos. Nec enim solos Romanos in armis fuisse censendum. Sed cum Aorsi in fronte agminis et tergo essent, in medio Bosporani, Romanos latera tutatos esse. Nisi tamen legendum *nostris armis*, ut dicat Bosporanos romano ritu instructos armatosque: quod malo. Lips. Posterius verum puto. Mox *Sozam* cod. Fl. ed. pr. Sed ceteri *Soza.* Item *Dandaricae*, quod se correxisse pro *Dandaridae* dicit Rhenanus, est in ed. pr. Ern. Romano more instructos cum Lipsio intelligunt Pich. Heins. alii. Favent loca 2, 52. 3, 43. Hirt. B. Al. 34. Nec tamen delenda praepositio, ut recte monent Acid. et Bip. Bud. habet *nostri in armis:* ubi Rhen.

et transgressi amnem Pandam, circumveniunt urbem Uspen, editam loco, et moenibus ac fossis munitam; nisi quod moenia, non saxo, sed cratibus et vimentis, ac media humo, adversum irrumpentes invalida erant: eductaeque altius turres, facibus atque hastis turbabant obsessos. Ac, ni proelium nox diremisset, coepta patrataque expugnatio eumdem intra diem foret.

17. Postero misere legatos, « veniam liberis corporibus » orantes: « servitii decem millia » offerebant. Quod adspernati sunt victores, quia trucidare deditos saevum, tantam multitudinem custodia cingere arduum: ut belli potius iure caderent. Datumque militibus, qui scalis evaserant, signum caedis. Excidio Uspensium metus ceteris iniectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimenta, impediti vel eminentes loci, amnesque et urbes iuxta perrumperentur. Igitur Zorsi-

supplet *erant*. Porro Bud. *Soza Dandaricae*, quod recepit Rhen. sc. terrae. Nec ea re suspecta debebat esse Rhenani fides Ernestio in praef. ed. 2, p. XXXII. (hac Taur. ed. p. XLVII.) Haud raro Bud. cum edit. pr. conspirat.

Sed cratibus iunctis. Vatic. *cratibus et vimentis*: probo. LIPS. Sic et Flor. Reg. Agr. Ed. pr. transpositis vitiose, ut alibi, literis *iumentis*. Cod. Bud. *cratibus vinctis ac vimentis*. *Iunctis*, quod est in ed. Puteol. et Riv. factum e *vinctis*, quod est in Guelf., ut ante *iumentis* e *vimentis*. Vid. ad 11, 31. *Vinctis* autem natum est e glossa. Broterius edidit *cratibus revinctis*, per coniecturam: *vimentis* improbat, quia nuspiam id verbum apud Latinos occurrit. *Media humo* illustrabit Caesar B. G. 7, 23. ERN. De cod. Bud. sic habeto. Clare adparet, scriptum fuisse per errorem bis *ac vimentis*, dein secundam manum ex priori fecisse *vinctis*. Hinc Rhen. coniectabat *vinctis sarmentis*. Etsi *vimentum* non occurrat apud scriptores, analogiae tamen non repugnare cum Ryckio arbitror. Ex *media* in Bud. r. m. fecit *modica*, quod et in Flor. superscriptum. — * V. Polybe de Folard, t. 3, p. 12.

Ut belli potius iure caderent. Haec verba pendent ab *adspernati sunt*. Acidalius autem malebat transponere post *signum caedis*. Non absurda coniectura. Forte tamen *ut* delendum, quod etiam hic, propter frequentiam τοῦ *u*, ingratum est. *Belli potius iure caderent* multo fortius et efficacius erit, et ita Tacitus aliis quoque locis. Mox pro *perrump.* vitiose edd. vett. *prorump.* usque ad Rhenanum. ERN. In Bud, tamen est *prorumperentur*; ergo Rhen. ex ingenio.

nes, diu pensitato, Mithridatisne rebus extremis, an patrio regno consuleret; postquam praevaluit gentilis utilitas, datis obsidibus, apud effigiem Caesaris procubuit, magna gloria exercitus romani, quem incruentum et victorem, tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit; quia navium quasdam, quae mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumvenere barbari, praefecto cohortis et plerisque centurionum interfectis.

18. Interea Mithridates, nullo in armis subsidio, consultat, cuius misericordiam experiretur. Frater Cotys, proditor olim, deinde hostis, metuebatur: Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa eius magni penderentur. Ad Eunonen convertit, propriis odiis non infensum, et recens coniuncta nobiscum amicitia validum. Igitur cultu vultuque quam maxime ad

Apud eff. Caesaris. Qualis ferebatur in signo militari. Cf. 15, 24. et Suet. Cal. 14.

Plerisque centurionum. A Rhenano est, ex emendatione, ut ait, codicis Bud. Nam mei manuss. itemque editiones antiquae *plerisque consularium* (ut Guelf.): quidam *consiliarium* (ut cod. Fl.). Verum puto *auxiliarium.* Nam praeit de praefecto cohortis. Lips. *Centurionum* verum esse puto. Magnae semper cladis signum apud historicos, interitus multorum centurionum. Infra c. 28. *Praefectus tamen et octo centuriones cecidere:* sic alibi. Pichenae coniectura est *classicorum* vel *classiariorum.* N. Heinsii: *commanipularium;* I. Gronovii *contubernalium.* Mox ed. pr. *id auctoritatis:* item Putcol. et MS. Guelf. pro quo temere Beroaldus et Alciatus *eius auctor.* Restituit verum Rhenanus. Ern. Is recte monet de Bud., nam et in hoc prius erat *consularium*, ut habent cod. Reg. et Agr. teste Ryckio.

Propriis odiis infensum. Franc. Modius e Rodolphi Agricolae codice negationem inserit *non infensum.* Quod approbo. Non enim Eunones a se Mithridatem oderat, sed in gratiam aspectumque Romanorum. Lips. Idem placet Gronovio, vel *nullis:* cuius notam contra Salinerii ineptias omisi. Ceterum malui prius exhibere cum Ryckio, quod est in MS., quam *nullis* cum Freinsh. de mera coniectura, etsi nixa loco Taciti 15, 64. *nullo proprio in Paullinam odio:* I. Gronovius dedit *inoffensum.* Mox Guelf. *maxime* sine *quam.* Ern.

praesentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibusque eius provolutus, « Mithridates, inquit, terra marique Romanis per tot annos quaesitus, sponte adsum. Utere, ut voles, prole magni Achaemenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt. »

19. At Eunones claritudine viri, mutatione rerum, et prece haud degenere permotus, adlevat supplicem, laudatque, « quod gentem Adorsorum, quod suam dexteram petendae veniae delegerit. » Simul legatos literasque ad Caesarem in hunc modum mittit: « pop. romani imperatoribus, magnarumque nationum regibus, primam ex similitudine fortunae amicitiam: sibi et Claudio, etiam communionem victoriae esse. Bellorum egregios fines, quotiens ignoscendo transigatur. Sic Zorsini victo nihil ereptum. Pro Mithridate, quan-

23. *Prece haud degenere.* *Degeneri* cod. Agr.

Prece haud degenere permotus. Scripsisse se, uti ante, *permotus*, Rhenanus ait. At ita iam ed. pr. *Promotus* est in ed. Puteol. vitio operarum, ut opinor, quod servat Rivius. Ed. pr. etiam *degeneri.* Mox frustra Rhenanus *quod* deleri volebat. Ern. In Bud. vitiose est *premotus.* Ibi est *quod g. Ad.*, *quod* etc.

Petendae v. d. Cod. Agr. inserit *exemplum.*

Etiam communionem victoriae esse. Sic Flor. Guelf. ed. pr. Puteol. Riv. Ceterae *ex communione victoriae*, ad Pichenam usque. Illud Taciti stilo convenientius, ob varietatem constructionis, qua delectatur. Ern. Bud. *communionem.*

Quotiens ignoscendo transigantur. Mihi multo potius *transigatur*, in quo intelligo *res*, *controversia*, *id quod bello quaeritur.* Sic H. 3, 46. *Affuit, ut saepe alias, fortuna populi romani, quae Mucianum viresque Orientis illuc tulit; et quod Cremonae interim transegimus.* Annon hic quoque verbum absolute ponitur? Numquid autem conventio utriusque partis consensu inita accipienda est? Non secus in Agricola 34. *Transigite cum expeditionibus: imponite quinquaginta annis magnum diem.* Gron. Sic et MS. Guelf. ed. pr. idque restituit Rhenanus (e Bud.), cum *transigantur* dedissent Puteol. Riv. Beroald. Alciatus: idque frustra defendit Freinsh. Ceterum etiam *bellum transigi* recte dicitur, nec de eo dubitandum erat. Noster Hist. 2, 38. *singulis veluti ictibus transacta sunt bella.* Livius 9, 12. *transigere cum Publilio certamen*, quod tuetur Drakenb. Ern.

do gravius mereretur, non potentiam, non regnum precari! sed ne triumpharetur, neve poenas capite expenderet. »

20. At Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis, an repetere armis rectius foret. Huc dolor iniuriarum, et libido vindictae adigebat. Sed disserebatur contra: « Suscipi bellum avio itinere, importuoso mari: ad hoc reges feroces; vagos populos; solum frugum egens: tum taedium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem, ac multum infamiae, si pellerentur. Quin adriperet oblata, et servaret exsulem: cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus supplicii fore. » His permotus scripsit Eunoni, « meritum quidem novissima exempla Mithridaten, nec sibi vim ad exequendum deesse: verum ita maioribus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adver-

26. *Atque Claudius.* Forte *ad quae Claudius.* Et deinde *dubitavit tamen acciperet.* – 27. *Et libido vindictae adigebat. Adiacebat* cod. Agr. An *adacuebat!* Deinde idem codex: *solum frugum egenum, taedium.*

Non potentiam, non regnum. Sic MS. Guelf. quod ut elegantius et stilo Taciti congruum recepi. Alii *neque regnum.* Secutus est Broterius rationem nostram. Ern.

Poenas capite expenderet. Farnes. *exciperet.* At de more ipso plectendi in carcere triumphatos duces, suadeo omnino legas Fabrum Semestr. 2, 3. Lips. Cod. Agr. *excip.* unde Ryckii amicus coniiciebat: *exigerent.* Ern. Bud. *expenderet.* Bip. recepere *exciperet.* Sed *expendere poenas* tritum. Sic Cic. Tusc. 2, 10. *Poenas fato Iovi expendisse.* Cf. Virg. Aen. 11, 258.

At Claudius. Sic I. Gron. e MS. Flor. Idem est in Guelf. ed. pr. Ceteri libri *atque.* Ern. Bud. *at.*

Hinc dolor iniuriarum. Forte *huc dolor.* Lips. Recte. Mox ed. pr. *adiacebat.* Post eadem *ad hoc*, ut Rhen. (e Bud.) dedit. Sic Guelf. Ern. Pich. etiam in marg. *huc.* In Bud. supra *dolor* a r. m. scriptum *libido.*

Vagos populos. Guelf. corruptissime *pulsos.* Mox melius *periculum.* Ern.

Cui inopi. Flor. Guelf. ed. pr. *quin inopi: Cui* verum est. Ante ed. pr. *pelleretur.* Ern. Heins. *quia.*

Quanta pervicacia in hostem. A Mureto est, qui ingeniose veram lectionem pervidit. Nam vulgo erat: *quantalibet pertinacia in hoc tentata. Pervicacia* autem in Vatic. scriptum. Lips. Ed. pr. *quanta per-*

sus supplices utendum. Nam triumphos de populis regnisque integris adquiri. »

21. Traditus post haec Mithridates, vectusque Romam per Iunium Cilonem, procuratorem Ponti, ferocius, quam pro fortuna, disseruisse apud Caesarem ferebatur. Elataque vox eius in vulgum hisce verbis: « non sum remissus ad te, sed reversus: vel, si non credis, dimitte et quaere. » Vultu quoque interrito permansit, cum rostra iuxta, custodibus circumdatus, visui populo praeberetur. Consularia insignia Ciloni, Aquilae praetoria decernuntur.

22. Iisdem consulibus, atrox odii Agrippina ac Lolliae infensa, quod secum de matrimonio principis certavisset, molitur crimina et accusatorem, qui obiiceret « Chaldaeos, Magos, interrogatumque Apollinis Clarii simulacrum, super nuptiis imperatoris. » Exin Clau-

vicacia in hoc tentata. Pervicacia pro constantia in bonam partem non semel est apud nostrum. Ern. Fallitur Lips. quum vulgo *pertinacia* scribi refert. Saltem Beroaldi editio et Rhen. habent *pervicacia.* Bud. propius accedit ad emendationem Mureti: *quanta pervicacia in hoc, tempta benef.* quod r. m. porro magis etiam corrupit. De *pervicacia* indicem consule.

Mithridates. Eum putat esse Ryckius, de quo sermo 12, 15., contra mentem Lipsii, qui negat ad h. l.

Iunium Colonem. Hic et infra emendo *Cilonem.* Dio auctor 60, 33. faceta narratione inserta super hoc homine. Praefuerat Bithynis, inquit, (nam Bithynia adiuncta, ut opinor, ponticae administrationi) et praefuerat nequiter, avare. Questi Bithyni apud Claudium sunt, poposceruntque poenas. Cum parum intellexisset Claudius in turba strepituque adstantium, quid dixissent Bithyni, alios interrogat. Ibi Narcissus pronus in Cilonem, audaci mendacio edidit, gratias eos agere Ciloni. Tum ille: praesit ergo eis alterum biennium. Dicitur autem Dioni Ἰούνιος Κίλων; et firmat Velius Longus (ap. Putsch. p. 2234). *Cilones*, ait, *vocantur homines angusti capitis et longi: chilones a brevioribus labiis dicti.* Glossae: *cilo*, προκέφαλος. Declamator in Sallustium c. 6. pro hominibus nequam improbisque accepit: *Quidquid impudicorum, cilonum, parricidarum, sacrilegorum, debitorum in tota urbe fuit.* Vide Festum in *Chilo* et *Cilo.* Lips.

dius, inaudita rea, multa de claritudine eius apud senatum praefatus, « sorore L. Volusii genitam, maiorem ei patruum Cottam Messallinum esse, Memmio quondam Regulo nuptam: » nam de C. Caesaris nuptiis consulto reticebat: addidit « perniciosa in remp. consilia, et materiem sceleri detrahendam. Proin, publicatis bonis, cederet Italia. » Ita quinquagies sestertium, ex opibus immensis, exsuli relictum. Et Calpurnia, illustris femina, pervertitur, quia formam eius laudaverat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone. Unde vis Agrippinae citra ultima stetit. In Lolliam mittitur tribunus, a quo ad mortem adigeretur. Damnatus et lege repetundarum Cadius Rufus, accusantibus Bithynis.

23. Galliae Narbonensi, ob egregiam in patres reverentiam, datum, « ut senatoribus eius provinciae,

Sorore L. Volusii genitam. De cuius gentis nobilitate Rutilius in Itiner. 169. *Qui Volusi antiquo derivat stemmate nomen; Et reges Rutulos, teste Marone, refert.* Lips.

Memmio quondam Regulo. Vide Sueton. in Caio 25. itemque Dionem 59, 12. Statim vox *nuptiis* abest Farnes. codici: et illaesa sententia potest. Lips. Cf. 14, 47. Male ed. ant. *Monnio.*

Et materiem sceleri. Ed. pr. *materiem celeriter detrahendam. Materiem* primus Rhen. dedit (e Bud.). Mox Acidalius putat *ita* incongruum, legique vult *at*, vel expungendum. Frustra. Sensus est: his dictis senatus motus decrevit exsilium et publicationem bonorum, sed ut quinquagies relinqueretur e bonis. De divitiis Lolliae Plinius 9, 58. Ern.

Cadius Rufus. Male ego olim *Claudius*; male vir doctus, in Re numaria, *Cordius* restituit. Est ille, de quo H. 1, 77. *Redditus Cadio Rufo, Pedio Blaeso, senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant.* Si mutamus, legerem *Tadius.* Lips. Firmant *Cadius* nummi ap. Pellerinum in Numis urbium t. 3, pag. 227. Cod. Reg. *Claudius.* Agr. *Coelius.* Vir doctus ap. Ryckium *Canius* e Martial. 3, 20. Mox pro *in patres* ed. pr. *in partes*, solenni etiam in scriptis confusione. Ern. H. 1, 77. cod. Agr. habet *Candius*: inde coniectura de *Canio* firmari posset.

Ut senatoribus eius provinciae. Libera rep. liberum senatoribus peregrinari etiam rei privatae caussa. Id tantum excogitatum, ut legatio libera peteretur a senatu sumereturque: quo maiori abessent cum dignitate. Cicero saepe. At, lapsa rep. in servitutem, senatoribus etiam

non exquisita principis sententia, iure, quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret. » Ituraeique et Iudaei, defunctis regibus Sohemo atque Agrippa, pro-

ademta haec libertas. Augustus id instituit imperio firmando, et ne quis illustriorum commeare ad exercitus aut conciliare milites provincialesve posset. Dio eleganter 52, 42. Προσέταξε πᾶσι τοῖς βουλεύουσι μὴ ἐκδημεῖν ἔξω τῆς Ἰταλίας, ἂν μὴ αὐτός τινι κελεύσῃ, ἢ καὶ ἐπιτρέψῃ. Καὶ τοῦτο καὶ δεῦρο ἀεὶ φυλάσσεται. Quamquam praeivisse ad hoc factum Augusto Iulius videtur: *qui sanxit, ne quis senatoris filius nisi contubernalis aut comes magistratus peregre proficisceretur*, ait Sueton. 42. Ubi libido mihi legendi: *ne quis senator senatorisve filius.* Si enim filiis interdictum; maior ratio, ut senatoribus ipsis. In usu autem, ut commeatus peregrinandi a Caesare ac senatu peterentur. Sueton. Calig. 29. *Praetorium virum ex secessu Anticyrae... propagari sibi commeatum saepius desiderantem, cum mandasset interimi* etc. quo loco, reiecta vocula, scripserim: *praetor. virum secessu Ant.* Sed Claudius a se solo id peti primus instituit. Sueton. 23. subobscure: *Commeatus a senatu peti solitos sui beneficii fecit.* Cui lucem do ex Dione 60, 25. Τοῖς δ' οὖν, inquit, αἰτουμένοις, ὥστε ἔξω τῆς Ἰταλίας ἀποδημῆσαι, ἐξῆν μὲν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἄνευ τῆς βουλῆς. Τοῦγε μὴν καὶ νόμῳ τινὶ αὐτῷ δοκεῖν ποιεῖν, δόγμα γενέσθαι ἐκέλευσε. Vide et. l. 22 D. ad municipalem. Atque in primis Cassiodorum: apud quem expressa formula ipsa dandi huius per principem commeatus Variar. 3. epist. 21. Augustus tamen in hoc decreto suo Siciliam exceperat: sicut nunc Claudius Narbonensem, quia utraque provincia vicina et quasi suburbana. Dio 52, 42. Πλὴν γὰρ ὅτι ἔς τε τὴν Σικελίαν καὶ ἐς τὴν Γαλατίαν τὴν περὶ Νάρβωνα, οὐδαμόσε ἄλλοσε βουλευτῇ ἀποδημῆσαι ἔξεστιν. Ad hoc Claudianum interdictum respexit Suidas, etsi id paullo aliter effert, in Κλαύδιος. Ait: Νόμον προὔθηκε, μὴ δύνασθαι βουλευτὴν ὑπὲρ ἑπτὰ σημεῖα τῆς πόλεως ἀπιέναι, χωρὶς τῆς τοῦ Βασιλέως κελεύσεως. Lips. *Non exquisita principis sententia* iis modo senatoribus permissum in Sic. et G. N. proficisci, qui in ea possessiones haberent. Dio l. mox c.

Sohemo atque Agrippa. Quorum ille Arabum Ituraeorum, hic Iudaeae rex. Sohemus autem scribendum, aut certe Soaemus ex Dione: non Sohennius, ut edition. vulgatae. Dio de Caligula 59, 12. Ἐν δὲ τούτῳ, Σοαίμῳ τὴν τῶν Ἰτυραίων τῶν Ἀράβων... καὶ Πολέμωνι τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ψηφισαμένης δὴ τῆς βουλῆς ἐχαρίσατο. De Agrippa et mutatione secuta vide Iosephum 19, 8, 9. qui tamen nihil aperte de contributione Iudaeorum in Syros. Immo vero etiam nunc, ut ante, praesides suos sive procuratores habebant: qui adspiciebant quidem legatum Syriae, sed non assidue audiebant. Quin et Agrippa iunior rex etiam fuit, patre defuncto. Quomodo igitur *provinciae Syriae additi* noviter, cogitandum sit, aut a peritioribus rogitandum. Lips. Ed. pr. *Sohema*, vitiose in terminatione. Ern.

vinciae Syriae additi. Salutis augurium, quinque et viginti annis omissum, repeti, ac deinde continuari, placitum. Et pomerium auxit Caesar, more prisco; quo iis, qui protulere imperium, etiam terminos urbis propagare datur. Nec tamen duces romani, quamquam magnis nationibus subactis, usurpaverant, nisi L. Sulla et D. Augustus.

Salutis augurium. Quod e tenebris primus eruit Politianus, quem licet legas Miscell. cap. 13. Dionem 37, 24. 51, 20. Festum in voce *Maximus praetor.* Sed numerus in Tacito satin' verus? delibero. Nam suprema mentio capti huius Augurii apud Dionem 51, 20. est a. U. 725. cum et Ianus item ab Augusto clausus. Atqui ab eo die ad hunc 802. U. a. non 25., uti hic scriptum, sed 77. intersunt anni. Ut ergo verus iustusque hic numerus sit, a Tiberio repetitum id augurium necesse est Cornelio Cethego, Visellio Varrone coss. a. U. 777. Lips. Adde interpr. ad Sueton. Aug. c. 31. Cic. de Div. 1, 47. *Augurium* autem pro omine dicitur; de quo vid. Burm. ad Suet. Aug. 95. Ern.

Pomerium urbis. Idque lapis etiam nunc testatur Claudiani aevi, Romae (apud Grut. p. 196.) TI. CLAVDIVS. DRVSI F. CAISAR. AVG. GERMANICVS. PONT. MAX. TRIB. POT. VIIII. IMP. XVI. COSS. IIII. CENSOR. P. P. AVCTIS. POPVLI. ROMANI. FINIBVS. POMERIVM. AMPLIAVIT. TERMINAVITQ. Auxit, post Britanniam romano imperio adiectam. Lips. Apud Gruterum est etiam altera inscr. (p. 1078, 10.) pertinens ad pomerium ab Augusto prolatum: C. MARCIVS. L. F. L. N. CENSORINVS. ET. C. ASINIVS. C. F. GALLVS. COS. EX. S. C. FIN. POMER. TERMIN. In MS. Guelf. non est *urbis:* et, quoniam in inscriptionibus allatis et aliis auctorum latinorum locis pomerium simpliciter dicitur, ut ap. Cic. N. D. 2, 4. Liv. 1, 44. et c. 24. nostrum, id verbum et hic sustuli. Ern. In posteriori Grut. loco omissa vox POMER. Sed v. Pigh. Ann. ad a. U. 745. In lapidibus scribi solet *pomerium.* Sic et Graeci. Alias *pomoerium*, quasi post moeros s. muros. Liv. 1, 44. *Urbis* est in Bud.

L. Sulla et D. Augustus. Non defendo te, Corneli: erras. Etiam C. Caesar auxit interiectus inter eos duos. A. Gellius auctor 13, 14. Dio 43, 50. *Ταῦτά τε ἐποίει, καὶ νόμους εἰσέφερε, τό, τε πωμήριον ἐπὶ πλεῖον ἐπεξήγαγε.* Apud eumdem Antonius in laudatione Caesaris funebri 44, 49. Ὃ *καὶ τὸ πωμήριον αὐτῆς (τῆς πόλεως) ἐπηυξήσας.* Cicero ad Attic. 13, 20. *De urbe augenda quid sit promulgatum, non intellexi. Id sane scire velim.* Iuvat tamen aliquid nostrum, quod Suetonius, exactae in tabulis diligentiae, nihil huius in Iulio commemorat: et forsan concepta a Iulio res, perfecta demum ab Augusto. Nam ille nugator apud Senecam de Brev. vit. 14. ridiculus, qui *Sullam ultimum Romanorum protulisse pomerium tradidit: quod nunquam provinciali sed italico agro acquisito mos proferre apud antiquos fuit.* Vide,

24. Regum in eo ambitio vel gloria, varie vulgata. Sed initium condendi, et, quod pomerium Romulus posuerit, noscere, haud absurdum reor. Igitur a foro boario, ubi aereum tauri simulacrum adspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi coeptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatiis interiecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Consi, mox ad curias veteres, tum ad sacellum Larium: forumque romanum et Capitolium non a Romulo, sed a T. Tatio additum urbi credidere. Mox pro fortuna pomerium auctum. Et, quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu et publicis actis perscriptum.

quae huc faciunt, apud Vopiscum in Aureliano 21. Lips.

Regum in eo ambitio. Consule Onufrium in urbe Roma. Lips.

Interiecti lapides. Sunt cippi pomerii, quos Varro vocat L. L. 4, 32., columellae positae pomerii designandi caussa. Ern.

Mox ad curias veteres. Ita manuss. et recte. Varro de L. L. l. c. *Curiae duorum generum. Nam et ubi curarent sacerdotes res divinas, ut curiae veteres; et ubi senatus humanas, ut curia Hostilia.* Festus: *Novae curiae ad compitum Fabricium aedificatae, quod parum amplae veteres a Romulo factae.* Plautus Curc. 4, 1, 19. *Sub veteribus ibi sunt qui dant, quique accipiunt foenore.* Liv. 44, 16. *Aedes P. Africani pone veteres ad Vortumni signum laneasque* (scribe *lanienasque*) *et tabernas coniunctas in publicum emit.* Ovidius easdem intelligit Fastor. 3, 139. *Ianua tunc regis posita viret arbore Phoebi: Ante tuas fit idem, curia prisca, fores.* Lips. Loca Plauti et Livii ad veteres tabernas pertinent, non ad curias veteres. Ern.

Ad sacellum Larium. MSS. Flor. Guelf. Agr. *larum:* idque exprimere voluerunt operae ed. pr. quae habet *larem.* Eius scripturae multa e libris scriptis exempla vide ap. Oudend. ad Suet. Domit. 17. intelliguntur autem *lares publici:* Porro Ryckius interpungit post *forum romanum.* Sic et alii voluere, ut quatuor anguli Romae ab initio quadratae explerentur. Sed etiam Dionys. 2, 50. forum numerat in partibus Tatio demum recepto additis, sed ab ipso et Romulo communiter, ut videtur. Si placet post *for. r.* interpungi, legam deinde *at Capit.* Ern.

Publ. actis perscriptum. Sic MSS. Flor. Guelf. Reg. Agric. Ed. pr. I. Gron. Ryck. Ceteri *praescriptum*, vitiose. Verba illa in scriptis et editis olim saepe permutari nolum est. Guelf. addit etiam *est.* Ern. Bud. *perscriptum.*

25. C. Antistio M. Suilio coss. adoptio in Domitium, auctoritate Pallantis, festinatur. Qui obstrictus Agrippinae, ut conciliator nuptiarum, et mox stupro eius illigatus, stimulabat Claudium, « consuleret reipublicae: Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud D. Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse privignos: a Tiberio super propriam stirpem Germanicum adsumptum. Se quoque accingeret iuvene, partem curarum capessituro. » His evictus, biennio maiorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eundem, quem a liberto acceperat, modum. Adnotabant periti, nullam

28. *Adnotabant.* Adoptavit Tiberius Germanicum, sed fratris filium, eiusdem proinde gentis, non externae.

Adoptio in Domitium. Agnosce ergo, lector, et tolle librarii errorem (non enim ipsius Suetonii, puto) Neronis c. 7. *Undecimo aetatis anno a Claudio adoptatus est, Annaeoque Senecae iam tunc senatori in disciplinam traditus.* Adoptatus Nero XI. aetatis anno? Falsum, vel te iudice et indice, Suetoni. Nam idem scribis XVII. anno ad imperium eum pervenisse, quod et Tacitus et Dio adstruunt. Atqui ab hoc die ad imperium anni intersunt non quinque. *Duodecimo* ergo in Suetonio scribendum: si ratio quidem constatura est. Lips. Ed. pr. *Optio.* Item MS. Guelf. qui et infra h. c. habet *orationem* pro *adoptionem.* Paullo post ed. pr. *pueritiam robur circumduret.* Ern.

Se.... accingeret iuvene. Ed. pr. *accingeret: iuvenem p. c. capessiturum.* Ern.

Biennio maiorem natu. Freinsh. corrigit *triennio* ex 13, 6, 15. ubi eodem fere tempore Neroni XVII. Britannico XIV. anni tribuuntur. Ryckius autem natalibus utriusque comparatis e Suet. Ner. 6. et Claud. 27. quatuor annis maiorem Neronem facit. Dodwellus denique Prael. Camden. 5, 6. *quinquennio* corrigendum censet: priman vocis partem notis numeralibus scriptam fuisse: e V. factum II. quem lapsum librariorum frequentem esse in libris scriptis: quod etiam pluribus locis ad Livium notavit Drakenb. Si Tacitum sibi constare velimus, Freinshemius hic potius audiendus erit. Mox Guelf. *habita ante ad senatum.* Mox *eundem* videtur indicare, in nulla parte immutatam a Claudio orationem: alias esse debebat *eum.* Ern. *Triennio* probant Bip. item Brot. Tres annos et duo menses inter Neronis et Britannici natales intercessisse, notat etiam Eckbel in D. NN. vet. vol. 6. p. 260.

Nullam antehac adoptionem. Atqui Tiberius Germanicum adoptavit, uti notum. Excusabunt id cu-

antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eosque ab Atto Clauso continuos duravisse.

26. Ceterum actae principi grates, quaesitiore in Domitium adulatione: rogataque lex, qua « in familiam Claudiam et nomen Neronis transiret. » Augetur et Agrippina cognomento *Augustae*. Quibus patratis, nemo adeo expers misericordiae fuit, quem non Britannici fortunae moeror adficeret. Desolatus paullatim etiam servilibus ministeriis, intempestiva novercae of-

riosi, quod Tiberius iam e Claudiis migrarat in gentem Iuliam. Lips.

Atta Clauso. Secuti sumus spectatae fidei codicem Vat. qui discrtim habet *Atto Clauso*, superius tamen aliena manu I. addito, ut fieret *Attio*. Ut mirer, iurisconsultum Vertranium scribere duos Vat. *Accio Clauso* referre. Sed ille quidem nobis imposuit: ego si fallo, tum mihi quivis oculos *Istos suppositis eruito manibus*. Facit a Vatic. in eadem bibliotheca vetus Sueton. qui initio libri tertii *Atta Claudio* refert. Et quidni probabile, cum Clausus recens a Sabinis esset, praenomen cum habuisse terminatione Sabinum? Emendandus ita, me indice, Livius 2, 16. *Atta Clausus, cui postea Appio Claudio Romae nomen fuit.* Et 10, 8. *Principem nobilitatis vestrae, seu Attam Clausum, seu Ap. Claudium vultis.* De Clauso, manifeste post Virgilium Silius 17, 33. *Hic prisca ducens Clausorum ob origine nomen, Claudia.* Et Ovidius in Fastis 4, 305. *Claudia Quincta genus Clauso referebat ab alto.* Lips. *Atto* Flor. cod. quod verum est. Vide supra ad 4, 9. Edd. pr. Rhen. Ald. etc. *Appio.* Puteol. Beroald. Alc. (Bud.) *Actio.* Ern.

Quaesitiore in Domitium adulatione. Pichena bene sic e cod. Fl. ubi est *quaestiore*. Ed. pr. *quaestore*, ut Guelf. quod ex eodem ortum. A Puteol. ad Pichenam editum erat *exquisitiore*. (* Ita Bud. super eraso.) Tacitus saepe simplici illo utitur, ut vel index docet. Ern.

Rogata lex. Curiata apud Pontifices. Vid. Hist. 1, 15. Mox tentor legere *fortuna moerore*: sed vulgatum etiam, quamquam durius, ferri potest. Ern.

Desolatus paullatim. Ita capio. Britannicus spoliatus exutusque paullatim non solum honestiore comitatu, sed etiam servulis; cum Agrippina eos, quasi ad alia officia operasque, avocaret. Desolatus, μονωθεὶς, solus relictus: uti 1, 30. *Nonanus opperiendas Tiberii epistolas clamitaverat; mox, desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte praevertit.* Lips. Add. Gronov. Obs. 4, 21. Ern. — * *Officio* Khunius putat intelligi de fictis, intempestivis, simulatis humanitatis officiis, quae Britannico depresso exhibebat Agrippina, ad eius ludibrium. Cf. H. 1, 45.

Intempestivo novercae officia. Sic correxi ex ed. pr. deleta praeposi-

ficia in ludibria vertebat, intelligens falsi. Neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt: sive verum, seu periculis commendatus, retinuit famam sine experimento.

27. Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci impetrat; cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. Ac forte acci-

29. *Sive verum, sive periculis commendatus.* Lego *sive e vero, sive periculis commendatus.* — 30. *Cui nomen.* Cod. Agric. sic transponit: *cui nomen ex vocabulo ipsius inditum.*

tione *per*, quam ceteri libri omnes habent. Viri docti frustra quaerunt sensum commodum *per int. n. o.* referentes ad *desolatus*. Tum sequentia nullum sic commodum sensum habent, at, deleto *per*, omnia bene procedunt. Noverca volebat officiosa videri; sed id faciebat inepte. Itaque Britannicus, intelligens fraudem, ridebat inepta officia. Nihil clarius esse potest. Mox *falsi* etiam est in Guelf. et ed. pr. sequentes usque ad Rhenanum *falli se.* Post a Guelf. abest *ei* post *segnem:* quod placeret, nisi scirem, atque alibi exemplis positis monuissem, Tacitum id pronominis, etiam praeter necessitatem et elegantiam, ponere solere. Ern. Bud. *per i. n. off.* ubi Rhen. putabat τὸ *verto* absolute poni: frustra. Delenda praepositio. Dein *falsi* Rhen. e Bud.

Sive verum, seu periculis. Desistite medici: nullum hic vulnus. Sive, inquit, revera non segnis illi indoles fuit: sive pericula, et ex periculis favor, hanc ei famam circumdederunt. Alternans hic sermo Tacito perfamiliaris. 3, 31. *Longam et continuam absentiam paullatim meditans: sive ut amoto patre Drusus munia consulatus solus obiret.* 2, 22. *De se nihil addit metu invidiae, an ratus conscientiam facti satis esse.* Et exempla obvia. Lips. Recte. Livius 1, 4. *seu ita rata, seu quia Deus auctor culpae honestior.* Ed. pr. bis habet *sive.* Mox *retinuit* est pro *obtinuit. Commendatus* sc. favori hominum, favorabilior factus. Ern. Bud. *sive v. sive p.*

Deduci impetrat. Sic Guelf. ed. pr. Puteol. ceteraeque. In Lipsianas *imperat* vitio operarum irrepsisse puto: unde Freinshemio nota nata. Ern.

Ex vocabulo ipsius. Parum ἀναλόγως ergo vulgo Colonia Agrippina dicitur, etsi ita passim in Aethico et Itinerario Antonini: melius Agrippinensis aut Agrippinensium. Etiam Claudia agnominata, fide lapidis, quem totum adscribamus ad gratiam celeberrimae urbis (ap. Grut. p. 436.) M. MARIO. M. F. STEL. TITIO. RVFINO. COS. LEG. LEG. I. MINER. P. F. CVR. COL. CLAVD. AVG. AGRIPPINENSIVM. PROCOS. PROV. SICILIAE. CVR. AMITERNOR. PRAEF. TR. PL. Q. PROV. MACEDON. SEVIR. TVRMAR. EQ. ROM. TRIB. LATICL. LEG. I. ADIV. P. F. IIII. VIRO. STLITIBVS. IVDIC. Quo iure deducta colonia fuerit, Paullus lib. 2. De censibus D. 50, 15. *In Germania inferiore Agrippinenses iuris Italici sunt.* Lips.

derat, ut eam gentem, Rheno transgressam, avus Agrippa in fidem acciperet. Iisdem temporibus in superiore Germania trepidatum adventu Cattorum, latrocinia agitantium. Inde L. Pomponius, legatus, auxiliares Vangionas ac Nemetas, addito equite alario, monuit, « ut anteirent populatores, vel dilapsis improvisi circumfunderentur. » Et secuta consilium ducis industria militum, divisique in duo agmina, qui laevum iter petiverant, recens reversos, praedaque per luxum usos et somno graves, circumvenere. Aucta laetitia, quod quosdam e clade Variana quadragesimum post annum servitio exemerant.

Avus Agrippa. Quod factum credo Agrippina et L. Gallo Coss. a. U. 717. ex Dione 48, 49. Lips.

Adventu Cattorum. Murat. *Caucorum.* Ed. pr. *Canthorum*, et mox c. 28. *Canthi.* Nempe tum scribebant *Catthi*, ut est in ed. Put., hinc *Canthi* effecti. MS. Guelf. *Cactorum:* at post *Cathi.* Ern.

Deinde L. Pomponius legatus. Parum cohaeret narratio. Cui rei enim illud *deinde?* Vereor, ut exciderint ea, quae de Sulpicii Galbae et P. Gabinii expeditione adversum Cattos Marsosque Dio narravit 60, 8. Quamquam ea gesta annis aliquot ante. Lips. Acidalius succurrebat corrigendo *proinde.* Sed videtur hic lacuna esse. In ed. pr. punctum est post *deinde.* Non moveret me, cum valde vitiosa et absurda saepe sit in hoc libro interpunctio: sed hic non de nihilo esse videtur, non modo rei caussa, sed etiam quia idem punctum in editione Puteolani Riviique expressum est, item in Guelf. MS. Mox eadem ed. pr. *Vangionas*, ut MS. Flor. ed. Puteol. Alciati, I. Gron. Primus mutavit Rhenanus in *Vangiones*, sive operae. Ern. Punctum post *deinde* in ed. Puteol. parum iuvat, nam et istam particulam punctum praecedit. Lampugn. e cod. Mir. dare se profitebatur *proinde*, quam plumbaturam parum firmam vocat Lipsius. Verum sic saepe Cic. ut Catil. 2, 5. Verr. 5, 71. Sall. Iug. 49. Plin. ep. 7, 1. Hillero Rac. 36. placet *inde* eodem sensu, id est quam ob rem. Hoc verum puto. Bud. *Vangionas.* De Pomponio v. 5, 8. 11, 13. de Orat. 13.

Addito equite alario, monuit. Codex Bud. Guelf. habet, *munitos*: unde opinatur Rhenanus scribendum: *addit, equite alario monito.* Sane et ed. pr. *monito.* Vulgatum est a Puteolano. Vix aliquid certi dici posse arbitror, propter suspicionem lacunae. Sed monitum Pomponii non modo ad equites pertinuisse, sed etiam pedites, patet e sequentibus. Mox *dilapsis* Guelf. ed. pr. Puteol. Riv. Ber. Alc. ut e cod. Flor. dedit Pichena. *Delapsis* est a Rhenani editione. Mox Guelf.

28. At, qui dextris et propioribus compendiis ierant, obvio hosti, et aciem auso, plus cladis faciunt; et praeda famaque onusti, ad montem Taunum revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus opperiebatur, si Catti, cupidine ulciscendi, casum pugnae praeberent. Illi metu, ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quis aeternum discordant, circumgrederentur, legatos in urbem et obsides misere; decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famae eius apud posteros, in quis carminum gloria praecellit.

29. Per idem tempus Vannius, Suevis a Druso Caesare impositus, pellitur regno: prima imperii aetate clarus acceptusque popularibus; mox, diuturnitate in superbiam mutans, et odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus. Auctores fuere Vibillius,

militis. Singularis etiam alibi pro plurali restitutus in hac voce. Ern. Bud. *dilapsis*, et mox *militum.*

Quadragesimum post annum. Iusta supputatio. Clades illa enim accepta a. 763. Lips. *Quadr. post* ed. pr. et sequentes usque ad Rhenanum, qui (e Bud.) *post* praeposuit. Restituit in locum e cod. Fl. Pichena. Post *Taunum* se correxisse pro *Taurum* dicit Rhen. At sic iam ed. pr. *Taurum* fluxit a Puteolano: sed est et in scriptis, velut Guelf. de Tauno monte dictum est ad 1, 56. Ern. Bud. *Taunum.*

Suevis a Druso. Non genti toti Suevorum, sed iis, qui Maroboduum et Catoaldam reges comitati erant; *qui a Druso, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum et Cusum locati sunt, dato rege Vannio gentis Quadorum*, ait noster 2, 63. Vannii regnum in parte describit Plinius 4, 25. *Campos et plana Iazyges Sarmatae, montes vero et saltus pulsi ab his Daci ad Pathissum amnem, a Moro* (nescio an corrig. *Maro*) *sive is Duria est, a Suevis regnoque Vanniano dirimens eos.* Lips.

Mox diuturnitatem. Lego *diuturnitate. Mutans* pro *mutatus*, quod apparet ex MSS. Varro: *In priore verbo graves prosodiae, quae fuerunt, manent: reliquae mutant.* Lips. Sic cod. Fl. ed. pr. *Diuturnitatem* est a Puteolano. Mox ed. pr. *Vibillius:* quod se in vett. libris reperisse iam Muretus notavit, et ita e cod. Flor. et Agr. edidit Ryckius, probante I. Gronovio; quem nos sequimur. Add. 2, 63. *Iubillius* quomodo e *Vibillius* factum, intellige e nota ult. ad c. 16. Sic ed. pr. hoc ipso capite *ius* pro *vis*. Ern. Bip. suadent leg. *mutatus.*

Hermundurorum rex, et Vangio ac Sido, sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quamquam saepe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, tutum Vannio perfugium promittens, si pelleretur: scripsitque P. Atellio Histro, qui Pannoniam praesidebat, « legionem, ipsaque e provincia lecta auxilia, pro ripa componeret, subsidio victis, et terrorem adversus victores, ne, fortuna elati, nostram quoque pacem turbarent. » Nam vis innumera, Lygii, aliaeque gentes adventabant, fama ditis regni, quod Vannius xxx. per annos praedationibus et vectigalibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hostium: eoque castellis sese defensare, bellumque ducere statuerat.

30. Sed Iazyges, obsidionis impatientes, et proximos per campos vagi, necessitudinem pugnae adtulere, quia Lygius Hermundurusque illic ingruerant. Igitur

Sido. Ille ipse, qui postea in partibus Vespasiani. H. 3, 5. *Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum.* Lips.

P. Atilio Histro. Vatic. et Flor. *Atellio.* In veteri inscriptione reperio hominem: quae sic habet fide Aldi (ap. Grut. p. 443.) SEX. PALPELIO. P. F. VEL. HISTRO. LEG. TI. CLAVDI. CAESARIS. AVG. PRO. COS. PR. TR. PL. X. VIR. STL. IVDIC. TR. MIL. LEG. XIV. GERMANICAE. COMITI. TI. CAESARIS. AVG. DATO. SVB. DIVO. AVG. Quae si ad illum referenda, quod ego censeo, legend. hic *scripsitque Palpelio.* Lips. *Attellio histro* etiam cod. Agr. ed. pr. Guelf. *Atulio hystro* est a Puteol. (* Sed et Bud. sic.) *Palpelio* placet Ryckio. Ern.

Pannoniae praesidebat. Quidam scripti *Pannoniam*: nec raro ita noster. 4, 5. *Galliae litus rostratae naves praesidebant.* Iterumque: *Litora oceani praesidebat.* Lips. Sic Fl. MS. unde restituit Pichena. De forma hac loquendi iam alibi monitum. Ern. V. ad c. 14.

Terrori adv. Ed. pr. *terrorem:* quod verum puto. Tacitus amat variare constructionem: et studium intempestivum conformandi sequentis praecedentibus saepe obfuit Tacito, ut aliquot iam locis vidimus. Vid. v. c. supra c. 19. extr. His scriptis inspicio notam I. Gronovii. Ecce sic MS. Fl. Igitur recepi. Contra Guelf. *tempore.* Ern. Sic et Bud.

Triginta per annos. Legitima ratio esset 33. *per annos.* Lips.

Illic ingruerant. Sic MSS. Fl. Guelf. edd. pr. Put. Ber. Alc. Mu-

degressus castellis Vannius, funditur proelio: quamquam rebus adversis, laudatus, « quod et pugnam manu capessiit, et corpore adverso vulnera excepit. » Ceterum ad classem, in Danubio opperientem, perfugit. Secuti mox clientes, et, acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio ac Sido inter se partivere, egregia adversus nos fide: subiectis, suone an servitii ingenio, dum adipiscerentur dominationes, multa caritate, et maiore odio, postquam adepti sunt.

31. At in Britannia P. Ostorium, propraetorem, turbidae res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus, eo violentius, quod novum ducem, exercitu

31. *Egregia adversus nos*. Cod. Agric. *egregia adversus nos fide, incertum suone an servitii ingenio*. Non male. Sed τὸ *incertum* tolli potest. Sic infra c. 67. *nec vim medicaminis statim intellectam socordiane Claudii an vinolentia.*

tatum a Rhen. (e Bud.) in *ingruebant*. Restituit Pichena. Item post *capessiit*: nisi quod Put. Riv. Ber. Alc. *capessuit* pro *capessivit*. Frustra Rhen. dedit *capessit*: quod est in Guelf. Pichena illud restituit. Ern.

Degressus castellis. Haud dubitanter ita rescripsi pro vulgato *digressus*. Sic 4, 49. pro *tumulis non digrediebantur* recte repositum *degrediebantur*. Add. ibid. c. 74. Ern. Bud. *digressus*.

Secuti m. clientes, et. *Et* videtur tollendum. Ern.

Egregia adversus nos fide. Ita Vatic. Livius 5, 35. *Quamquam adversus Rom. nulla eis amicitia*. Noster 3, 29. *Et privignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo adversus nepotem*. At vulgo *apud nos fide* legeris, non latine. Lips. *Adversus* etiam MS. Flor. ed. pr. Paullo ante idem MS. Guelf. et ed. Puteol. *partivere*, ceteri *partiti sunt* ad Pichenam usque. Illud verum, ductumque e Sallust. Iug. 43. putat Ryckius, unde etiam Servius ad Aen. 1, 198. *partiverant* laudat. Sed ibi recte Cortius rescripsit *paraverunt*. Saepe active *partire* dixit Plautus. Paullo post arbitror legendum *dominationis* ut 6, 45. *dum dominationis apisceretur*. Sed sic iam vir doctus ap. Ryckium. Ern. Item Heins. — * Bud. *Adversus... partivere*. At Pich. volebat *dominationem*.

Suone an s. i. Cod. Agr. praemittit *incertum*. Quod est manifestum glossema.

P. Ostorium propraetorem. Flor. *propraetore*: quod I. Gron. recte recepit, valde huic formae favens. Ceteri omnes scr. (it. Bud.) et edd. *propraetorem*: praeter Guelf. qui et ipse *pro praetore* exhibet. Hic quidem recipi nil vetat. Ern. Sic et Bip.

ignoto, et coepta hieme, iturum obviam non rebantur. Ille gnarus, primis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit et, caesis qui restiterant, disiectos consectatus, ne rursus conglobarentur, infensaque et infida pax non duci, non militi, requiem permitteret, detrahere arma suspectis, cunctosque

33. *Cinctosque castris.* Aestuant hic homines eruditi. Et codex Agric. *iunctisque castris*: quomodo ipsum Agricolam legere vult Lipsius. Flor. *cunctaque iunctis castris*, id est, consinuatis castris; sed verum est *iunctosque castris*. Sic *ponte iungere fluvium et ripas*. Ni mavis: *cunctaque castris Annonam inter et Sabrinam fluvios cohibere parat.*

Coesis qui restiterant. Sic latinitas postulat. Vulgati omnes (et Bud.) vitiose *restiterunt*: quod nullo modo ferendum ultra. Ferri etiam posset *resisterent*. Adde ad c. 32. ubi Acidalius ne *coeptabant* quidem in tali constructione probabat; quod tamen facilius ferri potest. Ern.

Cinctosque castris Antonam. Aciem omnem habui ad hunc locum, nec quidquam pervidi. Libri vett. *cunctisque castris*. Forte: *detrahere arma suspectis, cinctisque*: *castris Antonam ad Sabrinam* (Ptolemaeo est *Sabriana*) *fluvium cohibere parat.* Sive, ut Agricola legebat, *iunctisque castris*. Antona sane civitas videtur, manetque hodie Northamptona: quasi dicas septemtrionalis Hammonis civitas. Nam *ton* priscis Britannis semper civitas. Olim divinavi: *cinctosque castris*, *Antona at Sabrina fluviis*: eó sensu, ut hostem vagum et metuentem pugnae partim castris, partim fluminibus cingeret, et ab effusa populatione arceret. Sed ludimus aleam, in loco fortasse non pleno. Lips. MS. Fl. *cunctaque castris*, ed. pr. *cunctasque castris*: at mox *Sabnam*. Ceteri ut est in textu. Pichena coniiciebat *cunctosque ultra A. et S.* sensu probabili. *Submovere* alias de hac re dicitur ap. Suetonium. Camdenus (in Brit. p. 375.) *Antonam* pro *Aufona* irrepsisse putabat, qui est fluvius hodie dictus *Avon*, cum *Sabrina* transversam insulam secans ita, ut boreales partes petenti necessario alteruter sit transeundus: idque placebat etiam Cellario G. A. t. 1, p. 323. et Broterio. *Cunctosque* verum esse puto, ex lege disiunctionis: suspectis detraxit arma, omnes submovere et coërcere fluminibus castellisque volebat. Si ultra durior correctio videtur, possis etiam sic legere: *castris Aufona et Sabrina fluviis cohibere parat*: hoc est submovere ultra flumina illa, et dispositis idoneo loco castris coërcere, ne transire fluvios et turbare provinciam et socios possent. Ern. *Cinctos* Camdenus refert ad *hostes*, *castris ad Aufonas* maiorem scil. et minorem, quorum alter ad ortum, alter ad occasum vergit, *et Sabrinam fl.* cohibendos. Hillerus mavult *cinctos* referri ad *fluvios*, quos *castris* circumdatos dux rom. clauserit, ne

castris ad Auvonam et Sabrinam fluvios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida gens, nec proeliis contusi, quia societatem nostram volentes accesserant. Hisque auctoribus circumiectae nationes locum pugnae delegere, septum agresti aggere, et aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perrumpere adgreditur, et distributis cohortibus turmas quoque peditum ad munia accingit. Tunc, dato signo, perfringunt aggerem suisque claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis, et obseptis effugiis, multa et clara facinora fecere. Qua pugna filius legati, M. Ostorius, servati civis decus meruit.

32. Ceterum clade Icenorum compositi, qui bellum inter et pacem dubitabant: et ductus inde in Cangos exercitus. Vastati agri, praedae passim actae; non

agmen infensum illos traiicere posset. Eodem sensu Ryckii amicus praeferebat *iunctos*. Mihi placet Pichenae *cunctos*, et cum Bip. insero *ad*. Sic omnia plana. Bahrdt in vers. germ. sequitur Ernesti coniecturam: *castris Ausona et Sabrina fluviis c. p.*

Proeliis concussa. Farn. *contusi*. Lips. Sic et Flor. ed. pr. Ceterae edd. ad Pichenam usque *concussa*. *Contundere* verbum elegans pro *frangere, debilitare*, quo usus et Sallust. Jug. 43. *nostrae opes contusae, hostiumque auctae erant.* Ubi similiter codd. quidam *concussae*. Vid. ibi Cort. Ern. Bud. *concussi.*

Turmas quoque peditum. Ego scio, nunquam turmas peditum dici; quod tamen libri omnes prae se ferunt. Possit legi: *turmas, quodque peditum.* Addo, Pichenam distinctione expedire, *Turmas quoque, peditum ad munia accingit.* Id est, turmas equitum (qui immunes) iubet peditum officia fungi. Lips. Frustra addidisset *quodque peditum*, cum cohortes iam nominasset. Verum vidit Pichena. *Peditum* pendet a *munia.* Equites non uno loco apud Livium equis descendere, et munia peditum praestare iubentur. Mox pro *qua* Guelf. *contra.* Ern.

Ductus in Cangos exercitus. Promontorium Καγγανῶν etiam Ptolemaeus 2, 3. in Britannia agnoscit; sed, qui fuerint proprie hi populi, certant. Ego hoc scio, vicinos Icenis fuisse, et cum iis restituendos Caesari 5, 21. Corrupte enim ibi legas: *Cenimagni, Segontiaci, Bibroci, missis legationibus, sese Caesari dediderunt.* Nam Cenimagni nusquam lecti inter Britanniae gentes. Divido, et scribo: *Iceni, Cangi.*

ausis aciem hostibus, vel, si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Iamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam adspectat; cum ortae apud Brigantas discordiae retraxere ducem, destinationis certum, ne nova moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis, qui arma coeptarant, interfectis, in reliquos data venia, resedere: Silurum gens, non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, castrisque legionum premenda foret. Id quo promptius veniret, Colonia Camulodunum, valida veteranorum manu, deducitur in

Capio iudicem te, Guillelme Camdene, qui Britanniae tuae nebulas claro ingenii sole nuper illustrasti. Lips. MSS. Fl. Vat. Guelf. ad. pr. *inde Cangos*: unde Pichena coniiciebat *inde in C.* quod verum puto. Etiam aliis locis librarii *inde* pro *inde in*: et *in* pro *inde in* dedere. V. Burm. ad Sueton. Caes. 35, at ad Vesp. 5. Mox *iamque*, quod e Fl. dedit Pichena, habet etiam Guelf. ed. pr. idemque mox *Brigantas*. Vid. supra ad c. 27. Sic c. 34. *Siluras*. Ern. Ap. Caes. Camdenus legit *Iceni*, *Regni*. Davies. nil mutat. — * Bud. *inde Gangos*.

Qui arma coeptabant. Forte *coeptarant*, Acidalius. Favet ed. pr. *coeperant*, quod est aut pro *ceperant*, aut *coeptarant*. Hoc malim. Infra quoque idem liber *excoepissent*. Adde ad c. 31. Ern.

Silurum gens. Ita correxit (ex ingenio) Rhenanus. Superiores edd. *Sylurarum*. Ed. pr. *Dilurum*. Sed dein recte *Siluras*: nisi quod c. 38. *Siluas*, quod omnes libri habent 14, 29. Ern. Bud. *Siluarum*.

Colonia Camalodunum. Quod oppidum antea regum in eo tractu sedes. Dio 60, 21. Καμουλόδουνον τὰ τοῦ Κυνοβελλίνου βασίλειον appellat. At Camalodunum lapidi prisco insculptum, eccisti (ap. Grut. p. 439.) CENSITOR. CIVIVM. RUMANORVM. COLONIAR. VICTRICENSIS. QVAE. EST. IN. BRITANNIA. CAMALODVNI. Duplex autem eo nomine oppidum, alterum in Brigantibus, alterum in Trinobantibus, colliges ex Ptolemaeo l. c. Pliniоque 2, 77. Nescio, an nomen illis a peculiari aliquo et indigena deo: cuius forsan mentio in hoc lapide (ap. Grut. p. 56.) CAMVLO. SANC. FORTISS. SAC. TI. CLAVDIVS. TI. F. QVIR. TERTIVS. MIL. COH. VII. PR. T. VERI. L. D. D. D. *Camulus indigena deus* idem qui Mars. Lips. Codd. Flor. Agr. Oxon. Guelf. edd. vett. omnes *Camulodunum*: quod verum est, ut etiam scriptura graeca docet. Sic etiam Itiner. Anton. Sed inscr. a Lipsio allata, et nummus antiquus *Camalod.*, quod defendunt Camdenus p. 322. et Cellarius. Hic quidem, quid libri desiderent, rescribi, quaeritur. Ern. Urbs ista in Trinobantibus *Cambodunum* est, non *Camalodunum*.

agros captivos, subsidium adversus rebelles, et imbuendis sociis ad officia legum.

33. Itum inde in Siluras, super propriam ferociam, Caractaci viribus confisos: quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut ceteros Britannorum imperatores praemineret. Sed tum astu, tum locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas, additisque, qui pacem nostram metuebant,

33. *Imbuendis sociis ad officia legum. Legionum* Boxhornius. Male. Sic Statius in Silvis 1, 1, 28. ut lego. *Et minor in leges iret socer et Cato nostras*: hoc est, sub leges.

Imbuendis sociis ad officia legum. Veteranos eo deductos ait, a quibus et illi, qui essent in armis, repellerentur, et, qui in ditione, legibus et imperiis romanis adsuefierent, sub fascibus vivere addiscerent. Gron. — * *Obsequia* mavult Burm. ad Claudianum de sexto cs. Hon. v. 100.

Caractaci viribus. Dio 60, 20. Καταράκατον nominat, alii *Catacratum*: Zonaras *Caratacum*; *Caradocum* vocasse videntur Britanni. Certe etiam hodie locus est, et in eo parietinae arcis, quem *Caer Caradoc* vocant: id est oppidum sive arcem Caradoci. Lips. Ed. pr. *Caratacum* semper, h. l. etiam Guelf. Ern. Ex numo thes. Brit. cum epigraphe CARIC Haymius t. 1, p. 145. hunc regem *Carictacum* nominandum praecipit. Verum non certum esse, istum numum Britanniae deberi, nec hic quicquam mutandum, censet Eckhel in Doctr. NN. vet. vol. 1, p. 80.

Sed astu, tum. Amplector Flor. scripturam. *Sed tum astu, locorum fraude prior:* ut sit sensus, astu translatum ab eo bellum, quia fraude ex locorum peritia prior esset. Monuit Pichena. Lips. Cod. Agr. *Sed tamen astu, locorumque fraude prior*, et sic editio prim. (et Bud.) nisi quod τὸ *que* abest. Iac. Gronovius e cod. Flor. coniiciebat, Tacitum scripsisse: *Sed tum astu, loco, tum fraude prior*, quod si cui placet, feram. Ego lectionem cod. Fl. praeferam huic coniecturae. Sed tamen locum non satis sanum puto. Quantum e sequentibus colligere licet, tantum loco callide delecto valebat Caractacus: nullius alius astus mentio. Itaque suspicor, e vestigiis scripturae *sed tamen astu*, legendum: *sed ea tempestate, locorum f. p.* Saepe Tacitus *ea tempestate* 1, 3. 3, 6. etc. In Guelf. est *tum astu, tum loco. f.* Ern. Pro *astu* Bip. coniectant leg. *iste*, vel istud glossema putant. Mihi cum Hill. Rac. 8. cod. Guelf. veram lectionem servare videtur, alterum *tum* a praecedente *astu* absorptum est in aliis.

Ordovicas. Ita correxit (ex ingenio) Rhenanus. Ed. pr. *Ordolicas*, Puteol. Alc. (et cod. Bud.) *Ordolucas.* MS. Guelf. *proelium in Ordo-*

novissimum casum experitur; sumpto ad proelium loco, ut aditus, abscessus, cuncta nobis importuna, et suis in melius essent. Tunc montibus arduis, et, si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa praestruit: et praefluebat amnis vado incerto, catervaeque meliorum pro munimentis constiterant.

lucas: cuius confusionis plura post exempla reperiet lector. Britanniae populus est. Ern.

Pacem nostram. Libri aliquot editionum veterum: *pacem in iram.* Ego legerim *pacem an iram nostram.* Duplex scilicet stimulus capiendi arma in Romanos: sive quod pacem et servitutem multi timerent, sive quod extrema ab iratis. Lips. Freinsh. *parem iniuriam:* alii aliter. Frustra moliuntur. *Pax* eleganter interdum est idem quod imperium. Seneca de Clem. 1, 1. *Hacc tot millia gladiorum, quae pax mea comprimit.* Cap. 4. *Hic casus romanae pacis exitium erit: hic tanti fortunam populi in ruinas aget.* Sed et c. 8. *tibi in tua pace armato vivendum est.* In regno vel imperio tuo, quod pace contines, ubi aliis pacem praestas. De Provid. 4. *Omnes considera gentes, in quibus romana pax desinit.* Plinius 27, 1. *Immensa romanae pacis maiestate non homines modo diversis inter se terris gentibusque, verum etiam montes et excedentia in nubes iuga partusque eorum et herbas quoque invicem ostentante.* Arrianus in Epict. 3, 22. Ἄν τίς σε ἀδικῇ, κραύγαζε στὰς ἐν τῷ μέσῳ, ὦ Καῖσαρ, ἐν τῇ σῇ εἰρήνῃ οἷα πάσχω. Ergo *pacem nostram metuunt*, qui detrectant imperium nostrum: qui verentur, ne et ipsi veniant in ditionem nostram. Sic quoque supra Tacitus 29. *terrori adversus victores, ne fortuna elati nostram quoque pacem turbarent.* Hoc est, in fines nostros facerent incursiones: nos quoque adorirentur. Gron. *Pacem in iram* est in ed. pr. Ceterae inde a Puteol. omnes *pacem nostram.* Recte. Sic *pacari* romanis scriptoribus dicuntur, quae sub imperium romanum rediguntur armis. Ern. — * Heinsius coni. *pacem irritam* vel *infidam.*

Saxa praestruit. Sic ed. pr. et MS. Oxon. At Puteol. et sequentes omnes usque ad Pichenam *saxis.* Male: cum praecedat *montibus arduis.* Ern.

Catervaque maiorum. Lego *catervaeque nationum.* Solitum ita Britannis Gallisque struere aciem per nationes, ut discreta virtus eluceret. Lips. Placet Pichenae, quia sequitur *ductores gentium.* Sed hi pertinent ad reliquum exercitum; et tantum pars copiarum pro munimentis stabat, non *catervae nationum.* Nec sequar Ryckium, qui e cod. Agr. rescripsit *caterva maiore* (* ut Heinsio placebat), nec Barthium, qui Adv. 45, 3. *Moniorum* vel *Manionum*, quae gens insulam *Moniam* vel *Maniam* habitavit, corrigi volebat. Nihil melius vidi, quam quod Freinsh. voluit: *catervaque armatorum*, s. *catervae*, ut in Agric. c. 37. quod optime consentit iis, quae dicuntur c. 35. init. ubi *propugnatores* dicuntur. Ern. Sequor Bip. qui c. 13, 56. 16,

34. Ad hoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda spe, aliisque belli incitamentis. Enimvero Caractacus huc illuc volitans, « illum diem, illam aciem, testabatur, aut reciperandae libertatis, aut servitutis aeternae initium fore. Vocabatque nomina maiorum, qui dictatorem Caesarem pepulissent: quorum virtute vacui a securibus et tributis, intemerata coniugum et liberorum corpora retinerent. » Haec atque talia dicenti, adstrepere vulgus; gentili quisque religione obstringi, « non telis, non vulneribus cessuros. »

35. Obstupefecit ea alacritas ducem romanum: simul obiectus amnis, additum vallum, imminentia iuga, nihil nisi atrox et propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles proelium poscere, « cuncta virtute expugnabilia, » clamitare, praefectique ac tribuni paria disserentes ardorem exercitus incendebant. Tum Ostorius, circumspectis, quae impenetrabilia, quaeque pervia, ducit infensos, amnemque haud difficulter evadit. Ubi ventum ad aggerem, dum missilibus cer-

34. *Certabatur.* Cod. Agric. *certatur.*

5. H. 2, 82. Sall. Iug. 13. osteodunt, *meliores* saepe notare fortiores.

Pro munimentis. Ante munimenta, ut 2, 80. Cf. 3, 20. Sed alibi ioatar munimentorum, sic 14, 37. 12, 14.

Aut servitutis aeternae. Nescio, an elegantius verinsque *aut servitutis aeternae fore*, voce deleta. Lips. *Initium* deleri vult et Acidal. qui provocat ad 3, 20. et Germ. 6.

Quisque religione. Guelf. (Bud.) et ed. pr. *religioni quisque*; il. Puteol. Alc. Rhen. Ald. Gryph. Lips. Bene *religione*, cum sequentibus, i. e. suae quisque gentis more iurat: nam *religio* est religiosa adseveratio. Sic et correxerat docta manus in Gryphiana. Ern.

Ardores incendebant. Vett. edd. omnes *intendebant*, ut volebat N. Heinsius, et est in MS. reg. ap. Ryckium, et Guelf. (it. Bud. a. 1. m.) *Intendere* pro *augere*, saepe dici apud nostrum, scio: sed, an satis commode iungatur *ardori*, dubito. Itaque *incendebant* secutus sum, quod tacite receptum est, nescio an e MS. In Agr. cod. esse colligo, quia Ryckius nihil notavit,

tabatur, plus vulnerum in nos, et pleraeque caedes oriebantur. Posteaquam, facta testudine, rudes et informes saxorum compages distractae, parque cominus acies, decedere barbari in iuga montium. Sed eo quoque irrupere ferentarius gravisque miles: illi telis adsultantes, hi conserto gradu: turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina, et, si auxiliaribus resisterent, gladiis ac pilis legionariorum: si huc verterent, spathis et hastis auxiliarium sternebantur. Clara ea victoria fuit, captaque uxore et filia Caractaci, fratres quoque in deditionem accepti.

36. Ipse (ut ferme intuta sunt adversa) cum fidem Cartismanduae, reginae Brigantum, petivisset, vinctus ac victoribus traditus est, nono post anno, quam bel-

35. *Plus vulnerum in nos et pleraeque caedes oriebantur.* *Et peraeque caedis oriebatur* scribendum.

cum de regio moneret. Et sic correctum est in Gryphiana. Ern.

Decedere barbari. Acidalius malebat *recedere*. Alius ap. Ryckium *secedere*. Neutrum placet. Vulgatum defendi potest, intellectu *proelio* vel *munimentis*. *Decedere proelio* dici, pluribus exemplis docet Dukerus ad Liv. 34, 47. *Decedere praesidio*, *vallo* dici posse, nemo dubitat. Decedebant proelio et munimentis, ut in montes evaderent. Ern. l. c. Dukerus potius docet, *decedere proelio* rarius dici quam *excedere*.

Conferto gradu. Freinsh. volebat *conserto* e 6, 35. ubi *conserta acies*. Et sic est in MSS. ap. Broterium. Sed *conferto gradu* nihil est, quam *conferto agmine* ap. Liv. 22, 28. quod recte defendit Drakenb., etsi libri quidam *conserto*. Adde ad 6, 35. Ern. Caesar quoque B. G. 1, 24. *confertissima acies*. Plin. 18, 7. *confertis taleis*; sed ad *gradum* aptius quadrat *conserere*. Bud. *conserto*.

Spathis et hastis auxiliarium. Observa diversa arma inter legionarios auxiliaresque: illis gladios et pila, his spathas et hastas tribuit. Spathas autem *gladios maiores* interpretatur Vegetius 2, 15. Lips. Mirum est barbarum vocari verbum *spathae* a Lupano, quod graecum et ipsius Menandri est in Μισουμ. 2. Gron. Cf. Pollux, 10, 31.

Cartismanduae. Ed. pr. *Cartimandam* vocat, nisi quod h. l. *Cartimandus* scriptum. Ed. Puteol. h. l. *Cartimanduam* vocat, post semper *Cartimandam*, et sic omnes vett. variant. Sed Hist. 3, 45. constanter *Cartismandua*: Puteol. *Carthimandua*, et sic ceteri vett. Ern.

Nono post anno. Atqui bellum

lum in Britannia coeptum. Unde fama eius evecta insulas et proximas provincias pervagata, per Italiam quoque celebrabatur: avebantque visere, quis ille tot per annos opes nostras sprevisset. Ne Romae quidem ignobile Caractaci nomen erat: et Caesar, dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe, ut ad insigne spectaculum, populus. Stetere in armis praetoriae cohortes, campo, qui castra praeiacet. Tum, incedentibus regiis clientelis, phalerae torquesque; quaeque externis bellis quaesierat, traducta: mox fratres et coniunx et filia: postremo ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu: at non

36. *Fama eius evecta insulas. Insulam* puto, hoc est ipsam Britanniam.

coepit Claudio tertium, L. Vitellio secundum coss. ut Dio clare tradidit 60, 19. Nec inde ad hunc diem plus annos septem numeraveris, ut suspicio iure numeralis mendi sit. Pugnant etiam haec cum iis, quae H. l. c. scribuntur: *Cartismandua*, inquit, *Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate; et auxerat potentia, postquam, capto per dolum rege Caractaco, instruxisse triumphum Claudii Caesaris videbatur.* Nam triumphus Claudii aliquot annis anterior: nec in eo hercle ductus iste Caractacus. Ut nihil dici possit, quin Tacitum in Historiis aut memoria fefellerit, aut provexerit calor quidam scriptionis. Lips. Ryckius putat, initium supputationis ducendum a bello intestino, quod Romanos in Britanniam traxerit. Ern.

Provincias pervagata. MS. Guelf. *civitates* in textu, sed *provincias* in margine. Mox idem *ruebantque visere.* Vulgatum verum esse, series narrationis satis indicat. Ern.

Castra praeiacet. Vatic. *castris.* Et statim lego *regiis clientelis.* Lips. *Castris* etiam ed. pr. Reliquae a Puteolano inde omnes (et Bud.) *castra.* Post rescripsi *tum* pro *tunc:* quod alienissimum esse omnes vident, et aliis quoque locis pro *tum* scribitur. *Tunc* est eo tempore; *tum*, post, quo facto. Secutus est Broterius. Mox ante Lipsium omnes *clientulis*, estque sic in MSS. *Clientuli* occurrunt infra in Dial. de Or. c. 36. Neque ego spreverim. Per contemtum, ut de reguli barbari clientibus, dici putem. Denique an non durum, *incedere* de clientelis dici? Pro *traducta* ed. pr. *tradita.* Ern.

Ex metu: at non. Locus prava distinctione laborabat in omnibus edd. praeter ed. pr. quae habet punctum post *requirens*, ubi in ceteris est comma. Atque etiam post *ex metu* colon esse debebat, non punctum. Nisi vero τὸ *non* est alieno loco: *At Caractacus non vultu demisso aut verbis m. requirens*,

Caractacus, aut vultu demisso, aut verbis, misericordiam requirens. Ubi tribunali adstitit, in hunc modum locutus est:

37. «Si, quanta nobilitas et fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc urbem, quam captus, venissem: neque dedignatus esses claris maioribus ortum, pluribus gentibus imperitantem, foedere pacis accipere. Praesens sors mea, ut mihi informis, sic tibi magnifica est. Habui equos, viros, arma, opes; quid mirum, si haec invitus amisi? Non, si vos omnibus imperitare vultis, sequi-

37. *Ubi tribunali adstitit.* *Tribunal* malim ex more Taciti. — 38. *Sequitur.* Cod. Agric. *sequetur*, ut volebat Lipsius.

ubi etc., quod sane melius puto, placetque Broterio. Denique si *ex metu* abesset, nemo desideraret. Nam *degeneres pr.* sunt meticulosae. Si genuinum est, *degeneres pr.* sunt humiles nimis. Ern.

Pluribus gentibus imperitantem. Ita e Flor. edidit Pichena: nescio an recte, cum mox iterum *imperitare* recurrat. Sed hoc leve. Ed. pr. Lips. *imperantem.* Ceterae veteres omnes *imperitans*, vitiose e Puteolano pro *imperitantem.* Id unde ortum sit, lectio Guelf. indicabit: *non dedignatus essem* (passive) *cl. m. ortus, p. g. imperitans foedere pacem accipere.* Ern. Plane sic Bud. a 1. m. unde r. m. fecit *imperitans.*

Nam, si vos omnibus imperitare. Falso vero hoc et inepte dicitur. Idne consequens, ut, qui velit, quod velit possit? Ego me Britannis regem esse volo: illi accipiant? Emendo priorem voculam, et *num* lego: atque ita sententiam interrogatione inspiro. Ego, inquit, vobis me opposui; quid mirum? An, quia vos omnibus imperare vultis, omnes statim imperari etiam velint? Non hercules animosi nos et liberi. Lips. Sic editum ab illo tempore, usque ad Ryckium, qui edidit *non si*, et MS. Agr. et coniectura Mureti, Grotii: quod est sane elegans, et generoso Caractaci animo aptum. Constantiam enim quandam et firmitatem animi indicat: quamquam, etiam in simplici argumentatione adhibetur, ut patet e Cicer. Top. c. 3. *Non, si uxori vir legavit omne argentum, quod suum est, idcirco, quae in nominibus fuerunt, legata sunt:* quem locum attulit Ryckius. Noster 14, 48. *Non, quicquid nocens reus pati mereretur, id statuendum.* Constantiae servit in loco noto Suetonii Aug. 97. et Terentii Eun. 1, 1, 4. *Non, si me obsecret.* Recepit Broterius. Ego, quia *num* scripturae vulgatae *nam* similius, hoc secutus sum. Sed tamen et supra *num* et *non* confundi vidimus. Ern. Citatis adde H. 3, 20. *Non, si pateant portae.* Acid. etiam *num*, et magis *non* probat. Bud. *nam si*, etc.

tur, ut omnes servitutem accipiant. Si statim deditus traderer, neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset, et supplicium mei oblivio sequeretur: at, si incolumem servaveris, aeternum exemplar clementiae ero.» Ad ea Caesar veniam ipsique, et coniugi, et fratribus tribuit. Atque illi vinclis exsoluti, Agrippinam quoque, haud procul alio suggestu conspicuam, iisdem, quibus principem, laudibus gratibusque venerati sunt: novum sane et moribus insolitum, feminam signis romanis praesidere: ipsa semet parti a maioribus suis imperii sociam ferebat.

38. Vocati posthac patres, multa et magnifica super captivitate Caractaci disseruere: «neque minus id clarum, quam quum Siphacem P. Scipio, Persen L. Paullus, et si qui alii vinctos reges populo romano ostendere.» Censentur «Ostorio triumphi insignia;» prosperis ad id rebus eius mox ambiguis: sive, quod, amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit; sive hostes, miseratione tanti regis, acrius ad ultionem exarsere. Praefectum castrorum, et legionarias cohortes exstruendis apud

Oblivio sequeretur. Lego *sequetur*, et distinctione sententiam expedio: *Et supplicium mei oblivio sequetur: at si incolumem*, etc. LIPS. Sic iam ante Rhenanus. Ego recipere in textum non dubitavi propter evidentiam, haud paullo maiorem, quam ante in *clientelis*: quod tam constanter ab omnibus e Lipsii coniectura, ut alia, editur. Secutus me est Broterius. ERN. *Supplicium* Salinerio hic est supplicatio, ut 3, 64: male. *Sequetur* Rhen. ex ingenio; nam *sequeretur* in Bud. et hoc aptius.

Vinclis exsoluti. Cod. Florentinus et Bud. *absoluti.* Sic Beroald.

Laudibus gratibusque. Edd. vett. *gratiisque.* Quod nunc editur, MS. Budl. habet. ERN.

Signis r. praesidere. Id est, inter signa militaria loco edito, tribunali, imperatoris modo, sedere. V. dicta ad Sueton. Tib. 6. Mox *posthac* velt. edd. omnes; de quo supra satis dictum. ERN. ad 3, 4.

Vinctos reges. Sic e Flor. restituit Pichena. At ita dudum ed. pr. idem exhibet MS. Guelf. et alii ap. Broterium. Intermediae omnes *victos.* Paullo post MS. Reg. ed. pr. *sive quod hostes.* ERN.

Siluras praesidiis relictas, circumfundunt. Ac, ni cito e vicis et castellis proximis subventum foret, copiae tum occidione occubuissent. Praefectus tamen et octo centuriones, ac promptissimus quisque manipularis cecidere; nec multo post, pabulantes nostros, missasque ad subsidium turmas profligant.

39. *Copiae tum occidione. Copiarum occidione* cod. Agr. Lege *quantum copiarum.* Ann. 6, 2. cod. Med. *tam* pro *tamquam.* Et *quam* pro *quamquam.* Hist. 4, 33. *Fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur.* c. 59. *Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit.* Vita Agr. c. 15. *quantum enim traxisse militum, si sese Britanni numerent.* 15, 37. *quantum iuxta nemoris et circumiecta tecta consonare cantu.* Sic et *quod sociorum* Ann. 2, 52. *quod auxiliariorum* Ann. 4, 37. *militum* Hist. 2, 44. *sociorum, roboris, alarum cohortiumque, frugum, armentorum, biremium, nationum, peditum.* Atque ita porro. Infra c. 56. *occidioni exempti sunt.*

Ac, ni cito vicis. Editione prisca, et quibusdam scriptis: *cito nuntiis.* Suspicor *ni citis nuntiis e castellis;* nisi placet *ni cito municipiis et castellis.* Malim etiam mox: *promptissimus quisque e manipulis cecidere.* Et *cohortes expeditas opposuit.* Lips. Intelligit ed. pr., sed sic etiam edd. Puteol. Riv. MSS. Flor. Guelf. Muretus coniiciebat *ac ni cito e vicis* etc.

Sed Gronov. Obs. 2, 20. vulgatum defendit: ceterum sententiam non expedit. Nam profecto non subventum vicis et castellis, sed praefecto castrorum et cohortibus, in struendis novis praesidiis occupatis, munientibus. Itaque non displicet mihi Mureti coniectura, quae et aliis placuit: nisi praepositio omissa est consulto, ut in nominibus urbium. *Vici* intelliguntur, in quibus praesidia militaria essent. V. Gronov. ad Agricol. c. 41. *Castella vicique* saepe iunguntur, ut ap. Liv. 9, 38. ubi pariter turbant librarii in *vicique.* Neque tamen Lipsii coniecturas spreverim, praesertim priorem. Ern. Bud. quoque *nuntiis et.* Rhen. tamen *vicis et,* Mureti coniecturam suam faciunt Faërn. Acid. Heins. Ingeniose Bip. emendant *nuntiasset et.* Sed vel sic puto leg. *e castellis.*

Occidione occ. Vitiose vett. edd. *copiarum obsidione occubuissent.* Rhen. primus ex ingenio dedit: *copiae tum occidione occubuissent.* Muretus eleganter corrigit praeterea *occidissent,* quod etiam adscripserat vir doctus in marg. Gryphianae. Est propria latinorum formula *occidione occidere,* ut ap. Liv. 2, 51. ubi etiam libri quidam *obsidione:* v. Drakenb. Ern. Ap. Lact. D. l. 5, 6. *occisione deleverat,* ubi alii *occidione.*

Quisque manipulus. Verius *e manipulis.* Lips. Pichena *manipularis.* Lipsianum praetulerim, ob consuetudinem Taciti. H. 1, 57. *promptissimi e legatis.* Sed tamen frequentissime genitivum iungit, unde forte malit quis *manipularium.* Ern. Praefero *manipularis,* ut 1, 20, 21; et 15, 12. ubi v. not. Bip. Sunt autem *manipulares* primores militum, s. principes quos nominat Veget.; item principales 2, 7.

Pabulantes nostros, missasque. Hanc

39. Tum Ostorius cohortes expeditas opposuit: nec ideo fugam sistebat, ni legiones proelium excepissent. Earum robore aequata pugna, dein nobis pro meliore fuit. Effugere hostes, tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc proelia, et saepius in modum latrocinii per saltus, per paludes, ut cuique sors, aut virtus; temere, proviso: ob iram, ob praedam: iussu, et aliquando ignaris ducibus. Ac praecipua Silurum pervicacia, quos accendebat vulgata imperatoris romani vox: « ut quondam Sugambri excisi et in Gallias traiecti forent, ita Silurum nomen penitus exstinguen-

esse veram lectionem putamus, quae totidem literis est in ed. Puteolani, unde non dubitavimus restituere: secutusque est nos Broterius. Codd. Flor. Guelf. *pabulantis nos ipsos missasque*: ed. pr. *pabulatum nos ipsos missasque*, unde volebat I. Gronovius *hos ipsos*. Atqui proxime de interfectis praecesserat. E *nostros* factum est *nos ipsos*. Beroaldus et Alc. dedere *pabulantis nostros missasque*. Quae nunc obtinet lectio *pabulantis nostros, ipsasque missas* primum reperitur in ed. Rhen. 1533. unde duxere Aldus, Gryphius, ceteri. Itaque suspicor in nota Rhenani esse vitium operarum; dicit enim se scripsisse *pabulantes nostros ipsos*. Ern. In Rhen. ed. 1544: plane eadem diversitas in textu et nota.

Cohortes expeditas exposuit. Cur *exposuit?* An in navibus fuerant? Legitimum verbum erat *submisit.* Tolerabilius erat *expromsit*. Ern. Bip. *opposuit* cum Lipsio: rectius.

Pro meliore fuit. Effugere. Sensus; post existimatum est, nos superiores fuisse, a nostra parte melius pugnatum esse. De usu hoc praepositionis *pro* v. Cort. ad Sall. Iug. 22. Sed mox videtur legendum: *et fugere.* Rationem enim videtur reddere velle, cur, cum aequo Marte discesserint, tamen postea se victores crediderint. In tali re noster copula *et* utitur. Fugere sane hostes, inquit, sed tamen tenui damno etc. Ern.

Provisa. Verius *provisu*. Lips. MS. Flor. *proviso*, quod recepit recte Pichena. Ern. Et secuti recentiores. Bud. *prouisa*.

Ac praecipua. Rectius coniunctionem abfuturam putat Freinsh. Si quid mutandum, malim *At*, quod hic aptissimum fore, facile omnes sentient. Ern.

Sugambri exciti. Ferretus in notis hic *exc ti:* et Ursinus pro correctione Faërni laudat *excisi.* At in omnibus editis meis *excisi* reperi. Et posset *exciti* defendi. Nam Sugambri proprie non deleti, sed suis sedibus exciti in Galliam traducti sunt: estque id fere proprium in ea re verbum. Sed gens excisa dici potest, cum mota sedibus suis aliis immiscetur, ut nomen proprium habere desinat. Et sic h. l. capiendum. Ern. Flor. *excisi*. Sic et Bud.

Et in Gallias traiecti forent.

dum.» Igitur duas auxiliares cohortes, avaritia praefectorum incautius populantes, intercepere. Spoliaque et captivos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant: cum, taedio curarum fessus, Ostorius concessit vita; laetis hostibus, tanquam ducem haud spernendum, et si non proelium, at certe bellum, absumpsisset.

40. At Caesar, cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is propere vectus, non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens praeerat. Auctaque et apud hostes eius rei fama, quo venientem ducem exterrerent, atque illo augente audita, ut maior laus compositis, vel, si duravissent, venia iustior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant; lateque persultabant, donec adcursu Didii pellerentur. Sed, post captum Caractacum, praecipuus scientia rei militaris Venutius, e Brigantum civitate, ut supra memoravi, fidusque diu et romanis armis defensus, cum

40. Auctaque et apud hostes. Forte auct : aeque apud hostes.... fama..., atque illo. — 41. *E Iugantum civitate. E Brigantum* cod. Agric. quod ipsi Agricolae Lipsius adscribit.

Ursin. cum Faërno *aut in G. tr. f.*

Atque illo augente audita. I. F. Gron. coniecit: *atque ille augere audita*, non probante filio. Ex ratione oppositionis debebat esse *ipso augente.* Et hostes augebant, et dux ipse res auctas perscripserat Romam. Ern.

Ut maior laus compositi. Indicavi deesse olim aliquid; male. Scribo tantum *compositis*, et sententia liquida erit. Lips. Id postea recte receptum: quamquam obloquitur I. Gron. Quorsum enim referetur commode *duravissent*, si ante singularis est? Ern. Flor. *compositi*, quod praefert Lallem. Item Bud. ubi secunda manus addidit *belli.*

Iugantum civitate. Legit *Brigantum* Rodolphus; et sane ex H. 3, 45. ita apparet. Nam quod hic ait, supra se retulisse, non lego id quidem in his libris. Lips. Ed. pr. *Evigantum.* An id factum e *Brigantum*? Sed e reliqua illius libri ratione colligo, operas dare voluisse aut debuisse e *Iugantum*, quod omnes ceteri habent et MS. Guelf. Vid. ad c. 16. Vett. edd. et MSS. mox *Venutius* omnes. Quis primus *Venusius* dederit, nescio. Sed sic libri

Cartismanduam reginam matrimonio teneret: mox orto discidio, et statim bello, etiam adversus nos hostilia induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartismandua artibus fratrem ac propinquos Venutii intercepit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, ne feminae imperio subderentur. Valida et lecta armis iuventus regnum eius invadunt. Quod nobis praevisum: et missae auxilio cohortes acre proelium fecere; cuius, initio ambiguo, finis laetior fuit. Neque dispari eventu pugnatum a legione, cui Caesius Nasica praeerat. Nam Didius, senectute gravis et multa copia honorum, per ministros agere, et arcere hostem, satis habebat. Haec, quamquam a duobus, Ostorio Didioque, propraetoribus, plures per annos gesta, coniunxi, ne divisa, haud perinde ad memoriam sui valerent. Ad temporum ordinem redeo.

41. Ti. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orfito coss.

42. *Quod nobis praevisum. Provisum* cod. Agric. — 43. *Multa copia honorum.* An *bonorum?*

H. l. c. Ern. Omnino leg. *Brigantum*, quod et recepere Bip. e c. 32. et H. l. c. *Jugantes* ignorant Geographi. Camdenus p. 558. coniectabat, forsan Cantianos (vulgo *the Gaint*) intelligendos, ipse tamen potius *Brigantum* reponendum censet. Bud. *euigantum*. Idem *Venutius*.

Mox orto dissidio. Discidio et hic scribendum censeo. Gron. Sic MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. *Dissidio* est a Puteolano invectum. Ern. Cf. 2, 86.

Ne feminae imperio subderentur. Vereor, Tacite, ut mens tibi praesens. In tuis moribus, non in Brigantorum fuisti, cum haec scripsisti. Numquid illis ignominiosum subdi feminae? Te igitur audi: *Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare.* Quod clare testatur Boudicaea tua 14, 35. Lips.

Ostorio Didioque. Nomina haec a glossa quadam adiecta putat Freinsh. Mox *rò nunc* abest a cod. Flor. et deleri volebat I. Gron. Cum in omnibus editis esse dicit, fallitur. Non habet Puteolani ed. et Rivii: abest et a MS. Guelf. Itaque delevi. Vulgo: *nunc ad tempp. ordinem redeo.* Ern. Abest et a Bud.

Ser. Corn. Orfito. Huius consulatus, collega Claudio, notatur etiam inscriptione ap. Fabrettum p. 473. ubi ei idem, quod h. l., nomen tribuitur. Male quidam vocant *Sergium*,

virilis toga Neroni maturata, quo capessendae reipubl. habilis videretur. Et Caesar adulationibus senatus

alii etiam *Scipionem*, ut in Fastis Panvinii et Almeloveenii etc. Nomen *Scipionis* ductum putant e Dione. Sed bene docet Fabrettus in Descript. lacus Fucini memb. 2., indicem Consulum libri 60. Dionis a Leunclavio consarcinatum utcunque e Xiphilino. Ern.

Virilis toga Neroni maturata. Bene *maturata*. Non enim ex ritu populi rom. debebatur ante expletum annum XIV. At ipse ineunte cepit. Tertull. De anima 38. *Iura civilia abhinc* (id est a XIV. anno) *agendis rebus attemperant.* Idem de virginib. veland. 11. *Ethnici feminis quidem a* XII. *annis*, *masculos vero a duobus amplius ad negotia mittunt.* Nec alius sententiae illud Cornelii infra 13, 15. *Turbatus his Nero, et propinquo iam die, quo quartumdecimum aetatis annum Britannicus explebat.* Nota, quod ait, explebat: quia tunc referendus in viros, et ideo ab eo metus. Vetus Horatii interpres indicatum id voluit, dum scribit: *Nobiles pueros praetexta veste sub disciplina usque ad annum decimumquintum usos.* Scilicet, quia tunc toga eam mutabant virili. Hoc verum est. Nec velim pendere ultra viros doctos in tirocinii legitimo die. Nam, quod Augustus aliique serius ceperint togam, ab alia quevis caussa fuit, non a lege, aut more. Lips. De Augusto fefellerunt Lipsium verba Suetonii c. 8. vulgo corrupta. *Decimum annum agens aviam Iuliam defunctam pro concione laudavit, quadriennio post virili toga sumpta.* Sed sic iubent ex Nic. Damasceno, Florida in Exc. ap. Constant. Porph. p. 474. Ὅτι Καῖσαρ, περὶ ἐννέα ἔτη μάλιστα γεγονώς, θαῦμά τι οὐ μικρὸν παρέσχε Ῥωμαίοις, φύσεως ἀκρότητα δηλώσας ἐν τηλικῇδε ἡλικίᾳ, καὶ, ὅπου τοῖς ἀνδράσι πολὺς ἐγγίνεται θόρυβος, ἐν πολλῷ ὁμίλῳ δημηγορήσας. Nempe ἀποθανούσης αὐτῷ τῆς τιτθῆς. Mox: Κατέβαινε δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν περὶ ἔτη μάλιστα γεγονὼς τεσσαρεσκαίδεκα, ὥστε ἀποθέσθαι μὲν αὐτὸν ἤδη τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα, ἀναλαβεῖν δὲ τὴν καθαράν, σύμβολον οὖσαν, τῆς εἰς ἄνδρας ἐγγραφῆς. Atque ita penes utrumque scribendum recte iudicavit Henr. Valesius ad h. l. Neque aliter legas suadeo apud Quinctil. 12, 6. *Caesar Augustus decem natus annos, aviam pro rostris laudavit.* Etsi vulgo ibi quoque *duodecim*. Corrigenda et Vita Virgilii: *Initia aetatis Cremonae egit usque ad virilem togam, quam* XVII. *anno natali suo accepit, iisdem illis consulibus, quibus erat natus.* Repone: *quam quintodecimo natali suo accepit.* Nam consules illi, Cn. Pompeius Magnus, M. Licinius Crassus, fuerunt primum a. U. C. 683. Iterum 698. Capitolinus Marco 4. *Virilem togam sumpsit quintodecimo aetatis anno.* Aug. Buchnerus cum ad Plinii Epist. 2, 14. *qui nuper togas sumpserunt*, observet, describi septendecim annorum aetatem quod sexdecim annos nati togam puram, praetexta posita, sumerent, vulgarem secutus est errorem Manutiorum, Sigonii, aliorum. Ex quibus Aldus in Quaesitis 3, 1. Ciceroni filio datam in exitu sextidecimi anni togam virilem scribit, qui natus fuerit Cotta et Torquato coss. Atqui L. Iulio Caesare, C. Marcio Figulo natum scribit ipse

libens cessit, « ut vicesimo aetatis anno consulatum Nero iniret: atque, interim designatus, proconsulare

ad Atticum 1, 2. hoc est a. U. C. 689. Tirocinium autem eius fuit Lentulo et Marcello coss. a. U. C. 704. hoc est, quintodecimo. Idem perperam accipit, quod est apud Ovidium Fast. 3, 771. quasi velit ille, pueris non expectato aetatis anno XVI. per unum solummodo diem Baccho dicatum toga pura uti licuisse. Nam, *quare toga libera detur*, est, quare dari soleat, non in istum diem modo, sed in perpetuum, tum cum in viros transcribuntur; et *pueris* est, qui adhuc praetextam gesserunt. Petrus Servius in Iuvenilibus Feriis argumentum firmissimum censet, quod legimus apud Valerium Max. 5, 4, 4. a M. Cotta, quo die togam virilem sumpsit, ut e Capitolio descendit, postulatum Carbonem; *minorem autem septem et decem annis praetor postulare vetat.* l. 1, §. 3. D. de postul. Id mihi nullius ponderis videtur; facile namque legibus annariis aut eximia virtus aut gratia illustris solvitur. Quem et vehementer falli puto in verbis Cicer. pro Caelio 5. *Nobis quidem olim annus erat unus ad cohibendum brachium toga constitutus.* Nam, inquit, praetexta puerilis non adeo dimissa ac protracta erat, ut brachio eam colligi oporteret; virilis autem cum longius deflueret, latius pateret, ac multum laciniosa esset, brachio manuque colligenda erat. Haec somnia mera: nec minus, quae inde colligit, vere, cum sumeretur toga, una brachio cohibitam: quasi *cohibere brachium toga* nihil sit aliud, quam togam liberam induere: et olim statum annum eius sumendae fuisse, postea incertum. Cicero enim significat, primo post sumptam togam anno puberes modestiae specimen dedisse cohibito intra togam dextero brachio neque exserto: quali cum semper esset Cethegus, ferocior habitus est, et meruit illud Lucani 2, 543. *exsertique manus vesana Cethegi. Olim* autem particula obliquam habet insectationem temporum, quum, sublatus haud quidem, multo tamen solutior iste mos esset, crescente in dies licentia et lascivia iuventutis. Sic igitur habendum, non XVI. aut XVII., non incertum omnino atque arbitrarium, sed quintumdecimum solennem ac legitimum tirocinii annum fuisse; nisi qua eum gravis caussa proferret: quod raro fiebat inter bonos ac pios propter avida vota parentum; quemadmodum, qui rempubl. capesserent, annum petitionis non obire metuebant. Gron. Annum aetatis XIV. tum absolutum, fuisse tempus togae virilis sumendae, non modo sub imperatoribus, sed etiam ante, late docet Dodwellus in Prael. Camden. prael. 5. ubi etiam Damascenum audiendum putat. Adde Ryckium ad h. l. Ern.

Libens cessit. Libens est in Guelf. ed. pr. Sed Puteol. ed. habet *liberis*, vitio, ut puto, operarum: quod propagatum ad Rhenanum: in cuius ed. totum verbum desideratur, nec esse dicit in codice suo: corrigit tamen *libens* in notis: abest etiam ab ed. Aldi, Gryphii. Lipsius restituit *libens* tacitus. Ern.

Vicesimo aetatis anno. Decretum frustra. Consulatum enim iniit decimoseptimo aetatis anno: sed iam princeps, et legum securus. Lips.

Proconsulare imperium. Initium

imperium extra urbem haberet, ac *princeps iuventutis* adpellaretur.» Additum nomine eius donativum militi, congiarium plebi. Et ludicro circensium, quod adquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in praetexta, Nero triumphali cum veste, transvecti sunt. Spectaret populus, hunc decore imperatorio, illum puerili habitu, ac perinde fortunam utriusque praesumeret. Simul, qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis caussis, et alii per speciem honoris. Etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur, tali occasione. Obvii inter se, Nero *Britannicum* nomine, ille *Domitium*, saluta-

44. *Congiarium plebi. Plebeis* cod. Agr., lege *plebei*, ut et supra. -- 45. *Nero triumphalium veste.* Lege *triumphali in veste.* Et sic Acidalius. Vide Boxhorn. Vel *cum veste. Cum pullo conspectus est* Floro 4, 2. Gronov. ad Livium 2, 9. Mox delet codex Agric. τὸ *sunt.*

fastigii Caesaribus: quod ea mente etiam Germanico tributum fuit 1, 14. Lips. Ubi vide et de *principe iuv.* ad c. 3. *Extra urbem* procons. imperio additur etiam ap. Capitolin. Aurel. c. 6. Igitur recte Ryckius hinc refellit Salmasium, qui in Capitolino verba *extra urbem* pro supervacuis deleri volebat. In eo fallitur, quod non satis credit Salmasio, procons. imperium non nisi extra urbem fuisse, motus exemplis eorum, qui a Tiberio, quamquam provinciis datis, tamen in urbe retinebantur. Nam hoc praeter morem factum. Salmasius verum dixit. Noster 1, 14. propterea procons. imperium non postulatum Druso dicit, *quia consul designatus praesensque* fuerit. Ern.

Triumphalium. Vitiosum esse, non dubitari potest. Utrum legendum *triumphali in*, ut Acidalio, vel *cum veste*, ut Freinshemio placet, an *triumphantium*, ut itidem Acidalio visum, incertum. Sed posterius tamen malim. Liv. 5, 41. *quae augustissima vestis triumphantibus. Triumphali veste* correctum est in ed. Gryph. et citat Lipsius in ep. ad Nic. Florentinum ap. Modium ad Liv. 31, 12. ubi etiam de vestitu triumphantium agitur. Vestes triumphales toga picta et tunica palmata. V. Ruben. R. V. 1, 21. Ern. Toga picta in numo Augusti ad a. U. 729. pertinere videtur, quo data Augusto potestas singulis ianuarii Kalendis coronae et triumphalis vestis gerendae. V. Eckhel Doctr. NN. vet. vol. 6, p. 114.

Simul, qui. Sic e Flor. cod. Pichena, quod secuti sunt posteri. Sic et Guelf. (Bud.) ed. pr. Puteol. *Simulque, qui* est a Beroaldo. Ed. pr. etiam *miserebantur*, ut Guelf. Ern.

Tali occasione obvii. Quae haec occasio? Non enim praecessit: nec ad circenses velim referri. At tu distingue: *Etiam libertorum siquis incorrupta fide, depellitur, tali occasione. Obvii inter se*, etc. Remo-

vere. Quod, ut discordiae initium, Agrippina multo questu ad maritum defert: «sperni quippe adoptionem, quaeque censuerint patres, iusserit populus, intra penates abrogari: ac, nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem.» Commotus his, quasi criminibus, Claudius, optimum quemque educatorem filii exsilio ac morte adficit, datosque a noverca custodiae eius imponit.

42. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni praetoriarum cohortium cura exsolverentur

vendi enim ministros fidiores occasio, nata ex hoc, quod denarrat, facto. Lips.

Iusserit populus. Rogata enim lex fuit, qua in familiam Claudiam, et nomen Neronis transiret, ut ait supra 26. Lips.

Pravitas tam infensa docentium. Ita accipio, quasi dicat, magistros eos esse ad iras et offensas. Romanus tamen priscae editionis codex et Agr. *Pravitas tam impensa*, praefert; quod magis approbo: id est, grandis, immodesta. Lips. Intelligit editionem primam, quam vocare soleo. Sed *infensa* verum esse, contextus facile evincit: arceri vult homines pravos, qui infensum illum animum, et infensa dicta inspirarent Britannico. Ern. Bud. *infensa.*

Eruptura. Cod. Agr. *erupturam.*

Quasi criminibus. Freinsh. suspectam sibi hanc lectionem factam ait ex eo, quod Veneta ed. (i. e. Puteolani vel Rivii) habeat *quamquam.* Id falsum est. Nam *tanquam*, ut cod. Oxon. Guelf., exhibet. Ceterae omnes (et Bud.) *quasi. Quasi crimina* putant, ficta: quod genus loquendi illustrat Burm. ad Ovid. Art. Am. 1, 429. Sed mihi prope melius videtur sic intelligere. His non aliter commotus est Claudius, quam si crimina vera essent, quod Agrippina dixerat, impulsu libertorum a Britannico *Domitium* vocatum Neronem. Atque sic etiam in ceteris locis, quae afferri solent, τὸ *quasi* explicari posse arbitror, nec necesse esse, ut pro adiectivo *fictus* positum putetur. Ern.

Claudius. Suspectam huius nominis interpositionem faciunt libri, a quibus plane abest, MSS. Flor. Reg. Agr. et aliis, ed. pr. Primus Puteolanus, quod sciam, addidit *Claudius*, quem omnes postea secuti sunt. Iac. Gron. igitur putabat delendum id nomen, referendumque verbum *commotus* ad *maritus.* Sed aures meae id non ferunt, et, nisi vehementer fallor, aut *Claudius* hic necessarium est, aut pronomen *is*, vel *ille.* Igitur nisi Tacitus scripsit *Commotus is*, *quasi cr.* aut *ille commotus his* etc. Claudii nomen abesse non potest. Id dum idoneis libris docetur, maneho in lectione vulgata, quae et ipsa, ut opinor, e libris scriptis ducta est. Reperi quidem ipse in

Lusius Geta et Rufius Crispinus; quos Messallinae memores et liberis eius devinctos credebat. Igitur, « distrahi cohortes ambitu duorum, et, si ab uno regerentur, intentiorem fore disciplinam, » adseverante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrum Afranium, egregiae militaris famae, gnarum tamen, cuius sponte praeficeretur. Suum quoque fastigium Agrippina extollere altius: carpento Capitolium ingredi, qui mos sacerdotibus et sacris antiquitus concessus, venerationem augebat feminae; quam imperatore ge-

Goelf. MS. Ern. Bud. habet *Claudius*. Bene. Qood et Rhen. expressit.

Rufius. Sic recte e cod. Flor. et Reg. restituit Ryckius, ut ex aliis MSS. Idem nomen restitutum est ap. Sueton. Ner. c. 35. secutusque exemplum I. Gron. Consentit MS. Guelf. Ed. pr. habet *Ruffus* h. l. aliis modo *Rufrius*, modo *Ruffus*; quae varietas etiam ap. Suetonium occurrit. Ceterae edd. omnes *Rufus*. Mox eadem ed. pr. *Burrus* ut cod. Flor. et inscr. vett. et in aliis scriptoribus libri boni: non *Burrhus*. Itaque illam scripturam secutus sum. Adde Castalionem Obs. Dec. 5, 8. Ern. Bod. *Ruffius*. De eo v. et 13, 45.

Sacerdotibus et sacris. Emendatio a libris est. Nam vulgata quid ineptius, *et sacris Druidibus?* qui nihil ad res moresque romanos. Ex qua voce tamen Pithoeus (Advers. subsec. 1, 5.) acute *virginibus* faciebat. Sacerdotes, vestales capio: sacra, deos ipsos statuasque, quas pompa circensi traduci in carpentis moris fuit. De vestalibus, Prudentius in Symm. 2, 1087. *Fertur per medios ut publica pompa plateos, Pilento residens molli.* Idemque de sacerdotibus feminis universe Artemidorus adsignificat 1, 58. Ubi curru in somniis per urbem vehi, liberis mulieribus et virginibus bona sacerdotia ait portendere. Scilicet, quia id sacerdotum insigne. De diis aut consecratis Sueton. Claudio 11. *Matri carpentum, quo per circum duceretur.* Idem Calig. 15. *Matri circenses carpentumque instituit, quo in pompa traduceretur.* Olim tamen commune fuisse videtur, ut matronae vulgo carpentis uterentur ad sacra. Ovidius Fast. 1, 619. *Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant, Haec quoque ab Evandri dict. parente reor.* Livius 34, 1. *Ne mulier iuncto vehiculo nisi sacrorum publicorum caussa veheretur.* Sed exolevit scilicet ille mos, utique post repertas lecticas; et mansit saltem in veneratione sacerdotum deorumque. Prima Messallina honorem hunc a senatu cepit: Καὶ τῇ Μεσσαλίνῃ, ait Dio 60, 22. τὴν προεδρίαν, ἣν καὶ ἡ Λιουία ἐσχήκει, καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι, ἔδοσαν. Et iuxta eam Agrippina nunc, de qua idem scriptor c. 33. Καὶ ἡ μὲν ταχὺ καὶ αὐτὴ Μεσσαλίνα ἐγένετο, καὶ μάλιστα, ὅτι καὶ τιμὰς ἄλλας τε καὶ τῷ καρπέντῳ ἐν ταῖς πανηγύρεσι χρῆσθαι, παρὰ

nitam, sororem eius, qui rerum potitus sit, et coniugem et matrem fuisse, unicum ad hunc diem exemplum est. Inter quae praecipuus propugnator eius, Vitellius, validissima gratia, aetate extrema (adeo incertae sunt potentium res) accusatione corripitur, deferente Iunio Lupo, senatore. Is crimina maiestatis et cupidinem imperii obiectabat. Praebuisselque aures Caesar, nisi Agrippinae minis magis quam precibus

τῆς βουλῆς πλῆθιν. Postesque etiam praefecti praetorio (Cassiodor. 6, 3. in formula praef. praet. Symmachus 10. dist. 17.) carpentis usi, et (nisi Vopisci locus in Aureliani initio fallit) etiam praef. urbis. Et mos satis certus: haereo in Corneliana saltem lectione. Ait, in Capitolium ingredi carpento, concessum Agrippinae, quid? in Capitolium tantum? vereor, ut nimis anguste: et certe non ad exemplum Messallinae, quae etiam carpento mariti sui currum secuta triumphantis. Denique Dio laxe, ἐν ταῖς πανηγύρεσι, ait: id est, per festos omnes dies laetosque. Nec tamen muto quidquam, aut repono. Carpenti formam veram erues ex nummis Agrippinae; et qui differat a rheda, aliquid apud Pausaniam 5, 9. in descriptione Olympiae ludorum. Lips. De usu carpentorum vide, quae contra Lipsium disputat Ryckius ad h. l. Pro *mos* Ursinus malebat *honos*: quod verum puto. Ern. Opinionem Lipsii de vestalibus improbat et Scheffer. de re vehic. 2, 17. Pro *Capitolium ingredi* Lallem. mallet *circum ingredi*, quod magis cum Dionis verbis congruit.

Sacris druidibus. Vox reiicula unde irrepserit, merito quaero. Non enim fortuita est, nec a librario temere inculcata. Galli sane olim usi carpentis: scio, sed pugnae caussa, non honoris; nec druides soli, sed volgus. Suspicari liceat (proinde ut fracti hi libri sunt) scriptum hic aliquid de druidibus fuisse. Quorum religionem nomenque quantum in se fuit, Claudius sustulit, Seneca in Menippaea Claudiana et Suetonio c. 25. teste. Etsi Plinio ad Tiberium id referre visum 30, 4. *Tiberii Caesaris*, inquit, *principatus sustulit druidas Gallorum, et hoc genus vatum medicorumque.* Sed Tiberium scilicet in urbe tantum sustulisse, Claodium in Gallia ipsa. Lips. Ed. pr. non habet vocem *druidibus*, quam primus edidit Puteolanus, quem ceteri secuti sunt. Est in MS. Guelf. et aliis ap. Broterium. Ern. *Druidibus* est in Bud. sed mediae literae eius vocis r. m. sensere; quid prius scriptum fuerit, non satis adparet. Bip. coniiciunt leg. *sacrorum regibus.* In loco Plinii Rezzon. in Disq. Plin. t. 1, p. 139. ostendit ex MS. legendum *Tib. Claudii Caes.*

Unicum ad hunc diem exemplum est. Inter Romanos duntaxat. Alias parum cauta adfirmatio: sicut et illa Pliniana 7, 42. nisi restringas ad Graecus. *Una feminarum in omni aevo Lampido Lacedaemonia reperitur, quae regis filia, regis uxor, regis mater fuit.* Nam apud Aegyptios aliosque barbaros sunt exempla. Lips.

mutatus esset, ut accusatori aqua atque igne interdiceret: hactenus Vitellius voluerat.

43. Multa eo anno prodigia evenere. Insessum diris avibus Capitolium: crebris terrae motibus prorutae domus: ac, dum latius metuitur, trepidatione vulgi, invalidus quisque obtriti. Frugum quoque egestas, et orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum questus, sed iura reddentem Claudium circumvasere clamoribus turbidis, pulsumque in extremam fori partem vi urgebant, donec militum globo infensos perrupit. Quindecim dierum alimenta urbi, non amplius, superfuisse constitit: magnaque deum benignitate et modestia hiemis, rebus extremis subventum. At hercule olim ex Italia legionibus longin-

Hactenus Vitellius voluerat. Potuisset enim saevire in mortem eius: sed contentus hac quasi deportatione fuit. Lips. Ante ed. pr. *interdicat.* Puteol. *interdiceretur.* Correxit Rhen. *interdiceret* (e Bud.). Mox edd. omnes ante Pichenam *proruptae* et *obtritus; et accipiebantur* ante Rhenanum. Ern. Bud. *obtritus... accipiebatur.*

Vi urgebant. Sic e Flor. dedit Pichena. Sic et ed. pr. habet: a ceteris ante Pichenam *vi* abest. Mox Ryckius recte restituit *infensos* eum I. Gronov. e Flor. Reg. Agric. sic ed. pr. habet. Ceterae *infestos.* Vid. ad 6, 34. At eadem ed. pr. vitiose *prorupit.* Ern. Bud. non habet *vi.* Idem *infestos... perrupit.*

Quindecim dierum alimenta. Id est, cibum dierum XV. Maius autem isto periculum sub Caio; cum septem aut octo certe dierum cibaria tantum superfuisse, Seneca notat ad Paullinum 18. Lips.

Modestia hiemis. Ita capio, ut dicat, modesta et quieta, praeter solitum, hieme anni, frumentum navibus subvectum: quod alias hieme advehi, non moris. Vide Suet. 18. Haec scriptura codicum. Alii tamen, *modestia urbis* (ut Guelf.), alii *molestia hiemis* reponunt. Male, male. Lips. *Modestia hiemis* ed. pr. Ern. Bud. *modestia hyemis*, sed Rhen. reponendum indicat *molestia hyemis*; in textu tamen servavit *modestia urbis*, ut est in Puteol.

At hercule olim. Querela, quae expressa videri possit ex illa Varroniana de R. R. 2. pr. *Igitur, quod nunc intra murum fere patres familiae correpserunt... et manus movere maluerunt in theatro ac circo, quam in segetibus ac vinetis, frumentum locamus qui nobis advehant, qui saturi fiamus, ex Africa et Sardinia.* Post bella certe civilia, et fusum tantum sanguinis, Italiae inducta vastitas. Lucani ea in re sententias operae sit legere lib. 7. pas-

quas in provincias commeatus portabantur; nec nunc infecunditate laboratur: sed Africam potius et Ægyptum exercemus, navibusque et casibus vita populi romani permissa est.

44. Eodem anno bellum, inter Armenios Iberosque exortum, Parthis quoque ac Romanis gravissimorum inter se motuum caussa fuit. Genti Parthorum Vologeses imperitabat, materna origine ex pellice graeca, concessu fratrum, regnum adeptus: Iberos Pharasmanes, vetusta possessione: Armenios frater eius Mithridates obtinebat, opibus nostris. Erat Pharasmani filius, nomine Rhadamistus, decora proceritate, vi corporis insignis, et patrias artes edoctus, claraque inter accolas fama. Is, « modicum Iberiae regnum senecta patris detineri, » ferocius crebriusque iactabat, quam ut cupidinem occultaret. Igitur Pharasmanes iuvenem potentiae promptae, et studio popularium accinctum, vergentibus iam annis suis metuens, aliam ad spem

46. *Permissa est.* Tollo τὸ *est.* — 47. *Annis suis metuens.* *Submetuens* cod. Agr.

sin. Lips. Mox *ex I. reg.* est a Rhenani codice. Sine praepositione ed. Puteol. cum seqq. At ed. pr. *Italia reg. .... portabat.* Etiam MS. Flor. *portabat.* Mihi *regionibus* suspectum est. Cur enim non potius dixisset *ex Italia?* Arbitror, Tacitum dedisse *Italia* (vel *ex Italia*) *legionibus.... commeatus portabant*, vel *portabatur.* De *legionibus* certe non dubitandum. Ita magis augetur fecunditas Italiae et pristina copia: nec fere nisi ad exercitus frumentum exportatum. Ern. Pichena coniicit etiam *portabatur* vel *portabantur*, atque sic plane Bud. (* forsan a. 2. m.) quem sequor hactenus, ut reliqua ex Ernesti mente refingam. — * *Portabantur* etiam cod. Agric. teste Heinsio.

. *Afr. et Aeg. exercemus.* Sic 13, 54. *patrium solum exercebant.*

Exortum, Parthis quoque etc. MS. Guelf. *exortum est, Parthisque ac Romanis* etc. Vulgatum melius. Ern.

Potentiae promptae. Malo *promptum.* Lips. Freinsh. autem malebat *properum* e 4, 59. *clientes apiscendae potentiae properi:* sed deinde tamen delabitur eo, ut velit potius *impotentiae promptae.* Mihi prior coniectura magis placet; nec tamen satisfacit. Nam potentia vix satis apta huic loco: aptior foret *audacia prompta.* Si vulgatum verum est, intelligendum sic: qui facile proromperet ad potentiam usurpandam. Mox ed. pr. *urgentibus*: quae varietas supra iam observata est. Ern.

trahere, et « Armeniam » ostentare, « pulsis Parthis, datam Mithridati a semet, » memorando: sed « vim differendam, et potiorem dolum, quo incautum opprimerent. » Ita Rhadamistus, simulata adversus patrem discordia, tanquam novercae odiis impar, pergit ad patruum: multaque ab eo comitate, in speciem liberum, cultus, primores Armeniorum ad res novas illicit, ignaro et ornante insuper Mithridate.

45. Reconciliationis specie adsumpta, regressus ad patrem, « quae fraude confici potuerint, prompta » nuntiat, « cetera armis exsequenda. » Interim Pharasmanes belli caussas confingit: « proelianti sibi adversus regem Albanorum, et Romanos auxilio vocanti, fratrem adversatum, eamque iniuriam excidio ipsius ultum iturum. » Simul magnas copias filio tradidit. Ille irruptione subita territum, exutumque campis Mithridaten, compulit in castellum Gorneas, tutum

48 *Prompta nuntiat.* *Promota* malim. — 49. *Copias filio tradidit.* *Tradit* cod. Agric. et *irruptione*.

Ignaro et ornante insuper Mithridate. Ita emendavi, nescio an recte. Distinctione potius peccatum est, scribendumque: *Ignaro et ornante i. Mithridate, reconciliationis specie*, etc. sententia continuante. LIPS. Sic et Flor. Vulgo *orante:* quod etiam MSS. ap. Broterium habent; et ed. pr. dare voluit: sed vitio operarum prima praecedentis verbi syllaba repetita factum *ignorante.* Distinctionem Lipsii habent ed. pr. Puteol. Riv. Ber. et Alc. sequente mox *Regressusque :* sed copulam cum puncto praecedente sustulit Rhenanus: quod ceteri secuti sunt. Ego, quod nunc est, verum puto. Non solent Latini ablativos consequentiae bis ponere in eadem periodo, nullis aliis verbis interpositis. Paullo ante etiam Guelf. et ed. pr. *in spem liberum.* ERN. Bud. itidem distinctionem Lipsii habet, et dein *orante.... regressus* sine copula. Porro *in spem liberum.* In Flor. legi *ornante.* Iac. Gron. negat.

Quae fraude confici. Ita emendavimus. Male vulgo: *qua fraude confici potuerit, prompte nuntiat.* Sententia est: parata sibi promptaque, quae ad fraudem spectent: cetera vim requirere. LIPS.

Eruptione subita. An potius *irruptione?* Freinsh. ait. Defixos in solam Pichenae editionem habuit oculos: nam omnes Lipsianae, quas vidi, et antiquiores *irruptione.* Pichenam secutus et Gruterus, incuria magis ut puto, quam consilio. GRON. Sic ed. pr. Puteol. etc. Et tamen etiam in I. F. Gronovii. ed. *eruptione*

loco ac praesidio militum, quis Caelius Pollio praefectus, centurio Casperius praeerat. Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta et astus oppugnationum: at nobis ea pars militiae maxime gnara est. Ita Rhadamistus, frustra vel cum damno tentatis munitionibus, obsidium incipit: et, cum vis negligeretur, avaritiam praefecti emercatur, obtestante Casperio, « ne socius rex, ne Armenia, donum populi romani, scelere et pecunia verterentur. » Postremo, quia multitudinem hostium Pollio, iussa patris Rhadamistus obtendebant, pactus inducias abscedit, ut, nisi Pharasmanen bello absterruisset, T. Ummidium Quadratum, praesidem Syriae doceret, quo in statu Armeniae forent.

irrepsit: forte, quia e Freinshemiana facta est, in qua itidem *eruptione*. Ern. Bud. *irruptione*. Sic et cod. Agr.

Scelere et pecunia verterentur. Sic cod. Bud. apud Rhen. et Agr. Atque idem dare voluerunt Flor. Reg. et ed. pr. in quibus est *uterentur*. Itaque id Tacito reddidi. Secutus est nos Broterius. *Vertere* dixit pro evertere, perdere. Virgil. Aen. 1, 14. *Tyrias olim quae verteret arces*, ubi v. Burmann. Add. 5, 810. Noster supra 3, 54. *Verti civitatem clamitabant*. Vid. etiam Drakenb. ad Silium 15, 411. *Venderetur* induxit Puteolanus, sed tamen e MSS., nam sic etiam Guelf. exhibet. *Scelere et pecunia vendere* non arbitror satis bene dici. Ern. Bud. *verterentur*, ubi τῷ *u* pro more impositum'. Id ubi neglectum, legitur *uterentur*. Rhen. male Puteolanum secutus.

T. Vinidium quadratum. Vatic. liber *Tumidum*. Verum nomen *Numidium*. Ex Iosepho 20, 6, 2. qui vocat diserte Νουμίδιον Κοδράτον τῆς Συρίας προεστηκότα. Sed et Plinius in epistolis non uno loco docet, gentile nomen Quadratorum Numidium esse. Ita 7, 24. Numidia Quadratilla nominatur: 6, 11. Numid. Quadratus adolescens. Lips. Cod. Flor. et ed. pr. *tummidium*, quo ducunt etiam vestigia codd. Reg. et Agr. Vera scriptura est *T. Umidium*, ut docuere viri docti, Salmasius ad Spartiani Hadr. 15. Rupertus ad Reines. ep. 21. in primisque Spanhemius de U. et P. N. t. 2, pag. 7. Norisius in Epoch. Syro-Maced. Diss. 3, p. 183. Clare ed. pr. *Umidium* 13, 8, 9. sed 14, 26. *Immidii*, ubi codd. Vaticani, teste Norisio, *Ummidii*, et cod. Med. Etiam Guelf. 13, 9. *humidius*: alibi mox *Vinidius*, mox *Numidius*. Itaque non dubitavi hoc nomen cum I. Gronovio hic reponere, ut in Iosepho fecit Hudsonus 20, 6. et de Bello Iud. 2, 12, 5. et sic etiam

46. Digressu centurionis velut custode exsolutus praefectus, hortari Mithridaten ad sanciendum foedus, « coniunctionem fratrum, ac priorem aetate Pharasmanen, et cetera necessitudinum nomina » referens, « quod filiam eius in matrimonio haberet; quod ipse Rhadamisto socer esset. Non abnuere pacem Iberos, quamquam in tempore validiores; et satis cognitam Armeniorum perfidiam: nec aliud subsidii, quam castellum commeatu egenum. Ne dubitaret armis

50. *Quamquam in tempore validiores. Eo in tempore.* Simile prorsus supra ex MS notat Pichena. Et sic 15, 7. etc. ubi male mutat Grotius. — 51. *Et satis cognitam. An ei !* — 62. *Ne dubitaret armis. Ne dubiam rem armis q. in. con. mallet* cod. Agr. In cod Ursini *Ne dubitaret armatus.* Lego: *ne dubiam rem arma aequa ac incruenta conditione mallet*; vel *dubiam rem in armis.*

restituendum Plinio ll. cc. ubi etiam quidam scripti *Unidius*, frustra repudiante Cortio. Adde Bentlei. ad Horat. Serm. 1, 1, 96. ubi pariter libri variant, *Vinidius*, *Numidius*, *Uvidius*, *Unidius*, *Umidius*, *Ummidius*, postremum defendente et illustrante Bentleio. Adde item viros doctos ad Varr. R. R. 3, 3. ubi vulgo *Immidius*, pro quo *Ummidius*, legendum recte censent Scaliger, Ursinus, Bentleius. Frustra igitur h. l. *Numidium* et ceteris Taciti locis rescripsit Ryckius. Ceterum in inscriptione vetere ap. Norisium l. c. praenomen *C.* tribuitur huic praesidi. Ern. * Bud. dubie *umidium*, an *uinidium*.

Velut custode exsolutus praefectus. Quia silent omnes, compellor credere sic in MSS. eos reperisse. Alioqui si *custodiae* in illis quoque, ut ante Rhenanum editi, blandiebatur magis *custodia*. Gron. Ed. pr. *custode:* quod Rhenanus restituit (e Bud.) Sic et MS. Guelf. Ern.

Et satis cognitam..... perfidiam. MS. Guelf. *cognita perfidia.* Mox e MSS. Flor. Reg. cum Ryckio edidi *subsidii.* Ut mox c. 15. init. pro *praesidii.* Ern. Bud. *subsidii.*

Commeatu. Cod. Farnes. *commeatuum*, quod placuit viro docto, in margine ed. Gryph. Mihi illa homoeoteleuta non valde placent. Ern.

Ne dubitaret armis. Appono calculum τὸ *quam* delentibus, sive coniectura est ea Groslotii in Syll. Burm. t. 1, p. 350. et Gruteri, et multo magis verum est, quod iacit Ursinus, inventos libros veteres, qui particulam damnarent. Labes non ab iis, qui docendi erant, quid *arma*, quid *dubitare*, quid *dubitare armis* esset, sed ab his, qui non concoquebant *incruentas conditiones armis malle.* Neque enim protritum hoc loquendi genus: elegans tamen. Appuleius Apolog. p. 83. ed. Pric. *Persuaserat idem Pontianus matri suae, ut me aliis omnibus mallet.* Subaudiebam antea (in diat. ad Statii Silvas c. 28, p. 178.) *experiri*, quod et ad *armis* et ad *conditiones* satis commode referri videbatur. Sed illud magis placet.

incruentas conditiones malle:» cunctante ad ea Mithridate, et suspectis praefecti consiliis, quod pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur. Casperius interim ad Pharasmanen pervadit, «utque Iberi obsidio decedant,» expostulat. Ille propalam incerta, et saepius molliora respondens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, «oppugnationem quoquo modo celerare.» Augetur flagitii merces, et Pollio occulta corruptione impellit milites, ut pacem flagitarent, seque praesidio abituros minitarentur. Qua necessitate Mithridates diem locumque foederi accepit, castelloque egreditur.

47. Ac primo Rhadamistus in amplexus eius effusus, simulare obsequium, «socerum ac parentem,» adpellare. Adiicit iusiurandum, «non ferro, non veneno vim adlaturum:» simul in lucum propinquum trahit, «provisum illic sacrificium imperatum» dictitans, «ut

Gron. Atque hoc recepit Ryckius, et Broterius. Ed. pr. *Dubitare*, sicut cod. Reg. Gronovium verum vidisse puto. Ern. Bud. habet *quam*.

Quam incruentas conditiones. Ego *incruenta conditione.* At Groslotius τὸ *quam* deletum it. Lips.

Celerare. Sic MSS. Flor. Reg. Agric. Guelf. ed. pr. idque recte restitutum a Ryckio et I. Gronov. Rhen. (e Bud.) dedit *accelerare*, quod hinc in sequentes edd. venit. *Celerare* iterum dixit c. 64. Mox Guelf. *occulta pollutione.* An voluit dare *pollicitatione?* Sed forte *Pollio* scribae obfuit. Ern. Heins. *accelararet.*

Seque praesidio abituros minitarentur. Pichena vitium aliquod hic latere suspicatur. Quod in Flor. corrupte legitur: *seque praesidium ammis minitarentur*. Ed. pr. pro *abituros* habet itidem corrupte *praesidium quominus.* MS. Reg. praesidium *cominus*, Agr. *tradituras.* Unde Freinsh. eleganter suspicatur legendum *praesidium omissuros.* (* Quod placet Heinsio.) Vulgatum est in Guelf. Ern. Bud. a r. m. *praesidio abituros;* a 1. videtur fuisse *praesidii ammis.* Bip. lenius et verius putant *praesidii immunes.*

Provisum illic sacrificium. Superfluit verbum alterum. Quid enim refert provisum sacrificium, an imperatum dixeris? Vera, puto, lectio: *provisu suo illic sacrif.*; sive etiam: *provisum illic ac sacrif. paratum.* Video, alios explicare vulgatum, provisum ibi sacrificium, quod imperasset: sed ubi de imperato legitur? nisi intelligit a seipso imperatum. Lips. Timide suspicabar: *simul in lucum propinquum*

diis testibus pax firmaretur.» Mos est regibus, quotiens in societatem coëant, implicare dextras, pollicesque

trahit renisum, illic sacrificium paratum dictitans. Vel *renitentem*, i. e. tergiversantem, quod nihil boni praesagiret animus: sequentem tamen, quia suae potestatis esse desierat. Gron. Ryckio placebat Heinsii coniectura: *provisum illic sacrificio imperato.* Melior I. Gronovii ratio: *promissum illic sacrif.*, nec tamen satis placet. Dum meliora proferantur, credam, *imperatum* esse, quod praefectus praesidium romanum iusserit: nam ante dixerat de Mithridate, *diem locumque foederi accepit*; aut esse glossam verbi *provisum.* Ern. Grut. aut *provisum* aut *imperatum* tolli iubet. Acid. *imperatum* reiicit. Bip. pro *imperatum* coniiciunt *penetrale*, quod penatibus diis in luco interiori fieret. Sed nulla mutatione opus. *Provisum* est *paratum*, *praeparatum.* Sic ap. Caes. B. G. 6, 10. *rem frumentariam providet.* Ap. Liv. 6, 6. *arma, tela, frumentum provident.*

Implicare dextras. Morem hunc sanciendae privatim publiceque amicitiae usitatos esse Scythas, Armenios, et in ea ora gentes, legi. De Scythis Lucianus in Toxari, sive de Amicitia 37. Ἀφ' οὗ γὰρ ἐντεμόντες ἅπαξ τοὺς δακτύλους, ἐνσταλάξωμεν τὸ αἷμα εἰς κύλικα, καὶ, τὰ ξίφη ἄκρα βάψαντες, ἅμα ἀμφότεροι ἐπισχόμενοι πίωμεν, οὐκ ἔστιν ὅ, τι μετὰ τοῦτο ἡμᾶς διαλύσειεν ἄν. Mela 2, 1. *Ne foedera quidem incruenta sunt: sauciant se qui paciscuntur, exemptumque sanguinem, ubi permiscuere, degustant.* De Armeniis Valerius 9, 11, 3. ext. *Sariaster adversus patrem suum Tigranem Armeniae regem ita cum amicis consensit, ut omnes dextris manibus sanguinem mitterent, atque eum invicem sorberent.* Et universe Tertull. Apol. 9. *Legite necubi relatum sit, diffusum brachiis sanguinem ex alterutro degustatum, nationes quasdam foederi comparasse. Nescio quid et sub Catilina degustatum est.* Atque is mos, patrum etiam aevo, passim repertus ab Hispanis apud barbaros novi orbis. Sed nec Romanis ipsis ignota cruenta potio, quae *assiratum* iis dicta, quoniam *assir*, sanguis, ut aiunt glossae. Festum ita capio: *assiratum apud antiquos dicebatur genus quoddam potionis ex vino et sanguine temperatum, quod Latini prisci sanguinem assir vocarent.* Etsi fortasse ea potio olim in sacris: quod suadere videtur Sallustius 22. *Fuere*, inquit, *qui dicerent, Catilinam humani corporis sanguinem vino permixtum in pateris circumtulisse. Inde, cum post exsecrationem omnes degustavissent, sicuti in solennibus sacris fieri consuevit, aperuisse consilium suum.* Ait enim consuetum id in solennibus sacris. Silius videatur innuere 2, 426. *Parte alia supplex infernis Annibal aris Arcanum Stygiis libat cum vate cruorem.* Lips. Mox edd. ante Rhenanum *suffuderit*, quod melius puto, sed deleto *in.* Non enim nodo facto effunditur sanguis in artus, sed suffundit articulum, ut omnes sciunt. Et sic video placuisse etiam N. Heinsio apud Ryckium. Nec displicet I. Gronovio, qui tamen etiam putat scriptum esse potuisse, *in artus se extremos suffuderit.* Illud melius puto. Etiam cod. Flor. Guelf.

inter se vincire, nodoque praestringere: mox, ubi sanguis artus extremos suffuderit, levi ictu cruorem eliciunt atque invicem lambunt, id foedus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc, qui ea vincula admovebat, decidisse simulans, genua Mithridatis invadit, ipsumque prosternit: simulque, concursu plurium, iniiciuntur catenae, ac compede

53. *Decidisse simulans. Cecidisse* malo. Scil. se, tum *qui et vincula admovebat*, non ea. Nam de iis nihil dictum. Sed verius est *clam vincula admovebat.* Immo lege: *qui vim clam* (vel *clanculum*) *admovebat.* Sic et *Celsus* 7, 26.

edd. vett. pr. Put. Alc. Rhen. Ald. Gryph. *perstringere*, quod non mutandum fuisse putat I. Gronovius, Ovid. Met. 10, 495. *perstringere* dixit pro coustringere vel comprimere. Sed ibi libri variant, aliis *constringere*, aliis *praestringere* exhibentibus. Itaque *praestringere* verum puto, cui centies substitutum alterum. Ern. Locis a Lipsio citatis adde Herod. 4, 70. Bud. habebat *in artus extremos suffuderit.* Unde r. m. *se effuderit.* Heinsii emendationem recepere Bip. quos sequor, Bud. *perstringere.*

Iniiciuntur catenae, ac compedes. Haesi ipse olim in his vinclis: unde facile me nunc expedio, scriboque; *iniiciuntur catenae: ac compede, quod dedecorum barbaris, trahebatur.* Ad morem romanum Tacitus narrat. Iniectae, inqnit, catenae: immo et oblonga compede per viam tractus; qui ritus apud Romanos quidem receptus est in custodia militari: at apud barbaros dedecori habetur et iguominiae summae. Verissima lectio sententiaque. Ita Athenion Manium Aquillium (quasi per summam ignominiam) tractum describit ab equite catenam longam habente; quem locum omnino vide transcriptum a me ex Athenaeo 5, 14. Supra de custodia militari, 3, 22. Lips. Nihil saui sensus, utcumque torqueant, premant, invertant. Scribe: *iniiciuntur catenae ac compedes, quo dedecore barbaris trahebatur*, hoc est, quo vinculorum dehonestamento addito vel imposito, e lustris illis producitur, et in conspectum turbae praesentis datur, vilissimis e Scythia calonibus et lixis custodum vice stipantibus, quibusdam et tenentibus catenas. Nam hoc auget contumeliam, non centuriones, non milites saltem iustos fuisse, quibus custodia credita. Quamquam et τὸ *barbaris* ad mores Rhadamisti et suorum referri possit, ut sit: Quibus vinculis tam pudendis oneratus et tractus ostenditur vulgo a Rhadamisto et comitibus vere barbaris. Immo et dandi casu, ingeritur oculis barbarorum Armeniorum et Iberorum. *Trahi* dicuntur, quicunque offeruntur catenati. Aeneid. 2, 57. *Ecce manus iuvenem interea post terga revinctam Pastores magno ad regem clamore trahebant.* Gron. Mihi ista correctio durior videtur. Ryckius Lipsii sententiam probat: quae est melior. Heinsius suspicabatur *ac compedes*, et, *quod*

(quod dedecorum barbaris) trahebatur : moxque vulgus, duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. Et erant contra, qui tantam fortunae commutationem miserarentur. Secutaque cum parvis liberis coniunx cuncta lamentatione complebat. Diversis et contectis vehiculis abduntur, dum Pharasmanis iussa exquirerentur. Illi cupido regni fratre et filia potior, animusque sceleribus paratus. Visui tamen consuluit, ne coram interficerentur. Et Rhadamistus, quasi iurisiurandi memor, non ferrum, non venenum

54. *Quod dedecorum barbaris, trahebatur.* Forte: *quo dedecore coram barbaris trahebatur.* Ann. 13, 5. *Ita specie pietatis obvium itum dedecori.* 6, 51. *in scelera simul et dedecora prorupit. Coram barbaris*, in conspectum barbarorum. *Corum* aliquando pro palam. 4, 75. *Tiberius Agrippinam cum coram Cn. Domitio tradidisset.* Ann. 6, 8. *spectamus porro, quae coram habentur, abditos principis sensus exquirere illicitum.* 4, 8. *Vos disque et patria coram obtestor.* 3, 14 *absurdum videbatur ipso Germanico coram id ausum.* 13, 38. *de his, quae in commune consulerentur, totis exercitibus coram dissertaturos.* 15, 24. *legionibus coram.* 13, 32. *Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque coniugis cognovit.* 15, 61. *Poppaea et Tigellino coram.* 11, 2. *Messallina coram. Seneca corum* 13, 21. Ex quibus locis cum liqueat, *coram* a Tacito semper postponi substantivo, etiam hic legendum videtur: *quo dedecore barbaris coram trahebatur.* Cicero tamen in Pisonem *coram genero meo.* Immo et ipse Tacitus Ann. 14, 59. *Talem eum centurio trucidavit coram Pelagone, spadone.*

dedecorum etc. Ern. Quae Lipsius ad 3, 22. se transcripsisse ait, ad Excursum B. ad istum librum dein transtulit. Abl. *compede* habet et Hor. 4. 11. et Colum. R. R. 8, 2.

Et erant contra. Cod. Florent. *cont a*, ut Pichena notat. Ego vero eam notam puto temporis, qua factum est illud exemplar : nam aevo meliore non sic loquebantur. Gron. Etiam ed pr. *econtra.* Id, post Pichenam receptum. eiecere rursus recte Ryckius et I. Gron. qui originem mendi callide indagat, et in eo se iactat, adorans alioqui vestigia scripturae Mediceae. In ed. pr. 13, 37. ubi alii *si copiae contra ducerentur*, illa *si copia e contra duceretur :* ubi vides adeo numerum verbi mutatum a librario vitio scripturae decepto. Guelf. quidem *contra* exhibet. Idem mox *abducuntur* pro *abduntur.* Sane, abditos fuisse *contecta vehicula* satis indicant. Sueton. Tib. 64. *Nurum et nepotes nunquam aliter; quam catenatos obsutaque lectica, loco movit.* Ern.

Fortunae commutationem. Male vulgo *commotionem.* Lips. *Commutationem* ed. pr. Ern. Bud. a prima manu *mutationem.*

in sororem et patruum expromit; sed proiectos in humum, et veste multa gravique opertos necat. Filii quoque Mithridatis, quod caedibus parentum illacrymaverant, trucidati sunt.

48. At Quadratus cognoscens proditum Mithridaten, et regnum ab interfectoribus obtineri, vocat consilium, docet acta, et, an ulcisceretur, consultat. Pauci decus publicum curae: plures tuta disserunt: « Omne scelus externum cum laetitia habendum. Semina etiam odiorum iacienda, ut saepe principes romani eamdem Armeniam, specie largitionis, turbandis barbarorum animis praebuerint. Potiretur Rhadamistus male partis, dum invisus, infamis: quando id magis ex usu, quam si cum gloria adeptus foret. » In hanc sententiam itum. Ne tamen adnuisse facinori viderentur, et diversa Caesar praeciperet, missi ad Pharasmanen nuntii, « ut abscederet a finibus Armeniis, filiumque abstraheret. »

53. *Omne scelus externum.* Lego: *Plures tuta disserunt in commune. Scelus exter.* Vide indic. *in communi ponere* 13, 27. *In commune nihil derogarent* ibid.

Omnes scelus externum. Sententiae reddita lux, si scribas *Omne scelus*, litera detracta; ut sint verba ex oratione censentium. LIPS. Non video, cur plaudam Lipsio: non enim *omne* magis huc congruit, quam *quoddam*, aut quodvis huiusmodi additamentum. Prorsus aliud quid in ea voce latet, de quo inveniendo non multum quidem mihi polliceor: esse tamen poterat: „*plures tuta disserunt, monentes, scelus externum cum laetitia habendum.* GRON. Venit in mentem legendum *quippe*, quo etiam alibi. in ratione sententiae reddenda utitur Tacitus, vel *immo*: quae verba corrumpi potuerunt in vulgatam scripturam. Pro *externum* cod. Reg. ed. pr. *aeternum.* Mox Rhenanus (e Bud.) et Danesius volebant *in eandem Armeniam*, quod non probo. ERN. Bip. I. Fr. Gronovium frustra Lipsio repugnare iudicant. Biller. Rac. 36. suadet leg. *omnino.* Bud. a 1. m. *eternum.*

Si cum gloria adeptus. Scribo haec omnia: *quanto id magis ex usu, quam si cum gloria adempta forent?* At nunc (ultimis curis) video, explicare Pichenam quod vulgatum est: magis hoc ex usu romano, si cum infamia, quam si cum gloria regnum adeptus: quia scilicet incertior futurus, odiisque magis

49. Erat Cappadociae procurator Iulius Pelignus, ignavi animi, et derididiculo corporis iuxta despiciendus; sed Claudio perquam familiaris, cum privatus

56. *Cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret.* Sic castigavit Lipsius egregie, non tamen assecutus scopum in omnibus. Codex Agr. *quin privatus olim comessationum curas et iners otium obiectaret.* Lipsii codices: *cum privatis olim conversationes* (Vatic. *cursationes*) *curaret iners otium obiectaret.* Medicens *cum privatis olim.* Scribe *cui in privatis olim comessationes scurra et iners otium oblectarat. In privatis*, in re privata constitutus, privatis annumeratus. Non dissimili modo apud Livium *in privato*, *in publico animadvertebant.* De *comessationibus* Claudii vide locum Suetonii a Lipsio iam productum; occurrit id vocabulum apud nostrum non semel. Suet. Tito c. 7. *Ad mediam noctem comessationes cum profusissimo quoque extendebat. Scurrae*, parasiti: *copreas* vocat Suetonius Claud. 8. ut recte MSS. *a copreis per ludum excitabatur Claudius.* Glossae MSS. *Scurra, parasitus, buccellarius. Scurra, qui copriatur. Scurra, qui incopriat.* Horum usus in conviviis hilarioribus. Vide Plinium Epist 9, 17. hinc et *scurra palati* apud Iuvenalem 2, 87. De Vitellio noster Hist. 2, 87. *Aggregabantur e plebe ... scurrae, histriones, aurigae, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat.* De Gallieno Trebellius Pollio c. 17. *Mensam secundam scurrarum et mimorum semper habuit.*

obnoxius. Non damno. Lips. Paullo post MS. Fl. *iuberet* pro *praeciperet.* Ern. Bud. *praeciperet.* Bip. praeferunt *iuberet.* Parum interest.

Deridiculo corporis iuxta conspiciendus. Memoratur hic, quod nollem, quibus MSS. copia fuit, silentio transiisse. Video enim fateri Rhenanum se fecisse *despiciendus*, nulla mentione vett. librorum. In quibus si erat *conspiciendus*, profecto mutandum non fuit, quippe quod sit insignis, insignitus, et non secus atque haec tam in deteriorem quam in meliorem partem flectatur. Suetonius Claudio 4. *ne quid faciat, quod conspici ac derideri possit* Homero *conspiciendus* ὑπόψιος Ἰλ. γ. 42. λώβην τ' ἔμεναι καὶ ὑπόψιον ἄλλων. Vide nostra Observata in SS. Eccl. c. 19. et ad Livii 4, 13. Gron. Adde Ryckium ad h. l. Iac. Gron. *conspiciendus* esse ait a Beroaldi licentia. At sic ante Puteolanus edidit: et sic est in MS. Guelf. Ed. pr. *despiciendus*, quod restituit Rhen. (e Bud.) Id non video, quare displiceat magno Gronovio. *Iuxta* indicat, verbum referendum etiam ad ignaviae vitium. Atqui ignaviae proprius contemtus. Suet. Domit. 15. *Clementem, patruelem suum, contemtissimae inertiae.* Quod autem quidam (Mur. Acid. Heins.) malunt *ignavo* vel *ignavia*, non necessarium puto, ut etiam visum Gronovio. Ern.

Cum privatus olim. Deprecor invidiam: sed profecto hunc locum, siquem alium, propitiis musis restitui, hoc modo: *Cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret.* Claudius ante imperium vilis, abiectus, scurris et sordidissimis hominibus convixit: *e quorum contubernio super veterem segnitiae notam, ebrietatis quoque et aleae infamiam subiit*, ait Sueton. 5. Inter eos hic Pelignus. Libri veteres, quorum vestigia institi, habent: *cum privatis olim conversationes curaret, iners otium obiectaret.* Unus Vatican. *cursatio-*

olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret. Is, auxiliis provincialium contractis, tanquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis, quam hostes praedatur, abscessu suorum. et incursantibus barbaris, praesidii egens, ad Rhadamistum venit: donisque eius evictus, ultro « regium insigne sumere » cohortatur, sumentique adest auctor et satelles. Quod ubi turpi fama divulgatum, ne ceteri quoque ex Peligno coniectarentur, Helvidius Priscus, legatus, cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut consuleret. Igitur propere montem Taurum transgressus, moderatione plura, quam vi, composuerat; cum « redire in Syriam » iubetur, « ne initium belli adversus Parthos exsisteret. »

50. Nam Vologeses, casum invadendae Armeniae obvenisse ratus, quam, a maioribus suis possessam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridaten deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Incessu Parthorum, sine acie pulsi Iberi; urbesque Armeniorum, Artaxata et Tigranocerta, iugum accepere. Deinde atrox hiems, seu parum provisi commeatus, et orta ex utroque

nes, pro *conversationes*. Lips. *Oblectaret* tamen codd. Flor. Guelf. Reg. edd. Puteol. Rivii etc. *obiectaret* ed. pr. Verissime emendavit Lipsius, idque recte recepit Freinsh. probatum etiam Casaub. ad Suet. Claud. 8. Mox *Pelignus* spurium esse, eidem Freinshemio assentior. Etiam alibi sic peccatum in Tacito vidimus 4, 10. Ern. Bud. *privatus*, Agr. *privatus*. Lipsius egregie locum sanavit. Dein Bud. *oblectaret*. Post *is* positum *Pelignus*, e margine repetitum, delevi.

Scurrarum. Istos *copreas* dicit Suet. Tib. 61. et Claud. 8. ubi v. Torrent. et Casaub.

Ne ceteri quoque. Non est obscurum, quid velit. Ne de Peligno coniectura in alios fieret: ne Romanorum alii, quibus armorum ius, si quiescerent, approbare Peligni facinus et ratum habere crederentur. Terent. Heaut. 3, 3, 13. *Ego de me coniecturam facio*. Gron. In fine capitis MS. Guelf. *iuberetur*. Ern.

tabes, percellunt Vologesen, omittere praesentia. Vacuamque rursus Armeniam Rhadamistus invasit, truculentior quam antea, tanquam adversus defectores, et in tempore rebellaturos. Atque illi, quamvis servitio sueti, patientiam abrumpunt, armisque regiam circumveniunt.

51. Nec aliud Rhadamisto subsidium fuit, quam pernicitas equorum, quis seque et coniugem abstulit. Sed coniunx gravida, primam utcumque fugam, ob metum hostilem et mariti caritatem, toleravit: post, festinatione continua, ubi quati uterus et viscera vibrantur, orare, « ut morte honesta contumeliis captivitatis eximeretur. » Ille primo amplecti, adlevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore aeger, ne quis relicta potiretur. Postremo, violentia amoris, et facinorum non rudis, destringit acinacem,

57. *Modo timore aeger.* *Terrore aeger* cod. Agr. Forte *terrere aegram*, vel *timere aeger*. Certe locus, ut circumfertur, non est sanus. -- 58. *Destringit acinacem*, *Destringit*. Mox cod. Agr. *ripam ad Araxis trahit.* Sic alibi noster.

Perpellunt Vologesen. Pichena ex Flor. edidit *percellunt.* Rectius vulgo *perpellunt.* Vide quae notamus ad Liv. 3, 30. Gron. *Percellunt* est in Guelf. ed. pr. et ceteris usque ad Rhen. Paullo ante *deinde* dedi e Flor. Guelf. et vett. edd. Post *rebellaturos* bene Rhen. (ex ingenio): scripti et ante editi *bellaturos.* Mox *circumveniunt* habent codd. Agr. Guelf. quod primus edidit Rhen. (e Bud.) Ed. pr. *circumvenerunt*, quod est etiam in cod. Reg. Sed Puteol. primus dedit *circumeunt*, quod Rivius, Beroaldus et Alciatus secuti sunt. Cod. Flor. *circumveunt.* Ern. Bud. a 1. m. *percellunt*, unde 2. m. fecit *propellunt.* Rhen. dein *perpellunt.* Hoc mihi aptius videtur et Gronovii ratio potior. At MSS. consensus iubet reponi *percellunt*, etsi cum infinito construi nusquam videam, nec satisfaciant, quae Bip. ad h. l. Bud. *dein.*

Ubi quati uterus. Durum est coniungi *quati et vibrantur.* In promptu est cum Heinsio corrigere *quatitur.* Sed nil mutandum. Simile exemplum est 15, 27. extr. etsi illum quoque locum tentat Freinsh. item 15, 11. extr. Simillimus omnium locus est H. 2, 31. a nullo tentatus. Saepe sic etiam Sallustius. Ern.

Destringit acinacem. Sic in cod. Flor. esse primus vidit I. Gronov. Editi ante Ryckium omnes *distringit.* Sed etiam sine codicis auctori-

vulneratamque ripam ad Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. Ipse praeceps Iberos ad patrium regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida illuvie, spirantem ac vitae manifestam advertere pastores, et dignitate formae haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent; cognitoque nomine et casu, in urbem Artaxata ferunt. Unde publica cura deducta ad Tiridaten, comiterque excepta, cultu regio habita est.

52. Fausto Sulla, Salvio Othone coss. Furius Scribonianus in exsilium agitur, quasi « finem principis per Chaldaeos scrutaretur. » Adnectebatur crimini Iunia mater eius, « ut casus prioris »

tata sic corrigendum erat, ut hodie omnes norunt. Cf. 1, 32 et 44. Mox cum eodem Ryckio et Gron. dedi *ripam ad:* quod praeter MS. Flor. habet ed. pr. estque solenne Tacito praepositiones postponere. Sed mihi suspicio corruptelae oburta dudum est in verbis: *ripam ad Araxis trahit, flumini tradit.* Non dicam de vicinia verborum *trahit* et *tradit:* saltem dixisset *trahens*, aut *et flumini tradit.* Puto Tacitum scripsisse: *vulneratamque ripam ad Araxis flumini tradit.* MS. Guelf. *traditam.* Mox pro *ne* MSS. Oxon. Guelf. *ut*, quod probat Iac. Gron. ut corpus etiam auferretur, sc. a flumine, nec in manus hostium veniret. Ern. Bud. *ut etiam corpus non auferretur:* sensus idem, sed. ab hostibus. Bud. *destringit.*

Praeceps Iberos. Cod. Agr. *ad Iberos;* unde Heinsius volebat legi: *ad Iberos, patrium in regnum.* Sed, ut nomina regionum sine praepositione ponit saepe Tacitus, ita etiam nomen populi pro regione positum esse potest. Virg. Ecl. 1, 65. *sitientes ibimus Afros.* Ern. — * Burm. ad Catonis diras v. 90, (t. 2. Anth. p. 665.) velit: *ipse praeceps Iberos, patrium regnum, pervadit.*

Placida illuvie. Videri *eluvie* legendum diximus ad Livii 1, 4. Gron. Sic 13, 57. *eluvies maris.* Ern. Bud. *illuvie.* Bip. mallent *alluvie.* Lall. *eluvie.*

Advertere pastores. Sic 2, 17. *Octo aquilas petere silvas visas advertere imperatorem.* Id verbum ea notione reddendum Livio 1, 12. de Metio Curtio in paludem coniecto: *adverteratque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri.* Id est, converterat illuc animos oculosque Sabinorum. Nam libris omnibus *averterat* scriptum, alio sensu. Lips. Immo *advertere* h. l. est *animadvertere.* Quomodo Graeci προσέχειν dicunt, int. νοῦν. Ern.

(nam relegata erat) « impatiens. » Pater Scriboniani, Camillus, arma per Dalmatiam moverat. Idque ad clementiam trahebat Caesar, quod stirpem hostilem iterum conservaret. Neque tamen exsuli longa posthac vita fuit: morte fortuita, an per venenum exstinctus esset, ut quisque credidit, vulgavere. « De mathematicis Italia pellendis » factum senatus consultum, atrox et irritum. Laudati dehinc oratione principis, « qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent, » motique, « qui remanendo impudentiam paupertati adiicerent. »

53. Inter quae refertur ad patres « de poena feminarum, quae servis coniungerentur: » statuiturque, « ut ignaro domino ad id prolapsae in ser-

59. *An per venenum exstinctus esset. Exstinctio*, sine *esset*, puto. — 60. *Statuiturque ut ignaro.* Lege: *ut ignaro domino* (sc. eius servi, quocum rem habuerant) *ad id prolapsae in servitute, sin consensisset* (sc. dominus), *pro libertis haberentur.*

Camillus. Legatus Dalmatiae, de cuius bello civili vid. Suet. Claud. 13. Paullo ante ed. pr. *mater viva eius.* In margine Gryph. video notatum *Vibia*. Cod. Vat. *Vinia*. Ern.

Quod stirpem hostilem iterum conservaret. Sic e Flor. pro vulgato *qui stirpem* dedit Pichena. At mihi multo magis se probat aliorum *qui*. Est enim, quale Terentii Andr. 4, 1, 40. *Nisi mihi deos satis scio fuisse iratos, qui auscultaverim.* Heaut. 3, 3, 28. *Dii te eradicent, Syre, qui me istinc extrudis.* Iustinus 39, 5. *Ptolemaeo regnum redditur, qui neque cum matre bellum gerere voluisset, nec a fratre armis repetere, quod prior possedisset.* Cicero ad Famil. 5, 22. *Neque minus est Spartiates ille Agesilaus perhibendus, qui neque pictam, neque fictam, imaginem suam passus est esse.* Gron. *Quod* est etiam in Guelf. ed. pr. Idque verum est. *Qui* h. l. durum videtur. Cod. Reg. et ed. pr. *interritum* pro *iterum.* Ern. Bud. *quod st. h.* bene.

Morte fortuita, an per venenum exstinctus esset. Mitius faceremus *exstinctum esse*, quam si cum Mureto et Acidalio deleremus, quorum hic etiam *mortem fortuitam.* Sed nihil mutandum: a fronte namque horum verborum subauditur τὸ *utrum:* quemadmodum in omnibus fere istis, ubi *incertum an*, vel *dubium an*, vel *an* solum in hanc sententiam interponitur. Gron. Ed. pr. *extincta*, ut ad *vitam* referatur. Et sic cod. Reg. Gronovii coniectura est in cod. Agr. Ern. Bud. *extinctus esset.*

Ut ignaro domino etc. Non prom-

vitute: sin consensisset, pro libertis haberentur. »

pta lectio sententiaque huius loci: mihi quidem. Nam aliis omnia liquent. Aiunt, non dubiam sententiam esse hanc: mulierem liberam, quae cum alieno servo solita sit, domino insciente, servam fieri, velut proprio consensu: et natos item ex iis liberos non haberi. Itaque nunc nuper ecce emendavit vir doctus: *et ignaro domino ad id prolapsa, in servitutem, ceu consensisset: et, qui nati essent, pro liberis ne haberentur.* (Torr. ad Suet. Vesp. 11.) Sed mihi, per bonam gratiam, ius sit dissentire. Nego, alterum illud membrum, de natis ex eo coetu in servitutem habendis, usquam reperiri in legum libris: ain, contra ius esse. Favor libertatis caposcit, ut nati a libera sint liberi: adeoque superveniens calamitas matris nocere ei, qui in utero est, non debet, ut sufficiat, matrem liberam vel medio tempora habuisse. Paullus Sentent. 2, tit. 24. Martianus l. 5. D. de Statu hominum. Quo iure ergo servi isti? Clementius vulgata lectio aiebat *pro libertis haberentur:* sed non verius. Quomodo enim libertus, qui nunquam servus? Adde, quod manuscriptis vestigium nullum eius membri. Verba, inquam, ea, *et qui nati essent*, absunt manuscriptis omnibus, etiam Budensi. Ut mihi quidem Farnesiani codicis scriptura certa sit: *ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute: si consensisset, pro liberta haberetur.* Optime. Duplex videlicet eius SCti membrum, in eas quae ignaro, quaeque sciente domino, peccatum id peccassent. Et si quidem ignaro, ait lex, serva esto: sin volente, habetor pro liberta. Omnino enim propositum legislatori a servili contubernio abstinere lubricum sexum: et sive sciente, sive inscio domino, ea mixtio, posuit poenam. Sed ἀναλόγως, et pro gradu noxae intentiorem, remissioremque. Sed cui rei, inquies, fuerit pro liberta? Huic, ut vinculo aliquo teneatur domino servi, ad operas libertorum, aliaque eius ordinis praestanda. Ius item domino in feminae bonis: et quicquid in verum libertam. Sed recte *pro liberta:* non enim liberta vere. Retulit hoc ipsum decretum postea (credo quia aboleverit, licentia temporum, et usu) Vespasianus princeps, de quo Suet. 11. *Auctor senatui fuit decernendi, ut, quae se servo alieno iunxisset, ancilla haberetur.* Ita tamen, ut apud iurisconsultos nomen manserit consulti Claudiani: non a Claudio Pallante, qui repertor, sed a Claudio principe, qui retulit. Tertullianus item adspexit, ad uxorem 2. 8. *Nonne insuper censuerunt* (Romani) *servituti vindicandas, quae cum alieno servo, post dominorum denuntiationem, in consuetudine perseverarunt?* Plura ad hanc rem petes, si operae tibi est, a P. Fabro Semestr. 1, 25. Revera enim ad asciam factum, quidquid dedolavit ille faber. LIPS. Frustra pugnat Salinerius pro verbis, quae Taciti non sunt, et specie inhibendi correctiones genus corrigendi maxime anceps et rarissime felix tuetur. Budensis, Farnesianus, Florentinus agmine facto eiurant, quod de filiis alibi usquam se legisse fatetur et Salinerius. Idque sine dubio sarcinatorum cuiusdam est, leviter

Pallanti, quem « repertorem eius relationis » ediderat

corruptos locos, qui litera una alterave dempta, vel addita, vel mutata, restituebantur, pro ingentibus hiatibus supplentium. Pellexit in fraudem vox *libertis*, quam quo referret, quia non videbat, ipse aliquid commentus interposuit: cui locus non erat, si, ut est in Farnesiano, *liberta* reperisset. At, inquit, sic nati statim matrem a servi complexibus habuerunt servam. Hoc parum est pro iureconsulto loqui, quem scire oportebat, non pro serva habitam, nisi post trinas denuntiationes. Deinde hoc non eo valebat utique, ut mancipium fieret (nisi forte in humilibus et egentibus personis) quam, ut et suam et adsumpti mariti libertatem ab huius domino emere compelleretur. Itaque caute Tacitus: *in servitute haberetur.* Quemadmodum enim aliud est *esse in libertate*, aliud *esse liberum*, teste Fabio declam. 340., sic et aliud est *servam esse*, aliud *in servitute esse.* Roganti Lipsio, quemadmodum libertus esse possit, qui servus nunquam fuit? reponit, quo pacto liberta dicatur, quae non servierit. Haec paria non sunt. Mulieris enim culpa est subeuntis iugum, cui leges eam infamiam statuerunt: nulla culpa foetus est. Quin rem diligentius consideranti liquebit, nihil tale nec potuisse de natis ex eo coniugio constitui, nec necesse fuisse, cum iure communi satis cautum esset. Nam, qui ante denuntiationes istas provenerant, nec servi erant, nec libertini, sed ingenui, quia non mutabat mulier statum, nisi postquam dominus servi denuntiasset. Si vero, factis denuntiationibus, non abstinuit servo mulier, neque libertatem utriusque redemit, et plane serva facta est; si quod inde nascitur, conceptum est, antequam mater iustam servitutem subiret, haud dubie liberum est; quod simul concepit et parit iam ancilla, servum est ex communi iure. Quod autem P. Faber *ingrato* pro *ignaro* reponi suadet, quod sit *invito*, ut apud Terentium Eun. 2, 1, 14. Donatus interpretetur: fallitur. Neque enim id procedit, nisi in uno *ingratiis*: sic enim loquimur *ingratiis meis*, *ingratiis alicuius fieri*, quod sit me vel aliquo invito, et de hoc agit Donatus. Illa vero *ingrata*, quae ex Catullo 73. in ingr. et Plauto Amph. 1, 1, 10. Turnebus Adv. 13, 13. explicat, non invita sunt, sed quae sunt ingratis et non reddentibus vicem, aut cum gratia excipientibus collocata. GRON. Lectio Farnes. cod. a Lipsio probata totidem verbis est in MS. Agr. nisi quod habet *sin* pro *si.* Atque sic edidit Ryckius; sic correxerat vir doctus in ed. Gryph. Id probat I. Gronovius hactenus, ut malit *prolapsa* in pluralem numerum, quam *libertis* et *haberentur* in singularem mutari, propter auctoritatem MS. Flor. quocum consentit Bud. et ed. pr. Eum nos secuti sumus. Vitio operarum in ed. Gron. expressum est *consensissent.* Vulgo erat: *prolapsa in servitutem consensissent, et qui nati essent pro libertis haberentur.* Verba *et qui nati essent* absunt a MSS. Flor. Bud. Agr. Reg. ed. pr. Iidemque libri habent *servitute.* De re adde Schulting. ad Paull. Rec. Sent. 2, 21. in Iurispr. Anteiust. qui verba

Caesar, « praetoria insignia, et centies quinquagies

ignaro domino de initio rei intelligenda putat: re comperta dominum denunciare debuisse, at, si tunc perseveraverit mulier, factam ancillam, ut Paullus dicat. Coniecturas Gundlingii, I. C. Schwarzii et Heumanni super h. l. vide in actis Erud. a. 1732. p. 290. et 1733. p. 431. Eas nemo facile probabit. Heumannianae etiam latinitas adversatur. Corrigit enim *ei qui nati essent, pro l. h.* ei sc. feminae. Liberi nascuntur *ex matre patri:* non *matri*. Ita fert vulgata loquendi consuetudo. Ern. Cod. Bud. praevenit emendationem Gronovii; habuit enim a 1. m. *prolapsoe in servitute sin consensissat* etc. unde posterior manus fecit *prolapsa*, et *sui* ex *sin*, et in margine adlevit *et qui nati essent*. Haec verba in textu primus exhibet Puteol.; unde sumpserit, non pronum est dicere. Pugnant pro iis certatim ICti, inter quos Gravina in Or. ig. iur. civ. de Legg. n. 31. et Gundling. in Gundlingianis part. 36. *libertis* mutant in *liberis*, quia sit iuris communis ex muliere lasciva, nondum ancilla, natos liberos esse et ingenuos. Contra Iac. Gothofredus ad l. 1. C. Theod. ad SC. Claud. et P. Bargius in Electis c. 8. servant *libertis*. Meum non est tantas componere lites. Id vero vix mihi dubium esse potest, male pro vetere lectione venditari, in qua de *natis* fit mentio; quippe pro qua codex nullus adfertur, nisi quod pseudo-Lamdugn. ad Mirand. suum provocat, cuius fides dudum est conclamata. Itaque in Gronoviana interpretatione adquiesco. Cf. et Barbeyrac sur le Droit de la G. et de la P. de Grotius 2, 20, 5. Lectionem codicis Farnesiani probat Cuiacius in Paratitl. Cod. de SC. Claud. toll.

Pallanti proetoria insignia. De quo inscriptio: TI. CLAVDIVS. AVG. L. PALLAS. HVIC. SENATVS. OB. FIDEM. PIETATEM. QVE. ERGA. PATRONOS. ORNAMENTA. PRAETORIA. DECREVIT. ET. HS. CENTIES. QVINQVAGIES. CVIVS. HONORE. CONTENTVS. FVIT. Et indignatur iure in hoc facto maior Plinius 35, 58. (ad Pallantem enim ea refero). *Hoc est insigne vaenalitiis gregibus, opprobriumque insolentis fortunae: quos et nos adeo potiri rerum vidimus, ut praetoria quoque ornamenta decerni a senatu, iubente Agrippina Claudii Caesaris, viderimus: tantumque non cum laureatis fascibus remitti illo, unde cretotis pedibus advenissent.* Itemque minor epistol. 8, 5. Lips. Inscriptionem istam spuriam pronunciat Harduinus ad Plinium l. c. quod hactenus verum est, quoad verba praeponuntur *Ti. Claudius Aug. L. Pallas:* ut ostendit Ryckius ad h. l. Nam Pallas fuit libertus Antoniae, dictusque adeo *Antonius Pallas*, ut frater *Antonius Felix*, quamquam hic et *Claudius* ap. Iosephum dicitur, vide Lipsium mox ad c. 54. init. Quicquid sit, caput inscriptionis a Lipsio additum: cetera inscriptio spuria non est, quippe prodita a Plinio ep. 7, 29. 8, 6. quo loco etiam fragmenta monimenti in honorem Pallantis facti. Ern.

Quinquagies HS. Sic MS. Flor. Reg. Agr. Guelf. edd. pr. Puteol. omnes usque ad Pichenam, in cuius ed. *quinquagesies* vitio operarum irrepsit haud dubie. Et id tamen

sestertium » censuit consul designatus, Barea Soranus: additum a Scipione Cornelio, «grates publice agendas, quod, regibus Arcadiae ortus, veterrimam nobilitatem usui publico postponeret, seque inter ministros principis haberi sineret.» Adseveravit Claudius, «contentum honore Pallantem, intra priorem paupertatem subsistere.» Et fixum est aere publico senatus consultum, quo libertinus, sestertii ter millies possessor, antiquae parcimoniae laudibus cumulabatur.

54. At non frater eius, cognomento Felix, pari

omnes secuti sunt usque ad I. Gronovium, qui vetus restituit. Ern. *Quinquagies* etiam ap. Plin.

Barea Soranus. Lego in lapide Q. MARCIO. BAREA. T. RVSTIO. NVMMIO. GALLO. COSS. Si de isto; habemus viri celebris gentile nomen. Lips. Haec inscr. est ap. Grut. p. 107, 8. Sed ex alia, quae est apud eundem p. 235, 10. ubi idem COSS., patet, fuisse sub Tiberio, post quartum consulatum, et anno quidem, ut videtur Pighio, 778. Calvisio et Lentulo Gaetulico coss. ordinariis. Ceterum vel sic gentile nomen Barearum hinc cognoscitur. Ern.

Regibus Arcadiae ortus. Vide, quaeso, mancipium hoc togatum Pallantem ad regum stirpem refert: credo, quia Pallas aliquis Virgilio aliisque inter Arcadum reges. O opprobrium omnium Scipionum; et dignissime domino Pallante! Nos, hunc nequissimum servum trans mare advectum inter vaenales, ex Plinio scimus: et eundem Antoniae matri servisse, ex Iosepho 18, 6, 6. qui Πάλλαντα appellat τὸν πιστότατον των δούλων αὐτῆς. Ab ea ergo ad Claudium pervenit. Lips.

Fixum est publice. Ita libri scripti: et non abhorret a Corneliana phrasi. At vulgo *aere publico* legas, non sine additamenti suspicione. Lips. In MS. Flor. est lacuna, sed in margine alia manu scriptum *aere*. Cod. Reg. Agr. ed. pr. *publice*, sine lacuna. *Aere publico* primum reperio ap. Puteol. Utrum sequare, nil referre arbitror. Est enim utrumque ineptum. *Aere publico* et *publice* nihil esse potest, nisi sumptu aerarii: quod quorsum additur? Nam omnia sic SCta fixa. Si *publice* intelligas de loco publico, num alia privato loco fixa? Suspicor, scriptum fuisse sic: *foro D. Iulii Caes.* aut sine *Caes.* Nam Plin. Ep. 8, 6. auctor est, positum SC. ad statuam D. Iulii loricatam, loco celeberrimo urbis, idque ille ut indignissimum notat. Itaque non videtur hoc Tacitus omisisse: aut omittere debuisse. Atqui ista statua fuit in foro D. Iulii, ut auctor est alter Plinius H. N. 34, 5. Opponit nobis Broterius locum Plinii citatum: in quo nos nil reperimus, quod emendationi nostrae obesset. Nam *aes* et *monimenta publica* nihil dubitationis habent: at *aes publicum*, et *publice* figere. Ern.

Felix ..... iam pridem. Non hercle ita pridem, si Iosepho in gentili hi-

moderatione agebat, iam pridem Iudaeae impositus, et cuncta malefacta sibi impune ratus, tanta potentia subnixo. Sane praebuerant Iudaei speciem motus orta seditione, postquam C. Caesari haud obtemperatum esset; cognita caede eius, sedata. Manebat metus, ne

61. *Iam pridem Iudaeae impositus. Tum primum Iudaeae impositus* cod. Agr. non male. Vide Lipsium. — 62 *Cuncta malefacta sibi impune ratus.* Parum latine. Puto: *sibi itura ratus*, vel *abitura*. Idque rectius Terent. Eun. 5, 2, 13. *Credin te impune abiturum!* — 63. *Postquam cognita caede Caii. Caede eius* cod. Agr ut et alii. Forte: *postquam cognita Caii caedes, et vi haud temperatum esset: Nam manebat metus;* vel *postquam cognita Caii caede.* — 64 *Iussis haud obtemperatum est. Sed manebat.* Paucis tangit seditionis caussas, quas in rebus a Caio gestis uberius erat persecutus. Infra Hist. 5, 9. *Iussi a Caio Caesare effigiem eius in templo locare, arma potius sumpsere*, quae confirmant *iussis*. Sed cum satis liqueat, librum hunc esse mutilum, ut et priorem, multa deesse videntur de hoc Iudaeorum motu. Sed sentit aliter Gronovius.

storia credendum. Praepositus enim demum Iudaeae est post damnatum Cumanum. Iosephus Ἰουδ. ἁλώσ. 2, 12, 8. clare. Μετὰ ταῦτα, inquit, Ἰουδαίας μὲν ἐπίτροπον Φήλικα τὸν Πάλλαντος ἀδελφὸν ἐκπέμπει τῆς τε Γαλιλαίας καὶ Σαμαρείας καὶ Περαίας. Ut fortasse hic scribendum sit: *Felix haud pridem Iudaeae impositus.* Hunc libertum Claudium Felicem Iosephus 20, 6. Suidas in Κλαύδ. Zonaras 6, 15, 16. nominant: at Antonium Felicem Tacitus H. 5, 9. *Antonius Felix, per omnem saevitiam ac libidinem, ius regium servili ingenio exercuit.* Ne te turbet: scies, plerosque istos e libertis Antoniae matris fuisse: eoque binomines, alias principis, alias patronae mortuae nomen tulisse. Lips. (Cod. Agr. et) ed. pr. *tum pridem:* unde possis coniicere *tum quidem*: nam *pridem* et *quidem* subinde confunduntur in libris scriptis. Sed non necessarium puto aliquid mutare. Nam e sequentibus patet, Iudaeae nomen hic latius sumptum, et non modo proprie sic dictam Iudaeam, sed etiam Samariam et Galilaeam intelligendam. Iudaea propria Felici demum attributa est artibus iis, quae hoc capite narrantur, h. e. Cumano damnato, ut e loco cit. Iosephi patet, et Euseb. H. E. 2, 19. ubi eo anno missi Roma Felicis mentio. V. Valesium. Similiter in Actis Apost. 24. 10. Felix dicitur a multis annis Iudaeis praefuisse. Atqui ea res acta tribus aut quatuor annis post Cumanum damnatum. Ern. Apud Zonaram l. c. Felix absque praenomine legitur. Bud. *iam pridem.*

Impune. Heins. supplet *abitura;* sufficit intelligi.

*Cognita caede Caii**. Lacuna hic et hiatus, quem tamen ab historia facile explevero. Tangit enim motum illum Iudaeorum, qui Caligula imperante fuit, ob statuas eius in templo erigi et coli iussas. Tacitus H. 5, 9. *Dein iussi a C. Caesare effigiem eius in templo locare, arma potius sumpsere: quem motum Caesaris mors diremit.* Et disce rem omnem e Iosepho 2, 10. Ἁλώσ.

quis principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempestivis remediis delicta accendebat, aemulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciae habe-

itemq. Ἀρχαιολ. 18, 8. Tangit, adsero, illum motum, argumento claro in his verbis: *Cognita caede Caii.* Et: *manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret.* Qui aliter medicinam adferunt, aberrant. Sed quid hoc, inquiunt, ad Felicem, qui tanto post successit? Nam ille quidem motus Petronio procuratore fuit. Dicam, repetit [illegible] ab alto Tacitus, et initia recenset motuum secutorum, quos auxit accenditque infelix iste Felix. Apud Suidam tamen alterius mentio turbae, cui componendae Felix electus: Στασιασάντων (inquit l. c.) τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Χριστιανῶν, ἄρχοντα ἐπέστησεν αὐτοῖς Κλαύδιον Φήλικα, κελεύσας αὐτῷ τιμωρεῖσθαι τούτους. LIPS. Suspicabar pro *postquam* scribendum *quamquam*; et quia ἀντὶ τοῦ *Caii*, quidam libri *eius*, fuisse: *quamquam, cognita caede Caii, edicto eius haud obtemperatum esset.* Nam, quod illud fuerit edictum, voluit auctor repeti ex quinto Historiarum. Videbatur sublata caussa motus morte furiosi principis. Narrat autem Tacitus nihilominus, quae iamdudum coquebatur, seditionem ortam, etsi Caius interfectus et edictum eius abolitum foret. Quid ita? quia supererat metus, etc. GRON. Nihil adhuc melius vidi coniectura Gronovii, et vix operae pretium, referre alias coniecturas. Rhenanus: *postquam, cognita caede Caii, haud obtemperatum. Sed manebat.* Vel: *Postquam c. c. C. iussis haud obtemperatum esset, manebat metus.* Faernus: *postquam cognito, Caii iussis haud obtemperatum esse; manebat m.* Heinsius: *haud obtemperatum est; et manebat.* Ed. pr. sic habet: *postquam cognita caede eius haud obtemperasset, manebat metus.* Puteol. *postquam c. e. eius h. obtemperatum esset. Sed manebat m.* Et sic sequentes usque ad Rhen. sec. qui dedit e coniectura *p. c. c. Caii, h. o. esset. Manebat m.* quod omnes secuti sunt. Manus docta in ed. Gryphii sic correxit: *postquam cognita caede eius haud temperatum esset. Sed. m. m.* an e MS. nescio. Ceterum, ubi haec comparo cum historia, non invenio, quid huic loco faciam. Dicit, Iudaeos quidem fecisse, quae speciem seditionis haberent: sed Felicem ista delicta non idoneis remediis coërcuisse, verum auxisse cum Cumano. Hic scire velim, an ullo modo sermo esse possit de motibus qui statim a morte Caii fuerint. Nam nulli fuerunt. Statim enim Iudaea tradita est Agrippae, quo mortuo demum, novi procuratores missi, Fadus primum, dein Alexander, sub quibus nulla seditionis mentio. Tum, quomodo, cum tantum *speciem motus* praetulisse dicantur, *seditio orta* dicitur? Arbitror, esse lacunam bene magnam post *imperitaret.* Initium loci totius de Caii tempore intelligo. Nam species motus est in non parendo. Verba *cognita caede eius* transposita credo, et ad *manebat metus.* Sed deinde deest, quod sententiam, *postquam... obtemperatum esset*, expleat: id debet pertinere ad Caii voluntatem de statua. Ern.

batur: ita divisis, ut huic Galilaeorum natio; Felici Samaritae parerent, discordes olim et tum, contemptu regentium, minus coërcitis odiis. Igitur raptare inter se, immittere latronum globos, componere insidias, et aliquando proeliis congredi, spoliaque et praedas ad procuratores referre. Hique primo laetari, mox gliscente pernicie, cum arma militum interiecissent, caesi milites. Arsissetque bello provincia, ni Quadratus, Syriae rector, subvenisset. Nec diu adversus Iudaeos, qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite poenas luerent: Cumanus et Felix cunctationem adferebant, quia Claudius, caussis rebellionis auditis, ius statuendi etiam de procuratoribus dederat.

63. *Arma militum interiecissent.* *Intercessissent* cod. Agr. Forte *interseruissent.*

Post *orta seditione* deesse, quae caussam seditionis indicarint, iudicat Acid. Brot. ita supplet: *sp. m. o. sed ob C. Caes. effigiem in templo locandam; p. c. c. eius h. o. esset, m. m.* Hill. Rac. 36. Sic: *Sane iam pridem,* (hoc e superiore loco huc ille transfert,) *pr. Iud. sp. m. o. sed. p. q. iussi a Caio* (hoc sic, ut H. 5, 9.) *h. obtemperaverant. Cogn. c. e. m. m.* Bip. Rhenanum male voculam *sed* post *esset* omisisse censent, quae veri vestigium praebeat. Eorum admodum probabilem emendationis coniecturam in textum recepi. Bud. cum Puteolano concordat: verum *sed,* quod hic orationi inserit, iste τῷ *manebat* a 2. m. superpositum habet.

Ita divisis, ut huic. Vide an scripserit Tacitus: *cui pars provinciae habebatur, ita divisae, ut huic Galilaeorum natio, Felici Samaritae parerent.* Gron. Verum puto. Ed. pr. *divisit.* Ern. Sub *divisis* forsan intelligitur *partibus.*

Felici Samaritae parerent. Apud Iosephum Felicis adhuc nullae partes: contraque Cumanus a Samaritis stetisse legitur. Sed tu eum vide, non una in re a nostro dissentientem 20, 5, 6. Lips. Dissensus Taciti et Iosephi manifestus est. Eum sic voluerunt quidam componere, ut, cum Iosephus tradit, deiecto Cumano missum Felicem, id non sic capiant, quasi Roma tum missus sit, sed e Peraea: ut Noris. Cenot. Pis. 2, 16. §. 13. probante Pagio Crit. B. ad A. C. 48. Quod est nihili. Mitti simpliciter dicuntur centies, nulla Romae mentione, qui in provincias eunt. Iam proclive est dicere cum Wesselingio ad Simsoni Chron. p. 1647. in re iudaica plus fidei habendum Iosepho. Et ego plurimum tribuo Iosepho alias. Sed hic, ut pro Tacito iudicem, facit primo rei magnitudo et insolentia, quae non sinit haec fcta

Sed Quadratus Felicem inter iudices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterrerentur: damnatusque flagitiorum, quae duo deliquerant, Cumanus: et quies provinciae reddita.

55. Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus *Clitarum* cognomentum, saepe et alias commotae, tunc, Trosobore duce, montes asperos castris cepere: atque inde decursu in litora aut urbes vim cultoribus et oppidanis, ac plerumque in mercatores et navicularios, audebant. Obsessaque civitas Anemuriensis, et missi e Syria in subsidium equites, cum praefecto Curtio Severo, turbantur: quod duri circum loci, pe-ditibusque ad pugnam idonei, equestre proelium haud patiebantur. Dein rex eius orae Antiochus, blandimentis adversus plebem, fraude in ducem, cum barbarorum copias dissociasset, Trosobore, paucisque primoribus interfectis, ceteros clementia composuit.

credere. Novum enim est, duos procuratores Iudaeis esse eodem tempore, quod Tacitus sine idoneis auctoribus vix scripserit. Accedit Lucae auctoritas, sive potius Paulli, qui Felicem multos annos Iudaeis praefuisse dicit, anno, postquam Cumanus damnatus est, tertio aut quarto. Id multo rectius dicetur, si Felix una cum Cumano missus est anno octavo imperii Claudiani: quem annum de Cumano edit diserte Iosephus: isque sequendus erat, non ii, quos cum alii, tum Valesius edunt ad Euseb. H. E. 2. 19. Ern.

Damnatus flagitiorum. Aperte magis et distincte scriptor Iudaeus. Negat a Quadrato damnatum Cumanum, sed ipsum cum Celere tribuno missum ad Caesarem, qui de re cognosceret statueretque. Ita Cumano exsilium irrogatum: Celerem remissum Hierosolyma et vicatim discerptum. Lips. Frustra de his verbis sollicitus est Acidalius; quasi novum sit *flagitia delinquere*, addique vult: *unus luit Cumanus*. Nam *delinquere quid* utique dicimus: ubi quid intelligas, nisi *flagitium* vel *scelus?* Sed et Papinianus l. 38. §. 4. D. Ad leg. Iul. de adulteriis: *cum alias adulterii crimen, quod pubertate delinquitur, non excusetur aetate.* Quo autem istud *luit?* An dubium est, quemquam, qui *damnatus flagitiorum* dicitur, poenas pependisse, nisi diserte addatur, unde veniam meruerit post sententiam? Gron.

Trosobore. MS. Flor. *Troxob.* Ed. pr. *Aresoboro.* Cod. Vat. *Arosoboro.* Mox rescripsi e Flor. Guelf. ed. pr. *et oppidanis* pro *ac opp.* Ern. Bud. *Trosobore.... et opp.*

Mercatores et navicul. De his et

56. Sub idem tempus, inter lacum Fucinum amnemque Lirin, perrupto monte, quo magnificentia operis a pluribus viseretur, lacu in ipso navale proelium adornatur; ut quondam Augustus, structo cis Tiberim stagno, sed levibus navigiis, et minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremesque et undeviginti hominum millia armavit, cincto ratibus ambitu,

56. *Claudius triremes et quadriremes.* Scribo c. *Claudius triremes*, h. e. *Centum Claudius triremes.* Vide nos ad Petronii fragm. Tragur. -- 67. *Ne vaga effugia forent.* Puto *ne qua vagis effugia*, vel *ne vacua. Vagis* id est fugientibus. Ann. 13, 39. *Hortatur ut hostem vagum, neque paci aut proelio paratum, sed perfidiam et ignaviam fuga confitentem exuerent sedibus.* 15, 10. *disperso milite, qui vagum hostem promptius sustentavisset.* Deinde *sat tamen spatii amplexus.* Nam Acidalii *sat spatium* non facit ad gustum.

eorum immunitate v. l. 5. D. de iure immun.

Magnificentia operis. Quae ex Eusebii sive Hieronymi nota in Chronico elucebit. *Claudius*, inquit, *circa haec tempora Fucinum lacum exsiccavit, undecim annos triginta hominum millibus sine intermissione operantibus.* Lips. Adde Suet. c. 20. Ern.

Cis Tiberim stagno. De quo Suet. Aug. 43. *Edidit navale proelium circa Tiberim cavato solo, in quo nunc Caesarum n·mus est.* Lips.

Claudius triremes. Censemus reponi numerum debere, scribimusque: *Claudius centum triremes.* Tot enim fuisse, credimus Dioni 60, 33. Οἱ δὲ ναυμαχήσαντες, inquit, θανάτῳ καταδεδικασμένοι ἦσαν, καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν Ῥόδιοι, οἱ δὲ Σικελοὶ ὀνομασθέντες. Si utrimque naves quinquaginta: in universum ergo centum. Idemque numerus in Xiphilino. At ecce Suetonius duodenas duntaxat nominat, c. 21. *Hoc spectaculo*, ait, *classis Sicula et Rhodia concurrerunt duodenarum triremium singulae.* Falso. Omitto Dionem: sed quomodo hominum illa vis in duodenis utrimque navibus? quando undeviginti millia pugnasse hanc navalem pugnam Tacitus exprimat diserte. Non ergo abest, quin ad Dionis reique fidem corrigendus Tranquillus sit, *quinquagenum triremium.* Lips. Probat Acidalius. At vir doctus in margine Gryph. correxerat *tr. qu. duodecim et vig. m. n.* Ern. Marc. Donatus in Suet. addi iubet: *et quadriremium.* Idem ἑκάτεροι Dionis reddit *utrique iunctim*, quod redit fere ad calculum Suetonii; nam utrinque esset ἑκατέρωθεν.

Cincto ratibus ambitu. Quid si *cratibus*, aut *trabibus?* Tale quid substitueris non invito Dione, qui lacum muro ligneo circumdatum scribit l. c. τεῖχός τι περὶ τὴν λίμνην ξύλινον κατεσκεύασε, καὶ ἰκρία ἔπηξε. Eius ergo quasi valli tutelae praepositus praetorii miles. Lips. Frustra. Nam mox in ratibus adstitisse dicuntur praetoriani, ut bene monuit Acidalius. Mox *ac tamen spatium* vett. edd. ante Rhenan. Hic dedit *attamen* cum ceteris. *Ac tamen* verum

ne vaga effugia forent; ac tamen spatium amplexus, ad vim remigii, gubernantium artes, impetus navium, et proelio solita. In ratibus praetoriarum cohortium manipuli turmaeque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quis catapultae ballistaeque tenderentur. Reliqua lacus classiarii tectis navibus obtinebant. Ripas et colles, ac montium edita, in modum theatri multitudo innumera complevit proximis e municipiis, et alii urbe ex ipsa, visendi cupidine aut officio in principem. Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata, praesedere. Pugnatum, quamquam inter sontes, fortium virorum animo: ac, post multum vulnerum, occidioni exempti sunt.

57. Sed, perfecto spectaculo, apertum aquarum iter.

68. *Chlamyde aurata praesedere. Praesidere* cod. Agric. — 69. *Et incuria. Et* abest ab Agr. cod. et a Budensi.

puto, quod et Guelf. exhibet. Ern. Bip. pro *amplexus* coniiciunt *amplius*.

Ad vim remigii, gubernantium artes, impetus navium, et proelio solita. Sic expressit e Flor. MS. Pichena pro vulgari: *ad vim remigii, et gubernantium artes, impetusque navium proelio solitos.* Plane sic etiam ed. pr. nisi quod *soliti* habet pro *solita*: ut Guelf. Ac sic fere etiam Puteol. nisi quod et post *remigii* copulam ponit, quem secuti sunt Riv. Beroald. et Alc. estque in Guelf. Ern. Et Bud. qui habet etiam *soliti*.

Classiarii tectis navibus. Ita restitui pro *rectis*. Tectae naves, idoneae ad pugnam; *αἱ τὰ καταστρώματα ἔχουσαι*, uti Thucydides appellat 7, 40. Lips. *Tectis* edd. pr. Puteol. Vereor, ne *rectis* vitio operarum irrepserit in Beroaldinam editionem romanam, unde in ceteras fluxerit. Nam Beroaldus tantum repetiit textum Puteolani. Frustra *rectis* defendit Acidalius, tanquam *rectae naves* opponantur *ratibus*. *Coenam rectam* novi, non *naves rectas*. Ante ed. pr. vitiose *traderentur* pro *tenderentur*. Ern.

Agrippina chlamyde aurata. Dio l. c. etiam Neronem adiungit: Ὁ δὲ Κλαύδιος, ὅ τε Νέρων στρατιωτικῶς ἐστάλησαν ἥ τε Ἀγριππίνα χλαμύδι διαχρύσῳ ἐκοσμεῖτο. Plinius 33, 19. *Nos vidimus Agrippinam Claudii principis, edente eo navalis proelii spectaculum, adsidentem ei, indutam paludamento, auro textili, sine alia materia.* Lips. Vett. edd. *praesidere*, et MS. Guelf. (item Bud.) Mox copula post *iter* non est in MSS. Flor. Bud. ed. pr. Orta est e finali τοῦ *iter*. Et melius abest. Itaque delevi. Ern.

Inter sontes. Puteol. *inter incon-*

Incuria operis manifesta fuit, haud satis depressi ad lacus ima vel media. Eoque, tempore interiecto, altius effossi specus et contrahendae rursus multitudini gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin et convivium, effluvio lacus adpositum, magna formidine cunctos adfecit; quia vis aquarum prorumpens proxima trahebat, convulsis ulterioribus, aut fragore et sonitu exterritis. Simul

70. *Gladiatorum spectaculum.* Malo *gladiatorium.* — 71. *Aut fragore et sonitu exterritis.* Locus perplexus. Puto *gravi fragore et sonitu exterritos.* Refer ad *cunctos.* Truncata vocabula in veteri codice passim occurrere, supra iam monuimus. Vide 1, 20. et 5, 4.

tes. Sed Dio l. c. *θανάτῳ καταδεδικασμένοι ἦσαν.* Alias insontes aeque ac sontes pugnare solebant. V. Cic. Tusc. 2, 17.

Ad lacus ima vel media. Dixerat *ad lacus ima:* quod ut melius intelligeretur, adiecit *vel media:* inde namque colligimus, id ei esse imum, quod in medio lacus foret, ubi plerumque maxime profundum est. Gron. Unde irrita Mureti coniectura delentis *ima vel*, et Heinsii legentis *lacunae media. Lacunam* de tanto lacu dici ab historico non credo. Ern.

Altius effossi specus. De laborioso hoc opere vide Plinium 36, 24. Quod ante Claudium tamen conceperat D. Iulius, (Sueton. Iul. 44.) non inceperat: nec rite perfecit ipse Claudius, quoniam manus postea admovit et Hadrianus. Spartianus in eius vita 22. Lips. Vide ad Sueton. Claud. 20. et Fabrettum in Descr. emissarii lacus Fucini. Ern.

Fragore et sonitu exterritis. Aliquid est in hac oratione monstri. Nam cum audimus *convulsis ulterioribus*, intelligimus *membris operis:* cum autem *aut fragore et sonitu exterritis*, non possumus hoc de iisdem accipere, sed de convivis, qui super ista discumbebant, et qui circa erant. Requirit tamen filum orationis, ut eadem sint *convulsa* ista et *exterrita*. Si quid video, Tacitus scripsit *exterritos;* ut id referatur ad *τὸ cunctos.* Exterritos, inquit, partim eo, quod sentiebant labefactari et convelli tigna, continuata illis, quae abstrahebantur, partim fragore ac sonitu tum prorumpentium aquarum, tum soluti operis. Suet. Claudio 32. *Convivatus et super emissarium Fucini lacus, ac paene submersus, cum emissa impetu aqua redundasset.* Quem locum in promptu cum haberet Aurelius, tamen offensus voce *convivii* eo usque delirat, ut *compluvium* subiecerit. Sed *convivium* hic coenatio est, triclinium, vel locus ita structus, ut caperet convivas. Sic 15, 37. *publicis locis struere convivia.* Neque aliter accipiendum H. 1, 82. *Militum impetus ne foribus quidem palatii coërcitus, quo minus convivium irrumperent.* Sic et incertus auctor Panegyrici Maximiano et Constantino dicti 6.

Agrippina, trepidatione principis usa, ministrum operis Narcissum incusat « cupidinis ac praedarum. » Nec ille reticet, « impotentiam muliebrem nimiasque spes eius » arguens.

58. D. Iuni, Q. Haterio coss. sedecim annos natus Nero Octaviam, Caesaris filiam, in matrimonium accepit. Utque studiis honestis et eloquentiae gloria nitesceret, caussa Iliensium suscepta, « Romanum Troia

72. *Eloquentiae gloria nitesceret.* Malim *enitesceret*, ut monui 11, 7. Male Lipsius *notesceret.* — 73. *Impetrat. Perpetrat* cod. Med. et Lips. quod notandum. Certe Plautus quoque sic videtur usus hoc verbo Casina: *Nam cur non egô id perpetrem, quod occepi, ut nubat mihi.* Noster infra 14, 11. *Quanto suo labore perpetratum, ne irrumperet curiam.* Deinde *publicum munus pro publico onere* ponit. Hinc *immunis* Hist. 3, 5. *remissum id munus.*

Imogo illa in Aquileiensi palatio od ipsum convivii posita adspectum. Ubi etiam male tentarunt. Gron. Sed si *exterritos* corrigimus, etiam delendum erit *aut*, tanquam additum, ut *exterritis* cum *convulsis ulterioribus* coniungeretur. Et tamen durior est orationis structura. MSS. Regius (Bud. a 1. m.) ed. pr. *exterriti* habent. MSS. Oxon. et Guelf. *ulterioribus* adduut *sublicis.* Ern.

Narc. incusat. Cf. Exc. e Dionis l. 60. ap. Constant. Porphyr. ed. a Vales. p. 677.

D. Iunio, Q. Haterio coss. Non concilio in hac omni narratione Tacitum cum Suetonio. Noster matrimonium cum Octavia, caussarum dictiones, ad consules refert, quos posuit: Suetonius c. 7. gesta haec vult toto anno ante, Claudio quintum et Cornelio Orfito coss. Nec enim de alio Claudii consulatu intellexeris illa: *Apud patrem consulem pro Bononiensibus latine, et pro Rhodiis atque Iliensibus graece verba fecit. Nec multo post duxit uxorem Octaviam.* At inter eum consulatum, et hunc Taciti annum, interiecti Faustus Sulla et Salvius Otho. Uter verior, mihi sane non liquet. Lips. Mox MS. Guelf. *C. Coesaris:* male. Ern. Iunius is *Silanus* a Nerone interfectus. V. 15, 35. Cf. Vales. ad Exc. Dionis.

Gloria nitesceret. Profecto in Groslotii mei correctionem inclino, *notesceret.* Lips. Et confunduntur sane in libris haec verba, ut *enitescere* et *enotescere.* V. Schwarz. ad Plin. Pan. p. 9, 493. Sed *nitescere* plus est quam *notescere*, adeoque melius h. l. sit *enitescere*, pro quo simplex posuit more suo, pro illustrari, clarescere. V. Schwarz. l. c. p. 493. Cod. Flor. etiam *enitesceret*, quod recepit Lallem. Ern. et Bip. Sed Bud. *nitesceret.*

Romanum Troia demissum Nihil deesse ostendimus ad illud Livii 3, 2. *quod et Romanus ira odioque pugnabat.* Gron. Nempe *Romanus* ponitur pro Romanis, populo romano, ut ap. Livium saepe pro exercitu romano. Grotius putabat addendum *nomen. Demissus* pro *ortus* dixit imitatione Virgilii Aen. 1, 292. et alibi. Ern.

demissum, et Iuliae stirpis auctorem Aeneam, » aliaque haud procul fabulis vetera facunde executus, perpetrat, « ut Ilienses omni publico munere solverentur. » Eodem oratore Bononiensi coloniae, igni haustae, sub-

Aliaque haud procul fabulis vetera. Correxit Rhen. (e Bud.) cum ante esset *vera*. Lipsius in prima ed. coniecerat *verum*, quod placet Acidalio, sive *ceterum*. *Verum* est in cod. Agric. unde recepit Ryckius. Ed. Puteol. *vera facunditate.* Eo verbo etiam Plautus usus in Trucul. 2, 6, 13. Ea lectio fortasse nonnullis non displiceat. Quod nunc editur, verum puto. Ern. Bip. praeferunt *vera*, fabulis confinia. Provocant ad Flor. quem a nemine allegari video. Vera falsis mixta fuisse, recepta lectio ipsa innuit.

Impetrat, ut Ilienses. Liber vet. *perpetrat*, recte. Sed quid? non iam ante immunes Ilienses? immunes pridem. Primus Alexander, post pugnam ad Granicum amnem, ἐλευθέραν καὶ ἄφορον eam urbem pronunciavit, ait Strabo 13, p. 593. Certamen deinde Romanis in honestanda urbe, ut credebant, parente. In foedere quod cum Antiocho, immunitas Iliensibus data, et Rhoeteum ac Gergithum concessa: ut auctor est Livius 38, 39. Epistola deinde graeca senatus populique romani ad Seleucum regem missa (Suetonii verba sunt Claud. 25.) *amicitiam et societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes praestitisset.* Sulla etiam, Asiam constituens, eosdem ἐλευθέρους ἠφίει, καὶ Ῥωμαίων ἀνέγραψε φίλους, ait Appianus Mithr. 61. An hoc mutatum postea (et saepe solet) nescio. Iulius quidem Caesar iterum et agrum et libertatem dedit et immunitatem: nec imminuit Tiberius aut Augustus. Strabo l. c. p. 595. Καῖσαρ ὁ θεὸς χώραν τε δὴ προσένειμεν αὐτοῖς, καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν αὐτοῖς συνεφύλαξε· καὶ μέχρι νῦν συμβαίνουσιν ἐν τούτοις. Quis ergo ea abstulit, ut opus fuerit sive reddi a Claudio, seu firmari? An Caligula? nihil lectum. Credo equidem, nemo: sed vel Claudius adiecit aliquid ad immunitatem olim datam, effecitque ut plenissima uterentur, (atque ideo Tacitus scripserit: *ut omni publico munere solverentur:* quasi antea non omni;) aut concessa, sed publicanorum improbitate mota, sanxit in perpetuum stabilivitque. Suet. l. c. *Iliensibus quasi Romanae gentis auctoribus tributa in perpetuum remisit.* Callistratus l. 17. D. de Excusat. *Iliensibus et propter inclytam nobilitatem civitatis, et propter coniunctionem originis romanae, iam antiquitus et senatusconsultis et principum constitutionibus plenissima immunitas tributa est, ut etiam tutelae excusationem habeant.* Lips. *Perpetrat.* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. et alii ap. Broterium, ed. pr. Ern. Immunitatis Iliensium typus equus est libere pascens. V. NN. Col. ap. Vaillant t. 1, p. 221. et t. 2, p. 45. Pro *munere* amicus Ryckii volebat *onere*, ut 2, 42. 4, 6. Sed *immunitas* est exemptio pub. onerum s. munerum. V. 12, 61 13, 51.

ventum centies sestertii largitione. Redditur Rhodiis libertas, adempta saepe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant. Tributumque Apamensibus, terrae motu convulsis, in quinquennium remissum.

59. At Claudius saevissima quaeque promere adigebatur eiusdem Agrippinae artibus, quae Statilium Taurum, opibus illustrem, hortis eius inhians, pervertit, accusante Tarquitio prisco. Legatus is Tauri, Africam imperio proconsulari regentis, postquam revenerant, pauca « repetundarum crimina, » ceterum « magicas superstitiones, » obiectabat. Nec ille diutius

74. *Legatus is Tauri in Africam. Legato Tauri* non minus concinne cod. Agr. Deinde, puto, *postquam reverterant*, non *revenerant*. Sic passim scriptores castigatae latinitatis,

Redditur Rhodiis libertas. Adempta nuper ab ipso Claudio, propter cives quosdam romanos in crucem actos, ut notat Dio 60, 24. Sed restituta, orante Nerone, cuius honori iure epigramma illud adsero, quod nomine Antiphili legitur primo Anthologiae εἰς νήσους. Nec enim alia spectat, quam ad hoc factum (in Brunckii anal. t. 2, p. 174).

Ὡς πάρος ἀελίου, νῦν Καίσαρος ἁ Ῥόδος εἰμί
Νᾶσος, ἴσον δ' αὐχῶ φέγγος ἀπ' ἀμφοτέρων.
Ἤδη σβεννυμέναν με νέα κατεφώτισεν ἀκτίς
Ἅλιε, καὶ παρὰ σὸν φέγγος ἔλαμψε Νέρων.
Πῶς εἴπω, τίνι μᾶλλον ὀφείλομαι; ὃς μὲν ἔδειξεν
Ἐξ ἁλός, ὃς δ' ἤδη ῥύσατο δυομέναν.

Argutum epigramma, et comparat Neronem ecce cum sole: quia, ut ille Rhodum retexit radiis fecitque oriri; sic iste pressam et occidentem restituit, reduxitque in lucem LIPS. Potest etiam respexisse poëta ad numum Rhodiorum in honorem Neronis cusum, in quo Nero caput radiatum habet, propter famam (de qua Dio apud Xiphil. 61, 2.) recens natum Neronem radiis circumdatum apparuisse; qua specie exhibetur in numo Nicaeensium. ERN.

Apamensibus. Sic MS. Flor. Guelf. et ed. pr. idque secutus sum. Ceterae edd. inde a Puteolano *Apamiensibus*, nisi quod Ryckius e MS. Agr. *Apameensibus* dedit. Quia et *Apama* et *Apamea* et *Apamia* recte dicitur, etiam adiectivum varie formari potest. Sed usitatissimum est, quod nos exprimi curavimus. Ceterum Apameam Phrygiae intelligit Ryckius. ERN. Bud. *a parmensibus.*

Saeviss., q. promere. Sic Graev. ap. Lact. de Mort. p. vult *promere exitium.*

falsum accusatorem indignamque sortem perpessus, vim vitae suae adtulit, ante sententiam senatus. Tarquitius tamen curia exactus est: quod patres, odio delatoris, contra ambitum Agrippinae, pervicere.

60. Eodem anno saepius audita vox principis, « parem vim rerum habendam, a procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset. » Ac, ne fortuito prolapsus videretur, senatus quoque consulto cautum, plenius quam antea et uberius. Nam D. Augustus,

75. *Ac ne fortuito prolapsus videretur. Prolapsa* forte, *vox* nimirum, quod praecessit.

Indigna sorte. MSS. Reg. Agr. ed. pr. *indignasque sortes;* unde Nic. Heinsius (ex Ann. 4, 52. 6, 8.) corrigebat *indignasque sordes* i. e. immeritum reatum: quod verum puto. Ed. pr. *Tarquitius* constanter. Guelf. Puteol. et vett. edd. ceterae *Tarquinius:* male. De Tarquitio v. Ryckium ad h. l. Adde 14, 46. Ern. Bud. *indigna sorte.* Bip. recte *indignamque sortem.* Quippe sordes reus suscipit vel deponit, sortem vel casum patimur. Cf. 16, 9. De Tarquitio memoratu dignu Neronis numus, cuius veram epigraphen dedit Cl. Eckhel in NN. vet. anecd. p. 187. et in Doctr. NN. vet. vol. 2, p. 403.

Exactus. Missum putat Ryckius specie honoris in Bithyniam pro consule. Cf. 14, 46.

A procuratoribus suis iudicatarum. Defunguntur vulgo leviter interpretatione huius loci, et alterius Suetoniani comparis Claud. 12. *Ut rata essent, quae procuratores sui in iudicando statuerent, a senatu precario exegit.* Referunt enim ad procuratores rei familiaris in provinciis: quibus datum nunc ius volunt cognoscendi statuendique inter privatos et fiscum, in re pecuniaria quidem; non enim criminum: argumento l. 2. C. Si advers. fis. l. 8. §. Transactiones. D. de Transact. et l. 1. C. de Iurisd. omn. iudic. Itaque non aliud Tacitum tam longa et querula oratione indignari, quam iurisdictionem procuratoribus mandatam in re et caussa fiscali pecuniaria: eorumque decreta firma a Claudio habita et rata. Sed mihi profecto, et, credo, Tacito alia mens est: cui lucem dare conamur in Excurs. B. Lips. Ego procuratores rei privatae omnes intelligam. Nam de procuratoribus, vice praesidum procurantibus minores provincias, non sit valde mirum, eorum iudicata valere. Et Tacitus in fine capitis simpliciter, et sine exceptione vocat *libertos, quos rei familiari praefecerat.* Et consilium Claudii arguit. Vult enim ostendere, quomodo administratio reip. quae maxime iudiciis exercendis continetur, a senatu paullatim ad equites, ab his ad libertos domi forisque venerit. Procuratores etiam in maioribus provinciis ex equitibus et libertis Caesarum. Vid. 13, 1. Ern.

« apud equestres, qui Aegypto praesiderent, lege agi, decretaque eorum perinde haberi » iusserat, « ac si magistratus romani constituissent : » mox alias per provincias, et in urbe pleraque concessa sunt, quae olim a praetoribus noscebantur. Claudius omne ius tradidit, de quo totiens seditione aut armis certatum, cum Semproniis rogationibus equester ordo in possessione iudiciorum locaretur; aut rursum Serviliae leges senatui iudicia redderent; Mariusque et Sulla olim de eo vel praecipue bellarent. Sed tunc ordinum diversa studia: et quae vicerant, publice valebant. C. Oppius et Cornelius Balbus primi Caesaris opibus potuere

76. *In possessione iudiciorum locaretur.* An *in possessionem iudiciorum revocaretur*! Tum lege *bellarint.* Nam cod. Agr. *bellarent.* Idem mox *et quae vicerant.* Sic et Mediceus. Puto *quae evicerant.* Sic solet noster.

Apud equestres. Nove hoc dictum, pro equitibus, vel ordinis equestris hominibus, nec ante Tacitum reperiri, recte monet Dukerus ad Liv. 33, 26. Similiter infra 13, 10. *Iulius Densus equester*, quod, non memor huius loci, Muretus tentabat corrigens *Eques R.* probante Acidalio. Mox pro *proinde* Pichena malebat *perinde*. (* Sic Heinsius.) Id, quia MS. Guelf. addicit, recepi. Ern. Cod. Agr. *ap. equites.*

Lege agi. Quae sit *legis actio*, docet Pompon. de Orig. iur. §. 5.

In urbe pleraque concessa. In urbe equitibus romanis late datum ius: uti ab Augusto Maecenati in praefectura urbis, uti praefecto praetorio semper: quia is ex equite ad tempora Vespasiani. Sed de procuratoribus Caesaris in urbe aliquod ius, extra res fisci. Ulpianus l. 9. de Off. Pro CS. (ap. Schulting. in Coll. LL. Mos. et Rom. t. 14.) *Frequens est etiam legis Fabiae cognitio in tribunalibus praesidum: quamquam quidam procuratores Caesaris usurpaverint, quam Romae, tam in provinciis.* Lips. Ceterum hic proprie nondum de procuratoribus loquitur, sed de equitibus. Unde non opus Ryckiana animadversione de procuratoribus in urbe: de quibus si sermo hic iam esset, firmaret id ea, quae ante contra Lipsium dixi. Ern.

Serviliae leges. Plures eo nomine: sed una iudiciaria, quam tulit Q. Servilius Caepio consul, de qua Cicero saepius et Asconius in pro M. Scauro. Lips.

Bellarent. Sic scr. et edd. ante Rhen. qui frustra (e Bud.) mutavit in *bellarunt.* Itaque cum I. Gronovio restituimus. Mox *quae vicerant* MS. Flor. (Bud.) edd. pr. Puteol. ceteraeque veteres ante Lipsium. An data opera, e libris scr. editum sit *qui*, nescio. Ego veterem lectionem restitui: intell. *studia.*

conditiones pacis et arbitria belli tractare. Matios posthac et Vedios et cetera equitum romanorum praevalida nomina, referre nihil adtinuerit; cum Claudius libertos, quos rei familiari praefecerat, sibique et legibus adaequaverit.

61. Retulit dein « de immunitate Cois tribuenda, » multaque « super antiquitate eorum » memoravit: « Argivos, vel Coeum, Latonae parentem, vetustissi-

Elrganter el sarpe *studia* dicuntur *valere*, *vincere*. Sensus rst: quae partes viceranl, eae consequebantur, ut plurimum in rep. possent, iudicia administrarent: non, ut unus omnia posset; ut post bellum Caesariannm factum. Ern.

Matios posthac et Vedios. Vedium intelligit Pollionem, et B. sive Cn. Matium. Etsi libri hic omnes inepte *Macchyos*, vel *Matthios*. C. Matii, qui inter amicos Iulii Caesaris, mentio Suetonii c. 52. *Quae scire C. Matium, C. Oppium reliquosque Caesaris amicos*. Item Ciceroni ad Trebat. Ep. 7, 16. *Quum in C. Matii suavissimi doctissimique hominis familiaritatem venisti*. Et, quia Cicero elogio doctissimi ornat, censui olim, eumdem esse cum illo, qui Mimiambos et Iliada scripsit, quem Agellius 15, 25. Macrubiusque Sal. 2, 16. laudaut, ut hominem impense doctum. Sed tamen cum Cnei praenomine, uti el apud Plinium 12, 6. Cn. Matius legitur inter amicos Augusti: *Cn. Matius, ex Equestri ordine, D. Augusti amicus*. Qui fortasse alius ab illo primo, el de quo hic sermo. In lapide quodam (ap. Grut. p. 654.) geminata litera sculptum legi P. MATTIVS. CHARITON. Lips. Sic et ap. Gell. et Macrob.

Libertos, quos rei familiari. Iuvare videlnr eos, qui Claudiannm scitum ad rationales tantum referunt. Frustra. Procuratores enim omnes primo rei familiari sive fisco praefecti, sed imago imperii quibusdam adiuncta. Lips.

Cois tribuenda. Sic se castigasse dicit Rhen. (e Bud.) pro *restituenda*. At sic etiam edd. pr. Puteol. Riv. Alterum est a Beroaldo et Alciato. Infra post *scientia* in Guelf. abest *ipse*: non bene. Ern.

Argivos vel cum Latonae parente. Certissima emendatio est et elegantis ingenii clara index, quam a Iosia Mercero accepi: *Argivos, vel Coeum, Latonae parentem*. Pater enim eius deae Κοῖος vel Κεῖος. Hesiodus Theog. 404.

Φοίβη δ' αὖ Κοίου πολυήρατον ἦλθεν ἐς εὐνήν,
Κυσσαμένη δ' ἤπειτα θεὰ θεοῦ ἐν φιλότητι
Λητὼ κυανόπεπλον ἐγείνατο.

Et ab eo nomen ipsi insnlae datum. Huic ipsi rei gryphns in Athenaei 10, 21. ex veteri carmine.... μήτηρ δ' ἐστ' ἀριθμοῦ παῖς. *Numeri mihi filia mater. Significatur Latona*, inquit Athenaeus, *Coei filia*; quia *Macedones Numerum Coeum agnominant*. At de Xenophonte quod additur, est ille medicus, cuius Diogeni Laërtio mentio in fine Xeno-

mos insulae cultores: mox adventu Aesculapii artem medendi illatam, maximeque inter posteros eius celebrem fuisse,» nomina singulorum referens, et quibus quisque aetatibus viguissent. Quin etiam dixit, « Xenophontem, cuius scientia ipse uteretur, eadem familia ortum: precibusque eius dandum, ut omni tributo vacui in posterum Coi sacram et tantum dei ministram insulam colerent. » Neque dubium habetur, multa eorumdem in pop. rom. merita, sociasque victorias potuisse tradi. Sed Claudius facilitate solita, quod uni concesserat, nullis extrinsecus adiumentis velavit.

62. At Byzantii data dicendi copia, cum « magnitudinem onerum » apud senatum deprecarentur, cuncta repetivere; orsi « a foedere, quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus adversus regem Macedonum, cui, ut degeneri, Pseudophilippi vocabulum impositum. Missas posthac copias in Antiochum, Persen,

78. *Sacram et tantum dei ministram.* Forte *sacram ei tanto deo min.*, vel *eius dei.* Nam *sacer* regit subinde etiam secundum casum, de quo nos ad Prudentium. *Tantum*, ut 14, 64. *cum iam viduam se et tantum sororem testaretur.* — 79. *Quod uni concesserat.* Omnino scribendum *quod doni.*

phontis Socratici: Τρίτος, ἰατρὸς Κῶος. Lips. Coeus ipse coeli et terrae filius. Hesiod. v. 136. *Parentem* habet Flor. At Bud. cum aliis male *parente.*

Tantum dei ministram. Sic MSS. Fl. Bud. Farn. ed. pr. Ceterae omnes ante Pichenam *tanti*, etiam Lips. quod male defendit Ryckius e cod. Agr. cui adstipulatur Guelf. Vult non nisi deo servire insulam, non etiam hominibus, tributo pendendo. Vitiose etiam ed. pr. aliaeque vett. *haberetur.* Ern. Sic et Bud. et Agr. codd.

Potuisse tradi. Sed. Sic feliciter restituit Rhen. e cod. Bud. qui habebat *patuisse tradidisset. Claudius*, ut Guelf. Ed. pr. *potuisset tradidisset. Claudius.* Puteolanus primus dedit: *potuisse Claudius.* Ern. Beroald. *patuisse. Claudius.*

At Byzantii. Ed. pr. *Byzantiis.* Mox *iecerant*, ut MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. pr. Put. Ber. Alc. Rhen. Ald. *Icerant* reperi in Gryph. Pich. Lips. etc. Liceret corrigere *fecerant*, ut 11, 9. e *iaciunt* factum *faciunt.* Ern.

Missas posthac copias. Quid *posthac?* Ergo Antiochus et Perses post Pseudophilippum? minime. Tempore hi anteeunt: sed scilicet By-

Aristonicum, et piratico bello adiutum Antonium,» memorabant: «quaeque Sullae aut Lucullo aut Pompeio obtulissent:» mox «recentia in Caesares merita; quando ea loca insiderent, quae transmeantibus terra marique ducibus exercitibusque, simul vehendo commeatui opportuna forent.»

63. Namque artissimo inter Europam Asiamque divortio, Byzantium in extrema Europa posuere Graeci, quibus, Pythium Apollinem consulentibus, «ubi conderent urbem?» redditum oraculum est, «quaererent sedem caecorum terris adversam.» Ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores illuc adve-

80. *In extrema Europa. In extremo Europae* cod. Agr. — 81. *Praevisa locorum utilitate.* Forte *ubertate*. Sic mox *fertili solo.*

zantii, primum, ut validius, foedus memorant, quod tempore Pseudophilippi coiit: tum addunt de auxiliis varie latis. Itaque *posthac*, non tempus rei gestae, sed dietae nolat. Malim tamen *post haec*, eo sensu. Lips. Frustra: *posthac* idem est, et sic dietum 3, 62, et 6, 7. Ern.

Adiutum Antonium. Capio non de celebri notoque Antonio, qui triumvir: sed de M. Antonio, qui curator orae marilimae cum infinito imperio, sub initia piratici belli, de quo illud Sallustii innotuit in fragm. l. 3. *M. Antonius perdundae pecuniae genitus, vacuusque a curis nisi instantibus.* Vide Ciceronem et Asconium in Verrem 1,23. 2,3. Lips. Pro *commeatu* mox *commeatui* volabat Pichena. Et sic ed. Gryph. sed vulgatum verius, sive dativum velis, sive ablativum. De dativis in *u* supra iam vidimus c. 5. et constructionem similem cum ablativo 3, 19. Ern. Bud. *commeatui*, quod praefero cum Pich. et Bip.

Vehendo commeatui. Heins. *subvehendo* (et 13, 51, 53. 15, 4. at Liv.) Sic cod. Agr. apud Ryck.

Posuere Graeci. Pleraque historia Spartanis adscribit conditam hanc nobilem urbem, et fatalem imperiorum sedem. Iustinus 9, 1. et Isidorus Orig. 15, 1. a Pausania rege; Claudianus a Byzanta quodam non obscure exstruetam vult: in Eutrop. 2, 83.... *hoc Byzas Constantinusque videbunt?* In Ioanne Sarisberiensi de nugis Curialium (in quo centona multos pannos purpurae agnosco, et fragmenta aevi melioris) lego 1. 5. *Chilon Lacedaemonius iungendae societatis caussa missus Corinthum, duces et seniores populi ludentes invenit in alea. Infecto itaque negotio reversus est, dicens, se nolle gloriam Spartanorum, quorum virtus constructo Byzantio clarescebat, hac maculare infamia, ut dicerentur eum aleatoribus contraxisse societatem.* At alii non conditam a Pausania, sed saltem expugnatam tra-

cti, praevisa locorum utilitate, peiora legissent. Quippe Byzantium fertili solo fecundoque mari; quia vis pi-

diderunt, inter quos Aem. Probus 1, 2. Ammiano vero est *Atticorum colonia*, 22, 8. Lips.

Praevisa locorum utilitate. Ad sententiam fortasse aptius: *parum visa locorum utilitate.* Ideo enim caeci oraculo dicti. Apud Strabonem denarrata tota res 7, p. 320. Τὸν Ἀπόλλω, inquit, φασὶ τοῖς κτίσασι τὸ Βυζάντιον ὕστερον, μετὰ τὴν ὑπὸ Μεγαρέων Χαλκηδόνος κτίσιν, χρηστηριαζομένοις, προστάξαι ποιήσασθαι τὴν ἵδρυσιν ἀπεναντίον τῶν τυφλῶν· τυφλοὺς καλέσαντα τοὺς Χαλκηδονίους, ὅτι πρότερον πλεύσαντας εἰς τοὺς τόπους, ἀφέντας τὴν πέραν κατασχεῖν, τοσοῦτον πλοῦν ἔχουσαν, εἵλοντο τὴν λυπροτέραν. Habes eadem in Herodoto 4, 144. nisi quod illic dictum hoc et scomma in Chalcedonis Megabyzo satrapae tribuit. Septemdecim autem annis conditam Chalcedona ante Byzantium, ibidem etiam traditum. Lips. *Parum visa* placet etiam Pichenae. At I. Gronovio *impraevisa*. Quid impedit, quo minus *praevisa*, quod omnes libri habent, sint non visa, praetervisa, ad formam graeci verbi παροράν. Atque sic ap. Horat. Serm. 1, 3, 25. *praevideas mala* legunt et intelligunt viri praeclari Rutgersius, Bentleius, Heinsius, Cuningamus. Et sic iam monuit N. Heinsius ap. Ryckium. Ern. Bud. et Agr. *provisa*, pessime. Flor. cum aliis *praevisa*. Perperam hoc verbum pro *praetervidere* apud Horatium sumi, Gesnerus iudicat. Bip. Lipsii coniecturam in textum recepere. — Khunius retinet *praevisa* ob seq. plur. *locorum*. Vult enim auctor Chalcedonios, utrumque locum praespeculatos, deteriorem legisse.

Vis piscium in Pontum. Falsa lectio: damnata ab historia, et a libris. Nam libri omnes: *vis piscium in Metapontum erumpens.* Ex quis vere corriges: *vis piscium innumera Pontum erumpens.* Ita scilicet res est. Copia ista piscium (pelamydes sunt) non intrantes e mari Aegaeo Pontum, ut vulgata lectio suadet, sed exeuntes erumpentesque capiuntur. Foetura enim eorum in paludibus Maeotidis est; atque inde adulti, grege facto, Pontum Propontidemque intrant; atque ibi captura. Strabo clare 7. p. 320. Γεννᾶται οὖν τὸ ζῶον, (pelamydem intelligit) ἐν τοῖς ἕλεσι τῆς Μαιώτιδος. Ἰσχύσαν δὲ μικρὸν, ἐκπίπτει διὰ τοῦ στόματος ἀγεληδὸν, καὶ φέρεται παρὰ τὴν Ἀσιανὴν ἠϊόνα μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ Φαρνακίας. Et post pauca addit: Ἐπειδὰν δὲ ἤδη συνάψῃ Κυανέαις, καὶ παραλλάξῃ ταύτας, ἐκ τῆς Χαλκηδονιακῆς ἀκτῆς λευκή τις πέτρα προσπίπτουσα φοβεῖ τὸ ζῶον, ὥς τ' εὐθὺς εἰς τὴν περαίαν τρέπεσθαι. Παραλαβὼν δὲ ὁ ἐνταῦθα ῥοῦς ἅμα καὶ τῶν τόπων εὐφυῶν ὄντων πρὸς τὸ τὸν ἐκεῖ ῥοῦν τῆς θαλάττης, ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ τὸ πρὸς αὐτὸ Κέρας τετράφθαι φυσικῶς, συνελαύνεται δεῦρο, καὶ παρέχει τοῖς Βυζαντίοις καὶ τῷ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων πρόσοδον ἀξιόλογον. Eademque ex Aristotele colliges De Hist. animalium 15, 10. Pliniani codicis mendum non sileo in hac narratione 9, 20. *Est in Euripo*, ait, *Thracii Bospori.... in ipsis Europam Asiamque separantis freti angustiis saxum miri candoris, a vado ad summa perlucens, iuxta Chalcedonem in latere Asiae.*

scium innumera, ponto erumpens, et obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Unde primo quaestuosi et opulenti; post, magnitudine onerum urgente, « finem aut mo-

Huius adspectu repente territi, semper adversum Byzantii promontorium, ex ea caussa appellatum Chrysoceras, praecipiti petunt agmine. It que omnis captura Byzantii est, magna Chalcedonis penuria. Opperiuntur autem aquilonis flatum, ut secundo fluctu exeant e Ponto: nec nisi intrantes Pontum Byzantii capiuntur. Quid? non capiuntur nisi intrantes Pontum? contra ante dixit, capi exeuntes e Ponto, non intrantes: quod verissimum est. Itaque alii vice Ponti *Propontidem* substituunt: Pincianus totum locum rescribit confidentius: *nec nisi infantes tunc Byzantii capiuntur.* Fortasse verius, simplicius certe, *intrantes portum Byzantii*, ut, ad ipsum oppidum, et in portu fuerit ea captura. Nam cornu illud ad quod deferebantur, fuit προσεχὲς τῷ Βυζαντίῳ τείχει, ut Strabo ait: immo, ut Plinius, in ipso illo promontorio, quod Cornu vocant, Byzantium urbs. Atque ibi in multos sinus scissum, tanquam ramos (εἰς οὓς ἐμπίπτουσα ἡ πηλαμὺς ἁλίσκεται) faciebat urbi illi portum.

Add. Ad correctionem nostram et exitum piscium e Ponto, facit valde Sallustii locus apud Servium 4. et Iuvenalis interpretem Sat. 4, 42. *Qua tempestate vis piscium Ponto erumpit.* Tamen, ne callide dissimulem, vulgatam lectionem D. Ambrosius affirmare videtur, Hexaem. 5, 10. *Pisces*, inquit, *ex plurimis locis, a diverso sinu maris, innumeri, velut communi consilio convenientes, coniuncto agmine flatus aquilonis petunt, et ad illud septemtrionalium mare partium quadam naturae lege contendunt. Dicas, si ascendentes videas, rheuma quoddam esse: ita proruunt, fluctusque intersecant, per Propontidem in Euxinum Pontum violento impetu profluentes.* Sed mox addit, ingruente bieme, et, postquam ibi foetificaverint, immenso agmine regredi. Vide locum: et utramvis lectionum defendi posse, tu defendes. Lips. Edd. vett. (Bud.) itidem *in Metapontum* usque ad Rhenanum, qui dedit *in Pontum*: quod omnes secuti sunt, donec Lipsius feliciter correxit *innumera Pontum*; quod recepit I. F. Gronovius. Broterius etiam correxit et edidit *Ponto* e loco Sallustii ap. Schol. Iuvenalis l. c. In vulgata int. *in.* Post Guelf. pro *urgente* habet *vergente*, de qua confusione iam supra admonuimus. Ern. *Erumpere nubem* Virg. dixit Aen. 1, 584. *nebulam* Val. Fl. 5, 466. subaudita praepos. *per.* Durior foret ellipsis particulae *in.* Quidni ergo cum Sall. legamus *ponto?* — * Emendationem Lipsianam sibi Lincianus primo tribuit in Obs. ad Pliu. 9, 5. nisi quod legit *irrumpens.*

Obliquis subter undas. Quaerunt, quae haec *saxa obliqua?* Ego dicam. E litore Chalcedonis saxa a latere se ostendunt, et velut ex transverso (Straboni scriptum) atque ea igitur fugiunt. At Franciscus Medices, quia Strabo idem et Plinius *candidum*

dum » orabant, adnitente principe, qui « Thracio Bosporanoque bello recens fessos iuvandosque » retulit. Ita tributa in quinquennium remissa.

64. M. Asinio, Manio Acilio coss. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigiis. Signa ac tentoria militum igne coelesti arsere. Fastigio Capitolii examen apium insedit. Biformes hominum

saxum id dicunt, vellet hic legi *albis*, vel *albidis*, pro voce *obliquis*. Vellem et ego hominis caussa: quis enim Musicus Medices non amet? Sed non possum hanc peraudacem coniecturam. Lips.

Thracio Bosporanoq. bello. Thracium bellum intelligit, quod cum Thracibus montanis gestum, duce Poppaeo Sabino; Bosporanum, quod cum rege Mithridate. De illo noster 4, 46. de hoc supra 15. et 21. Lips.

M. Asinio etc. Vett. edd. vitiose *Asilinus*. Index coss. apud Dionem *Asinio* dat praenomen *Q.* et *Acilio Manius*. De Acilio concedo: quia id solenne Aciliorum praenomen, ut e Cicerone et Livio notum est, idque praenomen exprimendum curavi, cum vulgo sit *Marcus*. De Asinio non discedo a libris, qui in *M.* consentiunt. Index coss. in Dionis exemplaribus cuius fidei, dictum supra ad c. 41. Ern.

Signa enim ac tentoria. Delevi *enim* auctoribus MS. Flor. ed. pr. Non opus est ista particula: nec in tali narratione utitur ea Livius. Vide v. c. 31, 12. Adde nostrum 14, 12. 15, 47. Mox *apium* editur inde a Pichena e MS. Flor. et Reg. Ceteri scr. et edd. vett. *apum*. Supra contra 24. MS. Fl. habebat *larum* pro *larium*. De illo genitivo *apium* vid. Drakenb. ad Silium 8, 637. et quos ibi laudat: item de hoc prodigio: sed in primis ad Liv. 4, 33. ubi tamen Livio *apum* adserit. Ern. De prodigiis istis v. Suet. 46. — Bud. habet *enim*.

Examen apum. Quod semper inter portenta: cum visum loco insolenti. Silium Ital. emendari velim l. c. de prodigiis, quae ante pugnam Cannensem: *Obseditque frequens castrorum limina bubo: Nec densae trepidis absunt se involvere nubes Cessaruntque aquilis: non unus crine corusco Regnorum eversor rubuit lethale cometes;* scribique: *Nec densae trepidis apium se involvere nubes Cessarunt aquilis.* Nubes apium examina vocat, quae insederunt signa. Quod sequitur, *suis fetus editus*, libris omnibus erat *fetum editum:* et fortasse nominandi casu sic dixerint etiam antiqui. Lips.

Biformes hominum p. Ryckius intelligit *hippocentaurum*, quem Plin. H. N. 7, 3. tradit Claudio imperante Romam ex Aegypto allatum in melle. Et dicuntur Centauri διφυεῖς, biformes. Ap. Cic. Tusc. 2, 8. *biformatus impetus* de Centauro. Sed, quia plurali numero utitur Tacitus, arbitror, etiam de aliis et pluribus intelligi posse, etiam hermaphroditis, quibus *duplex*, *ambigua natura* a Latinis tribuitur. Sic ob duplicem faciem biformis Ianus ap. Ovid.

partus, et suis fetum editum, cui accipitrum ungues inessent. Numerabatur inter ostenta deminutus omnium magistratuum numerus; quaestore, aedili, tribuno ac praetore et consule, paucos intra menses, defunctis. Sed in praecipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam temulentus iecerat, «fatale sibi, ut coniugum flagitia ferret, dein puniret,» metuens, agere et celerare statuit, perdita prius Domitia Lepida,

82. *Cui accipitrum ungues.* Forte *accipitrini.* Paullo ante *examen apum,* non *apium.* Cod. Agr. et *tribuno, praetore ac consule.*

Fast. 1, 89. Androgyui autem etiam apud Livium 31, 12. inter prodigia et quidem obscenissima. Ceterum coniunxi cum sequentibus, ut est in ed. pr. Puteol. Ber. Alc. Primus (e Bud.) diremit Rhenanus interposito puncto, quem omnes secuti sunt. Deinde MSS. et edd. vett. omnes *fetum editum;* et MS. Fl. edd. vett. ante Rhenan. *inessent*, pro quo hic dedit e cod. Bud. *erant* idque secuti sunt usque ad Pichenam. *Fetus editus* unde venerit, nescio. Male autem Ryckius haec coniungit cum *numerabatur. Inter prodigia numerari* dicitur h. l. de re, quae proprie non est, sed propter eventum pro prodigio habetur. Ex quo genere est mors magistratuum ex omni genere. Sed fetus suis cum accipitris unguibus semper prodigium fuit. Non animadverterunt viri docti, intelligendum *nunciabatur, ferebatur.* Saepe apud Livium et nostrum oratio subito e recta fit obliqua, et contra. V. ad 1, 36. Sed si libri faverent, tamen praeferrem nominativos. Ern. Sic Bip. Contra Lall. subintelligit *nunciabant, ferebant*, quod admitti potest. Singulare est, quod refert Phlegon de mirab. c. 23. *Corn. Gallicani uxor Romae infantem edidit capite Anubidis.* Alia v. ap. Fortun. Licetum.

Deminutus. Sic cod. Flor. et Bud. Vulgo *diminutus.*

Perdita prius Domitia. Nemo tam inconspectus in legendo, qui vitium non videat male haerentis et incoibilis orationis. Domitia, inquit, perdita est: et subdit quasi de alia, quia inter Lepidam et Agrippinam aemulatio exercebatur. Corrige vero, et reduc aberrantem vocem: *perdita prius Domitia Lepida levibus et muliebribus caussis: quia minore Antonia genita.* Scilicet Cn. Domitio duas fuisse filias, quarum utraque Domitia gentis numine dicta: sed minor, de qua hic, discriminandi caussa, cum Lepidae cognomine. Ea nunc ad mortem adacta. Suetonius Ner. 7. *Amitam Lepidam ream testimonio coram adflixit, gratificans matri, a qua rea premebatur.* At Domitia altera supervixit, et mentio eius 13, 19. estque veneno sublata a Nerone, paullo post mortem matris. Vide Suet. Ner. 34. et Xiphil. 61, 17. Lips. Nempe ante erat: *p. p. D. levibus et m. c. quia Lepida*: quod primum reperi apud Puteol. et MS. Guelf. In MS. Flor. et ed. pr. est *Domitiale mul. caussis:* hinc *levibus et* formatum, cum deberet esse *Lepida*, ut Lipsius vo-

muliebribus caussis: quia Lepida, minore Antonia genita, avunculo Augusto, Agrippinae sobrina prior, ac Cnei, mariti eius, soror, parem sibi claritudinem credebat. Nec forma, aetas, opes multum distabant; et utraque impudica, infamis, violenta, haud minus vitiis aemulabantur, quam si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimvero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronem praevaleret. Nam Lepida blandimentis et largitionibus iuvenilem animum de-

83. *Animum devinciebat. Demulcebat* cod. Agr. — 84. *Quae filio dare imperium.* Forte *quae cum filio dare imperium*, vel *daret*, *et nequiret.* Sed vide hic Gronovium et interpretes 13, 56. quibus tamen non accedo, nam de locis per illos productis, eos sanos esse nondum liquet.

luit et Torr. ad Suet. Ner. 5. Librarius deinde voluit resarcire peccatum, et alieno loco scripsit *Lepida:* quamquam etiam altero loco nomen illud ferri posse arbitror. Itaque post Freinsh. Gronov. et Ryckium dedi: *Domitia Lepida muliebribus caussis.* Ern. Bud. *levibus et mul. c.* Vox *Domitia* suppleta in marg. Plehena primus locum restituit, praeiverat Lipsius.

Minore Antonia genita. Culpant me, quod non scripserim *maiore.* Non me, sed Tacitum. Ita enim iterum sensit scripsitque noster 4, 44. *Cn. Domitius electus, cui minor Antonia Octavia genita in matrimonium daretur.* At enim Suet. et Plut. aliter. Quid ergo? novum est, ut dissensus aliquis scriptorum sit? Et tamen Plut. clare id non dicit: clare Suet., fateor, plus uno loco. Sed cur arbiter ego inter eos sim? Solvo me iudicatu isto; et bono veterique ritu, iuro mihi non liquere. Lips. Intelligit Torrentium ad Sueton. l. c. Ern.

Agrippinae sobrina prior. Sive, quod iurisconsulti suggerunt, *sobrina propior:* etsi eadem vis alteri illi voculae. Lepida autem Germanico, patri Agrippinae, consobrina fuit. Filia ergo Germanici Lepida sobrina propior. Res satis clara ex stemmate nostro Augusti. Lips. Mox *eius* post *mariti* abest a MS. Guelf. eleganter. Sed vide dicta supra. Ern.

Cnei, mariti eius. Domitii. Cf. 13, 10. Freinshemium offendit, quod Agrippinae maritus tantum praenomine notetur; sed sic Pompeium quoque apud Cic. Cnei nomine vocari et frequens ita apud Romanos factum, praeterea Cnei praenomen Domitiae genti familiare fuisse, docet Spanhem. de Pr. NN. t. 2. p. 30.

Impudica, infamis, vinolenta. Malim *violenta:* ut superba et commota animo utraque fuerit. De vini nota nihil legi. Lips. Sic MSS. Guelf. ed. Puteol. Beroald. Alciat. Ceteri libri (et Bud.) *vinolenta.* Illud restituit Plehena (e Flor.). Mox c. 67. pariter verba haec confusa. Ern.

vinciebat, truci contra ac minaci Agrippina, quae filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.

65. Ceterum obiecta sunt «quod coniugium principis devotionibus petivisset, quodque, parum coërcitis per Calabriam servorum agminibus, pacem Italiae turbaret.» Ob haec mors indicta, multum adversante Narcisso, qui, Agrippinam magis magisque suspectans, prompsisse inter proximos ferebatur, «certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum, seu Nero potiretur. Verum ita de se meritum Caesarem, ut vitam usui eius impenderet. Convictam Messallinam et Silium. Pares iterum accusandi caussas esse, (si Nero imperitaret,

Quae filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat. Freinshemius addendum putabat *volebat.* Sed non profecto *volebat* tantummodo, quippe quae iam dudum dedisset: sed intelligendum *quibat.* Agrippina eo usque valebat in republica, penes Claudium, apud se, ut filio imperium pararet: sed non erat tam potens sui, ut toleraret regnantem. Genus loquendi Observ. 4, 2. illustravimus. Gron. Rectissime. Hujusque generis exemplum iam supra observavimus. Eum sequitur et Graevius in epistola ad Heins. qua respondet eius coniecturae *daret.* t. 4. Coll. Burm. p. 498 et 500. Add. ad 13, 56. Ern.

Quod coniugium principis. Id est, coniugem. Nam, ut Claudii coniugium ipsa ambierit, non lectum. Abusa ergo vetitis artibus ad perniciem Agrippinae. Sic *servitium* pro servo, et *matrimonium* pro matrona Liv. 10, 23, et *clientela* pro clientibus in Tacito notavi. Lips. Atque etiam MSS. Flor. et Reg. *coniugem:* quod videtur esse e glossa. (Bud. *coniugium*) Ceterum non necessarium *coniugium* de coniuge capere. V. quae supra ad 2, 13. de *matrimonio* dixi. Mox *indicta*, quod edidit Rhenanus pro *indita*, est iam in ed. pr. Ern. Rhen. sic forsan ex ingenio, nam Bud. *indita.*

Pares iterum accusandi. Explicandum potius quam mutandum hunc locum existimo, et id tentavimus Obs. 1, 22. Gron. Commoda sane est sententia paraphraseos Gronovianae. Sed vereor, ne plus sit in paraphrasi, quam in verbis Taciti. Verba: *Pares . . . imperitaret*, sic explicat: *Sane imputari Neroni posse convictam Messallinam et Silium: sed rursus convincendam Agrippinam cum Pallante; quod si faceret, ut necessario faciendum sit, si Caesarem salvum velit, implacabilem Neronem habiturum, si, quamvis eversa matre, fortuna illi det imperium.* Potuit sane ita disputare Narcissus: sed in verbis hoc ubi est? quae per latinitatem nihil

Britannico successore, nullum principi meritum, ac) novercae insidiis domum omnem convelli, maiore flagitio, quam si impudicitiam prioris coniugis reticuisset, quamquam ne impudicitiam quidem nunc abesse, Pallante adultero; ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habere.» Haec atque talia dictitans, amplecti Britannicum: «robur aetatis quam maturrimum» precari: modo ad deos, modo ad ipsum tendere manus, «adolesceret, patris inimicos depelleret: matris etiam interfectores ulcisceretur.»

66. In tanta mole curarum, Claudius valetudine adversa corripitur, refovendisque viribus mollitie caeli

85. *Nullum principi meritum. Nullum e principe metum* Muretus et Acidalius. Sed cur ergo dixit supra, *certam sibi perniciem, si Britannicus rerum potiretur!* Locus corruptus. Scribo: *nullum principatui inferri meritum.* Deinde Medic. *ad novercae*, hoc est, *at.* -- 86. *Maiore flagitio.* Cod. Agric. *flagitio maiore tacere.* Lege: *maiore flagitio id taceri.*

aliud significare possunt, quam, si contingat, ut Nero imperitet, idem esse agendum in Agrippina, quod fecisset in Messallina. Atqui id est falsum: id Narcissus dicere noluit. Vivo Claudio accusanda Agrippina erat. Nempe, commemorato, quid pro principe egerit, quid agendum sit, incipit docere, quid de se futurum sit, primum, si Nero succederet, salva matre (quippe non successurus erat, damnata et sublata Agrippina), deinde, si Britannicus, sublata aut viva noverca. Hic igitur clarum puto, deesse, quod respondeat primae sumptioni: *si Nero imperitaret.* Non enim apparet, quare tum sibi metuendum putet. Nam, ut dixi, de matre accusando eversa cogitari hic non potest; quod tum non imperaturus erat. Ergo post haec verba lacunam esse puto: et punctum ponendum post *esse*. Iam in alterius sumptionis ὑπερβολῇ, verba, *nullum principi meritum*, explicat, *nihil esse, quod ei imputet.* An vero hoc verba latina sonant? Quis dixit unquam *nullum est ei meritum*, pro nihil mihi (aut alii) debet, nullum meum est in eum meritum? Hoc saltem doceri debebat. Dixisset potius *nullum sibi meritum*, aut simile quid. Atque etiam *principis* nomine Claudius videtur intelligendus. Nam, vivo Claudio, non appellaret sane Britannicum *principem*. Si per πρόληψιν dici obiicias, tamen hic frigebit verbum, cum pronomine tantum opus sit, principisque futuri nomen iam insit in *successore*. Atque hac de caussa nec probem Acidalii coniecturam: *nullum e principe metum:* quod etiam est falsum. Nam dicit, se etiam Britannico imperante periturum. Credo verum esse, quod Ferrarius voluit Elect. 1, 1. *nullum principi metum:* si, sublata Agrip-

et salubritate aquarum, Sinuessam pergit. Tum Agrippina, sceleris olim certa, et oblatae occasionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni consultavit: « ne repentino et praecipiti facinus proderetur: si lentum et tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius, et dolo intellecto, ad amorem filii rediret: » exquisitum aliquid placebat, quod turbaret mentem, et mortem differret. Deligitur artifex talium, vocabulo *Locusta*, nuper veneficii damnata, et diu inter

87. *Oblatae occasionis propera.* Praepropera cod. Agr. est exquisitum aliquid, rectius *praepropere* idem codex infra 13, 8. — 88. *Infusum delectabili cibo boletorum venenum.* τὸ *delectabili* non placet. Lego *delecto ad id habili cibo boletorum.* Sic *habilis iuventa* Ann. 4, 53. *legiones parum habiles proelio* 15, 26. *capessendae reip. habilis* Ann. 12, 41. Item in loco Hieronimi ad Ann. 6, 11. de Messalla Corvino apud Lipsium, lege, *inhabilem potestate esse* ec. Cic. de Or. 1, 54. *Si mihi calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles et apti ad pedem.* Apud Curtium 4, 9. *opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis et vasta planities, ne stirpes quidem et brevia virgulta operiunt solum.* Lego *equiti habilis. Equitabilis* legit Loccenius, et interpretatur ἱππάσιμος; sed non persuadet. *Habilis frumentis terra* Columella 2, 2. *habilis pandendis retibus locus* Plinius 9, 8. Curtius 8, 14, 4. *inequitabilis campi.* Ubi forte *equiti inhabiles* legendum. De fungis et boletis vide Plinium Nat. Hist. 22, 23 (47). *Fungorum lentior natura et numerosa genera, sed origo non nisi ex pituita arborum. Tutissimi qui rubent callo, minus diluto rubore quam boleti. Mox candidi velut apice flammis insignibus pediculis. Tertium genus suilli, venenis accommodatissimum.* Quia esu fungorum multi periere, *ancipitem cibum* vocat Plinius et Iuvenalis 5, 146. *Vilibus ancipites fungi ponentur amicis.* Seneca Ep. 95. *Quid tu illos boletos, voluptatum venenum nihil occulti operis indicas facere, etiam si praesentanei non fuerant:* leg. *abfuerant.* Sic et de morte Agrippinae, tale quid circumspicit Nero, quod fortuitum videri posset. Infra Ann. 14, 3 (1).

(1) In loco Plinii *legendum flaminis* pro *flammis.* Cf. Harduinus.

pina, Britannico successio certa, Claudium quidem ab uxoris insidiis tutum fore: *at* se, evertenda Messallina, tot turbarum in domo Caesaris caussam attulisse, ut hoc nomine Britannicus supplicium sumpturus sit. Sed varietatem lectionis addamus. MS. Reg. ed. pr. *impeditaret.* Porro MS. Flor. *ad novercae.* Pro *habere* Grotius malebat *haberi*, quod probat Ryckius, *metum. At* scripsit etiam manus docta in margine Gryphii. Ern. Uncinis inclusa abolenda censet Freinsh. Pro glossis ad principium spectantibus Bip. quoque habent. Iis resectis sat planus mihi sensus videtur. Hill. Rae. 8, 9. levi mutatione succurrendum putat. Si *Nero imperitaret* (ἀποσιώπησις, subaudito: *sibi esse pereundum.*) *Brit. successore, nullum percipi meritum, nunc nov.* etc.

Sinuessam pergit. Sinuessanas aquae H. 1, 72. et Plinio 31, 4. commendatae ob vim quamdam salubrem. Lips.

Ne repentino. Int. cavendum, metuendum: more Graecorum: ut supra iam notavimus 1, 47. Ern.

instrumenta regni habita. Eius mulieris ingenio paratum virus, cuius minister e spadonibus fuit Halotus, inferre epulas, et explorare gustu solitus.

67. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores prodiderint, « infusum delectabili cibo boletorum venenum, nec vim medicaminis statim intellectam, socordiane Claudii an vinolentia: » simul soluta alvus subvenisse videbatur. Igitur exterrita

89. *Socordiane Claudii an vinolentia.* Lege: *socordiane Claudii, an vi vinolentiae.* Vide ad 4, 48 ubi habes *vim epularum.*

Inferre epulas, et explor. Sic 13, 16. *Quia cibos potusque eius dilectus ex ministris gustu explorabat.* Cui id munus, is passim in lapidibus dicitur praegustator: in quodam etiam, A. POTIONE. Athenaeus 4, 21. Ὃν νῦν καλοῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι προγεύστην, τότε οἱ Ἕλληνες προτένθην ὠνόμαζον. Mos, qui libera repobl. ignotus Romanis: quem tamen coepisse coniicio ab Augusto, non vano argumento lapidis qui Romae (Grut. p. 602). GENIO. CAELI. HERODIAN. PRAEGVSTATOR. DIVI. AVGVSTI. IDEM. POSTEA. VILLICVS. IN HORTIS. SALLVSTIANIS. DECESSIT. NONIS. AVGVSTIS. M. COCCEIO. NERVA. C. VIBIO. RVFINO. COSS. Tenuitque Tiberius, de quo lego (ap. Grut. p. 582, 1.) TI. CLAVDIVS. FLAMMA. CLAVSVS. TI. AVG. PRAEGVSTATOR. et deinceps alii. Traductum morem opinor a Persis maxime, de quis Xenophon 1, 3. Παιδείας. Οἱ τῶν βασιλέων οἰνοχόοι, ἐπειδὰν ἐνδιδῶσι τὴν φιάλην, ἀρύσαντες ἀπ' αὐτῆς τῷ κυάθῳ, εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐγχεάμενοι, καταῤῥοφοῦσι· τοῦ δὴ, εἰ φάρμακα ἐγχέοιεν, μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς. Ubi et ritum habes praegustandi. LIPS. Mox pro *pernotuere* cod. Bud. habet *notuere*: Illud h. l. melius. Plus enim est *pernotescere* quam *notescere*. ERN. In priori lapide ap. Grut. loco CAELI legitur COETI.

Socordiane Claudii an vinolentia. Mire hic turbant libri. MS. Flor. *socordiane, an Claudii vi, an vinolentio.* Agr. *socordia mentis a Claudio bibi an vinolentia.* Ed. pr. *socordiam necis ad Claudii hi an vinolentia.* Sequentes edd. *socordiane an Claudii vinolentia.* Rhenanus, ut est in textu nostro, item Aldus, Gryphius, Lipsius, Pichena. Quinam sint vulgati; qui habeant *violentia*, auctore Pichena, nescio. Est tamen in Guelf. ERN. Bud. *soc. ne an Claudii vi an violentia.* Sic a 1. m. Sed 2. m. delevit *an* et *vi* et dedit *vinolentia.*

Simul soluta alvus. MSS. Bud. Guelf. et aliis ap. Brot. *solutum alvum:* quod negat mutandum Rhenanus. Sed consensus ceterorum librorum sequendus: etiamsi alias *videtur* etiam dictum reperitur cum accusativo, ut *dicitur, fertur* etc. Vid. Duker. ad Flor. 2, 6, 45. et quos ibi laudat. Saepe sic Livius. ERN.

Agrippina, et, quando ultima timebantur, spreta praesentium invidia, provisam iam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille, tanquam nisus evomentis adiuvaret, pinnam, rapido veneno illitam, faucibus eius demisisse creditur; haud ignarus, summa scelera incipi cum periculo, peragi cum praemio.

68. Vocabatur interim senatus, votaque «pro incolumitate principis» consules et sacerdotes nuncupabant, cum iam exanimis vestibus et fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Iam primum Agrippina, velut dolore victa, et solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, «veram paterni oris effigiem» adpellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque et Octaviam, sorores eius, adtinuit, et cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat, «ire in melius valetudinem principis,» quo miles bona in spe ageret, tempusque prosperum, ex monitis Chaldaeorum, adventaret.

69. Tunc, medio diei, tertium ante idus octob. foribus palatii repente diductis, comitante Burro, Nero egreditur ad cohortem, quae more militiae excubiis

90. *Iam primum.* Forte *tum primum*, et *dolore evicta.* Sic *evictus his* supra c. 25. *precibus uxoris evictus* 4, 57. *evicta blandimentis vitae* 15, 64. *ad miserationem evicta* 11, 37.

Dum res firmando. MS. Flor. *dum res forent firm.*, et sic ed. pr. MS. Reg. Agr. etiam *forent*, sed insuper *dum que*, *dum*, *quae*; unde Iac. Gronovius volebat corrigi *dum res foris firm.* respiciens ad milites foris excubantes. Heinsius *dum*, *quae de re forent firmando* etc. Malim *dum*, *quae forent f. i.* Sive nos sive Gronovium sequare, melius erit vulgata. Paullo ante ed. pr. *vexabatur interim senatus.* Ern. Vulgatum Bud. habet.

Adventaret. Sic MSS. praeter Bud. e quo *attentaret* reposuit Rhen. quod nec intelligi potest. Secuti tamen id sunt editores ad Pichenam usque, estque et in Guelf. et in aliis ap. Broterium. Mox *tertium*, quod e MS. Flor. dedit Pichena, omnes habent ante Rhenanum, qui edidit *tertio*. Ern. Bud. *atemptaret.... tertio.*

Nero egreditur etc. Pr. ed. vitiose *aggreditur*. Sed deinde *ad cohortem*, ut dedit post (e Bud.)

adest. Ibi, monente praefecto, festis vocibus exceptus, inditur lecticae. Dubitavisse quosdam ferunt, respectantes rogitantesque, « ubi Britannicus esset? » mox, nullo in diversum auctore, quae offerebantur, secuti sunt. Illatusque castris Nero, et congruentia tempori praefatus, promisso donativo, ad exemplum paternae largitionis, *imperator* consalutatur. Sententiam militum secuta patrum consulta. Nec dubitatum est apud provincias. Caelestesque honores Claudio decernuntur, et funeris solenne, perinde ac D. Augusto, celebratur: aemulante Agrippina proaviae Liviae magnificentiam. Testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus iniuria et invidia animos vulgi turbaret.

Rhenanus, cum intermediae edd. dedissent *a cohorte*. Porro omnes vett. *ibi*, quod se e Flor. edidisse dicit Pichena pro *ubi*: quod in Lipsiana demum reperitur, vitio operarum. *Festis vocibus* omnes habent, ut 5, 4. pro quo legendum videtur *faustis*. Ern. Bud. *ibi*.

Ad exemplum paternae largitionis. Promisit ergo viritim *quinadena sestertia* ut Suet. in Claudio expressit c. 10., sive, ut Iosephus 19, 4., *quina millia drachmarum*: quae sunt *sestertia vicena*, sive nobis *quingenti Philippici*. Nam, quod olim ex Dione dixi, de centenis nummis: erravi. Ea enim donatio a Claudio usurpata singulis deinceps natalibus imperii sui. Lips.

Caelestesque hon. Huc DIVOS CLAVDIVS in numo Neronis.

C. CORNELII TACITI

ANNALIVM

LIBER TERTIVS DECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Silanus, proconsul Asiae, veneno necatus Agrippinae fraude. Narcissus ad mortem actus.* 2. *Laus Burri et Senecae.* 3. *Claudius censorio funere elatus laudatur a principe.* 4. *Bona Neronis initia. Multa senatus arbitrio constituta.* 5. *Agrippinae viriles curae.* 6. *Parthi Armeniam adfectant. De Nerone varia iudicia vulgi.* 7. *Is curam belli suscipit. Parthi amittunt Armeniam, cui* 8. *praepositus Corbulo.* 9. *Vologeses dat obsides. Nero dissidium ducum componit.*

10. *Nero civiliter agit, et* 11. *clementiam ostentat.* 12. *Acten amat,* 13. *matre fremente, mox frustra blandiente, cuius hinc fracta potentia.* 14. *Pallas libertus cura rerum demotus. Agrippina ad minas ruit.* 15—17. *Britannicum Nero praecipiti veneno tollit et eius funus festinat.* 18. *Matrem indignantem custodibus privat, domum separat.* 19—22. *Derelicta, rerum novarum incusata se purgat. Accusatores eius puniti.* 23. *Pallas et Burrus delati.* 24. *Theatris maior species libertatis data. Urbs lustrata.*

25. *Neronis nocturna lascivia. Montanus, cum principe per tenebras congressus, mori adactus. Histriones Italia pulsi.* 26, 27. *Actum de libertis ingratis in servitutem revocandis, sed non peractum.* 28. *Tribunorum et aedilium cohibita potestas.* 29. *AErarii cura varie habita.* 30, 31. *Illustrium aliquot damnationes. L. Volusius fato concedit. Amphitheatrum Neronis. Praesides ludos edere prohibiti.* 32. *Vitae dominorum consultum. Pomponia Graecina, superstitionis*

externae rea, insons nuntiatur. 33. *Rei P. Celer, Cossutianus Capito, Eprius Marcellus.*

34. *Messalla consul, Neronis liberalitas.* 35. *Cum Parthis rursus discordia de Armenia. Corbulonis disciplina, virtus, severitas.* 36. *Pactius Orphitus, contra imperium pugnans, fususque extra vallum tendere iussus.* 37. *Tiridates bello infensat Armeniam, legatos ad Corbulonem mittit,* 38. *qui fraudem sibi per colloquium paratam eludit, et* 39—41. *Armeniae castella capit, Artaxata adgreditur et, decedente hoste, capit, igne delet. Ob haec Neroni et diis honores.* 42. *P. Suilius reus in Senecam invehitur,* 43. *deportatur.* 44. *Octavius Sagitta amore vecors Pontiam tergiversantem ferro transverberat. Liberti mira fides.*

45. *Poppaeam Sabinam amare Nero occipit. Istius genus, forma, opes, mores, matrimonia, adulteria.* 46. *Eius maritus Otho, ut amoveatur, Lusitaniae praeficitur.* 47. *Corn. Sulla, principi suspectus, Massiliam mittitur.* 48. *Puteolis concordia restituta.* 49. *De numero gladiatorum Syracusis edendorum disceptatio. Thraseae Paeti opinio.* 50. *Vectigalia contra Neronis impetum retenta.* 51. *Publicanorum iniquitas temperata.* 52. *Proconsules rei absoluti.*

53. *L. Vetus ope Mosellae et Araris Rhenum cum Oceano iungere parat. Obstat AElii Gracilis invidia.* 54. *Frisii iuxta Rhenum sedes figere frustra conantur.* 55. *Eosdem agros Ansibarii occupant fato eodem.* 56. *Boiocali constantia. Ansibarii deleti.* 57. *Catti ab Hermunduris fere ad exitium gentis caesi. Ignes terra editi vix oppressi.* 58. *Ficus Ruminalis. Gesta haec annis quatuor,*

IMP. CLAUDIO NERONE, L. ANTISTIO VETERE;
Q. VOLUSIO, P. CORNELIO SCIPIONE;
IMP. CLAUDIO NERONE II, L. CALPURNIO PISONE;
IMP. CLAUDIO NERONE III, VALERIO MESSALLA, COSS.

1. Prima novo principatu mors Iunii Silani, proconsulis Asiae, ignaro Nerone, per dolum Agrippinae patratur: non, quia ingenii violentia

COMMENTARIVS.

Iunii Silani. Crebro in historia horum temporum mentio Silanorum, et confusa: quae, cautio mihi est, ne turbet inventutem. Ea re, non stemma quidem eius familiae ponam (arduus ille et fortasse vanus labor:) sed illustrissimos quosque, quo imperatore, quoque exitu fuerint, exsequar, cum temporum nota. Exordio a Tiberio principe: quia quae supra, nihil ad Spartam meam.

C. Iunius, C. F. Silanus. Consul fuit cum P. Corn. Dolabella a. 762. sub Augusto; proconsul Asiae, sub Tiberio, damnatusque repetundarum et proiectus in Cytheram insulam. Supra 3, 66. seq.

M. Iunius, M. F. Silanus. Consul fuit sub Tiberio a. 771. Proconsul Africae fuit. H. 4, 48. *Mox C. Caesar turbidus animi, ac M. Silanum obtinentem Africam metuens.* Socer fuit Caii Caligulae et ab eodem interfectus. Sueton. 12, 23. Item Dio 59, 8. 61, 6.

D. Iunius, M. F. Silanus. Marci prioris frater. Is, adulter in Iulia nepte Augusti, in exsilium ivit, rediitque per gratiam et potentiam M. fratris sui. Fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est. 3, 24.

Ap. Iunius Silanus. Consul fuit sub Tiberio a. 780. Consocer Claudii dicitur Suetonio, propter L. Silanum filium eius Octaviae sponsum. Proconsul Hispaniae, et maritus Lepidae matris Messallinae. A Claudio, incerto crimine, occisus. Dio 60, 14. Sueton. 29. et 37.

Eius duo filii *L. Silanus* et *M. Silanus.* Lucius gener Claudii fuit, Octaviae sponsus, Agrippinae artibus ad mortem actus. Marcus consul fuit cum Valerio Asiatico a. 799. in quo error insignis Onufrii, qui Asiatico collegam dat Messallam, quem Dio 60, 27. refutat et Fasti graeci. Proconsul Asiae fuit et a Nerone nunc interfectus. De eo Plinius 7, 11. *D. Augustus, in reliqua exemplorum raritate, neptis suae nepotem vidit genitum, quo excessit anno, M. Silanum: qui, cum Asiam obtineret post consulatum* (malim scribi *pro consulatu*) *Neronis principis successione, veneno eius sublatus est.* Etsi Plinius scelus hoc Neroni adscribit, quod noster reiicit in matrem.

Fuit et *D. Iunius Silanus*, consul a. 806. Lips.

Patratur. Aurelius, Freinsh., Ryckius malunt *patratur*, quo verbo in hac re alibi noster utitur 2, 39. 4, 57. etc. Et confunduntur

exitium irritaverit, segnis et dominationibus aliis fastiditus, adeo, ut C. Caesar « pecudem auream » eum adpellare solitus sit: verum Agrippina, fratri eius L. Silano necem molita, ultorem metuebat, crebra vulgi fama, « anteponendum esse vix dum pueritiam egresso Neroni, et imperium per scelus adepto, virum aetate compo-

baec verba non raro in libris scriptis. V. Cortius ad Sallust. Iug. 13. *Mortem, perniciem parare:* dicitur illud quidem, sed cum dativo. Ern. Rectius *patratur.* Probat et Lall. Recepere Bip.

Exitium irritaverit. Exitium legendum putant viri docti. Recte. Nam hic exitus violentus, caedes intelligenda. V. dicta ad Sueton. Domit. 15. ubi *exitium* Casaub. Graevius et nuper Oudendorpius. Add. infr. c. 17. *crebris ante exitium diebus.* Porro e Guelf. rescripsi *irritaverat* pro vulgato *irritaverit:* quod in hoc contextu et narratione directa locum non habet. Utrumque secutus est Broterius. Ern. Cod. Agr. *exitium.* At Bud. *exitum*, quod placebat Rhenano, quia sic 15, 74. H. 2, 5, 8, 31. Bud. *irritaverat*, et a 2. m. *rit.* Hoc praefero cum Bip. quia non de vera aut certa caussa sermo.

Dominat. aliis. Sub Ti. C. et Claudio.

C. Caesar pecudem auream. Vereor, ut scriptori nostro constet ratio. Non enim in hunc M. Silanum expetit Caii dictum: sed in illum alterum, qui eius socer. Dio clare 59, 8. Ὁ δὲ δὴ πενθερὸς αὐτοῦ Μάρκος Σιλανὸς.... ἐπειδὴ βαρὺς αὐτῷ ὑπό τε τῆς ἀρετῆς καὶ ὑπὸ τῆς συγγενείας ἦν.... ἑαυτὸν κατεχρήσατο.... ὁ δὲ Γάϊος τά τε ἄλλα ἰσχυρῶς προεπηλάκιζε, (καί τοι οὕτω καλῶς περὶ αὐτοῦ φρονῶν, ὥστε καὶ χρυσοῦν αὐτὸν πρόβατον ὀνομάζειν) καὶ ὅπως μηκέτι πρῶτος ἐπιψηφίζηται. etc. Cui ut assentiar, aetas Silani me inducit. Natus enim est extremo, ut Plinius ait, Augusti anno: a quo ad hunc diem anni duntaxat quadraginta sunt. Non ergo in ea aetate his adolescens formidini aut contemptui aliis dominationibus esse potuit, cuius adhuc nullus sermo. Sed, ut in homine Tacitus, sic in dicto aberrat Graecus. Putat enim laudis honorisque fuisse: quod revera probri fuit, et salse iactum in hominem divitem, sed ignavum, hebetem, oviculam meram. Lips. Dionem in sensu dicti et homine errare, docet Ryckius. Mox vereor, ne *eum* e terminatione proximi verbi ortum sit. Ern.

L. Silano. Convenit cum historia: tamen libri scripti *C. Silano.* Lips. *C.* ed. pr. *L.* Puteol. et seqq. omnes. *C.* correctum in margine Gryph. Mox quia verba *quod tunc spectaretur* e persona Taciti dicuntur, videtur esse debere *spectabatur*, sed illud est in omnibus libris. Ern. De Silano v. 12, 4, 8.

sita, insontem, nobilem, et, » quod tunc spectaretur, « e Caesarum posteris. » Quippe et Silanus D. Augusti abnepos erat. Haec caussa necis. Ministri fuere P. Celer, eques romanus, et Helius, libertus, rei familiari principis in Asia impositi. Ab his proconsuli venenum inter epulas datum est apertius, quam

Silanus D. Augusti abnepos. Praeit ad stemma aliquomodo Plinius, qui eum nepotem scribit Augusti neptis. Atqui Augusto e Iulia filia neptes duae, Iulia et Agrippina. E Iulia hunc derivo, hoc modo:

IVLIA, Aug. F. cui vir M. Agrippa.	IVLIA, cui vir L. Aemilius Paullus. Suet. Aug. 64.	AEMILIA LEPIDA proneptis Augusti Suet. Claudio 26. cui vir Ap. Iunius Silanus claro argumento, quia Suet. eum consocerum Claudii vocat. Postea tamen alteri Lepidae maritus, quae mater Messallinae. Ex Dione.	M. SILANVS, de quo hic. L. SILANVS, Claudii gener.

Stemma hoc satis certum est. Ne fallat te tantum Dio, qui 60, 14. Lepidam matrem Messallinae, uxorem tribuit Appio: sed sub finem vitae. At M. ille Silanus Augusti abnepos genitus fuit vivo Augusto. Appium hunc Silanum intelligit Augustus in epistola quadam, vocatque adfinem Claudii ob hoc matrimonium, apud Sueton. Claud. 4. *Curare eum ludis Martialibus triclinium sacerdotum, non displicet nobis si est passurus, se ab Silano filio homine sibi adfini admoneri, ne quid faciat, quod conspici et derideri possit.* Lips.

P. Celerius. Infra 33. et H. 4, 18. *P. Celer* dicitur. *P. Celerem accusante Asia, quid absolvere nequibat Caesar, traxit senecta, donec mortem obiret. Nam Celer interfecto, ut memoravi, Silano proconsule....* Hic ergo corrige. Lips. Sed etiam *Helius* rescripsi pro *Aelius*, ut iam voluit Rychius e Suet. Ner. 23. et Dione 63, 12. Edd. pr. Puteolan. aliaeque vett. omnes *Elius* sine adspiratione: quod frustra mutatum est in *Aelius*. Romani Helii nulli sunt, ut docuit Perizonius in Trig. diss. p. m. 151. et de numis consular. p. 235. At hic est nomen graecum liberti. MS. Guelf. plane *Helius* exhibet, et ante *Celerius*. Mox *his* e cod. Fl. Pichena. Sic et ed. pr. Vulg. *iis*; de qua confusione supra dictum. Ern.

ut fallerent. Nec minus properato Narcissus, Claudii libertus, de cuius iurgiis adversus Agrippinam retuli, aspera custodia et necessitate extrema ad mortem agitur; invito principe, cuius abditis adhuc vitiis, per avaritiam ac prodigentiam, mire congruebat.

2. Ibaturque in caedes, nisi Afranius Burrus, et Annaeus Seneca obviam issent. Hi rectores imperatoriae iuventae, et (rarum in societate potentiae) concordes, diversa arte ex aequo pollebant: Burrus militaribus curis et severitate morum; Seneca praeceptis eloquentiae et comitate honesta: iuvantes invicem, quo facilius lubricam principis aetatem, si virtutem adspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen utrique unum erat con-

1 *Et comitate honesta.* *Modesta* malim. Sed nil mutem. *Honesta*, nullis malis artibus instructa.

Retuli. V. 12, 65.

Ad m. agitur. Cod. Agr. *adigitur ad m.* Idem mox *ni* pro *nisi.*

Pari in societate pot. Si quid mutandum, legam: *paris in societate potentiae.* Sed vix opus, etsi alii conantur. Lips. Boxhornius e vestigiis cod. Flor. qui habet: *et parum in societate potentia et concordes*, corrigit: *et* (*rarum in societate potentiae*) *concordes.* Feliciter, ut puto. Sic supra 1, 39. *Ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset*, (*rarum etiam inter hostes*) *legatus P. R. Romanis in castris sanguine suo altaria deum commaculavisset.* Item c. 56. *Nam* (*rarum illi caelo*) *siccitate et amnibus modicis inoffensum iter properaverat.* 6, 10. *Per idem tempus L. Piso pontifex* (*rarum in tanta claritudine*) *fato obiit.* Grov. Cum MS. Fl. consentit MS. Reg. et Agr. ed. pr. nisi quod alterum *et* est ante *potentia.* Puteol. *pari in societate*, *potentiaque*, ut est in Guelf. Delevit *que* Rhenanus. *Potentiae* primum in Lips. edd. reperi. *Parem societatem potentiae*, pro *paris*, ferrem. Nam adiectiva etiam in aliis Tacitus permutat, ut supra vidimus, atque etiam alii, in primis poëtae. V. Excurs. 9. ad Suet. Sed Boxhornium verum vidisse puto, cuius correctionem secutus est Broterius. Idque indicavit etiam Heinsius. Recepit Ryckius. Ern. Item Lall. et Bip. Ipse quoque recepi. In Bud. τὸ *que* a. 2. m. erat adiectum.

tra ferociam Agrippinae, quae cunctis malae dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus Pallantem; quo auctore Claudius nuptiis incestis et adoptione exitiosa semet perverterat. Sed neque Neroni infra servos ingenium; et Pallas, tristi arrogantia modum liberti egressus, taedium sui moverat. Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, signumque, more militiae, petenti tribuno dedit, OPTIMAE MATRIS. Decreti et a senatu duo lictores, Flaminium Claudiale,

2. *Flaminium Claudiale. Flamini Claudiali* cod. Agr. an *flaminicae ut Claudiali!* -- 3. *Intentus ipse et ceteri. Et ceteris* cod. Agr. An *intentis ipso et ceteris!* Latet aliquid. An *intentius!* Ann. 1, 52. *Paucioribus Drusum laudavit, sed intentior, et fida oratione. Intentius se excusare* 3, 35. *Dicere intento ore* Dial. de Orat. c. 11.

Malae domin. Sic ed. pr. Beroald. Alc. Sed Guelf. Put. *malis:* quod (e Bud.) restituit Rhenanus, idque secuti sunt Aldus, Gryphius. Sane proprie hoc adiectivum referendum erat ad *cupidines.* Verum vid. not. praeced. Et sic ὁμοιοτέλευτα vitantur. ERN.

Incestis et adopt. Cf. 12, 2, 5, 25.

Infra servos ing. Vell. 2, 83. *Infra servos cliens.*

Signum more militiae. Signum sive tessera semper tribunis data, etiam rep. antiqua. Livius 28, 24. *Forma tamen Romanorum castrorum constabat.... quod tribunos et iura reddere in principiis sinebant, et signum ab iis petebant, et in stationes ac vigilias ordine ibant.* Dabatur a consule, praetore, eove qui exercitui toti praeerat. Idem Livius ib. 27. *In praetorio tetenderunt Albius et Atrius, classicum apud eos cecinit, signum ab iis petitum est.* At praetorii tribunus a solo principe. Ideo supra 1, 7. inter signa accepti imperii Tacitus posuit: *Defuncto Augusto, signum praetoriis cohortibus, ut imperator, dederat.* Super hac re plura in Excursu A. LIPS.

Duo lictores, Flaminium Claudiale. At Liviae decretus lictor tantum unus, et idipsum recusante Tiberio (1, 14). Flaminium Claudiale quomodo ad honestandam facit Agrippinam? Credo, ut ipsa Flaminica Claudii esset: exemplo Liviae, quae Augusti. Nam eam sacerdotem Augusti fuisse docui ad 1, 10; velimque addi Paterculi locum, quem viri docti emendare conati frustra 2, 75. *Livia Romanarum eminentissima, quam postea coniugem Augusti vidimus, quam transgressi ad eos sacerdotem ac filiam.* Legunt: *quin transgressa ad eos sacerdotem poene habuit ac flaminem.* Quasi ad Liviam ipsam referenda sint, quae mortua caelesti religione culta per flamines ac sacerdotes. Campas loquuntur et floccos: tu lege mecum: *quam transgressi ad deos.* Livia enim est, quae mariti sui in deos relati et sacerdos fuit

simul Claudio censorium funus, et mox consecratio.

3. Die funeris laudationem eius princeps exorsus est. Dum antiquitatem generis, consulatus, ac triumphos maiorum enumerabat, intentus ipse, et ceteri; liberalium quoque artium commemoratio, et nihil, regente eo, reipublicae triste ab externis accidisse, pronis animis audita: postquam ad providentiam sapientiamque flexit, nemo risui temperare, quamquam oratio, a Seneca composita, multum cultus praeferret: ut fuit illi viro ingenium amoenum, et temporis eius auribus accommodatum. Adnotabant seniores, quibus otiosum est vetera et praesentia contendere, « primum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienae facundiae eguisse. » Nam dictator Caesar summis oratoribus aemulus: et Augusto prompta ac profluens, quae deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus sensibus, aut consulto ambi-

4 *Quibus otiosum est vetera.* Cur *otiosum* senioribus magis quam iuvenibus? Nec *otiosum* satis latine dicitur hoc sensu. Lego *quibus ambitiosum est.* Ann. 15, 22. *Nova et ancipitia praecolere avida et plerumque fallax ambitio est.* — 5. *Animum in alia. Animum ad puerilia* cod. Agr. An *vernilia*? *Foedum studium* vocat 14, 14.

et filia. Satis dictum supra. Lips. De Flaminio Claud. v. Panvin. de Civ. Rom. 2, p. 173.

Censorium funus. Respice ad 4, 15.

Temporis eius. Sic MS. Flor. ed. pr. Ceteri *illius.* Illud cum I. Gronovio recepimus. Mox *otium est* ed. pr. Beroald. et ceterae usque ad Pichenam. *Otiosum est* MSS. Flor. Guelf. ed. Puteol. Pich. seqq. e quo per compendium scribendi factum *otium* videri potest: sed tamen durum est *otiosum est... contendere*; mollius multo *otium* videtur. Ern. *Otiosum* habent et Ven. et Bud. Eodem modo H. 2, 38. occurrit *vacuum fuit* concupiscere.

Quae deceret pr. Durior haec interpositio: quod sensit Acidalius, qui coniiciebat *qua*, i. quatenus: possis etiam *quaeque.* Sed non satisfacit. Ern. Cod. Agr. *et quae deceret.* Ceterum nil hic duri. *Quae*, i. e. qualis, ut recte Hill. Rac. 37. De re ipsa Suet. 86.

Tum validus. Ed. pr. *validis:*

guus. Etiam C. Caesaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio, quotiens meditata dissereret, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis vividum animum in alia detorsit: caelare, pingere, cantus aut regimen equorum exercere: et aliquando, carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinae ostendebat.

4. Ceterum, peractis tristitiae imitamentis, curiam ingressus, et « de auctoritate patrum, et consensu militum, » praefatus, « consilia sibi et exempla capessendi egregie imperii » memoravit: « nec iuventam armis civilibus, aut domesticis discordiis, imbutam; nulla odia, nullas iniurias, nec cupidinem ultionis adferre. » Tum « formam futuri principatus » praescripsit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia. « Non enim se negotiorum omnium iudicem fore, ut, clausis unam intra domum accusatoribus et reis, paucorum potentia grassaretur. Nihil in penatibus suis venale, aut am-

ceterae omnes *validus*. *Validis* consentit cousuetudini Taciti veriaudae coustructionis in talibus. Mox *ac* MS. Guelf. vett. omnes ed Rhen. qui e cod. Bud. dedit *aut:* quod melius. Ern.

C. Caesaris. Qui etiam libros scripsit de arte dicendi, ut vult Suidas: Γάϊος Καῖσαρ, ὃς ἐπεκλήθη Καλλιγόλας, ῥητορικὴν τέχνην ἔγραψε Ῥωμαϊκῶς. Quem tamen puto ego falli: eosque Germanici fuisse. Lips. Heinsius malebat *C. Caesari*. Burm. ad Suet. Cal. 53. *turbatam mentem* interpretatur iratam: quo sensu *turbatus* diei, satis probat. Adiuvet Suet. qui l. e. dicit *irato et verba et sententias suppetiisse*. Sed ego potius capiendum puto de mentis valetudine: de que idem Suet. c. 50. Valetudo mentis, quae ei sive e morbo, sive e philtro accidit, non corrupit eius vim dicendi. Mox ed. pr. *dissererentur*, ut MS. Flor.; quod et ipsum bonum est. Item *caelare, pingere*, uterque liber sine copula: quam primus Puteolanus addidit, non Beroaldus. Ern. Bud. a m. pr. *discerentur*. Pro *in alia* cod. Agr. *ad puerilia*, menifesto glossemete. Bud. *caelare et pingere*.

Egregie. Edd. ante Rhenanum *egregii:* et sic MS. Guelf. Sed *egregie* melius est. Ern. Sic et Bud.

Clausis intra dom. Exemplum habes 11, 2.

bitioni pervium: discretam domum et remp. Teneret antiqua munia senatus: consulum tribunalibus Italia, et publicae provinciae adsisterent. Illi patrum aditum praeberent: se mandatis exercitibus consulturum. »

5. Nec defuit fides. Multaque arbitrio senatus constituta sunt: « ne quis ad caussam orandam mercede aut donis emeretur: Ne designatis quaestoribus edendi gladiatores necessitas esset. » Quod

Consulum tribunalibus Italia. Polybius 6, 13. Ὁμοίως καὶ ὅσα τῶν ἀδικημάτων, τῶν κατ' Ἰταλίαν, προσδεῖται δημοσίας ἐπισκέψεως, λέγω δὲ, οἷον προδοσίας, συνωμοσίας, φαρμακείας, δολοφονίας, τῇ συγκλήτῳ μέλει περὶ τούτων. Πρὸς δὲ τούτοις, εἴ τις ἰδιώτης ἢ πόλις τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, διαλύσεως ἢ ἐπιτιμήσεως ἢ βοηθείας ἢ φυλακῆς προσδεῖται, τούτων πάντων ἐπιμελές ἐστι τῇ συγκλήτῳ. Qui locus unicus verbis Taciti est illustrandus. GRON.

Publicae provinciae. Spectat ad divisionem Augusteam. Claudius pleraque omnia ad se traxerat: at Nero populi provincias (eae enim publicae) earumque controversias solis consulibus curae fore: se Caesarianis provinciis, in quibus exercitus, velle consulere praedixit. LIPS.

Illi patrum aditum. Non muto. Consules, inquit, praebeant provincialibus aditum patrum. At haec oratio Senecae adeo grata patribus, ait Xiphil. 61, 3. Ὥστε καὶ ἐς ἀργυρᾶν στήλην ἐγγραφῆναι, καὶ ἐν ταῖς νέαις τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἀρχαῖς ἀναγινώσκεσθαι ψηφισθῆναι. Nec novum id senatus decretum: excipio de argento. Nam et antea semper principum orationes in aes incisae, et kalendis ian. recitatae. Morem, quem non nimis notum suggerit mihi Dio 60, 10. Τότε δὲ λόγους τινὰς ἐν τῇ νουμηνίᾳ τοῦ τε Αὐγούστου καὶ τοῦ Τιβερίου κατὰ δόγμα ἀναγινωσκομένους, ὥστε καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας τοὺς βουλευτὰς παρατείνεσθαι, ἔπαυσεν· ἀρκοῦν εἶναι φήσας, ἐν ταῖς στήλαις αὐτοὺς ἐγγεγράφθαι. Lucem hinc do Plinii Paneg. 75. *Acclamationes nostros*, inquit, *ne qua interciperet oblivio, P. C., in publica acta mittendas et incidendas in aere censuistis. Ante orationes principum tantum eiusmodi genere monumentorum mandari aeternitati solebant: acclamationes quidem nostrae parietibus curiae claudebantur.* Et ab hoc ritu est, quod Q. Haterius 3, 57. censet, *eius diei senatus consulta aureis literis in curia figenda.* Ingerunt et iurisconsulti, apud quos locis aliquot orationes hae principum laudatae. Sed nec ab alia caussa evenisse crediderim, quod Claudii oratio Lugduni nostro aevo reperta in tabula aeris. LIPS.

Ne quis ad caussam etc. Cf. 11, 7.

Edendi gladiatores necessitas. Pertinet ad abolendum Claudii scitum,

quidem adversante Agrippina, « tanquam acta Claudii subverterentur, » obtinuere patres: qui in palatium ob id vocabantur, ut adstaret, obditis a tergo foribus velo discreta, quod visum arceret,

qui, auctore Dolabella, sanxit, *spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui quaesturam adipiscerentur.* V. 11, 22. Ubi suspecta vox *adipiscerentur.* Cur enim hic ἐμφατικῶς scriptum. *Ne designatis quidem:* nisi quia antea ex ea sanctione, dabant etiam candidati? Atque ita in Lampridii Alexandro lego c. 43. *Quaestores candidatos* (malim *quaesturae*) *ex sua pecunia iussit munera populo dare, sed ut post quaesturam praeturam acciperent.* Ceterum hoc Neronis decretum abolevit iterum Domitianus: de quo Suetonius 4. Lips. *Quidem* deleri volebant Acidalius et Ursinus. Potuit e sequentibus huc trahi, ut c. seq. *alii* ante *anquirebant* in ed. pr. Si est a Tacito, sensus est, ne quaestoribus, saltem quod tantum designati essent, necesse esset edere gladiatores. Ern. *Quidem* omnino delendum. Sic et Bip.

Qui in Palatium. Puto in templum (Vide Sueton. Aug. 29.) Apollinis Palatini. Supra 2, 37. *Quatuor filiis ante limen curiae adstantibus, quum in palatio senatus haberetur.* Lips. In cubiculum potius, credo, propter sequentia. Idque etiam interdum sub aliis impp. factum, exemplo D. Iulii, qui caussam Deiotari in cubiculo cognovit, ut patet ex oratione Cic. c. 2. Add. 11, 2. Nam quae I. Gronovius paullo post de abditis et occultis foribus in templo illo, ea contorta sunt. Ern.

Abditis a tergo foribus velo discreta. Melius *obditis.* Intelligit autem vela, quae praetenta foribus: quibus etiam Claudius se texit. Sueton. 10. *Prorepsit ad solarium proximum, interque foribus praetenta vela se abdidit.* Et Heliogabalus narrante Lampridio 14. *Subito militum strepitu exterritus, in angulum se condidit, obiectuque veli cubicularis, quod in introitu cubiculi erat, se texit.* Iulius Pollux describit 10, 7. Πρὸ μὲν τοῦ κοιτῶνος ἐπὶ ταῖς θύραις, παραπετασμάτων σοι δεῖ, εἴτε ἁπλοῦν εἴη τὸ παραπέτασμα λευκὸν ἐξ ὀθόνης, εἴτε καὶ πολύχρουν. Id velum levabatur, in admissionibus. Seneca, epist. 80 (81.) *Non crepuit subinde ostium, non allevabatur velum.* Lamprid. in Alexandro 4. *Salutabatur quasi unus de senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis.* Inde apud ICtos caussas cognoscere levato velo, id est palam omnibus admissis, l. 5. C. De naufragiis: *De submersis navibus decernimus, levato velo istae caussae cognoscantur.* Ad haec et talia vela facit lapis vetus Romae (ap. Grut. m. 599, 7.) TI. CL. THALLVS. PRAEPOSITVS. VELARIORVM. DOMVS. AVGVSTANAE. Erant tamen et alia vela in coenationibus arcendi frigoris itemque ornatus caussa: de quibus Seneca Quaest. Nat. 4, 13. et Tertullianus de habitu muliebri 1, 8. Lips. Coniiciebam *obdito a tergo foribus velo discreta. A tergo,* puta sedentis principis, *discreta velo,* quod *obditum* erat foribus,

auditum non adimeret. Quin et legatis Armeniorum, caussam gentis apud Neronem orantibus, escendere suggestum imperatoris, et praesidere simul parabat; nisi, ceteris pavore defixis, Seneca admonuisset, « venienti matri occurreret. » Ita, specie pietatis, obviam itum dedecori.

6. Fine anni, turbidis rumoribus, « prorupisse rursum Parthos et rapi Armeniam, » adlatum est, « pulso Rhadamisto, » qui saepe regni eius potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur, in urbe sermonum avida, « quemadmodum princeps, vix septemdecim annos egressus, suscipere

6. Septemdecim. Septem et decem cod. Agr. Deinde idem *multi proelia quoque*, non num. Lege *simul si proelia.*

in quibus stabat ipsa. Gron. Vulgata est in omnibus scr. et edd. nisi quod Bud. *additis*. Ryckius putat vulgatum iotelligi posse: *adstitisse a tergo tapetis, foribus praetenti:* quod nullo modo procedit. Nam ordo verborum esse debet *adstaret discreta velo:* id quomodo interiectuo fuerit, et quare, additur: nempe apertis foribus, quae in aliud cubiculum ferrent, praetentom a tergo. Atqoe haec desiderant Gronovii correctionem. Ern. Malim cum Bip. Lipsium seqni. —* De *velo* Cf. Meursius in voc. Graecobarb. V. βῆλον.

Aditus non adimeret. Immo vero adimebat aditus: nec adiri conspicive Agrippina voluit. Scribo *auditus*. Lips. Recepit Freinsh. et secuti editores. Pichena tamen malebat *auditum:* quod est in margine MS. Bodleiani. *Adire* et *audire* saepe in libris confusa. V. Burm. ad Suet. Tib. 27. Drakenb. ad Liv. 8, 2. Ern. Lipsius dabat *auditus*, ut c. 16. *visus*. Rectios Bip. mihique videtur *auditum*, ut antea *visum*.

Escendere suggestum. Probissima vox, et reperi ita in Farnesiano, sicuti paullo post in Vatican. *anquirebant*. Nemo autem tiuctus hac meliori literatura, cui non ista hodie nota. Lips. Utrumque est etiam in Flor. De verbo *escendere* pleni hodie criticorum libri, eiosque confusione cum *ascendere*. Post etiam *disserunt* bene Pichena e MS. Flor. pro *dixerunt* post *evenisse*; hoc enim verbo libenter utitur Tacitus. Literae istae saepe confusae. Infra c. 13. in ed. pr. *effulxerant* pro *effulserant* etc.; c. 17. pro *et sibi* est *exili*. Ern. *Disserunt*. Sic et 14. 13. Vocem eam hic delendam iudicabat Ursinus. Pro *num proelia* cod. Agr. *multi proelia*. Litera *x* loco *s* frequens in MSS. Ita in Bud. *sextertium, extimare, illexa. Vespexianus*, etc. Bud. *ascendere..... inquirebant..... dixerunt.*

eam molem aut propulsare posset? quod subsidium in eo, qui a femina regeretur? num proelia quoque, et oppugnationes urbium, et cetera belli per magistros administrari possent; » anquirebant. Contra alii, « melius evenisse, » disserunt, « quam si invalidus senecta et ignavia Claudius militiae ad labores vocaretur, servilibus iussis obtemperaturus. Burrum tamen et Senecam multarum rerum experientia cognitos: et imperatori quantum ad robur deesse? cum octavodecimo aetatis anno Cn. Pompeius, nonodecimo Caesar Octavianus, civilia bella sustinuerint. Pleraque in summa fortuna, auspiciis et consiliis, quam telis et manibus geri. Daturum plane documentum, honestis an secus amicis uteretur, si ducem, amota invidia, egregium, quam si pecuniosum et gratia subnixum, per ambitum deligeret. »

7. *Deligeret. Delegerit* cod. Agr.

Multarum rerum exp. MS. Bud. *multarum*. Corb. *multa*; quod placet. ERN.

Pleraque in summa fortuna. Magnam, ait, partem res etiam a principe in bello gerendas eius esse indolis, uti melius per legatos, sive, ministros, et mandata, quam per ipsum praesentem, armatum, et concursantem, vel satagentem, expediantur et transigantur. Suetonius Octav. 21. *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam* etc. *Auspiciis suis*, id est per legatos suos, ubi ipse non intervenit, nec praesens fuit. GRON. Nempe int. *magis*, cuius ante *quam* omissi exempla plura ad h. l. notavit Rhenanus. Alii malunt *pluraque*, quod et MSS. quidam et edd. Puteol. Riv. Ber. etc. habent, placetque Broterio. Credo Tacitum, si hoc voluisset, *plura* scripturum fuisse, sine copula. *Pleraque* est multa, ut saepe apud scriptores huius aetatis. ERN. *Pleraque* Rhen. e Bud. dedit bene, ut puto.

Si ducem etc. Varie tentatur hic locus, quem nulla medela egere arbitror. Dixerant, principes in bellis plus consiliis valere, quam vi. Subiiciunt: quantum consilio valeat, quam bonos consiliarios habeat, statim clarum fore ex eo, si ducem bello praeficeret potius egregium, nihil invidens virtuti, quam si divitem et gratiosum. *Magis*, *potius* intelligi statim vidimus, et *si* repeti etiam elegans est. In ed. pr. est

7. Haec atque talia vulgantibus, Nero et « iuventutem proximas per provincias quaesitam supplendis Orientis legionibus admoveri, legionesque ipsas propius Armeniam collocari » iubet, « duosque veteres reges, Agrippam et Antiochum expedire copias, quis Parthorum fines ultro intrarent: simul pontes per amnem Euphraten iungi. Et minorem Armeniam Aristobulo, regionem Sophenen Sohemo cum insignibus regiis mandat. » Exortusque in tempore aemulus Vologeso, filius Vardanes. Et abscessere Armenia Parthi, tanquam differrent bellum.

deligent: unde conficere liceret *deligerent*, ut simul ad amicos principis referretur. *Et si ducem* Rhen. (e Bud.) Ald. Gr. Ern.

Admovere. Pichena malebat *admoveri*, quia mox est *collocari*, et *iungi*. Placet. Ern. Consentiunt Acid. Bip. quod nexus postulat. Bud. habet *admovere*.

Agrippam et Iocchum. Agrippam intelligit Agrippae filium, cognomento Iuniorem, qui Galilaeae, Trachonitidis, et partis Iudaeae rex: de quo Iosephus 20, 7. satis. Sed Iocchus iste quis? Utrum *Bocchus* rescribendum? an potius, expleta voce, *Antiochus*? Quod verum censeo. Intelligit Antiochum, regem Commagenes, et in parte Ciliciae, de quo Iosephus 19, 5. Ἀντίοχον δὲ ἣν εἶχεν βασιλείαν ἀφελόμενος, Κιλικίας μέρει τινὶ καὶ Κομμαγηνῇ δωρεῖται. Et Dio 60, 8. Confirmat eam scripturam noster infra c. 37. qui in auxiliis Corbulonis Antiochum nominat: iteratque hoc mandatum. *Simul*, inquit, *Antiochum regem monet, proximas sibi praefecturas petere*. Vaticano tamen est *Lochium*. Lips. MS. Flor. et *Iacchum*: quod edd. omnes habent praeter ed. pr. quae exhibet *Lochium*, ut Vatic. Reg. Agr. et Guelf. in quo est *Locchum*. Ryckius recepit *Antiochum*, quem cum I. Gronovio secuti sumus. Mox ed. pr. *omnem Euphraten*, vitiose pro *amnem*, quod verbum omnes edd. et scr. habent; nec tentandum erat, cum ab aliis saepe sic dicatur, etiam brevitatis amantibus. Ern.

Minorem Armeniam Aristobulo. Iosephna 20, 8, Τὴν τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας προστασίαν Ἀριστόβουλος, Ἡρώδου τῆς Χαλκίδος βασιλέως παῖς, ὑπὸ Νέρωνος ἐγχειρίζεται. Et addit, id factum τῷ πρώτῳ τῆς Νέρωνος ἀρχῆς ἔτει, convenienter plane cum Tacito. Lips.

Sophenen Sahemo. Neseio, an idem sit, qui a Caio constitutus Arabum Ituraeorum rex, auctore Dione 59, 12. Sed apud eum Σοαῖμος dicitur: et fortasse ita hic scribendum. Lips. ed. pr. *Sohaemo*. Sed *Sohemus* etiam probabat Lipsius ad 12, 23. ex quo loco etiam patet, Sohemum Ituraeae regem dudum mortuum fuisse, ut bene iam mo-

8. Sed apud senatum omnia in maius celebrata sunt sententiis eorum, qui « supplicationes, et diebus supplicationum vestem principi triumphalem, utque ovans urbem iniret, effigiesque eius, pari magnitudine ac Martis Ultoris, eodem in templo, » censuere: praeter suetam adulationem laeti, quod Domitium Corbulonem retinendae Armeniae praeposuerat: videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiae Orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium, cum duabus legionibus, apud provinciam Syriam, et legatum eius Quadratum Ummidium remaneret; par civium sociorumque numerus Corbuloni esset, additis cohortibus alisque, quae apud Cappadociam hiemabant: socii reges, prout bello conduceret, parere iussi. Sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant: qui, ut famae inserviret, quae in novis coeptis validissima est, itinere propere confecto, apud ÆEgeas, civitatem Ciliciae, obvium Quadratum

8. *Remaneret.* Rectius cod. Agr. *remanerent.* Deinde *cohortibus aliis, quae Cappadociae hiemabant* :eleganter. Mox *validissima est, consuleret, itinere praepropere*, idem. Quod videtur e diversa ortum scriptura, cum alii codices *famae inserviret*, alii *consuleret* haberent.

nuit Ryckius. Ed. pr. *Sophenen* recte. Ceterae *Sophenem*, usque ad Ryckium. Ern. Sohemus, de quo hic, idem est cum eo, qui H. 2, 81. 5, 1. occurrit.

Dom. Corbulonem. De hoc v. 3, 31. 11, 18, 20.

Quadratum Vinidium. Numidium, ut supra. Lips. Immo *Ummidium*, ut supra demonstratum 12, 45. Ern.

Apud Egas. Libri mei *Aegaeas*, et recte. Id enim Ciliciae oppidum. Strabo 14, p. 676. Μετὰ δὲ Μαλλὸν Αἰγαῖαι πολίχνιον ὕφορμον ἔχον. Lips. Lucanus tamen 3, 327. *et extremae resonant navalibus Aegae.* Sic enim legendum puto, non *externae.* Stephanus: Αἰγαὶ πολλαί· πόλις Κιλικίας, etc. Plinius 5, 22. *oppidum Aegae liberum, amnis Pyramus, Portae Ciliciae.* Philostratus de vita Apollon. 1, 12. Κἀκεῖνα τῆς ἐν Αἰγαῖς διατριβῆς....Ὁ δὲ ἐῤῥῶσθαι φράσας, οἷς ἔπραττεν (ἐν Ταρσοῖς ἄρα ἀγορὰν ἦγεν) ἐξωρμήθη εἰς τὰς Αἰγάς. Idem Vit. 2, 4. in Antiocho: Ἀντίοχον τὸν Σοφιστὴν αἱ Κιλίκων Αἰγαὶ ἤνεγκαν. Apud Dionem 47, 30. est: καὶ τοὺς Ταρσίας ἑκουσίως προσλαβὼν φρουρούς τινας αὐτοῦ ἐν Αἰγίαις ὄντας ἐνίκησε. Sed ibi quoque Xylander mavult ἐν Αἰγαῖς. Quare vereor, ne et Strabo scripserit: Μετὰ δὲ Μαλλὸν Αἰγαί. Et mox Μετὰ δὲ Αἰγὰς Ἰσσός. Gron. *Aegeas* tamen MSS. Flor. Reg. Agr. Guelf.

habuit, illuc progressum, ne, si ad accipiendas copias Syriam intravisset Corbulo, omnium ora in se verteret, corpore ingens, verbis magnificus, et, super experientiam sapientiamque, etiam specie inanium validus.

9. Ceterum uterque Vologesen regem nuntiis monebant, « pacem quam bellum mallet, datisque obsidibus, solitam prioribus reverentiam in populum romanum continuaret. » Et Vologeses, quo bellum ex commodo pararet, an, ut aemulationis suspectos, per nomen obsidum, amoveret, tradit nobilissimos ex

ed. pr. Unde merito receptum. Ern. Bud. *Egeas*.

Specie inanium validus. Restitui, meo animo, vere. Corbulo, inquit, non solum vera virtute sapientiaque magnus, sed etiam animos allicere peritus specie inanium; id est, gestibus, verbis, habituque externo. At nostri censores quam hic mente, ut ait ille, exsensa! Beatus legit, *spe animum validus*, pro animorum, inquit. Vertranius *spe immanium*, scilicet rerum. Cum bona gratia, abite, quaeso, et cucurbitas pingite. Lips. *Specie* MSS. Flor. (sed deinde *inanimum*, ut ed. pr.) Guelf. ed. Puteol. Beroald. Alciat. Sed ed. pr. *spem*. ceterae *spe*. Sic ed. pr. etiam ante *spem pietati* pro *specie:* ac saepe istae voces confusae. Caussa est, quod cum per compendium scriberetur *spe*, ut in ed. pr. c. 31. signum compendii omissum est. Sensus est: etiam alia inerant viro, quae quidem ad bellum et remp. gerendam nil valent, ceterum magnam vim habent ad animos imperitorum conciliandos. Ern. Bud. habet *spe in animum validus*. Bip. legunt *specie in animum validus*; quomodo 3, 24. *valida* dicitur *Augusti in remp. fortuna*. Mihi potior lectio Puteolani, Beroaldi etc. eademque Veneti cod. teste Pichena, et a Lipsio restituta, ab Ernestio bene exposita. *Inania* dicuntur, ut H. 2, 30. *inanis favor*.

Ex aequo modo. Ni fallor, τὸ *modo* παρέλκει: aut certe cum Mercero legam *ex commodo*. Lips. *Ex commodo:* quod voluerant Muretus et Mercerus, recte Pichena recepit e vestigiis MS. Fl. *ex quo modo*. Antiqui in nonnullis verbis QU. pro C. scribebant, quod librarii antiquarii interdum imitati sunt. Sic in nobili SCto contra Bacchanalia, *Indoquoltod*, pro *in occulto:* haec enim vera ibi lectio, non *indovolgod*, ut vult ill. Maffeus in Historia dipl., p. 124. Ceteri libri habent *ex aequo modo*. Sensus est, ut maiorem opportunitatem belli parandi nancisceretur, laxamento belli accepto. Ern. Bud. a 1. m. videtur habuisse *aequo modo*.

familia Arsacidarum. Accepitque eos centurio Histeius, ab Ummidio missus forte priore de caussa, adito rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est, ire praefectum cohortis, Arrium Varum, et reciperare obsides iubet. Hinc ortum inter praefectum et centurionem iurgium, ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus legatisque, qui eos ducebant, permissum. Atque illi ob recentem gloriam, et inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem praetulere. Unde discordia inter duces: querente Ummidio, « praerepta, quae suis consiliis patravisset: » testante contra Corbulone, « non prius conversum regem ad offerendos obsides, quam ipse, dux bello delectus, spes eius ad metum mutaret. » Nero, quo componeret diversos, sic evulgari iussit: « Ob res, a Quadrato et

9. *Forte priore de caussa, adito rege.* Locus mendosus. Forte *fortuito*, ut saepe alias. — 10. *Spectaculo esset. Essent* cod. Agr., deinde *mutarat.* — 11. *Inclinatione quadam etiam hostium.* Lege *hostes.* Praefert ad emendationem Boxhornius.

Centurio Hostorius. Vat. cod. *Centurio Histius.* Parum aut nihil est: tamen infra post triennium in his locis *Istius Capito* est, *castrorum praefectus.* Lips. Cod. Flor. *Histeius.* Reg. Guelf. Agr. ed. pr. ceteraeque *Histerius*, usque ad Rhen. qui *Hostorius* dedit cum seq. Ryckius putat *Insteius* e. c. 39. recepit Lallemannus. Ern. Brot. *Histeius.*

Priore de caussa. Mureto accedo *prior ea de caussa* legenti. Lips. Sed interpungendum, post *prior*, non post *missus.* Ern. Bud. *priore de caussa.* Quod non debebat mutari. Planus sensus, ob aliud negotium forte missus erat ad regem, quem nunc adiit, ut acciperet obsides. Sic et Bip.

Reciperare obsides. Sic Flor. edd. pr. Pich. seqq. Ceterae edd. *recipere*, ut et Guelf. Illud melius. Volebat obsides sibi praereptos auferri Ummidio. Ern.

Ne diutius externis. Sic MSS. Flor. Bud. ed. pr. Rhenan. et seqq. At Ven. Guelf. Puteol. Beroald. Alc. *quod ne:* quod melius puto. Sic mox: *Unde discordia inter duces... Nero, quo componeret diversos.* Ubi *diversi* sunt discordes, simultatem exercentes. Post *inclinationem quandam* (Bud. Ven.) Guelf. Puteol. etc. Sed ablativi meliores e consuetudine Taciti. Ern. In Bud. *quod* a 2. m. superscriptum est. Melius id putat Rhen. et post *iurgium* punctum locat. Parum referre arbitror.

Corbulone prospere gestas, laurum fascibus imperatoriis addi.» Quae, in alios consules egressa, coniunxi.

10. Eodem anno, Caesar effigiem Cn. Domitio patri, consularia insignia Asconio Labeoni, quo tutore usus erat, petivit a senatu: sibique statuas, argento vel auro solidas, adversus offerentes prohibuit. Et, quamquam censuissent patres, «ut principium anni inciperet mense decemb.» quo ortus erat Nero, veterem religionem kalendarum ianuariarum inchoando anno retinuit. Neque recepti sunt inter reos Carinas Celer, senator, servo accusante, aut Iulius

12. *Argento vel auro. Auro, argento vel auro* cod. Agr. Forte *aere, argento vel auro.*

Fascibus imperatoriis. De fascibus imperatorum sive principum (nec enim alios hic intelliges) docebo iuvenes: fors fuit, et quosdam senes. Olim non nisi magistratus populi romani, aut qui cum imperio in provinciis, fascibus usi. Quid ergo princeps in urbe, si nullum gereret ordinarium magistratum? Nihilo secius fasces duodecim illi. Origo rei ab Augusto, cuius honori senatus decrevit a. U. 735. uti consulari potestate semper esset, fascibusque duodecim uteretur. Dio 54, 10. Ὁ δὲ Αὔγουστος τὴν τῶν ὑπάτων ἐξουσίαν διὰ βίου ἔλαβεν· ὥστε καὶ ταῖς δώδεκα ῥάβδοις ἀεὶ καὶ πανταχοῦ χρῆσθαι, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀεὶ ὑπατευόντων ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ δίφρου καθίζεσθαι. Eumque morem tenuerunt principes secuti: ita ut laurum tamen fascibus non adderent, nisi in victoria: uti hic factum. At statim per adulationem irrupit, ut omnium principum fasces, et semper laureati essent. Eaque nota maxime distinctus a vulgo princeps. Herodianus de Gordiano 7, 14. Εἵπετο δὲ αὐτῷ πᾶσα ἡ βασιλικὴ πομπή, τῶν μὲν στρατιωτῶν καὶ.... νεανίσκων, ἐν σχήματι τῶν κατὰ Ῥώμην προϊόντων δορυφόρων· αἵ τε ῥάβδοι ἐδαφνηφόρουν, ὅπερ ἐστὶ σύμβολον εἰς τὸ διαγνῶναι τὰς βασιλικὰς ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν. Capitolinus in Maximinis 14. *Inde Carthaginem venit cum pompa regali et protectoribus et fascibus laureatis.* Quando coeperit, ignoro: paullatim quidem non solum laureati admissi fasces, sed et aurati. Claudianus in 6. Cons. Honorii 644.... *agnoscunt rostra curules Auditas quondam proavis: desuetaque cingit Regius auratis fora fascibus Ulpia lictor.* Lips.

Consularia insignia. Cod. Flor. et Bud. *et Cons. ins.*

Recepti sunt inter reos. Sic MS. Flor. (Bud.) Guelf. et editi omnes veteres, non Beroaldus tantum et Aldus, ut tradit I. Gron. Lipsius habet *in*, nescio, an primus et operarum vitio. *Inter* restituit I. Gronovius. Sic noster loquitur etiam 3, 70. Ern.

Densus, equester, cui favor in Britannicum crimini dabatur.

11. Claudio Nerone, L. Antistio coss. cum in acta principum iurarent magistratus, «in sua acta collegam Antistium iurare» prohibuit: magnis patrum laudibus, ut iuvenilis animus, levium quoque rerum gloria sublatus, maiores continuaret. Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem, ob adulterium Messallinae ordine remotum, reddidit senatui, clementiam suam obstringens crebris orationibus, quas Seneca, testificando, quam honesta praeciperet, vel iactandi ingenii, voce principis vulgabat.

13. *Iactandi ingenii. Caussa iactitandi* rectius cod. Agr. Paullo ante *ordine emotum* malo, quam *remotum*. Livius 6, 38. *lictores, qui plebem de medio emoverent, misit*. Sic idem et alibi; et Virgilius 6, 524. etc.— 14. *Cui vocabulum Acte fuit*. Lege *Actae*. Dictum alibi 4, 72.

Equester. Vide dicta ad 12, 60.

Acta principum. Non, ut receptum, *principis*. Iurabant enim in acta non unius, qui imperitabat, sed et priorum. Dicam multa ad 16, 22. Exc. A. Lips.

Ut iuvenilis animus. Sensus est, ut, cum intelligeret, etiam e tam levi re tantam gloriam nasci, tantasque laudes, cupido iniiceretur rebus maioribus patrandis porro maiorem laudem petendi. Ern.

Plautium Lateranum. Supra 11, 36. Lips. Guelf. *Plantium*. Ern.

Ordine remotum. Simplex *motum* malebat Acidalius. Sed Suetonius Vitell. 2. *Quintus caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos senatores removerique placuisset*. Gron. Sed locus Suetonii non satis similis huic. An *ordine removere* quisquam dixerit, docendum erat: *senatores minus idoneos secernere et removere*, sive etiam *submovere*, quin dici possit, nulla dubitatio est. Et Gronovius ipse ap. Livium 45, 15. *tribu remoti* corrigit *moti*: idque non displicet Drakenb. qui tamen in textu servat *remoti*; ad quod defendendum loco Taciti uti poterat. In eodem loco Livii est etiam *senatu emoveri*. Ceterum ob locum Livii, et quia *removeri* in similibus et sine praepositione dicitur, ut ap. Suet. Tib. 34. *quaestura removere*: add. Burm. ad c. 42. h. l., vulgatum non tentandum puto, in quo omnes libri consentiunt: nisi quod a MS. Ox. abest *ordine*. Ern.

Vel iactandi ingenii. Contaminarant impurae manus *caussa iactandi*. At vox ea eleganter abest Vatic. Lips. Item a Flor. Modus loquendi elegans. *Vulgabat iactandi ingenii*, quo usus noster etiam Hist. 4, 42. *accusationem subisse, nec depellendi periculi, sed in spem potentiae videbatur*. Liv. 4, 30. *cernentes piacula pacis deum exposcen-*

12. Ceterum infracta paullatim potentia matris, delapso Nerone in amorem libertae, cui vocabulum *Acte* fuit: simul adsumptis in conscientiam Othone et Claudio Senecione, adolescentulis decoris: quorum Otho familia consulari, Senecio liberto Caesaris patre genitus, ignara matre, dein frustra obnitente, penitus irrepserat per luxum et ambigua secreta: ne severioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula, nulla cuiusquam iniuria, cupidines principis explente; quando uxore ab Octavia, nobili quidem et probitatis spectatae, fato quodam, an quia praevalent

15. *Uxore ab Octavia, nobili quidem et probitatis spectatae.* Lege *nubilique eidem et.* De nobilitate nugae. Possis etiam *nubili pridem.* — 16. *Senecaeque permitteret.* Lege *seque Senecae.* Senecae enim se totum ex illo permittebat Nero, non adhibita matre in partem consilii.

dae. Et saepe librarios cum in aliis, tum in hac formula *caussa* addidisse, saepe docuerunt viri docti. V. Cort. ad Sall. Cat. 6. Sed tamen hic aliquid scrupuli residet ex eo, quod putem, librarios daturos fuisse *iactandi ing. caussa*, si vocem addidissent velut temere omissam, non, quod rarius est, *caussa iact. ing.* Ea forma passim tamen usus Livius. V. Gronov. ad 31, 12. Sic etiam Graeci Xenoph. M. S. 4, 7. ἕνεκα κερδίας. *Caussa* addunt omnes vett. ed. *Vel* inde a Rhenano (e Bud.). *Caussa* primus omisit Lipsius. Ern. Bod. Budensi 2. m. adlevit *caussa.*

Cui vocabulum Acte. Ex Asia oriunda mulier: cuius genus Nero (ut splendorem ei adstrueret) ad Attalum regem porrigebat. Xiphil. 61, 7. Lips. Suet. 28. *Submissi consulares, qui regio genere ortam peierarent.*

Obnitente. Ita Rhen. bene ex Bud. *obmittente.* Prius legebatur *obtinente.*

Penitus irrepserat. Scribe *irrepserant.* Ad Senecionem enim pertinet et Othonem, non ad Acten. Lips. Recepit Pichena. MSS. et edd. vett. omnes *irrepserat.* Nec video, cur singularis hic tantopere displiceat, cum etiam c. 15. sit *nox et lascivia exemerat. Ambigua secreta* pertinent ad rem amatoriam. Ern. Adde 12, 45. *Praefectus.... centurio praeerat.*

Ne severioribus quidem. Libri scripti *senioribus.* Lips. Etiam Flor. ed. pr. MS. Guelf. Ern. Sic et Bud. et Agr. Cf. etiam 14, 54. Pichena tamen vulgatum praefert.

Muliercula, nulla. Qui attenderit, observabit, hic nimis crebram esse constructionem per ablativos consequentiae. Sensit quidem Heinsius, correxitque *mulierculae explenti.* Ego suspicarer, Tacitum scripsisse *mulierculam explere:* pro, quo minus expleret: quod ei non insolens. Sed vulgatum ferri potest. Ern.

illicita; abhorrebat: metuebaturque, ne in stupra feminarum illustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur.

13. Sed Agrippina « libertam aemulam, nurum ancillam » aliaque, eundem in modum, muliebriter fremere. Neque poenitentiam filii aut satietatem opperiri: quantoque foediora exprobrabat, acrius accendere, donec, vi amoris subactus, exueret obsequium in matrem, Senecaeque permitteret. Ex cuius fami-

Nurum ancillam. De *Acte* sermo, quae liberta. Sic ap. Sall. in Fragm. Hist. I. *Tarrula et Scyrus servi* audiunt, qui liberti.

Senecaeque permitteret. Haerere me iubent libri. Nam Farnes. *seque neci permitteret.* Vatic. *seque permitteret*, addito superius *neci*. E quibus, *seque Senecae*, occurrebat: nisi aliud latet. Tamen de Seneca fuisse, verba subsita statim dicunt. Lips. Pichena, meo iudicio, εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν τὸν κάλαμον βάψας, *Senecaque permitteret.* In re ancipiti et dubiae interpretationis artifici brevitate defungitur, ne in alterutram partem pronior appareat. Seneca etsi iam ab initiis imperii Neronis unum cum Burro certamen habuisset adversus crudelitatem et superbiam Agrippinae, semper tamen in filio aluerat debitam matri pietatem. Et, quoties ab ea se ille insolentius asperiusque tractatum doleret, quamvis instigantibus haud dubie statim assentatoribus, non permiserat eum matri diu irasci, nedum frenum mordere, sed gravibus et honestis monitis exulceratam mentem sanaverat. Nunc per ipsius impotentiam eo res erat redacta, et sic commota ferocia saevi adolescentis, ut necessario esset silendum de matre, aut expectandum, ut ipse, cum illa quateretur foras, qui solus, aut cum altero illo, in aula verum dicebat, et in posterum et ad haec mitiganda et omnibus bonis totique reipublicae fieret inutilis. Ergo *permisit*, hoc est, tacuit, desiit obniti, et hac parte veri molles auriculas radere, nec retinuit palam responsantem, et, quae adhuc clam fecerat, oculis ingerentem. Quod nec laudare voluit Tacitus, et accusantur frustra, quae cogunt, tempora. Ideo sic transmittit. Nam, quod sequitur de Annaeo Sereno, non accipiendum, quasi faverit amori Neronis Seneca contra matris voluntatem suae gratiae caussa: sed, quum iudicaret, hunc ei ludum dandum maioris mali evitandi ergo, eo ipso, quod comparaverat personam, cuius nomine liberalitas Neronis velaretur, fovebat reverentiam matris, et filium retinebat, ut cum aliqua verecundia indulgeret aetati. Sed salubre consilium austeritas Agrippinae et aemulatio vana irritum reddidit. Gron. Farnesiano consentit Reg. et ed. pr. Flor. *seque nece permitteret.* Agr. *seque nec ei.*

liaribus Annaeus Serenus, simulatione amoris adversus eandem libertam, primas adolescentis cupidines velaverat, praebueratque nomen, ut, quae princeps furtim mulierculae tribuebat, ille palam largiretur. Tum Agrippina, versis artibus, per blandimenta iuvenem adgredi, « suum potius cubiculum ac sinum » offerre, « contegendis, quae prima aetas et summa fortuna expeterent. » Quin et fatebatur « intempestivam severitatem, » et suarum opum, quae haud procul imperatoriis aberant, copias tradebat: ut nimia nuper

Editi praeter pr. omnes *Senecaeque p.*, nisi quod Ryckius dedit *seque Senecae p.* quod secutus sum. *Senecaeque* est mera coniectura Puteolani: *seque*, cum in omnibus scriptis sit, nullo modo repudiandum. In *Senecae* prima syllaba exciderat, ob mox praecedens *seque*. Et primae syllabae in propriis omissae exemplum supra habuimus *Iochum* pro *Antiochum* c. 7. Antea Nero in potestate Agrippinae fuerat. V. supra c. 1. Nunc se Senecae permittit, ut ille remp. curaret, seque adiuvaret consilio, opera: illi obsequi potius coepit, quam matri. Ern. Bud. *Senecaeque permitteret*, quod retinuit Rhen., sed notavit se malle *se Senecaeque p.* Non ergo est ista mera Puteolani coniectura. In margine quoque Flor. idem istud legitur. Recepere Bip. quasi absolute positum, ut ap. Ter. Adelph. 5, 9, 38. *Tibi pater permittimus.* Mihi ellipsis videtur adesse, subaudito *se*. Auribus sane gratior est lectio et Tacito digna. De re ipsa cf. Dio 61, 3. et infra 14, 1.

Annaeus Serenus. Qui praefectus vigilum Neronis. Plinius 22, 47. *Fungi familias nuper interemere et tota convivia, Annaeum Serenum, praefectum Neronis vigilum et tribunos et centuriones. Quae voluptas tanta ancipitis cibi?* De hoc amico suo capiendus Seneca epist. 63. *Haec tibi scribo, is, qui Annaeum Serenum carissimum mihi tam immodice flevi, ut, quod minime velim, inter exempla sim eorum, quos dolor vicit.* Et inscripsit eidem libros suos de Tranquillitate, monumentum amoris. Lips. Mox *celaverat* ed. pr. et sic correxerat manus docta in marg. Gryph. Fortasse verum. Sed tamen et 6, 9. *culpam invidia velare:* idque h. l. melius. Ern.

Ille palam largiretur. Sine dubio corrigendum *ipse*, quia opponitur *principi*. *Princeps* largiebatur, *ipse* palam dabat. Confusionis huius et alia exempla sunt, etiam supra notatae. Ern.

Summa fortuna. Hoc se dare iactat Rhen. (e Bud.). At ita et edd. pr. Puteol. In ed. Beroaldi irrepserat vitio operarum *forma*, quod servarat Frobenius s. Alciatus, ut cetera. Nam *fortuna* et *forma* etiam in scriptis permutantur. Ern. Similia v. ad 11, 6.

coërcendo filio, ita rursum intemperanter demissa. Quae mutatio neque Neronem fefellit, et proximi amicorum metuebant, orabantque, « cavere insidias mulieris, semper atrocis, tum et falsae. » Forte illis diebus Caesar, inspecto ornatu, quo principum coniuges ac parentes effulserant, deligit vestem et gemmas, misitque donum matri, nulla parcimonia, cum praecipua et cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina, « non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri, » proclamat, « et dividere filium, quae cuncta ex ipsa haberet. » Nec defuere, qui in deterius referrent.

14. Et Nero infensus iis, quibus superbia muliebris innitebatur, demovet Pallantem cura rerum, quis a Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat: ferebaturque, degrediente eo, magna prosequentium mul-

17. *Demovet Pallantem cura.* Cod. Agric. *Demoliri Pallantem a cura rerum.* Non male. *Amoliri Octaviam* 14, 59. Hist. 1, 13.

Orabantque, cavere insidias. Sic e Flor. restituit Pichena pro vulgato *caveri.* Recte. Malebat idem *caveret* cum Rhenano. Frustra. Vid. ad 11, 1. *Cavere* etiam ed. pr. Guelf. Mox *domum matri* edd. vett. usque ad Rhen. et Guelf. Ern. Bud. *cavere..... donum.* Infinitivi is usus frequens nostro. Sic 12, 46. *monet celerare.* 16, 11. *nuntiat abiicere.* H. 2, 46. *iubebant habere.*

Superbia muliebris. MS. Guelf. et alii ap. Broterium *ferocia mulieris:* fortasse melius. Libenter enim eo verbo utitur Tacitus, ut de Agrippina Germanici. Ern.

Demovet Pallantem cura rerum. A rationibus Claudii fuit ex Sueton. 28. et lapide, in quo sculptum: PALLANS. CAES. N. SER. ADIVTOR. A. RATIONIBVS. Lips. Mox *arbitrium* MSS. Flor. (Bud.) Guelf., nec modo Beroaldus, ut I. Gron. ait, sed ante Puteolanus, e quo ille sumpsit, post Alciatus. At ed. pr. ceteraeque omnes *arbitrum.* Similiter variatur H. 4, 21. ubi tamen ed. pr. *arbitrium*, Puteol. contra *arbitrum* cum Beroaldo et seqq. Utrumque eodem redit. Utrum Tacitus dederit, non dicam. Ern.

A Claudio impos. Cf. 12, 53.

Digrediente eo. MSS. Fl. (Bud.) Reg. Bodl. *degrediente.* Si intelligendum est de palatio, ut I. Gronovius censet, nec dubitare sinunt sequentia: *magna prosequentium multitudine;* verum est. Vid. ad 4, 49. Adde Hist. 3, 67. *palatio degreditur*, ubi v. Gron. Ern.

titudine, non absurde dixisse: « Ire Pallantem, ut eiuraret. » Sane pepigerat Pallas, « ne cuius facti in praeteritum interrogaretur, paresque rationes cum republica haberet. » Praeceps post haec Agrippina ruere ad terrorem et minas. Neque principis auribus absti-

18. *Ire Pallantem, ut eiuraret.* Lege *eiurarent.* Et refer ad multitudinem, quae abeuntem comitabatur, quasi mox renuntiaturam eius amicitiae. *Eiurare Pallantem*, ut *eiurare imperium*, *magistratum*, *provinciam.* Adeo fortunam plerique sequuntur, pauci nos. Exemplum et infra habemus c. 19. de Agrippina. Seneca Ep. 9. *Florentes amicorum turba circumsedet; circa eversos ingens solitudo est.* Ubi plura ad rem. Epist. 70. de Libone Druso reo: *Cum aeger a senatu in lectica relatus esset non sane frequentibus exequiis (omnes enim necessarii deseruerant impie non reum sed funus) habere coepit consilium de consciscenda morte.*

Ire Pallantem. Ambigua et obscura verba, quia et post *ire*, et post *Pallantem* interpungere licet. Quibus hoc placet, ambigunt, quid intelligendum sit. *Procurationem* quidam, ut Ryckius. Sic H. 3, 68. *eiurare imperium;* supra 12, 4. *magistratum.* Sed ita nullum acumen apparet: nec convenit sequentibus, et quorsum deponeret, quod iam ademptum erat. Aurelius putat respici ad illud, *eiurare bonam copiam:* exire Pallantem aula, ut illam prosequentium multitudinem aliis cederet: quod paullo melius puto. Inest enim faceti quid. Sed cum eo quomodo conveniunt sequentia? Nam particula *sane*, e consuetudine Taciti, indicat, rationem reddi dicti, idque confirmari. Heinsius ep. ad Graev. t. 4. Coll. Burm. p. 515. volebat corrigi *eiurarent:* idque placebat Graevio: qui tamen vulgatum defendi posse putabat, si intelligeretur *multitudinem.* Sed ille ait p. 517. se elegantiae caussa sic corrigere; unde clarum, eum interpungi voluisse post *ire:* ire multitudinem illam, ut Pallantem eiurarent. Qui sensus et ipse commodus est: modo ita sequentia convenirent. Sed nihil melius habeo. Ed. pr. *evitaret.* Ern. Bud. *evitaret*, et in marg. ab eadem manu *al. eiuraret.* Subintelligo cum Bip. *regnum.* Bahrdt subaudiendum putat *rationes.*

Ne cuius facti. Sic ed. pr. Rhenanus, ceteri. Intermedii Puteol. Beroald. Alc. *cuiusque. Interrogaretur* est rationem reddere cogeretur ut reus fieret, ut 14, 46. Cic. pro Domo 29. Mox *ad terrorem* etiam ed. pr., non *in:* item *posthac.* Ern.

Paresque rationes. Id est, (uti iurisconsulti loquuntur) ut paratior esset, sive ἀλοίκχατος: nec reliqua ulla haberet. Sic *parem rationem facere* Seneca dixit epist. 19. et de Benef. 6, 40. Item Iurisc. l. ult. D. De doli except.... l. 22. D. De manum. testam. Lips. Colum. 1, 8, 13. *Nec patitur villicum paria cum rationibus domini facere.* Sic et ib. 11, 1, 24. *Pallas compensandis operis reip. praestitis pares cum rep. rationes faciebat.* Bip.

Ad terrorem et m. Sic Flor. Bud. et edd. vett. Alii *in.*

nere, quo minus testaretur, « adultum iam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio, quod insitus et adoptivus per iniurias matris exerceret. Non abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suae in primis nuptiae, suum veneficium. Id solum diis et sibi provisum, quod viveret privignus. Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rursus Burrus et exsul Seneca; trunca scilicet manu, et professoria

Inde vilis rursus Burrus. Vatic. *bibil.* Suspicari possis, num *debilis* legendum. Debilitas enim loco probri, quia et sacris olim arcebantur, et decreto Augusti etiam senatu. Sequitur autem de hoc ipso Burro, *trunca scilicet manu.* Suspectum aeque τὸ *rursus*, quod hic nulli rei. Puto fuisse *rufus:* glossema scilicet ad cognomen Afranii, Burrus. Nam Latini Burrum, rufum dicebant, a graeco. Glossae: *Burrum*, ξανθόν, πυῤῥόν. Vide Festum. LIPS. Scribo: *Audiretur hinc Germanici filia; debilis rursus Burrus et exsul Seneca.* Nam, cum inveniretur *devilis*, ut solet has inter se literas permutare manus vetusta, adiecit aliquis τὸ *in*, ut esset, quod τῷ *hinc* responderet. Sed particula *rursus* eius vice fungitur, et est idem, quod inde vel vicissim. GRON. Verum vidit Gronovius. Quod si a lectione vetere *inde vilis*, quam primum reperi apud Puteolanum, estque etiam in cod. Agric., discedendum est, et coniectura ponenda, malo ponere *debilis*, ut voluit Gron., quam *inde debilis*, ut Lipsio placuit. Nam in hac *rursus* molestum est, ut e nota Lipsii apparet. Ei incommodo occurrit Broterius, delendo *rursus.* Syllaba *de* ex coniectura repetitur. In illa nihil est incommodi. *Indebilis* MS. Flor. (Bud.) Reg. ed. pr. et inde factum *inde vilis. In* natum est e terminatione praecedentis verbi *filia.* Non est praetereundum, I. Gronovium, e vestigiis cod. Oxon. qui habet *inde mancinus rursus* ut Guelf., legi velle: *hinc Germanici filia et Britannicus, rursus Burrus et exsul Seneca.* ERN. In cod. Bud. ex *indebilis* 2. m. fecit *inde vilis*, quod egregie respondet sequenti *exsul Seneca.* Scil. *vilis rursus* est a pristina potentia deiectus. *Debilis* et *trunca manus* tautologiam offerret insolitam Cornelio. *Inde debilis*, quod et Pichenae placebat et Ryckio, praeterea ingrato sono peccat.

Trunca scilicet manu. Agricola adnotavit *tunicata manu*, a sene, an a libris? Et sane videtur mollitiam Burro obiectare et tunicas manicatas. LIPS. Frustra sudat hic Marcellus. *Trunca manu* omnino respicit Burrum, et *professoria lingua* Senecam. Nec necessum, totam ut manum praecisam habuerit: sufficit digito uno aut altero captum fuisse: idque incommodum accepis-

lingua, generis humani regimen expostulantis.» Simul intendere manus, adgerere probra, « consecratum Claudium, infernos Silanorum manes » invocare, et « tot irrita facinora. »

15. Turbatus his Nero, et propinquo die, quo quartum decimum aetatis annum Britannicus explebat, volutare secum, modo matris violentiam, modo ipsius indolem; levi quidem experimento nuper cognitam, quo tamen favorem late quaesivisset. Festis Saturno diebus, inter alia aequalium ludicra,

19. *Ut quidem experimento.* Forte *futili.* *Futilis Servio, qui commissa non reticet.* Similia peccata vide 5, 4. *Et quidem* cod. Agr. — 20. *Ludicra, regnum lusum.* Lege: *de more regnum lusu sortientium.*

se, dum in acie sternit hostem, est verisimile. Ergo id insigne virtutis non magis arcuit eum praefectura praetorii, quam claudicatio ex vulnere Sp. Carvilium dehonestavit, quem mater, quoties gradum faceret, iubebat meminisse bellicae gloriae; aut herniae, quam in equo dies noctesque persedendo nactus erat, M. Servilium poenituit. Gron. *Professoria lingua* est hominis scholastici et declamatoris. In *irrita facinora* sine caussa haerebat Rhen. Dolet, se frustra tot facinora patrasse parandae potentiae. Ern. Quod Lipsius de mollitia Burro obiecta adfert, stare nequit. Cf. 12, 42. 13, 2. 14, 51. Marcellus ridicule *trunca manu* reddebat: sine multitudine adhaerentium. *Silanorum manes*, intellige *Iunii* et *L.* Cf. supra c. 1. In Bud. sat clare adfuit *irrita*, nec video cur dubitarit Rhen. Displicet id verbi Bip. qui substituere parant *iurare*, quod non satis capio. Magis quoque probant Acidalii coniecturam, qui *et tot irrita facinora* e superiori loco huc recidisse conicit, verbis *suum veneficium* subiicienda. — V. D. de Lamalle.

Quo quartum decimum etc. Adeoque togam virilem acciperet. Vid. dicta ad 12, 41.

Ut quidem experimento cognitam. Elegans est Freinshemii coniectura *levi quidem:* quale quid sequentia desideraut. MSS. Reg. et Agric. habent quidem *quo tum*, in qua lectione non opus foret illo epitheto: sed ita totus locus fit frigidus. Freinsh. verum vidit. *Quaesivisset* est conciliasset, parasset, ut saepe. Ern. *Levi* probat et Brot. Recepere Bip. Vix dubium est, quin sit vera lectio: vocis praecedentis ultima eius vocis primam absorpsit. Acid. coniectabat *vili.*

Inter alia aequalium ludicra. Interpretes ad illustrationem loci adferunt, quae Pollux scribit 9, 7. Βασιλίνδα, inquit, ἐστίν, ὅταν διακληρωθέντες, ὁ μὲν βασιλεὺς προστάττῃ τὸ πρακτέον, ὁ δὲ ὑπηρέτης εἶναι λαχὼν πανταχόθεν ἀπακούῃ. Magis facit Arriani locus Diss. Epicteti 1, 25. Ἐν Σατουρναλίοις λέλογχε βασιλεύς. Ἔδοξε γὰρ παῖξαι ταύτην τὴν παιδιάν, Προσ-

regnum lusu sortientium, evenerat ea sors Neroni. Igitur ceteris diversa, nec ruborem adlatura: ubi Britannico iussit, « exsurgeret, progressusque in medium, cantum aliquem inciperet, » irrisum ex eo sperans pueri, sobrios quoque convictus, nedum temulentos, ignorantis; ille constanter exorsus est carmen, quo, « evolutum eum sede patria rebusque summis » significabatur. Unde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox et lascivia exemerat. Nero, intel-

21. *Ille constanter.* Malim *incunctanter.* Ann. 4, 22. Non *cunctanter pergit Tiberius in domum.* Hist. 2, 52. *ne cunctanter excepisse victoriam crederentur.* Et c. 86. *haud cunctanter Vespasiano accessere.* — 22. *Exemerat.* Cod. Agric. *exemerant.* Melius.

τάττειν, σὺ ᾆε, σὺ κέρασον, σὺ ὦσον, σὺ ἅλλεσθε, σὺ ἐλθέ. Ὑπακούω, ἵνα μὴ παρ' ἐμὲ λύηται ἡ παιδιά. Et maxime Luciani in Saturnalibus: Ὁρᾷς ὀλίγον τὸ ἀγαθόν, ὅτι καὶ Βασιλέα μόνον ἐφ' ἁπάντων γενέσθαι, τῷ ἀστραγάλῳ κρατήσαντα. Ὡς μήτε ἐπιταχθείης γελοῖα ἐπιτάγματα, καὶ αὐτὸς ἐπιτάττειν ἔχοις, τῷ μὲν αἰσχρόν τι περὶ αὑτοῦ ἀναβοῆσαι, τῷ δὲ γυμνὸν ὀρχήσασθαι, καὶ ἀράμενον τὴν αὐλητρίδα, τρὶς τὴν οἰκίαν περιελθεῖν. Lips. In loco Pollucis nullus sensus, lege ἅπαν τὸ ταχθὲν ὑπακουῇ.

Regnum lusu sortientium. Eo ritu, quo regna conviviorum, id est, talo. Ex Luciani supra verbis. Flor. etiam *ludicro R. regnum:* quod valet *Romanum.* Lips. Ed. pr. adeo *Ro.* MS. Reg. Guelf. *Ro.* Agr. *Romae.* Ern. Bud. etiam *R. regnum.* Videtur valere *Romae.* De lusu v. Hor. Ode 1, 4, 18.

Ruborem adlaturo. Sic MSS. Flor. (Bud.) Guelf. non, ut I. Gronovius queritur, solus Beroaldus et Aldus, sed etiam auctores cuiusque, Puteolanus, Rhenanus, et imitatores Rivius, Alciatus, Gryphius. Quo auctore MS. *illatura* invectum sit in Lips. Pichenae etc. nescio. Ed. pr. adhuc exquisitius *oblatura*, quod mihi supra librariorum captum videtur, eique saepe substituitur *afferre* in istis formulis, in quibus et *offerre* et *afferre* rectum est, ut *mortem*, *moerorem*, *pudorem*, *luctum* etc. V. Drakenh. ad Liv. 34, 23. et quos ibi laudat. Interea unum illum librum sequi non sum ausus, sed *adlatura* edidi. Mox pro *ubi* frustra Acidalius volebat *uni.* De constructione verbi *iussit*, qua hic noster utitur, supra satis dictum ad 11, 32. Ern.

Constanter exorsus est carmen. Vetus illud ex Ennio tritum (ap. Cic. Tusc. 3, 19.): *O pater, o patria, o Priami domus Septum altisono cardine templum*, etc. Lips. *Constanter* est sine metu et haesitatione, prompte: quo sensu saepe apud nostrum *constantia* dicitur. *Carmen exorsus*, est phrasis Liviana. Deinde, etsi intelligo *summisque rebus*, et supra dictum est c. 13. *summa fortuna*, tamen hic vereor, ne vera Taciti manus sit *rebus-*

lecta invidia, odium intendit: urgentibusque Agrippinae minis, quia nullum crimen, neque iubere caedem fratris palam audebat, occulta molitur: « pararique venenum » iubet, ministro Pollione Iulio, praetoriae cohortis tribuno, cuius cura adtinebatur damnata veneficii nomine Locusta, multa scelerum fama. Nam, ut proximus quisque Britannico neque fas neque fidem pensi haberet, olim provisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, transmisitque, exsoluta alvo, parum validum, sive temperamentum inerat, ne statim saeviret. Sed Nero, lenti sceleris impatiens, minitari tribuno, iubere « supplicium veneficae, quod, dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur. » Promittentibus dein « tam praecipitem necem, quam si ferro urgeretur, » cubiculum Caesaris iuxta, decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum.

que suis. Nam nec dixit *sede Caesarea*, aut simile quid, sed tantum *patria*, ut indicaret, sibi erepta sua, quae sibi deberentur. Nam in hoc proprie iniuria est, ex illo miseratio. Pro *suus* librarios interdum dedisse *summus*, docebit praeter alios Drakenb. ad Liv. 5, 11. extr. Mox *iubere* pro glossa deleri vult Acidalius. Verum videtur: cum praesertim statim sequatur *iubet*. Porro Heinsius malebat: *occultam molitur*. Benc. Item *pararique* dedi e cod. Flor. quod Broterius imitatus est. Editi omnes praeter I. Gron. sine copula. Voluit tamen sic edere Pichena: sed operae non paruerunt. Ern. *Constanter*, ut ap. Iustin. 1, 5. Cf. Gron. ad Agr. 27. Bud. *rebus summis* absque copula, appositive, ut Rhenano placet. Idem *occulta*... *parari*. In edit. Pichenae Frf. 1607. omnino legitur *pararique*.

Pollione Iulio. Puto eum esse, qui postea praef. praetorio fuit, sub Othone. Vide Plutarch. in Othone 24. Lips.

Olim provisum. Vide 12, 41.

Quod dum. Bis *dum* in ed. pr. Put. non demum in ed. Rhen. Beroald. et Alc. edd. casu, ut opinor, omisere. *Securitatem* omnes praeter pr. quae habet *securitate*. Idem voluit dare Rhenanus, sed operae non paruere. Itaque et Aldus, Gryph. illud habent, quod verum est. Ceterum saltem esse debebat *respiciant*, *parent*. Ern. Bud. bis *dum*: item *securitate*. Rhen. id explicat *ob securitatem*.

Urgeretur. Agr. *necaretur*, manifesta glossa.

Cognitis venenis. Nempe experimentis factis in animalibus. V. Sue-

16. Mos habebatur, principum liberos cum ceteris idem aetatis nobilibus sedentes vesci, in adspectu propinquorum, propria et parciore mensa. Illic epulante Britannico, quia cibos potusque eius delectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum, aut utriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc ac praecalida et libata gustu potio traditur Britannico: dein, postquam fervore adsperna-

ton. Ner. c. 33. Ern.

Sedentes vesci. Suet. super eodem ritu, Claudii 32. *Adhibebat omni coenae et liberos suos cum pueris puellisque nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerentur.* Idem in Augusto 64. de nepotibus eius: *Neque coenavit una, nisi in imo lecto adsiderent.* Ubi scripserim *nisi ut imo.* Ex quibus vides, pueros sedisse ad fulcra pedesque parentum. Sedisse, dico. Spernebant enim etiam tunc accubitum a pueris, a servis: quasi luxuriae ritum illi aetati ordinive non decorum. De servis Plautus Sticho 5, 4, 21. *Potius in subselliis Cynice accipiemur, quam in lecto.* Ib. 3, 2, 32. *Non postulo equidem med in lecto accumbere, Scis tu med esse imi subsellii virum.* Donatus in vita Terentii: *Iussus ante Caecilio recitare, ad coenantem cum venisset, quod erat contemptiore vestitu, subsellio iuxta lectulum residens legisse dicitur: post paucos vero versus, invitatus ut accumberet, coenasse una.* Senecam sic accipio de Tranquillit. 2, 15. (sive de Const. Sap. 15.) *Non accipiet sapiens contumeliam, si in convivio regis recumbere infra mensam vescique cum servis, ignominiosa officia sortitis, iubebitur.* Qua contumelia a Caio Pomponius Secundus adfectus: qui cibum cum eo cepit, κατὰ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ καθήμενος, ait Dio 59, 29. Scilicet quasi Veiovis illius servus. Nec alio Plutarchus respexit, cum in Convivio suo c. 10. reliquos quidem accumbentes facit, at Aesopum, qui servus, sedentem in subsellio apud Solonem. Lips. De ritu isto v. Ciacconius de triclinio p. 5, et Ursinus in append. p. 252.

Quia cibos potusque. MSS. Vett. edd. omnes: *cibus p. e. d. e. ministri gustu explorabatur*; quod vitiosum esse omnes vident. Ursinus *ex* delendum putabat. Sed pariter delendum foret *delectus*, quod ad cibum potumque non commode refertur. Hodierna lectio est e correctione Danesii, ut puto. In qua tamen *delectus ex ministris* languidius est, quam pro celebrata Taciti brevitate. Ern.

Innoxia adhuc ac praecalida. Retuli ad calidae potionem in Electis 1, 4. et velim ei capiti addi Arriani locum 1, 13. Ὅταν δὲ θερμὸν αἰτήσαντός σου μὴ ὑπακούσῃ ὁ παῖς, ἢ ὑπακούσας χλιαρώτερον ἐνέγκῃ, ἢ μηδ᾽ εὑρεθῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ, τὸ μὴ χαλεπαίνειν, μηδὲ ῥήγνυσθαι, οὐκ ἔστιν ἀριστὸν τοῖς Θεοῖς; qui simillimus illi Senecae, quem adduxi, de Ira 2, 25. Ceterum, ex hac potione gustasse etiam Titus credebatur *Britannicum iuxta cu-*

batur, frigida in aqua adfunditur venenum, quod ita cunctos eius artus pervasit, ut vox pariter et spiritus raperentur. Trepidatur a circumsedentibus, diffugiunt imprudentes. At, quibus altior intellectus, resistunt defixi et Neronem intuentes. Ille, ut erat reclinis, et nescio similis, « solitum ita, » ait, « per comitialem morbum, quo primum ab infantia adflictaretur Britannicus, et redituros paullatim visus sensusque. » At Agrippinae is pavor, ea consternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit, ut, perinde ignaram fuisse

23. *Ut vox pariter et spiritus eius raperentur.* Aut dele *eius*, nam praecessit; aut lege *praeclusi* vel *elusi*. 15, 64. *hausit frustra, clauso corpore adversus vim veneni.* Livius 22. *Inventi sunt quidam mersis in effossum terram capitibus, quos interclusisse sibi spiritum apparebat.* -- 24. *Resistunt defixi.* An *restant*! Sed tantumdem est

bans, ait Suet. Titi c. 2. Miror, cur *cubans* scripserit: nam ille vero *sedit*, ut hic in Tacito, cum Britannico scilicet *simul, ac paribus disciplinis, et apud eosdem magistros institutus*, ut ipse Suetonius ibi scripsit. Nec probabile, in pari aetate, Titum supra dominum honore affectum. Sed exciderit hoc Suetonio, pro vulgato more scribenti. Lips.

Frigida in aqua. Ita factum et Alexandro, ab eadem caussa et cautione. Iustinus 12, 14. *Aqua frigida venenum habuerunt, quam praegustatae iam potioni supermiserunt.* Est error hac in re, opinor, Aeliani in Hist. Anim. 5, 29. qui diserte vult, venenum ei in cibo datum, non potu. Μυρίοι γ' οὖν, inquit, καὶ πίνοντές τι κακὸν κατέπιον, ὡς Ἀλέξανδρος, καὶ ἐσθίοντες, ὡς Κλαύδιος ὁ Ῥωμαῖος καὶ Βρεττανικὸς ὁ τούτου παῖς. Atqui de potu et Tacitus et Suetonius adfirmant. Lips. *Affunditur* MS. Flor. ed. pr. quamquam ibi est *eff.* vitiose pro *aff.* Rhen. et seqq. At Puteol. cum sequacibus Beroaldo et Alc. *infunditur.* Mox MS. reg. delet *eius* post *spiritus.* Recte. Repetitum est temere e praecedentibus. Ern. Rhen. e Bud. *affunditur.* Ut 6, 28. H. 5, 23. Idem habet *vox eius par. et sp. r.*

Trepidatur a circumsedentibus. Sic vett. edd. ante Rhenanum omnes: quod cur ab eo in *trepidatum* mutaretur, nulla gravis satis caussa erat. Et tamen omnes postea id secuti sunt. Ern. *Trepidatum* e Bud.

Quo primum ab infantia adflictaretur Britannicus. Primum corruptum esse omnes vident. Utrum corrigendum sit *prima*, cum Acidalio, an *plurimum* cum Freinshemio, non pro certo dicam. Illud consuetudini loquendi convenientius videtur. *Primum* et *plurimum* etiam alibi in MSS. confunduntur, ut ap. Liv. 5, 37. *Plurimum* pro saepe dicitur. *Britannicus* sane supervacuum est; unde deleri volebat Muretus. (et Acid.) Sed, quia haec nominis proprii redundantia iam aliquot locis observata est, incipio vereri, ne Tacitus eius auctor sit. Ern. *Prima* habet cod. Agr.

Is pavor emicuit. An *eminuit?* Id enim est verbum proprium de

ac sororem Britannici Octaviam, constiterit. Quippe sibi supremum auxilium ereptum, et parricidii exemplum intelligebat. Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis adfectus abscondere didicerat. Ita post breve silentium, repetita convivii laetitia.

17. Nox eadem necem Britannici et rogum coniunxit, proviso ante funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis sepultus est, adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram deum portendi crediderit

animi motibns vulln se prodentibus, quamvis premsutnr. V. praeter alios Oudend. ad Suet. Cal. 15. *Emicare* vix conveniat consternationi et terrori. Et confunduntur ista verba in libris. Iu loco etiam Cic. apnd Quintil. 9, 2, 40. in multis est *emicabat*, cum ap. Ciceron. sit *eminebat*. Ern.

Ac sororem B. O. Hoc ordine dedimus ex ed. pr. quamquam ibi omissum *ac*. Vulgo inde a Puteol. *Ac Octaviam. sor. Br.* Illum ordinem meliorem esse, primum per se, tum, ne *ac* durius cum vocali concurrat, facile apparet. Ita non opus coniectura Faërni *atque*. Broterius mallet deleri *Octaviam*. Ern.

Parricidii exemplum intelligebat. Scylla Ovidio Met. 8, 116. *Cives odere merentem, Finitimi exemplum metuunt.* Seneca Troad. 241. *Suique victor operis exemplum horruit, Didicitque Achilles et dea natos mori.* Gron.

Octavia quoque. Scribe *Octaviae.* Is pavor videlicet fuit. Lips. Dura coniectura. Ern.

Ita post breve silentium. Tale Statii Theb. 2, 262. *In regem conversi omnes formidine prima: Mox audisse negant.* Gron. Mox ed. pr. *communi* pro *convivii.* Quod confirmat lectionem a nobis Suetonio redditam in Ner. 38. ubi vulgo *sermone communi:* nos ex Cortianis Exc. dedimus *sermone convivii:* quod etiam e cod. Vindob. profert Oudend. sed pro glossa τοῦ *communi* habet. An hic quoque *convivii* est glossa eius verbi? Ern.

Nox eadem. Miror ergo, quomodo vera, quae Graeci tradiderunt, Britannici corpus gypso multo oblitum a Nerone fuisse, ne livor appareret e veneno: sed pluviam coortam eluisse gypsum, dum cadaver per forum effertur, omniumque oculis scelus subiecisse. Haec Zonaras 11, 12. et Dio 61, 7. Scite, sed parum vere: ut Taciti quidem narratio est. Nam haec omnia operire nox potuit. Lips. Mox *paratu*, quod in MS. Flor., habet etiam ed. pr. Idem Rhenanus (e Bud.) edere voluit, sed operae non paruerunt; itaque in sequentibus mansit *apparatu*, usque ad Pichenam. Etiam supra ista verba confusa vidimus. Ern.

In campo tamen Martis sepultus. Non tamen ibi combustus: sed reliquiae eius in urna illatae, ut opinor, monumento Augusti. Lips. *Martis* ex Flor. edidit Pichena.

adversus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias et insociabile regnum aestimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores, « crebris ante exitium diebus, illusum isse pueritiae Britannici Neronem : » ut iam non

25. *Cui plerique etiam hominum ignoscebant.* Non capio. Sed vide Gronovium. Malo *plerique tamen.*

Vulgo *Martio.* Sic et c. 31. Ern.

Cui plerique ignoscebant. Omnino *ignoscebant*, non *ingemiscebant*, ut vult Acidalius. Philo περὶ πρεσβείας, p. 1001. Ἀπιστοῦντες, εἰ οὕτως ἀθρόως ἐνδέδεκται τροπήν, ὁ πρὸ μικροῦ χρηστὸς καὶ φιλάνθρωπος, ἴσος τε καὶ κοινωνικὸς εἶναι νομισθεὶς Γάϊος, ἀπολογίας ἐσκόπουν, καὶ διερευνῶντες εὕρισκον. ἐπὶ μὲν τῷ ἀνεψιῷ καὶ συγκληρονόμῳ τοιαῦτα φάσκοντες, ἀκοινώνητον ἀρχήν, θεσμὸς φύσεως ἀκίνητος· οὗτος ἃ παθεῖν ἐμέλλησεν ἂν ὑπ' ἀδυνατωτέρου, προὔθηκεν ἰσχυρότερος ὤν. Ἄμυνα τοῦτ' ἐστιν, οὐκ ἀνδροφονία· τάχα δὲ καὶ προνοητικῶς ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους τὸ μειράκιον ἐκποδὼν γεγένηται, τῶν μὲν τούτῳ, τῶν δὲ ἐκείνῳ προσκεκληρωμένων· ἐξ ὧν ταραχαί, ἐμφύλιοί τε καὶ ξενικοὶ πόλεμοι συνίστανται etc. Sic enim legendum, ubi editur: ἠμύνατο, τουτέστιν οὐκ ἀνδροφονία. Gron. *Etiam* abest a Guelf. Ern.

Insociabile regnum aestimantes. I. e. cogitantes, reputantes. Atque ita Puteol. Beroald. Alc. Sed Rhen. et Pichena e Fl. cod. edidere *existimantes*, decepti scriptura *extimantes*, quae est etiam in cod. Agr. Guelf. et ed. pr. Puteolanus recte legit et edidit *aestimantes*: nam *x* pro *s* scribi in vett. libris et edi, ante monuimus ad c. 6., et *extimare* pro *aestimare* olim scriptum esse, etiam Gesnerus monet, in Thes. L. L. Et sic est in ed. pr. 15, 2. *a diis extimatur.* Add. ad H. 1, 14. Alioqui non ignoro, *extimare* fere scribi pro *existimare*, et huic verbo alieno saepe loco substitui *aestimare*, de quo pleni criticorum libri, quos laudat Drakenb. ad Liv. 34, 2. Sic *existimare* recte defenditur, ubi de iudicio sermo est, quamquam etiam ibi *aestimare* defendit Cortius ad Sallustium, non dicam, quam bene: non, ubi cogitandi, reputandi significatio requiritur, ut h. l. Ignoscebant, qui reputabant antiquas discordias, quae inter fratres illos fuissent, et regni societatem nullam esse posse: quod sane non est *existimare.* De insociabili regno sententia sumpta e Livio 1, 14. *Infida regni societas.* Ern. Bud. habet totidem literis *existimantes.* Pichena e Flor. dedit *extimantes*, addiditque *vulgo* (male scil.) *existimantes.* Neuter ergo deceptus.

Illusisse. Prisci aliquot *illusum esse.* Scribe *isse. Ludere* autem et *illudere* in re Veneris usurpant: sed hoc fere in foeda. Suet. Tib. 45. *Feminarum capitibus illudere.* (—* et Caes. 22. *insultare capitibus.*) Lips. Kh. *Illusum esse* MSS. Flor. (Bud.) Reg. Agr. Guelf. etc. edd. pr. et ceterae ante Rhen. e cuius correctione editum est *illusisse* usque ad I. F. Gron. qui Lipsii coniecturam recepit. Salmasium, qui *illusum esse* active capit, refellit Ryckius. Si *illusisse* libris scriptis ad-

praematura, neque saeva mors videri queat, quamvis inter sacra mensae, ne tempore quidem ad complexum sorori dato, ante oculos inimici properata sit, in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Caesar defendit, a maioribus institutum referens, « subtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus aut pompa detinere. Ceterum et sibi, amisso fratris auxilio, reliquas spes in republica sitas: et tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui unus superesset e familia, summum ad fastigium genita. » Exin largitione potissimos amicorum auxit.

18. Nec defuere, qui arguerent viros gravitatem adseverantes, « quod domos, villas, id temporis, quasi

26. *Nec defuerunt. Defuere* cod. Agric. — 27. *Coniugi imperatoris olim* Sic Lipsius, aliter scripti. *Imperatoris solitum et* cod. Agric. Forte *imperatoris solitae*, tum *et ut* ... *Solita regibus* Hist. 5, 8. *Solita inertia* Germ. 45. *solita alimenta* 4, 60. Sic *sueta bello*, *servitio*, *armis*, *regibus*, et similia noster. *Alendis liberis sueti*. Ann. 14, 27.

iuvaretur, sane praeferrem: nunc sequar Gronovii exemplum. Alias *isse illusum* propric est tentasse; instituisse illudere, omninoque conatum alicuius rei indicat magis quam affectum, ut 4, 73. *nec ultum ist* est *nec tentavit ulcisci*. Sed videtur h. l. *ire* dictum, ut in rebus amatoriis solet: *ire ad famosas*, *ad meretrices*. Gell. 3, 2. extr. *mulier, quae ante d. IV. Kal. I. usurpatum isset*: i. e. ad virum, ut usurparetur. Sic h. l. isse ad Britannicum, ut eius pueritiae illuderet: intelligendumque cum effectu, ut ibi. Ern.

Ad complexum sorori. Sic omnes edd. nec e MSS. varietatem notatam reperi. Sola ed. princ. *sororum*: quod non spreverim. Nam et altera soror *Antonia* erat, quamvis non ὁμογάστριος, eaque adhuc viva. Mox *id a maioribus institutum* omnes libri. At ego non dubito, quin τὸ id natum sit e finali praecedentis verbi. Plane enim non friget modo, sed legibus dicendi repugnat. Sequi enim deberet *ut*. Itaque delevi. Ern. Modius in novant. ep. 99. legit *sororium*, quod probant Bip.

Subtrahere oculis acerba funera. Nota ritum. Acerba enim et immatura funera, quae intra tirocinii diem, pompa funebri aut laudatione non dignata. Vide me ad Senecae de Brevit. vitae c. ult. Lips. Mox ed. pr. *neque laudationibus retinere*. Ern. Bud. *neque laud. aut pompam detinere preces effundere*. Hoc Rhen. putat emendandum: *praecepes effundere*, scil. funus e sandapila aut loculo.

Viros gravitatem adseverantes In Senecam et Burrum criminatio spe-

praedam divisissent. » Alii necessitatem adhibitam credebant a principe, sceleris sibi conscio et veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam: crebra cum amicis secreta habere: super ingenitam avaritiam, undique pecunias, quasi in subsidium, corripere, tribunos et centuriones comiter excipere: nomina et virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere; quasi quaereret ducem et partes. Cognitum id Neroni, excubiasque militares, quae, ut coniugi imperatoris olim, tum et ut matri servabantur, et Germanos, super

ctat. Quam diluit tamen leviter ipse Tacitus, Senecae ubique volens et amicus: aliter quam ille Bithynus, qui inimicitias cum Seneca indictas exercet, et ex professo. Lips. Dedi *defuere* ex Flor. ed. pr. *Domos*, *villas* pro *villasque* ex iisdem et et MS. Agr. Guelf. *Praedam* ex iisdem et MS. Reg. cum Ryckio et I. Gronovio pro *praedas*. *Adseverare* h. l. est prae se ferre. Ern. Bud. *defuere... domos villas.... praedam.*

In subsidium, *corripiens*. Vel *corripere*. Lips. Recte. Ern. Recepi cum Bip.

Quae ut coniugi imperatoris. Emendavi verissime: *quae ut coniugi imperatoris olim*, *tum.* Iampridem, inquit, excubiae Agrippinae: Claudio quidem vivo, ut coniugi principis: Nerone imperante, ut matri. Lips. Omnes MSS. ap. Ryckium et Guelf. *solitum ut.* Nisi quod Agr. *et matri:* unde Ryckius rescripsit *quae*, *ut coniugi imperatoris solitum*, *et matri servabantur*, ut Faërno placuerat, quod secutus est etiam Broterius, qui et in MSS. reperit *et ut.* Ego malim cum I. Gronovio *ut* retinere et lectionem MSS. sequi, bonam illam et intelligendam, etsi duriusculam, quam coniecturam Lipsii recipere, quam nec ipse in textum recepit. Haesitatio orta est ex eo, quod in edd. esset vox divulsa *soli tum.* In ed. pr. est *soli cum ut matri*, sed in eo libro non semel ultima *tum* divellitur, et in *cum* mutatur. Puteolanus coepit edere *et ut matri*, quod omnes secuti sunt. Ern. Sequor Lipsium et Pichenam. Bud. habet *solitum ut*, sed 2. m. τὸ *ut* vertit in *ita*, quod ferri posse iudicant Bip. Lall. *solitum et.*

Germanos super eundem honorem. Duplex ergo custodia Agrippinae, uti et principi ipsi: praetoriani milites germanique. Suet. 34. *Abductaque militum et Germanorum statione*, *contubernio quoque ac palatio expulit.* Iampridem vero Germanis habitus is honos: et ante eos Hispanis. Nam Iulius Caesar Hispanorum cohortem habuerat custodiae suae. Sueton. in Iul. 86. et Calagurritanorum manum Augustus, Sueton. 49. Sed ii dimissi:

eundem honorem, custodes additos, degredi iubet. Ac, ne coetu salutantium frequentaretur, separat domum, matremque transfert in eam, quae Antoniae fuerat: quotiens ipse illuc ventitaret, septus turba centurionum, et post breve osculum digrediens.

19. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quam fama potentiae, non sua vi nixa. Statim relictum Agrippinae limen. Nemo solari, nemo adire, praeter paucas feminas, amore an odio, incertum. Ex

et eorum vicem allecti Germani. Quos ipsos metu aliquo et suspicione ob Vari cladem (Sueton. l. c.) dimiserat; sed mox, ut opinor, recepit Augustus. Habuit certe eos inter initia principatus Tiberius, ex Tacito 1, 24. *Robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant.* Aliique ad Galbam usque, *qui cohortem Germanorum, olim a Caesaribus ad custodiam corporis institutam atque multis experimentis fidelissimam, dissolvit.* (Cf. Suet. 12.) Sed et post eum iterum recepta, uti clarum ex historia inferiore. Immo et externi reges vitam suam commisere istis. De Herode quidem (apud Ioseph. 17, 8.) lego Iudaeae, habuisse eum in satellitio Germanos. Faveo tibi, pugnacissima et fidelissima gens, faveo hanc laudem, quae tamen propria quodammodo Batavorum. Uti enim hodie Helvetii, sic illi olim eximii visi ad hoc munus. Itaque indiscriminatim modo Batavi ii custodes appellati, modo Germani. Batavos Suet. Cal. 43. nominat, Plutarchus in Othone, Dio apertissime 55, 24. Ex cuius verbis etiam disces, equites peditesque in hac manu fuisse. Sicut et in Constitutione Hadriani inter Vexillationes Palatinas Batavos equites seniores iunioresque recensitos reperies. Ad hos non dubie custodes illa Arriani spectant de oblongis gladiis, quorum et nunc Germanae genti usus, Dissert. 4, 7: Δείκνυέ μοι τὰς μαχαίρας τῶν δορυφόρων· ἰδοὺ, ἡλίκαι εἰσὶ, καὶ πῶς ὀξεῖαι; τί οὖν ποιοῦσιν αἱ μεγάλαι αὗται μάχαιραι καὶ ὀξεῖαι; ἀποκτιννύουσι. Reperio et Frisios in hoc numero, vicinos scilicet Batavis ingenio situque. Lapis Interamnae (ap. Grut. p. 600.) HILARIVS. NERONIS. CAESARIS. CORPORIS. CVSTOS. NATIONE. FRISAEO. Lips. Mox *degredi* pro *digredi* legendum, sc. de statione. Vid. dicta ad c. 14. et 54. Sic *statio cohortis demoveri dicitur* c. 24. Certe, cum abeunt custodia et statione milites, *degrediuntur.* Itaque sic correxi. Ern.

Antoniae. Maioris, ut opinor, quae avia Neronis. Ern.

Non sua vi n. Omnes vett. edd. MS. Guelf. (et Bud.) *nixa:* quod sine caussa ac tacite mutatum est in *nixae* in Lips. ed. forte non a Lipsio: monuisset enim. At hinc in omnes alias venit. Mox *amore an odio incertus.* MS. Bud. et ed. pr. *incertum:* verum. Idem *Iulia* omnes vett. vitiose. Nam *Silani* sunt e *Iuniis*, et *Iunia* dicta est 11, 12. Ern.

quibus erat Iunia Silana, quam matrimonio C. Silii a Messallina depulsam, supra retuli. Insignis genere, forma, lascivia, et Agrippinae diu percara: mox occultis inter eas offensionibus, quia Sextium Africanum, nobilem iuvenem, a nuptiis Silanae deterruerat Agrippina, « impudicam et vergentem annis » dictitans; non ut Africanum sibi seponeret, sed ne opibus et orbitate Silanae maritus potiretur. Illa, spe ultionis oblata, parat accusatores ex clientibus suis, Iturium et Calvi-

28. *Diu percara. Praecara* cod. Agr. — 29. *Ex clientibus suis. Clientulos* cod. Agric. Lege *clientelis. Clientelae* saepe pro *clientibus*. Sic *servitia*, *matrimonia*, *obsidia* pro *obsidibus* infra.

Supra retuli. 11, 12. Credo, sororem esse Marci Luciique Silanorum. LIPS. Contra, ex mente Reinesii et Ryckii, filia fuit M. Iunii Silani, CS. a. 772. de quo ad 2, 59. 13, 1. soror Iuniae Claudillae, prioris coniugis Claudii imp.

Forma, lascivia. Romana vetus editio, *formo*, *lascivi:*, non displicet. LIPS. MSS. Flor. Guelf. ed. pr. et veteres omnes ad Rhen. ed. in qua *forma lasciva* videtur esse vitium operarum, quod Aldus ceterique fideliter, ut alia, expresserunt. Pichena *lascivia* restituit. Mox MS. Guelf. *praecora*, sed scriptum *precaro*. Laudatur hoc verbum e Ter. Phorm. 3, 3, 25. sed ibi libri meliores *perc.* exhibent. Itaque de hoc verbo adhuc dubitandum videtur. ERN. *Forma lasciva* apud Rhen. non est vitium operarum; e Bud. desumpsit, et sic se emendare profitetur. Male. Mox Bud. *percara.*

Sextium Africanum. Scribe *Sex.* ut praenomen sit 14, 46. *Census per Gallias a Q. Volusio et Sex. Africano Trebellioque Maximo acti sunt, aemulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano.* Nobilitatem hanc Africani repetendam arbitror a Iulo Antonio, Marcellae marito, cui cognomen Africano. Ei filius L. Antonius 4, 44. supra: et hic, ut opinor, nepos. LIPS. Frustra: ut bene docet Ryckius. ERN. T. Sextius Africanus occurrit in fragm. Fratrum Arvalium ap. Grut. p. 119. et ap. Phlegontem Mirab. 25. Cf. et Spanh. de Praest. NN. Diss. 10. t. 2, p. 65.

Ne opibus et orbitate Sil. Explicari et ferri posse scio: sed tamen non celabo, mihi in mentem venisse *ne opibus ex orbitate S. m. potiretur.* ERN.

Spe ultionis obl. Causa addunt vett. omnes inde a Puteolano: quod Faërnus corrigebat *casu*. Quorum librorum auctoritate sublatum sit, non reperio. Ego non reperi in ed. pr. in qua corrupte *speculationes* pro *spe ultionis*, ut in Guelf. qui tamen et ipse *caussa* habet. ERN. Bud. *speculationis caussa oblata.*

Iturium. Verius *Titurium*, atque ita scribunt libri veteres 14, 12. Simile mendum ad Q. Fratrem 3, 7. *Ad Labienum et ad Ligurium literas dabo.* Malim *Titurium*, qui in Caesaris legatis. LIPS. Mox cod. Fl. *differens*. Ceterum v. Interpr. ad Valer. Fl. 1, 753. ERN. Bud. a 1. m. *differens*, a 2. *deferens.*

sium, non vetera et saepius iam audita deferens, « quod Britannici mortem lugeret, aut Octaviae iniurias evulgaret; » sed, « destinavisse eam, Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu a D. Augusto, ad res novas extollere; coniugioque eius et iam imperio remp. rursus invadere. » Haec Iturius et Calvisius Atimeto, Domitiae, Neronis amitae, liberto, aperiunt. Qui, laetus oblatis (quippe inter Agrippinam et Domitiam infensa aemulatio exer-

30. *Et saepius iam audita deferens. Differens* cod. Flor. Lege *disserens*, infra c. 21. in fine. Sic passim noster. Mox scribo *pari ac Neronem gradu. Ac Nero* vix latinum est. V. Gronov. c 55. *quasque vacuas, eas publicas esse.* — 31. *Coniugio eiusque etiam imperio.* Omnino legendum *coniugio fretam et suetam imperio.* Vide indicem in *suescere.* Infra c. 42. *studiis inertibus et iuvenum imperitiae suetum.* Vel *assuetam.* Iust. 31, 1. *Negantes, eum aequo animo sub legibus vivere, assuetum imperio.* Ubi vide Berneggerum. Flor. *etiam perio:* unde perperam etiam Pichena *etiam pacto.* Cod. Agr. *etiam imperium et rempubl.*

Rubellium Plautum. Recte *Plautum.* Noster 14, 22. *Et omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia.* Iterum 57. *Compertoque Plautum et Syllam maxime timeri.* 16, 10. *Interfectum esse Rubellium Plautum, generum L. Veteris.* Graecisque constanter semper Πλαῦτος. Ubi ergo frons *Plancus* aut *Blandus* substituentium? At enim pater illi fuit Rubellius Blandus. Homo inconspecte, an nescis plerosque filiorum cognomine a patribus diversos fuisse hoc aevo? Taciti una aut altera pagina tibi testis. In Iuvenali ergo corrige Sat. 8, 39.... *tecum est mihi sermo, Rubelli Plaute, tumes alto Drusorum sanguine.* Suetonius, qui A. Plancium quemdam iuvenem nominat, non tibi imponet: alius est ab isto, ut dicam 14, 59. ubi de morte huius Plauti. Quod ait Tacitus, pari eum gradu a D. Augusto fuisse ac Neronem, id clarum. Rubellius Blandus maritus Iuliae Drusi filiae fuit; ex iis genitus hic Rubellius Plautus. Tabulam nostram adi. Lips. Tangit Torrentii notam ad Suet. Ner. 35. quem excusat Ryckius ad h. l. Ern. V. et 16, 10.

Coniugioque eius etiam imperio remp. rursus invadere. Faërnus legebat: *Coniugio eius etiam imperium rursus.* Ursinus vero: *Coniugioque petito remp. rursus invadere.* Et sic fere Muretus, qui tamen relinquit *eius etiam.* Pichena *pacto:* quo verbo saepe utitur in hac re Tacitus. Sed in hac lectione friget *etiam.* In MSS. est vel *perio*, ut in Fl. et Reg., vel *potiri ac*, ut in Oxon. Guelf. vel *imperium*, ut in Agr. Vulg. est in omnibus edd. I. Gronovius corrigit: *coniugioque eius clam petito.* Lenissimum est I. Fr. Gron. in Obs. 1, 22. p. 171. *coniugioque eius, et iam imperio*, i. e. mox vel statim. Ern. Bud. habebat *imperio*, ex quo 2. m. fecit *potiri.* Emendatio Gron. vix dubia esse potest. Hill. Rac. 37. legit: *coniugioque eius etiam imperium potiri ac R. inv.*

Atimeto, Domitiae. Aetas non

cebatur) Paridem histrionem, libertum et ipsum Domitiae, impulit, « ire propere, crimenque atrociter deferre. »

20. Provecta nox erat, et Neroni per vinolentiam trahebatur; cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis luxus principis intendere. Sed tunc compositus ad maestitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterret, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrum etiam demovere praefectura destinaret, tanquam Agrippinae gratia provectum et vicem reddentem. Fabius Rusticus auctor est,

abnuit, quin sit ille libertus, de quo hodie inscriptio in aedibus Caesiorum (ap. Grut. p. 607.) ATIMETVS. PAMPHILI. TI. CAESARIS. AVG. L. L. ANTEROTIANVS. cum carmine romano graecoque, in mortem Homonoeae coniugis. E domo enim Pamphili Tiberiani liberti transire ad hanc Domitiam potuit. De eodem fortasse Scribonii Largi locus est, sed vitiatus, §. 119. *Cassii medici*, inquit, *colice bona, multis nota propter effectus, vera haec est: ut ab eius servo Atimeto accepi, legato Tiberii Caesaris*. Quomodo enim servus legatus Caesaris sit? Scribam, *legato Tiberio Caesari:* hac mente, ut a Cassio moriente legatum relictus sit Tiberio. LIPS.

Atrociter deferre. H. e. tempore et modo, quo maxime commoveret Neronis animum. Sic apud Ciceronem *atroces literae*. ERN.

Lusus principis intendere. Nec male *luxus*. LIPS. *Lusus* edidit Rhen. e cod. ut puto Bud. quod secuti sunt omnes, usque ad Pichenam. Ante Rhen. omnes *luxus*. Ea res me in. hac voce non movet, propter ea, quae dixi ad c. 6. et quod saepe hae literae in MSS. confusae. Deinde *lusum intendere* convenit histrioni, non *luxum int.* Porro *lusus* opponitur *maestitiae et terrori*, non *luxus*. Non autem intelligendus lusus puerilis, ut Pichena putabat, sed laetitia convivantium, comessantium, quae augebatur ab histrionibus, scurris, aretalogis, et similibus. Opponuntur lusus et seria. Lusus est, quicquid fit voluptatis atque hilaritatis caussa, etiam Venus, ut saepe docuere viri docti. Histrio facit, ut hilariores sint homines, non ut luxuriosiores. Si dixisset *luxus exhilarare*, nihil dubitarem. Similiter ap. Livium 1, 5. pro *per lusum et lasciviam* multi *luxum*, ubi v. Gron. et Drakenb. Idem 40, 13. *tempus lusus, convivii, et comessationis.* Adde c. 24. init. ERN. Bud. habet *luxus*, quod Rhen. mutavit ex ingenio. Bip. recepere *luxus* pro epularum laetitia, quod placet.

Fabius Rusticus. Historias eorum temporum scripsit: de quo elogium nostri in Agr. 10. *Livius veterum, Fabius Rusticus recentium, eloquentissimi scriptores.* LIPS.

« scriptos esse ad Caecinam Tuscum codicillos, mandata ei praetoriarum cohortium cura: sed ope Senecae dignationem Burro retentam. » Plinius et Cluvius,

Ad Caecinam Tuscum codicillos. Bene et ad ritum eius aevi, codicillos. Nam officia omnia administrationesque dari a principe moris in codicillis. Tacitus in Agr. 40. *Credidere plerique missum e secretioribus ministeriis libertum codicillos, quibus ei Syria dabatur, tulisse.* Sidonius Ep. 1, 11. *Vacante aula turbataque repub., solus inventus est, qui ad Gallias administrandas fascibus prius, quam codicillis, ausus accingi*, etc. Ingerit idem non conniventi lectori Suet. Claud. 29. *Suppositos, aut etiam palam immutatos, datorum officiorum codicillos.* Et Arrian. Dissert. 3, 7. Ἀλλὰ καὶ κριτής εἰμι τῶν Ἑλλήνων. Οἶδας κρίνειν, τί σε ἐποίησεν εἰδέναι; Καῖσάρ μοι κωδικίλλον ἔγραψε. Γραψάτω σοι, ἵνα κρίνῃς περὶ τῶν μουσικῶν, καὶ τί σοι ὄφελος; Zeno imp. l. 2. C. t. 49. Ut omnes iudices: *Aut codicilli alterius administrationis oblati.* Et l. 12. C. De Dignitat. *Iudices, qui se furtis et sceleribus fuerint maculasse convicti, ablatis codicillorum insignibus et honore exuti*, etc. Lampridium vere interpretemur ex istis, in Alexandro 49. *Pontificatus et quindecimviratus et auguratus codicillares fecit, ita ut in senatum allegerentur.* Codicillares, id est, tribuit eos ipse per codicillos: cum antea cooptari a collegis, partim a plebe, solerent. De hisdem codicillis interpretor Suetonii locum Tib. 42. *Alteri Syriam provinciam, alteri praefecturam urbis confestim detulit; codicillis quoque iucundissimos et omnium horarum amicos professus.* Caecina Tuscus, quem hic nominat, est ille, qui postea praef. Aegypti a Nerone relegatus est. Suet. 35. *Tuscum nutricis filium relegavit, quod in procuratione Aegypti balneis in adventum suum exstructis lavisset.* Dionem corrige 63, 18. Τί δὲ, ὅτι καὶ Κίνναν Τοῦσκον ὑπερώρισεν, ὅτι τῆς Αἰγύπτου ἄρχων ἐλούσατο ἐν τῷ βαλανείῳ, ὃ ἐκείνῳ, ὡς καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἥξοντι ἐποιήθη; et scribe τί δὲ ὅτι Καικίναν. Superfuit tamen Neroni, et nominat iterum noster H. 3, 38. *Apud Caecinam Tuscum epulari multos, praecipuum honore Iunium Blaesum, nuntiatur.* Lips.

Plinius. In libris Historiarum, quos a fine Aufidii Bassi composuit triginta et unum. Ipse in praef. ad Titum: *Nos quidem omnes, patrem, te, fratremque diximus opere iusto: temporum nostrorum historiam orsi a fine Aufidii Bassi.* Eosdem libros intelligit, 2, 85. *Nec minus mirum ostentum et nostra cognovit aetas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus.* Et 106. *Amnes retro fluere et nostra vidit aetas, Neronis principis supremis, sicut in rebus eius retulimus.* Credo antem, scripsisse Aufidium a bellis civilibus ad res Claudii aut paullum infra. Certe vixit ea aetate, et viri optimi (ita appellat) constantiam in lenta morte Seneca describit epist. 30. Citantur bina eius fragmenta in Suasoria 7. pro Cicerone. Lips.

Cluvius. Non *Clivius.* Est Clu-

nihil dubitatum de fide praefecti, referunt. Sane Fabius inclinat ad laudes Senecae, cuius amicitia floruit. Nos consensum auctorum secuti, quae diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus. Nero trepidus, et interficiendae matris avidus, non prius differri potuit, quam Burrus necem eius promitteret, si facinoris coargueretur: « sed cuicumque, nedum parenti, defensionem tribuendam: nec accusatores adesse; sed vocem unius ex inimica domo adferri. Refutare tenebras et vigilatam convivio noctem, omniaque temeritati et inscitiae propiora. »

vius ille Rufus, vir consularis, qui huius inferiorisque aetatis historiam scripsit. Plinius ep. 9. 19. *Ita secum aliquando Cluvium locutum, scis, Virgini, quae historiae fides debeatur: proinde, si quid in historiis meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas.* Emenda Plutarchum in Othone, apud quem sub initium male Κλαύδιος Ῥοῦφος scriptum et versum. Nominat aliquotiens noster ut 14, 2. et Sueton. Ner. 21. Lips. *Clivius* omnes vett. edd. Ern.

Nos consensum. Omnes edd. sequuntur lectionem inductam a Puteolano: *n. c. a. secuturi, quae diversa prodiderint, s. n. i. trademus.* At primum MS. reg. ed. pr. *secuti*, sicque correxerat vir doctus in margine Gryph. idque haud dubie verum. Nam iam tradidit, in quibus auctores hactenus consensere. Et apud Livium, nostrum, aliosque in talibus locis perfectum reperitur. Sed *trademus* fecit ut futurum poneretur. Post omnes scripti (in his Bud.) et ed. pr. *qui diversa pr.* quod recte correctum *quae:* nam res dicuntur tradi, non scriptores: denique aut *tradimus* vel *tradidimus* scripsit Tacitus, aut simul indicat, quid in reliqua historia facturus sit. Sed videtur hic potius loqui de re ea, quam tradiderat, in eaque quid fecerit movere, ut solent scriptores rerum gestarum. Et in talibus locis saepe temporum confusio. Sic 14, 64. pro *memoravimus* MS. Guelf. *memorabimus:* male. Ern. In Bud. *secuti* deest; 2. m. addidit *secuturi.*

Non prius differri potuit. I. e. adduci, ut caedem matris differret. *Differri* cum accusativo personae optimi scriptores dicunt. V. ad Sueton. Vesp. 23. etc. Ern.

Sed vocem unius ex inimica domo. Haesito, num scrib. *vocem mimi ex mimica domo.* De Paride enim: et fatalis quidam librariorum in iis vocibus error. Lips. Praeter necessitatem locus tentatur. Et fatum est verbi *mimus* et *mimicus*, ut auctoribus obtrudantur, ut observat Burm. ad Suet. Tib. 24. quamquam ibi alieno loco. Ern.

Refutare tenebras. Haeret sententia: quam explicari posse puto, si legas *reputaret tenebras.* Lips. Ve-

21. Sic lenito principis metu, et luce orta, itur ad Agrippinam, ut nosceret obiecta dissolveretque, vel poena lueret. Burrus iis mandatis, Seneca coram, fungebatur. Aderant et ex libertis arbitri sermonis. Deinde a Burro, postquam crimina et auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina ferociae memor, « Non miror, inquit, Silanam, nunquam edito partu, matrum adfectus ignotos habere. Neque enim perinde a parentibus liberi, quam ab impudica adulteri mutantur. Nec, si Iturius et Calvisius, adesis omnibus fortunis, novissimam suscipiendae accusationis ope-

ram esse credo Lipsii correctionem. Si de insidiis illa nocte ab Agrippina structis detulisset Paris, rectum esset *refutare*, videreturque Tacitus in animo habuisse, quae Demetrius apud Livium 40, 15. refellendi criminis a fratre impacti caussa, dicit. Nunc nihil tale est, et clarum, Burrum suadere, ne alieno tempore, cum cogitandi et iudicandi recte facultas non sit, aliquid gravius in matrem statuat. *Refutare* et *reputare* confunduntur in libris, ut *refellere* et *repellere*. Mox MSS. Oxon. Guelf. *inscientiae* pro *inscitiae*. Similiter ap. Liv. 22 25. pro *temeritatem et inscitiam*, libri quidam *inscientiam*, quod praeferebat I. Fr. Gronovius: quem vide ibi et Drakenb. Saepe sane *inscientiae* substituta *inscitia*. Ern. Lamp. e Mir. dabat *hanc ref. ten.* quod probat Lips. si ita verus vetusque liber. Huetius exponit ita: tenebras et noctem convivio vigilatam etc. accusationem refutare. Id enim temporis delegisse accusatores, ne a sobriis et vigilantibus falsitas agnosceretur. Bip. *refutare* scil. *se ten.* vel *refutaret* (ipse Nero) *ten.* pro reiicere, reiiceret, ut ap. Cic. pro Rabirio 44. et Quinctil. 10, 6, 6. Cf. Gesner. in Thes. —* D. Delamalle *reputaret*.

Et luce orta. Non bene videtur *luce orta* coniungi cum praecedentibus. Puto *et* delendum, *luce orta itur ad A.* Ern.

Poenas lueret. MS. Reg. Ed. pr. *poena lueret*; quod non spernam. Est enim exquisitius, et in hac forma peccatur non raro a librariis. Liv. 30, 37. *pecunia luere Karthaginienses:* scr. et edd. multi *pecuniam*. Ceteri omnes *poenas*. Recepit etiam Broterius. *Nosceret* ante est cognosceret, audiret. Mox *et* ante *a Burro*, quod delevit Rhen. (e Bud.) non est in ed. pr.; alterum ante *Agripp.* est, ut in cod. Fl. et Guelf. Ern. Bud. *poenas*.

Neque enim perinde. Primum ed. pr. *proinde*. Deinde sensus est: parentes amorem erga liberos non ita transferunt in alios, liberosque adeo odisse incipiunt, ut impudicae amorem ab adultero uno ad alium, etiam levi de caussa. Verbum *mutari* magis convenit adulteris quam liberis, sed utrisque iungitur: cuius generis plura iam observavimus.

ram anui rependunt, ideo aut mihi infamia parricidii, aut Caesari conscientia subeunda est. Nam Domitiae inimicitiis gratias agerem, si benevolentia mecum in Neronem meum certaret: nunc, per concubinum Atimetum et histrionem Paridem quasi scenae fabulas componit. Baiarum suarum piscinas extollebat, cum meis consiliis adoptio, et proconsulare ius et designatio consulatus et cetera apiscendo imperio praepararentur. Aut existat, qui cohortes in urbe tentatas, qui provinciarum fidem labefactatam, denique servos vel libertos ad scelus corruptos arguat. Vivere ego, Britannico potiente rerum, poteram? at, si Plautus,

Verum *mutare* elegans in re amatoria. Propert. 1, 12, 18. *Si despectus potuit mutare calores*, *Sunt quoque translato gaudia servitio.* V. Gron. Diatr. in Stat. c. 35, p. 224. ubi hunc Taciti locum afferre non neglexit. Mox quod Gruterus ait in omnibus edd. fere esse vitiose *anni* pro *anui:* id falsum est. Vett. edd. omnes, quas inspexi, *anui.* Ern. Sic et Bud.

Quasi scenae fabulas. Eleganter. Livius in oratione Demetrii 40, 15., quam ante laudavi, itidem *nocturnam fabulam* de crimine insidiarum nocturnarum. Ern. Lact. de M. pers. 30. *Componitur scena, qua manifesto facinus teneretur.*

Piscinas excolebat. Codd. Flor. Guelf. (Bud.) Oxon. ed. pr. Puteol. *extollebat*, unde restitui. *Excolebat* ceterae edd. A Beroaldo, an ab operis, primum mutatum venit in ceteras. *Extollere hortos* habuimus 11, 1. Mox *apiscendo* e MSS. Flor. Agr. pro *adipisc.* cum Ryckio et J. Gron. Ern. Ut 3, 27. 4, 59. 6, 3, 45. Bud. *adipiscendo.*

Aut existat. Sic Rhen. edidit (e Bud.). Superiores *at*: item post Aldus. Rhenanum sequuntur Pich. Lips. etc. Gryphius *ut*, quod laudat et in notulis Ferretus. Sed est vitium haud dubie operarum pro *at.* Utrumque commodum est. Sed *aut* fortius. Servit enim hortationi, praesertim cum irrisione, aut minis, aut saltem indignatione. Mox ed. pr. *labefactam.* Ern. Bip. praeferunt *at* cum Acid.

Vivere ego Britannico. Lege nota interrogandi. *Vivere e. B. p. r. poteram?* Sequentia scripserim: *Remp. iudicatusve obtinuerit.* Id est, si Plautus rerum iudiciorumve potiretur. Rodolphus legit *remp. invasurus.* Lips. Quid de vexatissimo loco mihi videretur, exposui Observ. 1, 22. Gron. Quae probare non possum, quia primum cum Lipsio interrogative capit; deinde responderi sumit his ad crimen de luctu super Britannici morte. Nam Tacitus clare dicit c. 17. hoc non obiectum esse. Ergo nec dilutum est defensione. Nec de hoc iam quae-

aut quis alius, remp. iudicaturus obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba, inpatientia caritatis aliquando incauta, sed ea crimina obiiciant, quibus, nisi a filio, absolvi non possim. » Commotis, qui aderant, ultroque spiritus eius mitigantibus, « colloquium filii » exposcit: ubi nihil pro innocentia, quasi diffideret; nec beneficiis, quasi exprobraret, disseruit; sed ultionem in delatores et praemia amicis obtinuit.

32. *Remp. iudicaturus*. Puto *vindicaturus*, se sibi; et deinde *deerunt*. At codex Agr. *invasurus*. Sed *iudicaturus* bene se habet: de me scil. *deerunt* omnino lege.

rebatur. Sensus est: quorsum ego deiicere imperio filium tentem? quo deiecto, et Plauto, vel alio quo imperante, ne illud quidem boni habitura sum, quod imperante Britannico habuissem, nempe securitatem. Quod est maxime solenne argumentum in defensionibus omnibus. Satis scio, esse apud Livium locum persimilem, quem iam reperire non possum. Iam, quod ad verba attinet, difficultas quaeritur in verbo *iudicaturus*; quod varie tentatum est. Lipsii *iudicatusve* non placet, quia potestas iudicandi iam est in *remp. obtinere*. Nec *vindicaturus* Salmasii I. A. R. p. 375. probo, quod placuit etiam Rutgersio Venus. Lect. p. 415. Non credibile est, voluisse pungere filium. Nec Agricolae *invasurus* verum puto. Alienum enim futurum in hoc verbo. Dixisset *adortus*, aut simile quid, in perfecto. *Iudicaturus* verum putabo, dum melius quid e libris scriptis proferatur, idque additum verbo *obtinuerit* ἐξηγητικῶς. Si Plautus remp. obtinuerit, adeoque potestatem iudicia exercendi nactus fuerit: quod sequentibus optime convenit. Nisi quia malit prorsus pro glossa deleri, cuius sane speciem habet, quando, ut dixi, iudicandi potestas per se intelligitur: idque placuisse video viro docto in margine ed. Gryph. Ceterum ab initio MS. Guelf. ed. pr. pro *potiente* habent *potito*: deinde edd. vett. (et cod. Bud.) *ac si*, vitiose. Denique MS. Flor. ed. pr. non habent *mater* post *a filio*: estque sane frigidum ibi verbum illud: unde delevi. Demetrius ap. Livium 40, 15. *Quid mihi spei esset, nisi patrem iudicem haberem*. Ern. Salmasii *vindicaturus* reiicit Des. Heraldus in anim. ad Salmas. p. 365. Sed is multo magis aberrat, dum legit: *remp. obtinuerit, iudicata res est*. Bud. *iudicaturus*. Post *poteram* eum Lips. Gron. et Bip. interrogandi signum posui.

Quasi diffideret. Rodolphus adnotavit *quasi defenderet*. Lips. Immo *diffideret*, hoc est, paveret, sollicita esset, laboraret, defensionis egere caussam suam, putaret. Id enim anceps, et apud malignos venit in suspicionem culpae. Iustinus de Alexandro et Philippo medico 11, 8. *Oculos in vultum legentis intendit. Ut securum conspexit, laetior factus est*. Suet. Oct. 55. *Etiam*

22. Praefectura annonae Fenio Rufo; cura ludorum, qui a Caesare parabantur, Arruntio Stellae; Aegyptus C. Balbillo permittuntur. Syria P. Anteio destinata: sed variis mox artibus elusus, ad postremum in urbe retentus est. At Silana in exsilium acta. Calvisius quoque et Iturius relegantur. De Atimeto supplicium sumptum, validiore apud libidines principis Paride, quam ut poena adficeretur. Plautus ad praesens silentio transmissus est.

23. Deferuntur dehinc « consensisse Pallas ac Burrus, ut Cornelius Sulla, claritudine generis et adfinitate Claudii, » cui per nuptias Antoniae gener erat,

33. *Et variis mox artibus. Sed.* Deinde distingue *At, Silana in exiliam acta, Calvisius quoque etc. relegantur.*

sparsos de se in curia famosos libellos nec expavit. GRON. Post *beneficiis* aut addendum, aut intelligendum *de.* ERN.

Senio Rufo. Fenius illi nomen a atque ita semper infra. LIPS. Cf. 14, 51. Rarius gens Fenia occurrit. Extat tamen ap. Vaill. in NN. Aug. FENIVS. IIVIR. CALAGVRR. t. 1, p. 25. et L. FENIVS. ACHILLEVS. ap. Grut. p. 782. Alibi *Foenius* apud eundem.

Cura ludorum Arruntio Stellae. Inter dignitates ergo ea res fuit. Sic 11, 35. *Sulpicius Rufus ludi procurator.* In lapide prisco Tibure (ap. Grut. p. 489.) CVRAT. MVNERIS. PVBLICI. GLADIATOR I. Apud Sueton. Cal. 27. *Curator munerum ac venationum.* LIPS. Add. Guther. Off. D. A. 3, 35. ERN.

Aegyptus C. Balbillo. De hoc Seneca Nat. Quaest. 4, 2. *Balbillus virorum optimus, in omni literarum genere rarissimus, auctor est, cum ipse praefectus obtineret Aegyptum,* etc., etsi male vulgo *Babillus.* Corruptum et in Plinio idem nomen l. 19. prooemio. *Galerius a freto Siciliae Alexandriam septimo die pervenit, Babilius sexta, ambo praefecti.* Scribe *Balbillus.* In lapidibus nominatur quidam TI. IVLIVS. BALBILLVS. SACERDOS. SOLIS. LIPS.

Syria P. Anteio. Inepte vulgo *Pantello.* Errore duplici. Coniectura nostra certo firmatur a 16, 14. *Simul annuam pecuniam a P. Anteio ministrari cognoscit; neque nescium habebat Anteium caritate Agrippinae invisum Neroni.* LIPS. Commodius foret: *Syria P. Anteio destinata, qui variis.* GRON. Malim *sed* cum Heinsio, sive *at.* Sed v. ad 5, 3. ERN. Bud. *et.* Praestat *sed,* non *at,* quod mox sequitur. *Anteius* quondam e legatis Germanici 2, 6.

Cornelius Sulla. De hoc v. 12, 52.

Cui per nuptias. Sic Rhenanus legi voluit, sed non recepit: unde post etiam in edd. *qui* mansit, usque ad Lipsium, ni fallor. *Qui*

« ad imperium vocaretur. » Eius accusationis auctor exstitit Paetus quidam, exercendis apud aerarium sectionibus famosus, et tum vanitatis manifestus. Nec tam grata Pallantis innocentia, quam gravis superbia fuit: quippe nominatis libertis eius, quos conscios haberet, respondit: « nihil unquam se domi, nisi nutu aut manu, significasse, vel, si plura demonstranda essent, scripto usum, ne vocem consociaret. » Burrus, quamvis reus, inter iudices sententiam dixit. Exsiliumque accusatori irrogatum, et tabulae exustae sunt, quibus obliterata aerarii nomina retrahebat.

et *cui* saepe in libris confunduntur. Adde supra ad c. 9. ERN. In edit. Rhen. a. 1544. omnino receptum *cui*, et quidem ex ingenio, nam Bud. *qui*.

Apud aerarium sectionibus. Emendis bonis, quae a praefectis aerarii sub hasta venderentur. Tales enim auctiones sunt *sectiones;* qui emunt bona, *sectores:* de quibus videant tirones dicta in Clave Ciceron. Sic Claudii bona sub edicto praefectorum venalia apud aerarium pependerunt. Suet. Claud. c. 9. Mox *vanitatibus* omnes edd. ante Rhen. Vitiose. *Vanitas* est falsa dicentis, calumniantis. Sic ap. Cic. Tusc. 3, 1. *vanitati* opponitur *veritas.* Nisi quis malit de studio captandae gratiae accipere, de qua apud eundem Ciceronem *vanitas* dicitur. Post a cod. Bud. abfuit *tam*, quod placet Rhenano, ut intelligatur *magis* ante *quam. Tam* omitti ante *quam*, vidimus 3, 8. ERN. Bud. *vanitatis.* Bene, unde Rhen. *manifestus* frequenter sic cum genitivo. V. Ind.

Ne vocem consociaret. Idem, quod Cicero dicit *sermonem communicare.* In hoc superbia, non dignari libertos, quibuscum loquare, cum ipse libertus sis. Frustra Marcilius *consauciaret.* ERN.

Monimenta retrahebat. Diximus *obliterata aerarii nomina* legendum videri de Pecunia 4, 3. Zonaras de Romano Argyropulo 17, 12: Ἵνα γὰρ τῶν ἀπολωλότων ἰσοστάσια κτήσηται, πράκτωρ ἀντὶ κρατοῦντος ἐγένετο καὶ πικρὸς λογιστής, παῖδας πατέρων γεγραμμένα χρέα πραττόμενος, καὶ παλαιὰς ἀνάπτων κατὰ τῶν ὑπηκόων, ὥσπερ ὁ χρόνος ἤδη πολὺς πρεσβεύσας κατέσβεσεν, ἢ πέως κατέχωσεν ὑπὸ σποδιᾷ. Ἐντεῦθεν πολλοὶ τῶν πατρῴων οἰκιῶν καὶ ἀγρῶν ἀπηλαύνοντο, καὶ τὴν πρὶν εὐκληρίαν ἐκδυσκόμενοι, εἰς πενίαν λαμπρὰν συνηλαύνοντο. GRON. Rectissime. Nam tabulae, in quibus vetera nomina, sunt illa quidem monimenta aerarii, sed non solae. Itaque verba latius patent, quam sensus patitur: et *tabulae* iam commemoratae sunt. *Nomina aerarii obliterata* sunt veteres aerarii debitores apud Suetonium. Res est ita clara et certa, ut recipere non dubitaverim. Imitatus est *Lallemand.* Nam quod I. Gronovius, nimia veneratione cod. Fl. in quo non credit tot literas frustra

24. Fine anni, statio cohortis, adsidere ludis solita, demovetur, quo major species libertatis esset: utque miles, theatrali licentiae non permixtus, incorruptior ageret; et plebes daret experimentum, an, amotis custodibus, modestiam retineret. Urbem princeps lustravit, e responso haruspicum, quod Iovis ac Minervae aedes de caelo tactae erant.

25. Q. Volusio, P. Scipione coss. otium foris, foeda domi lascivia; qua Nero itinera urbis, et lupanaria, et diverticula, veste servili in dissimulationem sui compositus, pererrabat, comitantibus, qui raperent venditioni exposita, et obviis vulnera inferrent, adversus

scriptas, vult *emolumenta*; id nihil est. *Emolumenta* sunt reditus, vectigalia, de quibus nuspiam sermo, quum de quadruplatoribus agitur. Ern. *Monumenta* cod. Flor. Bud. Reg. Agr. etc. Emendationem Gronovii recepere et Bip.

Statio cohortis. Non repeto, quae scripsi Epistolic. Quaest. 3, 18. Lips.

Utque miles. Bud. ut *miles*.

Urbem pr. lustravit. Eiusdem ritus mentio H. 1, 87, et apud Livium saepe. Facta lustratio prodigiorum caussa, amburbiali sacrificio, h. e. circumducta circa urbem victima expiatoria. V. Duker. ad Liv. 35, 19. qui laudat Salmas. ad Vopisc. Aurel. c. 19. Ern.

Q. Volusio, P. Scipione. Ita mei libri, idque Fasti comprobant. Lapis Neapoli (ap. Grut. p. 9.): Q. VOLVSIO. SATVRN. P. CORNELIO. SCIP. COS. AVGVSTALES. QVI. (NERONI.) CLAVDIO. CAESARI. AVGVST. ET. (AGRIPPINAE.) AVGVSTAE. I. O. M. ET. GENIO. COLONIAE. LVDOS. FECERVNT. XIII. XII. K. MART. Nominat et Phlegon in Admirandis c. 27., R. Volusium, P. Scipionem coss. Lips. *P. Scipione* ed. pr. At Puteol. et seqq. usque ad Lipsium *Cepione*, ut est et in Guelf. vitiose. Atque etiam in duabus inscriptionibus ap. Gudium, p. 19 et 24, est *P. Cornelius Coepio*. Sed veretur Wesselingius ad Simsoni Chron. p. 1654, ne ea scriptura e corrupta huius loci nata sit. Ern.

* *Veste servili*. Aliter Suet. Ner. 26. Cf. Reiz. ad tabb. rit. rom.

Ad venditionem exposita. An ergo interdiu id factum? Nam noctu non merces sunt expositae. Immo noctu. Verbum non nimis urgendum est. Tabernae effractae sunt, in quibus res venales. Vid. Sueton. Ner. 26. Ceterum *ad* abest a Flor. unde Gron. coniicit *venum*. In ed. pr. est *venditioni*: quod mallem. An in venerabili illo codice tot literae frustra scriptae sint? Consentit Guelf. Ern. Bud. *ad venditionem*. Sed praestat lectio ed. pr. absque dubio ex cod. quondam hausta.

ignaros adeo, ut ipse quoque exciperet ictus, et ore praeferret. Deinde, ubi « Caesarem esse, qui grassaretur, » pernotuit, augebanturque iniuriae adversus viros feminasque insignes, et quidam, permissa semel

34. *Acciperet ictus.* Exciperet rectius cod. Agr. Sic *vulnera adverso pectore excipere.* Cicero Verr. 5, 3. *tunicamque eius a pectore abscidit, ut cicatrices populus Rom. iudicesque adspicerent adverso corpore acceptas.* Diximus ad Vellei. 2, 116. Deinde idem codex *et ore perferret*: et mox *feminasque illustres.* Quomodo et alii. Denique *adagnitum oraverat*, non *agnitum*, quomodo et Budensis liber.

Exciperet ictus. Sic MSS. Flor. Guelf. Reg. (Agr. Bud.) Edd. pr. Puteol. Berould. Alc. ceteraeque veteres usque ad Lips. qui cum sequentibus habet *acciperet*, quod propagatum est. I. Grou. adscribit Rhenano. At in prima eius ed. a. 1533, quam expressere Aldus, Gryphius, est *exciperet.* Unde patet, in posteriores edd. Bas. vitio operarum irrepsisse. Restituit vetus I. Gronovius. Ern.

Et ore praeferret. Vera lectio. Beatus Maurusque frustra adlaborant in scriptura codicis Budensis, quem ex hoc aliisque locis scias fuisse non optimae notae. Legunt tamen illi: *et ore se Caesarem praeferret.* Inepte. Hoc noster voluit clare, excepisse eum ab ignaris ictus, et laesa facie praetulisse. Plinius 13, 43. de Thapsia: *Nero Caesar claritatem ei dedit initio imperii, nocturnis grassationibus converberatam faciem illinens sibi cum thure ceraque, et secuto die contra famam cutem sinceram circumferens.* Lips. Non pugnant inter se Tacitus et Plinius, ut Acidalius putat. Tacitus narrat id, quod fiebat, quodque fit naturaliter: Plinius, quemadmodum id, quod factum erat, celaretur ac dissimularetur. Sed et plerumque inter existentia mala et inventa remedia temporis aliquid intercedit. Gron. *Et ore praeferret* ed. pr. ut cod. Flor. quod recte omnes servant. Lectio cod. Bud. est etiam in Oxon. Guelf. Liber Agr. *perferret.* E lectione Oxon. I. Gronovius coniiciebat *ore cicatricem praeferret.* Vir doctus in Margine Gryphii verba *ore prae* delevit. Ceterum vulgatam lectionem defendit (ni i quod et ipse vult *exciperet*) et copiose illustrat N. Heinsius ad Vellei. 2, 116. Ern. Bud. vitiose: *et fore se Caes. praef.* unde Rhen. fecit *et ore se C. p.* Non ergo multum laborat. Ryckius *Caesarem* e seq. membro huc illatum putat. Lectionem Flor. recentiores editores certatim sequuntur. De auctoritate codicis Bud. in praefatione dictum.

Deinde, ubi C. Haec periodus exitum non habet. Apparet, copulam *ubi* esse delendam. Acidalius primam delet: *augebantur*: ut sit punctum post *insignes.* I. Gron. ultimam, ante *in modum.* Illud magis placet. Ern. Omnino, ultima deleta, apodosis bene se habet.

Feminasque insignes. Farn. *illustres.* Lips. Sic et Agr. Ern.

Et quidam permissa semel licentia. Sic MS. Flor. ed. pr. Pichena, Gron. uterque, Ryckius. Ceteri *quidam simili l. c.* Ern.

licentia sub nomine Neronis, inulti propriis cum globis eadem exercebant; in modum captivitatis nox agebatur. Iulius Montanus, senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum principe, quia vi attentantem acriter repulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus

Multi propriis. Melius *inulti.* Lips. Sic MS. Flor. Pich. Ryck. Ern. Bud. *multi.*

In modum captivitatis. Divino scribend. *in modum captae civitatis.* Ea enim facies potius, quam carceris custodiaeve. Lips. Immo *captivitatis* verum: quo verbo utitur noster etiam 11, 23. 16, 16. ubi *captivitas urbium.* Et deberet esse *captae urbis*, non *civitatis.* Ern.

Iulius quidem Montanus. Si memoria mihi firma, poëta quidam eo nomine apud Senecam patrem laudatur. Lips. Locus est controv. 16. Sed diversus ille ab hoc. *Quidem* abest a MS. Bud. et Guelf. a man. pr. quod non omnino displicet. Nam *quidem* addi solet exemplis, quae superiorum confirmandorum caussa adferuntur: quod hic non esse videtur. Quidam editi exhibent *quidam*, sed non e scriptis: melius tamen est vulgato. Ceterum huius generis nominibus non solet addi, sed obscuris. Ern. Hill. Rac. 37. defendit *quidem* e loco simili Cic. de Sen. 9. *Cyrus quidem.* Mihi rectius abesse videtur.

Sed qui nondum honorem. Suet. 26. laticlavium vocat: tu scito. Ante et sub hoc aevum mos, ut liberi senatorum lato clavo induerentur una cum virili toga, curiaeque interessent. Ab Augusto institutum, qui *liberis senatorum, quo celerius reip. adsuescerent, protinus virili togae latum clavum inducere et curiae interesse, permisit.* (Suet. 38.) A quo more Ovidius Trist. 4, 10, 28. *Liberior fratri sumpta, mihique toga est: Induiturque humeris cum lato purpura clavo.* Iidem ergo laticlavii: iidem capessendis honoribus destinati. Noster 14, 40. *Valerius Fabianus capessendis honoribus destinatus.* Statius Silv. 3, 124. *Notus adhuc tantum maioris munere clavi.* Alii sunt tribuni laticlavii, de quibus haec non capio. Iulius ergo Montanus senatorii quidem loci, sed qui magistratum adhuc nullum cepisset, et tantum laticlavius. Lips.

Quia vi attentantem. MSS. Flor. Reg. Bud. *via temptantem*, quod est etiam in ed. pr. MS. Guelf. *qui avia tent.* Cod. Agr. *vi attentantem.* Et sic volebant Rhenanus, Danesius. Hoc cum I. Gron. recepimus. Nam consentit vitiosis MSS. lectionibus. Vulgo inde a Puteolano *vim tentantem.* Ern. Bud. *qui avia t.* unde suum Rhen. quem recte editores plurimi secuti.

Deinde agnitum oraverat. Miror hic silere, qui manu exaratorum codicum fuere compotes. Videtur enim scripsisse Tacitus: *deinde et agnitum oraverat.* Huc pertinet illud M. Senecae: *Nihil est crudelius, quam sic offendere, ut magis sis offensurus, si satisfecerit.* Gron. Rhen. et Bud. notavit *adagnitum.*

est. Nero autem, metuentior in posterum, milites sibi et plerosque gladiatores circumdedit, qui rixarum initia modica et quasi privata sinerent: si a laesis validius ageretur, arma inferrent. Ludicram quoque licentiam et fautores histrionum velut in proelia convertit impunitate et praemiis, atque ipse occultus et plerumque coram prospectans: donec, discordi

35. *Nero autem metuentior.* An *metu cautior? metu intentior* Boxhorn. Vide nos ad Ann. 1, 20. *metu occultior* 14, 22. — 36. *Et plerosque gladiatorum.* Itane' *tot gladiatores?* Forte *peritissimosque gladiatorum.* Artis gladiatoriae peritissimos, quo certior esset. Hist. 2, 8. *mancipiorum valentissimum quemque armavit.* An *promptissimum?* Ann. 14, 7. *iret propere duceretque promptissimos ad iussa.* H. 2, 35. *plures transgressos per promptissimos gladiatorum aggreditur.* — 37. *Arma inferrent.* Cod. Agr. *inserebant.* Quod verum opinor. Sic *inserere se dubitantibus* 5, 4. *fortunae* Hist. 2, 61. Lucanus 9, 1071. *secreta quod arma Movit et inserait nostro sua tela labori. Inserere nomen famae* de Orat. 10. *Inserere querelas* Hist. 1, 25. *inserit se terris mare* Vita Agric. 10.

Ryck. idem e suo: habet et ed. pr. Ryckius probat correctionem Gronovii. Ap. Tertullianum est *adagnitio.* Mox MS. Flor. (Bud.) ed. pr. *plerosque gladiatores*, quod restitui pro *gladiatorum:* quamquam hoc quoque recte dicitur. I. Gron. nescit, unde Beroaldus genitivum sumpserit. Scil. e Puteolano, quem in his libris secutus est. Tacitus non semper *plerique* cum genitivo dixit. Post frustra Muretus (e coniectura) *sererent.* Nero serebat certamina; milites resisti sinebant modice. Sed *inferrent* a Puteol. Beroald. Alc. editum, a Pichena (e Ven.) restitutum est, cum Rhenanus cum sequacibus, Aldo, Gryphio, Lipsio *inferebant* edidisset, quod est in Guelf. Credo in MS. Rhenani fuisse *inserebant.* Nam sic est in ed. pr. quod elegantius videri potest, quam ut sit vitium librariorum aut operarum. Ita sensus foret: non uno impetu adoriebantur resistentes Neroni, sed paullatim se immiscebant certamini. Neque necessarium est, coniunctivum esse, quem puto correctioni Puteolani deberi. Sed huic rei obest *si.* Nam *cum* in hac lectione et sententia esse debet, ut opinor. Eax. Bud. clare habet *inferebant.*

Fautores histrionum. Legit *favores* Acidalius. Immo eleganter Tacitus idem verbum duabus rebus diversa significatione attribuit. Quo in genere frequentissimus Ovidius, neque infrequens noster. *Licentia ludicra in proelia converti* recte dicitur: paullo audacius nec minus recte *fautores histrionum:* ut *versus in furorem, versus in poenitentiam. In misericordiam naufragi versi* Iustino; nostro *diuturnitate in superbiam mutans.* Quin etiam (de eodem, alio modo, ut in formulis erat) verbis in istis, *licentiam ludicram et fautores histrionum*, potest intelligi figura, quam ἓν διὰ δυοῖν vocant: ut apud Iustinum 2, 2. *Lanae usus ac vestium*, quod est vestium e lana usus; *laboribus et bellis* pro laboribus belli. Sic *li-*

populo, et gravioris motus terrore, non aliud remedium repertum est, quam ut histriones Italia pellerentur, milesque theatro rursum adsideret.

26. Per idem tempus actum in senatu de « fraudibus libertorum, » efflagitatumque, « ut adversus male meritos revocandae libertatis ius patronis daretur. » Nec deerant, qui censerent. Sed consules, relationem incipere non ausi ignaro principe, perscripsere tamen consensum senatus: « ille auctor constitutionis fieret, »

38. *Milesque theatro rursum adsideret. Theatra* scribe: de quo nos ad Valer. Flacc. 5, 536. nam plura in urbe Ttheatra. *heatris corrupti, emolliti, milites* H. 2, 21. 3, 2. — 39. *Consensum senatus illi, an auctor.* Sic cod. Agr. quomodo Lipsius castigandum censebat. Florent. *ille an auctor, illi* sc. senatui. Tum puto, *ut nequaquam aequo cum iure.* Mox cod. Agr. *intenderent impudentes vel poenarum.*

centiam ludicram et fautores histrionum est licentiam ludicram fautorum histrionalium. Gron. Cf. 1, 77. et mox c. 28. Histriones sunt pantomimi de q. 14, 21.

Et gravioris motus terrore. Rhen. (e Bud.) *ex gravioris motus terrore* edidit, cum sequacibus. Sic Guelf. Putavit *discordi populo* esse dativum: quod si esset, mallem *terrori.* Mox Groslotius volebat *milesve*, non *milesque* cur enim milites theatro assidere, si histriones Italia pulsi? Verum videtur. Ern.

Revocandae libertatis ius. Non ergo ratum Claudii iudicium, qui *ingratos, et de quibus patroni quererentur, revocavit in servitutem*: Sueton. 25. In quo Claudius exemplum Atheniensium secutus videri potest, apud quos *convictus a patrono libertus ingratus iure libertatis exuitur*, ait Valerius 2, 6, 6. et Plutarch. in Solone. Iudicavit ergo quidem ita Claudius, sed in legibus et more romano aliud fuit, uti audiemus. Lips. Sic mihi quoque placere ostendi ad Sueton. l. c. *Patronis* abest MS. Reg. et ed. pr. Ern. De Claudii constitutione v. l. 5. D. de iure patron. Apud Plut. l. c. ne γοῦ quidem, sed v. Petiti LL. Att. p. 181. de act. ἀποστασίου.

Relationem incipere non ausi. Nempe intelligendum, ea, de quibus dictum, prolata per egressionem relationis, et a coss. postulatum, ut de ea re referrent ad senatum; quod illi facere dubitaverant. *Relationem incipere* est etiam 5, 4. V. in pr. Gron. Obs. 1, 22. nos ad Suet. Caes. c. 20. Ern.

Perscripsere tamen consensum senatus: ille auctor. Puto leg. interpungendumque: *perscripsere tamen consensum senatus illi, an auctor constitutionis fieret, ut inter paucos et sententiae diversos.* Firmant illa Taciti 14, 19. *At consules perficere senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Caesari.* Lips. Favent MSS. Flor. Bud. Guelf. edd. pr. Put. et reliquae vett. omnes, quae habent *ille an. An* casu omissum puto, quod non habent Pich. Lips. et seqq. At cod. Agr. plane *illi, an a. c. f.* unde recepit Ryckius, quem sequimur. Nam id

ut inter paucos, ei sententiae adversos: quibusdam, coalitam libertate irreverentiam eo prorupisse, frementibus, « vine, an aequo cum patronis iure agerent,

saltem est in scripto: *ille auctor* elare est vitium operarum, posteris propagatum editoribus. Broterius e MS. Reg. dedit *ille inm auctor.* Mox credo vere Freinshemium corrigere *ei sententiae:* quod placebat etiam Ryckio. Nam, si capias *et* cum I. Fr. Gronovio Obs. 1, 22. p. 177. pro *etiam*, ut 1, 4. *aegro et corpore:* tamen friget, ut opinor. Nam haberet vim augendi, quae huic loco non conveuit. An enim mirum est, sententiae per egressionem relationis dictae adversari quosdam? Minimum in tali re est sententia, tali modo dicta. Ceterum, nullo modo potueruut coss. postulare, quod videtur Gronovio l. c. nt, quod pro sententia dictum erat a senatoribus, relationem egressis, ratum habeat, et constitutionem esse sineret sine relatione. Nullae tum constitutiones factae sine relatione. Ergo quaerunt, an sententia illa placeat, velitque relationem fieri. Cf. 15, 22. Ern. Bud. male *in consensum sen.* Bip. iure extrudunt *an*, reiectum iam ab aliis, ex sequenti *auctor* huc irrepsit. Sensus sic planus. Similis fere locus 14, 49. Totum hunc locum quomodo refingere laboret Iac. Gothofredus, v. ad Cod. Theod. 2, 22. de haered. petit.

Coalitam libertate. I. e. confirmatam et auctam, ut 14, 1. *coalita vetustate imperii audacia.* Adde Hist. 4, 55. Sumpta metaphora ab arboribus et plantis, quae *coalescere* dicuntur, cum radicibus adhaeseruut terrae, nec convelli possunt. Ern.

Vi an aequo cum patronis. Occisus locus, ita vivam et sentiam ego. Ecce tamen vespillones aliquot (non enim medicos) ad hoc funus. Est qui legat: *Vi an aequo cum patronis iure agerent, sententiam eorum confutarent, ac verberibus ultro manus intenderent, implere vel poenam suam dissuadentes.* Alius: *ut ne aequo cum p. i. a. s. e. conculcarent: ac v. u. m. intenderent, implerentve p. s. d.* Parcite boni viri; non vos, non ego restituemus sine libris; a quibus nihil hic iuvor. Ludibria tamen mea haec: *ut iam nec aequo cum patronis iure agerent: Sententia eorum consultari, an verberibus manus ultro intenderent, impune vel poenam suetam dissuadentes.* Ad manuum intentionem facit aliquid locus a 3, 36. *Libertique etiam ac servi, patrono vel domino, cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur.* Lips. Ego haec sic lego: *vine an aequo cum patronis iure agerent? sententiam eorum confutarent, an verberibus manus ultro intenderent? impellere poenam suam dissuadentes.* H. e. parum abesse, quin dubium facerent, vine cum patronis agere, an aequo iure, at pares cum paribus, veliut: parum abesse, quin irrumperent in curiam, non modo, ut sententiam contra se dictam arguant, sed etiam ut manus intentent sententiae au-

sententiam eorum consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent, impulere vel poenam suam dissuadentes. Quid enim aliud laeso patrono concessum, quam ut vicesimum ultra lapidem in oram Campaniae libertum relegeт? Ceteras actiones promiscuas et pares esse. Tribuendum aliquod telum, quod sper-

ctoribus: denique quid aliud agere adversantes, quam ut arcessant poenam suam, et in se ruinam trahant. Vid. Obs. 1, 22. p. 178. Gron. De corrupto misere, et tam varie tentato loco vix attinet dicere. Illud video, ab initio *ut* necessarium esse, propter verba: *irreverentiam eo prorupisse.* Deinde, non potuisse timere, ne in curiam irrumperent liberti etc. Nam cum haec per egressionem relationis dicerentur, non potuere illi scire: adeoque hoc valde improbabiliter diceretur. Sed facilius hic est, alius sententiam refellere, quam ipsum quid certi proferre. Vir doctus in exemplo Gryph. sic correxerat: *Ut nec aequo c. p. i. a. sed iam coram insultarent, ac verberibus manus ultro intenderent, impune vel poena sua gaudentes.* Broterius sequitur correctionem Huetii, *ut aequo i.*, i. e. ut iam se aequarent patronis, et cum iis iure agerent. *Insultarent,* et *impune* arbitror verum esse, et de contemptu poenae a dominis timendae sermonem esse in extremo, ratio subiecta plane docet. Ern. Quae leguntur in textu, ea sunt, quae Pichena e cod. Flor. repraesentat. Bud. plane sic, nisi quod habeat *vi an aequo*, omisso *ne*, a 2. m. adiecto, quod nihil ad rem. In ed. Ven. apud Iuntas pro *vi* est *ut.* Restituendi locum desperatum spes nulla. Coniecturas variorum dant Bip., suamque addunt quae sic habet: *eo pr. fr. ut vine an aequo c. p. i. ag. s. coram cons. ac v. m. u. int. impuniti* (vel *mulctam*) *v. p. diss.* Addo Hill. Rac. 12. *ut ne aequo quidem c. p. i. ag. ac s. eorum cons. sed v. m. ultro int. inhibere vel p. s. diss.* — Ex variis aliorum coniecturis ita hunc locum concinnavit D. de Lamalle: *perscripsere tamen consensum senatus, ille iam auctor constitutionis fieret, ut inter p. ei s. adv.... ut iam nec aequo cum p. iure agerent, s. eorum conculcarent, ac v. m. u. int. impudenter vel p. s. diss.* —* Gron. in diat. ad Statii Silvas c. 33. p. 213. *vi an aequo.*

Laeso patrono concessum. Quando id, aut qua lege patrono concessum, quaerimus. Suspicor esse ab Augusto, qui, ut Dio ait 55, 13., constituit: τὰ δικαιώματα οἷς οἵ τε ἄλλοι πρὸς τοὺς ἐλευθερουμένους, καὶ αὐτοὶ οἱ δεσπόται σφῶν γενόμενοι χρήσαιντο. Id est, *iura, quibus erga libertos cum alii, tum ipsi patroni uterentur.* Et relegatio quidem est ab exemplis aevi prisci. Ut enim patres olim filios rus relegabant poenae et molestiae caussa, (uti Roscius Amerinus, uti Torquatus a patribus relegati leguntur:) sic patronis relegandi libertos ius nunc tribuit sive quis alius, sive Augustus. Sed in numero num qua ratio? et cur non ultra XX. lapidem? Nihil re-

ni nequeat. Nec grave manumissis, per idem obsequium retinendi libertatem, per quod adsecuti sint. At criminum manifestos merito ad servitutem retrahi, ut metu coërceantur, quos beneficia non mutavissent.»

27. Disserebatur contra: « Paucorum culpam ipsis exitiosam esse debere: nihil universorum iuri derogandum: quippe late fusum id corpus. Hinc plerumque

perio. Praefectus quidem urbi intra centesimum lapidem cognoscebat: ultra, praefectus praetorio: ut notat Ulpianus in fragm. Pithoeanis tit. de plagiariis et l. 1. De off. praef. Urbis. l. 9. De offic. procons. Eoque exemplo Severus imp. praetorianos milites ultra centesimum lapidem abesse ab urbe iussit, apud Herodianum 2, 43. Et Prosper Aquit. de Symmacho: quem, cum aram Victoriae restitui postulasset, *iratus princeps statim a suis aspectibus pulsum in centesimo lapide, rhedae non stratae impositum, ea die manere praecepit.* Dio tamen 52, 21. ubi de praefecto urbis, iurisdictionem eius angustius terminat, ἔξω τῆς πόλεως μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίων σταδίων: ea essent milliaria circiter 87. nisi in Dione rescribendum sit ἑπτακοσίων; quod puto. Sane ad praef. urbis pertinuisse, audire patronos querentes de libertis, ex Ulpiano clarum l. 1. De off. praef. urbis. Sed Tacitus patrono ipsi hanc relegationem, ut apparet, tribuit: nec tamen videtur usurpari potuisse, sine auctoritate maiori. Lips. Locum Dionis ex ipso Dione emendari potuisse, Reimarus docet.

In oram Campaniae. Oram Campaniae novi ex H. 3, 60. *Iam Misenensem classem et pulcherrimam Campaniae oram descivisse.* Verum *Moram Campaniae*, ut corrigit Petitus (in Leg. Att. p. 183.) latine quid hic sit, ignoro. *Centesimum ultra lapidem* scribendum, vidisse mihi videntur Lipsius et Camillus Peregrinus in opere docto de Capua diss. 1, 6. Mirum tamen, *in oram Campaniae* libertos relegari. Sed sciendum, neminem relegatum proprie in Campaniam; nedum omnes, et nusquam alio. Relegatio fiebat ultra centesimum. At locum ultra centesimum quilibet sibi legebat ipse, qui solum vertebat. Ex his igitur aliquos, praecipue lautiores, Campaniam praetulisse, atque huic invidiae occasionem dedisse, satis est verisimile. In exemplo est Etruscus apud Statium Silv. 3, 162. *molles Campani litoris oras. Et Diomedeas concedere iussus in arces.* Itaque isthaec ἐπεξήγησις ita explicanda est: *centesimum ultra lapidem*, puta *in oram Campaniae*: verbi gratia *in oram Campaniae:* quae poena quanta sit, ex eo noscas licet, quod profugi delicati in Campania subsidere possunt, et subsederunt quidam. Nam et ora Campaniae ultra centesimum est. Gron. Sic etiam Gothofred. ad Cod. Theod. L. 2, t. 22. de lib. ademptione t. 1, p. 217. ed. Lips. Ern. Conf. et Ryck.

At criminum. Sic cod. Fl. Guelf. ed. pr. Pichena et seqq. *Ac* Puteol. cum ceteris ad Pich. quod ab h. l.

tribus, decurias, ministeria magistratibus et sacerdotibus, cohortes etiam in urbe conscriptas. Et plurimis equitum, plerisque senatoribus, non aliunde originem trahi. Si separarentur libertini, manifestam fore penuriam ingenuorum. Non frustra maiores, cum dignitatem ordinum dividerent, libertatem in communi posuisse. Quin et manumittendi duas species institutas, ut re-

alienum esse, facile intelligitur. Mox *mutavissent* ed. pr. Rhen. (e Bad.) et seqq. Puteol. autem cum Berould. Alc. et MS. Guelf. *commutavissent*. Parum refert. Sed utrumque vitiosum et sine sensu esse puto. An Tacitus scripsit *quos beneficiu non continuissent*, aut simile quid: ut sit imitatio sententiae Ciceronianae: *ut quos honestas in officio continere non posset, metus coërceret*. Nisi malis *non* deleri, natum e com. Ern.

Decurias. Iudicumne decurias intelligit, an potius scribarum? Puto scribarum. Qui ordo late fusus Romae, et non inhonestus. Liberti autem ordinem cum pretio certo emebant, uti e Cicerone haurias in Verrem 3, 79. *Ad eos me scribas revoca: noli hos colligere, qui numulis corrogatis de nepotum donis ac scenicorum corollariis, cum decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem civitatis se venisse dicunt*. Et paullo post de iisdem: *Mirabimur, turpes aliquos esse in eo ordine, quo cuivis pretio licet pervenire?* Scribae ii, divisi per decurias. Sueton. in Claudio 1. *Corpus eius per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obviis scribarum decuriis, ad urbem devectum*. Reperiesque sparsim quaestorios scribas, aedilitios, praetorios, item scribas aerarii praetorii, etc. Lips. Non erat dubitandum, sed pro certo ponendum, intelligi decurias scribarum atque etiam viatorum, praeconum, lictorum etc. Nam ii quoque in decurias descripti. V. nos ad Suet. Aug. 57. ubi itidem *decuriae* hoc sensu occurrunt. Nam, quod ministeria magistratuum separatim memorantur: etiam scribae sunt ministri magistratuum. Sed tamen scribarum decuriae in primis honestae. Unde *decuriam emere* de de scriba ap. Cicer. l. c. Ern.

Ministeria magistratibus. Lictores, viatores, praecones, calatores, praecias. Lips.

Cohortes etiam in urbe. Cohortes vigilum, quae scriptae primo ex milite libertino, Strabo 5, p. 235. Dio 55, 26. Lips.

Si separentur. Sic inde a Rhenano editur. Priores, a Puteolano, *separarentur*: quod nescio cur a Rhenano repudiatum sit, cum non minus h. l. rectum sit. Cod. Reg. Ed. pr. *separantur*. Videntur dare voluisse *separarentur*. Quare cum et codd. Fl. Guelf. *separarentur* habeant, restitui. Ern. Perinde est. Rhen. Budensem erat secutus.

Manumittendi duas species. Libertas duplex, iusta, non iusta. Iusta, quae vindicta, censu, testamento

linqueretur poenitentiae aut novo beneficio locus.

data; non iusta, quae inter amicos, in convivio, per epistolam. Seneca de Vita beata c. 24. *Hominibus prodesse natura iubet, servi liberive sint; ingenui an libertini; iustae libertatis an inter amicos datae.* Recteque libri veteres aliquot in Suetonii Aug. 40. *Servos non contentus multis difficultatibus a libertate, multoque pluribus a libertate iusta, removisse.* Iusta illa qui manumissi, plane pleneque liberi; qui altera, vinclo adhuc quodam, ut Tacitus ait, attinebantur servitutis. Immo retrahi poterant in servitutem. Fragmentum quoddam IC. veteris a Puteano. *Hi, qui domini voluntate in libertate erant, manebant servi: et manumissores audebant in servitute denuo eos per vim ducere. Interveniebat praetor, et non permittebat manumissum servire.* Et addit post: *Sed nunc habent propriam libertatem, qui inter amicos manumittuntur, et fiunt Latini Iuniani.* Scite ergo ob hunc iteratae (hae sunt iterationes, quarum mentio Iustin. Novell. 78.) servitutis metum Messenio servus apud Plautum, qui inter amicos manumissus subiicit Men. 5, 9, 88. *Sed meliore est opus auspicio, liber perpetuo ut siem.* Lips. De retractione in servitutem mox quaeretur. Ern.

Poenitentiae, aut novo beneficio. Poenitentiae, ut retraheres in servitutem: beneficio, ut vindicta liberares. Ita apud Plinium epist. 7, 19. *Facile deflectet ad te, si voles vindicta liberare, quos proxime inter amicos manumisisti.* Lips. Non adsentior magno Lipsio, nec illo fragmento Puteaneo, quod ante ab ipso prolatum est: mihi persuaderi patior, ut cum patronis ius fuisse credam, libertatem, etiam non iustam, adimendi. Libertorum coërcitio tempore Augusti facta apud praefectum Urb. ex lege Aelia Sentia, ut patet e fragmento eius ap. Ulpian. l. 30. ff. qui et a quibus manumiss. Genera poenarum traduntur in tit. ff. de praef. Urb. in primis §. 10. Sed in his nulla libertatis ademptio. Atque haec ratio mansit, donec Claudius coepit revocare ingratos in servitutem, sed decretis, non lege, ut ante dictum. Nam, si lex fuisset, frustra iam demum ea peteretur. Atque etiam alii imperatores post subinde duriora in libertos decrevere: nulla lege de libertatis amissione sancitum ante Commodi tempora. Is initium fecit statuendi, quae ad libertatis amissionem vim facerent, l. 6. ff. §. 1. de agnosc. et alend. liberis. *Primum eos in potestatem patronorum redigi et ministerium dominis praebere cogi: sin autem nec hoc modo admoneantur, vel a praeside emptori addicentur et pretium patronis addicetur.* Quae contra disputat Cuiacius Obs. 10, 33. refellit Gothofr. ad Cod. Theod. l. c. qui et alia loca legum affert, e quibus patet, post Commodi tempora libertatis ademptionem valuisse. Maxime perspicuus est locus, Paulli l. 10. ff. de manum. testam. §. 1. laudatus Schultingio in Iurispr. Ante-Iust. p. 573. ed. Lips. *eum hodie placeat, libertatem adimi posse.* Atqui is vixit sub Severo et Caracalla. Si ergo Commodus *primum* sanxit, in potestatem patronorum

Quos vindicta patronus non liberaverit, velut vincula servitutis adtineri. Dispiceret quisque merita, tardeque concederet, quod datum non adimiretur. » Haec sententia valuit. Scripsitque Caesar senatui, « privatim expenderent caussam libertorum, quotiens a patronis arguerentur: in commune nihil derogarent. » Nec multo post ereptus amitae libertus Paris, quasi iure civili; non sine infamia principis, cuius iussu perpetratum ingenuitatis iudicium erat.

redigi vendique libertos ingratos, et sui temporis id ius demum fuisse testatur Paullus, non potest iam Neronis tempore libertatis ademptio iure inducta fuisse. Quae igitur est ista *poenitentia?* Nempe, quae opponitur *novo beneficio.* Qui libertatem non iustam dat, spem tamen dat plenae, sibique locum relinquit novi beneficii tribuendi. Itaque libertus patrono manet quodammodo obnoxius, et, ut post ait Tacitus, vinculo servitutis attinetur, nempe ob cupiditatem iustae libertatis. Poenitentiae est, non dare unquam iustam libertatem, cuius spem feceris. Quod fit, si prioris beneficii poenitet. Ern.

Quos vindicta patronus non liberaverit. Cur *vindictae* tantum mentionem facit? Nempe, quia primo manumissionis per testamentum nulla hic ratio habenda erat, quod qui sic manumissi sunt, post mortem patroni demum liberi fiunt, erga eum adeo ingrati esse non possunt: deinde manumissio per censum rarissime contingebat, cum census raro ageretur. Nam propterea censum omissum esse, quod, ut ap. Ciceronem Crassus ait de Or. 1, 40. *Ex iure civili potest esse contentio, cum quaeritur, is, qui domini voluntate census sit, continuone, an ubi lustrum conditum, liber sit?* non puto. Per calumniam id quaeri potuisse, credo: iuris recepti id fuisse, ut revocari voluntas domini posset, cum iam census esset servus, sed nondum lustrum conditum, nego. Ern. L. un. C. de Latin. lib. toll. *Persona in quam simul et libertas et servitus concurrunt.* Qui proinde et servis et liberis accenseri poterant, eorum sortem Iustin. *mediam* nominat. Canneg. de mut. Rom. nom. sub princ. rat. p. 36.

In commune nihil derogent. Muretus (et Acid.) *derogarent.* Recte: nam ante diserat *expenderent:* pendetque utrumque a *scripsit.* In hoc genere saepe peccatum. V. ante not. 4. Recepit et Broterius. Ern. Codd. in his Bud. *derogent.* Bene Pichena: in his Tacitus non adeo religiosus.

Ereptus amitae libertus. Zamiam ergo aliquando in nos molitus Ulpianus, cum scripsit l. 3. De condict. cau. data: *Neratius etiam libro Membranarum refert, Paridem pantomimum a Domitia Neronis filia decem, quae ei pro libertate dederat, repetisse per iudicem.* Filiamque iam Neroni fecit, quae

28. Manebat nihilominus quaedam imago reip. Nam inter Vibullium praetorem et plebei tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum, et a praetore in vincula ductos, tribunus omitti iussisset: comprobavere patres, incusata Antistii licentia. Simul prohibiti tribuni, ius praetorum et consulum praeripere, aut vocare ex Italia, cum quibus lege agi posset. Addidit L. Piso, designatus consul, « ne quid intra domum pro potestate animadverterent: neve multam ab iis dictam quaestores aerarii in publicas tabulas ante quatuor menses referrent: medio temporis contra dicere liceret; deque eo consules statuerent. » Cohibita artius et aedilium potestas, « statutumque, quantum curules, quantum plebei pignoris caperent, vel poenae irrogarent. » Eo Hel-

40. *Cum quibus lege agi posset*: *Quibuscum* cod. Agr. Mox idem: *contentiones proprias exercere*, non *exercuit*.

est amita, magna sua librariive culpa. Sed librarium id peccasse, clementius est: scribendumque *Neronis amita*: aut potius, *Neronis consilio*, quod firmat Tacitus, qui Neronis iussu patratum id ingenuitatis iudicium ait. Lips. Brot. pro *amitae* scribendum coniicit *Domitiae*.

Vibullium. Vett. edd. omnes *Bibulium*: sed idem nomen est. Mox *et a praetore* omnes edd. Sed τὸ *et* supervacuum, quod et a MS. ap. Broterium abest. Ern.

Comprobavere patres. Int. praetoris factum, non tribuni, ut Muretus voluit, corrigens propterea *non probavere*, quod placet Broterio. Ern. Item Ursino. Acid. volebat *composuere*, quod non plane displicet Lallem. Verum, puncto ante *comprobavere* posito, nil mutandum.

Prohibiti tribuni. Non mirum. Quippe qui nec Romae vocationem habuerint, auctore Varrone: cuius verba in Agellii Noct. 13, 12. In Italia multo minus, quippe cum potestas eorum urbis duntaxat finibus terminaretur. Vide Dionys. 8, 87. Lips.

Quaestores aerarii. Redundat *aerarii*: sed tum sic mos loqui. Sic 1, 75. habuimus *praetores aerarios*. Nempe, ut non omnes praetores aerarii curam habent, nec omni tempore habuerunt, ita nec quaestores. Itaque discriminis caussa sic dicti. Ern.

Medio temporis. Sic cod. Bud. Alii *tempore*. Cf. Index.

Eo Helvidius. Sic libri omnes. I. Fr. Gron. *et* volebat. Recte. Mox *Obultronium* MSS. Flor. Bud. Guelf. *Oblutr*. At edd. vett. omnes ante Rhen. *Obutronius*. Iac. Gron. putat verum esse *Autronius*. Ern.

vidius Priscus, tribunus plebis adversus Obultronium Sabinum, aerarii quaestorem, contentiones proprias exercuit, tanquam ius hastae adversus inopes inclementer augeret. Dein princeps curam tabularum publicarum a quaestoribus ad praefectos transtulit.

29. Varie habita ac saepe immutata eius rei forma. Nam Augustus permisit senatui, deligere praefectos: dein, ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero praetorum, qui praeessent. Neque id diu mansit, quia sors decrrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quaestores rursum imposuit, iisque, ne metu offensionum segnius consulerent, extra ordinem honores permisit. Sed deerat robur aetatis eum primum magistratum capessentibus. Igitur Nero praetura perfunctos et experientia probatos delegit.

30. Damnatus iisdem consulibus Vipsanius Laenas, ob Sardiniam provinciam avare habitam. Absolutus Cestius Proculus repetundarum, cedentibus accusatoribus. Clodius Quirinalis, quod praefectus remigum, qui Ravennae haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria saevitiaque adflictavisset, veneno damnationem antevertit. C.Aminius Rebius, ex primoribus

41. *Damnationem antevertit. Anteiit* bene cod. Flor. et Bud.

Varie habita, ac saepe immutata. Quam varietatem breviter exposui, cum temporum luce, in Excurs. B. Illinc ad variam Taciti, plures locos pete. Lips.

Honores permisit. Sic omnes edd. vett. E cod. Fl. Pichena notat *promisit:* quod tacite recepit I. F. Gron. itemque Ryckius et I. Gron. estque et in Guelf. Ego *permisit* melius puto. Voluit enim dicere, dedit, mandavit, pro quo est *permisit.* Ern. Bud. quoque a 1. m. habebat *promisit.*

Igitur Nero praetura perfunctos. Omnes libri *praefectura*: quod vitiosum esse, omnes agnovere, scribendumque *praetura*; primum recepit Pichena. Suet. Claud. 24. *Praetura functos* vocat, ubi v. Torr. Ern.

Antevertit. Bud. *anteiit.* Sic et Flor. teste Pichena.

Aminius Rebius. Libri vett. *C. Aminius.* Nescio an *Caninius Rebilus?* Certe (et doleo) ignotus mihi, quicumque hic laudatus iurisconsultus. Lips. Ed. pr. *Caminius Ro-*

peritia legum et pecuniae magnitudine, cruciatus aegrae senectae, misso per venas sanguine, effugit: haud creditus sufficere ad constantiam sumendae mortis, ob libidines muliebriter infamis. At L. Volusius egregia fama concessit: cui tres et nonaginta anni spatium vivendi, praecipuaeque opes bonis artibus, inoffensa tot imperatorum malitia fuit.

31. Nerone secundum, L. Pisone consulibus, pauca memoria digna evenere: nisi cui libeat, laudandis fundamentis et trabibus, quis molem amphitheatri apud Campum Martis Caesar extruxerat, volumina implere: cum ex dignitate populi romani repertum sit res

42. *Misso per venas sanguine.* Lege *emisso.* Sic apud Lucanum 7, 625. *Quis cruor emissus perruperit aera venis.* — 43. *Praecipuaeque opes.* Puto: *quaesitaeque opes bonis artibus, inoffensa tot imperatorum avaritia malitia fuere.* Cod. Agr. *militia.* — 44. *Repertum sit.* Cave mutes. Vide nos 4, 10. Deinde cod. Agr. *res illustres scribendas annalibus.*

bius, quod favet coniecturae Lipsii. Ern. Bud. *Amminius Rebius.* Agr. *C. Annaeus Rebius.* Si *Rebilus* legendum, erit *Caniniae* gentis, ut apud Liv. 42, 28. (* Caes. B. civ. 1, 26.) Cf. Sen. de Benef. 2, 27. ubi *Rebilus* dives et infamis occurrit.

L. Volusius. De huius senio Plinius 7, 49. *Nuper L. Volusius Saturninus omnium, quos in consulatu sententiam rogaverat, superstes fuit.* Praefectum eum urbi fuisse colligas ex altero Plinii loco ib. 12. *Nuper L. Volusio Saturnino in praefectura urbis exstincto, notum, e Cornelia Scipionum gentis, Volusium* (intelligit Plin. Q. Volusium, qui cos. a. 809.) *Saturninum, qui fuit consul, genitum post 62. annum.* Et de divitiis eius Tacitus 14, 56. *Et, quantum Volusio longa parcimonia quaesivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest.* Sed et tota Volusiorum domus dives. Tacitus 3, 30. *Volusio vetus familia, neque tamen praeturam egressa; ipse consulatum intulit..., opumque, quis domus illa immensum viguit, primus accumulator.* Lips. mox Lipsius malebat *amicitia* pro *malitia*. Alias sane noster loquitur sic, pluriumque supp. amicitia floruisse homines dicit. Vellem viri docti, qui contra Lipsium disputarunt, unum locum attulissent, quo probassent, *offensam malitiam* latine dici, et hoc sensu, quem hic locus desiderat. Si vera est lectio vulgata, intelligenda est sic: inoffensis tot principibus, qui tanta malitia essent, ut a viro bono facile offenderentur. Ern. De Volusio adde Colum. 1, 7. Lipsii *amicitia* probat Lallem.

Molem amphitheatri. Quod totum e ligno struxit. Sueton. c. 12. Vide librum nostrum, si placet, de amphitheatro. Lips. *Extruxerat* cod. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. Edd. pr. Rhen. et seqq. At Puteol. cum se-

illustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. Ceterum coloniae, Capua atque Nuceria, additis veteranis firmatae sunt: plebeique congiarium quadringeni numi viritim dati, et sestertium quadringenties aerario illatum est, ad retinendam populi fidem. Vectigal quoque quintae et vicesimae venalium mancipiorum

quacibus, h. e. Rivio, Beroaldo et Alc. *extruserat;* quod erat in Put. vitium operarum. *Adstruxerat*, quod est in ed. I. F. Gron. servavitque Ryckius, simile vitium puto, cum I. Gronovio. Sed videtur etiam corrigendum *extruxerit*. Alias quidem sic noster, eaque est legitima ratio. Supra c. 20. *Nos quae diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus:* et sic alibi. Mox ed. pr. post *res illustres* addit *scribendas*. Ern. De amphitheatro v. Plin. 16, 40.

Diurnis urbis actis. Cf. de his 16, 22.

Quadrageni numi. Illiberalis liberalitas. Corrigo *quadringeni*, et do auctorem Suet. 10. *Divisis populo viritim quadringenis numis, senatorum nobilissimo cuique.* Lips. Altera summa decem Philippos vel ducatones, altera unum facit. Gron. Sic cod. Fl. Guelf. edd. pr. Puteol. et seqq. omnes: nisi quod fere *quadrigeni* exhibent; ex quo male factum *quadrageni*, quod est in Lips. Etiam ap. Suet. Ner. 10. in eadem re sic variatur, ut *quadrigeni* sit in scr. pro *quadringenis*. V. Oudend. Ern. Bud. *quadrigenti*.

Sestertium quadringenties. Alciatus subintelligi vult *centena millia*. Quadringenties centena millia numum, summa quadringenties sestertio eadem est. Et tamen quum dicitur *quadringenties sestertium*, non intelliguntur *centena millia*, sed tantummodo *centenum*. Nam in omnibus, quae per adverbia sic enuntiantur, a *decies* usque in infinitum siletur intelligiturque *centenum*. Vocabulum autem *sestertium* significat pondus mille numorum, quot scilicet numi sestertii in argentum sestertium vel libram argenti sestertiam, hoc est, duas et selibram, imputabantur. Igitur *quadringenties sestertium*, et *quadringenties centena sestertia*, et *quadringenties centena millia numum sestertium*, idem. Errat non minus Alciatus, cum *decies aeris* dici breviter pro decem millibus aeris probat ex loco Livii, in quo, cum scribitur *qui supra CCC. millia usque ad decies aeris*, ex proximo subaudiendum, quod deest, nemo non videt. Vide Pecuniam Vet. 2, 5. Gron.

Vectigal quoque quintae et vicesimae. Ampla populi rom. vectigalia: nullum, censeo, amplius eo, quod e servis, libertisque. Rem eam paullo uberius a capite mihi tractanti, aut gratia aut venia esto. Antiquissimum vectigal vicesimae reperio, quae ad libertos. Institutum a. U. 397. C. Marcio, Cn. Manlio coss. Livius 7, 16. *Ab altero consule* (Cn. Manlio) *nihil memorabile gestum, nisi quod legem novo exemplo ad Sutrium in castris tributim, de vicesima eorum, qui manumitterentur, tulit. Patres, quia ea lege*

remissum, specie magis, quam vi: quia, cum venditor pendere iuberetur, in partem pretii emptoribus accrescebat. Edixit Caesar, «ne quis magistratus aut procurator, qui provinciam obtineret, spectaculum gladiatorum aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet.» Nam ante non minus tali largitione, quam corripiendis pecuniis, subiectos adfligebant; dum, quae libidine deliquerant, ambitu propugnant.

32. Factum et S. C. ultioni iuxta et securitati, «ut, si quis a suis servis interfectus esset, ii quoque, qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter servos supplicia penderent.» Redditur ordini L. Varius, consularis, avaritiae criminibus olim percul-

haud parvum vectigal inopi aerario additum esset, auctores fuerunt. Ea vicesima semper exhinc exercita, ad tempora principum inferiorum. Itaque non infrequens memoria in libris. Ab hac aurum vicesimarium derivo, quod in sanctiore aerario: de quo Livius 27, 10. *Consulibus aurum vicesimarium, quod in sanctiore aerario ad ultimos casus servaretur, promi placuit.* Plura ad hoc vectigal, in Excursu C. et quae ad Tacitum faciunt, vide. Lips. Ubi etiam vide a nobis notata. Ceterum remissum est hoc vectigal in gratiam civium rom. qui fere emptores: venditores externi: ut bene monet Pichena. Ern. De *Vicesima* v. Cuiacii observ. 6. 28.

Qui provinciam. Sic correxit Rhen. ex ingenio. Ante erat *in provincias*, vitiose, ut in Guelf. Ern. In Bud. erat a 1. m. *in provincia*, omisso *qui.* Sic et Puteol.

Tali largitione. Int. ludis edendis, in quibus pecuniae profusio et largitio; quia sumptus fit in gratiam populi. Hanc ipsam largitionem vocat mox *ambitum*, h. e. benevolentiae et gratiae aucupationem, per quam consequuntur, ut ab accusatione tuti sint. Per *libidinem* intellige non modo Venerem improbam, sed etiam iniustitiam, saevitiam, maxime avaritiam. Ern.

Propugnant. Ven. *propugnabant.* Sic et Bud. a 2. m.

Factum et S. C. Quod Pisonianum dictum, in l. senatus. De SC. Silan. et Neronianum a Paullo, Sentent. 3, 5. Certe conditum vulgatumque est Nerone II. et Pisone coss. Latum ea de re et antea sub Augusto, P. Cornelio Dolabella, et C. Silano coss. unde nomen SC. Silaniani; sed minus plene. Dixerunt plura ante me Vertranius hoc loco, et I. Cuiacius Observ. 1, 18. Lips.

Lurius Varius. MS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. omnes ante Rhen. *Lurius.* Rhen. dedit *Lusius* forte ex 11, 31. 12, 42. Credo, cum Ursino et Mureto, legendum *L. Varius*, ut est in MS. Agr. Interim antiquam scripturam restitui cum I. Gronovio, qui fallitur, cum Beroal-

sus. Et Pomponia Graecina, insignis femina, Plautio, qui ovans se de Britanniis retulit, nupta, ac superstitionis externae rea, mariti iudicio permissa. Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque coniugis cognovit, et insontem nuntiavit. Longa huic Pomponiae aetas, et continua tristitia fuit. Nam post Iuliam, Drusi filiam, dolo Messallinae interfectam, per quadraginta annos, non cultu, nisi lugubri, non

45. *Qui ovasset de Britannis, nupta.* Sic cod. Agr.

dum primum sic edidisse dicit. *Lurii* in inscr. antiquis passim occurrunt, sed est nomen gentile, ut *Variorum.* Ern. Nullum dubium, quin cod. Agr. veram lectionem habeat, quod et Acidalio visum.

Pomponia Graecina. Soror filiave Pomponii Graecini, qui consul sub Augusto: et ad quem Elegiae Ovidii. De Ponto 1, 6. 2, 6. 4. 9. Lips. Filiam Ryckius putat. Ern.

Qui ovans se de Britanniis retulit. Virg. Georg. 4. 180. *Fessae multa referunt se nocte minores:* Et Aen. 7. 286. *Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis Saeva Iovis coniux.* Horat. Sat. 1, 6, 114. *Inde domum me Ad porri et ciceris refero laganique catinum.* Gron. Haec Alciato opposita, corrigenti: *quem de Britannis ovasse retuli.* Groslotius e libro edito laudat *ovationem*, sed et illud probat. MS. Guelf. *Britannis.* Ern.

Superstitionis externae rea. Christianismi credo accusatam hanc feminam, sive, ut tunc confundebant, Iudaismi. Non ergo superstitionis, sed religionis. Etsi universe fateor, genus hoc ad θρησκείαν et inanem externumque cultum nimis pronum. Strabo l. 7. p. 297. pulchre et ex Veri adyto: Ἅπαντες γὰρ τῆς δεισιδαιμονίας ἀρχηγοὺς οἴονται τὰς γυναῖκας. Αὗται δὲ καὶ τοὺς ἄνδρας προκαλοῦνται πρὸς τὰς ἐπὶ πλέον θεραπείας τῶν θεῶν καὶ ἑορτὰς καὶ ποτνιασμούς· σπάνιον δ' εἴ τις ἀνὴρ καθ' αὑτὸν ζῶν εὑρίσκεται τοιοῦτος. Lips. Sic censent et alii, Rhenanus, Agricola, Ryckius. Ern. Christianae religioni tum frequens ista macula inusta. V. 15, 44. Suet. Ner. 16. Plin. ep. 10, 97.

Insontem nuntiavit. Ita libri omnes: nisi quod Ursinus e cod. vet. laudat *pronuntiavit.* Fides sit penes auctorem, ut aiunt. Ceterum ita legendum et alii censent. Forte *iudicavit* fuit. Sed vulgatum defendi potest sic: Neroni et senatui, caussa cognita, nuntiavit, insontem repertam esse. Ern. *Pronuntiavit* probant Mur. Acid. Brot. Contra Hill. Rac. 38. malit *enuntiavit.*

Post Iuliam, Drusi filiam. Duas enim Iulias Claudius sustulit; suasu sive iussu Messallinae: alteram Drusi, alteram Germanici prolem. Suet. 29. et Dio 60, 8. et 18. Seneca in Ludo. Lips.

Per quadraginta annos. Lucius hic, ut clarum, ob Iuliam interfectam. Ab eius ergo caede quadraginta anni? Falsum. Nam et caesa paullo ante expeditionem Claudii in Britanniam; uti e Dione liquebit tibi. Scribe, fideiubente me, *quatuordecim annos.* Mors enim

animo, nisi maesto, egit. Idque illi, imperitante Claudio, impune, mox ad gloriam vertit.

33. Idem annus plures reos habuit. Quorum P. Celerem, accusante Asia, quia absolvere nequibat Caesar, traxit, senecta donec mortem obiret. Nam Celer, interfecto, ut memoravi, Silano, proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant « maculosum foedumque, et idem ius audaciae in provincia ratum, quod in urbe exercuerat. » Sed pervicaci accusatione conflictatus, postremo defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello, a quo Lycii res repetebant, eo usque ambitus praevaluit, ut quidam accusatorum eius exsilio multarentur, tanquam insonti periculum fecissent.

46. *Traxit, senecta.* An *senatus-consultum!* — 47. *A quo Lycii res repetebant.* *A quo Ligures repetebant* cod. Agr. recte, ut opinor. Sic repetundarum crimen.

Iuliae in annum incidit urbis 716. a quo ad hunc Neronis consulatum iusti 14. anni. Lips. At bene Gruterus et Freinsh. monent, non tempus intelligi, quod a caede illa ad hunc usque annum effluxerit, sed usque ad mortem feminae, quam longaevam fuisse dicit. Male ergo *quatuordecim* in textum recepit Pichena. Ern.

Ad gloriam vertit. Sic absolute, ut alias.

Traxit senecta. Faërnus corrigebat *sententiam*, probante Ursino. Male: cum clarum sit, *traxit* referri ad *P. Celerem*. Immo interpunge: *traxit, senecta donec*. Ern. Interpunctum ita in Bud.

Ut memoravi. Supra c. 1.

Cossutianum Capitonem Cilices. Hunc aut alium sui aevi intelligi Iuvenalis voluit sat. 8, 9. 2. *quam fulmine iusto Et Capito et Tutor ruerint damnante senatu, Piratae Cilicum.* Sed magis certo Fabius 6, 1, 14. *Egregie nobis adolescentibus dixisse accusator Cossutiani Capitonis videbatur, graece quidem, sed in hunc sensum: Erubescit Caesarem timere.* Lips. *Maculosum foed.* v. ad Hist. 2, 30. Ern.

Eprio Marcello. Ad hunc Eprium Marcellum Seguinus sel. NN. p. 103. Recte refert numum, in quo hinc ΘΕΟΝ ΣΥΝΚΛΗΤΟΝ, illinc ΕΠΡΙΩ ΜΑΡΚΕΛΛΩ Γ. ΑΝΘΥ. in area ΚΥ. quem Cypriis tribuit. Verum Eckhel. D. NN. vet. vol. 2, p. 493. ostendit, ad Cymen spectare Aeolidos.

Insonti periculum fecissent. Sic loquitur etiam 16, 19. Mox Puteol. cum Ber. et Alc. *init.* Ed. Rhen. etc. *iniit.* Ern. Cf. et 14, 28. Alios

34. Nerone tertium consule, simul iniit consulatum Valerius Messalla, cuius proavum, oratorem Corvinum, D. Augusto, abavo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse, pauci iam senum meminerant. Sed nobili familiae honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messalla paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottae et Haterio Antonio annuam pecuniam statuit princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent. Eius anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum acriter sumitur: quia nec Vologeses sinebat, fratrem Tiridaten dati a se regni expertem esse, aut alienae id potentiae donum habere: et Corbulo dignum magnitudine populi romani rebatur, parta olim a Lucullo Pompeioque recipere. Ad haec Armenii, ambigua fide, utraque arma invitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores, connubiisque permixti, ac libertate ignota, illuc magis ad servitium inclinantes.

48. *Acriter sumitur.* Praestat resumitur.

facessere per. ut 1, 74. H. 4, 43.

Val. Messalla. Pater eius cos. a. 773. avus a. 751. proavus Corvinus a. 723. Cf. 3, 2.

Cuius proavum oratorem. Vulgo *auctorem*, pessime. LIPS. Ed. pr. et sequentes omnes veteres *oratorem*. In Gryph. primum reperi *auctorem*, quod unde ductum sit, nescio. ERN. Bud. *oratorem*.

In singulos annos quingenis sestertiis. Hunc ergo Suet. intellexit 10. *Senatorum nobilissimo cuique annua salaria, et quibusdam quingena constituit.* LIPS.

Aurelio Cottae. Cos. is a. 773. Cf. 3, 2. et 17.

Haterio Antonio. Cos. a. 806. Cf. 13, 58.

Avitas opes. Vulgo *habitas*, errore tralatitio. LIPS. Vid. ad 11, 35. ERN.

Mollibus adhuc initiis prolatatum. Restituisse se (e Bud.) *prolatatum* pro vulg. *prolatum* dicit Rhen. At illud ed. pr. Puteol. Sed ed. Beroaldi, forte operarum vitio, et Alciati *prolatum*. Sic tamen et MSS. Agr. Guelf. ERN.

**Illuc magis.* Sic ed. pr. ceteraeque omnes: Rhen. *illic* malebat, Lipsius *illud*. Immo *illuc* verum est. *Illuc*, ad Parthos, hoc est, *ad servitium*. Sed aut *ad servitium* spurium est, aut addendum *et*, vel *atque* legendum. ERN. Bud. *illuc*.

35. Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quam contra perfidiam hostium erat. Quippe Syria transmotae legiones, pace longa segnes, munia Romanorum aegerrime tolerabant. Satis constitit, fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilias inissent: vallum fossamque, quasi nova et mira, viserent; sine galeis, sine loricis, nitidi et quaestuosi, militia per oppida expleta. Igitur dimissis, quibus senecta aut valetudo adversa erat, supplementum petivit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam delectus. Adiectaque ex Germania legio, cum equitibus alariis, et peditatu cohortium: retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme saeva adeo, ut obducta glacie, nisi effossa humus, tentoriis locum non praeberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, et quidam inter excubias exanimati sunt. Annotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita praeriguisse manus, ut oneri adhaerentes, truncis brachiis

49. *Munia Romanorum.* Lege *romano more.* — 50. *Quasi nova et mira.* *Quasi et nova et mira* cod. Agr. Forte *ut nova ita mira.*

Munia Romanorum. Freinsh. corrigit *armorum:* probatque Ryckius. Iac. Gronovius putat fuisse *Ro. armorum*, inde factum *Romanorum.* *Militia, disciplina*, sane *romana* saepe occurrit, asperitatis indicandae caussa. Horat. Serm, 2, 2, 10. *Si romana fatigat militia adsuetum graecari.* Ern.

Nitidi et quaestuosi. Compti et ornati more urbanorum et molliorum. Quamquam Caesar etiam suos milites *nitere* posse dicebat. Dein negotiantes in oppidis, de more Romanorum, qui in provincia essent. Mox Guelf. *Galatiamque.* Ern. Flor. *Galiciam.* Bud. a 1. m. *Galatiam.* Gron. forsan *Ciliciam.* Sed v. 15, 6.

Senecta. Flor. et Bud. *senectus.*

Ambusti m. artus vi frig. Sic *frigus adurere* dicitur Virg. Georg. 1, 93; et *nives urere* Lucan. 4, 52. Cf. Aristot. Meteor. 4, 5.

Ita praeriguisse manus. Significat, ipsas manus, frigore praemortuas, una cum fasce devolutas vel abiectas. Negat aut ridet vir quidam, scriptis et genere nobilis, (Mich. Montanus) olim mihi serio inter amicos. Atqui et Dio notat in illo tractu vim frigoris esse (49, 31. actis a. 718.) et Annales Turcici (ex vers. Leunclavii ad a. mox cit.). *Supra Trebizium Soleimanni milites, cum Parthos insequerentur, tanto frigore oppressos, ut plurimi manus pedesque amitterent.* Hoc

deciderent. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc, quia duritiam caeli militiaeque multi abnuebant, deserebantque, remedium severitate quaesitum est. Nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequebatur, sed, qui signa reliquerat, statim capite poenas luebat. Idque usu salubre et misericordia melius adparuit. Quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea, in quibus ignoscebatur.

36. Interim Corbulo, legionibus intra castra habitis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis, ne pugnam priores adirent, praedicit. Curam praesidiorum Pactio Orphito, pri-

51. *Ipse cultu levi. Cultu avi* cod. Agric. Lege *cultu vili.* Sic Ovidius Her. Ep. 15, 75. *Veste tegor vili, nullum est in crinibus aurum. Vilis vestis* etiam est apud Lucanum *levis cultus.* Contra Ovid. Am. 2, 10, 5. *operosae cultibus ambae. Levis cultus, levis armatura* Lucan. 7, 508. — 52. *Signa reliquerat. Reliquerant* et *luebant* cod. Agr.

nostro aevo factum a. 1535. neque igitur sic mirandum illud Taciti, aut ridendum. Scio, et a gnaris similia aut maiora asseri, qui in septemtrione fuerunt. Lips. *Deciderent* ed. pr. Rhen. (e Bud.) et seqq. At Puteol. Ber. Alc. *reciderent*, male. Ceterum, *praeriguisse* non cohaeret praecedentibus, scribendumque videatur: *annotatumque, militi, qui* etc. nisi ex *annotatus* intelligas, *notatum est ei*, vel simile quid; quod sane durius est. Ern.

Priores adirent, praedicit. Probum, quod in romano libro est, *priores auderent.* Vellem etiam *edicit.* Lips. MS. Fl. *audirent.* Agr. Guelf. *adirent.* et sic edd. omnes ante Pichenam. Nam Lipsius *auderent* non in textum recepit: quem imitatus sum. Cum *inire pugnam, adire labores, discrimen* et similia dicantur, cur non etiam *adire pugnam?* Non necessaria periculi significatio in tali edicto. Liv. 8, 6. *edicunt consules, ne quis extra ordinem in hostem pugnaret:* et si esset, in verbo *adeundi* quoque exprimeretur. Nec iuvat cod. Flor. Nam *adire* et *audire* in MSS. confunduntur, ut supra notatum, et alii notarunt. Porro *edicere* est quidem verbum ordinarium in tali re, sed etiam *praedicere.* Liv. 23, 19. *quia praedictum erat dictatoris, ne quid absente eo rei gereret.* Quod recte defendit Gronovius, hoc ipso Taciti loco allato. Ceterum romanum librum intelligo MS. Vaticanum. Nam ed. pr., quam alibi vocat romanum librum, habet *adiret.* Ern. Bud. *adirent.* Pichenae *auderent* recepere Lall. Brot. Bip. Probat et Mod. ep. 99.

Pactio Orphito. Paccii et Pacciae satis frequentes in vetustis la-

mipili honore perfuncto, mandat. Is, quamquam incautos barbaros, et bene gerendae rei casum offerri scripserat, « tenere se munimentis, et maiores copias opperiri, » iubetur. Sed, rupto imperio, postquam paucae e proximis castellis turmae advenerant, pugnamque imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. Et damno eius exterriti, qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. Quod graviter Corbulo accepit: increpitumque Pactium et praefectos militesque tendere omnes extra vallum, iussit. Inque ea contumelia detenti, nec, nisi precibus universi exercitus, exsoluti sunt.

37. At Tiridates, super proprias clientelas, ope Vologesi fratris adiutus, non furtim iam, sed palam bello infensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur, depopulari, et, si copiae contra ducerentur, eludere, huc quoque et illuc volitans, plura fama, quam pu-

53. *Inque ea contumelia. Quin ea in contumelia* praestiterit puto. — 54. *Huc quoque et illic volitans.* A Cornelii manu esse opinor *hucque et illuc volitans.*

pidibus. GRON. Muretus volebat *P. Atio.* ERN.

Tendere omnes extra vallum. Quod poenae militaris genus antiquum. Livius 10, 4. *Cohortes, quae signa amiserant, extra vallum sine tentoriis destituit.* Valerius 2, 7, 15. *Neve quis eorum intra castra tenderet, neve locum extra assignatum vallo ut fossa cingeret, neve tentorium ex pellibus haberet.* Vide et Polyb. 6, 36. Sed proprie de hac ipsa re sic Frontinus Strat. 4, 1, 20. *Domitius Corbulo in Armenia duas alas et tres cohortes, quae ad castellum initio hostibus cesserant, extra vallum iussit tendere.* LIPS. Mox Rhenano placet *dinque ea contumelia*: sufficere videtur *detenti*, quod moram indicat. Suspicio tamen corruptelae nascitur ex ed. pr. quae exhibet *quandoque.* ERN. Bud. receptam lectionem habet. Similis struendi ratio 11, 2. 15, 44.

Huc quoque et illuc volitans. Lego primum *hucque et illuc*: deinde, ut in libro opt., *pugna exterrere.* Vera sententia, scriptioque. Nam hoc sit, Tiridatem ostendisse potius arma, quam intulisse: et plura exterruisse adventus sui fama, quam pugna. LIPS. Optime Lipsius: *hucque et illuc volitans, plura fama, quam pugna, exterrere.* Sic 15, 38. *arctis itineribus hucque et illuc flexis.* Nam in illo *extrahere* nihil sani sensus, quicquid conetur Salinerius. GRON. *Exterrere* MS. Flor. Guelf. edd. pr. Put. Ber.

gna, exterrere. Igitur Corbulo, quaesito diu proelio, frustra habitus, et exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispartit vires, ut legati praefectique diversos locos pariter invaderent. Simul regem Antiochum monet, « proximas sibi praefecturas petere.» Nam Pharasmanes, interfecto filio Rhadamisto, quasi proditore, quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat. Tuncque primum illecti Insechi, gens ante alias socia Romanis, avia Armeniae incursavit. Ita consilia Tiridati in contrarium vertebant. Mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine expostularent; « cur datis nu-

55. *Praefecturas petere. Peteret.* Tum *proditori sui*: τὸ *sui* abest ab Agr. Medic. et aliis scriptis. Puto *proditionis reo.* — 56. *In contrarium vertebantur. Vertebant* puto. Sic infra c. 46.

Alc. *Extrahere* recepit Rhen. (e Bud.) et seqq. usque ad Pich. MS. Corb. *exercere*, quod placet Broterio. Ern. Rhen. putabat *extrahere* temporis moram indicare.

R. Antiochum. Commagenae regem, ut supra dictum 13, 7. Lips. Hoc ordine MS. Fl. edd. vett. ante Rhen. in cuius ed. casu transposita verba. Veterem ordinem I. Gron. restituit. Sed leve hoc, nec audax error, ut ille ait, suetus in minutiis tragoediari. *Praefecturae* autem sunt partes Armeniae, quibus sui praefecti, satrapae, ut supra iam vidimus 11, 8. Adde mox c. 39. Ern.

Pharasmanes. Rex Iberiae 11, 8.

Proditore suo. Scribo *sui.* Lips. Pronomen abest a MS. Fl. Et potuit nasci e sequente *quo.* Ern. *Suo* non habet cod. Agr. habet Bud. Rectius abest.

Tuncque primum illecti Insechi. Copula est e Flor. addita a Pichena: est etiam in Guelf. Priores edd. omnes *quoque.* In nomine variant libri. MS. Vat. *Insechi*: Flor. *Insochi*, auctore I. Gron. Pichena legit *Insechi.* Ed. pr. *Insichi.* Ceterae omnes ante Pichenam *Isichi.* I. Gron. recepit *Insochi*, quod verbum etiam inseruit Melae 1, 19. 79. nescio, quam bene. Apud Stephanum quidem male e Ταόχους facit Ἰνσόχους, ut eum inspicienti facile patebit. *Insechi* et *Insichi* idem nomen. Ern. Pontici populi ap. Steph. — Cf. St.-Martin. *Mém. sur l'Arménie*, p. 127. Paris, 1818. 8.

Ante alias socia. Nostro scilicet tempore socii et fidi super alios: etsi tunc illecti. Ita possis capere, nec displicet tamen meum vetus: *gens haud alias.* Lips.

In contrarium vertebant. Sic MS. Fl. Agr. ed. pr. ut voluerat Muretus. Et sic saepe Tacitus. Ceterae edd. usque ad Ryck. (it. cod. Bud.) *vertebantur.* Mox edd. ante Pichenam omnes (et Bud.) *mallet. Mallent* est e Fl. Item post additum ex eodem *iam*, ut Mureto placuerat. Idque est etiam in ed. pr. et MS. Corb. (et Bud.) Ern.

per obsidibus, redintegrataque amicitia, quae novis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniae possessione depelleretur? Ideo nondum ipsum Vologesen commotum, quia caussa, quam vi agere mallent. Sin perstaretur in bello, non defore Arsacidis virtutem fortunamque, saepius iam clade romana expertam.» Ad ea Corbulo, satis comperto, Vologesen defectione Hyrcaniae adtineri, suadet Tiridati, « precibus Caesarem adgredi: posse illi regnum stabile et res incruentas contingere, si, omissa spe longinqua et sera, praesentem potioremque sequeretur.»

38. Placitum dehinc, quia, commeantibus invicem nuntiis, nihil in summam pacis proficiebatur, colloquio ipsorum tempus locumque destinari. Mille equitum praesidium, Tiridates, ad foresibi, dicebat; quantum Corbuloni cuiusque generis militum adsisteret, non statuere, dum, positis loricis et galeis, in faciem pacis veniretur. Cuicumque mortalium, nedum veteri et provido duci, barbarae astutiae pa-

Redint. amicitia. Huc advocat Vaill. in NN. Col. sub M. Aurelio, t. 1, p. 180. numum Carrharum Mesopot. quo se cives eius φιλορωμαίους praedicant. Cf. et Eckhel D. N. N. vet. vol. 3, p. 506.

Nihil in summa pacis. Faërnus (probante Urs. Acid.) volebat *in summam pacis.* Muretus *in summam* (deleto *pacis*). *In summam pacis* verum est, idque non dubitavi recipere. Liv. 3, 61. *parvaque certamina in summam totius profecerant spei:* ubi plures codd. *in summa.* V. ibi Drakenb. qui pluribus exemplis illustrat. Adde Gron. ad Senec. Controv. 1. praef. Potest quidem etiam dici *in re aliqua proficere,* sed de re praesenti, ut *in literis proficere:* ubi de re futura sermo, accusativus necessarius est. Adde etiam Hist. 2, 16. ubi *in summam* recte recepit Freinsh. et seqq. Vide ergo inconstantiam virorum doctorum. Ern. Bud. *in summa.*

In faciem pacis ven. I. e. ut esset species et imago quaedam pacis, non belli. Sic *facies* saepe, et tota constructio Tacito frequens. Ern.

Veteri et provido duci. Cuius eruditionis etiam et studii in literis signum, quod Plinius aliquoties Corbulonem inter auctores laudat, quorum opera usus, ubi indice lib. 5. et 6. Patrem egregio viro fuisse suspicor Pomponium, aut Orfitum, suadente Plinio 7, 4.

tuissent. Ideo artum inde numerum finiri, et hinc maiorem adferri, ut dolus pararetur. Nam equiti, sagittarum usu exercito, si detecta corpora obiicerentur, nihil profuturam multitudinem. Dissimulato tamen intellectu, « rectius de his, quae in publicum consulerentur, totis exercitibus coram disserlaturos, » respondit. Locumque delegit, cuius pars altera colles erant, clementer adsurgentes, accipiendis peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo socias cohortes et auxilia regum pro cornibus, medio sextam legionem constituit; cui, accita per noctem, aliis ex castris, tria millia tertianorum permiscuerat, una cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tiridates, vergente iam die, procul ad-

57. *Ideo arma non numerum finiri, et hinc maiorem inferri*, Cod. Agric. Bene. -- 58. *Procul adstitit.* Cod. Agr. *abstitit.* Sic Virg. passim. Vide Rhenanum ad c. 56.

Vestilia, C. Herdicii ac postea Pomponii Orfiti (scribe ex libris: *Pomponii atque Orfiti*) *clarissimorum civium coniux, ex his quattuor partus enixa, Sempronium septimo mense genuit, Suilium Rufum undecimo, Corbulonem septimo, utrumque consulem: postea Caesoniam, Caii principis coniugem, octavo.* Lips. Mox *barbarae astutiae* more poëtarum dixit pro *barbari astutiae*. Et similia iam vidimus, in quibus viri docti haesere. Ern.

Maiorem adferri. Si me audis, scribe *et hinc maiorem ferri.* Hoc est, permitti, concedi, tolerari. Gron. MS. Agr. *offerri*, ut Danesius et Acidalius voluerant: idque recepit Ryckius. Ed. pr. locum sic exhibet: *ideo artum non numerum finiri, et huic maiores afferri.* Gronovium sequor. Ern. Gron. tamen id *ferri* in textum non recepit. At Guerinus, Bahrdt, aliique interpretes expressere. Bud. *afferri.*

Ut dolus pararetur. Sic MSS. Flor. Bud. Guelf. ed. pr. Pichena. Intermediae omnes edd. *patraretur.* Sequentes *parar.* quod verum, et Tacito usitatum. Mox *nam* abest MSS. tribus ap. Broterium (et a Bud.) Ern. Rhen. laudat *pararetur*, nec tamen recepit.

Dissimulato tamen intellectu. Ad Taciti phrasim magis *intellectu.* Lips. Acidalius: *intellectum.* Quasi necessarium, Tacitum semper eodem modo loqui. Immo *intellectu* exquisite dictum, nec *intellecta* mutasset librarius. Ern.

Quasi eadem legio. Int. cuius esset ista aquila: tertianorum. Sed in MS. Guelf. non est *eadem.* Melius fortasse. Ern.

stitit, unde videri magis, quam audiri, posset. Ita, sine congressu, dux romanus abscedere militem, sua quemque in castra, iubet.

39. Rex, sive fraudem suspectans, quia plura simul in loca ibatur, sive, ut commeatus nostros Pontico mari ac Trapezunte oppido adventantes, interciperet, propere discedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur, praesidiis nostris insessos: et Corbulo, ne irritum bellum traheretur, utque Armenios ad sua defendenda cogeret, exscindere parat castella. Sibique, quod validissimum in ea praefectura, cognomento *Volandum*, sumit; minora Cornelio Flacco legato, et Insteio Capitoni castrorum praefecto, mandat. Tum, circumspectis munimentis, et quae expugnationi idonea, provisis, hortatur milites, « ut hostem vagum, neque paci aut proelio paratum, sed perfidiam et ignaviam fuga confitentem, exuerent sedibus, gloriaeque pariter et praedae consulerent. » Tum, quadripartito exercitu, hos in testudinem conglobatos, subruendo vallo inducit, alios scalas moenibus admovere, multos tormentis faces et hastas incutere iubet. Libratoribus funditoribusque

59. *Abscedere militem.* Scribe: *abscedere milites, sua quemque in castra, iubet.* Sic H. 4, 62: *paventes quisque. Vincti quisque* Ann. 1, 44. 15, 55. *Obiectantes* Hist. 2, 44. — 60. *Paci aut proelio paratum. Sat paratum* malo. Mox cod. Agr. *sed perfidia et ignavia fuga confidentem.* Non male.

Sibique quod. MS. Guelf. non habet *quod.* Ern.

Cognomento Volandum. Sic ed. pr. ut e cod. Bud. edidit Rhen. et post eum omnes. Mediae edd. *Vallandum*, ut MS. Guelf. Ern.

Isteo Capitoni. Ex lapid. *Insteio.* Mirum ni idem, qui supra Hostorius dicitur, ubi de recipiendis obsidibus actum. Certe Vatic. liber eo loci *Histeus*, non *Hostorius*, praeferebat. Nec moveor, quod ibi centurio dicitur, hic praefectus castrorum. Potuit enim honore esse auctus. Lips. *Insteio* cod. Flor. ed. pr. *Isteo* a Puteolano fluxit. Ern. Bud. *Iustello.* Receptum *Insteii* nomen habet. Vell. 2, 16. et lapis ap. Grut. p. 362 et 172. Cf. et Cuiac. Obs. 10, 37. Respice ad c. 9.

Libratoribus. Hic quoque I. Gron.

adtributus locus, unde eminus glandes torquerent; ne qua pars subsidium laborantibus ferret, pari undique motu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi, capta escensu munimenta, omnesque puberes trucidati sint, nullo milite amisso, paucis admodum vulneratis. Et imbelle vulgus sub corona venundatum: reliqua praeda victoribus cessit. Pari fortuna legatus ac praefectus usi sunt, tribusque una die castellis expugnatis, cetera terrore, et alia sponte incolarum in deditionem veniebant, unde orta fiducia caput gentis, Artaxata, adgrediendi. Nec tamen proximo itinere ductae legiones, quae, si amnem Araxen, qui moenia adluit, ponte transgrederentur, sub ictum dabantur: procul et latioribus vadis transiere.

40. At Tiridates, pudore et metu, ne, si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso videretur; si prohiberet, impeditis locis seque et equestres copias illigaret:

61. *In deditionem veniebant. Venere* cod. Agr. Et mox: *itinere deductae legiones.*

intrusit suum *libritoribus*. At vide ad 2, 20. MS. Guelf. ed. pr. et ceterae edd. omnes *libratoribus*: idque verum est. Ern.

Unde eminus glandes torquerent. Libratores ergo glandes torquebant? immo tela, lapidesque. Integer locus, quod mirere, apud Calepinum legitur: *unde eminus lapides et glandes torquerent.* Lips. Potuit Calepinus in mente habere locum Sallust. Iug. 57. *pars eminus glande aut lapidibus pugnare.* Noster quoque Hist. 5, 17. iungit *saxa* et *glandes.* Verum arbitror etiam saxa illa, quae a libratoribus mittuntur, *glandium* nomine intelligi posse. Nam etiam silices funda mittuntur, et libratores tantum maiores lapides mittunt. Ern.

Pari undique motu. Ita MSS. Fl. (Bud.) Guelf. ed. pr. Puteol. Ber. Alc. Rhen. Ald. Gryph. At Lips. et seqq. *metu*, quod sine libris, et operarum aut correctoris culpa, irrepsisse puto. I. Gron. e Flor. restituit. Ceterum etsi *motu* servavi, idque intelligi potest; *pari undique belli mole ingruente:* tamen *metu* facilius et usitatius in tali re est. Cum par undique periculum esset, distinebantur, (*ancipitem metum* vocat Livius) nec subsidium laborantibus ferri poterat. Itaque, si constaret e bonis libris esse *metu*, praeferrem. Ern.

Caput gentis, Artaxata. Conditam

statuit postremo, ostendere aciem, et dato die proelium incipere, vel, simulatione fugae, locum fraudi parare. Igitur repente agmen romanum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viae pariter et pugnae composuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, sinistro sexta incedebat, mediis decumanorum delectis: recepta inter ordines impedimenta, et tergum mille equites tuebantur: quibus iusserat, « ut instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur. » In cornibus pedes, sagittarius, et cetera manus equitum ibat, productiore cornuum sinistro, per ima collium, ut, si hostis intravisset, fronte simul et sinu exciperetur. Adsultare ex diverso Tiridates, non usque ad iactum teli, sed tum minitans, tum specie trepidantis,

62. *Et dato die proelium incipere.* Forte *et enato die*, vel *elato*. Vid. ad Claudian.

ab Artaxia rege, suasu Annibalis Poeni. Plutarchum adi in Lucullo c. 65. Lips.

Et dato die. Id est, primo die dato, cum illuxisset. Ita Annal. 4. *datoque tempore non reticebo:* id est, oblato. Lips. Pichena coniicit *claro die.* Frustra. Vir doctus ap. Ryckium *nato*, quod nimis poëticum. Mox *incedebat* ed. pr. ut post (e Bud.) castigavit Rhen. In Puteol. ed. est *insedebat*, vitio operarum, ut facile intelligitur: tamen id expressere Rivius, Beroaldus et Alciatus. Ern.

Mediis decumanorum delectis. Miratur Grotius, non vidisse viros tot eruditos, nullum his verbis esse sensum: mutatione opus levi: *mediis decumanorum delecti.* Mediis locis scilicet (praecessit enim latere dextro et sinistro) incedebant lectissimi legionis decimae. Multo magis mirum, τὸ πάνυ non vidisse, *medios* esse, qui mediam aciem tenerent, qui in medio incederent: deinde *mediis decumanorum delectis* dici, verbi substantivi participio intellecto: perinde ac si esset: quum medii forent ex decuma legione delecti; quum medios haberent decumanorum delectos. Gron. Mox Guelf. *cominus insisterent.* Ern.

In cornibus pedes, sagittarius. Sic edd. omnes inde a Puteolano. Sed ed. pr. *pedites sagittariique.* Copulam quidem etiam Muretus et Acidalius addi volebant. Itaque recepissem lectionem ed. pr. nisi ceterorum MSS. auctoritas obstaret, e quibus nil varietatis notatum a quoquam video: unde suspicor, in iis vulgatum fuisse. Et id eodem redit, modo interpungatur post *pedes*, ut fecimus. Ern. Bud. etiam absque copula.

Productior cornu in sinistro. Expeditior omnino et verior erit lectio: *productiore cornuum sinistro.*

si laxare ordines et diversos consectari posset. Ubi nihil temeritate solutum, nec amplius quam decurio equitum, audentius progressus et sagittis confixus, ceteros ad obsequium exemplo firmaverat, propinquis iam tenebris abscessit.

41. Et Corbulo, castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidioque circumdaret, agitavit, concessisse illuc Tiridaten ratus. Dein, postquam exploratores adtulere, longinquum regis iter, et, Medi an Albani peterentur, incertum, lucem opperitur: praemissaque levis armatura, quae muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed oppidani, portis sponte patefactis, se suaque Romanis permisere: quod salutem ipsis tulit. Artaxatis ignis immissus, deletaque et solo adaequata sunt: quia nec teneri, sine valido praesidio, ob magni-

63. *Audentius progressus. Ardentius* cod. Agr. Bene. Mox *obsidioque circumdaret.* Quod probo. *Obsidium* pro obsidione usitatum nostro. — 64. *Praemissaque levis armatura. Praemissa levi armatura*, ni fallor. Nam cod. Agr. *levi.*

E cornibus, inquit, productius erat sinistrum, et caussam addit. Lips. *Productiore cornu in s.* cod. Fl. (quamquam non satis consentiunt, qui inspexere) ed. pr. et seqq. ad Rhenanum, qui (e Bud.) dedit *productior*, quod est et in MS. Oxon. Guelf. MS. Agr. *productiore eorum sinistro.* Atque etiam ultima in *productiore* in cod. Flor. est indueta. Ego malui scripturam Rhenani sequi, quae mihi commodissima videtur omnium, quam meram coniecturam. *Productior* int. manus equitum peditumque. Ceterum licet suspicari, *cornu* e margine irrepsisse. Brevitatis quidem si satis retinens Tacitus, non posuit. Ern. Parum quidem refert, utrum praeferas. Planius tamen videtur *productius cornu* dici. Unde Lipsii lectionem restitui cum Bip. Ryckius Agr. cod. habere testatur *productiore cornu sinistro.* Cf. et Mod. ep. 99.

Si laxare ord. Si efficere posset, ut romani ordines laxarent, ac deinde ipse distractos persequi et urgere posset. Mox, quod e MS. Fl. dedit *obsidioque* pro *obsidioneque* Ryckius et I. Gronov., est etiam in ed. pr. Alterum induxit Puteol. non Beroaldus, illius imitator. *Obsidium* saepius Tacitus, quam *obsidio.* Ern. *Obsidio* et Agr. Bud. *obsidione.*

Solo aequata. Ed. pr. *adaequata*, quod recipere non dubitavi, cum sit Tacito usitatum verbum. Vid. 12, 60. 15, 9. etc. Etiam Liv. 1, 29. *omnia tecta adaequat solo.* Et alii. Ern.

Quia nec teneri. Verbum deest,

tudinem moenium; nec id nobis virium erat, quod firmando praesidio, et capessendo bello divideretur: vel, si integra et incustodita relinquerentur, nulla in eo utilitas, aut gloria, quod capta essent. Adiicitur miraculum, velut numine oblatum. Nam cuncta extra, tectis tenus, sole illustria fuere; quod moenibus cingebatur, ita repente atra nube coopertum, fulguribusque discretum est, ut, quasi infensantibus deis, exitio tradi crederetur. Ob haec consalutatus *imperator* Nero: ex senatusconsulto supplicationes habitae: statuaeque et arcus et continui consulatus

65. *Velut numine oblatum.* Puto *laevo velut numine.* Nam mox *quasi infensantibus deis.*— 66. *Nam cuncta extra tecta hactenus sole illustriora.* Sic cod. Agric. *tum quod repente moenibus cingebatur, ita atra nube .... disiectum est.*

unde pendeat *teneri:* unde Grotius malebat *tenere*, ut referretur ad *erat.* Sed potest intelligi *poterant*, quod in seqq. quodammodo latet. Ern.

Velut numine oblatum. Farnesiano superadditum *velut deum numine.* Lips. Frustra. Nam simpliciter quoque dicitur *numine.* Ern.

Cuncta extra tecta hactenus sole illustria fuere. Puto, *cuncta extra, tecta tenus:* sive, quod in Flor. esse postea didici, *tectis.* Sententia. Extra urbem, usque ad tecta domusque, omnia sole liquida. Lips. Posteriorem correctionem recepere Gronovii. Scripturam cod Fl. Pichena et Ryckius: superiores omnes edd. habent *tecta hactenus. Hactenus* sive de loco, sive de tempore capias, ineptum est, nec sensum commodum habere potest: primamque syllabam natam esse arbitror e prima in *tecta* vel *tectis. Tenus* iungitur quidem interdum etiam accusativo: sed quia tamen MS. Flor. clare *tectis* habet, hoc praeferendum puto. Ern. Bud. *tecta hactenus.*

Fulguribus discretum. Modus loquendi ductus a poëtis, qui fulguribus *nubes dividi* dicunt. Horat. C. 1, 34. 5. *Diespiter igni corusco nubila dividens:* et sic saepe alii. MS. Guelf. *fulgoribus.* Ern.

Ob haec consalutatus imp. Primum MS. Guelf. *consulatus*, sed superne adiecta *t*, ut fieret *consultatus.* Deinde, quod per compendium erat *imper.* id in ed. pr. est *nuper:* sive in MS. illud vitium fuit, sive descriptor codicis intulit. Deinde pro *et SCto* est *ex SCto:* quod verum est. Porro vitiose *supplicationesque* post *diis grates.* Tandem *et aeque oportere dividi...., colerent. Colerent* quidem etiam MS. Flor. Guelf. ceteraeque edd. ante Rhenanum: qui, quare *colerentur* reposuerit, idque tam constanter secuti sint editores, non assequor. Ego cum I. Gronovio *colerent* restitui. Ern. Bud. *consulatus.... colerentur.*

principi: utque inter festos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset, aliaque, in eandem formam, decernuntur, adeo modum egressa, ut C. Cassius, de ceteris honoribus adsensus, «si pro benignitate fortunae diis grates agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus sufficere,» disseruerit: «eoque oportere dividi sacros et negotiosos dies, quis divina colerent, et humana non impedirent.»

42. Variis deinde casibus iactatus, et multorum odia meritus reus, haud tamen sine invidia Senecae, damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, et mutatione temporum, non, quantum inimici cuperent, demissus; quippe se nocentem videri, quam supplicem mallet. Eius opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum poenaque Cinciae legis, adversus eos, qui pretio caussas oravissent. Nec Suilius questu aut exprobratione abstinebat, praeter ferociam animi, extrema senecta liber, et Senecam increpans: «infensum amicis Claudii, sub quo iustissimum exsilium pertulisset. Simul studiis inertibus, et iuvenum imperitiae suetum, livere his, qui vividam et incorruptam eloquentiam tuendis civibus exercerent. Se quaestorem Germanici: illum

C. Cassius. V. 12, 11. Cf. Ryck. ad 6, 15.

Legis Cinciae. I. e. SCti facti ante ad legem Ciuciam emendandam, quo poena constituta. Nam lege Cincia, quae proprie dicta, nulla poena constituta fuit. Vide dicta in Excurs. 24. ad Suetonium. Ern. Cf. 11, 5, seq.

Livere his. Sic MS. Flor. cui concinit ed. pr. *lividae his:* MS. Guelf. Puteol. *invidere:* quod omnes seculi sunt ad Pichenam. *Livere* pro invidere frequens huic aetati. Distingountur tamen *livere* et *invidere* in Dial. de Orat. c. 25. Ceterum omnes ante Rhenanum habent *iuvenem*, pro quo ille recte dedit *iuvenum.* At MS. Guelf. *a iuventute imperita suetum.* Ern. Bud. a 1. m. *livere*, quod 2. m. in *invidere* mutavit. Idem *iuvenem.* Rhen. ex ingenio correxit.

Se quaestorem Germanici. Suilius

domus eius adulterum fuisse. An gravius existimandum, sponte litigatoris praemium honestae operae adsequi, quam corrumpere cubicula principum feminarum? Qua sapientia, quibus philosophorum praeceptis, intra quadriennium regiae amicitiae, ter millies sestertium paravisset? Romae testamenta et orbos velut indagine eius capi. Italiam et provincias immenso fenore hauriri. At sibi labore quaesitam et modicam pecuniam esse. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quam veterem ac domi partam dignationem subitae felicitati submitteret. »

67. *Veterem ac diu partam.* Immo *dudum partam.* In Florent. *du* pro *dum.*

quaestor, germanico bello. Annal. 4, 31. *At P. Suilium quaestorem quondam Germanici.* Adulterum Senecam in Iulia Germanici filia fuisse vult. Dixi ante. Lips. Guelf. *sponte a litigatoribus.* Vulgatum exquisitius et verius. Ern.

Existimandum. Sic Rhen. e Bud. Put. *aestimandum.*

Ter millies sestertium. Summa eadem divitiarum Senecae expressa a Dione 61, 10. qui omnes res relictas habet, praeut culpet virum inculpatum. Ita adulterium illi obiicit cum Agrippina: pullarium eum fuisse ait, idemque vitium ab illo insitum Neroni: caussam auctoremque interfectae matris: aliaque, quae homo vanus, praeter fidem praeterque omnium mentem, conviciatur velut e plaustro. Quibus odii caussis? aut quo mendacii pretio? Nam Seneca tanto anterior, non iniuria, non beneficio cognitus illi. Sed credo, iudicii quaedam morumque perversitas fuit, quae eumdem illum in Ciceronem exacuit, quae in Cassium, Brutum, omnesque bonos. Caveat ab his, moneo, iuventus: et e campis illis ita antiquitatum et historiae flores legat, ut non colligat venena. At, quod ad divitias elegantiamque Senecae attinet, vide lector et lege egregium eius libellum De vita beata: quem scripsit non alia re, quam ut ora obstrueret calumniatoribus istis; praesertim a c. 17. Lips. V. et Dio 62, 2. Cf. Gron. Pec. vett. 4, 11.

Orbos.... capi. Captatorum putida studia Romae ob spem hereditatis captat noster et arguit. Cf. Germ. 20.

Olim partam. Ex aliis libris liceat *diu partam.* Lips. *Ac olim* est a Puteol. Sed ed. pr. habet *ac deo:* unde videtur nata Rhenani coniectura *adeo:* quod plane est in MSS. Oxon. et Guelf. MS. Flor. *ac do.* Unde Lipsius, Pichena, fecere *diu:* I. Gronovius putat esse *domi:* quod praecedentibus aptissimum est. Interea sequamur, quod recentiores edd. obtinet *ac diu*, quamquam nobis suspectum. Ern. Bud. a 1. m. *ac deo*, ut in ed. pr. unde 2. m. *ab eo.* Placet *domi.* Sic et Lall. et Bip. *diu olim* redundant ob *veterem.*

Felicitati submittere. Lege *sub-*

43. Nec deerant, qui haec iisdem verbis, aut versa in deterius, Senecae deferrent. Repertique accusatores, « direptos socios, cum Suilius provinciam Asiam regeret, ac publicae pecuniae peculatum » detulere. Mox, quia inquisitionem annuam impetraverant, brevius visum, urbana crimina incipi, quorum obvii testes erant. Ii, « acerbitate accusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli civilis detrusum: Iuliam Drusi filiam, Sabinamque Poppaeam ad mortem actas: et Valerium Asiaticum, Lusium Saturninum, Cornelium Lupum circumventos: iam equitum romanorum a-

mitteret. Lips. Vett. omnes *submittere*, et MS. Guelf. (et Bud.) Mox *aut versa* non erat in MS. Bud. nec est in Guelf. et aliis ap. Broterium. Rhenanus putabat abesse commode. (Retinuit tamen.) Saltem *aut* servari deberet. Ern.

Inquisitionem annuam impetraverant. Cicero Act. Vers. 1, 2. *Itaque, cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam postulavissem, invenit iste, qui sibi in Achaiam biduo breviorem diem postularet: non ut is idem conficeret diligentia et industria sua, quod ego meo labore et vigiliis consecutus sum. Etenim ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem pervenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obii, ut omnium populorum privatorumque iniurias cognoscerem.* Asconius in Orat. pro Scauro: *Subscripserunt Triario in Scaurum L. Marius L. F. M. et Q. Pacuvii fratres, qui inquisitionem in Sardiniam itemque in Corsicam insulas dies tricenos acceperunt.* Plinius Epist. 3, 9. *Addiderunt Baetici, quod simul socios ministrosque Classici detulerunt, nominatimque in eos inquisitionem postulaverunt.* Paullo post: *Norbanum Licinianum legatum et inquisitorem.* Et mox: *non legati nomen, non inquisitionis officium.* Quae firmant lectionem Flor. *impetraverant*, indignam, quam silentio Lipsius transmitteret. Aurelius *impetraverat*, interpretatur, annum ad purgandam innocentiam, contra morem et rationem. Et tamen alium sensum id verbi non habet. Gron.

Suburbana crimina. Cur autem *suburbana?* omnia ista in urbem perpetrata. Vereor, ne *sub* ortum sit e terminatione praecedentis verbi. *Urbana crimina* opponuntur *provincialibus*, de quibus ante, ut apud Cic. in Verrinis. Mox ed. pr. MS. Guelf. *hi* pro *ii*, ut saepe aliis locis. Ern. Recte vidit Ern. Sequor, deleto *sub*.

Q. Pomponium. Nihil legi. Qui sequuntur, ii fere nominati Senecae in Ludo. Lips. De *Q. Pomponio* 6, 18. de *Sabina* p. 11, 2, 4. de *Val. Asiatico* 11, 2, 3. *Corn. Lupus* sub Tiberio ProCS. Cretae teste numo, de quo Eckhel D. vet. NN. vol. 2, p. 302.

gmina damnata, omnemque Claudii saevitiam» Suilio obiectabant. Ille, « nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse, » defendebat, donec eam orationem Caesar cohibuit, « compertum sibi, » referens, « ex commentariis patris sui, nullam cuiusquam accusationem ab eo coactam. » Tum « iussa Messallinae » praetendi, et labare defensio. « Cur enim neminem alium delectum, qui saevienti, impudicae, vocem praeberet? Puniendos rerum atrocium ministros, ubi pretia scelerum adepti, scelera ipsa aliis delegent. » Igitur, adempta bonorum parte (nam filio et nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam, quae testamento matris, aut aviae acceperant) in insulas Baleares pellitur: non in ipso discrimine, non post damnationem fractus animo: ferebaturque, copiosa et molli vita secretum illud toleravisse. Filium eius, Nerulinum, adgressis accusatoribus, per invidiam patris et crimina repetundarum, intercessit princeps, tanquam satis expleta ultione.

44. Per idem tempus, Octavius Sagitta, plebei tribunus, Pontiae, mulieris nuptae, amore vecors, ingentibus donis adulterium, et mox, ut omitteret maritum, emercatur, suum matrimonium promittens,

68. *Neminem alium electum. Delectum* Flor. et Agric. Bene.

Iussa Mess. praetendi. Ed. pr. (et cod. Bud.) *protendi.* Mox *delectum* ut MS. Flor. et Agr. quod cum I. Gron. recepi. Ceterae (et cod. Bud.) *electum* MS. Guelf. *neminem allectum.* Vitiose. Post *delegare aliis scelera* exquisite, pro in alios auctores transferre: sumpta forma loquendi a re pecuniaria. Cicero exemplum praeivit Or. pro Font. 4. *Quid si hoc crimen optimis nominibus delegare possumus.* V. plura in Clave Cic. in h. v. Ern.

Filio et nepti pars concedebatur. Ablego te ad Cuiacium, Obs. 6, 23. qui ante me abunde dixit. Lips. Mox *acceperant* accipe de filio et nepte, aut solis, aut Suilio patre simul. Ita non opus cum Mercero *acceperat.* Quod porro Freinsh. coniicit *aviae ceperant*; in MS. Flor. esse testatur I. Gronovius *aviae*; quod recepit Broterius: Freinshemii coniecturam Lallemannus. Ern. Bud. *avi.* Sed rectius Flor.

ac nuptias eius pactus. Sed, ubi mulier vacua fuit, nectere moras, « adversam patris voluntatem » caussari, repertaque spe ditioris coniugis, promissa exuere. Octavius contra modo conqueri, modo minitari, « famam perditam, pecuniam exhaustam » obtestans: denique salutem, quae sola reliqua esset, arbitrio eius permittens. Ac, postquam spernebatur, « noctem unam ad solatium » poscit, « qua delinitus, modum in posterum adhiberet. » Statuitur nox. Et Pontia consciae ancillae custodiam cubiculi mandat. Ille, uno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tum, ut adsolet in amore et ira, iurgia, preces, exprobratio, satisfactio: et pars tenebrarum libidine seposita. Et questu incensus, nihil metuentem ferro

69. *Adversam patris voluntatem.* Lege *aversam.* Sic cod. Agr. Virgil. 12, 647. *quoniam superis aversa voluntas.* — 70. *Custodiam cubiculi. Cubilis* cod. Agric.

Octavius contra modo conq. A MS. Bud. aberat *modo*, a Guelf. abest *contra modo.* Idem mox *ostentans:* quod hic non alienum foret; sed saepe in illo libro *ostentare* scribitur pro *obtestari;* et *obtestans* h. l. efficacius. Ern. Bud. ut Guelf. non habet *contra modo*, sed quod non satis attendit Rhen. Bud. etiam *obtestans:* alterum illud videtur pertinere ad Guelf.

Postquam spernebatur. Verbum proprium in re amatoria, cum non redamare, sed fastidiare; de quo copiose, ut solet, Broukhus. ad Tibull. 1, 4, 77. p. 93. ubi h. l. non omisit. *Modum adhiberet*, int. amori: deponeret amorem. Ern.

Libidine seposita. Viri doctiss. malunt *libidini:* qui casus legitimus. Infra c. 54. *agri vacui et militum usui sepositi*, et alibi. Sed nil impedit intelligere *in libidine, per libidinem. Seposita* est absumpta, s. ut Bernecc. in Indice, exacta. Si dativus verus sit, est, tributa, impensa. Ern. Bud. *libidine.* Sed emendatio dubia esse nequit.

Et questu incensus. Haec lectio edita est a Puteolano: quam falsam esse I. Gronovio concedo. Nam questus iam praeterierat. MS. Flor. *et quastim census.* Agr. et ed. pr. *et quaesiti census.* Gron. hinc facit *et quasi incensus*, sc. amore ex usu libidinis: simulans se remollitum: quod nec significat *incensus*, nec huic loco aptum est. Ego tentavi: *atque ita infensus*, vel *sic.* Ubi satiaverat libidinem, tandem infestus, ardens sc. ira ex iniuria, transfigit feminam. *Atque ita* formula frequentissima in eventu rei tradendo, ut omnes sciunt. *Infensus* poterat abesse, sed quoties Livius similiter ponit *infestus*? Qui meliora dederit, ei ergo plaudam primus. Broterius: *qua statim inc.*

transverberat, et accurrentem ancillam vulnere absterret cubiculoque prorumpit. Postera die manifesta caedes: haud ambiguus percussor. Quippe mansitasse una convincebatur. Sed libertus « suum illud facinus » profiteri, « se patroni iniurias ultum esse. » Commoveratque quosdam magnitudine exempli: donec ancilla, ex vulnere refecta, verum aperuit. Postulatusque apud consules a parte interfectae, postquam tribunatu abierat, sententia patrum ex lege de sicariis condemnatur.

45. Non minus insignis, eo anno, impudicitia magnorum reip. malorum initium fecit. Erat in civitate Sabina Poppaea, T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat; illustri memoria Poppaei Sabini, consulari et triumphali decore praefulgentis. Nam Ollium, honoribus nondum functum, amicitia Seiani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere, praeter ho-

71. *Initium fecit.* Lege ex cod. Agric. *fuit.* Deinde codex idem *T. Ellio.*

Ern. In Bud. adfuerat a 1. m. *quaestum census:* 2 m. iude fecit *quaestu incensus.* Bip. coniectaut *ex qua succensus.* Heins. *eo questu* vel *quo incensus.* Hill. Rac. 9. *atque aestu incensus*, ut ap. Virg. Aeo. 4, 532. *Questu incensus.* D. de Lamalle. Malim *Ex qua aestu incensus.*

Iniurias ultum esse. Mallem *ultum isse.* Lips. Vid. ad c. 17. Mox *commoverat* cod. Bud. Copulam saepe in tali contextu ap. nostrum reperi. Ern.

Postquam trib. Nam magistratus postulari et accusari non possunt, Sed mox pro *et* videtur scribendum *ex.* Quorsum enim copula? Ern. Bene. Facilis erat lapsus.

Et lege de sicariis. Edd. vett. ante Rhen. omnes habent *Cornelia*, non demum Beroaldi, ut I. Gron tradit. Sed recte deletum auctoribus MSS. Flor. Budensi, Oxon. quibus consentit Guelf. cum aliis ap. Broterium. Ern. Sustulit et Iac. Gron.

Magnorum reip. malorum. Sic ex Flor. dedit Pichena, sic ed. pr. Mediae omnes *maiorum.* Superior nullum reip. malum attulerat. Ern. Bud. *maiorum.*

Ollium, honoribus nondum functum. Atqui quaestorium eum fuisse Suetonius autumat 35. Sed quaestura fortasse non tam honos, quam aditus ad honorem. Ipse tamen Tacitus 12, 64. quaesturam inter magistratus recensuit. Lips.

nestum animum. Quippe mater eius, aetatis suae feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter et formam dederat. Opes claritudini generis sufficiebant. Sermo comis, nec absurdum ingenium. Modestiam praeferre et lascivia uti. Rarus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret adspectum, vel quia sic decebat. Famae nunquam pepercit, maritos et adulteros non distinguens: neque adfectui suo, aut alieno obnoxia: unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufii Crispini, equitis romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit, iuventa ac luxu, et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. Nec mora, quin adulterio matrimonium iungeretur.

46. Otho, sive amore incautus, laudare formam

Mater eius. Poppaea, de qua 11, 1. seq.

Nec absurdum ingenium. E Sallustio imitatum, qui Cat. 25. de Sempronia: *Ingenium eius haud absurdum, posse versus facere.* Lips. Quod alias *amoenum*, *facetum*. Nam supra c. 14. *non absurde dixit*, pro facete, lepide. Ern.

Rufi Crispini, equitis r. Alii *Crispi.* Sed *Crispinum* ei cognomen. Plut. in Galba, noster 15, 71., et clarissime Seneca, seu quis alius (non enim certe philosophus) in Octavia, ubi Poppaea inducitur v. 728. seq.... *venientem intuor Comitante turba coniugem quondam meum Gnatumque. Properat petere complexus meos Crispinus, et intermissa libare oscula.* Rufinus Crispinus filius eius a Suetonio nominatur c. 35. Lips. Immo *Rufii Crispini:* nam sic filius dicitur ap. Sueton. l. c. in bonis libris: et sic supra 12, 42. dedimus. Vett. edd. (it. cod. Flor. Bud. Agr.) *Ruffi Crispi*, usque ad Lipsium: qui *Crispinus* dedit. Ryckius primus, uti nos. Ern.

Filium genuerat. Is mari mersus iussu Neronis. Suet. 35.

Quin adult. matrim. iung. Paullo aliter H. 1, 13. Scil. Tacitus prius historiam scripserat, meliora dein dedit in Annalibus. Cf. et Plut. in Galba 25, p. 1061. et Suet. Oth. 3.

Otho, sive amore incautus, etc. Vere incautus: et simillima vecordia ille Candaules apud Iustinum 1, 7. *Hic uxorem, quam propter pulchritudinem deperibat, praedicare omnibus solebat, non contentus voluptatum suarum tacita conscientia.... prorsus quasi silentium damnum pulchritudinis esset.* Vecordia inquam simili, sed et fato. Lips. Acidalius hic transposita membra putat, et verba *laudare .... principem,* post *adiiceret* poni

elegantiamque uxoris apud principem; sive ut accenderet, ac, si eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adiiceret. Saepe auditus est consurgens e convivio Caesaris, « se ire ad illam, sibi concessam » dictitans « nobilitatem, pulchritudinem,

72. *Ire ad illam, sibi concessam. Ubi concessam* cod. Agr. et Bud. Lege *uni sibi concessam*, sic supra alicubi simile mendum sublatum ab Acidalio. Et sic ille Ann. 14, 52. *eloquentiae laudem uni sibi adsciscere.*

vult. Putem, Tacitum sic dedisse, quia paullo longior altera ratio facti. Si tamen placeat transpositio, malim illa verba statim poni post nomen *Othonis*: quod mollius et probabilius. Ern.

Vinculum potentiam ei adiiceret. Sic editi omnes praeter ed. pr. quae habet *id quoque vinculum potentiae adiiceret. Vinculum potentiae* dicitur, ut *vinculum amicitiae* ap. Cic. pro Plancio 2. quod potentiam, h. e. gratiam, firmat et stabilem reddit. Atque, ut frequens est ap. eundem, *novum vinculum accessit*, sic hic *novum vinculum potentiae adiecit*. Itaque mihi valde blanditur ista lectio; praesertim cum durum sit *vinculum potentiam adiicit.* Vinculum non auget potentiam, sed firmat. Ern.

Sibi concessam dictitans. Adhaeresco. Forsan: *sibi concessam a dis iactans nobilitatem, pulchritudinem.* Aut *sibi concessam dis dignam nobilitatem.* Budensi aiunt legi: *ubi concessam dictitaret.* Ex eo divinabam *ubi congestam deliberet.* Lips. Ita difficilis hic locus visus, ut Graevius fassus sit, se ex eo non expediri. Primum var. lect. notabimus. MS. Fl. habet, ut est in textu, nisi quod *seque* ante *ire*: unde I. Gron. coniicit *quippe*. Frustra, ut opinor, cum nil praecesserit, cuius ratio reddatur. MS. Agr. consentit cum Budensi. Ed. pr. habet *ubi.* Guelf. Puteol. Ber. Alc. Rhen. Ald. Gryph. *ibi.* Lips. et ed. seqq. *sibi.* *Dictitaret* etiam MS. Agr. Perizon. An. Hist. p. 173. ed. Harles. p. 281. corrigebat *divinitus* pro *dictitans*: quod ridet I. Gronovius. Ego dudum locum sic corrigendum putavi: *saepe auditus est, cum surgens e convivio Caesaris.... dictitaret nobilitatem*: quod verissimum puto. Nuper autem, cum collectionem epistolarum a Burmanno editam percurrerem, si quid esset, quod Tacito prodesset, reperi t. 4, p. 671. N. Heinsium similiter correxisse, nisi, quod ille *cum consurgens*. Ubi mirum est, Graevium non capere potuisse τὸ *cum* post *auditus est*: interrogantem, *quid factum est, cum dictitaret?* At nihil Ciceroni et Livio usitatius: estque in eo elegantia Cic. ep. ad Div. 3, 7. *a Pausania audivi, cum diceret.* Ern. Equidem cum Pichena sentio, nihil hic difficultatis adesse. Intelligitur, *sibi* a diis vel a propitia sorte *concessam dictitans nob.* etc. Bud. omnino habet *ubi c. dictitaret. Seque* Flor. stare nequit. Bud. *se* absque copula. Recte.

vota omnium et gaudia felicium. » His atque talibus irritamentis, non longa cunctatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppaea primum per blandimenta et artes valescere, « imparem cupidini et forma Neronis captam » simulans: mox, acri iam principis amore, ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem adtineretur, « nuptam esse se » dictitans, « nec posse matrimonium amittere, devinctam Othoni per genus vitae, quod nemo adaequaret. Illum animo et cultu magnificum: ibi se summa fortuna digna visere. At Neronem, pellice ancilla

73. *Imparem cupidine se.* Tolle τὸ *se*. In cod. Agr. *in partem cupidinis.* Mox bene idem, *matrimonium omittere.*

Vota omnium, gaudia felicium. Inscriptio vetus apud Grut. p. 637. QVOD. OMNES. ROGANT. SED. FELICES. IMPETRANT. GRON.

Accepto aditu. Muretus *hoc coepto.* Acidalius *occoepto.* Heinsius *arrepto.* Non video, quare locum tentent. Nero laudibus feminae incensus, cupit illam videre. Hoc modo cum illa aditum accepisset etc. Si dicitur *aditum dare*, cur non et *accipere?* Mox Heinsius vult deleri *se*, probante Graevio l. c. in Syll. B. At saepe apud nostrum prooomina sic posita, item apud Suetonium, ubi abesse possent. V. ad Sueton. Caes. c. 7. ERN. Bud. *accepto aditu.* Mox deerat *se*, intrusum a m. 2. Sic Heinsii votis codex respondet; delevi, elegantior dictio evadit.

Matrimonium amittere. MS. Agr. *omittere:* probat Graevius l. c. et sic supra c. 44. *omittere maritum.* At idem *amittere*, quod omittere, dimittere. Sic *amittere occasionem* Liv. 7, 34. ubi v. Drakenb. Confundi haec verba in libris, aliis infra locis videbimus. ERN.

Quod nemo adaequaret. Vidi qui legeret: *quod Nero non adaequaret.* Ego *Nero haud aequaret.* LIPS. Quasi recordaretur de Antonii et Cleopatrae fabulis, quod significat Plut. in Anton. 92. *Αὐτοὶ δὲ τὴν μὲν τῶν Ἀμιμητοβίων ἐκείνην σύνοδον κατέλυσαν, ἑτέραν δὲ συνέταξαν, οὐδέν τι λειπομένην ἐκείνης ἁβρότητι καὶ τρυφαῖς καὶ πολυτελείαις, ἣν Συναποθανουμένων ἐκάλουν.* Scholiastes vetus Iuvenalis ad Sat. 2, 99. *Hunc incomparabilis vitae bello civili Vitellius vicit apud Bedriacum.* GRON. Lipsii coniectura non videtur consentire arti feminae, quae ita offenderet Neronem. Sanus locus; nisi quis malit: *quo n. adaequaret* sc. Othonem. Mox *digna visere* ed. pr. Rhen. et seqq. At Puteol. Ber. Alc. *dignam visere*, ut Guelf. et ut Faërnus volebat. Putavi ante vitium operarum esse in ed. Puteol. quod ceterae secutae essent, ut solent. *Visere* frustra Graevius cor-

et adsuetudine Actes devinctum, nil e contubernio servili, nisi abiectum et sordidum traxisse.» Deiicitur familiaritate sueta, post congressu et comitatu, Otho; et postremo, ne in urbe aemulatus ageret, provinciae Lusitaniae praeficitur: ubi usque ad civilia arma, non ex priore infamia, sed integre sancteque egit, procax otii et potestatis temperantior.

47. Hactenus Nero flagitiis et sceleribus velamenta quaesivit. Suspectabat maxime Cornelium Sullam, socors ingenium eius in contrarium trahens, callidumque et simulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Caesaris, usu et senecta Tiberio abusque domum principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Mulvius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat: ventitabatque illuc Nero, quo

74. Potestatis temperantior. Temperator cod. Agr. — 75. In eo tempore. Lege eo in tempore, ut saepe alibi.

rigebat *videre*. Heinsius *intueri*. *Visere* saepe etiam Livius dixit pro *videre*. V. Drakenb. ad 1, 31. Noster infra c. 54. *quo magnitudinem populi viserent*. Ib. *comiter a visentibus acceptum*. Et 14, 1. *ubi audiret potius contumelias principis, quam viseret*. Mox MS. Guelf. et alii *magnifico*. Ern. Bud. *magnificum*. Idem a 1. m. *dignam*, a 2. *digna*. Rhen. editio a. 1544. habet *dignam*, etsi in adnot. praeferat *digna*.

Nil e contubernio servili. Proprie. Non enim nuptiae cum servis, sed contubernium. Lips.

Ne in urbe aemulatus ageret. Grotius corrigit *aemulus*: Heinsius *angeret*. Illud melius, sed tamen non necessarium. Ern. Grotii coniecturam probat Broterius. Heinsius suam ex 1, 52. firmare laborat, quod et Graevio placebat in Syll. Burm. t. 4, p. 670.

Potestatis temp. Vertranius ex libro pontificali (i. e. Vatic.) adfert *egestatis temp.*

Corn. Sulla. Is consul a. 804. V. 12, 52. Gener Claudii fuit per nuptias Antoniae. V. c. 23.

A Tiberio usque. Vatic. *Tiberio avousque*, ex quo fecerim *Tiberio abusque*, deleta priore praepositione. Lips. Vaticano consentit Flor. (Bud.) Guelf. Agr. ed. pr. Lipsii correctionem cum I. Gronovio veram puto. Mox *Mulvius* vera scriptura, non *Milvius*. V. Cort. ad Sall. Cat. 45. et quos ibi laudat. Post *celebris* omnes edd. V. ad 2, 88 extr. *Ventabat* idem MS. et ed. pr. Eadem mox *solutus*. Ern. Emendationem Lipsii probant Heins. et Bip. Sequor et ego. Sic et 15, 37. *Oceano abusque*. Cod. Agr. *Mulvius*. Bud. *Solutius*.

solutius, urbem extra, lasciviret. Igitur, «regredienti per viam Flaminiam compositas insidias, fatoque evitatas, quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit, auctoremque eius doli Sullam, » ementitur: quia forte, redeuntibus ministris principis, quidam, per iuvenilem licentiam, quae tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque servorum quisquam, neque clientium Sullae agnitus: maximeque despecta, et nullius ausi capax natura eius, a crimine abhorrebat: perinde tamen, quasi convictus esset, cedere patria, et Massiliensium moenibus coërceri iubetur.

48. Iisdem consulibus auditae Puteolanorum legationes, quas diversas ordo plebsque ad senatum mise-

76. *Auditis Puteolanorum legationibus, quas diversas plebs et ordo.* Cod. Agr. et sic alii. Vide Gron. *ordo Mutinensis* H. 2, 52.

Maximeque despecta. Copulam *que* ex Flor. restituit Pichena: quae est etiam in Guelf. et ed. pr. *A crimine abhorrebat* est, erat eiusmodi, ut non videretur probabile, cum tale quid ausum esse, ut crimen obiectum verisimile non esset. Ita eleganter *abhorrere* Ciceroni et Livio dicitur, Cic. pro Coel. 4. *Coelius longe ab ista suspicione abhorrere debet.* Ern.

Massiliensium moenibus. Relegandi genus tunc frequens. Sic Iulia oppido Rheginorum ab Augusto clausa: Silanus a Nerone Bario municipio Apuliae: Dolabella in coloniam Aquinatem ab Othone sepositus. Lips.

Quas diversas senatorius ordo. Certe delendum τὸ *senatorius*, et obsequendum scriptis id vocabuli non agnoscentibus: quod miror in nos usque iudicium esse dilatum. Quemadmodum enim Romae *ordo amplissimus, ordo florentissimus* pro senatu, sic in municipiis *ordo* saepe pro decurionibus ponitur. Tacitus ipse H. 2, 52. *Onerabat paventium curas ordo Mutinensis, arma et pecunias offerendo.* Ammianus Marc. 22, 9. *Ordo squalens occurrit et populus nimium quantum antehac florentissimus;* de Nicomediensibus. Idem 25, 9. *Et hec quidem suppliciter ordo et populus precabatur.* Vide indicem Inscript. Grut. c. 9. Gron. Rectissime. Non enim est in MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. Est additamentum Puteolani, non Beroaldinum, ut I. Gron. vocat: sed tamen e MSS. siquidem et Guelf. habet. Ceterum tamen cum Ryckio et I. Gronovio delevi. Sed praeterea MS. Flor. *plebs* copula supra scripta: ed. pr. *plebs et ordo*, quod longe mollius: ceterae *ordo plebesque.* Ceterum pro *diversas* Guelf. et alii ap. Brot. *divisas.* Ern.

rant: illi vim multitudinis, hi magistratum et primi cuiusque avaritiam increpantes. Cumque seditio, ad saxa, ad minas ignium progressa, necem et arma perliceret, C. Cassius adhibendo remedio delectus. Quia severitatem eius non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte praetoria: cuius terrore, et paucorum supplicio, rediit oppidanis concordia.

49. Non referrem vulgatissimum senatusconsultum, « quo civitati Syracusanorum egredi numerum, edendis gladiatoribus finitum, permittebatur: » nisi Paetus Thrasea contra dixisset, praebuissetque materiem obtrectatoribus arguendae sententiae: « Cur

Bud. *quas divisas ordo plebsque.* Otto de Aedil. Colon. p. 60. docet, perperam aestuare viros doctos, ubi *senatoris* hic nomen legunt, siquidem mille locis *senatores* dicuntur coloniarum, ut et SC. municipalia occurrunt in lapidibus. Verum non de hoc, credo, ambigitur; sed, an Tacitus contra morem hic adiecerit vocem *senatorius?* hoc negatur, et recte quidem. Vid. et Gorius Inscr. t. 2, p. 192. ad lap. p. 189.

Primi cuiusque. An *primi* peculiaris dignitas in senatu, ut apud Cic. pr. R. A. 9. *decem primi Amerini*, et Verr. 2, 67. *Magistratus et decem primi.* Ap. Liv. 39. 15. *deni principes.* V. Graev. ad Cic. l. c. et Noris. ad Cenot. Pis. 1, 3. Sic videtur Ryckio. Mox MS. Bud. eleganter *ad Saxa, ad minas.* Horat. Ep. 1, 1. 46. *per mare pauperiem fugiens per saxa, per ignes.* Post ed. pr. *pelliceret.* Puteol. *perliceret* cum seqq. ut Guelf. Tacite post Lipsium receptum *proliceret*, nescio unde: quod tamen eodem redit. Pro *Scribonios fratres* ed. pr. *consobrinos fratres.* At *Scribonii fratres* etiam H. 4, 41. Ern. L. 1. D. de Muner. et hon. occurrit *decemprimatu*, et l. 3. ib. *decemproti* memorantur. Bud. *perliceret... Scribonios.* Male quidam *Scribonionos.* De iis vid. Dio in Excerptis 63, 17.

Numerum edendis gladiatoribus. Augustus edixit a. U. 732. Μήθ' ὁπλομαχίαν.... πλεονάκις ἢ δὶς ἐν ἑκάστῳ ἔτει, μήτε πλειόνων εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιεῖν. Dio 54, 2. Simile edictum antea a senatu, de quo Sueton. Iulii 10. *Cum multiplici undique familia comparata inimicos exterruisset, cautum est de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere Romae liceret.* Saturnalia nostra vide. Lips. Ed. pr. *civitatem.* Ern. *Tiberius quoque munerum impensas corripuit et paria gladiatorum ad certum numerum redegit.* Suet. 34. Triginta parium mentio in lap. ap. Grut. p. 352.

Materiem. Sic Flor. Bud.

enim, si remp. egere libertate senatoria crederet, tam levia consectaretur? quin de bello, aut pace, de vectigalibus et legibus quibusque aliis Romana continentur, suaderet dissuaderetve? Licere patribus quotiens ius dicendae sententiae accepissent, quae vellent, expromere, relationemque in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? cetera per omnes imperii partes perinde egregia, quam si non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret? Quod si summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum? » Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, « non praesentium ignarum, » respondebat, « eiusmodi consulta corrigere; sed patrum honori dare : ut manifestum fieret, magnarum rerum curam non dissimulaturos, qui animum etiam levissimis adverterent. »

50. Eodem anno, populi flagitationibus, immodestiam publicanorum arguentis, dubitavit Nero, an

Quibusque aliis Romana. Insero vocem *res romana continetur.* Sequentia emendavi, distinxi, sublata confusione, quae in libris. Lips. Ed. pr. sane *continetur.* Guelf. Puteol. *continentur*, quod omnes secuti sunt. At in MS. Bud. *continerentur.* Utrumque rectum, si modo *Romana* verum, sed Lipsii correctionem veram puto. Ern. Verba Rhenani non cepit Ern. Ex eo, quod in Bud. legitur *contineretur*, infert. Rhen. apparere legendum *continerentur.*

Suaderet dissuaderetve: Nihil notatum video, unde haec lectio sit, quae iam est in edd. Lips. Nam ed. pr. Rhen. (e Bud.) et seqq. *suadere dissuadereve licere:* Puteol. Ber. Alc. idem sine *ve.* Sed illud melius. Nam in hoc verbum non est, ad quod referatur *quin*, ut alia incommoda taceam. De re vide Gronov. Obs. 1, 22. Ern.

Quam si non Nero. Acidalius vult *quasi non Nero.* Et sic plane in ed. pr. Intelligendum autem, haec non in senatu dicta, sed in sermonibus privatis, coetibusque. Post *quod si*, quod e MS. Flor. edidit Iac. Gron. est et in Bud. Agr. et ed. pr. Id mutatum in *quae*, ut opinor, propterea quod *summa* ad *dissimulationem* referebatur. Sed *summa* opponuntur *inanibus.* Ern.

Immodestiam public. I. e. avaritiam : mox vocat *cupidines.* Vid. dicta ad Sueton. Tit. c. 4. et inde natam saevitiam, sive, ut post vocat, acerbitatem. Ern.

cuncta vectigalia omitti iuberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. » Sed impetum eius, multum prius laudata magnitudine animi, adtinuere senatores, dissolutionem imperii docendo, si fructus, quibus resp. sustineretur, deminuerentur. Quippe, sublatis portoriis, sequens, ut tributorum abolitio expostularetur. Plerasque ve-

Vectigalia omitti. Tentat Pichena *remitti*, etsi timide. Quis librarius haereret in *remitti*, idque in *omitti* mutaret? *Omitti* est aboleri: et de hoc dubitabatur. Mox *abolitio* diserte memoratur, et *tollere*: quod plus est, quam *remittere*. Nam *remissio* plerumque fit ad tempus: *abolitio* in perpetuum. Etiam Sueton. Vesp. 16. dixit *omissa vectigalia*: ad quem locum confirmandum loco Taciti bene utitur Duker. Neque ullo modo ibi videndum, an aliquis MS. liber habeat *remissa*: qui si reperiretur, a librario, ita, ut Pichena ad h. l. affecto, corruptum dicerem. *Vectigalia* autem proprie, h. e. de portoriis, accipit Burmannus de Vect. P. R. c. 5, p. 66. et sane post *portoria* sola commemorantur. Ern.

Attingere senatores. Fero; sed praefero meum illud *seniores*. Lips. Sed illud est in omnibus libris. Ern.

Sequens. Frustra. Acidalius (cum Mur.) tentat *sequi*. int. *esse*. Cicero Or. 2, 53. *non esse consequens*. Tusc. 5, 8. *alterum alteri consequens est*. Ern.

Plerasque vectigalium societates. Quae haec coniuratio est? ut tot viri docti corrigant *necessitates*. *Socii* et *societates* pro publicanis toties apud unum Ciceronem commemorantur, ut annotare loca pigeat. Vide ad Fam. 13, 9. Et tamen in his quoque Manutius erravit ad orat. pro Plancio c. 9. *Vel quod erat pater is, quis est princeps iam diu publicanorum: vel quod is ab sociis unice diligebatur.* Quia, inquit ille, perquam rarum, ut ab sociis publicani diligantur; ubi enim vectigalia exiguntur, ibi fere contentiones odiaque nascuntur. Quasi *socii* sint hic provinciales, et hi momentum in comitiis istis fecerint. Immo *ab sociis* est, a publicanis. Sed captant verbum *constituere*. Frustra: nam *vectigalium societates* nihil aliud sunt quam ipsa vectigalia, ipsa publica: nullum enim publicum alicuius ponderis quod non exerceretur a societate. Gron. Mox *tum* quod Rhenanus (e Bud.) addidit, est etiam in ed. pr. et in hac praeterea *acri in remp.* In eadem est etiam *erog.* quod Rhen. se correxisse dicit. *Irrog.* natum credo, quod esset scriptum, ut in ed. pr. *errog.* Guelf. *erogationum*. Ern. Rhen. est qui *necessitates* coniiciebat, nec tamen in textum recepit. Probavere Mur. Acid. Male provocatur ad 1, 11. Urs. e cod. vet. *acri etiam tum P. R. lib.* Sic et Mur. Acid. — * Sic etiam Germ. c. 37. opponitur *moriens libertas* A. 1, 74. et *ultimum in libertate*, Agric. c. 2. Kн.

ctigalium societates a consulibus et tribunis plebis constitutas, acri etiam populi rom. tum libertate: reliqua mox ita provisa, ut ratio quaestuum et necessitas erogationum inter se congruerent. Temperandas plane publicanorum cupidines, ne, per tot annos sine querela tolerata, novis acerbitatibus ad invidiam verterent.»

51. Ergo edixit Princeps, «ut leges cuiusque

Verterent. Lall. supplendum se praecipit; sed frequenter absolute ponitur.

Leges cuiusque publici. Publicum hic non civitas, aut commune cuiusque oppidi, uti censent: sed τὸ δημόσιον, τελωνία. Plautus Trucul. 1, 2, 41. *Illa, haud ego, habuit publicum, pervorse interpretaris.* Seneca ep. 120. (119.) *Iam ego paraveram fiscos: circumspiciebam, in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas arcesserem merces.* Suet. Cal. 40. *Additumque ad caput legis, ut tenerentur publico, quae meretricium quaeve lenocinium fecissent.* Seneca iterum epist. 102. (101.) *Ille, qui et mari et terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quaestus, accesserat:* ubi male substituunt *publicanos.* Lips. Publicani non vectigalia vetera renovabant, sed nova inveniebant. Nam, cum lex, sive formula, et capita conductionis non essent vulgata, exigebant quibusdam nominibus, quibus concessum non erat per legem, neque unquam fuerat. Has vocat *novas acerbitates* et *nomina exactionum illicitarum.* Exemplum est apud Cic. in Verr. 3, 78. *Ex omni pecunia, quam aratoribus solvere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione et collybo, deinde nescio pro quo cerario. Haec omnia, iudices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt vocabula.* Caesar B. C. 3, 32. *Multa praeterea ad avaritiam excogitabantur. In capita singula servorum ac liberorum tributum imponebatur. Columnaria, ostiaria, frumentum, milites, remiges, arma, tormenta, vecturae imperabantur. Cuius rei modo nomen reperiri poterat, hoc satis esse ad cogendas pecunias videbatur.* Sic igitur isti quoque faciebant. Et licebat dolere, non recusare obnoxiis, quod illi se iure suo uti, et nihil nisi ex lege flagitare mentirentur. Haec illis latebra sublata est legibus cuiusque publici proscriptis: unde didicerunt, a quibus exigebatur, quid deberent, quid non deberent. Frustra etiam ex Suetonii Vesp. 1. probat, quod abunde satis constat et probari non est necesse. Ibi enim sincerior lectio: *publicum quadragesimae in Asia egit,* non *publicanum.* Adde Obs. 4, 23. Gron. In locis a Lipsio citatis alienus est e Suet. Cal. 40. nam ibi *publicum* est aerarium, quod saepe ita vocatur, ut ap. Liv. 2, 9. *arbitrium salis in publicum sumptum.* Ern.

publici, occultae ad id tempus, proscriberentur: omissas petitiones non ultra annum resumerent: Romae praetor, per provincias, qui pro praetore aut consule essent, iura adversus publicanos extra ordinem redderent: militibus immunitas servaretur, nisi in iis, quae veno exercerent.» Aliaque admodum aequa, quae brevi servata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragesimae quinquagesimaeque, et quae alia exactionibus illicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud trans-

Praetor, per prov. Cf. l. 1. D. de Public. et Vectig.

Quae veno exercerent. Quaestuosi milites supra vocantur c. 35.

Quadragesimae quinquagesimaeque. Portorium id fuit, explicatum Quinctil. in parte, Declam. 359. *Praeter instrumenta itineris, omnes res quadragesimam publicano debeant.* Sed abolitio haec Neroniana, non firma. Certe Symmachi aevo iterum praebita quadragesima: ut discas e l. 5. epist. 65. *Quadragesimae portorium non recte poscitur a senatoribus candidatis: quia nostri ordinis functiones onerari geminis incommodis non oportet..... Quaeso igitur, ut humanitatem nostri ordinis editoribus importias, et ursarum transvectionem cupiditati mancipum subtrahas.* Etiam quinquagesima: de qua ib. ep. 62. *Quaestores ordinis nostri nunquam ferarum suarum portorium contulerunt.... Nunc a fratre meo Cynegio V. C. quinquagesimae vectigal exigitur, quod solos ursorum negotiatores, utpote quaestui servientes, oportet agnoscere.* De hac quadragesima capia Suetonium Vesp. 1. *Huius filius publicum quadragesimae in Asia egit, manebantque* (lego *manantque*, quia pervenisse eas ad suum aevum subindicat Tranquillus: vel potius *manebantque*) *imagines sub hoc titulo*, ΚΑΛΩΣ ΤΕΛΩΝΗΣΑΝΤΙ. At in Caligul. c. 40. alia hercle ab ista: temporaria duntaxat, et quae cum impura illo periit: *Exigebatur pro litibus atque iudiciis ubicumque conceptis quadragesima summae, de qua litigaretur.* Sed et quinquagesimam venalium, de qua supra, disparo ab ista: sicut quinquagesimas illas Cic. in Verr. 3, 10. sq. quae ad aratores pertinuerunt decumanosque. LIPS. Non portorium, sed *quadragesimam litium* abolitam cum Cuiacio Obs. 6, 28. aliisque statuit, et simul Spanhemium, qui de U. et P. N. diss. 13. t. 2, p. 550. s. Taciti fidem impugnat, e numo Galbae, in quo XXXX REMISSA extat, refellit Burm. de Vectig. P. R. c. 5, p. 65. s. iis rationibus, quibus facile cessurum quemque putem. Mox *exactionibus* bene correxit Rhen. superiores ex *auctionibus*. ERN. Telonarii statuam cum titulo ΚΑΛΩΣ ΤΕΛΩΝΗΣΑΝΤΙ dat Boissard. in Topogr. urb. part. 3. t. 1. fol. 51. *Exactionibus* Rhen. ex ingenio dedit. Nam Bud. a 1 m. *exauctionibus*.

marinas provincias frumenti subvectio. Et, « ne censibus negotiatorum naves adscriberentur, tributumque pro illis penderent, » constitutum.

52. Reos ex provincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum et Pomponium Silvanum absolvit Caesar: Camerinum adversus privatos et paucos, saevitiae magis, quam captarum pecuniarum crimina obiicientes. Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatque « tempus evocandorum testium: » reus « illico defendi, » postulabat. Valuitque pecuniosa orbitate et senecta, quam ultra vitam eorum produxit, quorum ambitu evaserat.

53. Quietae ad id tempus res in Germania fuerant,

Frumenti subvectio. Quae haec subvectio? illane, quae Romam? ex Africa et Aegypto puta, aliisque provinciis ad alimenta plebis. An intelligit, in ipsis provinciis modum positum, quo et quatenus frumenta sua adveherent? Fraudes enim et committi solere, et molestias obiici provincialibus, e Taciti Agr. 19. disces. *Emere*, inquit, *ultro frumenta, et vendere cogebantur. Devortia itinerum et longinquitas regionum indicebatur, ut civitates a proximis hibernis in remota et avia deferrent: donec, quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret.* Lips.

Et ne censibus. Mutuare huic loco lumen a P. Fabro Sem. 1, 25. Lips.

Habuerant. Sic Rhen. ex ingenio. Bud. a 1. m. *habuerunt.*

Sulpicium Camerinum absolvit. Sed eumdem paullo post cum filio interfecit. Ἐγκαλέσας σφίσιν, ait Xiphil. 63, 18. ὅτι Πυθικοὶ ἐκ προγόνων ἐπικαλούμενοι, οὐκ ἐπαύσαντο πρᾶγμα τοῦτ' ἔχοντες, ἀλλ' ἐς τὰς τοῦ Νέρωνος νίκας τὰς Πυθικὰς ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ἠσέβουν. Qui Dionis sive abbreviatoris eius corruptus locus, scriboque: Ὅτι Ποιητικοὶ ἐκ προγόνων etc. Sulpicii enimvero non Pythici, sed Poëtici cognominati, uti liquere potest ex Fastis. Quod cognomen ad iniuriam suam trahebat Nero: quia ipse solus victor, solus Pythicus. Notabit ergo philologus similitudinem aliquam inter eas voces,,veteri germanaque pronunciatione fuisse. Lips. *Sulp. Camerini* mentio in fragm. Fratrum Arvalium ap. Grut. pag. 118. *Pythicus* dicitur ap. Pigh. in Annal. t. 3, p. 590. ad a. 808.

Pomponium Silvanum. Est cum Pompeium Silvanum in Tacito (H. 2, 86.) reperias: est cum Poppaeum. Librariorum ea varietas sit, an hominum, alibi videbo. Lips. Infra dedi ex MS. Flor. ed. pr. *vitam eorum:* deinde ex iisdem et Guelf. *Pompeius et Vetus.* Ern.

Ambitu. Sic Rhen. e Bud. Sed et Puteol. ita. Alibi *ambitum.* Faërnus volebat *impetum*, quod ridet Grut.

ingenio ducum, qui, pervulgatis triumphi insignibus, maius ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paullinus Pompeius et L. Vetus ea tempestate exercitui praeerant. Ne tamen segnem militem adtinerent, ille inchoatum ante tres et sexaginta annos a Druso aggerem coërcendo Rheno, absolvit: Vetus Mosellam atque Ararim, facta inter utrumque fossa, connectere parabat, ut copiae per mare, dein Rhodano et Arare subvectae, per eam fossam, mox Fluvio Mosella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent: sublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter se occidentis

Paull. Pomp. etc. De Paullino Pompeio v. Plio. 33, 50. Ei Seneca inscripsit. L. de Brev. vitae. L. Aut. Vetus CS. fuit a. 808. Vid. c. 11.

Inchoatum a Druso aggerem. Intelligitne fossam Drusianam, Isalae hodie cognomine insignem, quae Rhenum imminuit, exhausit, et quasi coërcuit? an potius aliud opus in gallica ripa, quo tomidum et vagum cum pernicie accolarum amnem reprimeret? Videtur; et refero ad aggerem istum, quae H. 5, 19. scripta: *Quin et diruit molem, a Druso Germanico factam, Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disiectis quae morabantur, effudit.* Vidi, qui molem eam vellent esse Drusoborgum, ad Isalam nunc situm. Nae illi falluntur. Nam qui potest? In Galliarum ripa ea moles fuisse debuit, non in Germaniae: uti facto Civilis, Tacitique verbis ratio constet. Refellere quidem igitur aliena possim, firmare adhuc ipse nihil. Lips. Ryckius LXVI. redigit, ducto initio numerandi ab A. U. 745. quo Drusus consul in Germania mortuus. Sed non necesse est terminum temporis, cuius annos Tacitus tradit, ponere in anno eo, cuius res iam exponuntur. Turbae ex ea re ortae hic traduntur. Opus quidem ipsum aliquot annis ante coeptum est. De aggere ipso vide H. l. c. Ern.

Mosellam atque Ararim. Deus bone, utile, magnum, regium vel romanum plane opus! Sic Carolus Magnus Danubium et Rhenum statuit; alii alia: sed omnes statuerunt tantum. Et nescio, quae vis ab alto fere impedit, mutari haec per naturam statuta. Lips. Paullo post pro *exin* ed. pr. *dein*. Pichena volebat *et in*: quod non necesse puto. Ern. Abhinc multa stupenda eius generis opera perfecere Galli. Sic Mediterraneum mare cum Atlantico iunctum. Neque dubium, quin consilium id L. Veteris exsecutura sit nostra aetas. Ceterum ex hoc loco, Sequanos tum ad Germaniam superiorem relatos, infert Perreciot. ap. Grandidier in Hist. d'Als. t. 1, p. 168. Id ni esset, L. Veterem consilium illud capere non potuisse. Obstitit autem Gracilis, quia pars fossae per Belgicam erat ducenda.

septentrionisque litora fierent. Invidit operi Aelius Gracilis, Belgicae legatus, deterrendo Veterem, « ne legiones alienae provinciae inferret, studiaque Galliarum adfectaret: formidolosum id imperatori » dictitans, quo plerumque cohibentur conatus honesti.

54. Ceterum continuo exercituum otio, fama incessit, « ereptum ius legatis ducendi in hostem. » Eoque Frisii iuventutem saltibus aut paludibus, imbellem aetatem per lacus admovere ripae, agrosque vacuos, et militum usui sepositos, insedere, auctore Verrito et Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. Iamque fixerant domos, semina arvis intulerant, utque patrium solum exercebant: cum Dubius Avitus, accepta a Paullino provincia,

77. *Imbellem aetatem condentes admovere.* Cod Agr.

Aelius Gracilis. E libris *Aelius Gracchus.* Lips. Sie et MS. Agr. At ed. pr. *invidit operi eius Gracilis:* fuit *Elius*: ut in seqq. Guelf. *helius:* ut ante Lips. edebatur. Mox vett. edd. *Vetere*, usque ad Rhen. *Veterem* MSS. Flor. Agr. Deinde idem MS. Agr. *cohibentur:* eleganter. Ceterum ad h. l. v. Marca Primat. Lugd. p. 160. Ern. In Bud. a 1. m. erat *veteres.*

Quo. E scribendi compendio MS. elicit Pichena *quomodo.* Sed magis arridet vulg.

Malorige. Ammian. Marc. 15, 5. *Malarichum* dicit. Germ. fuerit *Malrich.*

In qua tum Germani regnabant. Flor. *in quantum Germani:* optime. Id est, quatenus Germanis quidem est regnum, qui in semilibertate. Lips. Omnes coniecturas irritas fecit cod. Fl. cuius lectio editur inde a Pichena. Ed. pr. *in quam tunc Germani regnabant.* Ern. Bud. *in quam tum Germani regnabant.* Passiva dictio rectior, ut H. 1, 16. G. 43. De re ipsa G. 11.

Iamque fixerant domos. Castigat Rhen. (e Bud.) *Iamque finxerant domos.* Immo *fixerant*, id est posuerant, collocaverant. Iuven. Sat. 3, 2. *Laudo tamen, vacuis quod sedem figere Cumis Destinet.* Gron. Edd. ante Rhenan. omnes *fixerant.* Ern.

Utque p. s. ex. Bud. *atque p. s. ex.* Minus bene.

Dubius Avitus. Labor, ut scribam *Vibius Avitus*, inducente me Plinio, qui Neronis temporibus praesedisse Galliae Germaniaeque inferiori Vibium Avitum significat 34, 18. *Statuam Avernorum cum faceret, provinciae Vibio Avito praesidente.* Antea suspicabar de Didio: fallebar. Lips. Male: nam et apud Plinium optimae membranae *Dubio Avito*, non *Vibio.* Gron. Lipsium sequitur cum Bucherio, Eccardo,

minitando vim romanam, nisi abscederent Frisii veteres in locos, aut novam sedem a Caesare impetrarent, perpulit Verritum et Malorigen, preces suscipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea, quae barbaris ostentantur, intravere Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viserent. Illic, per otium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum «consessum caveae, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus» percunctantur, advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum: et, «quinam forent,» rogitantes, postquam audiverant, «earum gentium legatis id honoris datum, quae virtute et amicitia romana praecellerent: nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse,» exclamant, degrediunturque et inter patres considunt. Quod comiter a visentibus exceptum, quasi

Harduinus ad Plinium, *Dubius* pro barbaro et rom. inaudito repudians, et Broterius, Gronovium Ryckius. Sane tum multa Romae nomina barbara, nec ante Romae audita: nec mirum, ut monuit recte Iac. Gron. ad c. 32. in nomine *Lurii.* Ern. *Dubius* codd. Flor. Bud. Agr. etc.

Advertere quosdam cultu externo. Armenios et Parthos, sedentes in senatu, uti eleganter Suetonius loquitur. Morem autem eum fuisse, et hunc honorem bene meritis sociis, didici e Iustino: qui de Massiliensibus 43, 5. *Ob quod meritum et immunitas illis decreta, et locus spectaculorum in senatu datus.* Item Iosepho, qui decretum C. Caesaris et senatus recitat pro Iudaeis 14, 10, 6. in haec verba: *Ἀξιοῦσθαί τε Ὑρκανῷ, καὶ παισὶ τοῖς αὐτοῦ, καὶ πρεσβευταῖς, τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πεμφθεῖσιν, ἔν τε πυγμῇ μονομάχων καὶ θηρίων, καθιζομένους μετὰ τῶν συγκλητικῶν θεωρεῖν.* Dio 68, 15. *Ὅτι ὁ Τραϊανὸς τοὺς πρεσβευτὰς, τοὺς παρὰ τῶν Βασιλέων ἀφικνουμένους, ἐν τῷ βουλευτικῷ θεάσασθαι ἐποίει.* Etsi vetuerat id ante, sua quadam caussa, Augustus: ut in Suetonio leges 44. interdicto tamen non firmo. Sed sit Iustinus ecce, in senatu: et Suet. Dom. 8. *in equite spectare.* Nec errent ultra, qui apud Suet. in Claudio, *in senatoriis*, tentant reponere. Sed, quod de legatis his ad Neronis tempora Tacitus retulit, eximium et antiquae nostrae simplicitatis factum: Tranquillo visum Claudio attribuere 25. Errat, me iudice, Tranquillus. Lips.

Degredienturque. Sic bene e MS: Flor. dedit Pichena. Vett. omnes *digred.* ut alibi. Vid. ad 4, 49. 74. etc. Ern.

impetus antiqui et bona aemulatione. Nero civitate romana ambos donavit: « Frisios decedere agris » iussit. Atque illis adspernantibus, auxiliaris eques repente immissus necessitatem adtulit, captis caesisve, qui pervicacius restiterant.

55. Eosdem agros Ansibarii occupavere, validior gens, non modo sua copia, sed adiacentium populorum miseratione: quia pulsi a Chaucis et sedis inopes tutum exsilium orabant. Aderatque iis, clarus per illas gentes et nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, «vinctum se rebellione Cherusca, iussu Arminii,» referens, « mox, Tiberio et Germanico ducibus, stipendia meruisse. Quinquaginta annorum obsequio id quoque

78. *Bona aemulatione.* Lego *et bonae aemulationis*, vel *boni aemulatus*, quomodo solet Tacitus. Possis et *honesti aemulatus*. *Et boni aemulatio* legit Iuretus ad Symmach. 4, 56. Cicer. ad Att. 6, 5. *Licet eum solus ames: me aemulum non habebis.* Seneca de Benef. 1, 9. *Si quis nulla se amica fecit insignem, nec alienae uxori aemulum praestat.* — 79. *Tutum exilium orabant. Postulabant* cod. Agr.

Bona aemulatio. Libri aliquot *aemulatione:* ex quibus iunctim tunc scribam: *quasi impetus antiqui et boni aemulatione:* et sane sic fuit. Lips. *Impetus* est repentinus animi ex honesto motus. Ut c. 50. *Sed impetum eius, multum prius laudata magnitudine animi, adtinuere senatores. Antiquum*, quod quodammodo excedit modum saeculi, et antiquitati laudatae par est. *Aemulatio* autem *bona*, ut alibi *prava.* Sic igitur accipe: *quasi* quod esset *impetus antiqui et bona aemulatione* fieret. Gron. *Bona aemulatione* MSS. (Bud. et alii) et edd. vett. ante Rhen. qui dedit *aemulatio.* Ern. Scil. Rhen. finalem *ne* a seq. vocis capite huc putat accessisse librarii oscitantia. Iuretus ad Symm. 4, 56. legit *boni aemulatio.*

Ansibarii. Ed. pr. *Ansivarii.* et infra *Ampsivarii.* In loco Ammiani 22, 10. ex quo Rhen. Ansuarios laudat, putatque eosdem cum his, *Attuarii* hodie leguntur, quae est gens Francorum. Vid. ibi Lindenbr. et Vales. Male igitur e loco Taciti colligit Rhen. Francos e Chaucis prodisse. Mox ed. pr. *Boiaculus.* MS. Guelf. *Biocalus.* Ern. Bud. *Amsibarii.*

Quinquaginta annorum. Libri vett. *quadraginta.* A clade certe Variana ad hoc aevum, quadraginta sex circiter anni sunt. Lips. Edd. vett. Guelf. *quinquaginta:* recte, numero rotundo, etsi aliquot anni ad veritatem desint. Ern. Bud. habebat *et quinquaginta annorum obsequio, Id q.* Sic et Puteol. Ante *quinq.* punctum posuit Gruterus. Copulam ante *quinq.* habent et codd. Flor. et Agr. In Bud. 2. m. bene delevit. Heins. volebat *sed.*

adiungere, quod gentem suam ditioni nostrae subiiceret. Quotam partem campi iacere, in quam pecora et armenta militum aliquando transmitterentur? Servarent sane receptos gregibus, intra hominum famam; modo ne vastitatem et solitudinem mallent, quam amicos populos. Chamavorum quondam ea arva, mox Tubantum, et post Usipiorum fuisse. Sicuti coelum diis, ita terras generi mortalium datas: quaeque va-

80. *Aliquando transmitterentur.* Forte *vix aliquando*, et *campi*, non *campis* — 81. *Hominum famam.* Sic cod. Agr. Sed *famem* emendatum

Quotam partem campi. Forte *Quo tantam*, aut *quo eam.* Vulgatam etiam tolero, et capio. Lips. *Iacere* dicitur campus, qui non colitur, nullos fructus edit. Aliter *agri iacere* dicuntur ap. Petron. c. 44. nempe, cum non sunt in magno pretio, cum pretia eorum iacent, ut Cicero loquitur pro Rosc. Com. 12. Ern.

Servarent sane receptos. Scriberem *exceptos* et *famem.* Lips. Edidi, ut est in omnibus scriptis et edd. ante Freinsh. qui de coniectura edidit *receptus* et *famem:* quorum illud quidem commodum sensum habet, non hoc, in hoc quidem loco. *Receptos* int. agros vel campos, ex antecedente. *Agri recepti gregibus*, sunt concessi, dati gregibus alendis. *Recipi* eleganter dicuntur, quae excipiuntur, reservantur. V. Gron. ad Senecae Cons. ad Marc. c. 10. atque idem est quod ante c. 54. *sepositus usui militum.* Ap. Livium 1, 53. *reliquam captivam pecuniam in aedificationem templi seposuit.* Porro *inter hominum famam*, intellige: si modo campi illi sint inter homines, iis locis, ubi homines sint, habitent: quod clarum est e seq. *modo ne vastitatem et solitudinem mallent.* *Hominum famam*, sive *famam* pro locis habitatis illa aetas dixit, idque illustrat Gronov. Obs. 1, 4. ubi hunc locum similiter explicat. Freinsh. coniectura tamen recepta in edd. I. Fr. Gronovii, (non ab ipso) Ryckii, et, prima parte, Iac. Gronovii. Mox *sicuti* MS. Flor. ed. pr. Ern. Satis arridet coniectura Bip. quam recepi. Sensus: ab hominum nunc viventium memoria. Bud. *receptos gr. inter hom. famam.*

Chamavorum. Pro his *Menapiorum* legendum suspicatur Spener Not. Germ. ant. 4, 3, 30. et loco *Tubantum* ponendum *Sugambrorum* vel *Sugambrum* Cluver. Germ. ant. 3, 12. In tot tantisque populorum mutationibus vix certi quid definiri posse, iudicat Broterius. Cf. G. 32, 33. Mox *sicuti* cod. Flor. et Bud.

Quaeque vacuae. Suspicor edidisse Tacitum: *quasque vacuas, eas publicas esse:* et hoc exemplum addendum iis, quae notavimus Obs. 2, 14. Gron. *Sunt* etiam ab ed. pr. abest, ut a Flor. MS. delevit Pichena. Copulam addidit Rhenanus. Ern. e Bud. in quo *sint* a 2. m. adiectum.

euae, eas publicas esse. » Solem deinde respiciens, et cetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, « vellentne contueri inane solum? potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores. »

56. Et commotus his Avitus, « patienda meliorum imperia. Id diis, quos implorarent, placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret, quid darent, quid adimerent; neque alios iudices, quam se ipsos, paterentur. » Haec in publicum Ansibariis respondit: ipsi Boiocalo, « ob memoriam amicitiae daturum agros. » Quod ille, ut proditionis pretium, adspernatus addidit: « deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur,

82. *Solum deinde respiciens. Despiciens* cod. Agric. Puto *suspiciens*. Lege *dispiciens*. Catullus 66, 1. *Omnia qui magni dispexit sidera mundi.* Mox lege: *sidera advocans* — 83. *Deesse nobis terra, in qua vivamus.* Opinor addendum *potest*. *In qua vivamus, potest.* Sic *esse* repetitum Hist. 1, 3. *Nec enim unquam atrocioribus populi romani cladibus, magisve iustis indiciis approbatum est, non esse curae deis securitatem nostram, esse ultionem.* Ibid 1, 30. *Perdere iste sciet, donare nesciet.* Seneca Suasor. 2. *Nescio, an vincere possimus, vinci non possumus.* Sen. de Ira 1, 16. *Putavit, aut sibi noceri ne a Iove quidem posse, aut se nocere etiam Iovi posse.* Interpretes hic non satisfaciunt. Aiunt sic Lipsium et Muretum restituisse ad Ann. 12, 64. Forte: *deesse nobis terra quit vivis.*

Solem respiciens. MS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. *despiciens*: quod ridicule defendit, in textum receptum, Iac. Gronovius, quasi radios in terram missos a sole adspexerit. *Respiciens* inde a Puteolano omnes. Rhenanus coniiciebat *aspiciens*. At *respicere* pro adspicere etiam 14, 8. Pro *deinde* MS. Guelf. *idem*. Ern. Hill. Rac. 38. coniicit *suspiciens*. Sed id iam occuparat Heinsius. Gruterus a glossa putat esse *respiciens* et *vocans*. Utrumque commode abesse posset.

Et commotus his Avitus. Turbata et trunca forsitan. Lego tamen: *Nec commotus his Avitus, patienda m. imperia ait. Dis quos*, etc. Lips. Mox MS. Guelf. et duo alii ap. Broterium, *qui darent*, *qui adimerent*, quod sequentibus bene convenit. Ern. Bud. *quid.... quid.*

Neque alios iudices quam se ipsos paterentur. Nec male deleveris τὸ *se*, ut τὸ *ipsos* referatur ad *deos*. Libro 15, 24. *Quoniam dii, quamvis potentium populorum arbitri, possessionem Parthis non sine ignominia romana tradidissent.* Horatius od. 3, 1, 5. *Regum timendorum in proprios greges; Reges in ipsos imperium est Iovis.* Gron.

Deesse nobis terra. Sic primus edidit Rhen. de coniectura: totidemque verbis est in MS. Agricolae. Ed. pr. corrupte: *decere nobis, terram vivam*: Puteol. *deesse nobis terra viva*, quod secutus est Be-

non potest.» Atque ita, infensis utrimque animis, discessum. Illi Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes, socias bello vocabant. Avitus, scripto ad Curtilium Manciam, superioris exercitus legatum, «ut Rhenum transgressus, arma a tergo ostenderet;» ipse legiones in agrum Tencterum induxit, «excidium» minitans, «nisi caussam suam dissociarent.» Igitur absistentibus his, pari metu exterriti Bructeri, et ceteris quoque aliena pericula defendentibus, sola Ansibariorum gens retro ad Usipios et Tubantes concessit. Quorum terris exacti, cum Cattos, dein Cheruscos petissent, errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno, quod iuventutis erat, caeduntur: imbellis aetas in praedam divisa est.

84. *Pari metu exterriti.* Puto *exterritis et Bructeris, ceteris quoque.*

roald. *Terram vivam* etiam MS. Flor. Guelf. unde I. Gron. faciebat *terra in vitam.* Pichena coniicit: *terra vivis:* utrumque bonum, illud melius et elegantius. Sic *habere in sumptum.* Illud autem est corrumpere, non corrigere, quod N. Heinsius ep. ad Graev. t. 4. Coll. Burm. p. 498. vult, atque etiam est in margine ed. Gryph. adscriptum, *terra potest:* quasi non melius e seq. intelligatur. Vide hoc genus loquendi copiose illustratum a Gronovio Obs. 4, 2. p. 26. Adde ad 12, 64. Ern. Bud. a 1. m. *deesse nobis terram vivam in q. m. n. p.* Bip. emendationi Rhenani substituunt hanc: *d. n. terram in vitam, in q. m. n. p.* Quippe homine forti et desperato magis dignam sic fore orationem putant. Quod ad ellipsin, similem habes H. 1, 8. *Et pacis artibus, bellis inexpertus.*

Curtilium Manciam. Phlegon De admir. 27. *Curtilius Mancias legatus in Germania exercitum duxit Q. Volusio et P. Scipione coss.* Lips. MS. Guelf. *Ab Avito scriptum ad C. M.* Ern.

Absistentibus. Ita Rhen. ex Bud. *asistentibus.* Prius legebatur *assistentibus.* Cf. 2, 31, 34. H. 3, 74. 4, 32.

Pari metu exterriti Bructeri, et ceteris. Flor. lectio, et ed. pr. Ceterae (et Bud.) *exterritis Bructeris, et ceteris.* Mox *quoque* abest a MS. Bud. Ern.

Pericula deserentibus. MS. Flor. Bud. Guelf. ed. pr. *defendentibus:* quod interpretatur I. Gron. *a se arcentibus*, vultque servari, cum ipse interea vulgatum teneat. Ac, nisi *aliena pericula defendere* e consuetudine latine loquentium esset, potius pericula ab aliis propulsare, quam communionem alieni periculi

57. Eadem aestate, inter Hermunduros Cattosque certatum magno proelio, dum flumen, gignendo sale fecundum et conterminum, vi trahunt; super libidinem cuncta armis agendi, religione insita, « eos maxime locos propinquare coelo, precesque mortalium a deis nusquam propius audiri. Inde, indulgentia numinum, illo in amne illisque silvis salem provenire, non, ut alias apud gentes, eluvie maris arescente unda,

83. *Arescente unda.* Unda non arescit. Puto *arescentem, sed unda.*

vitare, eam lectionem, propter librorum auctoritatem, reciperem: nunc vulgatam retineo et ipse, dum melius quid reperiatur: quum interea fatear, me nescire, an ducta sit e libro scripto. Eam primus induxit Rhenanus, corrigens lectionem superiorum edd. in quibus erat *deferentibus* (nam sic est in ed. Puteol. Ber. Alc. non *deserentibus*, ut I. Gronovius e Beroaldina laudat) sive vitium operarum in ed. Puteol. fuit, quod sequerentur ceteri, sive ita ille et MS. edidit, quod credo. Etiam infra 14, 33. confunduntur *deferentibus* et *defendentibus.* Id si est, tanto magis libet suspicari, Tacitum dedisse *defugientibus.* Ac fortasse in mente habuit locum Caesaris B. G. 6, 13. *iis omnes decedunt*, (pro quo noster *absistere*) *aditum eorum sermonemque defugiunt.* Notio *deserendi* est iam in *sola;* quod est *deserta.* Ern. Restitui cum Bip. *defendentibus.* Rhen. hoc non posse stare putabat; nisi legatur *periculo.* Verum aeque dicimus *defendere vim*, *iniuriam*, *bellum* etc. Immo Cic. pro Murena 3. *de civium periculis defendendis.* — Bellum praeliumque de salinis (Cattos inter et Hermunduros) illustravit peculiari dissertatione G. Casp. Kirchmaier 4. Witteb. 1689. Recusa cum Notitia Hermundurorum 8. Norimb. 1793.

Dum flumen gignendo sale. Non abhorret certe a fide, ut hoc flumen Sala fuerit? argumento vel nominis ipso. Flumen nobile, mihi carum: domicilii olim caussa, et Andreae Ellingeri, medici primarii; cuius fides ac doctrina, magna mihi, dum vivam. Lips. Mox *libidinem* est a Rhen. Superiores omnes *libidine.* Illud tamen verum est. Mox Guelf. *vi*, *armis.* Ern. Eccard. de Orig. Germ. 2, 35. Salam Franconicum hic designari docet, cui adiacet Kissinga, prope quam adhuc sal excoquitur. Cf. Thoeldenii halograph. p. 177. De salinis istis iterum certatum tribus saeculis post, quum Burgundii Cattorum, Alamanni Hermundurorum sedes occupassent. Ammian. Marc. 28, 5.

Salem provenire. Iac. Gronov. notat e MS. Flor. *item:* et plane sic est in MS. Guelf. et ed. pr. *Salem* ceteri omnes. Mox idem Guelf. (et Bud.) *arentem.* Male. Ern. A Bud. abest *salem:* 2. m. adiecit *item.*

Eluvie maris arescente unda, *sed.* Muretus *arescente*, *sed unda.* At ipsa de re Plin. 31, 30. *Galliae Germaniaeque ardentibus lignis aquam salsam infundunt.* Varro R.

sed super ardentem arborum struem fusa, ex contrariis inter se elementis, igne atque aquis concretum.» Sed bellum, Hermunduris prosperum, Cattis exitio fuit, quia victores diversam aciem Marti ac Mercurio sacravere, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur. Et minae quidem hostiles in ipsos

86. *Cuncta victa. Victa* non erat in cod. Agr. Forte *iumenta, vicos*. Vid. Rhenan. et Gronov. infra 14, 30. *Praesidium posthac impositum vicis.* Forte: *cuncta, ceu victimae, occidioni dantur.*

R. 1, 7. *In Gallia Transalpina intus ad Rhenum, cum exercitum ducerem, aliquot regiones accessi, ubi salem nec fossicium, nec maritimum haberent, sed ex quibusdam lignis combustis, carbonibus salsis pro eo uterentur.* Ubi lego *intus Rhenum*, particula addititia reiecta. Lips. Isidorus Orig. 16, 2. *Nam aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus vel scopulis derelicta, et sole decocta.* Gron. Muretum sequitur Broterius. Ern.

Ex contrariis inter se elementis. Ex MS. Flor. Guelf. edd. omnes ante Rhenanum, qui (Bud. secutus) delevit. Pichena restituit. Idem MS. Flor. *alimentis:* vitiose. Initia hic et materia, ex qua sal fiat, non alimenta memorantur. *Concreta* scripti et editi olim omnes. *Concretum* est e correctione Lipsii, quam ille tamen non recepit in textum, sed Pichena et seq. Ern.

Cattis exitio fuit. Non dissimulo alucinationem et χαρόραμα viri docti nostratis, qui ab hac pugna initia derivat Batavae gentis. Censet enim, victos pulsosque eo proelio, Cattos devenisse maritimos locos, ubi nunc Batavia est, et originem dedisse inter Belgas nobilissimae genti. Caecitatem! Batavi noti celebresque diu ante hanc aevo Neronis pugnam: et Cattorum migratio, de qua Tacitus de Germ. 29. non dubie antiquior. *Batavi,* inquit, *non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, et seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars romani imperii fierent.* Lips. Sic omnes edd. inde a Puteol. ad Pichenam, qui e MS. Flor. dedit *exitiosus:* Ed. pr. *exitiosum,* Melius est *exitio fuit*, praesertim, cum Tacitus variare soleat formam orationis. Ern. Bud. *exitiosum fuit.* Sed 2. m. syllabam *sum* erasit.

Cum ita victa occidioni. Placet Danesii coniectura *cuncta viva.* Lips. MS. Flor. (Bud.) edd. omnes *cuncta victa,* idque defendit Freinsh. ad Flor. 4, 2. et ad h. l. Faërnus quoque coniecit *viva.* At I. Fr. Gronovio neutrum placet, sed *victi:* cuncta, quae victus antea possedit. Ern. Provocat Freinsh. ad Caes. B. G. 6, 17. et 1. Sam. 15, 3. — *Cf. et Athen. 9, 16.

In ipsos vertebant. Sic est in MS. Flor. et ed. pr. ut Rhen. coniecerat: idque ut Taciti stilo convenientius rescripsi, cum I. Gronovio. Vulg. (et Bud.) *vertebantur.* Ern.

vertebant. Sed civitas Iuhonum socia nobis, malo improviso adflicta est. Nam ignes, terra editi, villas, arva, vicos passim corripiebant, ferebanturque in ipsa conditae nuper coloniae moenia. Neque extingui poterant; non, si imbres caderent, non fluvialibus aquis, aut quo alio humore: donec inopia remedii,

87. *Civitas Iuhonum. Vibonum* Flor. *Iubonum* cod. Agr. Forte *civitas Ubiorum*. Confirmant, quae adduntur: *ferebanturque in ipsa nuper conditae coloniae moenia*. Colonia Agrippina recens condita. Bis terve in Historiis *Vibiorum* pro *Ubiorum*. Paulo ante bene idem codex Agric. *hostiles in se vertebant*. — 88. *Alio humore niterentur. Niterentur* abest a Flor. Cod. Agric. habet *perfunderentur*. Omnino tollendum est. Sed scribo: *non vi fluvialis aquae*. Sic *vi Nili* apud Iustin. 2, 1. ubi nunc *sive Nili* male legitur. Nam *vis Nili* praecesserat. Paullo ante cod. Agr. *passim arripiebant*.

Civitas Iuhonum. De hoc igne nimia mira. Pighius, amicus noster, censebat, *Huionum* scrib. quoniam in agro cognomine, hodie lapis multus sub terra fossilis, idoneus concipere ignem. Sed ego ambigo, nec ea gens in Germania ipsa alibi fuerit, non in Belgica: et quidam libri, *Vibonum*. Lips. *Vibonum* MS. Fl. (Bud.) Agr. Guelf. Nempe saepe in libris scriptis *vi* et *in* permutantur, centies in ed. pr. Taciti ut iam supra notavi. Nullum igitur hinc argumentum pro corruptela vulgatae lectionis. Ed. pr. *Iubionum* Puteol. *Iuhonum* et sic ceteri. N. Heinsius coniiciebat *Ubiorum*, quod etiam M. Altingio Not. G. ins. P. 1. p. 83. et Cellario probatur. Ryckius *Aeduorum*, intelligitque incendium Lugdunense, de quo etiam 16, 13. quod nescio, an quisquam probaturus sit. Cluverus G. A. 3, 8. in ducatus Bergensis austrina parte civitatem Iuhonum ponit. Graevius ep. ad Heins. t. 4. Coll. B. p. 673. non urbem, sed gentem, rempublicam intelligit. Ern. Sic et Cluver. l. c. Ita *civitas* et ap. Caes. B. G. 2. Iustin. 41, 5. etc. Apud historicos saepe *Vibii* pro *Ubiis* ponuntur. Rhen. volebat *Bibonum* et intelligebat tractum, quem vocat, Bibensem, Bebenhusen, Bebelingen. Wüstemann. de Hermunduris §. 10. *Tubonum* vel *Tubantorum* legendum praecipit. De Lugd. incendio v. et Sen. ep. 91.

Corripiebant. Ed. pr. *arripiebant*, quod rectum est, et fortasse illi praeferendum. Etiam 14, 8. *arripere servos*, pro corripere; et sic saepe Livius. V. Drakenb. ad 3, 13. Ern.

Humore niterentur. Aiunt corruptum hoc verbi: *niterentur*: aut potius Flor. cod. exemplo delendum. Dissentio, et promptum est, *niterentur exstinguere*, ordinari. Lips. Ego vero non dubitavi delere verbum, quod etiam (a Bud. et) ab ed. pr. abest, et in quo ceteri MSS. ita variant, ut planum sit, id verbum e margine et a glossa natum esse. Nam MS. Agr. habet *perfunderentur*. Oxon. *uterentur*. Omitti vult etiam Cort. ad Sall. B. C. 3, p. 22. ubi similia exempla. I. Gronovius vocat donum Beroaldi. Immo Puteolani, sive cod. quem ille habuit. Nam est et in Guelf. Verum deleto hoc, consequens erat, ut etiam deleretur alterum *si*: ut vidit Pichena, frustra repugnante

et ira cladis, agrestes quidam eminus saxa iacere, dein, residentibus flammis, propius suggressi, ictu fustium, aliisque verberibus, ut feras absterrebant: postremo tegmina corpori derepta iniiciunt, quanto magis profana et usu polluta, tanto magis oppressura ignes.

58. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quae super octingentos et quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus et arescente trunco deminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fetus revivesceret.

89. *Et ira cladis.* Puto *et iniuria cladis irritati agrestes*, vel *vi irritati.* 16, 4. *laetabantur per iniuriam publici flagitii.* — 90. *Tegmina corpori direpta. Derepta* omnino cum cod. Agr. — 91. *Profana et usu polluta. Profano ex usu* puto. *Viliori* non habet cod. Agr. et puto ab aliis abesse. — 92. *Octingentos et quadraginta.* Lego *octingentos atque triginta.*

I. Gronovio. Atque credo, hoc ipsum *si* frustra a librariis repetitum, occasionem dedisse inserendi verbi, ad quod referretur. Decepit librarios inscitia consuetudinis Cornelianae, substantiva periphrastice exprimendi. Sufficiebat *non imbribus.* Ei periphrasi deinde adiungit substantiva nuda. Sic paullo ante c. 56. *quod iuventutis erat: imbellis aetas.* Secutus non est Broterius. Ern. Rhen. servavit *niterentur* et suadebat legere *reniterentur*, quod placebat Vertranio et Danesio. Frustra.

Agrestes quidam. Ed. pr. *agrestis:* mox *resistentibus flammis*, ut in Guelf. Ceterae omnes (et Bud.) *residentibus*, quod verum. Paullo post correxi *derepta*, pro *direpta*, ut Ryckius e cod. Agr. Ern.

Profana et usu polluta. Adde vocem e prisca editione: *et usu viliori polluta.* Vestes vult sanguinis aut seminis notis sordentes. Lips. Intelligit ed. Puteol. quam sequuntur Riv. Beroald. Alc. estque et in MS. Guelf. At ed. pr. MS. Bud. (Agr.) omnesque a Rhenano edd. eo verbo carent. Recte. Quorsum enim addatur? Ern.

Ruminalem arborem. De ficu Ruminali et Navia digna lectu Scaliger in Festum, illustrissimum ingenium nostri aevi. Lips. Adde Salmas. ad Solin. p. 800. Ern. Plin. 15, 20.

Quae super octingentos et quadraginta ante annos. Damno numerum. Nam hic annus U. c. 811. Romulus autem Remusque XVIII. duntaxat annos nati, cum facta Roma est. Non ergo plures ab infantia eorum ad hunc diem anni triginta. Facilis putatio ex Dionysio, Livio, et aliis. Ita ergo hic emendem, et *octingentos et triginta* scribam, ne Tacitus manifesta sit in culpa. Lips. *Oct. et trig.* probat Acidalius et putat *et quadraginta* ortum ex *atque triginta*, quod recepere Bip. In Bud. post *ante* legitur *per*, unde Rhen. coniicit *perennans.*

Revivesceret. Ita e Flor. Pichena edidit: cui consentit Guelf. *Revivisceret* superiores omnes. Sed ante idem liber Guelf. non habet *habitum est.* Ern.

C. CORNELII TACITI

ANNALIVM

LIBER QVARTVS DECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Nero matris caedem agitat, incitante Poppaea.* 2. *Agrippina incestum tentat, an Nero potius?* 3. *De caede matris deliberat Nero. Aniceti consilium.* 4. *Agrippinae cum Nerone, scelus celante, convivium.* 5. *Mari mergenda aegre evadit. Acerronia remis conficitur.* 6. *Agrippina dissimulat.* 7. *Nero trepidat, cum Burro et Seneca deliberat. Anicetus caedem Agrippinae suscipit, et* 8. *perpetrat.* 9. *Agrippinae viles exsequiae.* 10. *Nero conscientia vecors adulatione erigitur.* 11. *Literis ad senatum matrem etiam post fata criminatur.* 12. *Senatus turpiter adulatur. Thrasea Paetus virum se praestat. Nero mite ingenium adfectat.*

13. *Urbem intrat anxius: blanditias expertus, in omnes libidines se effundit;* 14. *citharaedus, auriga, nobiles ad paria flagitia adigit.* 15. *Iuvenalia. Nero in scena. Augustanos conscribit:* 16. *carmina pangit: philosophos ridet.* 17. *Caedes inter Nucerinos et Pompeianos occasione gladiatorii spectaculi.* 18. *Blaesus damnatur. Strabo absolvitur.* 19. *Mors Domitii Afri, M. Servilii.* 20. *Quinquennale ludicrum Romae. Varia de ludis fama, eorum vituperia,* 21. *laudes et excusatio. Nero eloquentiae victor.* 22. *Portentis commotus Rubellium Plautum in exilium agit.*

23. *Corbulo Mardorum latrocinia punit:* 24. *percussorem vitat, Tigranocerta capit.* 25. *Hyrcanos in societatem recipit,* 26. *Tiridatem arcet ab Armenia, quam tradit Tigrani, Sy-*

riae praeficitur. 27. *Puteoli, Tarentum, Antium, coloniae.* 28. *Comitia praetoria. Vibius damnatus.*

29. *Clades Britannica. Suetonius Monam invadit,* 30. *incolas domat.* 31. *Iceni, Boadicea duce, et Trinobantes rebellant;* 32. *Camalodunum expugnant; Petilium Cerialem cum nona legione fundunt;* 33. *a Suetonio desertum Londinium et Verulamium spoliant, cives et socios Romanorum trucidant.* 34--37. *Boadiceam ferocientem superat Suetonius. Ipsa veneno vitam finit. Poenius Postumus gladio se transigit.* 38. *Classicianus, Suetonio discors, res turbat.* 39. *Missus Polycletus hostibus est irrisui. Suetonio Petronius Turpilianus successor datus.*

40, 41. *Ob falsum testamentum damnati.* 42. *Pedanius Secundus, urbis praefectus, a servis caesus.* 43, 44. *In eos lege agi vult C. Cassius, et* 45. *contra aliorum sententiam obtinet. Populum supplicio renitentem Nero increpat.* 46. *Tarquitius Priscus damnatus. Census per Gallias actus.* 47. *Mors et laus Memmii Reguli.* 48. *Antistius maiestatis delatus,* 49. *a Thrasea defensus.* 50. *Fabricius Veiento, calumniae reus, Italia pellitur.*

51. *Burri mors, laus, successores Rufus et Tigellinus.* 52—54. *Criminationes discutere parat Seneca apud Caesarem et commeatum petit, qui* 55, 56. *subdole respondet.* 57—59. *Rufum imminuit Tigellinus, Plauto et Sullae periculum struit, eos opprimit.*

60. *Nero, ducta Poppaea, Octaviam amolitur. Tum hanc revocat,* 61. *laetante populo. Poppaeae mox honos repositus. Eius doli.* 62—64. *Aniceti scelere Octavia in exilium pulsa necatur in Pandateria. Temporum infelicitas.* 65. *Libertos Doryphorum et Pallantem veneno tollit Nero. Seneca incusatur. Piso Neroni insidiatur. Gesta haec annis circiter quatuor,*

C. VIPSTANO, C. FONTEIO CAPITONE;
IMP. NERONE IV, COSSO CORNELIO LENTULO;
C. CAESONIO PAETO, C. PETRONIO TURPILIANO;
P. MARIO CELSO, L. ASINIO GALLO, COSS.

1. Caio Vipstano, Fonteio coss. diu meditatum scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia, et flagrantior in dies amore Poppaeae, quae sibi matrimonium et discidium Octaviae, incolumi Agrippina, haud sperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incusare principem, et « pupillum » vocare, « qui iussis alienis obnoxius, non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere et trium-

COMMENTARIVS.

Caio Vipsanio. Vulgati *Vipsano.* Viri docti Vipstanum eum nominant. Vide Fulvii numos, in Apronia gente. LIPS. Quum alteri consulum nullum praenomen addatur; id autem fuerit non aliud, quam quod praescribebat collega, suspicor Tacitum scripsisse: *Caiis.* De gente *Vipstana* vide Ruperti et Reinesii alternas Epist. 48 et 53, GRON. *Vipstano* verum esse, clarum est ex inscriptionibus ab Ursino, Sponio et Grutero editis, quas vide apud Ryckium et I. Gron. ad h. l. unde sic cum illis ipsis edi curavimus. Edd. vett. omnes *Vipsana:* recentiores ut Lipsii, I. Fr. Gron. *Vipsanio.* ERN. Flor. et Bud. *Vipsano.* Cf. et ad H. 1, 76.

Flagrantiar in dies amore. Intelligi potest *flagrantior*; melius tamen *flagrantiore*: quod Tacitum dedisse credo. Nam *et* coniungit haec cum *audacia coalita*, non eum nomine Neronis. De vi verbi *coalescere* supra dictum. ERN. *Flagrantiore* volebat Acidalius. Sic edidere Bipontini. Praefero vulgatum.

Dissidium Octaviae. Ut saepe supra, *discidium.* GRON. Sic MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. ed. pr. Ryckii. Gron. fil. Puteol. *dissidium* cum seqq. ERN.

Incusaret... vocaret. Sic MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. veteres omnes: idque verum. At recentiores, Lipsius et seqq. infinitivos dedere, nescio an e libris. ERN. Utut sit, haec lectio planior est, quam sequor cum Pich. et Bip. Vertranius putabat transponenda esse verba sic: *cr. cr. incus. P. et per fac. p. voc.*

Triumphales avos. Unum tantum, Poppaeum Sabinum. LIPS. Parentes, liberos, filios, et similia in plurali dici, etiam cum de uno sermo est, hodie notissimum. ERN. De Poppaeo 4, 39.

phales avos? an fecunditatem et verum animum? timeri, ne uxor saltem iniurias patrum, iram populi adversus superbiam avaritiamque matris, aperiat. Quod si nurum Agrippina non nisi filio infestam ferre posset, reddatur ipsa Othonis coniugio. Ituram quoquo terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris, quam viseret, periculis eius immixta. » Haec atque talia, lacrimis et arte adulterae penetrantia, nemo prohibebat; cupientibus cunctis infringi matris potentiam, et credente nullo, usque ad caedem eius duratura filii odia.

1. *An fecunditatem et verum animum?* Hoc est, sincerum amorem et affectum. Perperam sollicitatus locus. Sic *verus adfectus* H. 1, 15. Plinius 8, 6. *Scio quam sit tibi verus et ingenuus animus*, notante Grutero. Noster infra 14, 61. *an, quia verum progeniem penatibus Caesarum datura sit.* Symmach. Ep. 1, 8. *veri amoris indicium.* Cicero, suggerente Graevio Ep. 12, 16. *Non nescis, quanti te faciam, et quam pro nostro veterrimo verissimoque amore omnibus tuis commodis gaudeam.* Curtius 10, 5. de morte Alexandri: *Persae comis suo more detonsis non ut victorem et modo hostem, sed ut iustissimum gentis suae regem, vero desiderio lugebant.* Iustinus 4, 3. *quos Ptolemaeus ultra modum verae affectionis amplexus, osculis diu fatigat.* — Deinde scribe: *verum animum timeri, neve uxor saltum in iniurias patrum, iram populi etc. aperiat!* *Saltum aperire.* Curtius 6, 5. *Una ratio erat caedendo aperire saltum.* *Saltus* ubi greges pascebantur, qui usepiri solitus, unde et *septa* pro *saltu* Lucan. Huc alludit Plautus Casina 5, 2, 41. *ubi illum saltum video obseptum, rogo ut altero sinat ire.* Livius 39, 32 *aperuit saltum usque ad fluvium Macram.* 44, 4. *Attalum et Misagenem praesidio esse saltum aperientibus iubet.* *Aperire campum* noster H. 2, 25. *portam* Ann. 16, 23. *sinum pandere fortunae occurrenti* H. 1, 52. *fenestram aperire famosis carminibus* Suet. Tib. 28. ubi vid. Casaub.

An fecunditatem et verum animum. Distinguo, *verum animum? timeri, ne uxor.* Nam quod Erricus Memmius legebat, *uterum annuum*, acutius quam verius censeo. Lips. Sic emendabat etiam Faërnus, placebatque Ursino, Freinshemio et aliis. Sed *verum animum* probo, h. e. verum amorem; nam opponitur mox *infesta Neroni uxor.* *Verus animus* est etiam Hist. 1, 15. unde iam laudavit Ryckius. Heinsius ap. Graev. t. 4. Coll. epp. B. p. 672. corrigit: *an f. et v. a. timeri? neve uxor* etc. quod mire placet Graevio, hoc sensu: neve, si uxor eius sim, si non alia, at iniurias, quibus a patribus afficitur, et odium populi in Agrippinam aperiam. Ern. H. 1, 15. legitur *verus adfectus*, i. e. dissimulare nescius.

Posset, reddatur. Acidalius vel *possit*, vel *redderetur* legendum censet. Probo posterius propter sequentia. Ern.

Othonis coniugio. Vide 13, 45, 46.

2. Tradit Cluvius, « Agrippinam ardore retinendae potentiae eo usque provectam, ut medio diei, cum id temporis Nero per vinum et epulas incalesceret, offerret se saepius temulento comptam et incesto paratam. Iamque, lasciva oscula et praenuntias flagitii blanditias adnotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras subsidium a femina petivisse: immissamque Acten, libertam, quae, simul suo periculo, et infamia Neronis anxia, deferret, pervulgatum esse incestum, gloriante matre, nec toleraturos milites profani principis imperium. » Fabius Rusticus, « non Agrippinae, sed Neroni cupitum id, » memorat, « eiusdemque libertae astu disiectum. » Sed, quae Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere, et fama huc inclinat: seu concepit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior novae libidinis meditatio in ea visa est, quae, puellaribus annis, stuprum cum Lepido, spe dominationis, admiserat, pari cupi-

Ardore ret. A. p. Sic scr. et edd. praeter Corbei. qui habet *Agripp. a. r. p.* quod melius recte iudicat Broterius. Nam vulgata structura durior est. Ern. Omnino restituenda Tacito proba lectio.

Medio diei, cum id temporis. Romani ergo epulabantur die medio? Non vulgo quidem: non item viri serii, sobrii, sicci. Sed describit Tacitus Neronis convivium adolescentis madidi, vere tempestivum. De quo, itemque de intempestivo, vide utiliter notata in Excurs. A. Lips. Mox edd. ante Rhen. male *lascivia.* Copula, quam e MS. Flor. addidit Pichena, est etiam in ed. pr. Sed iidem libri et MSS. Agr. Guelf. *flagitiis*, ut et ceterae edd. ante Rhen. Post *proximis* colon posui, ut est in edd. ante Rhen. Ern. In edit. Beroaldi per errorem legitur *lascivia.* Puteol. iam habet *lasciva.* Sic et cod. Bud. Colon ab Ernestio positum sustuli, ne causa ab effectu seiungatur.

Suo periculo etc. Heinsius malebat: *sui periculi et infamiae N. anxia*, ut 4, 12 et 59. Habet tamen et Liv. 25, 40. *anxius gloria;* et Suet. *Ner.* 36 *anxius ea re.*

Seu concepit. Sic edidi e MS. Flor. et ed. pr. Nam mox etiam *visa est.* Atque sic etiam placebat I. Gronovio. Vulgo *conceperit.* Ern. Ita Bud.

Stuprum cum Lepido. Qui Lepidus antea maritus Drusillae, convictus postea coniurationis in Caium. Suet. Cal. 24. Dio 59, 11. et

dine usque ad libita Pallantis provoluta, et exercita ad omne flagitium patrui nuptiis.

3. Igitur Nero vitare secretos eius congressus, abscedentem in hortos, aut Tusculanum, vel Antiatem in agrum, laudare, « quod otium lacesseret. » Postremo, ubicumque haberetur, praegravem ratus, interficere constituit: hactenus consultans, « veneno, an ferro, vel qua alia vi. » Placuitque primo venenum.

. 2. *Quod otium lacesseret.* An *capesseret?* *capessere parata* Ann. 6, 37. Sic saepe noster. Vel lege *otio marcesseret.* Apud Iustin. 30, 1. *otio ac desidia exercitus marceba*. *Marcens quotidiana luxuria* 34, 2. ubi *marcescenti* quidam MSS. Bongarsii. *otio senescere* Livius 1, 22. *senescere igitur civitatem otio ratus*, alii *torpescere*. *marcere pavore* Curt. 4, 13, 18. Ovidius ex P. 2, 9, 61. *Ne tua marcescant per inertes otia somnos.* Livius 26, 2. *Nec hercule mirum esse milites in acie non stetisse, cum primus omnium imperator fugeret.* Non *stetisse* abest a scriptis melioribus, teste Gronovio. Lege *milites in acie marcere*, vel *marcuisse*. Vide Ann. 15, 49.

22. itemque stupri in Agrippinam et Livillam. Rutilius in Itin. de Lepidis v. 293. *Haud procul hinc petitur signatus ab Hercule portus: Vergentem sequitur mollior oura diem. Inter castrorum vestigia sermo retexit Sardoam, Lepido praecipitante, fugam. Litore namque Cosoe cognatos depulit hostes, Virtutem Catuli Roma secuta ducis. Ille tamen Lepidus peior, civilibus armis Qui gessit sociis impia bella tribus.... Insidias paci moliri tertius ausus, Tristibus excepit congrua fata reis. Quartus Caesoreo dum vult irrepere regno, Incesti poenam solvit adulterii?* Primum mali fati Lepidum intelligit, qui cum Q. Catulo dissensit post obitum Sullae, et in Sardinia periit. Alterum, qui triumvir. Tertium, qui conspiravit in Augustum, illius filium. Quartum, de quo hic. Sed cur poëta ait, incestum eius adulterium cum Agrippina et Livia? ideo, quia maritus Drusillae Lepidus: et cum Agrippina etiam sanguine iunctus. Credo enim, hunc Lepidum natum ex Aemilio Paullo et Iulia, nepte Augusti. At Iulia soror Agrippinae, quae mater Caii et sororum. Hinc clarum, cur Caius successorem illum imperii destinaverit, et quinquennio maturius, quam per leges magistratum capere voluerit: quod Dio tradidit 59, 22. Erat enim sanguinis gentisque Augustae, pari cum Caligula gradu. Praeter rem haec dixi, ad Suetonii historiaeque lucem. Lips. Is Lepidus filius fuit M'. Lepidi, qui consul cum Statilio Tauro a. 764.

Exercito. Pricaeus ad Apul. Met. 9. p. 563. vult *exercitata*, sed non necesse. Sic enim et 4, 11. H. 4, 4. etc.

Otium lacesseret. I. c. capesseret, uti inciperet. Ern.

Proegravem. Bud. *praegrave.*

Placuitq. pr. venenum. Paullo aliter Suet. 34.

Sed inter epulas principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali iam Britannici exitio; et ministros tentare arduum videbatur mulieris, usu scelerum adversus insidias intentae: atque ipsa praesumendo remedia munierat corpus. Ferrum et caedes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat; et, ne quis, illi tanto facinori delectus, iussa sperneret, metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, classi apud Misenum praefectus, et pueritiae Neronis educator, ac mutuis odiis Agrippinae invisus. Ergo, « navem posse componi, » docet, « cuius pars, ipso in mari per artem soluta, effunderet ignaram. Nihil tam capax fortuitorum, quam mare, et, si naufragio intercepta sit, quem adeo iniquum, ut sceleri adsignet, quod venti et fluctus deliquerint? Additurum principem defunctae templum et aras et cetera ostentandae pietati. »

4. Placuit sollertia, tempore etiam iuta, quando Quinquatruum festos dies apud Baias frequentabat.

3. *Atque ipsa praesumendo.* Forte: *et quae spissa praesumendo remedia munierit corpus,* vel, *ut quae.* — 4. *Classis apud Misenum. Classi* Cod. Agr. — 5. *Ostentandae pietatis. Pietati* Flor. rectius.

Metuebat. Acidalius malebat *metuebant* aut *metuebatur*; vel ante etiam *non reperiebat.* Sed non necesse est, ut Tacitum eodem modo omnia enunciasse putemus. Mox MS. Flor. (Agr.) et ed. pr. *classi.* Ceterae edd. (*et* e. Bud.) *classis*, utroque modo loquitur Tacitus. Ern.

Navem... docet. Suet. Ner. 34. ipsum Neronem commentum esse tradit. Dio 61, 12, 13. etiam occasionem inventi tradit. Paullo post MS. Flor. (Bud.) Guelf. Hard. Bodl. *pietati*: quod etiam habet Puteol. et velt. omnes praeter princ. Recentiores *pietatis* praeter I. Gronov. quod et in MSS. reperit Broterius (et in Agr. Ryckius.) *Pietati* exquisitius est. Ern. Genit. tamen etiam sic 3, 7 et 9.

Templum et aras etc. Respice 1, 11.

Tempore etiam iuta. Ita libri manuss. Lips. Sic et Guelf. et ed. pr. quamquam inversa prima syllaba, ut alias. Add. ad 3, 35. Ceteri ante Lipsium (et e. Bud.) *adiuta.* Et sic laudat Victorius ad Cicer. ep. ad Div. 2, 12. Ern. Lactant. opif. D. 10. *iuta offensione dentium.*

Quinquatruum festos dies. Suet. Ion. 34. solennia Quinquatruum vocat. Horatius item Quinquatrus festas. Caussa, quia ii dies Mi-

Illuc matrem elicit, « ferendas parentum iracundias et placandum animum, » dictitans, quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia. Venientem dehinc, obvius in litora, (nam Antio adventabat) excipit manu et complexu, ducitque Baulos. Id villae nomen est, quae, promontorium Misenum inter et Baianum

6. *Quo rumorem reconciliationis efficeret.* Bene cod. Agr. *quo rumore reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippinam.* Lege : *quo rumore rec. adficeret; accipereque Agrippina*, i. e. *accipiebat.* Vide hic Freinsh. *affici solatiis* Ann. 3, 12. et alibi *luctu affici.*

nervae, laeti pueris virisque. De pueris Horatius Ep. 2, 2, 197.... *puer et festis Quinquatribus olim, Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.* Et Symmachus 5, 85. *Nempe Minervae tibi solenne de scholis notum est; ut fere memores sumus etiam procedente aetate puerilium feriarum. Ad eum diem convivium tibi paramus.* Feriae ergo pueris : at viris etiam ludi et spectacula gladiatorum. Ovidius, de quinque his diebus Fast. 3, 811. *Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro. Caussa, quod est illa nata Minerva die. Altera, tresque super rasa celebrantur arena, Ensibus exsertis bellica laeta Dea est.* Hinc disce, secundum Quinquatruum diem natalem eiusce poëtae fuisse. De Tristib. 4, 11. *Lucifer amborum natalibus adfuit idem : Una celebrata est per duo liba dies. Haec est armiferae de festis quinque Minervae, Quae fieri pugna prima, cruenta solet.* Natus ergo sexto post Martias Idus. Sed et moris, ut ii dies iucunde hilariterque traducerentur. Augustus ad Tiberium apud Suet. Aug. 71. *Nos, mi Tiberi, Quinquatrus satis iucunde egimus. Lusimus enim per omnes dies, forumque aleatorium calfecimus.* LIPS.

Acciperetque Agrippina. Assentior Pichenae, *deciperetque* (ex ingenio) scribenti : nisi placet *alliceretque.* LIPS. Edd. vett. omnes (et c. Bud.) praeter pr. *acc. Agrippinam..... venientem.* Lectio, quae inde a Bernеccero editur, est e correctione Freinshemii, quam ille cum seqq. editoribus recepit, eademque placebat Acidalio. (et Ryckio.) Ea confirmatur ed. pr. in qua est *Agrippina :* sed interpunctio post *venientem* : ut fortasse casu irrepserit nominativus. De interpunctione Fr. non dubitem. De cetera lectione, Nerius in Analect. 1, 10. defendit vulgatum, et interpretatur *deciperet*, ut Pichena corrigebat : usus auctore Nonio : qui 4, 15. locum e Lucilio profert : *sic veteratorem illum vetulum lupum Annibalem acceptum*, ubi *accipere* interpretatur *decipere.* Sed, ut in illo loco sic possis intelligere, *accipere* per se, et in Taciti contextu id significare, non credo. *Rumorem accipere* nil aliud significare potest, quam *audire. Deciperet* vel *alliceretque* legendum puto, propter sequentia. ERN. *Accipere* audire est cum adsensu et voluptate, ut *accipere omen* ap. Cic. de Divin. 1, 46.

Ducitque Baulos. Antea Horten-

lacum, flexo mari adluitur. Stabat inter alias navis ornatior, tanquam id quoque honori matris daretur: quippe sueverat triremi, et classiariorum remigio vehi. Ac tum invitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. Satis constitit, exstitisse proditorem, et Agrippinam, auditis insidiis, an crederet ambiguam, gestamine sellae Baias pervectam. Ibi blandimentum sublevavit metum: comiter excepta superque ipsum collocata. Nam

7. ***Baias pervectam.*** *Baulos* cod. Agr. et Flor. et alii omnes. — 8. ***Blandimentum.*** *Blandimento* cod. Agric. Scribe: *Blandimentum sublevavit metum, comiter exceptae superque ipsum collocatae.* Nec multum abludit coniectura Gronoviana. — 9. *Nam pluribus sermonibus, modo familiaritate iuvenili Nero.* Nihili est illa *familiaritas iuvenilis.* Forte: *Iamque ludicri sermonis admotis hilaritate iuvenili Nero, et rursus adductis. Adducti sermones*, severi. *Adductius imperitare* Hist. 3, 7. ubi vide Lipsium. De Morib. Germ. c. 43. *Gothones regnantur adductius* Ann. 12, 7 *adductum imperium*, ubi plura inter-

aii villa: tunc in principum bonis. De ea non ineleganter Symmachus, eius possessor Ep. 1, 1. *Huc deus Alcides stabulanda armenta coëgit, Eruta Geryonis de Lare tergemini. Inde recens aetas corrupta Boaulia Baulos Nuncupat, occulto nominis indicio. Ab Divo, ad proceres dominos fortuna cucurrit, Fama loci obscuros ne pateretur heros. Hanc celebravit, opum felix Hortensius, aulam; Contra Arpinatem qui stetit eloquio.* Fuit etiam Antoniae Drusi, uti e Plinio discea 9, 55. (81.) Lips. Paullo post in ed. pr. ut in MS. Flor. (et Bud.) *matri*: unde colligit I. Gron. *id quoque honoris matri daretur*: quod non displicet. Etiam in Guelf. litera *s* erasa est. Ern.

Proditorem. Bud. *proditionem.*

Gestamine sellae. Priscis libris abest vox *sellae*. Atque ita sane locutus 11, 33. *In eodem gestamine sedem poscit sumitque.* De gestatoria sella, in Electis 1, 19. Libri iidem *Baulos*, non *Baias*. Male. Ex Sueton. 34. Nam Dio haec parum clare 61, 13. et olim mihi imposuit. Lips. *Sellae* omnes editi, et MSS. Flor. (Bud.) Agr. *Baulos* iidem MSS. Guelf. et ed. pr. quod recte repudiant viri docti. Nam a Baulis sella pervecta est Baias. Ern.

Blandimentum sublevavit metum, comiter excepta. Suspicabar: *Ibi blandimenta sublevarunt metum comiter exceptae, superque ipsum collocatae.* Gron.

Superque ipsum collocata. Ergo is locus in convivio honestior: quotiens duo accumberent. Idque recte, (dissentiant licet) scio monuisse olim. Non refellit me alter Taciti locus 3, 14. *In convivio Germanici cum super eum Piso discumberet, infectos cibos manibus eius arguentes.* Scito enim tres discubuisse mediumque inter eos Germanicum. Lips.

pluribus sermonibus, modo familiaritate iuvenili Nero et rursus adductus, quasi seria consociaret, tracto in longum convictu, prosequitur abeuntem, artius oculis et pectori haerens, sive explenda simulatione, seu periturae matris supremus adspectus, quamvis ferum animum retinebat.

5. Noctem sideribus illustrem et placido mari quietam, quasi convincendum ad scelus, dii praebuere. Nec multum erat progressa navis, duobus e numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quis Crepereius Gallus haud procul gubernaculis adstabat, Acerronia, super pedes cubitantis reclinis, « poenitentiam filii, et reciperatam matris gratiam, » per gaudium

pretes. Hist. 2, 2. pari modo scribo *adductioribus spatiis*, ubi plura. Sic et *adductum supercilium*. Tum Ann. 6, 2. *ludibria seriis permiscere solitus*. (an et illic *ludicra!*) *ludibria* pari modo Trebellius Pollio in Gallienis c. 4. *cumque helluationi et ludibriis vacaret*. Mox ibi denuo p. 177. ed. Salmas. *Nox ludicra epulis solennibus* Ann. 1, 50. Legi etiam potest: *Iam plurimus sermonis, modo familiarius, ac hilaritate iuvenili, et rursum adductus*. Silius 16, 363. *et plurimus idem Ludentis per colla iubae*. Possis: *et iocularibus sermonum usus*. *Ioculares ineptiae* Symmacho Ep. 5, 37. ubi v. Iuretum. Ann. 15, 54. *quamvis laetitiam vagis sermonibus simularet*. Sueton. Tib. c. 21. *ut remissiores hilarioresque sermones eo superveniente abrumperet*. Seneca Cons. ad Helviam c. 15. *ubi ille occursus! ubi matre visa semper puerilis hilaritas!* — 10. *Artius oculis et pectori haerens*. Scribe *artius osculis*. Plinius Paneg. 86. *nec temperasti tibi, quo minus exeunti in litore amplexus et osculum ferres*. *Et pectori inhaerens*; nec dubitare Lipsius debuit. Et *explendae simulationi*. 13, 18. de Nerone itidem, *quotiens ad Neronem ventitaret, post breve osculum, digrediens*. *Oscula* et *complexus* passim coniunguntur, etiam apud nostrum. Ut infra c. 36. *His adiecit oscula et complexum*: oculis multum prosequi non potuit, quia nox erat. — 11. *Matris gratiam*. Immo *matri se* gratulabatur.

Et rursus adductus. Id est, severus, compositus, gravis. In Historiis 3, 7. super hac voce. LIPS.

Artius oculis et pectori haerens, sive explenda simulatione. Sic accipio; cum surrexisset Agrippina, et abitum pararet, prosecutus est eam ac deduxit comes ad litus, in ipso autem digressu oculos et ubera eius dissuaviatus est, ultra modum verae affectionis. Suetonius: *atque in digressu papillas quoque exosculatus.* GRON. Recte haec. Ceterum frustra tentant statim viri docti (Pich. Lips. etc.) *explendae simulationi:* nam etiam ablativos hoc sensu recte et exquisite dici, supra demonstratum est. Vide ad 3, 19. ERN.

Ex quis. Sic MSS. Flor. Agr. ed. pr. quod cum Ryckio et I. Gron. secutus sum. Ceterae edd. (et c. Bud.) *quibus*. *Acerronia* ed. pr. et sic

memorabat: cum, dato signo, ruere tectum loci, multo plumbo grave: pressusque Crepereius et statim exanimatus est. Agrippina et Acerronia eminentibus lecti

12. *Ruere tectum loci.* *Illico* vel *ocius* opinor. Vel *tectum fori.* — 13. *Pressusque Crepereius.* Bene cod. Agr. *oppressusque Crepereius, et statim exanimatus est. Est* etiam Flor. — 14. *Eminentibus tecti parietibus.* Haec omnia interpolata sunt. Lego *imminentis tecti cratibus*, vel *trabibus*, vel *tabulatis.* Valer. Flaccus 3, 462. *pars ardua summis Insternunt tabulata foris.* Curtius 4, 3. *ruere tabulata, et cum ingenti fragore milites secum in profundum trahere.* Possis etiam legere *compagibus:* sed *tabulatis* maxime placet. In MS. Agr. *tecti* ita, ut *lecti* primo fuisse videatur: unde legi possit *imminentibus lecto tabulatis.* Decumbebat enim Agrippina in lecto, ut patet ex superioribus: *camaram* vocat Suetonius.

nomen hoc in optimis libris apud Suet. Tib. 73. et inscriptionibus antiquis scribitur. (Ap. Muret. p. 1621. vulgo *Aceronia*) Mox ed. pr. ut MS. (Bud.) Agr. Guelf. *recuperatam.* Ern. Sic et Faërn. Ursinus.

Tectum loci. Est *camara.* Suetonii 34. lacunar diaetae in puppi. *Locus* de eo, ubi quis deversatur, deversorio, hospitio. V. Graev. ad Cic. ep. ad Div. 16, 21. Mox *est* MSS. Flor. Agr. edd. pr. Puteol. vett. omnes I. Gron. Pichena factum coniiciebat ex *at. Pressus* autem est pro oppressus, ut Hist. 4, 2. Ern. Tò *est* non habet Bud.

Eminentibus tecti parietibus, ac forte validioribus, quamvis oneri cederent. Video esse, qui legant *quam ut oneri.* Haud abs re. At mihi etiam vox *parietibus*, non firma: et quid si *arietibus?* Sane in Caesare 4, 17. 13, 9. ubi pontem in Rheno struit, *sublicae obliquae pro ariete adiguntur.* Et videntur fabri metaphora sic appellasse ligna sustentantia, et modice inclinata instar arietis subsilientis, aut capraei unde et *capreoli* vulgo. Lips. Recte haesit Lipsius in *tecti parietibus;* qui intelligi non possunt, quicquid I. Gronovius obloquitur, etiamsi non planum tectum sumas, sed arcuatum fingas: eratque docendum, ab ullo uspiam tabulas lacunaris vel camarae parietes dici. At etiam inepte tectum concavum fecissent, et contra consilium. Nam, quod dicit parietibus niti undequaque tectum, id falsum est primo in lacunari, quod suspenditur potius; deinde, si nititur parietibus, cubiculi illi vel diaetae sunt, non tecti. Quod dicit, partem tantum tecti delapsam: fingit, non docet. Nam dicitur *ruisse tectum*, non *pars tecti:* et machinamentum haud dubie fuit, per quod suspensum arte tectum repente delaberetur: moles plumbi addita, non ut rueret tectum, sed ut magna vi rueret, eliderctque subiectos. Si porro pars tecti non delabitur, atque ita in vacuo Agrippina, non potest dici *protecta* esse: quod verbum clare docet, aliquid obstitisse, quare tectum, quamvis magna mole ruens, tamen ipsam cum Acerronia non opprimeret. Tum velim scire, quomodo pars tecti non delapsa *eminentes parietes* dici possit. His et aliis moveor, ut lectionem cod. Agric. *lecti parietibus* certissimam putem, et cum Ryckio in textum inferre non dubitaverim, cum eandem editio prima exhibeat; unde

parietibus, ac forte validioribus, quam ut oneri cederent, protectae sunt. Nec dissolutio navigii sequebatur, turbatis omnibus, et quod plerique ignari, etiam conscios impediebant. Visum dehinc remigibus, « unum in latus inclinare, atque ita navem submergere. ». Sed

apparet, eam etiam in alio bono et antiquo codice fuisse. (omnino sic in Bud.) Broterius etiam in Vaticanis duobus et Regio reperit. Corruptio orta est e vicinia verbi *tectum*. Quia parietes lecti erant eminentiores, h. e. qui extarent altius, ut arcerent, quae illaberentur, et validiores, ut onere ruentis tecti non confringerentur, illaesa in lecto mansit Agrippina cum Acerronia. Memini me audire ac legere, sic infantes in cunis vivos et salvos, collapsis tectis, mansisse. Tum tota forma orationis docet legendum esse *quam ut*. Sic 13, 22. *validiore apud libidines principis Paride, quam ut poena adficeretur:* idque cum Pichena, aliisque recepi. MSS. Flor. (Bud.) edd. vett. omnes *quamvis*, usque ad Pichenam (qui emendavit ex ingenio). Sic placebat etiam Groslotio, Acidalio. Ern. Mirum videri potest, Rhenanum ad lectionem Budensis sui codicis non attendisse, qui clare id *lecti* habet. In eodem Bud. *ac* ante *forte* omissum est; commode potest abesse.

Nec dissolutio n. sequebatur. I. e. procedebat, succedebat. Mox *etiam*, quod e Flor. (ac Ven.) addit Pichena, est etiam in Guelf. ed. pr. omnibusque vett. Casu excidisse puto. Ern. In Bud. tamen non legitur.

Visum dehinc. Immo *iussum*, ut libri aliquot (ut Ven.) a navarchis et fraudis auctoribus vel actoribus. Sane remiges id a se non excogitarunt: et additur, nec iussos omnes statim consensisse. Lips. Non possum hic sequi Lipsium. Si *iussum* fuisset, facilis consensus: quod alii non consentiunt, alii contra nituntur, planum facit, consilium id paucorum fuisse, ut bene monuit iam Freinsh. Quare cum *visum* libris firmetur, MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. Edd. pr. Rhen. et seqq. id secutus sum cum Ryckio et I. Gronovio. *Iussum* edidere Puteol. Riv. Ber. Alc. Pichena, I. F. Gron. Ern.

Unum in latus. Heins. Misc. Obs. t. 9, p. 385. notat in MS. Agr. non esse *unum*. Contra Guelf. addit ab initio *ratem*. Vereor, ne hic aliquid corruptelae sit. Post idem in margine *demere* pro *dedere*. An fuit: *et alii contra nitentes ademere facultatem celerioris in mare iactus*. Certe *iactus* est remigum, non Agrippinae. Mox Pichena in MS. Fl. ait esse *imprudentia:* idque plane sic est in ed. pr. (et sic a 1. m. in Bud.) Credo, natum e terminatione vocis praecedentis; non enim εὔφωνον. Eadem ed. et Guelf. non habent copulam *et* ante *ut*. MS. Flor. autem (et Bud.) *utque*, quod multo mollius: unde recepi. *Fors* iidem libri (cum Bud.). Ceterae edd. ante Pich. male *sors*, ut Guelf. *Fors offert* aliquoties Terentius (ut Hec. 3, 3, 26. Ph. 1,

neque ipsis promptus in rem subitam consensus, et alii, contra nitentes, dedere facultatem lenioris in mare iactus. Verum Acerronia imprudens, dum, «se Agrippinam esse, utque subveniretur matri principis,» clamitat, contis et remis, et, quae fors obtulerat, navalibus telis conficitur. Agrippina silens, eoque minus agnita, unum tamen vulnus humero excepit. Nando, deinde occursu lenunculorum, Lucrinum in lacum vecta, villae suae infertur.

6. Illic reputans, ideo se fallacibus literis accitam,

15. *Acerronia imprudens. Imprudentia* cod. Agr. et Med. *impudenter.* Forte *imprudens doli* vel *rei.* — 16. *Lucrinum in lacum vecta. Subvecta* vel *devecta* malo.

2, 88.) *quae fors obtulit arma* etiam Virgilius, ni fallor. V. Gronov. ad Liv. 1, 9. Guelf. *quaeque sors.* Ern. Respicit ad Virg. Aen. 7, 554. *Quae fors prima dedit, sanguis novus imbuit arma.*

Occursu lenunculorum. Haec est vera lectio, quae extat MS. Flor. (Bud. a 1. m.) Guelf. edd. pr. ceterisque ante Rhen. qui induxit *lembunculorum:* quod libros obtinuit usque ad Ryckium. Etiam apud alios in hac voce turbatum, ut ap. Gell. 10, 25. ubi MS. Schefferi *remunculus* (v. de Mil. nav. 2, 2.) ut etiam h. l. habet MS. Agr. quod non displicet Ryckio: qui tamen temere e Scheffero id manuscriptis ap. Gellium tribuit. V. Gronov. ad Gell. l. c. Item ap. Caes. B. C. 2, 43. ubi MS. Ciaccon. *lembunc.* ap. Valer. M. 1, 5. ext. 1. ubi v. Periz. et Torren. ap. Sallust. fr. Hist. 2. ubi etiam Cortius edidit *renunculo.* Ern. Cf. Nonius 13, 8. Ammian. 14, 2. item lapides ap. Grut. p. 398, 7. et p. 1077.

Vecta, v. s. infertur. Sic e MS. Fl. bene dedit Pichena. Consentit ed. pr. Ceterae inde a Puteol. *vectam inferunt*, ut est in Guelf. Ern. et Bud.

Illic reputans etc. Coacervatio rerum Agrippinae, factum cogitanti, oblatarum, impeditiorem orationem facit. Ut nunc editur, inde ab Rhenano, antecedens est ab *illic* ad *intelligerentur:* consequens a *misit.* Sed MS. Guelf. Flor. (Bud.) ed. pr. Puteol. cum sequacibus *misitque.* Unde suspicabatur I. Gronovius, totum illud superius coniungendum esse cum *infertur.* Sane etiam Puteol. (et Bud.) initium novae sententiae facit *Misitque:* sed in istis primis edd. interpunctioni non multum tribuendum, ut sciunt, qui eas tractarunt: et *illic reputans* etc. formam habet novae sententiae. Verumtamen, si τὸ *que* genuinum est, aliter esse non potest. Sed profecto durum. Nam secundum latinitatem bonam deberet esse: *illata reputavit* etc. Ceterum et hoc, et quod vulgatur, melius est, quam cum Ryckio e MS. Agr. post *remedium esse* inserere *putavit*, quod recte improbat etiam I. Gronovius. Frigidum sane est *reputans putavit:* et pendet illa

et honore praecipuo habitam : quodque litus iuxta, non ventis acta, non saxis impulsa navis, summa sui parte, veluti terrestre machinamentum concidisset : observans etiam Acerroniae necem ; simul suum vulnus adspiciens : solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur : misit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, « benignitate deum, et fortuna eius evasisse gravem casum : orare, ut quamvis periculo matris exterritus, visendi curam differret : sibi ad praesens quiete opus. » Atque interim, securitate simulata, medicamina vulneri et fomenta corpori adhibet : « testamentum Acerroniae requiri, bonaque obsignari » iubet. Id tantum non per simulationem.

7. At Neroni nuntios patrati facinoris opperienti, adfertur, « evasisse ictu levi sauciam, et hactenus adito discrimine, ne auctor dubitaretur. » Tum pavore exanimis, et, « iam iamque adfore, obtestans, vindictae properam, sive servitia armaret, vel militem accenderet, sive ad senatum et populum pervaderet, naufragium et vulnus et interfectos amicos obiiciendo.

17. *Evasisse gravem casum.* Lege *evasisse se.*—18. *Adito discrimine, ne auctor dubitaretur.* *Addito discrimine auctor dubitare* cod. Agr. Lego: *adito discrimine neq de auctore dubitari.*

propositio ab *reputans*, quomodocumque de ceteris statuatur. Ern. Bip. reponunt *misitque*; verum sic illud *Illic reputans*, a quo periodum ordiuntur, non habet, quo referatur. Legunt etiam *intelligeretur.* Sub *intelligerentur* Acid. et Heins. subaudiebant *rata.* Ego ad *insidias* referri puto. Sensus: si fingeret, insidias non intelligi.

Id tantum non. Non abest ab MS. Reg. et ed. pr. Guelf. *id tamen per simul.* Turbare solent librarii in hac formula. V. Drak. ad Liv. 4, 2. Hoc loco accipiunt pro *tantummodo non*: id unum non per simulationem fecit. Sed quae hic simulatio et causa simulandi esse potuerit, non intelligo, ut id addi necesse fuerit. Mox ante Rhen. edd. omnes *addito.* Male. Ern. *Non* abesse a quibusdam MSS. non spernendum putat Lall. Hiller. Rac. 13. *tantum non* exponit per propemodum. Utcunque accipias, simulationis qui mentio hic fieri possit, non adparet. *Adito.* Rhen. ex ingenio.

Quod contra subsidium sibi? nisi quid Burrus et Seneca reperirent.» Quos statim acciverat, incertum an et

Quod contra subsidium sibi? Romana editio *suffragium sibi?* Nec damno. Sane suffragari, adiuvare et opem ferre est, ut refragari, obsistere. Inde et refragium, quod Graecis ἐναντιότης. Hegesippus 5, 27. *Gubernator obliquat velorum sinus, et sine refragio scinditur fretum.* Eaque voce et alii usi. Lips.

Quod contra subsidium sibi. Sic omnes inde a Puteol. in ed. pr. *suffragium.* Inde Groslotius corrigebat *suffugium*, quod probabile fit e loco Senec. de Ira 1, 11. ubi non unus liber habet *suffragia* pro *suffugia:* quanquam illud ibi probant Gruterus et Lipsius, male, ut opinor: deinde Ovidii Nuc. 119. ubi *suffragium* pro *suffugium*, etiam contra metrum irrepserat, eiectum iam ab Erasmo aliisque editoribus doctis. Unde apparet, valde pronos librarios in hanc confusionem fuisse. Sed acquiesco in vulgata, quia nihil simile e MSS. notatum video: ut in *subsidium* consentire videantur. Ern. Groslotii *suffugium* probant Bip. Grutero placebat *suffragium.*

Nisi quid Burrus et Seneca expergiscerentur. MS. Bud. et Guelf. habent *expurgent*, sed ille erasa priori scriptura. Flor. *expergens.* Agric. *expromerent:* quod recepit Ryckius. Ed. pr. *expertes.* Vulgatum est a Puteolano, non Beroaldo: in quem frustra invehitur I. Gronovius: ipse mire in h. l. inconstans, modo *expurgent*, modo *expurgetis*, modo *expergetis* tentans: quibus omnibus nihil sani inest. Quidam voluerunt *expedirent.* Ern. Boxh. expungebat τὸ *quid.* Heins. coniiciebat *expergiti suggerant.* Hiller. Rac. 11. probat τὸ *expromerent*, quod habes 13, 49. vel *exputent*, ut ap. Cic. ep. 10, 24. vel *expiscarentur*, quod et mihi in mentem venerat, quo sensu Cic. in Pison. 28. *Nihil expiscatus est.* Item ep. 9. 19. Pichenae placebat *reperirent*, quod cum Bip. recepi. Vulgatum certe stare nequit.

Incertum an et ante ignaros. Fides tibi, Corneli, magis curae, quam Dioni, qui 61, 12. Senecam auctorem impulsoremque unicum Neroni eius criminis facit, idque a fide dignis multis traditum esse.

Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθε.

Lips. Hoc Tacitus addit, ut aliquid daret invido rumori, qui utrumque huius culpae alligavit; quod Tacitus affirmare noluit. Et sine dubio intelligit *ignaros* insidiarum in Agrippinam, non huius tantum irriti coepti. Neque obstant argumenta Vertranii. Quid enim? Burrus *promisit Agrippinae mortem, si facinoris coargueretur:* ergo et conscius fuit, cum sine crimine, sive accusatione, interficeretur? Dein, Seneca Acten immisit, ut praeveniret incestum, ergo parricidium probavit. Immo tum nemo credebat, *ad caedem* matris *filii odia duratura.* Denique Dio cum compluribus suis hac in re nulla fide dignus est, optimorum e Romanis obtrectator. Gron. Vir doctus in ed. Gryph. correxerat *gnaros.* Ern. Sic certe legendum, ni *et* velis delere, quod fecerat Ernestius. Ceterum Dionis h. l. fidem fulcire laborat Reimarus.

ante gnaros. Igitur longum utriusque silentium, ne irriti dissuaderent, an eo descensum credebant, ut, nisi praeveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Post Seneca, hactenus promptior, respicere Burrum, ac sciscitari, « an militi imperanda caedes esset? Ille « praetorianos toti Caesarum domui obstrictos, memoresque Germanici, nihil adversus progeniem eius atrox ausuros, » respondit, « perpetraret Anicetus promissa. » Qui nihil cunctatus, poscit summam sceleris. Ad eam vocem Nero, « illo sibi die dari imperium, auctoremque tanti muneris libertum » profitetur. « Iret propere, duceretque promptissimos ad iussa. » Ipse, audito, venisse missu Agrippinae nuntium Agerinum, scenam ultro criminis parat: gladiumque, dum mandata perfert, abiicit inter pedes eius. Tum, quasi de-

19. *Ac si sciscitarentur. Ac sciscitari* cod. Agric. ut Freinsh. volebat.

Longum utriusque sil. MS. Agr. *utrinque*. Ed. pr. *utrumque*. Heinsius coniiciebat *utrique*. Mox *an* MSS. Flor. Bud. ed. pr. sequentes *et*. Sed *an* bene restituit Pichena. Reddit, more suo, caussas silentii, sed dubitanter et duplici coniectura. Post pro *post* Guelf. *prior*, male. Ern. Pro *promptior* Bud. *promtius*.

Ac sciscitari. Sic legendum putavit Freinsh. Vere enim ille observat, quae sequuntur e solo adspectu intelligi non potuisse. Accedit verbum *respondit*, quod disertam interrogationem supponit. Itaque cum sic sit in MS. Agr. non dubitavi eum Ryckio recipere, pro vulgato *ac si scitaretur*. Forte tamen Tacitus tantum dedit *scitari*. Ed. pr. *ac si scitaretur*. Sed eadem ante *respiceret*. Mox MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. *memoresque*. Sequentes *et memores*, praeter I. Gron. Ern. In Bud. *despiceret B.* oc *sciscitaretur*. Bip. reponunt *ac si scitaretur*, quod non sit credibile, Senecam clare interrogasse; verum quod sequitur *respondit*, id ita factum docet.

Imp. coedes esset. Cod. Agr. *imp. nex esset*.

Poscit summam sceleris. Id est, peragere cupit, quod coepit agere, et extremam velut manum sceleri imponere. Lips. Sive potius, sibi totam rem mandari, se praefici ei negotio cupit, pollicitus peragere coepta. Mox MS. Flor. (Bud. Agr.) ed. pr. *ad eam vocem*: ceteri *illam*. Male. Ern.

Illo sibi die. Sic legitur e correctione Rhenani. Superiores omnes *illos invidiae*. MS. Guelf. (et Bud.) corrupte: *illos in brevi die*. Ern. — *Illo* cod. Agric. Bene.

prehenso, « vincla iniici » iubet, ut, « exitium principis molitam matrem, et pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumpsisse, » confingeret.

8. Interim vulgato Agrippinae periculo, quasi casu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. Hi molium obiectus, hi proximas scaphas scandere: alii, quantum corpus sinebat, vadere in mare, quidam manus protendere: questibus, votis, clamore diversa rogitantium, aut incerta respondentium, omnis ora compleri: adfluere ingens multitudo cum luminibus, atque, ubi incolumem esse pernotuit, ut ad gratandum, sese expedire, donec adspectu armati et minitantis agminis disiecti sunt. Anicetus villam statione circumdat, refractaque ianua, obvios servorum adripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adstabant, ceteris terrore irrumpentium exterriti. Cubiculo modicum lumen inerat, et ancillarum una: magis ac magis an-

20. *Magis ac magis anxia.* Forte *At magis ac magis.*

Hi molium obiectus scandere. De his molibus ad Baias Cassiodorus Variar. 9, 6. *Quantis ibi molibus marini termini decenter invasi sunt? quantis spatiis in visceribus aequoris terra promota est?* Strabo lib. 5, p. 245. Ἡ δὲ πόλις ἐμπορεῖον γεγένηται μέγιστον, χειροποιήτους ἔχουσα ὅρμους, διὰ τὴν εὐφυΐαν τῆς ἄμμου. Δεόπερ τῇ χάλικι καταμίξαντες τὴν ἀμμοκονίαν, προβάλλουσι χώματα εἰς τὴν θάλατταν. Virgilius 9, 710. *Qualis in Euboico Baiarum litore quondam Saxea pila cadit.* Ausonium in ea re corrigo ep. 9, 30. *Vel quae Baianis pendent fluitantia pilis.* Male enim hactenus *palis.* Enimvero pilae illae e saxo, ut Virgilius: in eademque voce Livius corrig. 1, 26. *Modo intra illam pilam, et spolia hostium.* Male vulgo *illa pila* intelligit columellam, quam Dionysius στηλίδα dixit, spoliis Curatiorum insignem. *Horatia pila*, apud Propert. 3, 2, 7. tela ipsa sunt: nequis eo me refutet. At de pilis his ad Baias, etiam Seneca epist. 77. *Omnis in pilis Puteolorum turba constitit.* Lips. De molibus istis v. et Horat. ode 3, 1, 33. Pilarum prope Puteolos hodieque ingentes visuntur reliquiae.

Questibus, votis. Edd. ante Rhen. *vocis*, coniunguntque cum *clamore;* male. *Questus* sunt dolentium Agrippinae vicem et periculum; *vota* pro salute eius nuncupata. Mox *rogitantium* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. restituit Pichena (et Danes.). Ceteri editi ante Pichenam *rogantium.* De verbo *arripere* vid. ad 13, 57. Ern. In Bud. est *vocis*, quod Rhen. correxit ex ingenio. *Rogitantium* praeferebat et Rhen. sed non expressit. Bud. mox *deiecti* et *obripit.*

xia Agrippina, quod nemo a filio, ac ne Agerinus quidem. Aliam fere litore faciem nunc, solitudinem ac repentinos strepitus et extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, « tu quoque me deseris, » prolocuta, respicit Anicetum, trierarcho Herculeo, et Oloarito, centurione classiario, comitatum: ac, « si ad visendum venisset, refotam nuntiaret: sin facinus patraturus, nihil se de filio credere; non imperatum parricidium.» Circumsistunt lectum percussores, et prior trierarchus fusti caput eius adflixit: iam in mortem centurioni ferrum destringenti, protendens uterum, « ventrem feri,» exclamavit: multisque vulneribus confecta est.

21. *Aliam fere litore faciem nunc.* Puto: *aliam aliamque fere parere faciem*: nunc *solitudinem ac repentinos strepitus, extremi mali indicia.* Vel *a latere*, ut alibi non semel. *Parere* pro *apparere* etiam alibi dixit noster. — 22. *Nam in mortem centurioni.* Forte *non tamen in mortem. Centurioni.* — 23. *Ventrem feri, exclamavit.* Eleganter cod. Agr. *Hunc, exclamavit, hunc feri, monstrum qui tale tulit.* Sed ex Octavia tragoedia videtur desumpta. Sic in tragediis Senecae ex optimis membranis restitui locum similem de auribus.

Aliam fere litore. Sic edidit Puteolanus, quod omnes secuti sunt. At MS. Flor. et ed. pr. *aliam fore lateret faciem.* MS. Agr. *aliam fere latere faciem, nunc.* Unde Ryckius coniicit: *aliam ante fores faciem.* Broterius: *aliam fores ante rerum faciem.* Sed locus corruptus est, nec sine MSS. medela parata. MS. Guelf. et ipse *fore* habet: cetera, ut sunt in editis. Ern. Coniiciunt Bip. *aliam portendere faciem.* Triller. Obs. crit. 2, 21. *aliam fore litore faciem, si laetarentur.* (* Vel *laetaretur*, si ad solum Neronem respicitur.) Hiller. Rac. 10 et 11. *aliam verens litoris faciem.* Omnia vana.

Fusti caput. Fusti. MS. Flor. (Bud. a 1. m.) ed. pr. Lips. Pich. et seqq. Puteol. autem ceterique veteres editi *fuste.* Male. Vid. ad 3, 21. Ern.

Non in mortem centurioni ferrum destringenti. Nam MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Agr. edd. pr. Puteol. seqq. Faërnus et Groslotius corrigebant *iam.* Credo verum esse, quod Acilius coniecit: *caput eius afflixit non in mortem.* Qua forma loquendi non uno loco utitur Tacitus, ut 4, 45, 62, Hoc viso, centurio ferrum destringit. At ne hic quidem in mortem illo ictu percussit: nam multis demum vulneribus confecta est. *Destringenti* recte Ryckius et I. Gron. Ern. Cum Bip. reposui *iam*, quod respondet τῷ *prior.* Bud. *distringenti*, ut vulg.

Multisque vulneribus confecta est. Sustuli insigne glossema aliquot vers

9. Haec consensu produntur. Adspexeritne matrem exanimem Nero, et formam corporis eius laudaverit, sunt, qui tradiderint, sunt, qui abnuant. Cremata est nocte eadem, convivali lecto, et exsequiis vilibus: neque, dum Nero rerum potiebatur, congesta aut clausa humus. Mox domesticorum cura levem tumulum accepit, viam Miseni propter et villam Caesaris dictatoris, quae subiectos sinus editissima prospectat. Accenso rogo libertus eius, cognomento Mnester, ipse ferro se transegit; incertum caritate in patronam, an

24. *Adspexeritne matrem.* Scribe *Inspexeritne*, quod plus est, et refer ad nudum matris interfectae corpus; idque convenit historiae. Vide Gronovium ad h. l. — 25. *Formam corp. eius. Eius* abest a cod. Agric. quod malim abesse.

suum, qui huc transcripti e Senecae Octavia (368.) varbatim. Eaque omnia iure desunt Vaticano. (Bud. habet.) Non visum id ante me, ne ab eo quidem, qui codices Vaticanos inspexisse iactat, miror et indignor. Haec Agrippinae mors. At Philostratus de Vita Apollonii 4, 38. adfirmavit, naufragio periisse Agrippinam solutili illa nave. Adeo ille et genere et partibus scriptionis suae nugator est. Lips. Verba illa insititia etiam absunt ab ed. pr. sed mox edidit Puteolanus, imitantibus iis, qui secuti sunt. Mox *produntur* pro *traduntur* edidi cum I. Gronovio. Sic cum MSS. (Bud.) Guelf. Flor. Oxon. ed. pr. Puteol. quam hic deserit Beroaldus vitio sane operarum: ut patet e dictis in praefatione. Rivius habet ut Puteol. sequentibus ceteris. Mox sequens *tradiderint* errorem peperit. Ern.

Sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant. Boëthius 2, carm. 6. *Fratre qui quondam ferus interempto, Matris effuso maduit cruore; Corpus et visu gelidum pererrans, Ora non tinxit lacrimis, sed esse Censor extincti potuit decoris.* Gron. Add. Suet. Ner. 34. pro *adspexerit* frustra amicus Ryckii *inspexerit.* Nam et illud pro *inspicere* dicitur. V. Drakenb. ad Liv. 42, 5. Ern.

Convivali lecto. Non funebri, et legitime parato. Lips. Mox recte editur *humus* e MS. Flor. a. 1. m. consentiente ed. pr. *Humo* primus edidit Puteolanus. (Sic et Bud.) non enim haec pendent a prioribus, nec ullo modo per latinitatem hic ablativus locum habet. Ern.

Levem tumulum. Hodieque in ea regione sepulcrum Agrippinae ostenditur. Supersunt et rudera villae Caesaris.

Quae subiectos sinus. Apte ad hunc locum Seneca epist. 51. *C. Marius et Cn. Pompeius, et Caesar exstruxerunt quidem villas in regione Baiana, sed illas imposuerunt summis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari longe lateque subiecta.* Lips.

Ipse ferro se tr. Se abest a MS. Fl. et ed. pr. quae et habet *ipso.*

metu exitii. Hunc sui finem multos ante annos crediderat Agrippina contempseratque. Nam consulenti super Nerone responderunt Chaldaei, « fore ut imperaret matremque occideret: » atque illa, « occidat, » inquit, « dum imperet. »

10. Sed a Caesare, perfecto demum scelere, magnitudo eius intellecta est. Reliquo noctis, modo per silentium defixus, saepius pavore exsurgens et mentis inops, lucem opperiebatur, tanquam exitium adlaturam. Atque eum, auctore Burro, prima centurionum tribunorumque adulatio ad spem firmavit, prensantium manu gratantiumque, « quod discrimen improvisum et matris facinus evasisset. » Amici dehinc adire templa, et, coepto exemplo, proxima Campaniae

26. *Fore ut imperaret. Imperitaret* cod. Agric. ut solet noster. — 27. *Atque illa.* Melius ad *quae illa. Atque* sequitur mox.

Unde I. Gronovius coniicit: *cognomento Mnesteris, se f. t.* aut *is se ferro tr.* Illud melius; sed tamen non necessarium. Putem *ipse se.* Nam *se* saepe ita excidit. Sic 13, 46. pro *esse se.* MS. Guelf. *esse*: et alibi centies in libris scr. Ern. Bud. *ipse ferro se.*

Perfecto demum scelere. Ita fit. Currimus ad scelus praecipites, quod sedente impetu, veris mox pretiis aestimamus. Aurea gnome, sumptane a Menandro? certe ab illo antea sic elata, apud Stobaeum Serm. 4. Οὐδεὶς ξύνοιδεν ἐξαμαρτάνων, πόσον ἁμαρτάνει τὸ μέγεθος, ὕστερον δ' ὁρᾷ. Lips. *Reliquo*, quod se emendasse, ait, Rhenanus (e Bud.) est iam in ed. pr. Ern. Puteol. *reliquum.*

Tanquam exitium adlaturam. Barthius *exitum* i. e. finem moeroris. Quasi non tam tristium expectatio torqueat et cruciet, quam laetorum delectat. Petronius c. 125. *Dii Deaeque, quam male est extra legem viventibus! quicquid meruerunt, semper exspectant.* Seneca ep. 105. *Dat poenas, quisquis exspectat; quisquis autem meruit, exspectat.* Gron.

Prensantium manu. Sic edidimus etiam h. l. cum aliis in locis Taciti sic sit e bonis libris. V. ad Hist. 1, 36, 66. ubi tamen alii *prehensare.* Sed saepe hoc illi substituitur, corrigiturque. V. Drakenb. ad Liv. 1, 47. 4, 48. etc. Certe in MS. Flor. et ed. pr. est *pressare:* quod est, ut opinor, pro *prensare;* nam etiam sic variatur Hist. 1, 36. Porro dedimus ex iisdem libris *manu*: Nam ablativus in hac formula etiam l. l. c. c. *Prehensantium manum* primus edidit Puteolanus, quem omnes secuti sunt; et sic est in Guelf. Ern. Sic et in Flor. Ven. et probat Pichena. Bud. *pressantium manum.* Agr. *manu.*

municipia victimis et legationibus laetitiam testari: ipse, diversa simulatione, maestus, et quasi incolumitati suae infensus, ac morti parentis illacrimans. Quia tamen non, ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obversabaturque maris illius et litorum gravis adspectus (et erant, qui crederent, sonitum tubae collibus circum editis planctusque tumulo matris audiri) Neapolim concessit, literasque ad senatum misit, quarum summa erat.

11. «Repertum cum ferro percussorem Agerinum, ex intimis Agrippinae libertis, et luisse eam poenam conscientia, qua scelus paravisset.» Adiiciebat crimina longius repetita; «quod consortium imperii, iuraturasque in feminae verba praetorias cohortes, idemque dedecus senatus et populi speravisset: ac,

28. *At postaaquam frustra optata sint.* Sic et cod. Agric. Puto *at posteaquam frustra*

Morti parentis. MSS. Flor. Guelf. (Bud.) ed. pr. Puteol. omnesque veteres *morte.* Dativus solennis huic verbo; et *illacrimare morti* dixit Cicero N. D. 3, 33. At nec ablativum vitiosum dixerim. Intelligendum *in.* Ita *illacrimare* absolute dicitur, ut saepe Virgil. Georg. 1, 480. *illacrimat templis ebur.* i. e. in templis. Ceterum post *testari* colon, et post *illacrimans* punctum esse debet. Tacite mutatum est in *morti*, nescio an e libris scriptis, habentque Lips. Pichena. Mox *obversabaturque* bene Pichena e MS. Flor. Ante edd. omnes sine copula. Ern. ut Bud.

Locorum facies. Facies non est in MS. Oxon. Sane, ut Gron. iudicat, commode abesse potest, et, si satis retinens brevitatis fuit Tacitus, debet. Fuit fortasse, qui *vultum* de locis non concoqueret, nec meminisset illius Ovidiani Met. 1, 6. *unus erat toto naturae vultus in orbe.* Etiam Virgilius 5, 848. *salis vultum* dixit. Sed, ut saepe dixi, nemo, nec Tacitus, ita brevitatis servans est, ut nuspiam aliquid redundare sinat. Nec tam severa constantia ab ullo scriptore exspectanda. Mox *circum* abest a Guelf. Ern.

Luisse eam p. c. Haec est lectio MS. Flor. Guelf. edd. pr. et ceterarum ante Rhen. qui *ea* edidit, nec necessitate urgente, nec εὐφωνίᾳ ferente. Igitur bene delevit Pichena. Ern. Bud. *eam poenam ea consc.* et sic Rhen. Heins. pro *eam* volebat *etiam.*

Adiiciebat. Bud. *adiciebat*, ita frequenter, ut in aliis antiquis codicibus.

posteaquam frustra optata sint, infensa militi patribusque et plebi, dissuasisset donativum et congiarium, periculaque viris illustribus instruxisset. « Quanto suo labore perpetratum, ne irrumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret? » Temporum quoque Claudianorum obliqua insectatione, cuncta eius dominationis flagitia in matrem transtulit, « publica fortuna exstinctam » referens. Namque et naufragium narra-

coeptata sint. *Coeptata* habes et H. 4, 44. *coeptata libertas* e scriptis. *Patres coeptatam libertatem, postquam obviam itum, omisere. Frustra cadere*. H. 2, 11. *quoniam prima consiliorum frustra ceciderant*. H. 1, 75. *utrisque frustra fuit*. In cod. Med. videtur *oblata* fuisse, etiam in Lipsianis. Quare forte *conata* rectius scribemus. Nihil praeterea mutandum Vita Agric. c. 13. *si ingentes adversum Germaniam conatus frustra fuissent*. Mox lege: *infensum militibus patribusque et plebi dissuasisse donativum*. Tum post *instruxisse*. Deinde cod. Agr. *Quanto sibi labore perpetratum*. — 29. *Namque et naufragium*. Forte: Nam quae de naufragio narrabat.

Posteaquam frustra oblata. Perspicuum mendum. Farnes. *ablata*. Forte intercisae voces explendae; *frustra ab illa tentata sint*. Aut potius adhaereamus romanae lectioni *optata sint*. Interpretor, posteaquam frustra ea voluerit voveritque Agrippina. Lips. Coniiciebam *ac posteaquam frustra tentasset*. Nempe quae dixit speravisse. Gron. Omnes editi, quos vidi, (ut Put. it. c. Bud.) *oblata*. Per rom. lectionem, quam Lipsius laudat, intelligam Vaticani cod. MS. Nam in ed. pr. est *oblatu*. Quae autem sit, ex qua Acidalius laudat *captata*, nescio. Sic volebat I. Gronov. MS. Flor. *oblata* ut Farnes. *optata* recepit Freinsh. et Ryck. Mox *militi* edidi pro *militibus*; ex MS. Flor. et ed. Pr. (sic et Bud.) *Instruxisse* vitiose utraque Gronoviana. Ern. Rhen. coniiciebat *frustrata sit*. Id et Danesio placebat, teste Ursino. Groslotius legit *optata*.

Responsa daret. Id tentarat. V. 13, 5.

Obliqua insectatione. Vulgo, et libris scriptis *oblita*, Ferretus *obita*. Nostra emendatio certa videtur ex ratione prisca scribendi *oblica*. Lips. *Oblita* etiam MS. Fl. (Bud.) ed. pr. At *obliqua* MS. Agr. Ern.

Publica fortuna exstinctam. Et inprimis ipsius privata. Hinc illud, iure laudatum Quinctil. 8, 5. Africani oratoris ad Neronem super hac morte: *Rogant te, Caesar, Galliae tuae, ut felicitatem tuam fortiter feras*. Lips. Sed Latinorum mos, quaecunque praeter modum salutaria *fortunae pop. r.* attribuere. Ern.

Namque et naufragium narrabat. Lipsius corrigebat *iamque*: quod, mea sententia, recte repudiat Pichena, etsi alias pro *praeterea* recte ponitur, ut mox c. 12. *iam sol repente obscuratus*. *Nam* commode referri potest ad praecedentia.

bat: quod fortuitum fuisse, quis adeo hebes inveniretur, ut crederet? aut a muliere naufraga missum cum telo unum, qui cohortes et classes imperatoris perfringeret? Ergo non iam Nero, cuius immanitas omnium questus anteibat, sed adverso rumore Seneca erat, « quod oratione tali confessionem scripsisset. »

12. Miro tamen certamine procerum decernuntur « supplicationes apud omnia pulvinaria, utque Quinquatrus, quibus apertae essent insidiae, ludis annuis celebrarentur: aureum Minervae simulacrum in curia, et iuxta principis imago statueretur: dies natalis Agrippinae inter nefastos esset. » Thrasea Paetus, silentio vel brevi adsensu priores adulationes transmittere solitus, exiit tum senatu; ac sibi caussam periculi

Argumentum eius, quod dixerat, publicam fortunam consulere voluisse Romanis, erat a fortuito naufragio. Quod si non placet, *namque* accipe pro *quid? quod*, *praeterea*. Etenim *nam* transitionibus servit eleganter. V. Manut. ad Cic. ep. 3, 11. 5, 20. Mox ed. pr. et *quod fort. fuisset.* Etiam aliae ante Rhen. *fuisset. Qui perfringeret* i. e. qui speraret, se interficere Caesarem posse, qui cohortibus et classe munitus esset. Verbum elegans, pro quo etiam dicitur *perrumpere*. Ern. Rhen. ex ingenio dedit *fuisse*; nam Bud. *fuisset.*

Oratione tali. Quinctil. l. c. l. 8. de hac oratione: *Facit quasdam sententias sola geminatio; qualis est Senecae in eo scripto, quod Nero ad senatum misit occisa matre, cum se periclitatum videri vellet. Salvum me esse adhuc nec credo, nec gaudeo.* Lips.

Quinquatrus ludis annuis. Nonne iam ante celebrabantur? Dixi enim de gladiatoribus. Sed puto, hic intelligi scenicos ludos annuos, aut circenses. Lips. Vett. edd. *quinquatria.* Sed iam P. Victorius ad Cic. ep. 2, 12. monuit, mendum esse, et in vetere cod. Bibliothecae D. Marci esse *Quinquatrus*, ut supra c. 4. Ed. pr. etiam corruptius *quinquatrii.* Quod tamen veram scripturam indicat. Nam MSS. interdum *quinquatriis* faciunt e *quinquatrus*, ut ap. Liv. 26, 27. Suet. Aug. 71. ubi v. Oudend. et Ciceronem l. c. *Quinquatria* citat e Liv. 44, 20. etiam diligentissimus Drakenb. sed ibi est *quinquatribus.* Ap. Sueton. Domit. c. 4. consentire libros editos in *quinquatria* video, sed id vitiosum puto, et in aliis locis ap. Suetonium est *quinquatrus.* Mox Flor. Guelf. ed. pr. *insidiae essent.* Ern. Bud. *quinquatrium* a 1. m. unde 2. *tria.*

Exitium senatui ac sibi. Locus qui mutilus videatur, et non est. Nihil enim narratur, in quo Thra-

fecit, ceteris libertatis initium non praebuit. Prodigia quoque crebra et irrita intercessere. Anguem enixa mulier: et alia in concubitu mariti fulmine exanimata. Iam sol repente obscuratus, et tactae de caelo quatuordecim urbis regiones. Quae adeo sine cura deum eveniebant, ut multos post annos Nero imperium et scelera continuaverit. Ceterum, quo gravaret invidiam matris, eaque demota auctam lenitatem suam testificaretur, feminas illustres, Iuniam et Calpurniam, praefectura functos, Valerium Capitonem et Licinium Gabolum, sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lolliae Paullinae cineres reportari, sepulcrumque exstrui permisit: quosque ipse nuper relegaverat, Iturium et Calvisium, poena exsolvit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exsilio Tarentum regressa, labante iam Agrippina, cuius inimicitiis conciderat, vel tum mitigata.

13. Cunctanti in oppidis Campaniae, «quonam modo

30. *Conciderat. Ceciderat maxime* cod. Agric. Et mox c. 13. *regio non alia* idem.

seas offenderit. At scribe mecum fidenter: *exiit tum senatu.* Hoc enim solo sibi discrimen peperit magnus ille vir; quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, Xiphil. 61, 15. Ὁ Παῦλος δὲ Θρασέας Παῖτος ἦλθε μὲν ἐς τὸ συνέδριον, καὶ τῆς ἐπιστολῆς ἐπήκουσεν· ἀναγνωσθείσης δὲ αὐτῆς ἐξανέστη τε εὐθὺς, πρὶν καὶ ὁτιοῦν ἀποφήνασθαι· καὶ ἐξῆλθε διότι, ἃ μὲν ἤθελεν, εἰπεῖν οὐκ ἠδύνατο, ἃ δὲ ἠδύνατο, οὐκ ἤθελε. Tacit. 16, 21. hunc ipsum locum respiciens: *Olim utrisque infensus, et accedentibus caussis in Thraseam: quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi.* Lips. Recepit Pich. Ern.

Iam sol rep. obsc. Cf. Plin. H. N. 2, 70. (72).

Sine cura deum eveniebant. Ἐπιχουρίζει et hic et alibi noster. Lips. I. e. apparuit, in his portentis nil divini fuisse, non portendere iis deos perniciem Neronis voluisse, ut iis creditum est, quae ante mortem Claudii evenere. Irridet igitur potius portenta, et eorum vanitatem indicat. Ern.

Iuniam. Calvinam, de qua 12, 4, 8. De Calpurnia, ib. 22. Statim *praetura functos* lego. Lips. Recte, Ern. Sic et Grut. coniectabat, nil tamen temere mutandum iudicat. De Lollia Paull. itidem 12, 22. De Silana 13, 19 et 22.

Iturium. Urs. e cod. vet. *Titurium.* Sic et Agr.

urbem ingrederetur: an obsequium senatus, an studia plebis reperiret,» anxio, contra deterrimus quisque, quorum non alia regia fecundior exstitit, « invisum Agrippinae nomen, et morte eius accensum populi favorem,» disserunt: «iret intrepidus, et venerationem sui coram experiretur:» simul praegredi exposcunt. Et promptiora, quam promiserant, inveniunt: obvias tribus: festo cultu senatum: coniugum ac liberorum agmina, per sexum et aetatem disposita: exstructos, qua incederet, spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur. Hinc superbus, ac publici servitii victor, Capitolium adiit, grates exsolvit: seque in omnes libidines effudit, quas male coërcitas qualiscumque matris reverentia tardaverat.

14. Vetus illi cura erat, curriculo quadrigarum in-

31. *Vetus illi copia erat. Copula* ni fallor. *Irrupta copula amoris* Horat. Od. 1, 13. tanquam illigatus Nero huic studio et copulatus. Sic *vinclum sceleris* H. 4, 70. Curtius 5, 11. *secundae adversaeque res tuae copulavere nos tecum.* Seneca de Ira 3, 8. ubi vide omnino Lipsium. Idem Epist. 5. *Eadem catena et custodiam et militem copulat. Copulari cum fortuna*, de Tranquill. an. c. 10. *in copulam iniicere* de Vit. beata c. 6. *vinctae ad sodalitium manus copulatae* de Tranq. an. c. 11.

Repeteret anxio. Libri quidam (Flor. Ven.) *reperiret:* quod merito Pichena probat. Dubitabat scilicet et angebatur, an senatum obsequentem, plebem faventem repeririet. Lips. Sic etiam Guelf. ed. pr. et omnes ante Rhen. qui male e MS. Bud. induxit *repeteret.* Melius mox *regia* dedit (e Bud.) pro *regio*, quod in superioribus erat. Ern.

Praegredi exposcunt. Sic MS. Flor. recte, ut divinarat Grotius. Verbum *exposcunt* indicat, non rogasse, ut Nero progrediendo experiretur, sed sibi hoc dari voluisse, ut praegrediendo tentarent animum populi: supra c. 7. *poscit summam sceleris*, et alibi. Vett. edd. (et c. Bud.) omnes *progredi*, usque ad Gronovium. *Praegredi* et *progredi* sic confunduntur ap. Liv. 36, 30. init. Adde supra 11, 37. Ern.

Vetus illi copia erat. Ita libri prisci (et Bud.) Substituerunt *cura:* ad sententiam non male. Nescio an *copido*, sive *cupido.* Lips. *Cura* libri edd. omnes a Puteol. ad Lips. qui *copia* reposuit: quod est in MSS. et ed. pr. Id ergo tamen servare malui, quia sensum aptum habet, *copia* nullum. Nam sequens, *nec minus foedum studium*, indicat, hic verbum desiderari, idem significans, quod *studium. Copiam* de permissione matris et praeceptorum accipit Ryckius, quod esse alienissimum facile patet. Si liber

sistere: nec minus foedum studium, cithara ludicrum in modum canere, cum coenaret; quod « regibus et

32. *Ludicrum in modum.* Cave mutes. *Ludicrum in modum*, *scenicum in modum.* Noster sic saepe. *Ludicrae artes* infra c. 16.

proferetur, in quo *cupido*, statim *cura* dimittetur: v. Suet. Ner. c. 22. ubi de studio equorum curulium. Ern. *Cupido* probant et Mur. et Pich. ut 15, 33. Bip. reponunt *copia* eorum scil. quae ad aurigandum pertinent. *Vetus* intelligunt a maioribus accepta. Verum cum verbo *insistere* minus bene cohaeret. Hiller. Rac. 38. dat *vetus illi culpa erat*, quod propius accedit ad vulg. *copia*.

Curriculo quadr. ins. Non adesse certaminibus quadrigariorum, ut e Suet. l. c. colligas. Sed quadrigas agere, e latinitate. Infra 15, 44. *habitu aurigae curriculo insistens.* Ern. Huc Vertranius refert nummum Neronis, in quo quadrigis insistens auriga cum epigr. ΕΥΤΥΜΙΟΣ (in al. ΕΥΤΙΜΙΟΣ, ΕΥΘΥΜΙΟΣ). Sed spectat ad celebrem aurigam, qui et in Traiani numis occurrit. V. Patini Thes. NN. p. 104. Cf. p. 144.

Cithara ludicrum in modum. Non etiam displiceat *ludiorum.* Numos certe cusit illa bellua, in quibus ipse citharoedico habitu, in tunica oblonga, citharam percutiens. Describit eum habitum graphice Apuleius 2. Flor. in persona Batylli: *Eique prorsus citharoedicus status, Deam conspiciens, canenti similis, tunicam picturis variegatam deorsus ad pedes deiectus ipsos, Graecanico cingulo, chlamyda velat utrumque brachium adusque articulos palmarum. Cetera decoris instrumentis dependent. Cithara baltheo caelato apta, structim sustinetur; manus eius tenerae, procerulae, laeva distantibus digitis nervos molitur; dextra psallentis gestu suo sabulum* (lege *pulsabulum*) *citharae admovet, ceu parata percutere.* Ita enim locum eum legimus, distinguimus. Et, quod ait de chlamyda deque cingulo, etiam illa apparent in Neronianis numis: excipio, quod non brachia velat, sed ab humeris dependet chlamys. Lips. Non video, quare *ludiorum* legatur. Multo exquisitius est *ludicrum in modum*: eodem sensu: ut in ludis fieri solet, quae *ludicra* dicuntur. Sic ap. Sueton. Ner. c. 11. *ludicrae partes* sunt histrionum, sive ludiorum. Mox ed. pr. *cum celaret*, quod fortasse aliquis defendet e Suet. c. 22. item *quis regibus.... memoret.* MS. Flor. *qis regium memorat:* unde Iac. Gron. *quasi regium et.... memorans.* Quod mihi parum placet. MS. Guelf. (et Bud. a 1. m.) *quis regum e. a. d. factum memorabat.* Forte fuit: *antiquis regum et ducibus f. memorabat.* Vel si brevitas iactata Taciti fert *priscis regum et a. d. f. m.* Relativum saepe inculcatum est in Tacito. Ern. Mox c. 16. occurrunt *ludicrae artes.* De re ipsa v. Suet. 21. Numum, in quo Nero citharoedus, exponit Eckhel in D. NN. vett. vol. 6, p. 276.

Cum coenaret. Non reiiciendam puto d'Hottevillii coniecturam *in scena.* Unde forsan librarius *in cena*, ex quo per glossam *quum coenaret*, expressit in versione gallica D. de Lamalle.

Quod regibus et antiquis ducibus.

antiquis ducibus factitatum » memorabat: « idque vatum laudibus celebre, et deorum honori datum. Enimvero cantus Apollini sacros; talique ornatu adstare, non modo graecis in urbibus, sed romana apud templa, numen praecipuum et praescium. » Nec iam sisti poterat; cum Senecae ac Burro visum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. Clausumque valle Vati-

33. *Ne utraque pervinceret.* Sic MS. Flor. Lege *pervincerent.*

Ita in Panegyrico illo ad Pisonem, qui hoc aevo scriptus, inserta eadem defensio v. 157. *Nec pudeat pepulisse lyram, cum pace serena Publica securis exultent otia terris... Ipse fidem movisse ferox narratur Achilles.* Quem, Ovidio ablatum, viri docti tribuunt Lucano. Neutri ergo. Ab Ovidio aetas abiudicat: ab Lucano conditio scribentis. Nam ille quicumque poëta ignotus fuit, obscura domo, fortuna tenui: et humilius blanditur Pisoni, quam ut decuerit Lucanum. Ait ecce v. 241... *tu, Piso, latentem Exsere: nos humilis domus, at sincera parentum, Sed tenuis Fortuna sua caligine celat.* At Lucanus certe notus, celeber: per se, perque uxorem praedives. Adde Senecam patruum in aula: qui huic humili et tenui protendere manum potuisset, prae Pisone. Sed et decimo nono aetatis anno scriptum hoc carmen; nam ait v. 248. *Quamvis nunc iuvenile decus mihi pingere malas Coeperit, et nondum vicesima venerit aestas.* Quod non convenit in aetatem Lucani, praesertim cum scriptum sit diu post consulatum Pisonis; et paullo ante detectam, ni fallor, coniurationem. Certe post consulatum diu: quoniam et eloquentiae eius specimen Neapoli praebitum celebrat. Quod scimus contigisse nos quinquennali certamine; cum Nero in eadem urbe graecanica copiam fecit suae vocis, annis aliquot post Pisonis consulatum, quem iniit a. U. 810. Sed nec Statius huius carminis mentionem facit: cum omnia minima scripta eius recenseat Silv. 2, 7. Lips.

Ne utroque pervinceret. Putarem *ne utrumque*: id est, ne duo illa extorqueret, alterum indulgere, ut in eo acquiesceret. Lips. At *utraque* verum, quod e MS. Fl. protulit Pichena, habetque ed. pr. Ceterae inde a Puteolano veteres *utroque*, ut Guelf. Bodl. Ern. Bud. *utroque*, sed 2. m. *utrumque.* Bip. *utraque* scil. libido. Potius sexto casu ponitur, subaudito *parte*, durior quippe altera ellipsis.

Valle Vaticana spatium. Credo id a Plinio denotari 36, 15. *Tertius obeliscus Romae, in Vaticano Caii ac Neronis principum circo.* Lips. Suet. l. c. *hortos* ponit. Sed ii in valle Vaticana. Add. Ryck. ad h. l. Mox *laudibusque* quod e Fl. dedit Pichena, etiam Guelf. ed. pr. pariter ut *eodem*: quod est etiam in ceteris ante Rhen. qui (e Bud.) dedit *eo*. Denique etiam *evulgatus*, quod in *vulgatus* mutatum a Puteol. restituit Rhen. (e Bud.) Muretus

cana spatium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo. Mox ultro vocari populus romanus, laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum, et, si eodem princeps trahat, laetum. Ceterum evulgatus pudor non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum adtulit. Ratusque dedecus amoliri, si plures foedasset, nobilium familiarum posteros, egestate venales, in scenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam, maioribus eorum tribuendum puto. Nam et eius flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites romanos operas arenae promittere subegit donis ingentibus: nisi, quod merces ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis adfert.

15. Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, instituit ludos, *iuvenalium* vocabulo, in quos

34. *Ratusque dedecus amoliri. Molliri* bene Flor. et Agric. Apud Propertium 4, 11, 41. *ne neque censurae legem mollisse.* — 39. *Promittere subegit*, Cod. Agric. *promittere donis subegit.*

tamen et Acidalius praeferebant *vulgatus :* frustra. *Evulgare* dixit etiam Liv. 9, 46. Similia ap. nostrum *emunire*, *emercari* et alia. In quo genere verborum libenter variavere librarii. V. Cuningam ad Horat. p. 235. ut alios taceam. ERN. Bud. *laudibus* absque copula. Circi rudera hodieque restant. Obeliscus, qui olim ibi, a Sixto V erectus est ante aedem D. Petri.

Ratusque dedecus amoliri. Romana editio *dedecus molliri.* Quod ego praefero. LIPS. Sic etiam MSS. (Bud. Flor. Agr.). Bodl. *moliri.* At Puteol. *amolliri* pro *amoliri*, ut sequentes omnes habent. *Molliri* probant etiam Freinsh. et I. Gronov. Simile est *invidiam mollire* supra 4, 30. Sed tamen nescio, quomodo magis placet *amoliri*, nec credo *molliendi* verbum esse aptum dedecori et turpitudini, in qua nulla acerbitas aut asperitas, ut in invidia intelligi potest. Et credibilius est, Neronem dedecus voluisse omne tollere, quam tantum minuere. Rom. ed. quam Lipsius laudat, non est Beroaldina, sed prima. ERN. Habet tamen et noster 11, 25. *ignominiam mollire*, quod hic placebat et Modio ep. 99.

Ne nomin. tradam. At Dio nominat. V. Xiphil. 61, 17.

Nam et eius. Ed. pr. non habet *nam :* quod melius videtur. Duplex ratio silentii affertur, prima, ut maioribus parcatur; deinde, quia flagitium magis Neronis, quam ipsorum. ERN.

Equites Rom. Respice ad 1, 16.

Operas arenae. Sic *theatrales operae* 1, 16.

Instituit ludos iuvenalium. Qui

passim nomina data: non nobilitas cuiquam, non aetas, aut acti honores impedimento, quo minus graeci latinive histrionis artem exercerent, usque ad gestus modosque haud viriles. Quin et feminae illustres deformia meditari: exstructaque apud nemus, quod navali sta-

36. *Ad gestus modosque haud viriles.* Malim *motusque.* 15, 37. *scorta visebantur nudis corporibus, iam gestus motusque obsceni. Motus ionici* pro saltu apud Horat. Od. 3, 6, 21. et *Ut festis matrona moveri iussa diebus.*

privati et per domum celebrati aut in hortis. Tacitus 15; 33. *Acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas frequentandi: nam adhuc per domum aut hortos cecinerat iuvenalibus ludis.* Mansit nomen ludorum posteriori aevo, et imperatores, quos in palatio ludos dabant Kalendis novi anni (de quibus e Iuliano monui ad 4, 70.) Iuvenalia videntur appellasse ab exemplo hoc Neronis. Sidonius in Narb. v. 307. *Ianus forte suas bifrons Kalendas... Sumendas referebat ad curules. Mos est Caesaribus die bis uno (Privatos vocitant) parare ludos. Tunc coetus iuvenum sed aulicorum Elaei simulacra torva campi Exercet spatiantibus quadrigis.* Et addit post descriptionem curulium ludorum v. 428. *Iam vero iuvenalibus peractis.* Ut videantur ii ludi, tunc quidem, scenicum nihil habuisse. Atque ita distinguit etiam, nisi fallor, Capitolinus in Gordianis 4. *Cordus dicit, in omnibus civitatibus Campaniae, Piceni, Umbriae, de proprio illum per quatriduum ludos scenicos et iuvenalia edidisse.* Quod notari volo. Neronis tamen aevo et instituto, scenici: ex Tacito hic et Plinio, qui 37, 7. ad hos ludos respiciens, ait Neronem *peculiari theatro in hortis primum cantasse, et Pompeiano praelusisse.* Non praetereo notam Xiphilini, qui 61, 19. hos ludos institutos vult per caussam positae a Nerone primae barbae. Et hercle ea nominis caussa. Iuvenalia enim dicta, quia, ut tirocinii die pueros exuebant, sic barba rasa iuventutem, transibantque tunc in viros. Unde illud Domitiae amitae blandientis Neroni votum: *Simul hanc excepero, mori volo,* Sueton. c. 34. Itaque is dies Romanis pariter festus. De Octaviano Dio 48, 34. Ἀμέλει τὸν πώγωνα ὁ Καῖσαρ τότε πρῶτον ξυράμενος, αὐτός τε μεγάλως ἑώρτασε, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι δημοτελῆ ἑορτὴν παρέσχε. Καὶ ὁ μὲν καὶ ἔπειτα ἐπελειοῦτο τὸ γένειον, ὥσπερ οἱ ἄλλοι. Alia huic ritui in Excurs. B. Lips. Vox *theatro* abest a MS. Oxon. et alio ap. Brot. Mox *gestus modosque* vir doctus (Heins.) apud Ryckium emendabat *gestus motusque* ex 15, 37. Quod non displicet. *Modi non viriles* sunt *gestus motusque non viriles*, ut supra *in modum ludicrum.* Tum *modi* magis de voce et cantu, quam de gesticulationibus dicuntur. Ern.

Feminae illustres. Qualis Aelia Catella, quae octogenaria saltavit. V. Dio l. c. ap. Xiphil.

Navali stagno circumposuit Augustus. Ad Tiberim. Deque eo stagno supra 12, 56. *Augustus structo cis Tiberim stagno.* Et Suetonius

gno circumposuit Augustus, conventicula et cauponae et posita veno irritamenta luxus. Dabanturque stipes quas boni necessitate, intemperantes gloria consumerent. Inde gliscere flagitia et infamia; nec ulla moribus olim corruptis plus libidinum circumdedit, quam illa colluvies. Vix artibus honestis pudor retinetur: nedum, inter certamina vitiorum, pudicitia aut modestia aut

37. *Et posita veno.* Malim *et exposita veno.* Mox *irritamenta luxuriae*, non *luxus*, cod. Agric. et Vatic.

Aug. 43. At nemus illud est, quod *Caesarum nemus* appellatum. Vide et hic Xiphil. 62, 15. (et ibi Reim.) Lips. Mox *veno*, quod se correxisse (e Bud.) dicit Rhen. est iam in ed. pr. In Puteol. ed. irrepserat *vero* operarum errore: id fideliter servatum a Rivio, Beroaldo et Alciato. MSS. Vaticani (et Agr.) deinde ap. Vertran. *luxuriae:* ed. pr. *luxui:* ut supra *caussae bello* 2, 64. *fundamenta urbi* ap. Liv. 1, 12. Noster *incitamenta ingeniis allaturas* infra c. 21. Ern.

Dabanturque stipes. Cui rei datae stipes? ad ludosne? Ita olim sane Apollinaribus ludis factum reperio. *Praetor edixit*, ait Livius 25, 12. *ut populus per eos ludos stipem Apollini, quantum commodum esset, conferret.* Plinius 33, 48. *Populus romanus stipem spargere coepit Sp. Postumio, Q. Marcio coss. Tanta abundantia pecuniae erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit.* Quae verba ne te fallant. Nam stipes, de qua Livius, multis annis prior notatione Pliniana. Sed voluntariam, credo, Plinius intellexit, illa fuit ex edicto. Sed et Augustus stipem praetoribus dari ad ludos voluit, innuente Dione 54, 2. Τοῖς μὲν στρατηγοῖς τὰς πανηγύρεις πάσας συνέταξεν, ἔκ τε τοῦ δήμου διδόσθαι τε αὐτοῖς κελεύσας. Nisi tamen τὸ δημόσιον intelligi voluit potius, quam δῆμον. Stipes alias usitate dabantur diis, et ad res sacras. Seneca de Benef. 7, 4. *Omnia deorum sunt: tamen diis posuimus donum, et stipem iecimus.* Et Ep. 116. (115.) *Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoque suspenso, nec in thesauros stipe infusa, sed pia et recta voluntate.* Varro de L. L. 4, 46. *Diis cum thesauris assem dant, stipem dicunt.* Ita in capita fontium, quae sacra, stipem iaciebant. Plinius Epist. 8, 8. de Clitumno: *Fons purus et vitreus, ut numerare iactas stipes, et relucentes calculos possis.* Seneca Quaest. Natural. 4, 2. de Nili venis: *In haec ora stipem sacerdotes, et aurea dona praefecti, cum solenne venit sacrum, iaciunt.* Lips. Hic stipes datae a Nerone, ut statim per libidinem absumerentur. Gruterus comparat factum Augusti ap. Sueton. c. 98. Mox non placet mihi: *nec ulla moribus... plus lib. circumdedit quam illa colluvies.* Delendum puto *ulla*, intelligendumque quid, quidquam. Puto, me similia exempla repperisse. Ern. De stipe fontibus iniici solita v. Caylus Rec. d'Antiq. t. 2. pl. 98, ubi exemplum in numo Nemausensi.

quidquam probi moris reservaretur. Postremo ipse scenam incedit, multa cura tentans citharam et praemeditans adsistentibus. Facies accesserat, cohors mi-

38. *Postremo ipse scenam inscendit.* Lego *scenae intendit*, vel *in scenam intendit.* Sed cod. Agr. *ipse scenam incedit.* An *ipse in scenam se dedit!*

Reservaretur. Ed. pr. *reservatur:* unde possis coniicere *reservetur*, sed solennis illa praesentis et imperfecti confusio. Vid. ad 3, 17. extr. Ern.

Postremo. Sic emendavit Lipsius. Bud. et edit. priores *postremus.*

Ipse scenam inscendit. Restitui ex libris. Vulgo: *ipse scenas incedit.* Lips. *Scenam incedit* MSS. Flor. Vatic. Agr. ed. pr. *Scenas incedit* Guelf. (Bud.) ed. Rhen. et seqq. usque ad Lipsium. Puteol. Beroald. Aleiat. *scenas ascendit.* Lipsius edidit *scenam inscendit*, quod sequentes imitati sunt. Ego lectionem MSS. secutus sum, quae a Tacito non aliena, ut iam Rhenanus monuit. Sic 1, 61. *incedunt locos moestos.* Ern. Cf. et mox c. 22.

Adsistentibus familiaribus. Falso. Nam Vatic. *absistentibus facies.* Similisque lectio Budensis: quod facile odoreris e Rhenano coniectante *absistentium facie.* Utrumne *assistentibus facibus?* Certe noctu ad lumen etiam hi ludi exerciti; sequiturque: *Hi dies ac noctes plausibus personare:* et ait postremum in scenam venisse Neronem. Ergo ad lumen. Infra etiam 20. *Noctes quoque dedecori adiectas.* Sed et Suet. Calig. 18. *Quondam etiam et nocturnos ludos praebuit accensis facibus.* Noster iterum infra 21. *Laetitiae magis, quam lasciviae dari paucas totius quinquennii noctes, quibus tanta luce ignium nihil illicitum occultari queat.* Vos divini conferte operam; si mihi Phoebus hic non facit. Lips. Etiam MS. Flor. Guelf. *assistentibus facies* et ed. pr. *abs. facies.* Vulgatam induxit Puteolanus. Muretus corrigebat *fonaseis* s. *phonaseis.* In MS. Fl. ultimae voci superscriptum *homines.* Hinc I. Gronovius coniiciebat *assistente histrionum aciei:* quod an aliquis probaturus sit, nescio. *Qui homines* adscripsit, voluit indicare, illo corrupto vocabulo homines significari. Vulgata an e MS. ducta sit, nescio. Sed valde consentit iis, quae Suetonius narrat c. 21. apud quem pariter amicorum intimi adfuisse dicuntur. Ac fortasse inde correctionem Puteolanus sumpsit. Ern. Bud. *asistentibus facies abscesserat.* Agr. *assistentibus ceteris.* Heins. vult *ass. amicis.* Bip. *praemeditans*, *i. e.* praeludens *assistentibus. Facies* i. e. facies principalis ex milite praetoriano, Burro etc. *accesserat.* Eo fere sensu *facies* accipitur 1, 41. et ap. Cic. Phil. 8, 8. Hoc, etsi durinsculum videatur, sequi lubet, quia vim codicibus non adfert. Hiller. Rae. 11. parum apposite: vel *avertentibus facies omnibus*, vel *accendentibus faces familiaribus.*

Accesserat cohors militum. Ita legend. non, quia Suet. l. c. ita narrare videtur, sed quia res poscit. Nam Suetonius de alio ibi et publico theatro. Lips. Nempe ante in edd. erat *abscesserat*, male. Mox ed. pr. *centurionesque.* Ern.

litum, centuriones tribunique et moerens Burrus ac laudans. Tuncque primum conscripti sunt equites romani, cognomento *Augustanorum*, aetate ac robore conspicui, et pars ingenio procaces, alii in spe potentiae. Hi dies ac noctes plausibus personare formam principis vocemque deum vocabulis adpellantes: quasi per virtutem clari honoratique agere.

16. Ne tamen ludicrae tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium adfectavit, contractis, quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum in-

39. *Personare formam. Formam personare.* cod. Agric. — 40. *Nedum insignis aetatis nati.* Haec corruptissima sunt. Alii alia. Scribo: *Nedum insignitae artis noti. Notus artis*, ut passim haec talia noster. *Insignitior infamia* Ann. 3, 70. *Insignitius flagitium* 4, 61. Possis et *insigniti artis notitia* vel *nedum insignitis notitia artis*, idque verius.

Moerens Burrus ac laudans. Unus ergo hic tantum praefectus praetorio. Nec pugnat Suetonius, qui duos nominat, quia Tacitus de iuvenali ludicro adhuc loquitur; de publico theatro Suetonius, capitu dicto. LIPS. Verba quidem Taciti non indicant, unum tantum praefectum pract. adfuisse, sed Burrum, cum moereret animo, tamen voce laudasse: de altero nihil praecipui erat, quod traderet. Mox vir doctus in ed. Gryph. delcverat *que*. Post Muretus pro *in spe* malebat *spe:* quod non displicet. At, quod idem deleri vult *hi*, quod et a MS. Bud. aberat, non probo. Sed interpunctio mutanda, ut fecimus, et est in MS. Guelf. Vulgo punctum est post *personare*, et comma aute *quasi*. ERN. Acid. *volebat in spem*. Bip. forsan *et spe*. Fallitur et fallit Rhen. dum abesse pronomen *hi* a Regio i. e. Bud. codice refert. Clare legitur post punctum *Hi dies* etc.

Augustanorum. Suet. paullo aliter c. 20. Idem. c. 25. *Augustianos* vocat.

Carminum quoque studium. Plinius 37, 12. *Domitius Nero in ceteris vitae suae portentis capillos quoque coniugis suae Poppaeae in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine Succina appellando.* Intellexit et Seneca hunc poetam, Quaest. Natur. 1, 5. *Ut ait Nero Caesar disertissime, Colla Cytheriacae splendent agitata columbae.* Laudat eum Martialis 8, 70. *Carmina qui docti nota Neronis habet.* Et 9, 27. *Ipse tuas etiam veritus Nero dicitur aures, Lascivum iuveni cum tibi lusit opus.* LIPS.

Nec dum insignis aetatis. Forte leg. *quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis. Ii alternatim considere simul.* Muretus 15, 2. cui scriptor hic noster in amoribus, et iure, corrigit: *quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis erat. Ii considere simul;* et *natos ibidem versus connectere, atque ipsius verba quoquo modo*

signis aetatis nati, considere simul, et adlatos vel ibidem repertos versus connectere, atque ipsius verba,

prolata supplere. Non damno: germana tamen esse non credo. Ceterum ab hoc Cornelii indicio Tranquillus dissentit c. 52. Lips. Meo iudicio rem acu tetigit hactenus Muretus (id visum et Ryckio) post quem, quae alii tentarunt quum considero, miror quemquam hiscere ausum: adeo nihil est, quod cum eius coniectura putem comparandum. Quod si elidi τὸ *nati* ferre nequeunt, faciamus: *nec dum insignis erat ad famam*: vel *insignis erat: hi acciti considere simul.* Tales enim quaesivit, qui callerent versuum faciendorum studio, sed nihil dum edidissent, aut eo nomine celebres essent. *Insignis ad famam*, ut Ciceroni de Legib. 3, 8. *insignis ad deformitatem puer.* Quod autem Tacitum et Suetonium committunt; utrumque verum, sed in diversis opusculis, existimo tradidisse. Neque enim dubito, quin et potuerit scribere versibus Nero, et quaedam scripserit sine cuiusquam auxilio. Et in huiusmodi tabulas incidit Suetonius. Sed et, quum repentinus hic impetus ei venisset, dum festinat, omnis morae impatiens, et gestit eloquentiae auctoribus accenseri, atque illam laudem rapere potius, quam mereri; non tantum sumpsisse temporis et otii et successus, quantum iusta cura requirit; ideoque hos adiutores adhibuisse, facile credo Tacito, et id tyranni iuvenis, lascivientis et luxuriantis, indoli valde conveniens mihi videtur. Licet et suspicari factum id in opere, quod parabat ad instantem commissionem. Gron. Idem videbatur viro docto in ed. Gryph. ubi hunc locum ad mentem Mureti correxerat. Iac. Gronovius addi vult *laus: nec dum insignis erat laus.* I. F. Gronovii *acciti* probari non potest, quia id iam est in *contractis.* Broterius locum sic constituit: *quibus a. p. facultas, nec dum insignis. Aetate pares considere simul etc.* (* Sic et D. de Lamalle.) Ego nihil expedio destitutus libris melioribus. Ern. Addo aliquot coniecturas. Pich. *necdum ins. erat. Ii iussi cons.* Triller. Obs. crit. 2, 21. *nec tam insignis artis gnari;* (* vel *nec dum insignis arte: ii gnari cons.*) Hill. Rae. 16. τὸ *nati* vertit in *vates.* Dancsius et Ursin. *necdum ins. aetatis vatibus.* Quid si legas? *contr. q. al. p. f. necdum insignis artis vatibus, cons.* Demum Bip. sic: *necdum insignia arte conati.*

Et adlatos. Pichena coniicit *oblatos* e cod. Fl. ubi est *ablatos.* Ego vero haudquaquam hoc sollicitandum censeo. *Allatos* est domi meditatos. Quod ad primum quidem congressum non congruit; sed, postquam semel studia iunxere, vix est, ut unquam discesserint, quin praecepissent animis proximi conventus materiam, et ad eam aliquid domi per habentes carmina somnos natum possent afferre. Sed et ad illos, quos subito ad iussum principis effuderant, emendandos aliquid domi potuit subnasci, et inde allatum in regia repertis addi. Gron. Sed ita Mureti correctio probatur tantum usque ad *simul.* Mox

quoquomodo prolata, supplere: quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu, nec ore uno fluens. Etiam sapientiae doctoribus tempus impertiebat post epulas, ut contraria adseverantium discordiae

41. *Nec ore uno fluens. Tenore* malim. Et sic Acidalius. Deinde cod. Agric. *inani impetu*, pro *non impetu*. — 42. *Utque... discordiae eruebantur. Discordias erueret* cod. Agric. Budensis *discordiae merentur*. Ed. Venet. *eruerentur. Asseverant tum discordiae rueret* Mediceus. Lego: *idque ut contraria asseverantium discordias irrideret*. Ann. 2, 2. *irridebantur et Graeci comites*. Et c. 9. *irridente Arminio vilia servitii pretia*. Sic passim: 4, 35. *Quo magis socordiam eorum irridere libet*. c. 60. *insistentibus contra irridentibusque, qui Seiano fautores aderant*. 6, 2. *Tiberium acerbis facetiis irridere solitus*. 6, 46. *C. Caesari forte orto sermone Sullam irridenti*.

quoquo modo bene Pichena e Flor. Sed sic et Guelf. ed. pr. omnesque veteres. Vitium operarum fuit *quoque modo*, in editione ea, qua Pichena usus est. Velut id reperi in ed. Lips. 1585. correctum in aliis. Ern. Bud. *ablatos*, sed a 2. m. *adlatos*.

Nec uno ore fluens. Miror, hic neminem tentasse *fluentium*, cum alibi talia tententur in Tacito et aliis. Nam *fluens* et *species* non bene conveniunt. Sed illa ἀκρίβεια non semper a Tacito servata est, ad poëticam rationem inclinante. Vide ad 4, 32. Mox in ed. pr. abest *tempus*. Ern.

Utque contraria adseverantium discordiae eruebantur. Malim nihil hic mutari: nam illud, *utque eruebantur*, habet quandam ἔμφασιν, quam in nulla earum, quas subiiciunt, lectione reperio. Illae namque significant modo, quid fieret: hoc etiam vanum, simulatum, fucatum fuisse, quod fiebat. Perinde namque est, quasi dixisset: *et quasi eruebantur:* et volebat videri se id agere, ut variae et diversae sectarum opiniones cognoscerentur et excuterentur. Nam τὸ *ut* similitudinis est, ut bene Salinerius animadvertit. Gron. Rhenanus coniiciebat *quaererentur* (* D. de Lamalle *quaerebantur*): quod maxime mihi placuit ante ex iis, quae vidi. Emphasin illam Gronovianam vix assequor, nec *utque eruebantur* est *et quasi*. MSS. Flor. *rueretur*. Bud. *ruerentur*. Agr. *erueret*. Guelf. *atque eruebantur*. Ed. pr. *rueret*. Sed puto, virgulam errore operarum ex ultima litera in vicinam translatam. Puteol. *eruerentur*. Beroald. cum seq. omnibus *eruebantur*. Credo Tacitum scripsisse *riderentur*. Iuvat etiam, quod subiicitur: fuisse tamen etiam, qui non riderent cum principe, sed, dum ille rideret philosophos disputantes, severo vultu adsiderent. MSS. Fl. Reg. (Bud.) et ed. pr. mox *ore vultuque* pro *voce v.* quod recepi; et quia sequitur *spectari*, et quia alibi quoque *os* et *vultus* iunguntur, ut ap. Virgil. 9, 251. et alibi. Ern. Bip. reponunt *eruerentur*, quod verum puto. *E* initiale a finali praecedentis vocis est absorptum. Sed sic rectius legetur: *ut c. ass. d. eruerentur*, quod visum et Hillero Rac. 38. Bud. a 1. m. habebat *atque c. ass. d. ruerentur*; unde 2. m. fecit *utque*.

eruerentur. Nec deerant, qui ore vultuque tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent.

17. Sub idem tempus, levi contentione atrox caedes orta, inter colonos Nucerinos Pompeianosque, gladiatorio spectaculo, quod Livineius Regulus, quem motum senatu retuli, edebat. Quippe oppidana lascivia invicem incessentes, probra, deinde saxa, postremo ferrum sumpsere, validiore Pompeianorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo reportati sunt in urbem multi e Nucerinis, trunco per vulnera corpore, ac plerique liberorum aut parentum mortes deflebant. Cuius rei iudicium princeps senatui, senatus consulibus permisit. Et rursus re ad patres relata, prohibiti publice in decem annos eiusmodi coetu Pompeiani, collegiaque, quae contra leges instituerant,

43. *Qui voce vultuque. Ore vultuque* cod. Med. et Agric. Forte *qui squalore.* Ad vestes proprie referendum. Gellius 2, 6. *In corporibus incultis squamosisque alta congeries sordium squalor appellatur.* Et est proprius philosophorum.

Bip. coniectant porro: *ut qui e. asseverarent, in discordias ruerent.* Ernestinae coniecturae *viderentur* praeclusit iam Heinsius. Scopo Neronis omnino haec convenientior. Paullo ante Bud. *impartiebat*, ut edit. veteres.

Levi contentione. MS. Fl. *intentione.* Puteol. item. Ed. pr. *intentio:* unde possis coniicere *levi initio* vel *levi ab initio:* sed ultima syllaba excidit. Intelligenda tamen praepositio *ab*, quam in hac formula omittere noster solet, ut infr. c. 32. Beroaldus primus edidit *contentione*, ut est in Guelf. quod omnes secuti sunt. Mox vett. edd. *Lividineius.* Male (Bud. *libidini eius.*) Recte hic et 3, 11. editur *Livineius*, ut e cognomine adparet. Ern.

Retuli. Libro deperdito.

Invicem incessente. Lege *incessentes.* Lips. Mox edd. pr. Puteol. ceteraeque vett. MS. (Bud.) Guelf. *deportati*, sc. e spectaculo: et MS. Fl. (Bud.) ed. pr. *aut parentum*, non *ac*, ut sequentes. Ern.

Re ad patres relata. Sic scripsi e MS. Flor. et ed. pr. ut etiam videbatur I. Gronovio, pro *delata*, quod est in (Bud. et) omnibus aliis edd. intelligendumque de relatione, quam coss. re caussaque cognita fecere. Non iam *res deferri* ad senatum poterat, quod factum erat, re nunciata senatui, et ultione petita: sed, quam poenam statui vellet, quaesitum. Similiter plerique codd. ap. Liv. 21, 6. *tunc delata res ex integro ad senatum:* sed ex MS. Flor. et Cantabrig. recte Gronovii correxerunt *relata*, atque ita edidit Drakenb. Ern.

dissoluta: Livineius, et qui alii seditionem conciverant, exsilio multati sunt.

18. Motus senatu et Pedius Blaesus, accusantibus Cyrenensibus, « violatum ab eo thesaurum Aesculapii, delectumque militarem pretio et ambitione corruptum. » Iidem Cyrenenses reum agebant Acilium Strabonem, praetoria potestate usum, et missum disceptatorem a Claudio agrorum, quos regi Apioni quondam habitos,

44. *Exsilio multati sunt.* Delet τὸ *sunt* cod. Agric. — 45. *Quos regit Apionis quondam habitos.* Lege *avitos.* Familiare mendum in Tacito. Malim et *regi Apioni.* Ann. 11, 35. *tum quidquid avitum Neronibus et Drusis in pretium probri cessisse.* Ubi ante Lipsium et Ursinum pari modo peccabatur: etiam alibi. Sic 13, 34. *quamvis per luxum avitas opes dissipasset.* Valerius Max. 6, 2. *Devictae Carthaginis avita spolia.* Sic recte e codice Cauchiano Pighius, cum *habita* ante legeretur. Ita et restituit Schottus Obser. Hum. 3, 32. Apud Iustinum initio operis: *veterem et quasi avitum gentibus morem Ninius rex nova imperii cupiditate mutavit.* Ubi in MSS. *habitum* Bongarsius testatur. Recte etiam scripti *gentibus.* Nam alioquin *genti* potius dicendum esset, quam *gentibus.* Agit enim de gente Assyria. Sic et *gentibus* MSS. 2, 10. nec recte Vorstius *gentium* mavult. *Habe* pro *ave* in vetustis libris et in scriptoribus antiquis, *habena* pro *avena.* Sic *avitum mancipium* Ann. 14, 45. *avita ac paterna sacerdotia* H. 1, 77. Apud Phaedrum quoque castigandum *agros avitos.* Ubi *vites* nunc legitur Fab. 4, 4, 38. *Agros avitos, pecora cum pastoribus Donate moechae.* Seneca Ep. 88. *Paterno agro, inquit, et avito expellor.* Tamen Ann. 4, 5. *habebantur Hispaniae tribus legionibus.* Et c. 44. *habitae modeste opes.*

Livineius. Bud. hic *Lividineius.*

Pedius Blaesus sen. mot. Postea restitutus, H. 1 77.

Delectum militarem etc. I. e. in delectu militari inique versatum esse, et vacationem militiae dedisse pro pecunia, aut gratiae caussa iis qui aetatem militarem haberent, et stipendia facere deberent etc. Ern.

Apionis quondam habitos. Lego *regi Apioni.* Rufus hac de re: *Cyrenas cum ceteris civitatibus Libyae Pentapolis Ptolemaei antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam supremo regis Apionis arbitrio munus assecuti.* Item Eutropius 5, 11. *Quo tempore Libya quoque Romano imperio per testamentum Apionis, qui rex eius fuerat, accessit, in qua inclytae civitates erant, Berenice, Ptolemais et Cyrenae.* Appianus in extremo Mithridatico: Τοῖς Ῥωμαίοις Κυρήνην Ἀπίων βασιλεὺς τοῦ Λαγιδῶν γένους νόθος ἐκ διαθήκης ἀπέλιπεν. Factum hoc a. U. 660. C. Coelio L. Domitio coss. Sed, ut moneam, in verbis Rufi vereor ut menda sit, licet occultior. Quis ille *Ptolemaeus antiquior*? Plerique omnes Aegyptii reges Ptolemaei, et parum proba aut recepta discriminis haec nota. Ausim rescribere *Ptolemai Apionis.* Nam hic sane rex Ptolemaeus fuit, sed cognomento Apion. Appianus Civil. 1, 111. *Sequenti anno, populus romanus duabus provinciis ex testamentis regum est auctus, Bithyniam Nicomede*

et pop. rom. cum regno relictos, proximus quisque possessor invaserant, diutinaque licentia et iniuria quasi iure et aequo nitebantur. Igitur abiudicatis agris, orta adversus iudicem invidia: et senatus, ignota sibi esse mandata Claudii, et consulendum principem, respondit. Nero probata Strabonis sententia, « se nihilominus subvenire sociis, et usurpata concedere, » scripsit.

19. Sequuntur virorum illustrium mortes, Domitii Afri et M. Servilii, qui summis honoribus et multa eloquentia viguerant. Ille orando caussas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus romanis celebris, et elegantia vitae; quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus.

46. *Nero probata. Tum princeps non improbata* cod. Agr. Lege *cum princeps.* — 47. *Elegantia vitae celebris.* Cod. Agr. non habet *celebris.* Forte *elegantis vitae.* Tum idem : *quae clariorem Africae effecit.* An *exegit*!

relinquente, Cyrenen Ptolemaeo ex Lagidis, cui Apioni cognomentum fuit. Lips. *Regi Apioni* bene probat Ryck. ex 11, 25. Lipsius olim coniiciebat *avitos* pro *habitos*, sicque correxerat vir doctus in ed. Gryph. sed illud melius; *regi habitos* i. e. possessos. ad 11, 35. 13, 34. Ern. Bud. et alii *regis Apionis*, quod servat Brot. In loco Appiani lege Ἀπίωνος, ut Civ. 1, 111.

P. r. cum regno relictos. A. U. 658. teste Iulio Obseq. c. 109. Cf. Vales. ad Amm. Marc. 22, 16.

Nero probata. Sic primus edidit Pichena, cum ante esset *princeps*, e vestigiis MS. Flor. *ne probata*, ut et habet Guelf. nisi quod tamen addit *princeps*. I. Gronovius tamen malebat *Nero rata*. At in ed. pr. est *ne improbata*: quod verbum etiam exhibet MS. Agr. nisi quod ille addit: *tum princeps non*. Mihi venit in mentem *nec improbata S. s.* Saepe Tacitus eventum rei tradit initio facto ab *et*. Principis verbum e proximo intelligi potest. Et nescio, quomodo aptius huic loco videtur *non improbata sententia*, quam *probata*, et multo magis *rata*. Nam rata quidem sententia illa non fuit, cum nihil ex ea actum sit, nec agri veteribus possessoribus adempti. Omnino *rata sententia* dici, pro, cum ratam sententiam esse iussisset, vix credo. Ern.

Et elegantia vitae, quam clariorem. Traiecerim: *et quem elegantia vitae clariorem effecit.* Lips. *Elegantiam* accipio in optimam partem, et prorsus, ut de Pomponio Secundo 5, 8. *At Pomponius multa morum elegantia et ingenio illustri.* Ille autem: *ut par ingenio, ita morum diversus*, non Servilius est, sed Domitius. Quam, inquit, elegan-

20. Nerone quartum, Cornelio Cosso coss. quinquennale ludicrum Romae institutum est, ad morem graeci certaminis: varia fama, ut cuncta ferme nova. Quippe

tiam vitae Servilii effecit clariorem Domitius, ut par ingenio, ita morum diversus. Fecisse dicitur Domitius, quod, ut homines facerent, occasionem dedit. In contrarium Cicero ad Fam. 12, 9. *Tu velim animo sapienti fortique sis, ut tua moderatio et gravitas aliorum infamet iniuriam.* GRON. Verissima haec, et omnes aliorum coniecturas inanes reddunt. Sed tamen excidisse puto nomen proprium, quod post *effecit* necessario desideratur: *quam clariorem effecit Afer.* Nam ad hunc certe ista pertinent. ERN. Frustra in hoc loco constituendo laborant interpretes. Sanus est, nec medicina eget. *Eloquentiam*, qua, *ut ingenio, par Domitio fuit Servilius*, hic *elegantia vitae clariorem effecit*, quippe *morum* ab Afro *diversus* i. e. honestiore vita conspicuus, quam Afer. Is enim *Afer*, ut noster ait 4, 52. *prosperiore eloquentiae quam morum fama fuit.* Fraudi fuit Gronovio, Ernestio, Hillero Rac. 38. aliis, quod Afrum elegantia morum eminuisse putarent. Nec ferenda coniectura Bip. qui ex *vitae quam* effingant *uterque eam*, quasi vitae elegantia tribuatur utrique. Ita iam in versione Itala locum reddiderat Davanzati, perperam. — * Mecum faciunt Broterius et Dureau de Lamalle.

Nerone IV. Corn. Cosso coss. Quorum mentio in lapide Romae (ap. Grut. p. 8, 5.) I. O. M. ET. GENIO. VENALIC. P. ACILIVS. CERDO. VOTVM. SOLVIT. NERONE. CAESARE. AVG. IIII. COSSO. LENTVLO. COSS. F. COS. LIPS. Aliam inscr. vide ap. Ryckium. ERN.

Quinquennale ludicrum. Est hoc ipsum, quod noster 16, 4. *lustrale certamen* appellat. Quod longo intervallo post reduxit et firmavit Gordianus Iunior imp. de quo apposite Victor c. 27. *Eoque anno lustri certamine, quod Nero Romam invexerat, aucto firmatoque, in Persas profectus est.* Exemplum autem, credo, Nero sumpsit a Neapolitis, de queis Strabo lib. 5. pag. 246. Νυνὶ δὲ πεντετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν συντελεῖται παρ' αὐτοῖς, μουσικός τε καὶ γυμνικὸς ἐπὶ πλείους ἡμέρας, ἐνάμιλλος τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. Nota quod ait νυνὶ δέ. Institutum enim id certamen eius aevo in honorem Augusti. Suetonius clare Aug. 98. et in Claud. 11. Herodes etiam Iudaeae rex theatrum et certamen quinquennale condidit, ad honorem gratiamque Augusti, uti Iosephus narrat 15, 8. Sunt et nummi Neroniani, in quibus mensa cum corona et lebete, inscripti: CERTA. QVINQ. ROM. CO. SC. id est, *Certamen Quinquennale Romae constituit.* LIPS. Quidni exemplum sumpserit a ludis quinquennalibus Actiacis ap. Sueton. Aug. c. 98. Sed forte etiam sponte instituturus fuerat. Vid. de his ludis Neronis Scalig. Emend. temp. p. 469. et ad 16, 2. ERN. De numis Neronis v. Eckhel D. NN. vet. vol. 6, p. 264. De re ipsa Suet. 12. A Neapolitisne sumpserit Nero exemplum ludicri quinquennalis, dubitat P. Faber agonist. 3, 15, p. 547.— * Gymnicos aeque ac musicos ludos intelligi disputat idem 1, 29.

erant, qui « Cn. quoque Pompeium incusatum a senioribus » ferrent, « quod mansuram theatri sedem posuisset. Nam antea subitariis gradibus et scena in tempus structa ludos edi solitos: vel, si vetustiora repetas, stantem populum spectavisse, ne, si consideret, theatro dies totos ignavia continuaret. Spectaculorum qui-

48. *Si consideret.* Puto: *ne, si considerent theatro, dies totos ignavi continuarent.* Cod. Agr. *ne si consideret. Desidere in theatris* Seneca dicit.

Pompeium incusatum, quod. Perpetuum sane theatrum Pompeius condidit primus a. U. 689. Antea subitaria erant, et censorum iussu plerumque disiecta. Tertull. de spectac. 10. *Saepe censores renascentia theatra destruebant, moribus consulentes, quorum scilicet periculum ingens de lascivia providebant.... Itaque Pompeius Magnus solo theatro suo minor, cum illam arcem omnium turpitudinum extruxisset, veritus quandoque memoriae suae censoriam animadversionem, Veneris aedem superposuit.* Donec, praecipitantibus moribus, extruxerunt ipsi censores. Valerius 2, 4, 2. *Theatra inchoata quidem sunt a Messalla et Cassio censoribus, ceterum auctore Scipione Nasica omnem apparatum operis eorum subiectum hastae venire placuit.* Appianus Civil. 1, 28. Τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ Σκιπίων ἕκατος καθῄλει τὸ θέατρον, οὗ Λεύκιος Κάσσιος ἦρχετο, καὶ ἤδη που τέλος ἐλάμβανεν· ὡς καὶ τόδε στάσεων ἄρξων ἑτέρων, ἢ οὐ χρήσιμον ὅλως Ἑλληνικαῖς ἡδυπαθείαις Ῥωμαίους ἐθίζεσθαι. Eamque in rem SC. interpositum, quod legis nomine Tertullianus intellexit in Apolog. 6. *Quoniam illae leges abierunt.... quae theatra, stuprandis moribus orientia, statim destruebant?* Velleii locus addatur, qui corruptus vulgo, 1, 15. *Cassius censor, a Lupercali in Palatium versus, theatrum facere instituit: cui in demoliendo eximia civitatis severitas et consul Caepio restitere.* Scribe *in emoliendo*, et *Scipio*. Lips.

Antea subitariis gradibus. Ausonius in prol. ad Lud. 7. Sap. 14. *Aedilis olim scenam tabulatam dabat Subito excitatam, nulla mole saxea.* Lips.

Stantem populum spectavisse. Valerius l. c. ait: *SC. cautum, nequis in urbe propiusve passus mille, subsellia posuisse, sedensve ludos spectare vellet.* Sessionem tamen adstruere Livius 1, 35. et Dionysius videntur 3, 68. sub Tarquinio rege: *Loca divisa patribus equitibusque, ubi spectacula sibi quisque facerent, fori appellati. Spectavere furcis duodenos ab terra spectacula alta sustinentibus pedes.* Sed tantum in Circo. Lips.

Ne, si consideret. Omnes hic *ne, si cons.* scribendum censent, cum vulgo sit in scriptis et editis *si consideret.* Solus Ryckius in textum recepit *ne*, et mox ante *spectaculorum* idem delevit, auctore cod. Agr. quem nos imitati sumus. Nempe loco motum est τὸ *ne*, quod e sequente versu huc retrahendum erat. Etiam I. Gronovius secutus est, sed

dem antiquitas servaretur, quotiens praetores ederent, nulla cuiquam civium necessitate certandi. Ceterum abolitos paullatim patrios mores, funditus everti per accitam lasciviam, ut, quod usquam corrumpi et corrumpere queat, in urbe visatur, degeneretque studiis externis iuventus, gymnasia et otia et turpes amores exercendo, principe et senatu auctoribus; qui non modo licentiam vitiis permiserint, sed vim adhibeant: proceres romani, specie orationum et carminum, scena polluantur. Quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent et caestus adsumant, easque pugnas pro militia

49. *Gymnasia et otia.* An *repotia!* paullo ante *funditus eunti* cod. Agric. non *everti.*

tacite, Ryckium, ne confiteretur, aliquid boni esse in cod. Agr. praesertim, quod non esset in Florentino. Ern.

Quoties P. R. sederet. Libri scripti (in his Bud.) *praetor sederet.* Facile et vere emendes *praetores ederent.* Enimvero editionem ludorum magistratibus incubuisse, praesertim praetori, notum iis, qui in vestibulo versantur antiquitatis. Facit huic parti illa responsio: *Nec proinde magistratus rem familiarem exhausturos,* etc. Lips. Ed. pr. *Praetor sederet:* et sic ceterae usque ad Rhen. qui edidit *quoties P. R. sederet.* Lipsius vere correxit. Recepit Pichena. Ern.

Necessitate certandi. Secutus sum manuscriptos. Vulgata scriptio tamen recta adaeque *spectandi.* Utrumque enim factitatum sub his comoedis principibus, ut viri illustres et ad certandum cogerentur et ad spectandum. Nec displiceat geminari *necessitate spectandi aut certandi.* Lips. *Certandi* edd. omnes ante Rhen. qui edidit *spectandi*, quod secuti sunt omnes usque ad Lipsium. *Certandi* etiam MS. (Bud. et) Guelf. Ern. *Spectandi* posset defendi ex 16, 5.

Funditus everti. Libris meis abest τὸ *everti*, et omiseris recte. Scribi etiam possit *et verti.* Lips. *Everti* edd. omnes habent, nisi quod in pr. corrupte *eunti* (ut c. Agr.). Omitti posse censebat etiam Muretus Acidalius *verti* volebat, quo saepius Tacitus utatur, quam *everti* (ut 4, 42.). Ego abesse posse non credo: esse enim ante deberet *aboleri*, non *abolitos.* Tum, quid est *abolitos paullatim funditus?* Immo, cum ante paullatim aboliti sint, nunc repente funditus everti per peregrinam lasciviam. Ern. Bud. etiam *everti.*

Specie orationum et carminum. Ad musicum certamen referto. Lips. Immo etiam ad oratorium. V. c. 21. Ante *proceres* colon scripsimus, ut est etiam in ed. pr. Ita difficultas tollitur, quam fingit Acidalius, eoque aut *ut* addi, aut *pollui* corrigi vult. Pendet scil. membrum a superiori *ut.* Mox possis conicere *caestus sumant*, ut ex ultima prae-

et armis meditentur? An iustitiam augurii et decurias equitum egregium iudicandi munus expleturos, si fra-

50. *An iustitiam augurii et decurias.* MS. Agric. nil iuvat. Lege *an vi institutas augurii*, vel *an instituta augurii decurias equitum egregium iudicandi munus expleturas.* Est epexegesis, pro decuriis equitum augurio institutis. Equitum decuriae augurato scriptae et institutae a Romulo. Vide hic Gronovium et Lipsium H. 1, 84. ubi de senatu: *hunc auspicato institutum a parente et conditore urbis nostrae posteris tradamus.* Ubi vide omnino interpretes de equitibus. Ibid. 3, 72. *auspicato conditum a maioribus nostris Capitolium.* Livius 1, 13. *tres decurias equitum conscriptas* scribit *a Romulo Rhamnenses, Titienses et Luceres.* Nihil hic de augurio. Sed is ib. c. 36. *Tarquinius* (Priscus), *equitem maxime suis deesse viribus ratus, ad Rhamnenses, Titienses, Luceres, quas centurias Romulus scripserat, addere alias constituit etc. Id quia inaugurato Romulus fecerat, negare Accius Navius novum constitui, nisi aves addixissent, posse.* Rursus c. 43. de Servio Tullio: *Sex item alias centurias, tribus ab Romulo institutis, sub iisdem, quibus inauguratae erant, nominibus fecit.* Valer. Max. 1, 4. *L. Tarquinius rex centuriis equitum, quas Romulus auspicato conscripserat, alias adiicere cupiens.* De decuriis equitum in iudicium adhibitis vide omnino Lips. ad Senecam de Ira 3, 33. n. 284.

cedentis verbi nata sit syllaba prima in vulgato; est enim usitatius in tali re simplex. Sed etiam Agric. 3. *assumere fiduciam*, pro quo alii potius *sumere fiduciam*. Ern. *De caestu* v. Servius ad Aen. 5, 401.

An iustitiam augurii. Vitium, cui medendo impar ego. Lips. *Fracti soni* non significant aliquid ad artem pertinens, sed id, quod Seneca dicit *non virile*, cum in Hercule Furente canit v. 450. *Ad non virilem tympani movit sonum. Decuriae* autem *equitum* ut nihil respiciunt militarium muniorum, ita nec augurali ullus hic est locus disciplinae. Tamen est etiam, qui sensui serviisse sit sese, absque cura verborum, quae Lipsius corrupta credat. Hoc autem velle Tacitum, vaticinatur: ubi posthac inventum iri severitatem iudicis et sanctimoniam sacerdotis inter homines gnaros mollium sonorum et numerorum musicorum? Id dici satis commoda putat ex infra scriptis, quae positis hic respondent: *nec cuiquam iudici grave aures studiis honestis et voluptatibus concessis impartire.* Ubi etiam sine cura, opinor, verborum, interpretatur iudicem nihil perdere gravitatis. Interim hoc posteriore in loco, quid est, quod confirmet illam castimoniam sacerdotis? De solis iudicibus excusat, quia de solis iudicibus mota erat invidia. Desinamus nugari et audiamus solum Pichenam, qui corrigit: *an institutos Augustanos et d.* e. Posset legi: *An institutos Augustanos e decuriis equitum:* sed non est necesse. Nam *institutos Augustanos et decurias equitum* per ἓν διὰ δυοῖν dicitur de iisdem; prorsus ut 13, 25. *ludicram licentiam et fautores histrionum.* C. 46. *Pellice ancilla et assuetudine Actes.* Num, inquit, adolescentulos secundi ordinis (qui conscripti sint cognomento Augustanorum, aliquando in decurias iudicum allegendi) paratius et religiosius caussas audituros, si molliter et dulce canenti Caesari artificiose plaudere et docte atque ingeniose acclamare didicissent? Nam hoc est *perite audire* (ut ap. Suet. 22. *solos scire audire Graecos*) *plausibus personare formamque prin-*

ctos sonos et dulcedinem vocum perite audissent? Noctes quoque dedecori adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed, coetu promiscuo, quod perditissimus quisque per diem concupiverit, per tenebras audeat. »

21. Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta nomina praetendebant: « Maiores quoque non abhorruisse spectaculorum oblectamentis, pro fortuna, quae tum erat; eoque a Tuscis accitos histriones, a Thu-

51. *Perite audissent.* Puto: *si fracto sono et dulcedine vocum perita adiuvissent.* Vide locum insignem Ann. 16, 4. *et p'ebs quidem urbis histrionum quoque gestus iuvare solita personabat certis modis, plausuque composito.* Add. Plinius Epist 9, 34. ubi agit de recitatione sua. Vide et nostrum supra c. 15. et Sueton. in Ner. 22 et Gronovium ad Liv. 7, 2. Idem Plinius Ep. 7, 24. *per adulationis officium in theatrum cursitabant, exsultabant, plaudebant, mirabantur, ac deinde singulos gestus dominae cum canticis reddebant.* Paneg. c. 2. *Populus romanus quanto paullo ante concentu formosum alium, hunc fortissimum personat, quibusque aliquando clamoribus gestum alterius et vocem, huius pietatem, abstinentiam, mansuetudinem laudat.* De operis theatralibus vide interpretes ad Ann. 1, 16. *Perite audire tamen* defendi posset ex Suet. l. c. *Solos scire audire Graecos.* Ubi puto *scite.* Quomodo apud Gellium 18, 5. *Tunc Iuliano nuntiatur, anagnosten quendam voce admodum scita et canora Ennii annales legere ad populum in theatro.* Vide omnino locum egregium Ep. 1, 26. Aristaeneti, et ibi Mercerum. *Scite loqui* idem Gellius 17, 17. *diligenter audire* Seneca de Benef. 3, 27.

cipis et vocem deum vocabulis appellare, quemadmodum interpretatus ipse Tacitus c. 15. Quod quia fiebat assidue, *dies et noctes*, ideo iustior haec invidia in tam male perdentes tempus, quod collocare deberent in sanctissimo iudicum officio dicendo, cui destinabantur. Gron. Broterius locum sanari putat, una copula transposita *et egr. i. m.* Iustitiam augurii intelligit auguratum. Ern. Brot. ita explicat: an augurum, an iudicum muneribus pares futuros homines etc. (* Quem sequitur D. de Lamalle). Equidem cum Salinerio initium periodi refero ad *proceres*, et post *equitum* comma tollo, hoc sensu: an proceres curatius executuros, quae ad ius augurii pertinent; an equites, quae ad munus iudicandi? Bip. *augurii* mutant in *augures*, et per iustitiam intelligunt ius, iuris rationem summam, de qua Cic. de Legg. 2, 12.

Ac tamen. Ed. pr. *attamen.* Licentia illa uti cupiebant, sed sub honestioribus nominibus. Ern.

Spectaculorum oblectamentis. Farnes. *oblectamenta.* Vere. Lips. Edd. omnes ablativum habent. Ern.

A Tuscis accitos histriones. Freinshemius pro *Tuscis* putat legendum *Oscis* ex 4, 14. Frustra. Nam et Livius 7, 2. *ludiones ex Etruria acciti, ad tibicinis modos saltantes, haud indecoros motus more Tusco dabant.* Atque etiam nomen Tuscum est, auctore eodem Livio ibid. *quia hister Tusco verbo ludio vo-*

riis equorum certamina: et, possessa Achaia Asiaque, ludos curatius editos: nec quemquam Romae, honesto loco ortum, ad theatrales artes degeneravisse, ducentis iam annis a L. Mummii triumpho, qui primus id genus spectaculi in urbe praebuerit. Sed et consultum parcimoniae, quod perpetua sedes theatro locata sit potius, quam immenso sumptu singulos per annos consurgeret ac strueretur. Nec perinde magistratus rem

62. *Qui primus id genus spectaculi. Spectacula* malim, ut alibi.

cabatur, nomen histrionibus inditum. Nempe ludus ipse ab Oscis est, ut noster tradit 4, 14. Livius l. c. histriones ex Etruria venere, cum ludi iam essent, ut clarum e Livio, ut magis excitarentur, fierentque iucundiores. Ern.

A Thuriis equorum certamina. Atqui Livius 1, 35. etiam equos a Tuscis derivat: *Ludicrum fuit, equi pugilesque, ex Etruria maxime acciti.* Et, cum equorum certamina antiquissima Romae sint, vix videntur ea petiisse tam longinque. Magna Graecia certe et illa ora, in qua Thurii, non tam pernota tunc Romanis. Quae tamen frons mea a Tacito dissentientis? Thurii vicini Tarentinis, ab iisque eversi, ut Strabo narrat: quorum olim Sybaris, oppidum celebre deliciis. Ab Augusto colonia illuc deducta, Copiae. Lips. Vir doctus in marg. ed. Gryph. *Tyriis:* nescio unde, aut quare. Ern.

Ludos curatius editos. Germana Cornelii vox, non *accuratius*, ex libris. Lips. Sic et Guelf. ed. pr. Puteolanus dedit *accuratius*. Ern.

Nec quemquam. Sic Pich. e codd. vet. prius *neque q.*

Ducentis iam annis. Et paullo pluribus, quoniam triumphavit de Achaeis et Corinthiis Mummius a. U. 608. Lips. Ceterum *Mummii* MS. Flor. ed. pr. non *Mumii*, ut est in edd. ceteris usque ad Ryckium. Ern. Consentiunt lapides Capitolini.

Qui primus id genus. Quod genus? gymnicosne? inclinabam, sed primus athletas dedisse legitur in aedilitate Aemilius Scaurus, multis post annis. Potes igitur capere ludos Graecos. Nam antea noti tantum Osci et Latini. Cicero ad Marium 7, 1. *Non enim puto te Graecos aut Oscos ludos desiderasse: praesertim, cum Oscos vel in senatu spectare possis, Graecos vero ita non ames, ut nec ad villam tuam via graeca ire soleas.* Hos triplices ludos Tranquillus in Iulio intelligit 39. *Ludos regionatim urbe tota dedit, et quidem per omnium linguarum histriones.* Et Aug. 43. *Ludos fecit nonnunquam vicatim, ac pluribus scenis, per omnium linguarum histriones.* Lips.

Consurgeret ac strueretur. Haud dubie elegantius et ad brevitatem aptius foret, si abesset *ac strueretur*, quod habet speciem glossae. Nam *surgere* et *consurgere* eleganter dicuntur, quae *struantur, aedifican-*

familiarem exhausturos, aut populo efflagitandi graeca certamina a magistratibus caussam fore, cum eo sumptu resp. fungatur. Oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis adlaturas: nec cuiquam iudici grave, aures studiis honestis et voluptatibus concessis impartire. Laetitiae magis quam lasciviae dari paucas totius quinquennii noctes, quibus, tanta luce ignium, nihil illicitum occultari queat.» Sane nullo insigni dehonestamento id spectaculum transiit. Ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia, redditi quamquam scenae, pantomimi certaminibus sacris prohibebantur.

tur. (* V. Burm. ad Anth. 2, 70. p. 224.) Quorsum ergo idem bis dicitur, et suavitas tropi explicatione exstinguitur? Admiratores brevitatis et elegantiae Cornelianae facile largientur, delendum esse. Sed tamen omnes scripti et edd. habent, et Tacitum sibi in brevitatis cura non satis constare semper id quoque iam alibi monuimus. Igitur ἐπέχω. Si Cicero aut Livius esset, non dubitarem esse insititium. Magis tamen inclino in partem eam, ut Tacito abiudicem, propter frequentia glossematum, quibus eius libri interpolati sunt. V. ad 16, 1. Ern. *Destrueretur* invenit in libro quodam I. Ad. Nodell. in crit. obs. edit. Campae 1781. Verum exergasia vulg. bene habet.

Efflagitandi graeca certamina. Certaminis vox ad gymnasium spectare potius videtur, quam ad scenam. Sed in scena ipsa certamen quoddam victoriae. Lips.

Nec cuiquam iudici grave. Respondetur ad verba: *an institutos Augustanos et decurias equitum egregium iudicandi munus expleturos?* Iudicium caussarum forensium et carminum orationumque bene coniungi. Cicero pro Arch. 10. *aures poëtis dedere* dixit. Ern.

Totius quinquenii. Ita scripserim, non *potius*. Lips. Bud. *potius*.

Ac ne modica quidem. *Immodica* legendum videtur: quae videlicet excitari solebant pantomimorum certamine. Supra 1, 77. et 13, 25. Gron. Sane verbum *exarsere* vehementius est, quam pro *ne modica quidem*. At contra mihi *immodica* non videntur pati *ne quidem*. Igitur vulgatum huic coniecturae praefero. Si quid tamen tentandum, malim *ne solita quidem*. Ern. Non opus. Sensus est, ne mediocres quidem plausus orti sunt. *Exardescere* saepe non plus significat, ut H. 2, 38. Vell. 1, 48. Cf. Hiller. Rac. 38.

Pantomimi certaminibus sacris. Certamina sacra, sive ἱεροὺς ἀγῶνας, ὧν τὰ ἆθλα ἐν στεφάνῳ μόνῳ, definit Pollux 3, 30. Tale hoc Neapolitanum, quod et ἱερὸς ἀγὼν a Strabone dicitur l. 5. p. 246. Lips.

Eloquentiae primas nemo tulit, sed, « victorem esse Caesarem, » pronuntiatum. Graeci amictus, quis per eos dies plerique incesserant, tum exoleverant.

53. *Eloquentiae primas. Primitias* cod. Agr. *Metallorum primitiae nullis fornacibus victae* H. 4, 53. *iustae dolorum primitiae* Valer. Flacc. 3, 515. *de rege superbo* Virg. Aen. 11, 16. et 156. et alibi. Symmach. *gaudeo mihi sermonis tui primitias obligisse.* Ep. 5, 73. *praelibare primitias scriptionis.* Sed nil muto. — 54. *Graeci amictus.* Cod. Agr. *Gratiam iactam quo per eos dies tum exsolverent.* — 55. *Incesserant.* Ab incessendo. Ne muta. Sic infra c. 22. Sed malo *incessebant*, vel *incesserant*, *exoleverunt*.

Eloquentiae primas partes. Farnesiano abest *partes.* Recte. Lips. Item a Flor. (et Bud.) et ed. pr. Ern.

Graeci amictus. Libri leviter aberrant. Nam Farnes. *Ciraetiam iactam quo.* Vatican. *Graeciam iactus ta quo.* Dixi, aberrant. Nam vera lectio haec: *Graeci etiam amictus*, *quis per eos dies p. incesserant:* vel, *quos p. e. d. p. ingesserant.* Graecanicum scilicet hoc certamen fuit, et ideo amiciebantur plerique ad morem graecum, palliati crepidatique. Haesi olim, sed expedivit me plane Dio 60, 6. de hoc ipso spectaculo, Neapoli: Ἐπεὶ ἔν γε τῇ Νεαπόλει καὶ παντάπασιν ἰδιωτικῶς ἔζη. Τά τε γὰρ ἄλλα Ἑλληνικῶς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συνόντες οἱ διῃτᾶτο, καὶ ἐν μὲν ταῖς τῆς μουσικῆς θεωρίαις ἱμάτιον καὶ χρηπῖδας, ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανε. Et simile, quod in Commodo tradit 72, 17. quotiens theatrum ingrederetur, solitum sumere χλαμύδα ὁλοπόρφυρον τὸν ἑλληνικὸν τρόπον, καὶ στέφανον ἔκ τε λίθων Ἰνδικῶν καὶ ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον. Ex his facile intelligo restituoque Suetonii locum Domitiani 4. *Certabant etiam et prosa oratione graece latineque, ac praeter citharoedos chorocitharistae quoque et psilocitharistae. In stadio vero cursu etiam virginum certamini praesedit crepidatus purpureaque amictus toga graecanica, capite gestans coronam auream,* Corrigo et distinguo: *et psilocitharistae: in stadio vero cursu etiam virgines. Certamini praesedit*, etc. Vera lectio, vera mens: certasse, praeter citharoedos, etiam chorocitharistas, et in stadio, certamine cursus, etiam virgines. At certamini toti quinquennali praesedisse Domitianum ritu graeco, purpurea toga et corona ornatum. Dixit enim togam: mallem chlamydem, uti idem scriptor Neronis c. 25. reditum in urbem describens, habitu graecanico: *in veste purpurea, distinctaque stellis aureis chlamyde:* ubi *veste*, glossematium puto, deleoque. Item Dio supra, et Capitolinus in Pertinace 8. *Purpureasque chlamydes graecanicas.* Lips. Scribo *incessirant.* Quos, inquit, per eos dies toga posita gestatos plerique arguebant, iam vulgares tum erant, et sero reprehendebantur. Gron. MSS. Flor. (Bud.) Guelf. *Graeci amictus*, ut est in omnibus edd. praeter pr. quae habet *graeciam iactus* ut MS. Vatic. Mox MSS. praeter Guelf. omnes (et Bud.) et ed. pr. *quo:* unde Pichena colligebat legendum *quomodo.* Id recepit Berneggerus. *Quos*, unde edd. omnes inde a Puteol. habent, estque in Guelf. restituit I. F. Gron. In *quo* nihil impedit, quo minus intelligas *amictu*, etsi pluralis praecedit: cuius formae exempla apud

22. Inter quae et sidus cometes effulsit: de quo vulgi opinio est, tanquam mutationem regnis portendat. Igitur, quasi iam depulso Nerone, quisnam deligeretur, anquirebant. Et omnium ore Rubellius Plautus celebrabatur, cui nobilitas, per matrem, ex Iulia familia. Ipse placita maiorum colebat, habitu severo, casta et secreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus famae adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam, quia discumbentis Neronis apud Simbruina stagna, cui *Sublaqueum* nomen est,

56. *Celebrabatur. Celebratur* cod. Agr. Forte *celebratus.* — 57. *Cui sublaqueum nomen est,* Lege: *quis sublaquei nomen est*, vel *sublaqueo*, Utrumque enim Tacito familiare. Ann. 5, 1. Forte tamen: *villae sublaqueum nomen est.*

Graecos et Latinos sunt. Sic mox c. 22. post *stagna*, in *cui* intelligi posse *stagno* putabat I. Gronovius. Groslotius malebat *quis.* Sed *quos* melius. *Incesserant* (al. *incessiverant*) int. conviciis. Gronovii *incessirant* defendam, si in libris occurrat: corrigendo nulli obtrudam. Ern. Bip. praeferunt *quis* pro *quibus* usi erant. Mihi quoque magis haec lectio arridet. Dein Bud. *exoluerant.*

Inter quae etc. Cf. Sen. N. Q. 7, 17. seq. et Octav. v. 231.

Tanquam mutationem regis p. Bentleius ad Lucan. 1, 529. corrigit *regnis.* Sane admodum probabiliter. Broterius recepit in textum. Ern. Ita et Bip. recte.

Anquirebant. Sic cum I. Gron. correxi vulgatum *inquirebant*, e MS. Flor. adiuvante loco simili 13, 6. ea verba et alibi confusa. Secutus est Broterius. MS. Agr. et ed. pr. *perquirebant*; quod certe malim, quam *inquir.* quod est in omnibus edd. reliquis. Mox *celebrabatur* est a Picheuae correctione, quae iam Mureto in mentem venerat. Nam MSS. (Bud. etiam et Agr.) edd. superiores omnes *celebratur.* At I. Gronov. in MS. Flor. legit *celebratus*, idque recepit. Praesens imperfecto saepe in Tacito substitutum esse, iam vidimus. V. c. 15. Ern. In Bud. a 1. m. fuisse videtur *anquirebant.*

Rub. Plautus. Cf. mox c. 57. et 13, 19.

Apud Simbruina stagna, cui Sublaqueum nomen est. Plinius 3, 12. (17.) *Anio lacus tres amoenitate nobiles, qui nomen dedere Sublaceo* (ita enim potius scribend. quia a lacu) *defert in Tiberim.* Addubito, num vox Tacito desit, legendumque: *villa, cui Sublaqueum nomen.* Certe Neronis villa Sublacensis Frontino 2. de Aquaeduct. cognita. Aemoinus 2, 16. *Benedictus pater in loco, qui Sublacus dicitur, qui ab urbe Roma 40 millibus abest.., effulsit.* Philostratus 4, 43. De vita Apollonii ad hanc rem addit, calicem Neronis, quem iam ori admoverat, fulmine excussum. Lips. Suspicor a Tacito fuisse; *discumbentis Neronis apud Simbruina stagna*

ictae dapes; mensaque disiecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde paterna Plauto origo, hunc illum numine deum destinari credebant fovebantque multi, quibus, nova et ancipitia praecolere, avida et plerumque fallax ambitio est. Ergo permotus iis Nero, componit ad Plautum literas, « consuleret quieti urbis, seque prave diffamantibus subtraheret. Esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tuta et inturbida iuventa frueretur. » Ita illuc cum coniuge Antistia et paucis

58. *Hunc illum numine deum destinari.* *Huc illum* lege. — 59. *Inturbida iuventa.* *Iuventate* cod. Agr. bene.

(*loco Sublaqueum nomen est*) *ictae dapes*; ut H. 4, 26. *nec ausi ad hostem pergere* (*loco Gelduba nomen est*) *castra fecere.* Sic et restituendum apud Florum 3, 3. *Prioresque Theutonos sub ipsis Alpium radicibus assequutus* (*locum Aquas Sextias vocant*) *quo* (*fidem Numinum!*) *praelio oppressit?* Gron. Gronovii correctio probatur Ryckio. Et est sane usitata ista ratio nostro, et Livio in primis. Sed tamen nulla necessitas sic loquendi; et, ut recte monet I. Gronovius, relativo noster non minus saepe utitur. Ipse intelligit *stagno*; non male. Immo cur non *loco*, quod non raro per ellipsin abest. Vir doctus in ed. Gryph. correxerat *quis.* De Simbruinis collibus v. ad 11, 13. *Stagna* sunt tres lacus Plinio memorati. MS. Guelf. pro *ictae* habet *iactae.* Ern. Ryck. supplet *loco*, *cui.* *Villa*, *cui Subl.* legit Cluver. Ital. ant. 2, 10. Boxh. pro *cui* vult *quibus.* De Simbruinis stagnis dixi ad Vib. Seq. p. 53.

Hunc illum numine deum destinari credebant. Groslotius, Rhenanus et Grotius *hinc* corrigunt. Quasi non alterum multo sit elegantius. (Bud. *hunc.*) Virgilius Aen. 4, 675. *Hoc illud germana fuit? me fraude petebas?* Petronius c. 101. *hic est Cyclops ille et archipirata, cui vecturam debemus.* Gron. Sic supra *quem illum*: ubi frustra tentabant *ullum.* Mox *praecolere nova et ancipitia* est colere, praeteritis tutis et praesentibus. Ern.

Consuleret sibi et turbis. Volebam *sibi et urbis*: sed notat in Flor. legi *consuleret q. et urbis*: ex quo apposite Pichena *quieti urbis.* Sed sic tamen prius illud deest *sibi*: nec abeo a mea coniectura. Lips. Repugnat Pichenae Lipsius, passus ἀνθρώπινόν τι. Neque enim τὸ *sibi* vel Neronis vel Taciti oratio necessario requirit, ut, si absit illud, manca vel vitiosa debeat putari. Posset id tenere locum, si constarent cetera. *Sibi et turbis* (ut in Bud.) tolerari nequit: et arguitur ab antiqua manu, ex qua corrector indoctior fabricavit vulgatum, cum faciendum haberet, quod Pichena. Tum *consuleret urbi*, quam laxum. At *consuleret quieti urbis* tale, nihil ut possit expressius aut definitius. Gron. MS. Corb. Ed. pr. *sibi e turbis.* Mox *prava.* Ern. Sic et Bud.

familiarium concessit. Iisdem diebus nimia luxus cupido infamiam et periculum Neroni tulit, quia fontem aquae Marciae, ad urbem deductae, nando incesserat: videbaturque potus sacros et caerimoniam loci corpore loto polluisse. Secutaque anceps valetudo iram deum adfirmavit.

23. At Corbulo, post deleta Artaxata, utendum recenti terrore ratus ad occupanda Tigranocerta, quibus excisis, metum hostium intenderet, vel, si pepercisset, clementiae famam adipisceretur; illuc pergit, non infenso exercitu, ne spem veniae auferret, neque tamen remissa cura, guarus, facilem mutatu gentem, ut segnem ad pericula, ita infidam ad occasiones. Barbari, pro ingenio quisque, alii preces offerre, quidam dese-

Iisdem. Bud. *Isdem.* Ita frequenter.

Aquae Marciae. Vera lectio. Frustra turbant libri, qui partim, *aquae marginae*, partim *morgio* referunt. Lips. Hoc habet ed. pr. Sed inde a Puteol. vulgatum est in omnibus edd. In MS. Guelf. a manu pr. *Marsiae*, a sec. *Marsyae*. Mox Heinsius e cod. Agric. corrigebat *incestarat*. V. ad Vellei. 2, 73. (* et Claud. de R. Pros. 2, 217.) Sed hic narrat Tacitus modo, quid fecerit, de polluta aqua statim sequitur. Recte igitur et a Ryckio haec correctio reiicitur. Ern. Ex h. l. clare patet ap. Ryckium, amicum, quem citare solet, esse Heinsium.

Corpore toto polluisse. Immo *corpore loto*. Fontes et capita aquarum priscis sacra: in iisque natare nefas. Plinius ep. 8, 8. de Clitumno: *Pons terminus sacri profanique: in superiori parte navigare tantum, infra etiam natare concessum.* Immo in quibusdam aquis navigare etiam vetitum. Id. ep. 20. de lacu Vadimonis: *Nulla in hoc navis (sacer enim est) sed innatant insulae*, etc. Seneca epist. 41. de his caeremoniis; *Magnorum fluminum capita veneramur; subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet: coluntur aquarum calentium fontes, et stagna quaedam vel opacitas vel immensa altitudo sacravit.* Lips. *Loto* etiam volebat Heins. ep. ad Graev. t. 4. Coll. Burm. p. 424. Valdeque probat Graevius ibid. p. 426. Recte. Sic supra confusa *tecti* et *lecti*. c. 5. Ern. Bud. *toto corpore.* Recepi *loto* cum Bip.

Post deleta Artaxata. V. 13, 41.

Ad occupanda Tigranocerta. Sic MSS. (Bud.) Guelf. ed. pr. Rhen. et sequentes omnes. At Puteol. Beroald. Alc. *occupandum*, quod ipsum quoque rectum est, nec inusitatum bonis scriptoribus. Mox *infidam ad occasiones* est, si occasio opportuna deficiendi daretur, defecturam facile. Ern.

rere vicos, et in avia digredi: ac fuere, qui se speluncis, et carissima secum, abderent. Igitur dux romanus diversis artibus, misericordia adversus supplices, celeritate adversus profugos, immitis iis, qui latebras insederant, ora et exitus specuum, sarmentis virgultisque completos, igni exurit. Atque illum, fines suos praegredientem, incursavere Mardi, latrociniis exerciti, contraque irrumpentem montibus defensi. Quos Corbulo, immissis Hiberis, vastavit, hostilemque audaciam externo sanguine ultus est.

24. Ipse exercitusque, ut nullis ex proelio damnis, ita per inopiam et labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adacti. Ad haec penuria aquae, fervida aestas, longinqua itinera, sola ducis patientia mitigabantur, eodem plura, quam gregario milite, tolerante. Ventum dehinc in locos cultos, demessaeque segetes, et ex duobus castellis, in quae confugerant

60. *Atque illum fines suos praetergredientem. In fines suos progredientem* cod. Agr. Puto *fines suos praegredientem.*

In avia digredi. Proprie dicimus *in avia degredi*: sed, quia non omnes easdem partes petiere, sed fuga illa etiam dispersi sunt, vulgatum ferendum puto. Ern.

Fines suos praetergredientem. MS. Flor. (et Bud.) *praegredientem.* Ed. pr. *progredientem* vitiose, pro *praegredientem*: quod non spernendum cum I. Gronovio puto. Sic *praevehi* pro *praetervehi* saepe, etiam apud nostrum, ut suo loco videbimus. Et *praegredi* quoque sic Livio aliisque usurpatum, et adsertum a viris doctis. V. I. F. Gronov. et Drakenb. ad Liv. 29, 32. Similiter haec verba in libris confunduntur ap. eundem 35, 30. ubi *praegredi* praefertur. Recepit et Broterius. MS. Guelf. habet quidem *praetergred.* sed ut literae *aeter* sint in litura. Ern.

Carne pecudum propulsare. Ut Tacitus, sic et Caesar B. G. 7, 17. *Usque eo, ut complures dies milites frumento caruerint, et pecore, e longinquioribus vicis adacto, extremam famem sustentarent.* Nempe carere frumento militi romano extrema fames est. Gron.

Ad haec. Bud. *Ad hoc.* Mox Agr. *aquarum penuria.*

Eodem plura, quam gr. Ed. pr. *eodem plura gregario milite toleranti.* Unde suspicor Tacitum scripsisse *eadem plura gregario milite tolerantis.* Nam, si accurate perpendas, non *eodem*, sed *ipso* latinitas postulat. Tum ablativi prope nimis frequentes, quamquam *tole-*

Armenii, alterum impetu captum; qui primam vim depulerant, obsidione coguntur. Unde in regionem Taurantium transgressus, improvisum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio eius, non ignobilis barbarus cum telo repertus, ordinem insidiarum, seque auctorem et socios per tormenta edidit. Convictique et puniti sunt, qui specie amicitiae dolum parabant. Nec multo post legati Tigranocerta missi, patere moenia adferunt, intentos popularis ad iussa. Simul hospitale donum, coronam auream, tradebant. Accepitque cum honore; nec quidquam urbi detractum, quo promptius obsequium integri retinerent.

25. At praesidium regium, quod ferox iuventus clauserat, non sine certamine expugnatum est. Nam et

61. *Quod ferox iuventus clauserat* Mendosa. Forte *quo evaserat*. Praesidium pro arce ponit, ut saepe alias, Ann. 2, 21. *praesidium, cui Thala nomen*. Atque ita passim. Cum castellis *praesidia* coniungit 14, 33.

rante ad *patientia* referri potest. Ern. Bud. *quam gr. m. toleranti.*

Alterum impetu captum. Vox addita, auctore Vatic. Lips. Nempe *captum*, quod etiam Guelf. ed. pr. exhibent. Ern.

Tauraunitium. Sic cum I. Gron. rescripsimus, qui ita reperit in MS. Flor. Vereor tamen, ne verum sit *Tauranniticum*, quod est in ed. pr. consentitque cod. Guelf. Agr. Quod Beroaldum primum exhibuisse dicit idem *Taurauntium*, fallitur: secutus est Puteolanum, qui ita habet. *Taurantium* esse a Lipsio dicit Ryckius: sed ita iam reperio in Gryphiana, operarum, ut opinor, vitio; nam alioqui Rhenanum sequitur, qui dedit *Taurauntium*. Ern. In Rhen. forsan vitium haeret, nam Bud. habet *Taurantium*. Agr. *Tauramnitium*.

Vitavit. Acid. coniicit *vix vitavit*.

Non ignobilis barbarus. Unus Megistanum. estque ille ipse, de quo Frontinus sic narrat 2, 9. *Domitius Corbulo, cum Tigranocertam obsideret.... in quemdam ex Megistanis, quos ceperat, animadvertit, caputque eius ballista excussum, intra munimenta hostium misit. Id forte decidit in medium concilium, quod tum cum maxime habebant Barbari; ad cuius conspectum velut ostento consternati ad deditionem festinaverunt.* Lips.

At praesidium regium etc. *Praesidium* accipe de castello, ut supra 3, 21. Id milites impositi, fortitudine freti, clauserant, cum contra Tigranocertis moenia paterent. Frustra Muretus *quo f. i. clausa erat*, et non animadversa elegantia vulgati. Pro *regium* MSS. Bud. Guelf. et ed. pr. *legerat*. (Agr. *inerat*.) Forte latet hic nomen istius

proelium pro muris ausi erant, et pulsi intra munimenta aggeris demum, et irrumpentium armis cessere. Quae facilius proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. Miserantque Hyrcani ad principem romanum, societatem oratum, « adtineri a se Vologesen pro pignore amicitiae, » ostentantes. Eos regredientes Corbulo, ne Euphraten transgressi hostium custodiis circumvenirentur, dato praesidio, ad litora maris Rubri deduxit: unde, vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeavere.

62. *Et pulsi.* Puto *sed pulsi.* Deinde cod. Med. Agricolae et Venetus: *demum et irrumpentium.* Scribe *eo irrumpentium.* 13, 26. *coalitam libertate irreverentiam eo prorupisse. Eo provehi, eo progredi*, et similia passim apud nostrum. — 63. *Pro pignore amicitiae ostentantes. Ostentant* cod. Agr.

castelli. Mox MSS. Fl. (Bud. Agr.) Guelf. edd. vett. omnes *et irrumpentium:* quod restituit I. Gron. Recentiores copulam omiserant. Ryckius pro *aggeris* vult *aggeribus* sc. obsidentium. (Cf. H. 3, 20.) Non displicet: aggeribus demum muro iniunctis, et irrumpentibus hostibus cessere. Ern.

Hyrcano bello distinebantur. Scribendum *detinebantur.* Sic Livius 27, 12. *Hannibalem acerrimo bello detineret.* Apud Cic. Phil. 11, 2. est quidem in recentioribus libris *distineri bello*: sed edd. vett. omnes *detineri.* Ern.

Ad litora maris Rubri deduxit. Valde equidem hic nunc haereo, olim et in primis editionibus transilium aut neglectum. Ad quod *mare Rubrum* Hyreanos (de iis sermo) deduxit? Illud Aegyptium, quod vulgo sic appellant? ingens via sit, et nec sic in fines suos, nisi per Parthorum, intrarint. An alterum illud magnum et Indicum? ita solent veteres, fateor: sed nec hic ei locus, aut omnis Chorografia me fallit. Sunt enim Hyrcani ad mare Caspium ipsum siti, procul ab omni Indico: et pone, vel flexu magno isse, tamen Parthorum fines omnia illa maritima fere tangebant. Plinius 6, 26. (29.) *Persae Rubrum mare semper accoluere;* atque aliae sub Parthis gentes. Considera, et inspice (oculorum res est) abeunt a patria millibus millium; et in discrimina ipsa veniunt, quae vitabant. Quod dicam, non habeo, nisi si scripsit Tacitus: *ad litora maris sui.* Nam Tacitum ut imperitiae accusem, durum improbumque sit: et mea ista lectio haud ab re sit, ex Armenia cum praesidio, brevi flexu, deductos ad mare, iuxta quod habitabant. Supra Euphratem igitur iverint, per montana et finitima Iberiae ad suum mare. Lips. Vide quae contra pro vulgata disputat Ryckius ad h. l. Ern. Paucis. Duxit per Syriam ad sinum Persicum s. Indicum. Non enim licebat aut itinere terrestri, nisi per vastas re-

26. Quin et Tiridaten, per Medos extrema Armeniae intrantem, praemisso cum auxiliis Verulano legato, atque ipse legionibus citis abire procul ac spem belli amittere subegit: quosque nobis, ob regem, aversos animis cognoverat, caedibus et incendiis perpopulatus, possessionem Armeniae usurpabat: cum advenit Tigranes, a Nerone ad capessendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos, sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. Nec consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum. At plerique, superbiam Parthorum perosi, datum a Romanis regem malebant. Additum et praesidium, mille legionarii, tres sociorum cohortes, duaeque equitum alae, quo facilius novum regnum tueretur. Pars Ar-

64. *Aversos animis.* Codex Agr. *alienos animis*, hoc est, animi. De quo ad Nasonem. — 65. *Additum et praesidium.* Lege *additum et.*

giones, quae Parthis parebant, aut maritimo, periculosum quippe Caspium mare.

Spem b. amittere. Hic quoque Acidalius tentat *omittere*. Sed supra iam ei satisfactum. *Amittere* est omittere, dimittere. Ern. *Omittere* c. Agr. probat Heins.

Quosque nobis etc. Lectio vulgata est a Puteolano. At MS. Flor. et ed. pr. *q. n. ab rege animis cog.* sed syllaba *ge* in Fl. superscripta, ut *ab re* fuisse videatur. Unde I. Gron. coniicit *abhorrere*. MS. Agr. *q. n. alienos a. c.* Guelf. *adversos animis.* De confusione *advers.* et *avers.* infra dicetur. *Animis* pro *animi* recepi. Mox a codd. Oxon. Guelf. et aliis abest *delectus*. Et commode sane abfuerit. Ern.

Usurpabat. Bud. *occupabat* et in marg. *exurpabat*, puto pro *usurpabat*. Vocem *delectus* habet Bud.

Additum et praesidium. Sic Fl. (Bud.) Guelf. et ed. pr. Vulgo, *additum etiam praesidium*, a Puteol. usque ad Pichenam. Post Freinsh. bene, ut opinor, corrigit: *equitum alae, quo facil. n. r. tueretur. Pars* etc. Sic videbatur etiam Ryckio. At isti violentiae, ut vocat, valde adversatur I. Gron. Quid ad tuendum regnum prosunt aliorum incrementa? MS. Guelf. *tuerentur.* Ern. Recte Ernesti probat emendationem Freinshemii, quam in textum recipere nullus dubito, pro vulgato: *eq. alae: et q. f. n. r. tueretur, pars* etc. In Bud. quoque, etsi coniunctio adsit ante *quo*, nova tamen periodus infit a *Pars.*

Pars Nipolique. Latet in corruptione nomen alicuius regis. Forte *Thrascypolique*, qui dynasta alibi in finitimis Armeniae locis. Lips. Ego divinabam: *Pars Armeniae, ut cuique finitima, Pharasmani Po-*

meniae, ut cuique finitima, Pharasmani Polemonique et Aristobulo atque Antiocho parere iussae sunt. Corbulo in Syriam abscessit, morte Ummidii legati vacuam ac sibi permissam.

27. Eodem anno, ex illustribus Asiae urbibus, Laodicea tremore terrae prolapsa, nullo a nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italia vetus oppidum, Puteoli, ius coloniae et cognomentum a Nerone adipi-

lemonique et Aristobulo atque Antiocho parere iussae sunt. Iberus est Pharasmanes iamdudum per filium Rhadamistum insidiatus fratris Mithridatis regno, Armeniae: unde cum absterreretur a Romanis, partim ut horum gratiam mereretur, partim proprio metu filium interfecit, et ex eo adversos Tiridatem Corboloni militavit. Vide nostrum 12, 44. etc. Item 13, 37. ubi et mentio de Antiocho, quemadmodum saepius alibi. Polemo notissimus rex Ponti, Iosepho Κιλικίας Ant. 20, 7. et ap. nostrum H. 3, 47. commemoratur. Aristobulus 13, 7. Iosephus 20, 8. Τὴν Μικρᾶς Ἀρμενίας προστασίαν Ἀριστόβουλος, Ἡρώδου τῆς Χαλκίδος βασιλέως παῖς, ὑπὸ Νέρωνος ἐγχειρίζεται. Gron. Felicem correctionem merito vocat Ryckius, quam et in textum recepit Broterius. MS. Fl. (et Bud.) *Pars Armenia eunt cuique*: ut et ed. pr. MS. Agr. *per Armeniam eunt cuique*: Sequentia ib. sic: *pars manipulique*. Ed. pr. *pars impulique*. Vulgata est a Puteolano, quae tamen et in Guelf. extat, nisi quod mox *visae* pro *iussae* habet. Ern. Gronovium sequor cum Bip. Probat et Lall.

In Syriam abscessit. Ita emendavit Lipsius (probante Pichena.) Editi ante omnes *accessit.* Ern. Sic et Bud.

Ummidii. Respice ad 12, 45.

Puteoli, ius coloniae. Puteoli, ais, adipiscuntur ius coloniae? Ego vero advocationem peto, ut deliberem. Nonne enim iampridem id oppidum eo iure? Liquet ex Livio 34, 44. Velleioque 1, 15. qui coloniam Puteolis deductam volunt a. U. 560. P. Scipione Africano II. Ti. Sempronio coss. Sed et lapidea testantur hodie (ap. Grut. p. 110, 7. 115, 9.) AB. COLONIA. DEDVCTA. ANNO. XC. et AEDILIS. COLON. PVTEOLANORVM. et GENIO. COLONIAE. PVTEOLANORVM. An colonis eorumque posteris intermortuis, colonia esse desiit? an tempore interiecto transiit ad municipale ius? Ciceronis certe aevo municipium fuit, non colonia. Oratione pr. M. Coelio 2. *Nam, quod est obtectum, municipibus adolescentem non esse probatum suis, nemini unquam praesenti Puteolani maiorem honorem habuerunt*, etc. Concutit me tamen iterum Frontinus in Catalogo coloniarum, cuius verba e MS. (ap. Goes. p. 139.) *Puteoli, colonia Augusta. Augustus deduxit. Ex uno latere iter populo debetur ped. xxx. Ager eius in iugeribus veteranis et tribunis legionariis est*

scuntur. Veterani Tarentum et Antium adscripti: non tamen infrequentiae locorum subvenere, dilapsis pluribus in provincias, in quibus stipendia expleverant: neque coniugiis suscipiendis, neque alendis liberis sueti,

adsignatus. Colonia ergo adhuc recenti aevo. Recreat Agellius 16, 13. qui ostendit, saepe commutari solere colonias in municipia, et contra. Nisi tamen Cornelii verbis ea vis, ut velit universum oppidum incolasque (plures autem inquilini eius loci, ob commercia et mare) praeter eos, qui restabant ex colonis Augusteis, colonico iure donatos. Et sane, duplex hoc genus hominum in coloniis fuisse, e Cicerone clarum pro Sulla 21. ubi dissidia etiam inter Pompeianos (ii erant cives veteres) colonosque recenset. Alterum horum nisi sit, tu videris: mea in his salebris haeret navis. Ern.

AID. Placet eruditissimo nostro Pighio truncum locum esse, ob caussas, quas in commentario dixi. Itaque supplet, voce addita, *Puteoli novum ius coloniae.* (In Herc. Prodic. p. 357.) Ipsum vide. Nam nos sententia nostra non demovemur, quam in extrema nota posuimus, de toto oppido in coloniae ius nunc translato. Lips. Probat hanc Lipsii sententiam Pagius Crit. ad a. C. 60. adnotans, illo anno decennalia imp. proconsularis a Nerone celebrata: moris autem fuisse, colonias deducere, novas urbes condere, aut veteribus nova nomina dare, per occasionem talium solenuium. Ern. Contra Lipsium hic pugnat Cam. Peregrinus in Camp. Fel. diss. 2, 19. ubi per vetus oppidum intelligit eam partem, quae principio condita fuit in supercilio non admodum spatiosi montis; quae tum colonia fuerit per aliquam praerogativam denuo impetratam quasi renovata. In notis ad h. l. observatur de cetero, municipii et coloniae vocabula saepe promiscue usurpari. Ryck. e Flor. legit *apiscuntur*, ut alibi.

Tarentum et Antium adscripti. Et Antium abest a MS. Bud. Sed edd. omnes habent, unde in aliis MSS. reperiri patet: et de colonia Antium missa tradit etiam Suet. 9. Porro, quod in provincias dilapsi sunt, in quibus stipendia explessent, causa fuit, quod ibi multis noti essent, et negotiari et similia facere suevissent. Ern.

Neque coniugiis suscipiendis. Milites itaque olim sine uxore ut apparet. Nec ritu, sed lege id vetitum ait Dio 60, 24. *Τοῖς στρατευομένοις ἐπειδὴ γυναῖκας οὐκ ἐδύναντο ἔκ γε τῶν νόμων ἔχειν, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα ἔδωκε.* Resolvisse hoc ius Severus imp. videtur, si recte capio Herodianum 3, 25. *Τοῖς στρατιώταις*, inquit, *πολλὰ συνεχώρησεν, ἃ μὴ πρότερον εἶχον.... Καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς χρήσασθαι ἐπέτρεψε, γυναιξί τε συνοικεῖν.* Certe enim de coniugio legitimo capiendum videtur, quia contubernii militibus, opinor, semper ius. A Iunone arcebant eos non a Venere romanae leges. Testis Livius 43, 3. qui quatuor millia hominum a senatu petisse oppidum, ubi habitarent, ait: qui nati in Hispaniis, ex militibus romanis et mulieribus hispanis, cum quibus nullum connubii ius. Immo

orbas sine posteris domos relinquebant. Non enim, ut olim, universae legiones deducebantur, cum tribunis et centurionibus et sui cuiusque ordinis militibus, ut consensu et caritate remp. efficerent: sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine adfectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum collecti; numerus magis, quam colonia.

peregrini milites, id est, non cives, non amicas modo habuisse videntur, sed uxores. Nisi me inducunt frustra tabulae Vespasiani et Domitiani aevo: quibus insculptum, *Civitatem datam militibus e classe Ravennate et cohortis III. Alpinorum itemque connubium cum uxoribus, quas tunc habuissent, cum est civitas eis data, aut quas postea duxissent.* Tamen pugnat in eam sententiam Tertullianus, qui suo etiam aevo caelibes fuisse milites ostendit. Aevum autem eius sub Severi. ait in Exhort. ad Castit. 12. *Scilicet solis maritorum domibus bene est? Perierunt coelibum familiae, spadonum, militum, aut peregrinantium sine uxoribus? Non enim et nos milites sumus?* Severi ergo permissus aut ad praetorianos tantum pertinuit: aut verba arte capienda, ut tantum permiserit συνεῖναι γυναιξί, cohabitare feminis, sub eodem tecto agere et contubernales habere, non legitimas uxores. Sed non repugnat, inquies, toti huic sententiae Livius, qui diserte uxores militibus attribuit? Ut ecce 21, 41. in Scipionis exhortatione ad milites: *Unusquisque se non corpus suum, sed coniugem ac liberos armis protegere putet.* Et alibi. Respondeo. Temporaneam tunc (bello punico secundo) militiam fuisse, nec legibus suis, ut postea, devinctam. Capiebantur, mittebanturque milites, non pro stipendiorum tempore, sed bellorum. At, perpetua et firma XXV. annorum militia instituta, hoc quoque inductum de caelibatu. Sane etiam iurisconsulti hac caussa, caussam solvendi matrimonii militiam numerant. L. 60. *Bona gratia dissolvi matrimonium illud dicitur, quod propter sacerdotium, sterilitatem, valetudinem, militiam, retineri non potest.* Lips. Ceterum vinculum orationis ante *neque* desideratur: refertur enim ad *veterani*, ut praecedens *non subvenere.* Ern.

Non enim, ut olim, universae legiones. Exprimit deductionem veterem Hyginus (ap. Goes. p. 160.) *Multis legionibus contigit bellum feliciter transigere, et ad laboriosam agriculturae requiem primo tirocinii gradu pervenire. Nam cum signis et aquila et primis ordinibus ac tribunis deducebantur.* Lips. Mox *sui cuiusque ordinis* corrigebat Groslotius. Plane sic MS. (Bud.) Guelf. ed. pr. veteresque omnes: ut *suis*, quod hodie in edd. est, ab errore operarum natum putem. Illud restitui, quod elegantior latinitas postulat. Ern.

Remp. efficerent. Idem est, quod Livius dicit 1, 8. *coalescere in po-*

28. Comitia praetorum, arbitrio senatus haberi solita, quod acriore ambitu exarserant, princeps composuit, tris, qui supra numerum petebant, legioni praeficiendo. Auxitque patrum honorem, statuendo, « ut, qui a privatis iudicibus ad senatum provocavissent, eiusdem pecuniae periculum facerent cum iis, qui imperatorem adpellavere. » Nam antea vacuum id solutumque poena fuerat. Fine anni Vibius Secundus, eques romanus, accusantibus Mauris, repetundarum damnatur, atque Italia exigitur, ne graviore

puli unius corpus. Ern. In cod. Bud. a 2. m. adiectum *repente.* Mox 1. m. etiam dederat *quo acriore*, et *iussitque* loco *auxitque.*

A privatis iudicibus ad senatum. Lucis caussa, rem appellationum a capite deduxi ad hoc Neronis aevum, in Excurs. C. atque illinc lucem istis pete. Lips.

Cuius ii. Bud. egregie *cum iis.* quod recepi.

Vibius Secundus. Ed. pr. habet *Iulius*, ut et H. 4, 43. Sed H. 2, 10. et 4, 41. *Iubius*, qood est, inversa prima syllaba *Vibius.* V. ad 12, 16. extr. Ern. Bud. pessime *nivius.* Sed mox recte *Vibii Crispi.* De hoc v. de Orat. 8. At Agr. *Iulii Crispi.* * Quod probat Heins.

Ne graviore poena adficeretur. An ergo in crimine repetundarum poena gravior quam relegatio? Attente legas, quia nec relegatio quidem. Olim sane exsilium fuit, et aestimatio, uti Asconius notat in Verrem Act. 1, 13. et Cicero subindicat non semel: sed secuta lex Iulia immutavit. Ex ea poenam fuisse, adfirmo amissionem ordinis, et aestimationem: nihil ultra. Id est, qui damnatus eo crimine esset, senatu moveretur, et iudices acciperet ad aestimandam litem. Docet Suetonius in Iulio 43. *Repetundarum convictos, etiam ordine senatorio movit.* Sed et hauries ex Tacito infra 48. *Exin a Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui reciperaverat.* Is autem repetundarum lege damnatus 13, 33. Et H. 1, 77. *Redditus Cadio Rufo, Pedio Blaeso senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio aut Nerone ceciderant.* Apertius ex Plinio ep. 2, 11. ubi *Marius Priscus, accusantibus Afris, sponte senatu abiit, et iudices petiit, omissa defensione:* scilicet, quasi ea ratione satisfactum legi. Et 4, 9. cum *Bassum Baebius Macer lege repetundarum teneri censuisset; mitigans Caepio, salva dignitate iudices dandos* pronuntiavit. Id est; uti in senatu remaneret, facta saltem aestimatione. Vide Epistolas ipsas, et volens favebis sententiae huic. Ab hac re Suetonianis verbis lumen. Oth. 2. *Tantum potentia*, inquit, *valuit, ut damnatum repetundis consularem virum, priusquam plane restitutionem ei*

poena adficeretur, Vibii Crispi, fratris, opibus enisus.
29. Caesonio Paeto, Petronio Turpiliano coss. gravis clades in Britannia accepta. In qua neque A. Didius legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat, et

impetrasset, non dubitaret in senatum ad agendas gratias introducere. Motus enim ille quicumque senatu erat: sed Otho quasi plane restitutum in senatum introduxit. Haec ergo ordinaria poena: sed gravius et plerumque extra ordinem io id crimen animadversum, pro delicti modo. Atque ea Macri mens leg. 7. ad leg. Iul. repet. *Hodie ex lege repetundarum extra ordinem puniuntur; et plerumque vel exsilio, vel etiam durius, prout admiserint. Quid enim, si ob hominem necandum pecuniam acceperint? vel ..... interfecerint innocentem?* Eademque ratione Plinius scripsit Ep. 2, 11. *Excessisse Priscum immanitate et saevitia crimina, quibus dari iudices possent, cum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset.* Nec aliter copics, quod hic Vibius relegatus est: exsilii etiam poenam meritus, nisi frater intercessisset. Sicut et 5, 68. C. Silano proconsuli Asiae repetundarum damnato, aqua atque igni interdictum, ob insignem scilicet saevitiam. Lips.

Favore enixus. Quidam libri *opibus enixus.* Lips. Primus Picheua edidit *fratris opibus enisus* e vestigiis e. Flor. *frisoribus.* Concinit Bud. Guelf. *fratri sororibus.* MS. Corb. laudat Broterius. In ed. pr. *fratri enisus*, sed vacuo spatio interiecto, ut aut lacuna in MS. fuerit: aut extricare descriptor nil potuerit. In ceteris edd. aute Pichenam est *fratris favore:* eodem sensu, sed haud dubie e coniectura Putcolani. Ern.

Caesonio Paeto. Freinsh. et Lipsius putant *Caesonium Paetum* esse eundem, qui 15, 6. *Caesennius Paetus* dicitur. Sed bene Ryckius ostendit diversos, ex inscriptionibus duabus ap. Gruterum: quarum altera hunc *Caesonium* consulem exhibet, eum *Petronio*, altera *L. Caesennium Paetum* cum *P. Calvisio Rusone.* Ern.

Petr. Turpil. Filio eius, qui sub Aug. IIIvir, et cuius numi exstant.

Avitus legatus, ut memoravi. Atqui A. Didium eum vocavit 12, 40. et Didium Galbum in Agricolae vita 14. Ut ambigere possis, num rescribeod. *A. Didius.* Plura tamen cognomina habere potuit, more eius saeculi. Lips. Ego vero non dubitavi reacribere *A. Didius*, ut volebat vir doctus in marg. Gryph. inductus primum ed. pr. in qua (ut in Bud.) est *Adiutus*, in quo satis perspicua vestigia verae lectionis: deinde ratione, quod, si vel maxime duo cognomina Didio fuere, non credibile videtur, Tacitum eundem hominem alio nunc, quam supra, nomine appellaturum fuisse, veluti de alio homine loqueretur. MS. Guelf. *Alutus.* Recepit et Broterius qui laudat *Bimardi* Diss. de vita, rebus gestis et numis T. Didii eos. et gente Didia p. 19. Mox *Veranius* MSS. Fl. (Bud.) Guelf. ed. pr. Ceterae ante Picheoam *Verannius.* Ern. Cf. Vit. Agr. 14.

Nisi parta. Bud. *nisi ut parta.*

successor Veranius, modicis excursibus Siluras populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est: magna, dum vixit, severitatis fama, supremis testamenti verbis ambitionis manifestus. Quippe multa in Neronem adulatione addidit, « subiecturum ei provinciam fuisse, si biennio proximo vixisset. » Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiae et rumore populi, qui neminem sine aemulo sinit, Corbulonis concertator: receptaeque Armeniae decus aequare, domitis perduellibus, cupiens. Igitur Monam insulam, incolis validam et receptaculum perfugarum, adgredi parat, navesque fabricatur plano alveo, adversus breve litus et incertum. Sic pedes. Equites vado secuti, aut altiores inter undas, adnantes equis, transmisere.

66. *Adversus breve litus et incertum. Litus* abest ab Agric. cod. Forte *brevia et incerta.*

Silvas populatus. Emendo *Siluras populatus.* Cum ea enim Britanniae gente tunc maxime bellum. Consule Tacitum 12, 32. Lips. Recepit Pichena. Ante edd. omnes *silvas.* Ern. Bud. *silvas.*

Supremis testamenti verbis. Glossematium est τὸ *verbis;* et statim *subiecturum ei provinciam fuisse* lego, capioque Britanniam ipsam, quae nondum perdomita. Lips. Acidalius etiam *testamenti* delet. Hoc vero est vim facere. *Suprema* de morte dici scio, non de testamento. Ego vulgatum sanum puto. In ultima testamenti parte ambitionem prodidit, ut innuit verbum *addidit.* Sic ap. Cic. Ep. 2, 13. *extrema pagella me pungit chirographo tuo.* Ed. pr. *supremi test. verbis*, quod eodem redit, sed exquisitius est, pro *verbis in extremo testamento scriptis.* Sed mox *provinciam* MS. Flor. non *provincias.* Ern. Bud. *supremis t. v..... provincias.* Et mox *timore populi.*

Igitur Monam insulam. Credo, hunc locum esse, quem adspexit Iornandes in Goth. 2. *In extrema Britanniae parte Memma, quam Cornelius Annalium scriptor narrat.* Corrigo enim *Mona.* Lips. Intelligenda *Mona* ea, quae magis versus austrum sita, hodie *Anglesey* dicitur, diversa a Mona Caesaris B. G. 5, 13. Mox *litus* abest ab ed. pr. et a suis libris afuisse dicit Lipsius in editione prima. Etiam Broterius in quibusdam MSS. non reperit delevitque. Volebantque deleri Muretus et Acidalius. Frustra *Brevia et incerta maris* scio; similiter dici *breve et incertum*, nec scio, nec credo. In omnibus MSS. Taciti non raro verba integra omissa. Ern. *Litus* etiam in Bud. a 2. m. adiectum.

Sic pedites. Equites vado secuti. Videtur Tacitus scripsisse *vada.*

39. Stabat pro litore diversa acies, densa armis virisque, intercursantibus feminis, in modum furiarum, quae veste ferali, crinibus deiectis, faces praeferebant. Druidaeque circum, preces diras, sublatis ad coelum manibus, fundentes, novitate adspectus percnlere milites, ut, quasi haerentibus membris, immobile corpus vulneribus praeberent. Dein, cohortationibus ducis, et se ipsi stimulantes, ne muliebre et fanaticum agmen

67. *Deiectis horrorem facies.* Sic cod. Agr. An *deiectis in ora!* Deinde idem codex *Druidaeque circum frementes preces*, et *percelere militem.* Male mutavit Pichena ex MS. — 68. *Haerentibus membris.* An *rigentibus* vel *torpentibus?* — 69. *Et se ipsi.* *Et sese ipsi* cod. Agr.

Pergentes qua vada ducebant. Gron. Ryckius defendit vulgatum ex eo, quod Caes. B. G. 1, 6. *vado transire* dixit. At non quaeritur an latinum sit, *vodo sequi*, sed an hic locum habeat: quod non puto. Deberet enim sequi *aut adnando equis.* At nunc dicit equites transisse, partim quaerendis vadis, partim dum adnatant equis. Sed MS. Fl. (Bud.) ed. pr. habet *pedes*: quod cum I. Gron. restituimus. Idem codex *tramisere*, ut alibi. Ern. (Bud. *vados.* Duplicato *s* seq. vocis.)

In modum furiarum: quae. Semper credidi, hic excidisse pronomen *quae.* Id repertum iam in ed. pr. restituimus. Recepit pariter Broterius, repertum et in MSS. Reg. Corb. Sed videatur esse alieno loco, ponendumque ante *in modum furiarum:* quod hoc maxime furiis similes erant, quod faces gestabant. Sed potest prius illud *in modum fur.* referri ad cursum. Nam et Liv. 4, 33. *fanaticum cursum* habet. Qui vulgatum mavult, punctum faciet post *feminis.* *Feralis vestis* eadem est, quae furialis, in morem furiarum facta: similique sensu *feralem habitum* dixit Florus 1, 12, 7. quamquam ibi de toto apparatu dixit. Ceterum *feralem vestem* aut de *vittis* capiam, quas in habitu furiali memorat Florus: non enim credibile, feminas illas, praesertim barbaras, sibi vestes fecisse, quales a poëtis tribuuntur foriis: aut legam *vitta* e Floro l. c. ubi in furiali habitu vittae ponuntur. *Crines deiecti* sunt fluentes, non collecti in nodum: neque ullo modo opus cum Acidalio corrigere *disiectis* vel *reiectis.* Ceterum prae oculis habuisse Tacitus videtur locum Livii 4, 33. adde 7, 17. Ern. Bud. non habet pronomen *quae.* *Feralis vestis* forsan nigra. Vid. Germ. 43. Cf. Hiller. Rac. 17.

* *Druidaeque circum.* Cod. Agr. addit *frementes.* Glossema ductum e Virg. Aen. 1, 60.

Diras. Hor. Sat. 2, 6, 30. *iratos* dicit: de iis int. Caes. B. G. 6, 31. ubi Gr. int. Κατάρας.

Percnlere milites. Frustra vir doctus in ed. Gryph. corrigit *perpulere.* Terror hic est, qui percellit, stupefacit, non perpellit. Et Livius l. c. in re simili *Romanos exterruit, Milites* e Flor. edidit Pichena, quod

pavescerent, inferunt signa, sternuntque obvios, et igni suo involvunt. Praesidium posthac impositum victis, excisique luci, saevis superstitionibus sacri. Nam cruore captivo adolere aras et hominum fibris consulere deos, fas habebant. Haec agenti Suetonio, repentina defectio provinciae nuntiatur.

31. Rex Icenorum Prasutagus, longa opulentia clarus, Caesarem haeredem duasque filias scripserat, tali obsequio, ratus, regnumque et domum suam procul iniuria fore: quod contra vertit: adeo, ut regnum per centuriones, domus per servos, velut capta vastarentur. Iam primum uxor eius, Boadicea, verberibus

secuti Gronovii: Ryckius *militem* servavit. Ut hic porro *fanaticum agmen*, sic ab simili re Livius l. c. *fanaticum cursum* dixit. Denique *involvere flammis* etiam dixit Virgil. Georg. 2, 308. Ern. Bud. *militem*. Sic et Agr.

Praesidium posthac impositum victis. Rectius *vicis.* Sic appellat, quae habebant pro captu gentis oppida. *Vici* Marsorum 1, 50. Adde quae scripsimus Observ. 1, 20. Gron. *Vicis* edidit Rhen. (e Bud.) quod omnes imitati sunt usque ad Pichenam, qui e MS. Fl. (et Ven.) ed. Puteol. dedit *victis*, quod etiam MS. Guelf. edd. pr. Beroaldi, Alc. habent, Gronovius pater *vicis* ediderat: filius et Ryckius *victis:* quod et nos servavimus propter auctoritatem librorum, quibus quatuor alii ap. Broterium accedunt. Ceterum fere locis imposita praesidia reperies. Ern. Non spernendum *vicis* iudicat Ryckius, si alicuius scripti auctoritate nitatur. Habet autem Bud. Parum interest.

Cruore captivo adolere aras. De hac Britannis, Gallis, Germanis communi immanitate, dicam ad libellum de moribus Germaniae. Lips.

Longa opulentia clarus. Scribo *longe*, ut sit, longe notum clarumque fuisse, propter opes. Iceni autem in libris scriptis, *Tigeni* sunt. Lips. Etiam in ed. pr. At ceterae usque ad Rhen. et MS. (Bud.) Guelf. *Igeni.* Porro ed. pr. *Phrasuragus.* *Longa* bene defendunt Gruterus et Pichena, pro *diuturna*, antiqua. Sic 1, 8. Augusto *longa potentia* tribuitur. *Longa decora* infra c. 53. Mox *regnumque et domum* e MS. Fl. (Bud.) Guelf. (Agr.) et ed. pr. Ern. Bud. *Prasutagus.*

Boodicia. Dioni Βουνδουίκα est: Tacito infra c. 37. *Boudicea:* in vita Agricolae 16. *Voadica* scriptum. Est illa, quam perplexe Gildas *Leoenam dolosam* appellat, *quae rectores sibi relictos trucidavit.* Lips. *Eius* e MS. Flor. addidit Pichena. Sic et ed. pr. MS. Guelf. et al. In iisdem libris est post *rebellationem:* quod restituit Pichena, *Rebellionem* est in duobus

adfecta, et filiae stupro violatae sunt. Praecipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exuuntur, et propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia, et metu graviorum (quando in formam provinciae cesserant) rapiunt arma, commotis ad rebellationem Trinobantibus, et, qui alii nondum servitio fracti, resumere libertatem occultis coniurationibus pepigerant; acerrimo in veteranos odio. Quippe in coloniam Camulodunum recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, captivos, servos adpellando: foventibus impotentiam veteranorum militibus, similitudine vitae, et spe eiusdem licentiae. Ad haec templum, D.

MSS. ap. Brot. Habetur etiam in quibusdam MSS. ap. Liv. 8, 14. Sed Livii aetate vox ea non usitata fuit, recteque repudiata est a Drakenb. Bis eo verbo usus est Valerius M. 7, 3, 9. ext. Ern. In Bud. *Boodicia.... rebellationem.* Idem post *uxor* non habet *eius.* Scribo cum Rapino in Hist. Angl. et Bip. *Boadicea.*

Servitio assuefacti. Scripta veraque lectio *servitio facti.* Lips. Sic MSS. Flor. Reg. ed. pr. Cicero dicit *factus ad aliquid.* MS. Agr. *fracti*, Puteulanus dedit *assuefacti*, quod est et in (Bud.) Guelf. et aliis tribus ap. Brot. et omnes secuti sunt usque ad Pichenam. Sane *factum ad aliquid esse* refertur potius ad naturam et ingenium, quam ad consuetudinem, ad quam hic referri, indicat *τὸ nondum:* nec posterioris generis exemplum memini me reperire. Ipse Tacitus distinguit mox c. 56. *factus natura, et consuetudine exercitus.* Igitur vereor, ne verum sit *sueti*, quo saepe noster utitur, ut supra c. 27. vel *fracti.* Ern. Hoc Heins. et Bip. probant, quumque firmetur cod. Agr. accepi sine haesitatione.

Templum D. Claudio. De eo Seneca in Menippaea: *Parum est, quod templum in Britannia habet, quod nunc* (lego *hunc*) *barbari colunt et ut deum orant.* Quod in Tacito est, *ara dominationis*, libenter scripserim *arra.* Quasi id templum pignus et arrabo aeternae servitutis. Quamquam et aras sane habuisse Claudium in Britannia fateor: poëta eius aevi ad ipsum: *Oceanusque tuas ultra se respicit aras. Qui finis mundo est, non erit imperio.* Nec tamen hic in Tacito templum ideo dixeris aram. Lips. Immo *arx*, ut vult Freinshemius, quod merito receptum inde a Berneggero. V. Freinsh. ad h. l. qui e Tacito satis illustrat. *Ara* est perfugium, ut *ora sociorum* ap. Cicer. Verr. 5, 48. lex de repetundis: quod alienum. *Arx* est munimentum, firmamentum, sedes, *le-*

Claudio constitutum, quasi arx aeternae dominationis adspiciebatur; delectique sacerdotes, specie religionis, omnes fortunas effundebant. Nec arduum videbatur, exscindere coloniam, nullis munimentis septam: quod ducibus nostris parum provisum erat, dum amoenitati prius, quam usui consulitur.

32. Inter quae, nulla palam caussa, delapsum Camuloduni simulacrum Victoriae, ac retro conversum, quasi cederet hostibus. Et feminae in furorem turbatae, « adesse exitium, » canebant. Externosque fremitus in curia eorum auditos; consonuisse ululatibus theatrum, visamque speciem in aestuario Tamesae

70. ***Feminae in furore turbatae.*** **Forte** ***feminae repentino furore turbatae.*** **Tò** ***in*** **abest a libro Agric. — 71.** ***In curia eorum.*** **Vellem** ***equorum.*** **Sed Dio videtur obstare. An** ***coram auditos?*** **Cic. Acad. 1, 4.** ***Coram etiam ex ipso audiebamus. Coram cernere*** **Virgil. 2, 538.**

τείχισμα, unde fit impetus dominantium. Et forte respexit Tacitus ad locum Cic. in Pison. 5. *templum illud fuit arx civium perditorum, ... castellum forensis latrocinii.* Similiter dixit idem aliquo loco in Verrinis. pro Ligar. 7. Simili sensu Africa dicitur *arx provinciarum omnium.* Ern. In Bud. *ara.*

Delectique sacerdotes. Legebantur enim pontifices flaminesque Claudio ex provincialibus ipsis: quibus in sacra victimasque eius divi multi faciendi sumptus. Vide Arriani verba, quae adduxi 1, 10. Lips.

Omnes fortunas. Bud. *omnis f.* ut saepe apud eundem.

Cederet. Cod. Agr. *cedens.*

Feminae in furore turbatae. I. Gron. *feminas in furore* capit ita dictum, ut *miles in hasta*, et *turbatae*, ut *turbata mente*, 4, 22. repudiatque Faërni correctionem *in furorem*, et cod. Agr. lectionem *furore.* Sufficiebat sane *in furore*, i. e. per furorem, dum vaticinio furore correptae sunt. Nam *feminae turbatae*, cum de vatibus sermo est, sunt profecto furentes, alienatae animis. Sic *turbidus Orestes* ap. Val. Fl. 7, 147. Pythiaque *turbata* non uno loco. Ab eius rei intellectu, Faërni non inelegans coniectura videbitur. Ern. Bud. *in furore turbatae.* Bip. recepere *in furorem.* Puto, recte, sequor.

Externosque fremitus in curia eorum auditos, consonuisse ululatibus theatrum. Prodigia eadem recenset Dio 62, 1. Ἔκ τε τοῦ βουλευτηρίου θροῦς νυκτὸς βαρβαρικὸς μετὰ γέλωτος, καὶ ἐκ τοῦ θεάτρου θόρυβος μετ' οἰμωγῆς, ἐξηκούετο. Lips.

Visamque speciem in aestuario. Quam speciem? aliquid deest, aut latet. In Dione hoc editur, statim post illa dicta: Οἰκίαι τέ τινες ἐν τῷ Ταμέσᾳ ποταμῷ ἔνυδροι ἑωρῶντο. Ergo legebam: *visamque aedium speciem.* Sed enimvero Pichena in Flor. esse asserit: *in aestuario tam esae subversae coloniae.* Itaque nihil verius,

subversae coloniae; iam Oceanum cruento adspectu; dilabente aestu, humanorum corporum effigies relictas, ut Britanni ad spem, ita veterani ad metum trahebant. Sed, quia procul Suetonius aberat, petivere a Cato Deciano, procuratore, auxilium. Ille haud amplius, quam ducentos, sine iustis armis misit: et inerat modica militum manus. Tutela templi freti, et impedientibus, qui occulte rebellionis conscii, consilia

quam quod sentit, *Tamesae* scribendum. Nimirum species subversae coloniae, quae apparuerat, signum erat evertendae: et haa sunt istae Dionis aedes, sed subversae, dirutae, incensae. Lips. Cum MS. Fl. cousentit plane ed. pr. sed in ceteris paullo corruptius *in aestuamootam ese.* Sed hinc apparet, unde Puteolani lectio efficta, *nutam esse subversae coloniae*, quod omnes deinde usque ad Pichenam secuti sunt: estque sic in MS. Guelf. Ern. Et Bud. In luco Dionis Reimarus legit ὑφυδρει. Mox Bud. *trahebantur;* dein *imperatore* male pro *procuratore.*

Manus, tutela templi freti. Et impedientibus. Tutela (video enim non omnes capere, ut oportebat) hic septum est et aliqua non magni operis munitio. Sic Varro R. R. 1, 14. *Nunc de septis, quae tutandi caussa fundi aut partis fiant, dicam. Earum tutelarum genera quatuor.* Gron. *Freti* refertur ad *militum manus:* et latine sic dici potest: etsi nobis tum propter vicinum *templi* non satis placet, tum propter sensum non commodum. Nam, quorsum hoc memoratur? De ordinario praesidio dicitur, non de novo, quod sine iustis armis venerat. Et non dixisset opinor *tutela:* nam nemo sic: sed aliter etc. *Tutelam templi* intelligo praesidium templi, quale fuit in Hierosolymitano et aliis: in *freti* forte aliquid latet, quod nondum assequor. Coniiciebam *spreti* scilicet Britannis; sed non satisfacit. Forte spurium est verbum: nam commode absit. Ern.

Et impedientibus etc. Ter initium fieri ab *et* sane non admodum elegans: sed negligam tamen. Verum primum et mihi suspectum est: et diligentius contextum inspicienti spero appariturum, *at* vel *sed* desiderari. Sed ne sic quidem satis apte cohaerens reliqua oratio. Itaque Acidalius ante *quasi* inserebat *ita*. Ryckius, auctore Freinshemio, sic interpunxit: *m. m. manus: Tutela t. f. et imped.* Non repugnem. Sed tamen facile intelligitur, deesse *sed,* aut aliud verbum, quod cum superioribus aliquo modo coniungat. Ed. pr. pro *imped.* habet *inobedientibus*, ita MSS. Reg. Corb. Ern. Freinsh. sequor cum Brot. Lall. Bip. Dein Bud. *impedientibus qui occulte.* Benc. Idem *praeduxerunt*, quod recte Rhen. recepit. Prius legebatur *produxerunt.* Dein. Bud. *senibus aut feminis.*

Qui occulti rebellionis conscii consilia turbabant. Sic e Flor. cui

turbabant, neque fossam aut vallum praeduxerunt, neque, motis senibus et feminis, iuventus sola restitit: quasi media pace incauti, multitudine barbarorum circumveniuntur. Et cetera quidem impetu direpta, aut incensa sunt: templum, in quo se miles conglobaverat, biduo obsessum expugnatumque. Et victor Britannus Petilio Ceriali, legato legionis nonae, in subsidium adventanti obvius, fudit legionem, et, quod peditum, interfecit. Cerialis cum equitibus evasit in castra et munimentis defensus est. Qua clade et odiis provinciae, quam avaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam transiit.

33. At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniae non insigne, sed copia negotiatorum et commeatuum maxime celebre. Ibi ambiguus, an illam sedem bello

Guelf. cousentit, pro vulgato *occultae rebellionis*, edidit Pichena. Sane rebellio non occulta erat, sed conscii. Idem est in ed. pr. Sed, quia meis auribus durum est *qui occulti conscii* (nec Tacitum sic scripsisse credo) corrigas non male *occulte*. Atque ita fuisse videtur in libris, e quibus *occultae* editum est, eum editor e pro *ae* scriptum putaret, ut saepe est in scriptis et olim editis. Multo tamen melius putem, et Tacito diguius *occulti rebellionis*, deleto *conscii*, quod a verbi sequentis initio glossave nasci potuit. Sic 6, 36. *occultos consilii*. Post *neque motis* etc. intellige, *et non motis*. Faërnus corrigebat *amotis*, quod est verbum proprium in hac re: Heinsius *submotis*, *remotis*. Sed etiam infra *movetur* pro *omovetur* c. 60. Ern.

Pdeto Ceriali. Scribe *Petilio*. Ita enim statim dicitur: estque ille, qui bellum Germanicum sub Vespasiano administravit. Lips. Recepit recte Pichena. Ed. pr. (et Bud.) habet *Petio*. Post *medios*, quod Rhen. dedit (e Bud.) etiam ed. pr. At Puteol. Ber. Alc. *medius*: hoc quoque rectum: id habet Guelf. Ern.

Transiit. Sic recte Rhen. e Bud. prius *transit*.

Londinium copia negotiatorum. Etiam hodie. Eoque nomine princeps Britanniae urbs. Commeatum proprie accipit, uti Suetonius, Ner. 20. *Alexandrini, qui de novo commeatu Neopolim confluxerant*: Graecis κατάπλουν. Ammianus 27, 8. de hac urbe: *Londinium vetus oppidum, quod Augustam posteritas appellavit*. Lips. *Commeatum* est e Flor. sic et ed. pr. Variandae orationis caussa, aut, ut simile esset praecedenti, dixit pro *commeantium*. Ceterae usque ad Pich. *commeatu*. Consentiunt MSS. (Bud.) Reg. Corb. Ern.

deligeret, circumspecta infrequentia militis, satisque magnis documentis temeritatem Petilii coërcitam, unius oppidi damno servare universa statuit. Neque fletu et lacrimis auxilium eius orantium flexus est, quin daret profectionis signum: et comitantes in partem agminis acceperat. Si quos imbellis sexus, aut fessa aetas, vel loci dulcedo adtinuerat, ab hoste oppressi sunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit; quia barbari, omissis castellis praesidiisque militarium, quod uberrimum spolianti et defendentibus intutum, laeti praeda et aliorum segnes, petebant. Ad septuaginta millia civium et sociorum, iis quae memoravi locis, cecidisse constitit. Neque enim capere, aut venundare, aliudve quod belli commercium, sed caedes, patibula, ignes, cruces, tanquam redditurí

72. *Laeti praeda et aliorum segnes. Quod uberrimum et defendentibus in tutum spoliant laeti et gloria insignes petebant* cod. Agr. Et sic fere Florent. Scribe *laeti praedae, laborum segnes.* — 73. *Redditurí supplicium.* Subituri supplicium, quo nunc alios afficiunt. Sic *reddere odium* 16, 5. *id poenae redditum* Livius 7, 19. Male tentarunt alii *redditurís.*

Et comitantes. Acidalius vult interpungi post *signum*, et legi *acceperat*, non *acciperet*. De interpunctione consentit ed. pr. alterum series orationis et sensus desiderat. Ern. Bene.

Praesidiisque militarium. Bene Pichena *militaribus*, ut est inf. c. 45. Ern. Muretus volebat *militum.*

Et deferentes intutum. Repone lectionem scriptam *et defendentibus intutum*, quae in prima recensione, mea culpa me fugit. Cetera etiam Mercerus ingeniose, sic concinnat: *quod uberrimum spolianti, et defendentibus intutum, laeti praeda et aliorum segnes, petebant.* Alacres ad praedam, segnes ad cetera. Mihi tamen probaretur, *et laborum segnes.* Lips. *Spoliant* MSS. omnes et edd. vett. *Spolianti* est e verissima correctione Merceri. I. Gronovius tamen malebat *spoliatu. Defendentibus intutum* etiam MSS. Fl. (Bud. a 1. m.) Corb. et ed. pr. Ceterae ante Lips. omnes *deferentes intutum.* Haec verba confundi in libris etiam supra 13, 56. vidimus. Denique *segnes* est a Mercero. MSS. (in his Bud.) et edd. olim *insignes. In* natum est e finali praecedentis. *Occasionum segnis* et 16, 14. Ern.

Septuaginta millia civium. At Dio, in pleraque hac historia Taciti velut interpres, periisse ait 62, 1. *μυριάδας ὀκτὼ τῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν.* Ut hic LXXX. fortasse verior scriptura sit. Lips. *Cecidisse* MSS. Fl. Guelf. et alii. ed. pr. Ceteri libri *occid.* Ern.

Patibula, ignes, cruces. Diversa

supplicium, ac praerepta interim ultione, festinabant.

34. Iam Suetonio quartadecima legio cum vexillariis vicesimanis, et e proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant: cum omittere cunctationem et congredi acie parat. Deligitque locum artis faucibus et a tergo silva clausum; satis cognito, nihil hostium, nisi in fronte, et apertam planitiem esse, sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, levis circum armatura, conglobatus pro cornibus eques adstitit. At Britannorum copiae passim per catervas et turmas exsultabant, quanta non alias multitudo et animo adeo fero, ut coniuges quoque testes

74. *Ac praerepta interim ultione.* Scribe *praecepta.* Ann. 1, 55. *Germanicus bellum, quod in aestatem summa ope parabat, initio veris praecepit.* 2, 35. *quia speciem libertatis Piso praeceperat.* 3, 57. *praeceperant animis orationem patres.* Hist. 3, 13. *Ni Antonius, id ipsum metuens, festinato proelio victoriam praecepisset.* V. Gronov. ad Liv. 22, 61. *Praereptam ultionem tamen* habes H. 1, 34. — 75. *Animo adeo fero.* Forte *adeo obfirmato* vel *firmo.*

haec igitur, patibula et cruces? quodam sensu. Patibulum enim proprie, in quo suffixus homo expanditur, transverso tamen ligno. Crux vero etiam, cum is erecto simplicique stipiti adfigitur, sive infigitur: diximus abunde in libellis *De Cruce.* LIPS.

Tanquam reddituri supplicium. Potius *reddituris.* LIPS. Non assecuti sunt viri docti, qui de hoc loco egere, elegantiam. *Reddituri supplicium* verum est. Imitatus est Livium, qui simili ratione dixit *reddere cladem* 24, 17. *quo minus decepta ad Cannas redderetur hosti clades*: ibid. 20. Heins. ad Vellei. 2, 35. legi vult *redditum supplicium*: non male, sed tamen sine necessitate: ceterum vim verborum bene assecutus: laudans e Senec. de Ira 2, 32. *dulce est dolorem reddere.* Mox idem vult *praecepta*, quod et in MS. uno reperit Broterius. Vulgatum verbo *festinabant* aptius videtur. ERN. Bud. *praer. int. ult.* absque praemisso *ac.* Bip. coniiciunt leg. *prompti interim ultioni*, ut 11, 32.

Vexillariis vicesimariis. Vere arbitror Acidalium correxisse *vicesimanis*, ut est c. 37 et alibi. Si vel maxime forma verbi, hoc quidem sensu, nihil vitii haberet: tamen non credibile est, Tacitum istis homoeoteleutis usurum fuisse. Librarius temere terminationem praecedentis verbi repetiit, ut alibi. V. ad 11, 6. Itaque non dubitavi cum I. Gronovio *vicesimanis* recipere. ERN.

Levis c. armatura, conglob. Sic e. MSS. Fl. et Agr. restituere hunc locum Ryckius et I. Gronovius: cum ante vulgo esset (ut in Bud.) *levi c. armatura conglobatus.* Consentit MS. Reg. *Levis* est etiam in ed. pr. ERN.

Quanta non alias m. Vid. Dio 62, 8.

victoriae secum traherent, plaustrisque imponerent, quae super extremum ambitum campi posuerant.

35. Boadicea, curru filias prae se vehens, ut quamque nationem accesserat, « solitum quidem Britannis, feminarum ductu bellare, » testabatur: « sed tunc non, ut tantis maioribus ortam, regnum et opes, verum ut unam e vulgo libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. Eo provectas Romanorum cupidines, ut non corpora, ne senectam quidem, aut virginitatem impollutam relinquant. Adesse tamen deos iustae vindictae. Cecidisse legionem, quae proelium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem et clamorem tot millium, nedum impetus et manus perlaturos. Si copias armatorum, si caussas belli secum expenderent, vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum: viverent viri et servirent. »

36. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat. Qui, quamquam confideret virtuti, tamen exhor-

Plaustrisque imponerent. Bud. *pl. super imponerent.*

Sed tunc non etc. Ursin. et Boxh. coniiciunt. *Se tunc non.* Acid. *Sed se.....*

Confectum vulneribus c. Sic ed. pr. et recentiores omnes praeter I. Gron. At a Puteolano veteres reliquae omnes *consectum* : item MSS. Oxon. Corb. et Ies. ap. Brot. qui recepit. Non displicet Horat. Epod. 4, 11. *flagellis sectus.* Sed quia *confectum* etiam MS. Flor. (Bud.) et Guelf. hoc praetuli. Gronovius ap. Liv. 26, 46. probat *caedendo confectus*, pro concisus, *confractus,* ut ibi alii libri habent. Quidni *verberibus confectus* dicatur? Tum in ed. Puteol. etiam alio loco observavimus *s.* expressum pro *f.* Atqui ab illa ed. reliquae ductae, ut in praefatione ostendimus. Ern.

Ne str. tot millium. Fuisse enim in acie hostili δώδεκα μυριάδας, id est, centum viginti millia hominum, Dio annotavit 62, 2. Noster omisit, ut pleraque alia, in hac narratione: non incuria, aut culpa sua, sed, quod facile odorere, librariorum exscriptorumve, qui hos libros pessime admutilarunt. Lips. At vett. edd. omnes *militum*, ut MS. Guelf. (et Bud.) sed *millium* melius. Ern.

Viverent viri et serv. Bud. *viverent et viris serv.*

Qui, quamquam. Qui abest MSS.

tationes et preces miscebat, « ut spernerent sonores barbarorum, et inanes minas. Plus illic feminarum, quam iuventutis adspici. Imbelles, inermes cessuros statim, ubi ferrum virtutemque vincentium totiens fusi agnovissent. Etiam in multis legionibus paucos esse, qui proelia profligarent: gloriaeque eorum accessurum, quod modica manus universi exercitus famam adipiscerentur. Conferti tantum, et pilis emissis, post umbonibus et gladiis, stragem caedemque continuarent, praedae immemores: parta victoria, cuncta ipsis cessura. » Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles et multa proeliorum experientia, ut certus eventus Suetonius, daret pugnae signum.

37. Ac primum legio gradu immota, et angustias loci pro munimento retinens, postquam propius sug-

76. *Ut spernerent. At spernerent*, ni fallor. Vide nos ad Epist. Medeae Nason. v. 1. *Sonores* etiam Agr. m. sec. Deinde *quod modica manus* idem, ut volebat Acidalius. — 77 *Expedierat. Expedierant vetus miles* cod. Agr. Bene. — 78. *Vetus miles et multa proeliorum experientia.* Rectius *fretus miles multa proeliorum experientia*, ut *certus eventi* Suetonius. Nam cod. Agr. *eventu*. H. 1. *incerta eventi*. Sic et ibi lego Ann. 4, 33. *plures aliorum eventis docentur*. *Fretus bellis* Ann. 6, 31. — 79. *Postquam propius suggressus hostis*. Vide

Reg. (Bud.) Corb. ed. pr. non male. Ern.

Sonores barb. Vatic. *sonores*: atque ita scripsisse Tacitum perteudo. Alibi: *sonorem alterius proelii non audirent.* Lips. Sic et Flor. Reg. (Bud.) ed. pr. Ern.

Ubi ferrum.... agnovissent. Sententia a Livio sumpta, qui ea non uno loco utitur, et noster quoque aliis locis H. 2, 4. 4, 50. Mox *esse* abest ab ed. pr. Ern. Et a cod. Bud.

Quod modica manus. Sic MSS. Flor. (Bud.) Oxon. Reg. alii, et ed. pr. ut volebat Acidalius: quod Tacito restituimus cum Ryckio. Supra c. 32. *modica manus*, *tutela templi freti*. Ceteri libri *manu*. Mox recte *conferti*. Vid. ad 6, 35. Ern. * Sic Bud.

Ut certus eventus. Vett. edd. usque ad Rhenanum *eventu*. Etiam cod. Agr. et alii ap. Broterium, cui placet ob εὐφωνίαν. Nec mihi displiceret, nisi nimis insolens esset constructio. Ferretus se *eventi* alibi legisse dicit. Vellem dixisset, ubi. Id haud dubie, si in bono libro esset, praeferrem. Nam ista homoeoteleuta offendunt aures nimis: quamquam talia etiam melioribus scriptoribus, nominatim Livio, interdum excidere. Ern. Bud. *certo eventu*.

Propius suggressus hostis. Certi-

gressus hostis certo iactu tela exhauserat, velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus: et eques, protentis hastis, perfringit, quod obvium et validum erat. Ceteri terga praebuere, difficili effugio, quia circumiecta vehicula sepserant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat: confixaque telis etiam iumenta corporum cumulum auxerant. Clara et antiquis victoriis par ea die laus parta. Quippe sunt, qui paullo minus quam octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis ferme interfectis, nec multo amplius vulneratis. Boadicea vitam veneno finivit. Et Poenius Postumus, praefectus castrorum secundae legionis, cognitis quartadecimanorum vicesimanorumque prosperis rebus, quia pari gloria legio-

tur scribendum *propius suggresso hoste*, vel *in propius suggressum hostem*. Legio enim certo iactu tela exhauserat, quando erupit. Bene et Lipsius *suggressis hostibus*. Malo etiam *irrupit*, vel *prorupit*. — 80. *Eques perfringit*. Eleganter cod. Agr. *perfringunt*. Alibi noster *adsunt eques*. Vide nos ad Virgil. — 81. *Confixaque telis etiam iumenta*. Tolle τὸ *etiam*, ut vult cod. Agr.

tudo haec iactuum non videtur ad hostes referenda (paucissimi enim e Romanis cecidere, ut addit), sed ad ipsos Romanos: ideoque legam: *suggressis hostibus*: atque ea veritas. Lips. Pichena contra ad hostes refert et *incerto iactu* legit: quod recte repudiat Freinsh. Nam, si propius suggressus hostis demum misit tela, incertus iactus non fuit. Itaque aut Lipsius audiendus, aut aliud quid vitii in *certo* latet. Forte *crebro*. Nam profecto *certus iactus* non satis convenit verbo *exhaurire*, si ad hostes verbum hoc pertinet. Mox *cuneo* MSS. Fl. Vat. Guelf. edd. vett. usque ad Rhen. qui (e Bud.) dedit *cuneus*: *cuneo* restituit Pichena. Post *perfringunt* MSS. Reg. Ies. ed. pr. non male, nec abhorrens a Taciti more. Ern. Bud. *perfringit*. Rhen. pro *cuneus* per errorem dedit *cuneis*.

Sepserant abitus. Bud. *sepserant ambitus*. Mox *octingenta m. Br. occidisse tr.*

Clara et antiq. etc. Suetonii Paullini victoriam Nero celebravit nummo, de quo v. Eckhel. vol. 6, p. 265.

Vitam veneno finivit. Dio 62, 12. morbo, ἀποθανούσης, ait, ἐν τούτῳ τῆς βουνδουΐκης νόσῳ. Lips. Sed, nisi fallor, legendum τόκῳ. Ern.

Poenius Postumus. Reinesio placebat *Hoenius*. Et est *Hoenia* familia clara, ex qua consul a. U. 894. T. Hoenius Severus. Sed et *Poenii* in monimentis antiquis occurrunt, etsi minus nobiles. Ern.

nem suam fraudaverat, abnueratque, contra ritum militiae, iussa ducis, se ipsum gladio transegit.

38. Contractus deinde omnis exercitus sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitque copias Caesar, missis e Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliarium cohortibus ac mille equitibus: quorum adventu nonani legionario milite suppleti sunt; cohortes alaeque novis hibernaculis locatae, quodque nationum ambiguum aut adversum fuerat, igni atque ferro vastatur. Sed nihil aeque, quam fames, adfligebat serendis frugibus incuriosos, et omni aetate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi destinant: gentesque praeferoces tardius ad pacem inclinant: quia Iulius Glassicianus, successor Cato missus, et Suetonio discors, bonum publicum privatis simultatibus impediebat. Disperseratque, « novum legatum opperiendum esse, sine hostili ira et superbia victoris clementer deditis consulturum. » Simul in urbem mandabat, « nullum proelio finem exspectarent, nisi succederetur Suetonio: » cuius ad-

82. *Octo auxiliariorum. Auxiliarium* cod. Agr.

Auxiliarium cohortibus. Sic cum I. Gron. edidi e MS. Fl. ed. pr. (sic et Bud.) Ceterae *auxiliariorum.* Mox forte melius fuerit *vastatum.* Post ed. pr. *versos.* Unde coniicias *omni aestate ad bellum versos.* Ern. Bud. *versa.*

Serendis frugibus incuriosos. Heins. fors. *serendae frugis.* Sed noster etiam H. 2, 17, *melioribus incuriosos.*

Simul in urbe mandabat. Vett. edd. usque ad Rhen. *in urbe*, quod et MS. Guelf. (et Bud.) exhibet. V. ad c. 36. extr. *mandare in urbem*, pro mittere, qui nunciarent, s. literas, quibus nunciarent, illa aetas dixit saepe, quamquam ita etiam antiquiores, sed raro. V. ad Sueton. Calig. 25. Ern. *In urbem* Rhen. ex ingenio.

Nullum proelio finem. Ἀκύρως. Legerem *bello*: aut certe *proeliorum.* Lips. Probat Gruterus. Possis etiam *proeliis.* Atque etiam verba *bellum* et *proelium* saepissime in MSS. confundi, satis constat, atque in ipso Tacito, ut infra bis videbimus: unde merito priorem Lipsii coniecturam probes. Ern. *Bellum* haud raro pro *proelio* poni, Cortius docet ad Sall. Cat. 9. Ita hic forsan *proelium* pro *bello.* Cf. et Hiller. Ruc. 39.

versa pravitati ipsius; prospera ad fortunam reipublicae referebat.

39. Igitur ad spectandum Britanniae statum missus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe, posse auctoritate eius, non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni, sed et rebelles barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo minus, ingenti agmine Italiae Galliaeque gravis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet. Sed hostibus irrisui fuit, apud quos, flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat: mirabanturque, quod dux et exercitus, tanti belli confector, servitiis obedirent. Cuncta tamen ad imperatorem in mollius relata: detentusque rebus gerundis Suetonius, quod post paucas

83. *Prospere fortunee referebant.* Sic cod. Agr. Forte: *prospera fortuitis accepta referebant.* Vide interpretes Hist. 1, 4. Excidit certe aliquid. — 84. *Detentusque rebus gerundis Suetonius.* Mendosa. Forte *Dein intentus aeque*, aeque ac antea, et *ubi post paucas.*

Prospera ad fortunam reip. In Rom. edit. legas *prospera fortunae.* At sententia tota sumpta a Sallustio: cuius fragmentum in similes calumniatores ap. Non 4, 403. *Ad haec*, *rumoribus*, *adversa in pravitatem*, *secunda in casum*, *fortunam in temeritatem declinando*, *corrumpebant.* Lips. Edit. Rom. intellige princ. aliam a Beroaldina, quae habet a Puteolanu *ad f. reip.* cum seqq. omnibus. *Reip.* est haud dubie a Puteolano. Nam in MSS. est *ipsius*, ut Flor. Bud. Guelf. ed. pr. Tum ille cod. *fortunam.* hi (Bud. Guelf.) *ad fartunam.* Ed.pr. *fartunae.* Unde varietas corrigentium nata. I. Gron. volebat *imperii.* Quid si: *cuius adversa pravitati ipsius*, *prospera fortunae referebat?* ut illud alterum *ipsius* temere ex antecedentibus repetitum sit. Ern. Cf. Agr. 27.

Pastquam. Bud. *pasteaquam.*

Cognita libertarum patentia. In MSS. Bud. Guelf. ed. pr. Puteol. est *libertinorum.* Sed vulgatum rectum, intellectu Caesaris, de cuius solis libertis sermo. Ern.

Detentusque rebus gerundis Suetanius. Faërnus legebat: *demotusque rebus gerundis:* quod verum videtur. Sic 13, 14. *demovet Pallantem cura rerum* etc. Nam hoc melius consentit exercitibus. Ern.

Quod post paucas. Scribe *postquam paucas.* Gron. MSS. Flor. Guelf. *quod post p.* Bud. *quod perpaucas*, sine relativo. Agric. *quod postpaucas.* Flarentino consentit ed. pr. Puteol. autem dedit *qui quod*

naves in litore remigiumque in iis amiserat, tanquam durante bello, « tradere exercitum Petronio Turpiliano, » qui iam consulatu abierat, iubetur. Is non irritato hoste, neque lacessitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit.

40. Eodem anno Romae insignia scelera, alterum senatoris, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat praetorius, simul longa senecta, simul orbitate et pecunia insidiis obnoxius. Ei propinquus Valerius Fabianus, capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, adscitis Vinicio Rufino, et Terentio Lentino, equitibus romanis. Illi Antonium

85. *Eius propinquus. Et* cod. Agr. hoc est *ei* Sic et alii.

post p. quod Beroaldus et Alciatus secuti sunt. Male ergo Ryckius Beroaldum dicit induxisse *qui post p.* Rhenanus *quod perpaucas*, cum sequacibus Aldo, Gryphio. Sed post lectio *quod post* restituta a Lipsio, Pichena, Ryckio. In ed. Gron. patr. est *qui post*, nescio unde. Sed id tamen repetiit filius. *Quod* verum puto, si *demotus* verum. Sin *detentus*, necessarium est, cum Gronovio corrigere *postquam*. Sed illud tota res suadet, ut credamus. *Post* deinde aut delendum, aut e cod. Bud. *perpaucas* legendum. Ab ed. pr. etiam abest *durante*. Ern. Sic cape. Post relationem imperatori factam· *Suetonius* aliquamdiu *detentus est rebus gerundis*, sed, *quod postea paucas naves in l. r. in his* (sic Bud.) *amiserat*, *quasi durante bello* etc. Ubi non opus cum Mureto legere *quamquam dur. b.* Ergo lectio recepta bene se habet. *Tanquam* indicat, bellum iam deflagrasse, quam Petronius Suetonio surrogaretur.

Alterum senatoris. Sic MSS. Flor. (Bud.) Guelf. Oxon. ed. pr. idque consentit magis stilo Taciti: unde restitui. Vulgo *senatoria.* Mox pro vulg. *eius propinquus* dedi cum I. Gron. *ei :* quod in MSS. Flor. Guelf. Bud. Agr. et ed. pr. est *et.* Et sic dudum coniecit Rhenanus. *Eius* est e coniectura Puteolani. Ern. Cum Rhenano faciunt et Muretus, Acidalius.

Domitius Balbus. Reinesius ad marginem scripserat: *an est Domitius Tullus, de quo simile quiddam narrant?* Plin. Ep. 8, 18. Dissimilem rem, qui inspexerit Plinium, videbit. Ern.

Vicio Rufino. Vett. *Vincio.* Lips. MSS. Flor. Oxon. Bud. Agr. Guelf. ed. pr. At ceterae edd. omnes *Vicio.* Corrigunt *Vinicio.* Etiam *Vincios* occurrere in monumentis antiquis, notavit bene Ryckius: sed tamen *Rufinus* esse cognomen *Viniciorum*, ex iisdem patere. Ern. *Vinicio* iam Rhen. volebat. Consentiunt Faernus, Mercerus. Recipio cum Bip.

Antonium Primum. Illum, qui postea acerrima fax Vespasiano ad

Primum et Asinium Marcellum sociaverant. Antonius audacia promptus: Marcellus Asinio Pollione proavo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quod paupertatem praecipuum malorum credebat. Igitur Fabianus tabulas iis, quos memoravi, et aliis minus illustribus, obsignat. Quod apud patres convictum: et Fabianus Antoniusque, cum Rufino et Terentio, lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria maiorum, et preces Caesaris, poenae magis, quam infamiae exemere.

41. Perculit is dies Pompeium quoque Aelianum, iuvenem quaestorium, tanquam flagitiorum Fabiani gnarum: eique Italia et Hispania, in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus adficitur quod reos, ne apud praefectum urbis arguerentur, ad praetorem detulisset, interim, specie legum,

civile bellum: cuius multa in Histor. libris 3. et 4. mentio. Lips.

Fabianus tabulas iis. Manuduxit me ad veram hanc lectionem Vaticanus, qui *tabulasiis* refert. Reliqui omnes *tabulariis.* Quantillus error, quantas tenebras? Nam ICti nostri misere torquentur in tabulariis istis eruendis. Alciatus eos putat, quos nunc tabelliones vocamus: contra Ferretus obsignatores et scriptores testamenti. Vertranius postremo, tanquam cornicum oculos, rescribendum censet: *Fabianus tabularius iis.* Lips. *Tabulasiis* quoque MSS. Flor., sed ita ut *s* erasum et *r* recentiori manu rescriptum esset. Etiam ed. pr. *tabulariis:* sed Guelf. *tabellariis.* Ern. Bud. *tabulariis.*

Lege Cornelia damnantur. Id est, ordine senatorio moventur. Nam, quamvis legis Corneliae ordinaria poena deportatio sit, et bonorum publicatio: tamen in honestioribus submotio etiam ordinis admissa est. Tacitus H. 2, 86. *Primus Antonius legibus nocens, et tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala senatorium ordinem reciperaverat.* Paullus Sent. 5, 15. *Hi, qui falsum vel alia testimonia dixerunt, aut in exsilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut curia submoventur.* Lips. Cf. idem Sent. 4, 7, 1.

Pompeium. Sic Flor. Bud. alii. Male vulgo *Pompeianum.*

Ad praetorem detulisset. Quem praetorem? urbanumne? Non opinor: nec enim eius in crimine cognitio. Olim sane proprius peculiarisque praetor, qui constitutis quaestionibus perpetuis cognosceret de Falso. Eum hic intelligi credo. Etsi enim pleraque iudicia in senatu aut apud praef. urbis, et praetorum potestas imminuta: mansit tamen,

mox praevaricando, ultionem elusurus. Additur senatus consulto: « qui talem operam emptitasset, vendidissetve, perinde poena teneretur, ac publico iudicio calumniae condemnatus. »

42. Haud multo post praefectum urbis, Pedanium Secundum, servus ipsius interfecit: seu negata libertate, cui pretium pepigerat, sive

86. *Vendidissetve. Venditassetve* cod. Agr.

opinor, veteris ritus imago quaedam et umbra: quam Ponticus hic pro re amplexus, non sine sua fraude. At *praefectum urbis omnia crimina omnino sibi vindicasse* ab Ulpiano traditum est l. 1, De offic. praef. urbis; non quidem ab Augusto, (falluntur, qui id censent; et Augustus ius tantum ei dedit in servos; et quod civium audacia turbidum, nisi vim metuat), sed crescente paullatim, concessu principum, ut solet, nova potestate. Lips.

Additur SCto. Sic MSS. Flor. Bud. Agr. ed. pr. Ryckius, L Gron. Cf. H. 4, 45. Ceterae edd. *SCtum*: quod sane speciosum est. Non enim videtur, in decretis senatus de poenis singulorum sancitum esse de generibus criminum. Potuere librarii verbo *additur* decipi, ut SC. acciperent *senatusconsulto*. Mox *venditassetve* e MS. Agr. edidit Ryckius, quod videtur natum, dum librarius hoc verbum praecedenti conformat. Post ed. pr. *perinde*, sine *ut*, quod inde a Puteol. omnes habent, usque ad Pichenam, estque et in Guelf. Delevimus deinde etiam *si*, post *ac*, quod non est in (cod. Agr. nec in) ed. pr. delerique voluit Faërnus. Ern. Bud. *vendidissetve* (hoc *ve* delevit 2. m.) *ut perinde.... ac si.* Id *ut* non habet Flor.

Iudicio calumniae condemnatus. Eum, qui praevaricatus sit, quive praevaricatorem emerit, fecerit, punit hoc SC. calumniae poena. Ea est talio et infamia, uti colligas ex l. penult. et l. 4. de praevaricat. Lips. Mox ed. pr. *interficit.* Ern. Bud. *interfecit.* De poena cf. Paull. Sent. 5, 4, 11.

Cui pretium pepigerat. Moribus receptum, uti servus interdum cum domino quasi pacisceretur in certum pretium: quod si exsolvisset, liber esset. Id pretium e peculio servi, vel adventicio lucro. Seneca Ep. 80. *Mancipia quoque conditionis extremae, et in his sordibus nata, omni modo exuere conatur servitutem; peculium suum, quod comparaverunt ventre fraudato, pro capite numerant.* Virgilius eo respiciens Ecl. 1, 33. *Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.* Et vetus sane ille mos, cuius vestigia plura in Plauto, ut Asin. 5, 8. Strobilus, reperto thesauro: *Quin ego illi invenisse me hanc praedam dico, atque eloquor? Igitur orabo, ut manu me mittat, ibo atque eloquar.* Gripus servus, Rudente 4, 2, 23..... *ad herum veniam docte atque astute. Pauxillatim pollicitabor pro capite argentum, ut sim liber.* Et clarius in Casina 2, 5, 7. *Quid ista tu me libertate territas? Vobis invitis at-*

amore exoleti infensus, et dominum aemulum non tolerans. Ceterum cum, vetere ex more, familiam omnem, quae sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi oporteret, concursu plebis, quae tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est: senatuque in ipso erant studia nimiam severitatem adspernan-

87. *Senatuque in ipso erant studia. Senatusqae, in quo ipsa* cod. Agr. Forte *senatus quia et eo ipse ferebatur in studia: eo* pro *eo usque*. Deinde *ex quis* cod. Agr. et Flor. bene pro *quibus*.

que amborum ingratiis, Una libella liber possum ego fieri. Quod non aliter intelligendum, quam ut cum hero iam ante pactus fuerit in libram. Et in hanc sententiam scripsit Hermogenianus adversus dominum consistere servis licere, *si qui suis numis redemptos se, et non manumissos contra placiti fidem, adseverent.* l. 53. de iudiciis. Item Ulpianus: *Qui se dicit suis numis redemptum, si hoc probaverit, exinde liber erit, ex quo redemptus est.* Interdum vero imaginaria quaedam emptio, interposita persona tertia, adhibebatur. De qua l. 4. de Manumiss. Quod si dominus non servaret fidem, querela servo Romae apud praef. urbi, ap. praesidem in provinciis, ex constitutione Divorum fratrum fuit, l. 5. ib. Lips.

Amore exoleti infensus. Amore edd. pr. Rhen. (e Bud.) et seqq. omnes ut et MS. Guelf. Sed Puteol. Riv. Beroald. Alciat. *amori*. Pro *infensus* Pichena malebat *incensus*. (sic c. Agr.) Sane infensus animus exprimitur sequentibus. Ern. Ryckius praefert *infensus*, ne idem bis dicatur; sed hoc potius de *infensus* valet.

Cum vetere ex more. Bene, veteri ex more. Nam etiam libera rep. id obtinuit, ex epistola Servii Sulpicii de caede Marcelli in Cic. Epp. 4, 12. *Ego tamen ad tabernaculum eius perrexi: inveni duos libertos et pauculos servos: reliquos aiebant profugisse metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset.* Hunc priscae severitatis ritum firmavit postea SC. Silanianum sub Augusto, itemque nunc Neronianum, de quibus Cuiacium vide Obs. 1, 18. et 10, 33. Addo, ne feminas quidam immunes exceptasque fuisse: suasus Taciti infra verbis, *numerum, aetatem, aut sexum miserantium.* Item rescriptio Hadriani l. 1. de SC. Silaniano. Lips. Cf. 13, 32.

Senatusque in quo. Expeditior sententia *senatuque in ipso.* Lips. MSS. (Flor. Bud. Oxon.) *senatusque in quo ipso.* Idemque exhibent edd. Rhenan. et seqq. usque ad Beregg. qui Lipsii correctionem recepit eum seq. nisi quod in pr. est *ipse*. At Puteol. dedit *senatus in q. i.* quod secuti sunt. Ber. Riv. Alc. Lipsius verum vidit. Nam nihil est, ad quod nominativus *senatus* referatur. Mox MS. Flor. et ed. pr. vitiose *multandum*. Recte contra *ex quis*, ut saepe. Vulg. *quibus* usque ad Ryckium. Ern. Bud. *multandum.... ex quibus.*

tium, pluribus nihil mutandum censentibus. Ex quis C. Cassius, sententiae loco, in hunc modum disseruit.

43. « Saepenumero, P. C., in hoc ordine interfui, cum contra instituta et leges maiorum nova senatus decreta postularentur: neque sum adversatus: non, quia dubitarem, super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum, et, quae converterentur, in deterius mutari; sed ne nimio amore antiqui moris studium meum extollere viderer. Simul, quidquid hoc in nobis auctoritatis est, crebris contradictionibus destruendum non existimabam, ut maneret integrum, si quando respublica consiliis eguisset. Quod hodie evenit, consulari viro domi suae interfecto, per insidias serviles, quas nemo prohibuit aut prodidit, quamvis nondum concusso senatus consulto, quod supplicium toti familiae minitabatur. Decernite hercule impunitatem. At, quem dignitas sua defendet, cum praefectura urbis non profuerit? quem numerus servorum tuebitur, cum Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? cui familia opem feret,

C. Cassius. Legum probe gnarus. 12, 12. Cf. Ryck. ad 6, 15. Paullo post Bud. *melius ac rectius.*

Quod h. evenit. Sic MSS. ed. pr. Rhen. et seqq. In ed. Puteol. *venit* vitio operarum: id tamen tenuere Riv. Beroaldus, Alciatus. Ern.

At, quem dignitas sua defendet. Rhen. et MS. Bud. notat *ut quem:* ex aliis nil notatum video. At mirum, ni hic dissentiat MS. Flor. cum dissentiat ed. pr. quecum tam saepe convenit illi optime. Ea habet: *ut quem dignitas sua defendat, cui praefectus urbis non profuit?* *Praefectus* haud dubie pro *praefectura.* Certe *at* h. l. non satis commodum, ut sensit etiam Rhenanus, qui volebat *ecquem.* In illo autem ironia belle continuatur. Vulgatum est a Puteolano: qui haec sequentibus similia efficere voluit. Guelf. *atque d. s. defendet, vel cui praefectura urbis non profuit.* At MS. Reg. ap. Brot. *ut quem.* MS. Corb. *et quem*, quod favet coniecturae Rhen. Mox MSS. plures ap. Brot. *cui.* Ern. Rhen. servavit *at quem.* Bud. *cum praefectus urbis.* unde 2. m. fecit *cui praefectura.* Mox idem *opem ferat* et paullo post *anne.*

quae ne in metu quidem pericula nostra avertit? An, ut quidam fingere non erubescunt, iniurias suas ultus est interfector? quia de paterna pecunia transegerat, aut avitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus ultro, dominum iure caesum videri. »

44. « Libet argumenta conquirere in eo, quod sapientioribus deliberatum est? Sed et si nunc primum statuendum haberemus, creditisne, servum interficiendi domini animum sumpsisse, ut non vox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur? Sane consilium occuluit, telum inter ignaros paravit: num excu-

88. *Quae ne in metu quidem.* Puto: *quae ne sui metu quidem pericula nostra avertit. Sui metu avertit* cod. Agr. Vid. 4, 24 6, 19. Deinde c. seq. puto: *si libet argumenta conquirere.*

Avertit. Suspicor Tacitum scripsisse: *quam ne in metu quidem pericula nostra advertunt.* Sic habes verbum exquisito illo usu, quo esse solet interdum apud nostrum et Livium. Gron. Ut edidi, est in edd. vett. omnibus, unde restituit iam Ryckius (ex Agr.) *Advertit* edidit Lipsius et seqq. quod et MS. (Bud. et) Guelf. exhibet. Elegans tamen est I. F. Gronovii coniectura. Ern.

Quia de paterna pecunia. Abite sinistrae manus: nihil mutandum. Ἐλλειπτικῶς ista et ἐξ ἀντιστάσεως capienda sunt. Lips.

Libet orgumento conquirere. Interrogationis nota est a Freinshemio: et sic placebat Ursino. Sensus est: Frustra argumentis demonstrabimus, quod maiores, nobis haud paullo sapientiores, re satis deliberata iam decrevere. Sequentia Rhenanus sic cum antecedentibus coniungenda censet: *ac si nunc primum st. haberemus.* Ern. Bud. *Sed si.*

Animum insumpsisse. Sic MSS. edd. pr. Puteol. Ber. Alc. sed Rhenanus (e Bud.) correxit *sumsisse.* Vetus restituit Ryckius, sequente I. Gronovio. Ego quoque veterem lectionem retinui, sed vereor, ne *sumsisse* melius sit. Ryckius ad Statium Theb. 12, 643. provocat: *dignas insumite mentes Coeptibus.* Sed ibi *coeptibus* videri potest esse dativus. Aliud autem est *mentem insumere alicui*, aliud *mentem insumere* simpliciter. Illa forma saepe apud nostrum ut 3, 44. 16, 23. Huius nullum exemplum mihi, quod sciam, alibi occurrit. In MS. Guelf. syllaba *in* est in litura, potuitque nasci, ut alibi, e finali litera praecedentis verbi. Ern. Bene. Bip. sequuntur Budensem.

Occuluit. Flor. *occultavit.*

Num excubias transiret. Nocturnas ergo ad liman excubias servorum habuerunt domini potentiores. Quod tu mihi, philologe, observa. Quinctil. Declam. 1, pro Caeco: *Dicitur caecus sine rectore, sine duce ... per inane longum, per tot*

bias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, caedem patraret, omnibus nesciis? Multa sceleris indicia praeveniunt. Servi si prodant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios, postremo, si

89. *Transiret... recluderet... inferret,... patraret.* Cod. Agric. *transire, recludere, inferre, patrare.* Ut *quivis* subintelligatur. — 90. *Si prodant, possumus.* Non *possumus* cod. Agr.

offensa limina, per excubantes servulos errasse cum ferro: cubiculum deinde patris ingressus. Idem Declam. 2, 16. pro Caeco: *Tu sentis, quando senem vicerit lassitudo curarum.... Scis pariter, an una quiescentium fores vallaverit cura servorum.* Apuleius Met. 2. *Pueros ablegat arbitrio nocturni gannitus:* qui alioqui de more procubabant. Silius 1, 66. ad hunc ritum de Annibale: *Saepe etiam famuli turbato ad limina somno Expavere trucem per vasta silentia vocem.* Vide et Appianum Civ. 2, 99. in Catonis morte, et Tacitum in Othonis H. 2, 50. Lips.

Multa sceleris indicia praeveniunt servi. Si. Retineo veterem interpunctionem: et *praeveniunt* non accipio, ut sit, praecedunt, ante scelus existunt; sed, ut sit, occupant, praecipiunt, deprehendunt, antequam scelus eventum habeat. Sic alibi noster *praeventam gratiam*, id est, occupatam. Haec illi *si prodant*, extra periculum sumus: si dissimulant et succumbimus sceleri, manente SC. Silaniano, *non inulti* peribimus. Gron. At haec non est vetus interpunctio, sed ea, quam nos exhibuimus; quae est in ed. pr. Puteol. Beroald. Alc. In ed. Rhenani mutata est, sed tacite, et vitiose, ut manifestum est. Sic enim habet (e Bud.) *praeveniunt servi, si prodant. Possumus.* Et tamen hoc secuti Aldus, Gryphius etc. Inde factum deinde: *praeveniunt servi. Si prodant, possumus.* Et haec est vetus Gron. interpunctio. Sensus est planus in vetere interpunctione, quam nos restituimus. Multa sceleris indicia se exserunt ante, quam facinus patretur, nec ita tale consilium premi potest, quin indicia quaedam, vel per imprudentiam, erumpant. Ea si servi animadversa prodant, nihil a servis timendum est. Ern.

Possumus singuli inter pl.... anxios. Haec sunt, ut mihi videtur, vitiosa. Nam haec coniunctim haud dubie capienda sunt: *possumus singuli inter plures tuti*, ut mox *inter nocentes non inulti.* Quid iam fiet reliquis, *inter anxios?* Scire velim, unde ista sint? In pr. ed. *anxios* non est. Quid in libris aliis scriptis sit, non reperio notatum. Guelf. quidem *anxios* habet, quod, a Puteolano editum, omnes secuti sunt. Vereor, ne ita supplere maluerit aliquis, quam *inter* illud delere, quod librarius, per errorem scriptum, delere noluerat, ut saepe factum scimus. Si deleas cum *anxios*, belle procedit oratio. Nisi quis malit, alium nominativum ante ista verba excidisse, quia sequitur *postremo*: quod saltem duo membra praecedentia exigere videtur. An *securi?* Sed etiam ap. Cic. Mur. 23. *denique* est, praecedente uno tantum membro. Ern. Non video, quid sibi hic velit Ern. Tria membra hic ad-

pereundum sit, non inulti inter nocentes agere. Suspecta maioribus nostris fuere ingenia servorum, etiam cum in agris aut domibus iisdem nascerentur, caritatemque dominorum statim acciperent. Postquam vero nationes in familiis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra, aut nulla sunt, colluviem istam non nisi metu coërcueris. At quidam insontes peribunt. Nam et ex fuso exercitu, cum decimus quisque fusti feritur, etiam strenui sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur. »

45. Sententiae Cassii, ut nemo unus contra ire ausus est, ita dissonae voces respondebant, « numerum, aut aetatem, aut sexum, ac plurimorum indubiam

91. *Fusti feritur.* Cod. Agr. *fustinetur.* An *fusti necatur!* (Vide nos ad Velleium 2, 78.) vel *fustigatur.* Glossae Labbei *Fustigatus*, *βακλισθεὶς*. *Fustigo*, *ξυλοκοπῶ*, *τύπτω ξύλῳ*. *Fustigo*, *μαστιγόω*. Deinde *sortiantur* sine τῶ non scripti omnes. Bene.

sunt, egregie disiuncta. Opponuntur *singuli pluribus*, *tuti anxiis*, *non inulti nocentibus*.

Nam et ex fuso exercitu. Neque interrogationis notam admiserim, nec negandi particulam quam fatetur satis Pichena in Flor. non apparuisse, quum ex Veneto accessit. Est autem oratio brevis, continens rationem eius, quod non ponitur, sed intelligitur ex praecedenti. Quasi foret: *At quidam insontes peribunt.* Pereant sane; neque id hoc solum casu contingit. *nam et ex fuso exercitu* etc. *etiam strenui sortiuntur.* id est, sortem trahunt inter decimandos, et saepe accipiunt iniquiorem, pereuntque insontes. Neque enim *sortiuntur* καθηγτικῶν, ut volunt. Cicero in Verr. 2, 29. *Dic, inquit, illi adesse non possunt. Nam hercle, inquit Minucius, me quoque Petilius, ut sibi in consilio essem rogavit: et simul a subselliis abire coepit.* Intelligitur, immo et ego, inquit Minucius, adesse non possum: *nam hercle me* etc. Pluribus alibi hoc in sermone compendium illustramus. GRON. Rectissime. Et plane sic est in ed. pr. Rhen. (e Bud.) Ald. Gryph. Alterum dedit Puteol. quem secuti Riv. Ber. et Alc. A MSS. Flor, Guelf. etiam abest *non.* Ac mirum, cur lectionem Puteol. receperint recentiores. Bene igitur antiquius ac verius restituere Ryckius et I. Gron. In *fusti* (sic Bud.) hic quoque variatur, ut supra c. 8. ERN. Puteol. *Num et ex fuso.... non sort.?* Acid. *non et ex f. sort.?* Bip. coniiciunt: *Nonne ex f.*

Ut nemo unus. In MS. Guelf. *unus* est in litura. Fuerat *bonus*, (Sic Bud.) Sed *unus* verum est. Mox in eodem est *dubiam*, absorpta syllaba *in.* ut saepe a praecedente

innocentiam » miserantium. Praevaluit tamen pars, quae supplicium decernebat. Sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine et saxa ac faces minitante. Tum Caesar populum edicto increpuit, atque omne iter, quo damnati ad poenam ducebantur, militaribus praesidiis sepsit. Censuerat Cingonius Varro, ut liberti quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. Id a principe prohibitum est, « ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per saevitiam intenderetur. »

46. Damnatus iisdem consulibus Tarquitius Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statilium Taurum, proconsulem ipsius, meminerant. Census per Gallias a Q. Volusio et Sextio Africano Trebellioque Maximo

litera. Ern. Bud. a 1. m. *indubiam innocentiam*, unde 2. m. fecit *indubie*. Admitti posset deleto *ac* praecedente.

Et saxa ac faces. Sic MSS. Flor. Guelf. et edd. omnes ante Rhenan. qui (e Bud.) copulam *et* delevit. Notum est Virgilianum Aen. 1, 150. *iam faces et saxa volant*. MSS. iidem etiam et edd. Puteol. Ber. Alc. habent *minante*. Sed frequentativis gaudet noster. Mox *incenderetur* scripti (Bud. a 2. m.) et edd. omnes ante Pichenam, qui coniecturam Rhenani et Merceri recepit primus, idque secuti sunt ceteri. Ern. Bud. *minitante*. Idem *incenderetur* a 2. m.

Tarquitius Pr. Huius *M. Tarquitii* ProC. nomen in numo Claudii et Neronis, apud Patinum, Valentem, cuso a Nicomediensibus: unde patet, statim ab accusatione, quae facta est anno ante mortem Claudii, accepta provincia missum proconsulem. Quod in numo Neronis est M. Ταρκυτίου Πρεισκου. id puto esse cum viris doctis vitiosum; sed ut cum Spanhemio putem, esse potius pro Πρίσκου (vid. de Us. et Pr. Num. t. 2, p. 593.) quam cum Perizonio Πρυτανικοῦ ap. Ryckium ad 12, 59. Ceterum libri, ita ut supra, variant inter *Tarquitius* et *Tarquinius*. Ern. Bud. *Tarquitius*. *Interrogare* pro accusare occurrit et 16, 21.

Qui accusatum ab eo Statilium Taurum. Supra 12, 59. Lips. Guelf. (et Bud.) *quia*. MS. Flor. *proconsule*, quod recepit I. Gron. Ceteri omnes scripti (etiam Bud.) et editi *proconsulem*. recte. Vid. ad 2, 52. Pro ipsius MSS. Reg. Corb. ed. pr. *ipsi*. Ern. Bud. *ipsius*. Ryckius praefert *quia*, quod et Flor. et Agr. et ed. Ven. habent. Mihi hiatus, qui ex seq. voce oritur, displicet. Mox Bud. *valitudine*, sic saepius.

A Q. Volusio etc. Ed. pr. *Volusino*. V. Lips. ad c. 56. Sed deinde

acti sunt, aemulis inter se, per nobilitatem, Volusio atque Africano: Trebellium dum uterque dedignatur, supra tulere.

47. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantum, praeumbrante imperatoris fastigio, datur, clarus: adeo, ut Nero, aeger valetudine, et adulantibus circum, qui « finem imperio adesse » dicebant, « si quid fato pateretur, » responderit, « habere subsidium rempublicam. » Rogantibus dehinc, « in quo potissimum? » addiderat, « in Memmio Regulo. » Vixit tamen post haec Regulus, quiete defensus, et quia nova generis claritudine, neque invidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum a Nerone, praebitumque oleum equiti ac senatui, graeca facilitate.

92. *Praebitumque oleum. Oletum* cod. Agr. Non puto. *Oletum* Catoni locus, in quo seritur olea. Mox pro *Antistio* idem cod. *C. Antistius.*

MSS. Flor. (Bud.) Reg. Corb. Agr. *Sextio* pro vulg. *Sexto*, quod cum Ryckio et I. Gron. recepimus. *Supra tulere* i. e. fecere, ut plus ipse gloriae, laudis, gratiae ferret. Ern.

Eo anno. MS. Reg. *eodem anno,* ut supra *iisdem coss.* Mox in *praeumbrante imp. f.* ductum verbum e graeco ἐπισκιάζειν, quo sic utuntur elegantissimi, Demosthenes, Lucianus et alii. Ern.

Addiderat. Sic edidi ex MS. Guelf. et ed. pr. cum in ceteris omnibus sit *addiderit.* Atqui illud necessarium est in recepta ab omnibus interpunctione. *Addiderit* requirit *et rogantibus dehinc.* Ern. Bud. *addiderat.*

Gymnasium. Hac occasione vide quae de Demetrio Cynico referat Philostr. in v. Apoll. 4, 42.

Praebitumque oleum. Si oleum populo tanto praebitum, nihil novum aut graecanicum: praebuit ante P. Scipio, quem aedilem dedisse congium olei in vicos singulos Livio credo 25, 2. Dedit et C. Caesar post victoriam Africanam. Τόν τε δῆμον (inquit Dio 43, 31.) λαμπρῶς εἱστίασε, καὶ σῖτον ἔξω τοῦ τεταγμένου καὶ ἔλαιον προσέδωκεν αὐτῷ. Etiam M. Agrippa in aedilitate oleum et salem, ut auctor idem Dio 49, 43. Sed nemo eorum ad gymnasium, quod hic Nero. Plinius 15, 5. *Usum olei ad luxuriam vertere Graeci, in gymnasiis publicando.* Adde Sueton. 12. Lips. Exemplum talis graecae facilitatis in Seleuco Nicatore ap. Ios. A. I. 12, 3. qui etiam Iudaeis a praefectis gymnasiorum pecuniam ad oleum emendum dari iussit. Ern. Oleum in eo gymnasio

48. P. Mario, L. Asinio coss. Antistius praetor, quem in tribunatu plebis licenter egisse memoravi, probrosa adversus principem carmina factitavit, vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapulam epulatur. Exin a Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem, precibus Tigellini, soceri sui, receperat, maiestatis delatus est. Tum primum revocata ea lex: credebaturque haud perinde exitium Antistio, quam imperatori gloria quaesita, ut condemnatus a senatu, intercessione tribunicia morti eximeretur.

93. *Tum primum revocata ea lex credebatur.* Lege: *tum primum revocata ea lex, credebaturque haud perinde exitium Antistio, quam imperatori gloriam quaesivisse.* Nec multum abludit Freinshemius.

praebitum aut ad ludorum gymnicorum, aut ad thermarum, quae ibi, usum, existimat P. Faber Agonist. 3, 16.

P. Mario, L. Asinio coss. Nomen huius primi consulis corrupte legas in vetusta Persii vita nuper cum Iuvenalis Scholiaste edita; *Decessit Persius VIII. Kalend. Decembr. Rubrio Mario, Asinio Gallo COSS:* scribe, *Publio Mario*, cui cognomen fuit Celsus. LIPS. Cf. et Grut. Inscr. p. 1106, 7.

Quem in tribunatu licenter egisse memoravi. 13, 28. LIPS.

A Cossutiano Cap. De hoc 11, 6. 13, 33.

Tum primum revocata etc. Locus haud dubie vitiosus, eaque de caussa varie tentatus. Libri non magnopere variant, nisi quod edd. Puteol. Beroald. Alc. *ne condemn.* ed. pr. *exponeret*, pro *eximeretur;* utrumque vitiose: denique MS. Flor. *ut* non habet, quod in Guelf. est in litura. (Bud. habet *ut.*) Tentatur correctio sic, ut alii, auctore Mercero, *qua* corrigant, alii cum Mureto *quaereret:* Acidalius *credebaturque quaesisse:* Freinsh. *credebaturque.... gloria quaesita:* Iac. Gronovius denique *credebaturque quaeri, uti*: quod ille etiam in contextum recepit. De *credebaturque* haud ambigo: nam non lex quaesivit gloriam Neroni, sed accusator et ipse Nero: de altera parte nihil dum definire audeo. Magis tamen inclino in *quaesitam.* Etenim non videtur dicere velle Tacitus, quid homines de re iudicarint ante eventum, sed quid post eventum: ex quo videbant, Neronem spe falsum sua et accusatorem. Si ante caussam actam sic credidissent, nihil impedisset, quo minus durius statuerent. Sed offensio Neronis et rescriptum indicabat, voluisse materiam habere gloriae. Atque ante qui scire poterant? ERN. Bud. vulgatum habet, *credebatur, quae.... gloriam quaesivit.* Freinshemii emendationem meam feci. Ryckius probavit, nec tamen recepit.

Intercessione tribunicia. Intercessione ipsius Caesaris: qui ita ele-

Et, cum Ostorius, « nihil audivisse, » pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum: censuitque Iunius Marullus, consul designatus, « adimendam reo praeturam, necandumque more maiorum. » Ceteris inde adsentientibus, Paetus Thrasea, multo cum honore Caesaris, et acerrime increpito Antistio, « non, quidquid nocens reus pati mereretur, id, egregio sub principe, et nulla necessitate obstricto senatu, statuendum, disseruit. Carnificem et laqueum pridem abolita: et esse poenas legibus constitutas, quibus, sine iudicum saevitia et temporum infamia, supplicia decernerentur. Quin in insula, publicatis bonis, quo longius sontem vitam traxisset, eo privatim miseriorem, et publicae clementiae maximum exemplum futurum. »

94. *Quin in insula, publicatis bonis. Quin in insulam relegatus publicatis bonis* cod. Agric. Deinde puto: *eo privatim ut miseriorem, ita publicae clementiae* etc. Nam cod. Agr. *eo privatus miserior.*

mentiae gloriam pararet. Lips. Ad instar Augusti 1, 2.

Iunius Marullus, consul designatus. Inter suffectos non dubie consules. Sed in hunc ipsum annum, Annaeum Senecam et Trebellium Maximum coss. referunt viri docti in opere Fastorum: et loca sunt, quae annuunt. Ausonius tamen in Panegyrico Senecae consulatum aperte detrahit: *Dives Seneca, nec tamen consul, arguetur rectius quam praedicabitur non erudiisse indolem Neronis, sed armasse saevitiam.* Quo loco video esse, qui negationem subtrahant, leguntque: *Dives Seneca, tamen consul.* Lips. V. Pigh. ad a. 814. et Vinet. ad h. l. Ausonii, qui consules suffectos parum curasse videtur.

Obstricto senatu. Vett. edd. ante Rhenanum *senatui.* Si copula *et* abesset, probarem. Nunc *senatu* verum est. Ern. Bud. *senatu:* et sic iam Puteol. Contra Berold. *senatui.*

Carnificem et laqueum. Respondent illi decreto, *more maiorum necandum.* Ex quo clare discis, quid *punire* Tacito *more maiorum.* Lips. Adde Suet. Ner. 39. Ern.

Quin in insula. Haec lectio a Pichena inducta, velut ex ed. Veneta Puteol. Sed in ea est *quin in insulam:* ut in MS. Guelf. ed. Beroald. Alc. Ceterum verum puto. MS. Flor. *qui in insula.* Agr. *qui in insulam.* Ed. pr. *qui ne insula.* Rhenanus *quin insula*, quod omnes usque ad Pichenam secuti sunt. Ern. Bud. *qui insula.*

Eo privatim miserior. Lego: *eo privatim miseriorem:* et sermonis textus ita postulat. Lips. Recte: nec dubitavi recipere. Faërnus malebat

49. Libertas Thraseae servitium aliorum rupit. Et, postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam eius iere, paucis exemptis: in quibus adulatione promptissimus fuit A. Vitellius, optimum quemque iurgio lacessens et respondenti reticens, ut pavida ingenia solent. At consules, perficere senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Caesari. Ille, inter pudorem et iram cunctatus, postremo rescripsit, « nulla iniuria provocatum Antistium, gravissimas in principem contumelias dixisse: earum ultionem a patribus postulatam, et, pro magnitudine delicti poenam statui, par fuisse: ceterum se, qui severitatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere. Statuerent ut vellent: datam etiam absolvendi

95. *Datam etiam absolvendi licentiam.* Lege *ratam et absolvendi licentiam.* Certe cod. Med. habet *et.*

futurus: sed accusativi cum infinitivo sunt in superioribus. Ern.

Silentium aliorum. Vett. *servitium.* At velim consideres, satin' sana haec tota narratio sit. Antea praedixit: *tum primum revocata ea lex credebatur, quae haud perinde exitium Antistio, quam imperatori gloriam quaesivit, ut condemnatus a senatu, intercessione tribunicia morti eximeretur.* Quid? condemnatusne Antistius a senatu? Contra video. In insulam seponitur. Idem intercessione Caesaris morti eximitur? Falsum. Nec quidquam in tota re, quod Neroni clementiae gloriam, saevitiae potius invidiam, parere possit. Ego sane aestuo: nec cuneum reperio huic nodo. Nisi placet cum Iosia Mercero elegantissimo iuvenum legi, *qua haud perinde*, ut ad accusatorem referas, non ad legem: qui non tam exitium eo facto quaerebat, quam gloriam principi. Sed hominis consilium Thraseae sententia subvertit. Lips. *Servitium* omnes edd. ante Rhen. qui *silentium* invexit. Non bene. Notior formula *silentium rumpere*, imposuit sive ipsi, sive MS. Bud. librario. Pichena bene vetus restituit. Sensus est: παῤῥησία Paeti fecit, ut ceteri quoque libere decernerent. Ern. Omnino in Bud. *silentium*, unde Rhen. At *servitium* fere sic 15, 61.

Paucis exemtis. Flor. habet *exeptis.* Forte *exceptis*, Pichena inquit. Foret id sane melius. Sed a scriptura illa nihil extrices. Virgula super e omissa est. Ed. pr. *exeptis.* Ern. Sic et Bud.

Et respondenti reticens. Sic etiam Livius 23, 12. ubi v. I. Fr. Gron. Ern.

Data etiam absolvendi. Melius e

licentiam.» His atque talibus recitatis, et offensione manifesta, non ideo aut consules mutavere relationem, aut Thrasea decessit sententia, ceterive, quae probaverant, deseruere: pars, ne principem obiecisse invidiae viderentur; plures numero tuti; Thrasea sueta firmitudine animi, et ne gloria intercideret.

50. Haud dispari crimine Fabricius Veiento conflictatus est, «quod multa et probrosa in patres et sacerdotes composuisset, iis libris, quibus nomen *Codicillorum* dederat.» Adiiciebat Talius Geminus, accusator: «venditata ab eo munera principis, et adipiscendorum honorum ius.» Quae caussa Neroni fuit suscipiendi iudicii: convictumque Veientonem Italia depulit, et libros exuri iussit, conquisitos lectitatosque,

priscis: *datam etiam abs. licentiam.* Lips. Nam sic MSS. Flor. (Bud. a 1. m.) Guelf. edd. pr. Puteol. Ber. Alc. idque bene restituit Pichena. Ablativi sunt a Rhenano. *Licentia* dicitur illa quidem etiam in bonam partem apud nostrum, ut 1, 26. sed forte hic non absurdum sit existimare, data opera ambiguitatem quaesitam. Ceterum in Guelf. (it. ed. Put. Ber.) est *et* pro *etiam*, fortasse melius. Vide tamen ad c. 36. extr. Ern.

Fabricius Veiento. Puto illum esse, qui A. Fabricius Dioni dicitur: quique, praetor, canes circensibus ad currus adiunxit pro equis. Lips. Ryckius de eo laudat Plinium ep. 4, 22. Iuvenal. Sat. 4, 113. Mox bene Pichena *quod multa* e MS. Flor. pro *qui, m.* Sic etiam ed. pr. MSS. (Bud.) Guelf. Ern. Bud. *Vegento.*

Nomen Codicillorum dederat. Noto, fuisse morem, uti in testamentis convicia quaedam et probra liberius scriberent: quae ante Augustum inobservata et permissa. Scilicet, quia supremis illis tabulis et voci, danda videbatur aliqua libertas. Frenum iniicere senatus voluerat, sed ille idem princeps (ut Suet. ait c. 56.) *de inhibenda testamentorum licentia, ne senatus quidquam constitueret, intercessit.* Ea enim germana lectio, germana mens eius loci: non, ut vir doctus substituit, *scommatorum.* Exempla in Tacito passim, de iis, qui supremis tabulis multa atrocia in Macronem, in Tiberium, aliosque potentes, composuerint. Hoc exemplo ergo maledicentiae suae cavens Veiento, inscripsit opicos et oscos eos libros, Codicillos. Lips.

Talius Gem. Muretus volebat *T. Allius*, idque olim probabat Lipsius, reiecit postea. Nec spernendum putat Ryckius, proferens ex inscr. vetere *Q. Allium Max. consulem.*

donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi oblivionem adtulit.

51. Sed gravescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur: concessitque vita Burrus, incertum valetudine, an veneno. Valetudo ex eo coniectabatur, quod in se tumescentibus paullatim faucibus, et impedito meatu, spiritum finiebat. Plures, iussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, illitum palatum eius noxio medicamine, adseverabant: et Burrum, intellecto scelere, cum ad visendum eum princeps venisset, adspectum eius aversatum, sciscitanti hactenus re-

96. *Quod in se tumescentibus paullatim faucibus. In se* non placebat. Putabam *quod insuetum tumescentibus. Vana tumens* apud Virg. 11, 854. Sic *rarum* saepe alibi. Vid. Ann. 2, 15. Sed *in se* probum est. Seneca ep. 95. de crapula: *Inde suffusio luridae bilis, et decolor vultus, tabesque in se putrescentium, et retorti digiti articulis obrigescentibus.* Deinde *spiritus finiebat*, ut 6, 50.

Talia occurrit ap. Murator. p. 1501, 2. Mox MS. Bud. et Guelf. a manu sec. *vendicata.* Male. Post idem Guelf. *indicii.* Ern.

Valetudine an veneno. Sic Rhen. ex scriptura, ut ait, regii codicis, i. e. Bud. quod secus est, nam is clare habet *valitudine aut veneno*, ut Puteol. Beroald.

Quod in se tumescentibus. Muretus corrigit *intumescentibus.* Placet. Certe *in se* vitiosum est. Ern. *In se* idem esse ac *per se* autumat Hiller. Rac. 39. Sic *per se* quaedam *intumescere* docet Celsus 7, 2. i. e. *vitio intus orto.*

Impedito meatu spiritum finiebat. Haec corrupta esse credo, legendumque: *et imped. meatu spiritus, finiebat*, sive etiam *finierat. Spiritus meare* dicitur; ut ap. Curtium 3, 5. *Finire* autem simpliciter pro mori, noster cum aliis dixit 6, 50. Id ignorans librarius e *spiritus* fecit *spiritum.* Adiuvat MS. Guelf. in quo est *spiritu.* Litera *s* absorberi potuit ab initiali sequentis verbi. Denique haec coniecerunt homines post mortem Burri. Itaque melius *finierat*; quod et sequentia desiderant. Ern. *Animam finire* Ovid. dixit Met. 7, 591.

Illitum palatum eius. Eius habent MSS. Flor. Guelf. et edd. vett. ante Rhen. qui auctore MS. Bud. delevit, ut mox *eum.* Tacitus, etsi brevitatem alias affectans, libenter hoc pronomine sine necessitate utitur, ut supra iam notavimus. Item infra hoc capite *veterem imp. atque inf. in eo secutus.* Cicero et Livius sine *in eo* dixissent. c. 59. *talem eum centurio trucidavit.* Sufficiebat *talem.* c. 62. *accitum eum Caesar admonet*: quamquam et Livius interdum sine necessitate pronomen addit. V. not. ad Suet. Caes. 7. Ern.

Adspectum eius aversatum, sciscitantique hactenus respondisse, Ego

spondisse, « Ego me bene habeo. » Civitati grande desiderium eius mansit, per memoriam virtutis, et successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia et adulteria. Quippe Caesar duos praetoriis cohortibus imposuerat: Fenium Rufum, ex vulgi favore, quia rem frumentariam sine quaestu tractabat: Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiam

97. *Sine quaestu tractabat.* Forte *sine questu.* Sine querela plebis. Infra c. 60. *Inde crebri questus, nec occulti, per vulgum.* — 98. *Veterem impudicitiam atque infamiam in eo secutus.* Forte *veterem impudicitiae atque infamiae vitam in reo sec.*

me bene habeo. Heinsius sic distinguit: *sciscitantique, hactenus, respondisse, ego me bene habeo.* Acute: et illud *hactenus*, ut Burri, non Taciti, etiam praefert Aurelii lectio, verba ista, *hactenus ego me bene habeo*, alio charactere formata exhibens. Commode tamen, *hactenus respondisse*, potest exponi, hoc tantum. Vide Observ. in Eccles. cap. 22. In eo autem responso quae vis sit, dicet Seneca Epist. 24. *Sicut illum Cn. Pompeii socerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, cum teneri navem suam videret ab hostibus, ferro se transverberavit, et quaerentibus, ubi imperator esset, Imperator, inquit, bene se habet. Vox haec illum parem maioribus fecit et fatalem Scipionibus in Africa gloriam non est interrumpi passa*, etc. Gron. Hoc verum. Sed MS. Flor. (et Bud.) et ed. pr. habent *sciscitanti*, sine copula *que:* quod secutus sum. Mox ed. pr. *flagitia adultima:* vitiose pro *adulteria.* Etiam a Flor. abest copula. Sed, nisi Tacitum parum accurate scripsisse dicamus, hic aliud quid latet. Nam *adulteria* sunt in *flagitiis.* Nisi vero voluit generi hanc speciem addere, ut in quam in primis flagitiosus esset. Post Rhen. malebat *tractaverat.* Immo *tractarat.* Ern. Bud. *tractabat.*

Sofonium Tigellinum. Tigellinum libri appellant, et Graeci, quibus semper Τιγελλῖνος. Sopronium corrupte epitoma Dionis: Ofonium Tacit. H. 1, 72. Quod ait de vetere infamia, intelligit, credo, stuprum eius cum Agrippina matre Neronis: qua caussa a Caio in exsilium pulsus. Dio, 59, 23. ἐν τούτοις δὲ τότε φεύγουσι, καὶ ὁ Τιγελλῖνος ὁ Σωφόνιος, ὡς καὶ Ἀγριππίνην μεμοιχευκώς, ἐξέπεσεν. Mentio clara hominis, immo brevis vitae descriptio ad versum 1, 155. *Pone Tigellinum*, in scholiaste veteri Iuvenalis: *C. Fulcinius* (corrigendum, *C. Ofonius*) *Tigellinus, patre Agrigentino, Scylaceum relegatus iuvenis, egens, verum admodum pulcher, in concubinatum a Bincio et Lucio Domitio maritis Agrippinae et Fulviae sororum Caesaris, atque in utriusque uxoribus suspectus, ob hoc urbe summotus.* Plura illic vide, sed haec corrige: *a Vincio et Lucio.* Itemque *Agrippinae et Liviae sororum C. Caesaris.* Nihil certius. Nam M. Vinicius Li-

atque infamiam in eo secutus. Atque illi pro cognitis moribus fuere: validior Tigellinus in animo principis, et intimis libidinibus adsumptus: prospera populi et militum fama Rufus: quod apud Neronem adversum experiebatur.

99. *Quae illi pro cognitis.* Sic et cod. Agr. Sed emendat pro *ingenitis*. — 100. *Ex intimis libidinibus. Et in intimis* cod. Agr. et Vatic. Lege *et intimis libidinibus.*

viam Germanici filiam uxorem habuit, et L. Domitius Agrippinam. Tacitus 6, 45. Idem Tigellini nomen corruptum odoror in Egesippi 4, 20. ubi de Nerone. *Et ideo*, inquit, *nequissimis se Nymphidio et Gemellino praecipue credendum putavit.* Gemellinum hunc nusquam reperias, et suppone fidenter *Tigellino.* Adprobat, quod ipse subdit, desertum Neronem ab utroque: quod historiae, et nominatim de Tigellino Tacitus, prodiderunt. Lips. *Offonium* vel *Ofonium Tigillinum* vett. edd. usque ad Lipsium. Ern. Sic et Bud.

Ac quae illi pro cognatis moribus. Non displicet Farnesiana scriptura. *Atque illi pro cognitis moribus fuere*, id est, praescitum antea, qui mores utriusque. Vatic. refert *progenitis moribus.* Tentabam *pro gentis maioribus.* Quasi commendatione vitiorum pro natalibus usus. Humilitatem quidem generis eius notat idem Tacitus H. 1, 72. *Sofonius Tigellinus obscuris parentibus, foeda pueritia.* Forte et sic leg. *ut qui illi pro geminis moribus faveret.* Geminum, simile. Emeritus ergo Tigellinus favorem Neronis similitudine morum vitiorumque. Sed, ne dissimulem, Farnesiana lectio firmari omnino a Victore videtur, phrasim hanc aemulante, immo sumente a Tacito, in Othone: *Qui potentia dies fere quinque et octoginta, praecognitis moribus, potitus, postquam a Vitellio pulsus est, mortem sibi conscivit.* Atque ita Victor: tamen ingeniosus Mercerus divisim illa Farnesiani codicis legebat: *illi pro cognitis:* tales, quales iam ante noti. Lips. Sive potius, ita valuere, ut mores cogniti cuiusque ferebant. Ita certe vult Mercerus, atque id sequentia desiderant; in quibus explicatur distincte de singulis, quid sit, *pro cognitis moribus esse.* Ceterum correctionem Merceri recepit primus Pichena, quem ceteri secuti sunt. MSS. Fl. (Bud.) Guelf. *atque illi pro cognatis moribus fuere:* quod I. Gronovius explicat *congenitis*, quos iuvenes velut insitos secuti erant, nec ad honores provecti emendarant. Mirum. Immo, si Tacitus ita dedit, sensus est: ita apud quemque favorabiles fuere, ut cuique similes moribus erant. Nam ut Graecis σύμφυτος est pro similis, sic *cognata* Latinis, similitudine quadam inter se coniuncta, similia. Ryckius e cod. Agr. dedit: *quae illi pro cognitis moribus fuere.* Male. Ed. pr. *atque illi praegenitis moribus fuere.* Ern.

Ex intimis libidinibus. Vatic. *in intimis*, esset, ad intimas libidines electus. Lips. MS. Flor. *et intimis*, ut edidit Rhen. (e Bud.) Consen-

52. Mors Burri infregit Senecae potentiam; quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, et Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, « tanquam ingentes et privatum supra modum evectas opes adhuc augeret, quodque studia civium in se verteret, hortorum quoque amoenitate et villarum magnificentia quasi principem supergrederetur. » Obiiciebant etiam, « eloquentiae laudem uni sibi adsciscere, et carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. Nam oblectamentis principis palam iniquum, detrectare vim eius equos regentis; illudere voces, quotiens caneret. Quem ad finem nihil in rep. clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur. Certe finitam Neronis pueritiam, et robur iuventae adesse. Exueret magistrum, satis amplis doctoribus instructus maioribus suis.»

101. *Postquam Neroni amor eorum venisset. Eorum amor evasisset* cod. Agr. Forte *Neronem evasisset.*

tit ed. pr. nisi quod est *et in intimis:* idque secutus sum cum I. Gron. *Ex intimis* est a Puteolano. Sed id h. l. non convenit. Esset enim, cum ante intimis eius libidinibus conscius fuisset. Atqui socius potius et adiutor nunc sumitur. Ceterum sic etiam est in Guelf. Ern. In Rhen. 1544. errore typographi servatum est *ex*, etsi castigationes profiteantur positum *et*.

Ad deteriores inclinabat. Bud. habebat *ad terrores*, unde 2. m. *ad errores*, truncató vocis capite.

Et privatum modum evectas. Sic recentiores: unde colligo in MS. Flor. nullam esse praepositionem (nec est in Bud. nisi a 2. m.). At vett. edd. inde a Puteolano omnes *supra modum.* Sane *evectas* praepositionem desiderat: nec dicitur pro *egressas*, aut *supergressas*, sed est simpliciter *sublatas.* Quia ergo illud *supra* e MSS. est: quippe quod est et in Guelf. restitui. In ed. pr. est *et in privatum modum.* Unde coniicias *et ultra privatum modum.* (Sic cod. Agr.) *Privatim* male Puteol. Beroald. et Alc. (*privatum* Rhen. e Bud.) Dein Guelf. *hortorumque am.* Mox *quasi* est propemodum. Cic. Acad. 4, 26. *quasi pedalis.* Pro *supergrederetur* (quod in Bud.) MS. Guelf. *praegrederetur.* Ern.

Carmina crebrius factitare. Tragoediasue, quae eius nomine feruntur? Non, opinor, et alibi videro. Lips.

Exueret magistrum. Relinqueret, amoveret: a Graecis sumptum; qui dicunt ἐκδύσασθαι τινα, pro repudia-

53. At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis, quibus aliqua honesti cura, et familiaritatem eius magis adspernante Caesare, tempus sermoni orat: et accepto, ita incipit: « Quartusdecimus annus est, Caesar, ex quo spei tuae admotus sum: octavus, ut imperium obtines: medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meae desit, nisi moderatio eius. Utar magnis exemplis, nec meae fortunae, sed tuae. Abavus tuus, Augustus, M. Agrippae Mitylenense secretum; C. Maecenati, urbe in ipsa, velut peregrinum otium permisit: quorum alter bellorum socius, alter Romae pluribus laboribus iactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis, praemia acceperant. Ego quid aliud munificentiae tuae adhibere potui, quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata? et quibus claritudo venit, quod iuventae tuae rudimentis adfuisse videor, grande

102. *Quod iuventae tuae rudimentis adfuisse videor.* Scribe: *quod iuventae tuae rudimentis adfui, tulisse videor grande huius rei pretium*: et paullo ante *munificentiae tuae*, quomodo cod. Agr. Forte et *quid munificentiae tantae redhibere potui*, pro *adhibere*. *Redhibere* pro *reddere* Plauto non semel. Vide Nonium et Festum, et iurisconsultos. Forte et Symmacho reddendum Ep. 3, 1. *tantum redhibeam beneficii*, pro *tribuam*. Vide Iuretum p. 172. Reliqua adhuc corrupta sunt. Nam quid est *e quibus claritudo venit!* Et fortassis illa tollenda. Sed scribe: *e quibus rara claritudo venit*, vel *provenit*.

re, in primis de magistris. Sequens sententia est e Cic. ad Div. 1, 7. extr. Ern.

Atavus tuus Augustus. Immo *abavus*. Lips. Sic ipse noster vocat supra 13, 34. unde cum Ryckio recepi. Ern. Cf. Seneca de Clem. 1, 10.

Quid munif. adhibere. MS. Agr. addit *tuae*. Sensus est, qua re potui promereri munificentiam tuam: qui sine illa vocula non constat. Itaque recepi. Secutus est Broterius, qui idem in MSS. tribus reperit. Ern. In Bud. deest.

Studia in umbra educata etc. Quae in vita privata tractavi, formavi. Sumptum e Cicerone, ni fallor: apud quem de Legg. 3, 6. etiam sunt *umbracula eruditorum* et *otium*, quae opponuntur *soli* et *aciei*, h. e. administrationi reip. Non hic de schola cogitandum cum Pichena, ut iam monuit Freinsh. Etiam *educata oratio* est ap. Cic. Ern. Potius *eloquentia*. Sic in Orat. 13.

E quibus claritudo venit. Sic ed. pr. et seqq. omnes. At I. Gronov. e MS. Flor. *et quibus*, ut conieceerat Acidalius. Mox *circumdedi-*

huius rei pretium. At tu gratiam immensam, innumeram pecuniam circumdedisti: adeo, ut plerumque intra meipse volvam: egone, equestri et provinciali loco ortus, proceribus civitatis adnumeror? Inter nobiles, et longa decora praeferentes, novitas mea enituit? Ubi est animus ille, modicis contentus? Tales hortos instruit, et per haec suburbana incedit, et tantis agrorum spatiis, tam lato fenore exuberat? Una defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui. »

54. « Sed uterque mensuram implevimus, et tu, quantum princeps tribuere amico posset, et ego, quantum amicus a principe accipere. Cetera invidiam au-

103. *Novitas mea enituit.* *Emicuit* cod. Agr. non male. Tanquam subito exorta novitas. — 104. *Et per haec suburbana incedit.* Scribe *et plereque suburb. insedit.* *Villam insidere* Ann. 4, 67. 13, 54. — 105. *Cetera invidiam eugent.* Cod. Agric. *ceterum invidia agimur* pro *angimur*, vel *tangimur.*

sti MSS. Flor. Bud. Guelf. recepit Pichena. Veteres edd. omnes (in his Rhen.) *dedisti*. Deinde Fl. Bud. Oxon. edd. pr. veteresque omoes *meipse*, quod temere in *meipsum* (a Rhen. quoque) motatom restituit Ryckius. Ern. *Et quibus* nexus postulat. Ita quoque habebat Bod. a 1. m. Usum verbi *circumdare* apud nostrum dabil Index. Unde sciat Ern. in Bud. legi *me ipse*, non capio. Saltem io Castigat. Rhenaous id lacet, nisi forsan in edit. sua priore a. 1519. dederit, quae in altera a. 1544. desidarantur. Prior ista mihi non ad manus.

Longa decora, I. e. aotiqua. V. ad c. 31. *decora* suol maiorom imagioes et eorum honores, res gestae. Sed MS. Flor. et ed. pr. *cura*, quod I. Gronovius factum coniicit e *iura*. Mox MS. Reg. et ed. pr. *emicuit*. Ern. Bud. *decora* a 2. m. Idem *enituit*.

Hortos instruit. Vides hic opes Senecae in villis, agris, pecunia. Sed quid est *instruit?* referri ad statuas, tabulas, aliumque ornatum potest: etsi Flor. codex *exstruit*: quod ad aedificia ibi superba el nova. Lips. *Exstruit* cum MS. Flor. habet ed. pr. Simile supra fuit *hortos extollebat:* onde nou omuino spernendum putem. Ed. pr. etiam *talis*. In verbo *incedit* est sigoificatio ostentatioois et superbiae, de qua saepe viri docti dixere. V. Cort. ad Sall. Iug. 31. *Fenore* possis etiam ad reditus ex agris referre: primum propter epitheton *lato:* deinde quia c. 55 *horti fenus et villae*; nulla *agrorum* mentione. Ern. *Exstruit* habet et cod. Agr. Sed Bud. *instruit.* De his Senecae divitiis vid. et Iuven. Sat. 10, 16.

Cetera invidiam augent. MS. Flor. *agent*: quod I. Gron. factum putat ex *alent*. Sic el ed. pr. ubi antiqua manus correxit *augent*. Confundi *agere* el *alere*, notum est. V. viros

gent. Quae quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacent; sed mihi incumbunt: mihi subveniendum est. Quomodo in militia aut via, fessus adminiculum orarem; ita, in hoc itinere vitae, senex, et levissimis quoque curis impar, cum opes meas ultra sustinere non possim, praesidium peto. Iube eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam; sed traditis, quorum fulgore praestringor, quod temporis hortorum aut villarum curae seponitur, in animum

106. ***In militia aut via, fessus. Militiae aut viae fessus*** **puto. Cod. Agric.** ***in militia labore aut via fessus.***

doctos ad Cicer. pro Arch. c. 7. et Virgil. Aen. 5, 231. Nec *agent* absurdum, aut ab h. l. alienum. Dicitur enim pro acuere, excitare, incitare, ἐρεθίζειν. V. Gebh. ad Liv. 10, 14. Sed tamen *augent* verum puto, cui non raro in MSS. *agere* substituitur, ut ap. Livium, l. c. Vid. ibi Drakenb. item ad 3, 3. 27, 9. Add. infra ad c. 58. etiam 15, 10. pro *augeretur* ed. pr. *ageretur*. Nec futurum huic loco convenit. Ern. Bud. *augent*. Bene.

Infra tuam magn. iacent. Iacent et mox *incumbunt* MS. Guelf. (et Bud.) edd. pr. Puteol. Beroald. Alc. ut ad *cetera* referantur: quod restitui. Adiuvant *mortalia*, quae melius de bonis humanis, quam de vitiis, velut invidia, capiuntur: item sequentia: *quomodo in militia* etc. in primis verba, *cum meas opes ultra sustinere non possim. Cetera* quae sint, vid. c. 56. extr. Ceteri libri edd. habent *iacet* et *incumbit*: quae lectio orta est ex eo, quod ad *invidiam* referri putabant. Ern.

Quomodo in militia. Intelligit optiones, quia adiutores centurionibus dati. Festum corrigo: *Optio qui nunc dicitur, antea appellabatur accensus. Is adiutor dabatur centurioni a tribuno militum, qui ex eo tempore, quem velint, centurionibus permissum est optare, et nomen ex facto sortitus est.* Legoque: *a tribuno, militemque ex eo tempore.* Lips. Mox ed. pr. *possum*. Post *eas* abest a Guelf. Ern. Bud. pro *quomodo* male *quo*. Dein *eas* non habet. Per *adminiculum in militia* I. Fr. Gron. referente et probante, Ryckio, potius caussariam missionem intelligit. Vox ipsa *adminuculi* petita ex agricultura. V. Sen. de Clem. 2, 7.

In tuam fortunam recipi. Non in fiscum publicum, ut proscriptorum bona. V. Gutherius de Officiis domus Augustae 3, 27. p. m. 784.

Quorum fulgore perstringor. Cannegieterus Diss. ad Avian. p. 320. corrigit *praestringor*. Verum videtur. Cic. Vatin. 10. *Dignitas et splendor praestringebat oculos Vatinii*: ubi similiter quidam MSS. et edd. *perstringebat*. Adde Drakenb. ad Silium 1, 358. Sensus est: relictis iis, quorum invidia mihi est, tempus omne animo impendam, quod

revocabo. Superest tibi robur, et tot per annos nixum fastigio regimen: possumus seniores amici quieti re-

107. *Et tot per annos nixum fastigii regimen.* Forte *et in tuta tot per annos enitum fastigii regimen. Visum fastigii* cod. Agr. 15, 29. *Omissis praecipitibus tuta et salutaria capessere.* — 108. *Possumus seniores amici quiete respondere.* Puto *quietem per te spondere*, vel, ut Lipsius, *iure spondere*: vel *quietem respondere* cod. Agr. V. Gron. Obs. 2, 4 *quietem curis spondere*: paullo ante *levissimis curis imparem se dixit*; vel *quieti respondere*. Sc. ad quam nos senium ipsum invitat. *Favor non respondet meritis*, Horat. Ep. 2, 1, 9. *optatis fortuna respondet* Cicero ad Fam. ep. 2, 1. et similia.

hortorum et villarum cura absumit. Ern. Bud. *perstringor*. Sed omnino *praestringor* rectius, quod et Bip. recepere.

Et tot per annos nixum fastigii regimen. Haec vitiosa esse, facile intelliget, qui attenderit perspicueque volet interpretari, conservata latinitate. Nam, quod Maphaeus, per tot annos sustinuisse imperii onus: Gronovius Obs. 2, 4. bene magno tempore fundata potentia: bonus sensus est; sed e contextu sumptus, non e verbis ipsis, in quibus ille non inest. Nec probabilis Grotii coniectura *enisum fastigio* i. e. ad fastigium. Grotianae sententiae sufficeret *nixum*. Cicero Planc. 28. *huc per me nixus ascendi.* Sed illa sententia ab h. l. aliena. Idem ille I. F. Gronovius apud Ryckium coniicit *nixum fastigio*: ut *fastigium* dictum sit pro imperio, potentia, ut 15, 1. Sed et hic manet difficultas, quod non convenit *tot per annos*. Illud mihi videtur esse clarum, hoc quaeri: an Nero iam per se, sine Senecae auxilio, possit imperare. Ei sententiae quae lectio vel correctio maxime convenit, ea est optima. Sed ei sic satis congruit lectio MSS. (Bud.) Agr. Guelf. ed. pr. *tot per annos visum fastigii regimen.* Vidisti, inquit, tot per annos, quomodo summum imperium tractari, respublica regi debeat, habesque adeo usum rerum idoneum, ut tibi non amplius opus sit auxilio meo. Sed vereor, ut satis prudenter ista dicta sint, et sine offensione Neronis dici potuerint; et ne *visum* factum sit e *nisum*, ut factum passim in libris veteribus. V. Heins. ad Ovid. A. A. 2, 660. Drakenb. ad Sil. 5, 284. item ad Livium pluribus locis. Interim nihil melius aut vidi, aut ipse excogitare potui. Ern. Hiller. Rac. 10. legit *fixum fastigii regimen*, eo sensu, quo apud Cic. Ac. Q. 4, 9. *stabile, quod movere nulla ratio queat.* Verum, quae addit de imperiis ex stoica doctrina fato fixis, ab hoc loco sunt aliena. Probo emendationem Bip. *nixum fastigio*, i. e. imperatoria dignitate. Favent huic sententiae loca nostri 14, 1. H. 1, 16. 2, 76. Sed ita iam Ryckius cum I. Fr. Gronovio.

Possumus seniores amici. Non usqoequaque placet. Vatic. *quietem* praefert. Forsan *possumus seniores amici quietem iure spondere.* Fuit, cum inculcatam vocem e sequenti linea putarem, legeremque reiecta: *poscimus seniores amici quietem.* Quid si *quietem respondere?* Apuleius phraseos huius approbator Apol. 2. *Hascine gratias bonus filius matri respondes?* Lips. At tu vide, si lubet, Observ. 2, 4. Gron. Ibi sic interpretatur: nos

spondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad summa vexisse, qui et modica tolerarent.»

55. Ad quae Nero sic ferme respondit: « Quod meditatae orationi tuae statim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum praevisa, sed subita expedire docuisti. Abavus meus, Augustus, Agrippae et Maecenati usurpare otium post labores concessit: sed in ea ipsa aetate, cuius auctoritas tueretur, quidquid illud et qualecumque tribuisset: attamen neutrum datis a se praemiis exuit. Bello et peri-

109. *Qui et modica.* Lege *qui è re modica tolerarent.* Ann. 4, 40. *an in iisdem penatibus tolerandum haberet.*

seniores amici satisfacimus tibi etiam quiete, otium lacessendo, et in reliquum viribus tuis confidendo. Quae sane interpretatio valde arridet. Sed tamen hic restat mihi scrupulus, quod ita sententia haec non satis apta argumento Senecae. Vult abire cura reip. h. e. ad quietem et otium redire. Tu vales aetatis robore, et habes imperium satis firmum. Ergo ego senex possum deponere illud onus. Quod sane non satis commode videtur exprimi per *satisfacere quiete.* Etiam MSS. Vatic. Bud. ed. pr. habent *quietem* : forte et Flor. quod plerumque ille cum pr. ed. consentit. Non abhorrebat animus a coniectura, Tacitum scripsisse: *possumus seniores amici quietem repetere* vel *resumere.* Error in verbo oriri potuit, quod mox est *respondit* : *quiete* primus edidit Puteol. idemque exhibet Guelf. Sed sensus forte est; possumus vicissim quietem sumere, vel quiete uti, posteaquam tu, nobis laborantibus, quievisti: quod *respondere* esse potest e Graecorum imitatione, qui ἀντιστρέφειν sic dicunt, et ἀντιστρέφειν. Et sic alii quoque *respondere* dixere. Broterius mavult cum Petavio *quietem respicere.* Ern. Heinsius egregie conicit *quieti respondere.* Sic et Bip. Hiller. Rec. 10. volebat *quietem retinere.*

Ad summa vexisse. Heins. *evexisse.* Non male.

Qui tolerarent. Sic ed. pr. Rhen. (e Bud.) et seqq. At Puteol. Ber. Alc. *tolerarunt:* et sic fuit in Guelf. a man. pr. Ern.

Avus meus Augustus. Legam, ut supra, *abavus.* Lips. Quod rescripsi. Ryckius mire: *avos latina lingua etiam ultra secundum gradum vocat.* Recte. Verum, ubi pro maioribus ponuntur, et non nisi in plurali: *avum meum* posse de alio, quam de mei parentis patre, dici. id vero etiam atque etiam nego. Mox MS. Flor. (et Bud.) *ae tamen*, quod et Mureto et Acidalio placebat. Vulgatum probo. Mox *in ea ipsa aetate.* An *ipso?* Ern. *Ipse* cod. Agr. Probant Faërn. Heins. Lall.

Quidquid illud etc. *Illud* abest a cod. Agr. Faërnus malebat *illis*, quod placet Lall.

Bello et periculis meruerunt. Sic Guelf. ed. pr. Rhen. (e Bud.) et

culis meruerant: in his enim iuventa Augusti versata est. Nec mihi tela et manus tuae defuissent, in armis agenti. Sed quod praesens conditio poscebat, ratione, consilio, praeceptis pueritiam, dein iuventam meam fovisti. Et tua quidem erga me munera, dum vita suppetet, aeterna erunt: quae a me habes, horti et fenus et villae, casibus obnoxia sunt. Ac, licet multa videantur, plerique, haudquaquam artibus tuis pares, plura tenuerunt. Pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur. Unde etiam rubori mihi est, quod, praecipuus caritate, nondum omnes fortuna antecellis. »

56. « Verum et tibi valida aetas, rebusque et fructui rerum sufficiens: et nos prima imperii spatia ingredimur: nisi forte aut te Vitellio ter consuli, aut me Claudio postponis. Sed, quantum Volusio longa parcimonia

110. *Et manus tuae defuissent. Manus tua defuisset.*

seqq. At Puteol. Ber. Alc. *bellis.* Acidalius autem putabat excidisse *at.* Est enim obiectio. Ern.

Et tua quidem etc. Primum non redundat, ac pene ineptum est, *dum vita suppetet.* Vereor, ut genuinum sit. Deinde ed. pr. *obnoxiae*, et mox *inferre* pro *referre.* Mox *rubori mihi est* et Livius dixit 45, 13. Ern.

Et fructui rerum sufficiens. Fructui contra ICtum parisiensem, qui *functui* corrigebat, late defendit Salmasius ad Ius. Att. et Rom. c. 16, p. 373. Ern.

Claudio praeponis. Si quid video, aut negatione insita scribendum *non praeponis:* aut mutandum in *postponis.* Certe et Nero iudicio aute Claudium: et Seneca omni re ante Vitellium. Lips. *Postponis* et aliis placitum. Et id esse in MS. Fl. auctor I. Gron. in Reg. Broterius, qui recepit in textum, quem sequor. Interpretatio vulgati: nisi plura Vitellio te accepisse, me plura Claudio dedisse putas, angustior est, quam pro re et antecedentibus. Ern. Vulg. *praeponis* tuetur post Salinerium Pichena. In *postponis* recentiores omnes conspirant. (* Etiam D. de Lamalle.) Bud. *praeponis.* Agr. *anteponis.*

Volusio longa parcimonia. Dixi supra: addo, hoc nomen in Vatic. constanter semper scribi *Volusino.* Porro de divitiis Volusiorum Silii egregius locus est, huc alludentis 5, 261. *Occumbis, generose Volux, nec clausa repostis Pondera thesauris, patrio nec regia quondam Praefulgens ebore et possessa mapalia soli Profuerint.* Lips. Broterius corrigit *vel quantum* aut *et q.* cum Acidalio, quod placet. Ed. pr. *Volusino.* Ern. In Bud. a 2. m. *sed si q.* Agr. *sed an q.*

quaesivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin, si qua in parte lubricum adolescentiae nostrae declinat, revocas; ornatumque robur subsidio impensius regis. Non tua moderatio, si reddideris pecuniam; nec quies, si reliqueris principem; sed mea avaritia, meae crudelitatis metus, in ore omnium versabitur. Quod si maxime continentia tua laudetur, non tamen sapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam paret, inde gloriam sibi recipere. » His adiicit complexum et oscula, factus natura et consuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis. Seneca (qui finis omnium cum dominante sermonum) grates agit: sed instituta prioris potentiae commutat: prohibet coetus salutantium: vitat comitantes; rarus

111. *Ornatumque robur subsidio.* Puto *orbatumque roboris subsidio. Orbatus spe salutis*, et similia sunt apud Ciceronem. — 112. *Infamiam parat. Paret* cod. Agr. Bene. Possis et *pariat.* Deinde *his adiecit*, non *adiicit* cod. Agric.

In te mea liberalitas. MS. Flor. ed. pr. *in me mea libertas.* De quo vide I. Gron. Vulgatum verum. *Parcimonia* et *liberalitas* opponuntur apte. Ern. Bud. a 1. m. *in me mea liberalitas.*

Inornatumque robur. Inornati vox displicet, cum sequantur verba parum illi congrua. Malim *inordinatumque.* Id est, incompositum aetatis huius robur. Nec displicet sane Faërni *innatumque robur.* Lips. Frustra coniecturis indulsere viri docti. Bene e MS. Flor. *ornatum* rescripsit Pichena: quo loco tamen ab alia manu additum ĩ tradit. At MS. Agr. ed. pr. plane *ornatum* habent. Robur, quod tu praeceptis, consilio ornasti, instruxisti. Ern. — *Robur* aetatis virilis D. de Lamalle. *Bud. *inornatumque. Ornatum* recepere certatim recentiores Bip. non a *regis*, sed ab *ornatum* pendere iudicant abl. *subsidio.*

Unde amico infamiam paret. Quod mihi olim sponte in mentem venit, e grammatica ratione, legendum esse *paret* pro vulg. *parat*, id deinde ap. Ryckium reperi esse in MSS. Flor. et Agr. e MS. Reg. protulit etiam Broterius, veteres edd. *parit:* id corrigere debebat Rhen. *paret*, non *parat:* quod omnes habent, usque ad Ryckium: item MS. Guelf. Ern. Bud. *parat.*

Factus natura. Libri ita. Vulgo, *facetus.* Lips. *Facetus* in quatuor MSS. reperit Broterius. Sed *factus* verum est. Ern. Bud. *facetus.*

Cum dominante sermonum. Quibusdam abest vox *sermonum:* nec ego requiram. Lips. At est in Flor. (Bud.) Guelf. ed. Puteol. seqq. Omisit Lipsius, restituit Pichena. Abest ab ed. pr. et MS. Reg. Ern.

per urbem; quasi valetudine infensa aut sapientiae studiis adtineretur.

57. Perculso Seneca, promptum fuit, Rufum Fenium imminuere, « Agrippinae amicitiam » in eo criminantibus: validiorque in dies Tigellinus, et malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus, si principem societate scelerum obstringeret; metus eius rimatur: compertoque, Plautum et Sullam maxime timeri, Plautum in Asiam, Sullam in Galliam Narbonensem nuper amotos; « nobilitatem eorum, et propinquos huic Orientis, illi Germaniae exercitus, » commemorat. « Non se, ut Burrum, diversas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectare: cui caveri utcumque ab urbanis insidiis praesentia; longinquos motus quonam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen dictatorium, nec minus suspectos Asiae populos claritudine avi Drusi. Sullam inopem; unde praecipuam audaciam: et simulatorem segnitiae, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otii, sed veterum Roma-

Plautum et Sullam. De isto supra c. 22.

Praesentia; longinquos. Florentino (et Bud.) est *praesentiora:* ex quo alii *praesentiore*; ego *praesenti opera* vellem, si tamen vulgata mutanda, Lips. Freinshemius *praesenti cura*, quod in MS. Agr. repertum recepit Ryckius. Vulgatum verum puto. Ipsa praesentia in nonnullis rebus valet plurimum. Et hic clare opponitur *longinquitati.* Ceterum *praesentiora* etiam habet ed. pr. Ern. Heins. *praesenti cura* probat, inde τὸ *praesentiora* videtur ortum. Abhinc *praesentia* omne punctum tulit.

Nec minus suspectos. Scribo *suspensos.* Lips. Nempe ut melius conveniat verbo *erectos:* quod elegantius sane foret, necessarium non est. Ern. Bip. recepere *suspensos.*

Sullam.... simulatorem segnitiae. Saepe sic evenit: ut, qui maxime ambitiosi, occultent. Pulchre et ad Taciti lucem Seneca in Oedipo v. 682. *Certissima est regnare cupienti via, Laudare modica, et otium ac somnum loqui. Ab inquieto saepe laudatur quies.* Eiusdem sententiae illud nostri est: *cuius disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.* H. 4, 86. Lips. Adde 13, 47. Ern. In loco Senecae pro *laudatur* alii *simulatur.*

norum imitamenta praeferre: adsumpta etiam Stoicorum adrogantia sectaque, quae turbidos et negotiorum adpetentes faciat. » Nec ultra mora. Sulla, sexto die pervectis Massiliam percussoribus, ante metum et rumorem interficitur, cum epulandi caussa discumberet. Relatum caput eius illusit Nero, tanquam praematura canitie deforme.

58. Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus salus eius curabatur; et spatium itineris ac maris tempusque interiectum moverat famam: vulgoque fingebant, « petitum ab eo Corbulonem, » magnis tum exercitibus praesidentem, si clari atque insontes interficerentur, praecipuum ad pericula. « Quin et Asiam favore iuvenis arma cepisse, nec milites, ad scelus missos, aut numero validos, aut animo promptos: postquam iussa efficere nequiverint, ad spes novas transisse. » Vana haec, more famae, credentium otio augebantur. Ceterum libertus

113. *Moverat famam. Foverat* malim, vel *commoverat.* — 114. *Una haec more famae credentium otio augebantur. Vane haec* bene Boxbornius. An *vitio! odio* bene Gronov. Sed scribe: *Vana haec, more famae, credentium studio alebantur*, vel *odio acuebantur.* Ann. 1, 69. *odia in longum iaciens* Ubi nos vide. *Alere dubitatione bellum* Ann. 3, 41.

Relatum caput eius. MS. Flor. habet: *praelatum caput eius.* Si *perlatum* esset, quod est in MS. Agr. probari posset. Atque sic coniiciebat fuisse Pichena; sed *relatum* eodem redire vidit. Id est in (cod. Bud. et) edd. omnibus: ut et mox c. 59. Mox etiam ed. pr. *quia pluribus:* in sequentibus, usque ad Rhenanum, est *quia a pluribus.* Ern. Rhen. Bud. secutus praepositionem sustulit.

Spatium itineris ac maris. A MS. Guelf. abest *ac maris.* Ern.

Petitum Corbulonem. I. e. tentatum, ut deficeret a Nerone, et cum Plauto consilia coniungeret. *Magnis tum*, quod e MS. Flor. dedit Pichena, etiam ed. pr. Eadem post *ut clari:* sive *ubi* verum est, sive *et si:* quod malim. Nam copula h. l. vix commode abesse potest. *Ut* etiam in MS. Guelf. sed in margine: in textu est *ne.* Ern. Bud. etiam habet *ne*, sed a 2. m. Sensus, qui praecipue sese exponeret periculis, ut impediret, ne clari etc. Si legas *si clari*; intelliges, si periculum immineret claris etc.

Una haec in ore famae. Modius noster in Novoantiquis ep. 15. legit *more famae:* et *augebantur.* Acute. La

Plauti celeritate ventorum praevenit centurionem, et mandata L. Antistii, soceri, adtulit: « effugeret segnem mortem, otium: suffugium et magni nominis misera-

115. *Otium suffugium.* Forte *odiosum supplicium* vel *otiosum*, id est, superfluum, nil profuturum. Sic *otiosus orator* Or. c. 18. *otiosus sententiae* Quinctil. 1, 1. *otiosus sermo* 8, 2. Deinde lege: *magni nominis miserationem reperturam bonos, consociaturam audaces.*

H. 4, 50. *More famae in maius innotuere.* Lips. Vix est, ut non scripserit Tacitus *odio*. Sic H. 1, 51. *Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris odio, metu, et, ubi vires suas respexerant, securitate.* Gron. *More* verum esse docuit post MS. Flor. estque etiam in ed. pr. et MS. Agric. unde merito receptum a Pichena. Idemque Modii e coniectura recepit *augebantur*, cum ante esset *agebantur*. Recte. Vide supra ad c. 54. *Credentium* otio feram, et habet commodum sensum. Si tamen *odio* placeat, legendum, opinor, erit *praesentium odio*, non *credentium*, ut alibi noster loquitur. Boxhornius non male notavit, illud *una* non satis commode poni in fine praecedentis orationis: sed, quod id mutari vult in *vana* (quamquam haec verba non raro in libris permutantur) et ad sequentia referri, id non necessarium videtur. Placet tamen Broterio. Interpunctio vitiosa est. Quam nos e pr. ed. correximus. Ed. Puteol. interpungit post *haec*. Vulgatam post *una* induxit Beroaldus. Ern. Dubium vix est, quin Boxh. verum viderit. Recipio *vana* cum Bip. (* Sic Brot. et D. de Lam.) Bud. habebat *more* a 1. m. Idem *ugebantur*. Recte interpunxit Ernesti.

Otium: suffugium. Suspecta. Lips. Optime hunc locum emendatum puto a N. Heinsio, qui legendum putabat *odii suffugium*. Iuvat MS. Agricolae, qui habet *ocii suffugium*. *Odium* autem et *otium* facile confusa in libris, etiam ob scripturam. Solebant enim scribere pĕr c librarii, ut etiam in ed. pr. semper exprimitur. *Mors segnis* est vel quae infertur inulta ab aliis, vel quam sibi quis ipse infert inultus. Sensus ergo est, ne sineret se inultum perire. Nam talem mortem esse quidem odii suffugium, liberare ab odio; at nihil aliud nisi miserationem habere inanem: homines quidem misericordia moveri, si vir magnus tali morte pereat, sed eam misericordiam nihil prodesse. Petavius corrigebat *otiosum suffugium*, quod probat et Broterius (* et D. de Lamalle.) Sed *otiosum* lenius est pro re. Si esset *ignavum suffugium*, secus foret; *et* pro *ut* saepe Tacitus, vid. ad 5, 3. Mox *adveniebant* ed. pr. Rhen. Sed Puteol. Ber. Alc. *veniebant*. Deinde legitima latinitas postulabat *referretur* et *permearet*: et saepe in hoc genere peccatum in libris Taciti a librariis, vidimus. Ern. — Bud. oc*ium* ubi 2. m. i. e. *tempus*. Bip. coniiciunt *ocius suffugium esse m. n. m.* quod illustrant ex Sall. Cat. 40. *miseriis suis remedium mortem exspectare*. Hiller. Rac. 22. tuetur vulg. Mihi locus interpunctione sanari posse videtur

tione reperturum bonos, consociaturum audaces. Nullum interim subsidium adspernandum. Si sexaginta milites (tot enim adveniebant) propulisset; dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura, quae ad usque bellum evalescerent. Denique aut salutem tali consilio quaeri, aut nihil gravius audenti, quam ignavo, patiendum esse. »

59. Sed Plautum ea non movere. Sive nullam opem providebat inermis atque exsul, seu taedio ambiguae spei, an amore coniugis et liberorum, quibus placabiliorem fore principem rebatur, nulla sollicitudine turbatum. Sunt, qui « alios a socero nuntios venisse » ferant, « tanquam nihil atrox immineret: doctoresque sapientiae, Coeranum Graeci, Musonium Tusci generis, constantiam opperiendae mortis, pro incerta et

116. *Pro incerta et trepida vita.* Lege *praeita*: *effug. s. m. otium: suff. et m. n. miseratione r. b.* etc. *Miseratione* a 2. m. habet Bud.

Propulisset. Bud. male *protulisset.*

Quae ad usque bellum evalescerent. Sic MSS. Fl. Agr. (Bud.) Guelf. edd. omnes. Ab Oxon. abest *bellum.* Rhenanus coniicit: *quoad usque bellum evalesceret.* ERN.

Coeranum Graeci, Musonium Tusci. Coeranus mihi irrepertus. Nisi quod Plinius Indice libri 2. inter auctores, quos delibitavit, recenset *Ceranum.* In Senecae Ep. 66. valde celebratur huius aevi *Claranus* quidam philosophus. Numquid ibi *Coeranus?* aut magis, in Tacito *Claranus?* Sed Musonius notior, qui Vulsiniis in Etruria natus, *equestris ordinis, studium philosophiae et placita stoicorum aemulatus est*, ait noster H. 3, 81. Nomina illi C. Musonius Rufus, uti ex Tacito H. 4, 40. et Plinio colliges Ep. 3, 11. Supervixit ad imperium Vespasiani, ut iure culpes Suidam, interfectum eum a Nerone, bis adfirmantem. Vide eum in voce Μουσώνιος et Κ[illegible]. Melius veriusque Philostratus 7, 16. qui Musonium Tyrrhenum in Gysron insulam proiectum a Nerone scripsit. Unde rediit, cum ille abiisset. LIPS. Ed. pr. Puteol. *Coeranum*, quod restituit Rhenanus (e Bud.) cum in ed. Beroald. errore operarum factum esset *Coëtanum*, quodque secutus Alc. De Musonio adde Ryck. ad h. l. Ceterum a Guelf. totum hoc *Coeranum... generis* abest. ERN. De Musonio v. et 15, 71. ubi in exilium actus scribitur et de philosophia laudatur.

Constantiam opperiendae mortis. Heinsius corrigebat *oppetendae mortis*, quod verum videtur. (Et Bosh.

trepida vita, suasisse.» Repertus est certe, per medium diei, nudus exercitando corpori. Talem eum centurio trucidavit, coram Pelagone, spadone, quem Nero centurioni et manipulo, quasi satellitibus ministrum regium, praeposuerat. Caput interfecti relatum: cuius adspectu, (ipsa principis verba referam) «Quin, inquit, Nero, deposito metu, nuptias Poppaeae, ob eiusmodi terrores dilatas, maturare parat, Octaviamque

probat.) In Guelf. est *opprimendae*, alterum in margine. Mox ed. pr. *et coram P.* Ern.

Centurioni et manipulo. Parum proprie *manipulo.* Erant sexaginta tantum (v. c. 58.): qui non faciunt manipulum, ut male Ferretus ad h. l. putabat. Dicitur igitur h. l. vel pro centuria, quae sexaginta ad minimum habebat, aut pro manu quacunque. Pro centuria apud Tacitum dici, etiam Schelio ad Hygin. p. 4. placebat: ubi rectius h. l. usus esset. In locis, qui ibi e libro 1. laudantur, proprie verbum accipi potest. Ern.

Caput interfecti relatum. Non ergo idem hic ille Plautus, cuius necem Suetonius rettulit c. 35. Non hercle idem, multa obstant. Primum ille inter pueros, aut certe aetate inferior quam Nero (stupro enim ante mortem illi cognitus): at iste grandior. Ille Romae fuisse debuit, cum caesus est: in Asia iste. Ille viva Agrippina; hic mortua pridem interfectus. Itaque illum, cum libris aliquot verius est, *A. Plautium* vocari, filium fortasse eius, qui de Britannis triumphavit. Cum nostro isto si confundis (quod faciunt plures) quomodo vel hac parte Tacitum cum Suetonio iunges; qui diversissima Neronis verba depromunt? Dio an de hoc Plauto loculus sit 62, 14. nescio. Τὸν γ' οὖν Πλοῦτον (scribo Πλαῦτον) ἀποκτείνας, ἔπειτα τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ προσενεχθεῖσαν οἱ ἰδὼν, οὐκ ᾔδειν, ἔφη, ὅτι μεγάλην ῥῖνα εἶχεν. Nam et ea verba diversa ab istis. Quis tamen neget, quin et haec potuerit adiungere? Lips. *Referam.* Bud. *referebant.* Mox *huius modi.*

Quin, inquit. MS. Flor. (et Bud.) *Cur i. N. et posito metu.* Etiam MS. Guelf. edd. vett. ante Rhen. *cur*, sed mox *Nero deposito.* Hinc I. Gron. locum sic constituit: *Curre Nero, et.... maturare para.* Quod mihi non placet. Dixisset, opinor, *matura* et *amolire*, quam *para maturare.* Nam τὸ *para* ita iam esset in *curre.* Tacitus quidem alibi in tali cohortatione dixit *iret propere.* Sed semet aliosve incitantium maxime solennis particula *quin* est, ut nemo nescit. *Quin* confunditur et aliis locis cum *cur* et *cum*: quod pro *cur* in antiquis libris, ut etiam in MS. Guelf. h. l. scribebatur *quor.* Ceterum, si quis malit *paras*, non repugnem. Ern. In Bud. *Cur.... parat.* Ubi 2. m. praemisit verbo *non.* Hiller. Rac. 13. coniicit: *quin.... para.... amolire:* ubi *quin* hortantis est. *Paras* Mureti probat Acid. Pich. etsi hic vulg. non reiiciat.

coniugem amoliri; quamvis modeste agat, et nomine patris, et studiis populi gravem?» Sed ad senatum literas misit, de caede Sullae Plautique haud confessus, verum «utriusque turbidum ingenium esse, et sibi incolumitatem reip. magna cura haberi.» Decretae eo nomine «supplicationes, utque Sulla et Plautus senatu moverentur,» gravioribus tamen ludibriis, quam malis.

60. Igitur accepto patrum consulto, postquam cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, «sterilem» dictitans. Exin Poppaeae coniungitur. Ea diu pellex, et adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octaviae impulit, «servilem ei amorem» obiicere. Destinaturque reus, cognomento *Eucerus*, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Actae ob id de ancillis quaestiones, et

117. *Magna cura haberi.* Forte *magnae curae.* — 118. *Canere tibiis doctus. Canere per tibias* Med. et Agr. Lege *canere tibias perdoctus*, vel *canere perite tibias doctus*. H. 2, 8. *Libertinus ex Italia, citharae et cantus peritus.* An *citharae cantus! Perite audire* habuimus Ann. 14, 20. Possis et *canere pari tibia* pro paribus tibiis. *Pares tibias* Lipsius. Male. De paribus tibiis vide Salmas. ad Flav. Vopiscum in Carino c. 19. *Canere cithara* supra c. 14. et 15, 65. *Tibia concinere* H. 5, 5. Deinde *natione Alexandrina* omnes scripti, bene.

Modeste agat, et. MSS. Flor. Guelf. edd. vett. ante Rhen. *ageret, nomine:* absorpta copula. Mox Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. *caedibus.* Ern. Rhen. *agat, et* ex ingenio. *De caede* e Bud.

Gravioribus tamen ludibriis quam malis. Vulgatam sic interpretabar: quae severa tamen adulatio non tam aggravabat augebatque mala, indignas nimirum caedes Sullae Plautique, quam mimica, vana, ludicra mala veris addebat. Gron. Recte Freinsh. pro *tamen* malebat *iam:* graviora fuisse illa ludibria ipsis malis. Mox *suorum* e MS. Flor. addidit Pichena. Est etiam in ed. pr. Neque commode abfuerit. Ern. *Iam* habet cod. Agr. *Suorum* Bud.

Eucerus, natione Alexandrinus. Eucerus scripti et edd. *Eucaerus* a correctione Freinshemii venit: qui putabat esse graecum Εὔκαιρος: quod incertum: Post *Alexandrina* MSS. Flor. (Bud.) Ox. Guelf. edd. vett. omnes. Ern.

Canere tibiis doctus. Flor. *canere per tibias.* An forte *canere pares tibias?* Lips. *Per tibias* etiam ed. pr. Iac. Gron. comparat: *vita per virtutem acta.* Frustra. Mox MS. Guelf. vitiose *persistere satietatem* etc. Ern. Bud. *canere tibias* omisso

vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa adnuerent, plures perstitere sanctitatem dominae tueri. Ex quibus una instanti Tigellino, « castiora esse muliebria Octaviae, » respondit, « quam os eius. » Movetur tamen primo, civilis discidii specie: domumque Burri, et praedia Plauti, infausta dona, accipit. Mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus, nec occulti per vulgum; cui minor sapientia, et, ex mediocritate fortunae, pauciora pericula sunt. His Nero, haudquaquam poenitentia flagitii, coniugem revocavit Octaviam.

119. *Cui minor sapientia.* Malim *cui vis minor sapientiae.* Et deinde *parciora pericula*, non *pauciora.* — 120. *His haudquaquam Nero. His motus Nero an poenitentia flagitii* cod. Agr. bene: quod Acidalius immerito coniecturam Agricolae vocat.

per. Heins. coniicit *canere tibias perdoctus.* Hiller. Rae. 21. c. *tibiis perdoctus*, ut Cic. pro Balbo 27.

Ex quibus una. Nomen liberrimae ancillae, *Pythias*, ex Dione 62, 13. Lips.

Civilis dissidii specie. Id est, divortii. Lips. Immo *discidii*: ut est in MS. Flor. (Bud.) Guelf. Agr. ed. pr. aliquoties iam correctum sic in Tacito. Restituit h. l. Ryckius. Pro *movetur* sine necessitate viri docti (Faërn. Pich. Acid. Heins.) corrigunt *amovetur.* Vid. dicta supra ad c. 32. Mox MS. Fl. (et Bud. a 1. m.) *domumque B. pr. Pl.* quod placet I. Gron. In ed. pr. est *praediaque.* Ern.

His haudquaquam Nero. Mutila, fracta: et in quibus restituendis sine libris frustra allaborem. In eadem noxa, sequentia. In Agricolae tamen codice notatum: *His motus Nero, an poenitentia flagitii.* Sed ingenio, ut opinor, duce. Lips. Hoc tamen recepit Ryckius. *Motus Nero* sane etiam MSS. Oxon. Guelf. estque usitata Tacito formula *his motus*, etsi non perpetua. MSS. Flor. Bud. Guelf. ed. pr. omnesque vett. *his*: quod Tacito non absonum, ut Pichena et Iac. Gron. iam docuere. Sic 15, 12. *his atque talibus.* 15, 25. *talibus literis.* Si quid tentandum esset, mallem *ab his.* Sed *his* tenendum. Post *quamquam* MS. Flor. ed. pr. *tanquam* MS. Bud. Oxon. item Guelf. sed alio loco. *Haud quaquam* edd. inde a Puteol. omnes. Utrumvis e duobus posterioribus placeat, *Nero* tamen vitiosum est, sive loco, sive scriptura: loco, si *tanquam*: scriptura, si *haud quaquam*: legendumque *vera.* Forte tamen alicui placeat scriptora libri Guelf. *His motus Nero, tanquam poenitentia flagitii.* Broterius corr. *His motus Nero, haud quaquam p.* et sic edidit. Ern. Bud. *his tanquam* (sed hoc a 2. m. nam prius aderat *quamquam*) *Nero poen.* etc. *His* scil. questibus motus. Ita iam Lampugn. et Pichena. Expressum esse parti-

61. Exin laeti Capitolium scandunt, deosque tandem venerantur. Effigies Poppaeae proruunt: Octaviae imagines gestant humeris, spargunt floribus, foroque ac templis statuunt: repetitam venerantur. Itur et in

121. *Deosque tandem venerantur.* Mendosum. Forte *deosque una devenerantur*, vel *ita devenerantur.* Possis et *deosque victima devenerantur.* Ann. 15, 71. *compleri interim urbs funeribus, Capitolium victimis.* Infra c. 64. *dona ob haec templis decreta.* Ann. 15, 74. *Tum decreta dona, et grates deis devernantur. Deos devenerari* dixit Ovid. 2, 27.

cip. *motus* sequente *Nero*, *an* in cod. Agr. et quidem a prima manu, testatur Ryckius: quod non impedit, quo minus ex ingenio librarii, ut alia eius codicis, sit profectum. Ex Puteol. lectione *his haud quoquam, Nero p. fl.* effinxit Acid. *his auditis, tanq. p. fl. Nero* etc. quod sequuntur Bip. ita: *his auditis, Nero tq. p. fl.* Improbat id Hiller. Rac. 21. et ad lectionem Broterii redit, aut omisso *motus* efficit: *his Nero, haudquoq. p. fl.* quae fere vulgata, sic modice mutata, potest admitti, ni malis *his Nero tq. p. fl.*

Deosque tandem venerantur. Tandem eleganter additum ad indicandum desiderium rei factae diuturnum. Longum nimis visum hominibus hoc videre; esse tamen deos, esse coeleste Numen, ut ille apud Livium ait. Lipsio olim suspectum τὸ *tandem*: sed mutavit sententiam. Mullerus intelligi mavult: *tandem*, post multas simulatas gratias diis actas, serio venerantur. Bona sententia est, sed non est in verbis Taciti. Ern. Bip. legunt *deosque laude venerantur*, ut 12, 37.

Spargunt floribus. Sparsio illa florum recepta in eos, quos honore honestos volebant, quosque benevolentia prosequebantur. Liv. 33, 33. *Omnes tendere ad imperatorem romanum, ut ruente turbo in unum, adire, contingere dextram cupientium, coronas lemniscosque iacientium, haud procul periculo fuerit.* Capitolinus in M. Anton. 4. *In Saliatu omen accepit imperii, coronis omnibus in pulvinar ex more iacentibus, aliae aliis locis haeserunt, huius velut manu capiti Martis aptata est.* Ubi recte scripseris *coronas*, et *iacientibus*. Ovidius de Germanico triumphante Trist. 4, 2, 49. *Quaque ibis manibus circumplaudere tuorum: Undique iactato flore tegente vias.* Herodianus 1, 18. de Commodi adventu in urbem: Τοσοῦτο δὲ διακείμενοι τὸν βασιλέα οἱ Ῥωμαῖοι εὐφημίαις τε παντοδαπαῖς καὶ στεφάνων καὶ ἀνθέων βολαῖς ὑπεδέχοντο. Virgilius Aen. 6, 884. *Purpureos spargam flores, animamque nepotis His saltem accumulem donis.* Lips.

Repetitum venerantium. Haec est lectio antiquorum librorum, ut MSS. Flor. Bud. ed. pr. unde restituit Rhenanus; cum Puteol. et seqq. dedissent *venerantur*, ut est in Guelf. Cod. Agr. *expetitur venerantibus*, quod recepit Ryckius. Grotius coniiciebat *reperitur veneratio*: Harlaeus *repetita veneratione*: sensu uterque commodo. At I. Gronovius propius ad scripturam *repetitu venerantium.* Ios. Nerius Anal. 1, 5. *repetitum venere Antium.* Carum oppidum Neroni

principis laudes. Iamque et palatium multitudine et clamoribus complebant, cum emissi militum globi verberibus et intento ferro turbam disiecere. Mutataque, quae per seditionem verterant, et Poppaeae honos repositus est. Quae semper odio, tum et metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus eius; « Non eo loci res suas agi, ut de matrimonio certet (quamquam id sibi vita potius), sed vitam ipsam in extremum adductam a clientelis et servitiis Octaviae, quae plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausi, quae vix bello evenirent. Arma illa adversus principem sumpta: ducem tantum defuisse; qui, motis rebus, facile reperiretur. Omitteret modo Campaniam, et in urbem ipsam pergeret, ad cuius nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cuiusquam offensionem? An, quia veram progeniem

122. *Mu tataque. Forte restitutaque.*

fuisse, saepeque ibi egisse, satis constat. Vid. 15, 23. Probat et in versione sequitur Mullerus. Ryckium sequitur Broterius. Ern. Heinsius lectionem Puteol. Beroaldi et seq. bene, ut puto, emendat, una literula mutata: *repetitam* scil. Octaviam *venerantur.* Suam fecere et Bip. transpositis phrasibus ita, ut expressi.

Emissi mil. globi. Sic Bud. a 2. m. Videtur adfuisse *emissorum.* * Heins. praef. *immissi.*

Turbam disiecere. Sic MSS. (Bud.) Reg. Corb. ed. pr. quod non displicet. Ern. Immo vero unice admittendum. Sensere et Bip. * Vulgo *turbatos.*

Et Poppaeae. Copulam addidit e Flor. Pichena: sic et ed. pr. Mox *tum et* MSS. Ed. pr. (et Bud.) habet *tumet* una voce. Puteol. edidit *tumens:* quod est et in MS. Guelf. *tum et* Rhenanus. Ern.

A clientelis et serv. Sic ed. pr. Pich. seqq. At Puteol. et seqq. (et Bud.) *clientulis*, eadem varietate, qua supra. Mox dedi *ausi* ex ed. pr. et vett. omnibus, quas vidi, item MS. Guelf. In recentiori aliqua ed. irrepserat *ausis*, vitio correctoris, ut opinor, qui ad *servitiis* male referebat, et genus non concoquebat. Id propagatum est a Lipsio usque ad Gronovium, qui e MS. Fl. correxit. Talia etiam sine libris debebant corrigi. Ceterum *ausi* refer ad *clientes* et *servos*, qui latent in *clientelis* et *servitiis*: cuius generis exempla plura in Tacito et aliis. Paullo post pro *cierentur* male Guelf. *cerneretur*. Ern.

An, quia veram etc. Hic aliquid

penatibus Caesarum datura sit, malle populum romanum tibicinis aegyptii subolem imperatorio fastigio induci? Denique, si id rebus conducat, libens, quam coactus, acciret dominam, vel consuleret securitati iusta ultione. Et modicis remediis primos motus consedisse: at, si desperent uxorem Neronis fore Octaviam, illi maritum daturos. »

62. Varius sermo, et ad metum atque iram accommodatus, terruit simul audientem et accendit. Sed parum valebat suspicio in servo, et quaestionibus ancillarum elusa erat. Ergo confessionem alicuius quaeri placet, cui rerum quoque novarum crimen adfingeretur. Et visus idoneus maternae necis patrator, Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, praefectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio: quia « malorum facinorum ministri quasi exprobrantes

123. *Et quaestionibus ancillarum eluserat. Elusa* cod. Agr. bene omnino. Nil opus erat τῷ *erat*.

turbatum est. Nam argumentatio non procedit: quod facile animadvertet, qui attendet. Atque etiam libri variant. Nam ed. pr. habet *mallet p. r. quam tibic.* etc. Igitur puto verum esse: *an*, *quia veram progeniem p. C. datura sit?* (immo) *malle populum r.* (sc. veram progeniem Caesarum) *quam tibicinis aegyptii subolem imperatorio fastigio induci*. Id non displicet Broterio. *Mallet populus rom.* etiam MS. (Bud. et) Guelf. Ern.

Primos motus consedisse. I. e. considere potuisse, opprimi potuisse, s. considere solere. Mox *ac* pro *at* malebat Acidalius. Lipsius etiam olim *an* corrigebat, sed eam coniecturam deinde damnavit. In ed. a. 1585. adhuc est: in ultima non. Ern. Bud. *primos motus consecutos consedisse.*

Quaestionibus ancillarum eluserat. Iacobo Leetio erudito iuveni adsentior scribenti: *elusa erat.* Lips. Idem placebat Faërno, Pichenae: idque, ut evidens, recepimus, exemplo virorum doctorum, qui hoc modo saepe veram lectionem restituere. Nam frequens iste error in MSS. Vide exempla plurima ap. Drakenb. ad Liv. 23, 29. Sed ed. pr. et seqq. usque ad Rhen. *illuserat.* Ante *servo* (Bud. et) ed. pr. Sequentes usque ad Rhen. *servitio.* Ern. Rhen. e Bud. dedit *eluserat.* Ursinus coniecerat *illusum erat.* Freinsh. praeferebat *eluserat*, quasi neutraliter sumptum, ut *vertere*, *mutare* solent.

Graviorum facinorum ministri.

adspiciuntur. » Igitur accitum eum Caesar operae prioris admonet: « solum incolumitati principis adversus insidiantem matrem subvenisse: locum haud minoris gratiae instare, si coniugem infensam depelleret. Nec manu aut telo opus: fateretur Octaviae adulterium. Occulta quidem ad praesens, sed magna ei praemia et secessus amoenos » promittit, « vel, si negavisset, necem » intentat. Ille insita vecordia, et facilitate priorum flagitiorum, plura etiam, quam iussum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exsilium toleravit, et fato obiit.

63. At Nero, « praefectum in spem sociandae classis corruptum, » et incusatae paullo ante « sterilitatis » oblitus, « abactos partus conscientia libidinum, eaque sibi comperta, » edicto memorat: insulaque Pandataria

124. *Occulta quidem ad praesens.* Occultum cod. Agric.

Itane tam obtusae cuiquam aures, ut non offendantur illa fatua repetitione vocis: *graviore odio*, *quia graviorum.* Nos vero sine dubitatione recepimus scripturam Florentinam (*malorum*, teste Pich.). Plautus Menaechm. 5, 7, 15. *O facinus indignum et malum.* Tibullus 2, 4, 25. *Illa malum facinus suadet.* Noster 12, 8. *At Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret.* Gron. Recte *malorum* etiam ed. pr. (*maiorum* Bud.) *Graviorum* MS. Guelf. et id praeferebat Schurzfleischius. Eadem post, pro *minoris gratiae*, habet *minoris ergo.* Deinde mihi τὸ *vel* post *promittit* suspectum: saltem melius abesset, ut quisque facile sentiet. Sed, scilicet, non, ut quidque elegantius, ita verius, in tali praesertim scriptore. Ern. Grut. suspicabatur *maiorum fac.* ut in Bud.

Facilitate pr. fl. Ed. pr. *iudiciorum;* sed *flagitiorum* verum est. (Sic Bud.) Mox pro *iussum* Acidalius malebat *iussus:* quod et ipse praeferrem, si libri alicuius auctoritate firmaretur. Similiter neutrum male in vulgatis plerisque c. 65. Ern.

In spem s. c. corruptum. Sic MSS. Fl. ed. pr. quod mutatum in *spe* a Puteol. (estque sic et in Bud. et Guelf.) restituit Pichena. Sensus est, corruptum esse Anicetum, ut tentaret classem, cui praeesset, eamque ad societatem consiliorum adversus Caesarem adduceret. Sic 4, 10. *corrupta ad scelus Livia.* 2, 62. *corruptis primoribus ad societatem.* Similiter *spes regni* saepe dicitur de iis, qui regnum affectant. Infra 15, 42. *spes irrita* pro conatu irrito. Ern.

Paullo ante. c. 60.

Dicto memorat. Legendum hic,

Octaviam claudit. Non alia exsul visentium oculos maiore misericordia adfecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinae, a Tiberio; recentior Iuliae memoria obversabatur, Claudio pulsae. Sed illis robur aetatis adfuerat: laeta aliqua viderant; et praesentem saevitiam melioris olim fortunae recordatione adlevabant. Huic primum nuptiarum dies loco funeris fuit, deductae in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum patre et statim fratre: tum ancilla domina validior: et Poppaea non nisi in perniciem uxoris nupta: postremo crimen omni exitio gravius.

64. Ac puella, vicesimo aetatis anno, inter centu-

edicto memorat, idem Lectius, quem nominavi, docuit me vere. Nam principes per edicta populum adfabantur, ut notum. Lips. *Dicto* omnes editi ante Pichenam, qui primus *edicto* recepit. Recte. Nam talia aut ad senatum scribebantur, aut edicto publicabantur. *Edictum* et *dictum* etiam apud Livium in MSS. confusa 7, 35. 8, 7. 9, 14. ubi v. Drakenb. et infra 15, 36. pro *edicto testificatus*. MS. (Bud. et) Guelf. *dicto*. Ern.

Insulaque Pandataria. Quid ergo in mentem illi poëtae ignobili venit (non enim Senecae: cum certis argumentis post mortem eius scripta ea tragoedia sit) qui relegare Octaviam in Aegyptum videtur v. 969.... *data vela fretis Ventisque, petat puppis rector Tandem Phariae litora terrae*. Nisi si hoc vult, Alexandrina duntaxat navi avectam Octaviam. Id enim contentiosus aliquis possit parum εὐλόγως dicere. Alias reposuerim ego *Pandatariae litora terrae*. Lips. In margine Guelf. adscriptum: *nunc appellatur Isçhia*. Ern.

Melioris olim fortunae recordatione adlevabant. Sic MS. Flor. Guelf. edd. vett. usque ad Rhen. qui *elevabant* induxit (e Bud.). Illud Pichena restituit. *Adlevare* est consolari, lenire: quomodo etiam Cicero dixit, ut et *adlevationem* pro diminutione mali. Tusc. 3, 29. Brut. 12. Fin. 1, 12. Etiam noster 12, 51. Ern.

Huic primum nuptiarum dies. *Primum* omnes scripti et editi ante Pichenam: qui coniecturam Lipsii *primus* recepit. Male. Nam clarum est τῷ *primum* respondere *tum* et *postremo*. Itaque *primum* restitui: et ei sententiae interpunctionem accommodavi. Ern. Bud. quoque *primum*.

Ac puella. Edd. Puteol. Ber. Alc. *at*: quod placebat Mureto. (Bud. *ac*, quod recepit Rhen.) *Puellam* de nupta etiam dici, apud poëtas inprimis, satis notum. Mox *iam vita exemta* MSS. Flor. Agr. ed. pr. quod iam I. Gron. restituit, explicans, cum iam vita ei nulla inesset. Ego potius capio intellectu praepositionis *de* vel *ex*, nec necesse est cum N. Heinsio corrigere *vitae*, quod pla-

riones et milites, praesagio malorum iam vita exempta, nondum tamen morte acquiescebat. Paucis dehinc interiectis diebus mori iubetur: cum iam « viduam se et tantum sororem » testaretur, communesque « Germanicos, » et postremo « Agrippinae » nomen, cieret, « qua incolumi, infelix quidem matrimonium, sed sine exitio, pertulisset. » Restringitur vinculis, venaeque eius per omnes artus exsolvuntur: et, quia pressus pavore sanguis tardius labebatur, praefervidi balnei vapore enecatur. Additurque atrocior saevitia, quod

125. *Communesque Germanicos.* Bene. Germanici Drusus, eius filius, et nepos Caligula, tum et Claudius. Possis tamen *communisque Germanici*: quod verum est: Germanici enim frater Claudius, Agrippinae filia.

cebat Ryckio. *Eximere* cum ablativo saepe Livius ut 9, 21. *ad eximendos obsidione socios*, quod pluribus exemplis illustrat Drakenb. repudiatis MSS. qui *ab* addunt. MS. (Bud. et) Guelf. *a vita*, ut edd. inde a Puteol. habent. Post pro *morte* Heinsius malebat *morti*. Sed illud quoque rectum. Cicer. Mil. 37. *qui morte eius acquierunt*: idque, ni fallor, iam supra monitum. Ern.

Communeque Germanici. Accipere possis, appellasse Octaviam patris nomen, qui Germanicus dictus, uti et Nero. Commune igitur utrique. Tamen, cum in priscis libris sit *communesque*; nata mihi lectio *cum manesque Germani*; ut fratrem appellaverit sublatum, et deinde matrem. Lips. Nihil opus hac correctione. Non enim ultionis exposcendae caussa ciet, sed misericordiae movendae, in quo manes alieni sunt. MSS. Flor. Agr. edd. pr. et seqq. usque ad Rhen. *communesque Germanicos*, quod bene restituit Freinsh. Utriusque, Octaviae et Neronis, maiores erant Germanici. Rhenanus dedit (e Bud.) *communeque Germanici*, quod omnes deinceps secuti sunt, ut solent, usque ad Freinsh. et sic habet etiam MS. Guelf. Verbum *ciere* proprium in tali re verbum. Ern.

Restringitur vinculis. Sive int. manus post tergum: sive potius pro *constringitur*, *adstringitur* capiendum: ut supra 13, 55. *respicere* pro *adspicere*, et alia similia in hoc et aliis, praesertim huius aetatis scriptoribus, v. ad Suet. Aug. c. 78. Ern.

Additurque atrocior saevitia. Malebam *atrocius saevitia*, hoc est, gravius ludibrium crudelitate. Sic libro seq. *Adiecisse deos dignum Arsacidarum*. *Dignum*, *atrocius*, res digna, res atrocior. Gron. Etiam Heinsius *atroci hoc saevitiae*. Sed vulgatum verum puto. Nam et hoc saevitiae est: primum lacerari mortuae corpus: deinde caput, velut maleficae, circumferri: tertio permittere, ut aemula eius aspectu pascat oculos: hoc enim est in verbis, *Poppaea vidit*. Ern. *Atrocior saevitia* Flor. Bud. Agr.

caput amputatum, latumque in urbem, Poppaea vidit. Dona ob haec templis decreta. Quod ad eum finem memoravimus, ut, quicumque casus temporum illorum, nobis vel aliis auctoribus, noscent, praesumptum habeant, quotiens fugas et caedes iussit princeps, totiens grates deis actas, quaeque rerum secundarum olim, tum publicae cladis, insignia fuisse. Neque tamen silebimus, si quod senatusconsultum adulatione novum, aut patientia postremum, fuit.

65. Eodem anno libertorum potissimos veneno interfecisse creditus est; Doryphorum, quasi adversatum nuptiis Poppaeae; Pallantem, quod immensam pecuniam longa senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusaverat Senecam, ut C. Pisonis socium; sed validius a Seneca eodem crimine perculsus est. Unde Pisoni timor, et orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspera.

Dona ob haec. Hic locus sic habet in ed. pr. *Dona ob haec templis decret., quae ad finem memorabimus. Quicunque .... noscent, praesumptum habebunt* etc. *Quae* etiam est in Guelf. et *e* MS. Fl. notat I. Gronovius, unde colligo, cetera quoque sic esse, ut in ed. pr. Nam in vulgata lectione *quae* ineptum. Vulgatum est a Puteolano, idque melius puto. *Memorabimus* habet et Guelf. V. ad 13, 20. Ern. Bud. a. 2. m. habet *quae... memorabimus.* Prius aderat *quod.*

Veneno interfecisse creditum est. Vel *creditus est.* Vide Sueton. Nerone 35. Lips. *Creditus* MS. Fl. Agr. ed. pr. idque iam receptum Ryckio. Idem volenti I. Gronovio operae non paruere. Ern. Bud. *creditum est.*

Doryphorum. Est nomen sive cognomen liberti proprium. Fortasse et in hoc Xiphilini loco, in Nerone 61, 5. Δορυφόρῳ τῷ τὰ τῆς ἀρχῆς βιβλία διέποντι, πεντήκοντα ἅμα καὶ διακοσίας μυριάδας δοθῆναι ἐκέλευσε. *Qui a libellis erat.* Ita ego verterim, et munus nostri Doryphori eruerim: at interpres *Praetoriano cuidam militi* fecit: qui non solent profecto a libellis aut talibus officiis esse. Lips.

Romanus. F. Romanus Hispo, de quo 1, 74.

Sed improspera. MS. Guelf. a manu sec. *improspecta.* Vulgatum verum est. Ern.

C. CORNELII TACITI

ANNALIVM

LIBER QVINTVS DECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1, 2. *Vologeses rex Parthorum bellum mente volvit, instigantibus fratre Tiridate et Monobazo Adiabeno, quem Tigranes vexarat.* 3. *Corbulo Syriae tuendae providet.* 4. *Parthi Monese duce Tigranocerta obsident.* 5. *Vologesi Corbulo inducias offert et impetrat.* 6. *Caesennii Paeti, Armeniae recens praefecti, vanitas,* 7, 8. *ferocia, imperitia, iactantia.* 9. *Ab invadenda Syria Corbulo absterret Parthos;* 10. *Qui Armeniae et Paeto incumbunt. Hic aegre Corbulonem auxilio vocat,* 11. *Parthis prementibus.* 12. *Is, in Armeniam profectus, fugientes obiurgat, suos hortatur.* 13. *Vologeses instat Paeto.* 14. *Disceptatio inter Romanos et Parthos, ex qua* 15. *Paeti foeda compositio.* 16. *Corbulo in Armeniam venit.* 17. *Paeto increpito, Syriam repetit.* 18. *Romae inania de Parthis tropaea. Frumentum plebis. Vectigalia*

19. *SC. de simulatis adoptionibus.* 20, 21. *Claudius Timarchus Cretensis accusatur, quod Thrasea Paetus ad bonum publicum vertit.* 22. *Decretum, grates praesidibus non agendas. Portenta.* 23. *Ob filiam Neroni natam immodica gaudia et frustranea. In Thraseam principis odium.*

24. *Legati Parthorum Romae irrisores.* 25. *Bello Armeniaco praeficitur Corbulo. Paetum Caesar facetiis insectatur.*

26. *Corbulo in Armeniam ducit exercitum.* 27. *Legatos Parthorum audit. Defectores Armenios ulciscitur.* 28–30. *Tiridates a Corbulone pacem petit et, posito apud effigiem Caesaris insigni regio, impetrat, comiterque excipitur a Corbulone.* 31. *Vologesis pro fratre sollicitudo.*

32. *Alpinos maritimos Nero in ius Latii transfert. Equitum rom. in circo locos sedilibus plebis anteponit. Feminae illustres senatoresque in arena.* 33. *Nero ipse Neapoli scenam inscendit.* 34. *Theatrum ruit. Beneventi Nero munus Vatinii spectat.* 35. *Torquatum Silanum mori adigit.* 36. *Iter frustra meditatur in Orientem.* 37. *Convivia luxu foeda celebrat, ministro Tigellino. Pythagorae nubit.* 38. *Clades Romae ex incendio, forte, an dolo principis, qui* 39. *in remedium multa popularia usurpat.* 40–42. *Ex patriae ruinis immensam domum exstruit Nero. Maiora frustra molitur.* 43. *Novae urbis facies.* 44. *Petita diis piacula, frustra. Incendii invidia in christianos devoluta, misere excruciatos.* 45. *Italiam, socios, templa spoliat Nero; aversantem id Senecam veneno petit.*

46. *Gladiatorum eruptio apud Praeneste. Classis ad Misenum amissa.* 47. *Prodigia.* 48. *Coniuratio Pisonis in Neronem.* 49, 50. *Coniuratorum nomina, mores, odiorum in Neronem caussae. Iis accedit Rufus, praefectus praetorio. Subrii impetus.* 51. *Epicharis classem tentans proditur.* 52. *Coniuratorum impetus retardatus a Pisone ob sacra mensae.* 53. *Aliud coniuratorum consilium.* 54. *Scevini imprudentia. Milichus servus herum defert, qui egregie se defendit, sed muliebri astutia deprehenditur.* 55, 56. *Natalis coniurationem fatetur, Pisonem, Senecam nominat, Lucanus matrem.* 57. *Epicharis, tormentis dilacerata, mirum fidei exemplum praestat.* 58. *Nero reos audit, quos violenter urget Rufus, dissimulata conscientia.* 59. *Piso, neglectis amicorum monitis, occiditur. Eius testamentum et uxor.* 60, 61. *Caedes Laterani et Senecae. Huius defensio spreta,* 62. *supremi sermones,* 63. *amica contentio cum uxore,* 64. *cuius mortem inhiberi Nero imperat. Senecae cruciatus,*

mors, funus. 65. *Ipse destinatus imperator.* 66. *Rufus proditur.* 67. *Subrii Flavii,* 68. *Aspri, aliorum constantes voces et exitus. Rufi mollities.* 69. *Nero Vestinum quamvis insontem interimit;* 70. *mox Lucanum, Senecionem, Quinctianum, Scevinum.* 71. *Simulata per urbem gaudia. Indicibus praemia, suspectis militiae vacatio, aliis exsilia,* 72. *Turpiliano, Nervae, Tigellino triumphalia, Nymphidio consularia insignia data.* 73. *Nero adversum rumores se purgat. Gallionis periculum.* 74. *SC. ob servatum Neronem. Pugio Scevini dicatus Iovi Vindici. Gesta haec annis paullo amplius tribus,*

C. MEMMIO REGULO, VERGINIO RUFO;
C. LECANIO BASSO, M. LICINIO CRASSO;
P. SILIO NERVA, C. IULIO ATTICO VESTINO, COSS.

1. Interea rex Parthorum Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranen Armeniae impositum: simul, fratre Tiridate pulso, spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens; magnitudine rursum romana, et continui foederis reverentia, diversas ad curas trahebatur: cunctator ingenio et defectione Hyrcanorum, gentis validae, multisque ex eo bellis illigatus. Atque illum ambiguum novus insuper nuntius contumeliae exstimulat: quippe

COMMENTARIVS.

Defectione Hyrcanorum. Sic edd. ante Rhen. qui induxit *dissensione*, quod secuti omnes usque ad Pichenam. *Defectione* verum esse patet etiam e 13, 37. extr. *Illigatus* est impeditus: ut l. c. *Vologesen defectione Hyrcaniae adtineri:* alias deberet esse *defectioni.* Ern. Bud. habebat a 1. m. *defensione.* Inde Rhen. legendum duxit *dissensione;* sed in marg. est ab antiqua manu *defectione.* De hac v. 14, 25.

Novus insuper nuntius cont. Ed. pr. *novis et insuper:* conieci *novae ins. contumeliae.* Sed idem est sensus vulgati. Ern.

egressus Armenia Tigranes Adiabenos, conterminam nationem, latius ac diutius, quam per latrocinia, vastaverat: idque primores gentium aegre tolerabant: « eo contemptionis descensum, ut ne duce quidem romano incursarentur, sed temeritate obsidis, tot per annos inter mancipia habiti. » Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, « quod praesidium, aut unde peteret? » rogitans. « Iam de Armenia concessum: proxima trahi, nisi defendant Parthi: levius servitium apud Romanos deditis, quam captis, esse. » Tiridates quoque regni profugus, per silentium aut modice querendo, gravior erat. « Non

1. *Egressus Armenia. Armeniam* bene cod. Agric. Hist. 3, 30. *altitudinem moenium egressa.* — 2. *Temeritate obsidis. Obsidii* codex idem. Et recte forsan. *Obsidium* pro obside; ut *servitium* pro servo, *clientela* pro cliente, *adulteria* pro adulteris, *transfugia* pro transfugis: *vigiliae* et *custodiae* pro vigilibus custodibusque Ann. 1, 28. Et *sacerdotium* pro sacerdote ex MS. Hist. 2, 4. Suet. Calig. p. 394. et illic Casaub. Apulei. de doctr. Platon. l. 1, p. 3. ed. Elmenh. *Patrimonium in hortulo, qui Academiae iunctus fuit, et in duobus ministeriis.* Sic scripti nonnulli. (Cf. Met. 3. p. 130. 11, p. 237.) Vid. Muncker. ad Hygin. fab. 120. *Matrimonia* pro uxoribus Iust. 3, 5. Vid. Graev. ad Iust. 14, 5. *Officia* pro apparitionibus saepe apud Symmachum. Vid. Iuretum p. 317.

Accendebat dolorem eorum. Dolorem eorum intelligo earum rerum, ex iis rebus Vologesi natum: ut e seqq. patet. Sed melius sane *eorum* abesset: nam et sensus salvus et sonus melior foret: ac fortasse e terminatione praecedentis verbi natum est. Broterius ad Vologesen et primores gentium refert. Sed Monobazi querelae non apud primores gentium, sed Vologesen, fusae. Ern.

Monobazus. De hoc cf. Ioseph. 20, 4.

Proxima trahi: et nisi etc. Transpositione copulae sententiam explicandam sic: *proxima trahi, nisi defendant Parthi: et levius servitium*, Acidalius putabat. Vulgatum vitiosum esse, dubitari non potest. Sed et ante *proxima* ponendum: quod ita evidens est, ut ita corrigere non dubitaverim. Ultimis verbis tecte minatur deditionem, ni succurrat Vologeses. Ern. Ernestium sequuntur Lallem. et Brot. Acidalium Bip. Equidem copulam tanquam superfluam delevi. Bud. *et nisi.*

Per silentium haud modice querendo. Muretus et Acidalius volebant *per silentium, aut modice*: quod probat Ryckius. Sed nihil mutandum censent Freinshemius, Boxhornius, I. Gronovius. Vivum exemplum, I. Fr. Gronovius ait, est ap. Caes. B. G. 1, 32. in Sequanis. Sane silentium, ut Longinus ait sect. 9, 3. interdum quavis oratione for-

enim ignavia magna imperia contineri: virorum armorumque faciendum certamen. Id in summa fortuna aequius, quod validius. Et sua retinere privatae domus; de alienis certare, regiam laudem esse. »

2. Igitur commotus his Vologeses concilium vocat, et proximum sibi Tiridaten constituit, atque ita orditur: « Hunc ego, eodem mecum patre genitum, cum mihi, per aetatem, summo nomine concessisset, in possessionem Armeniae deduxi; qui tertius potentiae gradus habetur. Nam Medos Pacorus ante ceperat. Videbarque, contra vetera fratrum odia et certamina, familiae nostrae penates rite composuisse. Prohibent Romani, et pacem, ipsis nunquam prospere lacessitam, nunc quoque in exitium suum abrumpunt. Non ibo inficias: aequitate quam sanguine, caussa quam armis, retinere parta maioribus malueram. Si cunctatione deliqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis et gloria in integro est, addita modestiae fama: quae neque summis mortalium spernenda est, et a diis aesti-

3. *In exitium suum. Per obsidium suum* cod. Agr. An *excidium*?

tius. Sed id in omnibus exemplis, quae proferri video, tantum est in exprimenda πάθους magnitudine, non in sensibus talibus, consiliis, cohortationibus, cuius generis est, quod sequitur, in quo diserta oratio desideratur. Itaque *aut* verum puto, quod iam edidit Beroaldus, et nuper Broterius. Mox *contineri* est retineri. Ern. Bip. *haud modice* referunt ad *accendebat*, et *querendo* ad *gravior*. Sic incisio facta et in Bud. post *modice*. Verum *accendebat* nimis longe abest, et querela ipsa exponitur. Partim ergo *per silentium*, partim *modice querendo gravior* fuit. Unde praeferenda lectio Mureti *aut*, quae particula frequens cum *haud* commutatur in codd.

Et certamina. Emendavit *certamina* Rhenanus. Nam Puteol. et seqq. habent *certamen*. Puteolanus forte non assecutus est ed. pr. lectionem, in qua est *certamen in*: quod est corruptum pro *certamina*: quamquam MS. Guelf. plane *certamen*. Sensus est: videbar rem ita composuisse, ut nulla odia et certamina talia inter nos esse possent, qualia semper fere inter fratres de regno fuere. Mox *pax lacessita* est violata. Ern.

In integro est. Bud. a s. m. *integra est*.

matur.» Simul diademate caput Tiridatis evinxit; promptam equitum manum, quae regem ex more sectatur, Monesi, nobili viro, tradidit, adiectis Adiabenorum auxiliis: mandavitque, Tigranen Armenia exturbari, dum ipse, positis adversus Hyrcanos discordiis, vires intimas, molemque belli ciet, provinciis romanis minitans.

3. Quae ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt, legiones duas cum Verulano Severo et Vettio Bolano subsidium Tigrani mittit, occulto praecepto, « compositius cuncta, quam festinantius, agerent. » Quippe bellum habere, quam gerere malebat. Scripseratque Caesari, « proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Syriam, ingruente Vologese, acriore in discrimine esse. » Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat: tumultuariam provincialium

4. *Bellum habere quam gerere malebat.* Forte *alere* vel *trahere*. Possis et *procul habere*.

Ex more sectatur. Sic e MS. Fl. edidit I. Gronovius; sic est etiam in ed. pr. *sectabatur* est a Puteolano: quod ipsum quoque rectum esset, si e libris melioribus esset: sic tamen MS. (Bud.) Guelf. Adde Tacitum inf. c. 33. extr. Ern. *Sectatur*. Id est sectari solet.

Tigranem Arm. exturbari. Ed. pr. *exturbat*. Puto, Tacitum scripsisse *exturbet*: aut saltem *exturbare*. Iussit Monesen cum istis copiis Tigranen exturbare Armenia, et restituere Tiridaten. *Exturbari* est a Puteol. et sic ceterae edd. omnes, et MS. G. Putarunt *mandare* esse pro nunciare, ut alibi: quo sensu sane *exturbari* sequi deberet. Similiter infra c. 28. *operiri imperavit*, male in nonnullis libris, pro *operire*. Mox *compositis* dedit Rhenanus et seqq. ad Pichenam usque. Ern. Bud. a 1. m. *depositis*, a 2. m. *compositis*.

Vectio Bolano. Scribe *Vettio*, ex lapide (ap. Grut. p. 128, 5.) C. CALPURNIO. PISONE. M. VETTIO. BOLANO. COS. De huius Bolani bellica gloria Statius Silvar. 5, 2, 34. ad filium eius Crispinum: ..... *rigidi summam Mavortis agebat Corbulo, sed comitem belli sociumque laboris, Ille quoque egregiis multum miratus in armis Bolanum, atque illi curarum asperrima suetus Credere*. Lips. *Vettio* MS. Flor. *Vetio* MS. Agr. ed. pr. Itaque iam Ryckius et I. Gron. rescripsere: de eaque scriptura v. Ryckium ad h. l. Ante ed. pr. pro *certis* habet *cunctis*: quod non spernam. Sic *omnium nunciis perfertur* Cic. ad Q. Fr. 2, 12. Ern.

Festinatius agerent. *Festinantius* ed. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. Ern.

manum armat; hostiles ingressus praesidiis intercipit. Et, quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita: quosdam rivos congestu arenae abdidit.

4. Ea dum a Corbulone tuendae Syriae parantur, acto raptim agmine Moneses, ut famam sui praeiret, non ideo nescium aut incautum Tigranen offendit. Occupaverat Tigranocerta, urbem copia defensorum et magnitudine moenium validam. Ad haec Nicephorius, amnis haud spernenda latitudine, partem murorum ambit: et ducta ingens fossa, qua fluvio diffidebatur. Inerantque milites et provisi ante commeatus: quorum subvectu pauci, avidius progressi et repentinis hostibus circumventi, ira magis, quam metu, ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla cominus audacia, raris sagittis: neque clausos exterret, et semet frustratur. Adiabeni, cum promovere scalas et machinamenta inciperent, facile detrusi, mox, erumpentibus nostris, caeduntur.

Hostiles ingressus. Intelligo loca, per quae ingredi provinciam soleant, aut possint Parthi. Nam nondum ingressi eo tempore. *Intercipere* exprimit Graecorum διαλαμβάνειν; Polybius 5, 99. et alii saepe de impositis itineri praesidiis utuntur. Ern.

Et, quia egena. Non videtur hoc factum, quod iam olim esset, sed ut posthac esset. Forte Tacitus: *Et, quo egena aquarum regio esset, castella fontibus imposita.* Gron. Verissime. Ern. Probat Lall. Cod. Agr. *egens.* Bud. *egena.*

Congestu terrae abdidit. Sic ed. pr. Rhen. (e Bud.) et seqq. At Puteol. Ber. Alc. *obdidit*, quod et e vet. cod. laudat Ursinus: vitiose. *Arenam obdidit*, at non *rivos.* Male recepit Ryckius. Ern. Ursinus in vet. c. reperit: *congestis arenae obdidit.*

Occupaverat Tigranocerta. Sic MS. Flor. (et Agr.) defenditque I. Gron. Quia sic etiam ed. pr. id secutus sum. Vulgo *qui occupaverat*, inde a Puteol. V. ad c. 59, 44. Ern. Bud. *qui occup. Tigranocertam.* — * De Tigranocerta et flum. Nicephorio, v. St.Martin, *Mém sur l'Arménie*, t. 1, p. 171. Par. 2 v. in-4. 1818.

Magnitudine moenium validam. Adeo, ut Appianus Mithr. 84. producat moenia Tigranocertae in altitudine ad quinquaginta cubitos: quae in imo adaptata equorum stabulis. Lips. Mox etiam ed. pr. *inerantque milites*, quod e MS. Fl. recepit iam Pichena. (Sic et Bud.) Post, *quorum subvectu* est, qui commeatus dum subvehuntur in urbem et conquiruntur. Ern.

5. Corbulo tamen, quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunae ratus, misit ad Vologesen, qui expostularent « vim provinciae illatam: socium amicumque regem, cohortes romanas circumsideri. Omitteret potius obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum. » Casperius, centurio, in eam legationem delectus, apud oppidum Nisibin, septem et triginta millibus passuum a Tigranocerta distantem, adiit regem et mandata ferociter edidit. Vologesi vetus et penitus infixum erat, arma romana vitandi: nec praesentia prospere fluebant. Irritum obsidium: tutus manu et copiis Tigranes: fugati, qui expugnationem sumpserant: missae in Armeniam legiones: et aliae pro Syria, paratae ultro irrumpere: sibi imbecillum equitem pabuli inopia. Nam exorta vis locustarum ambederat, quidquid herbidum aut frondosum. Igitur, metu abstruso, mitiora ostendens, « missurum

5. *Vologesi vetus. Ut vetus* cod. Agr.

Circumsidere. Sic omnes scripti et edd. praeter cod. Agr. in quo est *circumsideri*, quod Ryckius recepit. Recte. Nam et passivum praecedit, et res ipsa ita postulat. Omissio copulae post *regem* corruptelae locum fecit. Ern.

Omitteret potius. Lego *ocius*, non *potius*. Lips. Sic Faërnus. Boxh. *protinus.* Alterutrum verum est. Ern. Pichena probat vulg.

A Tigranocerta distantem etc. Genus femininum supra 14, 24. iam occurrit, et in ed. pr. etiam mox: *Monesen amittere Tigranocertam iubet.* Mirum tamen, Tacitum eodem loco genus variare, supra et hic. Mihi res suspecta: et vereor, ne vitiosum sit: etsi non nescio, etiam ex Appiano exemplum proferri. Mithr. 67. Mox aut *adiit* legendum pro *adit*, aut *edit.* Sic c. 7. ed. pr. *hostia opera fuga perrumpit, seque vallo extulit.* Bene a Puteol. correctum *perrupit.* Add. ad 11, 37. Sed *adiit* MS. G. quod recepi. Nam sequitur *edidit.* De *vitandi* pro *vitare* diximus ad 2, 43. Ern. Bud. *adit.* De gerundio v. et c. 21.

Pabuli inopia. MSS. Oxon. Guelf. dirimit ab antecedentibus, et habet *pabuli inopiam.* Mox MS. Flor. et ed. pr. *nam exorta vi locustarum aberat.* (Bud. etiam *vi.*) Reliquae vett. edd. MS. G. (et Bud.) *abederat.* Sed Pich. Lips. et seqq. *ambederat* dederunt, an e libris, nescio. Ern.

ad imperatorem romanum legatos, super petenda Armenia et firmanda pace,» respondet. Monesen « omittere Tigranocerta » iubet; ipse retro concedit.

6. Haec plures, ut formidine regis et Corbulonis minis patrata, magnifice extollebant. Alii, « occulte pepigisse,» interpretabantur; « ut, omisso utrimque bello et abeunte Vologese, Tigranes quoque Armenia abscederet. Cur enim exercitum romanum a Tigranocertis deductum? cur deserta per otium, quae bello defenderant? An melius hibernavisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede regni modo retenti? Dilata prorsus arma, ut Vologeses cum alio, quam cum Corbulone, certaret: Corbulo meritae tot per annos gloriae non ultra periculum faceret.» Nam, ut retuli, proprium ducem tuendae Armeniae poposcerat, et adventare Caesennius Paetus audiebatur: iamque aderat, copiis ita divisis, ut quarta et duodecima legiones, addita quinta, quae recens e Moesis excita erat, simul Pontica et Galatarum Cappadocumque auxilia

Omittere Tigranocerta. Ed. pr. *amittere Tigranocertam.* Ea duo verba confundi supra iam vidimus ad 14, 26. *Amittere* verum puto, cui centies alterum usitatius substitutum: quanquam et paullo ante est *omittere.* Ern. Bud. *Tigranocertam.* Mihi *omittere* rectius videtur, quod et Bud. habet.

Magnifice extollebant. Sic edidi ex ed. Puteol. quam expressit Beroaldus et Alciatus. Pro eo Rhen. e cod. Bud. ut opinor, reposuit *ac magnifica*, quod inde in omnes edd. venit, nisi quod quaedam, *et* pro *ac* : et sic quoque MS. Guelf. Mureto tamen placebat magis *magnifice:* idque ego, ut latinius, praetuli. Sed non celabo, in ed. pr. esse tantum *patrata extollebant*, quod fortasse optimum. Eadem mox *Tigranocertis* sine praepositione. Ern. Bud. praepos. habet. Idem *patrata ac magnifica.* Agr. *peracta ac m.*

Ut retuli. Cap. 3.

Caesennius Paetus. Qui male in Dionis eclogis, quas nuper Fulvius Ursinus dedit, Σέννιος scribitur. Enimvero Κεσέννιος Πέτος etiam in Iosepho scribitur, diciturque Excidii 7, 21. (7.) An hic ipse, qui sub Nerone praefuerat, etsi parum bona fama? aetas haud neget. Lips. Add. ad 14, 29. Ern. Apud Grut. in Th. Inscr. p. 651, 6. et passim legitur *Caesennius.* In Dione etiam 62, 20. et ap. Iosephum Καισέννιος Παῖτος.

Paeto obedirent: tertia et sexta et decima legiones, priorque Syriae miles, apud Corbulonem manerent. Cetera ex rerum usu sociarent partirenturve. Sed neque Corbulo aemuli patiens; et Paetus, cui satis ad gloriam erat, si proximus haberetur, despiciebat gesta, «nihil caedis, aut praedae, usurpatas nomine tenus urbium expugnationes» dictitans: «se tributa ac leges, et pro umbra regis, romanum ius victis impositurum.»

7. Sub idem tempus legati Vologesis, quos ad principem missos memoravi, revertere irriti: bellumque propalam sumptum a Parthis. Nec Paetus detrectavit, sed duabus legionibus, quarum quartam Funisulanus Vettonianus eo in tempore, duodecimam Calavius Sabinus, regebant, Armeniam intrat, tristi omine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte transmittebat, nulla palam caussa, turbatus equus, qui consu-

Cui satis ad gl. Hiller. Rac. 16. legit *cui non satis ad gl. erat.* Alias enim dicendum fuisset *fuerat.*

Funisulanus Vettonianus. Sic MS. Flor. ed. pr. *Funisolanus* etiam MS. Agr. *Funisulanus* bis occurrit ap. Cic. ad Att. 5, 4. 10, 15. Vulg. *Famisulanus Vect.* MSS. Bud. Guelf. *Fimisul.* Mox MS. Med. *tramittebat.* edd. omnes *transm.* Ern. Egregium titulum, qui ad hunc *Funisolanum* spectat, haud ita pridem repertum, exhibet Broterius. Multiplices in eo viri honores enumerantur.

Calavius Sabinus regebat. Freinsh. ad 6, 9. volebat *Calvisius*, eundemque esse, qui H. 1, 48. memoratur. Ern. Bud. *regebant.* Recepit Rhen. Ursinus volebat *Flavius Sabinus.*

Turbatus equus, qui. Mos infrequens et inobservatus, de hoc equo. Geminum tamen locum habes in Plutarchi Crasso 36. qui inter prodigia pariter futurae cladis sic narrat: Ἵππος δὲ τῶν στρατηγικῶν ἐπιφανῶς κατεσκευασμένος, βίᾳ συνεπισπάσας τὸν ἡνίοχον εἰς τὸ ῥεῖθρον, ὑποβρύχιος ἠφανίσθη. Item Obsequens 129. inter ea, quae Pausae consuli haud laeta evenerunt. *Equus phaleratus in ipsius conspectu festinans concidit.* Dionys. Ant. Rom. 10, 24. qua parte de L. Quinctio agit dictatore iam electo: ὡς δ' ἐγγὺς ἦν, ἵππους τε αὐτῷ φαλάροις κεκοσμημένους ἐκπέμπει [illegible], καὶ πελέκεις ἅμα ταῖς ῥάβδοις — ἐσθῆτάς τε ἁλουργὰς καὶ τὰ ἄλλα παράσημα, οἷς πρότερον ὁ τῶν βασιλέων ἐκοσμεῖτο ἀρχή, προσήνεγκαν. Ut appareat, equum unum pluresve cum ornatu imperatorio et consulari (si eum magistratum dux gessisset) e publico datos: non aliud, quam specimen et notam dignitatis. Tacitus hic consularia insignia ait: quia Caesen-

laria insignia gestabat, retro evasit. Hostiaque, quae muniebantur, hibernaculis adsistens, semifacta opera fuga perrupit seque vallo extulit. Et pila militum arsere, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat.

8. Ceterum Paetus, spretis ominibus, nec dum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariae provisu, rapit exercitum trans montem Taurum « reciperandis,» ut ferebat, « Tigranocertis, vastandisque regionibus, quas Corbulo integras omisisset. » Et capta quaedam castella: gloriaeque et praedae nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut praedam cum cura, habuisset. Longinquis itineribus percursando, quae obtineri nequibant; corrupto, qui captus erat, commeatu, et instante iam hieme, reduxit exercitum, composuitque ad Caesarem literas, quasi confecto bello, verbis magnificis, rerum vacuas.

9. Interim Corbulo nunquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus praesidiis insedit: et, ne ponti iniiciendo impedimentum hostiles turmae adferrent, (iam enim subiectis campis magna specie volitabant) naves magnitudine praestantes et connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultis et balistis proturbat barbaros: in quos saxa et hastae longius permeabant, quam ut contrario sagittarum iactu adaequarentur. Dein pons continuatus, collesque adversi per socias cohortes, post legionum castris

6. Hostiaque etc. Lego: *Hostiaque, quae praemuniebantur hibernaculis assiliens, semifac'a opera propera fuga perrupit.*

nius Paetus ille ipse est, qui ante annum consul cum Petronio Turpiliano fuerat. Lips. At vid. ad 14, 29. Ern.

Spretis ominibus. Sic cdd. omnes inde a Puteolano. MS. Guelf. (Bud.) ed. pr. *omnibus*, solita istorum verborum confusione: id vitium etiam est in ed. I. F. Gron. Ern.

Et ne ponti. Bud. *ut ne ponti.*

occupantur, tanta celeritate et ostentatione virium, ut Parthi, omisso paratu invadendae Syriae, spem omnem in Armeniam verterent.

10. Ibi Paetus, imminentium nescius, quintam legionem procul in Ponto habebat; reliquas promiscuis militum commeatibus infirmaverat; donec, adventare Vologesen magno et infenso agmine, auditum. Accitur legio duodecima, et, unde famam aucti exercitus speraverat, prodita infrequentia : qua tamen retineri castra et eludi Parthus tractu belli poterat, si Paeto aut in suis, aut in alienis consiliis, constantia fuisset. Verum, ubi a viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat, rursus, ne alienae sententiae indigens videretur, in diversa ac deteriora transibat. Et tunc, relictis hibernis, «non fossam neque vallum sibi, sed corpora et arma in hostem data,» clamitans, duxit legiones, quasi proelio certaturus. Deinde, amisso centurione et paucis militibus, quos visendis hostium copiis praemiserat, trepidus remeavit. Et, quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia, tria millia delecti peditis proximo Tauri iugo imposuit, quo transitum regis arcerent : alares quo-

7. *Et tunc, relictis hibernis. Et nunc* cod. Agr.

Unde famam etc. MS. Flor. ed. pr. *fama speraverat.* Quod recte I. Gron. monet corrigendum fuisse *fama sperata erat.* Sic 14, 62. ex *elusa erat* factum *eluserat.* Sed Puteol. potius correxit *famam speraverat.* (Sic et Bud.) Atque ita omnes post eum edidere. In Rhenani ed. sec. editum, nescio qua de caussa, aut unde, *sperat,* quod Lipsius ceterique temere omnes secuti sunt. Ego interea veterem lectionem reposui. Ceterum *fama sperata erat* verum puto. *Infrequentia* int. signorum : *infrequentia signa* saepe Livius : sive etiam legionum. Ern. Bip. coniiciunt *proditur infrequentia.*

Tria millia delecti peditis. Sic e MS. Flor. edidit Pichena, ceterique secuti : idem est in ed. pr. Intermediae edd. (et c. Bud.) *delectorum.* Post, pro *quo* Muretus malebat *quae;* Gron. pater *qui:* quod verum puto. Mox *Arsamosata* etiam ed. pr. *Asamosata* MS. Guelf. Put.

que Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. Coniunx ac filius castello, cui Arsamosata nomen est, abditi, data in praesidium cohorte, ac disperso milite, qui, in uno habitus, vagum hostem promptius sustentavisset. Aegre compulsum ferunt, ut instantem Corbuloni fateretur: nec a Corbulone properatum, quo, gliscentibus periculis, etiam subsidii laus augeretur. « Expediri » tamen « itineri singula millia ex tribus legionibus, et alarios octingentos, parem numerum e cohortibus, » iussit.

11. At Vologeses, quamvis, « obsessa a Paeto itinera, hinc peditatu, inde equite, » accepisset, nihil mutato consilio, sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtrivit, uno tantum centurione, Tarquitio Crescente, turrim, in qua praesidium agitabat, defen-

8. *Ut instantem Corbuloni. Ut vim instantem*, puto, vel *instantem cladem.* Cod. Agric, deinde c. seq. *factaque saeptus eruptione.* Et sic Medic,

Ber. Alc. illud verius. Vid. Ryckius. Sed Polybius habet *Armosata*, et numus Musei Medicei, quod Broterius, cum Harduino ad Plin. 6, 9, (10,) praefert ex Spanhemio de Praest. NN. vet. edit. p. 903. Non consentiunt semper barbaris in nominibus scriptores. *In uno* MS. Flor. (Bud.) ed. pr. Pichena cum seqq. Ceteri *in unum.* Ern. Rhen. e Bud. *Arsamosata.* Sic. et Ptol. 5, 13. Numus citatus spurius videtur Harduino. Rectius in eo ΣΑΜΟΣΑΤΕΩΝ, ut est ap. Vaill. in NN. Gr. imp. p. 56.

Et aegre comp. Copulam habent MS. Fl. et edd. ante Rhenanum, qui delevit, nisi quod ed. pr. *ut* pro *et*: restituit Pichena. Si libri auctoritate Rhenanus delevit, probo. In MS. Guelf. quidem non est a prima manu, sed supra adscripta. Ern. In Bud. fuerat omissa, sed prima manus superposuit. Sufficiunt haec, ut commode deleri queat.

Instantem fateretur. Durum mihi semper visum. MS. Guelf. *instatem.* Credo verum esse *necessitatem.* Ern. Ferretus subaudit vel *hostem*, vel *metum ex hoste.* Hiller. Rac. 10 supplet *tempestatem*, quae saepe pro periculo ponitur, ut ap. Cic. Cat. 1, 9. Vell. 2, 100.

Hinc peditatu, inde equite. MS. Bud. *hinc equite.* Post Faërnus *sed* delebat; quod est sane alienum ac durum. Deinde *factaque* MS. Flor. (Bud.) ed. pr. Denique *per longinqua* vitiose ed. Puteol. et seqq. *per* natum e terminatione praecedentis verbi: abest ab ed. pr. delevit Rhen. Ern. *Hinc... hinc* est et ap. Liv. 39, 11.

dere auso, facta saepius eruptione, et caesis, qui barbarorum propius suggrediebantur, donec ignium iactu circumveniretur: peditum si quis integer, longinqua et avia; vulnerati, castra repetivere: « virtutem regis, saevitiam et copias gentium, » cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum, qui eadem pavebant. Ne dux quidem obniti adversis, sed cuncta militiae munia deseruerat, missis iterum ad Corbulonem precibus, « veniret propere, signa, et aquilas, et nomen reliquum infelicis exercitus, tueretur: se fidem interim, donec vita suppeditet, retenturos. »

12. Ille interritus, et parte copiarum apud Syriam relicta, ut munimenta Euphrati imposita retinerentur; qua proximum et commeatibus non egenum, regionem Commagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. Comitabantur exercitum, praeter alia sueta bello, magna vis camelorum, onusta frumenti, ut simul hostem famemque depelleret. Primum e perculsis Pactium, primipili centurionem, obvium habuit,

9. *Ille interritus. Intentus* cod. Agric. a manu secunda. — 10. *Primum e perculsis Pactium. Primisque perculsis Pacuvium* cod. Agr.

Circumveniretur. Bud. *circumvenirentur*, et mox *Nec dux q.*

Missis iterum. Sic MSS. Flor. Bud. Agr. edd. pr. Rhen. et seqq. omnes. At codd. Ox. Guelf. edd. Puteol. Ber. Alc. *item*, quod natum e compendio scripturae: et saepe in MSS. istae voces confunduntur. V. Burm. ad Suet. Caes. 36. Drakenb. ad Liv. epit. 14. Freinsh. coniiciebat *identidem.* Mox *retenturos* bene editum a Pichena ex MS. Flor. Est etiam in (Bud. et) ed. pr. In ceteris ante Pichenam est *retenturum:* item post *sueta bella*, pro *assueta.* Ern. Sic scil. Flor. item Bud.

Vis camelorum. De usu camelorum in bello v. Schel. ad Hygin. p. 94. *Frumenti* MSS. Flor. (Bud. Agr.) Guelf. edd. pr. Put. ceteraeque vett. omnes etiam Lips. priores: at in ultima s. sexta *frumento*, quod deinde in sequentes edd. propagatum est. Etiam Plaut. Aul. 4, 2. 4, *aulam onustam auri* dixit. Itaque veterem lectionem servavi: sive Tacitus ipse sic scripsit, quod non abhorret, sive librariis antiquariis debetur. Ern.

Pactium, primipili centurionem. At supra 13, 36. perfunctum eo honore ait: *Curam praesidiorum*

dein plerosque militum: quos, diversas fugae caussas obtendentes, « redire ad signa et clementiam Paeti experiri » monebat, « se nisi victoribus immitem esse. » Simul suas legiones adire, hortari, priorum admonere, novam gloriam ostendere: « non vicos aut oppida Armeniorum, sed castra romana, duasque in iis legiones pretium laboris peti. Si singulis manipularibus praecipua servati civis corona imperatoria manu tribueretur: quod illud et quantum decus, ubi par eorum numerus apisceretur, qui attulissent salutem,

11. *Quod illud et quantum decus.* *Illud esse et quantum* cod. Agric. — 12. *Ubi par eorum numerus adipisceretur.* Forsan *acciperetur.*

Pactio Orphito primipili honore perfuncto mandat. Lips.

Se nisi victoribus immitem esse. Frustra exercet acumen suum Salinerius homo optimus, quum obscuri nihil sit. Non enim, si 13, 36. *Pactius Orphitus primipilaris* iussu Corbulonis praesidio praepositus commemoratur, et hic *Pactius centurio primipili* a Pacto venire dicitur, ideo et omnes milites hic obvios Corbuloni ducem eum cum Paeto mutasse necesse est. Lib. 13, 40. sunt cum Corbulone tertia et sexta legio et decuma: easdem obtinet hoc lib. c. 6. Paetus quartam et quintam et duodecimam. Nec *diversas fugae caussas obtendere* est falsis nominibus uti Corbulonis saevi, Paeti mitis. Eoque nec ulcisceretur hic Corbulo quicquam privati doloris, neque amara irrisione ludit: sed voce plena gravitatis et disciplinae profugos redire ad signa et duci, cui a Caesare attributi essent, caussam probare iubet, si forte veniam det ille; se nullam fugae excusationem accipere, nec desertoribus ignoscere. Gron. Nec veniam daturum, ante quam victoria emendassent peccatum. Ita sensus bonus efficitur. Sed tamen ita videtur esse debere, *immitem fore.* Et ne sic quidem satis mihi hic sensus cum reliqua Corbulonis oratione consentire videtur. Forte melius victores intelligentur Parthi. Se immitem et ultorem venisse non militibus romanis, sed victoribus Parthis. Ern.

Numerus adipisceretur. Malo *adspiceretur*, etsi non ignorem Plautum et Tacitum ipsum alibi adipiscendi verbum καθυγρῶς esse usos. Lips. Placet etiam Freinshemio, recepitque Pichena, qui testatur in MS. Fl. esse *apisceretur*, ut alibi; quod recepere Ryckius et I. Gron. Si maxime legamus *adspiceretur*, tamen nulla commoda sententia efficitur. Nam *par numerus servantium et servatorum*, quomodo decus auget? immo magnus servatorum numerus auget, praesertim in paucitate servantium. Aliud hic quid et acutius lateat, necesse est, si non frigidissimum verborum lusum captavit Tacitus. *Adipisci* est verbum

et qui accepissent? » His atque talibus in commune alacres, (et erant, quos pericula fratrum, aut propinquorum propriis stimulis incenderent) continuum diu noctuque iter properabant.

13. Eoque intentius Vologeses premere obsessos, modo vallum legionum, modo castellum, quo imbellis aetas defendebatur, adpugnare, propius incedens, quam mos Parthis, si ea temeritate hostem in proelium eliceret. At illi vix contuberniis extracti: nec aliud quam munimenta propugnabant: pars iussu ducis, et alii propria ignavia, ut Corbulonem opperientes, ac,

13. *Propius incedens.* Malo *succedens* vel *intendens.*

usitatum in his praemiis. Plinius 7, 30. (31.) *omnium triumphorum lauream adepte maiorem.* Ergo intelligo *coronam civicam* : servatores eam adipiscuntur, ob servatos in castris milites: servati, ob auxilium cohortibus romanis latum, quae Tigranocertis obsidebantur ante, sed eorum adventu liberatae sunt. Vid. c. 5. Corona civica autem non proprio sensu intelligenda, sed tropice, ut in talibus solet, pro decore, honore et gloria. Ita tamen probabilem sensum arbitror existere. Neque vero tales sententiae ad vivum resecandae. Acumen quaesitum est in eo, quod etiam servati quodammodo honorem servantium consequuntur; quod habet aliquid παραδόξου. Ceterum offendor etiam *eorum*, quod melius abesset : an Tacitus dedit *eam*, vel *coronam* ? Ern. Bud. *adipisceretur.* Paschalius Lipsii coniecturam probat. Bip. lectionem Flor. recepere. Quod ad rem, acceptam ab imperatore coronam civis servatus servatori civi dabat. V. Gell. 5, 6. Cf. Cuperus in Expl. gemmae Aug. ap. Polen. t. 2, p. 204.

His atque talibus. V. ad 14, 60. extr. Post *adpugnare* bene e MS. Flor. Pichena. V. 2, 81. MS. Agr. (Bud.) ed. pr. *ad pugnam* : vulgo *oppugnare.* Mox *nec aliud* edd. pr. Rhen. (e Bud.) et seqq. aliae *ne aliud.* Ern. *Adpugnare* est et 4, 48.

Aut metu. De lectione huius loci optime Rhenanus, qui *metu* delevit et pro *aut* scripsit *ut.* Ex *ignavia ut*, litera male repetita, *ignavia aut* factum. Suppleverunt *metu*, qui nesciebant, *ignaviam* hic nihil aliud esse quam metum. Saepe veteres has voces, *ignavus*, *segnis*, *ignavia*, *segnities*, usurpant in illis, quibus abest virtus aut viro digna audacia, quos *poltrons* dicimus. Illis, inquit, abunde magnum erat munimenta defendere : nonnullis, quia edixerat dux, ne quis castris exiret; aliis non aliter facturis, si signa ferri iussisset (ita erant perculsi) praeferentes, se tanquam in stativis Corbulonem exspectare. *Ut opperientes*, quemadmodum praecedenti libro *utque eruebantur.* Illud *provisis exemplis* pari lepore Ovid. Met. 9, 506. ubi Byblis : *At*

si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinae ac Numantinae cladis. « Neque eandem vim Samnitibus, Italico populo, aut Hispanis ac Parthis, romani imperii aemulis. Validam quoque et laudatam antiquitatem, quotiens Fortuna contra daret, saluti consuluisse. » Qua desperatione exercitus dux subactus, primas tamen literas ad Vologesen, non supplices, sed in modum querentis composuit, « quod pro Armeniis, semper romanae ditionis, aut subiectis regi, quem imperator delegisset, hostilia faceret: pacem ex aequo utilem. Nec praesentia tantum spectaret: ipsum ad-

14. *Caudinae ac* etc. Cod. Agric. *Caud. Numantinaeque deditionis.* — 15. *Hostilia faceret.* Malim *coeptaret.* Sic alibi saepe.

non Aeolidae thalamos timuere sororum. Unde sed hos novi? cur haec exempla paravi? Gron. Haec bene Gron. Cum igitur *metu* non sit in MS. Flor. (et Agr.) ed. pr. sed tantum *aut Corbulonem:* in Budensi autem *ut* non *aut*, Rhenani correctionem secutus sum, quam etiam Ryckius adoptavit. *Metu* primus edidit Puteol. quem Ber. et Alc. secuti sunt. Revocavit Berneccerus. Ern. De Bud. cod. sic habeto. *Metu* plane deest, non a 1. m. tantum, ut refert Ryckius; dein non habet *ut*, sed *aut*, quod ex ingenio bene emendavit Rhen. Pichenae non displicebat *aut metu*, modo a libris foret.

Aut Poenis rom. imperii aemulis. Freinsh. corrigit *aut Hispanis*; respici enim ad Numantinam cladem: nec ullas hic Poenorum partes. Recte ille, sed non satis. Lege: *Nec eandem vim Samnitibus, Italico populo, aut Hispanis quam Parthis romani imperii aemulis.* Gron. Quod Iac. Gron. Samnitas et Poenos Herum coniungi obiicit in Germ. c. 37. id nihil est. Ibi de cladibus romano pop. illatis universe dicitur: hic de exercitu sub iugum misso, quod a Poenis alienum est. *Poenos* correxit, qui meminerat, eos saepe romani imperii aemulos dici. Quod Broterius negat, Numantinos aemulos imperii r. fuisse; id sane speciosum est: sed ea verba non ad vivum resecanda. Fuere certe Romanis valde periculosi. Ern. Bip. legunt: *neque e. v. Samn. Numantino p. ac Parthis* etc. Recte *ac Parthis* in textum recepere; sed ingrata repetitio est vocis *Numantino*. Malo Gronovium sequi. Librarii, quum *Hispanos* mutassent in *Poenos*, omisere *quam* vel *ac Parthis*, quasi superflua, quae vero deesse, omnes sentiunt interpretes.

Q. For. contra daret. Bud. *contradiceret*, quod recte reiecit Rhen. Cf. H. 1, 65.

Pacem ex aequo utilem. Bud. *utili.* Inde Rhen. placebat *pace ex aequo utili.* Mox Bud. *ne praes.*

versus duas legiones, totis regni viribus advenisse: at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum iuvarent.»

14. Ad ea Vologeses, nihil pro caussa, sed «opperiendos sibi fratres, Pacorum ac Tiridaten,» rescripsit: «locum illis tempusque consilio destinatum, quo de Armenia cernerent: (adiecisse deos dignum Arsacidarum,) simul et de legionibus romanis statuerent.» Missi post a Paeto nuntii, et «regis colloquium,» pe-

16. *Quo bellum iuvarent.* Lego *innovarent.* Usi eo verbo Cicero et Livius. Sulpicius Severus lib. 2. *credebaturque imperator gloriam innovandae urbis quaesisse.* — 17. *Illum locum tempusque. Locum illis tempusque* cod. Agr. bene omnino. Sed lego *illis locum temp. condestinatum iri.* —18. *Adiecisse deos dignum Arsacidarum.* Cod. Agric. *quo de Armenia cernerent, quod se fastigioque dignum Arsacidarum.* Ann. 2, 3. *Eius filius Artaxias memoria patris nobis infensus Arsacidarum vi seque regnumque tutatus.* Vologeses infra c. 24. de hac eadem re: *post Laetum legionesque cum opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis adprobatam vim: datum et lenitatis experimentum.*

Quid de Arm. cernerent. MS. Guelf. *qui*, quod accipiendum pro *quo*; quod e vet. cod. laudat Ursinus, et est in MS. Agr. Ed. pr. *quod.* Unde mihi non dubium est, hic *qui* aut *quo* legendum esse. *Quo* et *quod* millies in libris confunduntur: et h. l. etiam e seq. voce litera adhaesit. At *qui* pro *quo* saepe, ut ap. Liv. 3, 39. in MS. Guelf. membranaceo. Atque etiam verbum *cernere* accusativum illum *quid* vel *quod* plane respuit, cum absolute dicatur, ut omnes sciunt. Itaque sic correxi. Secutus nos est Broterius. In ceteris Gronovio assentior, nec probo Ryckium, qui e MS. Agr. rescripsit: *locum illis tempusque consilio destinatum, quo de Armenia cernerent, quod se fastigioque dignum Arsacidarum*: quae interpolata esse, in promptu est. Et tamen probat etiam Graevius ep. ad Heins. t. 4. Coll. Burm. p. 187. Etiam Heinsius *illis.* Sed ante p. 158. coniecerat Graevius *adiecisse deos dignam Arsacida rem*: Heinsius autem p. 163. *dignum vi Arsacidarum.... statuere* ex Ann. 2, 3. idque placebat Graevio p. 170. Ern. *Illis* omnino rectius puto. Mox Bud. habet *quid.* Τὸ *cernere* explicat Ziuzerling in Crit. juven. promuls. c. 3. per *certare*, ut ap. Ennium, Plautum, Virg. etc. Sed potius est pro decernere.

Adiecisse deos dignum. Locus, de quo tria verba non possum hiscere. Lips. Ego vero locum hunc sanum integrumque et tantum explicandum contendo. Sensus: ut brevissime dicam: tum temporis hoc ipso in loco fore opportunum consultare, quid decernerent de Armeniae possessione simul, et (quam dii rem dederint dignam Arsacidarum maiestate) quid statuerent de legionibus romanis, quam illis le-

titum, qui « Vasacen, praefectum equitatus ire » iussit. Tum Paetus, « Lucullos, Pompeios, et si qua Caesares obtinendae donandaeve Armeniae egerant; » Vasaces, « imaginem retinendi largiendive penes nos, vim penes Parthos, » memoravit. Et multum invicem disceptato, Monobazus Adiabenus in diem posterum testis iis quae pepigissent, adhibetur. Placuitque « liberari obsidio legiones et decedere omnem militem finibus Armeniorum, castellaque et commeatus Parthis tradi. Quibus perpetratis, copia Vologesi fieret, mittendi ad Neronem legatos. »

19. *Lucullos, Pompeios.* Cod. Agr. *Pompeios et Scipiones obtinendae donandaeve Armeniae arbitros fuisse ait.* Male. — 20. *Retinendi donandive.* Bene Med. At Agric. *largiendive*, idem cod. Agr. *expetendi.*

gem pacis darent. *Consilio quid cernerent*, breviter est, quo tractaretur, quid decernerent, quem finem controversiae de Armenia imponerent. Ut *Arbitrium... quid darent, quid adimerent.* 13, 56. *Adiecisse deos.* Deum benignitate accessisse materiam deliberandi multo ampliorem at vix speratam, sed dignissimam magnitudine parthica, nimirum, quid placeat fieri de legionibus romanis: adeo eas in potestatem esse. Vel, deos fecisse, ut ipse adiicere superiori orationi sequentia verba posset. Seneca de Benef. 1, 10. *Ceterum idem semper de nobis pronuntiare debemus, malos esse nos, malos fuisse (invitus adiiciam) et futuros esse.* Haeserunt in hoc verbo et apud Livium 10, 7. Gron. Bip. coniiciunt *dignum regno Arsacidarum*, et intelligunt *Armeniam.* Verum *dignum* cum genitivo occurrit et alibi, ut recte monet Zinzerling. l. c. per ellipsin scilicet. — * Gruterus Suspic. crit. l. 10. §. 11. in Misc. nov. Lips. vol. 2, p. 517, locum ita const. *illum locum t. q. c. dest. quid de Arm. cernerent, reiecisse se ad eos. Dignum Ars. simul et de leg. st....*; ubi *dignum* valet *dignitatem.*

Et si qua Caesares. Sic coniecit Pichena e scriptura MS. Flor. *et si quaces*, ut est etiam in ed. pr. Berneccerus recepit, quem omnes deinde secuti sunt. Superiores *si qui Duces:* quod est et in MS. Guelf. Sane post Pompeium nulli duces, sed Caesares de Armenia aliquid egerant. Mox MS. Fl. (Bud. Agr.) ad. pr. *largiendive* pro *danandive:* quod cum Ryck. et Gron. secutus sum. Alterum verbum variavit; credibila est etiam, hoc variasse Tacitum. *Imaginem et vim* illustrat Heinsius ad Vellei. p. 259. Ern. Bud. *et si quaces*, unde 2. m. *et si qui duces.* Agr. *et Scipiones*, pessima. *Caesares* Pichena dedit, secutus Freinshemius. *Vasaces* Rhen. e Bud. prius legebatur *Vasates.* Mox Bud. *memorat*,

15. Interim flumini Arsaniae (is castra praefluebat) pontem imposuit, specie sibi illud iter expedientis: sed Parthi, quasi documentum victoriae, iusserant. Namque iis usui fuit: nostri per diversum iere. Addidit rumor, « sub iugum missas legiones, » et alia ex rebus infaustis, quorum simulacrum ab Armeniis usurpatum est. Namque et munimenta ingressi sunt, antequam agmen romanum excederet, et circumstetere vias, ca-

21. *Quasi documentum victoriae iusserant. Sumpserant* cod. Agr. An *praesumpserat!*

Fluvio Arsameti. Non alibi lectus nobis hic Arsametes: et omnino arbitramur falsum. Magis, quia in Dionis fragmentis (edidit haud ita pridem Fulvius Ursinus) hic ipse fluvius *Arsanias* dicitur. Verba Dionis 62, 21. Ἄρξειν αὐτὸν προδιομολογησάμενος, ἵνα τὸν ποταμὸν αὐτῷ Ἀρσανίαν ζεύξωσι. Nominat et ante, Ῥανδείαν τῷ πρὸς Ἀρσανίᾳ ποταμῷ οὖσαν. *Randeian* (oppidum, sive vicum ubi Paetus obsessus) *ad Arsaniam fluvium sitam.* Plinius quoque Arsaniam agnoscit, et in Euphratem labi facit 5, 24 (20.). Sed et Plutarchus in Lucullo 31. Itaque corrigi prorsus velim in Tacito *Fluvio Arsaniae* (*etenim is castra praefl.*) literis postremis in aliam voculam reformatis. Emendabis iterum infra. Lips. *Arsaniae etenim* receptum a Pichena. Sane et MS. Fl. Agr. ed. pr. *Arsanieti:* sed *etenim* cum Ryakin omisi: quippe sola Lipsii coniectura nixum. *Praefluebat* ed. pr. Rhenanus et seq. At mediae inter ed. pr. et Rhen. *perfluebat*, et sic MS. Guelf. (et Bud.) male. Sic 11, 37. *praegressus* et *pergressus* confusa. Ern. Bud. *flumini Arsameti.* Pro *is castra pr.* I. Gron. malebat *cis c. pr.*

Specie sibi illud iter experientis. Immo *expedientis* Grotius ait: et sic videtur fuisse in MS. Guelf. a prima manu, sed correctum alia in *experiendi*. Syllabae *ped.* clara adhuc vestigia. Et correxissem statim locum, nisi dubius fuissem ob librum Guelf. utrum *expedientis*, an *expediendi* scribendum esset. *Sibi* nullo modo patitur *experientis*. Nunc, cum Broterius *expedientis* in MSS. duobus reperit, recepi, ut ille fecit. Ern. Bud. *experientis* et a 2. m. *experiendi*. *Expedientis* iam Lipsius coniiciebat in marg. edit. 1. Bip. praeferunt *experientis* i. e. *tentantis*.

Namque iis usui fuit. Ex Taciti consequa narratione iudices legendum *Neque iis usui fuit.* Et firmat certe Dio, qui in hac re (ut saepe) velut interpres Taciti l. c. ἵνα τὸν ποταμὸν Ἀρσανίαν ζεύξωσιν· οὐχ ὅτι γεφύρας ἐδεῖτο (πεζῇ γὰρ αὐτὸν διεληλύθει) ἀλλ' ἵνα ἐνδείξηται σφίσιν, ὅτι κρείττων αὐτῶν ἦν. Lips. Placet Pichenae et aliis. Contra disputat Freinsh. qui tamen se torquet in verbis Dionis πεζῇ γὰρ αὐτὸν διεληλύθει, non assecutus magis, quam Lipsius, sensum. *Pedes et sine ponte flumen transierat*, nempe adveniens. Itaque etiam abiens poterat sic facere. Ern.

Addidit rumor. Cui rumori Suet.

ptiva olim mancipia, aut iumenta adgnoscentes abstrahentesque. Raptae etiam vestes, retenta arma, pavido milite et concedente, ne qua proelii caussa exsisteret. Vologeses, armis et corporibus caesorum adgregatis, quo cladem nostram testaretur, visu fugientium legionum abstinuit. Fama moderationis quaerebatur, postquam superbiam expleverat. Flumen Arsaniam elephanto insidens, et proximus quisque regem vi equorum perrupere, quia rumor incesserat, « pontem cessurum oneri dolo fabricantium. » Sed, qui ingredi ausi sunt, validum et fidum intellexere.

16. Ceterum obsessis adeo suppeditavisse rem fru-

22. *Armis et corporibus caesorum adgregatis. Aggeratis* malo, instar tropaei. — 23. *Elephanto insidens.* Scr. *elephantis insidens!* — 24. *Proximus quisque regem vi equorum perrumpere.* Sic cod. Agr. *Proximus Pompeium* Cic. ad Att. 1, 14. Sic et Plautus Poen. 5, 3, 1. Etiam cod. Med. *et proximus quisque regem.* Lego *at.* De ceteris nihil mutandum: ut ex Dione liquet.

etiam fidem habet 39. Lips. Mox *namque et .... excederet* MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. omnes et inde a Pichena recentiores. Ceterae *nam et .... decederet*, quod e superioribus repetitum a Rhenano. Sed hic intelligendum *munimentis castrorum*, non *Armenia*. Ern. Bud. *namque mun.* dein *decederet*, quod recepit Rhen.

Adgnoscentes. Bud. *adnoscentes.* Sic passim.

Fama moderationis. Ed. pr. addit *Nam:* atque id manus secunda, Candidi sc. adiecerat in MS. Guelf. Mox idem cod. (et Bud.) *in elephanto.* Ern.

Proximus quisque regi vi equorum. Suspicor de loci defectu. Nonne plerique Parthorum in equis (talis illorum militia) non solum proximi regis? certe. Adde quod Dio l. c. disertim narrat, *regem quidem elephanto, alios sine usu ullo pontis, ut prius, transisse.* Αὐτὸς μὲν (ὁ Βασιλεὺς) ἐπ' ἐλέφαντος, οἱ δὲ ἄλλοι, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἀνεχώρησαν. Itaque fidenter, fortasse et feliciter, expleo: *et proximus quisque regi, alii vi equorum perr.* Hac mente rex quidem in elephanto, et in simili bellua eius exemplo primores transmisere: aliud vulgus in equis. Lips. MSS. Flor. Guelf. (Bud.) Agr. ed. pr. *regem*, quod exprimendum curavi: etenim est exquisitius: unde mutatum hic, ut centies alibi, in notiorem casum. Sic et MSS. alii ap. Broterium. Lipsius sine necessitate *alii* addi vult. Proximi regi secuti sunt eum: cetera multitudo libere et varie vel ponte, vel natando, transiere. Mox *fidum* firmat etiam ed. pr. MS. (Bud. et) Corb.: at *firmum* ceterae edd. ante Rhen. et MS. Guelf. Ern.

mentariam constitit, ut horreis ignem iniicerent, contraque prodiderit Corbulo, « Parthos inopes copiarum, pabulo adtrito, relicturos oppugnationem, neque se plus tridui itinere abfuisse. » Adiecit, « iureiurando Paeti cautum apud signa, adstantibus iis, quos testificando rex misisset, neminem romanum Armeniam ingressurum, donec referrentur literae Neronis, an paci adnueret. » Quae ut augendae infamiae composita, sic reliqua non in obscuro habentur: una die quadraginta millium spatium emensum esse Paetum, desertis passim sauciis; neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quam si terga in acie ver-

Contraque prodiderit Corbulo. In commentariis, opinor, aut historia harum rerum. Plinius certe Corbulonem inter scriptores censuit, indice lib. 5, et 6. Lips. Contra Ryckius inter amicos potius et epistolis ad imperatorem ea prodidisse Corbulonem putat, quia, si in iusta historia, non videatur, Tacitum ei fuisse contradicturum.

Itinere. Sic Rhen. e Bud. Prius legebatur *itineri.*

Cautum apud signa. Specta, iuvenis. Iuramenta Romanorum apud signa: id est, uti ego interpretor, apud principia. Illic enim signa. Et plerosque castrorum solennes actus apud principia notabis celebratos. Dabo exempla, et labore meo levabo tuum. Ius in principiis dictum. Livius 28, 24. *Tribunos tamen iura reddere in principiis sinebant.* Edicta ibi proposita. Vulcatius in Avidio Cassio 6. *Nam statim et ad signa edici iussit, et programma in parietibus fixit, ut, si quis cinctus inveniretur in Daphne, discinctus rediret.* Literae lectae et habitae allocutiones. Spartianus in Pescennio 4. *Itaque misi literas recitandas ad signa, quibus*, etc. Tacitus 1, 67. *Contractos in principia milites iussit cum silentio audire.* Castigatio et interdum animadversio ibi. Suet. Oth. 1. *Ausus est milites quosdam capite punire, et quidem ante principia se coram.* Frontin. Stratag. 4, 1, 15. *M. Cato memoria tradidit, in furto comprehensis dextras esse praecisas, aut, si lenius animadvertere voluissent, in principiis sanguinem missum.* Signum etiam pugnae propositum. Isidorus Orig. 19, 22. *Russata pridie quam dimicandum esset, solebat ante principia poni, quasi admonitio et indicium futurae pugnae.* Lips. Mox *referrentur* MSS. edd. omnes veteres: nisi quod in MS. (Flor. Bud.) Guelf. ed. pr. *referentur.* Pichena vulgo esse ait *referantur*, quod in Lips. reperi, e Rhen. sec. ductum. Ern.

Quadraginta millium. Vide Veget. 1, 9.

tissent. Corbulo, cum suis copiis apud ripam Euphratis obvius, non eam speciem insignium et armorum praetulit, ut diversitatem exprobraret. Maesti manipuli, ac vicem commilitonum miserantes, ne lacrimis quidem temperare. Vix prae fletu usurpata consalutatio. Decesserat certamen virtutis et ambitio gloriae, felicium hominum adfectus. Sola misericordia valebat, et apud minores magis.

17. Ducum inter se brevis sermo secutus est. Hoc conquerente «irritum laborem: potuisse bellum fuga Parthorum finiri;» ille «integra utrique cuncta»

25. *Non eam speciem insignium.* *Non suetam* forte, vel *laetam.* Qualis species infra c. 29. describitur. Deinde *adversitatem* cod. Agr. *& adversa fati.* — 26. *Ne lacrimis quidem temperare.* *Temperavere* Med. et Agr.

Insignium et armorum. In Bud. copula deest. De re v. 1, 24. ubi *non laetae legiones neque insignibus fulgentes.* Unde et hic Heins. pro *eam* coniiciebat *laetam.*

Ut diversitatem exprobraret. I. e. ut pudorem illis incuteret, qui non eo apparatu venissent, sed longe dissimili, nempe qui fugientium esse solet. Ern.

Ne lacrimis quidem temperare. MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. omnes *temperare*, quod nescio cur in *temperavere* mutavit Rhenanus, (ego scio, e Bud.) secutis omnibus, praeter I. Gron. quocum vetus restituimus. Mox MS. Guelf. ut Budensis et ed. pr. vitiose *consolatio.* Ern.

Et apud minores magis. *Minores* hoc loco sunt *inferiores fortuna.* Et hoc magis miseratio usurpata, quia infelices illi longe deterioris conditionis erant, quam ipsi, nec invidia obstaret miserationi. Ern.

Haec conquerentium: irritum. Reddere sententiam possis, nescio an verba, si legas: *Hic conqueri, tantum irritum laborem:* vel *Hoc conquerente.* Brevis sermo ducum, inquit. Corbulo querebatur, frustra se properasse et laborem eum sumpsisse, cum ille auxilium non exspectasset. Paetus contra integra omnia, etc. Palmerius noster malebat, *huius conquerentis irritum laborem, illius integra utique omnia.* Lips. *Haec conquerentium* ed. pr. Rhen. (a Bud.) et seq. At *hoc* MSS. Flor. Guelf. edd. Puteol. Ber. Ald. Coniecturam Faërni aliorumque (Mur. Pich. Acid.) *hoc conquerente* recepit Bernecc. cum seq. Mihi potius Tacitus scripsisse videtur *huic conquerenti*, et τὸ *um* adhaesisse e terminatione verbi sequentis: quod genus vitii iam aliquoties observavimus. Mox Quercneus Egreg. p. 65. b. *finiri* mutat in *finire*, ceteris servatis, ut vulgo editi sunt. Ern.

respondit: « converterent aquilas et iuncti invaderent Armeniam, abscessu Vologesis infirmatam. Non ea imperatoris habere mandata, » Corbulo: « periculo legionum commotum, e provincia egressum. Quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoque optimam fortunam orandam, ut pedes confectus spatiis itinerum, alacrem et facilitate camporum praevenientem equitem adsequeretur.» Exin Paetus per Cappadociam hibernavit. At Vologesis ad Corbulonem missi nuntii, « detraheret castella trans Euphraten, amnemque, ut olim, medium faceret: » ille, « Armeniam quoque diversis praesidiis vacuam fieri, » expostulabat. Et postremo concessit rex: dirutaque, quae ultra Euphraten communierat Corbulo, et Armenii sine arbitro relicti sunt.

18. At Romae tropaea de Parthis arcusque medio Capitolini montis sistebantur, decreta ab senatu, integro adhuc bello, neque tum omissa, dum adspectui consulitur, spreta conscientia. Quin et, dissimulandis rerum externarum curis, Nero frumentum plebis,

27. *Respondit.* An *spondet!* ut supra in orat. Senecae. *Et hoc conquerentium irritum laborem* Med. — 28. *Quae ultra Euphraten. Euphraten ultra* cod Agr. bene. — 29. *Frumentum plebis.* An *reip.* vel *urbis!*

S. q. optimam Fortunam orandam. **Quia Fortunae nomen de dea est, *optimam* mihi suspectum fit**, cum in hac phrasi, quam et apud Livium aut Ciceronem legi, unde dicatur. Ern. Ita 4, 7. *Modestiam precandam.* Mox Bud. *Dein Paetus.*

Amnemque ut olim medium faceret. Sic MSS. Flor. Guelf. edd. vett. ante Rhen. qui (e Bud.) induxit *ut omnium.* Vetus restituit Pichena. Par ratio sequentis *dirutaque.* Rhenanus (e Bud.) dedit *diruptaque*, male: illud Pichena reddidit. **Sed libri scripti et ed. pr. *diruta quaeque*, transposita copula. Ern.**

Armenii sine arbitro. Sic MSS. Flor. Agr. ed. pr. i. e. sine domino, ut 1, 26. MSS. Oxon. (Bud.) Guelf. *sine arbitrio*, ex qua lectione factum ab editoribus (et in Bud. a 2. m.) *suo arbitrio*, quod habent omnes edd. praeter I. Gron. qui vetus restituit. Ern.

Frumentum plebis. Sic (Bud. et) edd. omnes pro quo Muretus malebat *publicum:* quod placet et

vetustate corruptum, in Tiberim iecit, quo securitatem annonae ostentaret. Cuius pretio nihil additum est, quamvis ducentas ferme naves, portu in ipso, violentia tempestatis, et centum alias, Tiberi subvectas, fortuitus ignis absumpsisset. Tris dein consulares, L. Pisonem, Ducennium Geminum, Paullinum vectigalibus publicis praeposuit, cum insectatione priorum principum, « qui gravitate sumptuum iustos reditus anteissent: se annuum sexcenties sestertium reipubl. largiri. »

19. Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos,

Broterio, moto inscriptione ap. Gruterum (p. 244, 4.), ubi *plebs* dicitur accepisse *fr. publicum.* MS. Guelf. a pr. manu *plebi:* secunda supra adposuerat *s. Plebi;* non spernam: quod plebi destinatum, dividendum servabatur in horreis. Vid. 2, 59. Ern.

Securitatem annonae sistentaret. Ita scripsi, nec poenitet. Libri omnes (et Bud.) *sustentaret:* P. Faber Sem. 2, 16. *ostentaret.* Suspicor, antiquis usurpatum *sistentare* pro ostentare; argumento etiam Plautini versus Truc. 2, 2, 14.... *tu vero clarinum pecus Advenisti huc sistentatum cum exornatis ossibus.* Sic enim duo manuscripti in Vatican., tertius *sustentatum:* et in eodem poëta alibi *extentatum* reperio. Si quis tamen *sustentaret* servat, possis interpretari, sustentatam servatamque ea ratione ipsam opinionem copiae frumentariae, cum et in Tiberim abiiceret leviter corruptum. Lips. Scribe: *sic ostentaret.* Nam *sustentare* alienum; *sistentare* verbum nihili. Gron. Sed τὸ *sic* friget, et inest iam in *quo.* Itaque malim simpliciter *ostentaret*, ut e MS. Agr. dedit Ryckius, et volebat Heinsius. Ern. Lips. olim coniiciebat *suae ostentaret.* Bip. τὸ *sustentaret* exponunt per *fulciret.* Lall. recepit *ostentaret*, quod et mihi unice placet.

Tiberi subvectas. Cod. Bud. et Agr. *Tiberim.* Mox τὸ *absumpsisset*, Rhen. e Bud. legebatur *assumpsisset.*

Ducennium Geminum. Qui sub Galba praefectus urbi H. 1, 14. Lips. De Pisone v. 13, 31. De Pomp. Paullino 13, 53. et Sen. de Brev. vitae c. 18.

Gravitate sumptuum iustos reditus anteissent. Cur *iustos reditus?* Reditus iusti per latinitatem sunt sufficientes ad sumptus necessarios. Nec, si legitimos, aequos, intelligas, sensus commodus est, an Tacitus dedit *publicos*, i. e. aerarii, quia Nero de suo se dicit dare quotannis aerario. Ern. Pro *anteissent*, quod videtur esse occupassent vel iusto citius absumpsissent, Bip. malunt *auxissent.*

Pravissimus mos. In MS. Flor. *pravissimos*, eademque manu correctum *pravus mos*, quod praefert

cum propinquis comitiis, aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, praeturasque et provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptaverant. Qui magna cum invidia senatum adeunt, « ius naturae, labores educandi, adversus fraudem et artes et brevitatem adoptionis » enumerant: « satis pretii esse orbis, quod multa securitate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta et obvia haberent. Sibi promissa legum diu exspectata in ludibrium verti, quando quis sine solicitudine parens, sine luctu orbus, longa patrum vota repente adaequaret. » Factum ex eo senatus consultum, « ne simulata adoptio in ulla parte

80. *Adoptionis enumerant. Asseruerant* cod. Agr.

I. Gron. Etiam in Guelf. *pravissimus* est a manu sec., deleto, quod ante erat, nova voce versiculi finem longe excurrente, ut ante breviorem vocem ibi fuisse appareat. Ern. Bud. vulgatum tenet.

Orbi fictis adoptionibus. Quae fraus olim etiam usurpata et reprehensa a Scipione his verbis (ap. Gell. 5, 19): *In alia tribu patrem, in alia filium suffragium ferre. Filium adoptivum tam procedere, quam si se natum habeat.* Quamquam censeo, Scipionem non aliud intellexisse, quam notionem censoriam: et cum ii inquirerent, qui uxores quique liberos haberent; malo quodam more, eos qui adoptassent non habuisse pro improlibus. Adde ad Taciti locem l. 2. De vacat. muner. Lips.

Qui magna cum invidia. Sic edd. omnes. At *qui*, quod ad *patres* refertur, abest a MSS. Fl. Guelf. (Agr. Bud.) ed. pr. et commode abest. Itaque delevi. Vid. ad c. 4. Si tamen *qui* est a Tacito, arbitror transpositum, et ante *ius naturae* ponendum: *adeunt, qui... enumerant.* Sane *patres* longius abest ab *adeunt.* *Invidia* quid h. l. sit, vid. ad 4, 52. Ern. Restitui *qui* cum Bip. Non enim indicatur, si omittas, qui sint illi, qui senatum adierint, scil. patres veri. Id *qui* habet Puteol. et seq.

Adeunt, ius naturae, labores etc. Sic hunc locum restituit Rhenanus. MSS. Fl. Bud. *adeuntibus naturae.* Guelf. *adeunt; ubi naturae, laboresque*, sed τὸ *que* deletum. Ed. pr. *adeuntibus ne.* Ceterae ante Rhen. *adeunt, ibi naturae munus.* Pro *iis* possis etiam conijcere *vim:* et sic e MS. Corb. notavit Broterius. Ern.

muneris publici iuvaret, ac ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset. »

20. Exin Claudius Timarchus, Cretensis, reus agitur, ceteris criminibus, ut solent praevalidi provincialium, et opibus nimiis ad iniurias minorum elati: una vox eius usque ad contumeliam senatus penetraverat, quod dictitasset, « in sua potestate situm, an proconsulibus, qui Cretam obtinuissent, grates agerentur. » Quam occasionem Paetus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat, « provincia Creta depellendum, » haec addidit: « usu probatum est, P. C., leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia Cinciam rogationem; candidatorum ambitus Iulias leges; magistratuum avaritia Calpurnia scita pepererunt. Nam culpa, quam poena, tempore prior; emendari, quam peccare, posterius est. Ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide constantiaque romana capiamus consilium, quo tutelae sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis quisque habeatur, alibi quam in civium iudicio esse.»

21. « Olim quidem non modo praetor, aut consul,

31. *Ceteris criminibus.* Forte *ceu tetri criminis.* Sic *tetrum facinus* Seneca Thyeste v. 786. Tum *vana vox eius*, non *una.* — 32. *Alibi quam in civium iudicio esse.* An *non alibi* ! Sed haec parum latina sunt.

Ne usurpandis quidem. Ne ad solidi capacitatem. Argumento l. 51. De Legatis 11. Vide quae notavi ad legem Papiam 3, 25. LIPS. *Quidem* abest a Bud. et abesse potest. De re v. et Gell. 5, 19.

Grates agerentur. Grates illae non erant nihili; proderant ad sequentes honores. V. Plin. Paneg. 71.

Haec addidit. Bud. *hoc add.*

Cinciam rogat. Notatis ad 11, 5. et 13, 42. adde Ranchini Var. Lect. 2, 7.

Nam culpa, quam poena. Similis gnome in Tertull. *Nemo post futura reprehendit, quae ignorat futura: emendatio culpam non antecedit.* LIPS. Mox *provinciarum* ante Pichenam edd. omnes; etiam MS. (Bud.) Guelf. nisi quod ed. pr. *provinciam.* ERN. Flor. *provincia-*

sed privati etiam mittebantur, qui provincias viserent, et, quid de cuiusque obsequio videretur, referrent: trepidabantque gentes de existimatione singulorum. At nunc colimus externos et adulamur: et, quomodo ad nutum alicuius grates, ita promptius accusatio decernitur: decernaturque et maneat provincialibus potentiam suam tali modo ostentandi: sed laus falsa et precibus expressa perinde cohibeantur, quam malitia, quam crudelitas. Plura saepe peccantur, dum demeremur, quam dum offendimus. Quaedam immo virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus adversum gratiam animus. Inde initia magistratuum nostrorum meliora ferme, et finis inclinat, dum, in modum

53. *Dum demeremur. Meremur* cod. Agric.

rum. Inde Pichenae emendatio, ut Faërnus iam coniecerat.

De aestimatione singulorum. In MS. (Bud.) Guelf. ed. pr. Put. est *de extimatione*, quod etiam esse potest *de existimatione.* Atque ita puto hic accipiendum. Nam legati, missi ad res inspiciendas, est *iudicare*, h. e. *existimare*, non *aestimare.* V. Gron. ad Liv. 4, 41. 34, 2. Itaque *existimatio* dicitur de eo, cui potestas cognoscendi, iudicandi data, quam fuisse tali legato, dubitari nequit. Quam ob rem sic edidimus. *Verbi existimationem* dixere etiam Cicero et Caesar. Secutus est nos Broterius. Ern. Secutus et Lallem. Non Bip. qui restituerunt *aestimatione*, provocantes ad Livii l. c. Sed is est in dubio. Parum, puto, interest.

Decernaturque et maneat. Si non fractus locus, scribo, sententia ducente, *decernatur ne maneat.* Nisi per ironiam haec dicta capies, et simulata quadam concessione. Quo sensu nihil mutem. Lips. Omnia sana sunt. Ern. Immo maior in vulg. vis est. Lipsius ipse sensit in notis novissimis. Sic et Pich. et Freinsh. Ceterum hic sane gerundium a subaudito *facultas* pendere potest, ut supra c. 5. forsan a voce *studium.* Alia vide ad 2, 43. *Suam* non habet Bud.

Perinde cohibeantur. (Sic Bud. sed) MS. Guelf. a sec. man. *cohibeatur*, ut volebat Acidalius. Si pluralis verus est, referendus simul ad malitiam et crudelitatem. Ern.

Virtutes odio sunt. Vulgo, qui eas gravatur. Lips.

Et finis inclinat. Primum *et* dictum pro *sed, at*, ut saepe alias: V. ad 5, 3. *Inclinat*, intellige in partes deteriores. Mox Grotius malebat *aequabilius* pro *aequalius.* Etsi hoc quoque defendi potest: tamen quia *aequabilius* est in ed.

candidatorum, suffragia conquirimus: quae si arceantur, aequabilius atque constantius provinciae regentur. Nam ut metu repetundarum infracta avaritia est, ita, vetita gratiarum actione, ambitio cohibebitur. »

22. Magno adsensu celebrata sententia, non tamen senatus consultum perfici potuit, abnuentibus consulibus ea de re relatum. Mox, auctore principe, sanxere, « ne quis ad concilium sociorum referret, agen-

24. *Aequalius*, Cod. Agr. *Aequabilius*. Vid. Ann. 1, 4.

pr. et Sallustius sic coniunxit *aequabilius atque constantius* Catil. 2. ut inde haud dubie sumpserit, *aequabilius* recepimus. Secutus nos est Broterius. Ern. Et Lall. * Bud. *aequalius*.

Ambitio cohibetur. Legerem *cohibebitur*. Lips. Verum est. Ern.

Abnuentibus consulibus ea de re relatum. Atqui: *licere patribus, quotiens ius dicendae sententiae accepissent, quae vellent, expromere, relationemque in ea postulare*, supra 13, 49. scripsit Tacitus; similique sententia 2, 38. lego. *A maioribus concessum egredi aliquando relationem, et, quod in commune conducat, loco sententiae promere*. Licuisset ergo consulibus referre ea de re ad patres; sed iis aliter visum. Ius relationis autem solis consulibus: nec sine relatione perfici potuit ullum SC. Ideo Vespasiano concessum, VTI. EI. SENATVM. HABERE. RELATIONEM. FACERE. REMITTERE. LICERET. Ideo sequentibus principibus honoris caussa datum ius tertiae, quartae, quintae relationis: id est, me interprete, ut, quoties consules ipsi non essent, tres nihilominus, quatuor aut quinque relationes facere possent, qua de re cumque iis visum. Solennia relationum verba e Suetonii Calig. 15. haec didici: *Quod bonum felixque sit C. Caesari, de N. patres conscripti, quid fieri placet?* Lips. Lipsius igitur substantive cepit *relatum*, ut est etiam H. 1, 30. quamquam alio sensu. Alii videntur intellexisse *relatum* pro *relatum esse*: unde Boxhornius D. Heinsii correctionem probat: *nec abn. C. ea de re relatum*. Schefferus in Ἀνεκδ. Obs. Misc. t. 8, p. 292. sic interpungit; *consulibus. Ea de re relatum mox auctore principe. Sanxere, ne* etc. Ingeniose utique, et sic prope est in ed. pr. *consulibus; ea de re latum mox auctore principe sanxere*. Lipsius verum vidit. Quae per egressionem relationis dicta erant, a Coss. erant ex integro referenda, si SCtum fieri deberet. V. ad 13, 26. Et Tacitum delectari hac forma verborum, notum est. Ern. *Relatum* pro relatione positum, noli dubitare. Noster et alibi eo substantivo utitur. V. H. 1, 30. et Germ. 3. Contra 2, 38. habet *egredi relationem*.

Sanxere, ne quis. Reperio, iam ante sanxisse id Augustum. De quo Dionis verba ista 56, 25. Τῷ ὑπηκόῳ προσπαρήγγειλε, μηδενὶ τῶν προστασσομένων αὐτοῖς ἀρχόντων μήτε τῆς ἀρχῆς

dás apud senatum propraetoribus proveconsulibus grates, neu quis eâ legatione fungeretur. » Iisdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagravit, effigiesque in eo Neronis ad informe aes liquefacta. Et motu terrae, celebre Campaniae oppidum, Pompeii, magna ex parte proruit. Defunctaque virgo vestalis Laelia, in cuius locum Cornelia ex familia Cossorum capta est.

χρόνῳ, μήτε ἐντὸς ἑξήκοντα ἡμερῶν μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι σφᾶς, τιμήν τινα διδόναι, ὅτι τινὲς μαρτυρίας παρ' αὐτῶν καὶ ἐπαίνους προπαρασκευαζόμενοι, πολλὰ διὰ τούτων ἐκακούργουν. Sed diversum tamen hoc Neronianum consultum: quoniam illud Augusti post diem permittit laudationes: hoc plane et plene tollit. Lips.

Proveconsulibus. Vales. ad Amm. 30, 5. corrigit *Proqueconsulibus*. Quod sane rectius. Nam de utrisque pari modo cavetur. Et saepe in his particulis peccatum; ut ap. Suet. Aug. 43. *maiorum minorumve*, pro *minorumque*. Ern.

Motu terrae. Dissentit Seneca, qui Nat. Q. 6, 1. ad sequentes Coss. refert hunc terrae motum expressim: *Pompeios celebrem Campaniae urbem.... desedisse terrae motu, Lucili virorum optime, audivimus: et quidem diebus hibernis, quos vacuri a tali periculo maiores nostri solebant promittere*. (Observa. Ergo statim consulibus novis, ut anni totius necessario in alterutro error sit.) *Nonis februarii fuit hic motus, Regulo et Verginio COSS.* Et hercle tam adseverat id distincte, ut credam, vitium esse non Taciti (non id convenit in fidei et diligentiae unicae scriptorem) sed Aegisthi alicuius; cuius adulteria et traiectiones compluries agnosco in hac regia vere sponsa. Lips. Dixi ad 1, 68. (ubi *prorupere* non *prorumpere* volui in verbis Curtii) apud bene latinos semper κατηγορικῶς poni τὸ *proruere*. Auctor quidem Aetnae vulgo v. 307. *rupes aliquas penitusque cavernas Proruere*. Sed cum Scaliger ibi testetur, vett. lib. habere *provehere*, censeo scribendum *procidere*. Quemadmodum et ap. Val. Flaccum 7, 599. *In caput inque humeros ipsa vi molis et irae Procidit*, ubi editur *proruit*. Tale vitium et hic ublatum Tacito, qui scripserat. *Et motus terrae*. Ut Livius 22, 5. *Eum terrae motum, qui multarum urbium Italiae magnas partes prostravit, montes lapsu ingenti proruit*. Senec. Nat. Q. 6, 1. *hic motus Campaniam magna strage vexavit*. Gron. Verum puto. Ern. Probat et Lallem. Sed sic dicendum fuerat *Pompeios*. Maiorem cladem urbs haec passa 16 annis post, incendio Vesuviano deleta; nostro demum aevo ex orco quasi suscitata. Detectae faciem civibus suis exhibuit Cl. Hamiltonus, quam cum Germania communicarunt Bernoullius Beroliensis et Chr. G. de Murr, itemque G. H. Martini.

23. Memmio Regulo et Verginio Rufo coss. natam sibi ex Poppaea filiam Nero ultra mortale gaudium accepit, adpellavitque *Augustam*, dato et Poppaeae eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus erat. Iam senatus « uterum Poppaeae » commendaverat diis, votaque publice susceperat. Quae multiplicata exsolutaque. Et additae « supplicationes templumque Fecunditati, et certamen ad exemplar Actiacae religionis » decretum: « utque

35. *Ad exemplar atticae religionis. Antiacae* cod. Agric.

Memmio Regulo et Verginio Rufo COSS: Restitue iis praenomina vera ex lapide, praeter mentem Onufrii Fastorum scriptoris, (ap. Grut. p. 8.) VOTVM. SOLVERVNT. L. M. L. VERGINIO RVFO. C. MEMMIO. REGVLO. COSS. LIPS.

Locus puerperio colonia Antium fuit. Abest verbum *fuit* a MSS. Bud. Guelf. et aliis, ed. Rhen. et seqq. usque ad Pichenam. ERN. Qui dedit e Flor. et ed. Ven.

Iam sen. uterum. Ante *uterum* legebatur *interim*, quod Rhen. sustulit. Deerat in Bud. ubi 2. m. intrusit.

Templum Fecund. Huic Fecunditati celebrandae Neronem cudi curasse, hariolatur Spanh. de Praest. NN. nummum, in quo pisces varii generis, symbolum scil. fecunditatis. V. diss. 4, 13. t. 1, p. 231.

Ad exemplar Atticae religionis. Panathenaea Atheniensium intelligi volunt, de quibus apud Graecos obvii loci. Dubito; nam Panathenaeis respondebant romanae Quinquatrus: nescio an hoc certamen novum. In libris etiam vacillare scripturam video, quorum Vaticanus optimus *acciacaeque* praefert, Farnesianus *anciatae*. An fuit *Actiacae religionis*, sive potius *regionis*? Nec enim maior hic, quam in aliis ludis, religio. Enimvero in Suetonio lego, Augusti 18. ab eo principe institutos *Nicopoli apud Actium ludos quinquennales, quo celebratior eius victoriae memoria in posterum esset.* Et durasse eos ad inferiora tempora, Mamertinus in Paneg. docet c. 9. *Urbs Nicopolis conciderat.... et certamen ludicrum, lustris omnibus solitum frequentari, intermiserat temporis maesti deforme iustitium.* Fuit autem certamen triplex, gymnicum, musicum et equestre, ut Dio tradit 51, 1. Haec mea olim mens, sed ut multa in hac ἀρχαιολογίᾳ incerta, nec unquam eruenda, hic etiam discutiunt, et vir pereruditus (P. Faber) tuetur vulgatam lectionem, et explicat in Agonistici sui 3, 29. LIPS. *Actiacae* firmat ed. pr. quae plane habet *acciacae*, quod est etiam in MS. Gualf. a manu sec. tamen. Nam ante fuit, ut e lemmate marginis patet, *atricae*: e quo forte *atticae* a Puteolano factum. Vulgata lectio, *atticae*, inde a Puteolano editos obtinet. Mihi *Actiacae* placet, quod et cum Broterio recapi,

Fortunarum effigies aureae in solio Capitolini Iovis locarentur: ludicrum circense, ut Iuliae genti apud Bovillas, ita Claudiae Domitiaeque apud Antium ederetur.» Quae fluxa fuere, quartum intra mensem defuncta infante. Rursusque exortae adulationes, censentium «honorem Divae et pulvinar aedemque et sacerdotem.» Atque ipse ut laetitiae, ita maeroris immodicus egit. Adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem partum effuso, Thraseam prohibitum immoto animo praenuntiam imminentis caedis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Caesaris ferunt, qua, «reconciliatum se Thraseae,» apud Senecam iactaverit, ac Senecam Caesari gratulatum. Unde gloria egregiis viris et pericula gliscebant.

qui et in MS. Reg. reperit, non *Antiatis* vel *Antiatinae* Grotii, quod Ryckius probabat. Nam *certaminis* verbum indicat graeci ritus ludos fuisse: quales Actiaci. *Atticae* si aliud esset, quam coniectura, non adeo displiceret. Nam graecorum certaminum forma sane ex Attica petita. Quia vero Actiaci ludi ab Augusto instituti, maximoque in honore erant, non abhorret, ad eorum exemplar certamen decretum esse. Quod I. Gronovius e lectione MS. Flor. coniicit *Accicreae*, ab ἀξίωμες, an alicui placere possit, dubito. Ern. *Atticae* non est ex mera coniectura; Bud. habet *Actice religionis*. P. Faber p. 680. l. c. volebat *anticae* i. e. *antiquae*. Vel *Achaicae* religionis Bip. cum Mureto legunt *Antianae*, quod Antium Neronis patria fuit et colonia, Fortunae templo celebris, quodque forma vocis ap. Plin. 3, 6. (12.) occurrit, *in Antiano Astura*. Verum certamina Antii celebrata in honorem Fortunae, nullibi legitur; de Actio res nota. Itaque Gron. sequi malo et Brot.

Locarentur. Sic MSS. Flor. (Bud.) Agr. ed. pr. I. Gron. Ceteri libri *collocarentur*. Parum refert. Nam verbum *locare* hic malim sensu ponendi, quam pro redemptoribus faciendum mandare, accipere. Ern.

Iuliae gentis apud Bovillas. 2, 41. *Sacrarium genti Iuliae, effigiesque D. Augusto apud Bovillas, dicantur*. Lips.

Honorem divae. Cf. 16, 6. et not. ad 16, 21. ubi numus ea occasione cusus.

Adnotatum est. Sic Rhen. e Bud. prius legebatur *adnotandum est*.

***Unde gloria*. Sic MSS. (Flor. Bud. etc.) et edd. vett. omnes. Non ergo vulgo est *gloriae*, ut Pichena scribit. In Lipsianis reperi, in quas e Rhen. sec. fluxit, ubi est vitium operarum. Mox *inter quae* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. pr. Pich. seqq. Ceterae *interim*. Ern.**

24. Inter quae, veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologesis, literasque in eandem formam, adtulere: « se priora et totiens iactata, super obtinenda Armenia, nunc omittere, quoniam dii, quamvis potentium populorum arbitri, possessionem Parthis, non sine ignominia romana, tradidissent. Nuper clausum Tigranen: post Paetum legionesque, cum opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis adprobatam vim: datum et lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tiridaten, accipiendo diademati in urbem venire, nisi sacerdotii religione adtineretur. Iturum ad signa et effigies principis, ubi, legionibus coram, regnum auspicaretur. »

25. Talibus Vologesis literis, quia Paetus diversa, tanquam rebus integris, scribebat, interrogatus centurio, qui cum legatis advenerat, « quo in statu Armenia esset? omnes inde Romanos excessisse, » respondit. Tum, intellecto barbarorum irrisu, qui peterent, quod eripuerant, consuluit inter primores civitatis Nero, « bellum anceps, an pax inhonesta placeret? » nec dubitatum de bello. Et Corbulo, tot per annos militum atque hostium gnarus, gerendae rei praeficitur, ne cuius alterius inscitia rursum peccaretur, quia Paeti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, unde spes fieret, non frustra eadem ora-

Sacerdotii religione. Quaenam haec religio, docet Plin. 30, 2. (6.) Magus quippe fuit Tiridates, qui *navigare non poterat, quoniam exspuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas ei non erat.*

Effigies principis. Quae scil. inter signa colebantur.

An pax in hoste. Fortasse rectius: *an pax inhonesta placeret.* Lips. Sic dudum Victorius correxerat ad Caton. R. R. c. 80. e vet. cod. qui habebat *inhosta*, h. e. Flor. ut docet Pichena. Recepit Pich. Vett. edd. a Puteol. *in hoste*, ut MS. (Bud.) Guelf. Ed. pr. *in hostes*. Ern. * Salmasius ad Solin. p. 24. tuetur *inhosta* i. e. iniqua.

turum Tiridaten, si preces ipse adtulisset. Syriaeque exsecutio Cincio, copiae militares Corbuloni permissae; et quintadecima legio, ducente Mario Celso, e Pannonia adiecta est. Scribitur tetrarchis ac regibus, praefectisque et procuratoribus, et qui praetorum finitimas provincias regebant, « iussis Corbulonis obsequi: » in tantum ferme modum aucta potestate, quem populus romanus Cn. Pompeio, bellum piraticum gesturo, dederat. Regressum Paetum, cum graviora metueret, facetiis insectari satis habuit Caesar, his ferme verbis: « Ignoscere se statim, ne tam promptus in pavorem longiore solicitudine aegresceret. »

26. At Corbulo quarta et duodecima legionibus, quae, fortissimo quoque amisso et ceteris exterritis,

36. Syriaeque exsecutio Cincio. An ex sen. consulto? — 37. In tantum ferme modum. Modum deleri velim.

Syriaeque exsecutio. Exsecutionem pro administratione usurpat fortasse, ut alibi, *negotii eius exsecutionem libens suscepit.* Seneca ep. 52. f. *Differam haec in praesenti. Desiderant enim longam et propriam exsecutionem.* Addubito tamen, num leg. *Syriaque Sex. Cincio.* Lips. Pro *Cincio* MS. Flor. *Cicio*, MSS. Agr. (Bud.) Guelf. ed. pr. *Citio.* At Pighius legendum censet *Cestio*, probante Ryckio ad h. l. (et Lallem.) quod recepit Broterius. At vereor, ut rationes temporum recte subductae sint. Pagius quidem ad a. C. 66. Cestium a. C. 65. demum in Syriam missum, et a. 66. belli Iudaici initium factum putat. De quo, alio forte loco, a nobis dicetur et commodius et diligentius. Ern. Locus Senecae ad haec verba ex ep. 52. a Lipsio adductus ad rem non facit. Ibi quippe sumitur exsecutio eo sensu, quo ep. 76. *Quare hoc unum sit bonum, quod honestum, dicam; quoniam me parum exsecutum priore epistola iudicas.* Kh.

Praefectis et procuratoribus. Praefectos per enallagen dictos puto. Solus enim Aegypti praeses intelligendus. Et Aegypti statim mentio et militum inde acceptorum. *Procuratores* intelligendi, non rei privatae Caesaris, sed qui provincias minores regerent, ut Iudaeam. Ern.

Quem populus rom. Quem habent edd. inde a Rhenano (e Bud.) omnes, MS. Guelf. idque probabat I. Fr. Gron. Edd. ante Rhen. *quam*, quod malebat Freinsh. *Quem* verum est, nisi *quam* factum est e *quantum*, ut saepe alibi. Pro *in tantum* dici potest *in eum*: unde commode sequi potest *quem.* De Pompeii infinito imperio, lege Ga-

parum habiles proelio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem et crebris ac prosperis laboribus exercitum, in Armeniam ducit. Addiditque legionem quintam, quae, per Pontum agens, expers cladis fuerat, simul quintadecimanos, recens adductos: et vexilla delectorum ex Illyrico et Aegypto, quodque alarum cohortiumque: et auxilia regum in unum conducta apud Melitenen, qua transmittere Euphraten parabat. Tum lustratum rite exercitum ad concionem vocat, orditurque magnifica de « auspiciis imperatoriis, rebusque a se gestis,» adversa « in inscitiam Paeti » declinans: multa auctoritate, quae viro militari pro facundia erat.

27. Mox iter, L. Lucullo quondam penetratum, apertis, quae vetustas obsepserat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haud adspernatus, adiungit iis centuriones, cum mandatis non im-

38. *Crebris ac prosperis laboribus.* Scribe *perasperis laboribus.* Sic *peridoneus consiliis* Ann. 4, 12. *perornare* 16, 26. *peramoena aestas* 4, 67. *peroperosus* 9x MSS. de Mor. Germ. c. 27. Ann. c. 45, *persimplex victus* e MSS. Et c. 48. *perseverum imperium. percarus* Ann. 2, 74. 13. 19. *perstimulare* Ann. 4, 12. *percolere*, *permunire*, *perrogare* H. 4, 9. Sic *asperam militiam tolerare* H. 1, 51. — 38. *Quia transmittere Euphraten parabat*, *Qua* bene cod. Agric. — 40. *Multa auctoritate.* An *austeritate!* — 41. *Apertis, quae vetustas*, *Apertisque, quae* cod. Agr. Forte *apertis, si quae vetustas.*

binia accepto, v. Plutarch. in Pomp. c. 40, p. 631. et Dion. Cass. 36, 6. Ern.

Apud Melitenen. Ptolemaeo 6, 3. Μελιτινὴ, Susianae pars. Lips. At hic Cappadociae Melitene intelligenda, ut bene Ryckius. Nam illa longe ultra Euphraten: hanc Euphrates ab ortu praeterfluit. Vid. Cellar. G. A. t. 2. p. 298. Ern.

Lustratum rite exercitum. Mos exercitum recens acceptum lustrare: exemplum aliud est Aemilii Paulli ap. Plut. in Aemil. c. 61. p. 274. τὴν δύναμιν ἐν Μακεδονίᾳ παρείληφεν, καὶ τὸν εἰωθότα συντελέσας καθαρμὸν αὐτῆς etc. Item C. Flaminii ap. Cic. de Divin. 1, 35. Idem factum ante, quam res geri inciperentur; ut a Caesare B. G. 8, 52. Quomodo lustratio facta, notum est e Livio 1, 44. Mox *imperatoris* habent MSS. (Bud.) et edd. pr. quod vulgato *imperatoriis* praetuli. Ern.

Adversa in inscitiam Paeti declinans. Ita legendum vidit Freinsh. idque recte receptum. Vett. edd. vel *adversam in inscitiam*, ut ed. pr. aut *adversam inscitiam*, ut MS. Guelf. (Bud.) ed. Puteol. et seqq.

militibus: « non enim adhuc eo ventum, ut certamine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, quaedam Parthis evenisse, documento adversus superbiam: proinde et Tiridati conducere, intactum vastationibus regnum dono accipere: et Vologesen melius societate romana, quam damnis mutuis, genti Parthorum consulturum. Scire, quantum intus discordiarum, quamque indomitas et praeferoces nationes regeret. Contra imperatori suo immotam ubique pacem, et unum id bellum esse. » Simul consilio terrorem adiicere, et Megistanas Armenios, qui primi a nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum exscindit, plana, edita, validos invalidosque pari metu complet.

28. Non infensum, nedum hostili odio Corbulonis nomen etiam barbaris habebatur, eoque consilium eius fidum credebant. Ergo Vologeses neque atrox in summam, et quibusdam praefecturis inducias petit.

52. Et quibusdam praefecturis. Forte praefectus. Acidalius *praefractior.*

usque ad Freinsh. Vid. supra 14, 38. Ern.

Iter L. Lucullo. Plutarchum lege. Lips.

Non enim adhuc eo ventum. MS. Flor. (Bud.) ed. pr. *nec enim adhuc.* Ern.

Scire, quantum. Sententiam adiuveris, si scribas *sciret.* Lips. Immo intellige *se.* Ern. Si quid mutandum, mallet Freinsh. *scire.* Sic et Heins.

Simul consilio. Comptiora haec Freinsh. fore putat, si sic legamus: *simul, ut consilio terrorem adiiceret, Megistanas* etc. Placet. Sed infinitivum tamen et verbum finitum etiam alibi iungi vidimus. Vid. ad 12, 51. Mox ed. pr. *pepulit.* Ern. Probat Freinsh. coniecturam Lallem. Recipere Bip. Verum vulg. et alia ap. nostrum exempla habet.

Megistanas. Summates, optimates. Cf. Suet. Cal. 5. et Marci 6, 21.

Pellit sedibus. Bud. *pellit a sedibus.* Sed mox *cum barbaris delectus est.*

Ergo Vologeses neque atrox in summam. Sensus est: Vologesen, quoad summam rem, de qua agebatur, non ferocem ac durum fuisse: admisisse orationem legati: tantum inducias quibusdam praefecturis petiisse, quae a Corbulone affligebantur. Viris doctis, qui corruptum locum putarunt, tenebras, ut opinor, offudit τὸ *neque*, sequente *et*, de quo iam supra vidimus. Ern. H. 2, 16. *nihil in summam profutura.* Freinsh. pro *et* volebat *aut*,

Tiridates locum diemque colloquio poscit. Tempus propinquum, locus, in quo nuper obsessae cum Paeto legiones erant, cum a barbaris delectus esset, ob memoriam laetioris sibi rei, non est a Corbulone vitatus, ut dissimilitudo fortunae gloriam augeret. Neque infamia Paeti angebatur: quod eo maxime patuit, quia filio eius, tribuno, ducere manipulos atque operire reliquias malae pugnae imperavit. Die pacta Tiberius Alexander, illustris eques romanus, minister bello datus, et Vivianus Annius, gener Corbulonis, nondum senatoria aetate, sed pro legato quintae legioni impositus, in castra Tiridatis venere, honori eius, ac ne

43. *Cum a barbaris delectus esset.* *A* tolle cum cod. Agr. — 44. *Non est a Corbulone vitatus.* Idem; *tum Corbuloni non vitatus.* — 45. *Neque infamia Paeti angebatur.* *Tangebatur* rectius legatur. — 46. *Minister bello datus.* *Additus* alibi. H. 3, 25. *Iulius Mansuetus ex Hispania legioni rapaci additus*, atque ita hic forte legendum. Sic *custodes additi* alibi, *inditi* Ann. 3. 28.

Cum... delectus esset. MS. Fl. (Bud.) ed. pr. *est:* unde I. Gronovius ad c. 10. vult *tum delectus est....* et deinde *Corbuloni non vitatus*, quod in iisdem libris est *Corbulo non vitatus.* Sed in hac lectione friget *tum.* Mox Rhen. (e Bud.) dedit *angebatur*, cum ante esset *augebatur*, quod etiam est in MS. Guelf. edd. Lips. Gryph. aliis: nec video, cur prorsus damnetur. Operiendis his reliquiis infamia Paeti tegebatur quodammodo. Sed tamen antecedentibus *angebatur* aptius videtur. Vir doctus in ed. Gryph. correxerat *agebatur:* frustra. Ern.

Operire reliquias malae pugnae imperavit. *Operire* MS. Guelf. (Bud. a 1. m.) edd. vett. omnes. *Operiri* edd. Lipsii male. Vid. ad c. 2. extr. Ern.

Tiberius Alexander. Qui procurator Iudaeae post Cuspium Fadum. Idem antea Alexandriae Alabarches. Iosephus 20, 5. Lips. Mox Aegypto praefectus. H. 1, 11, 2, 79. filius Alexandri, Alabarchae Alexandriae; teste Iosepho A. 20, 3. qui Philonis Iudaei frater. ib. 18, 10.

Minister bello datus. I. e. adiutor, exactor, arbiter adiunctus a Nerone. V. Gronov. Obs. 2, 20. Ern.

Vivianus. MS. Flor. ed. pr. *Vinianus:* quod cum I. Gron. verum puto. MS. Agr. *Vimanus*, idem est: *ni* mutatum in *m.* MSS. plures ap. Broterium, Guelf. edd. inde a Puteol. *Vivianus.* Ern. Bud. *Vivanus.*

Nondum senatoria aetate. Quae est annus vigesimusquintus, ut alibi monui. Lips.

Honore eius. *Honori* emendavit Lipsius, Pichena recepit. Atqui H. 1, 44. *non honore Galbae.* Adde

metueret insidias, tali pignore. Viceni dehinc equites adsumpti. Et, viso Corbulone, rex prior equo desiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes uterque dextras miscuere.

29. Exin Romanus laudat iuvenem, « omissis praecipitibus, tuta et salutaria capessentem. » Ille « de nobilitate generis » multum praefatus, cetera temperanter adiungit: « Iturum quippe Romam, laturumque novum Caesari decus, non adversis Parthorum rebus supplicem Arsaciden. » Tum placuit, Tiridaten ponere apud effigiem Caesaris insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere: et colloquium osculo finitum. Dein paucis diebus interiectis, magna utrimque specie, inde eques compositus per turmas, et insignibus patriis, hinc agmina legionum stetere, fulgentibus aquilis signisque et simulacris deum, in modum tem-

47. *Et colloquium osculo finitum.* *Id colloquium*, puto.

Observ. 4, 16. Gron. Bip. quoque recepere *honori*. Bud. *honore*.

Dextras miscuere. Quod apud Persas sanctissimi foederis. Iosephus 18, 9. Ὁ δὲ Ἀρτάβανος τούς τε πατρῴους θεοὺς ἐπώμνυτο, μηδὲν κακὸν δράσειν αὐτοὺς.... καὶ τὴν δεξιὰν ἐδίδου· ὅπερ μέγιστον παρὰ πᾶσι τοῖς ἐκείνῃ βαρβάροις παράδειγμα τοῦ θαρσεῖν γίνεται τοῖς ὁμιλοῦσιν. Οὐ γὰρ ἂν ψεύσαιτό τις δεξιῶν ὑπ' αὐτοῦ δοσίως γενομένης, οὐδὲ πιστεύειν ἐνδοιάσειεν, εἰ τοιάσδε ἀσφαλείας δόσις γένοιτο, παρὰ τῶν ἐν ἐπιφίᾳ ἀδικήσειν καθεστηκότων. Firmat Gemistus Plethon l. 2. De rebus Graec. *Persarum rex Mentorem, quod dextram dedisset, (maxima enim haec apud Persas fides) conservavit.* Lips.

Signisque et simulacris deum Videnda, si lubet quae de signis in militia scripsi. Multa et varia fuerant et clypeis imaginibusque ornata; et ideo sic disposita et erecta comparat cum *deum templo*. Ita enim distinguendum videtur: quia simulacra etsi deorum ibi fortasse, pleraque tamen principum erant, et qui rerum tunc potiebantur. Nisi quis censet, ad ornatum, in solenni illa velut pompa etiam statuas deorum adhibitas et dispositas; quod in aliorum arbitrio et opinatione relinquo. Lips. Immo *simulacris deum* coniungendum. Dii in signis culti, et inter eos Caesarum imagines. Unde apud Manilium 1, 797. Augustus dicitur Iulium Caesarem per signa videre, magnumque Quirinum in coetu divum: quod huc referebat Rupertus in epist. Reines. p. 670. Ern. Humani quid hic passus Rupertus. Ex mente Manilii *per signa* coelestia *Tonantem socium* habet *Augu-*

pli. Medio tribunal sedem curulem, et sedes effigiem Neronis, sustinebat. Ad quam progressus Tiridates, caesis ex more victimis, sublatum capite diadema imagini subiecit: magnis apud cunctos animorum motibus; quos augebat insita adhuc oculis exercituum romanorum caedes aut obsidio. « At nunc versos casus: iturum Tiridaten ostentui gentibus, quanto minus quam captivum? »

30. Addidit gloriae Corbulo comitatem epulasque: et, rogitante rege caussas, quotiens novum aliquid adverterat: ut, initia vigiliarum per centurionem nun-

48. *Sublatum capite diadema. Ablatum capiti puto, vel suo ablatum capiti.*

stus, coelum regens. Saniora dat Stewech. ad Veget. 2, 6. p. 122.

Sedes effigiem Neronis. De ea re Dio in Eclogis nuper publicatis (in ed. Reim. 62, 23.) Ἀλλὰ καὶ βῆμα ὑψηλὸν ἠγέρθη. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ εἰκόνες τοῦ Νέρωνος ἐστάθησαν. Similis sedes sive suggestus etiam Romae in castris praetoriis. Tacitus H. 1, 36. *In suggestu, in quo paullo ante aurea Galbae statua fuerat, medium inter signa Othonem collocant.* Ergo statua haec, ut apparet, in sede: exemplo scilicet deorum, qui sic plerumque ficti. Plinius Paneg. 52. *Iamdudum illi radiatum caput, et media inter deos sedes, auro staret aut ebore.* Lips.

Caesis ex more victimis. Eum morem suggerunt Claudianus De laud. Stilic. 1, 59.... *penetralibus ignem Sacratum rapuere adytis, rituque iuvencos Chaldaeo stravere Magi. Rex ipse micantem Inclinat dextra pateram, secretaque Beli Et vaga testatur volventem sidera Mithram.* Et Sidonius Paneg. Leonis (vel Anthemii bis Cos.) v. 83.... *...Magis iuratur ab illis Ignis et unda deus. Nec non rata pacta futura Hic divos testatur avos. Chaldaeus in extis Pontificum de more senex arcana peregit Murmura* etc. Strabo etiam aliquid de ritu victimas immolandi l. 15, p. 732. Μερίσαντες δὲ τοῦ μάγου τὰ κρέα τοῦ ὑφηγουμένου τὴν ἱερουργίαν, ἀπίασι διελόμενοι, τοῖς Θεοῖς οὐδὲν ἀπονείμαντες μέρος. Τῆς γὰρ ψυχῆς φασι τοῦ ἱερείου δεῖσθαι τὸν Θεὸν, ἄλλου δὲ οὐδενός. Ὅμως δὲ τοῦ ἐπίπλου τι μικρὸν τιθέασιν, ὡς λέγουσί τινες, ἐπὶ τὸ πῦρ. Docte ergo de omento Catullus inseruit c. 90. *Gnatus ut accepto veneretur carmine divos, Omentum in flamma pingue liquefaciens*; ut ante me vulgavit magnus filiarum Mnemosynes antistes. Lips.

Et rogitante rege caussas. Videtur edidisse Tacitus *rogitantem regem.* Id enim requirunt his respondentia: *admiratione prisci moris adfecit.* Gron.

Per centurionem nuntiari. Qui vigilias ordine obibant. H. 2, 29. *Varus, deflagrante paullatim se-*

tiari, convivium buccina dimitti, et structam ante augurale aram subdita face accendi: cuncta in maius

ditione, addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubae sono, quo miles ad belli munia cietur. Obibat ergo centurio, et rediens nunciabat duci recte habere. Polybium vide 6, 34. Lips. *Nunciari* edd. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. omnes. At mediae et MS. Guelf. *enunciari.* Ern.

Convivium buccina dimitti. Circuivi olim hunc ritum, non tetigi. At nunc in manum mihi dat Polybius 14, 3. *Est ea Romanis consuetudo, ut tempore convivandi, cuncti tubicines ac buccinatores ad tentorium ducis personent, ad hoc, ut nocturnas custodias suis locis per id temporis constituant.* O locum opportunum et huic rei unicum! e quo etiam Livio lux, qui morem hunc, sed obscurius, tangit 30, 5, *Tribunis edicit, ut, ubi praetorio dimisso signa concinuissent, extemplo educerent e castris legiones. Ita ut imperaverat, signa sub occasum solis efferri sunt coepta.* Scribit uterque de Scipionis astu, quo castra Syphacis clam invasit. Germanorum principum mos nescio an originem trahat istinc. Certe receptum dynastis etiam hodie, ut convivium incant ad sonum tubae. Quod ipsum Alexandrum Macetam fecisse observo, ex Athenaeo 12, 9. Ἐγίνετο δὲ τὰ δεῖπνα πρὸς σάλπιγγα, τότε μὲν ἐν τοῖς γάμοις, καὶ ἄλλως δὲ ἀεὶ, ὅτε τύχοι σπενδοποιούμενος, ὥστε πᾶν εἰδέναι τὸ στρατόπεδον. At enim, quia hic de fine et de buccina tantum, videsis me in Militia rom. Dial. 5, 9. propius certiusque haec explicantem. Lips. Athenaeus 4, 2. Ἕως ἐσάλπισε τὸ εἰωθὸς τοῦ τελευταίου δείπνου σημεῖον. Τοῦτο γὰρ τὸ Μακεδονικὸν ἔθος ἐν ταῖς πολυανθρώποις εὐωχίαις γενόμενον. Gron.

Structa ante auguralem. Haesi et in hoc loco olim: quem nunc quidem perambulo levi pede. Lego: *structam ante augurale aram.* Non enim vult structum aliquid accensumve ante aram fuisse (non ille mos) sed in ipsa, quam collocat ante augurale, locum in dextra praetorii parte, ut docuimus ex Hygini verbis 2, 13. Sed quis iste ritus? nisi fallor, ille ipse qui in privatorum etiam conviviis, carpendi aliquid e dapibus et libandi in honorem deorum. Hoc tamen discrimine, quod vulgo in focum libamenta ea illata, sedem scilicet Larium: hic in aram, paullo augustius, et pro splendore imperatoris. Et de libatione quidem varii testes: proprie ad hunc morem isti, Homerus in Achillis convivio 9, 219. Θεοῖσι δὲ θῦσαι ἀνώγει Πάτροκλον ὃν ἑταῖρον. Ὁ δ' ἐν πυρὶ βάλλε θυηλάς. Dionysius Antiq. 4, 2. Ἀπὸ τῆς ἑστίας τῶν βασιλέων, ἐφ' ἧς ἄλλας τε συντελοῦσι Ῥωμαῖοι ἱερουργίας, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν δείπνων ἀπαρχὰς ἁγίζουσι. Plutarchus de Fort. Rom. c. 19, p. 323. facit Ocrisiam ὑπάργματα καὶ λοιβὴν λαμβάνουσαν ἀπὸ βασιλικῆς τραπέζης, καὶ.. ὥσπερ εἰώθει, τῷ πυρὶ ἐπιβάλλουσαν. Silius pulcherrime 7, 182. *Distinxit dulces epulas, nulloque cruore Polluta castus mensa Cerealia dona Attulit, ac primum Vestae detersit honorem Undique, et in medium iecit libamina flammam.* Per-

adtollens, admiratione prisci moris adfecit. Postero die « spatium » oravit, « quo, tantum itineris aditurus, fratres ante matremque viseret : » obsidem interea filiam tradit literasque supplices ad Neronem.

31. Et digressus, Pacorum apud Medos, Vologesen Ecbatanis reperit, non incuriosum fratris: quippe et propriis nuntiis a Corbulone petierat, « ne quam imaginem servitii Tiridates perferret: neu ferrum traderet,

sius in patella poni et deferri solere ostendit 3, 26.... *cultrixque foci secura patella.* Ubi vetus interpres : *Quia delibantiae* (puto *delibatae*) *dapes in ea positae ad focum feruntur.* Inde *patellarii Dii* Plauto Cistell. 2, 1, 46. inde Varroni scriptum: *Deos colere, et dare in patellam μικρὸν κρέας.* Tibullus huc aspexit, Lares compellans 1, 1, 36. *Adsitis, Divi, nec vos e paupere mensa Dona, nec e parvis spernite fictilibus.* Etiam Livius 39, 43. *Inter pocula atque epulas, ubi libare Diis dapes et bene precari mos esset.* Denique Horatius Sat. 2, 6, 66.... *vernasque procaces, Pasco libatis dapibus.* Satyrice et ambiguo sensu: sive quia non pasceret vernas, nisi prius libatis dapibus: sive quia e libatis dapibus. Et hoc postremum, ut religio poëtae fuit, magis censeam ex eius mente. Non enim semper comburi libamenta ea mos, saepe apponi tantum, et mox edi. Artemidorus hoc clare notat de sacrificulis eo cibo se sustentantibus. 3, 3. Lips. Rectissime Lipsius. Unde merito haec emendatio recepta a sequentibus editoribus. *Structam* etiam habent MSS. Flor. Guelf. Agr. edd. omnes ante Rhen. qui (e Bud.) male *structa* dedit, cum deberet *augurale*, pro *auguralem*, quod est in omnibus scr. et edd. ante Pichenam. Ern. Bud. *auguralem.*

Cuncta in maius adtollens. Sic MSS. Flor. (Agr. Bud.) Guelf. edd. vett. omnes. Recentiores, iam Lipsianae, *extollens*, e Rhen. sec. Ego vetus secutus sum. H. 2, 90. 3, 9. est *laudibus adtolleret*, et alibi quoque apud nostrum pro *extollere* dicitur. Ern.

Postremo die. Forte *postero.* Nam noctem eam mansit, uti apparet ex vigiliis nunciatis. Lips. *Postero* MS. Flor. edd. pr. Beroald. Alc. Pichen. et seqq. *Postremo* MSS. Guelf. Bud. ed. Puteol. Rhen. et seqq. usque ad Pichenam. Nos illud cum Lipsio probamus: placebatque N. Heinsio. Ern. *Postremo* tuetur Rhen. ad totum tempus scil. respiciens, quo semel iterumque congressi sunt.

Neu ferrum traderet. Persae enim et Parthi omnes semper de more cincti. Ammianus 23, 6. *Omnes promiscue vel inter epulas festosque dies gladiis cincti cernuntur.* Quem Graecorum veterum morem primos abiecisse Athenienses, Thucydides est auctor. At de ritu ponendi apud magistratus ferri, in Electis mihi dictum, cap. de lictoribus. Lips.

aut complexu provincias obtinentium arceretur foribusve eorum adsisteret: tantusque ei Romae, quantus consulibus, honor esset. » Scilicet externae superbiae sueto non inerat notitia nostri: apud quos vis imperii valet, inania transmittuntur.

32. Eodem anno Caesar nationes Alpium maritimarum in ius Latii transtulit. Equitum romanorum locos

Aut complexu. Duplex ritus. Priorem illustro e Spartiani Severo, de quo Legato Africae c. 2. *In ea legatione, cum eum quidam municipum suorum Leptitanus, praecedentibus fascibus, ut antiquum contubernalem ipse plebeius amplexus esset, fustibus eum sub elogio praeconis cecidit. Legatum populi rom. homo plebeius temere amplecti noli.* Interdicti ergo provinciales complexu. Sed nec in fores statim illis aditus; uti eleganter Salvianus de Gubernat. 3, 82. *Intra ianuas non modo illustrium potestatum, sed etiam praesidum aut praepositorum, non omnes passim intrare praesumunt, nisi quos aut iudex vocaverit, aut negotium traxerit, aut ipsa honoris proprii dignitas introire permiserit; ita ut, si quispiam fuerit insolenter ingressus, aut caedatur, aut propellatur, aut aliqua verecundiae atque existimationis suae labe multetur.* Quod augendae dignitati usurpatum a praesidibus; uti privatim a quibusdam per superbiam Romae. Lips.

Tantusque ei Romae. Ei ex Flor. a Pichena additum, quod est etiam in ed. pr. (Contra deest in Bud.) Mox *inerat* MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. I. Gron. Ceteri *erat*. *Vis* porro *imperii* MS. Flor. teste I. Gronovio, scil. in excerptis, quibus usus est Ryckius: Mirum, Pichenam, qui coniiciebat legendum esse *vis*, id in codice Flor. non vidisse. Sed ita in MSS. scribitur *ius* et *vis*, ut facile etiam a legentibus permutentur. In codice quidem Agr. *vis* esse testatur Ryckius. In meis libris omnibus est *ius*. Sed *vis* verum est, nam opponuntur *inania*: ideoque cum Freinsh. Gron. Ryckio secutus sum. Vid. Heins. ad Velleium, p. 258. Ern. In Bud. Rhen. legit *ius*. Dubia lectio est. Magis videtur *vis* legendum.

Equitum rom. locos. Recte et ordine capienda haec legendaque, ne cum aliis abeas errabundus. Ita autem in circo sedendi (nam de theatro alius mihi locus) res fuit. Ad Augusti aevum spectaculum id senatus, eques, plebs inibant indiscreti. Nam Roscia lex et Iulia theatralis, de scena tantum caverant, non de curulibus ludis. Qui quoniam antiquissimi, religione quadam, censeo, et simul non alienandae plebi, servatus in iis mos priscus. Cornelio Cinna demum et Valerio Messalla coss. a. U. 758. mutavit Augustus. Dio 55, 22. Καὶ τὰς ἱπποδρομίας χωρὶς μὲν οἱ βουλευταί,

sedilibus plebis anteposuit apud circum. Namque ad eam diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil, nisi de quatuordecim ordinibus, sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora. Sed feminarum illustrium senatorumque plures per arenam foedati sunt.

χωρὶς δὲ οἱ ἱππεῖς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἶδον, ὃ καὶ νῦν γίγνεται. Sed ita, ut saltem iuberet seorsim spectare senatum, seorsim equitem: non tamen loca illis certa adsignaret stataque. Itaque in alia atque alia regione circi spectabant (sedilibus videlicet his aut illis a plebe occupatis), donec tollendae confusioni Claudius imp. senatui attribuit certam mansuramque sedem. Suet. 21. *Circo maximo, marmoreis carceribus auratisque metis.... exculto, propria senatoribus constituit loca, promiscue spectare solitis.* Ait *promiscue*: magis vere proprieque *vage*. Eam enim Suetonii mentem esse, libens Dioni concredo, rem eam explicanti cum cura, 60, 7. Ἑώρων μέν που καὶ πρότερον ἐν αὐτῷ (de circo praedixit) ἰδίᾳ καὶ κατὰ σφᾶς ὡς ἕκαστοι, τό τε βουλευτικὸν καὶ τὸ ἱππικὸν καὶ ὁ ὅμιλος, ἀφ' οὗπερ τοῦτ' ἐνομίσθη. Οὐ μέντοι καὶ τεταγμένα σφίσι χωρία ἀπεδέδεικτο. Ἀλλὰ τότε ὁ Κλαύδιος τήν τε ἕδραν τὴν νῦν οὖσαν τοῖς βουλευταῖς ἀπέκρινε. Καὶ προσέτι τοῖς ἐθέλουσι σφῶν ἑτέρωθί που, καὶ ἔν γε ἰδιωτικῇ ἐσθῆτι θεάσασθαι, ἐπέτρεψε. Sed Claudius senatui tantum; equiti ecce nunc Nero. Sueton. 11. *Circensibus loca equiti secreta a ceteris tribuit.* Plinius 8, 7. satis ostendit nova exaedificata ea loca fuisse: *Caesar dictator*, inquit, *euripis arenam circumdedit, quos Nero princeps sustulit, equiti loca addens.* Quod in fine verborum Dionis est, nolim negligas. Nam etiam post loca divisa promiscue licuit spectare senatoribus, sed in veste, ut ait, privata. Exemplum in Plinio epist. 9, 23. ubi Corn. Tacitus hic ipse noster in equestribus spectat, etsi senator. *Nunquam maiorem*, ait *Plinius*, *cepi voluptatem, quam nuper ex sermone Corn. Taciti. Narrabat, sedisse se circensibus proximum equiti rom.* etc. Haec satis ad Taciti mentem: nam de linea, de cancellis, de loco feminarum alibi dico ubertim. Lips. *Sedilibus*, quod induxit Rhen. (e Bud.) etiam ed. pr. habet. Ern.

Indiscreti inibant. Sic infra: *Iuisse eum domesticam scenam.* Lips. *Inibant* etiam MS. Guelf. (Bud.) Edd. ante Rhenanum omnes *ibant*. Post *priora* ante Rhen. (qui e Bud.) ed. pr. Ceterae et MS. Guelf. *priori*. Ceterum id intelligendum de iis, quos XIV. gradus non capiebant, in tantum aucto equitum numero. Ern.

Feminarum illustrium senatorumque. Cur invertitis, censores? Non enim, inquiunt, probabile, feminas descendisse in arenam. Boni viri, quam bene sentiunt de sexu, quo nihil abruptius, cum semel frenum excussit ingeniti pudoris!

33. C. Lecanio, M. Licinio coss. acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas frequentandi. Nam adhuc per domum, aut hortos, cecinerat, iuvenalibus ludis, quos, ut parum celebres et tantae voci angustos, spernebat. Non tamen Romae incipere ausus, Neapolim, quasi graecam urbem, delegit: « inde initium fore, ut transgressus in Achaiam, insignesque et antiquitus sacras coronas adeptus, maiore fama studia civium eliceret. » Ergo contractum oppidanorum vulgus, et quos e proximis coloniis et municipiis eius rei fama civerat; quique Caesarem per honorem, aut varios usus sectantur, etiam militum manipuli, theatrum Neapolitanorum complent.

49. *Theatrum Neapolitanorum. Neapolitanum* cod. Agr.

Sed discite et credite priscis, non in caveam solum feminas venisse, sed in arenam.. Iuvenalem omitto satyra 6, 255. seq. Suetonius ecce in Domit. 4. *Venationes gladiatoresque et noctibus ad lychnuchos dedit: nec virorum modo pugnas, sed et feminarum.* Et Statius de iisdem ludis Silv. 1, 6, 53. *Stat sexus rudis insciusque ferri, Et pugnas capit improbus viriles. Credas, ad Tanaim ferumque Phasin Thermodontiacas calere turmas.* Adeoque id verum et vulgatum, ut Severo imperante cavendum SC. fuerit μηκέτι μηδεμίαν γυναῖκα μονομαχεῖν, ait in Severo Xiphil. 75, 16. Lips. Haec opposita Rhenano, qui edidit *f. i. s. filiorum plures:* e MS. Bud. ut puto. (Sic est.) *Filiorum* etiam Guelf. habet: idque editum usque ad Lipsium: abest ab omnibus ante Rhen. edd. Gruterus autem pro *feminarum* legendum putat *familiarum*. Audiendus Lipsius. Ern. De *nobilibus funera sua vendentibus* vide et Iuven. 8, 192. Cf. et 14, 14. ap. nostrum.

C. Lecanio. Ap. Plin. 26, 1. (4.) vocatur *Q.* nam non videtur ab hoc diversus ille. Sed hic constanter omnes libri *C.* In utro vitium sit, haud facile dictu. Quae ibi in nota de hoc Lecanio e Dalecampio repetuntur ab Harduino, corrigi possunt e Ryckio ad h. l. aut Lambecio Bibl. Vindob. 2, 7. Ern.

Cupidine adigebatur. Lipsius ubi h. l. citat ad 14, 15. legit *agitabatur.* An ex ingenio?

Aut hortos. Bud. a 1. m. *et hortos.* De *iuvenalibus ludis* v. 14, 15.

Non tamen Romae incipere ausus. Sic primus edidit Pichena e recentioribus, deleto *scenas*, e iudicio Lipsii (in marg. ed. 2. seqq.) et MS. Flor. At sic dudum ed. pr. Similiter *scenis* deletum, quod post *transgressus* est in MS. Guelf. (Bud.) ed. Rhen. seqq. At non in edd. ante Rhen. Lips. et seqq.

34. Illic, plerique ut arbitrabantur, triste, ut ipse, providum potius et secundis numinibus, evenit. Nam egresso, qui adfuerat, populo, vacuum et sine ullius noxa, theatrum collapsum est. Ergo, per compositos cantus, grates diis atque ipsam recentis casus fortunam celebrans, petiturusque maris Hadriae traiectus, apud Beneventum interim consedit: ubi gladiatorium munus a Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter foedissima eius aulae ostenta fuit, sutrinae tabernae alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus: primo in contumelias adsumptus; deinde optimi cuiusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos praemineret.

35. Eius munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem a sceleribus cessabatur. Iisdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia, su-

50. *Egresso qui adfuerat populo.* Malim *adfluxerat.*

Paullo post pro *civerat* Rhen. (e Bud.) Ald. Gryph. *acciverat.* Ern. Scil. prius ut in Bud. legebatur *n. t. R. inc. scenas ausus.* Et mox *nt transgr. scenis.*

Arbitrabantur. Bud. *arbitrantur.*

Gladiatorium munus. Sic Pich. e Flor. At Rhen. e Bud. *gladiatorum m.*

Vatinius inter foedissima eius aulae ostenta. De hoc sutore Vatinio Martial. 14, 66. *Vilia sutoris calicem monumenta Vatini Accipe, sed nasus longior ille fuit.* Cuius epigrammatis argutiam non cepit Turnebus. (Adv. 9, 24.) Ego sententiam puto, cum quatuor nasos oblongos haberet ille Vatinianus calix; tamen longiorem iis fuisse Vatinii nasum. Notatque callide eum, ut acrem et sagacem inquisitorem criminatoremque. Ita enim fuit. Xiphilinus eum, ait 63, 15., adeo hostem optimatibus fuisse; ut semper in ore haberet, μισῶ σε, Καῖσαρ, ὅτι συγκλητικὸς εἶ. De populo ipso Iuvenalis 5, 46. *Tu Beneventani sutoris nomen habentem Siccabis calicem nasorum quatuor.* Lips. *In contumelias adsumptus;* ut esset inter copreas, ut Suetonius vocat Tib. 61, rideretur-que ab aulicis. Muretus malebat *inter cont.* ita *contumeliae* pro copreis, quod durum puto. Mox pro *valuit* Acidalius malebat *evaluit.* Deinde *malos* e MS. Fl. bene Pichena: nam haec constructio Corneliana. Rhen. (e Bud.) cum seqq. dederat *malis;* ut est in ed. pr. (et e. Agr.) Ceterae ante Rhen. *etiam aliis.* MS. Guelf. *et in aliis praemineret.* Ern. Pricaeus ad Apul. Met. 6, p. 325. legit *magis praemineret.* Sed nil mutandum. Ibi Apul. quoque habet *praeminentes.*

Torq. Sil. Consul a. 806. V. 12,

per Iuniae familiae claritudinem, D. Augustum atavum ferebat. Iussi accusatores obiicere, « prodigum largitionibus, neque aliam spem quam in novis rebus esse. Quin eum homines habere, quos ab epistolis et libellis

51. *Quin eum nobiles habere, quos ab epistolis.* Menda. *Qui ne ignobiles haberet* cod. Agr. Puto *quin eum non serviliter habere;* quia in libertos conferebat eas partes. Vide omnino 16, 8. *serviliter* H. 1, 36. vel *quin eum non viles habere, quos etc*, h. e. supra servilem conditionem. Vide H. 1, 51. *punienti vilior fuit* ibid. 58. Sallustius Catil. 16. *fidem, fortunas vilia habere.* In Fragm. eius, oratione Cottae: *penates meos patriamque et summum imperium vilia habeo.* Iugurth. 80. *nullam* (uxorum) *pro socia obtinet, pariter omnes viles sunt* De Rep. ordin. Ep. 2, 7. *ubi divitiae clarae habentur, ibi omnia bona vilia sunt.* Seneca de Benef. 4, 18. *quid sumus! praeda animalium, et victimae, ac vilissimus et facillimus sanguis.* Ubi MSS., teste Mureto, *bilissimus.* Unde alii *bellissimus* fecerant. Apud Columellam 3, 3. S. Germani codex *non vilitate principes esse*, pro *nobilitate.*

58. Prius Bud. *Isdem* pro *iisdem*, ut solet.

D. Augustum atavum. Sic scr. et edd. omnes praeter Ryckium, qui ex admonitione Ruperti ep. 60, p. 542. ad Reines. et Valesii ad Excerpt. Dionis 62, 27. edidit *abavum.* Fuisse enim fratrem M. et L. Silanorum, abnepotum Augusti, Agrippinae fraude interfectorum 13, 1. Sed res mihi nondum satis liquida: de qua etiam Reinesius dubitabat. Itaque non ausus sum Ryckium imitari. Ern.

Iussi accusatores obi. Sic edidi cum Ryckio pro *iussi id*, quod est in MS. Guelf. atque edd. omnibus, praeter princ. Etiam in MS. Budensi *id* erat a manu sec. adscriptum. Nec est in Flor. Agr. nec sententia fert. Non enim iussi sunt obiicere genus, sed quae sequuntur. Ern. Bud. *obicere.* Sic ubivis *adicere, inicere* etc. quae forma Ryckio displicet.

Prodigum largitionibus. Heins. forsan *largitionis.* Sed Plin. quoque H. N. 9, 17. (31.) *hoc pisce prodigus.*

Nobiles habere, quos. Nobilium vox mihi suspecta, atque alii examinanti. Qui enim isti tam viles nobiles, qui alteri suae sortis ad tale officium se submitterent? Immo nec principes ipsi nobiles ad ea munera habebant, sed libertos. Primus Vitellius (verba Taciti H. 1, 58.) *ministeria principatus, per libertos agi solita, in equites romanos disposuit.* Sed nec ea dispositio firma. Vix coepta abiit: eoque Spartianus c. 22. Hadrianum imp. quasi primum auctorem eius rei laudat: *Ab epistolis, a libellis, primus equites rom. habuit.* Dionis locus 52, 33. non me movet, oratione Maecenatis ad Augustum: ubi suadet *ad epistolas et ad libellos adiutores quosdam ex equitibus adsumi.* Nam id Dio inseruit (ut solet, et alias monui) ad aevi sui morem; atque illinc sumpsit. Sub Augusto certe non sic fuit. Quid ergo ad Taciti nunc locum? corruptum esse, et aut vocem eam *nobiles* exsecandam abiiciendamque esse, male infarctam; aut mutandam, *quin eum nonnullos habere.* Lips. Merito hi *nobiles* suspecti Lipsio. Contra quem qui disputat (Boxhorn.) *Urbem, quam dicunt Romam,...putavit Huic nostrae*

et rationibus adpellet, nomina summae curae et meditamenta.» Tum intimus quisque libertorum vincti ab-

52. *Nominis summae curae et meditamenta.* An *meditamenti* Lipsius, male. Paullo ante malim *prodigum largitionis.*

similem. Nemo enim principum Augustorum, a primo huius nominis ad hunc duntaxat, quemquam ingenuum, nedum nobilem, adeo contempsit, ut ei huiusmodi officium delegaret. Hoc ille non cepisse ostendit sese, cum interpretatur Caesares, more principum malorum, ita depressisse veterem nobilitatem. Immo pudor hic erat principum et suspectus non nobilitatis modo veteris recentisque, sed etiam civium et minimorum de plebe quiritium, non abuti eis pro servis et libertis: his enim ista mandabantur. Quod igitur ne princeps quidem audebat, quis tulisset in privato? sed nec nobilium quisquam, re atque existimatione integra, vel se vel liberos suos sic abiiciebat, ut non dico apud aliquem inter nobiles clarissimum, sed vel apud Caesarem, vernarum aut vindicta suorum locum; quamvis lautum et libertinum patrimonium spondentem, subirent aut subire paterentur. Perditi autem et deplorati ad bestias illi aut cultrum se locare malebant. Itaque, quin sedeat hic ulcus, nihil ambigo. Spartianus de Hadriano l. c. *Ab epistolis et a libellis primus equites romanos habuit.* Nemo igitur ante illum. Accedit quod 16, 8. Tacitus haec ipsa respiciens et quodammodo repetens: *praeficeretque rationibus et libellis et epistolis libertos.* Haec postrema vox, aut aliqua, quae id genus familiarium significare possit, desideratur. Certum hoc, non arbitrarium, censeo. Quae vero sit illa, quaerendum. Coniiciebam: *Quin eum domi lib. habere.* Illud *domi lib.* (i. libertos, quo compendio passim lapides antiqui) potuit iniuria aevi et per ignorantiam librariorum degenerare in *nobiles.* Gron. Lectio vulgata est a Rhenani coniectura. MSS. vett. edd. habent *qui ne ignobiles* vel *innobiles haberet* vel *habere.* Ryckius coniicit: *quin eum homines habere.* Iac. Gron. reiecta Ryckii coniectura, *quin eum ob id et habere*, quod nemini, ut opinor, placebit. Broterius edidit *nec ignobiles h.* Mihi Ryckii ratio placet magis. Immo et *homines*, pro glossa deleverim. *Nobiles* quidem vel *non ignobiles* hic locum non habent, ut e subiecta ratione patet: *nomina summae curae* etc. Mox *adpellet* ed. pr. Rhen. (e Bud.) et seqq. omnes. At MS. Guelf. Puteol. Ber. Alc. vir doctus in marg. Gryph. *adpellaret:* quod prope magis placet, sc. ut referatur ad *iussi*, quod imperfectum requirit. Ern. Bud. *qui ne innobiles habere.* Inde Rhen. coniicit *quin eum* vel *quin etiam nobiles habere.* Heins. parum abludit a scripto, coniectans: *quin eum non viles habere.* Magis inde recedunt Bip. vestigia legentes Gronovii et recipientes *quin cum libertos habere.* Vulgatum tenet Gutherius de Off. dom. Aug. 3, 5. *nobiles* ingenuos intelligens, quorum res arctiores essent. Mihi Ryckii coniectura praeferenda videtur, *quin eum homines*, ubi quis pro glossa in margine adiecerit *nobiles*, unde tandem orta vulgata lectio.

Nomina summae curae. Iam capio, olim caligavi. Haec, inquit, nomina

reptique. Et, cum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interscidit, secutaque Neronis oratio ex more: « quamvis sontem et defensioni merito diffisum, victurum tamen fuisse, si clementiam iudicis exspectasset. »

36. Nec multo post, omissa in praesens Achaia, (caussae in incerto fuere) urbem revisit; provincias Orientis, maxime Aegyptum, secretis imaginationibus

1

ab epistolis, *a libellis*, sunt summae curae nomina, id est imperii et principatus, nempe eius meditamenta. Significat, eo ipso quod talia officia et nomenclaturas Torquatus in domo habeat, iam nunc incipere et meditari imperare. Cur enim has imagines eius usurpat? Nam alii privati *a manu* habent, non *ab epistolis*, *libellis*, et talia: ac conveniunt in principes solos. LIPS. Quia fere idem per idem interpretantur viri optimi, sic habe: ea esse nomina ministeriorum principis et quandam principatus meditationem, prolusionem, mimum. GRON.

Omissa in praesens Achaia. In quam cantandi caussa ivit, et libertate eam donavit, uti Sueton. aliique tradidere. Illud Pausaniae mirum 7, 17. *Neronem Graeciae libertatem reddidisse, sine ullo imperii detrimento: quoniam pro ea Sardiniam praedivitem insulam in provinciae formam redegerit.* Aberrat, et intelligi voluit Alpes Coetianas, quae solae cum Ponto Polemoniaco in provinciam a Nerone redactae. Sardinia quidem, una cum Sicilia, prima provinciarum.

ADD. Interpreti hercules succenseo, etsi fido alias et docto, (Romulus Amasaeus est,) qui me, ut iniuste Pausaniam arguerem, fecit. Nam ipsum graeca nuper editum cum vidi (antea nunquam fuit copia) verba eius, in aliam sententiam, haec reperi Ach. 17. καὶ ἐλεύθερον ὁ Νέρων τὴν Ἑλλάδα ἀφίησιν ἁπάντων, ἀλλαγὴν πρὸς δῆμον ποιησάμενος τὸν Ῥωμαίων. Σαρδὼ γὰρ τὴν νῆσον, ἐς τὰ μάλιστα εὐδαίμονα, ἀντὶ Ἑλλάδος σφίσιν ἀντέδωκεν. Quorum verborum vera haec sententia: *Omnium immunem et liberam Nero relinquit Graeciam, permutatione quadam cum populo romano facta. Sardiniam enim insulam beatam et uberem pro Graecia ei attribuit.* Ita palam lati erroris illius Pausanias liberatur: qui non hoc vult, ut Sardinia tunc demum provincia sit facta. Non herculea, non. Sed ut cum populo permutata. Hoc tamen ipsum an vere? ambigas iure. Quia Strabo libro ultimo, et Dio 53, 12. Sardiniam iam inde a prima divisione Augusti, collocant inter populares. Quod si mutatum a mediis principibus, Dionem id non monuisse, profecto mirum est. LIPS. Mox ed. pr. *caussae incertae fuere*. MS. Reg. *machinationibus*, sed cum obelo. Ita Ursinus et Muretus volebant: male. In illius itineris cogitatione nullis machinationibus opus erat. ERN. Acid. quoque reiicit. Bud. *ymaginationibus*.

agitans. Dehinc edicto testificatus, « non longam sui absentiam, et cuncta in republica perinde immota ac prospera fore; » super ea profectione adiit Capitolium. Illic veneratus deos, cum Vestae quoque templum inisset, repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deseruit inceptum, « cunctas sibi curas amore patriae leviores » dictitans. « Vidisse civium maestos vultus, audire secretas querimonias, quod tantum aditurus esset iter, cuius ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversum fortuita adspectu principis refoveri. Ergo, ut in privatis necessitudinibus proxima pignora praevalerent, ita populum romanum vim plurimam habere, parendumque retinenti. » Haec atque talia plebi volentia fuere, voluptatum cupidine, et, quae praecipua cura est, rei frumentariae angu-

53. *Non longam usui absentiam. Sui* cum cod. Agr. vel *sibi.* — 54. *Quod tantum aditurus esset iter.* Malim *itineris.* Mox *necessitatibus* cod. Agric. — 55. *Volentia fuere. Violentiora* et emend. *volentiora* cod. Agr. Forte *volentiora* plebi, quam senatui.

Dehinc edicto. Dehinc MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. ceteraeque veteres. *Dein* est a Rhenano, quod in omnibus ceteris est. Pro *edicto* MS. (Bud.) Guelf. ed. pr. aliaeque veteres *dicto.* Male. Vid. ad 14, 63. *Edicto* primus dedit Rhenanus (ex ingenio). Mox *perinde* bene e MS. Flor. Pichena. Ed. pr. (et Bud. a 1. m.) *in reperiendi.* Ceteri scr. (et Bud. a 2. m.) et edd. *in r. p. exinde.* Sensus: omnia bene se habitura, non minus, quam si ipse Romae esset. Ern.

Illic veneratus deos. Sic MS. Flor. ed. pr. et sic edidit Pichena. Ceteri *veneraturos.* MS. Guelf. *veneraturus.* Illud quidem (scil. vulgatum) sensus requirit. Ern. Bud. non habet *illic* sed *adiit Cap. veneraturus deos.*

Plebi volentia. Sic MSS. Flor. Bud. (a 2. m.) Guelf. edd. vett. nisi quod vitio, ut opinor, operarum in ed. Put. Ber. *valentia.* (sic Bud. a 1. m.) illud restituit bene Pichena illustratque Lipsius ad H. 3, 52. Rhenanus ediderat e coniectura *volenti,* quod elegans, et Taciti stilo conveniens, si a libris scriptis esset, illustraturque ab ipso ad h. l. et aliis passim. Sed, ut saepe dixi, non necesse est, credere, Tacitum semper eodem modo loqui. *Volentia* sunt grata, iucunda. Ern. Graecismus, quem Rhen. requirebat, occurrit 1, 59. H. 3, 43. Agr. 18. placebat et Ferreto. Sic et Sall. fr. hist. 4. *Volentia plebi facturus.*

stias, si abesset, metuenti. Senatus et primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur. Dehinc, quae natura magnis timoribus, deterius credebant, quod evenerat.

37. Ipse, quo fidem adquireret, nihil usquam perinde laetum sibi, publicis locis struere convivia, totaque urbe quasi domo uti. Et celeberrimae luxu famaque epulae fuere, quas a Tigellino paratas, ut exemplum referam, ne saepius eadem prodigentia narranda sit. Igitur in stagno Agrippae fabricatus est ratem, cui superpositum convivium aliarum tractu navium move-

36. Nihil usquam perinde laetum sibi. Locum locis Flor. *Forte nihil usquam perinde laetum sibi locorum. Deinde luxu infamiaque* cod. Agr.— *37. Ut exemplar. Exemplum* Flor. *exempla* cod. Agr.

Nihil usquam perinde laetum sibi. Mihi hoc lucet. Vertranium malle, (item Faërnum) *nihil usquam periculosum sibi*, insipientia est. Clare hoc ait: Nero, uti reipsa ostenderet, nullum sibi locum prae Roma esse, struxit in publico convivia, etc. Lips. Codices hic turbant. Flor. *locum locis*. Bud. *perinde locum sibi laetum publ. locis*; inde Rhen. coniectura *nihil usquam periculosum sibi, laetus p. l.* etc. Sed ipse vulg. tenet.

Publicis locis struere convivia. Suet. 27. *Caenitabatque nonnunquam et in publico. Naumachia praeclusa, vel Martio campo, vel circo maximo.* Lips. Mox *a Tig. par.* MS. Flor. ed. pr. quae vera lectio. Hine factum *quasi Tig.* in MS. Guelf. (Bud. a 1. m.) edd. Puteol. Ber. Alc. unde correctione Rhen. factum *quas Tigellino*. Vetus restituit Pichena: et sic notatum in marg. Gryph. Deinde *exemplum referam* MS. Flor. ed. Rhen. seqq. nisi quod Bernecc. Gron. Ryckius *exemplar.* MS. (Bud.) Guelf. et Put. Riv. *exemplum feram*. Berold. Alc. *exempla referam*, unde *exemplar* natum. Ern.

Famaque. Cod. Agr. *infamiaque*. Glossa.

In stagno Agrippae. Cuius mentio Straboni; itemque nemoris, de quo hic, l. 13, p. 590. de Lampsaco: Ἐντεῦθεν δὲ μετήνεγκεν Ἀγρίππας τὸν πεπτωκότα λέοντα, Λυσίππου ἔργον· ἀνέθηκε δὲ ἐν τῷ ἄλσει τῷ μεταξὺ τῆς λίμνης καὶ τοῦ Εὐρίπου. Ammianus, puto, idem intellexit 29, 6. *Inter quae porticum excitavit ingentem lavacro Agrippae contiguam, Boni Eventus cognomine.* Lips.

Aliarum tractu navium. Sic atque hoc ordine verba in ed. p. haud dubie suavius, quam quod post Pich. (e Flor.) editur *convivium navium a. t. Navium* non est in MS. (Bud) Guelf. a pr. man. sed a sec. in margine: abest item ab ceteris edd. ante Pich. Putavi posse intelligi *ratium*, propter verbum *aliarum*. Broterius putat, me ignorasse rates;

retur. Naves auro et ebore distinctae: remigesque exoleti per aetates et scientiam libidinum componebantur. Volucres et feras diversis e terris et animalia maris Oceano abusque petiverat. Crepidinibus stagni lupanaria adstabant, illustribus feminis completa. Contra scorta visebantur, nudis corporibus. Iam gestus motusque obsceni: et, postquam tenebrae incedebant,

58. *Per aetates et scientiam libidinum componebantur.* Scribe *pares aetate et scientia libidinum*, vel *pari aetate.* Virgil. Aen. 1, 709. *pares aetate ministri Hinc dapibus onerant mensas.* Eclog. 7, 4. *Ambo florentes aetatibus. Haud dispari aetate* Aen. 5, 10. — 59. *Animalia maris Oceano ab usque. Mari Oceano* fuerat a manu Taciti. Ann. 1, 9. *mari Oceano aut amnibus septum imperium.* H. 4, 12. *Insula, quam mare Oceanum a fronte, Rhenus a latere, circumluit.* Forte et scribendum *litore Oceano.* Plura ad Claudianum. — 60. *Postquam tenebrae incedebant. Incidebant* puto cum Rhenano, vel *intendebant*, ut ap. Silium Ital. 8, 339.

nec ratem a rate agi posse. Immo bene novi et vidi rates; et intellexi non rates vulgari, sed poëtarum sensu, in primis *naves actuarias*, quas in rate maiori movenda commemorat Livius 21, 28. Nam statim post diserte *naves* appellantur. Quia *aliarum*, servato *navium*, durius est, forte quis putet, verum esse *actuariarum*. Mox pro *maris Oc. a. u.* Heinsius malebat *mari Oc. a. u.* Verum puto. Non animalia marina petiverat, sed terrestria. Si marinas ex Oceano belluas, quae stagno innarent, dixisset *animalia maris Oceani*, sive e *mari Oceano*, non *Oceano ab usque.* Ern. Duri quid habeat vulg. lectio, non video. Nec mutandum quidquam censeo. *Rates* et *naves* synonymae sunt, *ratis* ergo *aliarum tractu navium* bene *mota* dicitur. *Multarum* malebant Bip. Sed, si multae sunt, aliae sunt. Potest ratis alio quoque modo moveri, puta contis, remis, quod hic non factum indicatur.

Illustribus feminis completa. Corrigo in hac sententia Sueton. 27. *Insignes ganeae et matronarum institorio copas imitantium*, legoque, *institoria*, pro locis ipsis. Lips.

Et contra. Et non habet Bud. Bene abest.

Nudis corporibus. Ita receptum in prostitutis, ut nudae ostenderent quidquid sui. Iuvenalis 6, 122.... *tum nuda papillis constitit auratis.* Lampridius Eligab. 26. *Et, cum ad meretricas habitu muliebri processisset, papilla eiecta.* Optime omnium Dio, in eodem monstro 79, 13. Γυμνός τε ἀεὶ ἐπὶ τῆς θύρας αὐτοῦ ἑστώς, ὥσπερ αἱ πόρναι, καὶ τὸ σινδόνιον χρυσοῖς κρικοῖς ἐξηρτημένον διασείων, τούς τε παριόντας ἁβρᾷ τε καὶ κεκλασμένῃ τῇ φωνῇ προσεταιριζόμενος. Lips.

Et, postquam tenebrae incedebant. Sic omnes scr. (et ipse Bud.) et edd. At Rhenanus et Heinsius apud Ryckium malunt *incidebant.* Male. *Incedebant* est oriebantur, ingruebant, se intendebant, uti Livius loquitur 1, 57. Vide 3, 26. Etiam ap. Silium 8, 339. hoc genus loquendi tentatum est ab Hein-

quantum iuxta nemoris, et circumiecta tecta, consonare cantu et luminibus clarescere. Ipse, per licita atque illicita foedatus, nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen *Pythagorae* fuit, in modum solennium coniugiorum denupsisset. Inditum imperatori flammeum: visi auspices, dos et genialis torus et faces nuptiales: cuncta denique spectata, quae etiam in femina nox operit.

38. Sequitur clades, forte, an dolo principis incertum: nam utrumque auctores prodidere, sed omni-

61. *Missi auspices.* *Misit* cod. Agr. et Bud. *missi* cod. Med. An *admissi*, vel *summissi*! — 62. *Forte an dolo principis.* Malim *fortuita* vel *fortuito exorta.*

sio et Drakenb. qui tamen mutat sententiam, et *incedere* ibi et h. l. defendit ad Liv. l. c. Ern.

Cui nomen Pythagorae. At Doryphorum vocat Suetonius 29. facitque cum Neronis libertum. Enimvero errare Tranquillum aio, quoniam Doryphorus ante mortuus. Tacitus 14, 65. *Eodem anno potissimos libertorum veneno interfecisse creditus est: Doryphorum, ut adversatum nuptiis Poppaeae.* A Tacito etiam Dio stat 62, 28. Lips. Sed Suetonius in alia re Doryphorum memorat. Et potuit alius hoc nomine esse. Ern. *Pythagoram* Sulp. quoque Severus adpellat.

Missi auspices duo. E Sulpicio Severo, qui locum hunc transcripsit, aperte leg. videtur *auspices, dos et gen.* Melius etiam *visi*, quam *missi.* Verba Sulpicii l. 2. *Inditum imperatori flammeum, dos et genialis torus et faces nuptiales: cuncta denique, quae vel in feminis non sine verecundia conspiciuntur, spectata.* Victor de hac re c. 5. *Amictus nubentium virginum specie, palam senatu, dote data.... in manum convenit.* Sed et in Suetonio 28. mentio dotis: nec hercle in his legitimis nuptiis omitti debuit. Lips. *Dos* firmat etiam MS. Flor. apud I. Gron. ad h. l. nec de eo dubitandum. In MS. Guelf. *duos* est a sec. manu: in litura sunt *uo*, ultima in non rasa charta; sed duas literas erasas et ultimam *s* fuisse apparet. *Visi* est e coniectura Rhenani, quam recepere Bernecc. Gron. uterque, Ryckius. Scripti et edd. vett. *misit*: recentiores quidam, ut Lipsius, *missi.* *Visi* verum esse non credo, quia statim sequitur *spectata.* Iac. Gronovius coniiciebat *instita.* Non male. Heinsius in margine Morell. plane delebat *missi* vel *misit.* Ern. Bud. *misit auspices deos.* Vix est, ut non adsentiar Hillero, qui Rac. 21. verba *visi auspices* prorsus expungit, quippe a Severo omissa, qui presso pede hic Tacitum sequitur.

An dolo pr. incertum. Adserunt

bus, quae huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte circi ortum, quae Palatino Caelioque montibus contigua est: ubi per tabernas, quibus id mercimonium inerat, quo flamma alitur, simul coeptus ignis et statim validus, ac vento citus, longitudinem circi corripuit. Neque enim domus munimentis septae, vel templa muris cincta, aut quid aliud morae interiacebat. Impetu pervagatum incendium plana primum, deinde in edita adsurgens, et rursum inferiora populando, anteiit remedia velocitate mali, et obnoxia urbe artis itineribus hucque et illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium feminarum, fessa senum

63. *Impetu pervagatum.* *Uno impetu*, ni fallor, ut apud Plinium 14, 22 (28). *tribus congiis epotis uno impetu.* Sed et *dicere impetu* Quinctilianus 2, 11. — 64. *Fessa aetate aut rudis pueritiae aetas.* Quis non videt haec mendosa! bene cod. Agr. *fessa senum ac rudis.* Paullo aliter Lipsius. 3, 59. *fessam aetatem et actos honores praetenderet.* H. 3, 67. *Erat illi et fessa aetate parens.* Possis et *fessae aetatis, aut rudis pueritiae.* Deinde malo *pars morantes, pars festinantes.*

hoc clare Suet. 38. et Dio 52, 16.

Grovior atque atrocior. Bud. *gravius otque otrocius.*

Per tabernas, quibus. Nam ibi, id est, in Velabro olearii. Plautus Capt. 3, 1, 29. *De compacto rem gerunt, quasi in Velabro olearii.* Ideo a Victore in regione 11. circi maximi, locata aedes *Herculis Olivarii.* Sed et Thurarius vicus istic. Denique purpura, serica, aliaeque merces. Martialis 11, 28. *Nec nisi primo velit de Thusco vellera vico.* Lips. Videtur tabernas iotelligere extra circum in vico. At ego intelligo tabernas, quae in parta exteros circi fuere, auctore Dionysio Halic. 3, 68. p. 201. ἔξωθεν περὶ τὸν ἱππόδρομον ἑτέρα στοὰ μονόστεγος, ἐργαστήρια ἔχουσα ἐν αὐτῇ, καὶ οἰκήσεις ὑπὲρ αὐτά. Officinae hic quidem, sed et hae tabernae; io hisque materia alendo igni. Clarum est locum Taciti inspicienti accurate, in ipso circo coeptum iocendium, et quidem iu taberuis, quae in ea parte circi esseot. Ern.

Et rursum. Bud. *Rursus* absqoe copula. *Et rursus.* Flor.

Enormibus vicis. Livius 5, 55. post Gallicum iocendium, id excusat. *Festinatio curom exemit vicos dirigendi, dum omisso sui alienique discrimine, in vacuo aedificant.* Et addit, *formam urbis essa occupatae magis, quam divisae similem.* Lips. Mox *ad hoc* ed. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. at MS. Guelf. edd. Pot. Ber. *adhaec*, quod eodem redit. Ern.

Fessa aetate aut. Seotio corru-

ac rudis pueritiae aetas, quique sibi, quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos, aut opperiuntur, pars morans, pars festinans, cuncta impediebant: et saepe, dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumveniebantur: vel, si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam, quae longinqua crediderant, in eodem casu reperiebantur. Postremo, quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros: quidam amissis fortunis, diurni quoque vi-

ptionem et amolior: *Fessa, aut rudis pueritiae aetas*, superfluenti voce inducta. Describit in incendio infirmi sexus pavorem et aetatis. Aetas infirma duplex, pueritia, senectus. Hanc noster vocat fessam. 14, 33. *Si quos imbellis sexus aut fessa aetas adtinuerat.* H. 1, 12. *Fessa iam aetate Galbae.* Annal. 1, 46. *An Augustum fessa aetate totiens in Germaniam commeare potuisse?* Lips. Varie tentatus locus. Ryckius e cod. Agr. dedit *fessa senum ac rudis pueritiae aetas:* cui favet cod. Ursini, in quo erat *fessa aetate senes.* At I. Gronovius repudiat ob similitudinem constructionis: mavultque deleri *aetas.* Id argumentum nihili est. Nam similitudinis istius plura in Tacito haud corrupta exempla occurrunt. Ceterum, quia illius codicis suspecta fides, non ausus sum Ryckium imitari, ut fecit Broterius. Neque porro video, quare I. Gronovius senes feminas tantum intelligi velit. Immo senes universi et aetas tenera cuncta impedimento erant. Pichenae placebat *fessa annis, aut r. p. ae.* Lector eligat. Post pro *pars morans* in MSS. Flor. et Reg. *pars mora:* quod non displicet. Ern. Optima mihi visa lectio cod. Agr. Nec obstat, quod is codex passim sit interpolatus; non raro enim plane habet egregia. Freinsh. volebat *fessa aetas aut rudis pueritia.* Bip. codicem Ursini sequuntur. Hiller. Rec. 20. legit *fessae aetatis aut rudis pueritiae* (deleto *aetas*). Bud. vulgatum servat *fessa etate aut rudis pueritie etas.* Nisi quod pro *fessa* habet *fexa*, ut saepe hac duplici utitur. Idem mox *pars morans.*

In eodem casu reperiebantur. Aut delendum est τὸ *etiam*, ut sit: *illis quoque igni correptis, quae longinqua crediderant;* aut scribendum *reperiebant*, hoc sensu: illi ipsi, qui evaserant in proxima, quae tuta putabant, ubi viderunt, se frustra gavisos et instare ignem, properarunt ulterius ad quae non accessurum periculum certe persuasum habebant: sed illa quoque correpta flammis reperiebant. Gron.

Fortunis, diurni quoque victus. Vix credam, sic dedisse Tacitum. Qui enim modus loquendi, *fortunae diurni victus?* An fuit *diurni inopia victus*, aut excidit verbum, unde genitivus penderet? aut *diurno q. victu*, ut placet Broterio? Ern. Bip. arrepta coniectura Ernestii, legunt *diurni inopes victus.* Hiller. l. c. servat vulg. *fortunae* scil. fa-

eius, alii caritate suorum, quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis, restinguere prohibentium, et quia alii palam faces iaciebant, atque esse sibi auctorem vociferabantur: sive ut raptus licentius exercerent, seu iussu.

39. Eo in tempore Nero, Antii agens, non ante in urbem regressus est, quam domui eius, qua palatium et Maecenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin et palatium et domus et cuncta circum haurirentur. Sed solatium populo exturbato et profugo campum Martis ac monumenta Agrippae; hortos quin etiam suos patefecit: et subitaria aedificia exstruxit, quae multitudinem inopem acciperent; subvectaque utensilia ab Ostia et propinquis municipiis; pretiumque frumenti minutum

cultates sunt omnis generis, adeoque et victus.

Nequiverant. Bud. *nequirant.*

Vociferabantur. Ed. pr. *vociferabant:* et sic correxit manus sec. in MS. Guelf. cum ante fuisset vulgatum. Similiter ap. Varr. R. R. 3. 9. *vociferant* magno consensu librorum. Sed saepe in hac voce formam activam librarii dedere. V. Drakenb. ad Liv. 7, 12. 8, 38. Mox MS. Guelf. ed. pr. *iussum.* Quod non spernendum videtur. Melius tamen videtur *iussi*, ut Huetius corrigebat. Ern. Bud. a s. m. *vociferantur.*

Eo in tempore. Grotius corrigebat *Eo enim in tempore:* quod valde placet Bruterio. Ern. Sed v. idem 13, 47.

Maecenatis hortos continuaverat. Horti Maecenetiani in Exquiliis. Bis autem a Nerone aedificata domus, productaque ad Exquilias ipsas. Suet. 31. *Domum a palatio Esquilias usque fecit; quam primo transitoriam, mox, incendio absumptam restitutamque, auream nominavit.* Priorem ergo nunc intellige. Lips.

Monumenta Agrippae. Quae pluria in eo campo. Vide Dionem 54, 28. Lips. Qualia thermae, pantheon. In loco Dionis non nisi monumenti sepulchralis Agrippae fit mentio, quod itidem in campo Martio.

Municipiis. Bud. *beneficiis.* Manifesto errore.

Pretiumque frumenti minutum. Apparet ergo, non plane gratuitum frumentum fuisse: nisi tamen intelligit de eo, quod supra annonarium modum supraque menstruam tesseram capiebant. Sane et antea mentio pretii fuit c. 18. *Frumenti pretio nihil additum est, quamvis ducentas fere naves*, etc. Itemque

usque ad ternos numos. Quae, quamquam popularia, in irritum cadebant, quia pervaserat rumor, « ipso tempore flagrantis urbis, inisse eum domesticam scenam et cecinisse Troianum excidium, praesentia mala vetustis cladibus adsimulantem. »

40. Sexto demum die, apud imas Esquilias, finis incendio factus, prorutis per immensum aedificiis, ut continuae violentiae campus et velut vacuum coelum occurreret. Nec dum posito metu, redibat levius rur-

65. *Redibat levis rursum grassatus ignis.* Forte e Vibii. Flor. necdum p' metus aut redibat libris. i. rursum grassatus ignis. Forte Necdum positi metus, aut redibat alibi rursum grassatus ignis. Cod. Agr. Necdum posito metu redibat non levis et rursum. Forte Necdum eo posito, sc. metu, sed rursum.

post hoc libro c. 72. *Addiditque militibus sine pretio frumentum, quo antea ex modo annonae utebantur.* Haec autem ratio conciliandi favoris pulchre et ex sui saeculi ritu descripta Lucano in Iulii persona 3, 54. *Quoque modo vanos populi conciret amores : Gnarus, et irarum caussas, et summa favoris Annona momenta trahi : namque adserit urbes Sola fames, emiturque metus, cum segne potentes Vulgus alunt : nescit plebes ieiuna timere.* Lips. De *utensilibus* dictum ad 1, 70. Ern.

In irritum cadebant. Sic et c. 51. Utrobique Bud. absque praepositione; contra H. 3, 53. habet *in irritum.*

Pervaserat rumor. MSS. Guelf. Harl. *rumore.* Ed. pr. *rumori* : sive ultima litera e seq. voce adhaesit, sive fuit *in ipso tempore.* Sed vulgatum verum puto. (Sic Bud.) Est enim solennis formula dicendi. Vid. Drakenb. ad Liv. 5, 18. Ern.

Sexto demum die. At Suetonius ait, sex dies septemque noctes ea clade saevitum. Uterque longe abit a lapide prisco, qui novenos commemorat dies, Romae ad basilicam Petri, EX. VOTO. SVSCEPTO. QVOD. DIV. ERAT. NEGLECTVM. NEC. REDDITVM. INCENDIOR. ARCENDORVM. CAVSSA. QVANDO. VRBS. PER. NOVEM. DIES. ARSIT. NERONIANIS. TEMPORIBVS. ET. HAC. LEGE. DEDICATA. EST. NE. CVI. LICEAT. INTRA. HOS. TERMINOS. AEDIFICIVM. EXSTRVERE. Conciliari facile noster potest, quia mox addit, ignem rediisse. Primum ut incendium sex dierum fuerit; alterum, trium. Suetonium, aut lapidem certe, non excuso. Lips. Fragmentum inscr. edidit etiam Reines. Cl. 7, n. 19. non memor, integram esse apud Gruterum 61, 3. Ern.

Proruptis per immensum aedificiis. Lege omnino *prorutis.* De quo verbo diximus ad 1, 68. Incendium *prorumpit*, et mare *proruptum* et similia : sed aedes *proruuntur*, ut incendium ruina exstinguatur. Gron. Sic placebat et Gruslotio. Recte. Vid. Intt. ad Caesar. B. G. 3, 26. Ubi similiter libri MSS. *proruptis*, ut alibi. Add. Drakenb. ad Liv. 4, 29. Recepit et Broterius. Ern. Item Lall. Bip. Bud. *prorutis.*

Redibat. * *Levis.* Inussi notam.

sum grassatus ignis, patulis magis urbis locis; eoque strages hominum minor. Delubra deum et porticus amoenitati dicatae latius procidere. Plusque infamiae id incendium habuit, quia praediis Tigellini Aemilianis proruperat. Videbaturque Nero condendae urbis novae et cognomento suo adpellandae gloriam quaerere.

Tamen legi potest, sententia incolumi: *rediit, at levius rursum grassaturus ignis.* Lips. Distinctio Lipsii est a Rhenano: quae nunc est, a Pichena. MSS. mire turbant, ut haud liceat aliquid certi extricare. Flor. *necdum p' metus aut rediebat levis. i. rursum grassatus ignis.* Guelf. *necdum post metus aut residebat levis: nec dum posito metu satis credebatur, cum levis rursum grassatus ignis*: quae sunt e duobus codd. ducta, ut facile apparet, Agric. *nec dum posito, metus redibat non levis, et rursum grassatus ignis*: quod recepit Ryckius. Alteram lectionem MS. Guelf. Muretus pro coniectura dedit, eaque est etiam in edd. Put. Beroald. Ed. pr. *necdum metus post aut redibat levis, et rursum grassatus ignis.* Quod Rhenanus dedit: *necdum posito metu redibat. Levis* etc. omnes deinde secuti sunt usque ad Pichenam: quod Heinsius in margine Morell. corrigit, addito *haud* ante *levis.* Larga materia est exercendi coniecturas, exitum vix habituras. Broterius e vestigiis MS. Corb. et ed. pr. textum sic concinnavit: *nec dum p. metu, redibat haud levis, et rursum grassatus ignis.* Cur autem non *haud leviter r. gr. ignis, sed* etc. Nam *ignis levis* omnino non admodum placet. Ern. Bud. a 1. m. *necdum post metus redibat levis rursus gr. i.* Bene Rhen. inde dedit *necdum posito metu.* Bene dein Acid. vidit legendum *levius grassatus ignis*, quia scil. *patulis locis et strages hom. minor.* Itaque cum Hillero Rac. 10. repono: *necd. pos. metu, redibat levius r. gr. i.* Bip. malunt *necd. posito*, (sedato incendio) *metus redibat haud levis* vel, quod longe nimium aberrat, *necdum penitus desaeviebat clades et r. gr. i.*

Tigellini Aemilianis. Puto legendum *in Aemilianis.* Aemiliana enim locus extra urbem ad campum Martium, coniunctus tamen continenaque urbi. Varro R. R. 3, 2. *Eorum aedificia, qui habitant extra portam Flumentanam, aut in Aemilianis.* Sueton. Claudio 18. *Cum Aemiliana pertinacius arderent.* Est tamen in ipsa urbe et vicus Aemilianus regione VII. nominatus Sex. Rufo. Lips. Sic placebat etiam Casaub. ad Suet. Claud. l. c. et Heinsio in marg. Morell. Verum puto cum Ryckio. In MS. Guelf. manus sec. erasit ultimam literam in *Aemilianis.* Ern.

Videbaturque Nero. Sulpicius Severus Sac. Histor. l. 2. mutuatus hoc est a Tacito: *Sed opinio omnium invidiam incendii in principem retorquebat, credebaturque imperator gloriam innovandae urbis quaesisse.* Lips. * Arthur Browne (1795 in *Trans. of the Acad.* vol. 5.) falso id flagitii Neroni tribui disputat.

Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur: quarum quatuor integrae manebant, tres solo tenus deiectae: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera et semiusta.

41. Domuum et insularum et templorum, quae amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit: sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunae, et Magna ara fanumque, quae praesenti Herculi Arcas Evander sacraverat, aedesque Statoris Iovis, vota Romulo, Numaeque regia et delubrum Vestae cum penatibus populi romani, exusta. Iam opes, tot victoriis quaesitae, et graecarum artium decora, exin monimenta ingeniorum antiqua et incorrupta, quamvis, in tanta resurgentis urbis pulchritudine, multa

66. *Tullius Lunae. Tullius Lucinae* cod. Agr.

In reg. XIV. Lapis ap. Grut. p. 249, 8. MAGISTRI VICORVM REGIONVM XIV.

Ser. Tullius Lunae. Templum Lunae in Aventino reperio: apud Livium 40, 2. *Forem ex aede Lunae, quae in Aventino est, raptam tulit*, etc. Rufus in regione XII. *Templum Lunae in Aventino magnum.* Ovidius Fast. 3, 883. *Luna regis menses: huius quoque tempora mensis Finit Aventino Luna colenda iugo.* Suspicabar de Lua matre antea: sed falso. LIPS.

Praesenti Herculi. Rem narrant Liv. 1, 7. Dion. Hal. 1, 40. Contra Ovid. Fast. 1, 581. ipsum sibi Herculem *constituisse*, ait, *quae maxima dicitur ara.*

Aedes Iovis Statoris. Tres eius columnae hodieque supersunt.

Cum penatibus pop. r. Potest intelligi de diis patriis, quorum simulacra Troia ab Aenea in Italiam allata, et in aede Vestae servari credebantur. Atque etiam est nummus ap. Lips. de Vesta c. 9. in quo inscriptio *Vesta Penates P. R.* nisi malis intelligere aedem deorum penatium, quam cum Regia Numae et templo Vestae coniungit et in regione octava ponit S. Rufus. Sic capit Oudend. ad Sueton. Aug. 76. et sic capi posse iam monuit Lipsius l. c. ERN.

Graecarum artium decora. Statuae et tabulae magnorum artificum. LIPS.

Monimenta ingeniorum. Libri veterum scripti, multi ab ipsis auctoribus: qui in privatis aut publicis bibliothecis perierunt. O iustam querelam! et si tunc, quid nunc post barbaros dicam? Iure laboramus in restituendis. LIPS.

Incorrupta. Bip. putant *igne corrupta*, quae tamen reparari poterant.

Quamvis in tanta, etc. *Quamvis*

seniores meminerint, quae reparari nequibant. Fuere, qui adnotarent, XIV. kalend. sextiles principium incendii huius ortum, quo et Senones captam urbem inflammaverant. Alii eo usque cura progressi sunt, ut totidem annos mensesque et dies inter utraque incendia numerent.

42. Ceterum Nero usus est patriae ruinis, exstruxit-

67. *Inter utraque incendia. Inter conditam urbem* cod. Agr.

refero ad *multa* et corrigo supra *opes* *t. v. quaesitus:* probat Lall. Ac fortasse etiam *quamvis* loco motum est: nam iungi adiectivo suo solet. Seniores meminerant permulta decora et monimenta etc. quae reparari nequibant, cum urbs ipsa longe pulchrior resurrexisset. Alias oratio non constat. Ceterum libri scr. et edd. fluctuant inter *meminerint*, et *meminerant:* hoc verum puto. Ern. *Meminerint* Bud. et Flor. Rectius omnino. Praeferunt et Bip. Aliquid vitii hic haerere videtur.

XIV. kal. sextiles. Satis mirus ille dierum concursus et convenientia, et ab arcanis providentiae caussis. Sicut et in templo Hierosolymitano Iosephus notat, 6, 4. Excidii, *eodem mense et die a Tito incensum, quo olim a Babylonio rege fuisset.* Quis autem proprie ille dies romani incendii? notatur a Tacito *decimusquartus kal. sextilium*, sed cum manifesto errore vel librarii, vel ipsius potius, ut volt vir doctissimus in temporum emendatione l. 5, pag. 472. *Nam omnes veteres*, inquit, *incendium illum evenisse non XIV. sed XVI. kalend. sextilis tradunt.* Fateor, miratum me cum legerem, et Taciti caussa sedulo inquisivisse. Sed profecto omnis me ratio fugit, aut hic virum illum magnum: et a capite rem inquisivi in Excurs. A. Lips. Magnus Scaliger diem cladis Alliensis in animo habuit, eumque confudit cum die occupatae et incensae urbis. Atque ipse errorem in ed. tertia correxit, ut iam notavit Ryckius. Ern.

Inflammaverant. Ed. pr. (et c. Agr.) *inflammaverint:* quod ipsum quoque rectum; et praeferrem, si plures libri haberent. Ern. Bud. *inflammaverant.*

Totidem annos mensesque. Tricae curiosorum hominum, quas non extrico. Computem ab urbe condita? dispar ratio. A Troia incensa? aeque dispar. Facile collectu tibi ex Fastis. Ut mihi nunc videntur, tenebrae sunt, quas non illustret ipse Phoebus. Lips. Si de iis, qui tempore incendii vixere, loquitur, ut ante, verum vidit Acidalius, qui corrigi voluit *numerarent.* Si de scriptoribus, *numerent* quoque rectum est. Sed illud probo. Ern. Ad tricas curiosorum hominum refer commentum Sam. Petiti, qui Obs. 2, 13. legendum perhibet, *ut Thoth iidem annos.... numeraret.*

Usus est patriae ruinis. Obscurius dictum. De spatio intelligit Pichena: quod sequentibus maxime convenit. Videndum tamen, an etiam respiciat id, quod Sueton. 38. tra-

que domum, in qua haud perinde gemmae et aurum miraculo essent, solita pridem et luxu vulgata, quam arva et stagna et in modum solitudinum hinc silvae, inde aperta spatia et prospectus: magistris et machinatoribus Severo et Celere, quibus ingenium et audacia erat, etiam quae natura denegavisset, per artem tentare et viribus principis illudere. Namque, « ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros, » promiserant, squalenti litore, aut per montes adversos. Neque enim aliud humidum

60. *Per artem tentare. Temperare cod. Agric. An temerare?*

dit: *pollicitus cadaverum et ruderum gratuitam egestionem, nemini ad reliquias rerum suarum adire permisit.* Et infra c. 52. dicitur *domum extruxisse civium spoliis.* Ern.

Arva et stagna. Suet. c. 34. et Martialis magis distincte loca ipsa describens 1, 2, 5. *Hic ubi, conspicui venerabilis amphitheatri Erigitur moles, stagna Neronis erant. Hic, ubi miramur velocia munera thermas, Abstulerat miseris tecta superbus ager.* Lips.

Inde aperta spatia. Bud. *hinc ap. sp.* ut supra c. 11.

Viribus pr. illudere. Sic H. 2, 94. *pecuniae illudere.* Simile illud Sallustii Cat. 20. *postremo omnibus modis pecuniam trahunt, vexant.* Ubi v. Cort. Ern.

Ab lacu Averno. Plinius 14, 6. (8.) *Antea Caecubo erat generositas, quod iam intercidit, et incuria coloni locique angustia: magis tamen fossa Neronis, quam a Baiano lacu Ostiam usque navigabilem inchoaverat.* Lips. Mox ad *depressuros* in margine Guelf. *defossuros:* quae est glossa. Illud elegans. Cic. Verr. 5, 27. *saxum in mirandam altitudinem depressum*: et non uno loco Plinius maior, in delectu talium verborum curiosus. Ern.

Squalenti litore. Id est arido, sine arboribus, aut frondibus, aut herbis, et nedum aqua, omni prorsus carens humiditate. Sic Pichena bene. Est autem graecum (ex αὐχμηρῶν) et poëticum: quod genus non refugit Tacitus. Sic *squalentes campi, arenae, squalida arva.* V. Drakenb. ad Silium 12, 373. Usus tamen est et Curtius 7, 4. sed paullo aliter: *squalida siccitate regio.* At ed. pr. habet *sequenti*: et sic correctum in MS. Guelf. cum ante fuisset *squalenti.* *Sequens litus* eleganter diceretur, quod est in locis mollibus et planis, ubi nulla saxa, montesve occurrunt, nec difficilis fodientium labor, ut *cera sequi* sp. Plin. ep. 7, 9. Ac, si oppositio esset inter litus sequens, et quod per montes duceretur, praeferrem: nunc sequentia sane *squalenti* desiderant, nec est oppositio talis. Ern. — * *Squalenti* c. Bud.

gignendis aquis occurrit, quam Pomptinae paludes: cetera abrupta, aut arentia: ac, si perrumpi possent, intolerandus labor, nec satis caussae. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno iuga connixus est: manentque vestigia irritae spei.

43. Ceterum, urbis quae domui supererant, non, ut post Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim

69. *Ceterum urbis quae domus supererant.* *Urbi* lege, quod non probat Gronovius. Paullo ante *concupitor*, non *cupitor* cod. Agr.

Connixus. Bud. *enixus.* Unde Rhen. forsan *annisus.*

Ceterum urbis. Mullerus corrigit: *cetera urbis*, *quae* etc. in ceteris nobiscum sentit. Placeret, si quid praecederet, ad quod illa *cetera* referri possent. Nunc, quoniam tantum addere aliquid velle videtur iis, quae de conatis Neronis dixerat, *ceterum* aptius videtur. Ern.

Quae domus supererant. Pugnat in se sententia. Si enim supererant, quomodo erectae? quod in dirutas incensasque convenit. Putarim legend. *quae domus perierant.* Lips. Hoc dicit Tacitus: Ceterum domus in locis, quae urbi, post tantum spatii detractum et regia sua immensa occupatum, reliqua fecerat Nero, aedificatae, non ut etc. Tanta parte recisa, quae supererant struendae domus urbis, seu quibus urbs censeretur et habitaretur, non erectae etc. Posset et *urbi* legi: sed necesse non est. Gron. Bona sententia est et rebus consentiens, quam ante indicavit Salinerius probavitque Pichena, sed quam e verbis non eruas. Hinc cum Ryckio et Gronovio recepi *domui*, quod hic in Flor. se vidisse testatur, Pichena non vidit: intelligoque domum Neronis. Sed verbum *erectae* non convenit, quia neutraliter capiendum est *quae supererant*, quod necessarium est per latinitatem, cum Ryckius contra consuetudinem loquendi intelligat *partes.* Itaque correxi *erecta* e MS. Guelf. Reg. ed. pr. Sed idem MS. Guelf. habet *domuum:* nec Tacito alienum *quae domuum.* Edd. ante Ryckium omnes *domus.* Domos aedificandas hic locum non habere, patet etiam ex eo, quod mox *aedificiorum* frigidum et supervacuum foret. Ern. Bud. *domus*, sed in marg. a 2. m. *domuum*, et mox *erecta.* Haec Bip. placent, qui dedere *quae domuum sup...erecta*, hoc sensu, quod ceterum urbis erat ex iis, quae domuum supererant, s. ex reliquiis, exstructa aedificia. Verum Ryckii et Gronovii, quos et Brot. et Lall. sequuntur, potior mihi videtur sententia, quia cap. praeced. immensam illam novam Neronis domum, quae urbis fere instar esset, descripserat auctor, unde quae sequuntur, sic bene cohaerent, *quae* isti immensae *domui supererant* etc. Adde, quod *domui* in Regio cod. quoque reperit Lallem.

Non ut post Gall. inc. Cf. Liv. 5, 55.

erecta, sed dimensis vicorum ordinibus et latis viarum spatiis, cohibitaque aedificiorum altitudine ac patefactis areis additisque porticibus, quae frontem insularum protegerent. « Eas porticus, » Nero, « sua pecunia exstructurum, purgatasque areas dominis traditurum, » pollicitus est. Addidit praemia, pro cuiusque ordine et rei familiaris copiis: finivitque tempus, intra quod effectis domibus aut insulis adipiscerentur. « Ruderi accipiendo Ostienses paludes » destinabat, « utique naves, quae frumentum Tiberi subvectassent, onustae rudere decurrerent: aedificiaque ipsa, certa sui parte, sine trabibus, saxo Gabino Albanove soli-

70. *Subvectassent.* Med. *subvectae essent.* Forte *qua fr. subvectum esset.*

Cohibita aedificiorum altitudine, Quod iam ante Augustus fecerat, eadem fini: id est, ad incendia arcenda et maxime ruinas. Strabo l. 5, p. 235. Πρὸς δὲ τὰς συμπτώσεις τὰ ὕψη τῶν καινῶν οἰκοδομημάτων καθελὼν, καὶ κωλύσας ἐξαίρειν ποδῶν ο' τὰ πρὸς ταῖς ὁδοῖς ταῖς δημοσίαις. Sed et ante Augustum Rutilius orationem dixerat, de Modo aedificiorum. Et Augustus quidem pedes 70. tollere permisit; Traianus duntaxat 60. ut notat Sex. Aurelius epit. 13. qui modus fortasse et Neronianus fuit. Lips. Copula e Flor. accessit et Agr. per Ryckium. Est etiam in ed. pr. (In Bud. deest. Mox *eas* MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. ed. pr. et vett. omnes. Casu *easque* irrepsit in Rhen. sec. inde in Lips. Ern.

Adipiscerentur. Ryck. e Flor. *apiscerentur.*

Quae frumentum Tiberi subvectassent. Sic MS. Guelf. (Agr.) ut edidit Rhen. (e Bud.) cum seqq. At MS. Flor. ed. pr. *subvecta essent*, non *subvectae*, ut edd. Puteol. Beroald. Male. Ut e passivis interdum contractione activa facta, vid. ad 14. 62. sic distractione passiva. Sic mox c. 45. pro *oravisse* ed. pr. *oratus esse. Utique* MSS. Flor. Guelf. edd. vett. ante Rhenanum, qui (e Bud.) dedit *utque*. Vetus restituit I. Gron. Ern. Similia occurrunt in *illusisse* et *illusum esse* 13, 17. et *propulsasse* et *propulsatos esse* apud Apulei. in Apol. ubi v. Pric. ad p. 39.

Saxo Gabino Albanoque. Eadem vis Sabino lapidi tributa ab Isidoro 16, 4. *Sabinus lapis*, inquit, *fuscus addito oleo etiam lucere fertur. Est et quidam viridis lapis vehementer igni resistens.* Sed corrigo *Gabinus*, e Strabone l. c. p. 238. Γάβιοι μὲν ἐν τῇ Πραινεστίνῃ ὁδῷ κειμένη, λατόμιον ἔχουσα ὑπουργὸν τῇ Ῥώμῃ μάλιστα τῶν ἄλλων. De his similibusque lapidibus imperviis igni vide Vitruvium 2, 7. Lips. Confundit cum saxo e lautumiis Gabinis lapidem Sabinum, et perperam ap. Isidorum hunc in illud commutat. Lapis Sabinus e silicum genere fuit,

darentur: » quod is lapis ignibus impervius est. « Iam aqua, privatorum licentia intercepta, quo largior et pluribus locis in publicum flueret, custodes et subsidia

et propterea non sic aptus aedificiis. Clare Plinius 36, 18. (29.), e quo transcripsit Isidorus: *Varro tradit, Sabinum silicem fuscum addito oleo etiam lucere.* Altera verborum Isidori pars de lapide viridi itidem e Plinio est l. d. c. 22. (49.) Reinesius v. l. 1, 17. Ern.

Albanove. Sic MSS. Flor. (Bud.) Agr. Guelf. ed. pr. Put. Ber. *Que* casu, ut opinor, irrepsit in ed. Rhen. unde ad ceteras propagatum. Vetus restituit e MSS. Ryckius. Mox dedimus *ignibus*, quod habent MSS. Flor. (Bud. Agr.) Guelf. edd. vett. ante Rhen. omnes: quod iam e Flor. dedit I. Gron. Ern. Pich. dedit *igni.* Sic iam Rhen.

Quo largior etc. Freinsh. *quo* deletum cupit, planiorem sic locum fore ratus.

Custodes. Puto custodes istos castellarios appellatos, quia dividiculis (uti veteres dicebant) sive castellis aquarum praefecti. Lapis Romae (ap. Grut. p. 601, 7.) CLEMENTI. CAESARVM. N. SERVO. CASTELLARIO. AQVAE. CLAVDIAE. De castellis Hesychius, Vitruvius, Plinius et iurisconsulti, tit. de Aqua quotidiana. Sed et ad tutelam aquarum familiae publicae institutae: *quae in aliquot ministeriorum species diducuntur, villicos, castellarios, curatores, silicarios, tectores, aliosque opifices*, ait Frontinus l. 2. Lips. Mihi omnia hic sana et integra. Τὸ *ut* non requiro cum Faërno, quippe quod ex superiori, *utque naves*, intellectu repetam non ad hoc tantum.

Custodes accipio ἐπισκόπους et procuratores, aquas publicas privatorum licentia intercipi prohibituros, et eas uberiores crebrioresque praestituros: et ad hoc vocabulum subaudio ex sequente membro verbum *haberet. Aqua*, antehac *privatorum licentia intercepta* etc. *custodes haberet*, i. constituerentur ac praeessent castellis et salientibus passim in publico certi homines, qui operam darent, ne tantum inde ducerent derivarentque in suum privati, ut partim siccarentur, alibi parum humoris eiacularentur. Habes in lapidd. antiquis (ap. Grut. pag. 483.) L. VARRONIO. L. F. PAL. CAPITONI. SCRIBAE. AEDILICIO. etc. CVRATORI. AQVARVM. Item (ib. p. 381.) L. CAESONIVS. C. F. QVIR. LVCILLVS. MACER. RVFINIANVS. etc. CVRATOR. AQVARVM. ET. MINVCIAE. Item M. GRANIVS. M. F. M. N. CERDO. CVR. AQVAR. ALLIFIS. Denique paterfamilias *quisque in propatulo*, sive in vestibulis aedium, *subsidia reprimendis ignibus haberet*, hoc est, quodvis instrumentum incendiis compescendis; si non omnia singuli, ac nemo non aliqua et fere complura. Gron. Freinsh. *custodes* intelligit servos, *insularios* dictos, insulis scil. ob latronum aut ignium metum adpositos. Zinzerling in Crit. iuv. prom. c. 39. pro *custodes* reponi vult *siphones*, quorum quippe mentio in apparatu simili ap. Plin. ep. 10, 42, et Ulp. l. 12, §. 18. de instr. leg. In Bud. voci *custodes* 2. m. addidit *imposuit*, ut mox, post *ambirentur*, *statuit*.

reprimendis ignibus in propatulo quisque haberet: nec communione parietum, sed propriis quaeque muris ambirentur. » Ea, ex utilitate accepta, decorem quoque novae urbi adtulere. Erant tamen, qui crederent, « veterem illam formam salubritati magis conduxisse, quoniam angustiae itinerum et altitudo tectorum non perinde solis vapore perrumperentur: at nunc patulam latitudinem, et nulla umbra defensam, graviore aestu ardescere. »

44. Et haec quidem humanis consiliis providebantur. Mox petita diis piacula, aditique Sibyllae libri, ex quibus supplicatum Vulcano et Cereri Proserpinaeque, ac propitiata Iuno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare: unde hausta aqua templum et simulacrum deae prospersum est: et sellisternia ac pervigilia celebravere feminae, quibus

71. *Et lectisternia.* Scripti excepto cod. Agr. *sellisternia.* Quod non ausim damnare. Extat ea vox et in Tironis notis p. 164. Glossae Labbaei: *Sellisternium* σελλιστρωσις. Festus: *solia appellantur sedilia, in quibus non plures singulis sedere possunt, ideoque solia sternere dicuntur, qui sellisternium habent:* ubi plura ad rem. Dixi ab Petronium 75. ubi est *arsi sellium.* Deinde cod. Agr. *perspersum* est, non *prospersum.*

Mox petita a diis piacula. Deleo praepositionem: vult enim conquisita piacula sive sacrificia piscularia et sacra, quae diis fierent. GRON. Recte, ut iudicat etiam Ryckius. Itaque non dubitavi delere, cum minus perspicua passim in hoc scriptore recepta sint vulgo. Petita sunt piacula e Sibyllinis libris, non a diis, sed ea facta diis, ut statim traditur: mox *deum placamenta.* Ceterum initium huius capitis illustrare conatus est Vignolius, Berolinensis nuper sacerdos, in Hist. Crit. de la Républ. des lettres, t. 8, p. 81. seqq. parum feliciter, ut speciminibus aliquot mox proferendis patebit. ERN.

Vulcano et Cereri etc. Vignolius videtur existimasse, haec sacra facta diebus festis, cuique in kalendario rom. sacris. Nam eos dies indagat, et hinc argumenta ducit pro tempore ortae persecutionis adversus Christianos. Frustra. Extraordinariae istae supplicationes fuere, quae die factae sunt ea, quam Caesar vel senatus decrevisset. ERN.

Lectisternia ac pervigilia. Probe omnino *lectisternia.* Cum tamen in vet. Budensi et Flor. sit, *sellisternia*, non nefas suspicari *solisternia.* ut intelligat feminas, (receptissimo tunc ritu) corpora in humum abiecisse, ad aras deorum repsisse. Lucan. 2, 30. *Hae lacrimis spar-*

mariti erant. Sed non ope humana, non largitionibus principis, aut deum placamentis, decedebat infamia, quin iussum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, et quaesitissimis poenis adfecit, quos, per flagitia invisos, vulgus *Christianos* adpellabat. Auctor nominis eius Christus, Tiberio im-

sere Deos, hae pectora duro Adflixere solo. Statius Silv. 5, 1, 162.... *omnibus aris Illacrimat, signatque fores et pectore terget Limina.* Et in Livio, Polybio, Apuleio, exempla. Lips. At ego non dubitavi cum Ryckio et I. Gronovio recipere *sellisternia*, quod praeter MS. Flor. et Bud. etiam Guelf. a manu prima habuit, sed correctum est alio atramento in *lectisternia*, sed ita, ut omnes literae veteres adhuc appareant. *Sellisternia* proprie deabus, *lectisternia* diis, ut clarum e loco Valer. M. 2, 1, 2. Et *sellisterniorum* etiam alibi mentio: quae loca diligenter collegit Chimentellus de honore bisell. c. 31. Adde Ryck. ad h. l. *Sellisternia* etiam probat Graev. ad Cic. Har. R. c. 27. At Vignolius l. c. p. 151. utrumque verbum locum habere putat: quod ap. Livium 5, 13. *lecti strati* dicuntur *Apollini, Latonae, Dianae, Herculi, Mercurio, Neptuno.* Add. 22, 10. Ceterum omnes edd. ante Ryckium *lectisternia.* Ern. Sic et c. Agr. Ita et Bud. in marg.

Sed non ope humana. Haec et quae sequuntur transcripsit iterum Sulpicius l. 2. *Neque ulla re Nero efficiebat, quin ab eo iussum incendium putaretur. Igitur vertit invidiam in Christianos, actaeque in innoxios crudelissimae quaestiones. Quin et novae mortes excogitatae, ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent. Multi crucibus affixi, aut flamma usti. Plerique in id reservati, ut, cum defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur.* Lips.

Quaesitissimis. Bud. *exquisitissimis.*

Vulgus Christianos adpellabat. Sive *Chrestianos*, ut scripsere per inscitiam illi. Quod nomen ortum demum observo imperio Claudii extremo. Suidas: Ἐπὶ Κλαυδίου βασιλέως Ῥωμαίων, Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου χειροτονήσαντος Εὐόδιον ἐν Ἀντιοχείᾳ, μετωνομάσθησαν οἱ πάλαι λεγόμενοι Ναζωραῖοι καὶ Γαλιλαῖοι, Χριστιανοί. Sed et Iudaei appellati antea, quod frustra negitant quidam. Aperte Arrianus 2, 9. Ὅταν τινὰ ἐπαμφοτερίζοντα ἴδωμεν, εἰώθαμεν λέγειν· Οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὑποκρίνεται. Ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πάθος, τὸ τοῦ βεβαμμένου καὶ ᾑρημένου, τότε καὶ ἔστι τῷ ὄντι καὶ καλεῖται Ἰουδαῖος. Ait τοῦ βεβαμμένου. Qui ergo tincti et baptizati, praeter Christianos? Suetonius Claud. 25. *Iudaeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit.* Lips. Mox *qui* ante *Tiberio* cum I. Gronovio delevi, quia nec in ed. pr. est: quod passim Tacito additum, ut supra c. 4, 19. Ern. Abest et a Flor. Sed Bud. habet. De nomine

peritante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio adfectus erat. Repressaque in praesens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Iudaeam, originem eius mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt celebranturque. Igitur primo correpti, qui fatebantur, deinde, indicio eorum, multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis, convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus adfixi, aut flammandi, atque, ubi defecisset dies, in

72. *Quam odio humani generis convicti sunt. Coniuncti* Med. recte. Scribe *odio profani generis coniuncti sunt. Profanos* vocat Christianos. Paullo ante bene cod. Agric. *Christus Tiberio imperitante p. p. P. P. supp. adfectus* sine τῷ *erat.* — 73. *Aut crucibus adfixi, aut flammandi. Flammati* cod. Agric. Ego malim *flamma necandi.* Apud Sulp. Severum male *flamma tosti*, quam *usti.*

Chrestus v. Lact. D. Inst. 1, 4, 7.

Pontium Pilatum. Qui sextus procurator Iudaeae, cum potestate praesidis, fuit. Vide Iosephum Antiq. 18, 3. Miror autem, cur *Syriae procuratorem*, nimis diffuse, Tertullianus dicat in Apol. 21. *Pontio Pilato Syriam tunc ex parte romana procuranti.* Lips.

Exit. superstitio. Cf. Act. 18, 2. Plin. ep. 10, 97.

Primo. Flor. et Bud. *primum.*

Odio humani generis. Faërnum legisse aiunt *Odio generis convicti.* Sed non ea mens Taciti: est ipsa, quam H. 5, 5. expressit de Iudaeis: *Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium.* Et Arnobius dicit l. 1. Christianis hoc obiectum: quia scilicet diversa omnia in moribus et sacris, itemque contagem et congressum eorum, theatra et circos, fugiebant. Lips. *Convicti* scripti (in his Bud.) et edd. ante I. Gron. omnes, praeter Flor. unde hic (et Pichena) edidit *coniuncti:* quod ille (et Pich.) interpretatur, confessis adiuncti sunt. Sed id verba *in crimine*, deinde *odio h. g.* non patiuntur, nec sensus inde commodus erui potest. Cic. pro Sulla c. 30. *quoties quisquam est in hoc scelere convictus.* Et sic aliquoties Suet. ut Claud. 14. ubi quoque male cod. Harlem. *coniunctos.* Tit. 9. ubi liber scr. *convinctos.* Mox MS. Guelf. *ea pereuntibus*, ut e Bud. edidit Rhenanus. Ern.

Aut flammandi. Videtur significare Sulpicius l. c. *ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent, multi crucibus affixi aut flamma usti. Plerique in id reservati, ut, ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur.* Sive: malis *alimentis*, aut *materia.* H. 2, 21. *fraude illata ignis alimenta credidit.* Ovidius Met. 14, 533. *pi-*

usum nocturni luminis urerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, et circense ludicrum edebat, habitu aurigae permixtus plebi, vel curriculo insistens. Unde, quamquam adversus sontes et novissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tanquam non utilitate publica, sed in saevitiam unius, absumerentur.

45. Interea conferendis pecuniis pervastata Italia, provinciae eversae, sociique populi et quae civitatum

74. *Vel circulo insistens. Curriculo* cod. Agr. ut Lipsius. In Plinii loco, quem is protulit. Forte etiam scribendum *cum curriculo se trigario approbare vellet*, quem is non recte sollicitavit. Vide eundem Plinium 37, 12 (77), vel *cursu equorum trigario. Cursus equorum* infra c. 74.

cem et ceros alimentaque cetero flammae Mulciber urebat. Gron. *Flammandi* scr. (in his Bud.) et edd. omnes praeter cod. Agr. in quo *flammati*, quod placet Ryckio. Sed sive hoc, sive illud placeat, sive aliud quid, τὸ *atque* molestum est; quod mihi delendum videtur. *Flammare*, et supplicium hoc illustrat Scaliger Emend. temp. p. 471. Ern. De isto cruciatu v. et Iuven. 8, 235. Ex Sulpicii verbis Tacitum emendare parat Hillar. Rac. 20. legit quippe *aut flammoti plerique, ubi def.* etc.

In usum nocturni luminis. Pro lychno et lucerna. Credo Iuvenalem ad hoc saevitiae genus spectasse 1, 155. *Pone Tigellinum: taeda lucebis in illa, Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant.* Quos versus scio at vulgus interpretum, et egregium Turnebum, longe secius accipere. Ceterum prima haec exercita in nostrum nomen crudelitas; sanguinis dico. Nam Claudius antea tantum expulerat. Sueton. 25. Tertull. Apol. 5. *Consulite commentarios vestros, in illis reperietis, Neronem primum in hanc sectam, tum maxime Romae orientem, Caesariano gladio ferocisse.* Lips. MSS. Flor. (Bud.) Oxon. Guelf. ed. pr. *in usu.* Ern.

Circense ludicrum edebat. Hic iterum mire argutatur Vignolius, et fallitur. Miratur, nec Lipsium, nec Ryckium aliquid suae adnotationis ad haec verba dedisse. Ipse e verbis *plebi permixtus* colligit, sermonem esse de *ludis plebeiis:* eorum initium fuisse ex kalendarii indicio d. XV. nov. unde planissimum esse contendit, adflictionem Christianorum Neronianam coepisse d. XV. nov. Ἀῤῥεῖ. Extraordinarii isti ludi fuere, quales Nero et alias, cupidus istius artificii circensis, edidit, auctore Tacito, in hortis suis. Ludi plebeii editi sunt ab aedilibus curul. auctore Cicer. Verr. 5, 14. Nec a verbis *permixtus plebi* ullo modo colligi potest, plebeios ludos fuisse. Ern. Plebeii quoque aediles plebeios ludos celebrabant. Liv. 31, 4.

Vel circulo insistens. Ego persevero legere *vel curriculo*, sententia plane volente. Nero, inquit, interdum quasi spectator immiscet

liberae vocantur. Inque eam praedam etiam dii cessere, spoliatis in urbe templis, egestoque auro, quod triumphis, quod votis, omnis populi romani aetas prospere, aut in metu, sacraverat. Enimvero, per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias Acrato ac Secundo Carinate. Ille libertus, cuicumque

batur plebi, interdum currui insistebat, ut aurigator. Proprie insistebant. Plinius Epist. 9, 6. *Quo magis miror tot millia virorum, tam pueriliter, identidem currentes equos, insistentes curribus homines, videre.* At Neronem currus rexisse, nimis notum: Plinium leviter emendo 28, 17. (72.) *Feruntque et Neronem principem hac potione recreari solitum, cum sic quoque se trigaria* (immo *trigarium*) *approbare vellet.* Approbare trigarium, valet, ostendere se legitimum aurigam et agitatorem equorum. Lips. *Curriculo* MS. Agr. unde recepit Ryckius, quod vel sic recipiendum erat, sensu et verbo *insistens* flagitante. Supra 14, 14. de eodem Nerone: *vetus illi cura erat, curricula quadrigarum insistere.* Ern. Bud. *circulo.*

Inque eam praedam. Bud. *in eamque praedam.*

Auro, quod triumphis. Aurum e triumphis, coronarium capio: quod iam per alios innotuit: sive etiam, quod ab imperatoribus per triumphos illatum. E votis, quod senatus in re trepida Iovi aliisque diis vovebat. Petronius 88. *Ipse senatus, recti bonique praeceptor, mille pondo auri Capitolio promittere solet.* Aut ipsi consules praetoresve, in provincias et ad bellum ituri. Livius 31, 9. *Ludos Iovi, donumque vovere consulem, cui provincia Macedonia evenisset, iussit.* Ib. c. 14. *Tum P. Sulpicius, secundum vota in Capitolio nuncupata, paludatus cum lictoribus profectus.* Et exempla in Livio passim. Lips. De auro e triumphis, posterior ratio vera. Saepe ap. Livium, Plinium aliosque commemorantur illatae templis a triumphantibus res pretiosae ex auro: quae domi habere religio erat, malebantque ad ornanda templa deorum, quam suas domos conferre, ut Cicero etiam in Verrinis docet. Querneus Egreg. c. 14. p. 60. intelligit manubias seu pecuniam e praeda divendita, cuius pars templis illata. Male. Ea pecunia in aerarium illata est. Mox pro *prospere* Acidalius *prospera re*: quod probo. Ern. Probat et Heins.

Simulacra numinum abripiebantur. Pausanias 10, 7. *Non postremo Neronis impietatem dei donaria effugere potuerunt. Is enim aeneas quingentas, partim deorum, partim hominum, sustulit imagines.* Plinius ait 34, 8. (19, 23.) clarissima quaeque signorum *violentia Neronis in urbem convecta, et in sellariis domus aureae disposita fuisse.* Lips.

Acrato ac Secundo. Prior horum

flagitio promptus; hic, graeca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat. Fere-

nominatus et Dioni Chrysostomo, et tota res et rapina haec denarrata; sed nomen corruptum est in libris. Verba in oratione, quam *Rhodiacam* inscripsit: Ἴστε γὰρ Ἀκράτων ἧκε μόνος, τὴν οἰκουμένην σχεδὸν ἅπασαν περιελθὼν, τούτου χάριν, καὶ μηδὲ κώμην παρεὶς μηδεμίαν, ὡς κἀνθάδε ἧκε. Corrupta, inquam, priora palam, et viri duo doctissimi mederi praetentarunt: ego faciam. In scripto codice aiunt esse: Ἀκράτων ἰκεῖ μόνος. Lego ἴστε γὰρ, Ἄκρατος ἐκεῖνος, τὴν οἰκουμένην. Vertenda: *Nostis enim, Acratus ille, omnem orbem fere pervagatus, illius rei gratia* (statuas auferendi, et talia ornamenta) *et nullum pagum etiam aut vicum omittens, ut huc etiam venerit.* Haec vera lectio, et Tacitus firmat, quod ad nomen attinet: in re autem, lucem a Dione etiam ipse capit, capietque: locum totum vide. Volebam etiam legere: Ἄκρατος τοῦ ἡγεμόνος, ex vulgata editione; quod esset *Acratus principis*, libertus scilicet aut servus: sed verius habeo, quod dixi. LIPS. In ed. Morelli fol. Par. 1623. is homo dicitur Κράτων.

Secundo Carinate. Suspicari possis, rhetorem illum esse, quem Dio 59, 20. scribit a Caio in exsilium missum, quia contra tyrannos declamitaverat: quemque Iuvenalis tangit 7, 204. *Sicut Thrasymachi probat exitus, atque Secundi Carinnatis.* Tinctum cum eloquentia literarumque studiis, Taciti consequa verba indicant. LIPS. MS. Fl. (Bud.) Guelf. *Caprinate*. Ab ed. pr. plane abest. In margine Guelf. nomen scriptum eo compendio, quod in Flor. auctore I. Gronovio: unde patet id esse *Caprinate*, non *Caprenate*, ut legebat Pichena. ERN.

Ore tenus exercitus. H. e. ut posset de philosophia, virtutibus vitiisque Graecorum more disserere. Nescio, quare offendebat hic loquendi modus Rhenanum, qui *ore tenus* auctoritate MS. Bud. deleri malebat, nec sic dici putabat. Immo oppositio hoc verbum desiderat, et commode sic dicitur. Exercuerat se homo graeca doctrina hactenus, ut ore ac lingua se philosophum probaret. Adde 16, 32. ERN.

Non induerat. Tentabam *imbuerat*. Nunc adfirmo vulgatam scripturam: et perplacet metaphora honestas, qua ipsa usus Agellius 2, 29. de Aesopo fabulatore: *qui*, inquit, *res salubriter ac perspicienter animadversas in mentes animosque hominum cum audiendi quadam illecebra induit.* Non, ut corrumpunt, *induxit.* LIPS. Verbum *induere*, ad hunc modum dictum ex. gr. ἐνδύσασθαι, copiose illustrat et h. l. *induerat* defendit Gataker. Advers. 1, 9. ERN. Claud. in 2. Cons. Stil. 121. *his moribus induit annos.* Hoc loco motus, simulque frequenti apud nostrum usu contrario metaphorico vocis *exuere* motus, P. Faber Sem. 2, 16. ab emendando loco manum abstinuit. Cf. et Barth. ad Claud. Arnz. ad Plin. Paneg. c. 81. Burm. ad Petron. c. 4. (* et ad Anthol. 3, 74, 10.) Vide et Gell. 2, 29.

batur « Seneca, quo invidiam sacrilegii a semet averteret, longinqui ruris secessum oravisse, et, postquam non concedebatur, ficta valetudine, quasi aeger nervis, cubiculum non egressus. » Tradidere quidam, « venenum ei per libertum ipsius, cui nomen *Cleonicus*, paratum iussu Neronis: vitatumque a Seneca, proditione liberti, seu propria formidine, dum simplici victu et agrestibus pomis, ac, si sitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat. »

46. Per idem tempus gladiatores apud oppidum Praeneste, tentata eruptione, praesidio militis, qui custos aderat, coërciti sunt: « Spartacum et vetera mala » rumoribus ferente populo, ut est novarum rerum cupiens pavidusque. Nec multo post clades rei navalis accipitur: non bello: quippe haud alias tam immota pax: sed certum ad diem « in Campaniam redire classem » Nero iusserat, non exceptis maris ca-

75. *Cui nomen Cleonicus. Cleonico* malim. Vide Ann. 5, 1.—76. *Ac, si sitis admoneret*, Malim *admoneretur* vel *sitis sui admoneret*. Apud Statium Theb. 8, 35. lege ex MSS. *vitaeque silentes Admonet*, non *admovet*.—77. *Qui custos adesset. Aderat* cod. Agr. lege *adsistebat*. Sic *adsistere* Ann. 14, 34, *adsidere iudiciis* Ann. 1, 75. 2, 57.

Ferebatur Seneca. Rhen. e Bud. sic restituit. Prius erat *ferebant Senecam.*

Oravisse. Ed. prima *oratus esse.* Respice ad c. 43. ubi *subvectassent.*

Valetudine. Bud. solet *valitud.*

Dum persimplici victu. In tantis opibus magna et rara abstinentiae laus. Ipse de se Ep. 84. (83.) *Panis deinde siccus, et sine mensa prandium, post quod non sunt lavandae manus. Dormio minimum. Consuetudinem meam nosti. Brevissimo somno utor et quasi intervigilo.* Ubi ex veteri libro adsero, *et quasi interiungo*, ab aurigis metaphora. Ep. 109. (108.) *Inde in omnem vitam unguento abstinemus: quoniam optimus odor in corpore est nullus. Inde vino caret stomachus. Inde in omnem vitam balneum fugimus.* Et plura ibidem. LIPS. MS. Flor. *persimplici* quod receptum a Pichena. Vulgo ante *pro simplici.* Mox MS. Bud. *tolerabat*, forte *toleraret.* ERN. Bud. bene *dum simplici victu.* Sic Rhen. Habet tamen et noster c. 48. *perseverum.*

Qui custos adesset. MS. Corb. *aderat.* ERN. Sic et c. Agr. Recepi cum Bip.

Mala rumoribus. Hic pessime Bud. *malorum moribus.* Mox pro *ferente* Heins. coniicit *serente*, haud ita male.

sibus. Ergo gubernatores, quamvis saeviente pelago, a Formiis movere: et gravi Africo, dum promontorium Miseni superare contendunt, Cumanis litoribus impacti, triremium plerasque et minora navigia passim amiserunt.

47. Fine anni vulgantur prodigia, imminentium malorum nuntia. Vis fulgurum non alias crebrior et sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum. Bicipites hominum aliorumve animalium partus abiecti in publicum, aut sacrificiis, quibus gravidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro Placentino, viam propter, natus vitulus, cui caput in crure esset. Secutaque haruspicum interpretatio: « parari rerum humanarum aliud caput: sed non fore validum, neque occultum; quia in utero repressum, aut iter iuxta editum sit. »

Dum promontorium Miseni. Classis romana in portu Misenensi ordinariam stationem habebat; uti Alexandrina Puteolis, ut Strabo 17, p. 793. indicat. Promontorium hoc infame naufragiis, uti e Seneca colligas epist. 78. (77.) ubi de Alexandrinis navibus: *Cum intravere Capreas et promontorium, ex quo Alta procelloso speculatur vertice Pallas, ceterae velo iubentur esse contentae.* Statius Silv. 3, 2, 23. *Prima salutavit Capreas, et margine dextro Sparsit Tyrrhenae Mareotica vina Minervae.* Libabant ergo procellosae illi Palladi nautae, periculo maris defuncti. Lips.

Et sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum. Grotius delebat *semper:* quod raro cometae apparent. Nec nisi semel ante apparuerat cometes sub Neronis imperio. (a. U. 813. cf. 14, 22.) Ego mallem *Neroni* delere, aut pro eo *tyrannis* legere: quod melius. Auctor mihi Sueton. Ner. 36. ubi de eodem cometo agitur: *Ut ex Babilo astrologo didicit, solere reges talia ostenta caede aliqua illustri expiare, atque a semet in capita procerum depellere* etc. Ern.

Gravidas hostias immolare. Pauca super eo sacrorum ritu. Trahere huc possis illud Festi: *Confeta sus, quae cum omni fetu adhibebatur ad sacrificium.* Lips. Adde eundem Festum in *horda:* quem locum iam laudavit Ryckius. Ern.

Quia in utero repressum. Intellige: quia caput iam in utero loco suo motum et retro versum sit, ut cum errore demum prodierit, s. brevius, corruptum ac vitiatum sit. Cic. Brut. 4. *Omnis foetus repressus, exustusque flos siti veteris ubertatis exaruit.* Porro vel et lo-

48. Ineunt deinde consulatum Silius Nerva et Atticus Vestinus, coepta simul et aucta coniuratione, in quam certatim nomina dederant, senatores, eques, miles, feminae etiam, cum odio Neronis, tum favore in C. Pisonem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutibus similes. Namque facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem adversus amicos, et ignotis quoque comi sermone et congressu. Aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies. Sed procul gravitas morum, aut voluptatum parsimonia: lenitati ac magnificentiae et aliquando luxui indulgebat. Idque pluribus probabatur; qui, in tanta vitiorum dulcedine, summum imperium non restrictum nec perseverum volunt.

49. Initium coniurationi non a cupidine ipsius fuit: nec tamen facile memoraverim, quis primus auctor,

gendum, vel *aut* pro *et* accipiendum. Muretus corrigebat *at*, quod et ipsum rectum: et quod idem *non in u. r.* id probare cum Broterio non possum, qui adeo in textum recepit. Nam *iter iuxta editum* refertur necessario ad alterum membrum *neque occultum*: prius igitur ad imbecillitatem; quare negatio locum non habet. Ern.

Silius Nerva. E fastis et lapidibus *Silanus Nerva.* Lips. Sic etiam Perizonio placebat, item Norisio in ep. consulari. Vid. tamen ad 4, 68. Ern. Sed ibi ex lapid. *Silianus.*

Facundiam tuendis civibus. Has omnes laudes eius cecinit quicumque ille adolescens poëta, in Panegyrico ad Pisonem. Lips. Mox MS. Reg. *largitiones*, non male. Deinde malim *comis sermone et congressu;* etsi vulgatum quoque ferri posse video. Ern. Bip. malunt *communis*, ut ap. Nepotem in Attico 3. *communis infimis.* Adde Cic. ad Div. ep. 4, 9.

Lenitati ac magnificentiae. Verbum *lenitati* nimis bonum est, quam ut h. l. aptum sit: et *gravitas* videtur requirere *levitati.* Levitas autem est in sumptibus ad captandam gratiam, aut ad speciem maiorem induendam. Ern.

Pluribus probabatur. Aut ita dicuntur h. l. *plures*, ut *οἱ πολλοί*, etiam πλείονες, ap. Graecos de populo; aut legendum mox *volebant*, si de maiori hominum, qui tum fuere, numero intelligatur. Ern.

Non a cupidine. Ego quoque cum I. Gronovio *cupidine* recepi, quod id etiam in MS. Guelf. ed.

cuius instinctu concitum sit, quod tam multi sumpserunt. Promptissimos Subrium Flavium, tribunum praetoriae cohortis, et Sulpicium Asprum centurionem extitisse, constantia exitus docuit. Et Lucanus Annaeus, Plautiusque Lateranus, consul designatus, vivida odia intulere. Lucanum propriae caussae accendebant, quod famam carminum eius premebat Nero, prohibueratque ostentare, vanus aemulatione. Lateranum consulem designatum, nulla iniuria, sed amor

78. *Vanus adsimulatione*. Cod. Agr. *vanitatis insimulatione*. *Vanus* glossema potest esse. Puto *cassus aemulationis*. Claudianus Mamercus de Statu animae lib. 2. *Virtutis cassa, rationis aliena, veritatis vacua*. Vide Iuret. ad Symmach. p. 324 et p. 55. Possis et *vanus cassa aemulatione*. H. 3, 55. *apud sapientes cassa habebantur*. — 79. *Contra famam sui*. An *cum infamia sui*. — 80. *Et proinde vita*. Lege *perinde, ac ipsi Neroni*. Deinde *finem adesse imperio* cod. Agric.

pr. reperi. Ceterae edd. omnes *cupiditate*, quod tamen eodem redit. Ante *coniurationis* MSS. plures et ed. pr. Vulgatum exquisitius est. Ern. *Cupidine* habent et Flor. Agr. Bud. Hic etiam *coniurationi*, sed Agr. *coniurationis*.

Subrium Flavium. Dioni 62, 24. dicitur Σούβριος Φλάβιος, et statim Σουλπίκιος Ἄσπρος, qui nostro est *Asper*. Lips. Ex Tacito emendandum esse Dionem, recte iudicat Reimarus.

Premebat Nero. Sed idem tamen post mortem famam ei non invidit, id est legi et edi permisit. Hoc volt inscriptio vetus (ap. Grut. p. 354, 2. qui eam suspectam habet.) M. ANNAEO LVCANO CORDVBENSI POETAE BENEFICIO NERONIS FAMA SERVATA. Gaude liberrime poëtarum: litasti genio aeternitatis. Lips.

Prohibueratque ostentare, vanus adsimulatione. Quinquennali ludicro, cum Orpheum Lucanus recitasset, coronatus contra Neronem est. Quod aegre tulit citharoedus princeps. Statius Silv. 2, 7. 58. *Ingratus Nero dulcibus theatris, Et noster tibi praeferatur Orpheus*. Sed quid sibi vult hic *Vanus adsimulatione?* An, quod Nero vano et irrito conatu assimulare et reddere Lucani versus voluit? Ita scriberes *adsimulatione*. Sed non placet. Ne Farnesianum quidem scriptum, *vana assimulatione*. Lego clarius *vanus aemulatione* Lips. *Aemulatione* placet etiam Ursino et Freinshemio, sed simul *vano*. *Vanus aemulatione* Heinsio in marg. Morell. *Vanus adsimulatione* non intelligo. *Ostentare* pro ostendere, i. e. edere, recitare etc. Ern. Bip. sequuntur Lipsii coniecturam. Sequor et ego. Freinsh. volebat *vanissima aemulatione*, quod ad vulg. probe accedit. (* Sic et Iac. Trollius in Fortuitis, p. 244.) Iac. Gron. in subsidium vulgatae lectionis adfert ex 16, 17. *adsimulatis Lucani literis*

reipubl. sociavit. At Flavius Scevinus et Afranius Quinctianus, uterque senatorii ordinis, contra famam sui, principium tanti facinoris capessivere. Nam Scevino dissoluta luxu mens et proinde vita somno languida: Quinctianus mollitia corporis infamis, et a Nerone probroso carmine diffamatus, contumelias ultum ibat.

50. Ergo, dum « scelera principis, et finem adesse imperii, diligendumque, qui fessis rebus succurreret,» inter se aut inter amicos iaciunt, adgregavere Tullium Senecionem, Cervarium Proculum, Vulcatium Araricum, Iulium Tugurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Martium Festum, equites romanos: ex quibus Senecio, e praecipua familiaritate Neronis, speciem amicitiae etiam tum retinens: eo pluribus periculis conflictabatur. Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat. Ceteris spes ex novis rebus petebatur. Adscitae sunt, super Subrium Sulpicium, de quibus retuli, militares manus, Granius Silvanus et Statius proximus, tribuni cohortium praetoriarum, Maximus Scaurus et Venetus Paullus centuriones. Sed

Afranius Quinctianus. MS. Guelf. edd. veteres plures *Quintilianus.* Ern. Bud. *Quintianus.*

Quinctianus molli corpore. Farnes. *mollitie corporis.* Ita Latinis dicta, ἡ θήλεια νόσος. Ovidius: *Mollis erat, facilisque viris Paeantius heros.* Lips. Sed MS. Flor. *mollitia corporis.* Ed. pr. *mollitie*, idque receptum Pichenae. Vid. ad 11, 2. Ern. Bud. *molli corpore.*

Et finem adesse imperii. MSS. Reg. Agr. Corb. ed. pr. *imperio;* melius e Taciti more. Ern. Bud. *imperii.*

Antonium Natalem. Non arbitror illum esse, quem Seneca cum probro describit ep. 87. *Nuper Natalis tam improbae linguae, quam impurae, in cuius ore feminae purgabantur.* Lips.

Senecio e praecipua. Ergon' ille, qui 13, 12. una cum Othone familiarissimus Neroni ostenditur, libidinum eius in Acten administer et interpres? Putem; sed ibi Claudius Senecio dicitur, hic Tullius. Itaque me sustineo. Lips.

Super Subrium. Libri mei, *per Subrium.* Lips.

Granius Silvanus. Bud. *Gaius Silanus.*

Maximus Scaurus. Spanhem. de Us. et Pr. Num. t. 2, p. 37. cor-

summum robur in Fenio Rufo praefecto videbatur, quem, vita, famaque laudatum, per saevitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatque criminationibus, ac saepe in metum adduxerat, quasi « adulterum Agrippinae et desiderio eius ultioni intentum. » Igitur, ubi coniuratis, praefectum quoque praetorii in partes descendisse, crebro ipsius sermone facta fides, promptius iam de tempore ac loco caedis agitabant. Et « cepisse impetum » Subrius Flavius ferebatur, « in scena canentem Neronem adgrediendi; aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret incustoditus. » Hic occasio solitudinis; ibi ipsa frequentia, tanti decoris testis, pulcherrimum

81. *Aut cum ardente domo.* Lego *marcente; Marcere* similiter apud Statium Theb. 8, 265. 10, 269. Ovid. Pont. 1, 5, 45. *Nec iuvat in lucem nimio marcescere vino.* Sueton. Calig. c. 58. *Cunctatus an ad prandium surgeret, marcente adhuc stomacho.* Noster Ann. 6, 4. *somno aut libidinosis vigiliis marcidus.* H. 3, 36. *desidem et marcentem.* Statius Theb. 8, 219. *varia producunt sidera ludo Ante domos intraque: ipsaeque ad limina marcent Excubiae.* Apposite. *Marcens Deus*, pro Baccho, Mart. Cappella 4, p. 96. Ed. Grot. *Pallas aliquanto concussior (forte confusior) iocum emergentis inhibuit.* Scribe *dei marcentis.* Nam Bacchi oratio proxime praecesserat: ni mavis *dei ingerentis.* Vid. p. 21, de Baccho, et p. 133. 170. 171. 227. 236. *marcidula lumina, faces marcentes* p. 301. p. 13. *somnolento marcore torpere.* p. 2. *marcens hiemali pervigilio.*

rigit *Mamercus*, quod nuspiam Scauris hoc cognominis tribuatur. De antiquioribus temporibus concedo. At his temporibus cognomina multiplicata; unde nihil certi sine libris dici posse arbitror. Ern.

Aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret. Coniiciebam: *cum madens vino per noctem.* Gron. Mullerus malit, *aurea in domo*, quae sc. ita ampla, ut urbis instar haberet. c. 42. Cf. mox c. 52. Prodest etiam, quod sequitur *huc illuc*, quod aedibus aptius videtur, quam urbi. Sic placebat et Mureto, non probante Broterio, qui cum Huetio de incensa domo Neronis accipit. Sed coniuratos voluisse domum Neronis incendere, vix credam. Ern. Non video, cur non, qui tollere monstrum hominis parabant, domo eius ignem iniicere tentassent. Sic vanae sunt doctorum coniecturae, et sanus locus. Acid. *ardente* exponebat crebris luminibus et facibus illustri. Bip. placet coniectura Gron. quam emendant ita: *cum madens homo*, sic pro indignitate scil. collato 13, 25. Cum incendio, cuius ipse Nero exemplum dederat, bene convenit ista *huc illuc cursitatio.*

animum exstimulaverant: nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus adversa.

51. Interim cunctantibus prolatantibusque spem ac metum, Epicharis quaedam, incertum quonam modo sciscitata (neque illi ante ulla rerum honestarum cura fuerat) accendere et arguere coniuratos: ac postremo lentitudinis eorum pertaesa, et in Campania agens, primores classiariorum Misenensium labefacere, et conscientia illigare connixa est tali initio. Erat chiliarchus in ea classe Volusius Proculus, occidendae matris Neronis inter ministros, non ex magnitudine sceleris provectus, ut rebatur. Is mulieri olim cognitus, seu recens orta amicitia, dum «merita erga Neronem sua, et quam in irritum cecidissent,» aperit, adiicitque questus et « destinationem vindictae, si facultas oriretur,» spem dedit, posse impelli et plures conciliare. Nec leve auxilium in classe, crebras occasiones; quia Nero multo apud Puteolos et Misenum maris usu laetabatur. Ergo Epicharis plura: et omnia scelera

82. *Occidendae matris Neronis.* Lege *Neroni* scil. *provectus.* — 83. *Crebras occasiones.* Et *crebras* cod. Agric. Bene. — 84. *Ergo Epicharis plura et omnia scelera principis orditur.* Forte *Ergo regerere Epicharis plura et in commune scelera principis orditur.* *Neque senatui*

Spem ac metum. Nec male *spe ac metu.* Lips. Probat Acidalius, coniiciens etiam *spem inter ac metum.* (* quod placet Heins.) Vulgatum interpretor conatum cum spe ac metu coniunctum. Vid. ad 14, 63. supra c. 42. *spes irrita* pro conatu irrito. Ern.

Quonam modo sciscitata. Id est, unde aut per quem odorata de coniuratione. Sperne Vertranii *suscitata.* Lips. Mox *accendere et arguere* est accendere arguendo, velut ignavos esse ac tardos etc. Post *labefacere* est avertere a fide in Neronem. Ern.

Erat chiliarchus. Ita libri. Vulgo *navarchus.* Bene chiliarchus, pro tribuno: sicut et centuriones reperies plus semel in classe. Lips. *Navarchus* etiam MSS. (Bud.) Guelf. et alii, at ed. pr. *chiliarchus*, et MSS. Reg. Corb. Ern.

Si facultas oriretur. MS. Guelf. *oraretur* a manu pr. ut saepe in scriptis. Ceterum promptum esset coniicere *offerretur.* Ern.

Ergo Epicharis plura: et omnia

principis orditur: « neque se iactare, quod inane esset; provisum, quonam modo poenas eversae reipublicae daret; accingeretur modo navare operam et militum acerrimos ducere in partes, ac digna pretia exspectaret. » Nomina tamen coniuratorum reticuit. Unde

iuris quid manere. Sic *regerere maledicta, regerere invidiam* noster. H. 3, 78. ex MS. Med. *dum regerit invidiam, crimen meruit.* Sic et Quinctil. 11, 1. Glossae Labbaei: *Regero,* ἀντιφέρω. Ἀντιφέρω, *oggero, regero.*

Pichena interpretatur, plura prompsit et coniurationem aperuit. Si Tacitus sic scripsit, vix alius sensus esse potest: nisi quod non de coniuratione capiam, quam sequentibus prodit. Sed sane nimis abrupta haec oratio; unde plerisque corruptus locus videtur. Neque tamen adhuc satis commodam emendationem vidi. Sensus quidem hic desideratur: Ergo hoc initio oblato perficiendi consilium, accendere animum hominis tentans, addit dictis plura, quae hanc vim habitura sperat, de iniuria ei facta. Ern.

Neque senatui quid manere. Vatic. codicis scripturam (quae et Flor. et Agr.) expressi. Nec dissentit Farnesianus, nisi quod refert, *quod manere*, (Sic et Bud.). Quis Castor aut Pollux liberat me ab hoc aestu? Forte *neque se nautam quidem manere*, quasi attollens coniuratorum numerum splendoremque id dicat mulier; etiam ipso cessante, provisum viris melioribus quomodo nefarius ille poenas daret. Lips. Non lubet coniecturas virorum doctorum adscribere. Adeo parum in iis opis ad locum sanandum, adeo longe a scriptura et sensu recedunt institutae orationis. Ego conieci Tacitum scripsisse *neque salvi quid manere.* Est conclusio orationis de sceleribus principis et facinoribus: hinc commodus transitus ad *poenas eversae reipublicae.* reipublicae eversae aptissimum *nihil salvi. Eversae* bene e Flor. Pichena. Sic etiam MS. Guelf. ed. pr. omnesque ante Rhen. qui primus (e Bud.) *versae* dedit: quod tamen etiam sic dicitur apud nostrum (3, 54.) probaturque Gronovio ad Senec. de Benef. 5, 16. Ern. Lall. supplet *potestatis* quid *ac dignitatis*, quod non plane spernendum. Hiller. Rac. 19. levi mutationa efficit: *ne senatum quidem manere* scil. in fide, quo sensu id verbi H. 1, 76. et passim. Sic fere iam Grotius, qui coniiciebat *neque senatui fidem manere.* Bip. e lectione Puteolani, qui, cod. Genuensi usus, ita dedit: *neque senatui quod inane esset*, quod secuti Rhen. et Alciatus, ingeniose exsculpunt, quod vero perquam simile: *neque se iactare, quod inane esset.* Recipiendum puto; verum cum Rhen. tollendum, quod sequitur *sed*, ex posteriori syllaba vocis praecedentis ortum.

Navare operam. Sic habent MSS. Flor. (Bud.) Oxon. Guelf. et mox *ducere.* Recte. Nam sic *accingi* construitur. Unde bene receptum a Ryckio et I. Gronovio. Edd. antea omnes *navaret* ac *duceret.* Mox edd. ante Rhen. MS. Guelf. vitiose *multum* pro *militum.* Ern. Bud. *militum.*

Proculi indicium irritum fuit, quamvis ea, quae audierat, ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, et cum indice composita, nullis testibus innixum facile confutavit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone, haud falsa esse, etiam quae vera non probabantur.

52. Coniuratis tamen, metu proditionis permotis, placitum maturare caedem apud Baias in villa Pisonis: cuius amoenitate captus Caesar creber eo ventitabat, balneasque et epulas inibat, omissis excubiis et fortunae suae mole. Sed abnuit Piso, « invidiam » praetendens, « si sacra mensae, diique hospitales caede qualiscumque principis cruentarentur. Melius apud urbem, in illa invisa et spoliis civium exstructa domo, vel in publico patraturos, quod pro republica suscepissent. » Haec in commune: ceterum timore occulto, ne L. Silanus, eximia nobilitate disciplinaque C. Cassii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet, prompte daturis operam, qui a coniuratione integri essent, quique miserarentur

Quae vera n. probabantur. Id est quorum veritas nondum, ob testium defectum, patebat. MSS. Reg. Guelf. *probantur*, solenni in libris Taciti aberratione, ut saepe vidimus. Add. c. 59. Rectum etiam esset *probarentur*: sed *probabantur* (Bud. et) omnes edd. et a Tacito non abhorrens. Mox *permotis*, quod e Flor. addidit Pichena, etiam MS. Guelf. (Bod.) ed. pr. et vett. omnes. In recentioribus et Lipsianis excidit, casu, ut opinor. Idem pro *cuius amoenitate* legendum putat *quo*, *cius amoen.* ex quo facile fieri potuit *quoius*, *cuius.* Heinsius autem *creber eo* ap. Ryckium, et in marg. Morell. Lipsius *crebro eo.* Ern. Hic Heinsium sequor cum Bip. Bud. pro *placitum* habet *placuit:* et mox *balnea.*

Fortunae suae mole. Intelligi posse putavi, nixus vel fretus. Ac veritus sum, ne tale verbum exciderit: esset enim durior ellipsis; Sed pendet ab *omissis*, et intelligendum est, et *fortunae suae mole omissa*, i. e. apparatu solito, comitatu etc. Sic ὄγκος dicitur Graecis. Iosephus 18, 6, 9. ὄγκον πραγμάτων de imperio. Ern.

Ne L. Silanus. De quo inferius 16, 7. seq. Lips. Augusti abnepos, filius eius, de quo 13, 1.

A coniuratione integri. MS. Bud.

Neronem, tanquam per scelus interfectum. Plerique, « Vestini quoque consulis acre ingenium vitavisse Pisonem » crediderunt, « ne ad libertatem moveretur, vel, delecto imperatore alio, sui muneris rempublicam faceret. » Etenim expers coniurationis erat: quamvis super eo crimine Nero vetus adversus insontem odium expleverit.

53. Tandem statuere, circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exsequi destinata: quia Caesar, ra-

85. *Ne a libertate eo moveretur.* Med. *ne ad libertatem moreretur. Ne ad libertatem moraretur* cod. Agr. Puto: *ne ad libertatem hortaretur*, vel *ad libertatem ferretur*, vel *ab eo iretur*: et hoc videtur vero non alienum. — 86. *Qui Cereri celebratur. Celebrantur* cod. Agric. cum Acidalio.

coniurationem: unde Rhenanus corrigebat *coniuratione*, quod est in ed. pr. aut *coniurationis*. Ceteri libri in vulgato consentiunt, quod verum puto. Ern. Verba Rhenani male cepit Gron. Rhen. scil. refert, in Bud. esse *coniuration̄ integri*, quod legendum *coniuratione* aut *coniurationis integri*. Ipse tamen servat vulg. cum praepositione, quae omissa in Bud.

Ne a libertate moveretur: Vatic. *ne ad libertatem moraretur*. Ducit me sententia, ut legam *ne aut libertatem moliretur*. Duplex videlicet a Vestino metus: ne aut homo acer ad libertatem populum vocaret: aut alium a Pisone principem diligeret. Lips. Videndum an fuerit: *ne a libertate moneretur*. Iustinus 2, 9. *Huius virtute cum admonita civitas libertatis esset*. Gron. Lectio Vatic. cod. est etiam in libro Agric. ed. pr. unde Brot. recepit *ad libertatem*. Vulgata est in MSS. Flor. (Bud.) Guelf. et in edd. inde a Puteol. omnibus: eamque veram puto. *Libertate moveri* dicitur, qui dulcedine eius captus, eius maxime rationem habet: ut *pecunia moveri* amantes pecuniae, qui eius spem in omnibus sequuntur. Si *a* displiceat, possis corrigere *aut*, praesertim cum libri quidam habeant *ad*. Ern. Pichenam si audias, cod. Flor. habet *ne ad libertate moreretur*, unde bene ex ipsius et Mureti et aliorum sententia: *ne ad libertatem* populo rom. restituendam *moveretur*. Gruterus malebat *Libertate*, scil. Dea. Ceterum quoad sensum non differt lectio, quam probat Ernesti et sequitur Lall.

Die, qui Cereri celebratur. Qui dies pridie Idus Apriles, ita notatus kalendario veteri: LVDI. CERERI. et biduo ante LVDI IN CIRCO. Infra noster: *utque circensium Cerealium ludicrum, pluribus equorum cursibus celebraretur*. Dio 47, 40. inter prodigia refert, quod *Aediles Cereri, loco circensium et equestrium ludorum, gladiatorios exhibuerint*. Ovidium adde Fast. 4, 389. sq. et nummum veterem: MEMMIVS AED. CAERIALIA PREIMVS FECIT. Quod Caesaris et Tulli aevo factum. Vide Politianus Miscell. c. 85. Lips. MS.

rus egressu, domoque aut hortis clausus, ad ludicra circi ventitabat, promptioresque aditus erant laetitia spectaculi. Ordinem insidiis composuerant, « ut Lateranus, quasi subsidium rei familiari oraret, deprecabundus et genibus principis accidens, prosterneret incautum, premeretque, animi validus et corpore ingens. Tum iacentem et impeditum tribuni et centuriones et ceterorum, ut quisque audentiae habuisset, accurrerent trucidarentque: » primas sibi partes expostulante Scevino, qui pugionem templo Salutis (in

87. *Promptioresque aditus erant.* Forte *promptiorisque aditus erat.* — 88. *Animi validus.* An *manu!* ut *valida lacerare manu* apud Maronem 12, 98. — 89. *Et ceterorum, ut quisque audentiae. Ut quisque audaciae* cod. Agr. Forte *ut quisque audacior habitus esset.*

Guelf. ed. pr. *diem*, male. Broterius bene, ut opinor, e kalendariis antiquis docet diem XIX. Apr. intelligendum, *s.* XIII. Kal. Maii. *Domoque* etiam ed. pr. ut Fl. MS. Ern. Bud. *domo.* De numo. v. Eckhel. in Doctr. NN. vett. vol. 5, p. 252.

Genibus pr. accidens. Sic bene Rhen. (ex ingenio). Edd. superiores omnes, MS. Guelf. (et Bud.) *accedens.* Mox *ingens*, quod idem (e Bud.) dedit, MS. Guelf. ed. pr. ceterae ante Rhen. *vigens.* Ern. *Corpore ingens*, ut H. 1, 53. Bip. magis placet *vigens.*

Ut quisque audentiae. Lectio a Vatic. est. Farnes. *audaciae habuisset.* Corrupte triti libri *audivisset.* Lips. *Audentiae* etiam ed. pr. MS. Guelf. *audaciae*, et edd. ante Rhen. qui induxit, nescio quare, *audivisset*, (ego scio, e Bud.) quod servatum est ad Lipsium usque. Ern.

Templo Salutis in Etruria. Quantum intelligere potui, sic plerique capiunt, ut templo, sive Salutis, sive Fortunae fuerit in Ferentano oppido Etruriae: unde Cluverius corrigit *Ferentino*, ut est ap. Sueton. Oth. 1. quod probabat Ryckius: recepit Broterius. Omninoque nullos *Ferentanos* agnoscit I. F. Gron. ad Liv. 9, 15. etsi Strabo l. 5, p. 226. diserte Φερεντανὸν Etruriae memorat. Sed dubium esse potest, an *in Etruria* etiam ad oppidum Ferentanum referendum sit. Saltem modus loquendi vix pati videtur. Dixisset opinor: *templo Salutis, s. u. a. l. Fortunae, Ferentano in Etruria oppido.* Si porro *in Etruria* proprie ad Salutis templum refertur, ut videtur voluisse Heinsius, qui in margine Morell. verbis *Ferent. in oppido* adscripsit *in Sabinis*: nimis indefinite locus templi et contra consuetudinem accurate scribentium indicatur. Itaque putem, *in Etruria* esse a nota addita verbis *Ferent. in oppido*, qualis illa Heinsiana quae postea in textum irrepsit. Atque sic definitio illa loci Ferentano in oppido erit communis utrique, aut templum Salutis romanum intelligeretur, quod in monte Quirinali fuit votum a Iunio Bubulco et

Etruria), sive, ut alii tradidere, Fortunae Ferentino in oppido, detraxerat, gestabatque velut magno operi sacrum. « Interim Piso apud aedem Cereris opperiretur, unde eum praefectus Fenius et ceteri accitum ferrent in castra, comitante Antonia, Claudii Caesaris filia, ad eliciendum vulgi favorem: » quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, quamvis absurdum videretur, aut ina-

90. *Gestabatque velut magno operi sacrum. Gestabatque mendosum. Forte ostentabatque.*

pictum a Q. Fabio. Id templum Salutis simpliciter centies apud veteres dicitur, ut apud Obsequentem c. 71, 103. Sed illud verius. Nam c. 55. inducitur ipse Scevinus dicens, pugionem illum olim regione patria cultum fuisse. Ern. Uncinis includenda *in Etruria*, quippe e marg. intrusa. *Ferentino* rectius dici videtur. Apud Strabonem quoque Φερεντινόν. In fine pro *regione patria* legendum *religione patria*.

Detraxerat. Ut donaria in templis, cum consecrantur, *reponi*, sic, cum auferuntur, *detrahi* proprie dicuntur. Sic plane, ut apud nostrum, *gladius delubro detractus* ap. Suet. Vit. 8. *Detracta templis dona* Ner. 32. Detrahi etiam clypei, imagines dicuntur suspensae in templis aut curiis etc. Ern.

Gestabatque velut. Gestabatne pugionem? non is mos Romae, et per hanc vanitatem homo se palam retexisset. Aliud omnino verbi fuisse suspicor: *servabatque*, *iactabatque*, aut tale. Lips. *Iactabat* placet Heinsio. Ern. Bip. reddunt, amabat, maxime colebat.

Magni operis sacrum. Pichena ex Flor. colligit, *magno operi*. Neque ego olim male, *magnis operis*, multitudinis numero. Lips. Vulgatum tamen graecismo posset defendi. Apollonius Rhodius 2, 688. Εἰ δ' ἄγε δὴ νῆσον μὲν ἰώου Ἀπόλλωνος· τὴν δ' ἱρὴν κλείωμεν. Strabo l. 14, p. 682. Εἶτ' ἄκρα Πηδάλιον, εἰς τὴν ὑπέρκειται λόφος τραχὺς, ὑψηλὸς, τραπεζοειδὴς, ἱερὸς Ἀφροδίτης. Lucianus Hermotimo 40. Κάλπεις ἀργυρᾶ πρόκειται ἱερὰ τοῦ Θεοῦ. Nam *magnis operis* omnino male. Plinius 11, 37. (63.) *Lupi dexter caninus in magnis habetur operibus.* Gron. MS. (Bud.) Guelf. *magni operis*. Sic edd. ante Pich. praeter pr. quae habet *magnoperis*, ut in eod. Agr. quod idem est cum Flor. *magno operis*. Ceterum genitivus non male defenditur a Gronovio. Sic dixit ipse Cicero Verr. 1, 10. *Insula horum deorum sacra putatur*, et similiter alii. Ern. Pro *magni operis* Bip. vellent *magnopere*.

Quamvis absurdum videretur et inane, aut ipsi Antoniam nomen et periculum commodavisse. Rodolphus peracute: *aut inani spei Antoniam*. Hi tales homines, si ad criticam serio se dedissent, quid non pervidissent? Et tamen nos Pelei placemus nobis in hac machaera. Lips. Quod nunc est in textu, debetur Pichenae, qui sic correxit e Flor. lectione *aut inane aut spem*,

nem ad spem Antoniam nomen et periculum commodavisse, aut Pisonem, notum amore uxoris, alii matrimonio se obstrinxisse: nisi si cupido dominandi cunctis adfectibus flagrantior est.

54. Sed mirum, quam inter diversi generis, ordinis, aetatis, sexus, dites, pauperes taciturnitate omnia cohibita sint; donec proditio coepit e domo Scevini: qui pridie insidiarum multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum, testamentum obsignavit; promptum vagina pugionem, de quo supra retuli, « vetustate obtusum » increpans, « asperari saxo et in mucronem ardescere » iussit, eamque curam liberto

91. *Aut inanem ad spem Antoniam.* *Aut inani spei Ant.* cod. Agric. quod Lipsius laudat, ut coniecturam Agricolae. Med. *aut inane aut spem.* Forte *aut inania ad spei.* Sic alibi, *inania belli, honoris, famae.* — 92. *Multo sermone.* Puto *usus multo sermone.*

quae est etiam in ed. pr. Prius *aut* etiam est iu MS. Guelf. Quod Agricolae tribuit Lipsius pru coniectura, est in MS. Agr. uude Ryckius iu textum recepit: quem sequerer, si istius codicis idonea auctoritas esset. Ern. V. et notata ad c. 55. ubi quid simile. In cod. Agr. ubi *aut spem*, in marg. additur a 1. m. *at ad*, quo iudicatur, alia exempla habere *inane ad spem*; inde coniectura Pichenae, teste Gron. Bud. *aut ipse.*

Sed mirum, quam inter diversi generis, ordinis, aetatis, sexus, taciturnitate omnia cohibita. Certe mirum, in lubrico et praepeti hoc sermonis. Simile plane, quod Claudianus miratur, conspiratione militari in Ruffinum 2, 283.... *nec quisquam tanta de plebe repertus, Proderet incautus qui corda minantia verbis. Quae non posteritas, quae non mirabitur aetas, Tanti consilium vulgi potuisse taceri, Aut facinus tam grande tegi?* Et plura, quae addit. Lips. *Dites* Rhen. e Bud. prius *divites.* Cf. H. 2, 56.

Donec proditio coepit. Plutarchus de Garrul. 9. longe aliter elatam et apertam narrat coniurationem. Sed ne tibi imponat, non istam. Duplex enim in Neronem coniuratio, Pisoniana et Viniciana, ut auctor Sueton. 36. Ad Vinicianam ergo refer illa Plutarchi. Lips. Plutarchum quoque de Pisoniana loqui, docet Ryckius ex eo, quod Viniciana Beneventi conflata et detecta, auctore Suet. Ner. 30. Apud Plutarchum autem Romae mentio. Ern.

Et in mucronem ardescere iussit. Lucanus 7, 139. *nisi cotibus asper exarsit mucro.* Forte tamen Cornelius: *et mucrone ardescere iussit.* Gron. *In mucronem* Tacito dignius puto. I. Gronovius comparabat e c. 63. *membris in eum pallorem albentibus.* H. 1, 43. *in caedem ardere.* Et ea lectio est in MS. Flor.

Milicho mandavit. Simul adfluentius solito convivium initum: servorum carissimi libertate et alii pecunia donati. Atque ipse maestus et magnae cogitationis manifestus erat, quamvis laetitiam vagis sermonibus simularet. Postremo « vulneribus ligamenta, quibusque sistitur sanguis, parare » eundem Milichum monet; sive gnarum coniurationis et illuc usque fidum, seu nescium et tunc primum adreptis suspicionibus, ut plerique tradidere de consequentibus. Nam, cum secum servilis animus praemia perfidiae reputavit, simulque immensa pecunia et potentia obversabantur, cessit fas et salus patroni et acceptae libertatis memoria. Etenim uxoris quoque consilium adsumpserat, muliebre ac deterius. Quippe ultro metum intentabat, « multosque adstitisse libertos ac servos, qui eadem viderint: nihil profuturum unius silentium: at

93. *Parare eundem Milichum monet.* Locus mire corruptus. Puto *paret exhibeatque.* — 94. *Ut plerique tradidere de consequentibus. De consequentibus* videtur delendum ut glossa. Aliter Grotius. — 95. *Nam, cum secum.* Elegantius sit: *Namque, ut secum.* — 96. *Qui eadem viderint.* An *audierint?*

(Agr. et) ed. pr. Ceteri scripti et edd. usque ad Bernecc. sine praepositione. Ern. Sic Bud.

Magnae cogitationis manifestus. Seneca in Controv. 2, 5, (13.) *Tyrannus suspicatus est, sive isti aliquid excidit, sive magna consilia non bene vultus tegit.* Lips.

Vagis sermonibus. Cod. Agr. *variis.* Sed *vagi sermones* et apud Claudian. in Probi et Ol. Cons. 1, 31. et *vagus rumor* H. 3, 25.

Parare eundem Milichum. Sententia apta est: tamen libri illud verbi redarguunt: quorum partim *sartiebat eundem;* alii *partiebatque;* nonnulli *partiebatur.* Quid veri, quaero. Lips. Primum est MS. Bud. alterum Flor. et Guelf. tertium ed. pr. *Parare* Puteol. edidit, nescio an e MS. Ern. Forsan e cod. Genuensi. Hiller. Rae. 34. coniicit *ligamenta.... sarcire.*

Et illuc usque fidum. Sic MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. ante Rhen. omnes: in huius ed. primum comparet *hucusque*, quod vitio operarum invectum puto. Sed id tenuere omnes usque ad I. Gronov. Ern.

De consequentibus. Grotius coniiciebat *conscientibus.* Male. Tradere est historicorum. Intelligo de scriptoribus, qui post illa tempora vixere ac scripsere. Sic Cicero dixit *consequens* et *posterum tempus* synonymice. Ern. Brot. explicat de istorum mandatorum consequentiis. Heins. pro glossa habet.

praemia penes unum fore, qui indicio praevenisset. »

55. Igitur, coepta luce, Milichus in hortos Servilianos pergit: et cum foribus arceretur, « magna et atrocia adferre » dictitans, deductusque ab ianitoribus ad libertum Neronis, Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, « urgens periculum, graves coniurationes, » et cetera, quae audierat coniectaveratque, docet. Telum quoque in necem eius paratum ostendit, accirique reum iussit. Is raptus per milites et defensionem orsus, « ferrum, cuius argueretur, olim religione patria cultum, et in cubiculo habitum ac fraude liberti subreptum, » respondit. « Tabulas testamenti saepius a se, et incustodita dierum observatione, signatas. Pecunias et libertates servis et ante dono datas, sed ideo tunc largius, quia, tenui iam re familiari et instantibus creditoribus, testamento diffideret. Enimvero liberales semper epulas struxisse et vitam amoenam et duris iudicibus parum probatam. Fomenta vulneribus nulla iussu suo, sed, quia cetera palam vana obiecisset, adiungere crimen, ut sese pariter indicem et te-

97. *Graves coniurationes. Coniuratos* Med. et Agric. Lege *graves coniuratus*. Rara vox, sed proba. Cui similes Gronovius collegit in Observationibus. — 98. *Struxisse et vitam amoenam. Struxisse, egisse enim vitam* cod. Agr. Latet aliquid. Lege *ut vitae amoenum*. — 99. *Adiungere crimen.* Malo *id iungere*, vel *adiungere id crimen, cui*.

In hortos Servilianos. Cf. H. 3, 38. Suet. 47.

Epaphroditum. Qui a libellis fuit. de quo Suetonius Neron. 49. Et Domit. 14. Est ille ipse, cui nobilis servus Epictetus fuit. Suidas et Arrianus 1, 1. Lips.

Adiungere crimen visum se.... facere. Non erat hoc crimen, fomenta parasse; sed coniurasse. Itaque legam: *crimini, cuius se pariter indicem et testem faceret.* Et vero libri etiam quidam *faceret* praeferunt. Lips. Mihi sedet, Acidalium rem acu tetigisse: *adiungere crimen, cuius;* i. adiicere hanc quoque calumniam, quam et deferat ipse, et sibi tanquam testi credi velit. Gron. Lectio, quae in textu hodie est, inducta est a Pichena, ut consentanea scripturae MS. Flor. eademque est in MS. Agr. (nec ex ingenio Agr. ut Pich. putabat.) ante iam prolata et probata a Modio ep. 15. At MS. Flor. Iac. Gron. contendit, potius Acidalii coniecturae

stem faceret.» Adiicit dictis constantiam. Incusat ultro « intestabilem et consceleratum, » tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret indicium, nisi Milichum uxor admonuisset, « Antonium Natalem multa cum Scevino ac secreto collocutum, et esse utrosque C. Pisonis intimos. »

56. Ergo accitur Natalis: et diversi interrogantur, « quisnam is sermo, qua de re fuisset? » cum exorta suspicio, quia non congruentia responderant: inditaque vincla. Et tormentorum adspectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis, totius conspirationis magis gnarus, simul arguendi peritior, « de Pisone » primum fatetur. Deinde adiicit « Annaeum Senecam, » sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecae, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum, cognito

100. *Cum exorta suspicio.* Forte: *cum, exorta suspicione, quia non congruentia responderant, indita utrique vincula.* — 101. *Sive internuntius fuit.* Cod. Agr. *Sive quia intern... fuerit.*

favere. Est in codice *l; sisse.* Ex quo ego neque *ut sese* neque *cuius se* eruam. Est enim *lusisse:* unde quidam liber Gronovio citatus etiam habuit *iussisse.* MS. Guelf. edd. a Puteol. omnes usque ad Pichenam *visum: se .... facere.* MS. Bud. *vixisse.* ed. pr. *dixisse. Pariter.... faceret.* Ern. Ex lectione Bud. *vixisse* Rhenanus coniiciebat leg. *nixum se p. ind. et t. f.*

Ac secreto collocutum. Farnes. *secreta*, et ad oram *Seneca.* Non probo. Statim e libris edidi: *An cuncta iam patefacta credens* non ut (et in Bud.) obtinuerat, *ante.* Notum et creberrimum Tacito dicendi genus. Lips. *Secreta* etiam MSS. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. quod recepit Broterius. Ern.

Ergo accitur Natalis. Sic MSS. Flor. Guelf. Agr. edd. ante Rhenanum omnes, qui (e Bud.) edidit *accitus.* Vetus cum Ryckio restituimus. Ern.

Cum exorta susp. Bud. *tum.* Mox c. Agr. *Sed torm. adsp.*

Coniurationis. Sic Lipsius. At Flor. Bud. et edd. vet. *conspirationis.* Dein Bud. male *magis ignarus.* Pro *peritior* Faërnus dabat *paratior,* sed simul mutat *arguendi* in *arguenti.* Pricaeus in *urgenti*, scil. Neroni. Bip. legunt *arguendi promptior.* Lall. *apertior*, quod placet, quippe proxime ad vulg. accedens. Sic Cic. pro Mur. 25. *ut semper fuit apertissimus.*

Natalis indicio, Scevinus quoque, pari imbecillitate, an cuncta iam patefacta credens nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros. Ex quibus Lucanus Quinctianusque et Senecio diu abnuere. Post, promissa impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus « Atillam matrem suam, » Quinctianus « Glitium Gallum, » Senecio « Annium Pollionem, » amicorum praecipuos, nominavere.

57. Atque interim Nero recordatus, Volusii Proculi indicio Epicharin adtineri, ratusque muliebre corpus impar dolori, « tormentis dilacerari » iubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium, ne a femina spernerentur, pervicere, quin obiecta denegaret. Sic primus quaestionis dies contemptus. Postero, cum ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine sellae, (nam dissolutis membris insistere nequibat) vinclo fasciae, quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellae restricto, indidit cervicem, et, corporis pondere connisa, tenuem iam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier, in tanta necessitate, alienos ac prope ignotos protegendo, cum ingenui et viri et equites romani senatoresque, intacti tormentis, carissima suorum quisque pignorum prode-

Quinctianus. Bud. *Quintilianus.*

Glitium Gallum. Ita scribendum nomen, non *Glicium.* Frequens in lapidibus *Glitiorum* mentio. V. Grut. in ind. Sed *Glitii* quoque *Galli* epitaphium, ante duo saecula Veiis repertum, exhibet Nardinus in Veiis ant. 2, 2. Cf. thes. Ital. ant. t. 8. parte 3, p. 56.

Gestamine sellae. Eadem saevitia est, quam tangit Ammianus 29, 2. *Promiscue iuvenes aliique, membris omnibus capti, ad supplicia sellis gestatoriis ducebantur.* Lips. De fascia pectorali mulierum, quae et *strophium* dicitur, v. quos citavi in Clav. Cicer. in *strophium.* Ern. Cf. Non. Marc. 14, 8.

Connisa. Bud. *connixa.*

Senatoresque intacti tormentis. Ita Farnes. optime. Vatic. *intactis:* litera una redundante. Ex quo fonte vulgatus error *in tantis.* Res clara. Insigni laude, ait, dignanda libertina mulier, quae toties pressa constanter indicare abnuerit ignotos: cum viri et senatores etiam proxi-

rent. Non enim omittebant Lucanus quoque et Senecio et Quinctianus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet sepsisset.

58. Quin et urbem, per manipulos occupatis moenibus, insesso etiam mari et amne, velut in custodiam dedit. Volitabantque per fora, per domos, rura quoque et proxima municipiorum, pedites equitesque, permixti Germanis, quibus fidebat princeps, quasi externis. Continua hinc et iuncta agmina trahi ac foribus hortorum adiacere. Atque, ubi dicendam ad caussam introissent, « laetatum erga coniuratos, sed fortuitus sermo et subiti occursus, si convivium, si spectaculum simul inissent,» pro crimine accipi: cum, super Neronis ac Tigellini saevas percunctationes, Fenius quoque Rufus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus, sed, quo fidem inscitiae pararet, atrox adversus

ma pignora sua proderent sine tormentis. Lips. *Intacti* placuerat ante Faërno, Agr. *Intactis* etiam MS. Flor. ed. pr. At MS. (Bud.) Guelf. *in tantis* vitiose, ut omnes edd. a Puteol. usque ad Lipsium. Ern.

Carissima suorum quisque pignorum proderent. Sic recte MSS. Fl. Guelf. edd. ante Rhen. omnes: qui (e Bud.) dedit *carissima quoque s. p.* Vetus restituit Pichena. Ern. In Bud. legitur *pignora.*

Laetatum erga coniuratos. Arrisisse aliquando quacunque occasione cuiquam e coniuratis; frontem exporrexisse, et vultum hilariorem finxisse ad adventum, aspectum, obitum, occursum, alloquium, dictum, gestum motumve alicuius. Nihil hic suspectum. Gron. *Laetatum* MS. Guelf. ed. pr. In ed. Put. est *latatum*, vitio operarum; sed id servatum usque ad Rhenanum, qui *laetatum* (e Bud.) restituit. Verum post dedi *sed fortuitus sermo*, ut est in MS. Guelf. et aliis ap. Broterium edd. pr. Puteol. Ap. Beroaldum vitio operarum irrepsit *si* (nam alioqui sequitur Puteolanum), quod temere propagatum est. Sensus est, non modo, laetatum esse erga coniuratos, crimen erat, sed etiam cum iis forte collocutum etc. Variat deinde orationem et pergit, *si convivium* etc. *Non modo* omitti ante *sed*, supra iam vidimus, estque non rarum in Tacito. Ern. *Si fort. sermo* est et in Bud. et bonum sensum exhibet. Praestat tamen *sed.* Bip. mallent *et.* Parum refert.

Sed, quo fidem. Acid. et Freinshem. mallent *et q. f.* Mox Bud. *stringeret.*

socios. Idem Subrio Flavio adsistenti adnuentique, an inter ipsam cognitionem destringeret gladium, caedemque patraret, renuit infregitque impetum iam manum ad capulum referentis.

59. Fuere, qui prodita coniuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scevinus, hortarentur Pisonem, « pergere in castra, aut rostra escendere, studiaque militum et populi tentare: si conatibus eius conscii adgregarentur, secuturos etiam integros: magnamque motae rei famam, quae plurimum in novis consiliis valeret. Nihil adversum hoc Neroni provisum. Etiam fortes viros subitis terreri; nedum ille scenicus, Tigellino scilicet cum pellicibus suis comitante arma contra cieret. Multa experiendo confieri, quae segnibus ardua videantur. Frustra silentium et fidem in tot consciorum animis et corporibus sperari. Cruciatu aut praemio cuncta pervia esse. Venturos, qui ipsum

102. *Adsistenti adnuentique. Innuentique* cod. Agric. Deinde malo *iam iam manum ad capulum.*—103. *Multa experiendo confieri. Expediendo* voluerat Tacitus. Sic *alimenta arcu expedire* Ann. 6, 43. *expedire consilia* H. 2, 52. et 3, 73. Vide Acidalium ad H. 2, 99. Et *dona expediri iubet.* H. 4, 83. — 104. *Animis et corporibus sperari.* Puto in *tot consciorum animis*

Retinuit, infregitque. Faërnus dudum *renuit* legebat, probaturque a quibusdam libris, et rectum est. Annuerat Flavius, iste retinuit. Lips. *Renuit* MSS. Flor. et alii, ed. pr. (At Bud. *retinuit infregit imp.* Sed *renuit* probat etiam Pricaeus ad Apul. Met. 6, p. 300. Piehena putat, scriptum fuisse *rennuit* indeque ortum *retinuit.*) Paullo ante Ryckius a MS. Agr. dedit *innuenti*, ut placuerat Acidalio. At etiam *annuere* pro *innuere* dicitur, ut ap. Cicer. pro Quint. c. 5. *Simulatque sibi hic annuisset, numeraturum se dicebat*, ut omnes scripti; sed et ibi contra libros Lambinus edidit *innuisset*: male, ut indicant Gruterus et Passeratius. Reperit tamen Broterius *innuentique* et in tribus aliis MSS. Ern. Bud. *annuenti.*

Rostra escendere. Libri scripti. Lips. Vulgo aute *conscendere.* Ern. Sic Bud.

Multa confieri. Sic bene e Flor. (et ed. Ven.) Piehena pro *fieri*; quod est in omnibus aliis. Mox MS. Guelf. *consociorum* male. V. ad 4, 33. Verbo *corporibus* respicitur ad tormenta, quae pauca corpora perferre ac vincere possunt. Post *cruciatu* pro dativo accipiendum. Atque etiam ed. pr. *cruciatui*, sicut cod. Reg. Ern. Bud. *consciorum.... cruciatu.*

quoque vincirent, postremo indigna nece adficerent. Quanto laudabilius periturum; dum amplectitur rempublicam, dum auxilia libertati invocat. Miles potius deesset et plebes desereret; dum ipse maioribus, dum posteris, si vita praeriperetur, mortem adprobaret? » Immotus his et paullulum in publico versatus, post domi secretus, animum adversum suprema firmabat, donec manus militum adveniret, quos Nero tirones aut stipendiis recentes delegerat. Nam vetus miles timebatur, tanquam favore imbutus. Obiit, abruptis brachiorum venis. Testamentum foedis adversus Neronem adulationibus amori uxoris dedit: quam degenerem, et sola corporis forma commendatam, amici matrimonio abstulerat. Nomen mulieris Arria Galla; priori marito, Domitius Silus: hic patientia, illa impudicitia, Pisonis infamiam propagavere.

et terroribus sperari. H. 2, 13. *Nec ullis terroribus, aut morte constantiam vocis egregiae mutavit*, ubi alii *tortoribus*. — 105. *Nomen mulieri Arria Galla*. Lege *Arriae Galloe et Domitio Silio*. Vid. Ann. 5, 1.

Miles potius deesset. Delevi *dum* et punctum feci, ut Acidalius volebat, quia non modo sic MS. Flor. sed etiam Guelf. (Bud.) in quo male manus sec. supra adscripsit *dum*. Atque ita plane sensus desiderat. Melius esse deseri a milite et plebe, et reip. caussa mori cum gloria. Mox *immotus his* e MS. Guelf. ed. pr. dedi pro *iis*. Illa est Corneliana formula. Ern. Bud. *inmotus his*. Sic solet iste codex. Mox habet *quis Nero*, puto *quis* pro *quibus*. Sed bene vulg.

Animum firmabat. Sic recte MS. Flor. edd. vett. ante Rhen. qui (e Bud.) dedit *firmat*, quod est etiam in Guelf. cf. c. 51. extr. sequitur enim *adveniret*: pro quo rectius esset *advenit*. Restituit Pichena. Contra bene mox Rhen. (ex ingenio) edidit *tanquam*. Edd. superiores omnes et MS. Guelf. (et Bud.) *quamquam*. Ern.

Recens stipendiis. Heins. malebat *stipendii*, ut 4, 52. *recens praeturae*, sed et illud ex ipsius ingenio. Cf. notata ad 1, 41.

Nomen mulieris. Sic omnes scr. et edd. non *mulieri*, ut Acidalio placebat. *Atria* MS. (Bud.) Guelf. ed. pr. Puteol. *Arria* ed. Beroald. seqq. omnes, nescio, an e libris scr. Etiam *Atrii* et *Atriae* reperiuntur. *Silius* Rhen. (e Bud.) seqq. MSS. Guelf. at MS. Flor. *Silus*, ed. pr. *Sillus*. Edd. ante Rhen. *filius*, male.

60. Proximam necem Plautii Laterani, consulis designati, Nero adiungit, adeo propere, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret. Raptus in locum servilibus poenis sepositum, manu Statii, tribuni, trucidatur, plenus constantis silentii, nec tribuno obiiciens eandem conscientiam. Sequitur caedes Annaei Senecae, laetissima principi, non quia coniurationis manifestum compererat, sed ut ferro

De cognomine *Silus* v. Drakenb. ad Liv. 32, 28. Ern.

Breve mortis arbitrium. Profecto breve. Nam Nero *mori iussis non amplius quam horarium spatium dabat.* Lips.

Servilibus poenis sepositum. Disce ergo clare, lector, locum certum fuisse in poenam servorum viliumque capitum. Quem illum? *Sestertium*, ut opinor. Ita enim locus, non Romae, sed extra urbem, ubi cruces, patibula defixa, cadavera abiecta, aliaque quae ad supplicia plebis. Plutarchus in Galba 28. *Τὸν δὲ Γάλβα τοῖς Πατροβίου καὶ Οὐιτελλίου δούλοις ἐδωρήσαντο. Λαβόντες δὲ ἐκεῖνοι, καὶ πάντα τρόπον αἰκισάμενοι καὶ καθυβρίσαντες, ἔρριψαν ᾗ τοὺς ἀπὸ τῶν Καισάρων κολαζομένους θανατοῦσιν. Ὁ δὲ τόπος Σηστέρτιον καλεῖται.* Extra urbem, dico, is locus (errant qui de gemoniis suspicantur) vel nominis argumento. Sic enim dictus, quia semitertio ab urbe milliari. Ea quidem ratio appellandi recepta Romanis. Ita *Septimum* palatium sub urbe, Iustiniani, l. 34. C. De donation. *Decimum*, suburbanum Carthaginis Procopio, (*de bello Vand. 1, 18.) *Septimum*, Hostiense, Symmachi villa, ep. 6, 8. *Quartum* Latinae, apud eundem 9, 64. *Quartum* Pollionis, ap. Martialem 3, 20. Credo, fuisse extra portam Esquilinam: et odorari videor corruptionem eius verbi in commentatore Horatii, uti Cruquius, sedulae industriae interpres, cum edidit ad Epod. 5. *Esquilinus mons Romae ex septem montibus. Hinc Esquilina porta Romae dicitur, ad sessorium, ubi certus erat locus sepulchrorum ad corpora pauperum aut sceleratorum viliumque comburenda, aut canibus proiicienda.* Legerim *ad sestertium.* Sicut in vita Cypriani: *Cum venisset ad eum locum, qui dicitur Sextus, quarto ab urbe milliari:* emendatum ab aliis recte *Sextertius.* Lips.

Plenus constantis silentii. Egregii viri mortem plenius Arrianus descripsit 1, 1. *Λατερανός τις ἐν Ῥώμῃ κελευσθεὶς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἀποκεφαλισθῆναι, ἐκτείνας τράχηλον, καὶ πληγείς, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν πληγὴν ἀσθενῆ γενομένην ἐπ' ὀλίγον συνελκυσθείς, πάλιν ἐξέτεινεν. Ἀλλὰ καὶ ἔτι πρότερον, προσελθόντι Ἐπαφροδίτῳ τῷ ἀπελευθέρῳ τοῦ Νέρωνος, καὶ ἀνακρίνοντι αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ συγκρουσθῆναι, Ἄν τι θέλω, φησίν, ἐρῶ σου τῷ κυρίῳ.* O excelsum animum et supra omnem hanc terrenam fecem! Lips.

Coniurationis manifestum compererat. MSS. Flor. Oxon. non habent *manifestum*, placetque I. Gronovio,

grassaretur, quando venenum non processerat. Solus quippe Natalis et hactenus prompsit: « missum se ad aegrotum Senecam, uti viseret conquereretur que, cur Pisonem aditu arceret? melius fore, si amicitiam familiari congressu exercuissent. » Et respondisse Senecam: « sermones mutuos et crebra colloquia neutri conducere: ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti. » Haec ferre Cranius Silvanus, tribunus praetoriae cohortis, et, « an dicta Natalis suaque responsa nosceret, » percunctari Senecam iubetur. Is, forte, an prudens, ad eum diem ex Campania remeaverat, quartumque apud lapidem, suburbano rure, substiterat. Illo propinqua vespera tribunus venit et villam globis militum sepsit. Tum ipsi, cum Pompeia Paullina uxore et amicis duobus epulanti, mandata imperatoris edidit.

106. *Tribunus cohortis. Tribunus praetoriae cohortis* cod. Agr.

quod *manifestus coniurationis*, et *compertus coniurationis* nil differunt. *Manifesto compertus* bene dici, ipse agnoscit. Accipe igitur adiectivum dictum pro adverbio: in salvo erit vulgata lectio. Mox *uti* MSS. Flor. Guelf. ed. pr. Ern. Bud. habet *manifestum compererat*. Mox *ut f. gr. quoniam*. Dein *exercuisset*.

Tribunus cohortis. Sic post Lipsianas operarum vitio editum, ad Iac. Gronovium, qui restituit *praetoriae*, quod MSS. et edd. veteres habent. Ern. Bud. *Gravius S. praetoriae coh.*

Ex Campania. Ubi extremis annis multus fuit, rarior in aula, et sapientiae studiis occupatus. *Epistolae* ibi et *Quaestiones Naturales* sub hoc tempus structae. Lips.

Quartumque apud lapidem. In villa sua Nomentana, ut volunt, qui vitam nobis scripsere. Sed ambigo, quia Nomentum longius aberat et duodecimo fere lapide. Nisi si tractus eo versus hucusque Nomentanus diceretur. Lips.

Villam globis militum sepsit. Globis non *globus* MSS. Fl. (Agr. Bud.) Guelf. ed. pr. unde recipere non dubitavi. Sic et cod. Reg. at Corb. *globas*. Ad invadendum *globus* sufficit: ad obsidendos omnes villae aditus *globi* requiruntur. Lips.

Cum Pompeia Paullina uxore. Quam nobilissimam feminam Dio appellat: filiam forsan Pompeii Paullini, qui supra consularis dicitur, et vectigalibus publicis praepositus. Lips. Mox *a visendo* MSS. Flor. Guelf. a man. sec. edd. vett. ante Rhen. Ryck. Gronov. Rhenanus (Bud. secutus) deleverat praepositionem, quae et MSS. tribus ap.

61. Seneca, « missum ad se Natalem conquestumque nomine Pisonis, quod a visendo eo prohiberetur, seque rationem valetudinis et amorem quietis excusavisse, » respondit. « Cur salutem privati hominis incolumitati suae anteferret, caussam non habuisse. Nec sibi promptum in adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum, quam Neroni, qui saepius libertatem Senecae, quam servitium expertus esset. » Ubi haec a tribuno relata sunt, Poppaea et Tigellino coram, quod erat saevienti principi intimum consiliorum, interrogat: « an Seneca voluntariam mortem pararet? » Tum tribunus, « nulla pavoris signa, nihil triste in verbis eius aut vultu deprehensum, » confirmavit. Ergo « regredi et indicere mortem » iubetur. Tradit Fabius Rusticus, « non eo, quo venerat, itinere reditum, sed flexisse ad Fenium, praefectum, et expositis Caesaris iussis, an obtemperaret, interrogavisse; monitumque ab eo, ut exsequeretur;» fatali omnium ignavia. Nam et Silvanus inter coniuratos erat, augebatque scelera, in quorum ultionem consenserat. Voci tamen et adspectui pepercit. Intromisitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui « necessitatem ultimam » denuntiaret.

62. Ille interritus poscit « testamenti tabulas: » ac, denegante centurione, conversus ad amicos, « quando

107. *Seque ratione valetudinis et amore quietis excusavisse.* Haec lectio minime fuit sollicitanda, etsi aliter scripti, etiam cod. Agric. — 108. *Reditum. Reditum a tribuno* cod. Agric.

Broterium abest. Item *seque* Fl. (Bud.) Guelf. ed. pr. quod restituit Pichena. Guelf. etiam *ratione* et *amore* ut edd. ante Pich. praeter pr. Ern. Bud. *rationes val. et amore q.* Sed sub *s* punctum positum delendum indicat et leg. *ratione.*

Nec sibi promptum. Ipse de se ad Neronem. *Non blandiar auribus tuis, nec enim mihi hic mos est. Maluerim veris offendere, quam placere adulando.* Lips.

Nulla pavoris signa. Lege haec cum sequentibus: et admitte, sodes, calumnias Dionis. Lips.

Itinere reditum, sed. MS. Guelf. *redditum.* MS. Reg. et ed. pr. *rediturum.* Ern. Bud. *reditum.*

meritis eorum referre gratiam prohiberetur, » quod unum iam et pulcherrimum habebat, « imaginem vitae suae relinquere, » testatur: « cuius si memores essent, bonarum artium famam, tum constantis amicitiae, laturos. » Simul lacrimas eorum, modo sermone, modo intentior, in modum coërcentis, ad firmitudinem revocat, rogitans; « ubi praecepta sapientiae? ubi tot per annos meditata ratio adversum imminentia? Cui enim ignaram fuisse saevitiam Neronis? Neque aliud superesse, post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris praeceptorisque necem adiiceret. »

109. *Bonarum artium, famam tam constantis amicitiae laturos. Forte bonarum cum artium famam, tum.*

Quod unum iam et tamen pulcherrimum. Et tamen MS. Flor. (et ed. Ven.) teste I. Gron. Guelf. ed. pr. et ceterae ante Rhen. qui e(Bud.) fecit *iam tamen et.* Pichena velut e MS. Flor. et ed. Puteol. *iam attamen*, quod falsum est, et secuti sunt tamen omnes usque ad Ryckium, qui velut e Flor. dedit *iam tamen pulch.* Sed *et tamen* restituit I. Gron. Mihi vero illud *tamen* friget: et alias Tacitus *et* pro *at* saepe, sed semper sine *tamen:* unde vereor, ne ex *iam et* natum sit. Deinde *habeat* e Flor. edidere Ryckius et I. Gron. Coniunctivus hic quidem melior, sed *haberet* esse deberet, non *habeat*, quia praecedit *prohiberetur.* Itaque *habebat* servavi, quod e Taciti persona dictum accipe: nam, si Seneca dixisset, iactantius foret: quare etiam *habeat* displicet. Aliis quoque locis tales indicativos vidimus, quos dixi accipiendos esse e persona narrantis, ut saepe etiam apud Livium. Ern. Bud. *hebat* vitiose pro *habebat.* Certatim *habeat* recepere post Ryckium et I. Gron. Brot. Lall. Bip. Verum recte monet Ern. iactantiam istam ingenio Senecae non convenire. Sunt ergo verba Taciti, quod literis mutatis indicavi, servato *habebat*, quod Ern. restituit, et deleto *tamen*, quod sensum turbat. Sic sentit et Hiller. Rac. 15.

Cuius si memores essent etc. Faërnus delebat *bonarum artium:* at Muretus et Acidalius pro *tam* legunt *tum*, quod placet Ryckio, estque illo lenius, placuitque viro docto in marg. Gryph. Melius, opinor, deleatur. Ern. Sic D. de Lamalle. Bud. pro *tam* habet *iam.* Bip. sub ea voce latere putant *aeternam* et *bonarum artium* uncinis includunt, tanquam spuria. Mihi secus videtur. Si imaginem vitae suae intueantur et sequantur amici, fore spondet moriturus Seneca, ut et *bonarum artium* et *constantis amicitiae famam ferant.* Sic demum plenus loco sensus constat. Ergo incidendum post *essent*, non post *artium*, et pro *tam* legendum *tum.* Is huius particulae usus admodum frequens

63. Ubi haec atque talia in commune disseruit, complectitur uxorem, et, paullulum adversus praesentem fortitudinem mollitus, rogat oratque,

110. *Et paullulum adversus praesentem fortitudinem mollitus.* Forte *et paullulum adversus praesentem formidinem molitus. Adversus praesentia* alibi quoque: *moliri* 11, 20. 12, 22. Hist. 1, 5. 2, 22, 40. 3, 26. aliter Gronovius. Possis et *fortitudine mollita adversus praesentem formidinem. molitus* cod. Agr.

est, omisso, cui alias respondit, *cum* vel *tum* prioris membri.

Velut in commune. Semper mihi visum est frigere τὸ *velut*, nec ulla caussa est, cur addatur. Vere enim ista in commune disseruit. Ecce MS. Guelf. habet *ultro*, i. e. insuper, amplius, alia plura disseruit. Sed MS. Reg. non habet *velut*. Itaque cum Broterio delevi. Ern. Benc. Deest in Bud.

Adversus praesentem formidinem mollitus. Liber Flor. *fortitudinem :* quod Pichena explicat, contra ingenitam ac praesentem fortitudinem. At ego *formidinem* retineam ; sed a Seneca amoliar in uxorem, legamque *mollitam.* Quod si de Seneca, legam : *adversus praesentia formidine mollitus.* Nimirum adspectu illo complexuque amatae et amantis uxoris, et cogitatione instantium, sensit metus aliquos motus ; sed compressit et evicit. Statimque uxorem ad robur etiam hortatur. Lips. Scribendum, *paullulum adversus praesentem formidine mollitus* diximus Obs. 2, 20. Gron. Nempe adversus praesentem uxorem mollitus est cogitatione periculi, in quo ipsa esset. Qui est percommodus et loco aptissimus sensus. Sed nescio, cur adversus *praesentem* dixerit, et quae vis isti verbo. Nam et ante praesens erat, et sufficiebat *eam.* Contra, etsi fero, et credo Senecam mollitum paullulum fuisse : homo enim erat et sensu humanitatis non vacuus : tamen mihi non satis cohaerere videntur *mollitur* et *orat.* Itaque fateor mihi placere *molitus*, quod in MS. Guelf. et ed. pr. extat, et haud dubie e scriptis sumptum a Mureto. Broterius sic et in MSS. duobus reperit. *Moliri adversus formidinem* elegantissimum genus loquendi, quod a librariis esse non credo. Ita sensus optimus procedit. Quaedam in commune dixerat : iam quaedam proprie uxori dicturus, eam amplectitur. Hic vero movetur humanus animus aliquo timore, non de se, sed de uxore, quam amabat vehementer. Sed non vult sentiri motum istum, ne obsit confirmaturo uxorem. Igitur contra molitur pugnatque opprimere, ne erumpat. Sic ap. Virgil. Aeneas 4, 332. *obnixus curam sub corde premebat. Tandem pauca refert.* His de caussis non dubitavi recipere. Idem placebat viro docto in marg. Gryph. recepitque Broterius. *Mollita* pro *molita* etiam MS. Guelf. H. 1, 73. Add. ad 14, 14. apud Terent. Heaut. 2, 2, 11. in vett. edd. quibusdam est, dum *molliuntur* pro *moliuntur.* Ern. Bud. vulg. exprimit. Mihi lectio Pichenae potior videtur. Eam recipio cum Bip.

Rogat oratque. Bud. *orat rogatque.*

« temperaret dolori, nec aeternum susciperet, sed in contemplatione vitae, per virtutem actae, desiderium mariti solatiis honestis toleraret.» Illa contra, sibi quoque destinatam mortem, adseverat, manumque percussoris exposcit. Tum Seneca, gloriae eius non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad iniurias relinqueret: « vitae, inquit, delinimenta monstraveram tibi, tu mortis decus mavis: non invidebo exemplo. Sit huius tam fortis exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine.» Post quae eodem ictu brachia ferro exsolvunt. Seneca quoniam senile corpus et parvo victu tenuatum lenta effugia sanguini praebebat, crurum quoque et poplitum venas abrumpit. Saevisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret, atque ipse, visendo eius tormenta ad im-

Temperaret dolori, ne aeternum susciperet. Legendum *temperaret dolorem aeternum suscipere.* Vide 2. Obs. 20. GRON. Recte. *Dolorem* MS. Fl. Guelf. ERN. Flor. *temp. dolorem aet. susciperet.* Inde emendatio Gronovii, recisa una literula. Sed bene habet vulg. quod et in Bud. Pro *ne* tamen recte cum Heinsio *neu* vel *neve*, vel cum Bip. *nec* ponetur. Lallem. Gronovium sequitur. Bud. mox *delenimenta.*

Ne aeternum susciperet. Quid hic turbent aut rescribant, nescio; creber et velut ex formula sermo erat de *aeterno*, id est magno et insolabili dolore. Lucretius 3, 921..... *aeternumque Nulla dies nobis moerorem e pectore tollet.* In lapidibus: *Aeterno dolore adflictus.* Rogat ergo parce et modice, id est sapienter, dolere. LIPS.

Parvo victu tenuatum. Cuilibet in mentem veniat *parco*; nam *parcus victus* cui ignotus? Itaque cum I. Gron. in Flor. vidisse se testatus esset, primum scriptum fuisse *parco*, deinde deleto verbo inscriptum *parvo*, et ipse et Ryckius (et Heins.) recepere *parco.* Ego servo *parvo.* Nam, *parvum victum* dici posse, nec I. Gronovius negat: Et dicitur h. l. melius, quam *parcus*; nam non solum parum cibi sumpsisse indicat, sed etiam tenuem, levem, a quo parum nutrimenti ac succi venerit, ut noster ipse narrat supra c. 45. ubi *persimplicem victum* vocat: qui est *parvus*, non *parcus.* Porro non illa recens manus fuit, quae pro *parcus parvus* rescripsit, sed, ut ipse fatetur, vetus. Nempe librarius scripserat *parco*, dein cum rursus inspexit exemplar suum, vidit *parvo.* Itaque correxit. Ed. pr. habet *cum parvo v.* Fuit forte in MS. *tum.* ERN. Bud. *parvo.*

patientiam delaberetur, suadet « in aliud cubiculum abscedere. » Et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia, advocatis scriptoribus, pleraque tradidit, quae, in vulgus edita eius verbis, invertere supersedeo.

64. At Nero, nullo in Paullinam proprio odio, ac, ne glisceret invidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, servi libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignarae. Nam, ut est vulgus ad deteriora promptum, non defuere, qui crederent, « donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatae cum marito mortis petivisse: deinde, oblata mitiore spe, blandimentis vitae evictam: » cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoria, et ore ac membris in eum pallorem albentibus, ut ostentui esset, multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim, durante tractu et lentitudine mortis,

Suadet in aliud cubiculum abscedere. *Abscedere* MS. Guelf. edd. ante Rhen. omnes. Rhen. e MS. Bud. *abscederet*, quod omnes secuti sunt. Ern. In Bud. est *abscederet* nov. lineola τῷ *r* imposita, quam videtur non attendisse Rhen. unde ad sequaces eius error defluxit.

Invertere supersedeo. Meis, adeoque aliis verbis narrare. *Invertere* idem est, quod commutare, commutatis verbis dicere: non pervertere, corrumpere, ut accepit Rhenanus, qui propterea malebat *innectere*. Sic *oratio conversa et mutata* ap. Cicer. Partit. c. 7. i. e. aliis atque aliis verbis expressa. Ern. Hiller. Rae. 15. pro *invertere* forsan leg. coniicit *inserere* vel *inferre*. Heins. *insertare*.

Inhibere mortem. Ita primus edidit Freinsh. e coniectura Rhenani, idque omnes secuti sunt exemplum, praeter Ryckium. *Imperat* abest a MSS. Flor. (Agr.) Bud. ed. pr. *Inhiberi* contra habent omnes scr. et edd. unde suspicio non levis, *imperat* potius excidisse. Quia Broterius *inhiberi imperat* in tribus MSS. reperit, habentque edd. Put. Rivii etc., cum ipso recepi. *Inhiberi* est impediri. Ern. Quum codd. habeant *inhiberi*, sat clare patet, omissum esse *imperat*, quod in aliis bene suppletur.

Incertum an ignarae. I. e. an ita iam a sanguinis nimia detractione defecerit animo, ut non intelligeret ac sentiret, sibi obligari brachia. Nullo modo cum Acidalio tentandum *ingratae*, pro *invitae*. Ern.

Mitiore spe. C. Agr. *meliore*. glossa.

Et lentitudine mortis. Sic MSS.

Statium Annaeum, diu sibi amicitiae fide et arte medicinae probatum, orat, « provisum pridem venenum, » quo damnati publico Atheniensium iudicio exstinguerentur, « promeret : » adlatumque hausit frustra, frigidus iam artus, et clauso corpore adversum vim veneni. Postremo stagnum calidae aquae introiit, respergens proximos servorum, addita voce: « Libare se liquorem illum IOVI LIBERATORI. » Exin balneo illatus, et vapore eius exanimatus, sine ullo funeris solenni crematur. Ita codicillis praescripserat, cum etiam tum praedives et praepotens supremis suis consuleret.

III. *Multum vitalis spiritus egestum.* Malim *multo v. sp. egesto.*

Guelf. (Bud.) et alii ap. Broterium: edd. Put. Riv. Lips. seqq. At vett. *lenitudine*, vitiose. *Tractu durante* int. sanguinis: qui dicitur *trahi*, cum per venas emittitur. Sensus: cum sanguis nimis diu flueret tardeque effunderetur, adeoque nimis lentam mortem fore appareret. ERN.

Venenum, quo. Cicutam. LIPS.

Frigidus iam artus. Sic habent MSS. Flor. Bud. Guelf. ed. pr. Itaque cum I. Gronovio recepi, cum praesertim et Tacitus et alii historici hunc graecismum non refugiant. Vid. I. F. Gron. ad H. 1, 42. et I. Gron. ad h. l. MSS. Flor. et Bud. etiam *cluso corpore.* Ultima verba male Gruterus pro glossa habet. ERN.

Stagnum calidae aquae. Non solet: et scribit ipse, *in omnem vitam balneo se abstinuisse:* sed nunc usurpat primum et postremum, maturandae morti, et ut sanguis effluerct, vel ut venenum in calidum corpus permearet. *Stagnum* autem intelligit *solium*, opinor. LIPS.

Libare se liquorem. Ita Thraseas moriturus 16, 35. *Libemus, inquit, Iovi Liberatori.* Caussa viris magnis, huius in supremis ioci, a more Graeciae, qui discessuri e convivio libabant Iovi Servatori. Sic isti e vita, Iovi Liberatori. Athenaeus 15, 5. in fragmento, quod Canterus, olim amicus noster, publicavit: τῷ δὲ μετὰ δεῖπνον κεκραμένῳ πρώτῳ προσδιδομένῳ ποτηρίῳ Δία Σωτῆρα ἐπιλέγουσι. Suidas in Ἀγαθοῦ Δαίμ. Ἔθος εἶχον οἱ παλαιοί, μετὰ τὸ δεῖπνον πίνειν Ἀγαθοῦ Δαίμονος, ἐπιξενοφοῦντες ἄκρατον, καὶ τοῦτο λέγειν Ἀγαθοῦ Δαίμονος. Ἄλλοι δέ φασι τὸ πρῶτον ποτήριον οὕτω λέγεσθαι, χωρίζεσθαι δὲ μέλλοντες, Διὸς Σωτῆρος. Adde huc, si vis, plura ab Erasmo in Chil. 2, 8, 1. in Prov. *Servatori tertius.* LIPS.

Balneo illatus. Sicco et laconico, ut videtur: nam addit *vapore exanimatum*, acri illo et ardenti. LIPS. Mox *perscripserat* edd. Puteol. Ber. Alc. ERN. Bud. *prescripserat.*

Cum etiam tum praedives etc. Hoc est, quos scripserat eo tempore, quo adhuc divitias, potentiam, haberet, nondum demotus cura rerum publ. Nam morte denunciata non

65. Fama fuit, Subrium Flavium cum centurionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinavisse, « ut, post occisum opera Pisonis Neronem, Piso quoque interficeretur, tradereturque imperium Senecae, quasi insontibus claritudine virtutum ad summum fastigium delecto. » Quin et verba Flavii vulgabantur: « non referre dedecori, si citharoedus demoveretur et tragoedus succederet: » quia, ut Nero cithara, ita Piso tragico ornatu canebat.

66. Ceterum militaris quoque conspiratio non ultra fefellit, accensis indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem eundem conscium et inquisitorem non tolerabant. Ergo instanti minitantique renidens Scevinus, « neminem, » ait, « plura scire, quam ipsum. »

112. *Quasi insonti sub claritudine.* Cod. Agr. Bene. *sub crimine* H. 2, 26. *insontib.* cod. Med. — 113. *Non referre dedecori. Dedecoris* opinor. Ut *refert meas* et *demovetur* idem cod. Agr.

licuisse testamentum scribere, supra vidimus. Pro *etiam tum* Heinsius et Ryckius *etiam num*, qua correctione et alibi usi sumus. Ern.

Occisum opera Pisonis. Sic MSS. Flor. Guelf. ed. pr. Restituit primus Pichena. Superiores ceterae omnes *ope* (Bud. *opere.*) Mox *insonti claritudine virtutum*, (h. e. propterea, quod virtutibus, sine cuiusquam noxa, ad eam claritudinem, dignitatemque venisset) scripti et edd. omnes praeter Flor. qui habet *insontib'*, et ed. pr. *insontibus:* unde Pichena coniicit *insonti et clar. v.* ut iam coniecerat Acidalius. Ern. Bip. adripiunt *insontibus* Flor. cod. quod optime convenit. Intelligitur *ab insontibus* (crimine necati Neronis) *delecto.* Habet *insontibus* et pr. ed. Amat noster omittere praepositiones *e*, *in*, *ab.* Sic 6, 41. *Macedonibus sitae.* * Bud. *insonti:*

Si cithar. demoveretur. Sic I. Gron. e Flor. bene 13, 15. *demovet Pallantem cura rerum:* ex quo loco et alium supra correximus. Consentiunt MS. (Bud.) Guelf. ed. pr. Etiam sine libris corrigendus locus erat. *Non referre dedecori* est non minui dedecus, non prodesse ad dedecus minuendum. Ern. Ryck. *dedecori* habet pro genit. adiectivi subaudito *quid.*

Accensis quoque indicibus ad prodendum Fenium Rufum. Vocem *quoque* adduut MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. pr. Put. Ber. Alc. Rhen. etc. unde casu excidisse postea puto. Nam in Lips. desidero. Ern. Ex superiori linea huc irrepsisse id particulae puto, delendum omnino.

Renitens Scevinus. Immo *reni-*

Hortaturque ultro, « redderet tam bono principi vicem. » Non vox adversum ea Fenio, non silentium, sed verba sua praepediens et pavoris manifestus, ceterisque, ac maxime Cervario Proculo equite, ad convincendum eum connisis, iussu imperatoris a Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur vinciturque.

67. Mox eorundem indicio Subrius Flavius tribunus pervertitur, primo « dissimilitudinem morum » ad defensionem trahens, « neque se armatum cum inermibus et effeminatis tantum facinus consociaturum : » dein, postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus interrogatusque a Nerone, quibus caussis ad oblivionem sacramenti processisset: « Oderam te, » inquit :

dens ; et statim : *redderet iam bono principi vicem.* Lips. Dudum sic rescribere oportuit. Nam sic MSS. Flor. Guelf. edd. pr. Put, Beroald. In ed. Alciati operarum vitio (nam Beroaldum exprimit) irrepsit *renitens*, idque propagatum usque ad Pichenam. Lipsium modestia critica impediit in textu reponere *renidens.* Adeo saepe magni viri errata typographica per modestiam non audent tollere. Ern. Rhen. *renitens* e Bud.

Verba sua praepediens. MS. Guelf. a man. sec. *propediens.* Item mox *cum Vario Proculo.* Ern. Bud. *praepediens.*

Eorundem indicio. E Flor. Pich. consentiunt MSS. Guelf. (Bud.) ed. pr. Ceteri *eorum.* Copula *et*, post *inermibus* ab eodem inserta, est et in ed. pr. item infra post *auriga* : ubi etiam MS. Guelf. et edd. ante Rhen. habent. (Utrobique in Bud. deest.) MS. Oxon. etiam *inermis* : quod et ipsum recte dici constat, et a nostro alibi haec forma usurpatur, ut H. 3, 6. Ern.

Oblivionem sacramenti. Non temere sacramenti mentio. Nam milites sub impp. ante omnia iurabant in principis salutem. Pulchre Arrianus 1, 14. Τῷ Θεῷ ἴδει καὶ ὑμᾶς ὀμνύειν ὅρκον, οἷον οἱ στρατιῶται τῷ Καίσαρι. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τὴν μισθοφορίαν λαμβάνοντες ὀμνύουσι, πάντων προτιμήσειν τὴν τοῦ Καίσαρος σωτηρίαν, Tertull. allusit docte, ut solet, de Corona militis 11. ubi dissuadet Christiano militiam : *Credimusne, humanum sacramentum divino superduci licere ? et in alium dominum respondere post Christum : et eierare patrem ac matrem et omnem proximum, quos et lex honorari praecepit ?* Nam expressit propemodum formulam ipsam : quam attentus lector hauriet e Suet. Calig. 15, *De sororibus auctor fuit, ut omnibus sacramentis adiiceretur, Neque*

« nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. Odisse coepi, postquam parricida matris et uxoris et auriga et histrio et incendiarius extitisti. » Ipsa retuli verba, quia non, ut Senecae, vulgata erant. Nec minus nosci decebat militaris viri sensus incomptos et validos. Nihil in illa coniuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui, ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi, quae faceret, insolens erat. Poena Flavii Veiano Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi iussit, quam

---

me liberosque meos cariores habeo, quam Caium et sorores eius. Ubi scribendum aio *habebo*. Quod iuramentum Dio etiam communicare cum senatoribus videtur, in acta iurantibus anno novo, de ipso Caio 59, 9. Περὶ δὲ τοῦ Αὐγούστου τοῦ τε Γαΐου τά τε ἄλλα, ὥσπερ εἴθιστο, καὶ ὅτι καὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων, καὶ ἐκεῖνον καὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ προτιμήσουσιν, ὤμοσαν. Apposite ergo hic Nero a milite quaerit, cur, oblitus sacramenti, perditum ire voluerit, in cuius salutem iuraverat. Lips. Post cum Broterio *et auriga*, addita copula, edidi e MS. Corb. Ern. Flor. habet πολυσύνδετον. Sed Bud. ita *p. paricida m. et ux. hauriga ystrio et inc. fuisti.*

Et incomptos, et validos. Assentior Rhenano *incomptos, sed validos*. Lips. Immo *et* firmatur MS. Guelf. edd. vett. omnibus: nec mutandum erat a Pichena sine libris, et *sed* inducendum, quod omnes deinde secuti sunt. Nam saepissime Tacitus *et* sic ponit, restituiturque supra c. 62. Adde notata ad 5, 3. Sed nimis multa exempla observavimus, quae notare supersedimus. Ceterum sententia sumpta est, ut permultae aliae, e Livio 4, 41. *Adversus haec Tempanii oratio incompta fuisse dicitur, ceterum militariter gravis.* Si esset mutandum, scriberem tamen *at*. Ern.

Et validos. Haec desunt in Bud. Rhen. spuria credebat, et leg. putabat *sed incomptos*, non *sed validos*, ut Lipsius refert.

Veiano Nigro tribuno. Tribuni ergo interdum supplicium ipsi manu sua sumebant. Uti supra c. 60. Lateranus *manu Statii tribuni trucidatur*: cui caput incisum esse, ex Arriano didicimus. Et 11, 38. Messallina *ictu tribuni transfigitur*. Apud Senecam etiam scriptum ep. 4. *Caius Caesar iussit Lepidum Decio tribuno praebere cervicem.* Notari volo. Nam alias speculatores fere ad supplicia sumenda destinati: non insignes milites. Lips.

Scrobem effodi iussit. V. Lips. ad 1, 61. Adde Gruterum in Suspicion. libello, unde hic excerptus locus in edd. Gronoviorum. Sed MS. Bud. habuit *angustum*: unde Rhen. fecit *quem F. ut h. et angustum*; quod nunc est, e vet. cod. protulerat Faërnus et recepit Pichena. Sed *quamvis* tamen est in MSS.

Flavius, ut humilem et angustam, increpans, circumstantibus militibus, « ne hoc quidem, » inquit, « ex disciplina. » Admonitusque, fortiter protendere cervicem: « Utinam, » ait, « tu tam fortiter ferias. » Et ille multum tremens, cum vix duobus ictibus caput amputavisset, saevitiam apud Neronem iactavit, sesquiplaga interfectum a se dicendo.

68. Proximum constantiae exemplum Sulpicius Asper centurio praebuit: percunctanti Neroni, « cur in caedem suam conspiravisset? » breviter respondens, « non aliter tot flagitiis eius subveniri potuisse. » Tum iussam

Guelf. Bud. edd. vett. ante Rhen. unde Freinsh. coniiciebat *qua visa*. Ern.

Ne hoc q. inquit, ex disc. Bud. *ne h. q. ex d. inquit.* Tales transpositiones frequentes habet ille codex, quas notare nil attinet. Semel indicasse sufficiat.

Protendere cervicem. Habitum hunc eorum, qui gladio feriendi, describit Panegyristes in Theodosii laudatione 41. *poplitem flectere, cervicem extendere ad plagam fortasse non unam.* Quod supplicii genus tamen ignotum reip. priscae: etiam in militia. Ideo Lucanus 8, 673.... *nondum artis erat caput ense rotare.* Coepit sub impp. statimque in creberrimo usu. A militia coepisse credo, et in milites primo et a militibus usurpatum. Suet. Calig. 32. *Miles, decollandi artifex, quibuscumque e custodia capita amputabat.* Seneca de Ira 1, 16. *Damnatus extra vallum deductus est, et iam cervicem porrigebat, cum subito apparuit ille commilito, qui occisus videbatur. Tunc centurio supplicio praepositus condere gladium speculatorem iubet.* Et exempla obvia post Augustum. Honestior autem poena gladii, quam securis, ab eaque mente illam Antonini Caracallae vocem capio apud Spartian. 4. cum securi Papinianus occisus esset: *Gladio te exsequi oportuit meum iussum.* Xenophon eleganter de Cyri expedit. 2, 6. de caede Menonis Thessali: Μετὰ δὲ τὸν τῶν ἄλλων θάνατον στρατηγῶν τιμωρηθεὶς ὑπὸ Βασιλέως ἀπέθανεν, οὐχ ὥσπερ Κλέαρχος καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί, ἀποτμηθέντες τὰς κεφαλάς, ὅπερ κάλλιστος θανάτων ἐδόκει εἶναι, ἀλλὰ ζῶν αἰκισθεὶς ἐνιαυτόν, ὡς πονηρός, λέγεται τελευτῆς τυχεῖν. Lips. *Admonitusque* est e MS. Flor. a Pichena. sic et ed. pr. Ceteri scr. (Bud.) et edd. veteres sine copula. Ern.

Sesquiplaga interfectum. Caligulae praeceptum: *Ita feri, ut mori se sentiat.* Lips. Suet. 30.

Subveniri posse. Legi voluit *obveniri* optimus et doctissimus Faber, Sem. 2, 16. interpretaturque resisti et obviam iri. Probabili per

poenam subiit. Nec ceteri centuriones in perpetiendis suppliciis degeneravere. At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque consul in crimen traheretur, violentum et infensum ratus: sed ex coniuratis consilia cum Vestino non miscuerant, quidam, vetustis in eum simultatibus, plures, quia praecipitem et insociabilem credebant. Ceterum Neronis odium adversus Vestinum ex intima sodalitate coeperat, dum hic ignaviam principis penitus cognitam de-

114. *Violentum et infensum ratus. Aversatus forte.*

se coniecturae fidem demit Suetonius, qui ad haec ipsa verba respiciens scripsit c. 36. *Cum quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tanquam aliter illi non possent, nisi morte, succurrere, dedecorato flagitiis omnibus.* Et clare Dio, qui 62, 24. vertit: ὅτι ἄλλως σοι βοηθῆσαι οὐκ ἠδυνάμην. Sententia ergo animosior tenenda, ex horum scripto et interpretamento, videtur. LIPS. Cicero de Verr. 1, 3. *ut ego hunc unum eiusmodi reum post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret.* Seneca ep. 77. *Hoc istis respondendum est, quibus succursura mors est.* Noster 6, 49. *Perpulisset iuvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret.* GRON. Ceterum libri variant inter *potuisse* et *posse*. Illud melioribus libris nititur: est enim in MSS. Flor. Guelf. edd. primis: et convenit Graecis Dionis, qui habet ἠδυνάμην. Dionem autem e Tacito hausisse, supra notatum est. *Posse*, a Rhenano e Bud. editum, propagatum est usque ad Pichenam: et aptius est, magisque concutit loco Suetonii. Mox *degeneravere* MSS. ed. pr. Rhen. (e Bud.) et seqq. i. e. se degeneres et timidos ostendere *Denegavere* vitiose Putcol. Riv. Ber. Alc. ERN.

Sed ex coniuratis. Haec est lectio vett. librorum Flor. Guelf. Oxon. etc. Etiam ed. pr. *et coniuratis*, vitio operarum pro *ex*. Ordo verborum est, quidam ex coniuratis, vetustis in eum simultatibus, consilia non miscuerant, plures etc. Itaque non dubitavi recipere pro vulgato *coniurati*. Secutus est Broterius. Probat etiam valde I. Gron. sed non recepit; recepturus, haud dubie, si plurium librorum consensum cognitum habuisset. Modus loquendi iam supra notatus est. Etiam infra c. 71. pro *e tribunis Granius*, quidam dedere *et tribunus*. ERN. Bud. *et coniurati*, quae copula sane male posita ostendit aliter legendum. Mox Bud. *Neroni.*

Ex intima s. MSS. Reg. Corb. ed. pr. *ex nimia*. Vulgatum melius. ERN. Bud. *ex intima*. Quod rectius omnino, ut e seq. *penitus* patet. Servant quoque Brot. et Lall. Secus

spicit, ille ferociam amici metuit, saepe asperis facetiis illusus; quae, ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. Accesserat repens caussa, quod Vestinus Statiliam Messallinam matrimonio sibi iunxerat, haud nescius, inter adulteros eius et Caesarem esse.

69. Igitur, non crimine, non accusatore existente, quia speciem iudicis induere non poterat, ad vim dominationis conversus, Gerelanum tribunum cum cohorte militum immittit: iubetque « praevenire conatus consulis, occupare velut arcem eius, opprimere delectam iuventutem: » quia Vestinus imminentes foro aedes decoraque servitia et pari aetate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleverat conviviumque cele-

visum Bip. qui provocant ad Mart. 12, 34.

Ferociam amici. Haud dubie *animi.* Lips. Immo *amici* verum est. (Sic Bud.) Metuebat hominem, qui etiam amicus tamen ferocia in amicum uteretur. Et Tacitus semper ferociam simpliciter dicit. Mox dedi *repens caussa* e Guelf. et ed. pr. et vett. omnibus, (sic et Bud.) quod, ut saepe alias, vitio operarum mutatum in *recens*, in ed. Lips. Ern.

Statiliam Messallinam. Quae postea Neroni uxor. Sueton. 35. Lips. Cf. Ryck. ad 2, 1.

Et Caesarem. Sic Rhen. dedit e Bud. Legebatur prius *ad C.*

Quia speciem iudicis induere non poterat. Iudicis verum est, atque ita habent Guelf. Puteol. Beroald. Alc. At (Flor. et Agr. et) ed. pr. *indiciis*, vitiose. Rhen. (e Bud.) edidit *indicii:* male. Freinsh. *iudicis* restituit (ex ed. Ven.). Deinde Guelf. *inducere*, solenni varietate. Ern. Bud. *induere.* Rhen. *indicis* non spernendum iudicabat Ryck. sed is dabat *indicii.*

Gerelanum trib. Reinesius in margine coniicit *Ceretanum.* Ern.

Decoraque servitia et pari aetate. Existimo, paedagogia describit: id est, coetum elegantium puerorum, quos composita veste, facie, capillis, in publico habebant: et plerumque una aetate. Sic dicta, quia sub paedagogo. Martialis 3, 56, 30. *Et, paedagogo non iubente, lascivi Parere gaudent villico capillati.* Plura super istis in Excursu B. Lips. Copulam *et* non habet Bud.

Conviviumque celebrabat. Sic MSS. Flor. Guelf. ed. pr. Recte. Nam sequitur *exsurgit* sc. e convivio. Non ergo *celebrarat*, ut Puteol. Ber. Alc. unde Rhen. (sed e Bud.) fecit *celebrat.* Vetus restituit Pichena. Ern.

brabat, nihil metuens, an dissimulando metu: cum ingressi milites, « vocari eum a tribuno, » dixere. Ille, nihil demoratus, exsurgit, et omnia simul properantur: clauditur cubiculo, praesto est medicus, abscinduntur venae, vigens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce, qua semet miseraretur. Circumdati interim custodia, qui simul discubuerant, nec, nisi provecta nocte, omissi sunt, postquam pavorem eorum, ex mensa exitium opperientium, et imaginatus et irridens Nero, « satis supplicii luisse, » ait, « pro epulis consularibus. »

70. Exin M. Annaei Lucani caedem imperat. Is, profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque et paullatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc et compote mentis pectore, intelligit, recordatus carmen a se compositum, quo vulneratum militem, per eiusmodi mortis imaginem obiisse tradiderat, versus

115. *Exin Manenii et Lucani caedem.* Sic cod. Agr.

An diss. metu. Sic Rhen. e Bud. Legebatur prius *aut.*

Miseraretur. Bud. male *miseretur.*

Omissi sunt. Sic MSS. Flor. Guelf. ed. Puteol. quod recepi, etsi alterum *emissi*, quod reliquae edd. habent, etiam bonum sensum habet. Sed *omissi* melius, quia maxime hic respicitur ad discessum custodiae. Omissi sunt ergo a custodibus. Verbum *omittere* et nostro et aliis dicitur de iis, quae non custodimus, ut *munimenta omittere* 4, 51. Ern. Rhen. *emissi.* Bud. tamen *omissa*, vitiose licet pro *omissi.*

Ex mensa exitium opperientium. Non dubitavimus servare *ex mensa*, quod e coniectura Franc. Medicis recepit Freinsh. Firmant MSS. Flor. (Agr.) Guelf. edd. ante Rhen. omnes, qui habent *et mensae.* Rhenanus edidit cum seqq. *imminens*, quod sane hic friget: non imminebat exitium, sed opperiebantur velut imminens. Ern. Bud. habet *in mense*, hic emendatio Rhenani, cui vulg. *et mensae* enorme mendum est visum. Secus iudicat Ryckius. Non dubium tamen, quin *ex mensa* vera sit lectio.

M. Annaei. Sic feliciter restituit Rhen. (ex ingenio.) Libri omnes varie corrupti in hoc nomine. Ern.

Versus ipsos retulit. Sunt haud dubie isti 3, 635. *Scinditur avulsus, nec sicut vulnere sanguis Emicuit lentus, ruptis cadit undique venis. Discursusque animae diversa in membra meantis Interceptus*

ipsos retulit: eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac et Quinctianus et Scevinus, non ex priore vitae mollitie, mox reliqui coniuratorum periere, nullo facto dictove memorando.

71. Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, genua ipsius advolvi et dextram osculis fatigare. Atque ille, gaudium id credens, Antonii Natalis et Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur: Milichus, praemiis ditatus, *Conservatoris* sibi nomen, graeco eius rei vocabulo, adsumpsit. E tribunis Granius Silvanus, quamvis absolutus, sua manu cecidit: Statius Proximus veniam, quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corrupit. Exuti dehinc tribunatu Pompeius, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Statius Domitius, « quasi principem non quidem odissent, sed tamen existimarentur. »

116. *Atque ille gaudium id credens.* Id abest a cod. Agr. Forte: *gaudio, ut vero, credens* —117. *Vanitate exitus corrupit.* An *immanitate!* Forte postea occisus. H. 3, 85. de Vitellio: *deformitas exitus misericordiam abstulerat.*

aquis. Lips. Vertraoius credebat intelligi versus 9, 805—814.

Quinctianus. Bud. *Quintilianus.*

Ornare lauru domum. De hoc ritu v. Plin. 15, 30 (39.)

Genua ipsius. I. e. Neroois: quod non oolassem, oisi Pichenam ad deos retulisse viderem. Et est exquisitior ratio huios prooomiois pro nomine osurpaodi, cum ex oppositione intelligi, ad quod referatur, potest. Opponuotur *dii* et *ipse*. Sic saepe Graeci. Auctor Homerus 3. Iliad. α. ψυχὰς.... αὐτοὺς, *ipsos* i. e. corpora. Ern.

E tribunis Cranius S. Bud. *Et tribunus Gaius.*

Vanitate exitus corrupit. Faërnus *velocitate* legebat pro *vanitate*, quod Ursinus probabat. (*et D. de Lamalle.) Probarem et ego, si libri auctoritate niteretur. Sensus enim commodus: mors paullo post consecuta irritam veoiam fecit. Sed vulgatum eodem modo accipere licet: quamquam verbum *vanitate* aliquid amplius iodicare videtur, nempe in qoo culpa fuit Statii, ut sensit etiam Mullerus. Ern.

Sed t. existimarentur. Haec est

Novio Prisco, per amicitiam Senecae, et Glitio Gallo atque Annio Pollioni, infamatis magis, quam convictis, data exsilia. Priscum Antonia Flacilla coniunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum et integris opibus, post ademptis: quae utraque gloriam eius auxere. Pellitur et Rufius Crispinus, occasione coniurationis, sed Neroni invisus, quod Poppaeam quondam matrimonio tenuerat, Virginium Flaccum et Musonium Rufum claritudo nominis expulit. Nam Virginius

118. *Infamatis magis.* Forte *insimulatis* vel *damnatis*, ut 16, 14.

lectio omnium scriptorum et edd. ante Pichenam. *Extimarentur* de more scriptum in MSS. (Bud. quoque) et edd. primis. Pichena de sola coniectura dedit *extimerentur:* quod omnes post eum edidere, cum sit ab sententia alienum. Si non oderunt principem, quare extimeutur? At etiam ii non ferendi, qui putantur odisse principem. Ern. Rhen. bene *extimarentur* reddidit *existimarentur.* Bip. praeferunt *extimerentur.*

Novio Prisco, per a. In MS. Guelf. manus sec. *Naevio. Novius Priscus* occurrit ap. Gruterum p. 104, n. 6. Ryckius et alii dedere *Novio.* Sed pro *per* legendum videtur *propter.* Vix enim credam dici recte: *exilium datur per amicitiam.* Compendium scripturae locum corruptioni fecit, unde saepe haec verba confusa. Vid. Drakenb. ad Liv. Epit. 84. Ern. Bud. *Novio Prisco per* id est ob. *am. S.* Sic 1, 24. *per officium.* Cf. index.

Egnatia Maximilla. In NN. apud Ursinum occurrit *Egnatius Maxsumus.* Cf. Spanh. de Praest. NN. t. 2. diss. 10, p. 71.

Rufius Crisp. Flor. Bud. *Rufrius.* Agr. *Ruffrius.* Sed v. 12, 42. 13, 45.

Quae utraque gloriam eius auxere. Sic dedimus e MSS. et edd. vett. Ante erat *eis*, quod sive casu irrepsit, sive culpa eius, qui hoc ad utramque pertinere putabat. Primum reperi in ed. Lips. sed sine admonitione. *Eius* etiam Broterius edidit (* et D. de Lamall.). Ceterum non negem, mihi *quae utraque* duriora videri. Et quorsum additum *utraque* dicamus? An forte fuit a Tacito: *magnis utraque pr.... quae gloriam eis auxere.* Ern. Bud. *eius.*

Verginium Rufum. Mancus locus: censeoque immissa voce legendum *Verginium et Musonium Rufum;* aut *Verginium et Rufum.* Ecce enim de Musonio caussam statim subiecit eius pulsi: et Dio 62, 27. narrata coniuratione, Ῥοῦφος μέντοι Μουσώνιος, inquit, ὁ φιλόσοφος ἐπὶ τούτοις ἐφυγαδεύθη. Sed Verginius iste quis est? Non enim ille, opinor, illustris, de cuius exsilio non apud Tacitum, non apud Plinium usquam lectum. Et quomodo potuit? qui Germaniae et legionibus praefuit his ipsis annis? Fuerit ergo eius aevi Rhetor, quem Persii vetusta vita

studia iuvenum eloquentia, Musonius praeceptis sapientiae, fovebat. Cluvidieno Quieto, Iulio Agrippae, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Iulio Altino, velut in agmen et numerum, Aegei maris insulae permittuntur. At Cadicia, uxor Scevini, et Caesonius Maximus Italia prohibentur, reos fuisse se, tantum poena experti. Atilla, mater Annaei Lucani, sine absolutione, sine supplicio dissimulata.

72. Quibus perpetratis Nero, et concione militum habita, bina numum millia viritim manipularibus divisit, addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex

commemorat. *Studuit*, inquit, *apud grammaticum Remmium Palaemonem et apud rhetorem Verginium Flaccum.* Ubi tamen vetustus codex B. Vulcanii *Flavum* habet. Est ille ipse, de quo Fabius 3, 1, 21. *Scripsit de eadem materia* (Rhetoricorum) *non pauca Cornificius, Celsus et Laenas et aetatis nostrae Verginius, Plinius, Rutilius:* nominatque et alias. Lips. Bip. *Virginium Fl. et Musanium Rufum. Musanii* nomen addendum, patet e seq. De eo Philostr. v. Apoll. 4, 12. 7, 16. *Virginius* apud Quinctil. et alibi memoratur, 3, 6, 44. 4, 1, 23. 7, 4, 24 et 11, 3, 126. ubi Flavius cognominatur. Hinc emendatio Bip. quam sequor. *Virginium* in *Verginium* mutarunt librarii ut *Virgilium* in *Vergilium*. Bud. habet *Virginium Ruffum.* Ceterum cognomen potius *Flaccus* fuerit, ut est in vita Persii. Nam *Flavius* nomen gentis esse solet; est tamen et cognominis loco c. 50.

Caesenius Maximus. Scrib. *Caesonius*, et Martiali ab hac historia faeneranda lux 7, 43. ad Ovidium quendam: *Maximus ille tuus, Ovidi, Caesonius hic est, Cuius adhuc vultum vivida cera tenet. Hunc Nero damnavit, sed tu damnare Neronem Ausus es, et profugi, non tua fata, sequi. Aequora per Scyllae magnus comes exulis isti, Qui modo nolueras consulis ire comes. Si victura meis mandantur nomina chartis, Et fas est cineri me superesse meo: Audiet haec praesens venturaque turba, fuisse Illi te, Senecae quod fuit ille sua.* Ubi discis, et consulem fuisse hunc Caesonium, et inter Senecae amicos. Quae caussa certe damnationis. Lips. Recepit Pichena primus. Ern. Adde et sequens epigramma 44. Bud. habet *Cesenius.*

Atilla, mater. MS. Bud. Fl. ed. pr. *Acilia.* (Agr. *Acillia.*) Guelf. a pr. m. *Atinia*, sec. *Atilia*, ut habent vett. edd. Puteol. Ber. etc. Ern. Respice ad c. 56.

In supplicio. Romana editio *sine absolutione, sine supplicio*, probissime. Lips. Sic et MS. Fl. *sine suppl.* unde rec. Pich. Ern. Bud. *in supplicia.*

Addiditque sine pretio frumentum. Suet. Neron. 10. *Constituit*

modo annonae utebantur. Tum, quasi gesta bello expositurus, vocat senatum et triumphale decus Petronio Turpiliano consulari, Cocceio Nervae praetori designato, Tigellino praefecto praetorii tribuit, Tigellinum et Nervam ita extollens, ut, super triumphales in foro imagines, apud palatium quoque effigies eorum sisteret. Consularia insignia Nymphidio: de quo, quia nunc primum oblatus est, pauca repetam. Nam et ipse pars romanarum cladium erit. Igitur matre libertina ortus, quae corpus decorum inter servos libertosque principum vulgaverat, ex C. Caesare se genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus et et torvo vultu erat: sive C. Caesar, scortorum quoque cupiens, etiam matri eius illusit.

73. Sed Nero, vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum et collata in libros

119. *Quadam habitu. Quodam* cod. Agr. Lege *eodem.*

praetorianis cohortibus frumentum menstruum gratuitum. Severus imp. modum frumenti etiam auxit, de quo Herodianus, 3, 25. Καὶ τὸ σιτηρέσιον αὐτοῖς πρῶτος ηὔξησε, καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς χρήσασθαι ἐπέτρεψε. Iterumque Antoninus eius F. patrata caede Getae. Idem scriptor 4, 9. Προστίθησι δὲ τῷ σιτηρεσίῳ ἄλλο τοῦ τελουμένου ἥμισυ. Lips.

Petronio Turpiliano. Hoc verum. Scr. (in his Bud.) et edd. vett. *Turpiano*, male, ut patet e libro superiori c. 29. (et 39.). Mox *apud palatium quoque* MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. qui (e Bud.) primus *quoque* post *eorum* posuit: restituit Pichena. Denique *dedit etiam* ante *consularia* abest a MSS. Flor. (Bud.) Guelf. edd. pr. Puteol. unde recte deletum a Bernecc. Primus dedit Beroaldus, nescio unde, aut quo casu, cum alias Puteolanum sequatur. Ern. Pro *praefecto pr.* Bud. habet *praefecturam praetorii.* Verum ea dignitate iam erat ornatus. Cf. 14, 51. Nec nexus verborum id admittit.

Forte quadam. Bud. *sorte quadam*, ut ap. Liv. 36, 35. Sed utrumque recte dicitur. Nam et ap. Liv. 1, 4. legitur *forte quadam.*

Vocato senatu. Haec verba mihi suspecta sunt, quia iam paucis versiculis ante senatum Nero vocasse dicitur. Si de alio conventu senatus hic sermo, quod non abnuam, tamen non credibile mihi, haec verba esse ab elegante scriptore. Saltem addidisset *iterum*, aut aliud quid. Ern.

indicia confessionesque damnatorum adiunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, « tanquam viros insontes ob invidiam aut metum exstinxisset. » Ceterum coeptam adultamque et revictam coniurationem, neque tunc dubitavere, quibus verum noscendi cura erat, et fatentur, qui post interitum Neronis in urbem regressi sunt. At in senatu cunctis, ut cuique plurimum moeroris, in adulationem demissis, Iunium Gallionem, Senecae fratris morte pavidum et pro sua incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens, « hostem et parricidam » vocans; donec consensu patrum deterritus est, « ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur, neu composita aut obliterata mansuetudine principis novam ad saevitiam retraheret. »

120. *Tanquam viros et insontes.* Puto *tanquam invisos, sed insontes* : vel *invisos, ut sontes.* 16, 10. *invisi principi.* — 121. *Neu compositum aut obliteratam mansuetudinem.* Sic cod. Agr.

Tanquam viros insontes. MSS. Flor. (Bud. Agr.) Guelf. et edd. vett. magno consensu *viros et insontes*: unde Freinshemio placebat *claros et insontes.* Faërnus autem addit *claros*: quod probo. Ern. Bip. emendant *veros*, id est sinceros, iustos, *et insontes.* Mox Bud. *nec tunc.*

Et fatentur. Ergo, quo tempore Tacitus ista scripsit, ii adhuc vixere. Quod ni sit, legendum *fatebantur*: idque mihi vero similius videtur. Pro imperfecto praesens irrepsisse in Tacitum, non uno loco vidimus. Ern.

Ut cuique plurimum moeroris. E iactura suorum scilicet. Hi maxime effusi in adulationem, ne dolere viderentur. Ern.

Iunium Gallionem. Quem Nero post interfecit. Dio 58, 18. In Eusebio autem clarius: *Iunius Annaeus Gallio, frater Senecae, egregius declamator, propria se manu interfecit: mortem eius Nerone in suam praesentiam differente.* Hoc confert illud Chronicon in annum hunc eundem, quo Lucanus et Seneca occisi. Mirum, in Tacito nihil esse, si tamen hoc tempore ea caedes. Lips. Ultima verba Eusebii male addita. V. Ryck. ad h. l. qui Gallionem, cum Usserio et aliis, putat esse eum, cuius in Actis Apostol. 18, 12. mentio. Ern.

Neu compositam et obliteratam mansuet. etc. Prave scriptum, et in contumeliam Neronis. Valde scilicet principem laudent, si obliteratam clementiam eius dicant, id est, abolitam et sepultam. Ne dubita scribere: *composita et obliterata mansuetudine principis.* Hoc volunt,

74. Tum « dona et grates deis » decernuntur, « propriusque honos Soli, (cui est vetus aedes apud circum, in quo facinus parabatur) qui occulta coniurationis numine retexisset: utque circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensisque Aprilis *Neronis* cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur eo loci, ex quo Scevinus ferrum prompserat. » Ipse eum pugionem apud Capitolium sacravit, inscripsitque IOVI VINDICI,

122. *Tum decreta dona. Decora* Iuret. ad Symmach. 8, 26. Lege *decreto dono et grates*.

ne ea, quae obliterata iam essent et tantum non deleta ex animo principis, ille renovaret, et novae saevitiae materiem suggereret. Lips. *Compositam aut* vel *et obliteratam mansuetudinem* scr. et edd. omnes. Lipsii correctionem recepere inde a Bernecc. omnes. Possis etiam coniicere, excidisse *re*, cum scriptum fuisset *neu composita re et obliterata*, *mansuetudinem p. n. a. s. retraheret:* inde *compositam et obliteratam* facta, ut ad *mansuetudinem* referrentur. Ern. Bip. *neu compositam*, id est pacatam *aut obliteratam* id est ultione criminum obscuratam *ad n. s. r.* Sed Lipsii correctio absque dubio optima, planissima. In codd. frequenter per errorem ablativis in fine lineola accusativi index imposita, quod omnino hic in Bud. factum, et dubio procul in aliis.

Decreta dona et grates deis decernuntur. Tò *decernuntur* redundat, ut opinor. Lips. Dubius sum tamen, utrum *decreta* an *decernuntur* aboleam: neque enim minus belle: *Tum dona et grates deis decernuntur.* Gron. Iac. Gronovius aliter succurrere voluit, legendum censens: *tum cetera dona.* Male. Nam quae supra c. 71. Milicho, Petronio, aliis data, *dona* vocari non possunt. Intelliguntur dona diis data, quae cum supplicatione (nam de ea capiendae *grates*) iunguntur et ap. Liv. 36, 2. *Dona et grates diis* sunt, quae ibi dicuntur *supplicatio et dona ad omnia pulvinaria.* Ceterum non abhorret animus, in *decreta* latere aliud verbum, quod nondum mihi succurrit. Lipsianam rationem defendere licet e 16, 1. ubi temere additum *latuerint* post *occulta.* Ern. Iuretus volebat *decora dona.* Hiller. Rac. 18. *discreta.* Tollo *decreta.*

Aedes apud circum. De qua Tertull. de Spectaculis 8. Lips. Post *mensis quoque A.* MSS. Reg. Corb. ed. pr. quod recepit Broterius. Ern. et Bip. Bud. *mensisque.* Parum interest.

Apud Capitolium sacravit. Ritu veteri et recepto. Suet. Cal. 24. *Tres gladios, in necem suam praeparatos, Marti ultori, addito elogio, consecravit.* Idem Vitellio 10. *Pugionem, quo se Otho occiderat, in Agrippinensem coloniam misit, Marti dedicandum.* Dio in Antonino

In praesens haud animadversum: post arma Iulii Vindicis, ad auspicium et praesagium futurae ultionis trahebatur. Reperio in commentariis senatus, Cerialem Anicium, consulem designatum, pro sententia dixisse, « ut templum D. Neroni quam maturrime publica pecunia poneretur. » Quod quidem ille decernebat, tanquam mortale fastigium egresso et venerationem hominum merito, quorundam dolo ad omina sui exitus

123. *Ad auspicium praesagium.* Bene cod. Agric. — 124. *Et venerationem item hominum merito, quod ad omen futuri sui exitus vertebatur.* Pro *item* lego *venerationem in vita numinum merito.* Tum: *more quorumdam ad omen subdolum citi exitus verteretur.* Sic *more famae.* Vide Indicem in *more* et in *subdolus.*

Caracalla: 77, 23. Καὶ τὸ ξίφος, δι' οὗ τὸν ἀδελφὸν ἀπεκτόνει, ἀνέθηκε τῷ θεῷ ἐτόλμησε. Sed et apud Graecos Olympias *gladium, quo rex* (Philippus) *percussus erat, Apollini sub nomine Myrtales consecravit,* ait Iustinus 9, 7. Tertull. pulchre de Resurr. carnis: *Gladius bene de bello cruentus, et melior homicida, laudem suam consecratione pensabit.* Lips.

In praesens haud animadversum. Sensus: Tunc quidem (παρὰ χρῆμα, ut Xenophon, aliique) nemo animum advertit, et praesagium aliquod in ea re notavit. Acidalius addebat *quod.* Freinsh. melius *id;* sed neutrum necessarium puto. Vulgatum Taciti mori aptius. Ern.

Post arma Iulii Vind. Suet. 40.

Venerationem hominum. Muretus et Ursinus corrigebant *numinum.* Iac. Gronovius *caelitum. Numinum* placebat etiam Schurzfleischio. Oppositionis lex tale quid desiderat. *Mortali fastigio* opponitur *veneratio numinum.* MSS. et edd. vett. addunt *item* ante *hominum:* quod sustulit Rhenanus. Broterius e MS. Reg. et sensu dedit *veri. deum.* Non male. Ern. Illud *item* ortum erat e vitiosa scriptura, quam Bud. servat *veneratio item hom.* pro *venerationem hom.* Non video, quomodo Rhen. asserere potuerit, *item* non esse in libro manuscripto. Ipse dedit *venerationem*, emendans scil. Bip. sic locum constituunt: *et ven. merito: item, hominum quorundam ad omina dolo*, i. e. inani sollertia rebus, ubi evenere, omina quaerendi, *in signum exitus*, praesagium mortis, *verteretur.* Mihi simplicior longe emendatio in mentem venit, quam Hillero etiam placuisse video Rsc. 19. *quorundam dolo ad omina sui exitus verteretur*, vel, ut Hill., *vertebatur.*

Quod ad omina olim sui exitus vertebatur. Liquida apertaque sententia. *Olim* tantum sit significatione futuri: quod pueris non ignotum. At nostri critici (Rhen. sic coniectabat) ex Budensi codice *quod clam ad omen ac dolum* legunt, non sine meo risu. Lips. Suspicabar ex scriptura Flor. *Fuerunt tamen, quos id omen propinqui exi-*

vertebatur. Nam deum honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.

tus adverteret. Tertio enim post anno periit. H. 2, 70. *Laetus ultro et tam propinquae sortis ignarus.* Et c. 5. *exitu demum Neronis positis odiis in medium consulere.* Item c. 48. *mereri se festinato exitu clementiam victoris.* Gron. Scriptura Fl. est: *quorundam ad omnia dolum sui exitus verteretur.* Sic et Bud. et Guelf. nisi quod hic *dolo*, ed. pr. *solum.* Lectio vulgata est a Puteolano. In *quorundam* putem latere aliud quid. Nam *quod* hic durum et parum aptum. Broterius dedit *q. a. o. solum sui e. v.* quod nullo modo placet. Ern.

Nam deum honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit. Tertull. pulchre et apposite huic rei Apol. 34. *Si non de mendacio erubescit eiusmodi adulatio, hominem deum appellando: timeat saltem de infausto. Maledictum est, ante apotheosin, deum Caesarem nuncupare.* Lips. Falsum id in Augusto, liquet ex Horatio et Manilio, inquit Huetius. At vir doctiss. non attendit, Augustum quidem poëtis dictum esse deum et in provinciis aras et sacra habuisse; verum non in urbe. Neronem in provinciis adpellatum fuisse deum, testatur numus ex aere minimo, ab Harduino laudatus in Selecta opera p. 724. ΝΕΡΩΝ ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΘΕΟΣ capite laureato. Ex aversa parte ΙΟΥΛΙΟϹ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟϹ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ. Sic Broterius.

C. CORNELII TACITI

ANNALIVM

LIBER SEXTVS DECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1, 2. *Illudit fortuna vanitati Neronis per Bassum, qui thesaurum in Numidia defossum iactat, quem* 3. *Nero frustra quaerit.* 4. *Lustrali certamine victoria cantus oblata Neroni et corona facundiae.* 5. *In eo spectaculo auditorum molestia et Vespasiani periculum.* 6. *Poppaeam mortuam laudat Nero apud rostra.*

7—9. *Pulsi Cassius et Silanus necantur.* 10, 11. *L. Vetus cum Sextia socru et Pollutia filia perit.* 12. *Accusatoris praemia. Mensium nova nomina.* 13. *Turbine ventorum vastata Campania. Pestilentia. Lugdunensem cladem princeps solatur.* 14, 15. *Sosiani fraude Chaldaeorum consultores, P. Anteius et Ostorius Scapula, delati mortem iussi properant.* 16. *Taciti super tot cladibus querelae.* 17. *Rufius Crispinus coactus se interficit. Mella falsis literis circumventus, similique arte Cerialis.* 18, 19. *C. Petronius, erudito luxu notus, Tigellini invidia exosus, venas sibi incidit, flagitia principi codicillis exprobrat.* 20. *Inde Siliae exsilium.*

21, 22. *Thraseam Paetum accusant Cossutianus et Eprius;* 23. *Baream Soranum Ostorius Sabinus.* 24. *Ad Neronem codicillos dat Thrasea. Is patres vocari iubet.* 25, 26. *Consultat Thrasea, an in curia defensionem tentet.* 27. *Nero senatum armis obsidet, in frequentiam patrum arguit.* 28, 29. *Marcellus Eprius Thraseam, Helvidium, Agrippinum, Montanum,*

30. *Ostorius Baream cum filia Servilia accusant.* 31. *Eorum miserabilis defensio in senatu.* 32. *Egnatius pseudostoicus perfide in Soranum agit; cui* 33. *Cassius Asclepiodotus egregiam fidem praestat. Thraseae, Sorano, Serviliae datur mortis arbitrium. Helvidius, Paconius, Italia pulsi. Montanus patri concessus. Accusatores remunerati.* 34, 35. *Thrasea libat Iovi Liberatori. Anni unius haec gesta, quia reliqua libri Fatum invidit,*

C. SUETONIO, L. PONTIO TELESINO, COSS.

1. Illusit dehinc Neroni fortuna, per vanitatem ipsius et promissa Cesellii Bassi; qui origine Poenus, mente turbida, nocturnae quietis imaginem ad spem haud dubiam retraxit: vectusque Romam, principis aditum emercatus, expromit, « repertum in agro suo specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur,

COMMENTARIVS.

Et promissa. Ita e Flor. Pichena edidit. Idemque (in Bud. et) a manu pr. fuit in MS. Guelf. estque in MSS. tribus ap. Broterium, ed. (Ven.) Puteol. Riv. At edd. pr. Beroald. *ex promisso*, quod etiam est a manu sec. in Guelf. Reg. et edd. omnibus usque ad Pichenam. Lectionem MS. Fl. dubiam facit tamen Iac. Gronovius: non quo ipse aliam notarit, sed, quod frater *et promisso* notavit, quod ille Tacito non indignum docet. In quo non fallitur. Sed frater fortasse falsus est. Argumentum e Beroaldo nihili est. Falsum enim, eum hos libros e Flor. edidisse. Ceterum, si *et promisso* libri idonei certa auctoritate firmaretur, id praeferrem. Ern. In Regio quoque cod. Lall. reperit *ex promisso*, putatque Tacitum dedisse *et promisso*, ut 1, 2. *quum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent.* Mox c. Agr. *et principis.*

Mente turbida. I. e. male sana, furiosa: pro quo verbo *turbidus* saepe apud poëtas dicitur. In MS. Guelf. marg. pro varia lect. notatur *torvida.* Sed est idem verbum alia et inusitatiori scriptura. *Bassum* equitem rom. vocat Sueton. Ner. 31. *Retraxit* pro more istius aetatis pro simplici *traxit* dicitur, quod alias in hac forma dicitur. V. ad Suet. Aug. c. 77. Ern.

non in formam pecuniae, sed rudi et antiquo pondere. Lateres quippe praegraves iacere, adstantibus parte alia columnis: quae per tantum aevi occulta augendis praesentibus bonis. Ceterum, ut coniectura demonstraret, Didonem Fenissam, Tyro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret, aut reges Numidarum, et alias infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur.»

2. Igitur Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis, per quos nosceret, an vera

1. *Adstantibus parte alia columnis. An sustinentibus penetralia?* Cod. Agric. *columnis, quae nihil portant, verum occultandis praesentibus bonis.* — 2. *Et alias infeusi.* Forte *ei.*

Praesentibus bonis latuerint. Latuerint non est in MSS. Flor. Bud. ed. pr. et bene deletum. Non opinor *occulta* addidisset Tacitus, si *latuerint* dedisset: quod ceterum est in MS. Guelf. edd. (Ven. et) ceteris omnibus, usque ad Bernecc. Ern.

Demonstret. Sic legitur hodie e coniectura Freinshemii cum in omnibus scr. (Bud. quoque) et edd. sit *demonstrat*: quod vitiosum esse, dubitari non potest. Sed in Guelf. syllaba ultima erasa est, et in litura scriptum *t*, fuitque, quantum oculis adsequi licuit, *demonstrarit* vel *demonstraret.* Hoc verum puto. Syllabam illam imperfecti saepe in MSS. Taciti excidisse, saepe monuimus. Secutus nos est Broterius. Ern.

Didonem Fenissam. Haec scriptura est MS. Flor. (et Bud.) quae et in edd. Lips. Freinsh. Gronoviorum reperitur, et a I. Gronovio defenditur. MS. Guelf. (et Agr.) *Poenissam*, et edd. vett. omnes. (et Ryck.) Ex eodem Flor. I. Gronov. (et Heins.) dare voluit *Dido*, quae forma est ap. Virg. Aen. 4, 383. sed operae non paruerunt. Ern.

Nec missis visoribus. Ita *invisores* Apuleius dixit, etsi alio quodam sensu, 1. Florido: *Si quis forte in hoc pulcherrimo coetu ex illis invisoribus meis malignus sedet.* Mirum, ni Sallustio quoque haec vox restituenda apud Fabium 9, 3. *Unde usque eo processum est, ut non poeniturum pro non acturo poenitentiam: et visuros, ad videndum missos idem auctor* (Sallustius) *dixerit.* Puto *visores:* et hinc sumpsisse nostrum. Lips. Haec coniectura Lipsii fugit novissimos Quintiliani editores. Est autem vana. Nam de verbis sermo est, non substantivis. Et participium ibi esse debere, docet praecedens alterum insolens *poeniturum.* Miror, non potius coniecisse, legendum hic ex illo loco *visuris. Visoribus* omnes libri. Ut supra *visere* pro inspicere: ita h. l. *visor.* Sed ego plane pro insititio habeo. Nam et super-

adferrentur, auget ultro rumorem, mittitque, qui ve-

3. *Qui velut partam praedam. Puto partam iam praedam.*

vacuum est, et longe alegantius: *missis, qui noscerent.* Cum nemo alius scriptor bonus hoc verbo usus sit, credo in margine scriptum fuisse, et hinc in textum venisse. Nam, qui veteres codices tractarunt, non ignorant, saepe in margine verba scripta essa a possessoribus codd. quibus indicaretur, de quo in textu ageretur. Talium magna copia in MS. Guelf. diversa manu scriptorum. Sic et in ed. pr. post c. 17. ante verba: *adsimulatis Lucani literis,* legitur: *finguntur literae:* quod clarum est in margine scriptum migrasse in textum. Adde in primis exemplum luculentum ex ed. pr. ad Hist. 1, 89. et *flabra Aquilonis* H. 2, 98. *vineas,* 3, 20. ut alia taceam. Et similia in aliis libris veteribus scriptis et editis reperi. *Visores* barbara aetate dicti, qui ad rem inspiciendam mitterentur, de qua lis, quaestio esset: ipsam Inspectionem dixere *visum, visionem:* etiam testes, qui rei gestae interfuissent, *visores* appellati, ut Cangius docet in Lexico. Delevit et Broterius. Ern. *Visoribus* habet etiam Bud. Servavit Lall. Retinent Bip. qui similia alibi occurrere docent, *risores, provisores, sessores, notoras,* cu*pitores.* Probarem, ni vocam, antiquis insuetam auctoribus, medio aevo tritam fuisse nossam, unde facile potest a sciolo quodam margini essa addita.

An vera adferrentur. Sic edd. Puteol. Beroaldi, Alc. Gronoviorum, Ryckii. At MSS. edd. pr. Rhen. (e Bud.) usque ad I. F. Gron. *assererentur.* Flor. lectionem dubiam facit, quod ibi est *adferre:* at deinde initio sequentis versiculi *rentur,* in eoque MS. cum vox dividitur, ultima syllaba fere repetitur ab initio alterius versus: unde colligunt, scribam *adferrentur* dare voluisse. Ego *asserentur* verum esse non credo. Sed propter consensum librorum suspicor fuisse *asseverarentur,* ut supra pro *assevaravit* vidimus *asseruit* 2, 83. at mox c. 3. de eadem re eodemque homine: *dum hanc vel illum locum promissi specus adseverat.* Adsentitur Broterius. Ern. Sic et Mur. Acidal.

Velut partam praedam. Legit *paratam* Acidalius. Idque mihi, cum primum hunc locum legi, in mentem venit, adeoque necessarium visum est, ut *partam* pro mendo typographico haberem: quod secus esse, deinde ex aliis libris didici. Itaque non dubitavi, etiam contra libros recipere, aequis, ut spero, intelligentibus omnibus. Primum *praeda parta* per latinitatem aliter dici non potest, nisi de praeda ea, quae labore constet, aut opera qualicunque tua, ut *pax parta, divitiaa partae,* et alia similia. At *praeda parata* est, quae sine sudore et sanguine venit, estque solenne talis praedae apitheton, ut apud Ovid. Her. 8, 82. pro qua et *oblatam* dixit Met. 3, 246. Noster in seqq. *obvias opes* et a diis delatas vocat; item c. 3. *oblatas.* Similiter *victoria parata,* apud Petronium c.

lut paratam praedam aveherent. Dantur triremes et delectum remigium iuvandae festinationi. Nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diversa fama, tulere. Ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur: a narratoribus oratoribusque

4. *Et delectum navigium.* Lego *id delectum.*

15. ubi recte Burmannus Livio 5, 6. in simili loco *paratam victoriam*, pro *parta* reddi vult, quod, recipiendum et sine libris, in MSS. inventum deinde, recepit Drakenborchius; qui plura ibi congessit, pluribus locis sic correctum recte, ostendit, saepissimeque in uno Livio ea verba commutata. Ern. Bud. male *partam praedam veherent.*

Praedam aveherent. Sic edidi pro *adveherent*, quod est in libris, quos vidi, omnibus, recepitque etiam Broterius. Nam etsi hoc quoque sensum habet, intellecto *Romam*: tamen illud est legitimum verbum et ordinarium in hac re: et saepe ei illud substitutum est in MSS. quippe etiam *avehere aliquid domum* dicitur, non *advehere*, ut imperiti librarii subinde dedere, apud Liv. 9, 4. 45, 33. et *Carthaginem avehere* 38, 42. ubi itidem prope omnes libri *advehere.* Ut adeo non dubitandum, quin hic quoque *aveherent* verum sit. V. Drakenb. ad Liv. 9, 4. Aliter est infra c. 14. ubi *missae liburnicae, advehiturque Sosianus.* Nam ille arcessendus, adducendus erat, ut ederet indicium. Ern.

Dantur triremes et delectum navigium iuvandae festinationi. Valde placet Boxhornii coniectura: *delectum remigium.* Vide quae notamus ad Liv. 26, 51. Gron. Rectissime. Iac. Gronovius quidem defendit vulgatum, intelligitque naves, oneri evehendo delectas: sed vir doctissimus non attendit satis verba *iuvandae festinationi*, quae sine *remigium* intelligi non possunt. *Remigium* est multitudo remigum. Ern. Occurrit et alibi apud nostrum. V. 3, 1. 14, 39.

Nec aliud per illos dies populus plus credulitate. Fefellerat me optimus Pichena, opinatus in MS. esse *populus plus*: unde tentabam, quod dictum est: nam *populum* et *plebem* saepe distingui ex Livio Plinioque notavimus ad Senecam de Ire 3, 18. Sed, ipso libro Florentiae inspecto, inveni nil aliud quam *popls.* quod est *populus*, non *populus plus*; statimque emendavi coniecturem meam aliquot annis ante, quam suam Marcus proderet, cui tamen laudem suam non invidemus. Gron. Pichena *populus plus* non e MS. Flor. sed ed. Veneta (et nonnullis aliis) laudat. Boxhornius verum vidit. *Plus* abest at a MS. Guelf. (Bud.) ed. pr. Rhen. seqq. Habet Puteol. Ber. Alc. Tum iidem omnes *prodentis*, quod cum nil aliud esset quam *prudentes* (ut supra *torvida* pro *turbida* et sexcenta alia) cepere librarii pro genitivo participii a *prodere*, et ei rei numerum verbi accommodavere, dederuntque *tulerat* pro *tulerunt*, aut ut a Flor. editur *tulere. Prudentes tulere* primus edidit Gro-

praecipua materia in laudem principis adsumpta est. « Non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed nova ubertate provenire terram et obvias opes deferre deos: » quaeque alia, summa facundia nec minore adulatione, servilia fingebant, securi de facilitate credentis.

3. Gliscebat interim luxuria spe inani, consume-

5. *Principis adsumpta est. Forte principis inde adsumpta.* Lege ex vestigiis Medic. *unde rhetoribus oratoribusque nova.*

novius, quod verum est. Miror Ryckium recipere dubitasse. Terminatio *at* videtur nata ex *'ac*, quad non est in MS. Guelf. Ern. Nec in Bud. Idem *tulerat.*

Oratoribusque praecipua. Vatic. (et Bud.) *ab aratoribus oratoribusque.* Legerim *ac rhetaribus oratoribusque:* vel *ac vatibus aratoribusque.* Certe, et vates et aratores musico illa agone certasse, scimus. Lips. Etiam Flor. *anaratoribus oratoribusque.* At MS. Guelf. ed. pr. aliaeque vett. ut Vatic. In Agr. libro *ab auctoribus*, quod placet Ryckio, qui de poëtis accipit, quos tamen *auctores* ita simpliciter, et nulla ante carminis mentione facta, dici non docet, nec doceri potest: de historicis dicitur. Iac. Gronovius pro certo venditat, inque textum recipit *ab actoribus:* quod imitari non audeo. Nam de poëtis hic sermonem esse, clarum est. Ii *actores* non dicuntur. Mihi Lipsianum *ac vatibus* magis placet, sive potius, ut minus a vestigiis corruptae scripturae recedatur, *ab cantoribus.* Nam musicum certamen fuit et carmina canebantur ab auctoribus. Nero ipse sua carmina, certe quae sua putari volebat, cecinit. Et c. 4. iunguntur *victoria cantus* et *facundiae corona*, et c. 21. Thrasea canit in ludis Patavinis tragica habitu, haud dubie suum carmen. Spero non improbaturos viros doctos hanc correctionem. *A vatibus* recepit Brotierius. Ern. Pich. volebat *ab adulatoribus*, quia mox adulationis mentio. Hill. Rac. 16, vel hoc probat vel Lipsii *ac vatibus*. Bip. legunt *a narratoribus*, i. e. poëtis, quibus scil. tribuuntur narrationes, narratiunculae ap. Quinct. 2, 4. 1, 9. Etsi hoc non satis arrideat, recipiendum puto, quippe quod proxime ad Flor. lectionem accedit.

Provenire terras. Nova ubertate provenire terras est novo genere foetus esse foecundas et fertiles. Sic Plautus in Trucul. 2, 4, 33. *Cumque bene provenisti salva, gaudeo.* Et eadem fabula 2, 6, 35. *Cum tu recte provenisti, cumque es aucta liberis, Gratulor.* Gron. *Terram* MSS. Flor. Guelf. (Bud.) et alii ed. pr. quod recepi. Edd. ceterae ante Rhen. *terrae:* locus ipse verbi indicat, id verum non esse. Rhenanus dedit (ex ingenio) *terra* cum seqq. At a Lipsio inde editum *terras.* Post *servilia* vereor, ne *ingenia* exciderit. Nam *servilia* intelligi possunt in *adulatione*, nec

banturque veteres opes, quasi oblatis, quas multos per annos prodigeret. Quin et inde iam largiebatur: et divitiarum exspectatio inter caussas paupertatis publicae erat. Nam Bassus, effosso agro suo latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus adseverat, sequunturque non modo milites, sed populus agrestium, efficiendo operi adsumptus, tandem, posita vecordia, « non falsa ante somnia sua, seque tunc primum elusum, » admirans, pudorem et metum morte voluntaria effugit. Quidam, « vinctum ac mox dimissum, » tradidere, « ademptis bonis, in locum regiae gazae. »

4. Interea senatus, propinquo iam lustrali certami-

iis aptum verbum *fingebant*. Ern. Reg. etiam *terram* ap. Lall. *Servilia* accusandi casu dici, ostendit sequens *secuti*. Intelliguntur commenta putida, ingenuis viris indigna. V. Hill. Rac. 16.

Veteres opes. Cf. Sueton. 41.

Effosso agro. Simillima stultitia Pompeii exercitum incidit, cum is in eadem Africa, contra Domitium et Iarbam, militaret. Nam, cum quidam thesauros aliquos casu reperissent, fuere, qui dicerent persuaderentque, totum eum locum auri plenum, a cladibus Poenorum ibi repositi. Atque ita miles avidus ad fodiendum se dedit per plures dies, Pompeio ridente simul et indignante, tantam illam multitudinem stulta avaritia et labore fatigari: donec tandem fessi et irriti clamarent: *Duceret iam quo vellet, satis se poenarum stultitiae suae dedisse.* Plut. in Pomp. c. 11. Lips.

Dum hunc vel illum locum etc. Ita MSS. Flor. (Bud.) edd. inde a Puteol. omnes, nisi quod hic (et Bud.) habet *promi*, vitio, ut opinor, operarum, sequente, ut solet, Rivio: quod Beroaldus correxit *promissi*. Ed. pr. MS. Agr. non habent *promissi specus*. At MSS. Oxon. Guelf. *dum hoc vel illo loco promi specus*. Mox *antea* e Flor. recepit Pichena, cum seqq. Ego *ante* servavi, quod omnes alii libri (et Bud.) habent, ut multitudo ὁμοιοτελεύτων vitaretur. Ern.

Seque tunc primum. *Tunc* sane referri potest ad tempus, quo somnium habuit: sed melius puto *nunc*. Bene opponuntur *antea* et *nunc*; non *antea* et *tunc*. Pro *primum* Broterius malit *primo* e MS. Reg. et ed. pr. Sed id sensus non patitur. Ern. Bud. *primum*. Bud. quoque *tunc*. Nec video, cur non aeque apponi possit, τῷ *ante*.

Lustrali certamine. Sive quinquennali. Quod hic quidem anno sexto celebrari, miratur vir doctissimus, et erroris, cui latebra non sit, paene Tacitum accusat. Nam

ne, ut dedecus averteret, offert imperatori victoriam cantus, adiicitque facundiae coronam, qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero, « nihil ambitu, nec potestate senatus opus esse, » dictitans, « se aequum adversus aemulos, et religione iudicum meritam laudem adsecuturum, » primo carmen in scena recitat: mox, flagitante vulgo, ut omnia studia sua publicaret

6. *Se aequum adversus aemulos et religione.* Alii alia. Scribo *seque securum adversus aemulos de religione.* Ann. 3, 28. *potentiae securus.*

debebat quinto celebrari, inquit, quatoor duntaxat annis ioterieetis. An distulissa Neronem aliquis dixerit? ille vero antevenire solet, cupidiue certaminnm, et ante praestitutam diem revocare quod Suetouius in Nerone 21. scripsit. Haee vir ille magnus. Ego autem aiquid video, ant firmiter numero, abnuo Tacitom ultra quintum aunum produxisse. Ecce institntum est Nerone IV. Cornelio Cosso coss. U. a. 813. nuoe secundo editur Silio et Attieo coss. a. 818. Certe ab illo ad istnm ipsi anni quatuor intersunt, et quinto nunc auno editur; aut omnes calculi me fallunt. Lips. Vir magnus est Scaliger Em. temp. p. 469, 470. Petavius Doctr. temp. L. 11. e. 15. defendit Tacitum, ex eo, quod iste agon quinquennalis fuerit, i. e. quinque solidis annis vertentibns instanratos, ad modum lustri romani, non Olympiadis. Victoriam Neronis alteram, ab Eusebio notatam, non fuisse secondi agonis Neronei, de quo Tacitns. Sane Tacitus ipse *secundum lustrum* voeat. De annis quinquo solidis id in hoe agone accipiendum esse, eonstare hodie ait Pagius Crit. Bar. ad a. C. 60. Cum aum agona *ad modum Graecorum certaminum* institntum saepe idem dicit, id de ritu et genere ludorum potius, quam tempore aecipiendum. Neque tamen commode Eusebius de alius certaminis corona accipitur, quod qoale fuerit at qua de caussa institutum, non dixerit utiqna Petavius. Quid? qnod etiam sie auni non conveniunt. Nam primum agona recte dicit ab Eusebio eonferri in a. Periodi Iul. 4772. seenndum a Taeito eonferri in a. 4778. Atqui Suetonius etiam ante legitimum tempus revocatum dicit: quod nun nisi de secundo aecipi potest, partim propter modum loquendi, quo Suetonius utitur, partim quia bis tantum illum agona eelehravit Nero. Sed haee aliis diligentius exeutienda relinquimus. Mox *adiieitque*, quod e Flor. edidit Piehena, etiam in Guelf. et ed. pr. De *ambitu* dictum ad 1, 15. Ern. Bud. *adicitque*, more suo.

Se aequum. Qoasi diceret, se aequalem et parem in hoc eertamine. Sed non displicet, quod olim eonieci, *seque unum adversus aem.* Lips. Prius melius. *Seque* eouiieiehat Acidalius. Ern. Deleto *et* ante *relig.*

(haec enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharae legibus obtemperans: ne fessus resideret, ne sudorem, nisi ea, quam indutui gerebat, veste detergeret: ut nulla oris aut narium excrementa viserentur. Postremo flexus genu, et coetum illum manu veneratus, sententias iudicum opperiebatur ficto pavore. Et plebs quidem urbis, histrionum quoque gestus iuvare solita, personabat certis modis plausu-

7. *Excrementa viserentur.* Lege *eiicerentur.* — 8. *Plausuque composito. Apposito* cod. Agric.

Excrementa viserentur. MSS. Flor. Bud. Guelf. ed. pr. *viserent*, subaudi *spectatores.* Puteolanus ex eo fecit *viserentur*, quod omnes secuti sunt. Ern.

Flexus genu. Immo et solennia histrionum verba haec pronuncians, Κύριοί μου εὐμενῶς μου ἀκούσατε. Ex quo intelligis, quid *principium* apud Suet. sit Nero 21. *Utque constitit peracto principio, Nioben se cantaturum per Cluvium Rufum pronunciavit.* Anteloquium scilicet illud citharoedicum emerendi favoris: uti et principia quaedam, legitimo carmine, olim oratorum. De adoratione manu, dico ad H. 1. Lips. Parabat, ut videtur, ad c. 36. *adorare vulgum*, notare quaedam, sed promissis non stetit.

Et coetum illum manu veneratus. In culpa ponit Tacitus. Tamen imperatoribus postea id servatum, ut solenni ritu populum adorarent in circo. Claudianus pulchre De VI. Cons. Honorii 611. *O quantum populo secreti numinis addit Imperii praesens species! quantamque rependit Maiestas alterna vicem! cum regia circi Connexum gradibus, veneratur purpura, vulgus: Consensuque cavae sublatus in aethera vallis Plebis adoratae reboat fragor.* Lips. Mox *plebs urbis* MSS. ed. pr. Rhen. (e Bud.) etc. at Puteol. Riv. Ber. Alc. *verbis:* male. *Iuvare gestus* est favore, plausu incitare studium histrionis. Liv. 1, 25. *tum clamore Romani adiuvant militem suum.* Quod idem c. 12. vocat *favore addere animum.* Ern.

Certis modis plausuque composito. Ars enim, si dis placet, utriusque rei: acclamandi et plaudendi. Itaque addit: *cum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros.* In edicto Theoderici regis ad populum rom. ep. 1, 31. Variar. Cassiodori: *Soletis aera ipsum mellifluis implere clamoribus, et uno sono dicere, quod ipsas quoque belluas delectet audire. Profertis voces organo dulciores; et ita sub quadam harmonia citharae concavum theatrum per vos resonat, ut tonos possit quilibet credere, quam clamores.* Modulatum hunc clamorem concentum appellat Plinius in Paneg. c. 2. *Et populus quidem rom. dilectum principum servat, quantoque paullo ante concentu formosum alium, hunc fortissimum personat.* Dio 73, 2. Εὐρύθμως ἐκβοῶν, in Pertinace: Ὅσα τε εἰώθασιν ἐν τοῖς

que composito. Crederes laetari: ac fortasse laetabantur, per incuriam publici flagitii.

5. Sed qui remotis e municipiis, severamque adhuc et antiqui moris retinentes Italiam, quique, per longas provincias, lasciviae inexperti, officio legationum aut privata utilitate, advenerant, neque adspectum illum tolerare, neque labori inhonesto sufficere: cum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros ac saepe a militibus verberarentur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore aut silentio segni praeteriret. Constitit, plerosque equitum, dum per angustias aditus et ingruentem multitudinem enituntur, obtritos, et alios, dum diem noctemque sedi-

9. *Plerosque equitum.* **Militum** cod. Agr. Opinor *plures atque equitum.* Sed vide H. 1, 86. 4, 80.

θεάτροις ἐπὶ τῇ τοῦ Κομμόδου θεραπείᾳ εὐρύθμως πως ἐκβοᾶν, ταῦτα τότε μετασχηματίζοντες ἐς τὸ γελοιότατον ἐξῇδον. Vide quaedam huius rei ad H. 1. Lips. Respicit ad H. 1, 35. *ruere in plausus*, sed et hic tacet.

Per iniuriam p. f. Hoc nullum sensum habet. *Incuriam* correxere Acidalius et Boxhornius: idque cuivis in mentem veniat; quod est evidentiae signum. Unde recipere non dubitavi. Ern. Sequuntur Lall. et Bip. (* et D. de Lamalle.) Sequor et ego. Contra Broterius vulg. tenet, et eum Huetio ita exponit: etsi sibi iniuria per publicum hoc flagitium fieret, et magnum sibi dedecus consciseeretur. Verum praepositio *per* caussae vim habet, et male sic in adversativam detorquetur.

Severamque adhuc. Rod. Agricola legebat: *severaque*, et *retinente Italia.* Lips. Recepit Freinsh. cum seqq. Ryckius autem ex ipso cod. Agr. dedit *et adhuc antiqui.* Nihil refert. Scripti et edd. vett. omnes *severamque a. e. a. m. retinentes Italiam*, quod restituit Broterius. Sane ob unum item librum non mutanda erat lectio, quae tamen explicari potest. Mox *longinquas* edidit Pichena velut e Flor. pro *longas.* Sed in codice illo est *lonquas*, quod nihil aliud est quam *longas.* Sic illam scripturam in MS. Livii capit Drakenb. ad 4, 18. Enimvero omnes alii libri habent *longas:* et, *longus* pro *longinquus* dici, hodie notissimum est. Vid. Drakenb. l. c. et ad Sil. 6, 628. Itaque *longas* restitui. Ern. Agricolae lectionem probat Acid. recepit Lallem. Bud. servat vulgatam, quae bonum sensum fundit, quicquid contra dicat Ryckius. Olim Pichena, nuper Brot. et Bip. quoque retinuere. Dein Bud. habet *longas.* Bip. dedere *longinquas.* Mox Bud. *lascivium experti.* Male.

Officio legationum. De his legationibus urbium v. l. 4. D. de Legat.

libus continuant, morbo exitiabili correptos. Quippe gravior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palam, et pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem, tristitiamque coëuntium scrutarentur. Unde tenuioribus statim irrogata supplicia, adversus illustres dissimulatum ad praesens et mox redditum odium. Ferebantque « Vespasianum, tanquam somno conniveret, a Phoebo liberto increpitum, aegreque meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem maiore fato effugisse. »

6. Post finem ludicri, Poppaea mortem obiit, for-

10. *Mox imminentem perniciem.* Puto *e noxa. Noxae reus* Ann. 3, 13.

Quippe gravior inerat metus. O ludos, o ineptias, sed cruentas et tristes! Nam mors comes aut exsilium, si quis segniter audivisset scilicet hunc Phoebum. Philostratus 4, 39. scite narrat, *Apollonium venisse Romam et in hospitium quoddam per haec tempora divertisse. Ibi autem hominem quendam, scenico habitu, citharam tenentem et pulsantem, cantantem etiam, sed rudi et absona voce, supervenisse, qui solitus esset urbem ita perambulare et Neronis carmina cantillare. Quae siquis aut negligentius audisset, aut mercedem condignam non dedisset, ab eo tanquam impietatis reus conviciis petebatur et in carcerem ducebatur. Chordam praeterea, usu detritam et fractam, quae in ipsa Neroniana cithara fuisset, ut ceimelium aliquod in arcula ferebat: atque eam emptam sibi duabus minis ferebat. Nec cuiquam porro vendi- turum, nisi qui praestantissimus in ea arte esset, et aliquando Pythiis vicisset.* Atque addit, Apollonium ipsum et comites eius, cum adfici non viderentur, accusatos ab eo, ut *divinae vocis contemptores*, sed mercedula tamen data hominem placasse. Lips. Mox pro *redditum odium* Groslotius (in Syll. Burm. t. 1, p. 353.) malebat *editum.* Id firmari posset e 4, 35. sed ibi vid. Ern. In Bud. a 1. m. erat *editum;* inde 2. m. fecit *redditum.*

Vespasianum a Phoebo. Hoc igitur periculum Romae adiit, ut hic Tacitus: sed simile in Achaia: de quo Suetonius Vespas. 4. *Peregrinatione Achaica, inter comites Neronis, cum cantante eo aut discederet, aut praesens obdormisceret, gravissimam contraxit offensam: prohibitusque non contubernio modo, sed etiam publica salutatione.* Itaque saepius in ista re subrusticus et vere Sabinus vir peccavit. Quod porro ad Phoebum, is libertus admissionum fuit, ex Suet. Vespas. 14. De eo lapis, TI. CLAVDIO. AVG. L. PHOEBO. CLAVDIA. PANAITYCHIS. Lips. Apud Grut. p. 610, n. 7.

Maiore fato effugisse. Videtur

tuita mariti iracundia, a quo gravida ictu calcis adflicta est. Neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis, quam ex fide, quippe liberorum cupiens et amori uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, ut romanus mos; sed, regum externorum consuetudine, differtum odoribus conditur, tumuloque Iuliorum infertur. Ductae tamen publicae exsequiae, laudavitque ipse apud rostra « formam eius, et quod divinae infantis parens fuisset, » aliaque fortunae munera pro virtutibus.

7. Mortem Poppaeae, ut palam tristem, ita recordantibus laetam, ob impudicitiam eius saevitiamque, nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum. Quod primum indicium mali: neque in longum dilatum est. Sed Silanus

11. *Neque enim venenum crediderim.* Lege *de veneno.* — 12. *Ut romanus mos.* *Romanis* cod. Agr.

respexisse ad poëtis iactata *fata magna, maiora:* de quibus copiose Bentlei. ad Horat. Ep. 2, 1, 6. Sensus: quia maioribus rebus destinatus erat, nec posset adeo a Nerone perimi. Ern.

Ut romanus mos. Cod. Agr. *Romanis.*

Differtum odoribus. Plinius de Arabia 12, 18. (41.) *Periti rerum adfirmant, non ferre tantum annuo foetu, quantum Nero princeps novissimo Poppaeae suae die concremaverit.* Lips. Si non combusta Poppaea in rogo, quo modo *concrematum* tantum aromatis? Nam ante dixerat Plinius, aromata adhiberi *urendis defunctis.* Plinius videtur audisse, absumptum tantum in funere Poppaeae, et retulisse hic, e more solito, ad combustionem. Tacitus audiendus. Ern.

Tumulo Iuliorum. Supra 3, 4. et 9. *tumulus Augusti et Caesarum* salutatur.

Divinae infantis parens. V. 15, 23.

Ita recordantibus laetam. Murctus *recondentibus:* quod illi *palam* opponitur. Acidalius probat (it. Lall.) Certe vulgatum vitiosum est. Forte fuit: *ita laetam, recordantibus impud. e. s.* Mox eleganter Acidalius: *neque in longum dilatus est:* sed non necessario. Intellige *malum.* Ern. *Recordantibus*, i. e. in mentem revocantibus flagitia Poppaeae. Sic sensus planus, nec quicquam mutandum. Multo minus admittenda expositio Bip. qui reddunt, cogitantibus sibi posse accidere, quae aliis. Cf. Hiller. Rac. 18.

C. Cassium. De hoc cf. 6, 15. 12, 11, 12. Plin. ep. 7, 24. De *Silano* 15, 52.

Silanus. Suspicor eumpse esse,

additur: nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis et gravitate morum, Silanus claritudine generis et modesta iuventa, praecellebant. Igitur missa ad senatum oratione, «removendos a republica utrosque,» disseruit: obiectavitque Cassio, «quod inter imagines maiorum etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam: DUX PARTIUM. Quippe semina belli civilis et defectionem a domo Caesarum quaesitam. Ac, ne memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, adsumpsisse L. Silanum, iuvenem genere nobilem, animo praeruptum, quem novis rebus ostentaret.»

15. *Tantum infensi nominis.* Forte *in tantum.* Et *ne memoria.*

cui postea statua in foro posita, curante Capitone. Qua de re Plinii epistola tota 1, 17. ad Corn. Titianum. Corrupte hoc nomen scriptum in Comm. Iuvenalis ad illud Sat. 1, 33... *magni delator amici. Heliodorum dicit stoicum philosophum, qui Licinium Silanum condiscipulum suum.... testimonio oppressit.* Lege *L. Iunium.* LIPS. Post *obiectatumque* MS. Corb. (et Agr.) non male. ERN.

Duci partium. Budensis codex *Dux.* Non male. Haec autem historia est: quam eleganter Ambros. 1. Offic. tangit: *Si tyranni aliquis habeat imaginem, nonne obnoxius est damnationi? Memini, legisse me quosdam capitali supplicio damnatos, quia Bruti et Cassii interfectorum Caesaris imagines asservarent.* De titulis autem imaginum scripsi in Electis, 1, 29. LIPS. Forte *ita* vitiosum est. Ita mollior dativus. Nam non potuit esse in imagine scriptum *Duci partium*, quasi ea imago ipsi consecrata esset, et honori eius posita; quia fuit inter ceteras gentis imagines, sed in titulis nomini subiectis fuit etiam dux partium Pompeianorum. Miror, hoc Broterium non assecutum esse. ERN. Lectio Bud. unice vera. Expressi. Paullo ante Bud. non habet *etiam.* Commode potest abesse.

Ac, ut memoria. Lego *ac, ne.* LIPS. Frustra interpretantur, quod vitiosum est. Recte Lipsius ac Faërnus, *ac, ne.* Hoc enim significat: et, quasi non sufficeret infamis ac damnati hominis memoriam renovasse palamque coluisse, (quod quid aliud, quam parricidium eius probare et ad simile scelus praesentes vocare?) adiunxisse partibus etc. Vel etiam: Et, ne ad rebellionem stimulandam una hostis Caesarum imagine niteretur, in qua praeter nomen nihil est additamenti, assumpsisse Silanum, etc. GRON. Res ita evidens est, ut *ne* recipere non dubitarim: praesertim, cum *ut ne* sit quidem in Florent. ERN. Nec in Bud. nec Agr. nec Regio Lall. Credo, id *ne* ob sequentem syllabam *me* excidisse et ob hac esse absorptum.

Animo praeruptum. Non *promptum:* ex Vaticano. Praeruptus

8. Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem, quibus patruum eius Torquatum, « tanquam disponeret iam imperii curas, praeficeretque rationibus et libellis et epistolis libertos: » inania simul et falsa. Nam Silanus intentior metu et exitio patrui ad praecavendum exterritus erat. Inducit posthac, vocabulo indicum, qui in Lepidam, Cassii uxorem, Silani amitam, « incestum cum fratris filio et diros sacrorum ritus » confingerent. Trahebantur, ut conscii, Vulcatius Tullinus ac Marcellus Cornelius, senatores, et Calpurnius Fabatus, eques romanus: qui, adpellato principe, instantem damnationem frustrati, mox Neronem, circa summa scelera distentum, quasi minores evasere.

9. Tunc consulto senatus « Cassio et Silano exsilia »

14. *Ad praecavendum exterritus erat.* Forte *exercitus.* Sic 14, 56. *exercitus consuetudine velare odium.* 16, 32. *ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus.* Sic cod. Agr. cum vulgatis.

uti praefractus, de iis, qui rigida effraenique audacia sunt. Ita Ciceroni pro Roscio Amer. 24. *Prorupta audacia* dicta. Lips. *Praeruptum* MS. Flor. (Bud.) et a pr. manu fuit in Guelf. at sec. mutavit in *promptum*: quod est etiam in (cod. Agr. et) edd. pr. ceterisque usque ad Lipsium. *Praerupta dominatio* est 5, 3. Ern.

Disponeret imperii curas. Cf. 15, 35.

Inania. Bud. *et inania.* Sic et Flor. et Ven. sed Pichena sustulit copulam.

Ad praecavendum exterritus. Frustra in hac forma loquendi haerent Ursinus et Gruterus et Heinsius, qua aliquoties usus est ante Tacitus. Vid. ad 2, 62. Ern.

Lepidam. Duas filias C. Appio Silano peperit Aemilia Paulla, Iuniam Calvinam, de qua 12, 4, 8. et hanc Iuniam Lepidam. Ryck.

Vulcatius Tullinus. Credo *Tertullinus*: supervixitque ad principatum Vespasiani H. 4, 9. *Vulcatius Tertullinus, tribunus plebei, intercessit.* Lips. Bud. *Volcatius.*

Marcellus Cornelius. Quem Galba deinde interfecit H. 1, 37. *Quam gloriam ad principatum attulit, nisi occisi Obultronii Sabini et Cornelii Marcelli in Hispania?* Noto eo, quia Tacitus ipse admonet, evasisse eos hoc discrimen et Neroni superfuisse. Lips.

Calpurnius Fabatus. Ille prosocer Plinii Secundi. Lips. Ad quem pertinet inscriptio ap. Gruter. p. 382. quam ad h. l. protulere Alciatus et Ryckius. Ern. Cf. Plin. ep. 5, 12. 7, 32.

Tunc consulto senatus. Sic MSS. Flor. Bud. Agr. Guelf. ed. pr. quod recepit Ryckius. Ceterae edd. *Se-*

decernuntur: « de Lepida Caesar statueret. » Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius et senectus eius exspectabatur. Silanus, tanquam Naxum deveheretur, Ostiam amotus: post municipio Apuliae, cui nomen est Barium, clauditur. Illic, indignissimum casum sapienter tolerans, a centurione, ad caedem misso, corripitur: suadentique, venas abrumpere, « animum quidem morti destinatum, » ait, « sed non permittere percussori gloriam ministerii. » At centurio, quamvis inermem, praevalidum tamen et irae quam timori propiorem cernens, premi a militibus iubet. Nec omisit Silanus obniti et intendere ictus, quantum manibus nudis valebat, donec a centurione vulneribus adversis, tanquam in pugna, caderet.

15. *Et senatus ius exspectabatur.* Puto *senectus*, vel *senecta rei spectabatur.* Cod. Agr. *et penates eius.* Paullo ante *consulto senatus.* Idem cod. Agr. et Budensis.— 16. *Centurione ad caedem misso.* Malim *immisso*, quod proprium hac in re verbum Vid. H. 1, 34. Sic *immisso percussore* Ann. 3, 16. *immissus consul* Ann. 4, 19. Vide et 15, 69. *Tribunum cum cohorte militum immittit.* Item 11, 1. *Suilium accusandis utrisque immittit.*

natusconsulto. Ern. In Flor. et Bud. est *consulto senatu*, quod probat Vertranius.

Senatus ius exspectabatur. Vulnus, cui non medeor. Palmerius legit (ita ab Hieron. Berchemio accepi, veteri meo amico): *senatus iussus spectabatur.* Franc. Medices: *et senectus eius exspectabatur.* At de exsilio Cassii convenienter cum Tacito Pomponius de Orig. iuris: *Caius Cassius Longinus plurimum in civitate auctoritatis habuit, donec eum Caesar* (Nero, non Claudius, uti censent) *pelleret: expulsusque ab eo in Sardiniam, revocatus a Vespasiano.* De eximia eius scientia noster 12, 12. *Ea tempestate Cassius ceteros praeminebat peritia legum.* Plinius Epist. 7, 24. *Laetor, quod domus C. Cassii, huius qui Cassianae scholae princeps et parens fuit, serviet domino non minori.* Lips. Acu rem tetigit Fr. Medices. Sic 13, 33. *P. Celerem, quia absolvere nequibat Caesar, traxit, senecta donec mortem obiret.* Gron. Recepi *senectus eius*; est enim evidens, ita legendum esse. Certe *eius* habent libri boni. Flor. Agr. Guelf. (Bud. Reg. ap. Lall.) ed. pr. Id igitur repudiari non debet. Itaque, si maxime Tacitus non scripsit *senectus eius*, sed aliud quid, tamen tolerabilius est *senatus* mutari in *senectus*, quam *eius* in *ius*; unde nulla sententia commoda sit, cum illud clarum et Tacito dignum sit. Quo magis veniam facti me consecuturum spero. Heinsius insuper malebat *respectabatur*, i. e. consi-

10. Haud minus prompte L. Vetus socrusque eius Sextia et Pollutia filia, necem subiere: invisi principi, tanquam vivendo exprobrarent, interfectum esse Rubellium Plautum, generum Lucii Veteris. Sed initium detegendae saevitiae praebuit, interversis patroni rebus, ad accusandum transgrediens Fortunatus libertus, adscito Claudio Demiano, quem, ob flagitia vinctum a Vetere, Asiae proconsule, exsolvit Nero in praemium accusationis. Quod ubi cognitum reo, seque et libertum pari sorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta custodia circumdant. Aderat filia, super ingruens periculum, longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti, mariti sui, viderat: cruentamque cervicem eius amplexa, servabat sanguinem et vestes respersas; vidua, implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi quae mortem arcerent. Tum,

17. *Vidua, implexa luctu continuo.* Vide Acidalium. Opinor, *vidua exesa luctu continuo* Deinde bene cod. Agr. *nec ullis alimentis usa.* Ann. 2, 27. *tum primum reperta sunt, quae per tot annos remp. exedere. Exesa vis oculorum* H. 4, 81. Vide nos ad Valer. Flacc. 3, v. 693. et 363.

derabatur: existimabant, cum senex esset, ètiam sponte mox moriturum. Ern. Supra 11, 26. habes etiam *senectam opperiri.*

Pollutia. Supra 14, 22. dicitur *Antistia*, quod verum nomen a patre Antistio, ni duplex illi nomen fuerit. Sic Lall.

Interfectum esse. Ferendum utcunque. Sed mihi probabile, veram scripturam fuisse *interfectum a se.* Dicitur quidem *exprobrare* etiam cum infinitivo: sed tamen plerumque, praesertim apud nostrum, cum accusativo: estque sic haud paullo elegantius. Mox *ad accusandum* MSS. Flor. Guelf. (Bud. Agr.) ed. pr. Put. Ber. Alc. Rhen. Recentiores vulgo *accusationem.* Ern.

Sang. et vestes resp. Cod. Agr. *sanguine vestes respersas.*

Vidua, implexa luctu continuo. Implexa natum ex superioris lineae iterata voce *amplexa*, Acidalius putat. Habet aliquam speciem: et ita mollius adderetur *nec ullis alimentis*, ubi male Ryckius e cod. Agr. addidit *usa.* Sed ego nil muto. Cic. Tusc. 5, 1. *angoribus et molestiis implicati animi.* Sequentes ablativi absolute capiendi. Hac varietate saepe Tacitus utitur. V. c. 1, 15. init. Ern. Trillerus Obs. crit. 3, 2. leg. suadet *impleta.* Bip. *inflexa.* Bud. *implexa.* Locus Cic. allegatus huic vulgato favet. Nec obstat vox soni similis lineae praecedentis; sic paullo post etiam

hortante patre, Neapolin pergit. Et, quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens, « audiret insontem, neve consulatus sui quondam collegam dederet liberto, » modo muliebri eiulatu, aliquando, sexum egressa, voce infensa, clamitabat, donec princeps immobilem se precibus invidiae iuxta ostendit.

11. Ergo nuntiat patri, « abiicere spem et uti necessitate. » Simul adfertur, « parari cognitionem senatus et trucem sententiam. » Nec defuere, qui monerent, « magna ex parte haeredem Caesarem nuncupare, atque ita nepotibus de reliquo consulere. » Quod adspernatus, ne vitam, proxime libertatem actam, novissimo servitio foedaret, largitur in servos, quantum aderat pecuniae: et, « si qua asportari possent, sibi quemque deducere, tris modo lectulos ad suprema retineri, » iubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, properique, et singulis vestibus ad verecundiam velati, balneis inferuntur: pater filiam, avia neptem, illa utrosque intuens, et certatim precantes « labenti animae celerem exitum, ut relinquerent suos superstites et morituros. » Servavitque ordi-

18. *Sexum egressa, voce infensa, clamitabat.* Lege *sexum supergressa*, et *intenta voce*. *Intento ore dicere* Orat. c. 12.

egressus, *egressa*, propius sese continguat.

Quondam collegam. Primo imperii eius anno. Lips. *Liberto dederet* Ciceronianum est, h. e. in liberti gratiam condemnaret insontem. Rosc. Amer. c. 3. et alibi. Noster iterum c. 20. Ern.

Immobilem se precibus et invidiae iuxta ostendit. Fortassis *invidia*, nec precibus nec reverentia famae, aut maligni rumoris metu moveri. Gron. Ryckius probat *invidia*, quam scil. Neroni excitabat Veteris filia. Bip. recepere. Bud. habet *invidiae iuxta* absque copula. Bene, ut videtur. Adverbialiter sumpta particula cum dandi casu struitur, credo, rectius quam cum ablativo. V. similem locum ap. Liv. 24, 19.

Ut relinquerent. Sic omnes scr. et edd. praeter Flor. (et Bud.) qui habet *relinqueret*; quod recepit Iac. Gronovius, referens ad animam labentem. Mox pro *prima* Acidalius malebat *proxima*, quod non displicet, quia praecessit *prius*.

nem fortuna : ac seniores prius, tum cui prima aetas, exstinguuntur. Accusati post sepulturam, decretumque, « ut more maiorum punirentur. » Et Nero intercessit, « mortem sine arbitro » permittens. Ea, caedibus peractis, ludibria adiiciebantur.

11. P. Gallus, eques romanus, quod Fenio Rufo intimus et Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est. Liberto et accusatori praemium operae, locus in theatro inter viatores tribunicios, datur. Et mensis, qui Aprilem, eundemque Neroneum, se-

19. *Mortem sine arbitrio permittens. Suo arbitrio* puto. Aliter Gronovius. Vel *sine arbitris.* Illos arbitros, qui supremis interessent, submittebat ipse.

Post *extinguitur* MSS. Bud. Guelf. Agr. ed. pr. Vulgatum melius, quia exquisitius. Ern. Bud. *seniorem.* Flor. *seniore.* Acid. volebat *seniores*, quod rectum videtur; intelliguntur Vetus et Sextia, tum *prima aetas* est iuventus scil. Pollutiae. *Proxima* pro glossa habent Bip. idque merito.

More maiorum. Quid hoc, v. 2, 32, et ap. Suet. 49.

Mortem sine arbitrio permittens. Cl. Faber bis huncce locum attigit. Primo ei visum legere *mortem libero arbitrio:* post maluit *suo arbitrio.* Quod postremum magni vatis effatum iure placet: magis tamen meum *mortem sine arbitro.* Et adseverem, eam Cornelii scripturam esse, a Flor. etiam codice, ut postea comperi, approbatam. *Mors sine arbitro*, libera, sine domino, sine iudice. Simile 1, 26. *An praemia sub dominis, poenas sine arbitro esse?* Lips. Scribendum esse *mortem sine arbitrio remittens*, docuimus Obs. 4, 2. Gron. *Sine arbitrio* plerique libri scripti, et edd. vett. Pichena et Ryckius, Freinsh. recepere *sine arbitro:* quod sane melius. Quia Broterius in MSS. tribus reperit, recepi et ipse. Ern. Faber Sem. 1, 4. 2, 7. prius volebat *eius arbitrio*, dein *libero* vel *suo.* Bud. habet *sine arbitrio.* Pichena in Flor. et Ryckius in Agr. reperere *sine arbitro*, quod omnino praestat. Mox de *Fenio Rufo* v. 15, 66, 68.

Inter viatores tribunicios. Qui spectasse videntur non abiuncto a tribunis loco, uti ad obsequia apparere possent. Hoc autem inter praemia: quia tribunos honestissimo loco spectasse, vel hinc colligas, quod Caesari Iulio inter honores decretum: *ut semper sella curuli sederet, excepto per ludos. Tum enim sessio ei in tribunicio subsellio, inter eos, qui quoque anno tribuni essent*, concedebatur. Dio 44, 4. Itemque postea Augusto: *ut in subselliis tribunorum plebis sederet.* Dio 49, 15. Lips. De viatoribus multa Marcellus Donatus ad h. l. Ern.

Neroneum. Cf. 15, 74.

quebatur, Maius *Claudii*, Iunius *Germanici*, vocabulis mutantur: testificante Cornelio Orfito, qui id censuerat, « ideo Iunium mensem transmissum, quia duo iam Torquati, ob scelera interfecti, infaustum nomen Iunium fecissent. »

13. Tot facinoribus foedum annum etiam dii tempestatibus et morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disiecit; pertulitque violentiam ad vicina urbi: in qua omne mortalium genus vis pestilentiae depopulabatur, nulla coeli intemperie, quae occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus, complebantur. Non sexus, non aetas periculo vacua. Servitia perinde et ingenua plebes raptim exstingui, inter con-

Iunius Germanici. Obhaereo. Series quidem mensium ita postulat: sed, si *Iunius* in hoc numero, quomodo additur *Iunium transmissum*, quia infaustus esset? Itaque olim reponebam *Iulius Germanici.* Sed libri mihi opponuntur, itemque ratio, quod facta iniuria D. Iulio videtur, si illi mensis suus ademptus. Quid dicam? verba tamen sequentia de Iunio abnuunt, etsi alii conantur pro *transmissum* rescribere *transnominatum.* Lips. Si *transmissum* cum Freinshemio explices omissum e Fastis nomine, obliteratum eius mensis nomen, in dedecus familiae Iuniae, nihil restet difficultatis: idque placet Ryckio. Sed vereor, ut *transmittere mensem Iunium* hoc significet. Nam *transmittere aliquid* est tacere, silere, non, ei nomen adimere. Broterius *mensem* deleri vult: nescio quo. Ern. *Transmittere* omnino est praeterire, negligere, sicque oblivioni tradere, Cf. 4, 21, 55. 15, 31.

Cornelio Orfito. Is consul a 804. V. 12, 41.

Duo iam Torquati. Cf. 13, 35. et 16, 8.

Infaustum nomen Iunium fecissent. Emendavit sic Lipsius, et firmat Florent. qui habet *nomen iunctum.* At ed. pr. ceteri libri *Iunii tum*: male. Forte fuit *Iuniorum.* Ern. Bud. quoque *iunctum.*

Ad vicina urbi. Sic MSS. Reg. Agr. ed. pr. At sequentes *ad moenia urbis*, ut MSS. Flor. Guelf. In MS. Bud. Oxon. *moenia vicina urbi.* I. Gron. probat *moenia urbis*: et intelligit aedes urbis. Ceterum patet falsum esse, quod ille ait, *vicina urbi* esse a Rhenano, qui in ed. pr. et sec. habet *moenia urbis*, ut Aldus, Gryphius. Revocavit Lips. Ern. At Rhen. legendum suadet *vicina urbi*, ut H. 4, 46.

Vis pestilentiae. De hoc morbo Suet. 39.

Perinde et ingenua plebes. Dedi

iugum et liberorum lamenta; qui, dum adsident, dum deflent, saepe eodem rogo cremabantur. Equitum senatorumque interitus, quamvis promiscui, minus flebiles erant; tanquam communi mortalitate saevitiam principis praevenirent. Eodem anno delectus per Galliam Narbonensem, Africamque, et Asiam habiti sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus aetate aut valetudine fessi sacramento solvebantur. Cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent: quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant, turbidis casibus.

14. C. Suetonio, L. Telesino coss. Antistius Sosianus, factitatis in Neronem carminibus probrosis, exsilio, ut dixi, multatus, postquam id honoris indicibus tamque promptum ad caedes principem accepit, inquies animo, et occasionum haud segnis, Pammenem, eiusdem loci exsulem, et Chaldaeorum arte fa-

et ex ed. pr. pro vulgato *ac*, quod non solet ante vocalem dici, et in nostro quoque supra aliquoties e libris emendatum. MS. Guelf. (et Bud.) plane caret copula. Sed facilius *et* hic excidebat, quam ac. Hist. 4, 43, *perinde dives et eloquentia clarus*. Ern.

Delectus. Bud. *dilectus*. Mox *valitudine*.

Cladem Lugdunensem. Cladem ex incendio conceptam, quod denarrat et deplorat Seneca epistola tota 92. Accidit centesimo anno a colonia deducta, eodem Seneca observante: ut solatium hoc tarde adhibitum a Nerone sit, septimo post incendium anno. Nam deducta Lugdunum a Munatio Planco a. U. 711. Lips. Huius cladis vestigia et nunc apparere Lugduni docemur ab auctore Antiquitatum Lugdunensium p. 248, qui tamen de summa pecuniae a Nerone datae non recte sentit. Ern.

L. Telesino coss. Nomen ei L. Pontius Telesinus ex Velleio. Laudat ut philosophum et insignem virum plus uno loco Philostratus 4, 40. 7, 11. (8, 12.) eumdemque exsulasse ea re sub Nerone scribit. Lips. Immo *C. Luccius* vel *Lucius Telesinus*, ut Inscr. (ap. Grut. p. 1102) demonstratum Ruperto ep. 48, p. 447. Adde Ryckium ad h. l. et Pagium Crit. Bar. ad h. a. Unde putem, fuisse in Tacito *Lucio Telesino*, et librarios, qui praenomen esse putarent, hinc dedisse *L. Telesino*. Praenomen ei *C.* unde Ryckius putat, Tacitum scripsisse *Caiis Suetonio* et *Lucio* vel *Luccio Teles.* ut 14, 1. volebat. Ern.

Ut dixi. Cf. 14, 48.

mosum, eoque multorum amicitiis innexum, similitudine fortunae sibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios et consultationes non frustra ratus, simul annuam pecuniam a P. Anteio ministrari cognoscit. Neque nescium habebat, Anteium caritate Agrippinae invisum Neroni, opesque eius praecipuas ad eliciendam cupidinem, eamque caussam multis exitio esse. Igitur, interceptis Anteii literis, furatus etiam libellos, quibus dies genitalis eius, et eventura, secretis Pammenis occultabantur, simul repertis, quae de ortu vitaque Ostorii Scapulae composita erant, scribit ad principem, « magna se, et quae incolumitati eius conducerent, adlaturum, si brevem exsilii veniam impetravisset: quippe Anteium et Ostorium imminere rebus, et sua Caesarisque fata scrutari. » Exin missae liburnicae, advehiturque propere Sosianus. Ac, vulgato eius indicio, inter damnatos magis, quam inter reos, Anteius Ostoriusque habebantur: adeo ut testamentum Anteii nemo obsignaret, nisi Tigellinus auctor exstitisset. Monitus prius Anteius, « ne supremas tabulas

20. *Imminere rebus.* Opinor *imminere rebus novis.*

Innixum. Rectius *innexum* Lipsius et Freinsh. putant: bene. Ern. Bud. *annixum.*

Nuntios et consolationes. Omnino lego *consultationes:* et iam notavit Pichena, sic in Flor. esse. Verbum eius artis. Iuvenalis, 6, 574.... *quae nullum consulit, et iam Consulitur.* Noster c. 30: *Quae caritate erga parentem non tamen aliud consultaverat, quam de incolumitate domus.* Paullo ante scribo *multorum amicitiis innexum.* Non *innixum.* Lips. *Consultationes* habet et ed. pr. Itaque non solo Flor. nititur. Nec comparem huic *consultatores* Ryckii e eod. Agr. Recte recepit Pichena. *Simul* etiam Guelf. ed. pr. Ceterae ante Rhen. *simulque.* Ern. *Consultationes* astrologorum, auspicum, forsan et magicas. Bud. *consolationes*, et mox *simul nimiam.*

Ostorii Scapulae. Cf. 12, 31; 14, 48.

Monitus pr. Anteius. Acidalius et Freinsh. malebant ablativos. Sed libri constanter vulgatum servant, idque satis commodum est. Nam quod Flor. *monitus pr. Anteio*, error librarii est. Tigellinus negabat, periculum signatoribus fore. Sed Anteium bene facturum, si nihil

moraretur. » Atque ille, hausto veneno, tarditatem eius perosus, intercisis venis, mortem adproperavit.

15. Ostorius longinquis in agris, apud finem Ligurum, id temporis erat: eo missus centurio, qui caedem eius maturaret. Caussa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius, multa militari fama, et civicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore armorumque scientia, metum Neroni fecerat, ne invaderet pavidum semper, et reperta coniuratione magis exterritum. Igitur centurio, ubi effugia villae clausit, iussa imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudi-

21. *Tarditatemque eius perosus. Pertaesus* malim.

cunctaretur, sed ocius testamentum scriptum morte ratum faceret. Testamentum morantur, qui non moriuntur, ut id cognosci, et ad effectum venire non possit. Ern. Ablativos habet eod. Agr. quod probant Ryck. et Lall. Ubivis Bud. *Ponteium* nominat.

Apud finem Ligurum. Non aspernabilis forte coniectura nostra: *apud Fanum Ligurum.* Is locus Templum alio nomine dictus. In vita Agricolae c. 7: *Classis Othoniana licenter vaga, dum in Templo (Liguriae pars est) hostiliter populatur.* Livius tamen 33, 37, *Finem Ligurum* etiam appellat: *Redeuntes inde Ligurum extremo fine, agmen Romanum incidunt.* Sed alio, nisi fallor, et communi magis sensu. Lips. Aliud exemplum e Livio attulit Rhenanus. Omnino saepe is *finem* in singulari hoc sensu dixit. V. Gronov. ad 38, 15. item Drak. ibid. aliisque locis. Itaque nihil hic mutandum. Ern.

Ex eo oriebatur. Gruterus has voces abundare, nec ab auctore manasse putat. Prius verum; et sufficiebat *Caussa festinandi*, vel *Caussa fest. ex* eo. Sed non propterea haec non a Tacito, qui innumerabilibus locis brevitatis legem migravit, ut iam aliquoties monuimus. Si velimus severi esse, totum illud *caussa f. ex eo or.* abesse potest. Sed contra libros in talibus nil tentandum. Ed. pr. habet illa quidem *exoriebatur:* sed hic *eo* absorptum esse facile patet. Add. ad 2, 47. Ern.

Civicam coronam. Filii ergo M. Ostorii ista mors. Nam de eo 12, 31. scriptum: *Qua pugna filius legati, M. Ostorius, servati civis decus meruit.* Pater sane in ipsa Britannia obiit. Lips.

Ne invaderet pavidum semper. Intell. post *invaderet*, *se:* in reliqua brevitate usus Tacitus, in ratione timoris reddenda. Nihil hic tentandum. Ern. Bip. legunt *in pavidum*, quod Puteol. habet *invaderetur*, hanc terminationem ex praepos. *in* ortam rati. Freinsh. inde volebat *ut pavidum*.

Iussa imperatoris. Ita primus dedit Beroaldus, nescio unde. Nam in ed. Puteol. est *iussa inde.* MS.

nem adversum hostes saepe spectatam in se vertit. Et, quia venae, quamquam interruptae, parum sanguinis effundebant, hactenus manu servi usus, ut immotum pugionem extolleret, adpressit dextram eius iuguloque occurrit.

16. Etiam si bella externa et obitas pro republica mortes tanta casuum similitudine memorarem; meque ipsum satias cepisset, aliorumque taedium exspectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen et continuos adspernantium. At nunc patientia servilis, tantumque sanguinis domi perditum, fatigant animum et moestitia restringunt. Neque aliam defensionem ab iis, quibus ista noscentur, exegerim, quam, ne oderint tam segniter pereuntes. Ira illa numinum in res romanas fuit, quam non, ut in cladibus exercituum aut captivitate urbium, semel editam transire licet. Detur hoc illustrium virorum posteritati, ut,

22. *Quam ne oderim tam segniter pereuntes.* Puto *aliam mei defensionem*, et *quam ne quid oderim*, ne me putent odisse tam segniter pereuntes.

Flor. *in p.* Guelf. Oxon. *inde post.* Bud. *inpost osturio.* Unde Rhenanus coniicit *iussa mox vel post.* Ed. pr. *iussa in P. Ostorio*, quod e Flor. ductum videatur. Huic Ostorio praenomen *M.* fuisse, a 12, 31. patet, non *P.* ERN.

Quam ne oderim tam segniter pereuntes. Caussam reddit, cur non oderit, hoc est, non omiserit eorum mentionem. Id enim *odisse* vocat. Non aliter me defendam, quam ut rogem, concedant mihi, non odisse et punire silentio ignaviam sic, instar pecorum, caedi se praebentium: vel, cum viri fortes forent, quorum mortis contemptus usui magno esse potuisset, ita mortem perdentes. Nestor apud Ovidium Met. 12, 575. *Nec tamen ulterius, quam fortia facta silendo. Ulciscar fratres.* GRON. Verissime. Rhenanus, Lipsius, Grotius malebant *oderint.* At ista non foret defensio et excusatio Taciti, quae hic desideratur. *Oderim* libri omnes (etiam Bud.) praeter cod. Agr. qui habet *oderint. Defensio* pro excusatione dicta. Nullo alio nomine me ab iis excusatum haberi velim, defendique hoc institutum meum. Sequens sententia est a Cicerone, qui bellum civile ita excusat. Mox ed. pr. *semel edito:* et edd. ante Rhen. omnes *ac sepultura*, male. ERN. Recte puto Bip. reposuisse *oderint.* Petit a lectoribus auctor, ut defensionem hanc segniter pereuntium admittant, neque eos oderint, cum fatalis deorum ira subsit.

quomodo exsequiis a promiscua sepultura separantur, ita, in traditione supremorum, accipiant habeantque propriam memoriam.

17. Paucos quippe intra dies, eodem agmine, Annaeus Mella, Cerialis Anicius, Rufius Crispinus ac C. Petronius cecidere. Mella et Crispinus, equites romani, dignitate senatoria. Nam hic quondam praefectus praetorii, et consularibus insignibus donatus, ac nuper crimine coniurationis in Sardiniam exactus, accepto iussae mortis nuntio semet interfecit. Mella, quibus Gallio et Seneca, parentibus natus, petitione honorum abstinuerat per ambitionem praeposteram, ut eques romanus consularibus potentia aequaretur. Simul adquirendae pecuniae brevius iter credebat, per procurationes administrandis principis negotiis. Idem Annaeum Lucanum genuerat, grande adiumentum claritudinis. Quo interfecto, dum rem familiarem eius

Dent igitur illorum posteritati, ut illustrium nominum memoria conservetur. Mox Bud. *edicto*. Dein *a proxima sepultura*. Male. *Captivitas urbium* occurrit et H. 3, 70.

Annaeus Mella. Bud. *Mela*. Mox *Ruffus Crisp*. Sed respice ad 12, 42.

Ac Petronius. Sic MSS. Flor. Guelf. edd. ante Rhen. omnes, qui primus (ex ingenio) praenomen *C.* addidit. Si e MS. id natum ex ultima τῆς *ae*. Broterius putat esse T. Petronium, de quo Plin. 37, 2. (7.) et auctorem libri, cuius pars extat. Ern. Quum mox *C. Petronius* iterum dicatur, nil obstat, quo minus et hic; saltem cod. Flor. et Agr. c. 18. sic habent. * Item Bud.

Dignitate senatoria. Non enim revera senatores, sed opibus ac splendore cuivis senatorum pares. Equites illustres. Lips. Vide ad 11, 4.

Quondam praefectus praetorii. Sub Claudio 11, 1. Lips. *Nuper.... exactus*. Cf. 15, 71. Bud. *nuperrime*. De *Gallione* v. 15, 73.

Per procurationes. Ad quas soli equites aut liberti admissi. Lips. Cf. 2, 59.

Dum rem familiarem. De Annaeo Mella sermo est, qui pater Lucani. Atqui de illo Eusebianum Chron. *L. Annaeus Mella, Senecae frater et Gallionis, bona Lucani filii sui a Nerone promeretur*. Quae si vera lectio, opinandum, a fisco aut fiscalibus quaedam abrepta et retenta. Sed ego ambigo, neque censeo publicata bona, quia sua manu cecidit et damnationem praevenit. Quod si est, bene in Eusebio corrigas, et ad haec Taciti: *ob bona Lucani filii sui a Nerone perimitur*. Lips. Nempe Fabius ille videtur debuisse

acriter requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. Mixta inter patrem filiumque coniurationis scientia fingitur, adsimulatis Lucani literis. Quas inspectas Nero « ferri ad eum » iussit, opibus eius inhians. At Mella, quae tum promptissima mortis via, exsolvit venas: scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque eius, Cossutianum Capitonem, erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tanquam de iniquitate exitii querens, ita scripsisse: « se quidem mori nullis supplicii caussis; Rufium autem Crispinum et Anicium Cerialem vita frui, infensos principi. » Quae composita credebantur; de Crispino, quia interfectus erat, de Ceriale, ut interficeretur. Neque enim multo post vim sibi adtulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam C. Caesari coniurationem ab eo meminerant.

18. De C. Petronio pauca supra repetenda sunt.

23. *Ferri ad eum iussit. Ad reum* lege. Nam *eius* sequitur. — 24. *Querens ita scripsisset. Id adscripsisse* lege. — 25. *De C. Petronio supra pauca repetenda sunt.* Forte *Sed C. Petronio super.* Ovid. Met. 15, 308. *Plurima cum subeant audita aut cognita vobis, Pauca super referam.* Sed vide hic Freinshem. Ann. 3, 24. *casum eius paucis repetam.*

Lucano certis nominibus: quae dom nimis diligenter exigit, eius odium commovit. Debebat ille Mella in animo habere illud Verris ap. Cicer. Verr. 4, 48. in re adventitia et hereditaria non oportere nimis diligentem et attentum esse. Ern. De Lucani opibus v. Iuven. 7, 79.

Ita scripsisset, se quidem mori nullis supplicii caussis. Tacitum reliquisse censeo: *Additur, codicillis, tanquam de iniquitate exitii querentem, scripsisse.* Gron. Placet. MSS. et edd. in vulg. consentiunt, nisi quod inter *scripsisse* et *scripsisset* fluctuant. Ed. pr. Rhen. (e Bud.) seqq. hoc habent. Puteol. Ber. illud, itemque MS. Guelf. Mox *tamen* est e Flor. Ceteri scr. (Bud. quoque) et edd. *autem*. Ern. Sequor cum Bip. Puteolani lectionem, eo, quo distinxit, modo. Dein negat Ryckius, in Flor. legi *tamen*, potius ibi est *autem*, quod et recepit. Ego quoque aptius puto.

Coniurationem. Coniurationem Aemilii Lepidi. De qua Suetonius Cal. 24. et Dio 59, 22. Lips.

De C. Petronio. Quem viri docti eum censent, cuius fragmenta hodie purissimae impuritatis. De quo etiam delibero; sicut et de praenomine: quod apud Plinium 37, 2. (7.) Titus est; itemque Plutarchum in libello,

Nam illi dies per somnum, nox officiis et oblectamentis vitae, transigebatur: utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat: habebaturque non ganeo et profligator, ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaque eius quanto solutiora et quandam sui negligentiam praeferentia, tanto gratius, in speciem simplicitatis, accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniae, et mox consul vigentem se ac parem ne-

26. *Vitae transigebatur.* Transigebantur cod. Agr. — 27. *Sed erudito luxu.* Forte eruditor *luxus. Hannibalis eruditrix* apud Florum 2, 6.

Πῶς ἄν τις διακρίνει τὸν κόλακα τοῦ φίλου c. 35. p. 60. Loqui eos de hoc eodem, res indicia est. Plinii verba: *Titus Petranius cansularis mariturus, invidia Neronis principis, ut mensam eius exheredaret, trullam murrhinam* CCC. HS. *emptam fregit.* Plutarchi : Ἡ τοὺς ἀσώτους καὶ πολυτελεῖς εἰς μικρολογίαν καὶ ῥυπαρίαν ὀνειδίζουσιν, ὥσπερ Νέρωνα Τίτος Πετρώνιος. Reperio et *Publium Petronium*, nisi fallor, hunc eundem : de quo ita Scholiastes vetus Iuvenalis, in illud 6, 638. *Sed clamat Pantia, feci. Pontia*, inquit, *Publii Petranii filia, quam Nero canvictam* (lego, *quem N. convictum*) *in crimine coniuratianis damnavit.* Nam Pontia quidem ab aliud scelus, venena extincta est, ut addit. LIPS. *Supra repetenda* phrasis Sallustii, pro qua alii *altius repet.* Vid. Cort. ad Catil. c. 5. (cf. Iug. c. 5.) Tum *pauca supra* MSS. Flor. Guelf. ed. pr. aliaeque vett. quod temere inversum est inde a Rhenano: qui (a Bud.) dedit *de C. Petranio supra. Pauca r. s.* male. Nihil de ea supra. ERN. Negat Ryck. itemque Lallem. Petranium Arbitrum hic posse intelligi.

Illi dies per somnum. Vide verum hunc adversipedem, ut Latini adpellant. Dies naster illi nox erat: et nox pro die. Pulchre omnino istos homines vere perversos Seneca describit et culpat ep. 123. (122.) *Lucet? somni tempus. Quies est?* (pro nocte quietem dixit: atque ita locum interpretor ac distinguo) *nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit? tempus est coenae.* Ac plura ibi de lucifugis illis vide. Adde et haec Lampridii in Heliog. 28. *Traiecit et dierum actus noctibus et nocturnas diebus, aestimans hoc inter instrumenta luxuriae : ita ut sero de samno surgeret et salutari inciperet, mane autem darmire inceptaret.* LIPS. *Officia antelucana* adpellat Plinius ep. 3, 12. Cf. et Suet. Aug. 78. Symm. ep. 1, 23.

Ac dicta factaq. Ac deest in Bud.

Procansul Bithyniae. Sic omnes scripti et edd. Vid. ad 2, 52. Mox *vigentem* MS. (Bud.) Guelf. ed. Rhen. seqq. At ceterae vett. *ingentem.* ERN. Respice ad 15, 53. Fuit autem proconsul prius, quam consul, quia Bithynia provincia consularis; mox consul, inter suffectos, puta.

gotiis ostendit: dein revolutus ad vitia, seu vitiorum imitatione, inter paucos familiarium Neroni adsumptus est, elegantiae arbiter; dum nihil amoenum et molle adfluentia putat, nisi quod ei Petronius adprobavisset. Unde invidia Tigellini, quasi adversus aemulum et scientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem principis, cui ceterae libidines cedebant, adgreditur, amicitiam Scevini Petronio obiectans, corrupto ad indicium servo, ademptaque defensione, et maiore parte familiae in vincla rapta.

19. Forte illis diebus Campaniam petiverat Caesar, et Cumas usque progressus Petronius illic adtinebatur. Nec tulit ultra timoris aut spei moras. Neque tamen praeceps vitam expulit, sed incisas venas, ut libitum, obligatas, aperire rursum et adloqui amicos, non per seria, aut quibus constantiae gloriam peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animae et sapientium placitis, sed levia carmina et faciles versus. Servorum alios largitione, quosdam verberibus, adfecit. Iniit epulas, somno indulsit, ut, quamquam coacta mors, fortuitae similis esset. Ne codicillis quidem

Seu vitiorum imitationem. Sic MS. Guelf. edd. vett. omnes. MS. Flor. (et Bud. et ed.) Rhen. *imitatione:* quod unice probat I. Gron. Ita sensus est, seu quia ad vitia revolutus est, seu quia imitabatur; et ablativus ille absolutus cum participio coniunctus, quo nil frequentius Tacito. Vid. supra ad c. 10. Sed hic mihi tamen accusativus melior. Dubitat Tacitus, utrum vitia, an imitationem vitiorum, dicere debeat. Ern. Potior lectio Flor. et Bud. quam recipio cum Bip. Mox in Bud. est *Neronis.*

Praeceps vitam. Elegans est Acidalii coniectura *per praeceps.* Mox Guelf. a man. sec. *ad libitum*, item ed. pr. Ern.

Faciles versus. Sunt ludicri, iocosi, de rebus amatoriis et similibus. Mox *quamquam* ed. pr. Rhen. seqq. ceterae veteres *quasi.* at MS. Guelf. *utque coacta m.* Ern. Bud. *quam*, unde Rhen. bene *quamquam.*

Iniit et vias, s. i. Marklandus Ep. crit. ad Harium p. 89. eleganter corrigit *epulas. Vias inire* non convenit ingenio Petronii et huic tempori. Ern. Bene *epulas* recepere Bip. quos sequor. Sic et 15, 52.

(quod plerique pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia principis, sub nominibus exoletorum feminarumque et novitate cuiusque stupri, praescripsit, atque obsignata misit Neroni. Fregitque annulum, ne mox usui esset ad facienda pericula.

20. Ambigenti Neroni, quonam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia, matrimonio senatoris haud ignota, et ipsi ad omnem libidinem adscita, ac Petronio perquam familiaris. Agitur in exsilium, tanquam non siluisset, quae viderat pertuleratque, proprio odio. At Minucium Thermum, praetura functum, Tigellini simultatibus dedidit, quia libertus Thermi quaedam de Tigellino criminose detulerat, quae cruciatibus tormentorum ipse, patronus eius nece immerita lueret.

21. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam exscindere concupivit, interfecto Thrasea Paeto et Barea Sorano, olim utrisque

Ne mox usui esset etc. Ut in adsimulatis Lucani literis. V. c. 17.

Proprio odio. Veram puto Freinshemii correctionem: *pertuleratque. Proprio odio hanc: Num. Th. p. f. Tigellini simultatibus dedidit.* Mox MS. Fl. ed. pr. *Municius*, unde Ryckius faciebat *Minucius*. Recte. Nam eius gentis cognomen *Thermi*. *Dedidit* porro MS. Guelf. edd. Puteol. seqq. omnes. At Flor. Bud. Agr. ed. pr. *deditum*. Etiam in Guelf. man. sec. addidit *um* in fine. Illud verum est. Ern. *Minucium* omnino scribendum. Bud. *Numicium* et ubivis *Tigillinum* habet.

Lueret. Acid. coniicit scrib. *luere* pro *luerunt*, quod Lall. probat.

Thrasea Paeto. Cuius gentile nomen adhuc quaero. Nam Dio 61, 15. P. Thraseam Paetum saltem adpellat. Marmor vetus suadet Valerium fuisse. C. DOMITIO. DEXTRO. II. L. VALERIO. MESSALLA. THRASIA. PRISCO. COS. Quod etsi de alio, ex cognomine tamen suspicemur de gente. Thraseas hic admirator unicus Catonis, de cuius vita librum scripsit, indicante Plutarcho. Laudes eius sparsae in Tacito, Arriano, Dione: sed ante alia egregium elogium de illo ipsius Neronis, in Plutarchi libello Πολιτικῶν παραγγελμάτων 33, p. 810. Ait: Νέρων ὀλίγον ἔμπροσθεν ἢ κτεῖναι, τὸν Θρασέαν μάλιστα μισῶν καὶ φοβούμενος, ὅμως, ἐγκαλοῦντός τινος, ὡς κακῶς κεκριμένου καὶ ἀδίκως, Ἐβουλόμην ἄν, ἔφη, Θρασέαν οὕτως ἐμὲ φιλεῖν,

infensus, et accedentibus caussis in Thraseam: quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi: quodque iuvenalium ludicro parum expetibilem operam praebuerat: eaque offensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patavii, unde ortus erat, ludis cesticis, a Troiano Antenore institutis, habitu

28. *Ludis cesticis.* Cod. Agr. *ludis Cerastis.* Pignorius in Originibus Patavinis c. 8. legit *Iselasticis.* Vide hic interpretes. Supra 15, 23. De Iselasticis copiose Plinius Ep. 10, 119. 120. Vid. Turneb. Advers 27. c. 5. Scriver. ad Martial. p. 202.

ὡς δικαστὴς ἄριστος ἐστιν. Salve, o salve, vir magne, et inter Romanos sapientes sanctum mihi nomen. Tu magnum decus gallicae gentis: tu ornamentum romanae curiae: tu aureum sidus tenebrosi illius aevi. Tua inter homiues, non hominis, vita: nova probitas, constantia, gravitas: et vitae mortisque aequabilis tenor. Lips.

Barea Sorano. Qui ille est nominatus Boëthio de Consolat. 1. prosa 3. Lips. Hic ordo nominum est e Flor. a Pichena receptus, quem et habet (Bud. et) ed. pr. Ceteri Barcam Soranum primo loco ponunt. Ern.

Quod senatu egressus est. Muretus et Acidalius malebant *esset*, probatque Pichena. Immo *erat* (nam mox *praebuerat*) si quid mutandum. Malim certe *est*, quam *esset*, cum et indicativus sequatur, et paullo post iterum hoc tempore usus est, *censuit*, *obtinuitque.* Omnino Tacitus hoc loco non est satis constans in temporibus. Ern. *Ut memoravi.* V. 14, 12.

Parum exspectabilem operam. Id est exspectationi non respondentem. Et sic MSS. Flor. Guelf. edd. vett. ante Rhenanum: nisi quod Flor. inserit *et.* Ed. pr. et *inexspectabilem. Expetibilis* est a Rhenano, incertum an e MS. Et, cum hoc verbum non magis apud alius reperiatur, quam illud, vetrrem potius, et a MSS. firmatam lectionem sequendam putavi. Ern. *Expetibilem* clare habet Bud. Τὸ *parum* ad *praebuerat* referunt. Bip. perinde esse videtur ad verbum an ad adiectivum referas.

Ludis caesticis, a Troiano Antenore institutis. Quid caestibus cum cantu? Cecinisse enim hic dicitur Thraseas, non pugnasse: et a Dione 62, 26. Τραγῳδίαν ὑποκρινάμενος ἐν Παταουίῳ τῇ πατρίδι. Ita enim scribendum, (Patavinus quia Thraseas) non κοτχμίᾳ. Sed crederem, ut fit, tempore auctiores ornatioresque eos ludos factos, et ad caestus scenica etiam certamina adiecta. Turbat nos tamen et moratur Vatic. qui, *cetastis*, refert. Scriptura, de qua nihil hiscam. Apud Livium 10, 2. navale certamen annuum est Patavii: sed nihil ad istud. Agon item Drepanitanus apud Sidonium in Abitacu suo ep. 2, 2. ad exemplar troianae superstitionis, pariter nihil istuc. Dio hoc tantum monet, fuisse ἑορτὴν τριακονταετηρίδα, tricennale spectaculum. Lips. *Cetastis* etiam MS. Flor. et ed. pr. Neque abludit Guelf. (et Bud.) in quo *cestatis* pru *cetastis* scriptum. Sed ex hac

tragico cecinerat. Die quoque, quo praetor Antistius, ob probra in Neronem composita, ad mortem damnabatur, mitiora censuit obtinuitque : et, cum Deum honores Poppaeae decernerentur, sponte absens, fu-

29. *Et cum deum honores.* Dum lege. — 30. *Sponte absens.* Nulla iusta de caussa. Cave sollicites.

scriptura *cestatis* forte Puteolanum puto effinxisse *cesticis*, a *cestu*: quia tale certamen apud Virgilium 5, 69. 420. in Sicilia praesente Aenea celebratum, ut troianus iste ludus fuisse videatur, sane etiam Romae in antiquissimis ludis, qui Romani deinde dicti, ap. Liv. 1, 35. *pugiles* commemorantur. Pro eo Grotio placebat *xysticis* : in quibus et ipsis pugiles certant, ut patet inter alia ex inscriptione ap. Reines. Cl. 5. n. 44. Sed Pignorius in Origg. Patav. mavult *Iselasticis*, quod verbum fere corruptum est a librariis latinis, ut apud Suetonium Calig. 20. Si legamus potius *Selasticis*, ut in inscriptionibus fere est, sane conveniet valde codd. scripturae. Dubitatio est duplex, primo, an credibile, selastica ab Troiano instituta: deinde, unde cantus tragici in selasticis. Huic facile occurram ex eo, quod etiam in Graecia in istis ludis paullatim omnis generis certamina oratorum, poëtarum etc. instituta, cum in illo tanto conventu quisque artem suam ostentando inclarescere cuperet. Ex altera me nondum expedio. Ern. Nil hic temere mutandum, Ryckius bene monet. *Caestus Troianos* Virgilius memorat. In istis ludis duplex potuit spectaculum obtinuisse, gymnicum et musicum in quinquennali Neapolitano, de quo 14, 19. *Selastici* ludi male dicuntur pro *Iselasticis*. Cf. Fabri agonistica 2, 10. Neque huc faciunt *astici* ludi, de quibus cogitarat Acidalius, et videri potest Ern. ad Suet. Cal. 20.

Habitu tragico. In Bud. additur *ornatus.*

Die, quo pr. Antistius. Cf. 14, 48.

Cum deum honores etc. *Deum* e MS. Bud. edidit Rhen. (ut 15, 74.) Ante erat *divini*, quod et Guelf. habet. MS. Agr. ed. pr. *deinde.* De divinis honoribus Poppaeae decretis nihil noster : at Dio, cuius locum ex Vales. Exc. 63. (26.) adtulit Ryckius. Recepi deinde *decernerentur*, ut latinitas desiderat, et viris doctis (Faërno, Acidalio) dudum placuit, quod id clare est in Guelf. sed idem iam e cod. Agr. receperat Ryckius. Mox idem Guelf. et Flor. (et Bud.) *interfuerit* : unde coniicio fuisse *interfuerat*, ut supra plusquam perfectum post perfectum. Nam *interfuit* alienum est. Et sic reperit Broterius in MS. Flor. etiam Reg. Ed. pr. post *iniquus*, pro *inimicus*. Ern. Bud. *inimicus* et supra *decernantur*. Ceterum, quod ad divinos honores Poppaeae, extant numi duo aenei, in quibus hinc DIVA. CLAVD. NER. F. *templum rotundum*, *intra quod signum muliebre stans* : illinc DIVA. POPPAEA. AVG. *templum distylum*, *in quo mulier sedens*, *sin. C. C.* Vid. Eckhel Doctr. NN. vet. vol. 6, p. 287. Cf. et Reimar. ad l. c. Dionis.

neri non interfuit. Quae obliterari non sinebat Capito Cossutianus, praeter animum ad flagitia praecipitem, inimicus Thraseae, quod auctoritate eius concidisset, iuvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.

22. Quin et illa obiectabat : « principio anni vitare Thraseam solenne iusiurandum : nuncupationibus votorum non adesse, quamvis quindecimvirali sacerdotio praeditum : nunquam pro salute principis, aut caelesti voce, immolavisse : adsiduum olim et indefessum, qui vulgaribus quoque patrum consultis semet fautorem aut adversarium ostenderet, triennio non introiisse curiam : nuperrimeque, cum ad coërcendos Silanum et Veterem certatim concurreretur, privatis potius clientium negotiis vacavisse. Secessionem iam id et partes et, si idem multi audeant, bellum esse. Ut quondam C. Caesarem, » inquit, « et M. Catonem,

Interrogant. Sic Cic. pro domo 29. *Quis me lege interrogavit.* Cf. et de Legg. 3, 3.

Principio anni vitare Throseam solenne iusiurandum. Cuius multa memoria in Tacito aliisque. Ideo ordine rem exposui in Excursu A. Lips.

Nuncupationibus votorum non adesse. De quibus 4, 17. (13, 11.). *Pontifices eorumque exemplo ceteri sacerdotes cum pro incolumitate principis vota susciperent.* Sueton. Neron. 46. *Votorum nuncupatione, magna iam ordinum frequentio, vix repertae Capitolii claves.* Plura huic rei et opportuna in Excursu B. Lips.

Aut caelesti voce immolavisse. Indignor, cum lego, immo non indignor, ut nunc aetas mea est et peritia ludibriorum in re humana. Eu summates illi viri, genere, dignitate, sapientia, titulum criminis accipiunt, quem pudeat memorasse. Sed eadem Philostratus 5, 7. *Accusationes quot et quantas e theatris oriri censes, cum delatores ita redarguunt? Non venisti auditum Neronem: aut venisti quidem, sed negligenter et non attente audisti: risisti plone, non plausisti: nec pro ipsius voce sacrificasti, ut clarior liquidiorque esset.* Lips. Paullo post MS. Reg. *ostentaret* pro *ostenderet*, non male. Mox *si idem multi* Fl. Guelf. ed. pr. Put. Ber. In Rhen. ed. casu transpositum *si multi idem*, unde fluxit in ceteras. Ern. Non casu, sed ex Bud. (* in quo etiam *habeant* pro *audeant.*) De memorato crimine Thraseae v. et Dio 62, 26.

Nuperrimeque. Copula non est in Bud.

ita nunc te, Nero, et Thraseam avida discordiarum civitas loquitur. Et habet sectatores, vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultumque eius sectantur, rigidi et tristes, quo tibi lasciviam exprobrent. Huic uni incolumitas tua, tuae artes, sine honore. Prosperas principis res spernit: etiamne luctibus et doloribus non satiatur? Eiusdem animi est, Poppaeam divam non credere, cuius in acta D. Augusti, et D. Iulii non iurare. Spernit religiones, abrogat leges. Diurna populi romani per provincias, per exercitus, curatius leguntur, ut noscatur, quid Thrasea non fecerit. Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt: aut nova cupientibus

31. *Transeamus ad illa instituta* In illa cod. Agr.

Quo tibi lasciviam. Sic e Flor. edidit Pich. in quo erat *quod ibi*, sicut in ed. pr. reperi, in Bud. Rhenanus, qui iam coniecit, *quo tibi*, legendum esse. Ceteri scr. et edd. *qui tibi:* in quo puto esse *qui* pro *quo*, ut alibi. Ern. Bud. habet *quod tibi*, unde e Rhen. emendatio.

Incolumitas tua sine arte. Sentio, abesse vocem, quam volenti Cornelio reddo: *incolumitas tua sine cura, artes sine honore.* Prius membrum ad nuncupationem omissam votorum spectat, quae pro incolumitate principis: alterum ad id, quod nunquam immolarit pro caelesti voce. Lips. Videtur Flor. significare: *Huic uni incolumitas tua, tuae artes, sine honore.* Gron. Nam is liber habet *artes:* ceteri vulgatum. Lipsiana ratio mihi magis placet. Ern. Lipsii emendatio probatur Broterio; istius aeque ac Gronovii Lallemando; posteriorem recepere Bip. quos sequor.

Prosperas res spernit etc. Haec ut per concessionem dicta accipi debent: et forte scripsit Tacitus *spernat.* Id non intelligens Ryckius, praeferebat mox codicis sui (Agr.) scripturam *etiamnum*, sine interrogatione. Male. Vulgatum verum et elegans est. Ern. Bud. *etiamne.* Bip. praeferunt *etiamnum.*

Spernit religiones. Recte sic. At Flor. ed. pr. cod. (Bud.) Agr. *legiones.* Vitiose. Ern.

Diurna P. R. Vide Suet. Caes. 20.

Curatius leguntur. Ita restitui, confusione librorum motus, qui ad vocem ignobiliorem adhaeserant. Itaque *curiatium* aut *curiantium* (sic Bud.) fere legas. At ita ante Tacitum Sallustius Iug. 16. (19.) *curatissime accepit.* Et Ammianus: *Domicilia cuncta curatius ritu romano instructa.* Noster 14, 21. *Ludos curatius editos.* Lips. Bene Lipsius. Cod. Guelf. plane *accuratius*, quod etiam ex aliis notat Broterius. Ed. pr. *curatium.* Ern.

auferatur dux et auctor. Ista secta Tuberones, et Favonios, veteri quoque reipublicae ingrata nomina, genuit. Ut imperium evertant, libertatem praeferunt: si perverterint, libertatem ipsam adgredientur. Frustra Cassium amovisti, si gliscere et vigere Brutorum aemulos passurus es. Denique nihil ipse de Thrasea scripseris, disceptatorem senatum nobis relinque. » Extollit ira promptum Cossutiani animum Nero : adiicitque Marcellum Eprium, acri eloquentia.

23. At Baream Soranum iam sibi Ostorius Sabinus, eques romanus, poposcerat reum, ex proconsulatu Asiae, in qua offensiones principis auxit iustitia atque industria; et quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumpserat : vimque civitatis Pergamenae, prohibentis Acratum, Caesaris libertum, statuas et picturas

9. *Extollit ira promptum. Irae malim.*

Ista secta Tuberones et Favonios. Stoicorum sectam vitium hoc hominis culpat, et qui eam secuti. Tuberonem intelligit Q. Aelium, qui in epulo publico haedinis pellibus stravit lectos punicanos et vasa samia exposuit. Cicero in Bruto 31. Valerius 7, 5, 1. aliique. Agellius 1, 22. *Tubero iuris civilis antistes et stoicae doctrinae sectator.* Idem ille est, qui Lucullum Xerxem togatum appellitabat, Plutarcho memorante in Luc. 39. Favonius est Catonis ille simia, de quo Suet. August. 13. et Valerius Max. 2, 10, 8. Plutarchus in Bruto 34. Vidi tamen qui *Fannios* hic reponeret, imperite. Lips. De *Tuberone* cf. Voss. de Hist. Lat. 1, 12.

Libertatem praeferunt. I. e. ostentant, eius studium iactant: sive, si mavis, imperio meliorem dicunt. Mox *libertatem* ante *ipsam* e Flor. bene inseruit Pichena: fuitque et in libro unde ed. pr. ducta est. Nam in ea est *libertatem ipsam aggr.* Sed exciderunt verba *libertatem praeferunt: si perverterint.* Caussa in promptu est. Ern. In Bud. legitur *lib. ipsam egredientur.*

Cassium amovisti. Respice ad c. 19. Mox c. Agr. *irae.*

Ostorius Sabinus. Mutant libri. Alii *sibi Torius.* Vatic. *Subitorius.* Flexit me, ut *Ostorius* scriberem, locus infra, de hoc ipso: *Ostorio duodecies et quaestoria insignia tribuuntur.* Lips. Sed et ibi Flor. (et Bud.) *Torius:* Guelf. et ed. pr. h. l. *subitorius*, altero loco *Torius*, tertio *Ostrio* ille, haec *Ostorio.* Ut in ed. pr. sic in ceteris. Ern. In Bud. deest *Sabinus.* Bip. coniiciunt legendum *Obultronius Sabinus*, de quo 13, 28.

Acratum. Cf. 15, 45.

avehere, inultam omiserat. Sed crimini dabatur « amicitia Plauti et ambitio conciliandae provinciae ad spes novas. » Tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniae regno adventabat : ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an, ut magnitudinem imperatoriam caede insignium virorum, quasi regio facinore, ostentaret.

24. Igitur, omni civitate ad excipiendum principem spectandumque regem effusa, Thrasea, occursu prohibitus, non demisit animum : sed codicillos ad Neronem composuit, requirens « obiecta et expurgaturum adseverans, si notitiam criminum et copiam diluendi habuisset. » Eos codicillos Nero properanter accepit, spe, exterritum Thraseam scripsisse, per quae clari-

Inultam omiserat. Vatic. Male vulgo *invitam*. Lips. *Inultam* etiam Guelf. ed. pr. Rhen. (e Bud.). Ceterae ante Rhen. *multam* solenni aberratione. Post Rhen. irrepsit in Gryphianam, opinor, *invitam*, operarum vitio. Ern.

Amicitia Plauti. Vide de *Plauto* 14, 57, 59. Mox Bud. *damnationis*.

Ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur. Sic omnes libri. Sensus est : dum rumores et sermones hominum occuparentur externis. Sed modus loquendi est durior. Acidalius addi volebat *versis :* Grutero placebat *ad externa rumorum*. Ern. Acidalii coniecturam probat Lallem. Hiller. Rac. 18. loco *rumoribus* legi iubet *ruentibus*. Vulgatam bene tuentur Bip. in qua nil duri. Sensus : ubi homines in urbe occupantur externis.

Thrasea occursu prohibitus. Quod signum scilicet principis indignantis, et a se atque aspectu suo spernentis. Tale Vespasiano factum ab eodem Nerone, apud Suetonium in Vesp. 4. *Prohibitus non contubernio modo, sed etiam publica salutatione.* Atque, ut ibi ille salutatione prohibitus, sic iste occursu. Lips.

Non demisit animum. Bud. *dimisit*.

Exterritum Thraseam sensisse. Sententia mecum malit *scripsisse :* et quod praevidi, firmat Flor. nunc codex. Lips. *Scripsisse* etiam cod. Agr. ed. pr. Sed iidem libri Guelf. (Bud. et Agr.) edd. Put. Ber. etiam *saepe*. Rhenanus (ex ing.) edidit *spe*. *Sensisse* defendit I. F. Gronovius ep. ad Salmas. a. 1638. scripta, itemque Obs. 2, 4, p. 239. ut *sensisse* sit, eos sensus concepisse, declarasse, sicut ap. Ciceronem saepe *libere sentire*, et supra 15, 67. *sensus validi*. Ern. Bud. *sensisse*. Gronovii epist. extat in Burm. Syll. t. 2. p. 573. — * Gruterus Susp. crit. l. 10, §. 16. in Misc. nov. Lips. vol. 3, p. 518. pro *sensisse* malit *inservisse*. Nec tamen urget.

tudinem principis extolleret, suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evenit, vultumque et spiritus et libertatem insontis ultro extimuit, « vocari patres » iubet. Tum Thrasea inter proximos consultavit, « tentaretne defensionem, an sperneret. » Diversa consilia adferebantur.

25. Quibus intrari curiam placebat, « securos esse de constantia eius, » dixerunt : « nihil dicturum, nisi quo gloriam augeret. Segnes et pavidos supremis suis secretum circumdare. Adspiceret populus virum, morti obvium; audiret senatus voces, quasi ex aliquo numine, supra humanos : posse ipso miraculo etiam Neronem permoveri : sin crudelitati insisteret, distingui certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium. »

26. Contra, qui opperiendum domi censebant, de ipso Thrasea eadem : « sed ludibria et contumelias imminere : subtraheret aures conviciis et probris. Non solum Cossutianum aut Eprium ad scelus promptos : superesse, qui forsitan manus ictusque per im-

23. *Qui manus ictusque per immanitatem Augusti.* Alii alia. Lego *ingesturi*, vel *aggesturi*. *Ingerere probra* H, 3, 31. *vulnera* 3, 85 et Ann. 1, 65. *voces* 4, 42. Tum *superesse ac ingesturi* etiam respondet ad probra, quod praecessit, *tela ingerere* Ann. 1, 49 et 2, 81.

Vocari patres iubet. Sic Flor. Agr. (Bud.) Guelf. ed. pr. Ceterae *iussit.* Illud verius. Mox *esse se* volebat Groslotius. Ern.

Secretum circumdare. Bene mei libri, prae, quod vulgo, *otium dare.* Lips. Sic et Flor. Guelf. ed. pr. Ern. Recepere certatim recentiores editores. Bud. habet *secretum otium circumdare*, nullo sensu.

Supra humanas. Sic omnes praeter Flor. et ed. pr. ubi *humanos*, i. e. homines : quod illustrat post alios Ryckius, probatque cum I. Gronovio. Ante pro *ex aliquo*, quod edidit Rhenanus (e Bud.) estque et in Fl. ed. pr. alii habent *ex quodam*, ut Guelf. Put. Ber. Eodem redit. Ern. *Humanos* pro humano genere habet et Varro apud Non. Marc. 2, 98. Cf. et Cic. ad Att. 13, 21. Iustin. 42, 3.

Sin crudelitati insisteret. Sic Guelf. edd. vett. Rhenanus edidit : *sin crudelitas persisteret.* Vetus restituit Pichena. Flor. ed. pr. *si in crud.* sed eodem spectat. Ern. Bud. *crudelitati persisteret.*

De ipso Thrasea eadem. Cod. Agr. *nihil de ipso Thrasea.*

Superesse, qui forsitan manus

manitatem ausuri : etiam bonos metu sequi. Detraheret potius senatui, quem perornavisset, infamiam tanti flagitii; et relinqueret incertum, quid, viso Thrasea reo, decreturi patres fuerint. Ut Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita spe agitari : multoque magis timendum, ne in coniugem, in familiam, in cetera pignora eius saeviret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigiis et studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem.» Aderat consilio Rusticus Arulenus, flagrans iuvenis, et cupidine laudis offerebat, «se intercessurum senatus consulto :» nam plebis tribunus erat. Cohibuit spiritus eius Thrasea, «ne

ictusque per immanitatem Augusti.* Animam agenti loco aquam sic affuderim : *ictusque parent. Immanitatem Augusti etiam bonos metu sequi.* Lips. Melius Acidalius *ictusque p. i. ausuri sint*, vel *ausint*, et Grotius *auderent.* Ἀποσιώπησιν malunt Salinerius et Ryckius : quam ego hic non concoquo. Domi enim cur non proloquerentur, quae sentirent ? Broterius (* quem sequitur *D. de Lanalle*) coniicit *intentarent*, deleto *Augusti :* quod longius a libris recedit. An scripsit Tacitus *qui forsitan ad manus ictusque*, ut referatur ad *promptos ?* Nec *Augusti* nomen satis defenditur a Ryckio e Suet. Ner. 46, etsi I. Gronovio placebat defensio. Nam ibi senatores alloquuntur Neronem : in quo genere sane usitatum nomen, nemo ambigit. In narrationibus, aut talibus sermonibus, etiam ubi vituperareutur, Augustos vocari solitos imperatores, id quidem doceri debebat. Tum *per immanitatem* e consuetudine latine loquendi, haud dubie referendum ad agentem, sed sine libris melioribus vix aliquid extricari potest. Ern. Cod. Agr. *per imm. Aug. intentarent* a pr. m. tum a sec. m. *ingererent. Intentarent* simili loco noster habet etiam 3, 36; H. 1, 69. 3, 31. Cum Ryckio facit Hiller. Rae. 18, firmiorem stomachum professus. *Auderent* probat *Lallem.*; recepere Bip. Fateor, mihi non liquere, et coniecturam Boxhornii placere prae reliquis. Eam proinde exhibui. Minime recedit a vulgato. *Sed* ante *etiam*, quod nonnulli intrudunt, non habet Bud.

Senatui, quem perornavisset. Puto leg. *quem semper ornavisset.* Lips. *Perornavisset* est semper et ad hunc usque diem, ad finem usque, ut bene monet Freinsh. Sic *perviguere* 4, 34, et similia. Ed. pr. (et eod. Bud.) *infamia.* Atque etiam in Guelf. signum literae *m* erasum est. Ern.

Plebis trib. Flor. *plebi*, quod recepit I. Gron. Post *tali in tempore*, quod e Flor. edidit Pichena, etiam ed. pr. ab aliis (et Bud.) *in* abest. Ern.

Cohibuit spiritus eius. Bud. *spem eius.*

vana et reo non profutura, intercessori exitiosa, inciperet. Sibi actam aetatem, et tot per annos continuum vitae ordinem non deserendum: illi initium magistratuum et integra, quae supersint. Multum ante secum expenderet, quod, tali in tempore, capessendae reip. iter ingrederetur. » Ceterum ipse, an venire in senatum deceret, meditationi suae reliquit.

27. At postera luce, duae praetoriae cohortes armatae templum Genitricis Veneris insedere. Aditum Senatus globus togatorum obsederat, non occultis gladiis: dispersique per fora ac basilicas cunei militares; inter quorum adspectus et minas ingressi curiam senatores. Et oratio principis per quaestorem eius audita est. Nemine nominatim compellato, patres arguebat, « quod publica munia desererent, eorumque exemplo equites romani ad segnitiam verterentur. Etenim, quid mirum, e longinquis provinciis haud

Genitricis Veneris. MS. Flor. *Genetricis.* Quae scriptura et in nummis inscriptionibusque occurrit, et in aliis MSS. libris. V. Oudend. ad Sueton. Caesar. c. 61. Ern.

Per quaestorem eius. Non enim cuilibet e quaestorum collegio id munus, sed candidatis principis. De offic. quaestoris l. 1. Ideo Tacitus expressim *quaestorem eius.* Et in lapidibus aliquoties, QVAESTOR. AVG. Reliqua ad hunc ritum trita. Lips. Mox MS. Fl. *uterentur* pro *verterentur,* quod in ceteris omnibus. Hoc melius. Ern. De quaestore Aug. v. Suet. Aug. 65. Dio 54, 25. Cassiod. ep. 4, 4. et l. 6. form. 5. Cf. Guther. de Offic. dom. Aug. 2, 18. Bud. clare *verterentur,* Bip. praeferunt *uterentur.*

Eorumque exemplo. Bud. *eodemque ex.*

Longinquis provinciis adveniri. Divinabam *haud veniri.* Nec tamen sententiae plene consultum. Melius sic: *quid mirum nec longinquis provinciis subveniri;* vel *provinciis adverti.* Lips. Recepit *haud veniri* Pichena, quod in Flor. est *hadveniri.* Sed I. Gronovius id esse putat *non adveniri*, ut Grotius voluerat. Sed vide, an dici possit, *homines in urbem, vel senatum non adveniunt.* Immo *veniunt* est verbum in ea re legitimum. Pro *e* Guelf. ed. pr. etc. *est.* vitiose. Non esse orationem directam, verbum *inservirent* docet. Ern. Bud. *adveniri.* Acid. volebat *haud adveniri.* Heins. *haud subveniri.* Hoc verbum compositum omnino usurpari, puto, ubi de longo itinere sermo, ex Cic. N. D. 3, 23. contra Ern. probat Hiller. Rac. 18. De re ipsa

veniri, cum plerique, adepti consulatum et sacerdotia, hortorum potius amoenitati inservirent : » quod velut telum adripuere accusatores.

28. Et, initium faciente Cossutiano, maiore vi Marcellus, « summam rempublicam agi, » clamitabat : « contumacia inferiorum lenitatem imperitantis deminui. Nimium mites ad eam diem patres, qui Thraseam desciscentem, qui generum eius, Helvidium Priscum, in iisdem furoribus, simul Paconium Agrippinum paterni in principes odii heredem, et Curtium Montanum, detestanda carmina factitantem, eludere impune

v. 12, 23. 11, 25. Mox Bud. *corripuere.*

Summam remp. agi. Sic post Ryckium et I. Gron. (it. Mur. Acid.) edidi auctore MS. Flor. Ceteri libri omnes *reipubl.* quod non minus rectum est. V. 12, 5. Ern. Bud. *r. p.*

Helvid. Priscum. Cf. Plin. ep. 3, 11. 7; 19. 9, 13. Vide et infra H. 4, 5.

Paconium Agrippinum. Hic ille Agrippinus e Stoica domo, laudatus Epicteto et Arriano. Quorum verba ad hanc historiam dabo. Epicteti Electis (ap. Stob. Serm. 7. et in Opp. Epicteti ed. Schweigh. t. 3. fragm. 56.) Διὰ τοῦτο ἐπαινεῖν Ἀγριππῖνον δίκαιον, ὅτι πλείστου ἄξιος ἀνὴρ γενόμενος, οὐδεπώποτε ἐπῄνεσεν ἑαυτὸν, ἀλλ' εἰ καὶ ἄλλος τις αὐτὸν ἐπῄνει, ἠρυθρία. Et statim : Καί ποτε μέλλοντι ἀριστήσειν αὐτῷ, ἐπέστησεν ὁ λέγων, ὅτι φεύγειν αὐτὸν κελεύει Νέρων. Καὶ ὃς ἔφη, Οὐκοῦν, εἶπεν, ἐν Ἀρικίᾳ ἀριστήσομεν. Arriani 1, 1. Ἀπηγγέλθη αὐτῷ, ὅτι κρίνῃ ἐν συγκλήτῳ. Ἀγαθῇ τύχῃ. Ἀλλ' ἦλθεν ἡ πέμπτη. (Intellige *hora*, non *dies*, ut male in versione lat.) Ταύτῃ δ' εἰώθει γυμνασάμενος ψυχρολουτρεῖν. Ἀπέλθωμεν καὶ γυμνασθῶμεν. Γυμνασαμένῳ λέγει τις αὐτῷ, Ἔλθ', ὅτι κατακέκρισαι. Φυγῇ, φησιν, ἢ θανάτῳ; Φυγῇ. Τὰ ὑπάρχοντα τί; Οὐκ ἀφῃρέθη. Εἰς Ἀρικίαν οὖν ἀπελθόντες ἀριστήσομεν. Tacito ista lucem dabunt, dum paullo inferius ait, *pulsum eum Italia.* Sed, cur Marcellus *paterni odii in principes heredem* Agrippinum calumniatur? Propter patrem eius Paconium, qui maiestatis reus sub Tiberio periit. Erno e Suetonii Tiber. 61. *Interrogatum eum a quodam nano, adstante mensae inter copreas* (ita leg. non *Capreas*) *cur Paconius maiestatis reus tamdiu viveret? statim quidem petulantiam linguae obiurgasse, ceterum post paucos dies scripsisse senatui, ut de poena Paconii quamprimum statueret.* Ideo Tacitus mox : *Quid Agrippino obiectum, nisi tristem patris fortunam? quando et ille perinde innocens Tiberii saevitia concidisset.* Lips. Bud. *Ragonium.* Sic et Puteol.

Curtium Montanum. Cuius mentio H. 4, 40, 42. Lips.

Eludere sinerent. In animo videtur habuisse locum Cic. pro Mil. c. 12. *se posse eludere remp. in istis suis cogitatis furoribus.* Ern.

sinerent. Requirere se in senatu consularem, in votis sacerdotem, in iureiurando civem: nisi, contra instituta et caerimonias maiorum, proditorem palam et hostem Thrasea induisset. Denique ageret senatorem, et principis obtrectatores protegere solitus veniret, censeret, quid corrigi aut mutari vellet: facilius perlaturos singula increpantem, quam nunc silentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terrae, an victorias sine damno exercituum, displicere? Ne hominem, bonis publicis maestum, et qui fora, theatra, templa pro solitudine haberet, qui minitaretur exsilium suum, ambitionis pravae compotem facerent. Non illi consulta haec, non magistratus aut romanam urbem videri. Abrumperet vitam ab ea civitate, cuius caritatem olim, nunc et adspectum exuisset. »

Requirere se in senatu. Ego nullum alium sensum hinc extrico, nisi quem edidit Pichena, ut *requirere se* dictum sit, pro *requisiturum se*, quod verba, *nisi induisset*, desiderant. Et supra notavimus, ubi futura non usitata satis sint, praesentia poni. At Freinsh. sic capit: si negaret, sa esse proditorem et hostem; quaerere, cur in senatum non veniret. Bona sententia, sed ea non in verbis, quantum mihi licet adsequi. Ern. Tria, quae hic crimini dantur Thraseae, referuntur ad ea, quae ipsi obiecta c. 22. *Induere hostem* dicitur, ut mox *exuere caritatem*, et apud Lactant. de Mart. persec. c. 9. contrario sensu *exuere socerum*. Cf. Cuperus ad h. l. Paullo ante pro *contra* Bip. posuere *contemnens*.

Agere senatorem. Cod. Agr. *ageret*. Egregie; nam diu absens male diceretur *agere senatorem solitus*. Recte potius, *ageret*, *veniret*, *censeret*. Recepera Bip. Sequor. * Bud. *agere*.

Et principis obtrectatores protegere solitus. Taciti manum fuisse censeo: *Denique agere senatorem, ut principis obtrectatores protegeret, solitus, veniret*, etc. Gron.

Quam nunc silentium perferrent. En calumniam! Viri boni silentio etiam apud tyrannum peccant. Audi illa apud Senecam, Oedipo 523. seq. ed. *Tacere liceat. nulla libertas minor A rege petitur.* AED. *saepe vel lingua magis Regi atque regno muta libertas obest.* Lips.

Pacem illi per orbem terrae. Huc procul dubio trahendi numi Neronis, de quibus post alios egit Eckhel in Doctr. NN. vet. vol. 6, p. 237. In eorum postica legitur PACE. P. R. TERRA. MARIQ. PARTA. IANVM. CLVSIT.

29. Cum per haec atque talia Marcellus, ut erat torvus et minax, voce, vultu, oculis ardesceret : non illa nota et celebritate periculorum sueta iam senatus maestitia, sed novus et altior pavor, manus et tela militum cernentibus. Simul ipsius Thraseae venerabilis species obversabatur : et erant, qui « Helvidium quoque » miserarentur, « innoxiae adfinitatis poenas daturum. Quid Agrippino obiectum, nisi tristem patris fortunam? quando et ille, perinde innocens, Tiberii saevitia concidisset. Enimvero Montanum probae iuventae, neque famosi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi. »

item PACE. P. R. VBIQ. PARTA. IANVM. CLVSIT.

Ut erat torvus. Ita edidit Pichena e vestigiis MS. Flor. in quo *uteret.* Eam correctionem veram puto. Nec ceterae lectiones, ut Guelf. Agr. ed. pr. *vinceret;* Puteol. Beroald. et seqq. *inveheretur*, ullo modo coëunt cum verbo *ardesceret;* omninoque nullum aliud verbum, quod a *cum* pendeat, desideratur. Brevitatem orationis voluerunt explicare, qui *vinceret* vel *inveheretur* addidere. Sensus enim est : cum his atque talibus inveheretur, idque ea vehementia, ut ardor animi e vultu et oculis eluceret. MS. Bud. habuit *verteret*, quod vergit ad lectionem Flor. Ern. Bip. recepere *verteret*, et sumunt intransitive pro *verteretur in speciem torvi* etc. Mihi id nimis durum videtur, potiorque emendatio Pichenae. Sic noster etiam 1, 41. *ut erat recens dolore et ira.*

Celebritate periculorum. Cum Rhenano lego *crebritate.* Lips. Nescio, quid *celebritate* ita offenderit viros doctos, quod exquisitius pro crebritate dici, hodie notissimum est: unde, cum omnes scripti et edd. ante Freinsh. habeant (nam non Lipsius recepit, ut putat Ryckius) id cum Ryckio restitui. Cicer. ep. 7, 2. *nos hic multitudine et celebritate iudiciorum, et novis legibus ita distinemur.* Ubi item Lambinus tentat *crebritate.* Mox Guelf. (et Bud.) *ulterior pavor:* sed in margine *altior:* quod Tacito dignius. Ern. Flor. Bud. Agr. *celebritate.* Probat Heins. Lipsius quidem non recepit *crebritate*, at in margine tamen adposuit. Mox Bud. *ulterior.*

Quia protulerit ingenium. Poëticam facultatem ostendisset. Suetonius *artem* dixit; Plinius iunior *studia sua proferre.* Acidalius *sed* addi volebat, quod est in MS. Agr. Mox idem Acidalius malebat *accusationem ingreditur* (ut 6, 4.) velut alioqui *ingreditur orditurque* idem forent. Immo *ingreditur* int. curiam, senatum. Erat enim eques modo, expectabatque foris, dum tempus esset. Ern. *Sed* non habet Bud. Idem mox *Torius*, ut c. 23.

30. Atque interim Ostorius Sabinus, Sorani accusator, ingreditur, orditurque « de amicitia Rubellii Plauti, quodque proconsulatum Asiae Soranus, pro claritate, sibi potius adcommodatum, quam ex utilitate communi egisset, alendo seditiones civitatum. » Vetera haec. Sed recens et quod discrimini patris filiam connectebat, « quod pecuniam Magis dilargita esset. » Acciderat sane pietate Serviliae : id enim nomen puellae fuit: quae, caritate erga parentem, simul imprudentia aetatis, non tamen aliud consultaverat, quam « de incolumitate domus, et an placabilis Nero? an cognitio senatus nihil atrox adferret?» Igitur accita est in senatum, steteruntque diversi : ante tribunal consulum, grandis aevo parens; contra filia, intra vicesimum aetatis annum, nuper marito, Annio Pollione, in exsilium pulso, viduata desolataque : ac ne patrem quidem intuens, cuius onerasse pericula videbatur.

31. Tum interrogante accusatore, « an cultus do-

Proconsul Asiae. Melius *proconsulatum.* Lips. Recepit Pichena: putatque vulgatum inde natum, quod *procos.* scriptum esset, ut in MS. Flor. Ern. Bud. *proconsul.*

Sed recens, discriminis patris filiam connectebat. Ego ex Flor. codice (qui habet *et quot discrimini*) τὸ *quot*, ut supervacuum recidendum puto. Prorsus enim Taciti fuit: *Vetera haec, sed recens, et discrimini patris filiam connectebat.* In duobus prioribus membris orationis intelligi voluit verbum substantivum. Gron. Pichena malebat *et quod;* Freinsh. *id quod.* In utroque incommodum, τὸ *quod* bis parum suaviter concurrere. Itaque magis placet Iac. Gron. *et quo.* Ern. Cod. Agr. *et quod.* Bene. Recepere et Bip. Bud. *sed recens discrimen patris in filiam connectebat.* Lall. probat *et quo.* * Heins. coni. *ex aequo.*

Pecuniam Magis delargita. Cape ad lucem historiae Scholiastis hanc notam, ad illud Iuvenal. 6, 552.... *faciet, quod deferat, ipse. Egnatium philosophum significat, qui filiam Bareae Sorani, quam, cum ipse ad magicam descendisset, hortatus detulit Neroni.* Sed velim obiter corrigi : *quam, cum ipsius ad magicam descendisset hortatu, Neroni detulit.* Lips. In ed. Henninii legitur : *ipse ad magicam discendam esset hortatus.*

In exsilium pulso. Nuper inter coniuratos. Lips. Cf. 15, 71.

tales, an detractum cervici monile venum dedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret? » primum strata humi, longoque fletu et silentio, post, altaria et aram complexa, « nullos, » inquit, « impios deos, nullas devotiones, nec aliud infelicibus precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem tu, Caesar, et vos, patres, servaretis incolumem. Sic gemmas et vestes et dignitatis insignia dedi, quomodo, si sanguinem et vitam poposcissent. Viderint isti, antehac mihi ignoti, quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio, nisi inter numina fuit. Nescit tamen miserrimus pater : et, si crimen est, sola deliqui. »

32. Loquentis adhuc verba excipit Soranus proclamatque : « non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per aetatem nosci potuisse : non criminibus mariti connexam : nimiae tantum pietatis ream separarent, atque ipse quamcumque sortem subiret. » Simul in amplexus occurrentis filiae ruebat, nisi interiecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus : et, quantum misericordiae saevitia accu-

Altaria et aram complexa. Utrum aram Victoriae intelligit, quae ante curiam? an altaria et aram Veneris Genitricis, in cuius templo nunc senatus? LIPS. Hoc verum. Similiter ista iungit Plinius Paneg. c. 1. *inter aras et altaria:* sermo autem de templo Iovis Capitolini. ERN. Altaria et aram hic pro eodem usurpari, monet Minutolus de templis apud Sallengre t. 1, p. 111. neque huc facere quicquam discrimen, quod notat Serv. ad Virg. Aen., 6, 124.

Tu, Caesar, et vos, patres. Copula abest a Flor. (Agr.) et ed. pr. Quia est narrantis oratio, copulam non reiiciam. ERN. Bud. habet.

Separarent, atque ipse. Sic MSS. Flor. Agr. ed. pr. *Atque* etiam est in Guelf. sed *ipse* excidit. (Sic et in Bud.). Ceteri omnes *separarent a se.* Illud haud dubie melius, et iam Ryckio Gronovioque receptum. Sensus est : separarent modo caussam filiae a sua : tum se facile ac libenter omnes poenas toleraturum. Observanda elegantia in *atque*, ut in illo archimimi ap. Suet. Vesp. 19. *Centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim proiicerent.* ERN.

Quantum misericordiae. Praeclare

sationis permoverat, tantum irae P. Egnatius testis concivit. Cliens hic Sorani, et tunc emptus ad opprimendum amicum, auctoritatem stoicae sectae praeferebat, habitu et ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus, ceterum animo perfidiosus, subdolus, avaritiam et libidinem occultans. Quae postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum praecavendi, quomodo fraudibus involutos aut flagitiis commaculatos, sic specie bonarum artium falsos et amicitiae fallaces.

33. Idem tamen dies et honestum exemplum tulit

34. *Tantum irae P. Egnatius. Tantum invidiae* cod. Agric. libri. Vulgo *quantum nunc.* Errore ex concisa ratione scribendi, *miae.* Ingenio suo pridem hanc correctionem vindicaverat Faërnus. Nec invideo ego, nec culpo. Lips. Idem in libris reperere Vertranius (in Vatic.) Ursinus. Sic plane et edit. pr. Et in Guelf. in marg. additum fuit, sed erasum, ut tamen adhuc assequi oculis liceat. Ern. Bud. *nunc.*

Honesti et exerciti. Suadeo scribas *honesti exercitus*, ex sententiae ductu. Lips. Recepit Pichena eumque secuti omnes, contra libros. Sed veterem lectionem defendit Gronovius Obs. 2, 4. p. 234. et explicat, cuius is habitus, ea frons, quae praeferat imaginem hominis honesti et firmi atque exerciti philosophi. Eamque rationem adversus Ryckium, temere cod. Flor. auctoritate nisum, defendit late Iac. Gronovius. Mihi tamen ne sic quidem persuasum est, ut Lipsii correctionem repudiem, quam et neuter Gronovius ausus est e textu eiicere. Durius mihi videtur dictum: *auctoritatem stoicae sectae praeferebat ore et habitu ad exprimendam imaginem h. et e.* nec ullo modo concoquo *os et habitum ad exprimendum aliquid*, pro *exprimente.* Cur non potius dixisset *ore et habitu exprimens imaginem honesti et exerciti:* quod erat in promptu. Nunc clarum est, ut opinor, voluisse alio modo dicere, quod 15, 45. dixerat. *Graeca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat.* Huic simillimum est: *ore et habitu exercitus ad exprimendam imaginem honesti, ceterum animo perfidiosus* etc. Non hoc simplicius, ac melius est, quam illud, quod sine argutiis defendi et explicari non potest? *Imago honesti* dicitur, ut apud Ciceronem saepe *species, simulacrum honesti, virtutis.* Mox copulam *et* ante *subdolus* delevi, auctoribus codd. Flor. Guelf. Ern. (Sic et Bud.) Lipsii coniecturam firmat cod. Agr. Bip. in subsidium advocant 15, 45. *Graeca doctrina ore tenus exercitus.* Dudum probarat Faërnus. De re ipsa v. et H. 4, 10. Sic et Iuven. 3, 115. *Stoicus occidit Baream, delator amicum.*

Cassii Asclepiodoti; qui, magnitudine opum praecipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit: exutusque omnibus fortunis et in exsilium actus; aequitate deum erga bona malaque documenta. Thraseae Soranoque et Serviliae datur mortis arbitrium. Helvidius et Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, praedicto, ne in republica haberetur. Accusato-

35. *Aequitate deum.* Lego *aequitatis* et *documento*. H. 2, 76. *Sibi ipse Vitellius documento est.* *Aequitas* pro *aequalitate*, ut saepe alibi apud nostrum. Vide Ann. 1, 4. *aequa regibus insolita.* 2, 42. *aequis locis*, *aequos deos* 1, 68. Similis locus H. 1, 5. extr. ubi interpretes.

Cassii Asclepiodoti. Xiphilino 62, 26. dicitur *Caspius Asclepiodotus* Nicaenus, et a Galba ab exsilio revocatus narratur.

Labentem non deseruit. Cod. Agr. et Reg. *labantem*, unde edidere Ryckius, Lallemanus et Brot. *Labentem* verum est, quod bene opponitur *florenti*, non *labantem.* Sic *domus labens* ap. Virgilium id est ruens ad interitum. Ern. Bud. *labentem.*

Aequitate deum erga. Depravatio, quam adnoto, non tollo. Nisi placet cum Ἐπικουρίζειν, et dicere, deos haec iisdem oculis adspexisse, aequos bonis malisque exemplis et sine cura nostri. Lips. Quicquid dicant, Ἐπικουρίζει Tacitus, aut patitur sensus, qui pios etiam et divinae providentiae adsertores saepe turbarunt, cum viderent scelus praemia, virtutem supplicia sequi. *Aequitatem* vocat indifferenter aliquid ferre, nihil ad id commoveri. Ut Cicero Agrar. 1, 5. *Quantum tibi agri vendet, ut alias omittam, socer tuus? et (si ego eius aequitatem animi novi) non invitus.* Adde Observ. 4, 17. Gron. Recte. Et est similis sententia supra 14, 12. Ern. Ab epicureismi labe liberant nostrum Bip. itemque Hiller. Rac. 14. Sed Gronovius ipse animadvertit, quos sensus occasione rerum hic gestarum iste sit passus.

Paconius. Ita hic Bud. et Puteol.

Praedicto, ne in rep. Accipio, ut Romae quidem esse ei liceret. Sed procul ab honore omni et publicis muneribus vitam ageret privatam. Lips. Formulam *patri concessus est*, pro in patris gratiam veniam accepit, illustravere alii. V. Clav. Cic. in h. v. Ern. Ab interpretatione Lipsii recedit P. Faber de Magg. Rom. c. 1. ap. Sallengre t. 3, pag. 1121. Scil. Montano praeceptum, ne filium haberet in urbe, sed rus relegaret. Sic rempublicam esse Romam urbem, ut ap. Vell. 2, 45. ubi M. Cato a republica (id est urbe) relegatur et in Cyprum quaestor cum iure praetorio mittitur; itemque ap. Sall. Cat. 19. ubi Piso quaestor pro praetore missus dicitur in Hispaniam cit. ut a republica procul abesset.

ribus, Eprio et Cossutiano, quinquagies sestertium singulis, Ostorio duodecies et quaestoria insignia, tribuuntur.

34. Tum ad Thraseam, in hortis agentem, quaestor consulis missus vesperascente iam die. Illustrium virorum feminarumque coetus frequentes egerat, maxime intentus Demetrio, cynicae institutionis doctori: cum quo, ut coniectare erat intentione vultus et auditis, si qua clarius proloquebantur, de natura animae et dissociatione spiritus corporisque inquirebat. Donec advenit Domitius Caecilianus, ex intimis amicis, et

26. *Tum ad Thraseam consilia mortis agentem.* Cod. Agr. idem: *quem illustrium virorum faem. caetu frequentem egerat.* Malo *degerat*; nam alterum praecessit: vel *exegerat*. Ann. 5, 16. *qualem Piso diem noctemque exegisset.* H. 1, 47. *Exacto per scelera die.* Dialog de Orat. c. 42. *erant de quibus plura dici vellem, nisi iam dies esset exactus.*

Quaestor consulis missus. Consulum ergo proprius aliquis quaestor? Apparet e Dione: qui in actis anni 716. scribit, *Ap. Claudium et C. Norbanum consules, primos binos quaestores habuisse.* Si id non ait, scribam *quaestor consuli missus*, id esset, a consule missus. Quod fieri solere observamus in iis, qui damnati a senatu. Nam consul, eius caput: administer autem consulis, quaestor. Dio 58, 4. de Geminio Rufo: Καὶ μαθὼν τὸν ταμίαν ἐπὶ δικαιώσει αὐτοῦ παρόντα, αὐτός τε ἑαυτὸν ἔτρωσε, καὶ ἐκείνῳ δείξας τὸ τραῦμα, Ἀπάγγειλον, ἔφη, τῇ γερουσίᾳ, ὅτι ἀνὴρ οὕτως ἀποθνήσκει. Lips.

Demetrio, cynicae istitutionis. Quae secta revera a stoica, tunica tantum, distat. Id est, quod nudius et inverecundius cynici, quae velant et tegunt leviter stoici. Demetrii huius laus apud Philostratum 4, 25. de Vita Apollonii, Senecam de Benef. 7, 8. cuius verba: *Paullo ante Demetrium retuli, quem mihi videtur rerum natura nostris temporibus tulisse, ut ostenderet, nec illum a nobis corrumpi, nec nos* (omnino scribo, *et nos.* Ita enim concludit, *ne aut exemplum saeculo, aut convicium deesset*) *ab illo corripi posse. Virum exactae (licet neget ipse) sapientiae, firmaeque in his, quae praeposuit, constantiae.* Et epist. 63. (62.) *Demetrium virorum optimum mecum circumfero, et relictis conchyliatis cum illo seminudo loquor, illum admiror.* Vox eius magni animi ad Neronem, ἀπειλεῖς μοι θάνατον, σοὶ δ' ἡ φύσις, apud Arrianum 2, 25. Lips.

Et auditu, si quo. MSS. Flor. Agr. (Bud.) ed. pr. *auditis.* Eodem vergit Guelf. *auditus.* Praefert I. Gron. Suspicio tamen esse potest, τὸ s adhaesisse e sequente *si*, atque inde *auditis* et *auditus* natum. Ern. *Auditis* probat Lallem. Recepi cum Ebpont.

ei quid senatus censuisset, exposuit. Igitur flentes queritantesque, qui aderant, « facessere propere » Thrasea, « neu pericula sua miscerent cum sorte damnati, » hortatur. Arriamque, tentantem mariti suprema et exemplum Arriae matris sequi, monet « re-

37. *Et exemplum Arriae matris sequi. Et ad exemplum*; mox *retineret* et non *adimeret* bene cod. Agr.

Igitur flentes queritantesque. Omnes scripti et edd. vett. *queritantes*, nisi quod nonnulli, ut ed. pr. MS. Agr. *querentes. Quiritantes* coniectura est Rhenani, quam nec ipse recipere ausus est, recepta post tacite a Lipsio, ut opinor, et ad ceteras edd. propagata. Non ignoro, dubitari a doctis viris de verbo *queritandi*, et librarios subinde hoc verbum dedisse, ubi alii rectius alterum, ut apud Livium 39, 8, 10. 40, 9. quibus in locis vid. Drakenb. Diligentissime omnium de hoc verbo egit Schwarzius ad Plinii Paneg. c. 29. ubi omnes scripti, praeter unum Salisburgensem, habent *queritantibus sociis*, et edd. veteres omnes, recentiores a Livineio inde *quiritantibus*, sine librorum vett. auctoritate. Is autem ita decernit: usum hic magis spectandum, quam analogiam, quae sane ferat *queritare*: in ista varietate librorum tutius scribi ubique *quiritare*, donec e poëta exemplum proferatur, ubi e quantitate syllabae secundae de vera scriptura iudicari possit: denique verbo *quiritandi* adhaesisse notionem *querendi*, et pro hoc dictum accipi posse. Bene. Interim omnibus in locis, v. c. Livii, ubi libri variant, intelligitur non merus questus, ut h. l. sed qui cum clamore coniunctus sit, et cum imploratione auxilii. In illo ipso loco Plinii *quiritantibus sociis* non est simpliciter *querentibus sociis* (quamquam saepe apud Ciceronem et Livium *queri socii* dicuntur, hoc est, iniurias ad senatum populumque deferre), sed *fidem pop. rom. implorantibus*, quod ipsum saepe apud Ciceronem dicuntur facere, item, confugere ad fidem S. P. Q. R. Atqui talis imploratio fidei et auxilii h. l. intelligi non potest, nisi forte, quae usitata illa formula fiat, *proh! deum atque hominum fidem!* Deinde, si nullum illud verbum est, qui fit, ut librarii tam multi, tam saepe variisque in locis dederint? Nam alienum verbum substitui frequentissimum, sed verbum tamen. Denique in aliis locis variant tamen MSS. et vett. edd. at hic consentiunt. Igitur, etsi non definiri audeo, *queritare* esse verbum probum, tamen scripturam MSS. et edd. veterum malui dare, quam meram coniecturam; facile interim passurus, si quis Tacitum *quiritantes* scripsisse malit, a quo ipse non valde abhorreo. Ern. Ap. Plin. ep. 6, 20. *infantium queritatus.*

Facessere. Heins. mallet *facesserent.* Tum cod. Agr. *miscerent*, quod et Heins. probat et Bip. admisere, non male. Bud. *miscere.*

Exemplum Arriae matris sequi. Arria mater uxor fuit Caecinae Paeti, qui in partibus Scriboniani con-

tinere vitam filiaeque communi subsidium unicum non adimere. »

35. Tum progressus in porticum, illic a quaestore reperitur, laetitiae propior, quia Helvidium, generum suum, Italia tantum arceri cognoverat. Accepto dehinc senatus consulto, Helvidium et Demetrium in cubiculum inducit: porrectisque utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, humum super spargens, propius vocato quaestore, « Libemus, » inquit, « IOVI

38. *Porrectis utriusque brachii venis. Productisque* cod. Agr. Lego *praesectisque*, vel *abruptisque. praesecare venas* Scholiast. Iuvenal. de Seneca ad Sat. 5, v. 109. — 39. *Humum super spargens. Super espargens* cod. Agr.

tra Claudium. Ideo ad mortem actus. Sed praeivit uxor, aeterno et inandito exemplo, semet feriendo, extractumque pugionem marito porrigendo cum voce, *Paete, non dolet.* Plinium lege ep. 3, 16. ad Nepotem. Martialis de hac heroina 1, 14. *Casta suo gladium cum traderet Arria Paeto, Quem de visceribus traxerat ipsa suis: Si qua fides, Vulnus quod feci non dolet, inquit: Sed quod tu facies, hoc mihi, Paete, dolet.* In Zonara 11, 9. et Dione 60, 16. eadem narratio. Sed corrupte verba graeca, παῖ, οὐκ ἀλγῶ: et in puerili mendo Xylander, *puer, non dolet.* Scribe: Παῖτε, οὐκ ἀλγῶ: Hanc Arriam scholiastes in vita Persii notat fuisse poetae illi cognatam. *Ipse Persius*, inquit, *decem fere annis summe dilectus apud Thraseam est, ita ut peregrinaretur quoque cum eo aliquando, cognatam eius Arriam uxorem habente.* Quid est autem, diligi apud Thraseam? Soloecus sermo. MS. Vulcanii *apethithrasea.* Facile correctu *a Paeto Thrasea.* Commentarii autem huius, parum adhuc pervulgati, auctoritate saepe nitor. Quis carpet? doctus ille, probus: immo in pleraque parte et probi. Utinam hodie sic commentemur! Debemus eum P. Pithoeo IC. viro doctrinae, iudicii, vitae directae. LIPS. Artificum quoque manus exercuisse putatur egregium id Arriae maioris facinus. Extat Romae in hortis Ludovisiis par signorum e marmore, ipsam cum Paeto repraesentans, ut videtur, licet alii ad Pyramum et Thisben referant. V. Perrier segm. nobil. stat. n. 32.

Porrectisque u. b. venis. Sic libri, nisi quod (cod. Agr. et) ed. pr. *productisque*: unde possis coniicere *perruptisque.* Sed vulgatum verum puto: nec video, cur displiceat Acidalio et Freinshemio. Copula a Pichena addita est et in (Bud. et) Guelf. ed. pr. Mox ed. pr. *fudit.* Guelf. *effundit*: quod non adeo displicet. Nam haec fecit et dixit, dum cruor effunditur. Idem liber mox *super adspergens*, item *expediat*, ut Flor. (Bud.) edd. pr. Puteol. Beroaldi seqq. irrepsit deinde *expedit.* Pichena vetus restituit. Ean. Bud. *suprrspergens.* Tum *libamus.*

LIBERATORI. Specta, iuvenis: et omen quidem dii prohibeant; ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis.» Post, lentitudine exitus graves cruciatus adferente, obversis in Demetrium *.....

Obversis in Demetrium. Multa et libro huic et Neronianae historiae deesse, clarum. Duo anni dicendi supersunt, in quibus de adventu Teridatis, de coniuratione Viniciana, de motu Vindicis, aliaque, digna quae a magno auctore tradita legeremus, si Fatis ita visum fuisset. LIPS.

VOLVMINIS SECVNDI FINIS.